

LIETUVOS VALSČIAI

Panemunėlis

11 dalis

LIETUVOS VALSČIAI

Knyga skiriama

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIUI
1009–2009

LIETUVOS VALSTYBĖS – KARALIAUS MINDAUGO
KARŪNAVIMO 750 METŲ JUBILIEJUI
1253–2003

LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO ŠIMTMEČIUI
1918–2018

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATKŪRIMO DVIDEŠIMTMEČIUI
1990–2010

ANTICARINIO 1863–1864 METŲ SUKILIMO 150 METŲ JUBILIEJUI
1863–2013

PANEMUNĖLIO 240 METŲ SUKAKČIAI
1772–2012

Panemunėlis

II dalis

Lietuvos
tūkstantmečiui
skiriamas
leidinys

Panemunėlis II dalis

22-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija

Vyriausiasis redaktorius
VENANTAS MAČIEKUS

Sudarytojai
VENANTAS MAČIEKUS, POVILAS KRIKŠČIŪNAS

Redaktoriai
PETRAS JONUŠAS, ARTŪRAS JUDŽENTIS, POVILAS KRIKŠČIŪNAS, KAZYS MISIUS, DAIVA VYČINIENĖ

Kalbos redaktorė
VINCENTA VELŽYTĖ

Anglų kalbos redaktorius, vertėjas
ALOYZAS PRANAS KNABIKAS

Korektorė
RASA KAŠĖTIENĖ

Viršelio dailininkė, meninė redaktorė
ONA LIUGAILIENĖ

Principinio maketo dailininkas
ALVYDAS LADYGA

Kartografiš
AIRA DUBIKALTIENĖ, LIDIJA KAVALIAUSKIENĖ

Maketuotoja
SIGRIDA JUOZAPAITYTĖ

Monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisija

Habil. dr. VALENTINAS BALTRŪNAS (geologija), dr. DANUTĖ BLAŽYTĖ-BAUŽIENĖ (XX a. istorija), dr. ARŪNAS BUBNYS (XX a. istorija), dr. RASA BUTVILAITĖ (menotyra), LMA tikrasis narys prof. habil. dr. ALGIRDAS GAIŽUTIS (kultūrologija), doc. dr. VIRGINIJUS GERULAITIS (geografija), VIDA GIRININKIENĖ (XIX a. istorija), LMA narys emeritas prof. habil. dr. ROMUALDAS GRIGAS (sociologija), doc. dr. ALGIRDAS JAKUBČIONIS (XX a. istorija), doc. dr. ARTŪRAS JUDŽENTIS (kalba), doc. dr. ROBERTAS JURGAITIS (istorija), dr. ZITA MEDIŠAUSKIENĖ (XIX a. istorija), LKMA akademikė prof. habil. dr. IRENA REGINA MERKIENĖ (etnologija), dr. JURGA MOTIEJŪNAITĖ (botanika), prof. habil. dr. STASYS SKRODENIS (tautosaka), dr. ŽILVYTIS ŠAKNYS (etnologija), IRENA ŠUTINIENĖ (sociologija), doc. dr. GINTAUTAS ZABIELA (archeologija, komisijos pirmininkas)

Rengėjas ir leidėjas
Viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla (leidyklos vadovas PETRAS JONUŠAS)

Didžiausi finansuotojai ir rėmėjai
Rokiškio rajono savivaldybė, UAB „Magnolija“, Petras Jonušas, Edmundas Rimša

Serija „Lietuvos valsčiai“ rengiama bendradarbiaujant su
Lietuvių kalbos institutu, Lietuvos žemės ūkio universitetu, Kauno technologijos universitetu, Lietuvos liaudies buities muziejumi, Vilniaus universiteto Filologijos ir Istorijos fakultetais, Kultūros, filosofijos ir meno institutu, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu, Klaipėdos universitetu, Šiaulių universitetu, Vilniaus pedagoginiu universitetu, Lietuvos nacionaline Martyno Mažvydo biblioteka, Šiaulių „Aušros“ muziejumi, Lietuvos valstybės istorijos archyvu, Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejumi, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Kauno Maironio literatūros muziejumi

Viršelio aplankale ir priešlapiuose
Panemunėlis žiemą. 2011 m. Vacio Valužio nuotr.

Už knygoje spausdinamų straipsnių turinį ir visą juose pateiktą informaciją atsako straipsnių autoriai.

ISBN 978-9955-589-27-3 (2 dalis)
ISBN 978-9955-589-28-0 (2 dalys)
ISBN 978-609-8148-07-7 (elektroninė kn.)
Knygą elektroniniu formatu išleido „Versmės“ leidyklos Elektroninių knygų rengimo centras. Vilnius, 2014-08-09

© VšĮ „Versmės“ leidykla, 2011

Antrosios dalies turinys

ISTORIJA. KAIMŲ IR ŠEIMŲ ISTORIJOS (tęsinys)

- 865 *Genė Giriūnienė, Vytautas Gasiūnas*. Balandišchio vienkiemis
- 873 *Virginija Mikalauskienė*. Vieversynės kaimas
- 881 *Juozas Vaičionis*. Prisiminimai
- 894 *Birutė Zizienė*. Atsiminimai apie Martiniškėnų kaimą
- 924 *Bronislava Kornilova (Bitinaitė), Emilija Jurkevičienė (Kubiliūtė)*. Tindžiuliai atmintyje ir širdyse
- 947 Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietė iki 1940 metų. *Pasakojė Teresė Bimbienė*. Užrašė Juozas Pranckūnas
- 950 Apie Panemunėlio apylinkių kaimus. Užrašė *Violeta Aleknienė*
- 968 *Vytautas Gasiūnas*. Kuo įdomus Ažumiškis
- 970 *Edmundas Kubilius*. Prisiminimai apie Joneliškių kaimą
- 973 *Emilija Šukienė*. Apie Panemunių kaimą
- 978 *Petras Peldžius*. Apie Lukiškių kaimą
- 987 *Petras Jakštas*. Apie Moškėnų kaimą
- 992 *Kleopas Jurgelionis*. Mano senelis Jasiūnas
- 998 *Janina Baraišienė*. Apie Moškėnų Pugžlių ir Tvirkučių giminę
- 1004 *Valerija Tininaitė*. Apie Tininių giminę
- 1016 Stepas Tunaitis. Tunaičių sodyba Šetekšnių kaime
- 1025 *Bronė Čeponienė*. Apie Panemunėlio dvarą
- 1027 *Ieva Kaušiniene, Janina Neniškytė-Lyvens, Sigutė Petrauskienė, Birutė Ramelienė*. Turdvario Neniškiai

ETNINĖ KULTŪRA

- 1083 *Aldona Grigaitytė*. Bitininkystė
- 1091 *Elovyra Straševičienė*. Statyba iš medžio ir meistrai
- 1104 * *Eligijus Juvencijus Morkūnas*. Malūnai Panemunėlio apylinkėse tarpukaryje
- 1140 * *Inga Nėnienė*. Skaros ir skarelės: Panemunėlio apylinkių tradicijos ir mados

*Žvaigždute turinyje žymimi straipsniai, aprobuoti monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos (žr. p. 4). Straipsnių santraukos anglų kalba p. 1589–1596.

- 1152 *Venantas Mačiekus*. Papročių teisės relikvai Panemunėlio apylinkėse XX a. pirmojoje pusėje
- 1175 *Albina Žebrauskaitė*. Darbo papročiai
- 1184 *Stasė Laučiškytė, Dalia Daleckaitė*. Kalendorinių švenčių papročiai
- 1192 *Rita Dudėnaitė, Jolanta Skukauskaitė*. Vestuvių papročiai
- 1211 *Donata Mitaitė*. Laidotuvių papročiai
- 1218 *Vilija Janušauskienė*. Tradicinis etiketas
- 1222 *Irena Stonkuvienė*. Vaikų ugdymas šeimoje XX a. pirmojoje pusėje
- 1257 *Alminta Rudytė*. Vaikų žaidimai
- 1269 *Nijolė Balvočiūtė, Alma Vaičiulytė*. Liaudies medicina
- 1275 *Ona Misiūnaitė*. Liaudies veterinarija
- 1280 *Aloyzas Petrašiūnas*. Panemunėliečių tradiciniai pastatai ir namų apyvokos daiktai

KALBA

- 1301 * *Laima Kalėdienė*. Panemunėlio kalba prieš 100 metų ir dabar
- 1332 * *Laimutis Bilkis*. Panemunėlio vandenvardžiai
- 1341 * *Aurelija Gritėnienė*. Augalų pavadinimai Panemunėlio šnekte
- 1356 *Donatas Papaurėlis*. Dėl vienos retos pavardės

TAUTOSAKA

- 1361 *Povilas Krikščiūnas*. Ižanginiai pamąstymai
- 1363 *Nijolė Navikaitė*. Iš pagalbinių tautosakos užrašų
- 1365 *Gražina Mališauskienė Meilutytė*). Ko nenugirdo mikrofonas
- 1369 *Nijolė Navikaitė*. „Dabar jau galima ir pailsėti...“
- 1370 * *Povilas Krikščiūnas*. Keletas potėpių dainų portretui
- 1383 *Povilas Krikščiūnas, Daiva Vyčinienė*. Sutartinių pėdsakais
- 1391 *Povilas Krikščiūnas*. Pasakysiu pasakų...
- 1435 *Povilas Krikščiūnas*. Savo kieme ir gaidys gudrus...

IŽYMŪS ŽMONĖS

- 1445 *Violeta Aleknienė*. Poetas Kleopas Jurgelionis
- 1458 *Violeta Aleknienė*. Jonas Šarkauskas – žymiausias kunigo Jono Katelės pagalbininkas

- 1462 *Aldona Dranseikienė*. Prisiminimai apie senelį knygnešį Joną Šarkauską
- 1464 *Violeta Aleknienė*. Visuomenės veikėjas Juozas Kubilius
- 1469 *Jonas Rudokas*. Kultūros darbuotojas Petras Ruseckas
- 1476 *Jonas Rudokas*. Valstybės veikėjas Juozas Tūbelis
- 1482 *Violeta Aleknienė*. Dainininkas Juozas Bieliūnas
- 1490 Rašytojas, mokslininkas, kultūrininkas Juozas Tininis. *Parengė Valerija Tininaitė*
- 1493 *Violeta Aleknienė*. Apie tragišką vaistininko Naumano Olkino šeimos likimą
- 1502 *Vytautas Gasiūnas*. Lietuviškos spaudos kolekcininkas Povilas Gasiūnas
- 1510 *Marija Mieliauskienė*. Tautodailininkas Jonas Vizbaras
- 1515 *Violeta Aleknienė*. Apie Mokytoją Joną Siminonį
- 1522 *Violeta Aleknienė*. Architektas Jonas Kriukelis
- 1524 *Violeta Aleknienė*. Mokytojas ir poetas Danas Kairys
- 1529 *Bronislava Kornilova*. Muziejininkas Jonas Bitinas
- 1531 Panemunėliečių biografijų sąvadas. *Parengė Venantas Mačiekus, Juozas Pranckūnas*

SOCIOLOGIJA

- 1557 * *Irena Štutinienė*. Adaptacija istorinių lūžių sąlygomis: sovietmečio pradžia ir pabaiga Panemunėlio žmonių autobiografiniuose pasakojimuose
- 1589 Straipsnių, įvertintų monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos, reziumė anglų kalba
- 1597 Apie autorius
- 1601 Santrumpos ir sutrumpinimai
- 1605 „Panemunėlio“ monografijos finansavimas. *Parengė Petras Jonušas*
- 1607 Asmenvardžių rodyklė. *Sudarė Gabija Bruzgytė, Venantas Mačiekus*
- 1651 Vietovardžių rodyklė. *Sudarė Gabija Bruzgytė, Venantas Mačiekus*
- 1662 Buvusio Panemunėlio valsčiaus žemėlapis (pagal 1923 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenis). *Sudarė UAB Žemėlapių artelė*

- 1663 Buvusio Panemunėlio valsčiaus demografinis žemėlapis.
Sudarė UAB Žemėlapių artelė
- 1664 Panemunėlio seniūnijos žemėlapis. *Sudarė Lidija Kavaliauskienė*
- 1665 Panemunėlio miestelio žemėlapis. *Sudarė UAB Žemėlapių artelė*
- 1665 Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės žemėlapis.
Sudarė UAB Žemėlapių artelė
- 1666 Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. *Sudarė UAB Žemėlapių artelė*
- 1668 Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas
- 1670 Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas
- 1672 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“
- 1675 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“ (anglų k.)

Spalvotų iliustracijų puslapių intarpas p. 609–632.
Sudarė Violeta Barkauskaitė, Venantas Mačiekus

Balandišchio vienkiemis

Genė Giriūnienė, Vytautas Gasiūnas

Kazliškyje gyveno trys broliai Gasiūnai, kurie turėjo keturiasdešimt hektarų žemės. Du broliai pasidalijo žemę po dvidešimt hektarų ir pasiliko gyventi Kazliškyje. Trečiasis brolis Juozapas nusipirko iš Jukamo Panemunėlio parapijoje dvidešimt hektarų žemės. Tais pačiais metais Juozapas Gasiūnas vedė Zofiją Mockutę. Jauna šeima susirentė nedidelę trobelę, kad turėtų kur gyventi. Vėliau pasistatė ūkinius pastatus, o 1936 m. vietoj trobelės – erdvų gyvenamąjį namą. Vienkiemį buvo nutarta pavadinti Balandiškiu, nes netoli buvo Vanagynės vienkiemis (prie vanagų tegul būna ir balandžių).

Balandišchio vienkiemis buvo prie neblogo kelio, anksčiau vadinamo antros rūšies keliu. Šis kelias vedė iš Panemunėlio į Kazliškį. Sodyba buvo apsodinta eg-lėmis. Netoliese augo beržynėlis, kuriame rudenį buvo gausu grybų. Būdavo, sugrižta vaikai iš mokyklos, griebia pintines ir į beržynėlį. Lenktyniauja, kuris daugiau grybų pririnks. Bet kokių grybų nerenka, daugiausia baravykus, raudonviršius ir lepšius. Vasarą atokaitoje sirpdavo žemuogės. Rytinėje pusėje tekėjo Nemunėlio upelis.

Vienkiemį sudarė šeši pastatai: gyvenamasis namas, tvartas, klėtis, lauko virtuvė, klojimas ir pirtis. Jie buvo išsidėstę aplink didžiulį kiemą. Gyvenamasis namas buvo erdvus, *dviejų galų*, kaip tada buvo sakoma. Apkaltas lentomis ir nudažytas geltonai. Stogas – skardinis, langai dideli, su langinėmis. Vienoje namo pusėje buvo gyvenamasis kambarys, miegamasis ir virtuvė, kitoje – didžiulis svečių kambarys, vadinamas *seklyčia*. Iš gyvenamųjų kambarių į seklyčią buvo galima patekti ilga priemene. Iš jos dar buvo tamsus kambarys, kuriame stovėjo girnos ir buvo laiptai į antrą aukštą. Į namą buvo galima patekti iš dviejų pusių. Vienas priangis, vadinamas *gonkomis*, buvo skirtas patekti į seklyčią. Priemenė vedė tiesiai į virtuvę. Kambariuose buvo medinės grindys. Tik virtuvėje, prie krosnies, buvo paliktas nedidelis plūktinės aslos plotelis. Virtuvėje stovėjo duonkepė krosnis (*pečius*) ir viryklė. Krosnis buvo

Sėdi (iš kairės): Zofija Gasiūnienė (Mockutė), Juozapas ir Feliksas Gasiūnai; stovi Genė Gasiūnaitė. 1949 m.

didelė. Šaltais žiemos vakarais buvo gera ir šilta ant jos pagulėti.

Vienkiemyje buvo ir vienas molinis pastatas – lauko virtuvė (*viralinė*). Iš molio ją sukrėtė pats Juozapas Gasiūnas. Klojimas sukaltas iš lentų, dengtas šiaudais. Vėliau jį perdengė lentelėmis. Klėtis suręsta iš rąstų, dengta čerpėmis. Čia aruoduose buvo laikomi grūdai.

1930 m. Gasiūnams gimė sūnus Vytautas, o 1932 m. – dukra Genė. Šeima, turėdama dvidešimt hektarų žemės, augino linus, bulves, penėjo kiaules, laikė karvių. Tėvai, norėdami padidinti savo valdas, su tuo pačiu Jukamu, iš kurio buvo anksčiau pirkę žemę, susitarė, kad šis parduos jiems dar penkis hektarus žemės. Tačiau grįžęs jo posūnis šią sutartį nutraukė. Tai Gasiūnų šeima vėliau išgelbėjo nuo tremties.

Abu vaikai lankė Martiniškėnų pradinę mokyklą. Vytautas lankė Panemunėlio pradžios mokyklą ir ten baigė šešis skyrius. Mokėsi labai gerai. Per vienus metus baigė penktą ir šeštą skyrius, tačiau tėvai nenorėjo jo leisti toliau mokytis. Susirgus tėvui, Vytautui reikėjo arti, šienauti ir atlikti kitus darbus. Draugai jį atkalbinėjo, kad nesimokytų, bet Vytautas eidavo privačiai mokytis pas Panemunėlio geležinkelio stotyje gyvenantį Povilavičių. Prasidėjus karui, vieną naktį Balandiškyje nakvojo rusų kareiviai. Kitą rytą Vytautas slapta nuo tėvų su jais išvažiavo į Rokiškį ir išlaikė egzaminus į Rokiškio

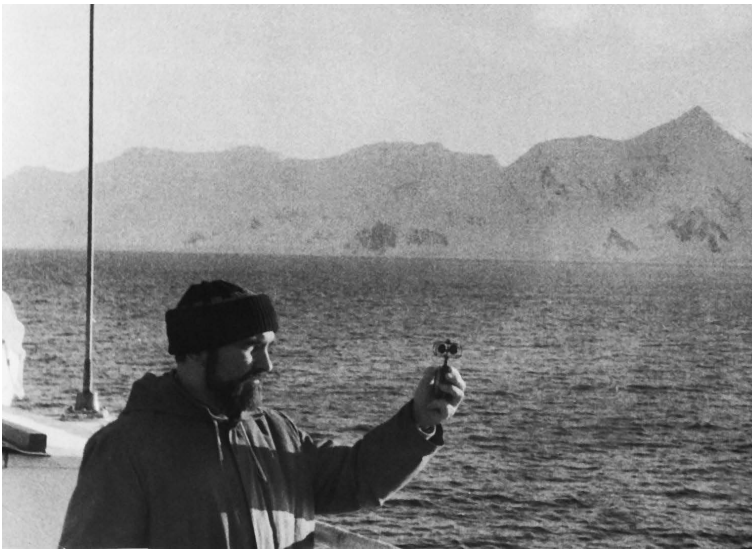
Balandiščio vienkiemis: gyvenamojo namo gonkai. 1954 m.

*Balandiščio vienkiemis: iš molio sukrėsta lauko virtuvė (*viralinė*), už jos – klojimo galas. Pirmajame plane – Genė Giriūnienė (Gasiūnaitė) su dukromis Birute ir Laimute. 1965 m.*

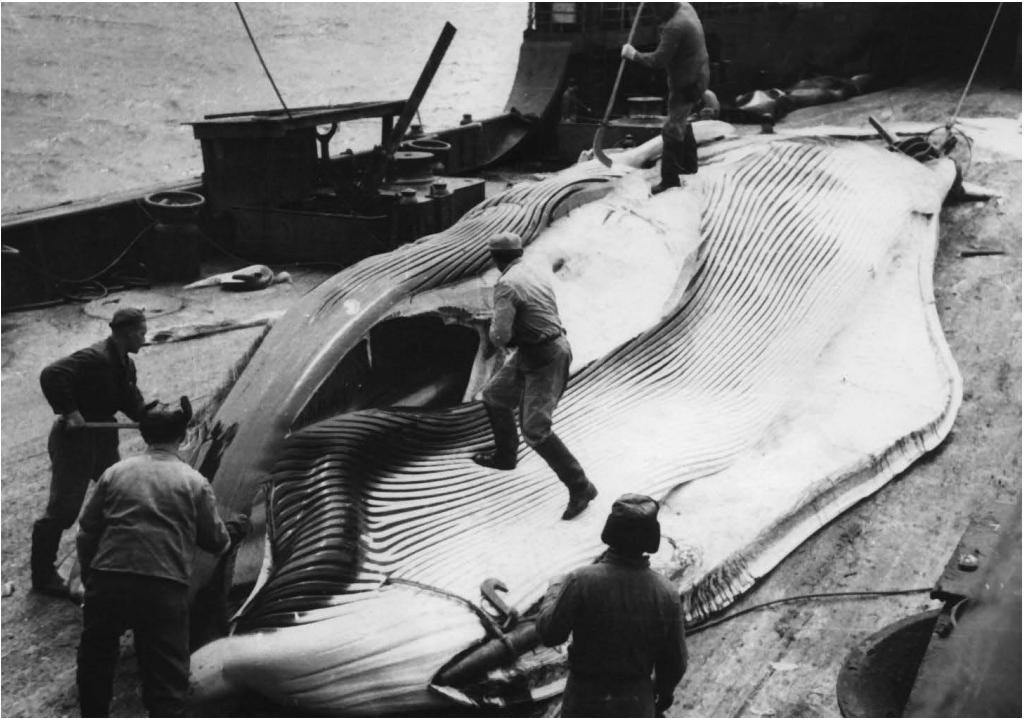
*Vytautas Gasiūnas
žvejybos laive prie
Farerų salų.
Apie 1958 m.*

*Vytautas Gasiūnas
prie Pietų Georgijos
salų netoli
Antarktidos. 1972 m.*

gimnaziją. Ten besimokant, 1947 m. septynis vaikus iš berniukų gimnazijos išsiuntė į Maskvą dalyvauti fizkultūrininkų parade. Tarp jų buvo ir Vytautas. Maskvoje jis matė gyvą Staliną. Vytautas nebuvo nei partinis, nei komjaunuolis. Vėliau buvo nemažai problemų dėl to išvažiavimo. Miškiniai ieškojo, aiškinosi, kodėl siuntė būtent jį. O kodėl jį paėmė, Vytautas ir pats nežino. Gal nebuvo ką imti, o gal dėl gero elgesio. Baigęs gimnaziją, studijavo Vilniaus universitete ir tapo hidrometeorologu. Po to dvejus metus dirbo Kėdėinių rajono Medėkšių mokyklos direktoriumi. 1957 m. grįžo dirbti pagal specialybę ir pirmą kartą su žvejais išplaukė į Šiaurės Atlantą. Dirbo Atlanto vandenyne, o 1960 m. pakliuvo į banginių medžioskę prie Antarktidos krantų. Dar vėliau lydėjo plaukiojančius dokus aplink Afriką į Tolimuosius Rytus. Teko apiplaukti apie Antarktidą, perplaukė Dreiko sąsiaurį, daug kartų kirto ekvatorių.

Taip praėjo septyniolika metų. Kasmet Vytautas ilgiems mėnesiams išplaukdavo, namie palikdamas šeimą. Pirmasis uraganas, kurį jam teko patirti Atlanto

Ūsuotasis banginis tuoj pat bus sudorotas. Apie 1964 m.

vandenyne, buvo vardu Alma. Sutapimas: juk toks ir jo žmonos vardas. Uraganas kėsinosi nuskandinti žvejybos tralerius, mėtė juos kaip skiedras. Laimė, viskas gerai baigėsi.

Du kartus su kaliningradiške „Jurijaus Dolgorukio“ banginių medžiojimo baze plaukiojo anapus pusiaujo, pietų jūrose prie Antarktidos. Susibičiuliavo su malūnsparnio pilotu Vasilijum Kuznecovu; malūnsparnis su keleiviu pakildavo nuo bazės denio ir lydėdavo laivus – banginių medžiotojus, ieškodavo kašalotų ir pranešdavo, kur telkiasi jų kaimenės. Malūnsparnis gali nutūpti ir ant vandens – turi plūdurus. Paskraidė vieną kartą, kitą. Patiko. Labai įdomu buvo stebėti banginius iš oro: kaip jie maitinasi, gimdo vaikus, kaip juos žindo. Vytautui sekdavosi: kai tik pakildavo žvalgyti, dažniausiai aptikdavo besiganančias medžiojamųjų kašalotų bandas. Draugai jam sakydavę: „Tu, Vytautai, turi velnio plauką, tau sekasi... Lipk į malūnsparnį, pasižvalgysi.“

Tačiau vieną kartą vandenyne Vytautas vos nenuskendo. Tai buvo netoli Pietų speigiračio. Skrido su Vasilijum virš vandenyno. Kur ne kur bolavo ledkalnių (aisbergų) pilaitės. Palyginti ramiam vandenyne paviršiuje siūbavo maždaug pustrčio metro aukščio vilnys. Nutolus tris jūrmyles nuo bazės, sugedo malūnsparnio variklis. Malūnsparnis nusileido į vandenį. Būtų laimingai nutūpę, jei nebūtų pataikę ant pačios bangos keteros. Malūnsparnis apsivertė pilvu į viršų, sraigtu į dugną, bet plūdurai jį laikė vandens paviršiuje. Išsiritę iš kabinos, vyrai tūnojo ant plūduru. Nespėjo išsiųsti net pagalbos signalo. Permirkę, sušalę sūpavosi ir baiminosi, ar tik malūnsparnis nepradės skęsti, ar tik neatiteks jūrų grobuonims. Laimė, krintantį malūnsparnį pamatė jūreiviai iš „Jurijaus Dolgorukio“ banginių bazės. Bazė, kaip kelių

Genutė Gasiūnaitė (pirma iš dešinės) nuo 19 metų dirbo melžėja. 1956 m.

aukštų namas, priplaukė ir nuleido valtį. Šiaip taip abu draugai persikraustė pas gelbėtojus. Tačiau net ir po tokių išbandymų Vytautas neprarado noro plaukioti ar sėstis į malūnsparnį. Sūri jūreivio duona vėl šaukė į jūrą.

Šiuo metu Vytautas – pensininkas. Su žmona Alma gyvena Vilniuje. Išaugino du vaikus: Daivą (gim. 1965) ir Giedrių (gim. 1968).

Daiva baigė VISI ir įgijo inžinierės statybininkės specialybę. Po Nepriklausomybės atgavimo dirbo privačiose įmonėse. Ištekėjo ir, kartu su vyru gavę žaliąją kortą, išvyko į JAV. Šiuo metu gyvena ir dirba Čikagoje. Augina du vaikus: Eglę ir Jokūbą.

Giedrius baigė Lengvosios pramonės technikumą. Šiuo metu dirba privačioje įmonėje, kuri užsiima siuvamosiomis mašinomis. Jas gauna iš Japonijos ir Korėjos. Giedrius puikus meistras, jis aptarnauja ne tik daugelį Lietuvos siuvimo įmonių, bet dažnai kviečiamas ir į Estiją, Latviją, Ukrainą, Baltarusiją. Ten surenka naujas siuvamasias mašinas, tvarko ir remontuoja senas, moko siuvėjas. Seneliams padovanojo tris vaikaičius ir vieną vaikaitę. Gyvena pasienyje, Šūmske.

Dukra Genutė, Martiniškėnų pradinėje mokykloje baigusi keturis skyrius, toliau nebesimokė, nors tėvai norėjo ją matyti išsilavinusią. Ją labiau traukė žemės ūkio darbai, be to, buvo labai nedrąsi, o mokytis būtų reikėję Rokiškyje. Genė pasiliko namuose, dirbo savo ūkyje, vėliau kolūkyje.

Karo metais tarnavimo armijoje šeimos vyrai išvengė. Tėvas Juozapas buvo per senas, o sūnus Vytautas – per jaunas. Tačiau karo baisumai palietė ir juos. Genė pasakoja, kad, vos tik išgirdę šūvius, tuoj bėgdavę į slėptuvę. O kai šaudydavo patrankos ar minosvaidžiai, tai girdėdavosi tik jų garsas, o kur kris šoviniai, buvo neaišku. Į namus ateidavo vokiečių ir rusų kareiviai. Kartais jie elgdavosi gerai, dar

Genės Gasiūnaitės ir Jono Giriūno vestuvės. Visos pamergės tautiniais drabužiais. 1956 m.

patys pavaišindavo namiškius. O būdavo, kad atėję reikalaudavo maisto, patys skersdavo kiaules, pjaudavo vištas.

Vytautas prisimena, kad pirmomis karo dienomis, maždaug už dviejų ar trijų kilometrų nuo Rokiškio–Skāpiškio kelio, kilo didelis susišaudymas. Toks triukšmas buvo pirmas tose apylinkėse. Išsigandę, nutrūkę nuo grandinių ūkininkų arkliai išlakstė į visas puses. Gasiūnų šeima nubėgo į miškelį ir sugulė į griovį. Griovys buvo L raidės formos. Tėvai ir Vytautas sugulė vienoje posūkio pusėje, sesuo už kampo. Netrukus laukuose nutrūkę arkliai jau lėkė per laukus griovio link. Vienas arklys bėgo grioviu. Jis peršoko gulinčią Genutę ir nubėgo tolyn. Laimė, viskas baigėsi gerai. Po kelių minučių link vienkiemio jau lėkė rusų kariai. Jie sustojo prie šulinio atsigerti vandens ir nubėgo toliau. Prie šulinio mėtėsi šoviniai.

Nemažai žmonių žuvo ir nuo saviškių rankos. Vieną tokių įvykių papasakojo Vytautas. Karui einant į pabaigą traukdamiesi vokiečiai tai vienur, tai kitur padeginėdavo namus. Tai vyko ir Tindžiūlių kaime. Nors Gasiūnų šeima turėjo išsikasusi bunkerį, bet po vieno bombardavimo (viena bomba nukrito miške, už 150 m nuo bunkerio) „kasinys“ pakilo į orą. Lentos išsiskyrė, linai su žemėmis nukrito ant ten pasislėpusių galvų. Kad būtų saugiau, šeima buvo priversta palikti namus ir persikelti į miškingesnę vietą pas gimines, netoli Kazliškio miestelio. Giminės turėjo gelžbetoninį rūsį. Po vienos nakties viskas nutilo. Ry tą nebebuvo nė vieno vokiečių kareivio. Kaimynai pasakojo, kad keliu žygiuoja rusai. Gasiūnai susiruošė namo. Diena buvo labai graži. Kelias nuo automašinų ir keliu einančių karių labai dulkęjo. Eidami pamatė atskrendančius lėktuvus ir puolė slėptis. Pasitaikė lentinis tiltelis. Šeima ten ir pasislėpė. Rusų kariai, pastebėję, kad Gasiūnai išsigando, pradėjo šaukti: „Nebijokit, savi.“ Ten tikrai buvo rusų lėktuvai. Tačiau pamane, kad tai vokiečiai, pradėjo iš kulkosvaidžių šaudyti į savus. Kariai irgi puolė slėptis. Pasibaigus ant-

puoliui, buvo toks dulkių debesis, kad nieko nebuvo galima matyti. Kiek tuo metu žuvo rusų kareivių, neišku. Grįžę namo Gasiūnai rado sode, prie namo, nesprogušį sviedinį.

Gasiūnų šeima buvo draugiška, gerai su visais sugyveno. Karo metais buvo toks įvykis. Vokiečiai pradėjo suiminėti žydus ir varyti į Panemunėlio geležinkelio stotį. Ten juos laikė Neniškių malūne, aptvertus viela. Zofija Gasiūnienė, kaip ir kiti geri žmonės, nunešdavo jiems maisto. Vieną kartą, kaip visada, nunešusi maisto, pamatė gerą pažįstamą žydę. Ji bandė jai įduoti savo mažą vaikėlį. Zofija sutriko ir nežinojo, ką daryti. Namuose jos laukė savi vaikai, o juk už tokius dalykus gali atsirasti čia pat, aptvare. Ko gero, ji tą vaikėlį būtų ir paėmusi, tačiau pamatė ją vienas pažįstamas apsauginis. Jis Zofiją nuvarė ir liepė daugiau nebesirodyti, jei nenorinti, kad ją nušautų kaip šunį.

1951 m. atsitiko baisi nelaimė. Zofija, pildama į degančią lempą žibala, užsidegė pati. Apdegė 60 proc. kūno. Du mėnesius išgulėjusi ligoninėje, Zofija mirė. Visi moteriški darbai užgulė ant devyniolikmetės Genės pečių. 1956 m. Genė ištekėjo už Jono Giriūno iš Ramanauskų kaimo, ir šis atsikėlė gyventi į Balandiškį. Jonas tarybiniame ūkyje buvo skyriaus vedėjas, o Genė dirbo fermose. 1962 m. mirė Juozapas Gasiūnas.

1975 m. šeimą vėl aplankė nelaimė – sudegė tvartas. Tuo metu Lietuvoje buvo prasidėjusi kėlimosi iš vienkiamų į gyvenvietes banga, buvo vykdoma melioracija. Giriūnai labai nenorėjo išvykti iš vienkiemio, tačiau prieš vėją nepapūsi. Sodyba buvo nugriauta. 1978 m. Giriūnai pasistatė namus Panemunėlyje, ten ir gyveno su jauniausiojo sūnaus Remigijaus šeima. Jonas Giriūnas mirė 1987 m. Išaugino keturis vaikus: Laimutę, Birutę, Sigitą ir Remigijų.

Laimutė, baigusi Kauno politechnikos instituto Ekonomikos fakultetą, gavo paskyrimą į Kapsuko (dabartinės Marijampolės) grūdų produktų kombinatą. Dirbo ekonomiste, buhalterė. Šiuo metu gyvena Marijampolėje, dirba AB „Marijampolės grūdai“ vyr. buhalterė. Drauge su vyru Jonu Jurkoniu užaugino du vaikus: Dainių (gim. 1982) ir Aistę (gim. 1986).

Dainius baigė LŽŪA Miškininkystės fakultetą. Šiuo metu gyvena Marijampolėje, dirba Marijampolės valstybinėje įmonėje „Marijampolės miškų urėdija“.

Aistė mokosi Vilniaus pedagoginiame universitete Socialinių mokslų fakultete.

Birutė baigė Šiaulių K. Preikšo pedagoginio instituto pradinio mokymo pedagogikos ir metodikos specialybę ir jau daugiau kaip 30 metų dirba Kavoliškyje pradinį klasių mokytoja. Užaugino du vaikus: Liną (gim. 1985) ir Vaidą (gim. 1987). Abu jie baigė J. Tumo-Vaižganto vidurinę mokyklą, šiuo metu studijuoja Vilniaus Gedimino technikos universitete. Lina pasirinko pramonės inžinerijos specialybę, o Vaidas – technomatematiką.

Sigitas aukso medaliu baigė Rokiškio E. Tičkaus (dabar J. Tumo-Vaižganto) vidurinę mokyklą ir įstojo į Vilniaus universiteto Fizikos fakultetą. Baigęs pasiliko

J. ir G. Giriūnų duktė Birutė Ramelienė. 2007 m.

gyventi Vilniuje ir dešimt metų dirbo universitete jaunesnioju moksliniu bendradarbiu. Šiuo metu Sigitas – UAB „Chemopolis“ direktorius. Su žmona Loreta augina du vaikus: Julijų (gim. 1986) ir Dalytę (gim. 1989).

Julius pasekė tėvelio pėdomis ir mokosi VU Fizikos fakultete. Dalytė dar mokosi Biržiškos gimnazijoje.

Remigijus baigė Kauno 32-ąją profesinę technikos mokyklą ir įgijo tekintojo specialybę. Įsidarbino Rokiškio žemės ūkio mašinų gamykloje tekintoju, tačiau dirbo neilgai. Mirus tėvui Jonui Giriūnui, grįžo į Panemunėlį pas mamą. Dirbo Panemunėlio tarybiniame ūkyje vairuotoju. Sukūrė šeimą. Žmona Dalia dirba Panemunėlio miestelio bibliotekoje bibliotekininke. Augina sūnų Justą, kuris mokosi Panemunėlio vidurinėje mokykloje. Tarybiniam ūkiui iširus teko keisti darbą. Šiuo metu Remigijus dirba privačioje įmonėje gaterininku.

Taip ir išnyko Balandišio vienkiemis. Žemę Genė Giriūnienė susigražino ir dirbo. Šiuo metu, pablogėjęs sveikatai, žemę dirba jos sūnus Remigijus su šeima.

Vieversynės kaimas

Virginija Mikalauskienė

Juodelių šeima

Petras Juodelė turėjo apie 10 ha žemės. Užaugino du sūnus: Alfonsą ir Petrą, dukteris: Anelę ir Adelę. Petras Juodelė daugiausia laiko praleisdavo Latvijoje, ten dirbo pas ūkininkus. Anelė apsigyveno Kaune, o Adelė gyveno Salosė.

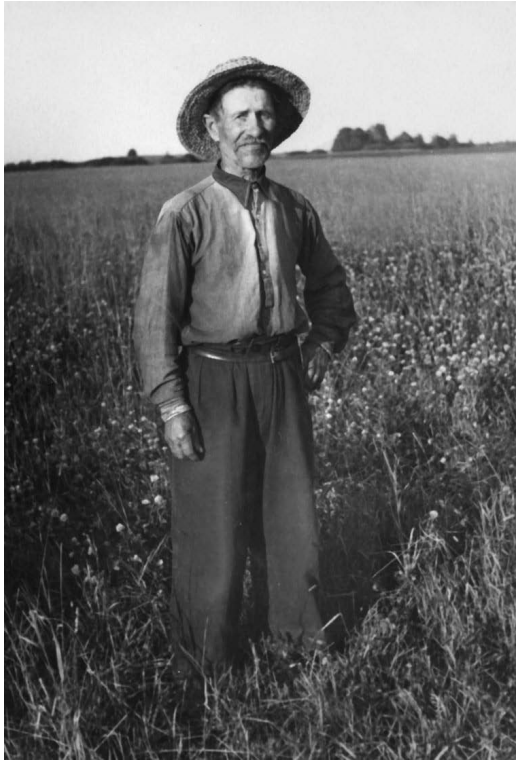
Vieversynėje liko gyventi Alfonsas. Vedęs Emiliją susilaukė Alfonso, Algio, Nijolės, Jono, Alvydo ir Eugenijos. Alfonsas ir Algis tragiškai žuvo, turėdami 18 metų. Jonas vedė Virginiją Bružaitę ir kurį laiką gyveno Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje, vėliau išsiskyrė ir apsigyveno Rokiškyje. Nijolė ir Eugenija ištekėjo. Eugenija gyvena Sėlėnėje.

Mariutė Viduolytė

Burbienės, kuri buvo gera šeimininkė, mokėjo kepti skanius tortus, troboje kurį laiką gyveno Marytė Viduolytė, visų vadinama Mariute. Ji buvo Ramanauskuosė gyvenančio Vlado Viduolio, vadinamo Ladziuku, sesuo, bet susilaukusi mergos sūnaus gyveno atskirai. Jos sūnus Broniuškas su šeima kelerius metus gyveno prie Jonėliškių kapinių, bet vėliau pardavė namą ir išvažiavo į Kėdaičius.

Levonai ir Vaičioniai

3 ha žemės plote dūminėj gryčioj gyveno batsiuvys (*šiaučius*) Juozas Levonas, kuriam mirus liko žmona ir dukterys. Jauniausia dukra Anelė paveldėjo žemę ir tarnavo pas Neniškį Tūros dvare kambarine. Ji mokėjo susikalbėti lenkiškai, rusiškai, vykdavo kartu su dvarininkais į kitus miestus, į Gomelį. Jai pripiršo užkuriom nedidelio ūgio Joną Vaičioniuką. Iš pradžių labai vargo, kaip ir kiti kumečiai (*odonarnikai*) Tūrdvario žemėse. Čia davė kur gyventi, mokėjo alga, duodavo grūdų. Daug vaikų gimdavo, bet daug ir mirdavo. Vaičionis darėdavos šiek tiek naminės (*samagono*), kad pragyventų, o Anelė mokėjo gerai valgi gaminti, virti, kepti, iš jaunystės turėjo gražių sijonų, kuriuos vėliau vyresnioji dukra Genovaitė persisiūdavo sau ir turėdavo naują suknelę.

Jonas Vaičionis. Apie 1950 m.

Užrašyta pagal Juozo Vaičionio ir kitų pasakojimus.

Bronislava Vaičionytė (1918–1995). Pirmiausia tėvų namus paliko Bronytė, ji ištekėjo už Vlodo Žėko ir gyveno su juo Žėkų kaime. Susilaukė dviejų dukrų: Genutės ir Zitutės. Gyveno vargingai, dar būnant mažoms dukrytėms susirgo ir gydytojai jai pranašavo ankstyvą mirtį, bet Bronytė nepasidavė. Liudytojai pasakoja, kad, išgirdusi tokią diagnozę ir net priėmusi Paskutinį patepimą, Bronytė trenkė kumščeliu į stalą ir sakė gyvensianti ir užauginsianti savo dukras. Taip ir įvyko, tačiau ji neturėjo daug sveikatos, nemaža laiko praleisdavo Kulautuvos sanatorijoje ir ligoninėse. Taip Bronytė sulaukė senatvės, matė, kaip auga Genutės dukros: Edita, Audronė ir sūnus Jonas bei Zitutės sūnūs: Almantas ir Darius.

Genovaitė Vaičionytė (gim. 1916). Genovaitė pasirinko siuvėjos amatą. Ištekėjusi apsigyveno vyro Kazio Kreizos tėvo Mato namuose Panemunėlio kaime. Užaugino dvi dukras: Reginą ir Renatą bei du sūnus: Joną ir Kaziuką.

Jonas baigė Rokiškio muzikos mokyklą akordeono, o Kaziukas – klarneto klases. Jonas Šiaulių pedagoginiame institute įgijo muzikos ir lietuvių kalbos specialybę, žmona Angelė irgi baigė ir dirbo kartu. Užaugino dukrą Laurą, kuri vaikystėje dalyvavo „Dainų dainelės“ konkursuose, vėliau įgijo aukštąjį muzikinį išsilavinimą, gyvena ir dirba Klaipėdoje, augina dukrelę.

Genovaitės sūnus Kazys gyvena Alytuje, grojo kunigaikštienės Birutės kuopje. Kazio dukra Ieva nuo vaikystės mokėsi groti smuiku, baigė Vilniaus pedagoginį universitetą, gyvena Vilniuje.

Genovaitės dukra Regina, baigusi Panemunėlio vidurinę mokyklą, tapo vaikų darželio auklėtoja, gyvena ir dirba Kaunė. Užaugino dukrą Eglę, kuri, nors

Bronės Žėkienės (Vaičionytės) šeima. 1956 m.

Genovaitės Kreizienės (Vaičionytės) šeima. 1956 m.

*Panemunėlio
pavasarininkai.
Pirmoji iš kairės
Elena Vaičionytė.
Apie 1938 m.*

*Senoji Vaičionių troba
iš galo ir Elenos vyro
Vytauto Pekšio statyta
troba Vieversynės k.
1953 m.*

ir mokėsi groti akordeonu, pasirinko tiksliusius mokslus, baigė Kauno technikos universitetą, čia sutiko savo vyrą.

Dukra Renata, Vilniuje įgijusi felčerės specialybę, išvažiavo gyventi į Klaipėdą, ten sutiko inžinierių jūrininką, sukūrė šeimą, užaugino sūnų Andrių, kuris pasekė tėvo pėdomis, ir dukrą Rūtą.

Dabar Genovaitė Kreizienė (Vaičionytė) gyvena pas dukrą Reginą Kaune, sulaukė jau 90 metų.

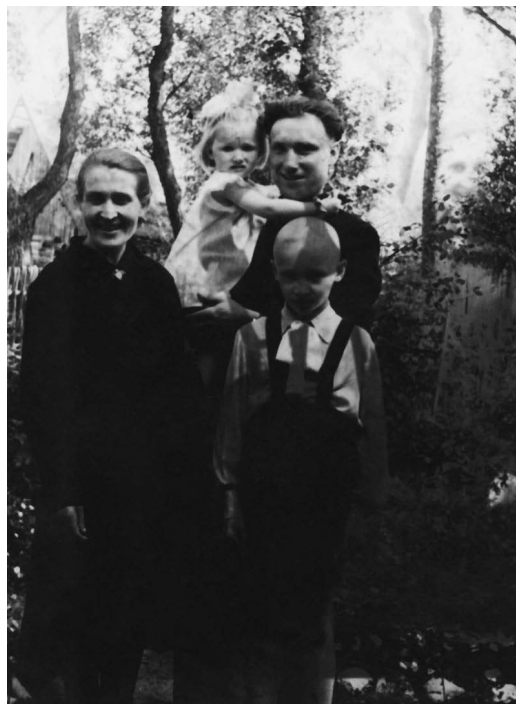
Elena Vaičionytė. Elenutė gimė 1919 m. balandžio 9 d. Buvo labai ramus vaikas, sėdėdavo ir žaisdavo, todėl mama, turėdama daug darbo su namų ruošia ir kitais vaikais, neskyrė dukrai per daug dėmesio. Todėl Elenutė užaugo kiek silpnesnė nei kiti Vaičioniukai, tačiau buvo pirmoji mamos pagalbininkė, ypač auginant jauniausią sūnų Juozuką.

Elenutė ištekėjo vėliausiai ir pasiliko gyventi kartu su tėveliu, nes mama jau buvo mirusi. Jos vyras Vytautas Pekšys buvo labai darbštus ir geras žmogus. Jis pastatė didesnę namą, kuriame apsigyveno ir jo tėvai. Elenutė susilaukė sūnaus Vy-

tauto ir dukters Virginijos. Auginant sūnų teko jį, sunkiai susirgusį, ilgai slaugyti ligoninėje. Varginga gyvenimo pradžia ir įtampa dėl sūnaus būklės atsiliepė Elenutės sveikatai, jai paralyžiavo dešiniąją ranką, todėl teko išmokti viską daryti kairiaja. Daug namų darbuose stengėsi padėti Vytautas, kiek spėdavo atlikęs darbus tarybiniame ūkyje, kuriame pradėjo dirbti traktorininku-kombainininku, o vėliau vadovavo traktorininkų brigadai, pavaduodavo Tūrdvario skyriaus vedėją, po to iki pensijos dirbo meistrų reguliuotoju ir remontuodavo visus Panemunėlio tarybinio ūkio traktorius, teikdavo įvairius racionalizacinius pasiūlymus, kad palengvintų žmonių darbą ūkyje.

Žmonės stebėjosi Vytauto rūpestingumu ir laikė gero tėvo pavyzdžiu apylinkėje. Melioracijai pradėjus ardyti vienkiamius, Vytautas pasistatė namą Panemunėlyje. Nors ir labai gaila buvo palikti Vieversynės kaimą, vis dėlto teko. Nuo 1978 metų jie paskutiniai paliko Vieversynę ir persikėlė gyventi į Panemunėlį. Džiaugėsi bent tuo, kad gyvens miestelyje, kur daugiau žmonių ir savo sergančią seserį Elenutę dažniau galės aplankyti jos sesuo Genė.

Elenutės sūnus Vytautas baigė Kauno politechnikos institutą, tapo inžinieriumi ir sukūręs šeimą apsigyveno Vilniuje. Elenutė spėjo pamatyti tik vieną vaikaitį – Algirdą, kuris dabar dirba Vilniuje advokatu ir pats jau augina dukrytę

Vytauto ir Elenos Pekšių šeima. Iš kairės: Vytautas su dukra Virginija ant rankų, sūnus Vytautas. 1978 m.

Elenos Pekšienės laidotuvės. Iš kairės: brolis Juozas, sesuo Bronė, brolis kunigas Kazimieras, vyras Vytautas, duktė Virginija, sūnus Vytautas, vaikaitis Algirdas. 1987 m.

Kun. Kazimieras Vaičionis, gyvendamas tremtyje Jekabpilyje, aplankė seserį Eleną Pekšienę. Iš kairės: kun. Kazimieras Vaičionis, Elena Pekšienė, Virginija Pekšytė, Vytautas Pekšys. Apie 1966 m.

Svečiuose pas kun. Kazimierą Vaičionį Pabradėje. Iš kairės: V. Pekšys, B. Žėkienė (Vaičionytė), E. Pekšienė (Vaičionytė) (sėdi), kun. K. Vaičionis, šeimininkė, Pekšių vaikai Virginija ir Juozas. 1975 m.

Gretą. Kitas Elenutės vaikaitis Gediminas gimė jai jau mirus, dabar jis studijuoja Vilniaus universitete. O Virginijos dukra Aušra dar mokosi Panemunėlio pagrindinėje mokykloje.

Elenutės gyvenimas buvo sunkus: vis sunkiau vaikščiojo, kol liga prikaustė prie lovos. Joje praleido devynerius metus, iš pradžių dar apeidavo įsitvėrus apie stalą, vėliau tik atsistodavo, kol teko visai atgulti. Kartu gyveno dukra Virginija, kuri pasirinko biologijos ir chemijos mokytojos specialybę, kad galėtų sugrįžti į namus ir padėti tėčiui bei mamai. Elenutė labai džiaugdavosi, kai aplankydavo broliai Kazimieras, Juozas ar seserys. Nors ir sunkiai sirgdavo, buvo labai išmintinga, domėjosi visais Lietuvos įvykiais, tačiau nebesulaukė nepriklausomybės atkūrimo. Mirė Elenutė 1987 metais, sulaukusi 68 metų, gyveno 10 metų ilgiau negu jos mama Anelė.

Kazimieras Vaičionis (1921–2002). Kazimieras baigė Vilniaus kunigų seminariją, priėmė kunigystės šventimus ir tapo kunigu. Apie Kazimiero Vaičionio gyvenimą

daugiau yra parašyta 2001 metais išleistoje jo knygelėje „Lietuvos Jeremiada“. Ją išleisti paskatino geras jaunystės ir tremties bičiulis monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, leidybą parėmė Ignalinos savivaldybė. Gaila, kad išleista tik viena knygelė, nes Kazimiero Vaičionio eilėraščių, poemų, giesmių, vertimų yra daug. Sunki sovietinės okupacijos laiku kunigas Kazimieras nuvykdavo pas Dusetų kleboną Gediminą Šukį ir kartu su juo kūrė lietuviškas giesmes. Keletas giesmių pagal kunigo Kazimiero žodžius yra liturginiame maldyne. O daugiausia giesmių, pamąstymų, eilėraščių keliavo iš rankų į rankas per kunigus. Visą tą darbą kunigas Kazimieras darė pats – rinkdavo tekstą, po to daugindavo. Gyveno tremtyje Latvijoje, vėliau kunigavo Švenčionysė, Pabradėje, Turgėliuose, Pabėrėje, Ceikiniuose. Kunigas Kazimieras buvo kunigas iš pašaukimo, jo parapijose visada buvo jaunimo grupės – patarnautojai, jaunimo choras, tiesiog lankantys bažnyčią jaunuoliai. Kunigaudamas Turgėliuose ėjo dekanu pareigas. Ir jaunystėje, ir jam esant brandesnio amžiaus aplink jį burdavosi žmonės. Mėgo fiksuoti parapijiečių gyvenimo įvykius: darė įrašus, filmavo, po to susikvietęs rodydavo parapijiečiams. Niekada neatsakydavo nė vienam prašančiam paramos, jei tik pats turėdavo. Mylėjo savo seseris ir broli Juozą. Kai jį parapijose aplankydavo Juozas, būtinai abu giedodavo ir ilgai kalbėdavosi apie poeziją, apie gyvenimą Lietuvoje. Dalyvaudavo Sąjūdžio ir tremtinių susirinkimuose. Senatvėje kunigas apsigyveno, nors ir nelabai norėdamas, Kažanėnų senelių globos namuose, ten koplytėlėje kiekvieną dieną aukodavo šv. Mišias. Savaitę prieš mirtį tarsi atsiveikindamas kunigas Kazimieras aplankė tėvų ir brolio Jono kapą, seserį Genę ir Elenos šeimą, aukodavo šv. Mišias Panemunėlio bažnyčioje. Grįžęs į namus jautė maudimą širdies plote, tačiau nekreipė į tai dėmesio ir gyveno įprastą gyvenimą, todėl Dievas jį pasišaukė aukojant šventas Mišias. Palaidotas paskutinės parapijos – Ceikinių – šventoriuje 2002 metais.

Juozas Vaičionis. Juozas Vaičionis gimė 1926 m. rugsėjo 3 d. 1944 m. baigė Rokiškio gimnaziją, 1944–1949 m. studijavo Kauno kunigų seminarijoje. 1963 m. įstojo į Valstybinio dailės instituto Kauno vakarinę fakultetą, 1969 m. jį baigė ir įgijo dailininko keramiko specialybę. Jo kūrybai turėjo įtakos dėstytojai R. Kalpokas, G. Stungurienė, J. Klemkienė (Mozūraitė).

1949–1963 m. kunigavo Bėržu, Skėpiškio, Krekenavės, Rėkiškio, Panemunėlio, Antėzavės parapijose.

Kun. Kazimieras Vaičionis su sesers Elenos Pekšienės vaikais Vytautu ir Virginija. Turgėliai (Šalčininkų r.). 1976 m.

Juozo Vaičionio 80 metų jubiliejus Rokiškio krašto muziejuje. 2006 m.

Manydamas, kad neturi kunigystės pašaukimo, kreipėsi į Apaštalu Sostą, kad būtų atleistas nuo kunigo pareigų. Gavęs popiežiaus Pauliaus VI dispensą, priėmė Santuokos sakramentą, krikščioniška dvasia užaugino sūnų ir dukrą.

1985 m. tapo Dailininkų sąjungos nariu.

1964–1991 m. dirbo Kaune, Eksperimentinėje dailiosios keramikos gamykloje „Jiesia“ dailininku išpildytoju, etalonų kūrėju.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, nuo 1991 metų dėstė tikyba Kauno mokyklose. Nuo 2000 metų – Jonavos r. Gaižiūnų pradinės mokyklos tikybos mokytojas.

Nuo 1969 metų kūrė etalonus masinei ir mažo tiražo gamybai, dalyvavo keramikos ir akvarelės darbų parodose: personalinė tapybos ir keramikos paroda LTSR dailininkų sąjungos Kauno skyriuje (1976), keramikos parodos „Jiesioje“ (1979, 1983), tapybos paroda Rokiškio kraštotyros muziejuje (1993), tapybos parodos Žiburio vid. mokykloje (1997), Rokiškio r. Panemunėlio pagrindinėje mokykloje (2005).

1993 m. Juozas Vaičionis išleido poezijos knygą „Pažadėtoji žemė“, 2007 m. eilėraščių rinktinę „Langas“. Jo eilėraščiai buvo spausdinti žurnaluose „Caritas“ („Artuma“), „Kregždutė“, Rokiškio, Ignalinos rajonų laikraščiuose, poezijos rinktinėje „Eilivimai“ bei antologijoje „Eilėraščiai Marijai“.

Dabar Juozas Vaičionis gyvena Gaižiūnų kaime, Jonavos rajone. Tapo, parašo eilėraščių vaikams, džiaugiasi keturiais vaikaičiais ir gražiu gyvenimu gamtos prieglobstyje, prie tvenkinio ir pušyno. Ketina užrašyti savo prisiminimus, kad vaikaičiai sužinotų, kokia buvo senelio vaikystė ir jaunystė.

Žmona Aldona, sūnus Gediminas ir dukra Jūratė. Sūnus baigė Veterinarijos akademiją, dirbo mokslinį darbą Gyvulininkystės tyrimų institute Baisogaloje. Mokslų daktaras. Dabar su šeima gyvena ir dirba Vilniuje. Dukra Jūratė kartu su šeima ir tėvais gyvena Gaižiūnuose, Jonavos rajone.

Vaičionių kaimynai

Seniau tarp Vaičionių ir Juodelių sodybų dar buvo apgriuvusi Tijūšo troba, netoli kūdros (*sodžialkos*).

Su Vieversynės kaimo žeme ribojosi agronomo Kazimiero Neniškio žemė, apie 80 ha. Iš jo žemę išsinuomojo Aduliai. Visą žemę šitoj Nemunėlio pusėj nuo Tindžiūlių iki Vanagynės kaimo dirbo šie ūkininkai. Jie buvo linksmi vyrukai, aludariai. (Apie kaimynų gyvenimą, reikšmingesnius įvykius randame Juozo Vaičionio prisiminimuose, kurių ištraukos čia pridėtos.)

Prisiminimai

Juozas Vaičionis

– Nu jau šiemet Sekminės gražios kaip niekad, – sako mama, košdama ką tik pamelžtą dar su puta pieną į bidonėlį. Iš tiesų dangus kaip nušluotas – nei mažiausio debesėlio. Ore plevena švelnus vėjelis, atpūsdamas iš darželio lelijų kvapą.

– Mama, ar mūsų Margoji papuošta gėlių vainiku? – paklausiau prilaikydamas koštuvį.

– Buvo, vaikelai, ant ragų vainikas Margajai uždėtas, ale ji tuoj pat nusikratė.

Jau visi buvome sugrižę iš bažnyčios: mama tuoj po votyvės atskubėjo karvės melžt, o mes su tėveliu po sumos pamokslo tiesiai per laukus, pro Bobakalnį ir pro mūsų beržynėlį. Tėvelis dar pasigrožėjo vešliai sužaliavusiais žiemkenčiais, net paglostė juos delnu. Bažnyčioje iš pradžių buvo įdomu: prie lomkų pristatyta daug berželių, ištisas miškas ir taip kvepia, net galva sukasi, o dar iš aukštai suple vargonų ir giesmininkų balsai. Paskui viskas nusibodo ir norėjosi kuo greičiau išeiti iš bažnyčios. Lyg tyčia kunigėlis ilgai kalbėjo apie Šventąją Dvasią ir sakė, kad daugelio žmonių protas dar neapšviestas Šventosios Dvasios šviesa. Turbūt ir aš neapšviestas jos šviesa, matau tik degančias žvakes, o Šventosios Dvasios – ne. Kaimynas Juodelė taip pat neapšviestas, nes sako, kad Dievo nėra – yra tik gamta. Mama, baigusi košti pieną, plovė koštuvį, kai staiga šūktelėjo keliu eidamas Juodeliokas Petras:

– Dėdien, ar nesiruošiat eit ant Moškėnų kalno?

– Kur jau čia man! Va, jaunimas tai lėks galvas pametę, – atsakė mama.

– O tu, Juziok? Šiandien ant Moškėnų kalno saldainiais lis. Pats ministeris pirmininkas atvažiuos. Jau dabar ten karinis orkestras groja.

– Aisiu ant Moškėnų kalno! Aisiu! – šokinėjau jau nuo mamos prie Aliutės, kuri, išėjusi į kiemą ir prisidėjusi ranką prie kaktos, žvelgė Moškėnų piliakalnio link. Iš mūsų kiemo gerai matosi piliakalnis, apaugęs medžiais. Gerai išsiklausius girdėjosi net orkestro būgno dunksėjimas. Ne tik Juodeliokas, bet ir Dugno Lionginas skubėjo į piliakalnį, tik jis važiavo su blizgančiu dviračiu ant kartelės užsisodinęs Neniškaičią. Išskubėjome ir mes su Aliute, nes Jonukas su Kaziuku išbirbė ten jau senokai – tiesiai iš bažnyčios, tik duonos abišalį nusitvėrę. Minios žmonių plaukė piliakalnio link, o vaikai bėgo vienas kitą pralenkdami tiesiai per pievas ir kaip skruzdėlės kopė ant kalno iš visų pusių. Visi turbūt žino, kad saldainiais lis, kad Tūbelis atvažiuos. Betgi kaip gali lyti saldainiais, net baltavilnio debesėlio nesimato. Bet kai šiandien Sekminės, tai visokių stebuklų gali būti. Priartėjus prie kalno, jau girdisi ne tik būgnai, bet ir dūdos storai ir plonai orą plėšo, kad net paširdžiai dreba. Visi dūdoriai kariškomis uniformomis ir su kepurėmis, blizgančiais herbais.

Ant kalno marširavo skautai su rudai žalsvom uniformomis ir su kepurėlėmis kaip laiveliais, kuriuos ir aš moku iš popieriaus išlankstyti. Ant skautų pečių kaba virvutės su mazgais. Norėčiau būti skautu, bet mama man liepia būti angelaičiu. Angelaičiai eina į bažnyčią, o skautai per pačias mišias laksto po Kazlišio mišką. Jonukas pasakojo, kaip skautai eina vieškeliu ir dainuoja:

– Kur žygiuojam, kur žygiuojam? – Į Kazliškį! – Ką mes nešam, ką mes nešam? – Laimės gėlę mūsų vadui!

Dar gražesnės uniformos jaunlietuvių: jos melsvai žalios ir kepurėlės jų su kutosais. Bet jie visi jau suaugę vyrai ir merginos. Bet labiausiai patinka šauliai, nes jie turi ir šautuvus. Kai užaugsiu, būsiu šauliu kaip Sadauskas, mano pusbrolis, kuris gyvena Vilkuosė, netoli Žiobiškio.

Nuo Moškėnų kalno matosi Žiobiškio bažnyčios bokštas, matosi ir Panemunėlio, ir Rōkiškio bažnyčių bokštai. Ant aukščiausios kalno vietos šiandien plaikstosi bent trys trispalvės Lietuvos vėliavos ir nuo jų nutiesti iki pat medžių vainikai su trispalvėmis juostelėmis, o lipant taku į kalną pastatytas ir gėlėmis išpuoštas bromas, taip kaip ir per vyskupo sutiktuves. Nors visur pilna žmonių, kaip per atlaidus šurmuliuojančių, bet tirščiausiai susispietę prie bromo iki pat vieškelio. Policininkai su sidabrinėmis kokardomis ant kepurių stumia žmones nuo tako, o žmonės vis vien grūdasi, spaudžiasi, kaklus ištempę dairosi. Ir štai Aliutė mane kilstelėjo aukštyn ir pasakė: žiūrėk!

Pamačiau eilę išsirikiavusių policininkų, važiuojančių motociklais, o paskui juos pamažu važiavo virtinė juodų automobilių. Visi sustojo ir iš automobilių išlipo ištempę kariškiai, turbūt generolai, nes ant jų krūtinių blizgėjo saulėje daugybė medalių.

- Kuris čia ministeris Tūbelis? – klausiu Aliutės.
- Palauk, jis dar išlips. Va, jau išlipo, tas žilais ūsais dėdė.
- Tai kad jis gi ne generolas, o paprastas žmogus pilku kostiumu.

Kopė jis į kalną, žmonėms ranka pamojuodamas, ir visiems šypsojosi. Jis netgi panašus į mūsų tėvelį. Žmonės kaip padūkę šaukė jam „valio“, nors jis neturėjo net medalių. Užlipęs ant pakylės, sukaltos iš lentų netoli vėliavų, jis pamojavo ranka ir atsistojo į papuoštą kėdę. Pakalbėjo, pasveikino jį ponai, generolai, šauliai, jaunlietuviai, skautai, ir jis visus žmones pasveikino, su gaspadoriais pasišnekėjo. Paskui Tūbelis pakvietė vaikus arčiau. Vaikai vienas per kitą grūdosi artyn, visas kalnas suklego vaikiškais balsais. Tūbelis iš ką tik atneštos dėžės sėmė riešukučiomis saldinius ir mėtė vaikams. Saldinius bėrė ir Tūbelio palydovai.

– Juziuk, rink ir tu, – sušnabždėjo Aliutė ir pastūmė mane į vaikų šurmulį. Prisirinkau pilnas kišenes saldinių ir tai ne kokių „dul-dul-dūdelė“, o šokoladinių, „vėžiokų kaklelių“, „mergaičių liežuvėlių“, trijų sluoksnių...

- Matai, Juziuk, šiandien saldainiais lyja, – juokėsi Aliutė.

Pradėjo šaudyti ir raketos kilo aukštyn įvairiaspalvėmis žvaigždutėmis. Iššautos raketos kilo kaip gėlių puokštės ir leidosi ant žmonių galvų, tačiau nepasiekė žemės sudegdavo, supliukšdavo kaip muilo burbulai.

„*Tai turbūt ir Šventoji Dvasia panašiai nusileido ant apaštalu*“, – pagalvojau prisiminęs kunigėlio pamokslą.

- Einam namo, – peštelėjo mane Aliutė.
- Palaukim, o gal vėl lis saldainiais, juk Sekminės, – atsikalbinėjau.
- Nieko daugiau nebus, tik šokiai, o kiek jau lijo, tiek prilijo, reikėjo tik nežiopsoti, o prisirinkti, – mokė mane gyvenimo išminties Aliutė, tempdama už rankos žemyn nuo kalno.

* * *

Panemunėlio bažnyčios šventoriuje, ant nupjautos žolės sustoję, prie kanau-ninko Katelės kapo giedojome angelaičių himną.

– Vaikučiai, pas mus atvyko iš Kauno nepaprastas svečias – kunigas profesorius Stasys Yla, – pristatė svečią mūsų kunigėlis Garška.

– Aš jums, mieli angelaičiai, esu ne profesorius, o tik kunigas. Ir nors esu Yla, bet nesibadau, – juokdamasis pataisė kunigėlį svečias.

Mums patiko, kad svečias linksmas ir labai gražaus ir malonaus veido.

„Turbūt šitas kunigėlis yra panašus į patį Jėzų Kristų“, – pagalvojau tyliai. Man atrodė, kad jis vien peržvelgdamas mus visus užbūrė. Jis šypsojosi mums ir mes į jį žiūrėjom išsišiepę iki ausų. Kikenome ir žvengėme, kai jis pasakojo juokingus savo nuotykius keliaujant į Panemunėlį. Papasakojo, ką veikia angelaičiai Kaune, ir dar perskaitė jų laišką mums.

Po to mano sesė Aliutė, angelaičių vadė, nusivedė visus už šventoriaus tvoros ir klebonijos kieme išrikiavo mus sportiniams žaidimams. Estafetėje su mumis bėgo ir kunigėlis, ir svečias, tik jis vis suklysdavo, turbūt tyčia, bet mums iš to būdavo juoko. Statėme paskui piramides, kol pavargome. Tada kunigėlis paėmė mane už rankos ir, atsivedęs pas profesorių Ylą, garsiai pasakė:

– Čia mes turime deklamatorių Juozuką. Jis žada mums padeklamuoti, o po to parodyti dar ir cirka, – mirktelejo kunigėlis man kaip koks suokalbininkas. Nelengva buvo pradėti deklamuoti, kai klausosi profesorius: išraudau, išprakaitavau kaip po pirties, bet šaukiau visa gerkle, gniaužydamas kumščius: „*Dėdė atsilošęs, šarka jam ant nosies...*“

Kol pasakiau eilėraščių, berniukai spėjo iš keturių lazdu ir marškos suremti palapinę mano „cirkui“. Į tą palapinę reikėjo man įlįsti ir pačiulbėt kaip lakštingala, pakudakot kaip višta, pagiedot gaidžiu, pakriuksėt kiaule, pamurot karve, pažvengt arkliu... Aš tai buvau išmokęs, ganydamas vasarą pas Adulius draug su žydu Abromu. Jį taip pralinksmindavau, ir jis imdavo dainuoti „Trys paukšteliai išskrido į pasaulį...“ Kai pabaigęs savo „cirką“ išlindau iš palapinės, kunigas Yla juokėsi net apsiašarojęs ir delnu paplojo man per žandą. Aš gi tikriausiai buvau raudonas kaip pomidoras, tačiau džiaugiausi, kad kunigas Yla taip draugiškai paplojo man per žandą. „*Jeigu būsiu kunigas, tai būsiu toks kaip kunigas Yla*“, – pagalvojau.

* * *

Šviežiai užsnigtu taku, kulnais daužydamas sausledį, ėjau į mokyklą, kuri šiais metais atsidarė Martiniškėnuose. Iki mokyklos pabaliais ir galulaukėm einant buvo tik du kilometrai, taigi perpus arčiau negu į Panemunėlį. Mokykla buvo įsikūrusi ūkininko Zizo namuose. Labiausiai man patinka piešimo pamoka. Jei nebūtų matematikos ir diktanto, tai mokytis būtų visai neblogai, o piešimas tai šventė. Tik gaila, kad nebeturiu spalvotų pieštukų, o su manim sėdintis irgi ketvirtokas Titas taip pat neturi. Piešiau kalnelį, medžius, krūmynus ir žmogaus pėdsakus sniege. Dangų nutušavau pilkai, tik baltus snaigių lopinėlius palikau. Pamokai baigiantis mokytoja sustojo prie manęs ir įsistebeilijo į mano piešinį.

– Kas čia nupiešta ant sniego? – paklausė.

– Pėdai, – atsakiau.

- Gal ne pėdai, o pėdos sniege, – pataisė. – Pėdai – tai rugių, kviečių...
- Taip, ponija mokytoja, čia pėdos sniege, – pasitaisiau.
- Juozuk, tu būsi dailininku. Parodyk visiems savo piešinį.

Išraudęs kaip burkštinas iškėliau piešimo sąsiuvinį aukšty, kad galėtų matyti Milda. Mintyse pasipūčiau, kad būsiu dailininku, bet kuklindamasis atsakiau:

- Tai kad gal nebūsiu...

Per pertrauką priėjo Milda ir nudelbusi akis sako:

– Nupiešk ir man į atminimo bloknotelį ką nors, – ir pakišo man tiesiai į rankas bloknotelį raudonais viršeliais.

* * *

Sėdžiu atsivertęs uždavinyną ir stebiu, kaip beviltiškai daužosi vapsva į šešiašybį langą, norėdama išskristi į laisvę. Išeidamas į gimnaziją brolis Kazys liepė man išspręsti tris uždavinius. Jis nori, kad aš per vienus metus išmokčiau penkto ir šešto skyriaus programą ir eksternu įstočiau į gimnazijos pirmą klasę. Viskas būtų gerai, jei ne matematika. Va, kad ir dabar – stulpelinį uždavinį šiaip taip išniurkiau, bet su žodžiais uždavinio niekaip neįkandau. Vietoj to tik pripiešiau visą puslapį rutuliukų ir žmogeliukų ir nė vieno klausimo... Tas uždavinio nenaudėlis prekybininkas tiek visokių prekių prisipirko ir išpardavė, kad nežinia nuo ko ir pradėti. Mano teta, tėvelio sesuo, visų vadinama Aneliute, kepa tarkuotus bulvinius blynus, kurie labai skaniai kvepia, kad net seilės varva.

– Pailsėk, Juziuk, o tai visą laiką nosis į knygą įkišta, dar galvytė susops. Va, imk blynėlių suvalgyk, – sako Aneliutė, dėdama karštų blynų lėkštę man ant stalo. – Nebūk cibuliukas, visus suvalgyk.

– Gavėnioj nereikia daug valgyt, – pamokina mane Jonukas, tetos vyras. – Viešpats Jėzus keturiasdešimt dienų nieko į burną neėmė, o mums kad tik pilvus prikimšt.

– Dėde, mes pasninkaujame gavėnioje ir be mėsos, ir be pieno, ir skaitome vietas apie Kristaus kančią, – teisinausi.

Dėdė Jonukas padėjo ant suolo nebaigtus siūti kailinius, surinko nuo žemės kučkailius.

– Matai, jūsų tėveliai tai tikri krikščionys, – kalbėjo dėdė, imdamas storą šventųjų „žyvatos“ knygą. – Koks būtų didelis džiaugsmas jūsų tėveliams, jei abu su Kaziuku išmoktumėt kunigėliais.

Aš užverčiau uždavinyną, nes mačiau, kad vis vien uždavinių neišspręsiu, ir išspūdinau pas puodžių žydą Iciką, gyvenantį kitoje gatvės pusėje. Išsiterliojęs moliu iki alkūnių Ickas išsišiepė, pamatęs mane, savo moliuota barzda ir moliuotais ūsais, tarsi būtų molį valges, paklausė:

- Niu, ką šiandien lipdysime?

– Gedimino pilį, – narsiai atšoviau.

– Gehai, pilį tai pilį, bet pihmiausia išminkyk molį, taip kaip mama tešla zacihkai minko.

Pliaukšteli jis naują gabalą suminkyto molio ant staklių skritulio ir spaudžia jį abiem delnais, spardydamas koja staklių apatinį didelį medinį skritulį. Skrituliui besisukant, sukasi ratu ir Iciko galva ir net pražiotoje burnoje liežuvis. Besisukdamas

molio gabalas šlapiose Iciko rankose ant skritulio kyla aukštyn, pavirsdamas uzbonu. Icikas man atrodo tarsi koks burtininkas. „O kad aš taip mokėčiau, – pagalvojau, – tada nebereiktų jokios gimnazijos ir jokių uždavinių...“

Kai pravėriau nedrąsiai duris, Kaziukas priėjo, nepiktai ir neskaudžiai pasuko ausį ir pasakė:

– Molio Motiejukai, eikime spręsti uždavinio.

* * *

– Deklamuodamas įsivaizduok, kad mama ligota ir greitai gali mirti, – mokė mane Kaziukas ir vėl liepė deklamuoti mano pasirinktąjį Aleksandriškio „Našlaitį“.

Pilnutėlaitėje salėje ant scenos jau varžėsi skaitovai, o po jų pavardėmis mokytoja Krasnickaitė ėmė šaukti deklamatorius. Kai išėjo deklamuoti Regina Mikšytė, salė nuščiuvo, nutilo taip, kad, rodos, galima girdėti musės zvimbimą. Ji pro banguotas garbanas žvilgčiojo į žiūrovus ir maloniu minkštu balsu deklamavo Maironio „Vasaros naktys“. Ši būsimoji abiturientė pavergė visus ne tik gražiu deklamavimu, bet ir savo nuostabiu grožiu. Pagaliau išgirdau ir savo pavarde, Krasnickaitė kvietė mane į sceną. Pamatęs šimtus į mane spoksančių akių, o pirmajame suole sėdintį direktorių Janulionį ir mokytojus, pastyrau ir, rodos, visos „blusos apmirė“. Betgi niekur nedingsi – reikia pradėti.

– Pabodo man šis tuščias namas... – žodžius gerai buvau iškalęs, todėl baimė greit praėjo ir pradėjau įsivaizduot, kad mama greit gali mirti. Tai įsijautęs, vos neverkdamas klykiau: – Nepalik manęs vieno, nepalik manęs vieno...

Nusilenkus prapliupo plojimai. Janulionis šluostėsi nosine ašarą, Krasnickaitė plojo ir šypsojosi. Kai nuėjau į užkulsius, klasiškai sugriebė ir ėmė kilnoti kaip per vardines.

– Eik, tave direktorius šaukia, – išstūmė mane į salę Šeras Šolomas.

Direktorius paskelbė, kad pirmą vietą deklamavimo varžybose užėmė Mikšytė, o antrą vietą – aš. Jis įteikė man knygą – Kiplingo „Kimą“ – ir pabučiavo į kaktą. Po to pasakė, kad mes, laimingieji, važiuosime į atgautą Vilnių ir ten rungsimės su visos Lietuvos deklamatoriais. Iki kelionės į Vilnių liko mėnuo. Dabar deklamuoti mane mokė pats mokytojas Tarvydas. Paaiškėjo, kad man visai kitaip reikia deklamuoti.

– Neklykauk, – tildė jis mane ir rodė, kokia intonacija reikia sakyti tą ar kitą žodį ar sakinį. Man atrodė, kad išmokti gerai deklamuoti yra beviltiška, nors ir stengiausi.

Pagaliau birželio keturioliktąją linksmi ir laimingi su savo mokytoja Krasnickaite išvažiavome traukiniu į Vilnių.

Vakare užkopėme suktais laiptais į pilies bokštą, iš kur matėsi Vilnius kaip ant delno. Saulė prieš laidą nušvietė baltuojančius bažnyčių bokštus ir paaukuotus cerkvių kupolus. Vilnius atrodė kaip pasaka, kaip nuostabus sapnas. Saulei leidžiantis į Katedros aikštę atjojo ant baltų žirgų ulonai šviesiomis uniformomis. Jų žirgai ritmiškai trypė kojomis. Sutrimitavus kareiviui nuo pilies bokšto, atsiliespė ulonų trimitininkai. Po to orkestras Katedros aikštėje grojo Lietuvos himną ir Lietuvos trispalvė vėliava pamažu leidosi žemyn Gedimino pilies bokšte. Ją nuleido Lietuvos karo invalidas. Nusileido saulė, nusileido ir Lietuvos vėliava. Aš, rodos, stebėjau tą didingą

reginį net kvėpuoti pamiršęs. Tada dar nežinojau, kad mačiau mūsų vėliavą nusileidžiant paskutinį sykį.

Rytą pažadino mus neįprastas triukšmas. Ūžė, žlegėjo, burzgė, kriokė...

Išbėgę į gatvę pamatėme rusų tankus, pilkai žalsvus ir dulkėtus su raudonomis penkiakampėmis žvaigždėmis.

– Lietuva okupuota, – pranešė mums mokytoja Krasnickaitė ir garsiai pravirko. Verkė ir mūsų mergaitės... O tankai važiavo ir važiavo Vilniaus gatvėmis.

– Užplūdo raudonasis maras, – pasakė mokytoja ir vėl pravirko. – Važiuosime namo per Kauną.

Pagaliau po ilgos odisėjos, pro Radviliškį ir Pānevėžį artėjame į Rōkiškį. Pasiėkęs Panemunėlio stotį atsiveikinau su gerąja mokytoja, gimnazistais. Prie Makaučiznos miško buvo sustojusi ilga rusų kareivių sukvežimių kolona. „*Taigi visoje Lietuvoje, net ir mūsų užkampyje, pilna to amaro*“, – pagalvojau ir tarsi išgąsdintas kiškis paknopstom skubėjau namo. Ant vieno sunkvežimio galo buvo užtiesta marška, ant kurios rodė kiną. Kareiviai, susėdę ant žolės, valgė, vyniojosi kojų autus ir žiūrėjo kiną. Nuo rusų kareivių trenkė nemalonus keistas prakaito ir kažkoks lyg muilo kvapas. Vienas kareivis man mojo ir kažką šūkalojo, todėl pasileidau bėgti kiek tik kojos neša. Jau temo ir, aišku, manęs namie nekantriai laukia.

* * *

Keturiasdešimt pirmųjų metų Vasario 16-toji buvo darbo diena ir mokykloje vyko pamokos. Tiesa, buvo didelis subruzdimas, kai tualete (berniukų) komjaunuoliai rado užrašą „*Stalinas – avinas*“. Atbėgo direktorius, milicininkai, bet taip ir neišsiaiškino, kas parašė. Man gi buvo liūdna, kad Vasario 16-toji nebešvenčiama kaip anksčiau. Tada eidavome rikiuotėje su orkestru prie Nepriklausomybės paminklo, klausydavomės patriotinių kalbų, vakare šaudydavo spalvotas raketas ir pakildavo į dangų šviečiančios puokštės fejerverkų.

Sutemus Kaziukas užsidėjo ant peties sniegui kasti ližę ir kartu su Neniškioku, kuris gyveno kartu su mumis pas mūsų tetą Anelę, kažkur iššliūkino. Kaziukas eidamas švilpavo Lietuvos himną, o ant peties styrojo ližę tarsi šautuvas. Jis pasakė, kad eina klasiokės Reginos šaligatvio nuvalyti, nes daug prisnigo. Teta norėjo sulaikyti, bet kur tau jį sulaikyti. Ne veltui mes jį kartais pavadindavome Kaziuku – ožiuku. Vidurnaktyje Neniškiokas atskudė be kvapo ir uždusdamas prašvokštė: „*Kaziuką suėmė!*“ Negalėjo jis mums paaiškinti, nei kaip jį suėmė, nei kodėl. Juk ližė – tai ne šautuvas, o sniego kasimas taigi ne antitarybinė veikla. Išsigandęs Neniškiokas užsirakino šaltajame kambarėlyje. Teta lakstė po trobą kaip be galvos, o aš supratau, kad ši valdžia baisi. Kaziuko pamatyti ir su juo pasikalbėti milicininkai neleido nei tetai, nei tėčiui. Piktai atsakydavo, kad Kaziukas yra kontrrevoliucionierius, net ir maisto nepriimdavo. Mes niekaip negalėjom suprasti: juk jis ne koks žmogžudys ar vagis, kad jį laiko kaip baisiausią nusikaltėlį, uždarytą kaip kokį žvėrį. Retsykiais Kaziukui laiškelių perduodavo slaptai sesės Genės simpatija milicininkas Kreiza. Kartą tardytojas Zaicevas priėmė tėtį ir liepė atsisakyti, atsižadėti kontrrevoliucionieriaus sūnaus.

– Kaip aš galiu atsižadėt savo vaiko! – nustebo tėtis, ir Zaicevas jį išgrūdo iš areštinės, o Kaziukui tada supykęs trenkė kėde per galvą. Kaziukas nukrito be

šamonės. Apie mušimus Kaziukas papasakojo tik ištrūkęs iš kalėjimo. Artėjo gegužės pirmoji, o Kaziukas vis dar buvo kalėjime. Mama verkia nuo ryto lig vakaro, tėvelis vaikšto ir su savimi kalba, klasiokai komjaunuoliai Kalvelis, Mainelis garantuoja už Kaziuką. Mokytojas Jovaiša prašo išleisti šventėms, nes be Kaziuko choras negali apsieiti... Pagaliau išleido šventei ir egzaminams. Tada sužinojome, Kaziukas papasakojo, kad jį įskundė moksleivis provokatorius, kuris buvo pasiskolinęs iš Kaziuko religinę knygą ir ją suplėšęs išklijavo ant stulpų, o apkaltino Kaziuką. Taip Kaziukas pasidarė „kontra“ ir karui prasidėjus jį taikėsi nušauti, bet nušovė, anot jų, „ne tą svoločiu“, bet broliuką Joniuką.

* * *

Giedras sekmadienio rytas. Danguje nė mažiausio debesėlio. Visi bažnyčioje tik aš vienas likau saugoti namų. Staiga danguje pasigirdo zvimbimas ir aukštai pamačiau blizgančius tris sidabrinus taškelius. Paskui juos vilkosi tarsi balta juosta dūmų debesėliai. Netrukus pasirodė dar trys, ir dar trys, ir vėl, ir vėl...

– Iš kur čia tiek lėktuvų! – stebėjau. Keliu ejęs Juodeliokas Alpa taip pat sustojo ir užvertęs galvą žiūrėjo į lėktuvus:

– Dideli manevrai, jolki matalki!

– Kokie manevrai? – paklausiau jo, nes jis jau buvo vyras „po ūsais“.

– Taigi pats matai, kad eskadriliniai, – oriai paaiškino man ir vis dar dairdamasis aukštyn nupėstino Tūrdvario link. Užrakinau priemenės duris ir nuskuočiau pas Adulius, nes jie turi ausinę radijukę ir viską iš ten sužino.

– Ša! – nutildė mane Aduliokas Ladusis. Jiedu su Augustu klausėsi radijo, priglaudę prie ausies po vieną ausinę. Aš stovėdamas tylėjau, nes jie pirštu grasino, kad tylėčiau. Pagaliau Augustas padavė man savo ausinę ir aš išgirdau Smetonos laikų kareivišką dainą: „Skamba trimitai, žiba kardai, joja kareivių pulkų pulkai...“ Po to ėmė kalbėti, kad vokiečių kariuomenė be pasipriešinimo artėja prie Kauno, o Lietuvos savanoriai bolševikus sėkmingai veja iš Kauno. O Lietuva vėl bus laisva ir nepriklausoma. Liepė žmonėms būti atokiau nuo vieškelio, kuriais traukiasi įsiutę, tarsi vilkai užspėsti į kampa, bolševikai. Kai išgirdau vėl Lietuvos himną, netvėriau džiaugsmu ir ėmiau trepinėti kojomis, todėl Augustas man atėmė ausinę ir pats toliau klausėsi.

– Karas, mamyte, karas! – linksmai šūkaliojau kaip pakvaišęs. – Lietuva vėl bus laisva ir Lietuvos himną girdėjau.

– Žinom, žinom, ko čia spirginėji kaip įgeltas. Nėra kuo džiaugtis, jei ir pas mus atėjo karas. Reikia eit duobę išsikast, bunkeris pasidaryt, jeigu kas...

– Tėveli, ir aš padėsiu kasti, – pasisiūliau. Pasiėmėme iš daržinės abu po kastuvą ir nuėjom už beržynėlio ant ribos su Baubliškio lauku, kuris bus nebe mūsų, o vėl Adulių.

– Taigi matai, kas darosi, – kalba tarsi man, tarsi sau plėšdamas velėną tėvelis. – Nėra blogiau už karą. Reikės čia ne tik geresnius daiktus paslėpti, bet ir patiems nuo kulku ir „snariadu“ pasislėpt. Kulka, brač, durnas daiktas. Ji nežiūri, ar tu kaltas, ar nekaltas.

Sugrižę iš Salų atlaidų, atskubėjo pas mus ir Joniukas su Kaziuku. Jų nuotaika buvo pakili, kad bolševikai bėga iš Lietuvos, galvas pametę. Joniukas, paėmęs iš manęs kastuvą, ėmė kast, o Kaziukas pasuko į Tindžiuliūs pas Bitinioką.

– Ginsime Lietuvą, bolševikus vysime, – pasakė jis ir dingo Tindžiulių krūmuose.

– Gaila, kad aš mažas, o tai paspirginčiau tuos ruskius iš kulkosvaidžio, – sakau Jonukui.

– Durniau, spirgintojas mat atsirado! Kaipgi galima šauti į žmogų! – atšaldė mano karinį užsidegimą Jonukas. – Užmušk, aš nešaučiau.

– Tai kad jis gi priešas, – nesilioviau.

– Kad ir priešas, kad ir „zaganočius“, vis tiek žmogus.

Jis šviesiomis pilkai mėlynomis akimis žvilgtelėjo į vakarėjančią saulę, o saule įdegęs jo veidas ir saulėje išbalę plaukai buvo apsupti tarsi nežemiškos aureolės. Jis šiandien buvo priėmęs komuniją ir atrodė, kad Kristus žiūri per jo akis. Kaziukas, neberadęs Bitinioko, grįžo ir visi tempėme rąstus ir lentas, klojome ant duobės ir apdėjome lentas velėna, palikdami tik dureles įlįst į vidų. Įlindęs į žeminę, net ir išlįsti nebenorėjau: taip jau įdomu ir baisoka... tamsu. Kulka tikrai čia nepasieks, bet jei bomba ar sviedinys, tai viskas išlėktų į orą. Tačiau niekur nesigirdėjo nei šaudant, nei bombarduojant, kaip niekur nieko.

– Įdomu, kaip atrodo vokiečių kareiviai? – klausiu Kaziuko.

– Vokiečiai tai ne utėliai azijatai, jie kultūringi, švarūs, jų karinė technika aukščiausios klasės. Tuoj pamatysi.

* * *

Tik įdienojus saulė ėmė spirginti, kad net burokų lapai ir svogūnų laiškai darže nulėpę ir apgeibę murksojo, o vištos „plozavo“ po serbentais iškapsčiusios į juodžemį. Jau kelinta diena aš čia pas sesę Bronytę Žėkų kaime. Mama čia mane atsiuntė pabūt, kol ateis vokiečiai, nes Žėkynėj nėra tokio vieškelio, kuriuo būtų toks kariuomenės judėjimas, kaip pas mus Vieversynėj. Sesuo Bronytė vis dar plūkėsi su ruoša ir pabėgomis vis tipeno nuo klojimo prie tvarto ir atgal. Jos vyras Vladas Žėkas sėdėjo pastogės šešėlyje ant mažo suoliuko, atsirėmęs priemenės staktos. Kai jis atsistojo ir pasiražė, tai man pasirodė, kad jo galva siekia stogą. Jis toks aukštas, kad Žiobiškyje tikrai aukštesnio už jį nėra. Kai jį pamatau, tai lenda į galvą vaikiško laikraščelio eilėraštukas: „Štai Jonas Ilgėnas tai vyras bent va – ilgumo trys kartys ir arklio galva...“ Vladas pasisuko į kelią ir nustebo:

– Taigi, va Aliutė ateina.

Į kiemą bėgte įbėgo sukaitusi vienplaukė Aliutė, pripuolė prie Bronytės, apkabino ir verkdama, trūkčiojančiu balsu prabilo:

– Joniuko nebėra!

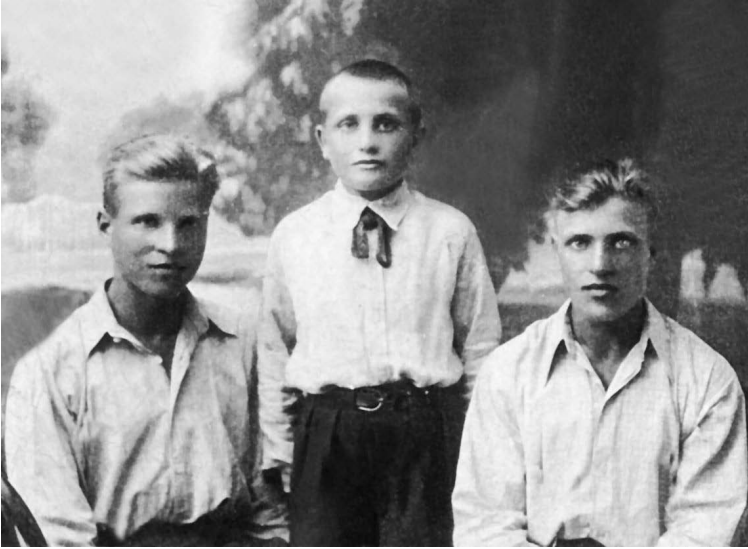
– Kaip tai nebėra? Kur jis? – susirūpino ir Vladas.

– Nušovė jį komjaunuoliai ir čekistai. Tėvelis jį atrado Ignaičių lankoje.

– Už ką jį nušovė? – paklausė vėl Vladas.

– Už nieką, tik kad buvo netoli vieškelio ir darže su Kaziuku burokus ravėjo.

Iš sunkvežimio pradėjo į juos šaudyti skapiškėnų komjaunuoliai ir čekistai. Kaziukas pasislėpė rugiuose, o Joniukas bėgo per Baubliški Nemunėlio upės pusėn. Jį vijosi šaudydami iš automatų. Ganykloje nusitvėrę arklius net raiti vijosi. Kadgi jis būtų bėgęs į Tindžiulių krūmus, galgi būtų gyvas likęs, bet jis pasuko pakalnėn prie Nemunėlio ir kitoje upės pusėje pasivijo jį kulka. Ant rytojaus rado tėvelis Joniuką

*Iš kairės: Kazimieras,
Juozas ir Jonas
Vaičioniai.
Apie 1936 m.*

negyvą peršauta galva ir kulkos išdraskyta gerkle, Jėzau, Jėzau... Tie čekistai grįžę gyrėsi:

- Vieną svolačių nudėjom.
- Tik ne tą, – pridūrė kitas.
- Bet visus jus reikia iššaudyti! – šūkalojo kiti.

– Mamą gąsdindami pastatė prie sienos mane, – kalbėjo Aliutė, – taip pat grasino nušauti. Į trobą įsiveržę rado drebančią Genutę, paskum staiga visi nubėgo į sunkvežimį ir nuvažiavo Rokiškio pusėn...

Aliutei pasakojant visi verkėme, nors aš vis negalėjau įsivaizduoti, kad Joniuko nebėra. Skubotai išsiruošėme į Vieversynę, į Joniuko pakasynas. Skubėjome ten pabėgomis ir namie radome daug susirinkusių kaimynų ir giminių. Daugelis žmonių buvo kieme, nes netilpo nei gryčioje, nei kamaroje, net priemenėje. Joniukas buvo paguldytas karste kamaroje. Tėvelis skiedra braukė iš Joniuko burnos baltus kirminus, kurių buvo visa kirbinė, po to aprišo burną baltu marliu ir uždarė karstą. Mama vis rypavo:

- Už ką, vaikeli, už ką... Tu gi musės nuskriaust negalėtum, už ką?
- Už nieką Jonuką nušovė, kad tiems žvėrimis po kojomis pasimaišė, – kalbėjo

Adulių Lionartas.

– Įsiutę buvo dėl to, kad juos Makaučiznoj kažkas apšaudė, – pritarė jam Ramanuskų Vaitoška. Visi Joniuko labai gailėjo.

- Toks tvirtas vyrukas buvo, tikras sportmenas.
- O jau koks geras, visiems tik padėt taikėsi.
- O jau koks linksmas... būdavo, pasakys, tai pasakyta, – šnekėjo mergaitės.

Joniukas buvo pirmoji auka Panemunėlyje, bolševikų nužudyta. Kai vežėme jį karste į bažnyčią Panemunėlyje, pasirodė pirmieji vokiečiai motociklininkai. Važiavo jie atsiraite rankoves, išdidūs, atsargiai dairydami, o lopšelyje sėdėjo kareivis su šauti paruoštu automatu. Motociklininkams nuvažiavus, sudrebino šventorių keliu žlegėdami tankai.

- Kas gali prieš tokią kariuomenę atsilaikyt, – kalbėjo vyrai, išėję į šventorių.

– Štie tankai vadinasi tigras, – kažkas dar paaiškino.

O tie tigrai važiavo ir važiavo per visas egzekvijas ir mirusiųjų mišias.

O mama, atrodo, nieko nematė, kas aplinkui dedasi. Ji net nebeverkė, o tik ėjo į Jonėliškių kapines paskui Joniuko karstą, sučiaupusi lūpas ir žvelgdama kažkur tolyn. Grįžus namo ji atsėdėjo prie lango, pro kurį matosi Panemunėlio bažnyčios bokštas. Ji sėdėjo ir lingavo ir nieko nesakė, tik kartais sušnabždėdavo, sujudindavo lūpas kaip poterius kalbėdama. Man gi rodėsi, kad Joniukas ims ir sugriš ir šypsosis kaip visada savo šviesiomis akimis. Tokį jį sugrižusį ir sapnuodavau daugelį metų.

* * *

Neilgai džiaugėmės Lietuvos nepriklausomybe. Tuojau vokiečiai įvedė savo okupacinę tvarką. Kaziukas suprato, kad tarnauti okupantams būtų didelė niekšybė, tačiau kai kurie padlaižūnai liko tarnauti vokiečiams. Jie padėjo gestapininkams surankioti komunistus ir žydus. Kai kuriuos komunistus sušaudė. Tarp jų sušaudė ir mūsų pusbrolių Ruželioką, kuris paprastu darbininku dirbo Tūrdvaryje, ir jį įtarė, kad neva jis prisidėjo prie Neniškių išvežimo. Mama labai išgyveno, nes tai buvo jos sesers šauniasis sūnus. Vokiečiai paskelbė, kad kas slėps žydus, bus sušaudytas jis ir visa šeima. Man buvo nesuprantama, kodėl vokiečiams užkliuvo žydai. Juk jie tokie patys žmonės, kaip ir mes. Geras man buvo žydas Abramus, su kuriuo kartu ganėme Adulių gyvulius, geras buvo puodžius Icikas, kuris norėjo mane padaryti keramiku, geri ir klasės draugai žydukai. Olkinaitę Matę laikiau ne ką mažesne poete už Salomėją Nėrį, nes ji panemunėlietė ir į katalikiškus laikraščius rašė. Panemunėlio vaistininkas Olkinas buvo palankus katalikams: ir klausyklą bažnyčioje įtaisė, ir sekmadieniais pas kleboną arbatą gerdavo. Jis kurį laiką slėpėsi klebonijoje pas kleboną Matelionį, tačiau nusprendė, kad geriau eis pas savuosius į getą. „Juk aš niekam nieko blogo nepadariau ir mano šeima taip pat. Na, jeigu išveš į darbus, tai ką darysi, dirbsime“. Olkinienė, pamačiusi pažįstamą, klausdavo:

– Juk mūsų nesušaudys, ką?

– Nesušaudys. Už ką gi jus šaudys, jūs gi geri žmonės, – atsakydavo.

Kaziukas kartą grįžęs iš stoties apmaudžiai kalbėjo:

– Kodėl žydai taip beviltiškai pasiduoda likimui? Juk jie matė, kas dedasi, kaip juos masiškai veža šaudyti. Aš Olkinaitę Matę norėjau išgelbėti. Pasitaikius progai, kai baltaraiščių nebuvo, sakau: „Mate, dingstam iš čia, aš turiu giminių, kurie priims tave, jų sodyba vieniša miške, bėgam“. Bet ji nieko neatsakė ir vėl įniko plauti areštines grindis. Netrukus išgirdome gaudus, kad Olkinus sušaudė su kitais žydais prie Vyžunkos ežero. Matė, pakilusi iš lavonų krūvos, sušukusi: „Aš dar gyva“ ir krito nuo šūvių atgal ant lavonų.

Ar iš tiesų taip buvo, nežinau, bet ji tikrai liko gyva mano atminty ir sąsiuvinuke, kurį gavau iš klebono Matelionio, gyva liko parašytuose ir neparąšytuose eilėraščiuose.

* * *

– O dabar bombonešiai išmėtys bombas, kad galėtų pasprukti nuo priešlėktuvinių ugnies, – samprotauja Kaziukas. – Girdėjau, užvakar jie išmėtė bombas ant Šepetos balos.

– Laimė, kad ne ant kokios gyvenvietės, – pridūrė klierikas Lionginas.

– Žiūrėk, žiūrėk, kas čia dėsis, – sušuko jis, rodydamas pirštu į pietų pusę. Iš ten plonai ir šaižiai zvimbdomi pasirodė gana žemai virš mūsų galvų, galima net buvo išžiūrėti ant jų svastiką. Greitai jie pasivijo bombonešius ir į juos prabilo ugniniaisiais punktyrais. Vienas rusų bombonešis, degdamas rausvų dūmų uodega, nukrito už Makaučiznos miško.

Staiga iš Tindžiulių krūmų zvimbtelejo kulka pro pat klieriko ausį. Prasidėjo šaudymas. Pasilenkę smukome į trobą.

– Tokia vokiečio galybė, o jie traukiasi, – žiūrėdamas pro langą tarė tėvelis ir akimis muistelejo į langą, kad ir mes pažvelgtumėm... Keliu nuo Turdvario žlegėjo nesibaigianti vora tankų ir šarvuotųjų. Visi jie ritosi į vakarus... Tėvelis ir klierikas vis žvilgčiojo pro langą.

– Kur jau frontas sustoja, ten iš bunkerio nė nosies neiškiši, – sako Lionginas ir staiga šūkteli: – Žiūrėkit, kas čia dabar bus? Dvi tanketės pasuko į kiemą ir užsimaskavo po vyšniomis.

– Vaikai, mergiotės, slėpkitės maltuvėj, – sukomandavo mama. Ir visi strimgalviais išmovė per duris. Troboje likome tik mama, tėtis ir aš. Į trobos duris pasibeldė ir į vidų įėjo du vokiečių kareiviai. Įėję jie pasisveikino: „Guten Tag“¹. Vyresnysis vokietis karininkas prabilo nepiktai:

– Alles mus dort laufen. Hier bleiben geférlich, werden bum bum,² – jis muistelejo vakarų pusėn. Aš išverčiau, ką jis sakė, bet mama ramiai atsakė:

– Niekur aš neisiu iš savo gryčelas, jūs bėkit.

Tai pasakius ji peržegnojo pirmąjį kepalą ir pašovė jį į iškūrentą krosnį.

– O brot, brot, gut, mutter gut³, – linksmi kalbėjo jaunesnysis vokietis, glostydamas mamos petį.

Visi mūsiškiai išskubėjo Ramanauskų pusėn, kur Vaitoškos lauke buvo iškastas didžiulis bunkeris. Mamą norėjau perkalbėti, kad bėgtų kartu su mumis, bet ji nė girdėti nenorėjo ir vis kartojo savo:

– Niekur nė kojos nekelsiu iš savo gryčelas. Bėk, vaikel, negaišk! – ir toliau šaudė kepalus į krosnį.

Vokiečiams išėjus išsmukau ir aš. Mūsiškių nebuvo nė kvapo. Kur Ramanauskų kaimo bunkeris, nežinojau, todėl paknopstom bėgau kaimo pusėn, bet tuo tarpu nuo Turdvario šilelio ėmė šaudyti iš patrankų ir aplink mane pradėjo sproginėti sviediniai, išmušdami nemažas duobes. Taip išsigandau, kad, rodos, širdis sustoja. Griuvau į sviedinio išmuštą duobę galvodamas, kad į tą pačią duobę sviedinys nekris. Ten susirietęs tūnojau laukdamas, kol aprims. Bet neaprimo. Sviediniai kaukė ir kaukė virš galvos ir sproginėjo čia arčiau, čia toliau, išmušdami fontanus žemių. Tupėjau duobėje ir meldžiausi. Sutemus pasidarė dar baisiau, nes matėsi, kaip blykčioja kulkos. Naktį išgirdau kažkur rugiuose klaiškų riksmą, tikriausiai tai vokiečių sužeistas kareivis rėkė ir dejavo visą naktį. Paryčiui nurimo. „Turbūt mirė“, – pagalvojau. Auštant užmigau, bet iš miego pažadino vokiečių kareivis. Jis baksnojo mane pistoletmašinės vamzdžiu, šaukė „Raus, Raus!“⁴ ir mojo ranka, kad eičiau į dešinę.

Išlindęs iš savo slėptuvės šliaužiau rugių lauku paskui kareivį... Nuo-

¹ Laba diena.

² Visiems reikia ten bėgti. Čia likti pavojinga, bus bum bum.

³ O duona, duona, gerai, motin, gerai.

⁴ Lauk! Lauk! (Išėik!)

lat nuo šilelio pusės pasigirdavo „brakšt-brakšt“, po to sviedinio kaukimas ir sproginimas čia kairėj, čia dešinėj, čia priekyje, čia užpakaly. Prišliaužėme kaimo bunkerį. Aš pripuoliau prie jo, o kareivis nušliaužė tolyn. Bunkeris buvo apipiltas storu žemės sluoksniu, o įėjimas užkamšytas pagalvėmis. Įsikrapščiau į vidų ir pamačiau savuosius ir Ramanauskų kaimo žmones. Mane pasitiko visi džiūgaudami.

– Jau manėme, kad tavęs gyvo nebėra, – kalbėjo vienas per kitą.

Staiga ėmė sproginėti patrankų sviediniai visai netoli bunkerio, net bunkerio lubų rąstai ėmė šokinėti ir ant mūsų galvų byrėjo žemės.

– Jėzus Marija, užvers čia mus kaip kape, – dejavo drebėdama Vaitoškienė. Kai kurie po kiekvieno sproginimo žegojosi, kiti aikčiojo.

– Necypaukit, bobos, o poterius kalbėkit! – paragino Vaitoška.

– O pats jau turbūt nebemoki, – sukrizeno kažkuris iš kampo.

– Durniai, dabar ne juokai! Matot, kas darosi! – barėsi Vaitoška.

– Užtenka tik pataikyt sviedinukui, ir iš mūsų liktų tik košė, – pritarė jam Giriūnas.

Taip nutirpę iš baimės, ausis ištempę klausėmės, sprendami iš sviedinio kaukimo garso, ar jis sprogs arčiau, ar toliau. Visiems garsiai kalbant rožančių truputį apsiraminome, lyg ir saugesni pasijutome.

Nei dieną, nei naktį negalėjome pamiegoti dėl uraganinės ugnies. Net ir valgyti nesinorėjo. Vieną rytmetį atbėgo į bunkerį Dugnienė, kuri buvo likusi savo namuose, šaukdama:

– Gerieji žmonės! Gelbėkit, „snariadas“ sunkiai sužeidė Juozapėlį. Numirs mano vaikelis!

Iš bunkerio išlindo abu klierikai: Kaziukas ir Lionginas. Pasilenkę jie nuskuodė į Ramanauskus gelbėti Juozapėlio, kuris jau buvo visas Juozapas. Dugnienė, aikčiodama, griebdama sau už širdies, išskubėjo jiems iš paskos.

Kaziukas grįžo į bunkerį tik kitą dieną. Jis buvo linksmas ir laimingas, nes Juozapėlio gyvybė buvo išgelbėta. Vokiečių lauko ligoninėje jam buvo išimta skeveldra ir sutvarstytas dabar gydosi namie... Kaziukas dar pasakojo, kad vokiečiai atlaikė vienuolika rusų puolimų ir atbloškė keletą kilometrų atgal. Taip nors ir mažas dalinys užtikrino pagrindinėms jėgoms traukimąsi į Liepojos įtvirtinimus. O mūsų mama kepa vokiečių kareiviams kiaušinieneį ir rami gyvena savo gryčelėj. Tiesa, kartą jau buvo pasiruošusi bėgti iš namų, pasiėmusi tik kryželį ir Jėzaus širdies „abrozda“. Paliovus šaudymui išlindome iš bunkerio ir išsiskirstėme į namus. Mama man patarė bėgti į Žėkus pas sesę Bronytę, nes ten tikriausiai nėra fronto.

Ir Žėkynėje, Bronytės sodyboje, buvo keletas vokiečių motociklininkų. Jų karininkas sėdėjo kieme ant jam išnešto suolo. Sėdėjo jis susirūpinęs, liūdnas ir kažką rašė, popierių pasidėjęs ant planšetės. Pamojo jis man atsisėsti greta, paklausė, ar moku vokiškai. Aš atsakiau, kad tik truputį, ir jį paklausiau, kodėl jie traukiasi, nors turi tokią galingą techniką. Mes labai bijome rusų, nes jie šaudė žmones, vežė į Sibirą. Gal mums reikia bėgti tenai į Vakarus?

– Besser hier bleiben, nicht dort laufen⁵, – atsakė jis ir taip pat užtikrino, kad rusų kariai civilių nešaudė. Dar jis pasakė, kad nors atrodo, jog jiems karas pralaimėtas, bet iš tiesų tai dar ne, nes jie greitai turės baisų, nepaprastą ginklą –

⁵ Geriau čia likti, negu ten bėgti.

tik reikia dar ištempti laiko... Nors aš buvau tik šešiolikmetis „pacanas“, bet jis kalbėjo su manim kaip su suaugusiu, todėl jaučiausi tikras vyras. Vokietis netgi išėmė iš planšetės fotografiją su moterimi ir mergyte.

– Das ist meine Frau und Tochter, meine Fogelein⁶, – tai pasakęs jis pabučiavo nuotrauką ir paslėpė atgal į savo planšetę. Jis sėdėjo liūdnas ir susimąstęs, man pagailo to inteligentiško karininko, ir pagalvojau, kad vargu ar teks jam dar pamatyti savo „Fogelein“ šitoje mėsmalėje. Lėtai pasikėlė nuo suolo, paplojo delnu man per žandą ir pakartojęs „Besser hier bleiben“ sėdo į motociklo lopšėlį ir visi motociklininkai išsparpė iš kiemo Kazlišio link.

Greitai kasėme slėptuvę, toje duobėje paslėpėme geresnius drabužius ir indus, duobę užmaskavome velėna, ir pačiu laiku, nes tuojau pamatėme ištisą amarą rusų kareivių. Ėjo jie laukais, atkišę automatus, apsilvilkę žalsvai rusvomis palaidinėmis ir su šalmais ant galvos. Prigužėjo jų pilnas kiemas, suprakaitavę, suplukę, dulkėti. Pirmiausia jie paklausė, ar nematėme vokiečių, po to puolė prie šulinio gerti. Nors ir pavargę, bet buvo linksmi ir sakė:

– Skoro budem v Berline⁷.

Tempdami sunkias kuprines skubėjo pirmyn sutriuškinti fašistinį žvėrį.

– Teisybę vokietis sakė, kad rusai nešaudys civilių, – pasidžiaugė Bronytė.

– Šitie kareivėliai, žinoma, nešaudys, – kalbėjo Ladzius. – Jie, nabagai, tik patrankų mėsa. Stalinas savo kareivių negaili, kiek jų žus, neskaičiuoja. Va, po jų ateis „runkavedė“⁸ tada ir pašokinėsme pagal jų kazačką.

Nežinau, ar Ladzius nujautė, ar ne, kad ir jam teks būti patrankų mėsa ir pajusti „runkavedės“ bizūną.

O rusų kareiviai ėjo ir ėjo visais keliais, visais laukais šiaurės vakarų link.

⁶ Čia mano žmona ir duktė, mano paukštytės.

⁷ Greitai būsime Berlyne.

⁸ NKVD.

Atsiminimai apie Martiniškėnų kaimą

Birutė Zizienė

Kaip viena iš senesnio amžiaus mūsų senojo kaimo (*ūlyčios*) gyventojų iš savo prisiminimų, tėvų ir senelių pasakojimų apie kaimo istoriją, jos praeitį, noriu parašyti ir palikti nors mažą dalelę prisiminimų vaikams ir vaikaičiams, kurie gyvens po mūsų. Mūsų laikais atgimsta susidomėjimas mūsų tėvų ir senelių įmintomis pėdomis gimtojoje žemėje. Gyvenimo tempo spartėjimas, gyventojų migracija ir laikas gerokai ištrynė jas iš atminties. Labai gaila, kad tuo metu jaunimas nesidomėjo, o dabar jau daug kas pamiršta.

Martiniškėnų kaimo istorijos dalelė – tai kantrių, dorų, nuoširdžių, taupių ir net su humoro jausmu žemdirbių kelias, vedęs per audringus šimtmečius. Tėvai ir seneliai pergyveno du pasaulinius karus, be to, pokario metai, sunkūs nepritekliai, ligos, dažnos mirtys, kai nebuvo daktarų nei vaistų, maro epidemija... Negailastingai vežė į kapus ne po vieną, o po kelis per dieną – vaikus, senelius, visokio amžiaus žmones, liko tik atranka, stipriausi kaimo (*ūlyčios*) žmonės.

Mūsų kaimas buvo gražioje vietoje, prie Nemunėlio upės, ant aukštesnio kranto, kairėje pusėje. Nemunėlio lankose iš rytų pusės įteka Laukupės upė. Tos lankos buvo vadinamos *Užurave*. Upė buvo gausi žuvų ir vėžių, buvo dalelė pragyvenimo šaltinio kaimo žmonėms.

Vidutiniškai vienoje gryčioje gyveno apie 8–10 žmonių. Didelę dalį sudarė vaikai. Šeimos buvo gausios. Jose, be sodybos šeimininko, gyveno broliai, seserys, o kartais jau ir su šeimomis. Beveik kiekvienas ūkininkas turėjo samdinių: berną, mergą ar piemenį. Visi sutilpo vienoje gryčioje ir prie vieno stalo, kelios šeimininkės prie vienos krosnies (*pečiaus*) sutarė, kuriai pirmai blynai kepti.

Senąjį mūsų kaimą (*ūlyčia*) kryžmai kirto vienas kelias, kuriuo, pervažiavęs Nemunėlį, pasiekdavai Kazliški, Kazliškėlio dvarą, Paliepi ir toliau – Panemunį.

Tuo keliu važiuojant į kitą pusę, į pietus, pro Turdvarį, Tindžiuliūs, buvo galima pasiekti Panemunėlio bažnytkaimį. Nuo šio kelio atsišakojęs keliukas pro Uvainių kaimo pakraštį, pro Voverynės ir Kavolių kaimus vedė į Panemunėlio geležinkelio stotį.

Mūsų senojo kaimo kaimynai buvo Laūkupėnų, Ilgalaukių, Lazarišchio, Uvainių, Šileikių, Ramanauskų kaimai, Turdvario dvaras, Balandišchio ir Vanagynės vienkiamiai.

Kiek aš prisimenu ir tėvai pasakojo, per Nemunėlio upę nebuvo tilto, vienas pervažiavimas į kitą upės pusę – Šaltosios brasta. Kokius penkiasdešimt metrų reikėjo važiuoti išilgai upės, tik tada buvo išvažiavimas į kitą upės pusę. Brasta negili, dugnas akmenuotas, važiuodavo tik arkliais, nes kitokios susisiekimo priemonės tais laikais žmonės neturėjo.

Nemunėlio upėje nuskendo trys žmonės: Ladišiaus Misiūno žmona Albina, Henriko Misiūno sugyventinė Marytė, Bitinas (vardas pamirštas) iš Tindžiulių kaimo.

Trobos buvo dengtos šiaudais, kiek prisimenu, visos buvo jau su dūmtraukiais. Jau beveik visose gryčiose buvo me-

Atsiminimai rašyti 2001 m. *Vyr. red. pastaba.*

Senovinė A. Misiūno daržinė. Kęstučio Zizo nuotr. 2001 m.

Martiniškėnų kaimo jaunimas A. Misiūnienės laidotuvsė. Iš Renės Šėdienės albumo

*Jaunimo lėšomis
pastatytas
Martiniškėnų kaimo
kryžius. Ant kryžiaus
užrašas:
„JUBILIEJAUS/
DIDŽIOJO METAI/
1901“. K. Zizo nuotr.
2001 m.*

dinės grindys, tik vienur kitur užsilikusi plūktinė molio asla priemenėje. Trobos dviejų galų: gyvenamasis galas ir seklyčia, per vidurį priemenė ir sandėliukas (*skladelis*) maistui pasidėti. Tėvai iš savo tėvų pasakojimų prisimena, kad mūsų senojo kaimo (*ūlyčios*) galas iš vakarų pusės degė. Priežastis mums liko nežinoma. Kaimo vietoje yra išlikusi viena sodyba – Antano Misiūno. Jų sodyboje kaip istorinis paminklas iki šių dienų išliko ūkinis pastatas-daržinė, pragyvenusi du pasaulinius karus ir kitokias audras.

Antano Misiūno sūnui Ladisiui mirus, dėl jų pačių kaltės sudegė gyvenamasis namas ir tvartas. Liko tik klėtis, statyta vėliau ir toliau nuo kitų pastatų. Toje klėtyje gyveno Ladisiaus žmona Adeliutė.

Dabar kiemų vietoj žaliuoja liepos, uosiai, klevai ir ąžuolai, primenantys, kad čia pragyveno kelios žmonių kartos. Nebeliko ištikimų kaimo gyventojų gandrų. Liko tik kryžius kaimo viduryje kaip prisiminimo ženklas, kad čia buvo Martiniškėnų kaimas, apie keturiasdešimties gryčių languose švietė žiburiai. Tai to meto jaunimo 1901 metais iš surinktų pinigų pastatytas kryžius.

Gyvenimas senajame kaime

Žemės buvo smėlėtos, nederlingos, užaugusios, pelkėtos. Iš savo ūkio gyveno kaip kas sugebėjo. Sunkiai gyveno. Arkliais arė tos žemės režius, sėjo javus, linus, spragilais (*kultuvais*) kūrė. Vėliau atsirado kuliamosios mašinos, varomos arkliais. Laikė gyvulių, paukščių. Duoną kepė namuose – gardžią, kasdieninę. Žmonės buvo darbštūs, išradingi ir vieningi. Buvo kalvių, batsiuvių (*šiaučių*), siuvėjų ir audėjų. Kaime (*ūlyčioj*) buvo jauja. Joje džiovindavo linus, paskui mindavo, braukdavo, apdorotus veždavo parduoti – reikėjo prasimanyti pinigų mokesčiams. Lino dalia sunki ir ilga. Moterys ilgais žiemos vakarais verpdavo, ausdavo drobes, iš vilnų ausdavo milus. Laikydavo daug avių, ne tik maistui – iš išdirbtų kailių siūdavo kailinius (*šiūbas*) apsirengti. Iš milo siūdavo ne tik kasdieninius rūbus (*drapanas*), bet ir išeiginius, jaunimui kostiumus. Jais apsivilkę eidavo į Panemunėlio bažnyčią, buvo tikintys, katalikai. Iš lininio audeklo siūdavo apatinius rūbus: vyrams kelnes, marškinius, moterims ir

vaikams – visi dėvėjo. Naudojosi savo rankomis išsiuvinėtais užvalkalais, meziniais ir įvairiausiais kutais pagražintomis lovatiesėmis, rankšluosčiais. Ir dabar beveik kiekvienoje gryčioje dar yra užsilikusių prisiminimui.

Tautinius rūbus mokėjo išausti Genė Misiūnaitė, Emilė Ruželienė (Zizaitė). Visos kaimo merginos turėjo išsiaudusios lietuviškus rūbus pasipuošti. Paprastomis kaimo staklėmis išausti, išrinkti raštus buvo ne taip paprasta.

Dar viena mūsų kaimo mergina – Paulina Vaičiškaitė turėjo auksines rankas, visokius rankdarbius mokėjo padaryti. Bet atsitiko tokia skaudi nelaimė. 1936 metais lapkričio 3 d. (jai tada buvo tik 17 metų) kuliamoji mašina nutraukė dešinę koją. Lipo ant kuliamosios mašinos dirbti prie leidėjo, motoras jau ėjo, o ji lipo ne iš tos pusės, kur stalas. Leidėjas tuo momentu buvo nusisukęs ir atsitiko toji baisi nelaimė. Pasveikusi ji nepasimetė – mezgė rankomis ir mezgimo mašina, siuvinėjo, nėrė tautines juostas, turėjo siuvamąją mašiną, siuvo rūbus ne tik mūsų kaimo žmonėms, bet ir aplinkinių kaimų gyventojams.

Mūsų kaime daugiausia buvo Zizų pavardžių – 10 kiemų ir Misiūnų – 12 pavardžių. Yra ir Vaičiškių, Indriūnų, Dugnų, Brogelių, Zavarškių ir Baublių.

Susituokė keturios Zizų ir Zizaičių poros iš to paties kaimo, bet ne giminės: Stefanija Zizaitė ir Steponas Zizas, Albina Zizaitė ir Pranas Zizas, Anelė Zizaitė ir Kazimieras Zizas. Ir aš – Birutė Janina Zizaitė ir Julijonas Zizas.

Sekmadieniais mūsų kaimo žmonės nedirbo, švėsdavo, buvo poilsio diena. Nors pribrendę rugiai reikėjo pjauti, laikėsi tradicijų ir įsakytas šventes švėsdavo. Iškilmingai paminėdavom Kryžiaus dienas (*Kryžiaunas*). Visi susirinkdavom prie išpuošto kaimo kryžiaus, giedodami eidavom į kapines, ten melddavomės už mirusius savo artimuosius.

Prisimenu, kaip eidavom į Panemunėlio bažnyčią. Tiesiai per pievas, atstumas apie 7 kilometrus, ba-

Kazimiero Zavarškio tėvas (stovi 1-as iš dešinės) Pirmajame pasauliniame kare. Apie 1917 m.

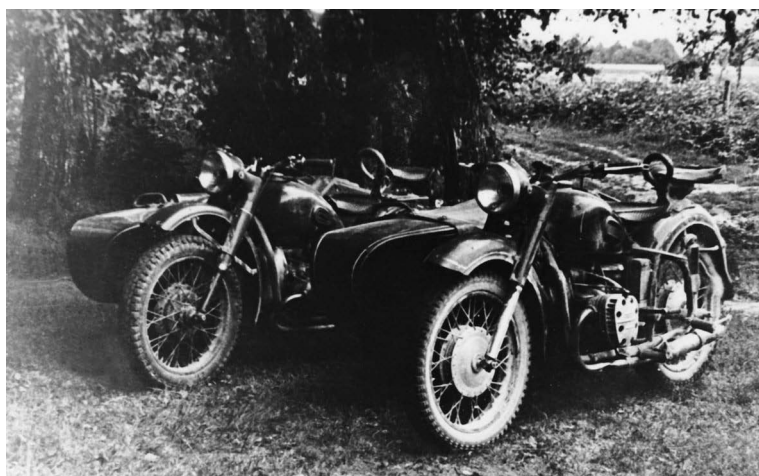
Lietuvos kareivis Mataušas Brogelė. Apie 1937 m. Iš Zenono Zavarškio albumo

Renės Šedienės senelė Anelė Zizienė su artimaisiais. 1937 m. Iš R. Zizienės albumo

Draugai ir kaimynai (iš kairės): Albinas Misiūnas ir Kazimieras Zavarškis. 1939 09 20. Iš Z. Zavarškio albumo

Albino Misiūno ir Kazimiero Zavarškio motociklai su lopšeliais. Apie 1957 m. Iš Z. Zavarškio albumo

sos, batai rankoj. Baigdamos nueiti dvaro pasodėje apsiaudavom, apsirišdavom skarytes, suknutės rankovės turėjo būti ilgos – gėda tada mūsų jaunystėje buvo bažnyčioje būti plikomis rankomis. Bažnyčioj turėjai atrodyti kultūringai, ne kaip dabar.

Į Kazliškio ir Žiobiškio bažnyčias į atlaidus taip pat eidavom pėsčios. Susitariam visas jaunimas. Po pamaldų prasideda pakermašės, pažintys. Apie 1949 me-

tus, kai jau turėjom dviračius, visas kaimo jaunimas buvom nuvažiavę į Salą – į Jėzaus Širdies atlaidus.

Nuo mūsų Martiniškėnų kaimo į Rokiškio miestą apie penkiolika kilometrų. Į turgų važiuodavom arkliais, dažniausiai eidavom pėsčios, nešdavom parduot apie šimtą kiaušinių, nes kitokios susisiekimo priemonės žmonės neturėjo.

Apie jaunimą

Kaimo jaunimas buvo labai linksmas ir mokėjo bendrauti, linksmintis. Vakaraus po darbo susirinkdavo, lošdavo kortom, porindavo anekdotus. Ladisius Misiūnas mokėjo burti iš delno, mergoms pasakydavo, ar ištekęs šiais metais, ar ne, ir kiek vaikų turės. Pildėsi tos pranašystės iš dalies ir teisingai. Toks įdomesnis žmogus gyveno senajame Martiniškėnų kaime. Jis sau išsibūrė, kad pragyvens tris žmonas, –

Marijona Zavaraskienė su vaikais (iš kairės): Gene, Kazimieru ir Jane. Iš Z. Zavaraskio albumo

Martiniškėnų kaimo jaunimas, dviračiais atvažiavęs į Salą, į Jėzaus Širdies atlaidus. 1949 m. Iš autorės albumo

deja, trečioji žmona Adeliutė 1987 metais ją palaidojo. Ladisius buvo įsitikinęs, kad jų seklyčioj (*kamaroj*) vaidenasi. Namuose laikė juodą šunį, juodą katiną ir juodą gaidį, kad apsaugotų namus nuo vaiduoklių.

Šeštadieniais, sekmadieniais šokiai, jaunimo buvo nemažai, ateidavo draugų ir iš kitų kaimų, atsinešdavo armoniką. Armonikas turėjo Juozapas Vaičiškis (pravarde *Varneliukas*), Jonas Ruželė iš Vanagynės vienkiemio.

Aš gerai neprisimenu, tik iš kitų pasakojimų žinau, jog šokių metu jaunimas pasilinksminęs mušdavosi. Užmušė du žmones, gal ne vienais metais, aš tikrai to nežinau. Romą Zizą užmušė Šarka iš Degėnių kaimo. Žuvo Petras Kuzavinis, jis buvo vedęs ir turėjo sūnų Adolfą, paliko žmoną Emilę ir aštuonių mėnesių vaiką. Ta skaudi nelaimė atsitiko 1931 metais. Jaunimas besimušdami atsivijo į jų kiemą, nebeapsikentęs išėjo į kiemą bartis: vyrai, baikit daužyti sienas. Jau buvo tamsu, nakties laikas, gal per apsirikimą – sunku dabar spręsti po tiek metų.

Per Sekmines būdavo gegužinė ant Moškėnų kalno. Prisimenu, kaip eidavom iš kaimo tiesiai per pievas, tarsi pribarstytas gėlių. Tos gėlytės mėlynai žydėjo – mes vadindavom jas *teresytėm*. Orkestro garsai mus pasitikdavo. Kaip smagu prisiminti jaunystę, net kelia aukštyn atskriejęs orkestro aidas, rodos, ir kojom žemės nebesieki.

Gegužės mėnesį buvo tradicija pavakariais rinktis į gegužines pamaldas (*mojų*) prie gražiai išpuošto ir atnaujinto altoriaus pas Antaną Misiūną. „Kunigas“ buvo tų namų šeimininkas. Po pamaldų neskubėdavom namo, pasišnekėdavom, padainuodavom. Mirus Antanui Misiūnui, gegužinės pamaldos persikėlė pas mus, pas Antaną Zizą. Susirinkdavo daug: ne tik senyvi žmonės, bet ir jaunimas, ir vaikai. Augustas Buckus pagrodavo šeštadieniais ir ketvirtadieniais. Jis gražiai grojo bandonija, o mes, jaunimas, kartais tik paryčiais dainuodami pareidavom namo. Pirma daina buvo tokia:

*Tykumai vakaro, nejuda nė lapas,
eina iš darželio saldžiai gardus kvapas.
Pirma lig aušrelė skaisčiai patekės,
linksma dainelė garsiai suskambės.*

Daug iš jaunimo buvo dainuojančių mūsų kaime: Emilė Danienė (Zizaitė), Bronislava Zizienė (Dugnaitė), Stefa ir Genė Misiūnaitės, Alfonsas Misiūnas, Valentinus Zizas. Augustas Buckus ne tik turėjo gražų balsą, bet ir buvo mūsų jaunystės muzikantas. Taip pat gražius balsus turėjo Romas ir Alfonsas Brogeliai. Rimanto Buckaus balsas buvo kaip skudutis – kai užtrauks, garsas net nuaidi laukais. Jis tik vienas mūsų kaime išliko dainuojantis.

Kastanto Vaičiškio mėgstamiausia daina buvo ši:

*Kur tas šaltinėlis, kur aš jaunas gėriau,
Kur ta mano mergužėlė, kurią aš mylėjau,
Kurią aš mylėjau, širdelėj turėjau,
Kas naktelę per sapnelį žodelį kalbėjau.*

Senajo Martiniškėnų kaimo (*ūlyčios*) jaunimas Juozapo Vaičiškio klotime suvaidino pirmą klotimo teatrą „Sosto akivaizdoje“, kelintais metais – nebežinoma. Spek-

Giedotojo Antano Zizo (1888–1981) laidotuvės. 1981 08 03. Iš autorės albumo

taklio režisierius buvo Kastantas Vaičiškis. Jis jaunystėje buvo išvažiuavęs į Ameriką. Grįždamas į Lietuvą į tėviškę parsivežė iš Amerikos vaidinimo tekstą. Jo iniciatyva vaidinimas ir buvo suorganizuotas.

Kaimo talentai

Senajo kaimo (*ūlyčios*) giedotojai buvo mano tėtė Antanas Zizas (pravarde *Jo-ziukas*), gražų balsą turėjo Povilas Zizas ir jo sūnus Julijonas Zizas, Jonas Brogelė pritardavo. Apgiedoti viso kaimo ir jo apylinkėse mirę žmonės.

Giedotojų buvo ir moterų: gražų balsą turėjo Marytė Tūskienė (Kuzavytė), jos vyras, užkurys iš Neviėrių kaimo, Emilė Kuzavienė-Buckuvienė, jos antras vyras, užkurys iš Vilių kaimo, Akvilė Misiūnienė. Mano motina Marijona Zizienė (Ruželytė) iš Degenių kaimo taip pat turėjo gražų balsą. Kai dar gyveno savo tėviškėje, giedojo Kazliškio bažnyčios chore. Mėgstamiausia mamos daina buvo tokia:

*Kaipgi gražus rūtelių darželis,
pilnas jau prisėtas gražių žolynų.
Dailiai aptvėrė mano brolelis,
užtat jam vainiką nupint ketinu.*

Tėvai mokyklos nebuvo lanke, tais laikais ir mokyklų nebuvo, buvo savamoks- liai, bet mokėjo gerai skaityti, domėjosi politika, skaitė laikraščius, turėjo gerą atmintį, kaip ir visi to amžiaus žmonės, gimę 1888 metais ir jaunesni. Tais laikais koks suėjimas (progu buvo visokių), buvo kviečiami kaimo talentai, Panemunėlio bažnyčios

kunigai. Tuomet mūsų parapijoje dirbo Mackus, Matulionis. Tėvai turėjo garbės sėdėti šalia garbingų svečių. Be to, tėtė Antanas Zizas giedojo Panemunėlio bažnyčioje. Iš vaikystės liko atmintyje prisiminimas, kaip tėtė beveik tiksliai atspėdavo valandas iš saulės šešėlių.

Geru žodžiu galima prisiminti Joną Brogele. Jis buvo kaimo seniūnas, visų gerbiamas ir mylimas kaip sąžiningas vadovas. Išaugino du sūnus ir abu išmokė daktarais.

Dar noriu prisiminti savo krikštatėvį Kazimierą Zizą (pravarde *Janka*). Jis ūlyčioj turėjo kalvę, buvo pasidaręs vėjo malūna, buvo išradingas visų meistrų meistras. Kazimiero brolis Feleksas pirmas mūsų kaime nusipirko kuliarnąją mašiną javams kulti. Ėmė paskolą iš banko, bet po trejų metų mirė. Paskolą teko išmokėti broliui Kazimierui, kuris buvo darbštus ir neliko skolingas bankui. Su draugu Močiekumi iš Degenių kaimo sukonstravo mašiną dobilams kulti. Iš medžio mokėjo padaryti langus, duris, ratus vežėčioms, net naujus batus pasiūdavo – buvo šiaučius. Turėjo bičių rąstiniuose aviliuose. Gyveno pasiturinčiai. Tokie žmonės kaime buvo reikalingi ir užsidirbdavo taip reikalingą litą.

Senajam kaime (*ūlyčioj*) buvo ir daugiau tokių išradingų žmonių. Pas Kazimierą Vaičiškį sukosi vėjo malūnas, kalvėje kūrenosi žaizdras. Kazimieras kaustė arklius, arklinių vežimų, vežėčių ratus savo kaimynams ir pažįstamiems iš kitų kaimų. Mes buvom beveik artimi kaimynai. Aš prisimenu, kad jų kluone augo didelė išsišakojusi liepa, po liepa stovėjo bičių aviliai.

Emigrantai

Prie Panemunėlio ir Martiniškėnų kaimo kampinės ribos augo vieniša pušaitė. Išaugo didelė ir pasipuošė lakiomis šakomis, kurios kaip prisiminimo ženklas išliko iki šių dienų. Prie tos pušies buvo prikaltas Rūpintojėlis, kuris išlydėdavo visus tuo keliu važiuojančius į Panemunėlio geležinkelio stotį: ir kuriuos vežė į Sibirą, ir tuos, kurie iš mūsų kaimo važiavo į Ameriką: Mataušas Zizas, Kastantas Vaičiškis, Radnys (jo vardo mes nežinom). Jonas Zizas yra pasakojęs mano tėtei, kad jo brolis Mataušas, išvažiuodamas į Ameriką, prikaltė tą Rūpintojėlį kaip atsisveikinimo su tėviške ir su Lietuva ženklą. Dabar ta pušis baigia savo gyvenimą, Rūpintojėlis seniai supuvo ir nukrito žemėn. Mataušas Zizas išgyveno Amerikoje iki mirties, jo žmona buvo lietuvaitė iš Pandėlio krašto.

Emilė Dainienė (Zizaitė) daugiau prisimena apie savo dėdę. Mataušas Zi-

Senoji Martiniškėnų kaimo pušis prie kaimo žemių riboženklio. 2001 m. K. Zizo nuotr.

*Iš Argentinos grįžęs
Romas Zizas su
būsima žmona
(kairėje) ir jos
drauge. 1936 08 03.
Iš R. Šedienės
albumo*

zas gimė 1887 m. Martiniškėnų kaime. Augo dūminėje gryčiutėje. Nors buvo mažo mokslo, apie 1914 m. emigravo į Ameriką, ten ir mirė. Dirbo naktimis brangenybių firmoje pakuotoju, o dienomis samdėsi privatų matematikos mokytoją. Po mokslų ėmėsi savarankiško statybų verslo. Samdė darbininkus ir statė gyvenamuosius namus, ištikus kvartalus, gatves. Sekėsi labai gerai, greit prasigyveno. Net 16 metų darbininku pas jį dirbo mūsų kraštietis Šepka iš Kavolių kaimo. Mataušas Zizas buvo labai uolus katalikas, parapijos bažnyčios komiteto pirmininkas. Papildomai dirbo Lietuvių banko valdytoju. Buvo labai teisingas ir savo sąžiningumu daug pelnė. Apie 1976 metus patyrė autoavariją, vos išgelbėjo keturių narių šeimą. Sukdamas savo mašiną į šoną, trenkėsi į medį, neteko sąmonės. Po gydymosi dar gyveno metus. Už 100 kilometrų turėjo savo ūkį, kurį išnuomodavo ir savaitgaliais iš Čikagos važiuodavo į ūkį pažvejoti. O dėl didelio greičio (Amerikoje visi labai greitai važiuoja) ir ištiko nelaimė. Nors spaudoje buvo pagerbtas už šeimos išgelbėjimą, bet jam tai kainavo gyvybę.

Kitas iš mūsų kaimo išvažiavęs Amerikon buvo Kastantas Vaičiškis. Išgyveno ten beveik dešimt metų, grįžo į Lietuvą, nes jam būtų nebepriklausiusi dalis žemės. Jie buvo trys broliai. Lietuvon grįžęs nusipirko žemės Kavoliškyje, pasistatė namus, vedė (vaikų neturėjo). Dabar jau seniai abu mirę.

Ir Romas Zizas emigravo į užsienį, gyveno Argentinoje (metai nežinomi). Grįžęs į Lietuvą, nusipirko autobusiuką. Abu broliai – Romas ir Balys dirbo taksistais, 1930 metais vežiojo žmones po Rokiškio miestą ir jo apylinkes. Iš Rokiškio į geležinkelio stotį bilietas kainavo penkiasdešimt centų. Romas buvo mašinos vairuotojas, Balys – konduktorius. Vėliau Balys mokėsi, baigė aukštąjį mokslą ir dirbo atsakingą darbą.

Kapinės

Senajame Martiniškėnų kaime yra dvejios kapinės. Senosios, už Nemunėlio upės, labai gražioje vietoje, prie seno Užnemunės miško, prie pušyno. Jose dar yra išlikę šeši senoviniai akmens kryžiai, nors kauburėliai išnykę. Kiek jose yra palaidota Martiniškėnų žmonių – nežinoma. Dabar laidojasi tik Misiūnų šeima. Kapinės nepamirštos, tvarkomos, prižiūrimos, aptvertos tvora.

Kaimas liko kitoje upės pusėje, kaip minėjau, tik vienoje vietoje buvo pervažiavimas su arkliais per *Šaltosios upės* brastą (labai šaltas vanduo, kai įbrendi, net kojas gelia).

*Senosios
Martiniškėnų kaimo
kapinės. 2001 m.
K. Zizo nuotr.*

*Naujosios
Martiniškėnų kaimo
kapinės. 2001 m.
K. Zizo nuotr.*

*Naujųjų Martiniškėnų
kapinių vartai.
2001 m. K. Zizo
nuotr.*

Dažniausiai pavasariais ar kitu metų laiku, kai pakildavo vanduo, perkelti mirusius (*nabašnikus*) buvo neįmanoma, nes tilto nebuvo. Kiek žinoma iš tėvų pasakojimų, kaime buvo prasidėjęs maro epidemija ar kokia kita liga, daug žmonių mirė. Tada buvo nutarta daryti antras kapines. Kaimas buvo didelis, žmonių gyveno daug. Bendromis jėgomis buvo privežta lauko akmenų kapų tvorai sumūryti. Kas vadovavo ir kokie meistrai dirbo, mums nežinoma.

Kapinės vieną kartą buvo remontuotos, aptvaro viršus atnaujintas, apibetonuotas. (Prisimena Paulina Vaičiškaitė.) Ant sienos yra data 1928 m. Šiose kapinėse laidojosi visas kaimas, yra 66 šeimyniniai kauburėliai, išlikę 10 senovinių akmenų kryžių, nors kauburėliai išnykę – nebėra artimųjų kas prižiūri. Čia palaidoti visi mūsų šeimos artimieji: proseneliai, seneliai, tėvai, broliai ir seserys. Brangūs man tie kapeliai. Atmintyje išliks amžinai Martiniškėnų kaimas, tėviškė mana.

Mano tėtis gimė 1888 m., mirė 1981 m. Amžiną atilsį jiems Visiems.

Mokykla

Daug kelių kerta ir vagoja mūsų žemę, bet vienas iš jų visada ir visus veda į Mokyklą – žinių ir paslapčių šventovę.

Senajame kaime mokykla buvo pas Joną Zizą. Tų namų saviesiems mirus, atėjo užkurus iš Vilių kaimo, vedė Emilę Zizaitę. Toje mokykloje ir aš šešių metų pradėjau mokytis. Klasėje buvo mažai vaikų. Mano mokytojas buvo Edvardas Pugžlys iš Laukupėnų kaimo. Keturių klasių kursą baigiau ir išlaikiau egzaminus 1938 m. birželio 9 dieną jau kitoje mokykloje pas Praną Zizą. Kaimas išsikėlė į vienkiemius, tai ir mokykla buvo perkelta.

Po poros metų Juozo Tūbelio, Lietuvos ministro pirmininko, iniciatyva buvo pastatyta nauja Martiniškėnų mokykla. Kaimynai Pranas Zizas ir Jonas Ruželė skyrė žemės naujai mokyklai statyti. Mokykla statyta 1937–1938 metais labai gražioje vietoje prie beržyno, netoli Nemunėlio upės. Mokyklą pastatė greit iš lentų ir apšiltino pjūvenomis (*palavinkomis*). Mokyklos rangovas buvo Jonas Vaičaitis, lukštietis, darbininkai – Juozas Tamošiūnas, Petras Jasinevičius, Jonas Varnas. Žydai dengė stogą, pirmą kartą – skiedrom, stiklino langus.

Pirmieji mokslo metai prasidėjo 1939 metais. Rinkosi vaikai iš aplinkinių kaimų į didelę, gražią, dažais kvepiančią mokyklą. Buvo keturių klasių kursas, vėliau – septynmetė. Dirbo daug mokytojų. Pirmoji mokytoja – Birutė Vaitonienė (Klišonytė). Mūsų mokykloje dirbo mokytojais ir jos brolis Kęstutis Klišonis, jo žmona Valė Klišonienė, kunigas Simonaitis ir dar daug kitų, kurių pavardžių aš nebeprisimenu.

Mokykloje buvo suorganizuoti virimo-kepimo kurseliai. Dalyvavo visos kaimo moterys. Buvo ir mezgimo kurseliai, kuriuos ir aš lankiau, prisimenu jų vadovę Elena Milakniene.

Naujojoje mokykloje 1941 metais spalio 15 d. antrą kartą buvo suvaidintas spektaklis „Sosto akivaizdoje“. Atlikėjai – Martiniškėnų kaimo jaunimas ir pagyvenę žmonės – 18 dalyvių. Artistų apranga pačių atlikėjų. Povilo Zizo asmeniniame albume yra išlikusi nuotrauka.

Tautinių šokių ratelį organizavo mokytojas Kęstutis Klišonis. Ir man teko dalyvauti, prisimenu šokom „Kepurinę“ ir „Kubilą“. Jau sovietiniais laikais mokykloje

Ketvirto skyriaus mokiniai po baigiamojo egzamino prie Prano Zizo namuose veikusios mokyklos. Antroje eilėje sėdi (iš kairės): Uvainių mokyklos mokytojas Miklevičius, Martiniškėnų mokytojai Elzė Žilėnienė ir Edvardas Pugžlys, egzaminų komisijos narys Baraišis iš Laukupėnų kaimo. 1938 m. Iš autorės albumo

Martiniškėnų mokykloje vykusių virimo-kepimo kursų dalyvės. Apie 1939 m. Iš autorės albumo

Naujoji Martiniškėnų mokykla. Rimanto Misiūno nuotr.

Po spektaklio „Sosto akivaizdoje“. 1941 10 15. Iš R. Zizaitės albumo

Martiniškėnų pradinės mokyklos mokiniai. Viduryje stovi mokytojas Kęstutis Klišonis. 1948 m. Iš Valentino Misiūno albumo

rodydavo atvežtus kino filmus, vykdavo naujametiniai vakarėliai, jaunimas rinkdavosi į šokius.

Ir mūsų vaikai, Kęstutis ir Gendrutis Zizai, mokslus pradėjo šioje mokykloje. Jie prisimena, jog paskutinė pradinės mokyklos mokytoja buvo Aldona Valikonienė iš Moškėnų kaimo.

Mokykla visą laiką buvo kultūros ir švietimo židiny. Praėjus melioracijai, ištuštėjus kaimams, mokyklos likimas buvo nulemtas. Iš pradžių buvo uždaryta, o paskui nebepriziūrima ir apie 1983 metus nugriauta. Liko pakelėje suaugusių eglių eilė ir vietinių žmonių posakiai: gyvenau prie mokyklos, važiuvom pro mokyklą, grybavome už mokyklos.

Kadangi beveik pusę amžiaus veikusioje mokykloje daugelio vaikų buvo išmokta pirmoji raidė, pirmas eilėraštis ir parašytas pirmasis žodis „mama“, būtų gražu, jei mokyklos vietoje būtų pastatytas prisiminimo ženklas; jei tam pritariančių žmonių atsirastų, būtų labai sveikintinas dalykas.

Tarpukaris

Martiniškėnų kaimo skirstymo vienkiemiais projektą 1933 metais parengė martininkas Eduardas Brakauskas. Vyriausioji žemės skirstymo komisija jį patvirtino 1935 m. sausio 21 d. Martiniškėnų žmonės ėmė ruošti keltis į vienkiemius, tam rengėsi, kaupė medžiagas, pinigus. Naujųjų statybų metai buvo 1936–1938 metai. Statybos tęsėsi ilgai: kurie pasiturinčiai gyveno, greičiau pasistatė ir persikėlė į vienkiemius, buvo ir tokių, kad patys lipdė būstus iš tų pačių kaimo gryčiučių.

Lietuvos karo invalidų sąjungos nario Kazio Misiūno liudijimas. Iš V. Misiūno albumo

Zavarskių ir Zizų šeimos Valentino Misiūno vestuvėse. Apie 1966 m. Iš Z. Zavarskio albumo

Dauguma trobų buvo iškelta į laukus, galulaukėse išaugo nauji trobesiai, vietoj pievų atsirado arimai, žmonės pradėjo atsigauti.

Laisvoj Lietuvoj Kazimieras Misiūnas pirmas nusipirko dviratį. Smetonos laikais, atliekant karinę tarnybą, atsitiko nelaimė: sužeidė jam akį, buvo įdėta stiklinė. Jis gaudavo pensiją. Tais laikais tai buvo didelė parama ūkyje ir butyje.

Smetonos laikais žmonėms nebuvo lengva gyventi, ne visi turėjo pinigų ir dviračiui nusipirkti, tikėjosi ir vis laukė geresnio gyvenimo. Jau gyvenant vienkie-

miuose vėjo malūną turėjo pasidaręs Povilas Zizas, malūno konstrukcijos buvo padarytos iš medžio savo rankomis. Savo reikmėms susimaldavo. Ir pas Romą Šeškų vėjas suko malūną. Vokiečių laikais išėjo įstatymas – užplombuoti malūnus. Atėjo savieji vadovai, uždėjo plombas ir vėjo malūnai nustojo mojuoti sparnais.

Kazimiero Zavarškio vėjo malūnas buvo iš visų geriausias. Jis buvo kalvis, turėjo kalvę, žmogus buvo išradingas ir gabus. Jų ir sodyba buvo gražiausia: didelis sodas ir jame daug bičių avilių. Kazimieras ir Aldona Zavarškiai dorais žmonėmis užaugino du sūnus – Zenoną ir Alvydą. 1997 m. Kazimieras mirė, palaidotas Rokiškyje, Kalnėliškių kapinėse. Rokiškyje gyvena jo sūnus Zenonas.

Dar noriu pridurti, kad Kazimieras Zavarškis mūsų kaime pirmas 1967 metais nusipirko lengvąją mašiną „Moskvič“.

Karas

Netruko prabėgti nepriklausomos Lietuvos metai. Neilgai žmonės džiaugėsi išstatytais vienkiemiais ir šiek tiek atsigavusiais ūkiais. Atėjo 1940-ieji, o su jais ir naujo gyvenimo permainos. Iš rytų pradėjo brėkšti „Stalino saulės“ spinduliai. Kaimo

Zavarškių šeima per sūnaus Zenono išleistuves sovietinėn armijon (iš kairės): sūnus Alvydas, motina Aldona, sūnus Zenonas, tėvas Kazimieras. 1973 05 05. Iš Z. Zavarškio albumo

Kazimieras Zavarškis prie paskerstos kiaulės. 1972 m. Iš Z. Zavarškio albumo

žmonėms, įpratusiems prie individualaus gyvenimo būdo, tai buvo gana baugu. Jau buvo žmonių, pabuvojusių pasaulyje ir tarnavusių rusų kariuomenėje. Sklido įvairūs gandai apie santvarką Rusijoje, Petrograde, apie jau esančius kolchozus. Galutinai pasitraukus Lietuvos vyriausybei ir perėmus valdžią Rusijai, atsirado atvirai agitujančių už gražiai skambančią darbo liaudies valdžią. Su nauja valdžia – nauji pinigai, pyliavos iš individualių ūkių, pirmieji trėmimai. Kaime buvo pasėta baimė ir nežinia dėl ateities. O Europa jau kunkuliavo – vyko karas. Žmonės patyliukais klausėsi radijo ir gaudų apie artėjančią dar didesnę pavojų. Išaušus 1941-ųjų vasarai, prasidėjo karas. Užėję vokiečiai kaimui didelių sukrėtimų nepadarė. Prisimenu, keliu Pandėlys–Rokiškis traukė kariuomenė, mačiau praskrendančius lėktuvus, kokie jie ir kieno buvo – neprisimenu. Iš viso šis laikotarpis mano, penkiolikmetės mergaitės, galvoje neįstrigo. Mes buvom daugiau užsiėmę buitinais reikalais ir daugiau bendravom su kaimynėmis bendraamžėmis. Netruko praeiti karo banga, po susišaudymo Šiliuškių kaime prie Vizbaro buvo palaidoti pirmieji rusų kareiviai.

Daug didesnių žaizdų kaimui paliko rusų kariuomenė, puldama vokiečius 1944 metų vasarą. Jau gerokai prieš dvi savaites girdėjosi garsus dundėjimas ir rytų pusėje naktimis matėsi pašvaistės. Namuose jau jautėsi tėvų nerimas, buvo atidedami namų ūkio darbai. Galiausiai virš kaimo pradėjo skraidyti lėktuvai, per kaimą ritosi frontas. Mūsų kaimą užplūdo Ramanauskų, Turdvario, Tindžiulių kaimų žmonės. Jie traukėsi, ieškojo ramesnės vietos. Kaimo laukus išvagojo bombų sprogimai.

Vos neužmušė mūsų tėtės Antano Zizo. Liko gyvas tik per plauką. Jis buvo parėjęs iš slėptuvės namų pažiūrėti. Užskrido lėktuvai. Tuo metu jis gulėjo ant žemės. Šalia krito bomba ir skeveldros vos nekludė tėtės, bet tik apipylė žemėmis. Nuo sprogimo buvo apkurtęs. Ir Stepono Zizo vos neužmušė sviedinys. Daugiausia jų krito Paiždegės pievose ir vidury kaimo. Kiekvienas kiemas turėjo išsikasęs slėptuves, į jas buvo susinešę vertingus daiktus ir slėpėsi patys. Kai praskrido kelios eskadrilės lėktuvų, mėtydami bombas, dangus su žeme maišėsi, liko ir apkasuose nebesaugu. Ir mes arkliais pakinkytais vežimais traukėmės toliau Žiobiškio pusėn, kur saugiau. Po kokių dviejų savaičių frontui pasitraukus, grįžom namo, bet namų neberadom – gyvenamasis namas buvo sudegęs. Ir kaimyno Ignoto Gužo gyvenamasis namas buvo sudegęs. Susėdę ant namo pamatų verkėm ir kalbėjom, kaip toliau reikės pradėti gyventi. Frontas kaimui padarė labai daug ir didelės žalos, bet gyventojai visi liko gyvi.

Pokaris

Sovietams užėmus Lietuvą ir mūsų kaimas nebuvo koks išskirtinis – žmonės vežė į Sibirą. Iš Martiniškėnų kaimo, kai buvo paskutinis vežimas 1951 m., išvežė Praną Baublį ir Afimiją Baublienę. Įvardyti „buožėmis“, nes turėjo daug žemės. Buvo ištremti į Krasnojarsko sritį. Grįžo į Lietuvą 1957 m. Tėvai jau mirę. Vaikai nebuvo išvežti, slapstėsi ir liko Lietuvoje. Valė Kurpienė (Baublytė) ir jos brolis Vidas Baublys įsikūrė Saločių miestelyje, Pasvalio rajone. Išvežti buvo ir Petras Radnys ir Nastutė Radnienė (jie vaikų neturėjo). Neturėjo nei daug žemės, nei „buožės“ nebuvo. Buvo senyvo amžiaus žmonės, bet turtingi, turėjo pinigų. Už auksą išsipirko, po trijų dienų buvo gražinti atgal iš Panemunėlio geležinkelio stoties. Skrebai išvežė, skrebai ir parvežė. Radnio brolis gyveno Amerikoje, tai ir brolių padarė turtingą. Kai kam rūpėjo senelių turtas, už tai buvo bandyta išvežti senelius į Sibirą.

Kai Radnius vežė į Sibirą, išvažiuodami grįžti nebesitikėjo. Visą savo turta, kas dar buvo likę, patikėjo saugoti kaimynei Bronei Mikalauskienei (Zizaitei). Jai pasakė, kur paslėpti pinigai, pakinktai ir visa kita, jei bus reikalas, atsiųsti siuntinius į Sibirą. Ačiū Dievui, seneliai buvo gražinti atgal, ramiai baigė savo gyvenimą ir atgulė amžiams gimtojo kaimo kapinėse.

Praėjus karo baisumams, gyvenimas ėmė grįžti į senąsias vėžes, bet kiekvieną dieną jautėsi rusų valdžios tvirtėjimas ir visokie gąsdinimai. Dauguma jaunesnių vyrų, kurių metai siekė šaukimą į rusų kariuomenę, t. y. į frontą, ėmė slapstytis. Aš tiksliai nežinau, bet man atrodo, kad jie aktyvesnių veiksmų ir ginkluoto pasipriešinimo rusiškai santvarkai nerodė. Praėjus kokiam laikui, prisistatę valdžios organams, dirbo miško darbus, kai kurie buvo priversti tapti skrebais. O miškiniai ateidavo naktimis, reikalavo maisto, drabužių. Buvo ir pas mus užėję, mums nieko nedarė, tik iš rietimo milo medžiagos atsikirpo ir įsakė niekam neprasitarti.

Mano brolis Valentinas Zizas, taikaus būdo žmogus, nesislapstė, tad apie 1944 metus buvo paimtas į kariuomenę, tik nepapuolė į frontą, tarnavo Kirovo mieste. Badavo, grįžti gyvas nebesitikėjo. Ačiū Dievui, kai baigėsi karas, nors jau ligotas, grįžo namo. Buvo gegužės mėnuo. Pas mus tuo metu buvo gegužinės pamaldos (*mojus*). Įėjęs pamatė ant stalo padėtą tik iškeptos kaimiškos duonos kepalą, sako, pabučiavau ir apsverčiau seniai bemačius ir ragavęs tėvų duonos kasdieninės. Greit rimtai susirgo pleuritu. Plaučių tuberkuliozė pakirto jėgas, gydėsi, važiuodavom į Panevėžį pas daktarus. Po kelerių gydymosi metų pasveiko, išgyveno dar ilgai. Mirė 1991 metų spalio 3 dieną, eidamas 71 metus.

Pokaris atnešė badą ir kolūkių vaju, atėmė gyvulius, arklius, nusavino pastatus. Iš kažkur atkeliavę pirmininkai ėmė tvarkyti mūsų gyvenimą. Pirmas į kolūkį stoti sutiko Jonas Zizas. Tiems, kurie nesutiko, uždėjo dideles pyliavas, nepakeliamus mokesčius. Atėjęs kitų metų rudenii kaimo žmonės nebepajėgė atiduoti pyliavų, buvo priversti rašyti malonės prašymus įstoti į kolūkį. Kolūkyje dirbom už dyką. Buvo uždėtos normos, kiek tonų išauginti, išvežti cukrinių runkelių ir kitokių pyliavų reikėjo atiduoti metų gale. O mes dirbom visus metus už kokį pusmaišį dirsių – toks buvo atlyginimas.

Iš kolūkio laikų

Dar norėčiau papasakoti vieną trumpą istoriją. Iš vienos pusės – gal ir labai rimtą, o iš kitos – ne mažiau juokingą. Tas viskas atsitiko netoli Martiniškėnų, gal 1967, gal 1968 metų pavasarį.

Laukuose prie Laukupėnų kaimo didelis moterų būrys, pavadinkim jį brigada, linksmi besišnekučiuodamos, bet sunkiai lenkdamos nugaras, sodino didelį griežčių lauką. Griežtis, kaip žinoma, dalykas rimtas, jį užaugusį galima ir žmogui paragauti, ir kolūkio karvutes pradžiuginti. O nugvelbus, į namus parnešus ir savo žalmargės nespjaukavo. Bet tai užaugusius.

Eina diena, o gal ir antra – pasodintų griežčių laukas didėja. Pavasaris, kaip tyčia, pasitaikė sausas. O kaip sausa pavasarį pasodintam griežčiui išgyventi? Moterims tai kas – susodino ir parėjo namo. Atsakingiausiam reikalui brigadininkas paskyrė vyrus, ir ne bet kokius – su gyvenimo patirtimi, vienas pensininkas, o kiti – beveik: Povilą Zizą iš Martiniškėnų kaimo, Adomonį iš Moškėnų, Lionginą Baltušį

Darbai kolūkyje. 1960 m. Iš V. Misiūno albumo

*Naujoji Martiniškėnų kaimo gyvenvietė prie
Ilgalaukių kaimo ribos. 1977 m. joje apsigyveno
keturios šeimos: Kazimiero Tūskos, Valentino
Zizo, Algio Zizo ir Jono Misiūno*

iš Laukupėnų. Iš visų jauniausias buvo Gendrutis Sokas, kuris didele, prie traktoriaus prikabinta statine iš Nemunėlio upės vežė vandenį griežčiams laistyti. Statinė didelė – gal du tūkstančiai kibirų telpa, o kiek tokių statinių laukui palaistyti reikia – pats Dievas nežino. Traktorininkui tai kas – nuvažiuoja prie upės, prisiurbia statinę ir vėl čia. O vyrams reikia po puodelį išlaistyti ir dar kokią valandžiukę suspėti parūkyti. Laisto dieną, ir antra jau įpusėjo, o sausra jų darbą džiovinai suspėja. Ir tada gal seniausias Povilas nutarė kreiptis į Karalių, nes buvo geras kaimo giedotojas, o ir draugai balsus turėjo ir giesmes mokėjo. Nežinau, ar susėdę, ar sustoję, persižegnoję ar ne, pavargę ar apimti paskutinės nevilties užtraukė giesmę „Pone Karaliau, valdove dangaus“. Ir begiedodami šią giesmę, garbindami Valdovą, primygtinai prašė palaistyti žemę, atsiųsti lietaus. Pailsėję ir pagiedoję vėl ėmėsi darbo. Nepraėjus valandai, o gal pusantros, karštoji saulė ėmė slėptis už tamsių debesų. Jie kilo iš pietų ar pietryčių pusės iš už netoliese buvusio miško. Netruko pasigirsti perkūno dundėjimas ir prapliupo lietus, bet didelis debesis slinko daugiau Rokiškio puse. Lietus su vėju palaistė ne tik ištroškusį griežčių lauką, bet ir pavargusias moterų nugaras, išsprakaitavusius vyrų pečius. Įsismarkavusi liūtis taip palaistė lauką, kad iš griežčių vagų mažai kas ir beliko, o apie pačius griežčius ką ir pasakyti – tokia buvo trumpa, bet stipri pavasarinė liūtis. Galbūt taip sutapo, galbūt Ponas Karalius persistengė, pagailėjo vargstančių kolūkiečių.

Tos nelaimės mūsų krašte tą dieną nesibaigė. Rytojaus dieną susirinkus darbininkams, brigadininkė (Danutė Sokienė iš Moškėnų) pasakė, kad už Rokiškio buvo išplautas geležinkelio pylimas ir nuvirto krovininis traukinys, o miškų ūkio sandėlyje vėjas nuvertė didžiulį kraną.

Taigi norit tikėkit Karaliaus pagalba, norit – ne, bet visą likusį gyvenimą, kurią nugyveno po šio įvykio, Povilas lietaus prašydavo tik puse balso ir, atrodo, daugiau niekada nepadaugino prašyti.

Atgavus nepriklausomybę

1991 metais Lietuvai atgavus nepriklausomybę, dauguma žmonių, kaip ir visoje Lietuvoje, pradėjo atsiimti senelių ir tėvų turėtas žemes. Dauguma jaunesnių žmonių jau nebežinojo tikslų buvusių sklypų vietų, nes kolūkių laikais melioracija pakeitė kaimo vaizdą ir netgi vietomis perkėlė kelius. Tik miškuose dar buvo išlikę jau Anapilin išėjusių senelių rankomis supilti kapčiai. Tiksliau nustatyti buvusių žemės sklypų dydį ir vietą padėjo agrarinė tarnyba, remdamasi pas žmones išlikusiais Smetonos laikų planais ir archyvų dokumentais. Martiniškėnų kaimo planuose yra išlikęs 1935 metais darytas mano tėvų žemės planas. Gerokai ūgtelėję, nors kolūkių praretinti miškai džiugino naujuosius savininkus. Žmonės tvarkė užleistą mišką, kirto sausuolius ir menkaverčius medžius. Išvalyti spindžiai vėl padalijo mišką. Džiugu matyti, kad kaimo žmonės neskuba kirsti miško, nes nėra beveik nė vienos plynai iškirstos biržės. Kaime atsirado ir keletas atsiimtų žemės dirbimo entuziastų. Yrant bendrovėms, už pajus žemdirbiai gavo technikos, galvijų, kiti pirkosi gana brangią techniką patys. Stambių ūkininkų su dideliais žemės plotais ir šiuolaikine technika kaime neatsirado. Kritus žemės ūkio produkcijos ir pieno kainoms, dauguma žemės lieka dirvonuoti, užauga krūmais.

Tik dvylikoje kaimo sodybų likę žmonės pragyveno iš savo ūkio ir įdėto darbo. Tikri šeiminkai liko gyventi tik trijose sodybose.

2000 metais tose kaimo vienkiemų sodybose jau baigia išmirti žmonės, vaikai apsigyveno miestuose. Prieš pusantrų metų mirė Bronė Brogelienė, jos sodyboje niekas nebegyvena. Romo Indriūno sodyba tuščia stovi. Kazimiero Zavaraskio sodybą nupirko ir joje gyvena Lekandrių šeima. Henriko Misiūno sodybą nupirko ir ten gyvena Zavaraskių šeima. Išlikusioje senojo kaimo sodyboje gyvena Adeliutė Misiūnienė. Renė Šedienės (Zizaitės) sodyboje gyvena buvęs jos augintinis Žydrūnas Savickas su šeima. Birutės Krovienės (Zizaitės) ir Ladziaus Krovos, užkurio iš žiobiškėnų, namus nupirko ir gyvena Vederių šeima.

Emilės Danienės (Zizaitės), jos vyras užkurys iš Gumbiškių kaimo, šeima nuo 1972 metų gyvena Martiniškėnų kaime, ūkininkauja, gražiai tvarkosi. Kaip reta, jauni, darbštūs, du jų vaikai, Linutė ir Darius, pagalbininkai ūkyje. Vyriausia dukra Sigutė ištekėjo ir nebegyvena pas tėvus.

Lionginui Zizui mirus, jo sodyboj dabar gyvena užkurys Šarka iš Degenių kaimo. Rimantas Vaičiškis savo tėvų sodyboje gyvena su šeima. O Juzo Vaičiškio (pravardė *Mikita*) sodybos vietoje pasistatė namuką ir gyvena Julytė Strumskaitė su sūnėnu Boleslovu Misiūnu. Buvusioje Petro Radnio sodyboje tebestovi gyvenamasis namas, jau daug metų niekieno nebepriziūrimas.

Kaip būtų gaila, tai ir viskas.

Dabartis

Laisvoj Lietuvoj gyvenimo aplinkybės privertė vaikus vėl grįžti į tėvų sodybas. Valentinas Misiūnas iš Kavoliškio savo reikmėms pasisėja javų, pasisodina bulvių. Iš Rokiškio į buvusią tėvų sodybą atvažiuoja Aloyzas Misiūnas. Net iš didžiųjų miestų, iš Vilniaus į tėvų turėtą sodybą atvažiuoja broliai Boleslovas ir Vytautas Indriūnai su vaikais ir vaikaičiais ne tik pasisvečiuoti ir pasivaikščioti pramintais vaikystės takais, bet ir pasisodinti daržo, užsiauginti braškių, medelių.

Martiniškėnų kaimo gyventojų susitikimas. 1997 08 08. Jono Bulavo nuotr.

Savaigaliais ar po darbo iš Rokiškio (apie 10 kilometrų) į gimtinę traukia ir Kęstutis Zizas apžiūrėti, kaip auga daržas, kaip gyvena bitės, sodelyje auga obelys, serbentų krūmai. Buvo bandyta sodinti svarainių – nepasiteisino. Buvusioje Kazimiero Dugno sodybos žemėje vaikaitės Zitos Matiukaitės vyras Rimantas Statkevičius turi pasisodinęs didelį plotą braškių. Gamtovaizdžiui pajvairinti Kęstutis pats savo rankomis dabar pastatė vėjo malūną. Vaikaitis atgaivino praeitį – senelio Povilo atminimui atkūrė čia stovėjusį vėjo malūną.

Martiniškėnų kaimo gyventojų susitikimai

Vaikai atvažiuoja kaip į kolektyvinį sodą, atšvęsti Sekminių, Joninių, gimtadienių ar vardadienių, ar šiaip pasivaikščioti, pagrybauti po nuostabiai gražų beržyną, kurį mūsų seneliai ir tėvai augino ir prižiūrėjo. Senelio sėtas eglynas ir mūsų buvusioje sodyboje.

1997 metais rugpjūčio 9 dieną suvažiavo giminės, vaikai ir vaikaičiai iš visos Lietuvos kampelių. Šąskrydis prasidėjo šv. Mišiomis Panemunėlio bažnyčioje. Dalyvavo apie 80 žmonių, aplankė kapines, sustojom prie senojo kaimo (*ūlyčios*) kryžiaus. Visos iškilmės vyko mano brolienės Bronislavos Zizienės sodyboje. Pagrindiniai organizatoriai – Rimantas Buckus, Zenonas Zavaruskis, Valentinas Misiūnas ir kiti. Filmavo ir nuotraukas darė Jonas Bulavas iš Rokiškio. Tokie susitikimai po daugelio metų labai įdomūs, šnekučiavomės, šokom, dainavom iki paryčių. Buvo pakviesti buvę mūsų mokytojai: pirmoji Martiniškėnų mokyklos mokytoja Birutė Vaitonienė (Klišonytė), mokytojas Kęstutis Klišonis ir jo žmona mokytoja Valė Klišonienė. Birutė ir Kęstutis Klišoniai geru žodžiu prisiminė mūsų kaimo gyventojus, ilgus darbo metus mokant mūsų vaikus. Buvusi mokytoja Valė Garškienė (Brogelytė) turėjo ką papasakoti iš savo vaikystės dienų. Ji mokytojavo Konstantināvos mokykloje.

Kalbėjo Boleslovas Indriūnas, Rimantas Buckus – kaip šio mūsų susitikimo iniciatorius.

Atsisveikindami žadėjom po penkerių metų vėl būtinai susitikti. Pažadai pildosi: prie jau šimtą metų stovinčio kryžiaus, 1901 metais to meto jaunimo pastatyto iš surinktų lėšų, naujajame tūkstantmetyje mūsų kartos bendruomenės nariams atminti 2001 m. liepos 26 d. pastatytas paminklinis akmuo.

Paminklą darė iš to paties kaimo kilęs Aloyzas Misiūnas. Jo pastatymu rūpinosi Zenonas Zavaruskis, Rimantas Buckus. Jų iniciatyva ir dėka mūsų senojo kaimo (*ūlyčios*) vietoje paminklinis akmuo šiandien jau stovi.

Norėčiau papasakoti ir apie antrąjį Martiniškėnų kaimo suėjimą. Šį susitikimą paskatino kaimo paminklinio akmens pašventinimas 2001 m. rugpjūčio 8 d. Gausus būrys Martiniškėnų kaimo ir iš jo kilusių žmonių 13 val. susirinko į šv. Mišias Panemunėlio bažnyčioje. Už kaimo gyvuosius ir mirusiuosius šv. Mišias aukojo kunigas Vladas Kremenskas. Po Mišių grįždami užsukome į kaimo kapines aplankyti jau Amžinybėn išėjusių giminių, kaimynų ir prosenelių.

Prie paminklinio akmens, kuris jau stovėjo šalia senojo kryžiaus (*ūlyčios* viduryje), išklausėme klebono pamokslo. Jis prisiminė kaimo praeitį, gyrė darbščius žmones ir linkėjo visiems susirinkusiesiems Dievo palaimos.

Paminklą pašventinus dar kalbėjęs šio paminklo pastatymo iniciatorius Rimantas Buckus dėkojo visiems prisidėjusiems darbu ir lėšomis. Susitikime kalbėjo buvęs

Antrasis Martiniškėnų kaimo gyventojų susitikimas. 2001 08 08. K. Zizo nuotr.

ilgametis mūsų kaimo mokytojas Kęstutis Klišonis. Jis geru žodžiu prisiminė mūsų kaimą, dabar jau žilstelėjusius savo mokinius. Labai džiaugėsi nors ir išretėjusiu, bet nepamirštu kaimu. Kaip jau šimtą metų išstovėjęs kaimo kryžius, taip dabar paminklinis akmuo bus prisiminimas kiekvienam praeiviui.

Aldonos Zavarskienės vaikaitė Limina perskaitė močiutės sukurta tekstą Martiniškėnų kaimui atminti:

„Suskridom kaip paukščiai iš visų kampelių prie šio paminklinio akmens. Tiktai jis vienas primins, kad čia buvo kaimas, pilnas darbščių ir linksmų žmonių. Kiek čia buvo jaunimo, pagyvenusių žmonių, vaikų klegesio...

Vargu ar ši Martiniškėnų žemė bematys kada tiek vyrų, susirinkusių šieno pjauti, grėbėjų, susirinkdavusių nuo jauniausios iki seniausios...

Kolūkio laikais dirbdavome už dyką, bet buvom linksmi. Atrodė, kad nieko mums netrūksta, o iš tiesų trūko daug – nuosavybės, laisvės... Dabar visa tai turim, bet nebėra žmonėse to linksmumo. Gal todėl, kad visi išsiblaškę kas kur?.. Vieni išėjom savo noru, nes pasenom, kiti, genami melioracijos, anot rašytojo Jono Avyžiaus – „sodybų tuštėjimo metas“. Baisiausia buvo, kai buldozeriai vertė medžius, sodus. Kito sodyboj nebeliko ir akmens, ant kurio pavargęs atsisėstum, ir medžio nuo lietaus prisiglausti. Neliko net šulinio troškuliui numalšinti, o juk savo šulinio vanduo visiems buvo pats skaniausias. Nebesugrįš tai, kas buvo, neprisikels šio kaimo darbštuoliai, giedoriai, dainininkai. Norisi nors kelis paminėti, be kurių nė vienas neišėjo į

Paminklinį akmenį šventina kunigas Vladas Kremenskas. 2001 08 08. K. Zizo nuotr.

Amžinąjį poilsį – giedoriai vyrai Antanas Zizas ir Povilas Zizas, moterys – Marytė Tūskienė, jos sesuo Akiuilė Misiūnienė, Emilija Buckienė, Steputė Zizienė, o mūsų kartos taip pat buvo (ir dar yra) moterų gražiais balsais. Retėja ir mūsų karta. Po pirmojo susibūrimo Martiniškėnų kaime praėjo ketveri metai, o keturių dalyvavusių jau nebėra.

Visus mirusiuosius Martiniškėnų kaimo žmones, kurie mums visiems buvo labai brangūs, prašyčiau pagerbti tylos minute.

Neabejoju, kad visi labai dėkingi tiems, kurie čia mus visus subūrė, sukviėtė. Tai mūsų kaimo vyrai, kurių organizatorius Rimantas Buckus. Jis neužmiršta savo kaimo. Galbūt dėl to, kad buvo našlaitis, matė daug vargo augdamas be tėvo. Dėkojam už žodžius, įamžintus paminkle, už Mišias bažnyčioje, kunigui – už paminklo pašventinimą. Tesaugo ir globoja Dievas Jus visus, kurie čia dirbot.“

Netrūko nusistebėjimų žilstelėjusia garbana, užaugusiais vaikais ir vaikiaičiais. Vyrai ne tik kėlė šampaną ir spaudė rankas, bet ir tapšnojo per padidėjusius „autoritetus“.

Taip besišnekučiuojant kilo mintis aplankyti atnaujintą Martiniškėnų piliakalnį. Šitoje mažoje ekskursijoje neatsisakė dalyvauti ir klebonas. Nors vedė labai blogas lauko keliukas, bet piliakalnis buvo aplankytas. Jaunesniems žmonėms netgi kilo nuostaba, kad iš viso pas mus yra piliakalnis, kai kurie tik buvo girdėję, bet lankytis nebuvo tekę.

Lenta su užrašu „Martiniškėnų piliakalnis“. K. Zizo nuotr.

Piliakalnis stūkso kaimo pakraštyje. Tai tik krūmais apaugusi kalvelė, kaimo žmonių vadinama Martiniškėnų piliakalniu. Kada ir kas jį supylė ir grioviu apkasė, gali paliudyti tik pasakojimai. Kas tai – piliakalnis ar pilkapis, galbūt senolių kapai – tiksliai nėra žinoma. Šiaip didesnės istorinės reikšmės Lietuvai jis tikriausiai neturi. Vis dėlto yra minimas kai kuriuose istoriniuose šaltiniuose. Buvo kasinėjamas. Tik labai labai seniai, kaip iš senų žmonių pasakojimų teko girdėti, rasta stambių ir didelių žmonių kaulų. Todėl vietos gyventojai jį pavadino Milžinų piliakalniu. Sako, seniau ten vaidendavosi, toje vietoje ugnis vaikščiojanti.

Renė Šedienė (Zizaitė) neprieštaravo, kad jos tėvų žemėje piliakalnis būtų atnaujintas, geranoriškai pritarė ir prisidėjo lėšomis. Mano sūnaus Kęstučio Zizo iniciatyva ir pastangomis iškirsti beverčiai karklai, apgenėtos medžių šakos, įkelti inkilai paukščiams. Nauji gyventojai jau apsigyveno. Draugams ir kaimynams padedant pastatytas Kęstučio padarytas ženklas su užrašu „Martiniškėnų piliakalnis“.

Kolūkio laikais nuartas vienas piliakalnio pakraštys iš rytų pusės – apgadintas piliakalnis nebeturi tokios tikros išvaizdos. Palaukėje auga senas ažuolas ir didelė, gražiai išaugusi guoba.

Bendravimas tuo dar nesibaigė. Visi patraukėme į Zenono Zavarškio uošvijos sodybą Lazariškio kaime už kokių trijų kilometrų.

Vaišės buvo visų bendros, susivežtos. Gausūs stalai linko nuo valgių ir gėrimų, o linksmybės ir šnekos, muzika ir šokiai nesibaigė iki paryčių.

Tikrai gražus ir iškilmingas susitikimas Martiniškėnų kaimui atminti išliks mūsų širdyse amžinai.

*Martiniškėnų piliakalnis. Bendras vaizdas.
Ant piliakalnio auganti guoba. K. Zizo nuotr.*

Norėčiau paminėti, sakyčiau, dar vieną neeilinį įvykį mūsų kaime. Lietuvoje kryžius statomas įvairiomis progomis. Bevažiudami per mūsų kraštą, matome jų įvairių įvairiausių. Ypač daug pastatyta po Nepriklausomybės atkūrimo. Deja, nei senais laikais, nei dabar mūsų kaime nebuvo nė vieno didesnio kryžiaus, nors kaimas jau beveik ištuštėjęs ir baigia savo amžių senieji vienkiemiai.

Stefanijos ir Stepono Zizų vienkiemyje jų dukters Renės Šedienės (Zizaitės) iniciatyva 2001 metų vasarą buvo pastatytas gražus ažuolinis kryžius. Meistrą Renė surado Utenoje. Šį kryžių ją paskatino pastatyti sapnas. Kaip pasakojo Renė, sapnavusi tėviškę, namus ir tėvus, kurie prašė neapleisti žemės. Tuo metu Renė su vyru gyveno mieste, nes dėl sveikatos nebegalėjo dirbti ir gyventi kaime. Tą sapną ji ilgai nešiojosi atmintyje, kol galiausiai nutarė pastatyti kryžių, kad

Stepono ir Stefanijos Zizų vienkiemyje pastatytas kryžius. 2001 m. Iš R. Šedienės albumo

Kryžiaus šventinimo iškilnėse savo kūrybos eilėraščius deklamuoja Stefanija Aleksiejienė (Tunaitytė). Iš R. Šedienės albumo

Giminės ir kaimynai po kryžiaus pašventinimo. Iš R. Šedienės albumo

jis primintų prabėgusią vaikystę ir jaunystę, saugotų tėviškę, likusį vienkiemį ir ten likusius gyventi jaunus žmones.

Į kryžiaus pašventinimą 2001 metų rugpjūčio 25 dieną susirinko artimiausi giminės ir kaimynai. Šv. Mišias už giminės gyvuosius ir mirusiuosius aukojo Panemunėlio bažnyčios klebonas. Po mišių visi susirinkusieji dalyvavo šventinant kryžių. Kalbėjo klebonas, gražias giesmes giedojo ir eiles skaitė Stefanija Aleksiejienė (Tunaitytė). Nors gamta ir nelepino, visų nuotaika buvo šventiška. Labiausiai gausiai susirinkusiais svečiais džiaugėsi šeiminkė. Su ašara ant skruosto dėkojo visiems susirinkusiesiems ir kvietė į svečius, į Rokiškį, kur dabar ir gyvena.

Gražiai pabendravome, padainavome – toks gražus įvykis giliai lieka mūsų atmintyje ir nuotraukose. Tai jau istorija.

* * *

Baigdama prisiminimus apie mūsų kartos senojo Martiniškėnų kaimo (*ūlyčios*) žmonių likimus, noriu prisipažinti, kad blanksta visi prisiminimai ir baigiasi visos mano svajonės, gal ne taip sklandžiai skamba išreikštos mintys, nes jau nebe tas amžius ir atmintis nebe ta, gal ir datos kai kurios ne visai tikslios.

Labai gailla, kad to meto jaunimas tuo nesidomėjo ir neliko jokių užrašų.

Kazimieras Zavariskis buvo pradėjęs rašyti užrašų knygutę, užrašė mūsų kaimo ir aplinkinių kaimų žmonių mirties datas, savo šeimos ligų istorijas, tai, kas jam atrodė įdomiausia, buvo pažymėta, bet apie senojo mūsų kaimo (*ūlyčios*) istoriją nieko nesidomėta ir nebuvo užrašyta.

Ir dabar šiam kilniam darbui neatsirado jaunesnių, mokytesnių žmonių. Apie baigiantį išnykti kaimą, kuriame pragyveno kelios žmonių kartos, būtų labai skaudu nepalikti nieko kitoms kartoms, kas gyvens toliau, kai mūsų nebebus.

Gal daugiau prisiminiau ir paminėjau artimesnius kaimynus ar gimines, nenorėdama ižeisti ne mažiau svarbių ir ne mažiau įdomių kitų kaimo gyventojų likimų. Galbūt kas nors iš kaimo žmonių prisimins ir papildys kaimo istoriją.

Tindžiuliai atmintyje ir širdyse

Bronislava Kornilova (Bitinaitė), Emilija Jurkevičienė (Kubiliūtė)

Sentimentai Tindžiuliams

*Tin-džiū-liai... Man lyg varpo dūžiai
Brangi gimtinių atmintis,
Vaikystė čia prabėgo mano –
Pati pirmoji patirtis.*

*Basa, skurdi vaikystė mano,
Nejau pamiršti ją galiu?
Bet už gerumą čia patirtą
Tindžiuliams ačiū aš tariu.*

*Ant aukšto kranto Nemunėlio
Sodybų virtinė ilga,
O kur ne kur pavienės trobos
Ir mūsų Plytnyčia šalia.*

*Bala Peštynių pavadinta
Ir Bobakalnis iškilus –
Gilios senovės palikuonys
Primindavo mums tuos laikus.*

*Kalvelės, kloniai kaimą puošė,
Bijūnai kupstais prie namų.
Dar ir dabar labai ilgiuosi
Žarų vakarių virš Žilių.*

*Tindžiulių žmonės buvo darbštūs –
Kiek tų bulviakasių linksmų,
Kūlimo talkos, bendros pirtys...
Nors rankos grubo nuo darbų.*

*Daug skurdo ir bėdų patyrę –
Kolchozas, tremtys, painiava...
Vargai prie žemės žmonės lenkė –
Sunki jų pokario dalia.*

*Ne vieną į kapus nuvarė
Samanė – „prietelka“ visų,
Labai pavargę buvo žmonės
Nuo tų darbadienių biednų.*

*Nors kaimo vardas ir Tindžiuliai,
Kas antras kiemas – Bitinų.
Gal tuo paaiškinti ir galim,
Kad šitiek kaime pravardžių.*

*Šebekis, Janušas, Šekaučius –
Tindžiulių kaimo Bitinai,
Dar vienas Bitinas – Tabokius,
Apie jį kurta jau seniai.*

*To humoro čia būtų sočiai,
Vardai kitaip – ne kaip visų...
Tai Untaniokas, Janučiuokas,
Balalis ir eilė kitų.*

*Gyveno čia dar ir Tijūša,
Ir Jurgelionis, Pranckūnai,
Janušonienė ir Baltrūnas,
Skavičius ir Marcijonai.*

*Dar Buckus Viktoras šmaikštuolis,
Kazys Pauliukas – užkurys,
Ramelis, Grumbinai ant kalno
Ir Plytnyčios dar trobos trys.*

*Siuvėjo Buckaus čia gryčiutė
Ir dvi bakūžės – tai našlių:
Antosė, Ona – dvi našlėlės
Ignoto, Kazio Bitinų.*

*Tindžiulių moterys vadintos
Gražiais mažybiniais vardais,
Lyg amžinai jos buvę jaunos
Ir žvalios, linksmos, kaip kadais...*

*Juziute, Braniute, Stapute –
Tai įprastiniai šaukiniai,
Ir Aničiute, Agačiute
Būt atsiliepę maloniai.*

*Ir atskirai apie Mariutę,
Brangiausią žmogų iš visų,
Duktė jos aš – Bitinaitė
Iš tosios Plytyčios esu.*

*Mamytė buvo kaimo siela,
Visus pranoko linksmumu –
Visa apylinkė lydėjo
Išeinant dangišku keliu.*

*Jų nebėra, jos Amžinybėj,
Jau Amžinybėj ir kiti,
Tik liūdesys į širdį smelkias –
Tindžiuliai jau tušti, tušti...*

*Ateikim prie brangių kapelių,
Joneliškiuose jie visi,
Nulenkim galvas, patylėkim,
Prikelkim savo atmintį.*

Bronislava K.

Kol atmintis galutinai visko nenuskandino praeitin, manome, kad reikia bent labai trumpai papasakoti apie vieną iš didesnių Panemunėlio apylinkių kaimų – Tindžiulius. Tindžiuliai – 20 kiemų kaimas, jis buvo vadinamas *ūlyčia*. Kaimas buvo išsidėstęs abipus kelio, kuris jungė su Panemunėliu Martiniškėnus, Tūrdvarį, Ramanauskus ir kitus kaimus. Palei kelią buvo išsidėstę 19 ūkininkų trobų.

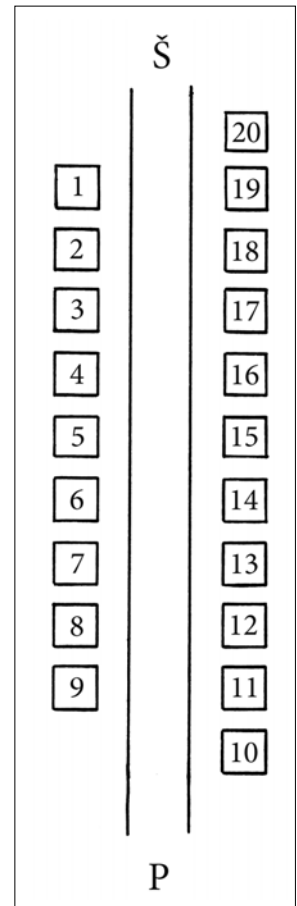
Dešinėje kelio pusėje gryčios stovėjo galais į gatvės pusę. Kairėje – Latvėno, Petro Bitino, Petro Marcijono, Buckuvienės, Skavičienės gryčios – išilgai gatvės.

Tik 1925 metais dalis *ūlyčios* gyventojų išsikėlė į vienkiemius. Kaimas dabar praplatėjo, padidėjo. Kaimo ribas rytų pusėje žymėjo sraunasis Nemunėlis su savo puikomis lankomis, kurios pavasarį užtvindavo ir pasidarydavo didžiulės ledo plynės, mums, vaikams, teikdavusios daug džiaugsmo. Ypač išradingi buvo berniukai: iš aptašytų medgalių ir senų kibirų lankų pasidarydavo pačiūžas, o ant rogučių iš paklodžių pasidarydavo bures. Na, ir su tomis savo sukonstruotomis „technikos priemonėmis“ skriedavo per tas ledo plynės... To džiaugsmo reikėdavo nusipelnyti iš tėvų: jų labai klausyti, gerai mokytis, padaryti visus užduotus darbus. Mūsų džiaugsmai buvo trumpi, kaip ir pats pavasaris.

Iš pietryčių pusės kaimą rėmino geležinkelis, o iš vakarų – Žilių kelias, kuriuo žmonės iš Vėbriškių, Žilių, dalis iš Vilių susisiekdavo su Panemunėliu. Tindžiuliai buvo arčiausiai Panemunėlio. Toliau esantys Ramanauskaĩ, Martiniškėnai, Vėbriškiai ir kt. priklausė Panemunėlio parapijai. Žmo-

Tindžiulių gatvinio-rėžinio kaimo planas (iki 1925 m.)

Tindžiulių gatvinio-rėžinio kaimo plane pažymėtos sodybos: 1 – Bražiūno; 2 – Prano Marcijono; 3 – Petro Bitino; 4 – Mataušo Kubiliaus; 5 – Buckaus (vėliau – Jurgio Skavičiaus); 6 – Petro Marcijono; 7 – Povilo Pranckūno; 8 – Petro Bitino; 9 – Latvėno; 10 – Jono Kubiliaus (vėliau Juozo Tijūšo); 11 – Juozo Janušonio; 12 – Kubiliaus; 13 – Janušonio; 14 – Mykolo Bitino; 15 – Prano Bitino; 16 – Jurgio Povilavičiaus; 17 – Prano Jurgelionio; 18 – Kazimiero Buckaus; 19 – Benedikto Marcijono; 20 – Juozapo Kubiliaus

nės šventą dieną keliais ir takeliais traukdavo į bažnyčią. Šiaurėje Tindžiulių žemės ribojosi su Vėbriškių ir Turdvario žemėmis.

Mūsų aprašoma kaimo istorija prasideda XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Norime nors lakoniškai paminėti Tindžiulių senosios kartos atstovus. Tuo metu kaime gyveno šie žmonės su šeimomis: Mataušas Kubilius, Jonas Kubilius, Povilas Pranckūnas, Mykolas Bitinas, Pranas Bitinas, du Petrai Bitinai, Aleksas Bitinas, Kazimieras Buckus, Benediktas Marcijonas, Petras Marcijonas, Ignotas Bitinas, Kazimieras Bitinas, Jonas Tijūša, Benediktas Jurgelionis. Jie visi seniai išėję Amžinybėn, o jų gyvenimą Tindžiuliuose tęsė jų vaikai. Tarp gyvųjų jų taip pat nebėra, gyvi tik jų vaikai, senosios kartos vaikaičiai, ir tai ne visi. Taigi šiek tiek paliesime Tindžiulių kaimo žmonių gyvenimą dvidešimtojo amžiaus pirmojoje, bet daugiausia – antrojoje pusėje. Apie tai, kas mums dar yra išlikę atmintyje ar pavykę gauti informacijos iš dar vyresnių žmonių.

XX a. antrojoje pusėje (taip pat ir anksčiau) Tindžiulių kaime gyveno nemažai žmonių, turinčių vienodas pavardes. Kad būtų galima atskirti, kurio Bitino ar Kubiliaus kiemas, buvo sugalvotos pravardės. Daugiausia buvo Bitinų.

Alekso ir Albinos Bitinų šeima. Tai viena iš buvusių labiausiai pasiturinčių Tindžiulių kaimo šeimų. A. Bitinas turėjo 58 ha žemės, gerai tvarkėsi ūkyje, samdėsi darbininkų. Šeimoje buvo penki vaikai: dukterys – Albina, Stasė ir Janina ir du sūnūs – Povilas ir Vytautas (gim. 1920). Sūnų Povilą, turėjusį psichikos negalią, rusų kareiviai, radę gulintį ant krosnies, užtalžė šautuvų buožėmis tuo pretekstu, kad jis nieko negalėjo pasakyti, ko jie klausinėjo. Seserys Stasė ir Albina jau buvo ištekėjusios ir gyveno kituose kaimuose, o jauniausią Janiną išgelbėjo jos mylimasis Kazimieras Grigaliūnas – tiesiog ją iš vagono ištraukė, išgelbėjo nuo Sibiro. Janina Grigaliūnienė (Bitinaitė) gyvena Kazlīškyje, o vyras Kazimieras miręs. Vytautas už priešišumą sovietų valdžiai, be to, už paveldėtą žemę – 58 ha (vadinasi, „buožė“) 1947 m. buvo nuteistas 25 metams ir pasodintas į kalėjimą. Iš pradžių kalėjo Lukiškių kalėjime, vėliau – Šilutės. Po kiek laiko buvo išvežtas į Voronežo sritį, ten dirbo priverstinis miškų ūkio darbus. Į Lietuvą grįžo tik po Stalino mirties. Vytautas Bitinas buvo savo šalies patriotas, labai džiaugėsi Lietuvos atgimimu, tuo džiaugsmu dalijosi ir su savo vaikais. Vytautas Bitinas mirė 1996 m., o žmona Ksavera (gim. 1923) visą gyvenimą kaimynų meiliai vadinta Sevute, darbšti ir ori moteris, sulaukusi garbaus amžiaus, gyvena Panemunėlyje. Dar ir dabar domisi šalies gyvenimu, prajuokina pašnekovą šmaikščiu anekdotu. Vytautas ir Ksavera turėjo 4 vaikus: Vidmantą, Janiną, Antaną, Birutę. Jie priklauso jaunesnei kartai, nes jų tėvai buvo žymiai jaunesni už kitus mūsų tėvų kartos Tindžiulių gyventojus. Vidmantas (gim. 1950) buvo baigęs Vilniaus kooperatinį technikumą, įgijęs prekių žinovo specialybę. Baigęs technikumą dirbo Pakruojo „Lietkoopsajungoje“, Šilutėje – prekių žinovu, vėliau – Rokiškio AB „Rokiškio sūris“ meistru, Kazlīškio bendrovėje. Vidmantas buvo daugiavaikės šeimos tėvas, augino 5 vaikus, mirė 2003 m. Janina Šliogerienė (Bitinaitė) gimė 1957 metais. Baigusi Vabalniūko žemės ūkio technikumą, dirbo Radviliškio rajone, Pociūnuose, kiek vėliau – Gražiūnių eksperimentiniame ūkyje ekonomiste. Po to – Radviliškio ligoninės, o šiuo metu – Radviliškio transporto įmonės buhalterijoje. Gyvena Radviliškyje. Antanas gimė 1958 metais. Baigė Vilniaus politechnikumą, įgijo radijo aparatūros gamybos ir konstravimo specialybę. Apie dvejus metus dirbo Vilniaus konstruktorių biure ir

ties pat – Vilniaus gamybiniame susivienijime „Elektronas“. Nuo 1981 metų – Panevėžio filiale „Elektronas“. Ten dirbdamas dalyvavo Pabaltijo televizorių meistrų konkurse ir laimėjo antrą vietą, buvo paskatintas 20 dienų pažintine-poilsine kelione į Čekoslovakiją. Šiuo metu dirba Panevėžio AB „Pieno žvaigždės“ Panevėžio filiale „Panevėžio pienas“ automatikos derintoju. Gyvena Panevėžyje. Birutė Krilavičienė (Bitinaitė) (gim. 1964) mokėsi Panevėžio hidromelioracijos technikume, yra vandenų analizės specialistė. Baigusi dirbo Kėdainių chemijos gamykloje meistre, vėliau – Kėdainių kailių apdirbimo įmonėje pamainos meistre.

Petro Bitino (*Šebekio*) šeima. Pravarde prilipo dėl to, kad senelis Petras truputį švebeldžiuodavo. Petras Bitinas vedė Kazio Buckaus našlę Oną su keturiais vaikais: Jonu, Emilija, Marcelė, Marijona. Su ja susilaukė sūnaus Antano. Petras buvo geras patėvis Onos vaikams, jų neskriaudė, globojo, tik kažkodėl mergaičių nevardindavo vardais. Į visas tris kreipinys buvo vienodas „mergyte“. Onos sūnus Jonas Buckus buvo paimtas į rusų kariuomenę ir iš Rusijos negrižo. Duktė Emilija Buckutė ištekėjo už Antano Kubiliaus ir apsigyveno Jonėliškių kaime. Duktė Marcelė Buckutė (1902–1929) mirė būdama 27 metų. Marcelė buvo viena garsiausių to meto Panemunėlio apylinkių audėjų. Sunkiai sirgdama (turėjo įgimtą širdies ydą) daug dirbo, buvo linksma, jaunimo mėgiama mergina. Kai kurie jos audiniai yra išlikę iki šių dienų. Dalis eksponuojama Jono Bitino muziejuje, vieną kitą galima rasti pas gimines. Marijona Buckutė 1932 metais ištekėjo už Jono Bitino ir apsigyveno Plýtnyčioje. Sūnus Antanas Bitinas su žmona Ona Žaltauskaite liko gyventi su tėvais ir dirbo tėvo žemę, gyveno pasiturinčiai. Senieji Bitinai Petras ir Ona visą gyvenimą labai gražiai sutarė, tai ir į aną pasaulį išėjo beveik kartu. Jie mirė 1952 metais vos kelių dienų skirtumu. 1948 m. Antanas Bitinas (*Šebekiokas*) buvo išrinktas naujai sukurto kolūkio pirmininku, nes jis, palyginti su kitais, buvo raštingesnis žmogus ir gerai tvarkėsi savo ūkyje. A. Bitinas pirmininku dirbo iki pat kolūkio reorganizavimo. Kolūkis apie 1955 metus buvo reorganizuotas į Panemunėlio tarybinį ūkį. Ten A. Bitinas dirbo revizoriumi. Mirė 1957 metais. Ona Bitinienė liko su trimis vaikais, visas jos rūpestis ir gyvenimo prasmė buvo vaikai. Ona Bitinienė mirė 1987 metais. Antano ir Onos Bitinų vaikai: Stasė (gim. 1937), Laima (gim. 1952), Algis (gim. 1945). Stasė Mažliokienė (Bitinaitė) baigė Joniškėlio žemės ūkio technikumą, įgijo agronomės specialybę. Baigusi dirbo Utenos rajone, vėliau Molėtų rajono „Inketrio“, o sujungus kolūkius – „Spalio“ kolūkyje vyriausiąja agronome. Už labai gerą darbą buvo apdovanota tų laikų aukščiausiu apdovanojimu – Lenino ordinu. Dabar pensininkė, gyvena Molėtų

Audėja Marcelė Buckutė

Ilgametis „Naujuoju keliu“ kolūkio pirmininkas Antanas Bitinas

*Kunigo J. Katelės
mokinės (iš kairės):
Marijona Bitinienė ir
jos sesuo Nastutė
Jurgelionytė*

rajone, Kijėlių kaime. Laima Danisienė (Bitinaitė) buvo įgijusi felčerės specialybę. Visą gyvenimą dirbo Jōniškio sanitarinėje epidemiologijos stotyje, mirė 2007 m. Algis buvo baigęs 10 klasių, dirbo mechanizatoriumi – iš pradžių Panemunėlio tarybiniame ūkyje, vėliau Pāndėlio apylinkėse. Mirė 2005 m.

Tindžiulių kaimo gyventojos – Mykolo Bitino našlė Marijona Bitinienė (*Mykolinė*) ir jos netekėjusi sesuo Nastutė Jurgelionytė buvo garsaus Panemunėlio kunigo Jono Katelės mokinės. Mykolo vaikai Vytautas ir Valė buvo išvykę į Ameriką. Vytautas buvo kunigas, dirbo misionieriumi Afrikoje. Sūnus Algirdas dirbo Vilniuje, vėliau grįžo į Tindžiulius. Sūnus Stasys dirbo mokytoju Šilalės rajone. Visi išėję Amžinybėn. Stasio Bitino likimas nežinomas, tikėtina, kad jis dar yra gyvas.

Prano Bitino (*Tabokiaus*) šeima. Apie senąjį Praną Bitiną gauti duomenų nepavyko. Sūnus Pranas Bitinas (gim. 1905), irgi pravarde *Tabokius*, su žmona Agota (Agute) Malciūte liko gyventi Tindžiuliuose, ūkininkavo tėvų žemėje, o vėliau dirbo „Naujuoju keliu“ kolūkyje. *Tabokium* pramintas todėl, kad augino tabaką ir, kitaip nei kiti, tabaką uostydavo. Kaimė sakydavo, kad šniaukšdavo. *Tabokius* labai mėgo žvejoti. Kaimo žmonės apie jį buvo sueiliaavę tokį posmą:

*Mūsų Tabokius, tai tikras dyvas,
Ant kelmo sėdi, kol išdygs grybas,
O Nemunėly kai jis žvejoja,
Sugautą žuvį prispaudžia koja.*

Jo brolis Kostantinas anksti išvyko iš Tindžiulių, dirbo Kaune valstybės tarnautoju. Prano Bitino (*Tabokiaus*) ir Agotos vaikai: Irena, Stasys. Irena Trušienė (Bitinaitė) buvo įgijusi bibliotekininkės specialybę, visą darbiningą laikotarpį praleido Tauragėje. Dirbo Tauragės bibliotekoje, prekyboje. Stasys Bitinas baigė Belvederio pienininkystės technikumą. Dirbo Tauragės pieninėje ir maisto pramonės įmonėse. Jų tėvai į gyvenimo pabaigą gyveno atskirai: Agota gyveno pas vaikus Tauragėje, o Pranas liko Tindžiuliuose. Visa Prano Bitino (*Tabokiaus*) šeima yra mirusi, vaikai – taip pat.

Petro Bitino (*Šekaučiaus*) šeima. *Šekaučiaus* pravardė, matyt, prigijo todėl, kad išgėręs vietoje žodžio „sakau“ sakydavo – „šakau“. Petras Bitinas buvo aukštas, išnašus, valdingas vyras. Kai jo žmona, neatlaikiusi nepakeliamai sunkaus gyvenimo, buvo pabėgusi pas seserį į Rygą, tai Petras raitais nujojo į Rygą ir ją parsivarė atgal. Žmona Julijona Povilavičiūtė (gim. 1871) buvo smulkutė, bet labai stipri moteris, daugiavaikė motina, pagimdžiusi net 12 vaikų. Ji buvo tikra vargdienė – nueidavo į tvartą, ten pagimdė ir vaikelį parsinešdavo prijuostėje. Julijona Bitinienė mirė 1950 m. Iš tų dvylikos vaikų buvo likę – 7. Sūnus Kazys, vos sulaukęs 18 metų, nuskendo. Kitas sūnus Bronius per Pirmąjį pasaulinį karą negrižo iš Rusijos. Buvo atsiuntęs nuotrauką su savo sūnumi, po to visi ryšiai nutrūko. Dukra Adelija (gim. 1909) ištekėjusi už Liongino Matulio, apsigyveno Laičių kaime, mirė 1984 m. Duktė Bronė Gašputienė (gim. 1911) iš pradžių dirbo Paneemunėlyje, vėliau Rokiškyje, vaikų namuose siuvėja, vėliau visam laikui išsikėlė į Kauną. Mirė 1995 m. Adelija ir Bronė buvo „mandros“ panelės, labai mėgo daryti rankdarbius, gebėjo pagal tų laikų madą skoningai rengtis. Sūnus Vladas dirbo Kybartuose policininku, todėl sovietmečiu ilgai kalėjo lageryje, grįžęs apsigyveno Kaune. Tik du Petro Bitino (*Šekaučiaus*) sūnūs – Pranas ir Jonas – visą gyvenimą nugalėto Tindžiuliuose.

Pranas ir Agota Bitinai vestuvių dieną

Konstantinas Bitinas – valstybės tarnautojas Kaune

Petro Bitino šeima (iš kairės): žmona Julijona, šeimos galva Petras, sūnūs Jonas, Vladas ir Pranas, duktė Adelija, Prano žmona Bronė. Priekyje – duktė Bronė. Apie 1932 m.

Sėdi (iš kairės): Adelija Matulienė (Bitinaitė), Ona Sausienė (Tijūšaitė); stovi (iš kairės): Bronė Bitinienė (Tijūšaitė), Bronė Gašputienė (Bitinaitė)

Prano Bitino (*Šekaučioko*) šeima. Pranas (gim. 1900) po tėvų mirties liko gyventi su žmona Brone Tijūšaitė (gim. 1908) tėvų namuose vadinamojoje Paraištėje. Braniutė (taip ją visi vadino) buvo labai gera motina, santūri, užsidačiusi moteris. Nugyveno ilgą gyvenimą, mirė paskutinė iš mūsų tėvų kartos moterų 2000 m., Pranas mirė 1957 m. Prano Bitino ir Bronės vaikai: Riva (gim. 1940), Jonas (gim. 1942), Kazys (gim. 1949), Birutė (gim. 1946). Riva Levaškevičienė (Bitinaitė) visą neilgą savo gyvenimą dirbo traktorininke, buvo labai gera savo profesijos specialistė, turėjo vyriausybės apdovanojimų. Mirė 1986 m., sulaukusi vos 45 metų. Kazys Bitinas turi sveikatos negalią, mokėsi Vilniaus kurčnebylių mokykloje, įgijo staliaus specialybę. Dirba ir gyvena Vilniuje. Birutė Dovydėnienė (Bitinaitė) yra baigusi Vilniaus maisto pramonės technikumą. Po baigimo dirbo Vilniuje padavėja. Vėliau grįžo gyventi į Tindžiulius, dirbo Pane-

Iš kairės: Adelė Matulienė (Bitinaitė), Bronė Gašputienė (Bitinaitė), Bronė Kudarauskienė (Kukuškienė, Grumbinaitė)

Pirmoje eilėje (iš kairės): Pranas Bitinas, Ona Tijūšaitė, Bronė Tijūšaitė, Povilas Neniškis; antroje eilėje (iš kairės): Adelė Bitinaitė, neatpažintas

munėlio tarybiniame ūkyje. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, gyvena Tindžiuliuose, savo sodyboje, namų šeimininkė. Jonas Bitinas yra rajone žinomas kraštotyrininkas, bitininkas.

Jono Bitino (Janušo) šeima. Jauniausias Bitino *Šekaučiaus* sūnus Jonas (gim.

1904). Kaimynai jį vadino *Janušu* – tokią pravardę, kaip sakoma, pats užsidirbo. Kai išgerdavo, save *Janušu* vadindavo. Jis 1932 metais sukūrė šeimą su Marijona Buckute (gim. 1905), Bitino *Šebekio* podukra, ir apsigyveno vadinamojoje Plytnyčioje. Atsikraustęs į Plytnyčią, Jonas Bitinas dirbo mirusių dėdžių Ignoto ir Kazimiero Bitinų žemę ir globojo abi dėdienes. *Janušas* buvo geraširdis žmogus, mylėjo gyvulius, mėgo linksminti kaimo vaikus, mokėjo daryti tuo metu madingas (mediniu padu) basutes. Jas nudažydavo, nudailindavo. Apylinkės merginos jas mielai pirkdavo. *Janušas* labai mėgo žvejoti, tai visas iškastas kūdras buvo prileidęs žuvų. Kai žemė buvo nusavinta, ir kūdros tapo visų nuosavybe. Žmona Marijona (visą gyvenimą vadinta Mariute) buvo nepaprastai energinga, greita moteris, jos niekas nepranokdavo linksnumu, vikrumu. Kurį laiką Bitinai buvo išsikėlę į Žilių kaimą ir ten kelerius metus dirbo kolūkio „Naujuoju keliu“ fermoje. Ten bedirbdamas Jonas Bitinas susirgo bronchine astma ir 1973 m. mirė. Marijona Bitininė po vyro mirties gyveno pas dukras Panevėžyje, vėliau Vilniuje, mirė 1997 metais, sulaukusi beveik 92 metų. Jono Bitino (*Janušo*) ir Marijonos vaikai: Donata (gim. 1934), dvynukai – Aloyzas ir Bronislava (gim. 1938). Donata Neverdauskienė (Čeplinskienė Bitinaitė) mokslų nebaigė, bet gyvenimą kūrėsi savo darbštumu, atkaklumu. Ji nuo mažens turėjo verslumo gyslelę,

Kazys (viduryje) ir Ignotas (dešinėje) – Rusijos armijos kareiviai Pirmajame pasauliniame kare

Ignoto Bitino našlė Antanina su Valdu Čeplinsku iš Šetekšnių kaimo

meninių gebėjimų – gražiai piešė, lipdė iš molio. Šios savybės jai labai pravertė gyvenime. Ankstyvojoje jaunystėje dirbo kolūkio „Naujuoju keliu“ fermoje, „Šetekšnos“ kolūkio sandėlininke. Persikėlusį gyventi į

Panevėžį, dirbo Panevėžio „Ekrane“ sandėlininke. Ilgą laiką vertėsi gėlininkyste, privačia prekyba. Donata – labai gera mezgėja, jos mezginiai yra pasiekę Rusiją ir net Ameriką. Dabar ji pensininkė, guvi, vikri, nepraradusi gyvenimo džiaugsmo, gyvena Panevėžyje. Aloyzas mirė nuo epilepsijos, sulaukęs vos trejų metų. Bronislava Kornilova (Bitinaitė) baigė Panevėžio pedagoginę mokyklą, vėliau – Vilniaus pedagoginį institutą, įgijo geografijos mokytojo specialybę. Dirbo Pandėlio, Rokiškio rajonuose pionierių vadove, pradinių klasių, geografijos mokytoja. Ištekėjusi išvyko gyventi į Jakutiją, ten 8 metus Jakutsko mieste dirbo užklasinio darbo organizatore, geografijos mokytoja. Nuo 1979 metų, grįžusi į Lietuvą, 20 metų dirbo Lietuvos profesinio techninio mokymo komitete, Švietimo ir mokslo ministerijoje inspektore, vyriausiąja specialiste, kuravo geografijos mokymą. Yra recenzavusi keletą geografijos vadovėlių, atlasų, metodinių leidinių bendraautorė. Išėjusi į pensiją dirbo Vilniaus pedagoginio universiteto Bendrosios geografijos katedroje, rūpinosi geografijos mokytojų kvalifikacijos tobulinimu, dirbo VPU mokytojų kvalifikacijos tobulinimo centre, UAB „Kiveda“. Ankstesniaisiais metais yra apdovanota Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo garbės raštu, Jakutijos švietimo ministerijos garbės raštu. 1997 metais jai suteikta geografijos mokytojos ekspertės kvalifikacija, apdovanota Lietuvos profesinio techninio mokymo komiteto, Švietimo ir mokslo ministerijos garbės raštais.

Marijona Bitinienė. Apie 1965 m.

*Marijona Bitinienė (viduryje) su dukterimi
Brone ir kaimo šmaikštuoliu Viktoru Buckumi*

Panemunėlio pradinės mokyklos ketvirtokai po egzamino su mokytoju Adolfu Govedu. 1947 m.

Kaime buvo du Kubilių kiemai – vienas Mataušo Kubiliaus, po jo – sūnaus Antano (*Balalio*), kitas – Jono (*Janučio*) Kubiliaus, vėliau jo sūnaus Antano (*Janučiuo*).

Mataušas Kubilius (1872–1934) ir Marijona Kubilienė (1874–1934) dar gyvendami ūlyčioje susilaukė trijų sūnų: Antano (1902–1980), Bonifaco (1908–1984), Juozo (1911–1972). Visi trys Kubiliukai mokėsi Panemunėlio pradžios mokykloje. Vėliau Bonifacas, baigęs Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnaziją, mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoje. Daug metų dirbo Kalnaberžėje (Kėdainių r.). Juozas, taip pat baigęs tą pačią Rokiškio gimnaziją, išvažiavo pas brolių į Kėdainius. Ten baigė žemės ūkio mokyklą ir išvyko dirbti į Kauną. Kaip matininkui jam teko dirbti įvairiose Lietuvos vietose.

Per žemės reformą Mataušo Kubiliaus šeimai teko 17 ha žemės sklypas. Jame jie pasistatė naujus trobesius. Tėvų ūkį paveldėjo vyriausiasis sūnus Antanas.

Prieš karą Antanas Kubilius dalyvavo švietėjiškoje veikloje. Vienu metu vadovavo Panemunėlio šaulių kuopai. Atrodo, kad į šią veiklą jį įtraukė kaimynas, tuometis valsčiaus viršaitis Pranas Jurgelionis. Šaulių suėjimai vykdavo Šaulių namuose. Apsivilkę uniformomis ir turėdami prie savęs ginklą, šauliai padėdavo palaikyti tvarką įvairių švenčių ir kultūrinių renginių metu. 1937 metais raiti

Tindžiulių kaimo merginos (iš kairės): Irena Bitinaitė, Regina Marcijonaitė, Elvyra Kubiliūtė, Bronislava Bitinaitė, Stasė Bitinaitė, Janina Baltrūnaitė, Stasė Mikšytė

*Tindžiulių kaimo
merginos. Sėdi
(iš kairės): Emilija
Kubiliūtė, Bronislava
Bitinaitė, Bronė
Janušonytė; klūpi
(iš kairės): Bronė
Mikšytė, Donata
Bitinaitė, Nida
Sesickaitė*

pasitiko vyskupą Paltaroką prie mokytojo Mykolo Misevičiaus namų. Kiekvieną sekmadienį atžygiuodavo į bažnyčią. Šautuvus palikdavo sustatytus šventoriuje, o patys, nusiėmę kepures, dalyvaudavo pamaldose. Po pamaldų žygiuodavo į Marcijono skardį atlikti karinių pratybų.

Tarnaudamas kariuomenėje Antanas Kubilius mokėsi karinėje medicinos mokykloje, todėl gebėjo suteikti pirmąją medicinos pagalbą, karščiuojantiems pastatydavo taures, sąnariui išnirus jis irgi teikdavo pagalbą. Turėjo dantų traukimo instrumentų rinkinį, tai ne vienam kaimynui, bėdos prispirtam, traukdavęs dantis. Antanas Kubilius dažnai vaikams pasakodavęs, kaip tarnaujant kariuomenėje kartą jį sutikęs generolas Plechavičius ir užsegęs jam kareiviškų marškinių apykaklę.

Jaunasis šaulių kuopos vadas 1930 m. vedė geriausią Panemunėlio parapijos šokėją Stefaniją Rudokaitę (gim. 1907). Jis ją nusižiūrėjo jos tėvo Juozo Rudoko krautuvėleje, kur ji aptarnaudavo pirkėjus ir iš bažnyčios atėjusius arbatos gerti klientus. Į krautuvėlę suplaukdavo visos parapijos naujienos. Kartais žmonės net netilpdavę gonkuose.

Iki vestuvių Stefanija organizuodavo įvairius kultūrinius renginius, dalyvaudavo vaidinimuose. Linksmuolė kartais susilažindavusi su muzikantu, kas ilgiau išters: jis groti ar ji šokti. Dažniausiai greičiau pavargdavęs muzikantas. Ištekėjusiai nelengva buvo nepratusiai dirbti namų ruošos darbus. Vienai reikėjo pamelžti keturias karves, prižiūrėti 3 dukras. Samdydavo tik piemenį mažai bandai ganyti. Greitai nuo ūkio darbų pavargdavo rankos. Vis rečiau begalėjo nueiti į Panemunėlį. Tik sekmadieniais po mišių užsukdavo pas savo krikštatėvį mokytoją Mykolą Misevičių.

Antanas, kad ir smulkaus sudėjimo, buvęs labai stiprus. Nors mėgo išgerti (gal todėl jam prilipo pravardė *Balalis*, nes išgėręs mėgdavęs sakyti „*pasigėriau kaip balala*“), suspėdavo vienas nudirbti visus ūkio darbus: pasikinkęs du arklius, vienas suardavo žemę, vienas pasėdavo ir nupjaudavo javus. Dukra prisimena, kaip kartą per audrą laikė iškėlęs rankas klojimo grebėstus.

Po karo Antanas ir Staputė dirbo kolūkyje, paskui – Panemunėlio tarybiniame ūkyje. Staputė visiems buvo gerumo, švelnumo pavyzdys, labai protinga moteris, iki pat senatvės turėjusi puikią atmintį ir orientaciją.

Antanas Kubilius mirė 1980 m., Stefanija Kubilienė – 1990 metais. Jų šeimoje užaugo trys dukterys: Irena Emilija (gim. 1931), Elvyra (gim. 1936), Bronė (gim. 1940). Irena Kubiliūtė mokslų nėra baigusi, bet visą gyvenimą buvo darbšti, garbinga savo kaimo bendruomenės narė, aktyvi visokių susibūrimų dalyvė. Iš pradžių dirbo „Naujuoju keliu“ kolūkyje lauko darbininke, vėliau net 14 metų – Panemunėlio tarybinio ūkio veršelių fermoje. Dabar pensininkė, gyvena Panemunėlio bažnytkaimyje. Elvyra Limbienė (Kubiliūtė) buvo baigusi Joniškėlio žemės ūkio technikumą, dirbo Utenos rajono Ažūgirių, o kolūkius sujungus – Leliūnų kolūkyje agronome, vėliau persikvifikavus – buhalterė. Ji buvo atsidadavusi darbui, gera specialistė, aktyviai reikėsi bendruomenės gyvenime. Kurį laiką vadovavo moterų tarybai, rengdavo bendruomenės nariams ekskursijas po Lietuvą ir į svečias šalis. Elvyra mirė 2008 m. Bronė Kubiliūtė 1961 m. baigė Panevėžio medicinos mokyklą, iš pradžių dirbo Priėnų, vėliau – Jonavos ligoninėje medicinos seserimi. Bronė nuolat kėlė savo kvalifikaciją, ne kartą stažavo Kauno klinikinės ligoninės operacinėje. Nuo 1969 metų dirba operacinės seselės anestezieste ir instrumentare. Ji – kvalifikuota specialistė, už gerą darbą ne kartą skatinta ligoninės vadovybės padėkos ir pagyrimo raštais. Gyvena Jonavoje.

Jono Kubiliaus (*Janučio*) šeima. Kubilių šeimos nariai gana aktyviai dalyvavo tų laikų politikoje. Jono Kubiliaus brolis Juozas buvo Tautos pažangos partijos narys, išrinktas į Rusijos dūmą atstovu nuo Lietuvos. Gyvendamas Peterburge susirgo džiova ir 1917 m. ten mirė. Sesuo Marcelė dirbo nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje.

1919 m. Lietuvos likimas buvo Marcelės Kubiliūtės rankose. Gyvendama Vilniuje ji buvo tarpininkė tarp Lietuvos vyriausybės ir Vilniaus lietuvių komiteto, dirbo kontržvalgybinį darbą, teikė žinias Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo žvalgybos skyriui. Buvo realus pavojus – slapta lenkų organizacija rengė maištą. 1919 metų rugsėjo mėnesį lenkai buvo pasiryžę užimti ir Kauną. Buvo numatyta visą Lietuvos valdžią uždaryti į kalėjimą. Rugsėjo 20 d. M. Kubiliūtė sugebėjo paimti slaptus dokumentus, kurie buvo nuvežti į Kauną, ir taip demaskuota slapta lenkų organizacija ir jos planai. Nedaug trūko, ir visą Lietuvą galėjo ištikti okupuoto Vilniaus likimas. Vėliau Marcelė Kubiliūtė dirbo Užsienio reikalų ministerijoje, tvarkė slaptus dokumentus. 1944 m. M. Kubiliūtė buvo suimta ir uždaryta į KGB rūsius. Ją trejiems metams ištremė į Sibirą. Kai grįžo į Lietuvą, ją toliau persekiojo sovietinis saugumas. Marcelė buvo vieniša, neturėjo šeimos. Daugeliui žmonių suteikė pagalbą prieš karą, per karą ir po jo. Net grįžusi iš Sibiro ir neturėdama darbo, rūpinosi kitais grįžtančiais iš Sibiro tremtiniais. M. Kubiliūtė mirė 1963 m. gulėdama tuberkuliozės sanatorijoje, palaidota Vilniuje, Rasų kapinėse.

Jonas Kubilius pats turėjo 34 ha žemės, o dar brolio, sesers dalyvavimas politikoje jam lėmė tremtinio dalią. 1941 m. birželio 1 d. Kubilius su žmona Emilija ir dukromis: Birute, Aldona, Laimute ir Maryte buvo išvežti į Altajaus kraštą. J. Kubilius buvo atskirtas nuo šeimos ir įkalintas Krasnojarsko lageryje, ten jis ir mirė 1942 m. Altajaus krašte mirė ir jo žmona Emilija. Dukra Aldona Chochlova (Kubiliūtė) į Lietuvą negrįžo, buvo sukūrusi šeimą, dirbo kolūkyje darbininke, buhalterė, ten ir

mirė. Kitos dukros grįžo į Lietuvą. Birutė Kalpokienė (Kubiliūtė) apsigyveno Radviliškyje, dirbo geležinkelio tarnyboje iešmininke, mirusi. Marytė Pūgžlienė (Kubiliūtė) gyveno Panevėžyje, dirbo prekyboje. Ji buvo labai aktyvi tremtinių klubo narė, dainavo tremtinių chore, neseniai mirusi. Laimutė Kubiliūtė grįžus į Lietuvą gyveno Tindžiu-liuose, bet greitai persikėlė į Obelių, dirbo Obelių ligoninėje sanitare, ten gyvena ir dabar.

Antano Kubiliaus (gim. 1916 m.), Jono sūnaus (*Janučiuo*), šeima. Pravardė nuo tėvo vardo. Žmona – Vincė Šakalytė (gim. 1914). Už žmonos pasoga jis nusipirko iš Lietuvos savanorio Kazimiero Žemaičio žemę, 8 ha jau anksčiau jam buvo atrėžęs tėvas Jonas, tad jo šeima 1939–1941 metais kūrėsi, statėsi namus. Į Sibirą jo neišvežė, nes jis jau gyveno atskirai. Kai tėvus išvežė, Antanas sugrįžo į jų namus ir ten gyveno iki pat mirties. 1948 metais, vos sulaukusi trisdešimt trejų, mirė jo žmona Vincė. Ji buvo gera audėja, pati kurdavo tautinių drabužių ornamentus ir ausdavo audinius. Pati buvo palaidota su savo išaustais tautiniais drabužiais. Antanas liko su trimis vaikais, vedė antrą kartą Sesicko našlę – Pauliną Sesickienę, su ja susilaukė sūnaus Jono. Deja, Antanas irgi netrukus tragiškai žuvo – nuskendo. Nelaimė įvyko 1952 metais. Paulina liko su penkiais vaikais ant rankų, mat turėjo dar vieną dukrą iš pirmos santuokos. Likimas vaikams buvo negailestingas, nes greit, 1956 metais, Anapilin išėjo paskutinė jų globėja Paulina. Antano Kubiliaus (*Janučiuo*) ir Vincės bei Paulinos vaikai: Emilija (gim. 1935), Zita (gim. 1941), Juozas (gim. 1945), Jonas (gim. 1950), jo motina Paulina, antrosios Kubiliaus žmonos Paulinos dukra Nida (gim. 1936). Emilija Jurkevičienė (Kubiliūtė) 1953 metais baigė Panevėžio medicinos mokyklą. Dirbo Rokiškio rajono Obelių ir Rokiškio ligoninėse medicinos seserimi, o nuo 1961 iki 1991 metų – Rokiškio ligoninės vyr. medicinos seserimi, vėliau kraujo perpylimo skyriuje. Už gerą darbą jai suteiktas Lietuvos nusipelnusios sveikatos apsaugos darbuotojos vardas, apdovanota medaliu „Darbo veteranas“, Sveikatos apsaugos ministerijos garbės raštais. Dabar jau pensininkė, gyvena Rokiškyje. Emilija ir dabar nepraradusi ryšių su Rokiškio bendruomene. Dainuoja Rokiškio kultūros namų mišriame chore „Sietynas“, Šv. Mato Apaštalo bažnyčios chore. Zita Bitinienė (Kubiliūtė) yra baigusi Belvederio pienininkystės technikumą, dirbo Rokiškio rajono Obelių pieninėje. Vėliau mokėsi Kauno politechnikos institute, jį baigusi įgijo mėsos ir pieno pramonės inžinieriaus specialybę. Kelerius metus dirbo Rokiškio AB „Rokiškio sūris“ Pieno laboratorijos viršininke. Išvykusi gyventi į Kauną, dirbo Ugličio miesto Kauno filialo pieno pramonės moksliniame tiriamajame institute moksline bendradarbe. Zita buvo puiki savo specialybės darbuotoja, buvo gavusi ne vieną apdovanojimą. Išėjusi į pensiją, gyvena Kaune. Jonas baigė Kauno politechnikumą, įgijo kelių tiesimo ir eksploatavimo specialybę. Baigęs mokslus dirbo Rokiškio kelių tiesimo ir eksploatavimo valdyboje, nuo 1993 metų – Rokiškio AB „Rokiškio sūris“ Transporto skyriaus viršinininkas, nuo 2005 metų – logistikos direktorius. Čia dirbuojasi ir dabar. 2008 m. Kauno technologijos universitete baigė neakivaizdines studijas ir įgijo vadybos bakalauro laipsnį. Gyvena Rokiškyje, domisi kraštotyra. Savo sodyboje Veselavos kaime, netoli Kazlišio, turi įrengęs kraštotyros ekspoziciją. Nida Legienė (Sesickaitė) mokslų nėra baigusi, bet visą gyvenimą buvo sąžininga, atsidavusi darbui moteris. Ankstyvos jaunystės metais dirbo Panemunėlio tarybiniame ūkyje, ištekėjusi persikėlė gyventi į Panevėžį. Dirbo Panevėžio linų kombinate, Panevėžio 7-ajame

vaikų darželyje virėja, Panevėžio profilaktinėje dezinfekcijos stotyje. Nida – puiki šeimininkė, dažnai Panevėžyje buvo kviečiama rengti pobūvių vaišes, dabar – pensininkė, gyvena Panevėžyje. Juozas buvo baigęs Salų žemės ūkio technikumą, įgijęs zootechniko specialybę. Po baigimo dirbo Molėtų rajono Balėlių tarybinio ūkio, vėliau – Dapkūniškių kolūkio zootechniku. Persikėlęs gyventi į Panevėžį, dirbo Panevėžio „Ekrane“, Panevėžio mėsos kombinate, Staniūnų paukštinkystės ūkyje. Juozas buvo draugiškas, sumanus, nepaprastai darbštus žmogus. Mirė 2001 metais.

Prano Jurgelionio šeima. Pranas Jurgelionis (gim. 1884), po senojo Benedikto Jurgelionio mirties liko gyventi su šeima savo tėvo namuose. Jis buvo pasiturintis ūkininkas, ūkio darbams samdė darbininkus, iki sovietų valdžios kelias kadencijas buvo Panemunėlio valsčiaus viršaitis. Žmona Ona (gim. 1904) dar būdama netekėjusi dirbo mokytoja. Jurgelionio sesuo buvo ištekėjusi už Tunaičio. Jinai yra Rokiškio rajono garbės piliečio vyskupo Juozo Tunaičio motina. P. Jurgelionio šeima kartu su J. Kubiliaus šeima taip pat buvo išstremta į Altajaus kraštą. P. Jurgelionis irgi mirė Krasnojarsko lageryje 1943 m. Jurgelionių namų globėjais tapo Jurgelionienės sesuo Valerija su vyru Pranu Baltrukėnu. Kai Ona Jurgelionienė su dviem vaikais grįžo į Lietuvą, Baltrukėnai išsikėlė gyventi į Turdvarį. O. Jurgelionienė buvo labai pamaldi moteris, grįžusi iš Sibiro kone kiekvieną sekmadienį eidavo į bažnyčią, o kai nebegalėjo vaikščioti, meldavosi namuose. Mirė 1993 m. Prano Jurgelionio ir Onos vaikams Kaziui (gim. 1928), Danutei (gim. 1927), Onai (gim. 1933), kaip jau buvo minėta, teko patirti tremtį. Onutė Zabolocko (Jurgelionytė) taip ir negrįžo į Lietuvą. Sibire baigė aukštąją mokyklą ir įgijo matematikos mokytojos specialybę, sukūrė šeimą. Vėliau persikėlė į Kirgiziją ir visą savo gyvenimą nugyveno netoli Frunzės miesto, prie Isyk Kulio ežero. Dirbo matematikos mokytoja. Ten ir mirė. Kazys, 1958 metais grįžęs iš tremties, gyveno Tindžiulių kaime, tėvų namuose, 45 metus dirbo traktorininku, už gerą darbą yra apdovanotas medaliu „Darbo veteranas“, atminimo dovanomis. Vėliau pasistatė nuosavą namą Panemunėlyje. Dabar čia ir gyvena su žmona, pensininkai. Kazys iš Sibiro parsivežė rusų tautybės žmoną Valę. Būdama linksma, linkusi bendrauti, ji greit pritapo prie kaimo moterų, perprato jų gyvenimo būdą, gerai išmoko lietuvių kalbą ir su savo vyru pragyveno Tindžiuliuose iki pat senatvės. Danutė Vinkšnelienė (Jurgelionytė), grįžusi iš Sibiro, gyveno Tindžiuliuose, sukūrė šeimą. Dirbo pieno punkte, fermoje brigadininke. Buvo gera darbuotoja, apdovanota medaliu „Už šaunų darbą“. Dabar pensininkė, gyvena pas dukterį.

Povilo Pranckūno šeima. Povilas Pranckūnas turėjo apie 30 ha žemės – „buožė“. Už ryšius su Lietuvos partizanais buvo suimtas ir nuteistas jo sūnus Petras Pranckūnas, o tėvas Povilas, motina Elžbieta, brolis Juozas ir sesuo Anelė išvežti į Sibirą. Grįžti į Lietuvą jie negavo leidimo, todėl apsigyveno Latvijoje, bet vėliau atsikėlė gyventi į Kazliškį. Ten gyveno ir jų duktė Anelė Lipienė. Petras Pranckūnas, grįžęs iš kalėjimo, apsigyveno Tindžiuliuose, buvo vedęs Emiliją Ruželytę, turėjo sūnų Povilą. Pranckūnai mirė, o sūnus Povilas, tikėtina, dar gyvas.

Kaime buvo du Marcijonų kiemai: vienas – Petro sūnaus Alekso, kitas Benedikto Marcijono sūnaus Antano (*Marceniuko*).

Alekso Marcijono šeima. Alekso Marcijono tėvas Petras Marcijonas mirė 1927 metais. Jis užaugino du sūnus – Aleksą ir Vladą. Jaunas Vladas Marcijonas išvažiavo į JAV ir iš ten negrįžo. Ūkis liko Aleksui, gimusiam 1900 metais. Ūkiui reikėjo šei-

mininkės. 1923 m. Aleksas atšoko vestuves su Juze Matiukaite iš Pastriongiškio kaimo, gimusia irgi 1900 m. Jaunieji Marcijonai gyveno Tindžiulių ūlyčioje. Po žemės reformos gavo 15 ha sklypą netoli geležinkelio. Čia padedami kaimynų pasistatė namus. Gyveno pasiturimai: laikė 3 karves, 2 arklius. Kol vaikai buvo maži, samdydavo berną ir mergą. Aleksas buvo visų galų meistras: galėjo atlikti kalvio, batusiuvio darbus. Jis buvo geras giedotojas, begiedodamas ir pasimirė, mat Žilių gyvenytojų Čypų laidotuvėse užsikrėtė dėmėtąja šiltine. Mirė 1943 m. Juzė Marcijonienė buvo „zmitra“, kalbi, labai darbšti moteris, mirė 1984 m. Aleksas Marcijonas ir Juzė turėjo tris dukras: Anelę (gim. 1925), Aldoną (gim. 1929), Oną (gim. 1933). Anelė Pauliukienė (Marcijonaitė) (žr. Kazio Pauliuko šeima). Aldona Jasiūnienė (Kurkietienė Marcijonaitė) mokėsi Rokiškio E. Tičkaus vidurinėje mokykloje (dabar J. Tumo-Vaižganto gimnazija). Baigusi mokyklą, labai norėjo mokytis toliau, bet to meto Rokiškio švietimo skyriaus vadovai neleido, nes tėvas Aleksas buvęs šaulys, turėjęs ryšių su vokiečiais. Dirbo Rokiškio knygyne pardavėja, vedėja, direktore, Rokiškio muzikos mokykloje bibliotekininke, avalynės parduotuvėje pardavėja, Rokiškio taupomojoje kasoje – operatore, persikvalifikavusi – buhalterė. Aldona visą gyvenimą siekė žinių, profesinio tobulėjimo, lankė persikvalifikavimo kursus. Už gerą darbą apdovanota medaliu „Darbo veteranas“. Išėjusi į pensiją, gyvena Rokiškyje. Ir dabar, išengusi į devintą dešimtį, ji yra aktyvi Rokiškio bendruomenės narė – tremtinių choro, senjorų bažnytinio choro dalyvė. Onai Kurauskienei (Mociūnienei Marcijonaitei) taip pat buvo užverti keliai į mokslą, bet to meto Rokiškio gydytojo Vyšniausko pastangų dėka jai pavyko įstoti į medicinos seserų kursus, o persikėlus gyventi į Vilnių – baigti medicinos mokyklą. Ona beveik visą gyvenimą dirbo Vilniaus III poliklinikos vyriausiąja medicinos seserimi, dirbdama Vilniuje ne kartą yra padėjusi panemunėliečiams tikrintis ir taisyti sveikatą sostinėje. Mirusi.

Antano Marcijono (*Marceniuko*) šeima. Apie Antano tėvą Benediktą beveik nieko nežinome, tik tai, kad net iki trečios kartos žmonių atėjo ano meto kaimo žmonių sukurtos eilutės „*Pas Marcijonų Benediktų išromijo šunį piktų.*“ Matyt, Benedikto Marcijono kiemas yra turėjęs gerą sarginį šunį.

Antanas Marcijonas buvo baigęs statybos kursus, todėl daugiausia dirbo prie statybų. Be to, jis buvo geras kalvis, užkietėjęs žvejys. Žmona Antanina (Tonė, taip ją vadino kaimynai) dirbo lauko darbininke, rūpinosi šeima. Su Antano šeima kartu gyveno brolis Petras. Jaunystėje Petras siekė mokslo, norėjo išigyti agronomo specialybę, bet dėl silpnos sveikatos mokslą metė. Tačiau kaimo žmonės jį visą gyvenimą vadino agronomu. Jis buvo jautrus žmogus, padėdavo Tindžiulių seneliams, mat šiek tiek suprato apie vaistus, tai nors nuo galvos, danties skausmo pagelbėdavo vienišioms žmonėms, nupirkdavo ir atnešdavo vaistų. Abu broliai ir Antanina Marcijonienė mirė. Antanas mirė palyginti jaunas, nuo gerklės vėžio. Marcijonai turėjo dvi dukras. Duktė Birutė mirė anksti, paauuglystės metais. Regina Valiukonienė (Marcijonaitė) (gim. 1938) savo gyvenimą paskyrė ryšių paslaugoms, visą darbingą laikotarpį dirbo paštininke. Už gerą darbą turi daugybę padėkų, pagyrimo raštų. Gyvena Rokiškyje, pensininkė.

Viktoro Buckaus šeima. Tindžiulių kaime kažkada yra buvę net trys Buckų kiemai, bet kai vieno Buckaus našlė Ona ištekėjo už Bitino (*Šebekio*), o kita našlė Marijona – už Jurgio Skavičiaus, Tindžiuliuose liko tik vieno Viktoro (*Viktariuko*)

Buckaus šeima. V. Buckus buvo smulkaus sudėjimo, geraširdis žmogus, kaimo „artistas“, šmaikštuolis. Išlenkęs stikliuką galėdavo bet ką pralinksinti. Jo žmona Marcelė – vyro priešingybė. Kaime buvo vadinama Viktoriene, o ne kokia Marce ar panašiai. Ji buvo aukšto ūgio moteris (todėl vyrą ne kartą yra pamokiusi...), pasižymėjusi orumu, santūrumu, darbštumu. Visus keturis šeimos kampus išlaikiusi ant savo pečių, pagimdžiusi ir išauginusi keturis sūnus. Abu Buckai gana seniai mirę.

Jų sūnūs: Pranas, Vytautas, Tomas, Kazys. Visi šios šeimos vyrai buvo linke į techniką. Pranas dirbo vairuotoju, kiti mechanizatoriais (traktorininkais, kombainininkais). Pranas ir Tomas mirę. Vytautas gyvena Rokiškio rajono Cibėlių kaime, o jauniausias Kazys – Rokiškio rajone, Augustinavoje.

Juozo Tijūšo šeima. Juozas Tijūšas (gim. 1906) buvo senosios kartos Jono Tijūšo sūnus. Jo sesuo Ona Sausienė buvo ištekėjusi ir gyveno Pandėlyjė, o kita sesuo Bronė, ištekėjusi už Prano Bitino (*Šekaučioko*), irgi gyveno Tindžiuliuose. Tijūšų šeima buvo rami, gerbiama kaimo bendruomenės. J. Tijūšas, ne taip kaip daugelis kaimo vyrų, vengė stiklelio, buvo labai stropus darbuotojas, dirbo brigadininku, lauko darbininku, turėjo nemažai apdovanojimų. Ramiu būdu pasižymėjo ir jo žmona Adelė (gim. 1900). Juozas Tijūšas mirė 1980 m., o Adelė Tijūšienė – 1979 m. Jie turėjo vienintelę dukterį – Janiną (gim. 1930). Janina Zdanevičienė (Tijūšaitė) ilgą laiką dirbo Panemunėlio tarybinio ūkio veršelių fermoje, o išsikėlusį gyventi į Rokiškį dirbo Rokiškio draudime, ligoninėje – slauge-maisto išnešioja. Mirė 1989 m.

Kazio Pauliuko šeima. Kazys Pauliukas, gimęs 1918 m., atsikėlė iš Panemunėlio geležinkelio stoties gyventi į Tindžiulius, vedęs Alekso Marcijono dukterį Anelę. Taip čia ir pasiliko visam laikui. Dirbo kolūkyje laukininkystės brigadininku, tarybiniam ūkyje – gyvulių fermoje brigadininku-apsėklintoju. Žmona Anelė buvo baigusi Panemunėlio septynmetę mokyklą. Iš pradžių gyveno Tindžiuliuose, dirbo „Naujuoju keliu“ kolūkio melžėja, vėliau persikėlė į Panemunėlį, bet melžėjos darbo nemetė, toliau dirbo Panemunėlio tarybiniam ūkyje. Ji buvo ne tik gera melžėja, bet ir geras, visų gerbiamas žmogus. Už gerą darbą ne kartą buvo apdovanota paskatinimo raštais. Anelė buvo žinoma visos Panemunėlio apylinkės giedotoja. Ji mirė 2006 m., o Kazys Pauliukas – 1998 metais. Jų sūnūs – Vytautas (gim. 1945) ir Antanas (gim. 1951). Vytautas yra baigęs Klaipėdos žemės ūkio technikumą ir įgijęs veterinario specialybę. Jo darbinė veikla susijusi su Panemunėliu. Veterinaru jis čia dirbo nuo 1964 iki 1998 metų. Vytautas mylėjo savo darbą, buvo geras specialistas ir geranoriškas žmogus, kurį žmonės galėjo visada prisišaukti. Už gerą darbą ne kartą buvo paskatintas Panemunėlio tarybinio ūkio padėkos raštais. Dabar – pensininkas, gyvena Panemunėlyje. Dar besimokydamas vidurinėje mokykloje Antanas pasižymėjo gabumais, uolumu, vėliau baigė Kauno medicinos institutą (dabar Lietuvos sveikatos mokslų universitetas), įgijo gydytojo chirurgo profesiją. Net 26 metus dirbo Radviliškio ligoninės vyriausiuoju gydytoju, už gerą darbą yra gavęs Radviliškio miesto mero padėkos raštą. Šiuo metu dirba Šiaulių ligoninėje medicinos direktoriaus pavaduotoju chirurgijai, gyvena Šiauliuose.

Jurgio Skavičiaus šeima. Jurgis Skavičius į Tindžiulius atsikėlė, vedęs našlę Marijoną Buckuviene. Taip ir liko ten visam laikui. Pasistatė nedidelį namą, turėjo kelis hektarus žemės. Vaikų su Marijona neturėjo. Kaimo žmonės mėgdavo iš Jurgio nepiktai pasišaipyti. Jo žmona buvo už jį gerokai vyresnė, tai gal iš to ir sukurdavo

kaimynai visokių anekdotų. Mat ji labai „kieravojo“ savo vyrą. O šiaip jau Jurgis buvo darbštus, tvarkingas žmogus, ne koks „pijokėlis“. Kai Marijona mirė, jis vedė antrą kartą, susilaukė sūnaus. Pasistatė Augustinavoje namą ir ten gyveno. Mirė 2008 metais.

Tindžiuliuose gyveno našlė **Emilija Janušonienė**. Jos vyras Juozas Janušonis (gim. 1884) iš Jūžintų į Panemunėlio dvarą atvyko dirbti samdiniu. Dvare susipažino su būsima žmona Emilija (gim. 1898) ir apie 1916 m. sukūrė šeimą. Per žemės reformą gavo iš dvaro 8 ha žemės Tindžiulių kaime. Joje pasistatė nedidelę gryčiutę, bet ir toliau eidavo dirbti į Panemunėlio dvarą pas ponus Biknevičius. Susilaukė 4 vaikų: Vytauto (gim. 1918), Genovaitės (gim. 1919), Bronės (gim. 1931) ir Onos (gim. 1934). Sūnus Vytautas mažas paskendo upelyje. Tėvai labai jo gailėjo, motina iki mirties kiekvieną vakarą kalbėdavusi poterius už sūnų. Seserys anksti liko našlaitės – tėvas 1940 m. mirė nuo džiovos. Motinai vienai teko auginti tris dukras. Emilija ne tik suspėdavo dirbti kolūkyje, bet ir gerai išauklėjo dukteris. Mirė sulaukusi gilios senatvės 1979 m. Janušonių dukros gyveno Tindžiuliuose, Panemunėlyje. Genovaitė ištekėjo už Jono Kepalo, kuris dirbo buhalteriu Onušio ir Panemunėlio tarybiniuose ūkiuose. Visi trys Genovaitės ir Jono Kepalų sūnūs gimė Onuškyje: Jonas (1948 m.), Vytautas (1950 m.), Rimantas (1955 m.). Nuo 1965 m. šeima gyveno Tindžiuliuose. Genovaitė Kepalienė (Janušonytė) daug metų dirbo Panemunėlio tarybinio ūkio fermeje. Už gerą darbą turėjo paskatinimų, apdovanojimų. Mirė 1994 metais.

Kita duktė – Bronė ištekėjo už Kazio Gudonio. Susilaukė 2 vaikų: Birutės (gim. 1955) ir Kaziuko (gim. 1957). Jos gyvenimas buvo sunkus. Anksti mirė vyras (1962 m.). Likusi našle, kaip ir sesuo, dirbo fermeje, turėjo paskatinimų. Susirgo nepagydoma širdies liga. Mirė po operacijos 1981 metais.

Trečia duktė Ona baigė 7 klases Panemunėlio geležinkelio stoties mokykloje. Ištekėjo už kito brolio Gudonio. Petras Gudonis buvo kumečių vaikas. Tėvai su dideliu pulku vaikų gyveno Bagvilių, Turdvario dvaruose. Petras, susikūrus Panemunėlio tarybiniam ūkiui, pradėjo dirbti traktorininku. Ona Gudonienė (Janušonytė) dirbo skaitykloje, pašte, geležinkelio pervažos budėtoja. Petras ir Ona susilaukė 2 vaikų: Janinos (gim. 1955) ir Algirdo (gim. 1957). Bronė ir ypač Onutė buvo aktyvios meninės saviveiklos dalyvės, šokėjos ir dainininkės. Onutė yra pensininkė, gyvena Panemunėlyje.

Prie Tindžiulių šliejosi nepriklausomos Lietuvos savanorių – Anupro Ramelio ir Boleslovo Baltrūno trobos. Jie buvo gavę žemės iš Panemunėlio dvaro kaip 1919–1920 metų nepriklausomybės kovų dalyviai, čia pasistatė namus ir jautėsi kaimo bendrijos nariais. Kurį laiką Tindžiuliuose gyveno iš Švenčionių rajono kilęs kampininkas Valentinas Januševskis su šeima. Vėliau jis pasivadino Janušaičiu ir apsigyveno Panemunėlyje. Dar buvo mažžemio Kostantino Grumbino kiemas.

Anupro Ramelio šeima. Anupras Ramelis (gim. 1897) į Tindžiulius atsikėlė iš Švenčionių rajono, vedė Oną Dilbaitę (gim. 1903) ir visam laikui liko Tindžiulių gyventoju. Jie gyveno visai prie geležinkelio, skyrusio Tindžiulius nuo Panemunėlio. Manoma, kad kai XIX a. antroje pusėje buvo tiesiamas geležinkelis, trys Panemunėlio miestelio kiemai pakliuvo į kitą, su Tindžiuliais besiribojančią pusę. Pagal dokumentus Rameliai – Panemunėlio vienkiemio gyventojai, bet faktiškai tai Tindžiulių žmonės. Anupras Ramelis buvo nuostabiai geros širdies žmogus, kaip žmonės sako,

„musės nenuskriaus“, badmečiu nešdavo badaujančioms kolūkio karvėms iš namų nors kokio pašaro, kaip įmanydamas jas gelbėjo nuo bado. Aniutė buvo valdingesnė, žodžio kišenėje neieškanti, šeimos gerove labai besirūpinanti moteris. O. Ramelienė mirė 1981 m., A. Ramelis – 1982 metais. Ramelių šeimoje išaugo keturi vaikai: Bronislava (gim. 1929), Jonas (gim. 1930), Kazys (gim. 1933), Vladas (gim. 1945). Bronislava Čeponienė (Ramelytė) yra baigusi Panevėžio pedagoginę mokyklą. Dirbo Rokiškio rajono Kúosių pradinėje, Ragėlių septynmetėje, Kamajū vidurinėje mokykloje pradinį klasių mokytoja. Sukūrusi šeimą, išsikėlė į Druskininkus. Dirbo Grūtė pradinį klasių mokytoja, Druskininkų vaikų darželyje „Žibutė“ auklėtoja. Kad ir kur dirbo, darbas sekėsi puikiai, buvo visų gerbiama mokytoja. Jau senokai pensininkė, gyvena Druskininkuose. Jonas Ramelis Vilniuje baigė statybininkų profesinę technikos mokyklą, įgijo statybininko mūrinių specialybę. Dirbo Panemunėlyje ir jo apylinkėse statybos darbus, turėjo savo ūkį, mirė 2004 m. Kazys Ramelis formalaus išsilavinimo neturėjo, bet buvo draugiškas, geraširdis, darbštus žmogus, dirbo Panemunėlio tarybinio ūkio Baltakaičių skyriaus, vėliau Panemunėlio skyriaus ūkvedžiu, vėlesniais metais – Panemunėlio skyriaus darbininku. Mirė 1982 m. Vladas Ramelis yra baigęs Salū žemės ūkio technikumą, dirbo Čedasuose, vėliau Rokiškio veislyne. Šiuo metu gyvena Rokiškyje. Rameliai išaugino ir penktą vaiką – Ramelienės sesers vaikaite Pranutę Pajedaite, kurios tėvai pokario metais buvo nužudyti.

Boleslovo Baltrūno šeima gyveno pagelžkelėje, netoli Panemunėlio bažnytkaimio. Jų vienišio statusas toks pat kaip ir Ramelių, bet ir jų gyvenimas buvo susietas su Tindžiulių bendruomene. Boleslovas Baltrūnas ir jo žmona Teklė Tūbelytė gimė 1900 m. Baliukas (taip jį vadino kaimynai) daugelį metų dirbo kolūkio „Naujuoju keliu“ fermos vedėju, o žmona – lauko darbininke. Tai buvo darbšti, dora, dvasinga šeima. Baltrūnienė buvo nepaprastai atsidavusi savo vaikams motina. Baltrūnai bene vieninteliai savo kaime tuo metu turėjo keletą avilių bičių, jau vien tai kėlė kaimo žmonių pagarbą. B. Baltrūnas mirė 1989 m., o T. Baltrūnienė – 1993 metais. Šeimoje užaugo keturios dukterys: Aldona (gim. 1925), Janina (gim. 1938) bei dvynukės Gražina ir Regina (gim. 1943). Aldona Daunienė (Baltrūnaitė) studijavo Vilniaus universitete lietuvių kalbą ir literatūrą. Baigusi mokslus kelerius metus dirbo „Tiesos“ redakcijoje, po to, iki išėjimo į pensiją, „Valstiečių laikraščio“ redakcijoje. Mirė 2006 m. Janina Gimževskienė (Baltrūnaitė) yra baigusi Vilniaus universitetą ir įgijusi matematikos mokytojos specialybę. Visą gyvenimą dirbo Ignalinoje matematikos mokytoja. Šiuo metu pensininkė, gyvena Ignalinoje. Už puikų jaunųjų matematikų parengimą yra apdovanota Vilniaus universiteto pagyrimo raštu, už gerą darbą – Lietuvos švietimo ministerijos ir Ignalinos švietimo skyriaus garbės raštais. Gražina Baltrūnaitė yra baigusi Vilniaus buhalterinės apskaitos technikumą. Po baigimo dešimt metų dirbo Panevėžyje banke, vėliau apie 20 metų Panevėžio AB „Ryšių objektų statyba“ buhalterė. Išėjusi į pensiją, gyvena Panevėžyje. Regina Baltrūnaitė buvo baigusi Vilniaus lengvosios pramonės technikumą, net 20 metų dirbo Panevėžio susivienijime „Žemės ūkio technika“. Mirė 1994 m.

Kostantino Grumbino šeima. K. Grumbinas buvo mažažemis valstietis. Tai trečioji prie geležinkelio buvusi sodyba. Gyvenamoji vieta nulėmė ir Grumbino darbą, jis dirbo geležinkelininku. Žmona Apolonija buvo namų šeimininkė. Turėjo du vaikus – Bronę ir Joną. Kai duktė Bronė ištekėjo už Germanto Kukuškos, kuri laiką

gyveno su tėvais. 1944 m. Germantas Kukuška buvo nuteistas 25 metams ir pasodintas į kalėjimą. Užteko to, kad dirbo geležinkelininku. Bronė Kukuškienė, bijodama represijų, išvyko į Vilnių, tėvams palikusi auginti sūnelį Edmundą. Deja, vaikelis mirė, sulaukęs vos ketverių metų. B. Kukuškienė Vilniuje baigė Medicinos seserų mokyklą, kurį laiką dirbo medicinos seserimi. Bet, būdama meninės sielos, daugiau linko prie siuvimo. Įsidarbino Operos ir baletų teatre siuvėja. Lankydamiesi Vilniaus operos ir baletų teatre niekada nepagalvojome, kad taip miela mūsų širdžiai rūtos šakelė, išsiuvinėta ant scenos užuolaidos, – brangus Bronės Grumbinaitės rankų darbo atminimas. Bronė buvo puiki siuvėja, turėjo subtilų skonį ir mados pajautą. Kaip jau minėta, susiklosčius nepalankiai situacijai su pirmuoju vyru keliai išsiskyrė. Ji ištekėjo antrą kartą už Cezario Kudarausko, su juo susilaukė dukters Aušros. Aušra Leikauskienė gyvena Vilniuje, dirba geografijos mokytoja. Mirus antrajam vyrui Cezariui Kudarauskui, į gyvenimo pabaigą Bronė vėl suartėjo su savo pirmuoju vyru G. Kukuška, kurį globoja Bronės dukra Aušra. Bronė Kudarauskienė (Kukuškienė, Grumbinaitė) mirė 2009 metais, sulaukusi 87 metų. Jono gyvenimas susiklostė nepalankiai, yra sėdėjęs įkalinimo įstaigoje. Grįžęs iš ten vedė ir apsigyveno Obėliuose. Šeimą išlaikė žmona Aldona. Miręs.

* * *

Trumpai apie Plytnyčią. Ši vietovė dar buvo vadinama *Cigelėnia*. Čia gimusių žmonių metrikai liudija Plytnyčios pavadinimą. Kita vertus, keista, kad išleistoje knygelėje apie Rokiškio rajono kaimų pavadinimus Plytnyčia visai neminima. Kažkada iš šiose žemėse rando molio buvo degamos plytos Panemunėlio bažnyčios statybai. Dar pokario metais čia buvo galima aptikti buvusios plytinės liekanų. Greičiausiai nuo to kilęs ir šios vietovės pavadinimas. Senosios kartos atstovai, Nepriklausomybės kovų dalyviai Ignotas Bitinas ir Kazimieras Bitinas (broliai) buvo gavę po 7 ha žemės ir įsikūrę Plytnyčioje (apie 1920–1928 metus). Pasistatė šiek tiek tokias trobas, pradėjo dirbti žemę. Kazys žmoną Oną (ji buvo lenkė) parsivežė iš Odesos,

Apolonija Grumbinienė su dukra skaute Bronė. 1936 m.

Medicinos sesuo Bronė Grumbinienė. 1950 m.

jis ten buvo tarnavęs jūrininku, o Ignotas vedė Žilių kaimo gyventoją Antosę Čypaitę. Deja, jiems nebuvo lemta ilgai ir laimingai gyventi, abu mirė nesulaukę nė keturiasdešimties metų. Nelengva buvo našlių dalia, ypač pokario metais. Ypač ištverminga buvo Ona, gyveno vos ne pusbadžiu, bet niekada niekam nesiskųdavo. Mirė sulaukusi beveik šimto metų. Antosė savo gyvenimą baigė Kuršėnų senelių globos namuose. Taigi Plytnyčioje buvo dvi trobos – čia atsikėlusio Jono Bitino (kartu gyveno Antosė Bitinienė) ir Onos Bitinienės bakūžė. Bet Plytnyčios žmonės save laikė Tindžiulių gyventojais, visi susibūrimai, talkos buvo kartu su šio kaimo žmonėmis. Plytnyčioje iki Antrojo pasaulinio karo ir dar kažkiek po jo gyveno siuvėjas Buckus. Bet jo troba (kitoje pusėje kelio) priklausė Žilių kaimui. Buckui mirus jo vaikai iš vienkiamio išsikėlė, o ir pats vienkiamis, karo žiauriai nuniokotas, sunyko. 1974–1975 metais praūžus „didžiajam melioracijos vajui“ vietoje Plytnyčios (Cigelnios) liko plytėti dykvietė.

* * *

Kalbant apie Antrojo pasaulinio karo laikotarpį ir pokario metus, reikia pasakyti, kad ir Tindžiulių žmonėms teko patirti tokias pat negandas ir vargus, kaip ir kitiems Lietuvos žmonėms. Buvo labai neramūs laikai, bet žmonės vis tiek dirbo savo darbus: sėjo, augino derlių, nes reikėjo ne tik šeimynai valgyti, bet buvo uždėtos pyliavos, o karas vis grėsmingiau artėjo iš rytų. Vokiečiai gaudė vyrus, vežė į reičą, jaunimas slapstėsi. 1944 metais, praūžus frontui, prasidėjo jaunų vyrų gaudynės į sovietinę armiją. Nemaža dalis slapstėsi, telkėsi partizanų būriai. Rusų kareiviai ištisais būriais ėjo per laukus, rausėsi po namus, ką radę geresnio išsinešdavo. Pamatę einant žmogų per lauką ar keliu, šaudė be perspėjimo. Taip tragiškai žuvo Mykolo Bitino sūnus Jonas, sulaukęs vos 16 metų. Niekuo dėtas jaunuolis ėjo per Nemunėlio lankas, o rusų kareiviai jį be jokios priežasties nušovė. Už ryšius su partizanais buvo tardomi Antanas Marcijonas, Antanas Kubilius (*Balalis*), vis dėlto jiems pavyko atsipirkti tik fiziniu smurtu, į lagerius nebuvo išvežti. O kiti kaimo vyrai – Vytautas Bitinas, Petras Prancūnas, kaip jau buvo minėta, patyrė lagerių egzekucijas, Pranas Jurgelionis ir Jonas Kubilius mirė Krasnojarsko lageriuose.

Prasidėjo kolūkių kūrimas. Iš žmonių buvo atimama žemė, gyvuliai. Žmonėms trūko maisto. 1948 m. Tindžiulių žmonės buvo suvaryti į kolūkį, kuris vadinosi „Naujuoju keliu“. Kolūkis apie 1955 metus buvo reorganizuotas į Panemunėlio tarybinį ūkį. Žmonės, nors ir labai nenoriai, dirbo kolūkyje, arė laukus, sėjo javus, prižiūrėjo iš žmonių suvarytus gyvulius. Į darbus kolūkyje eidavome ir mes – paugliai. Ravėdavome runkelius, dirbdavome prie šieno. Šienapjūtė buvo smagiausias darbas. Stengėmės neatsilikti nuo suaugusiųjų. Kad ir kokie sunkūs buvo laikai, bet jauni susiję padainuodavome, pasišokdavome, pindavome vainikus varduvininkams. Vainikų pynimas buvo viena iš linksmiausių Tindžiulių vaikų ir jaunimo pramogų. Šiaip jau Tindžiulių vaikai buvo gana išradingi, „artistai“. Niekieno nevadovaujami rengdavo vaidinimus, sugebėdavo net „Drugelių“ šokiui sparnus pasidaryti ir panašiai. Su tais „pasirodymais“ ir į kitus kaimus nukeliaudavome. Šių renginių sumanytojos ir vadovės buvo Onutė Jurgelionytė ir Marytė Kubiliūtė (būdamos vos 16 metų parbėgo iš Sibiro). Tuo laikotarpiu vaikų gyvenimas buvo įdomesnis. Graži kaimo tradicija buvo kiaušininės kepimas ant Bobakalnio kalno ir Paraistėje, geguži-

Šienapjūtėje (iš kairės): Juzė Marcijonienė, Anelė Pauliukienė, Kazys Pauliukas, neatpažintas, Elovra Kubiliūtė, neatpažintas, Agota Bitinienė

Prie kukurūzų lauko. Iš kairės: Teresė Velbasienė (Žilių k.), Ona Ramelienė (Tindžiulių k.), Anelė Pauliukienė (Tindžiulių k.), Marcelė Buckuvienė (Tindžiulių k.), neatpažinta, Agota Bitinienė (Tindžiulių k.), Bitinienė (Žilių k.), Regina Marcijonaitė (Tindžiulių k.), Nida Sesickaitė (Tindžiulių k.), Bronė Kubiliūtė (Tindžiulių k.), Zita Bitinaitė (Žilių k.), Regina Baltrūnaitė (Tindžiulių k.), Zumbričkienė (Žilių k.), Albina Marcijonienė (Žilių k.), Jūra Kubiliūtė (Tindžiulių k.), Kazys Ramelis (Tindžiulių k.), Leonas Čypas (Žilių k.)

nės. Prasmingas ir gražus Tindžiulių žmonių susibūrimas būdavo per gegužines pamaldas (*mojavos*). *Mojavos* buvo rengiamos Pranckūnų sodyboje. Jų sūnus Petras buvo neblogas muzikantas. Dažnai po pamaldų išsinešdavo armoniką į kiemą, jaunimas linksmindavosi, o senieji pasišnekučiuodavo. Kai Pranckūnus išvežė į Sibirą, *mojavos* būdavo rengiamos pas Juziutę Marcijonienę (vyras Aleksas jau buvo miręs). Apskritai pokario metais nedaug tų linksmybių ir buvo. Tindžiulių žmonės gražiai sutarė, talkindavo vieni kitiems nudirbti darbus, per šventes kviesdavosi vieni kitus į svečius. Gražus paprotys buvo kviestis kaimynus į pirtį, mat ne visi jas turėjo. O po pirties kaimynai paprastai būdavo pavaišinami, nors ir kukliai. Ypač visų mėgstama buvo iš duonos raugo padaryta vadinamoji *misa*.

Manome, kad iš pagarbos moterims Tindžiuliuose buvo įprastos mažiųjų daiktavardžių formos. Taigi Tindžiulių moterys buvo apdovanotos malonybiniais vardais: Aničiutė, Staptutė, Mariutė, Braniutė, Agačiutė, Juziutė ir kt. Ištikus nelaimėi, aplankius mirčiai susirinkdavo visas kaimas, visi giedodavo, meldavosi. Samdytų žmonių tokiems reikalams nereikėdavo. Pagal išgales žmonės stengėsi leisti vaikus į mokslus, todėl jaunimas pamažu pradėjo išsivažinėti: kas į Rokiškio vidurinę mokyklą, kas į aukštesniąsias ar aukštąsias mokyklas. Dauguma pokario kartos vaikų iš Tindžiulių išvyko būdami 14 ar 15 metų. Jiems buvo išugdytas darbštumas, atsakingumas, todėl šios savybės buvo didelis turtas profesinėje veikloje. Ne vienas šios kartos Tindžiulių žmonių pasižymėjo stabilumu, patikimumu, todėl sugebėdavo ilgam išlikti toje pačioje darbovietėje. Kaip minėjome, dabar jie – jau pensininkai, likimo išblaškyti po visą Lietuvą. Kai kurie išėję Anapilin. Bet jie yra likę mūsų atmintyje, mūsų širdyse.

Šiuo metu Tindžiuliuose yra senųjų gyventojų arba naujai atsikėlusių žmonių vienkiemiai: Jono Bitino (*Šekaučioko* sūnaus), Petro Dovydėno. Kitų namus sunaikino melioracijos vaju, kai kurie sunyko dėl priežiūros stokos. Dalis likusiųjų stovi tušti.

Šias eilutes savo pokario kartos bendraamžiams, kartu augusiems ir brendusiems Tindžiulių kaime, skiria Emilija:

*Vaikystė buvo alkana,
Karų ir vargo pažymėta.
Per vargą bridom aš ir tu,
Kol radom gyvenime vietą.
Nubėgo palaukėm rasotom
Vingiuotas gyvenimo kelias,
Sustokim po eglėm skarotom,
Klausykim, ką ošia berželis.
Jis ošia, kaip gimtojo kaimo palaukėm
Nubėgo skurdi basakojė vaikystė,
Per šaltą viduržiemio sniegą
Žadėjus prie židinio grįžti...
Ak, kaip norėtusi dar grįžti
Į žalią Nemunėlio lanką,
Bet metai bėga kaip vanduo,
O upės pamažu išsenka...*

Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietė iki 1940 metų

Pasakojo Teresė Bimbienė

Užrašė Juozas Prancūnas

Gimiau 1908 m. Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje. Šeimoje buvome 3 seserys ir brolis. Tėvai vertėsi žemės ūkiu. Mokyklą pradėjau lankyti 8 metų. Mokykla būdavo Neniškio pastate. Mus mokė mokytojas iš Rokiškio Juozas Meilus. Mokinių būdavo apie 30–40. Mokėmės vienoje patalpoje. Baigusi pradinę mokyklą, mokiausi siuvėjos amato. Išmokusi pradėjau savarankiškai siūti namuose. Dar lankiau agronomės Jasėnienės organizuojamus namų ruošos kursus.

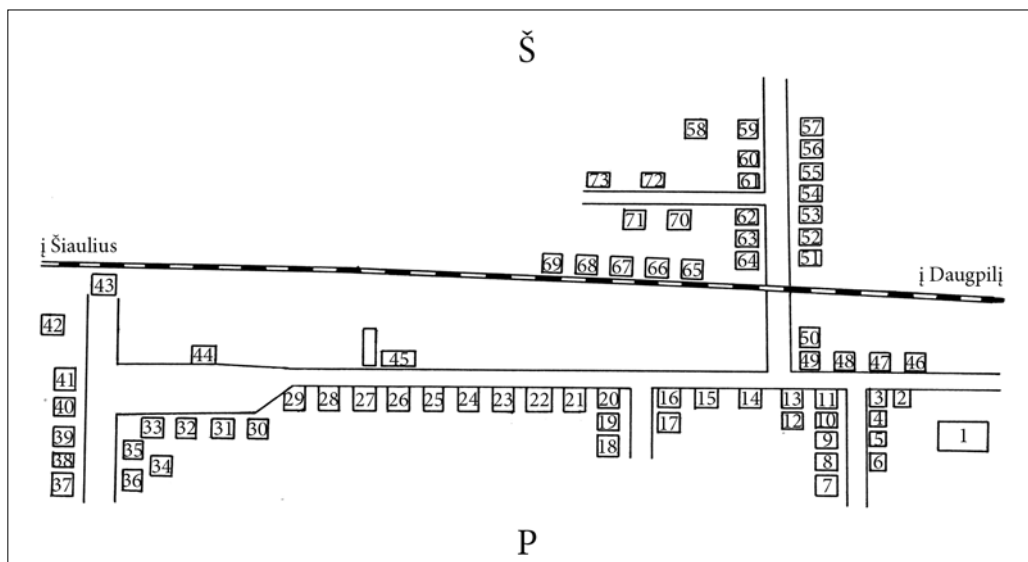
Jaunimo Panemunėlio stotyje buvo daug, todėl čia dažnai buvo rengiami pasilinksminimų vakarai, gegužinės. Priklausiau šaulių organizacijai. Mūsų moterų būryje buvo 35 narės. Mums vadovavo Jurgelionienė iš Panemūnių kaimo. Susirinkimai vykdavo mokykloje. Jų metu dažnai buvo skaitomos paskaitos. Jas skaitė vietos mokytojai ir svečiai iš apskrities. Buvo atvykęs šaulių vadas plk. Saladžius ir iš Kraštų kaimo kilęs operos solistas Juozas Bieliūnas. Susirinkimo metu plk. Saladžius skaitė paskaitą, o J. Bieliūnas susirinkusiesiems gražiai padainavo. Teko dalyvauti išvykose į kitus šaulių būrius, šventes. Dauguma turėjome uniformas. Kas jos neturėjo, ateidavo pasipuošę tautiniais drabužiais. Teko dainuoti šaulių chore, kuriam vadovavo Stepas Skrivelis. Mūsų choras dalyvavo 1928 metų Dainų šventėje Kaune. Be šaulių, čia buvo jaunalietuvių ir skautų organizacijos. Jaunalietuviams vadovavo Jasėnienė, skautams Petras Neniškis. Šaulių kuopos vadas buvo fabriko direktorius leitenantas Leonas Jasėnas. Į šaulių valdybą įėjo Jurgelionienė, mokytojai Varneckas, Skrivelis ir policijos viršininkas Žvyrėnas. Panemunėlio miestelyje buvo Šaulių namai, tačiau įvairūs susirinkimai nuo 1937 metų vykdavo Panemunėlio geležinkelio stotyje, nes čia buvo daugiau jaunimo.

Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje buvo apie 350 gyventojų. Čia buvo 3 malūnai, 10 parduotuvių, 3 restoranai, monopolis, vilnų karšykla ir verpykla. Centre vieną kartą per savaitę būdavo turgūs. Veikė taupomoji kasa, paštas, 6 skyrių mokykla, kurioje mokėsi per 100 mokinių. Dauguma namų buvo mediniai ir daugelis jų priklausė žydams. Daugelyje namų buvo parduotuvės ir kitos įstaigos. Žydu buvo daugiau kaip 100. 1941 m. vokiečiai juos sušaudė. Tarp jų buvo ir poetė Matilda Olkinaitė. Stotyje buvo ir žydu maldos namai – škala. Žydai savo vaikus leido į lietuvišką mokyklą. Dauguma jų mokėsi tik gerai.

Žmonės gyveno įvairiai. Vieni geriau, kiti sunkiau, tačiau apskritai pragyvenimo lygis buvo geras. Rengėsi įvairiai. Daugelis gyventojų nešiojo namų darbo drabužius, tačiau į bažnyčią ir susirinkimus ir merginos, ir vyrai ateidavo gražiai pasipuošę. Nors stotyje buvo 3 restoranai, tačiau girtų nesimatydavo, nes žmonės išgerdavo saikingai. Buvo 2 policininkai – viršininkas Žvyrėnas ir vyr. policininkas Laužadis.

Vykdamas žemės reformą jos gavo bežemiai, mažžemiai ir Lietuvos savanoriai. Vienažinskio, Biknevičiaus, Jankausko, Jacevičių ir kiti dvarai liko. Mažiau pasiturintys eidavo uždarbauti pas ūkininkus, išvykdavo dirbti į Latviją.

Pramoninės prekės buvo brangios, todėl mažai kas jas pirkdavo. Siuvamoji mašina kainavo 300 Lt, tiek pat kainavo ir dviratis. Pigesnių prekių buvo atvežamos iš sovietų, tačiau jų kokybė buvo žymiai blogesnė.

Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės planas (iki 1940 m.)

Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės plane pažymėtos sodybos

Sodybos Nr.	Sodybos savininkas	Sodyboje gyvenusių žmonių skaičius
1.	Linų fabrikas	–
2.	Jurėnas	4
3.	Vaštakas	6
4.	Bakšys	4
5.	Petronis	4
6.	Čepelis	3
7.	Žalienė	3
8.	Burkauskienė	4
9.	Čereška	4
10.	Koncevičius	4
11.	Tumonis	5
12.	Stočkus	4
13.	Stočkaus malūnas	–
14.	Karabelnikas	4
15.	Sapožnikovas	5
16.	Motkienė	5
17.	Gasiūnas	4
18.	Baltrūnas	5
19.	Bimbiras	4
20.	Talačka	4
21.	Olkinas	5
22.	Vaitoška (paštas)	3
23.	Vilimas	5
24.	Siminonis	2
25.	Motkienė	5
26.	Kaušakys	5
27.	Mačiulis	?
28.	Strumskys	?
29.	J. Levinas	5
30.	Karabelnikas (degtinės monopolis)	4
31.	Kaušakys (mokykla, biblioteka)	?
32.	Petronis	4
33.	Petronis	?

(tėsinys)

Sodybos Nr.	Sodybos savininkas	Sodyboje gyvenusių žmonių skaičius
34.	Zovė	4
35.	Petronio parduotuvė	–
36.	Zikarienė	4
37.	Jofės malūnas	–
38.	Čepelis	–
39.	Jofė	5
	Karabelnikas	4
40.	Z. Breneris	?
41.	Pradžios mokykla	–
42.	Geležinkeliečių namas	–
43.	Geležinkelio stotis	–
44.	Gaisrinė	–
45.	Neniškio malūnas	?
46.	Čičinskas	4
47.	M. Vaštaka	4
48.	Kapliauskas	4
49.	P. Vaštaka	5
50.	A. Stočkus	4
51.	Brinkllys	4
52.	Zgrunda	5
53.	Bieliauskas	5
54.	Klimka	4
55.	Čepelis	4
56.	Bieliūnas	4
57.	Labeikis	3
58.	Radževičius	4
59.	Radževičiaus malūnas	–
60.	Pečiūra	4
61.	Nalivaika	3
62.	Vilutis	4
63.	Kapliauskas	2
64.	Zinka	3
65.	?	–
66.	Bieliūnas	4
67.	Jankauskienė	3
68.	Rimša	3
69.	Tūska	4
70.	Trečiokas	4
71.	Mickutis	4
72.	Kubilius	3
73.	Motiuakas	2
74.	Sinagoga	–

Dauguma vaikų, baigę pradinę mokyklą, toliau nesimokė. Tik ūkininkų vaikai vykdavo į Salū žemės ūkio mokyklą. Gimnazija buvo tik Rōkiškyje. Joje mokėsi tik turtingesniųjų vaikai, nes reikėjo mokėti už mokslą, samdytis butą. Neturtingųjų vaikams, kurie buvo gabūs ir turėjo didelį norą mokytis, sąlygas mokytis sudarydavo tėvų komitetai, valstybė.

Jeigu žmogus susirgdavo, tai gydytoją kviesdavosi retai, nes jo iškvietimas brangiai kainavo. Už ligoninę taip pat reikėjo brangiai mokėti. Vaistai buvo pigūs, bet jų kokybė buvo prasta.

Buvo biblioteka, tačiau imant knygas reikėjo palikti 5 Lt užstatą. Laikraščių ir žurnalų prenumerata buvo brangi, todėl ir skaitė juos nedaug žmonių.

Apie Panemunėlio apylinkių kaimus

Užrašė Violeta Alekniene

Pasakojo Anelija Galinienė (Dagytė), gim. 1930 m. Pašilių k.;
2001 07 15

Netoli mano vyro tėviškės iki 1940 metų dideliame viensėdyje gyveno Lapeliai. Neprisimenu nei žmonos, nei vyro vardu. Senoji Galinienė yra pasakojusi, kad viena Lapelytė ištekėjo už Legišio kaime gyvenusio A. Aleksiejaus.

Lapelynė buvo panaši į dvarelį. Šalia didžiulės trobos stovėjo du svirnai, dvi klėtys, tvartas. Lapelynei priklausė apie 40 ha žemės. Lapelis dalį savo žemės pragėrė. Iš varžytinių ji už skolas buvo parduota. Mano vyras Vytautas, būdamas 7–8 metų, ganė gyvulius pas Lapelį. Po Lapelio mirties dvarelis atiteko Klimkai. Prasidėjus kolektyvizacijai iš šio viensėdžio pastatų Panemūnių kaime buvo pastatytos fermos.

Alsetōs malūną iš Marcelino Neniškio nupirko P. Šukys. Apie 1925 metus buvo užtvėnkta Nemunėlio upelis ir lankoje atsirado ežerėlis. Užtvankos vanduo krisdamas sukdamo girnas. P. Šukys už malimą ėmė grūdais ir pinigais. Alsetos malūną norėjo nusipirkti Ignas Klimka. Ne vieną kartą I. Klimka bylinėjosi su P. Šukiu, kelis kartus buvo atvežęs matininkus. Matininkams jis sumokėdavo didžiulius pinigus. Goduoliui malūno nusipirkti nepavyko, nes 1940 m. prasidėjo sovietinė okupacija.

Šukiai užaugino vieną dukrą Almą. 1946 ar 1949 m. ši šeima buvo išvežta į Sibirą. Senąjį Šukų vietiniai žmonės prisimena kaip labai taupų, darbštų, niekada nemokėjusį šypsotis žmogų. Jis buvo nedidelis, storas, raudonu veidu žmogelis.

Alsetos dvaras priklausė Jonui Kielai. J. Kiela vedė Oną Žvirblytę iš Kamajū. Jaunoji Kielienė mėgo smagiai leisti laiką. Ji kviesdavosi į dvarelį svečius, ruošdavo vaises. Svečiai Alsetoje išbūdavo net savaitėmis. Ona Kielienė susilaukė trijų sūnų. J. Kiela pripažino tik vieną sūnų Mykolą. Žmonės pasakojo, kad J. Kielai protas pasimaišė. Niekas nežinojo, kada tėvas klojime užmušė du netikrus savo vaikus. Dar ilgai klojime buvo ant sienų matomos kraujo dėmės. Pats J. Kiela pasikorė. Liko viena Ona su sūnumi Mykolu. 1946 m. senąją Alsetos dvarelį šeimininkę norėjo išvežti į Sibirą, tačiau O. Kielienė pradėjo slapstyti. Ją buvo priglaudę daugelis Pašilės kaimo gyventojų. Trėmimams pasibaigus O. Kielienė sugrįžo į savo namus. Moteris nesugebėjo viena tvarkyti ūkyje. Mano tėvelis Kazimieras Dagys po karo šienaudavo pievas. O. Kielienė reikalavė, kad į jos klotimą tėvelis atvežtų panuovolio [pakilesnio pievos krašto] šieną. Senoji dvarelį šeimininkė tesugebėjo išsilaukyti tik vieną karvę. Pamačiusi senąją Kielienę aš bėgdavau kuo toliau. Vyriško sudėjimo, sudžiūvusi moteris mane gąsdindavo. Galiausiai likimo nuskriausta moteris pasiligojo ir mirė. Niekas nežinojo, kur dingo sūnus Mykolas. Dvarelyje iki 1962 metų gyveno Šukiai. Naujieji gyventojai perstatė trobesius, sutvarkė užleistą teritoriją. Romas ir Anelė Šukiai turėjo šešis vaikus: Stasę (gim. 1937), Bronių (gim. 1940), Benių (gim. 1942), Zitą (gim. 1946), Ireną (gim. 1948). Pas vaikus į Panevėžį išvyko gyventi ir senieji Šukiai.

Pasakojo Stasė Šarkauskienė, gim. 1919 m. Bajoriškių k.;
2001 07 05

*Aš augau **Bajoriškių** kaime. Mano mama Marcelė Bitinaitė susituokė su Jonu Bitinu. Jie gyveno Skirū kaime. Kaimynai buvo Nagurkai. Tėveliai kaimo ūlyčioje turėjo desinciną*

[dešimtinę] žemės. Kai kaimo žemę dalijo į vienkiemius, jiems buvo atmatuota 5,3 ha žemės. Kaip ir visi Skirų kaimo naujakuriai, jie statėsi naujus trobesius. Tėvelis buvo nagingas kalvis ir stalius. Aš gimiau 1919 m., sesuo Aldona gimė 1905 m., Emilija – 1902 m., brolis Juozas – 1908 m. 1924 metais tėvai sumainė žemę su Jonu Tumėnu. Tumėnai tėvams už vienkiemį su trobesiais davė 15 ha žemės.

Panemunėlyje baigiau pradinę mokyklą. Mane mokė Mykolas Misevičius, Valavičiūtė, A. Kalvelienė. Mokiausi gerai, ypač sekėsi matematika. M. Misevičius buvo labai reiklus ir griežtas. Jei vienos klasės mokinys nusikalto, tai visus palikdavo po pamokų ir klausinėdavo daugybės lentelės. Klausdavo: 12x15, 15x14, 13x14... Kraštų, Skirų, Bajorų kaimų vaikai iš mokyklos grįždavo vakare. Palikęs po pamokų, kartais mus visai užmiršdavo. Gerai besimokančių mokinių sąsiuvinius sudėdavome viršuje, o blogiau besimokančių dėdavome į apačią. Mes žinojome, kad visų sąsiuvinių mokytojas niekada netikrina. Labai gerai uždavinius išsprėsdavo Bronius Balaišis ir Bonifacas Šemeta. B. Balaišis niekada neduodavo nusirašyti. Labai trumpai mokė Tamošiūnas. Jo nei mokytojai, nei mokiniai nemėgo. Viena klasė buvo įrengta Augusto Kulbio namuose. Į mokyklą eidavome su mediniokais. Kaimynų Mikalauskas, eidamas į mokyklą, nušalo kojas, bet mokytojas Tamošiūnas neleido eiti prie krosnies sušilti. Berniukas iš skausmo voliojosi klasėje.

Namuose dirbome visus darbus. Kai tekėjo sesuo Aldona, tėvas iš turtingo kaimyno Igno Klimkos skolinosi pasogai pinigų. Už pasogą turėjau atidirbti. Klimka už vieną darbo dieną mokėdavo vieną litą. Valgydavome tik pietus.

Žiemą vakaruodavome Šarkauskų, Klimkų, Pivoriūnų trobose, o vasarą gegužinėse. Vakarųškose grodavo Jonas Dilys, Kazys Bitinas. Jaunimas dainuodavo, eidavo ratelius. Kartais vyrai išgerdavo.

Kaime švėsdavo Sekminės. Per Šeštines eidavome į Bajoriškių kapus. Bajoriškių, Skirų kaimo žmonės mėgdavo nueiti į atlaidus. Panemunėlyje vykdavo Šv. Juozapo, Šv. Elžbietos, Šv. Antano, Keturiasdešimtinės atlaidai. Per Keturiasdešimtinę bažnyčia būdavo atidaryta 40 valandų. Kermošius trukdavo tris dienas. Vyresni žmonės važiuodavo lineikomis, jaunimas eidavo pėsčias. Važiuodama iš Keturiasdešimtinės atlaidų prie Bigatos namų ratuose mirė Balaišienė, ilgai klūpojusi prie altoriaus.

Bajoriškiuose gyvenęs Jonas Šemeta turėjo apie 21 ha (1 valaką) žemės. Niekas nepasakojo, kaip į šį kraštą atklydo jų proproseneliai iš Žemaitijos. Jonas Šemeta užaugino tris vaikus – sūnus Bonifacą ir Gediminą ir dukrą Elvyrą. Bonifacas Šemeta (1918–1935) mirė turėdamas 17 metų, Gediminas (1923–1944) – per karą nuo gerklės džiovos. Abu sūnus darbštusis ūkininkas palaidojo Panemunėlio parapijos kapinėse. Elvyra Šemetaitė baigė Rokišio J. Tumo-Vaižganto gimnaziją ir toliau mokėsi Kaune.

Jono Šemetos brolis Antanas Kaune dirbo teisėju. Sodybos šeimininkas gerai mokėjo vokiškai. Šemetų ūkis klestėjo iki 1948 metų. Įsteigus kolūkį, šioje sodyboje įsikūrė kultūros namai, kontora, biblioteka. Šiandien sodyboje, kaip vaiduoklis, stovi plytinis pastatas.

Šeimą sukūriau 1939 metais gruodžio 29 dieną. Su vyru Vladu Šarkausku apsigyvenau savo namuose. Užauginau dukrą Vladą (gim. 1942), sūnų Joną (gim. 1946). Dukra gyvena Kavolių kaime, sūnus Alytuje.

Karo metais slėpėmės Salāgirio miške. Prie namų vyras iškasė bunkerį. Dalį gyvenimo teko praleisti Rusijos šiaurėje.

Kiekvienas žmogus trokšta ramiai nugyventi savo gyvenimą. Tačiau gyvenimo kelyje ramybę kančia paverčia pikti žmonės...

Pasakojo Ona Kreizienė, gim. 1912 m. Bajoriškių k.;
2001 07 12

Gimiau Elžbietos ir Kazimiero Šarkauskų šeimoje. Mano tėveliai iki 1922 metų žemės reformos gyveno **Bajoriškių** kaime ir turėjo vieną valaką žemės. Jie užaugino 9 vaikus – Stanislovą, Petrą, Vladą, Alfonsą, Marijoną, Oną, Stasę, Bronę. Visi devyni Šarkauskiukai baigė Panemunėlio pradžios mokyklą. Jauna (nuo 15 metų) tarnavau Kaune pas ponus Januškas. Viriau valgyti, tvarkiau kambarius. Bajoriškių kaimo ponai Šemetos mane rekomendavo Panevėžyje gyvenusiems Sideravičiams. Užauginau tris šių ponų vaikus. Gyvendama Panevėžyje artimai bendravau su Aldona Bieliūnaite (Juozo Bieliūno seserimi). Taip pat teko tarnauti Bagvilių dvare. Ponas Vienažinskis dvare retai gyveno. Jis samdė ūkvedį. Dvare dirbdavome visus darbus. Su daina nueidavome ir pareidavome į Bagvilius ir iš Bagvilių.

Vakaruodavome visur. Šarkauskų gryčios antrajame gale jaunimas linksmindavosi net iki trečiųjų gaidžių. Vieni kitus kviesdavome į vakaruškas. Grodavo Roblių kaimo Nagurskiukas. Mėgdavome šokti valsą, polką, žaisti žaidimus, eiti ratelius. Dainą „Sėdėjau aš daržely“ vesdavo Emilija Gaidimaukaitė.

1938 m. ištekėjau už Prano Kreizos. Mano būsimoasis vyras gyveno netoli mano tėvų. Gavę iš tėvo pasogą nusipirkome 8 ha žemės **Ridikiškio** kaime iš senukų Narbutų. Trobesiai buvo labai apleisti, pro stogą lydavo lietus. Likusių Narbutų žemę pirko Valiuliai. Ten netoli buvo ir mano tėvuko pievos. Tėvelis leisdavo mums jas šienauti.

Mūsų kaimynas buvo Ignas Klimka. Žmonės pasakojo, kad prieš sukurdamas šeimą Ignas gyveno Amerikoje ir užsidirbo nemažai pinigų. Ignas Klimka kilimo nuo Panemunėlio miestelio. Jo sodyba buvo didelė, graži. Troba dviejų galų su baltomis langinėmis ir gonkais. Sodyboje stovėjo dvi klėtys, du klojimai, tvartas, pirtis. Vienkiemį supo aukšti medžiai. Už medžių sienos augo didelis sodas. Ūkį sudarė apie 60 ha žemės. Kas buvo Igno žmona, aš nežinau. Jų šeimoje augo trys berniukai ir dvi dukros. Savo akimis mačiau, kaip išvežė kaimynus pas baltąsias meškas. Ignas ramus sėdėjo už stalo ir atsikusęs į mane paprašė saugoti namus. Dukra Bronė tuo metu mokėsi Vilniuje. Ją iš ten ir paėmė.

Namus greitai sugriovė. Iš jų pastatė gryčiukes MTS darbininkams. Grįžęs Ignas Klimka namų neberado.

Mano vyro tėveliai Kazys ir Veronika Kreizai gyveno Bajoriškių kaime ir turėjo 3 ha žemės. Jie užaugino sūnus – Praną, Antaną, dukras – Emiliją ir Eleną. Senieji Kreizai buvo labai darbštūs žmonės, tačiau iš savo ūkelio pragyventi negalėjo. Vaikai dirbo Bagvilių, Bajoriškių dvareliuose.

Mano Pranukas buvo labai geras žmogus. Jo netekau būdama jauna su trimis mažais vaikais. Jį užmušė elektra Panemunėlio tarybinio ūkio fermoje. Sūnus Vitalijus gimė 1940 m., dukra Regina – 1946 m., kita dukra – 1948 m.

Jau pasenau, bet savo kaimą, tėvelius, šeimą dažnai prisimenu.

Pasakojo Bronius Kubilius, gim. 1923 m. Joneliškių k.;
1993 06 24

Iš savo senelio Antano Kubiliaus pasakojimų prisimenu, kad **Jonėliškių** kaimas pradėjo kurtis po baudžiavos panaikinimo. Mano seneliui ir jo broliui Jonui skirtas valakas žemės. Visų naujakurių žemė buvo už kaimo. Ją sudarė atskiri režiai. Kaimas prasidėjo nuo kapinių kampo ir tęsėsi iki dabartinės Pupienio sodybos. Gryčiutės mažytės, tvarteliai dar mažesni.

Per kaimą ėjo siauras dulkėtas keliukas. Trobelės tupėjo kaip vištos abiejose pusėse. Čia gyveno daugiausia valstiečiai pavardėmis Čypai, Jurgelioniai, Bieliūnai, Pupieniai, Legai, Lingevičiai, Lesmanavičiai, Aleksiūnai ir kt.

Kaimą su jo gyventojais į vienkiemius buvo pradėta kelti po 1921 metų žemės reformos.

Aš gimiau dar ūlyčioje. Senelio dūminė stovėjo tarp Lingevičiaus ir Lego kiemų. Mano tėvas persikėlė į naują vietą tik apie 1928 m.

Man mama pasakojo apie mano iškrėstą išdaigą. Būdamas 5 metų padegiau naująjį klotimą. Žmonės spėjo nuo gaisro išgelbėti namus. Tėvas norėjo lupti, bet vienas atvažiuavęs policininkas paėmė mane ant rankų ir nedavė tėveliui. Tėveliukas greitai atslūgo. Tiek atsimenu apie vaikystę ir kaimą iš senelio pasakojimo.

Pasakojo Stasys Čypas, gim. 1916 m. Petrograde;
1993 06 22

Mano gimtasis **Joneliškių** kaimas man brangiausias žemės kampelis. Nors esu gimęs Petrograde, bet čia noriu pragyventi paskutines gyvenimo dienas.

Iš tėvo pasakojimų prisimenu, kad senoji Joneliškių kaimo ūlyčia buvo išsidėsčiusi pagal dabartinį plentą. Yra išlikę 4 namai: Baniuko Lego, Ramusio Bieliūno, Šukio (dabar gyvena kiti gyventojai), Vlado Pupienio.

Mano senelio Prano Čypo gryčiutė stovėjo netoli Pupienio. Šeima didelė – 8 vaikai. Pusė valako nesutalpino aštuonių burnų, todėl 5 broliai apie 1912, 1913 metus emigravo į JAV ir Braziliją.

Mano tėvas Pranas apie 1910 metus išvyko „laimės“ ieškoti į Petrapilį. Ten kaustė gaisrininkų arklius, gyveno Andrejevsko gatvėje. Mano motina Ona Čypienė (Vizgirdaitė) pagimdė 3 vaikus: Stasį, Zosę, Vladą. Apie 1925 metus šeima grįžo. Pusvalakis buvo padalintas į dvi dalis, o 8 ha dar nusipirko. Kai grįžau į gimtinę, man buvo 8 metai.

Brolis Vladas žuvo vokiečių–rusų fronte Kaliningrado srityje 1945 m. kovo 17 d. Sesuo Zosė šiuo metu gyvena Kavoliškyje. Ištekėjo už Mirono.

Aš likau gimtinėje. Paveldėjau 20 ha tėvo žemės. Užauginau 4 vaikus: Vytautą, Ireną, Rimantą ir mažylę Janiną.

Namai per karą sudegė. Pats vienas pasistačiau naujus. Visą medieną arkliais vežiau iš Salāgirio, Trakų, Skāpiškio miškų.

1949 m. sausio 1 d. įstojau į kolūkį, kuris 1956 metais buvo perorganizuotas į tarybinį ūkį. Jame dirbau 40 metų. 10 metų buvau brigadininku, o likusius dirbau kalvėje. Meilę kalvystei paveldėjau iš tėvo Prano.

Pasakojo Feodosija Balaščenkova, gim. 1925 m. Legišchio k.;
2001 07 21

Mano senelis Makarijus Karnašnikovas su šeima pabėgo iš Rusijos. Prieš atbėgdamas į Lietuvą senelis dirbo kasyklose prie Lenos upės. Jis neatsižadėjo senojo tikėjimo ir buvo priverstas bėgti iš tėvynės. Kartu su seneliu čia apsigyveno Rancevų, Stepanovų šeimos. Sentikiai čia pasistatė akmeninę cerkvę.

Niekas mūsų gimtinėje neprisimena, iš ko Makarijus Karnašnikovas pirko už auksą 37 ha žemės. Jo šeima susilaukė 8 vaikų, užaugo Konstantinas, Petras, Terentijus, Nikiforas, Frosija, Fetinija, Ana.

Mano tėvelis Konstantinas Karnašnikovas (1875–1940) šeimą sukūrė su Matriona Stepanova (1882–1954). Mano mama už tėvelį buvo jaunesnė. Jie susilaukė 10 vaikų. Viena maža mergaitė mirė. Užaugo Fiodoras, Izotas, Petras, Proforas, Ana, Feodosija, Anfimas, Fiodoras antrasis. Antrą sūnų pakrikštijo Fiodoro vardu, nes jis gimė šio vardo dieną.

Izotas Karnašnikovas nušautas 1942 m. Vyžuonoje. Petras Karnašnikovas Antrojo pasaulinio karo metu pateko vokiečiams ir nelaisvę. Grįžęs iš Vokietijos buvo pasodintas į Kirovo kalėjimą kaip dezertyras. 1942 m. sesuo Ana buvo išvežta į Vokietiją, iš nelaisvės grįžo 1945 metais, pasibaigus karui. Iki savo mirties gyveno Daugpilyje.

Anfimas Karnašnikovas su šeima gyveno **Legiško** kaime iki savo mirties.

Šeimą sukūriau su Nikolajumi Balaščenkovu 1952 m. ir likau gyventi tėvo namuose. Vyras buvo „biežancas“. Taip vietiniai žmonės vadino karo metu iš Rusijos atklydusius žmones. Po karo jis dirbo visokius darbus įvairiuose sodžiuose. Ilgai gyveno pas Černius Ruōpiškio kaime. Gyvendama su Nikolajumi susilaukiau dviejų dukterų – Nadios (gim. 1960), Valios (gim. 1955).

Visi mūsų šeimos vaikai mokėsi Panemunėlio pradžios mokykloje. Vyresnieji vaikai nepriklausomos Lietuvos laikais tarnavo pas ūkininkus. Tėvo ūkis buvo didelis. Laikė 7 karves, 4 arklius, 6–8 kiaules, iki 10 avių.

Visa šeima laukdavo didžiųjų religinių švenčių, kermošių. Dviem gražiai pakinkytais arkliais važiuodavome švęsti Petrinių prie Lūkštų miestelio. Per didžiuosius atlaidus tėvas mėgo pasisukti Kamajuose ir Rokiškyje.

Mūsų kaimo jaunimas vakaruodavo pas Dovydovus, Rancevus. Vakaruškos vykdavo ir antrajame mūsų trobos gale. Jaunimas mėgo išskinti gėles iš darželių. Jauni žmonės tuo metu neįjutė jokio priešiško tautiniu atžvilgiu. Mes gražiai sugyvenome su lietuviais. Mūsų keturių šeimų gyvenimo būdas buvo labai panašus į lietuvių. Skirtumas – kalba ir didžiųjų religinių švenčių skirtingos datos.

Karta po kartos perduodavome savo tautos papročius, kalbą. Namuose kalbėdavome rusiškai. Didžiajame kambaryje ir šiandien kabo mano prosenelio šventas Marijos paveikslas. Visą giminę pasimatyti priverčia Sekminių šventė. Ją mes vadiname „Tėvų savaite“. Visi vyksta į kapines aplankyti mirusiųjų. Popas šventina mirusiųjų, vyksta pamaldos. Gyvieji valgo ir palieka trupinius. Manoma, kad reikia pamaitinti paukštelius. Paukšteliai atsideddami gražiai čiulba. Jų čiulbesys neleidžia užmiršti gyvųjų amžinybės pasaulyje.

Niekada neužmiršome švęsti Kalėdų ir Velykų. Išskirtinis Kalėdų paprotys yra ant stalo dėti patiekalą, vadinamą „kutjā“. Tai yra medaus, virtų kviečių ir vandens mišinys. Persižegnojęs kiekvienas privalėdavo suvalgyti tris šaukštus šio saldaus mišinio. Jei kuris nepersižegnodavome, tai tėvas šaukštu tris kartus suduodavo į kaktą. Velykoms visada keptavome pyragą „pāscha“. Iš bažnyčios grįžusi motina jį suraikydavo ir padalindavo po didelį gabalą kiekvienam šeimos nariui.

Skiriasi ir laidojimo papročiai. Miręs senjo tikėjimo rusas rengiamas baltais drabužiais, juodu chalatu ir apaunamas šlepetėmis. Tik iki 40 metų popas leidžia skusti barzdą. Sulaukę 40 metų, vyrai turėdavo auginti ir nešioti barzdas. Prie mirusiojo ištaisai yra skaitoma malda iš senosios biblijos.

Netoli mūsų gyveno Dovydovas, Rancevas. Pastarasis turėjo 4 vaikus – Olimpijų, Idoksijų, Olgą ir Filimoną. Kaimyno namai per karą sudegė. Olimpijus Rancevas turėjo tris vaikus – Jefimą, Pavlą, Idoksijų. Idoksijus Rancevas liko gyventi namuose. Jis užaugino

Kristiną, Klavdiją, Kateriną, Irinėją. Vaikai iš gimtojo kaimo išvyko į miestus. Žemės senieji Rancevai turėjo 60 ha. Vienkiemis buvo sugriautas apie 1973 metus.

Legišio kaime gyveno Filimono Rancevo šeima. Jie užaugino tris vaikus – Marfą, Makarijų, Avdelijų.

Legišio kaime gyveno penkios šeimos. Melstis mes važiuodavome į Rokiškyje esančią cerkvę. Mirusiuosius laidojam savo kapinaitėse, kurios yra senajame Ruopiškio kaime. Mano broliai, tvarkydami kapines, rado labai seną akmenį. Tai buvo mūsų protėvių kapinaitėse stovėjęs akmuo. Jį mes pastatėme prie prosenelių kapų.

Pasakojo Liuda Bieliūnienė, gim. 1912 m. Nevierių k.;
1993 06 22

Aš į **Joneliškius** atitekėjau iš Neviėrių kaimo 1933 metais. Mano vyro Romusio Bieliūno šeima gausi: 3 broliai ir 3 seserys. Valako žemės 6 vaikams neužteko. Mano vyras išvažiuojant broliams Kazimierui ir Zigmui į Ameriką už jų dalį sumokėjo 4000 litų. Seserims Bieliūnaitėms Nastei, Marijonai, Levusiai dalia atidalyta. Mes su Romusiu susilaukėme penkių vaikų: Eimusio, Aroydo, Broniaus, Vandos ir Genės.

Gerai prisimenu ir visus kaimynus. Patys artimiausi kaimynai buvo Juozo Kubiliaus ir Emilijos Kubilienės (Buckutės) kiemas. Jie turėjo 19 ha žemės. Šeimoje augo penki sūnūs: Bronius, Jonas, Antanas, Petras ir Edmundas. Tai buvo kiemas, kuriame užuojautą rasdavo kiekvienas kaimo žmogus. Gal todėl jiems Dievas dovanuoja gražius balsus. Jau pavakarys, ir užgirsi Kubilių namuose dainuojant 6 vyrus. Visi sakydavom: „Mūsų Kubiliukai dainuoja.“

Be senųjų Kubilių Juozo ir Emilijos neapsieidavo nė vienose šermenyse. Iš aplinkinių kaimų atvažiuodavo jų pasiimti. Tai buvo vieni iš žinomiausių apylinkės kantorijų [giedotorių].

Bronius ir Edmundas su šeimomis gyveno Panemunėlio miestelyje, Petras mirė. Antanas gyveno Biržuose, Jonas Kubilius gyveno Anglijoje. Apie 1943 metus Joną vokiečiai išvežė į Saksoniją, o pabėgęs iš nelaisvės jis emigravo į Angliją.

Toliau, ant kalnelio, mažos, lyg degtukų dėžutės, stovėjo Jono Bieliūno ir Felikso Bieliūno gryčiutės.

Jonas Bieliūnas buvo vedęs Lukšytę iš Bajoriškių kaimo. Jie turėjo 7 ha žemės, susilaukė vienos dukters Stasės. Dabar Stasė Petronienė (Bieliūnaitė) gyvena Steponių kaime, Rokiškio apylinkėje.

Feliksas Bieliūnas buvo vedęs Oną Matiukaitę iš Pastrungiškio. Turėjo tris vaikus: Antaną, Liudą, Janiną. Liuda gyveno Sėlynės kaime, Antanas miręs, Janina Jovienė (Bieliūnaitė) gyveno Panemunėlio miestelyje. Šeima turėjo 7 ha žemės.

Kairėje kaimo pusėje buvo Bitinų ir Jurgelionių namai.

Antanas Bitinas ir jo žmona Sevutė Bitinienė susilaukė 5 vaikų: Petro, Zigmo, Mataušo, Janinos ir Stasės. Petras ir Zigmus buvo partizanai, 1945 metais žuvo Panemunėlio miške. Seserį Janiną su tėvais išvežė. Stasė Klišienė (Bitinaitė) šiuo metu gyvena Bajoruose, Janina su tėvais mirė Sibire. Jie turėjo 12 ha žemės.

Juozas Bitinas ir Karolina Bitinienė (Maželytė) susilaukė 3 vaikų: Bonifaco, Broniaus ir Valentinos. Jie turėjo apie 12 ha žemės. Bonifacas Bitinas gyveno Joneliškių kaime, Valentina Rokiškyje, o Antanas jau miręs.

Bitinų kaimynai arba, kaip anksčiau sakydavę, Bitinų žemės rubežiavosi su Justino, Juozo ir Jono Jurgelionių kiemais.

Juozas Jurgelionis buvo vedęs Čypaitę iš Žilių kaimo. Jie susilaukė 2 sūnų ir 4 dukterų: Juozo, Rimanto, Janinos, Aldonos, Zitos ir Valės. Jų likimų nežinau. Tik iš dukters Vandos žinau, kad jaunesnioji Zitutė Juodeikienė (Jurgelionytė) dirba centrinės bibliotekos direktore ir gyvena Rokiškyje. Ši šeima turėjo 12 ha. Kuriuo vežimu juos išvežė į Sibirą, neprisimenu.

Jonas Jurgelionis turėjo 3 dukteris: Reginą, Janiną, Bronę. Ūkelis nedidelis – 11 ha. Šiuo metu tėvas dar gyvas ir gyvena prieglaudoje. Viena iš jų gyvena Panevėžyje.

Justinas Jurgelionis buvo dukart vedęs. Abi žmonos pagimdė po 2 dukras. Elzė Matiukienė (Jurgelionytė) gyvena Salose, Varusia mirusi, Norberta ir Regina gyvena Panevėžyje. Jie turėjo apie 13 ha žemės.

Pačiame kaimo gale, prie pat Legišio kaimo pradžios, gyveno Igno Kepalo šeima. Vaikų jie neturėjo. Jie užaugino Vladą Biriuką, Kepalienės sesers sūnų. Vladas ir Emilija Birai gyvena Jūdupėje. Augintinis Vladas paveldėjo 25 ha žemės.

Tarp Prano Čypo ir Juozo Kubiliaus buvo Igno Čypo viensėdis su 11 ha žemės plotu. Turėjo 4 dukteris. Prisimenu, kad viena Čypaitė, Baniutė, ištekėjo už Jurgelionio. Jie gyvena Panevėžyje. Danutė Nagurkienė (Čypaitė) gyvena Kupiškyje.

Prie Antano Bieliūno, kitoje kelio pusėje, stovėjo Jurgio Ratniko sodyba. Ūkis didesnis už kaimynų – 20 ha žemės. Jis su šeima dėl mums nežinomų priežasčių 1926 metais emigravo į Braziliją. Žemę išnuomojo Paulinai Mickuvienei-Vėtienei. Su pirmuoju vyru ji buvo susilaukusi 3 vaikų, bet jie maži išmirė.

Ratniko kaimynai – Pupieniai. Jurgio Pupienio ir Emilijos Pupienienės sodyba iš tolo šviesdavo. Švarą ir darbą labai mėgo senieji. Sodybos neužleido ir sūnus Vladas Pupienis. Jis dalį savo gyvenimo paskyrė kalvystei. Labai mėgsta techniką. Ir šiandien veža pieną į supirkimo punktą su pirmos markės motociklu. Sesuo Valentina Pupienytė gyvena Kaune. Mano vyras Ramusis sakydavo, kad šios sodybos šeiminkai valdė visą valaką. Kadangi jie liko senajame kaime, tai pagal 1921 metų reformą Pupieniams liko tik 17 ha žemės.

Jurgio Pupienio kaimynai buvo Antanas Legas. Jo ūkis vidutinis – apie 14 ha. Antanas pragyveno 2 žmonas. Antroji Emilija Legienė (Gudonytė) buvo atitekėjusi iš Gaudeliškių kaimo. Turėjo keturis sūnus: Bonifacą, Vytautą, Juozą ir Joną. Iš keturių gyvas tik Bonifacas. Jis su šeima gyvena Joneliškių kaime, senojoje tėvų sodyboje.

Artimiausi jų kaimynai, vadinamieji grytelninkai, buvo Zizai ir Anelė Lingevičienė.

Zizai turėjo 3 ha žemės. Jie savo sodybą pardavė Šukiams. Tėvas Šukys paliko jauna žmoną su dviem dukrelėmis. Motina anksti mirė. Elena Navidomskienė (Šukytė) gyvena Rokiškyje, o Vanda Šukytė – Kaune. Iš Šukių šiuos namelius nupirko Mikulėnai. Senieji mirę. Vytautas Mikulėnas gyvena Rokiškyje, Petras Mikulėnas Kėdainiuose, Genė Veiverienė (Mikulėnaitė) Rokiškyje.

Anelė Lingevičienė jauna liko našlė su dviem vaikais Vladu ir neįgalia Eleonora. Dukra jauna mirė, o sūnų Vladą nušovė Paskapiškio miško palaukėj, netoli Kepurių kaimo. Grytelė glaudėsi prie pat Panemunėlio parapijos kapinių.

Ligi Bajoriškių kaimo, už mūsų sodybos, dar buvo trys – Petro Juosavito, Juozo Baryso ir Igno Klimkos – viensėdžiai. Dviejų pirmųjų turtingu viensėdžiu nepavadinasi, nes Petras Juosavitas valdė tik 1 ha žemės. Jis buvo vedęs Emiliją Kubiliūtę. Jie turėjo 4 vaikus.

Barysas vedė antrąją Kubiliūtę – Anelę. Jie turėjo 7 vaikus. Viena iš jų Stasė Žebrauskienė (Barysaitė) gyvena Panemunėlio stoty. Sūnus Petras žuvo kare. Kitų likimų neprisimenu.

Ignas Klimka – turtingiausias Joneliškių kaimo žmogus. Iš Amerikos grįžęs nusipirko 128 ha žemės. Žemė buvo trijuose kaimuose – Ridikiškyje, Kebuose ir Joneliškiuose. Ignas Ame-

rikoje būdamas susižeidė ir todėl jam į Lietuvą kas mėnesį atsiųsdavo po 100 litų. Žmona kilusi iš Kebų kaimo Lapelių viensėdžio. Turėjo 5 vaikus: Vytautą, Edmundą, Stasiuką, Reginą ir Bronę. Vytautas ir Edmundas mirė. Visa šeima prieš karą išbėgo į Kauną. Likusieji gyveno Kaune.

Prie pat Panemunėlio miestelio, kitoje kapinių pusėje, įsikūrę Čizakai. Ignas Čizakas turėjo 11 ha žemės. Žmoną paėmė iš Rimšionių Marijoną Gavėnaitę. Jie susilaukė dvejų vaikų: Janytės ir Broniaus. Bronius Čizakas gyvena Joneliškių kaime, tėvo namuose. Dukrė Janina Brėdienė (Čizakaitė) gyvena Panevėžyje.

Jonas Čizakas buvo paėmęs Pranutę Jasinevičiūtę iš Aukštuolių kaimo. Susilaukė vieno sūnaus Jono, bet jis žuvo sovietinėje armijoje. Žemės turėjo apie 10 ar 11 ha. Dabar jų namuose gyvena Liongino Jurgelionio šeima.

Pasakoją Marijona Karolienė, gim. 1926 m. Panemunių k.;
2001 07 15

Ant kalnelio, netoli Nemunėlio upės, buvo senas gatvinis **Panemunių** kaimas. Senoji ūlyčia driekėsi nuo skardžio iki Kurlinsko ežero. Šiame kaime gimė ir gyveno mano proseneliai ir tėvai, tik broliams ir seserims teko po visą Lietuvą išsibarstyti.

Marijona Kubiliūtė (gim. 1872) susituokė su Augustu Kubiliumi (gim. 1872) apie 1917 metus. Jie paveldėjo 21 ha žemės. Užaugome penki vaikai: Bronė (gim. 1919), Jonas (gim. 1923), Marijona (gim. 1925), Valė (gim. 1928), Aldona (gim. 1935). Visi baigėme Panemunėlio pradžios mokyklą. Kol vaikai buvo maži, tėvai visus metus samdydavo mergą ir berną. Užaugus vaikams, patys tvarkėmės savo ūkyje. Visi šeimas sukūrėme sovietiniais metais. Aš 1951 m. ištekėjau už Prano Karolio. Sulaukėme dvejų sūnų: Valdo (gim. 1952) ir Rimanto (gim. 1959). Bronė ištekėjo už Adamonio. Jiems gimė du vaikai – Zita (gim. 1936), sūnus Pranas (gim. 1940). Jie gyvena Klaipėdoje.

Brolis Jonas Kubilius 1960 m. sukūrė šeimą ir gyveno su šeima Utenoje. Jie užaugino tris sūnus – Valentiną, Joną, Vidą.

Sesuo Valė Kubiliūtė 1959 m. ištekėjo už Masalskio. Jie užaugino dvi dukras – Robertą (gim. 1960) ir Ritą (gim. 1963).

Sesuo Aldona Kubiliūtė, baigusi Rokiškio vidurinę mokyklą, pradėjo dirbti mokytoja. Būdama jauna, buvo išvykusi su jaunimu dirbti į Kazachstaną. Ten gyvendama ištekėjo už Zenono Pociaus. Užaugino dvi dukras – Ramutę ir Laimą.

Namuose gyventi likau viena. 1941 metais pasiligojęs mirė tėvas. Motina sulaukė gilios senatvės. Ji mirė 1964 metais, turėdama 82 metus. Skaityti ir rašyti motiną mokė Jonas Katelė. Prieš atvažiuojant kunigėliui motina prirašydavusi pilną sąsiuvinį.

Panemunių kaimo jaunimas labai laukdavo Šv. Elžbietos atlaidų Panemunėlyje. Susirinkdavo tiek žmonių, kad eisena apjuosdavo Šv. Juozapo Globos bažnyčią. Vakare susirinkdavome vakaruoti antrame gryčios gale.

Po mojavų aplinkiniuose kaimuose prasidėdavo gegužinės. Gražiausios gegužinės vykdavo Bernótiškio kaime. Vyrų buvo iškirtę berželius, o broliai Galiniai beržuose padarę sūpuokles. Besisupdamos merginos pakildavo iki medžių viršūnių. Muzikantus pakviesdavo Donatas Galinis. Gegužinėse šokdavome polką, valsą, fokstrotą. Jaunimas mėgo eiti ir ratelius. Šokiai užsitęsėdavo iki pirmųjų gaidžių.

Marcijono skardžiujė gegužines rengdavo šauliai ir pavasarininkai. Mergaičiokė būdama nueidavau tik paspoksoti. Šokių aikštelė būdavo apkaišyta berželiais. Kartais ten grodavo orkestras, vadovaujamas Stepono Levandavičiaus.

Mano jaunystės laikais Nemunėlio pakrantėse kaimo žmonės šienaudavo. Į Joneliškių kaimą nueidavome perėję tiltą per Nemunėlio upelį. Vakarais, po sunkių lauko darbų, bėgdavome maudytis į Kurlinsko ežerą. Ežerėlio pakrantės dar nebuvo užaugusios.

Gražus mūsų gimtojo kaimo kraštovaizdis. Nuo ūlyčios į Nemunėlio upės pusę stovėjo dūminės bežemių trobelės. Pirmoji trobelė – seserų Anelės ir Emilijos Marcijonaičių. Jos net bulves sodindavo mano tėvo žemėje. Sulaukusios gilios senatvės, seserys gyvenimą pabaigė Panemunėlio bažnyčios ubagyne.

Toliau stovėjo maža Jono Stakulio gryčiukė. Kaimynas turėjo tik 5 arus žemės. Jonas Stakulis su sūnumi Rimantu eidavo padieniais dirbti pas ūkininkus.

Žemės neturėjo ir Marcelė Čypienė. Senojo Čypo aš neprisimenu. Marcelė užaugino dvi dukras – Marytę ir Aneliją. Marytė nesukūrė šeimos. Ji susidraugavo su kaimynystėje gyvenusia Anelija Galinyte. Abi gyveno Panemunėlio bažnyčios ubagyne, ten ir mirė. Anelija Čypaitė ištekėjo už Baltrūno. Jaunieji Baltrūnai gyveno Panemunėlio dvaro kumetyne, o nuo 1949 metų – dvare. Antrajame Čypų trobos gale buvo tvartas, o gyvenamajame gale – nei grindų, nei kamino. Marcelė Čypienė užsidirbdavo verpdama vilnas, sukdamą siūlus. Dukros nugaras lenkė dvare pas Biknevičius.

Narbuto žemėje stovėjo Onos Bitinienės trobelė. Moteris gyveno viena. Kaime sklاندė gandai, kad Ona jaunystėje labai mėgdavusi vyrus. Pragyveno net 5 vyrus. Mūsų šeimoje Ona buvo laukiama. Ji padėjo mamai mus užauginti.

Patys artimiausi kaimynai buvo Petras ir Emilija Bražiūnai. Jie užaugino pulką vaikų – Emiliją, Praną, Genę, Petrą, Anelę, Juozą. Bražiūnai jautė, kad gali būti išvežti į Sibirą. Taip ir atsitiko 1951 m. spalio 2 d. rytą. Senasis Petras Bražiūnas, nujausdamas nelaimę, naktį iš spalio 1-osios į 2-ąją slėpėsi rugiuose. Rytą grįžo į namus. Stalino pakalikai ištisą naktį saugojo namus. Tuojau atvažiavo sunkvežimiai ir po valandos į jo kėbulą įlipo galvas nuleidę mūsų gerieji kaimynai. Sunkvežimyje jau sėdėjo Bronė Čepelytė su motina. Važiuodami pro Kurlinsko namus, paėmė dukrą Genutę. Vyrui Antanui Kurlinskui ją pavyko išgelbėti. Namuose buvusį inventorių ir gyvulius paėmė skrebai.

1949 metų pavasarį visą Panemunių kaimą suvarė pas Narbutus. Prievarta liepė rašyti prašymus dėl stojimo į kolūki. Visi kaimo žmonės tuos nelaimingus prašymus parašė, nes labai bijojo. Pirmuoju Panemunių kolūkio pirmininku tapo Juozas Legas, raštininku – Juozas Šarkauskas. Panemunių kolūkiui priklausė Panemunių, Ruopiškio, Legišio, Naujikių kaimai. Į darbų paskirstymo punktą, kuris buvo fermoje prie Narbuto, žmonės ateidavo pėsti. Iš Lapelių gryčios ir tvartų kolūkis pastatė medinę fermą. Joje stovėjo iš žmonių paimti gyvuliai. Mūsų klėtyje įsikūrė kalvė ir kontora.

Iš mano tėvelių paėmė plūgus, vieną arklinę pjaunamąją, kuliamąją mašiną, du arklius, keturias karves. Ypač sunku buvo pirmaisiais metais. Už darbą rudenį teduodavo apie 150 kg grūdų. Vienas darbadienis buvo įkainotas nuo 50 iki 100 g grūdų. Kolūkyje dirbau įvairius darbus: prižiūrėjau arklius, roviau linus, rišau rugius, rankomis ravėjau kukurūzus. Iki išėjimo į pensiją dirbau Naujikių skyriaus kiaulių fermoje.

Pasakojo Juozapas Rudokas, gim. 1921 m. Panemunėlio miestelyje; 2001 07 14

Panemunių kaime kuliamąsias mašinas turėjo Pranas ir Antanas Jurgelioniai, Feliksas ir Balys Jurgelioniai. Jie savo mašinas už nustatytą kainą nuomodavo kiekvienam Panemunėlio parapijos valstiečiui. Į Panemunėlį kulti atvažiuodavo kuliamoji ir iš Skapiškio. Ją

atitempdavo traktorius. Per dieną darbininkas uždirbdavo apie 5 litus. Kaip dirba prie kuliamosios mašinos, tikrinti atvažiuodavo skirtas žmogus iš Skapiškio. Jam taip pat buvo mokama už dieną 5 litai. Valstietis už 1 valandą kūlimo mokėdavo 6 litus ir duodavo gazolio. Per 1 val. kuliamoji sunaudodavo 2 litrus gazolio. 1 litras gazolio kainuodavo 20 centų, žibalo – 25 centai, benzino – 50 centų. Automobilį nupirkti buvo galima už 10 tūkstančių litų.

Pasakojų Genė Šukytė, gim. 1921 m. Roblių k.;
2000 10 14

Tėvas yra pasakojęs, kad **Roblių** kaimo ūlyčia buvo didelė. Per jos vidurį ejęs kelias. Valstiečių sklypai (režiai) išsidėstę trijuose laukuose. Ūlyčios valstiečiai šienaudavo Šetekšnės upės pakrautes. Šieną, panašų į viksvas, kartais apsemdavo vanduo. Jį moterys su vyrais nešdavo į aukštesnę vietą.

Iš savo tėvo Prano Šukio pasakojimų prisimenu, kad apie 1915 metus degė Roblių kaimo ūlyčia. Per dieną sudegė 16 trobesių. Gaisrą sukėlė Šukienė, užkūrusi dūminę pirkį. Tėvui pavyko išgelbėti tvartus. Visa Šukių šeima klojo vandenyje išmirkytas gūnias. Panemunėlio dvarininkas Biknevičius, atšuoliavęs su greitu arkliu, spėjo išgelbėti pradėjusią degti mūsų klėtį. Ūlyčėnai pasakojo, kad gaisrą padėjo užgesinti Agotos duona. Šią duoną ponas buvo pašventinęs Panemunėlio bažnyčioje vasario 5 dieną per Šv. Agotos mišias. Tikima, kad ši duona apsaugo nuo gaisrų.

Prano Šukio ir Karolinos Šukienės (Marcijonaitės) šeimoje buvo dešimt vaikų. Jaunieji Šukiai turėjo 18 ha žemės. Pranas Šukys gavo žemę iš savo tėvo, keldamasis iš kaimo ūlyčios. Namus tėvai pradėjo statyti 1921 m.

Šeima buvo didelė. Užaugo Jonas (1920–1947), Petras (1938–1985), Vytautas (1922–1989), Stasė Pakštienė (Šukytė; gim. 1927), Pranas (gim. 1932, gyv. Roblių k.). Maži mirė Lionginas, Janina ir Birutė. Janina buvo labai graži, juodais garbanotais plaukais.

Visi mūsų vaikai mokėsi Roblių pradinėje mokykloje. Baigusi Roblių pradžios mokyklą, kaip vyresnioji dukra likau gyventi namuose. Jauna būdama dirbau namų ruošos darbus, mokiausi austi, kartu su mama eidavau giedoti. Mamą vis kviesdavo į laidotuves, ji mokėjo gražiai giedoti, aprenkti mirusius žmones. Mama ausdavo ilgais žiemos vakarais, nes pavasarį ir vasarą nebuvo laiko. Siūlus duodavo verpti netoli mūsų gyvenusiai grytelninkei Gridijonienei. Užmokėdavo jai grūdais. Iš mamos austų medžiagų namuose siūdavo visus drabužius.

Tapusi jauna panele jau mokėjau gražiai austi. 1964 m. tapau Vilniaus dailės kombinato darbininke – namudininke. Audžiau viską: lovatieses, rankšluosčius, juostas. Teko išausti kelis tautinių drabužių komplektus.

Jauna būdama, kartu su aplinkinių kaimų jaunimu vakaruodavau Napalio Balaišio sodyboje. Vakaruškose grodavo broliai Diržiai. Jiems reikėdavo mokėti. Į vakarušką bilietas kainuodavo nuo 1 iki 1,5 lito. Balaišynės vakaruškas labai mėgo Kamajų ir Panemunėlio miestelių jaunimas.

Nuo mažų dienų dalyvaudavau gegužyje vykdavusiose gegužinėse pamaldose (molvavose) ir kryžavose dienose. Tomis dienomis visas kaimas eidavo į Roblių kaimo kapus. Ten kaimo moterys giedodavo visas giesmes. Atvažiuodavo Panemunėlio klebonai Mockus, Matelionis. Paaugusi pradėjau giedoti kartu su kaimo moterimis. Nepakeičiama giesmių giedotoja buvo mano mama.

Roblių jaunimas mėgo linksmintis kaimo mokykloje. Tortus ir kitus skanumynus jaunos panelės, padedamos moterų, kepavo pas Karolį Šukį. Stalai lūždavo nuo valgių, alaus. Tačiau jaunimas smarkiai nepasigerdavo. Kaimo vyrai turėjo saiką. Armonika baliuose grieždavo Juozas Grigaliūnas. Puikiausi bernai – Čiočiokai. Jie šokindavo tik pasiturinčių valsčių dukras. Daugiavaikių ir neturtingų šeimų merginų jie „nepastebėdavo“.

Kaimas turėjo savo kryžių, kuris buvo pastatytas netoli Grigaliūnų sodybos. Per kryžavas jaunimas vainikais apdėdavo savo kryžių. Po kryžavų vėl vakaruškos ir baliai mokykloje. Kryžavų dienų ir balių organizatorė buvo mokytoja Dulkytė.

Mūsų kaimynai Jurkštai buvo darbštūs žmonės. Antanas Jurkštas turėjo 18 ha žemės. Jo darbštumu, kruopštumu stebėjosi visas kaimas. Jis suspėdavo ne tik savo namus sutvarkyti, bet visiems besikuriantiems langus, duris padaryti. Mokėjo Antanas ir batus siūti. Prisimenu, kad susikūrus kolūkiui Ona Jurkštienė augino kolūkio vištas. Jurkštų kiemas nebuvo labai tikintis. Kai klebonas kalendravodamas [lankydamas parapijiečius] Antanui liepdavo jam ranką pabučiuoti, tai jis net nuo krosnies nelipdavo. Šiuose namuose viskas pasikeitė, kai Antanas Jurkštas vedė Oną Jagaitę iš netolimo Vaičiūnų kaimo. Antanas, prikalbintas žmonos, kada ne kada pradėjo nueiti į bažnyčią.

Petrą Jurkštą partizanai nušovė 1941 m. Skapiškio miestelyje, nes jis buvo Panemunėlio geležinkelio stoties seniūnas.

Prie mūsų gyveno Jasponiai. Senieji Jasponiai augino tris sūnus: Antaną, Jurgį, Joną. Broliai gyrėsi, kad kelias vasaras jiems teko dirbti Smetonos dvaro. Jie kasdavo melioracijos griovius. Už darbą Smetonos dvaro prižiūrėtojas mokėdavo brangiai.

Visą Roblių kaimą juokindavo Karolinos Gridijonaitės sūnus. Petras Gridijonas neužčiaupdavo burnos. Niekas nežino, ką jis padarė laikinai Panemunėlio miestelyje išsikūrusiems vokiečiams. Vokiečiai Panemunėlio dvaro sode prie lazdynų liepė jam pačiam išsikasti duobę. Toje duobėje jį ir sušaudė. Turbūt jo palaikų niekas neiškasė. Sesuo, likusi viena su motina, neilgai gyveno.

Karo metais mūsų sodyboje gyveno iki 18 žmonių. Karo viesulo vejami, žmonės laikinai ieškodavo prieglobsčio. Bėgliams teko kepti ruginius blynus. Vasarą visi miegodavome klojime ant šiaudų. Bėgliai atsiveždavo miltų, lašinių, uogienės. Vakaraus girdėdavome, kaip Roblių baloje kalendavo „katiušos“. Mums, jauniems, būdavo įdomu jų paklausti. Už namų buvo didelis bunkeris. Jame visi slėpdavomės prasidėjus bombardavimams.

Roblių miške įsikūrė rusų įgula. Mūsų mišką rusų kareiviai laikinai aptvėrė tvora. Vieną vakarą mačiau, kaip vienas vokiečių lėktuvas bombardavo rusų kuopą. Rusų kareiviai nuniokojo visus rugių laukus, nes per juos vedavo telefono linijas.

Karo metais pas mus nuo karo atbėgusi Valiukienė labai gerai mokėjo kalbėti rusiškai. Su ja pakalbėję kariškiai mus samdydavo plauti drabužius. Rusai už darbą mokėjo, duodavo saldinių. Jie neimdavo jokio maisto. Į rusų štabą, esantį Roblių miške, įeiti nepavykdavo. Rusai – nuoširdūs jauni vyrai – mus vaišindavo keptomis bulvėmis.

Pokario metai šioje pakrūmėje praėjo ramiai. Retai užeidavo skrebai. Miškiniai partizanai tebuvo užsukę tik vieną kartą. Roblių miške veikė nedidelė partizanų grupelė. Mūsų kasdieninės ramybės niekas netrikdė. Tėvas buvo miręs, o mama su paaugliais vaikais niekur nosies nekaišiojo.

Susikūrus „Jaunosios gvardijos“ kolūkiui, iš namų paėmė bulves, dvi karves, vieną arklį. Labai skaudu buvo matyti, kaip kolūkio kūrėjai, jodinėdami arkliais, matavo kviečiais

ir rugiais apsėtus laukus. Prisimenu, kad pirmuoju kolūkio pirmininku buvo išrinktas Stasys Šukys, sąskaitininku – Antanas Balaišis. Dirbau visus lauko darbus. Už darbadienius te-gaudavome per dieną 200 g prastų grūdų, panašius į pelus. Naktį eidavome vogti prinokusių varpų. Maišus prisiskynę slėpdavome kaimyno Jurkšto namuose. Bėgant metams gyvenimas gerėjo. Už darbadienius pradėjome gauti pinigų.

Mano tėvai Karolina Šukienė (Marcijonaitė), gimusi apie 1888 m., mirė sulaukusi garbaus amžiaus 1960 m. Tėvas Pranas Šukys, gim. 1886 m., mirė 1940 m. Tėvą palaužė sunkus darbas. Duoną uždirbti reikėjo labai sunkiai.

Taip praėjo mano pačios ir Šukių šeimos gyvenimas. Prie miško stovinčioje senojoje Šukių sodyboje gyvenu viena. Dukra Rasa Balčiūnienė (Šukytė) gyvena Vilniuje.

Pasakojo Vytautas Galinis, gim. 1925 m. Ruopiškio k.;
2001 07 15

Vadinamojoje **Galinyneje** XX a. pradžioje gyveno dvi Galinių šeimos. Petras Galinis (mano senelis) turėjo tris vaikus: Juozą, Antaną ir Eleną. Jono Galinio šeima turėjo penkis vaikus: Kazimierą, Praną, Petrą, Aneliją, Juozą.

Jonas Galinis turėjo apie 4 ha žemės. Tačiau jis nesugebėjo jos išsaugoti, jis karčemosė pragėrė namus, žemę. Už skolas ūkis buvo paleistas iš varžytinių. Kai tėvas vežė paskutinį maišą grūdų parduoti, sūnus Petras sustabdė vežimą ir jį atėmė. Trobesius nupirko P. Černius, atsikėlęs iš Ūnuškio. Vaikai išėjo laimės ieškoti į miestus. Tik viena Anelija Galinytė apsigyveno pas Narbutus Panemunių kaime.

Mano tėvelis, Petro Galinio sūnus Juozas, gim. 1870 m., tolėliau nuo tėviškės pasistatė trobesius. Jam atiteko tėvo 17 ha žemės. Prieš sukurdamas šeimą dirbo JAV. Nemokėjo nei skaityti, nei rašyti. JAV dirbo geležies lydymo fabrike. Su karučiais vežiojo karštą išlydytą geležį. Vieną kartą geležis išsiliejo iš karučių, bet jo nenudegino. Fabriko savininkas už gerą darbą jį paskyrė valyti mašinas. Tėvelis nauju darbu labai džiaugėsi. Tik grįžęs iš JAV ir turėdamas 40 metų, sukūrė šeimą su Emilija Žalyte iš Ragelių kaimo. Uždirbti pinigai labai pagelbėjo kuriant naują vienkiemį. Jaunieji Galiniai susilaukė penkių vaikų: Stasė gimė 1918 m., Monika – 1920 m., Donatas – 1923 m., Vytautas – 1925 m., Juozas – 1931 m. Tėvo ūkelis išaugo iki 30 ha žemės. Turėjo jis ir 2 ha gero, eglinio miško. Senieji Emilija ir Juozas Galiniai sulaukė ir sovietinių laikų. Juozas Galinis mirė 1954 m., o Emilija Galinienė 1965 m. Motina turėjo sodrų, žemą balsą. Kol sveika buvo, jos balsas skambėjo Legiškio, Ruopiškio, Bernotiškio kaimų laukuose. Tėvas mėgo visus gražiai pertraukti per dantį. Humoro jausmą paveldėjo sūnus Donatas, o balsus – visi trys broliai.

Naujojoje Galinyneje liko gyventi Donatas ir Vytautas. Broliai pasistatė namus ir sukūrė šeimas.

Vytautas Galinis vedė Anele Dagytę iš Pašilės kaimo. Jie susilaukė keturių vaikų: Rimanto (gim. 1959), Juozo (gim. 1960), Danutės (gim. 1963), Vytauto (gim. 1973).

Donatas Galinis vedė iš Varlių kaimo Stefaniją Galinytę. Jie susilaukė trijų dukterų: Janinos (gim. 1950), Birutės (gim. 1960), Laimutės (gim. 1963). Donatui teko sunkiai dirbti susikūrus kolūkiui. Statydamas savus namus, nakčia vogė medieną iš savo tėvo miško.

Ypač sunkūs buvo karo metai. 1944 metų vasarą traukėsi vokiečiai. Ruopiškio miške už ežero stovėjo vokiečių kariuomenė, o prie Alsetės malūno – rusų kariuomenė. Buvo priversti bėgti net iki Lukštų. Būdami Lūkštuose matėme Panemunelio pusėje ugninį dangų ir girdėjome kalenant kulkosvaidžius. Ties Kamajais ir Ruopiškiu vyko dideli mūšiai. Vo-

kiečiai buvo priversti pasitraukti. Mes visi grįžome namo. Karo metais labai nukentėjo Panemunių kaimas. Sudegė tolimo kaimyno Kurlinsko, Bražiūno, Narbuto namai.

Mano senelio Petro Galinio gyvenimo laikotarpiu Ruopiškio kaime buvo didelė smuklė, šalia jos glaudėsi senosios kapinės. Jono Katelės iniciatyva visos smuklės Panemunėlio parapijoje buvo uždarytos. Legišio kaime gyveno keturios rusų sentikių šeimos. Mes su rusų jaunimu palaikėme draugiškus santykius. Karnašnikovo vaikai ateidavo prie mūsų sūpuoklių. Sūpuoklėse suposi merginos, vyrai traukė dainą. Mėgo mūsų trijų brolių – Donato, Vytauto ir Juozo – klausytis aplinkinių kaimų jaunimas. Visi trys visą kelią dainuodami nueidavome vakaruoti į Tindžiuliūs, Panemunėlį, Naujikūs, Legiškį, Pāšilę, Kāmajus, Bajorūs.

Vaikai būdami su broliu Donatu ganėme bandą pas Lapelį, o sulaukę 18 metų eidavome padieniais dirbti taip pat pas šį seną šykštuolį. Nemėgo senojo Lapelio kaimynai. Donatas iki pensijos liko dirbti Panemunėlio tarybiniame ūkyje, o aš pradėjau dirbti prie kelių. Taip ir praėjo gyvenimas. Mes stengėmės gyventi dorai, visi buvome tikintys ir darbštūs.

Pasakojas Romas Strumskys, gim. 1918 m. Šetekšnių k.;
1996 07 14

Šetekšnių kaimo pavadinimas kilęs nuo Šetekšnos upės vardo. Kaimas įsikūręs dešinėje ir kairėje Šetekšnos upės pusėse po baudžiaivos panaikinimo. Žemės neblogos, iki baudžiaivos panaikinimo buvo išdalintos režiais. Kaimas dvarui nepriklausė. Tik per darbymečius kaimo žmonės eidavo į dvarą dirbti.

Tikros dvaro istorijos nežinau. Tik iš įvairių tėvelių pasakojimų žinau, kad dvaro pastatas labai senas. Mano senelio brolis Strumskys buvo dvaro ūkvedys ir urėdas. Panaikinus baudžiaivą, ponas jam dovanojo klėtį ir lovį, kuriame plakdavo baudžiauninkus. Lovys buvo platus ir ilgas – 180 cm ilgio ir 80 cm pločio. Šonuose buvo skylės, kad būtų galima žmogų paguldžius uždėti lazdas. Ponas nekaltai neplakdavęs. Panaikinus baudžiaivą žmonės raudėjo, sakydami, kaip jie gyvens be pono – juk jokie kitokio gyvenimo būdo jie nesuprato. Mūsų kieme šis eksponatas ilgai stovėjo. Panemunėlio pradžios mokyklos mokytojai atvesdavo mokinius jo pasižiūrėti. Dar prieš karą Šiaulių muziejus lovį nupirko ir išsivežė.

Padovanotosios dvaro klėties sienos buvo dvigubos. Kai gaudydavo rekrutus, jauni vyrai, įbėgę į klėtį ir užlipę ant lubų, išokdavo į tarpą tarp dviejų sienų ir žandarai ten jų niekada nerasdavo. 1937 metais tėvas klėtį perstatė, bet antrų sienų nebedėjo.

Prie dvaro buvo kumetynas. Visi trys kumečių namai stovėjo pagal Šetekšnos upę.

Prie pat kelio, slėnyje, yra buvusios senosios kaimo kapinės. Kapinių viduryje stovėjusi koplyčia. Ponas Komarovskis, susipykęs su klebonu, iš tos koplyčios pastatė svirną. Iki šių dienų likusio svirno durys yra buvusios bažnyčios. Svirno sienas baudžiauninkai sukėlė namų darbo vinimis. Po svirnu yra likęs didelis rūsys. Ten visais laikais pildavo dvaro bulves. Šiuo metu senųjų kapinių vietoje susijungia plentas su žvyrkeliu. Kai vedė šį kelią (plentą), rastus kaulus suvertė Meškonių balon.

Koplyčios vietoje kaimas įkūrė kapines. Iki šios dienos kapinėse yra laikomos Šeštinių, kurių atlaisais garsėjo kaimas, pamaldos. Smetonos laikais tą dieną suvažiuodavo daug žmonių. Net būdavo arklių ir jaučių turgūs. Jaunimas rengdavo gegužines. Kaimo suėjimai vykdavo Marmoko klojime. Vaidindavom įvairius vaidinimus. Sovietiniais laikais atlaisus nukėlė į sekmadienį.

Kaime, prie pat kapinių, buvo karčema, statyta apie 1795 metus. 1933 metais, kasdami kapinių sieną, radome įvairiausių indų šukių. Kai Šetekšnių kaimas degė, visus vaikus nuvežė

į karčemą. Senutė Palionienė ant prieklėčio supylė anglis ir kaimas užsidegė, nes trobos buvo medinės ir šiaudais dengtos. Sudegė pusė kaimo. Iš karčemos rąstų buvo pastatytas pats paskutinis kaime namas Griciūnams.

Per kaimą ėjo ilga, visada purve paskendusi gatvė. Tuo metu kaime nebuvo jokios mokyklos. Tik į Panemunėlio miestelį atsikėlus kun. J. Katelei, jo paruošti daraktoriai ilgais žiemos vakarais mokydavo kaimo vaikus kurioje nors pirkioje.

Šetekšnių kaimas vienkiemiais skirstėsi po 1923 metų žemės reformos. Kas kėlėsi į viensėdžius, tam duodavo daugiau žemės. Atsimenu, kad Marmokas liko kaime ir jam paliko 0,5 valako. Kostas Strumskys gavo 21 ha žemės. Kaimynystėje gyveno Peldžiai. Jie turėjo 18 ha. Tūnaičiai gavo 28 ha, Petras Adamonis – 14 ha, Stanislovas Mažeikis – 12 ha, Jonas Mažeikis – 14 ha, Kostas Strumskys – 10 ha, K. Žvirblis – 11 ha žemės.

Mano tėvelis pasakojo, kad dvarą baudžiavos laikais valdė ponai Komarovskiai, po jų – Kosakauskų, Giriūnų giminė. Po Pirmojo pasaulinio karo tragiškai žuvo ponas Giriūnas. Visi teigė, kad bombą jo namuose padėjo iš karo atėję broliai Peldžiai. Jis palaidotas Šetekšnių kapinėse.

Kada dvarą nupirko gydytojas Zablockis, aš nežinau. Tik žinau, kad jau po pono Giriūno mirties dvarą nuomojo Obelevičius, po jo – Jankauskas. Šis žmogus buvo kilęs nuo Subačiaus ir pats buvo lenkų kilmės. Prieš tai dirbo Salų dvare ūkvedžiu. Prisimenu, kad, ateidamas dirbti Zablockio žemės, atsivedė vieną kumelę ir dvi karves. Jis mokėjo už žemę jos nuomotojui ponui Zablockiui ir valstybei. Jankauskas buvo vienas geriausių ūkininkų apskrityje. Augindavo geros veislės bulves, cukrinius runkelius. Kiekvienais metais išveždavo po 25 vagonus cukrinių runkelių iš Panemunėlio geležinkelio stoties.

Jankauskai turėjo tris vaikus. Viena duktė – Elena ištekėjo už Četulskio. Četulskis dirbo Panemunėlio dvare ūkvedžiu pas Biknevičių. 1940 m. jaunieji Četulskiai išvyko į Lenkiją, tačiau greitai grįžo. Grįžęs Četulskis nuomojo Zablaciaus dvarą prie Suvainišio ir Gačionių – prie Jūžintų. Vėl užėjus rusams, antrą kartą grįžo į Lenkiją. Kiti vaikai su šeimomis emigravo į JAV. Sūnus Antanas Smetonos laikais buvo gydytojas ir dirbo Kaune. 1947 metais, kai Jankauską vežė į Sibirą, ponia Jankauskienė buvo Kaune pas gimines. Kartu su šeimnininku išvažiavo ilgametė jo tarnaitė Paulina Vilimaitė. Jų namus apsupo naktį. Kaip juos vežė į Sibirą, aš nemačiau.

Aš gimiau 1918 m. vasario 7 d. Šetekšnių kaime, Kosto ir Veronikos Strumskių šeimoje. Mokyklą lankiau Klišių kaime. Mane mokė mokytojas Kostas Siminonis. Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje mokykla tada buvo prie buvusio žydų sandėlio netoli linų fabriko. Baigęs 4 klases dirbau savo namuose. Per karą buvau fronte. Kariavau Vokietijoje, Čekoslovakijoje, Lenkijoje. Grįžau namo 1946 metų gegužės mėnesį.

Antrojo pasaulinio karo metais prie kaimo buvo iškasti apkasai (akopos). Kariuomenės daliniai įsikurdavo klotimuose. Mūsų klojime gyveno apie 200 rusų kareivių. Kareiviai turėjo važiujamąsias virtuves. Kiekvieną dieną prie mūsų trobos kūrendavosi 5 virtuvės. Vokiečiai ir rusai imdavo arklius, kiaules, vištas... Valgyti visiems reikėjo.

Po karo netrukus ėmė kurti kolūkius. Buvo nustatyti didžiuliai mokesčiai, pyliavos: per metus 45 cnt grūdų. Visus valstiečius priverstė duoti pareiškimus. Aš trečias padaviau pareiškimą. Iš mano tėvelio kiemo paėmė 2 kumelius, 1 karvę, 15 cnt grūdų. Mūsų gyvulius suvarė į dvaro tvartus. Nuo 1949 metų kolūkio kontora buvo dvare. Pirmas kolūkio pirmininkas buvo Juozas Mažeikis. Per mėnesį žmogus turėdavo išdirbti iki 25 darbdienių. Dirbdamas kolūkyje trejus metus buvau brigadininku – iki 1952 metų. Antalieptėje lankiau kursų. Gyvenvietė pradėjo statytis apie 1960 metus.

Pasakojo Marijona Nakčerienė, gim. 1911 m. Vaičiūnų k.;
1995 07 04

Vaičiūnų kaimas buvo netoli Šetekšnos upės ir Panemunėlio dvaro. Kaimynystėje glaudėsi Baltakaerčių ir Gireišių kaimai. Iki baudžiavos panaikinimo turbūt visų kaimų žemės priklausė Panemunėlio dvarui. Po 1863 metų dvaro žemėse kūrėsi gatviniai kaimai. Ponas dvaro vaitui (ūkvedžiui) davė šio kaimo pakraštyje du valakus žemės. Ūkvedys turėjo Dačinsko pavardę. Nuo žodžio vaitas liko šio kaimo Vaičiūnai pavadinimas. Nuo seno čia gyvena Bieliūnai, Dačinskai, Ruželės.

Petro Bieliūno šeimoje augo trys vaikai: Juozas, Kazys, Anelija. Mergaitė buvusi labai graži, tik su kuprele. Anksti mirė pirmoji žmona Marijona Gobrytė, kilimo iš Laičių kaimo. Gobriai buvo turtingi, atitekėdama atsivežė du kuparus rūbų. Petrą Bieliūną pašaukė į Pirmąjį pasaulinį karą. Mirus Marijonai Petras vedė Oną Rimšaitę iš Bajoriškių kaimo. Pragyveno 5 metus, bet vaikų neturėjo. Šio kaimo stalius Vilimas dirbo Kazliškio parapijoje, Rumpiškenų kaime, ir našliui pripiršo Kazimierą Sarulytę. Jie susilaukė dukros Liudos. 1919 m. keldamasi į vienkiemį, Petro Bieliūno šeima galulaukėje gavo 10,5 ha žemės ir 1 ha krūmų. Jie dėl žemės bylinėjosi su Tumoniais.

Jono Bieliūno šeimoje augo 7 vaikai: Kazimieras, Petras (19 metų mirė nuo šiltinės), Pranciškus, Antanas, Marijona (6 metų mirė, gimus kitai mergaitei vėl pavadino Marijona), Ona.

Kazimieras grįžo iš karo. Buvo savanoris. Jis labai norėjo gauti žemės Sietuoviškyje, nes ten buvo jo senelės (bobutės) žemė. Žemės ten neskyrė. Ilgą laiką dirbo pas poną Bikenovičių. Jam žemės siūlė prie Salių. Jaunam sutriko nervai, anksti mirė. Senelės tėvas Sėlygnėje buvo Sietuoviškio miško eigulys. Visi Bieliūnų vaikai gimė ir augo ūlyčioje. Troba buvo dūminė, be grindų. Viename gale gyveno šeimyna, antrame gale kuitėsi gyvuliai. Kamarėleje stovėjo didelės garnos. Į vienkiemį kėlėsi 1919 m. Žemės gavo 12 ha ir 1 ha krūmų. Motina buvo labai darbšti. Ji pasodino didelį sodą. Tėvas mėgo bites. Juo pasekė sūnus Antanas, kuris iki tėviškės išardymo gyveno toje pačioje vietoje, bet jau paties statytoje gryčioje. Ona nutekėjo į Šetekšnių kaimą. Ją vedė Mataušas Grigas.

Kazimieras Ruželė turėjo sūnus Steponą, Petrą ir dukras Uršulę, Oną. Jo žmona buvo kaimynų kiemo Uršulė Bieliūnaitė. Uršulė turėjo skambų altą, buvo viso kaimo giedotoja ir giesmininkė. Jie liko gyventi senajame kaime, bet žemę iš rėžių persikėlė į vieną vietą.

Antanas Tumonis vedė iš Gireišių kaimo Salomėją Galinaitę. Susilaukė 3 vaikų: Juozapo, Antano ir Veronikos. Šis kiemas turėjo 1 valaką žemės. Dalijant žemę jis ėmė jos daugiau, kad galėtų ją padalyti į 4 dalis. Tumonis nenorėjo duoti žemės P. Bieliūnui, bet jis prisiteisė.

Jonas Dačinskas, jo tėvas, taip pat Jonas Dačinskas, buvo dvaro vaitas. Gavęs iš pono už gerą tarnybą 1 ar 2 valakus žemės, vedė Aneliją Čepulytę iš Spiečiūnų kaimo. Jis turėjo sūnų Joną, dukras: Marcelę, Oną, Kostę, Agotą, Rozaliją, Nastutę. Ona mokėjo pinti vyžas. Su vienomis vyžomis pėsčia nueidavo į Vilniaus atlaidus. Iš Vilniaus mums, kaimo mergoms ir boboms, atnešdavo šukų, rožančių, kaspinių, maldaknygių. Sūnui Jonui Dačinskui miške sužeidė koją. Turtingą savo dalia Kastutę Dačinskaitę vedė neturtingas kaimo bernas Vilimas, kilęs iš Laičių kaimo. Pasogos Kastė gavo 1/3 valako. Iš 12 vaikų liko tik viena Emilija Vilimaitė. Ji nutekėjo už Stepono Ruželės ir paveldėjo žemę.

Stepono Ruželės šeima augino tris vaikus: Nijolę, Vandą ir Bonifacijų.

Mano senelis Juozas Bieliūnas iš Vaičiūnų kaimo vedė Čypaitę iš Joneliškių kaimo. Jie turėjo 4 vaikus: Joną, Petrą, Agotą ir Uršulę. Agota dirbo dvare. Ištekėjo už dvaro

šiaučiaus Astartavičiaus. Kitą Čypaitę paėmė Jagas. Jie turėjo tris vaikus: Joną, Povilą ir Kaziunę. Kaziunė ištekėjo už Antano Dačinsko. Kaziunė Dačinskienė (Jagaitė) turėjo tris vaikus: Petrą, Bronių, Eleną.

Apolonija Čypaitė gyveno špitolės kambarelyje. Buvo vikri, padėdavo J. Katelei mokyti vaikus, apeidavo bažnyčią, vaidindavo vaidinimuose.

Vaikai bažnyčios karves ganydavo miško krūmuose. Gyvuliai patys vakare išlisdavo iš krūmų. Vaikai juos sušaukdavo namo. Kiekvienai karvei po kaklu buvo pakabintas zvanelis, kad nuklydusių būtų geriau rasti. Vaikai labiausiai laukdavo Sekminių. Parginus karvę su vainiku ant ragų, gaspadorius duodavo lauktuvių: medaus, obuolių, uogienės, riešutų, riestainių. Sutemus kaimas susirinkdavo prie Smarkupio upelio kepti kiaušinienės. Šį vakarą vakaruoti leisdavo ir vaikams – piemenėliams. Jie būdavo pagerbiami už vaikišką sunkų darbą.

Paaugę vakaruodavome pas Šeinauskus. Susirinkdavo aplinkinių kaimų – Baltakarčių, Gireišių, Smarkupio, Panemunėlio vienkiemio – jaunimas. Armonika grodavo Kazimieras Bieliūnas. Jaunimas nebejaunas, mergos nuo 20 iki 30 metų, o tarp vyrų dar kavalieriais būdavo net iki 35 metų. Šokdavome ratelius, suktinius, žilvitį, trėtą. Per paskutinį šokį bernas stengdavosi nučiuopti tą, kuri labiausiai šį vakarą patiko. Aš nebuvau mėgėja šokti. Eidavau tik pasižiūrėti. Nuo pat jaunystės save atidaviau bažnyčiai. Augau religingoje šeimoje.

Petro ir Jono Bieliūnų šeimos paskutinės įstojo į kolūkius. Petras net sveikatą padėjo, kai reikėjo atiduoti gražų arklį, akėčias, plūgus, lineiką, žemę.

Pasakoją Marijona Nakčerienė, gim. 1911 m. Vaičiūnų k.;
1995 06 07

Gireišių kaimas iš vieno šono buvo prisiglaudęs prie Vaičiūnų, iš kitos pusės rubežiai sueidavo į vadinamąjį Gilinės miškelį. Man tėvelis yra sakęs, kad čia labai seniai buvusi didelė giria. Pro ją tekėjo upelis Smarkupis. Daliai girios išnykus, ją iškirtus po 1863 metų čia įsikūrė du kaimai: Gireišiai ir Smarkupis. Smarkupio kaimo pavadinimas kilęs nuo upelio pavadinimo, o Gireišių – nuo kažkada stūksojusios girios.

Gireišiuose gyveno Žvirėnai, Bitinai, Galiniai.

Anicetui ir Mataušui Žvirėnams tėvas paliko 1 valaką žemės. Mataušas mokėsi Kaune. Jis buvo inžinierius. Anicetas visą laiką agitavo už rusus, bet į kolūkį įstojo paskutinis. Turėjo tris vaikus. Anicetas, vadinamas Anicium, visus tris leido mokslan. Jie buvo mažai tikintys. Viena Gražina Tešerskienė (Žvirėnaitė) visą laiką dirbo vaikų gydytoja Rokiškyje.

Šalia Žvirėnų gyveno Jonas Bitinas. Jis turėjo 0,5 valako. Augo trys vaikai: Karusė, Genė, Danutė. Jonas mėgo išgerti. Vaikai mokytis nenorėjo. Nepasižymėjo nei drąsa, nei sumanumu bei švarumu.

Juozas Bitinas (Zabrelis) buvo mėgėjas išgerti. Žemės neturėjo. Kodėl jam tėvas nedavė iš 0,5 valako, aš nežinau. Jo žmona buvo iš Laūkupėnų kaimo. Augo sūnus Bronius ir dukra Kaziunė.

Broliams Jonui ir Antanui Galiniams tėvas paliko 0,5 valako.

Jonas Galinis turėjo apie 12 ha žemės. Jo žmona Zizaitė iš Karagalviškio. Turėjo sūnų Joną ir dukrą Salomėją. Salomėja ištekėjo už Antano Tumonio. Žemę prijungė prie Vaičiūnų Tumonio.

Antanui Galiniui davė apie 0,5 valako žemės. Jis augino savo giminaičio sūnų Feliksą Šeinauską. Už jo beveik priedarta išleido savo brolio dukrą Pranutę.

Kazimieras Galinis turėjo 1/3 valako. Užaugino Pranę, Augustiną, Jurgį. Jurgis, gražus, protingas vyras, iki savo gyvenimo pabaigos liko gyventi tėviškėje.

Beveik visi Gireišių kaimo žmonės buvo bedieviai (juos vadino belzebubais).

**Pasakojo Stasys Balaišis, gim. 1913 m. Vilių k.;
2000 08 12**

*Mano tėvai Ignas ir Anelė Balaišiai nuo senų laikų gyveno **Vilių** kaimo ūlyčioje. Iš senelio tėvas paveldėjo 9 ha žemės. Vaikų gimė daug, o užaugome keturi: broliai Ignas, Petras, sesuo Anelė ir aš. Visi baigėme Panemunėlio pradžios mokyklą. Broliai Jonas ir Petras pradėjo dirbti prie geležinkelio. Sesuo Anelė ištekėjo, o aš likau tėviškėje.*

Savo senelio ir tėvo trobą atitemčiau į naują vietą. Žemė prasta, darbo daug. Sukūriau šeimą. Mergaitę nužiūrėjau Moškėnuose. Liudvika Tvirkutaitė 1939 metais tapo Balaišynės šeimininke. 1940 m. gimė pirmasis sūnus. Gyvenimą pakeitė prasidėjęs karas. Išėjau į frontą, vadavau Varšuvą ir Berlyną. Už narsą buvau apdovanotas. Po karo gimė dar 7 vaikai. Su žmona 20 metų dirbome Panemunėlio tarybinio ūkio fermose. Noras stoti į kolūką nebuvo didelis. Jauni, karo išvarginti nesupratome, koks bus gyvenimas įstojus į kolūkius.

Tėvelis pasakojo, kad iki Pirmojo pasaulinio karo Bagvilių dvaras priklausė Dambravoms. Antanas Vienažindis vedė Vandą Dambravaitę ir tapo dvaro paveldėtoju. Jis buvo Juozo Tūbelio pusbrolis. Dirbdamas Panevėžio apygardos vyr. agronomu su šeima dažnai gyvendavo Panevėžyje, o vaikai mokėsi Kaune. Vėliau kumečiai kalbėjo, kad ponas Antanas vaikams Kaune suspėjo nupirkti didelius namus. Niekas Vilių kaime neprisiminė, kada šis dvaras buvo statytas. Tik tėvelis sakydavo, kad Dambravos nebuvo blogi savo samdiniam.

Vakaruodavome Gireišiuose, Viliuose, Baltakarčiuose, Vaičiūnuose, Bagvilių dvare. Vakaruose grodavo Juškevičius, Antanas Bieliūnas.

Baltakarčių kaime buvo 8 kiemai: Petras Žemaitis (1 valakas), Povilas Naujikas (18 ha), Antanas Pranckūnas (20 ha), Jonas Galinis (0,5 valako), Balys Galinis (3,5 ha), Mykolas Markulys (6 ha) ir kt.

Gireišių kaime buvo taip pat 8 kiemai: Antanas Tumonis (1 valakas), Jurgis Galinis (14 ha), Pranas Galinis (14 ha), Severas Bitinas (10 ha), Jonas Bitinas (16 ha), Armisius Žvyrėnas (15 ha) ir kt.

Vaičiūnų kaime buvo 5 kiemai: Jonas Dačinskas (1 valakas), Steponas Ruželė (16 ha), Petras Bieliūnas (12 ha), Jonas Bieliūnas (12 ha).

**Pasakojo Bronislava Kornilova (Bitinaitė), gim. 1938 m.
Tindžiulių k.; 2008 01 15**

Jos nebėra. Bet ji buvo. Buvo žinoma, mylima ir gerbiama. Tai visos Panemunėlio apylinkės siuvėja Teresė Nakaitė – Teresyte. Buvo ir kitų siuvančių moterų, bet ji, kaip sakoma, neturėjo lygių. Mokėjo patarti, paaiškino apie to laiko madą, visada „fasoną“ pritaikydavo. Dirbo su užsidegimu ir taip spėriai, jog iš šalies žiūrint atrodė – jai viskas lengvai sekasi. O iš tiesų lengva nebuvo. Neperdėsiu sakydama, kad ją nuskriaudė žiaurus likimas. Būdama visai dar maža, ji persigando kiaulės (taip pasakojo mano mama) ir, kaip žmonės sako, ją sutraukė į kuprą. Taigi – kupriukė. Ūgio ji buvo vos už stalą aukštesnė, gyveno varganoje lūšnelėje. Bet ta lūšnelė buvo Panemunėlio „traukos centras“. Didžiama

apylinkės moterų po mišų būtinai užsukdavo pas Teresyte. Aš tais laikais buvau dar jauna, bet ir mane, nuėjus į Panemunėlį, visada traukdavo pas ją užėiti. Su Teresyte buvo galima šnekėtis apie viską – pradedant savo asmeninėmis bėdomis ar džiaugsmais ir baigiant viso pasaulio opiomis problemomis. Mokėjo, kaip reta, žmogų išklausti ir pasidalyti savo išmintingais samprotavimais. Bet, gink Dieve, niekada nekeikė savo likimo, nė žodžiu neužsimindavo. Niekada nepeikė kitų, niekam nepavydėjo.

Todėl, matyt, išeidavau iš jos kambarėlio lyg išpažintį atlikus, kažkaip pakylėtai jausdamasi. Nujaučiu, kad ir kiti patirdavo tą patį. Tik dabar suvokiu, kiek šiai mažai būtybei reikėjo pastangų tvarkant savo varganą buitį, kovojant su negalia, su savo liga. Ir ji tai įveikė. Buvo ori užsidirbdama duonos kąsnį. Buvo laiminga, galėdama nors žodžiais padėti kitiems ir pradžiuginti gražiai pasiūtais rūbais. Tokia tad buvo šviesaus atminimo Panemunėlio bažnytkaimio gyventoja Teresė Nakaitė-Teresytė.

Teresytės sesuo Liuda Pekšienė (Nakaitė). 1931 m.

Kuo įdomus Ažumiškis

Vytautas Gasiūnas

Ažumiškio kaimas yra Panemunėlio seniūnijos pakraštyje. Senovėje čia augo miškas. Vėliau, XVIII a. pabaigoje, miško vietoje pradėta dirbti žemė. Per ilgą, išariant vis naujus žemės plotus, miškas pasidalijo į dvi nelygias dalis. Mažesniąją šiaurinę dalį žmonės pavadino *Trakū*, o didžiąją – *Salāgiriū*. *Trākas* priklausė Šetekšnos dvarininkui Jankauskui, o *Salāgiris* ir didžiulis dirbamos žemės plotas atiteko Rokiškio grafams Pšezdzeckiams. Ši vieta buvo pavadinta Zaliesio dvaru. Jį grafai išnuomavo. Čia valdė nuomininkai: Mileras, Grikelis, po jo – Obelevičius. Pastarasis garsėjo negailestingumu. 1914 m. į caro kariuomenę pašaukė dvaro kumetį Ignotą Bružą, kurį fronte prie Varšuvos sunkiai sužeidė. Jo žmona dirbo dvare. Sužinojęs, kad ji laukiasi kūdikio, ponas Obelevičius samdinę išvarė. Ją priglaudė geraširdžiai Bajoriškių kaimo žmonės.

Žinoma, kad po Pirmojo pasaulinio karo Zaliesio dvaras laikė 100 karvių, 30 arklių. Dvaro valdos apėmė visą dabartinį Ažumiškio kaimą ir dalį Juřkupių kaimo. Dvare pasirodė arklinė kuliamoji mašina, šienapjovė ir kita technika. Išaugo mūro tvartai, didelis gyvenamasis namas, iškastas tvenkinys ir jame užveista žuvų.

Obelevičiai tikėjosi išleisti dukterį už kokio turtingo didiko. Bet, deja, to džiaugsmo jiems neteko sulaukti. Dvare kumečiavo apsukrus, gražus bernas, kuris patiko ponaitytei. Abu nutarė slapta pabėgti ir Rageliuose susituokti. Sužinojęs ponas pakėlė visą dvarą ant kojų. Vijosi bėglius greičiausiai žirgais. Tačiau Ragelių klebonas jau buvo sumainęs žiedus. Pasakojama, kad ponai Obelevičiai vos neišprotėjo.

Lietuvos vyriausybei vykdant žemės reformą, 1925 m. Zaliesio dvaras buvo išparceliuotas. Kumečiai gavo žemės, bet už ją reikėjo mokėti. Pvz., Ignotas Bružas turėjo į banką įnešti 2193 Lt. Panašias sumas turėjo įmokėti ir kiti naujakuriai.

Į Salagirio pamiškę persikėlė kumečiai Antanas Motiejūnas, Mykolas Indriūnas, Domas Junokas, Marė Rudokienė ir kiti. Dvaro žemėje įsikūrusios naujakurių sodybos buvo pavadintos Ažumiškio kaimu. Ne visi turėjo arklį ar net karvę. Žemė neišmaintino. Daugeliui teko samdytis padieniais pas ūkininkus ar mokytis amato. Taip Antanas Motiejūnas tapo kalviu, Antanas Trumpickas – siuvėju, Jonas Rudokas – laikrodininku...

Apie dvaro sodybą buvo paliktas nemažas derlingos žemės gabalas. Dvaras samdė bernus ir mergas, važinėjo puikiais žirgais, žemę dirbo technika.

Kaimo žmonės neprenumeravo laikraščių, nes daugelis nemokėjo skaityti ir rašyti, kaime nebuvo radijo aparato. Visos žinios ateidavo tik iš dvaro.

Įdomu ir tai, kad keliolika Ažumiškio kaimo sodybų, kurios šliejosi prie Salagirio miško, buvo vadinamos *Klaipėda*. Čia žmonės turėjo tik po 1–2 ha. Kitoje kaimo kelio pusėje telkšojo didelė bala, kuri pavasarį virsdavo ežeru.

Po Antrojo pasaulinio karo kelių vargingųjų Ažumiškio k. valstiečių sūnūs patikėjo „Stalino saule“ ir įsirašė į komjaunimą. Saugumo sumetimais vakarais rinkdavosi Bieliauskų sodyboje. Buvo ginkluoti – turėjo kelis trofėjinius šaunamuosius

ginklus. Lietuvos partizanai juos kelis kartus raštiškai išpėjo, kad nusiginkluotų ir išsiskirstytų po namus. Tačiau Bieliauskų sodyba, kurią kaimo žmonės vadino *Kremliumi*, neketino *miškiniams* nusileisti. Vieną 1947 m. lapkričio mėnesio naktį, kada Bieliauskų sodyboje buvo linksminamasi, partizanai ją užpuolė, apšaudė ir sudegino. Žuvo 11 žmonių.

Kolūkių laikais dauguma kaimo gyventojų išsikėlė į Šetekšnų gyvenvietę.

Prisiminimai apie Joneliškių kaimą

Edmundas Kubilius

Joneliškių kaimas išsikūręs už puskilometro nuo Panemunėlio miestelio. Kaimo pradžia prie Joneliškių kapinių. Sovietmečiu melioracija kaimą beveik sunaikino: iš buvusių apie 20 sodybų dabar liko tik septynios.

Kaimo žmonės turėjo pravardes. Pranas Čypas – *Braziliokas* (gyveno Brazilijoje), kitas Pranas Čypas – *Petigrackas* (gyveno Petrograde), Jonas Jurgelionis – *Saldžiausias* (mėgo svetimas moteris).

Gegužės mėnesį per gegužines pamaldas (*mojavas*) sueidavo visi pas Juozą Lesmanavičių ar pas Romą Bieliūną. Pasimelsdavo, pagiedodavo. Pagrindiniai giedotojai buvo Liuda Bieliūnienė ir mano tėvai Emilija ir Juozas Kubiliai. Po mojavos jaunimas padainuodavo, pasišokdavo.

Kaime švėsdavo vardines. Naktį varduvininko draugai eidavo su vainiku ir prikaldavo jį prie durų staktos. Viskas vykdavo tyliai, kad varduvininkas neišgirstų ir nepamatytų. Ant atviruko užrašydavo kalėjų vardų raides, nors ir be to žinodavo, kas vainikavo duris, ir po dienos kitos pakviesdavo visus pasivaišinti.

Jeigu kaime mirdavo žmogus, karštą darydavo Ignotas Čizakas. Velionį šarvodavo ant lentų, į karštą įkeldavo tik prieš išlydint iš namų. Tame pačiame kambaryje giedodavo ir valgydavo. Į laidotuves eidavo visas kaimas. Gėlių tuo metu niekas nenešė – nebuvo tokios mados. Laidodavo trečią dieną. Vežimą puošdavo berželiais arba eglutėmis. Po laidotuvių velionio artimieji pakviesdavo visus pasku-

Petro Marcijono iš Panemunių k. ir Genės Bieliūnaitės iš Joneliškių k. vestuvės. Jaunoji ir pamergės tautiniais drabužiais. Apie 1955 m. N. Pekšio nuotr.

*Emilija ir Juozas
Kubiliai. 1959 m.
N. Pekšio nuotr.*

*Ruošiantis Joninėms.
Iš kairės: Vytautas
Vygėlis ir Edmundas
Kubilius buvusiam
Panemunėlio dvaro
sode. 1990 m. Antano
Slesariūno nuotr.*

*Joninių šventė.
Sveikinami Jonai ir
Janinos. 1990 m.
A. Slesariūno nuotr.*

Laidotuvių procesija. N. Pekšio nuotr.

tinių pietų. Per pietus giedodavo, pagiedoję eidavo namo, apsiruošdavo, o vakare vėl melddavosi už visus mirusius gimines. Prie užkandžių patiekdavo namuose padaryto alaus ir naminės degtinės (*samagono*).

Po priverstinės kolektyvizacijos kaimas buvo priskirtas Rokiškio tarybinio ūkio Panemunėlio skyriui.

Į Sibirą buvo išvežtos Juozo Jurgelionio ir Antano Bitino šeimos. Pokario kovose žuvo penki Joneliškių kaimo vyrai: Antanas Lesmanavičius ir Vincas Lesmanavičius žuvo Skapiškio miškuose, o Petras Bitinas, Zigmas Bitinas, Vladas Lingevičius – Sacharos miške. Kiti vyrai – Petras Barysas ir Vladas Čypas buvo paimti į frontą ir ten irgi žuvo.

Kaime buvo daug vaikų. Nuo mažens visi vaikai namuose dirbdavo įvairius darbus. Laisvalaikui žaisdavo visokius žaidimus: slėpynes, mušdavo ripką. Smagiausia būdavo žiemą važinėti nuo kalno su rogutėmis ar su didelėmis arklinėmis rogėmis. Nusileisti nuo kalno buvo smagu, o užtempti roges į kalną labai sunku, bet į roges tilpdavo daug vaikų.

Pradinė mokykla buvo miestelyje, paskui tęsdavom mokslą Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės mokykloje. Eidavom laukais. Nors kelias tolimas, bet visada užsukdavom prie aukšto, apie 50 metrų aukščio, trianguliacijos punkto (*majoko*). Užlipdavom iki viršaus ir mėtydavom žemyn savo dėžutes su knygomis arba nusivilktus drabužius. Labai būdavo gražu žiūrėti, kaip kurio daiktai krinta.

Kai kurie Joneliškių kaimo vaikai baigė mokslus ir išigijo specialybes. Zootechniko specialybę įgijo Eimutis Bieliūnas ir Regina Čypaitė, agronomo – Bronius Čižakas ir Edmundas Kubilius, veterinarijos gydytojo – Petras Kubilius, Janina Čižakaitė tapo mokytoja, Adelė Jurgelionytė – medicinos sesele, Janina Bimbirienė (Jurgelionytė) mokytoja dirbo Panemunėlio septynmetėje mokykloje.

Apie Panemunių kaimą

Emilija Šukienė

Panemūniai – senas kaimas, senuose dokumentuose minimas jau 1585 metais, yra Rokiškio rajone, prie kelio, einančio nuo Panemunėlio miestelio į Ruopiškio kaimą. Kitas kelias eina nuo Antano Jurgelionio sodybos į Kavoliškį. Tai artimiausias kelias nuvažiuoti į Rokiškį. Šiuo keliu seniau žmonės ir važiuodavo arkliais į turgus ar šiaip kokiais reikalais.

Dabar pro Panemunių kaimą nutiestas naujas asfaltuotas kelias Panevėžys–Daugpilis. Juo kasdien pravažiuoja daugybė visokių mašinų, o arkliais važinėjama tik kaime, nors ir arklių mažai beuginama, nes visur naudojami traktoriai bei įvairios mašinos.

Pro pietinę kaimo pusę teka Nemunėlis. Jo pakrantėmis driekiasi pievos, kai kur auga medžiai, bet bebrai juos labai nugraužia. Seniau tas pievas šienaudavo. Žmonės gyveno sunkiau ir vargdavo daugiau. Jei pasitaikydavo šlapi metai, sudžiovintą šieną reikėdavo išnešti į pakraščius, kad galėtum arkliais privažiuoti ir išvežti. Dabar tų pievų niekas nebešienauja, paliktos paukščiams gyventi.

Į pietus už plento yra Kurlensų sodyba ir Kurlensko ežeras. Per kaimą eina Šiaulių–Daugpilio geležinkelis, o už geležinkelio kaimas ribojasi su Sacharos mišku. Taip vadino todėl, kad tame miške buvo Sacharos durpynas. Ten kasė durpes, o dabar tas durpynas užaugęs medeliais, krūmais. Tą mišką dar vadindavo ir Žemaičio mišku, nes ten eiguliu dirbo žmogus, pavarde Žemaitis. Dabar tos sodybos nebėra.

Senasis Panemunių kaimas (*ūlyčia*) tęsėsi pagal kelią nuo Panemunėlio miestelio dar už Kurlensų sodybos. Vėliau žmonės išsikėlė į vienkiemius. Kairėje kelio pusėje ir už geležinkelio iki miško buvo išsidėsčiusios 27 ūkininkų sodybos, atskiri vienkiemiai, kuriuose gyveno ir dirbo žemę 153 žmonės, išsikėlę iš *ūlyčios*. Toks buvo išsiplėtęs Panemunių kaimas.

Dešinėje kelio pusėje stovėjo nedidelės trobelės, vadintos *grytelėmis*, su mažais žemės lopinėliais, aptvertos tvorelėmis, ant kurių svirdavo geltoni žieminių jurginų žiedai. Dabar tų jurginų, žydinčių prie sodybų, jau nebesimato. Auginamos kitos gėlės. (Pas mane jų dar auga.)

Vienoje iš tų trobelių gyveno Ona Bitinienė, kurią kažkodėl vadino *Čelčeniene*, gal kad greitai kalbėdavo. Tai buvo labai maloni, paslaugi moteris. Ją mylėjo moterys ūkininkės ir kviesdavo pabūti prie vaikų. Taip ji užsidirbdavo duonos pragyvenimui.

Čypų sodybėlės moterys verpdavo linus, vilnas arba eidavo dirbti padienėmis darbininkėmis. Jos pas ūkininkus ravėdavo daržus, padėdavo kasti bulves. Kazys Čypas eidavo dirbti į dvarą, nors darbštumu nepasižymėjo.

Dar buvo Marcijonaičių trobelė. Jos irgi verpdavo linus, vilnas. Už darbą joms pasodindavo po kelias vagas bulvių, kai paskersdavo kiaules, duodavo mėsos.

Viena maža trobelė stovėjo prie Antano Jurgelionio sodybos. Prisimenu, kad prie tos trobelės augo vienintelė aukšta, sena obelis su rausvais obuoliais. Trobelė buvo neaptverta, bet aplink buvo švaru. Joje gyveno Marciūtė ir Teresitė Galinaitės. Jos eidavo dirbti padienėmis darbininkėmis, buvo gerbiamos moterys.

Dar buvo nedidelė Onos Bražiūnienės sodybėlė. Malonią moterį vadindavo Anciuote. Tokią ją prisimenu ir dabar, nors ji seniai mirusi. Anciuotė mokėjo gražiai

megzti ir turėjo įvairių raštų. Megzdavo megztinius, užuolaidas, staltieses. Kaimo mergaitės bėgdavo pas ją mokytis megzti. Ji noriai jas pamokydavo.

Kaip pasakojo Aldona Šakalienė (Tumonytė), šeimos daugiausia buvo didelės. Jų šeimoje augo 7 vaikai: 5 broliai ir dvi seserys. Aldona gyvena Panemunėlyje (jos dukra Eugenija Šakalytė dirba sinoptike ir ją dažnai matome per televiziją, pranešinėjančią orų prognozes), o jos sesuo Kavoliškyje. Tėvai ir broliai seniai mirę. Jie augo prie pamotės, todėl nebuvo lengva.

Visi Tumonių vaikai baigė pradinę mokyklą. Matyt, turėjo įtakos kunigas Jonas Katelė, kuris labai rūpinosi, kad jo parapijos žmonės būtų raštingi. Tumoniai turėjo 18 ha žemės, reikėjo dirbti, gal todėl vaikai toliau nesimokė. Tėvas Jurgis Tumonis buvo geras kalvis, turėjo kalvę. Vienas iš sūnų irgi buvo išmokęs kalvio amato. Tėvas mokėjo ir medžio darbus dirbti, to mokė ir vaikus. Kai sūnūs paaugo, eidavo pas ūkininkus dirbti žemės *ant pusės*. Ūkininkas duodavo savo sėklos, jie pasėdavo, nuimdavo derlių, o grūdus, šieną ir kitokį derlių pasidalindavo perpus. Už darbą būdavo toks atlyginimas.

Tumoniai mokėjo krėsti molinius tvartus ir taip užsidirbdavo pinigų. Be to, jie ne tik darbštūs buvo, bet mokėjo ir groti, buvo savamoksliai muzikantai. Brolis Valentinus grojo armonika, Albinas griežė smuiku, Juliukas mušė būgną ir grodavo dzinguliais, o sesutė Aldutė irgi kartais barškindavo dzingulius. Grodavo gegužinėse ir vakaruškose.

Kaimuose gegužės mėnesį būdavo rengiamos gegužinės pamaldos (*mojavos*). Mūsų kaime jos dažniausiai vykdavo Antano Kubiliaus sodyboje, esančioje prie kelio. Jaunimas po maldų šokdavo, dainuodavo, žaisdavo ratelius, o grodavo Tumonių vaikai.

Kaime buvo ir daugiau savamokslių muzikantų: Petras Marcijonas ir Antanas Jurgelionis griežė smuiku ir grojo armonika, Pranas Jurgelionis ir jo sūnus Jonas grojo armonika, Kazys Kubilius parapijos orkestre pūtė dūdą. Taigi kaimo žmonės ne tik dirbdavo, bet rasdavo laiko ir pasilinksinti, pailsėti, nes sekmadieniais ar kitomis švenčių dienomis nedirbdavo, nebent tik tada, jei būdavo nepalankios gamtinės sąlygos.

Iš seniausių kaimo gyventojų dar yra Aldutė Jurgelionienė, bet su ja nepavyko pasikalbėti, ji sirgo.

Kaimas turėjo ir daugiau kalvių. Pranas Jurgelionis irgi daug padėdavo žmonėms – reikalingiems kalvio darbo nereikėdavo kitur važiuoti. Jis turėjo jaują, joje džiovindavo linų pėdelius o išdžiūvusius mindavo arkliniais mintuvais (man teko varinėti arklius, kai mynė linus). Paskui juos rankomis braukdavo, šukuodavo su šepėčiu, kai norėdavo gauti gražų, švelnų, žvilgantį linų pluoštą. Tada iš suverptų lininių siūlų ausdavo drobes, staltieses, rankšluosčius. Anksti pavasarį dar ant sniego ištiesdavo jų rietimus balinti saulėje. Pavasario saulėje drobės geriausiai išbąla. Laikydavo avių, iš jų vilnų suverptų siūlų ausdavo milus, o iš jų siūdavo drabužius: paltus, švarkus, kelnes, sijonus ir kt. Buvo kaime ir siuvėjas – Feliksas Jurgelionis. Jis gerai atlikdavo savo darbą ir buvo gerbiamas.

Adomas Dilys rankomis kasdavo šulinius ir pats padarydavo ritinius. Jo darbas žmonėms buvo labai reikalingas. Nedaug žemės turėjo, tai taip užsidirbdavo pinigų. Augino du vaikus.

Tie, kurie nemokėjo kokių nors amatų, dirbo žemę, sėjo javus, augino gyvulius, parduodavo bekonus. Pamenu, kaip eilės pakinkytų vežimų su bekonais medinėse būdose (*krotose*) stovėdavo Panemunėlio geležinkelio stotyje ir laukdavo, kol juos parduos. Laikydavo po kelias karves, pieną veždavo į Panemunėlio miestelio pieninę ir už pieną gaudavo pinigų. Augino žmonės ir linus. Kai buvo pastatytas Panemunėlio linų fabrikas, žmonėms darbas palengvėjo, nes galėdavo nuvežti jau atsiklojęsčius, surištus į pėdelius linus ir ten juos išminti. Gautą pluoštą braukdavo, šukuodavo, o ko nesunaudodavo savo reikmėms, parduodavo. Sėmenis irgi parduodavo. Taip ir už linus gaudavo papildomų pajamų.

Vokiečių okupacijos metais mokyti buvo nelengva: sunku buvo gauti popieiaus, trūko vadovėlių. Užrašus rašydavome gautų iš kokios įstaigos sąskaitų lapų kitoje pusėje. Elektros tuo laiku kaime nebuvo. Mokėmės prie spingsulės, kurioje degė lajus arba avių taukai. Kai kas – prie lemos, kurioje degė žibalas ar kitas degus skystis. Lempa atrodė gan šviesi, nors ir rūkdavo. Tėvai išmainydavo iš traukinio mašinistų gazolio už lašinius. Traukinys sustodavo Panemunių kaime, nes buvo įrengta stotelė, nutiesti antri bėgiai, kad galėtų prasilenkti traukiniai.

Mergaitės pasisiūdavome basutes virveliniais padais. Iš linų nusivydavome virvelių, jas susiūdavome ir padarydavome padus, o viršų susiūdavome iš drobės juostelių. Džiaugdavomės, lenktyniaudamos, kuriai gražesnes pavyko pasisiūti.

Kadangi geležinkelis ėjo per tėvų žemę, tai teko matyti, kaip vokiečių kareiviai sprogdino bėgius, nes jau nebegalėjo nuvažiuoti iki Panemunėlio miestelio, kur buvo rusai, ir reikėjo grįžti atgal: vieną pavakarę paskutinį kartą atvažiavo šarvuotas traukinys ir ėmė šaudyti padegamomis kulkomis. Užsidegė Vytauto Jurgelionio tvartas, sudegė ir daugiau pastatų. Traukinys grįžo Rokiškio pusėn ir daugiau nebesirodė. Išvažiavus traukiniui, buvo susprogdinti bėgiai. Bėgių gabalai nuskriejo gana toli, net prie mūsų namų radom jų gabalų. Po kokios savaitės vokiečių armija pasitraukė.

Karo metu sudegė tos mažos trobelės, o jų žmonės apsigyveno pas kaimynus ar išsikėlė gyventi į Panemunėlio dvarą. Ūkininkai kai kuriuos sudegusius pastatus atstatė ir gyveno toliau.

Vokiečiai vežė vyrus į Vokietiją darbams. Buvo išvežti Juozas Muralis ir Jonas Skipskys. Skipskys 1939–1940 m. dirbo geležinkelio darbininku, o karui prasidėjus išvežtas į Leipcigą. Ten dvejus metus dirbo metalo liejimo fabrike kranininku. Grįžo į Lietuvą. Lietuvoje tuo metu šeiminkavo rusų armija. Jonas 1944 m. gruodžio mėn. buvo paimtas į rusų armiją ir nuvežtas apmokymams į Brianską, o iš ten po apmokymų į Berlyno frontą. Iš Panemunių kaimo į rusų armiją buvo paimti 8 vyrai, tik išvežti į kitus frontus. Pasibaigus karui, tik Jurgelionio brolis negrįžo – mirė Brianske.

Jonas Skipskys 1945 m. balandžio 26 d. Berlyne buvo sunkiai sužeistas, gulėjo ligoninėje, nes neteko vienos akies, galvoje yra likusi skeveldra. Grįžo tą pačių metų rugpjūčio mėnesį į Lietuvą. Dirbo Panemunėlio valsčiuje sekretoriumi, o nuo 1947 m. finansų skyriuje valstybės mokesčių inspektoriumi. Dabar yra pensininkas ir gyvena Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje Šetekšnos gatvėje. Apdovanotas 4 ordinais ir 12 medalių. Lietuvos nepriklausomybės metais jam už darbą Leipcige iš Vokietijos per Maskvą buvo sumokėta kompensacija.

Iš Panemunių kaimo į miškus partizanauti išėjusių vyrų nebuvo.

Karas baigėsi, prasidėjo kolūkių kūrimas. Žmonės labai nenorėjo stoti į kolūkius, bet reikėjo, nes nebuvo kitos išeities. Sunkiausia buvo tiems ūkininkams, kurie turėjo daugiau žemės. Juos vadino „buožėmis“ ir reikalavo iš jų vis didesnės duoklės, kad greičiau stotų į kolūkius. Prisimenu, kaip stojant į kolūkių mūsų (Kazio Pranckūno) žemėje išaugo geras javų derlius. Prikūlėme daug grūdų, bet kelis kartus reikėjo vežti grūdų duoklę valstybei, net maistui mums patiems nebeliko ir reikėjo skolintis iš giminių ar kaimynų. Augome 4 vaikai ir visus leido į mokslus. Buvo sunkus metas.

Kolūkis kūrėsi, reikėjo statyboms medžiagos, tai nesiklausę sugriovė mūsų klojimą, daržinę, klėtį ir viską išvežė statybai, o nemokėjo nieko. Tvirtas buvo molinis, tai jo tuo laiku nenugriovė, padarė duris iš galo, kad būtų galima įvažiuoti su pašarų vežimu. Tvirtai laikė kolūkių karves, arklius, o mūsų tėvai juos šėrė. Tėvams liko tik gyvenamasis namas, tai mažytį tvartelį pasistatė, kad turėtų kur laikyti karvę, kiaulę, vištas.

Prasidėjo žmonių vežimas į Sibirą. Iš Panemunių kaimo buvo išvežta A. Kubiliaus šeima. Tėvas buvo miręs. Išvežė motiną, sūnų ir dukrą, o vyresnioji dukra Danutė, mokytoja, pabėgo ir jos neišvežė. Motina mirė Sibire, du vaikai nors grįžo, bet ne į tėviškę, o apsigyveno mieste.

Vežė ir mūsų, Pranckūnų, šeimą, buvo nuvežę į Panemunėlio geležinkelio stotį, bet tuo metu pritrūko vagonų ir mus paleido. Tai vis baiminomės, kada vėl veš, bet, laimė, likom. Tėvelis buvo jau senas ir niekam nieko blogo nebuvo padaręs. Mamytė prieš mirtį pasakojo mano seseriai Anei, kad tėvelis Kazys Pranckūnas su broliu Jonu, kai buvo jauni, jodavę arklius iš *ulyčios* į naktigones, o iš ten jodavę knygų parnešti. Taigi jie buvo knygnešiai, bet apie tai seniau niekam nepasakodavo.

Susikūrus kolūkiams, iš pradžių žemė buvo dirbama arkliais, o vėliau įsigijo traktorių ir kitokių mašinų. Prie sodybų buvo palikta po 60 arų žemės, kur galima buvo pasisodinti bulvių, daržovių ar pasisėti javų. Už darbdienius mokėdavo grūdais. Iš pradžių labai mažai gaudavo už darbdienį. Kai atsirado daugiau mašinų, gaudavo didesnę derlių ir uždirbdavo daugiau. Pradėjo mokėti pinigais. Kaime buvo pastatyta karvių ferma, įrengtos girdyklos. Karves pradėjo melžti aparatais. Darbas palengvėjo, žmonės pradėjo geriau gyventi, įsigijo ir naujų baldų, mašinų, bet vis vien jautėsi, kad dirba ne sau, svajojo apie nuosavą žemę.

Jonas Skipskys. 2005 m. gegužės mėn.

Vėliau prasidėjo melioracijos darbai ir reikėjo iš melioruojamų žemių išsikelti. Kaime pradėjo mažėti sodybų. Tėvelis buvo miręs, tai mama išsikėlė gyventi pas sūnų į Kūpiškį, ten ir mirė. Dvi seserys, baigę mokslus, apsigyveno Kaune. Viena sesuo jau mirus, o kita pensininkė. Aš likau Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje ir dirbau mokytoja 45 metus. Dabar esu pensininkė.

Išnyko tėvų sodyba. Dabar dar skursta kelios senos obelys ir šiek tiek medžių, kurie augo aplinkui sodybą, o šiaip nebėra jokios žymės – nei šulinio, nei pastatų pamatų.

Išnyko ir Adomo Veiverio sodyba, tenai vasarą žaliuoja javai. Praėjo gana ilgas laiko tarpas. Žmonės seno. Sumažėjo sodybų, nes senieji išmirė, o vaikai išvažinėjo, ieškojo kur geriau gyventi.

Pagaliau sulaukėme nepriklausomybės. Vėl viskas pasikeitė. Kaime liko 16 sodybų, kuriose gyvena 52 žmonės. Gyvulių žmonės laiko mažai. Kadangi mažai turi traktorių ir kito inventoriaus, tai vieni dirba žemę patys, o kai kurie nuomoja kitiems, nes yra pensininkai. Keli važinėja dirbti į Rokiškį. Vaikai taip pat mokytis važiuoja į Rokiškio ir Panemunėlio mokyklas autobusu.

Panemunių kaimas šiuo metu yra nykstantis, kaip ir daugelis senųjų Lietuvos kaimų.

Apie Lukiškių kaimą

Petras Peldžius

Iki 1926 m. Sālagalio, pavadinto Lūkiškių kaimu, žemė priklausė Šetekšnų dvarui, dvarininko Konstanto Koscialkausko įpėdiniams. 1926 m. žemė buvo išdalinta buvusiems Šetekšnų dvaro kumečiams ir bežemiams Sālagalyjė po 8 ha, o kitoje Šetekšnės upės pusėje maždaug po 12 ha žemės. Visi kūrėsi ant pliko lauko. Sālagalyje iš viso buvo 14 vienkiemų. Vėliau Šetekšnų dvarą nupirko Antanas Jankauskas, lenkas, pavyzdingas ūkininkas, labai gerai tvarkęs ūkį, gaudavęs didelį derlių. Augindavo kviečius, cukrinius runkelius, linus, kanapes, kurias užaugdavo iki 3 metrų aukščio, o jų šaknis tekdavo kirsti kirviu. Mėšlą veždavo, kratydavo ir tuoj pat apardavo. Turėjo 2–3 šeimas kumečių. Šeimos galvai, dirbančiam visas dienas, per metus duodavo 50 pūdų grūdų, 0,5 ha žemės ir visą karvės išlaikymą. Kitiems šeimos nariams už darbą mokėdavo papildomai – atskirai. Kai kuriems darbams pasikviesdavo aplinkinių žmonių, daug kas eidavo papildomai užsidirbti. Kurį laiką dar nuomojo Božedaro dvarą prie Panemunėlio geležinkelio stoties.

Dabartiniu metu iš 14 vienkiemų liko tik 4. Kai kurie išsikėlė į Šetekšnų gyvenvietę, vyresni išmirė, o jaunesni išvyko kas kur į miestus. Pastatų kaip nebūta, lygus laukas. Prieš kolektyvizaciją jei augdavo kur nors koks karklas, tai būdavo

Merginų šokių ratelis prie Šetekšnų bibliotekos (iš kairės): Stasė Neniškaitė, Aldona Peldžiūtė, Alė Tunaitytė, Tolia Petuchova, Danutė Stružaitė (Panemunėlio vidurinės mokyklos mokytoja, šokių ratelio vadovė), bibliotekininkas Petras Peldžius, Elena Peldžiūtė, Elena Zaveckaitė, Genė Masionaitė, Stasė Strumskaitė. Apie 1957 m.

Šetekšnų kultūros namų tautinių šokių ratelis. Sėdi (iš kairės): Aldona Peldžiūtė, Tolia Petuchova, Elena Zaveckaitė, Stasė Neniškaitė, Bronė Spaičytė, Stasė Burokaitė, Elena Peldžiūtė, Milda Mačiulytė, už jų – Šetekšnų kultūros namų direktorė Janina Macijauskienė ir meno vadovė. Stovi (iš kairės): Algis Čypas, N. Nakutis, Bronius Mačiulis, Petras Peldžius, Antanas Valašinas, Bronius Žvirblis, Kazys Stanys, Vytautas Gasiūnas. Apie 1957 m.

tiesiog saugomas, kad būtų kur nors pasidėti su duonos plutelėmis vandenį nuo saulės spindulių, taip pat atsistėti. O dabar kuo toliau, tuo mažiau žemės apdirbama, karklai užgožė visas pievas ir net plečiasi į dirbamą žemę. Visur išplito visokie builiai, ir laukai, ypač pievos, pavirto džunglėmis. Karaliauja bebrai, šernai, stirnos, lapės, pasirodo briedžių. Likę keli žmonės jau pensininkai – nėra kam dirbti žemės. Be to, ir susisiekimas nepatogus, blogas. Tarpais apsodinama mišku.

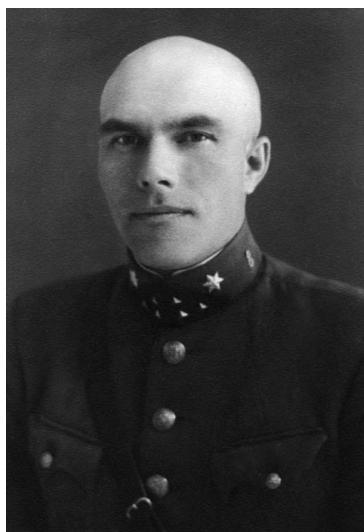
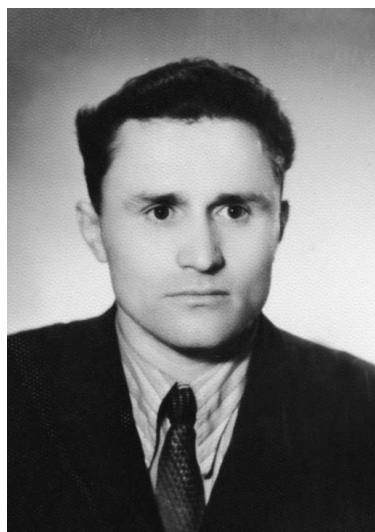
Po kolektyvizacijos Šetekšnų dvaro rūmuose įsikūrė kolūkio kontora, biblioteka, kultūros namai, įrengta scena. Buvo rodomi filmai, vaidinimai. Rūmai tapo traukos centru. Susirinkdavo labai daug žmonių, iš jų pusė ar net daugiau jaunimo. Vykdavo jaunimo pasilinksminimo vakarai, atvykdavo jaunimas labai iš toli. Visi būdavo primami draugiškai, kaip svečiai, ir jautėsi kaip namuose. Apie kokius ginčus ar kivirčius negalėjo būti nė kalbos – uždrausta. Pasilinksminimuose būdavo tik šokiai, dainos ir juokas. Dalyvavę visa tai ir dabar prisimena tik iš gerosios, linksmosios pusės.

Dabar dvaro pastatas, rūmai, stovi apleistas, tuščias, kaip vaiduoklis. Dvaro savininkas Antanas Jankauskas turėjo keturis vaikus: Jadvyga (Jadzė) ir Zosė gyveno JAV, Elena – Lenkijoje, Benediktas – gydytojas, gyveno ir mirė JAV.

Iki 1926 metų vargu ar buvo kokių mokyklų. Žmonės buvo savamoksliai, bet dauguma šiek tiek mokėjo rašyti, žinoma, su klaidomis, net raidžių trūkdavo žodžiu-

Rokiškio rajono dainų šventė. 1957 m.

Petras Peldžius

*Kapitonas Juozas
Peldžius. Joniškis.
1940 m.*

*Kariūnas Juozas Peldžius. Aukštoji Panemunė.
1927 m.*

*Leitenantas Juozas Peldžius. Panevėžys.
1928 m. L. Frido nuotr.*

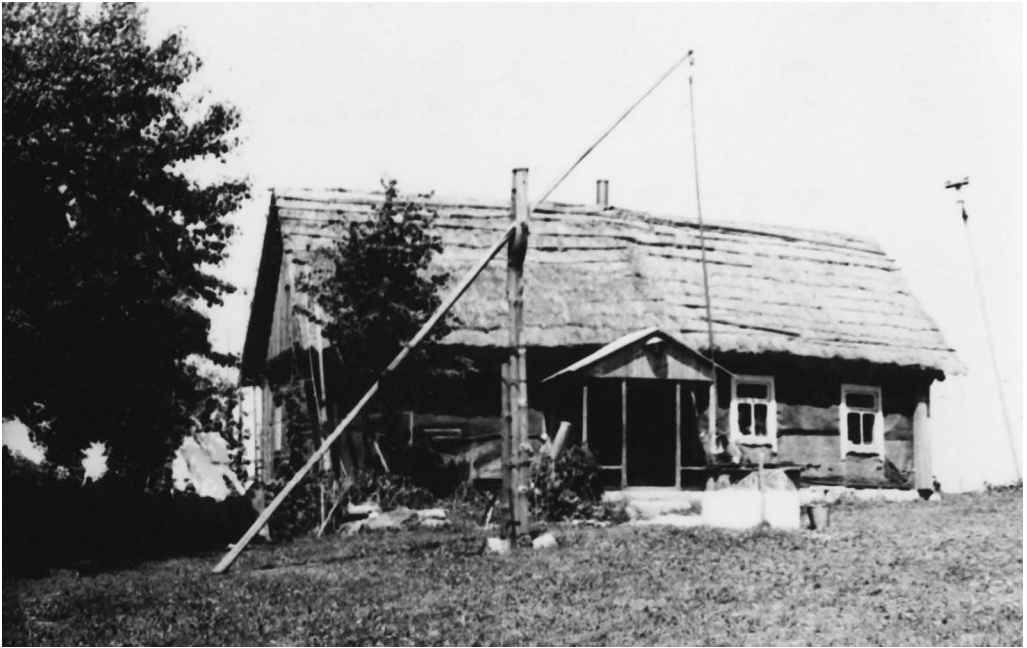
*Jonas Peldžius – Pirmojo artilerijos pulko
1-osios baterijos artileristas. 1920 m.*

Stepono Peldžiaus sodyba

Steponas Peldžius – Pirmojo artilerijos pulko 1-osios baterijos artileristas. 1923 m.

*S. Peldžiaus šiaudais
dengta gryčia*

*Peldžiai (iš kairės):
Elena Vilipienė
(Peldžiūtė), Steponas,
Petras, Pranciška,
Aldona*

se. Tuo metu apie mokslą kumečiui galvoti buvo neįmanoma, retenybė. Bet Juozas Peldžius dar piemenaudamas susidomėjo knyga. Ganydamas karves pasislėpęs nuo lietaus skaitydavo, o kai reikia kur nors pavaryti karves, prašydavo kitą piemenį Romą Tijūną – „eik tu, pavaryk.“ Valdžia, pastebėjusi tokį jo ryžtą mokyti, kažkiek parėmė. Pasirinko karišką tarnybą ir tapo Nepriklausomos Lietuvos kapitonu.

Išeidamas iš kariuomenės pasiėmė savo asmens bylą, kurioje rašoma: gabus, savarankiškas, gerai orientuojasi, turi nusipirkęs 18 ha žemės Kraūpių kaime, netoli Kamajū. Pakelti ar nepakelti majoru? – Nepakelti todėl, kad nepriklauso jokiai partijai.

Buvo 4 broliai. Visi tarnavo paskelbtos Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje: Jonas (1895–1950) – 1-asis artilerijos pulkas, 1-oji baterija; Antanas (1897–1948);

Steponas (1898–1987) – 1920 05 15 7-tojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulko 1-ojo bataliono 2-oji kuopa, nuo 1922 10 02 1-ojo artilerijos pulko 1-a baterija; Juozas (1904–1976) – Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kapitonas.

1940 m. kariuomenė pavadinta Lietuvos liaudies kariuomene, pakeista uniforma. Atėjus vokiečiams Juozas pasitraukė iš karinės tarnybos ir perėjo į civilinį darbą. Vėl atėjus rusams grįžo į Rokiškį arčiau tų, su kuriais pradėjo savo gyvenimą. Mat būnant toliau, tarp nepažįstamų, grėsė didesnis pavojus – Sibiras, jei ne blogiau. Dirbo Rokiškio (dabar J. Tumo-Vaižganto) vidurinėje mokykloje, dėstė karinį parengimą, vėliau – Švietimo skyriuje inspektoriumi. Daug kartų buvo apklausinėjamas saugumo tarnybų. Visą laiką slėgė išvežimo baimė. Bet viskas, ačiū Dievui, baigėsi laimingai.

Lukiškių kaimo gyventojai

Eil. Nr.	Šeimos galva	Žmonių skaičius	Iš jų vaikų	Vaikų vardai
1.	Feliksas Giedraitis	5	1	Irena
2.	Juozas Neniškis	3	1	Stasė
3.	Steponas Peldžius	5	3	Petras, Aldona, Elena
4.	Petras Valašinas	7	4	Danutė, Benediktas, Antanas, Rasutė
5.	Romas Tijūnas	7	4	Juozas, Stasys, Zigmas, Petras
6.	Antanas Šerepka	4	2	Onutė, Bronius
7.	Antanas Mažeikis	10	7	Narcizas, Sigita (dvyniai), Benediktas, Antanas, Jeronimas, Stasė, Regina
8.	Jonas Mikulis	5	1	Rimantas
9.	Pranas Garška	2	–	
10.	Jonas Buckus	3	1	Janina
11.	Kazimieras Spaičys	4	2	Algis, Bronė
12.	Kazimieras Strumskis	9	7	Danutė, Vytautas, Juozas, Jonas, Stasys, Antanas, Rožė Genutė
13.	K. Čepelis	9	7	Seva, Kazimiera, Algis, Kęstutis, Antanas, Birutė, Valentas
14.	Vladas Matiukas	3	1	Lionginas
	Iš viso:	76	41	

Priedas: Stepono Peldžiaus užrašai apie pajamas ir išlaidas

Pajamos

1925 m.		
Data	Atliktas darbas per dieną	Uždarbis
02 23	Dirbta dvare	0,5 pūdo* rugių
02 24	Dirbta dvare	0,5 pūdo rugių
03 09	Dirbta pas Vizbarą	3 Lt
05 11	Dirbta pas Buckų	20 svarų** miežių
05 14	Dirbta dvare	20 svarų miežių
06 17	Dirbta pas Bagdoną	3 Lt
06 30	Dirbta pas Vizbarą	3 Lt

(tęsinys)

1925 m.		
Data	Atliktas darbas per dieną	Uždarbis
07 10	Dirbta pas Vizbarą	3 Lt
07 14	Dirbta pas Vizbarą	3 Lt
07 20	Dirbta pas Andrijonienę	1 pūdas rugių
07 21	Dirbta dvare	1 pūdas 10 svarų rugių
07 22	Dirbta dvare	1 pūdas 10 svarų rugių
07 23	Dirbta dvare	1 pūdas 10 svarų rugių
08 03	Dirbta dvare	50 svarų rugių
08 06	Dirbta dvare	50 svarų rugių
08 31	Dirbta dvare	5 Lt
09 01	Dirbta dvare	5 Lt
09 05	Dirbta dvare	5 Lt
10 01	Dirbta pas Vizbarą	3 Lt
10 05	Dirbta pas Bagdoną	3 Lt
10 06	Dirbta pas Bagdoną	3 Lt
10 07	Dirbta dvare	3 Lt
10 10	Dirbta pas Vizbarą	3 Lt
10 13	Dirbta dvare	3 Lt
10 14	Dirbta dvare	3 Lt
10 15	Dirbta dvare	3 Lt
10 17	Dirbta pas Čerškų	3 Lt
10 24	Dirbta dvare	3 Lt
10 27	Dirbta pas Vizbarą	3 Lt
10 29	Dirbta pas Buckų	20 svarų rugių
11 16	Dirbta pas Vizbarą	2 Lt
11 17	Dirbta pas vizbarą	2 Lt
11 27	Dirbta pas Buckų	20 svarų rugių
12 14	Dirbta pas Valašinę	3 Lt
12 15	Dirbta pas Valašinę	3 Lt
12 16	Dirbta pas Valašinę (0,5 dienos)	1,5 Lt

1926 m.

01 21	Dirbta pas Vizbarą	20 svarų rugių
01 22	Dirbta pas Vizbarą	20 svarų rugių
04 23	Dirbta dvare	3 Lt

* pūdas ≈ 16 kg.

** svaras = 400 g (0,4 kg).

Išlaidos

Data	Kam išleisti pinigai	Suma (Lt)
1925 m.		
01 12	Pirkta baltas kumelys	170
02 03	Baltas kumelys išmainytas į bėrą arklį ir sumokėtas priedas	4
02 04	Pakaustytas arklys	3
02 04	Taisytas kirvis	1,5
03 08	Pirkta medžiaga kelnėms	5

(tęsinys)

Data	Kam išleisti pinigai	Suma (Lt)
1925 m.		
03 08	Pirkta pamušalas kelnėms ir guzikas*	2
03 08	Sumokėta už kelnų pasiuvimą	5
	Pirkta medžiaga kelnėms ir frenčiui**	12
	Sumokėta už frenčiaus ir kelnų pasiuvimą	16
	Pirkta medžiaga gimnastiorkai***	10
	Sumokėta už gimnastiorkos pasiuvimą	4,5
	Pirkta napielninkas****	1
	pielai***** pataisyti	

* saga

** uniforminiam švarkui

*** palaidinei

**** dildė, brūžeklis

***** pjūklui.

Apie Moškėnų kaimą

Petras Jakštas

Moškėnų piliakalnis rodo, kad Moškėnai yra viena iš seniausių Lietuvos gyvenviečių. Kaime buvo du pusvalakininkiai Valikoniai, du pusvalakininkiai Papaurėliai, keturi ketvirtadalininkiai Janoniai, du pusvalakininkiai Sokai, du pusvalakininkiai Tvirkučiai, valakininkas Matulėnas, keturi ketvirtadalininkiai Grižai, valakininkė Jurgelionienė, du pusvalakininkiai Adamoniai, vadinami šlėktomis, valakininkas Šedys ir dar keturi valakininkai Adamoniai. Vienas jų buvo vadinamas tikra pavarde, nes jis buvo išėjęs užkuriom į Rokiškį, kur turėjo valaką žemės ir nuolat gyveno, o Moškėnų ūkį išnuomodavo. Visi kiti Adamoniai turėjo pravardes: vienas jų buvo *Kavoliukas*, antras – *Joniukas*, o trečias – *Kazelis*. Be to, dar buvo trys trečdalininkiai Jasiūnai. Buvo ir bežemių. Du jų turėjo gryteles vakariniame kaimo gale – Sokas ir Kanzerka, o kiti du, Tvirkutis ir Janušonis, pamiškėje. Taigi Moškėnai buvo didžiausias apylinkės kaimas. Seniau čia buvo ir smuklė, kurią nuomojo žydas Abromas. Kai Rusijoje buvo įvestas degtinės monopolis, smuklė užsidarė. Jos nuomininkas išsikėlė į Rokiškį, o pastatą nupirko Juozapas Grižas.

Panemunėlio klebono kunigo Jono Katelės dėka visi Moškėnų gyventojai buvo raštingi. 1919 m. atidaryta pradinė mokykla, kurią paskui iškėlė į Martiniškėnų kaimą. Tačiau dorovės atžvilgiu moškėniečiai buvo labai nusmukę. Čia, žinoma, buvo kalta smuklė ir Kavoliškio dvaro miškas. Degtinės mėgėjai, neturėdami pinigų, ką nugriebę nešdavo į smuklę, o žydas viską priimdavo ir išmainydavo į degtinę. Kiekvienas kiemas turėjo miške pievų, kurias jiems buvo atidavęs dvarininkas. Bet miškas priklausė dvarininkui Komarovskiui. Tačiau Moškėnų gyventojai į mišką žiūrėjo kaip į savo tėvoniją ir jį kirsdavo ne tik savo reikalams, bet ir veždavo į Rokiškį parduoti. Buvo du eiguliu – vienas viename, o kitas kitame miško gale, bet jie kovoti su vagiliais nepajėgdavo. Dvarininkui nusibodo bylinėtis su miško naikintojais, ir jis prieš Pirmąjį pasaulinį karą pardavė ne tik mišką, bet ir žemę, kurioje augo miškas. Kaimas nusiminė. Bandė sustabdyti pardavimą. Rašė valdžiai prašymus. Tačiau valdžia pripažino, kad pardavimo akto panaikinti negalima, nes savininkas gali su savo turtu elgtis, kaip jam patinka. O moškėniečiai priprato nebeskirti, kas yra sava, kas svetima. Vos 3–4 kiemai bebuvo teisingi ir padorūs. Todėl Moškėnų kaimynai nesidžiaugdavo tokia kaimynyste.

Kai uždarė smuklę, atsirado degtindarių. Pirmieji degtindariai, rodos, buvo Jonas Grižas ir Juozapas Sokas. Abu buvo patekę už tai į kalėjimą. Pasėdėjo po tris mėnesius Zarasų apskrities kalėjime, bet savo amato nemetė, tačiau buvo atsargesni. Minėto Grižo brolis Panemunėlio valsčiaus sueigos nutarimu už nuolatinės vagystes buvo ištremtas į Sibirą. Kai atvyko policininkai jo išvežti, susirinko kaimynai atsisveikinti. Tėvas ėmęs graudžiai verkti ir aimanuoti, o sūnus pasakęs: „*Tėveli, reikėjo verkti ir gerai mane išlupti, kai parnešiau pavogtą iš Panemunėlio stoties krautuvinininko Mizracho cukraus galvą. Tada mane pagyrei. O dabar verkti per vėlu.*“ Iš Sibiro jis nebegrižo.

Seniau žmogžudystės būdavo labai retos, ypač kaimuose. Nebent ką nu-

Perspausdinta iš: Jakštas P. *Atsiminimų tėkmėje: Stramiliai, Rokiškis, Sankt Peterburgas, Vilnius, 2004*, p. 47–58.

žudydavo plėšikai. Tačiau Moškėnai pagarsėjo žmogžudystėmis. Tik vienos kartos amžiuje nekaltai žuvo šešios gyvybės.

Maždaug prieš 70 metų gyveno turtingas ūkininkas, valakininkas Grižas. Jis mirdamas paliko sūnų ir dvi dukteris. Viena jų ištekėjo už Pranciškaus Soko į Pelandiško vienkiemį, o kita gyveno drauge su nevedusiu broliu. Ji draugavo su netolimu kaimynu Milakniu iš Jočėlių vienkiemio ir susitarė su juo nužudyti brolių, o paskui, paveldėjusi ūkį, už jo ištekėti. Šį sumanymą Milaknis ir įvykdė. Jis draugavo su Grižu. Kartu eidavo į vakaruškas. Gerai pažino draugo būdą.

Kartą juodu vakaravo Moškėnų kaime šeštadienio vakare prieš patį Adventą. Milaknis išėjo iš vakaruškos kiek anksčiau, sakydamas, kad einąs namo, nes rytą eisias į ankstyvasias mišias, rarotas. Tačiau jis nuėjo pas Grižą ir pasislėpė tvarte, nes žinojo, kad jo draugas, grįžęs namo, ateis į tvartą arklių pašerti. Kai tik Grižas atėjo į tvartą, žudikas smogė jam šerdekšniu per galvą ir sutriuškino kiaušą, o lavoną, padėjęs ant rogučių, nuvežė prie upės ir paguldė prie eketės, iš kurios nešdavo vandenį gyvuliams girdyti. Manė, kad galima inscenizuoti nelaimingą atsitikimą. Girdi,ėjo naktį vandens parsinešti, paslydo ir griūdamas susiskaldė galvą.

Nužudęs draugą, Milaknis, mėtydamas pėdas, anksti rytą išėjo į Rokiškį. Pakeliui užėjo į Bareišių kaimą ir drauge su šio kaimo jaunimu nuėjo į rarotas, atliko išpažintį, bet draugai pastebėjo, kad prie Komunijos jis nėjo. Įtarė, kad kunigas nedavė jam nuodėmių atleidimo.

Nors niekas iš kaimynų nei matė, nei girdėjo, kaip buvo nužudytas Grižas, tačiau vis dėlto tuojau buvo įtartas Milaknis. Iš pradžių jis neprisipažino. Darant kratą jo namuose buvo rastas paslėptas jo švarkas su kraujo dėmėmis. Jis aiškino, kad švarką sukruvino, nešdamas nušautą kiškį. Ekspertizė nustatė, kad kraujas yra žmogaus ir tos pačios grupės kaip nužudytojo velionies. Pagaliau kaltininkas prisipažino, papasakojo, kaip jis įvykdė nusikaltimą, bet savo mylimosios neįpainiojo, visą kaltę prisiimdamas sau. Teismas jį nubaudė katorga, t. y. sunkių darbų kalinimu, ir išsiuntė į Sibirą. Iš ten jis nebegrižo. O jo mylimoji užsiėmė užkuri, Šedį iš Mitragalio kaimo, bet išprotėjo ir dar nesena mirė. Turėjo vienintelį sūnų, kuris taip pat buvo beprotis, bet labai tykus ir ramus. Šedys vedė antrą žmoną, kuri posūnio labai nekentė ir žiauriai su juo elgdavosi. Po tėvo mirties jis nebeilgai gyveno. Kaimynų manymu, jį pribaižė pamotė. Taip išnyko Grižų giminė. Dabartiniai Grižai yra kitos šakos, su kuria giminystės saitų jau nebebuvo. O Milaknis buvo kilęs iš labai padorios šeimos. Ir jis pats buvęs protingas, gabus ir apsiskaitęs vaikas, turėjęs poetinių gabumų, kurdavęs dainas. Tačiau, patekęs į neprotingos merginos įtaką, pražudė savo gabumus ir žmogaus orumą.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą, 1909 ar 1910 metais, Matas Tvirkutis bylinėjosi su tėvu, kurį jis turėjo išlaikyti. Teisme susitaikė. Grįždamas parsivežė tėvą negyva. Visi įtarė, kad jis tėvą pasmaugė. Parsivežęs lavoną kitą dieną skubiai palaidojo mažosiose Moškėnų kapinaitėse. Tačiau gandai pasiekė valdžią. Iš Zarasų atvyko apskrities gydytojas, prokuroro padėjėjas ir Panemunio nuovados viršininkas. Lavoną atkasė ir padarė skrodimą. Tačiau smurto žymių jau nebegalėjo nustatyti. Todėl byla buvo nutraukta dėl įrodymų stokos.

Po Pirmojo pasaulinio karo, apie 1924 metus, buvo Moškėnuose vakaruška, į kurią atvyko ir kitų kaimų jaunimo. Šoko, linksminosi. Bet girti Moškėnų peštukai

ėmė kibti prie kito kaimo vaikino ir paprašė jį išeiti į kiemą, o kai vaikinas išėjo, jį nudūrė peiliu. Du žudikai, rodos, Janonis ir Valikonis, pateko už tai į kalėjimą.

Kiek vėliau Petras Grižas sukapojo kirviu galvas savo dėdienei Grižienei ir jos seseriai. Grižienė buvo našlė. Vaikų neturėjo. Todėl buvo nutarta ją nužudyti ir paveldėti jos žemę, ketvirtadalį valako. Užgavėnių vakarą, kai pas Grižus vakaravo ir viso kaimo jaunimas šoko, žaidė ir dainavo, vyresnysis Grižų sūnus Petras, pasiėmęs kirvį, nuėjo pas netoli gyvenančią dėdiene, bet jau rado duris uždarytas ir užsklęstas. Grižienė su savo nesveika seserim gulėjo lovoje, bet, išgirdusi prie durų klebenimą, atsikėlė ir, apsiautusi kailiniais, priėjo prie durų. Pažinusi savo giminaičio balsą, atidarė duris ir, nieko bloga nemanydama, įsileido vėlyvą svečią į vidų. O pastarasis smogė kirviu į galvą, ir nelaimingoji moteris sukniubo priemenėje. Ten ją ir rado negyvą. Jos seseriai perkirto galvą lovoje. Atlikęs šį baisų darbą žudikas po keliolikos minučių grįžo namo ir linksmai šoko. Niekas iš svetimųjų ir nepastebėjo trumpalaikio jo dingimo. Tik savieji žinojo, kad jis buvo išėjęs ir kuriuo tikslu.

Tik kitos dienos pavakaryje kaimynai sužinojo apie moterų nužudymą, kai išgirdo galvijų ir avių bliovimą, nes jie buvo nepašerti, ir atėjo pažiūrėti, kodėl gyvuliai taip bliauna. Pranešė policijai. Atvyko nuovados viršininkas ir tardytojas su teismo medicinos ekspertu, apklausinėjo kaimynus, tarp jų ir patį žudiką, bet jokių nusikaltėlio pėdsakų nerado.

Po kai kurio laiko viena kaimynė ėmė skelbti, kad jai sapne pasirodžiusi velionė Grižienė ir sakiusi, kad ją nužudęs Grižų Petras. Kai ši žinia pasiekė valdžią, vėl buvo pradėtas tardymas. Tačiau tardytojas negalėjo remtis sapnu, o kitų įrodymų nebuvo. Daugybė liudininkų visiškai teisingai tvirtino, kad įtariamasis visą vakarą buvo drauge su jais. Paskui jis nusigėrė, ir išeidami jį paliko saldžiai miegantį lovoje. Aišku, kad jis po to nebegalėjo įvykdyti žmogžudystės. O vis dėlto po kelerių metų atsirado ir įrodymas.

Kitą dieną po nužudymo pas Grižus atėjo artimas kaimynas Martynas Sokas, kuris draugavo su Grižaitė, ir atrado pastarąją bemazgojančią kruviną kirvį. Ji tuojuo susigaudė, paraudo ir ėmė aiškinti, kad kirvis susikruvino kapojant paskerstą kiaulę, bet kaimynai žinojo, kad kiaulė jau seniai buvo paskersta. Pagaliau mergina suprato, kad jos žodžiais netikima. Todėl puolė prie vaikino, ėmė jį bučiuodama ir glamonėdama maldauti, kad jis niekam apie kruviną kirvį neužsimintų. Ir jis ilgai niekam nesakė. Jį nuolat Grižai vaišindavo, o jis pasigėręs triukšmaudavo, keikdavosi, o kartais ir indus imdavo daužyti, bet šeimnininkai tada tik švelniai jį ramindavo: „*Martynėli, Martynėli, eik prie stalo, dar išgersime.*“ Daugeliui kaimynų tokie jo santykiai su Grižais būdavo neaiškūs. Pagaliau Grižai jam davė pinigų į Braziliją išvažiuoti, ir jis išvažiavo. Grižai labai džiaugėsi, manydami, kad pavojaus nebėra. Tačiau po kelerių metų Sokas atsiuntė Rokiškio apskrities policijai laišką, kuriame rašė, kad jo sąžinė nebeleidžia toliau slėpti nekaltų moterų nužudymo ir pranešė, ką jis apie tai žinojo. Po to žudikas buvo suimtas. Tardomas prisipažino ir atvirai papasakojo visas smulkmenas. Teismas jį nubaudė keleriais metais sunkių darbų kalėjimo. Bausmę atliko Panevėžio kalėjime. Kaip pavyzdingo elgesio kaliniui, jam bausmę sumažino. Grįžęs iš kalėjimo, tyliai ir ramiai gyveno. Ir anksčiau jis buvo vienas padoriausių Moškėnų vaikinių. Žinoma, kalta buvo visa šeima, kuri jam pavedė įvykdyti žiauriausią nuosprendį.

Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje vėl visą apylinkę sujaudino žiauri žmogžudystė. Tai buvo iš tikrųjų keistos žmogžudystės atvejis. Pusvalakininkio Papaurėlio žmona kirviu sukapojo galvas savo dviem vaikams, sūnui ir dukteriai, pradinės mokyklos mokiniams. Atrodo, tai buvo rugsėjo mėnesio pradžioje. Tik saulei patekėjus, tėvas išėjo į lauką. Motina kūreno krosnį. Vaikai miegojo lovoje. Motina paėmė kirvį, perkirto vaikams galvas, numazgojo kirvį ir vėl jį padėjo į savo vietą. Po to ji pradėjo verkti ir aimanuoti. Iš karto ji kalta neprisipažino. Ir niekam į galvą neatėjo mintis, kad pati motina gali tokį baisų nusikaltimą padaryti. Iki to laiko buvo laikoma normalia moterim. Gyveno neblogai ir taikiai. Šeimoje nesantaikos nebuvo. Jeigu kartais susibardavo, tai tuojau ir susitaikydavo.

Tada Moškėnų kaimas dar nebuvo išsiskirstęs į vienkiemius. Gryčios buvo viena greta kitos abiem gatvės pusėm. Visi kaimynai jau buvo atsikėlę, ir niekas svetimo žmogaus Papaurėlio kieme nepastebėjo. Todėl aplinkybės rodė, kad tik motina galėjo būti žudikė. Ir ji pati prisipažino. Neteko girdėti, kaip ji teisme aiškino savo nusikaltimo priežastį. Teismo medicinos ekspertai nepripažino jos pamišėle. Teismas ją nubaudė 4 metais sunkiųjų darbų kalėjimo. Kai ji atlikusi bausmę grįžo iš kalėjimo, vyras tuojau mirė. Būdama našlė, nuolat rengdavo savo namuose šokus ir pasilinksminimus. Bet kad ji būtų sirgusi protine liga, žymių nebuvo. Žinoma, ji visiškai normali moteris nebuvo, jei galėjo iš motinos virsti žvėrimi.

Savaime suprantama, kad naujoji karta, augdama tokiaime kaime, kur ne tik svetimas daiktas, bet ir kito žmogaus gyvybė, buvo laikoma niekais, negali būti pavyzdinga. Todėl kaimynystė su Moškėnais niekas ir nesidžiaugė.

Nulla regula sine exceptione, – sakydavo senovės romėnai, – nėra taisyklės be išimties. Taip, Moškėnuose buvo vienas valakinis kiemas, kuris sudarė išimtį. Seniau jo savininkas buvo Jasiūnas, turtingas ūkininkas, visų gerbiamas žmogus. Jis turėjo vienintelę dukterį Marijoną, kuri ištekėjo už našlio Jono Jurgelionio, Panemunėlio valsčiaus valdybos raštininko, kilusio iš Miestėliškių kaimo. Paskui Jurgelionis raštininkavo Aknystojė ir Virbališkiuose. Kai išėjo rusų valdžios įsakas, draudžias laikyti valsčiaus raštininką kataliką, jis su šeima apsigyveno Petrapilyje. Ten jis dirbo raštininku notaro Klokockio kontoroje. Paskui raštininkavo Romos katalikų Mogiliavo arkivyskupijos konsistorijoje, kuri buvo pusiau valdinė įstaiga, įsikūrusi buvusiam rusų didiko ir poeto Deržavino rūmuose (Fontanka, 118). Ten turėjo valdinį trijų kambarių butą.

Jurgelionių šeimoje buvo trys sūnūs – Kleopas, Alfonsas ir Antanas, ir trys dukterys – Elena, Stefanija ir Julija. Kleopas, būdamas studentas, aktyviai dalyvavo 1905 m. rusų revoliucijoje. Revoliucija sužlugo. Prasidėjo žiauri reakcija. Revoliucijos dalyviai turėjo pereiti į pagrindį arba bėgti į užsienį. Kleopas norėjo išvažiuoti į Prancūziją, bet pasienio stotyje atsitiktinai pateko į žandarų nagus. Mat jam grafas Zubovas buvo padovanojęs savo kailinius. Žandarams pasirodė įtartinas jaunuolis su brangiais kailiniais, kurie jo figūrai nelabai tiko. Pradėjo kamantinėti. Pasirodė, kad sulaikytasis yra įrašytas į paieškomųjų asmenų sąrašą. Uždarė jį į Vilkaviškio kalėjimą, kuriame jau buvo nemaža politinių kalinių. Tačiau socialistai suorganizavo kalėjimo užpuolimą ir savo draugus išlaisvino. Kleopas per Suomiją laimingai paspruko į užsienį. Buvo apsistojęs Paryžiuje. Paskui persikėlė į Škotiją, o iš ten į Austriją. Buvo įstojęs į Krokuvos universitetą. Studijavo filologiją. Parašė lenkų kalba studiją apie Panemunėlio tarmės fonetiką. Iš Krokuvos jis išvyko į JAV. Ten baigė

teisės mokslus ir kuri laiką advokatavo. Paskui redagavo „Naujienas“, socialistų dienraštį ir plačiai dalyvavo lietuvių spaudoje, pasirašinėdamas slapyvardžiais – *Jurgis* ir *Kalėdų Kaukė*. Buvo vedęs lietuvaite Mariją Malinauskaitę. Turėjo sūnų Vladą. Į Lietuvą nebuvo parvažiavęs nė karto. Mirė 1963 m. gruodžio mėn. 24 d.

Alfonsas pabėgo iš rusų kariuomenės ir apsigyveno Anglijoje. Iš ten jis ne tik nebegrįžo, bet nė karto nebuvo parvažiavęs aplankyti savųjų. Nerašydavo ir laiškų. Pirmojo pasaulinio karo metu, grįždamas ir Anglijos, jūrininkas estas buvo užėjęs pas tėvus ir pranešė, kad jis tarnavęs prekybos laive, kurio kapitonas prašęs jį aplankyti jo tėvus ir davęs jam adresą. Tačiau laiško neparašė.

Antanas, baigęs Šv. Kotrynos gimnaziją, buvo įstojęs į Petrapilio karo medicinos akademiją. 1918 m. rudenį, kai Rusijoje siautė baisus badas, grįžo drauge su motina ir seserim Julija į Lietuvą. Dirbo Rokiškio apskrities ligoninėje. Kaip karo medikas buvo pašauktas į Lietuvos kariuomenę. Paskui, gaudamas Krašto apsaugos ministerijos stipendiją, baigė Paryžiuje Sorbonos universiteto Medicinos fakultetą ir kaip karinis gydytojas ilgai tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Jo rūpesčiu buvo įkurti Kūno kultūros rūmai. Aktyviai dalyvavo sporto organizacijose ir sporto spaudoje. Sovietų laikais gavo medicinos mokslų kandidato laipsnį ir dirbo Higienos institute. Buvo vedęs Birutę Vileišytę, tuometinio Kauno miesto burmistro dukterį. Vaikų neturėjo. Po poros metų bažnytinis teismas juos išskyrė. Ji ištekėjo už Susisiekimo ministerijos valdininko Tursos, o jis kitos žmonos nebevedė.

Elena ištekėjo už Jurgio Jankausko, kilusio iš Vabalninko parapijos. Jis buvo virėjas. Tarnaudamas rusų caro gvardijos pulke, buvo pasiuntiniu pas karininką Malachovą, kilusį iš turtingos giminės. Išėjęs į atsargą Malachovas pasiėmė ir savo buvusį pasiuntinį Jankauską. Davė jam savo name nemokamą butą, kuriame jis su šeima ir gyveno. Jankauskas buvo žymus virėjas, kuri turtuoliai kviesdavosi balių rengti. Prieš Antrąjį pasaulinį karą jis buvo išvykęs į Angliją. Ten jis buvo vyriausiuoju virėju turtingo lordo rūmuose. Parašė prancūzų kalba knygą „Kulinarinės pastabos“, kuri buvo išleista 1930 m., Vytauto Didžiojo metais, Paryžiuje. Jankauskai turėjo dvi dukteri. Viena ištekėjo už diplomato Eduardo Turausko, o kita – už ekonomisto Masiulio. Turauskai, pasitraukę iš Lietuvos, apsigyveno Šveicarijoje, o Masiuliai – Paryžiuje.

Stefanija sukūrė šeimą su rusu Nikolajum Nejelovu, kuris, gyvendamas Lietuvoje, buvo virtęs Mikalojum Nilu. Jis buvo spaustuvės mašinistas. Keliolika metų dirbo Petrapilio valstybinių popierių ekspedicijose, t. y. valstybinėje spaustuvėje, kurioje spausdindavo popierinius pinigus, vekselių blankus, akcijas ir kitas vertybes. Neradęs Lietuvoje tinkamo darbo, išvažiavo į Braziliją. Šeimą paliko Lietuvoje, mąnydamas, kad ten įsikūręs pasikvies ir žmoną su vaikais – sūnum Konstantinu ir dukterim Elena. Deja, Brazilijoje jis greitai susirgo ir mirė.

Julija buvo pradinės mokyklos mokytoja. Ji paveldėjo motinos ūkį ir ištekėjo už Skapiškio girininko Antano Kučinsko. Kučinskai turėjo tris dukteris – Birutę, Almą ir Margaritą. Po paskutinio karo Birutę įpainiojo į politinę bylą, nubaudė kalėjimu ir išvežė į Sibirą. Tėvas su kitom dviem dukterim buvo ištremtas į Sibirą. Tik po Stalino mirties tremtiniai grįžo į Lietuvą ir įsikūrė Vilniuje. Motinai pasisekė išvengti Sibiro. Kai buvo tremiama šeima, ji sunkiai sirgo ir gulėjo ligoninėje, o kai pasveiko, jau jos nebeiškojo. Birutės ir Almos vedybos buvo nelaimingos. Jos liko vienišomis motinomis. Birutė turi sūnų Vytautą, o Alma – dukterį Violetą. Margarita ištekėjo už vidurinės mokyklos mokytojo Juozo Kulakausko ir turi sūnų Saulių.

Mano senelis Jasiūnas

Kleopas Jurgelionis

Medžio šaka kasmet paauga savo sprindį, ir jos galukšnis geria orą ir saulę ir žiūri į dangų, bet jos kraujas ateina iš kamieno ir duoda jai ir jos galukšniui šeimynos būdą. Visos šakos yra kitoniškos, kiekviena savaip pasisukus ar išlinkus, sukumpus ar tiesi, bet visos yra panašios.

Taip ir žmogus, matyt, yra savo šakos galukšnis.

Sakoma, kad sūnus dažnai turi savo motinos tėvo ypatybių, o duktė savo tėvo motinos širdį. Esama kažkokios slaptingos jungės tarp žmogaus ir jo senelio, prakarčiui ar gal ir mišriai be tvarkaus pasikartojimo.

To kaimo, kur mano senelis ūkininkavo, jau dabar nebėra. Turbūt nebėra ir tų senelio trobų, ir svirno, ir klaimo, ir daržinės, ir gurbų, ir pirties Panemunėly. Turbūt nebėra nei Grižo, nei Janonio, nei Adomonio, nei kitų kaimynų namų, nei klevų ir liepų aplinkui.

Keista, kad peržengus pusės šimtmečio slenkstį metų eigoj žmogus pradedi atsiminti kūdikio dienas vaizdžiau negu pirma. Matau dabar skiedryną ties kluonu, apaugusį tiesiomis galingomis liepomis, kur aš, penkių ar šešių metų vyras, pirmąsyk dideliu kirviu bandžiau malkas kapoti ir prasikirtau koją. Vėliau, laipiodamas liepomis, buvau iškritęs iš liepos, su peiliuku rankoj, ir kone užsimušiau. Kitą vasarą netoli tos liepos buvo mūsų laidotuvės: aš su seseria ir kaimynų vaikais su ašarom ir maldom laidojom mūsų mylimą draugą, šuniuką Kudlių, kurią kažkoks nelabas kaimynas buvo papenėjęs sutrupintais stiklais duonoje.

Visa Lietuva mano atminty sutelpa mano senelio namuose. Nedaug jos mačiau suaugęs. Ją mačiau ir jaučiau tik vaiku būdamas. Ir ji be mano senelio, be jo ūkio ir be jo laukų ir miško, be sodo ir darželio, be svirno, be klėties, be bičių, be gyvulių man negyvuoja. Ir tai nebuvo mano gimtinė. Tai buvo mano motinos gimtinė. Aš buvau gimęs kitur, Virbališky, kur mano tėvas buvo buvęs valsčiaus raštininku. Pas savo senelį aš būdavau tik svečiuose, dažniausia vasarą, bet kartais ir žiemą.

Senelio aš visuomet pasiilgdavau. Važiuoti pas senelį iš Panemunėlio ar Rokiškio ar Aknystės man būdavo kaip kokia šventė. Vieną sykį, ištikus nelaimei mano tėvo gyvenime, mano motutė su tėvu išvažiavo pas senelį, manęs nepaėmę. Tai buvo pirmas labai skaudus smūgis mano tąsyk keleto metų gyvenime. Aš puldinėjau graibdamas rankomis *karapašką*¹, kurioj susėdo mano mama su tėvu, pasirenge išvažiuoti, aš kabinausi arkliams už kamanų, paplūdau ašarose ir mano gerklę užsmaugė spazmos. Mūsų auklė Damula su vargu atplėšė mane nuo ratų.

Mano senelis buvo bitininkas. Kada sykį aš išsaugojau jo spiečių, mes pasidarėme bičiuoliais. Vienas avilyus buvo mano, bet tai labiausia reiškę, kad aš galėjau valgyti medaus, kiek tik norėjau. Man nieko skanesnio nebuvo, kaip valgyti medų su agurkais. Mudu su seneliu turėjom ir kitų bičiuolių, kuriuos senelis susikviesdavo rudenio, kada medus buvo kopia-

Perspausdinta iš *Tėvynė*, Niujorkas, 1939, kovo 17. Kalba šiek tiek redaguota. *Vyr. red. pastaba.*

¹ *Karapaška* – gražus vežimas su lingynėmis (*li-neika*).

mas, ir didelį medaus puotoje mes visi vadindavomės bičiuoliais. Aš jaučiaus esąs kažkokios slaptos ir labai vyriškos brolijos nemenku nariu.

Visas kaimas ir visas valsčius labai gerbė mano senelį. Visiems jis buvo darbštumo, padorumo ir teisingumo pavyzdžiu. Ūkio darbuose jį sekė kiti. Jo gospadorystė buvo tvarkingiausia, jo galvijai gerai prižiūrėti ir sveiki, arkliai tvirti ir gražūs, vežimai ir padargai tvarkingi, kiemas švarus ir aruodai pilni. Jis niekad neišvarė ubago ir daug žmonių ateidavo pas jį pasiklausti jo išmintingo patarimo įvairiuose gyvenimo reikaluose. Prieš man atsirasiant šiame pasaulyje jo vienturtė duktė, mano motina, buvo garsi visoj apylinkėj savo gražumu, savo dainingumu ir išminčia. Ji buvo kunigo Katelės mokinė, ir kun. Katelė būdavo dažnas svečias Jasiūno namuose.

Kol senelis buvo gyvas, niekas visame kaime nei manyte nemanė, kad *mojų* galima būtų laikyti ne Jasiūno klėtyje. Senelis gegužio mėnesyje tapdavo tarytum kaimo kunigu. *Mojaus* pamaldose švarioj ir ajerais išbarstytoj klėty jis dažniausiai vadovaudavo ir ražančiui, ir litanijoms. Tačiau jis niekad nesigyrė savo dievobaimingumu ir niekad kitam neprikaišiojo dievobaimingumo stokos. Kiek atsimenu, jis, rodos, netikėjo jokiais burtais ir zabobonais. Jis mandagiai juokės iš bobutės *švento* skambaliuko, kurį jį laikė kaipo tikrą apsaugą nuo gaisro.

Su manim senelis dažniausiai kalbėdavo pusiau juokais. Kada aš jo įkyriai klausinėdavau: „Ką čia darai, seneli?“ Jis atsakydavo: „Kukį be snukio“, ir aš žiūrėdavau išsižiojęs, koks čia tas *kukis* bus. O iš to *kukio* jo rankose pasidarydavo arba medinis šaukštas, arba didelis kubilas, arba grėblys, arba rezzginės. Aš niekad nemačiau, kad senelis kada nors būtų šiokią dieną sėdėjęs be darbo. Aš niekad nemačiau jo sergančio ar negaluojančio. Vienok jį edė slapta liga. Jis sirgo džiova, jeigu šeimynos diagnozė buvo teisinga. Aš nežinau, ar ji buvo teisinga.

Senelis manęs niekad neglamonėdavo, bet savotiškai lepindavo, daugiau kaip jaunesnius mano brolius ir seseris. Jis niekad manęs nelupė. Dvejetą sykių, man prasikaltus, jis mane rūščiai pabarė, ir tas pabarimas man buvo skaudesnis už rykštes. Aš labai džiaugdavaus, kada jis leisdavo man eiti su juo į laukus arti ir akėti. Aš sekdavau vaga paskui jį. Kartais padėdavau apsukti arklį.

Vieną sykį jis akėjo daržą dvejetu arkliu. Kitoj pusėj daržo ties upeliu buvo Grižo kalvė, iš kurios girdėjos skambūs kūjo smūgiai į priekalą. Kalvis darė *šinas*² senelio ratams. Atakėjęs iki kalvės, senelis sustabdė arklius, padavė man vadeles palaikyti ir užėjo pas kalvį pasikalbėti. Pasilikęs su arkliais ir akėčiomis, aš tuojau sumaniau pabaigt akėti daržą už senelį, kol jis kalbės su kalviu. Pajudinau vadeles, pasakiau arkliams „Na!“ Bet tai ir viskas, ką aš atsimenu. Aš atgavau sąmonę tik ant rytojaus, paguldytas lovelėj seklyčios miegamajame kambary. Sužinojau, kad arkliai buvo partrenkę mane po akėčiom, nes aš buvau atsistojęs prieky akėčių, kada pasakiau arkliams „Na!“. Senelis išėmė mane iš po akėčių visą subrazdotą, kruviną ir be sąmonės.

Iš senelio aš galėdavau išprašyti visko, ko tik užsigeisdavau. Po ilgų prašymų man jis buvo padaręs *vilką*, kuris sukasi paleistas virvute iš lentelės su skylė. Man labai norėjosi to *vilko*. Panemunėly kiti vaikai turėjo *vilką*, o aš neturėjau. Senelio padarytas *vilkas* buvo smarkesnis už visų kitų. Kada senelis pirmąsyk man jį paleido ir jis zvimbė ir šokinėjo, mano

² Šina – ratlankio apkaustas.

džiaugsmui nebuvo galo. Aš užmiršau net padėkoti seneliui. Man priminė apie tai mama, kuri irgi stebėjosi „vilko“ smarkumu. Susigėdijęs sakiau:

„Dėkui, seneli.“

„Ar tai viskas? O ką tu seneliui už tai žadėsi?“ – kvotė mane mama.

„Aš nežinau.“

„Seneliui nieko nereikia, ne dabar, – pasakė senelis. – Bet kada senelis numirs, sūneli, sukalbėk už jį Sveika Marija – kožną kartą kaip jį atsiminsi, arba kaip atsiminsi apie tą „vilką“.“

„Ar girdėjai? Ar prižadi?“ – spyrė mane mama, nemažai pati susijaudinus tuo senelio prašymu.

„Prižadu“, – aš atsakiau.

Sveika Marija...

Daug sykių gyvenime aš esu tyliai sukalbėjęs Sveika Marija, senelį atsimindamas.

Vėliaus senelis išūnijo mane, padarydamas mane įpėdiniu ir paveldėtoju. Atsimenu tą dieną, kaip jis pasikinkė Sartį, savo geriausią arklį, ir mudu vienudu važiavom į Panemunėlį. Senelis buvo linksmas ir aš nežinojau kodėl. Panemunėlio raštinėje buvo kažkokia valsčiaus sueiga. Daug žmonių. Prie stalo sėdėjo kažkokie seni vyrai. Ėjo kažkokios bylos. Pagaliau senelis, manimi vedinas už rankos, priėjo prie stalo.

Visi nutilo, sužiurę į senelį ir į mane. Senelis kažką jiems kalbėjo. Įsmigo man tik žodžiai: sūnus, išūnyti, gaspadorius. Seni vyrai nuolankiai šypsojosi. Kažko klausė senelio. Vienas prasišiepė į mane ir pagrasė pirštu. Kada senelis pasitraukė su manim nuo stalo, daugelis iš minios sveikino senelį ir mane, vadindami mane gaspadorium. Aš jaučiaus, kad senelio rūpesčiu dabar tapau gaspadorių brolijos nariu, kaip pirmiau buvau tapęs vienu iš bičiuolių. Aš buvau per mažas, kad suprasčiau to visko reikšmę, ir kodėl senelis tą darė.

Žinoma, senelis mane taip labai mylėjo, kadangi jis mylėjo savo vienturtę dukterį labiau už viską. Ji buvo mano motina, aš jos vyriausias sūnus, jos dalis, ir seneliui natūralus jo dukters meilės praplėtimo ir pagilavimo tarpininkas. Senelis rūpinosi savo dukters ir jos šeimos likimu. Ištekėjusi už valsčiaus raštininko, ji buvo žmonių akyse gerbiamoj padėty. Bet raštininko darbas lietuviui nebuvo tuomet užtikrintas Lietuvoj. Kuomet Rusijos valdžia uždraudė katalikams būti raštininkais, mano tėvas iš Panemunėlio išsikėlė Aknyston, pusiau lietuviškan, pusiau latviškan valsčiun Latvijos pasieny. Tai buvo gera vieta, bet neilgam. Už dvejų metų mes turėjom kraustytis ir iš Aknystos, ir neturėjom kur kraustytis. Moškėnuose pas senelį turėjo prisiglausti visa mūsų šeimyna, o aš buvau išsiųstas Panemunėlin į mokyklą. Vėliau Rokišky mano tėvas tarnavo kaipo raštininko padėjėjas ar raštininkas tai *pristovui*³, tai *mirovam posrednikui*⁴. Jis vis dažniau pasigerdavo. Mūsų gyvenimas pasidarė vargingas. Šeimyna didėjo. Seneliui buvo daugiau sielvarto, o tuo tarpu jo sveikata ėjo menkyn. Aš mokinausi Rokiškio mokykloj, dabar jau kartu su mano vyriausia sesute. Viena vasarą jau mes nebenuvykom pas senelį ir aš tą vasarą išsitrankiau po visus Rokiškio pakampius. Man ilgu buvo Moškėnų. Po metų tėvas nebeteko vietos ir Rokišky ir išva-

³ *Pristovas* – policijos viršininkas carinėje Rusijoje.

⁴ Taikos tarpininkui (carinėje Rusijoje).

žiavo į Peterburgą laimės ieškoti. Tą žiemą aš buvau Rokiškio mokyklos baigiamoj klasėj. Mano santykiai su rusų mokytoju buvo blogi ir ėjo blogyn. Jis dažnai mane klupdydavo prieš visą klasę.

Vieną šaltą dieną po Naujų metų iš Moškėnų rogėse atvažiavo senelio sena šeimininkė (nežinau kodėl aš jos vardą, kitąsyk taip gerai žinotą, pamiršau). Ji buvo nusiminus. Ji pranešė, kad senelis sunkiai serga. Gal mirs. Mano motutė apsverkė ir greit pradėjo rengtis į kelionę su visais vaikais. Tik aš negalėjau važiuoti be mokytojo leidimo. Nubėgęs mokyklon prašiau leidimo. Man leidimo mokytojas nedavė.

Suspausta širdžia atsisėdau savo vieton prie lango. „*Senelis serga*“, „*Senelis serga*“, skambėjo mano ausyse. „*Gal mirs.*“ Ir kaipgi aš dabar galiu nebūti prie jo šono, nežiūrėti į jo akis, neglostyti jo rankos... Senelis... Jis taip mane mylėjo ir „*vilką*“ padirbo... o aš...

Už lango pradėjo snigti. Prispaudęs kaktą prie stiklo, žiūrėjau, kaip sniegas augo gatvėje. Kažkokios rogės nuvažiavo į Moškėnų pusę. Gal mama su senute. O aš...

Aš greit atsistojau, pasiėmiau kepurę ir išbėgau iš mokyklos. Aš pasileidau bėgti tekinas į Moškėnų pusę. Ne, ne, aš niekad ton mokyklon nebegrišiu, niekad to mokytojo nebepamatysiu. Aš bėgau iš visų pajėgų, kol išbėgau iš Rokiškio ribų. Man užėmė kvapą. Turėjau sustoti. Ant kelio buvo gilų sniego ir vietomis buvo pripustyta didelės pusnys. Aš žinojau, kad į Moškėnus labai toli. Kelias man buvo žinomas. Kelis syk buvau ėjęs iš Moškėnų į Rokiškį pėsčias ir vienąsyk jojau raitas. Bet niekad nebuvo ėjęs žiemą. O dabar buvo taip daug sniego ir reikėjo bristi per dideles pusnis. Tačiau toj valandoj tai viskas man nieko nereiškė. Devynių metų vaikui, man rodės, kad aš į Moškėnus skriste nuskrisiu.

Einant kelias pasirodė dar ilgesnis. Eiti buvo sunku. Dažnai reikėjo kovoti už kiekvieną žingsnį. Dažnai tarp didelių pusnių sunku buvo beatskirti, kur kelias, o kur laukas. Bet, kovodamas su kliūtimis, aš nuolat neatlaidžiai kasiausi į priekį. Kiekvieną pusnį aš ėmiau kaip kokią tvirtovę, šūkaudamas ir mojuodamas rankomis, parpuldamas ir atsikeldamas. Tas padėjo man užmiršti, kaip tolima dar buvo kelionė. Tas neleido man visiškai sušalti.

Palikęs paskutinį kaimą po kairei, atėjau prie tos vietos, kur kelias pasisuka į šiaurę, ir tik toliaus vėl eina į vakarus. Nuo čia aš žinojau trumpesnę kelią į Moškėnus – per pievas, per upelį, o paskui šuntakiu. Taip aš buvau ėjęs vasarą. Man buvo nei kam ko, kad dabar buvo žiema su sniego pusnimis. Aš tik norėjau greičiau pasiekti Moškėnus. Per užpustytas pievas nebuvo sunkiau eiti kaip vieškeliu. Bet prie sušalusio upelio, kovodamas su sniego tvirtovėmis upelio pakriūtėje, pradėjau jausti paniką, kad esu dingęs, kad pasiliksiu sniege būti iki sušalsiu. Sniegas buvo minkštas, o pusnys kaip kalnai. Aš garmėjau į sniegą aukščiau kelių, iki juostos, iki pažastų. Besikapstydamas visomis keturiomis į viršų, slinkau dar labiau žemyn. Netekęs vilties, su dideliu vargu ieškojau senų pėdų grįžti atgal. Bandžiau kitą vietą ir trečią vietą, ir vis nesėkmingai. O upelio sniego sienai nesimatė galo. Rodės, kad ji ėjo iki pat Moškėnų. Išlindęs iš pusnies, nebetekęs jėgų, aš pardribau ant sniego. Man spaudė gerklę. Aš norėjau verkti. Pagalbos iš niekur negalėjo būti. Aplink viešpatavo didelė didelė tyla. Pagulėjęs nusiraminau, atsistojau ir pastebėjau, kad sniegas kur gulėjau pasidarė kietesnis. Tas davė man mintį. Aš gulomis palengvėle pasidariau taką į pusnies viršūnę, o nuo jos nuriedėjau apačion į pievą kitoj pusėj. Iš

džiaugsmo aš pradėjau vėl bėgte bėgti Moškėnų linkui, ir, žinoma, neilgai bėgau. Kada parvėžiojau į Moškėnus, jau buvo sutemę ir kai kur mirgėjo trobų žiburiai.

Kai įėjau į gryčią, mama net išsigando.

„Kaipgi tu čia atsiradai, vaikeliai?“ – užklausė.

„Aš gi žinau kelią, tai ir atėjau pėsčias“, – pasiaiškinau.

Bet manim ilgai stebėtis nebuvo kada. Senelis buvo arti mirties. Laukiama buvo kunigo. Senelis visą dieną klausinėjęs, kur aš esu.

Neabejotinai tai jo mintys apie mane, tai jo noras dar sykį mane pamatyti traukė čia mane ir davė mažam kūneliui pajėgų pergalėti oro žiaurumą, pusnis ir sniego kalnus. Kaipgi kitaip tokią kelionę mažas vaikas aš būčiau galėjęs atlikti?

Gryčioj buvo baltai paklota lova ir joj gulėjo senelis. Jo veidas buvo išbalęs, akys užmerktos. Degė kelios grabnyčios. Mama privedė mane prie senelio.

„Seneli!“ – aš sušukau ir pats išsigandau savo balso.

Senelis pakėlė į mane akis. Žiūrėjo, žiūrėjo, ir jo veidas nežymiai pradėjo keistis į kažkokią malonią ir laimingą išraišką. Aš daugiau žodžių nebeturėjau. Mano gerklė buvo užsmaugta. Aš tik stovėjau ir žiūrėjau ir mano veidu riedėjo ašaros.

Paskui žmonės atitraukė mane nuo senelio. Atvyko kunigas duoti paskutinį patepimą. „Paskutinis patepimas“ tie žodžiai pervėrė mane kaip peilis. Už valandėlės po to, kaip kunigas atliko savo pareigas, mano senelis užmerkė akis ant visados.

Aš nebeatsimenu visko, kas po to atsitiko tarp verksmo ir aimanų. Anksti iš ryto buvo nukeltas grabas iš po svirno pastogės. Tas grabas buvo man gerai žinomas. Pats senelis jį sau buvo pasidaręs ir aš žinojau, kad kartais šventomis dienomis jis į tą grabą atsiguldavo apdūmoti šį ir ateinantį gyvenimą. Šio grabo draugijoj žiemos laiku gyvendavo bitės, sunešamos aviliuose pastogėn, kad nesusaltų. Dabar jau bitelės šio grabo draugijos pasiges, ir kažin kas jomis besirūpins. Iš manęs, menko bičiuolio, jos negalės susilaukti pagalbos, ir kažin kur aš pats bedingsiu.

Kelias dienas ėjo budėjimas ir kelias dienas aš vaikščiojau nenusimanydamas, kur aš esu ir ką darau. Aiškiai atsimenu tik laidotuvių dieną. Padėties tragedija vėl mane palietė ir supurtė. Mylimiausias senelio arklys Sartis turėjo vežti grabą. Visuo-met linksmas, jis dabar buvo nusiminęs. Išnešant iš gryčios grabą, jis laikė savo galvą žemai nulenkęs. Žmonės kalbėjo, kad ir arklys jaučia šeimnininko netekęs. Aš pribėgau prie Sarčio, prisiglaudžiau prie jo galvos ir pradėjau verkti.

„Sarti, Sarti, mūsų senelis numirė.“

Sartis nieko nesakė ir nepajudino galvos. Man rodės, kad ir jis tyliai verkė.

Aš išsirengiau važiuoti su pagrabu į Panemunėlį, bet mano mama ūmai pakeitė mano planus, liepdama likti namie. Ji sakė bijanti, kad aš nenušalčiau. Aš nenorėjau priešintis mamai, bet mano nusiminimui nebuvo ribų. Kada procesija apleido kiemą, aš stovėjau ties kiemo vartais kaip įkastas ir sekiau ją akimis, kol ji pranyko gatvės gale už kalnelio. Aš žinojau, kad procesija su Sarčiu priešaky pasuks į kairę ir eis vingiuotu ir duobėtu keliu apie šešetą varstų į Panemunėlį. Tą dieną buvo atodrėkis. Sniegas visur greitai tirpo.

Sugrižęs į gryčią, aš negalėjau į ją žiūrėti, paliktą betvarkėj ir tyloj. Kažkoks negalimas dalykas, man rodės, kad aš likau vienas ir kad mano senelis tapo išvežtas į kapus be manęs. Akies mirksnyj aš pasiryžau pasivyti procesiją. Ir aš žinojau kaip: ne keliu, bet tiesiai per klauoną, per arimą, per beržyną, per balą, sutaupant kokią varstą

kelionės ir sutinkant procesiją, kur kelias sukasi aplinkui balą. Aš pasileidau bėgti ir bėgau visą laiką, kol pribėgau balą. Bala buvo apsemta ištirpusio sniego vandeniu, ir aš turėjau šokinėti nuo kelmuko ant kelmuko, kad ją perėjus. Kada buvau pusėj balos, aš pamačiau procesiją. Ji baigė važiuoti aplink balą ir aš maniau, kad aš jos nebebavysiu. Bet mano mama iš tolo pamatė ir pažino mane, vidury balos bestovintį ant kelmuko tarp vandenių. Procesija sustojo ir palaukė manęs. Visą sušlapusį mama pasodino mane į roges ir apdengė kailiniais.

Aš nežinau, ar ir ši sykį mano senelio dvasia, jau apleidusi kūną, šaukėsi į mane, kad aš būčiau ir prie jo grabo iki paskutinės valandos. Aš buvau. Aš buvau Panemunėlio bažnyčioj, kada jo grabą kodylu aprūkė, ir Panemunėlio kapinėse aš ėmečiau į jo duobę šmotelį šlapio molio. Ir aš daugiau nebeverkiau.

Kokios nematomos jėgos mane traukė prie mano senelio ir gaivino manyje jo meilę, vaiku būdamas, aš, žinoma, nei nemėginau, nei negalėjau suprasti. Bet kažin ir šiandien jau subrendusiu protu ar galėčiau tas jėgas išsiaiškinti bent kiek patenkinamai. Būtų gerai, kad galėčiau daug daugiau atsiminti ar žinoti, ko nežinojau apie savo senelį. Tuomet jo asmenybė, šviesi, tvirta ir maloni, gal dar daugiau man reikštų ir dar giliau įskiepytų į mane per medžio šaką tekančiais syvais visą tą gerumą ir prakilnumą, kurią tęsti aš norėčiau, žiūrėdamas į saulę.

Apie Moškėnų Pugžlių ir Tvirkučių giminę

Janina Baraišienė

Man jau 62-eji metai ir, kol visai neužtemo sąmonė, kol dar daugmaž prisimenu iš savo tėvų pasakojimų, ypač iš savo mamos, apie mūsų giminę, jos likimą, likimų likimus, jei suspėsiu, aprašysiu viską, kad liktų prisiminimas jaunesniajai kartai, kuri beveik nieko nežino apie giminę, jos likimą.

Kas bus parašyta, tai bus tik tikra teisybė, tai, ką aš pati prisimenu arba pasakojau tėvai.

Moškėnai buvo gana didelis kaimas. Nežinau kodėl, bet taip buvo vadinami du atskiri kaimai, t. y. Moškėnai ir *Anas laukas* – irgi Moškėnai, bet ten buvo turtingesni žmonės, gal žemės buvo geresnės. Visą laiką jautėsi tarp šių žmonių kažkokia įtampa. *Aname lauke* turtingiausia žemės buvo Šedžių šeima. Turtinga tik to, kad turėjo daug žemės, gal apie valaką ar daugiau. Tačiau gyveno labai skurdžiai, pasak mano tėtės pasakojimo, o jis buvo kaimynas, pas juos netgi niekas neidavo bernauti. Gerą berną anais laikais rasdavo tik tie ūkininkai, kurie gerai su bernais elgdavosi, gerai maitindavo. O pas Šedžius buvo nešvaru, iš to per didelio šykštumo prastai valgyti duodavo. Gero berno negavai, tai ir žemė nebus apdirbta. P. Jasiūnas turėjo apie 10 ha, bet gyveno pasiturinčiai, nes buvo protingas, gabus.

Šiaip Moškėnai buvo karingas kaimas. Per vakaruškas be muštynių neapsieidavo. Buvo nemažai žmogžudysčių. Tokia Papaurėlienė sukapojo du savo vaikus. Kaip tėvai pasakoję, lyg nepakeldama vargo, lyg keršydama vyrui. Vyras buvo tinginis, žemė vis ne laiku apdirbta. Vaikai vasarą sugulė miegoti pogulio, ji tada ir nukirto. Atsėdėjo kalėjime gal šešerius metus, sugrižo. Niekad nešnekėjo, ką padarė, priėmė gyventi mergaitę, kaip sakoma, mergos vaiką, kuri gyveno gana skurdžiai, mažoje Kanzerkaitėms priklausančioje trobelėje, gal ir išpirko savo kaltę. Šalimais gyvenęs Jeronimas Grižas dėl žemės užkapojo savo tetas. Vakaruškos metu buvo nudurtas Janonis tokių Tvirkučių iš *Ano lauko*. Per šokius buvo perdurtas muzikantas K. Karka. Jį perdūrė Vasiliauskiokas (Vasilevskis) iš Danilaukos, paskui jie užgyvenę kitų žmonių namus.

Taigi mes likę keturi Pugžlių vaikai gimėme iš Jono Pugžlio ir Elenos Šarkiūnaitės santuokos, kuri įvyko 1939 m. vasario mėn. Mūsų tėtė Jonas Pugžlys gimė 1907 m. Jo šeima nebuvo iš turtingųjų, galima sakyti – amatininkai. Tėtės tėvai buvo Jonas Pugžlys, vedęs Karoliną Tvirkutytę. Tvirkučiai gyveno Pagirės kaime, pamiškėje, prie keliuko per mišką į Žiobiškį. Kiek prisimenu, ten stovėjo, rodos, trys Tvirkučių gryčios. Vienoje gyveno mūsų tėtės teta Kastutė Tvirkutytė, likusi sena merga, labai pikta, visi jos bijojo, nes buvo baisi davatka. Į bažnyčią eidavo kiekvieną penktadienį ir sekmdienį. Kad buvo labai *nabažna*, tai gal ir gerai, bet jau kad mokydavo visus ir bardavo ar reikia, ar ne, tai teisybė. Ir dar skūsdavo kunigui. Visi vaikai jos bijojo. Prisimenu, mes turėjome Bibliją (Šv. Raštą). Labai gražiai įrišta knyga buvo. Ją kažkoks baptistų kunigas dovanojo tėtės seseriai Anei (Aneliutei). Tėtė labai saugojo ją nuo tetos Kastutės (mes ją vadindavome ciocė). Mums duodavo pavartyti, paskaityti. Tik nelabai suprasdavome. Ir vis dėlto ta ciocė šią knygą pritaikiusi pavogė. Prisimenu, tėtė norėjo vytis ir atimti, bet kur tu ją pavysi, nurūko kaip vėjas. Išgyveno

ji netrumpą laiką. Mirė 1957 m. Sirgo ilgai, mūsų mama ją slaugė. Paskutinį mėnesį ir miegodavo pas ją. Taip ją ir numarino. Jai buvo gangrenuota koja. Daktaras liepė pjauti, bet ji nesutiko. Prisimenu, ciocė sakydavo, kad nebijo mirti nė kiek, kad nori kuo greičiau pas dievuliuką, bet kai labai susirgo, tai kalbėdavo, kad jei būtų davusi nupjauti koja, tai dar būtų gyvenusi. Mūsų tėvai ją palaidojo, mišias užpirko, paminklą pastatė. Ji palaidota Panemunėlio kapinėse. Kiek prisimenu, mane ji lyg ir mylėjo, gal kad buvau pirmagimė. Eidama iš mokyklos pro šalį užeidavau, nes būdavo labai įdomu: ūlyčios grytelė, langeliai maži, didžiausia krosnis, grindų nebuvo, asla, stalas, suolai pasieniais platus. Turėjo ožką, labai pikta. Kai ji kur nors išvykdavo, dažnai aš tą ožką melždavau. Apsirengiu, būdavo, jos drabužiais, net nekvėpuoju, kaip bijau, nes jei atpažindavo, kad ne šeimininkė – durdavo ragais.

Kiek metų turėjo mirdama, gerai neprisimenu, bet atrodo, kad apie 78 metus.

Prisimenu jos meilės istoriją. Jai labai reikėjo Jeronimo Grižo, sekiodavo jį, jei kitos kibindavo, tai tas mergas plūsdavo. Bet jam ji nepatiko ir jis nė nemanė jos vesti. Netekusi vilties prieš...o jo kepurę. O buvo taip: seniau vyrai vakarais sueidavo pas ką nors pasišnekėti, pakortuoti. Kepures palikdavo prieangyje, nes į gryčią įeiti su kepure seniau buvo labai nemandagu. Pakabindavo jas prieangyje, tai ir prieš... buvo labai lengva. Dėl savo tokio piktumo turbūt ir atliko sena merga. Tą savo grytelę paliko mūsų tėtei. Tėtė pardavė tokiai moteriai – našlei Neniškienei su dviem mažom mergaitėm – Danute ir Birute. Už gautus pinigus nupirko Algiui motociklą. Algis girtas tol daužė, kol sudaužė. Tai mama vis prikišdavo tėtei, kad jos visą vargą paleido vėjais.

Tą ciocės Kastutės trobelę iš Neniškienės tarytum atpirko Edmundas Tvirkutis, labai nesugyvenęs su savo broliu Viktoru ir jo žmona Kaziune. Edmundas buvo bausis girtuoklis, vaizdavo viską žinantį. Apie Edmundą yra atskira istorija, labai susijusi su mūsų šeima. Ta grytelė sudegė su visu Edmundu. Tai turbūt buvo Dievo pirštas už Edmundo padarytas *baisias* nuodėmes vokiečių laikais. Kai važiuoji pro šalį, matai tik likusius labai senus klevus pakelėje. Ilgus metus lauke augo baltosios lelijos, bet ir jos išnyko.

Kita tėtės teta Uršulė Ušeckienė (Tvirkutytė) ištekėjo į Čedasus. Savo gyvenimu, kiek prisimenu iš tėtės pasakojimo, nebuvo patenkinta. Ištekėjo per piršlius – tokia buvo mada. Tik po vestuvių sužinojo, kad jai buvo primeluota, kad ji apgauta. O buvo taip: nežinau, ar po savaitės po piršlybų buvo pražvalgos. Namai neblogi, yra žemės, aruodai pilni grūdų. Tie aruodai viską ir padarė. Pasirodė, kad apačioje buvo pelai ar kas ten kitas, o tik paviršiuje grūdai. Ušeckienė už tą apgavystę pyko visą gyvenimą. Man atrodo, kad greit liko našle, nes Ušeko aš neprisimenu, nors gimiau 1939 metais. Ušekai turėjo sūnus – Danielių, Viktorą, Juozą ir Povilą. Visi vyrai buvo gana darbštūs, protingi. Povilas buvo vyriausias. Išleido jį mokyti į kunigų seminariją, tačiau jam kunigystė nepatiko ir metė, motina siaubingai išgyveno, galbūt todėl Povilas retai rodydavosi kaime, nes seniau mesti seminariją – didžiausia negarbė. Iš mūsų tėtės pasakojimų žinau, kad jis gerbė mūsų tėtę, buvo labai apsišvietęs žmogus, lyg ir mokėjęs daug kalbų, skaitęs knygas senoviniu raštu, koku, nežinau, nes tėtė neperprato tų jo mokslisčių kalbų.

Kitas sūnus Danielius buvo baigęs miškininkystės aukštąjį mokslą, gyveno Kaune, su pirmąja žmona išsiskyrė, turėjo sūnų. Paskui vedė kitą, susilaukė dvynukių

mergaičių, labai džiaugėsi šia šeima, savo darbščia antrąja žmona. Pasakodavo, kad gyvenant su pirmąja visko buvę maža, visko neužtekdavę, o su antrąja kaipmat prisigyvenęs. Kai mūsų tėtė šventė 70-metį, buvo atvažiavęs iš Kauno su žmona ir dvynukėm mergaitėm. Mirė staiga nuo insulto, darbo vietoje, vaikščiodamas po mišką.

Viktoro mirtis buvo baisiai tragiška. Jis kaip žmogus buvo labai linksmas, krikštijo mūsų Genę, buvo tada, 1952 metais, jaunas, nevedęs. Kadangi buvo jauniausias iš brolių, namuose vietos nebuvo, reikėjo eiti užkuriom. Tad nusižiūrėjo kažkur netoli vienturtę. Kaip prisimenu, baisią tinginę, taip motinos išlepintą, kad, kaip buvo pasakojama, nieko neveikdavo, tik skaitydavo knygas, gulėdavo ir valgydavo. Valgydavo tai jau tikrai baisiai daug. Būdavo, važiuoja ir važiuoja palei pažįstamus, gimines. Kai jau atvažiuoja, tai ir pabūna. Prisimenu, mūsų Genė su Petru gyveno „Atžalyne“, kokie gi jie jai giminės. Ji mūsų tėtės pusbrolio Viktoro žmona, tai Genė – tik jos vyro pusbrolio duktė. Tai atvažiuo lyg ir aplankyti, tuoj į lovą, paprašė knygos paskaityti ir kotletų ant taburetės prie lovos. Kada išvažiavo, neprisimenu. Atrodo, jog jai svarbiausia buvo išvažiuoti iš namų, kad nereikėtų dirbti. Sugyveno dvi mergaites. Gerai nežinau, bet ir mergaitėms nelabai nusisekė gyvenimas. Viktoras labai daug dirbo – ir fermoje, ir traktoriumi. Pradėjo prastai girdėti. Ir kartą įvyko baisi nelaimė: dirbo su šiaudų presu, kažkas sugedo, kažko neišjungė, ir jį gyvą supresavo presas. Sunkus gyvenimas, baisi mirtis. Jo žmona pradėjo prastai vaikščioti, nes mažai judėjo, labai stora buvo nuo pat jaunystės, mirė.

Daugiausia žinau apie Juozą Ušecką. Vedė būdamas senas bernas. Ir tai savo krašte neišsirinko, o vis prašydavo tėtės pripiršti iš mūsų krašto merginą. Tėtė nelabai norėjo prasidėti, bet vieną kartą pasiryžo ir nuvyko piršlius pas tokią Bronę Ruželytę iš Ramanauskų kaimo. Supiršo pagal visas taisykles: nusivežė butelį, paklojo ant stalo baltą nosinę, ant jos butelį pastatė. Lyg ir patiko Ruželytė, nes iš tiesų buvo graži merga, didelėm kasom apie galvą. Vestuvės buvo 1945 metų rudenį. Mūsų tėtė su mama buvo svotais. Mama tada vaikščiojo su sūnumi Povilu, tai jai pasiuvo tokią plačią suknelę su kantu. Prisimenu, suknelė buvo pilkai violetinė, šviesi, su juostelėm išilgai. Čeičienė iškepė tortą. Tačiau didelės santaikos jų šeimoje nebuvo. Prisimenu, net mūsų tėtei prikišdavo: „*Ale kaip ir piršai tokią netikusią.*“

Kiek prisimenu iš kalbų, kad ir Juozas buvo ne angelas, mėgėjas „pašeptavoti“ su moterimis. Tai mūsų tėtė, užgirdęs tas kalbas, prie butelio, jau abu išgėrę, barė Juozą, tai tas užpyko. Matyt, buvo teisybė. Sugyveno irgi keturis sūnus. Juozas mirė tuoj po mūsų tėtės mirties, 1997 metais, kažkokia liga. Prisimenu, per tėtės laidotuves sėdi ir knapsi, lyg neišsimiegojęs, tai buvo tokia liga.

Kartą turguje sutikau Juozo žmoną Bronę, tai ji papasakojo apie savo sūnų likimą. Vienas sūnus staiga mirė nuo infarkto, o po mėnesio žuvo kitas sūnus. Buvo kalbų ir laikraščiai rašė, kad prie jo mirties prisidėjo sugyventinė, kažkokia valkata.

Čedasuosė vykdavo Šv. Petro ir Povilo atlidai. Mes važiuodavome į atlidus su tėvais. Kad būdavome bažnyčioje, mažai prisimenu, bet kad po atlidų užvažiuodavome pas Ušeckus – prisimenu. Kartą pas mus į Moškėnus užvažiuavo iš Didėjos kaimo mano pusseserė Aldona Stružaitė su dviračiu ir pavadino mane kartu važiuoti į atlidus Čedasuose. Gerai nežinodamos kelio, abi išvažiavome dviračiais į Čedasus. Buvome net pasiklydusios, bet kelionė buvo linksmas, oras gražus. Dar gerai prisimenu, kad pas Ušeckus visi daug dainavo. Aš, bijodama kvailai atrodyti, nes buvau

dar paauglė, nedainavau, tai tėtė vis barėsi, barėsi, ir namie barė. Neseniai sužinojau, kad teta Ušeckienė padėjo savo broliui Kazimierui ir mano tetoms išvažiuoti į Ameriką, nes gyveno pasiturinčiai – turėjo pinigų.

Mūsų tėtės mama – mūsų senelė, apie kurią mažiausiai žinau, mirė 1919 m. šiltine. Tuo metu kaimuose po Pirmojo pasaulinio karo sklido šiltinės epidemija. Tai buvo baisi, užkrečiama liga, išguldžiusi ištisus kaimus. Pirmas mirė tėvas Jonas Pugžlys. Tėtė sakė, kad per savaitę mirė ir mama. Bet neseniai sužinojau, kad motina mirė vėliau, gal per mėnesį, gal dar vėliau, palikusi 7 vaikus našlaičiais, iš kurių mažiausiam Povilui buvo pusė metų. Neįsivaizduoju, kaip tokį mažą vaiką užaugino. Vaikai seniau mamas labai gražiai vadindavo – matute, tai ir mūsų tėtė vis sakydavo „matutė sakė“. Buvusi labai *nabažna* moteris, kaip jos sesuo Kostutė lankydavusi ligonius, dėl savo gerumo gal ir mirė. Pasakojo, kad labai sirgusi šiltine kažkokia kaimo moteris, tai ji ėjusi jos lankyti ir taip užsikrėtė šia liga. Nors kaimynės ją atkalbinėjo, kad neitų, sakė: „Pagailėk mažų vaikų“. Tačiau vaikai užaugo visi, kaip sakydavo tėtė: nei badavom, nei elgetavom, nei vogėm, nei į vaikų namus kas atidavė, nei į kalėjimą nė vienas nepateko, o vienas kitą palaikydami, padėdami. Paaugus, kaip tėtė pasakodavo, mergaitės labai norėdavo į vakaruškas, tai Povilą prižiūrėdavo paeiliui, vieno nepalikdavo.

Viktoras Tvirkutis – tėtės tikras pusbrolis, vyriausias Kazimiero Tvirkučio sūnus, buvo gimęs Rygoje. Kaip ten Rygoje atsidūrė tėvai, nežinau, bet, matyt, kaip visi – ieškodami darbo.

Viktoras buvo šiek tiek jaunesnis, gal metais, už mūsų tėtę. Buvo labai geras, darbštus žmogus, labai tylus. Vedė vėlai, apie 1955 metus, artėdamas prie 50-ties metų. Žmona Kaziunė buvo nuo Čedasų, prirodė Ušeko Juozas. Žmonės kalbėjo, kad Juozas neva nušliauždavęs pas Kaziunę, bet ką ten žinosi teisybę. Paskui mūsų mama prirėmė Kaziunę, bet ta labai gynėsi, net supyko. Tėtė vėl piršliavo. Tik atvažiavęs iš piršlybų labai pyko ir barėsi ant Viktoro. Mat tas, toks tylus, nedrąsus, sako, iš susijaudinimo vis trina rankas ir pučia, lyg jam būtų šalta rankoms.

Nežinau dėl ko, bet jų vestuvės man išblėso iš atminties. Rodosi, buvo pavasaris, šlapia. Man turbūt buvo apie 15–16 metų. Tik prisimenu, kad Vyduolio Vytautas, mano pusbrolis, kai eina sėsti už stalo, ir mane pasiima, o man taip gerai, taip didžiavausi ir širdy džiaugiausi. Mūsų Genutė buvo dar maža, prisimenu, lakstė po kiemą ir šmirinėjo tarp žmonių su tokia štapeline žalia skarele.

Kad ir supiršti, bet sugyveno gerai. Viktoras ją be galo mylėjo, vadino Kaziunyte. Ji moteriškė buvo labai smagi, linksma, gera šeiminkė. Viktoras per savo darbštumą net išpaikino Kazę, ta mėgdavo ir patinginiauti, pamiegoti. Gal ir gerai, kad neapsileido. Aš apie ją galiu pasakyti tik gera, nes buvo gero charakterio, kad ir ką pasakytum, nesupykdavo. Kai man reikėdavo, ji paskolindavo pinigų, nors ir pati ne kažin kiek turėjo, visada padėdavo. Mes jai buvome blogesni negu ji mums. Daug kentėjo nuo vyro mamos, Edmundo, nes jiems viskas buvo blogai. Po kiek laiko trobą pasidalijo pusiau. Viename gale įsikūrė Viktoras su šeima, kitame gale Edmundas. Viktoras savo namo galą susiremontavo, pakėlė pamatus, o Edmundo namo pusė taip ir liko persikreipusi.

Jiems gimė dvi mergaitės. Vyresnioji Danutė, gal po dvejų metų – Sigutė. Jau mažos mergaitės buvo labai darbščios. Mama Kaziunė buvo kolūkio karvių melžėja,

tai mergaitės visada padėdavo jai melžti karves. Kol buvo mažos, labai draugavo su mūsų Genute. Nesiskirdavo nuo ryto iki vakaro. Būdavo, Genė mūsų kieme, o jų mergaitės – savo, tai per miškelį susišaukia vienos su kitomis. Tik visa bėda, kad tiems žaidimams vadovaudavo mūsų Genutė, nes buvo vyresnė, smagesnė, gana ištvėringa ir, kaip sako, pasiutusi. Tai taip „muštravodavo“ šias mergaites, bet jos nesiskundė. Kartą mūsų Povilas už durų paklausė, kaip tas mergaites „auklėja“, apskundė mamai, tai Genutė gavo nuo mamos. Bet, būdavo, apsigrėžia ir vėl neišskiriamos draugės. Mergaitės buvo gana gabios. Abi mokėsi Rokiškio vidurinėje mokykloje, po mokyklos ar atostogų metu padėdavo mamai fermoje karves melžti, apie namus. Vidurinę baigė gerai. Vyresnioji Tvirkučių duktė Danutė išstojo į Vilniaus pedagoginį institutą, tačiau baigusi tris kursus susirado vyrą pašlemėką, ištekėjo, pagimdė tris vaikus ir metė mokslą. Turėjo trijų kambarių butą Molėtuose, tačiau, vykstant šiai „revoliucijai“, kažkokia kaimo moteris, gal prie giminės, gal pažįstama, prikalbino vykti į kaimą dirbti žemės, esą paliks namus, žemę ir labai gerai bus. Bet tas gerumas išlindo per gerklę. Apsikrovė gyvuliais – naudos jokios, darbo daug. Vyriui rūpi tik žuvauti ir knygas skaityti. Kai susitikau per tėtės pussėserių laidotuves, pažinti nebegalima. Ką darysi, reikia vaikus mokyti, reikia dirbti. Per Kaziunės Tvirkutienės laidotuves buvom su Gene nuvažiavę: gyvena toli nuo Molėtų, kaime, nei gero kelio, nei gero privažiavimo, namas ant kalno, tvartas – pakalnėje.

Sigutė baigė Kauno politechnikos institutą.

Kazimieras Tvirkutis – mūsų tėtės dėdė, tėtės mamos brolis, įdomi asmenybė, apie kurį net savieji žino mažai, nes Smetonos laikais, palikęs žmoną su pulku vaikų, išvažiavo į Ameriką ir daugiau nebegrižo. Mirė Amerikoje jau senas, turta, jo užgyventą Amerikoje, kažkas iššvaistė, tik neaišku – kas. Žmoną jis vedė grynai žemaitę, iš kur ji buvo kilusi, neprisimenu. Jų šeima turėjo šiuos vaikus: Viktorą, Robertą, Edmundą, Stefą, Alesią, Liudą. Jie gyveno mūsų kaimynystėje, tik per miškelį. Mūsų šeimos draugavo, niekada nesipyko. Nors pagal žemės plotus jie buvo turtingesni, bet mes gyvenome geriau. Tėtė vis pagailėdavo, sakydavo – paliko vieną bobą su vaikais ir išdūmė į Ameriką. Nors sakėsi, kad vyksta į Ameriką uždirbti pinigų. Sakydavo, kad pradžioje siūsdavęs pinigų, nusipirkę žemės, pasistatę šioki tokį namą. Bet ji, ši moteris, žemaitė, baisiai vargo, nežinia, kada ji ilsėdavosi – arba dirba, arba staklėse sėdi, kiek aš prisimenu. Ir savo vyrui iki mirties neatleido, kad ją šitaip paliko. Daug metų nedavė žinios, ar jis gyvas, ar ne. Kalbėjo, kad tik slapstėsi dėl kažkokios priežasties, bet kas norėjo, tuoj po Stalino mirties susisiektė su savaisiais Lietuvoje.

Apie 1958 metus pradėjo atsiųsti skudurų, bet prastų, nors tais laikais buvo ir tai gerai. Kalbėjo, kad Amerikoje turėjo kitą moterį, tačiau tai tik kalbos.

Išsikvietė vieną dukrą, Alesią, Amerikon. Toji gyveno ir dirbo Amerikoje, bet toli nuo tėvo, ištekėjusi buvo gal tris kartus, tačiau vaikų neturėjo. Kai buvo leista, atvažiuodavo į Lietuvą, buvo pas mūsų tėvus, aplankė, kai gyveno Moškėnuose, po to Kavoliškyje. Kai gal pirmą kartą atvyko į Lietuvą, susitikti su savaisiais buvo galima Rygoje, vėliau – tik Vilniuje, bet Alesia buvo nepėsčia, tyliai atvyko į Moškėnus, aplankė brolių, mūsų tėvus. Mūsų tėtę vis vadino „broliuku“, sakė – jis man kaip brolis. Buvo ir mane sutikusi, prisimenu, pakalbėjome, pagyrė mano plaukus, už ką – net nežinau, paklausė, ar natūralūs. Labai norėjo apsigyventi Lietuvoje,

nusipirko butą Panevėžyje. Visą laiką, kai parvykdavo į Lietuvą, peikė Ameriką. Matyt, per tiek metų, pragyventų Amerikoje, nepritapo. Viskas jai ten nepatiko – nei gamta, nei žmonės, nei miestai. Prisimenu, gal apie 1970 metus, grįždama Amerikon, vežėsi iš Lietuvos berželio šaką.

Kada tik susitikus, vis kvietė mane atvažiuoti pas ją į Ameriką. Nei aš būčiau važiavusi, nei aš turiu pinigų, be to, jos atmintis jau buvo pradėjusi šlubuoti.

Apie Tininių giminę

Valerija Tininaitė

Mūsų prosenelis Kasparas (kai kur Gasparas) Tininis su žmona Tigrudyte iš Roblių kaimo 1895 metais pirko žemės iš dvarininkės Vandos Juzefos Komarovskos Panemunėlio valsčiuje, Raizgynės kaime.

Tininiai turėjo penkis vaikus: sūnus Juozą, Antaną, Praną ir dvi dukras. Papasakosiu apie šių Tininių kai kuriuos vaikus ir vaikaičius.

Kasparo sūnus Juozas Tininis taip pat turėjo tris sūnus: Juozą, Joną ir Jurgį.

Juozo Tininio sūnus Juozas (1907–1971) buvo žinomas kultūros veikėjas, literatas, mokslininkas. Apie jį šioje knygoje rašoma atskirame straipsnyje.

Jono duktė Skaistė Tininytė susirašinėjo su dėde iki jo žūties. Dabar Skaistė Vaičienė gyvena Rōkiškyje, dirba mokytoja, labai gražiai piešia. Ji išaugino tris dukras.

Jurgis (gim. 1911) gyveno Obėliuose. Šeimos neturėjo. Mirė 2005 metais.

Kasparo sūnus Antanas (gim. 1853) turėjo 7 vaikus. Jie visi buvo gimę Panemunėlio valsčiaus Raizgynės kaime. Paskui Antanas su šeima persikėlė gyventi į Žiobiškio parapiją, kuri ribojasi su Panemunėlio parapijos Moškėnų kaimu. Prie tos ribos Antanas Tininis nusipirko miško kirtimą su grytele, plūkta iš molio. Gyveno sunkiai, todėl, patikėję pažadais apie laimę, apie 1926 metus tėvas Antanas su 4 vaikais – Emilija, Valentinu, Silvestru ir Juozu – išvyko į Braziliją. Ar jie rado laimę?

Kasparo Tininio sūnaus Antano paso, vokiečių išduoto Pirmojo pasaulinio karo metu, faksimilė

Štai Antano sūnaus Silvestro 1927 m. rugpjūčio mėnesį rašytas laiškas giminėms (laiško rašyba ir skyryba pakeista į šiuolaikinę, leksika nekeista. Be to, apatinis laiško kampas nuplėštas – tos vietos pažymėtos [...] ženklų):

Laiškas N= 1927–VIII

Mieli namiškiai!

Linkėjam jums gero pasisekimo ir gero gyvenimo. Jums rašau laišką skubėdamas; aprašysiu viską trumpai, nes daug negaliu, išspręskit čia visa. Žemės neparduok, nes čia ne gyvenimas, tik kupčiams sakyk, kad reikia pragyventi Mamai, nes ji negalės nuvažiuoti. Visą taisyk kaip gali: atpirk ką gali, sėk, Zaborskiui pinigus taisyk, mes pinigų negalim čia uždirbti. Malkos visos, kur klojime ir pašalėse ir kieme, yra Žindulio, kelmus Matas žino.

Aprašysiu jūras taip, iš karto vanduo pilkas, toliau žalias, dar toliau į gilumą mėlynas. Vėjų ant jūrų yra didelių, bangos didelės. Laivas Cap Palonio ir 5 sieksnių aukščio banga įpilia. Atvažiavom į Rio de Janeiro, pamatėm viską Brazilijos, viskas bloga, gera nieko nėra. Kai nuvažiavom į Santa ir toliau São Paulo, iš Santos įsėdom [i] traukinį, vežė į São Paulo 6 valandas, matėm daug tunelių. São Paulo emigracijos name buvom vieną dieną. Tada mus išvežė į fazendą (plantaciją) Cachueirą (lietuviškai krioklys – Kašiuera). Pamatėm baisius namus, tyrų gyvenimą, dabar jau apsipratom. Žmonės Brazilijoje visoje, išskyrus vokiečių ar lietuvi, baisūs: silpnučiai, mažučiai, juodi, vėjo griauunami, tas pats ir mieste. Vokietis, buvęs metus, ir tas suliesjęs. Durni kaip aulai, dirba ponui už pagyrimą kaip šuo, rašyti niekas nemoka.

Gyvuliai: Lietuvoje gyvuliai [gyvulių?] laukinių biškį mažiau negu Brazilijoje. Turi naminių: kiaulę, karvę, arklį, vištų kaip pas mus. Laukiniai: ožka, avis, kiškis, beždžionė mažutė.

Paukščių Lietuvoje daugiau ir gražesni. Paukščiai: gripas, nevalgomas, kaip juodvarnis; tukanas, už antį mažesnis; kalibras [kolibris].

Miškai tarp fazendų nedideli, medžių yra drūtų (4 metrų), apyniai, digliai, į džiuungles neįeisi.

[...] jokių nėra, ant palmių nėra vaisių, uogų nėra, išskyrus bananą, cukrinę nendrę, apelsinus tik laiko pasisodinę daržuose seni gyventojai [...] neskanus, apelsinas kai pas mus bloga gira. [...] Gerti vandenio nėra, į upę gyventojai [...] dvėselius ir geria vandenį. Nusipirkti nėra ką, viskas [...] 10 milerių. [...] Bloga nekultūros šaly. Trauk[inius] malkomis kūrena.

Valgis brangus, už mūs brangesnis. Uždarbis pigus. Pavyzdžiui, jei gera kava, tai darbininkas per dieną prirenka 2 maiš. (už maišelį 1,5 milierio), jei bloga, tai 1–1,5 m[ilierio], maišelis – 53 litrai. Kol esi be šeimynos padieniai sunkiai dirbdamas 1 darb[ininkas], 4–5 mil[ierius].

*Antano Tininio žmona
Veronika Staniulytė.
1927 m.*

Klimatas labai blogas: naktys baisiai šaltos, dienos baisiai karštos, užtai ten žmonės be dantų ir nuolat serga. Vabzdžiai baisūs, nuodingi, žmogus privinsi kirmėlių, panagės ir taip visur. Pas mus yra krioklys 60 metrų ir taip aukšti kalnai, debesys siekia mus, kada lyja. Dirbam 12 val. Ponų valdžia visur, kiek nori moka, vienas nieko nedarysi, tuojau į kalėjimą.

Dabar esam nuo jūros (Atlanto vandenyno) 500 kilometrų, o nuo São Paulo 400–350 km.

Ką sakai, kad galima mieste gyventi, juk metai reikia atbūti ant plantacijos, o miestų maža, jeigu pabėgsi ir gausi darbo į miestą, tai gerai, o kalbos nemoki, pinigų nėra, kur dėsies nebuves. Zaborskis nuo mūsų 50–40 [kilometrų], dirba fazendoj, dar blogesnėj vergijoje, neklausykite, ką jis meluoja. Žmonės nuvažiuo gurias kaip gali. Fazendos tankiai. Žmonėms patark nevažiuoti. Mama nuvažiuoti sunkiai nuvažiuos, gal ir nenuvažiuos, galva sukas ir dušna. Laivas Cap Palonio nesupa, bet Mama čia negalės gyventi, nes klimatas čia labai nesveikas. Tetušis ant laivo tik nenumirė, bet per didelę priežiūrą nuvažiuo, nuvažiuo negalėjo gyventi. Šaltis, blogas maistas ir nesveikas klimatas pabaigė jį, visą laiką sirgo, ištinu ir mirė 1927 liepos 19 dieną 9 valandą ryto. Vakare dar kalbėjo, bet naktį suskėlėm, pabudino mus jo sunkumas, ryte nebeiškalbėjo, užmerkė akis amžinai mums visiems matant. Kunigo neprivedėm, nes negalėjom; žvakę uždegėm. Vakare susirinko: vokiečiai, lietuviai, braziliečiai, visi savaip giedoj. 20 d. 6 val. ryto nuvežė su automašina į kapus ir tenai pakavojo. Lydėjo J. V. E., aš ne [...], nes ir aš sunkiai sirgau. Pakavotas Kašiuera [...] kapuose vakarų pusėje, pietiniam kvartale [...] Kalba portugališkai. Tikyba R. K. [...].

Patark žmonėms nevažiuoti vergijon. Ponai taip duoda pragyventi, kad vis būtum skoloj, o miestuos fabrikuos brangiau moka, bet butai baisiai brangūs. Žmonės ten tamsūs, lietuviai už visus šviesesnis. Vokiečiai dabar ir kiti šiauriečiai nevažiuoja į Braziliją. Kurie atbuvo metus važiuoja į Santą Katariną, ten geresnis oras ir [...] geriau. Susirgus mirtis: vaistų maža, daktaras brangus. Rugpjūčio 28 d. iš šitos fazendos išeisima, čia laiško nebeleisk, išsiskirstysma visi savo keliais, pinigų važiuoti neturim, toliau nežinom, kaip bus: ar ant fazendos, ar mieste gausma darbo. Kad pinigų turėtumėm, tai grįžtumėm namo, toliau nežinom, koks gyvenimas bus. Iš šito laiško perrašyk Matui.

Amazonė nuo mūsų toli, nuvažiuoti negalima. Viskas tiesa „Ūkininko balse“, tik čia gamtos dovanos blogos. Gyvačių visokių rūšių.

Kur Nastė dabar – atrašyk.

Pragrojom, kad klausėm žmonių, o Tetušis ir aš amžinai. Suėdėm namus ir save. Bloga laukinėj šaly. Bepigu Lietuvoje. Triobos be lubų, be langų, kojoms šalta, bišių (kirmėlių) prilenda. Nuo-

lat serginėja visi: jauni, maži, o seni tai miršta (kojos tinsta). Čia žmogus 25 metų, tai Lietuvoje 50–60 gražesnis, tvirtesnis. Nevažiuok, žiūrėsma toliau, kaip bus. Maistas prastas labai, duona (medinė) kukurūzinė. Kas ėmė gerus produktus, tai tas dabar didžiausioj skoloj [...] sakė žmonės valgą kaip Velykose, tai dabar skoloj. Aš, Silvestras, daugiau nebepasimatysim ir laišką paskutinį rašau, daugiau nebeteks, baigiu savo galą, sudiev amžinai. Nevažiuok dėl šilimos, nes čia reikia visi metai kepti ir daug karščiau, prisimink Lietuvos didžiausius karščius, bet čia daug karščiau.

Laiškus visus paėmei, neieškok nieko. Kur tik žinai kiemo adresas, atrašyk mums, nes mes turim nuostolių.

Sudiev.

Su pagarba [Parašas]

Parašojau, kad kėlėu žemėi žmonėm, o Tėvėms
ta di amžinai. Neieškok nieko, ir saucę
Blogo laukinėj sąlyg. Bepigin Lietuvoje.
Tiesios be lubų, be bangų kojomis saltos,
jis ne aprūdada. Nuolat serginėja visi
jaunai, maži, o seni tai miršta kojos tinsta
Čia žmogus 25 metų, tai Lietuvoje 50-60
gražesnis, tvirtesnis. Nevažiuok žiūrėsma
toliau, kaip bus. Maistas prastas labai,
duona medinė kukurūzinė. Kas ėmė gerus
produktus, tai tas dabar didžiausioj skoloj.
Kas sakė žmonės valgą kaip Velykos, tai dabar
skoloj. Aš, Silvestras, daugiau nebepasimatysim ir
laišką paskutinį rašau, daugiau nebeteks,
baigiu savo galą, sudiev amžinai. Nevažiuok
dėl šilimos, nes čia reikia visi metai
kepti ir daug karščiau, prisimink Lietuvos
didžiausius karščius, bet čia daug karščiau.
Laiškus visus paėmei, neieškok nieko.
Kur tik žinai kiemo adresus, atrašyk mums,
nes mes turim nuostolių.

Sudiev
Su Pagarba [Parašas]

Silvestro Tininio laiško faksimilė. 1927 m.

Perskaičius laišką, galima įsivaizduoti, kokią „laimę“ jie rado. Vėliau jie paliko fazendą ir išvažiavo į miestus ieškoti laimės kiekvienas atskirai. Sunkiai dirbdami

Brazilijos kaimo vaizdas. Ant nuotraukos Juozo Tininio ranka užrašyta: „Atminčiai. Čia matyti Brazilijos ūkis ir visi jo trobesiai. Toliau matyti krūmokšniai tęsiasi be galo. Čia matyti aiškiai Brazilijos kaimiečių gyvenimas. San Paulo, Brazil. IX 1932. J. T.“

jie truputėlį prasigyveno, bet nė vienas į Lietuvą negrižo. Labai norėjo, bet dėl visokių trukdžių, sudėtingo dokumentų tvarkymo, pinigų stygiaus, besiruošdami paseno, taip ir mirė svetimoje šalyje be savųjų meilės ir užuojautos.

Štai dar Juozo rašyto laiško (1976 03 03) ištraukėlė, iš kurios matyti, kad tiems žmonėms nelengva buvo:

[...] apie važiavimo į Lietuvą, tai aš turiu daug sąlygų sužinoti, turėsiu važiuoti į Braziliją sositinę pas rusų konsulatą sužinoti, kokios sąlygos, tai 48 valandos laiko nuvažiuoti į Braziliją.

Priręngti dokumentus praeis 1–2 metai. Kas link Valentino dukrų, tai būtų keblu, nes jos neturi pilnų metų (18–21 metų), negali parduoti nejudamo turto. Sklypai ir namas, kuriuos Valentinas paliko, ant jų vardo. Tai būtų reikalinga daug pinigų dėl užvedimo bylos. Jei teismas pripažins, tai galės parduoti, tai reikėtų laukti keletą metų lig praeis teismas. Jasi sueis 15 metų šiais metais 29 (julio) liepos mėnesį, Elena jaunesnė maždaug 1 metais.

Kaip gyvena mūsų giminės? Ir ar Matas jau sveikesnis?

Juozas Tininis. Ant nuotraukos užrašyta:
„Siunčiu Tau Brangi Motinėle ir Brangus Broleli Matai!!! Atminčiai! Esu nuliūdęs Jūsų namiškiai nematydamas ir Jūsų žodelių negirdėdamas. Linkėdamas Jums Brangieji kuo geriausios laimės ant Šventų Kalėdų. Linksmi. Sudiev! San Paulo. 1929 XII 9, Juozas Tininis“

Emilija Tininytė. Ant nuotraukos užrašyta:
„Ilgai atminčiai seselei Nastutei nuo seselės Amilės. 1933 m. rugsėjo 28 d. Brazilija, San Paulo“

Čia pas mus padėtis nelabai gera. Didelis nepasitenkinimas socialinės klasės beveik visoje Pietų Amerikoje. Viskas brangsta, pinigų nėra, darbo mažai, pigiai moka, labiausiai Čilė, Argentina, Urugvajus, Bolivija ir t. t. Gal jūs [...] laikraščiai rašo padėtį pasaulinę.

Emilija Tininytė (viduryje) su seserimis Sokaitėmis. Brazilija, San Paulas

Emilija ir Juozas Tininiai. 1957 m. San Paulas, Brazilija

1930 m. sausio 5 d. Silvestras, turėdamas 20 metų, nuskendo upėje. Tai buvo didelis skausmas saviesiems.

Iš visų tik vienas Valentinas turėjo dvi dukras – Jasi ir Elenutę, bet jam mirus, ryšiai nutrūko. Dabar bandome jas susirasti.

Be to, daug žmonių pavarde Tininis gyvena Brazilijoje ir kitose šalyse.

Kiti Antano Tininio vaikai liko Lietuvoje. Kazys išvyko gyventi į Vilnių. Turėjo du vaikus – Vytautą ir Rūtą. Vytautas Tininis yra humanitarinių mokslų daktaras. Rašo istorines knygas. Gyvena Vilniuje, dirba Karo akademijoje.

Matas, mano tėvelis (gim. 1904) liko gyventi tėvų namuose, toje tėvo Antano nupirktoje kemsynėje. Tėvelis įjovė medžius, rausė kelmus (ką reiškė rausti

Valentinas Tininis Brazilijoje

Matas Tininis Lietuvos kariuomenėje

Janušonių šeima. Sėdi (iš kairės): motina Ona, duktė Valerija, tėvas Juozas; stovi (iš kairės): sūnus Mataušas, duktė Emilija, sūnus Petras

M. Tininio apdovanojimo Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio jubiliejiniu medaliu liudijimo faksimilė

*Moškėnų kaimo merginos
(iš kairės): Emilija Janušonytė,
Karusė Čepelytė, Valerija
Janušonytė. Apie 1935 m.*

*Moškėnų kaimo jaunimas.
Pirmoje eilėje (iš kairės): Stefa
Pugžlytė, Kazys Karka, Anelė
Pugžlytė; antroje eilėje (iš
kairės): Liudė Tvirikutytė,
Stefa Tvirikutytė, Emilija
Janušonytė. Apie 1935 m.*

*Moškėnų kaimo jaunimas
(iš kairės): Jonas Janušonis,
Emilija Janušonytė, Vladas
Mironas*

kelmus be technikos – galima tik išivaizduoti), taip didino dirbamos žemės plotą. Tam darbui reikėjo žmonių, todėl samdė. Taip pas ją atėjo tarnauti Emilija Janušonytė (mano mama), gyvenusi už 1,5 km nuo Mato Tininio Moškėnų kaime, Panemunėlio parapijoje. Už jos darbštumą ir prielankumą Matas ją pamilo ir pasipiršo.

Prieš ateidama pas Matą Emilija tarnavo pas įvairius ūkininkus: Povilą Jasiūną, Antaną Dilbą, Guobą, Gužą, Jukną, Rapą, Praną Mačiekų – iš viso apie 12 metų.

Su Matu jie užaugino penkis vaikus.

Mama Emilija Tininienė mums, vaikams, pasakodavo apie Moškėnų kaimą ir jo papročius. Moškėnų kaime (*ūlyčioj*) buvo bene 28 kiemai. Apie 1933 metus kaimas iš *ūlyčios* pradėjo kraustytis į vienkiamius. Kol gyveno *ūlyčioje*, žemė buvo rėžiais (*šniūrais*). Vieni jos turėjo daug, kiti mažiau, o kai kas – tik darželį. Tie, kurie žemės neturėjo, buvo vadinami *prībušiais*.

Emilijos Tininienės motina Ona Janušonienė prie savo gryčios. 1966 m.

Kepimo ir virimo kursų dalyvės Užkurėlienės pieninėje. Stramilių k. R. Rucho nuotr.

*Mato ir Emilijos
Tininių šeima. Sėdi
(iš kairės): motina
Emilija, duktė Emilija,
tėvas Matas; stovi
(iš kairės): sūnus
Juozas, duktė Valerija,
Mato brolis Kazimieras
Tininis, sūnūs
Pranas ir Antanas.
Apie 1957 m.*

*Martiniškėnų septynmetės mokyklos mokiniai su mokytojais. Tarp mokinių – jaunieji Tininiai:
Pranas (VII kl.), Valerija (VI kl.), Antanas ir Juozas (III kl.), Emilija (I kl.). 1956 m.*

Prie Moškėnų kaimo prisiglaudusiame Pagirės kaimelyje, kuriame buvo tik 5 kiemai, gyveno mamos tėvai Janušoniai. Mamos tėvas, mano senelis Juozas Janušonis eidavo dirbti pas ūkininkus, o namuose darydavo dailius grėblius ir juos parduodavo. Senelė pardavinėjo saldinius kermošiuose. Taip užsidirbdavę pragyvenimui. Už uždirbtą pinigėlį senelė nupirkdavusi neapsakomo skanumo silkų – riebių, net taukai per rankas tekėdavę. Mama sakydavo, kad dabar tokių silkų nėra, ir klausdavo, kur jos dingo.

*Jono Matulio ir
Palmyros Ablėnaitės
(Obelėnaitės) vestuvės.
Kvietiniškio k. 1956 m.*

*Valerija Timinaitė
su dukra*

Mokykla (4 klasių) buvusi pas Grižą. Mama prisimena, jog mokytoja kartą ją paliko po pamokų ir pamiršo. Tik vėlai vakare prisiminė ir atėjo jos paleisti. Mokytojo žodis buvo šventas. Vaikui net mintis neateidavo į galvą, kad be mokytojo leidimo galima išeiti namo.

Mokykloje žaisdavę įvairius žaidimus: „lenciūgo traukimą“, „šeimynos mainymą“, „žiedo dalijimą“ ir kt. Mokiniai ir suaugusieji vaidino spektaklius. Šokdavę pas Matiukienę, Katele, Grižą. Jei eidamos į šokius ką nors susitikdavo ir jų klausdavo: „Kur einat, merginos?“ – išdidžiai, garsiai atsakydavusios: „Į vakaruškas!“, o eidamos namo, ir dar be kavalierių, nusiminusios nutęsdavo: „Iš va-ka-rušku...“

Beveik visos Moškėnų kaimo merginos mokėsi kepimo ir virimo kursuose. Mat Stramiliuose Užkurėliai turėjo savo pieninę, čia buvo gaminami olandiški sūriai ir vežami net į užsienį. Sūriai būdavo labai skanūs. Jokia sūrinė Lietuvoje dabar tokių nebepagamina. Šios sūrinės darbuotojai kursus eidavę Sašosė, o Stramiliuose pieninės patalpos buvo nuomojamos kepimo ir virimo kursams. Šios pieninės šeimininkė Užkurėlienė buvo pieninės vedėja. Mokytoja buvo iš Rokiškio.

1943 m. iš Miliūnų atėję rusų partizanai išvogė, išplėšė ir išsivežė visą pieninės produkciją. Kai prasidėjo vežimas į Sibirą, šeima spėjo pabėgti, o Užkurėlį pasodino į kalėjimą kaip „buožę“, nes neišmokėjęs už žemę.

Vėliau Emilija Tininienė gyveno Vilniuje pas dukrą Valeriją. 2005 m. gegužės 4 d. ji šventė 94 metų sukaktį, o 2005 m. rugpjūčio 5 d. mirė.

Mato ir Emilijos vaikai taip pat išsiskirstė kas kur. Vienas jų – Antanas – gyvena Latvijoje. Turi 5 vaikus ir kelis vaikaičius.

Kasparo Tininio sūnaus Prano duktė Emilija Tininytė (gim. 1927 m., Raizgynėje) baigė Vilniaus universiteto Chemijos fakultetą. Mokytojavo Šilutėje. Šeimos neturėjo, todėl visą meilę ir laiką skyrė mokyklai ir savo mokiniams. Rašė eilėraščius. Emilija mirė 2000 m. rugsėjo 25 d.

Emilija Tininienė senatvėje

Tunaičių sodyba Šetekšnių kaime

Stepas Tunaitis

Šetekšnių kaimas, kadaise po savo padange iškiliai gobęs netoli trijų dešimčių vienkienių (gyventojų surašymo duomenimis, 1923 m. kaime būta 28 kiemų), šian dien, kur pažvelgtum, bemenk ištisai kaip kokia skurdena yra gožiamas niūriai besitęsiančių dyklaukių, darkančių per šimtmečius susiformavusį žemdirbiškąjį jo žemių kraštovaizdį. Tarp tų dyklaukių kur ne kur išsilaikiusios pavienės sodybos menkai benužymi kaimo erdvę, kuri beveik neatskiriama susilieja su aplinkui stūksančiomis apnykusių kaimyninių kaimų dykynėmis. Vos trijose ar keturiose iš tų išsimėčiusių sodybų vis dar laikomasi šetekšniečių, ir tai daugiausia vien metų naštos slegiamų senolių. Kažin ar rasis, kas dar bent pripuolamai pasergėtų po jų ištuštėsiančių tų namų židinių, neleistų galutinai išblėsti juos ištisus dešimtmečius gobusiai šeimyninio bendrumo, susigyvenimo, papročių dvasiai. Trijose ar keturiose sodybose iškurta prašaliečių, kuriems, įvairiais keliais priklydusiems, kaimas taip ir lieka pripuolama buveinė, juos priglaudžianti, bet atsineštinei jų gyvensenai nebeatverianti, nebepatikinti per šimtmečius susigulėjusių kaimiškojo bendrabūvio, buities, šnekotos, papročių, tradicijų klodų. Stūksoma ir vienos kitos tuščios sodybos, lygu įkapėmis prisidengusios papildėjusiomis namų sienomis, apšiurusiais stogais, niūriai išvešėjusiais brūzgynais.

Kaimas, kuris savo ilgaamžiam kelyje (istorinę jo pradžią nužymi Šetekšnų dvaro, kuriam jis priklausė, paminėjimas rašytiniuose šaltiniuose apie XVI a. vidurį) buvo pergyvenęs begalę visokių negandų, patyręs ir karų, ir okupacijų, ir suiručių, bet per visus tuos sunkmečius vis dėlto daugiau ar mažiau tvermingai išsilaikęs, lygiai po keturių šimtmečių nuo savo istorinės pradžios iš įprastinio kelio buvo drastiškai išmuštas užgriuvusios sovietinės okupacijos, jos nuniokotas ir galiausiai bemenk visiškai sunaikintas. Jau per pirmąją sovietinę okupaciją 1940 m. iš kaimo buvo išblokšta Petro Tumonio šeima (Tumonis uždarytas į Rešotų lagerį Krasnojarsko krašte, o jo šeima ištremta į Altajaus kraštą). Per antrąją sovietinę okupaciją tremtis užgriuvo dar dvi ūkininkų šeimas – 1947 m. į Tomsko sritį buvo nublokšta Petro Petrausko šeima, o 1949 m. į Irkutsko sritį – Genovaitė Tunaitienė. Ištuštėjo ir Jono Tumonio sodyba, iš kurios, gresiant tremčiai, jis su šeima pasitraukė, tapdamas tremtiniu savojoje tėvynėje. Per tremtis Šetekšniai prarado pačius iškiliausius ūkininkus, kurie okupacinės valdžios buvo laikomi didžiausia kliūtimi drastiškai vykdomai kaimo sovietizacijai.

Kaimo griovimą, pradėtą tremčių, pratęsė ir beveik iki galo užbaigė kolektyvizacija, kuri ne tik sunaikino jo vienkiemius, ne tik išblaškė jo žmones, bet ir, pakirsdama tradicines dvasines vertybes, iškreivino, subjaurino kaimiškąją būtį. Sovietizacijos smūgiai, gniuždę gyvuosius, neaplenkė ir mirusiųjų šetekšniečių. Apie 1960 m., kai buvo tiesiamas kelias iš Daūgpilio į Kūpiškį, į jo sankasą buvo supiltas senųjų, jau nebelaidojamų kaimo kapinių žvyrkalnis, supiltas sumišai su mirusiųjų kaulais, karstų likučiais. Sprendžiant iš tų likučių, mirusiųjų būta laidojamų mediniais smagais iš storų, tikriausiai kirviais nutašytų lentų sukaltuose karstuose. Tatai liudija, kad kapinių būta labai senų, jų galėta siekti net pačią kaimo pradžią. Šian-

dien tų sunaikintų kapinių vietą šventina trys kryžiai, kuriuos geri žmonės, suorganizuoti Vytauto Strumskio, 2006 m. pastatydino išniekintų savojo kaimo protėvių atminimui pagerbti. Tesergsti jie be kapų likusių mirusiųjų ramybę. Kapinių vietą pagerbia ir šalimais pastatydintas didžiulis akmuo. Atridentas iš Šetekšnių galulaukių, tesaugo jis sunykusio kaimo atminimą.

Šetekšnių kaimo išgyventos, bet taip ir neužrašytos istorijos knyga, tegul ir nuotrupomis, tepraskleidžia šičia pateikiamas žiupsnelis užrašų apie Tunaičių sodybą, ne tik apie jos praeitį, kurios ji buvo glaudžiai siejama su viso kaimo nueito kelio vingiais, bet ir apie jos dabartį, kuria ji siekia apglėbti sunykusio kaimo praeitį ir taip išsaugoti šventą jo atminimą. Nors ir niokotoje, griautoje, toje sodyboje dar yra išsilaikiusių paskirų statinių, išlikęs jų išdėstymas, kuris savo bruožais atspindi ne tik Šetekšnių kaimui, bet ir tam kraštui būdingas statybos, sodybviečių formavimo tradicijas. Šiuo požiūriu ir statiniai, ir kiemas, ir želdiniai daugiau ar mažiau primena autentiškas etnografines nuorodas į XX a. trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio sodybą.

Tunaičių sodyba išikūrusi Šetekšnių kaimo šiaurės rytų pakraštyje, dešiniajame Šetekšnės upės krante. Per pakrantės medžius, paupiu besidriekiančias pievas glauste glaudžiasi prie Šetekšnės, kuri staigiu, plačiai ištįsusi vingiu lygu juosta apjuosia ją iš dviejų pusių. Iš šiaurės Šetekšnė sodybą atiboja nuo kaimyninio Vėbrių kaimo, o iš pietų skiria nuo plačiai į tolį ištįsusios kairiakrantės Šetekšnių kaimo pusės. Į šiaurę ir į vakarus nuo jos irgi tęsiasi Šetekšnių kaimo žemės, tik jau šiauriau nei kairiakrantėje upės pusėje. Vos per du kilometrus, jei einama paupiu šiaurės rytų link vedančiu lauko keliu, sodyba tėra nutolusi nuo Panemunėlio geležinkelio stoties miestelio, kurio, kaip tų apylinkių centro, jungiami bendrumon aplinkiniai kaimai. Nuo Panemunėlio miestelio, kurio nuo 1791 metų, kai buvo pastatyta bažnyčia, tapta parapijos centru (iki tolei jo būta Kamajuosė), sodybą skiria kokie šeši kilometrai.

Kaip ir kiti šetekšniečiai, Tunaičiai sodyboje kurdinosi trečiajame XX a. dešimtmetyje, pirmojoje jo pusėje, kai, įgyvendinant Žemės reformos nuostatas, nuo senojo gatvinio kaimo su režine žemėvalda buvo pereinama prie vienkieminio ūkininkavimo. Nors kaimui, vos atsigavusiam po Pirmojo pasaulinio karo, po aplinkui ėjusių pokarinių kovų už nepriklausomą Lietuvą sunkumų, persikėlimas į vienkiemius kėlė begalę ir finansinių, ir ūkinių problemų, Tunaičių, kaip ir daugumos šetekšniečių, jis buvo priimamas kaip neišvengiamas žingsnis, atveriantis nepalyginamai palankesnes galimybes ūkininkavimui. Jau 1923 m. šetekšniečiai pradėjo keldintis į vienkiemius, nors tatai įtvirtinanti Žemės reformos nuostata tapo privaloma tik nuo 1925 metų.

Išsiskirstymas į vienkiemius, tegul ir iš pačių pamatų permainęs kaimiškąją būtį, neišblaškė šetekšniečių, nesuardė jų kaimo, nesugriovė kaimyniškos jų bendruomenės. Nors, kaimui po truputį modernėjant, vis plačiau atsiveriant kitapus jo ribų plytinčiam pasauliui, kito kaimiškojo bendrabūvio ryšiai, blėso ligtolinis jų patriarchališkumas, vis dėlto tų perkaitų nebuvo laužomos iš gatvinio kaimo atitekusios tradicijos, o tik atnaujinamos, naujaip įglaudinamos į vienkieminio kaimo būtį. Kaip galima numanyti iš šetekšniečių pasakojimų, kaimo savimoneje dar ilgai buvo išlikusi kone sakralinė pagarba gatviniam kaimui, jų vadinamam *ūlyčia*. Tunaičių šeimoje prisiminimais irgi gan dažnai buvo grįžtama į gatvinio kaimo laikus, pasakojimuose, apeinant tų laikų sunkumus, skaudulius, paprastai buvo menamos šviesesnės kaimo dienos.

Senasis gatvinis Šetekšnių kaimas (kaip ir dauguma gatvinių Lietuvos kaimų, įkurdintas po XVI a. vidurio, vykdamas Valakų reformą) buvo išsidėstęs kairiajame Šetekšnos krante, lygiagrečiai su josios vaga, vinguriuojančia iš rytų vakarų linkui. Ilgaamžis bendrabūvis gatviniame kaime buvo tiek suglaudinęs šetekšniečius, kad susiklostyta gan darnios bendruomenės, kurios, tegul ir paskiromis, bet gan kryptingomis akcijomis buvo prisidedama prie kaimo socialinio laisvėjimo, ginamasi nuo carinės rusų valdžios kolonizacinės politikos kraštutinumų. Socialinio pobūdžio akcijų, kaip atrodo, ryškėliau buvo rodosi su baudžiovos panaikinimu, kai, pasimačius laisvesnio gyvenimo prošvaistei, sustiprėta valstietiškosios socialinės savimonės. O paskutiniaus XIX a. dešimtmečiais, kai po Lietuvą vis plačiau sklido tautiškumo idėjos, kilo nacionalinio išsivadavimo judėjimas, Šetekšnių kaimo, tegul vien tik po savo padange, buvo imamasi jau ir tautinės savigynos akcijų, stojama į priešinimosi tautinei priespaudai kelią. Apie tautinį ir socialinį tų laikų kaimo kėlimąsi liudija tos kartos šetekšniečių palikti žodiniai prisiminimai, nuorodų apie tai galima rasti ir rašytiniuose to meto šaltiniuose.

Kaip matyti iš pasakojimų, šetekšniečiai, gindamiesi nuo carinės rusų valdžios primestos rekrutų prievolės (jos galiota iki 1874 m., kai galiausiai buvo pakeista visuotine karine prievole), vieno kiemo svirne tarp sudvigubintų jo sienų buvo įrengę kaimo slėptuvę, kurioje vyrų buvo slapstomasi nuo rekrutus gaudančių rusų žandarų. Nors tikriausiai ir nesusijusios su platesniais politiniais tikslais, tokios savigynos akcijos vis dėlto rodo, kad kaimo, tegul ir pamažu, vis dėlto buvo keliamasi, sąmonėjama. Kaip rodo istoriniai šaltiniai, 1861 m., kai jau buvo paskelbtas baudžiovos panaikinimas, Šetekšnių valstiečiai, nepakludami carinės rusų valdžios potvarkiui, atsisakė dalyvauti kaimo seniūno rinkimuose, nes baiminosi, kad naujai formuojamos valdžios gali būti užlaikoma ar netgi iš naujo įtvirtinama baudžiavinė kaimo priklausomybė. Tokios akcijos, nors ir neperaugusios į aštresnį socialinį pasipriešinimą, kaip kad kai kuriose kitose vietovėse, vis dėlto gan akivaizdžiai liudija, kad baudžiaviniame kaime jau subręsta naujos šetekšniečių kartos, pasirengusios stoti į pobaudžiavinio ūkininkavimo kelią.

1886 m. Šetekšnių jaunimas prie kelio, vedančio iš kaimo vakarų link, pastatė kryžių ir prie jo pritvirtino metalo plokštelėje iškaltą lietuvišką įrašą. Pastatytas kaimo prieigose, kur iš toli matomas, aptvertas tvorele, apsodintas gėlėmis, kryžius buvo tapęs ne tik religinio išpažinimo liudijimu, bet gal net ir iššūkiu carinei rusų valdžiai, priešiška žiūrėjusiai į katalikiškąsias krašto tradicijas, visokiais potvarkiais varžiusiai Katalikų bažnyčia, ribojusiai bent kiek kryptingesnę religinę veiklą. O lotyniškais rašmenimis iškaldintas lietuviškas įrašas tais laikais leidžia manyti, kad jau būta prabudusio valstietiško lietuviškojo susipratimo, o gal net ir prasikalusios bendratautinės savimonės. Organizuojami kunigo J. Katelės, 1872–1908 m. kunigavusio Panemunėlyje, šetekšniečiai kaip atkirtį ir kaip atsvarą rusifikacinei politikai, neleidusiai steigti lietuviškų mokyklų, buvo įkūrę slaptą lietuvišką mokyklėlę. Stinga tiklesnių žinių apie tos mokyklėlės pradžią, apie jos nueitą kelią. Iš tos kartos šetekšniečių pasakojimų žinoma tik tiek, kad ji gan aktyviai veikė paskutiniame XIX a. dešimtmetyje, gal net ir XX a. pradžioje. Lankoma ji buvo ne tik berniukų, bet ir mergaičių. Toje vargo mokyklėlėje „prie balanės ir ratelio“ lietuviško rašto, bent jau lietuviškai skaityti, kaip atrodo, buvo pramokę dauguma šetekšniečių.

Iš senojo gatvinio kaimo šetekšniečiai į kuriamus vienkiemius gabenosi ne vien tinkamus perstatyti trobesius, ne vien užgyventą turtą. Iš senojo kaimo jiems atiteko ir ištisi dvasinio paveldo (bendruomeniškumo ryšių, tradicijų, papročių, švenčių ir kt.) klodai. Viensėdinis kaimas iš senojo kaimo ne tik perėmė, bet ir, atrodo, dar plačiau išskleidė bendruomeninę tradiciją švęsti Šeštines (šetekšniečių vadinamas *Šeštiniu*), kurios, rodos, jau nuo 1837 m. buvo tapusios visuotine kaimo švente. Prasidėdavusi sutelktine procesija per kaimą, šventė buvo tęsiama kapinėse, kur buvo laikomos pamaldos už mirusiuosius. O į pavakarį jau būdavo švenčiama trobose, kur prie vaišių stalo buvo susėdama ir gausiai suvažiavusių giminaičių, ir suėjusių kaimynų. Griežtai laikantis senojo kaimo bendruomeniškumo tradicijų, kiekvienas šetekšnietis, net ir kilęs iš neturtingesniųjų ar savo gyvensena ne visai pritapęs prie kaimo garbės kanono, į paskutinę kelionę būtinai turėjo būti palydimas viso kaimo. Išsilaikė talkų tradicijos, jaunimo susiejimai, pabaigtuvių šventės. Nors paskesniais metais, kaimui vis labiau modernėjant, verslėjant, turtėjant, bendruomeniškumo santykiai mainėsi, vieni virto naujoviškesniais ryšiais, kiti nunyko, vis dėlto kaimas iki pat sovietinės okupacijos išsilaikė lyg teisėtarkos institucija, savo nusistovėjusiomis vertybėmis, moralinėmis nuostatomis, viešąja nuomone daugiau ar mažiau saiščiusia šetekšniečių būtį.

Nors kaime būta nemažos turtinės nelygybės, tatau, kaip atrodo, pernelyg neatsiliepė šetekšniečių bendrabūvio ryšiams. Nepasitikėjimo, priešpriešos į kaimą ateita tik su sovietine okupacija, kai, kurstant pačius žemiausius, niekingiausius žmonių instinktus, buvo diegiama klasinė neapykanta kitaip mąstančiam artimui, šviesiau, pasiturinčiau gyvenančiam kaimynui. Baiminantis įdavinėjimų (jų, kaip atrodo, būta ir Šetekšniuose), tarp žmonių daugėjo įtarumo, nepasitikėjimo. Kaimas dar labiau sunerimo, kai du šetekšniečiai stojo dirbti į sovietinės valdžios organus, tapo brutalių sovietizacijos akcijų vykdytojais.

Kaip ir kiti šetekšniečiai, Tunaičiai į vienkiemį pradėjo keldintis 1923 m. Kaip galima numanyti iš statybos metus nužymėjusių įraižų ant trobesių durų, ant jų staktų (tų įraižų šiandien neliko, vienos jų išdūlėjo, kitos išnyko drauge su statiniais), didžiausios statybos vyko 1923, 1924 ir, atrodo, 1925 m., tačiau sodyba buvo plečiama, tvarkoma, modernizuojama iki pat sovietinės okupacijos. Vieta sodybai buvo parinkta aukštėlesnėje vietoje, kad kuo darniau įsiliėtų į kraštovaizdį, juosiamą Šetekšnos upės vingio. Gyvenamasis namas buvo statomas pietinėje pusėje, kad geresniaja puse su pristatyta veranda (*gonkais*) žvelgtų į upę. Pastatytas buvo tradiciškai – siaurokas, bet užtat su dviem galais. Priešais gyvenamąjį namą šiek tiek toliau į šiaurės pusę buvo iš molio nukrėstas tvartas, o prie jo iš rytų pusės pridurta rąstinė kiaulidė. Vakarinėje kiemo pusėje buvo iš rąstų surešta dviejų galų klėtis, tarp abiejų klėčių – „gerosios“ ir „grūdinės“ – įterpta rąstinė (*vazaurnia*), kurioje buvo laikoma šventinis vežimas (*lineika*), geresnieji pakinktai, taip pat stalystės darbastalis (*varstotas*), kiti stalystės įrankiai. Abiejuose galuose klėtis pastatas buvo praplėstas pristatytomis pašiūrėmis (*paviečiais*). Rytinėje kiemo pusėje iš lentų buvo sukalta nedidukė kalvė. Daržinė ir klojimas, abu rąstiniai, stovėjo šiek tiek atokiau nuo kiemo, daržinė – į vakarų, o klojimas – į šiaurės pusę. Prie abiejų daržinės ir klojimo galų irgi prišlietos pašiūrės. Dar atokiau į šiaurės pusę stovėjo jauja – ta jos pusė, kurioje buvo džiovinami linai, iš molio, o ta pusė, kurioje minami linai, iš rąstų. Prie pat upės buvo

iš rąstų surešta pirtis – aukštesnėje vietoje, kad nebūtų apsemiama pavasarinių potvynių. Į vakarų pusę, kuri buvo labiau siekiama vėjų, buvo pastatytas vėjinis malūnas. Visi trobesiai buvo apdengti šiaudiniais stogais, bet vėlesniais metais iš pradžių gyvenamasis namas, paskui ir klėtis jau buvo perdengti pilkaspalvėmis čerpėmis.

Sodyba buvo apželdinama iš vakarų ir šiaurės pusės, ir ne vien dekoratyvesniais medžiais (liepomis, ažuolais, klevais, eglėmis), bet ir kitokiais (uosiais, žilvičiais, guobomis, drebulėmis, beržais ir kt.), kurie praversdavo gaminant įvairius buitines reikmenis, žemės ūkio padargus. Iš rytų ir pietų pusės medžiai nebuvo sodinami, kad sodyba liktų atvira saulei. Neapželdintos rytinė ir pietinė pusės neliko plynos – jas iš tolėliau juosė medžiais apaugusios Šetekšnos pakrantės. Į pietų pusę už gyvenamojo namo buvo užveistas sodas. Kadangi sodyba kurdinosi priemolyje, kiemas buvo išgrįstas akmenimis, kad šlapiu laiku nebūtų tižus. Akmenimis buvo užlyginamos ir iš sodybos į vieškelį vedančio kelio pravėžos.

Tunaičių sodyba, kaip matyti iš pateikiamo pastatų ir jų išdėstymo aprašo, buvo kurdinama, laikantis ir keturkampio, ir laisvo planavimo būdų. Pagrindinė sodybos dalis buvo suformuota kaip gan uždaras keturkampis kiemas, supamas gyvenamojo namo, klėties, tvarto ir kalvės. Kiti ūkiniai pastatai buvo statomi, laikantis jau laisvo planavimo būdo. Laisvai išdėstant pastatus, buvo atsižvelgiama ir į ūkinius sumetimus (kad būtų patogų privažiuoti, nebūtų pernelyg toli), ir į tai, kad būtų išsaugomas, dargi paryškinamas bendro sodybos vaizdo dermingumas.

Šetekšnių kaime vienos sodybos, panašiai kaip Tunaičių, buvo kurdinamos, laikantis ir keturkampio, ir laisvo planavimo, kitos – laikantis vien keturkampio planavimo būdo. Pirmosios paprastai buvo kurdinamos stambesniuose ūkiuose, nes jų ūkiniai pastatai neišsitemkdavo keturkampio kiemo sodyboje. Daugelis Šetekšnių sodybų, tiek vienu, tiek kitu būdu suplanuotų, atrodė jei ir ne visuomet ištaigiai, tai bent jau gan savitai, nes jas kurdinant, regis, buvo gan supratingai atsižvelgiama į kraštovaizdį, į reljefą. Tačiau būta ir tokių sodybų, kurių, neapželdintų, kiaurai prapučiamų vėjo, stūksota it kokio pripuolamai numesto gremėzdo.

Laikantis Tunaičių giminėje tvirtai išsisknijusios tradicijos, kad nevalia ūkį dalyti, įkurdinta jų sodyba su visa žeme, kaip ir priderėta, atiteko vyriausiam Dominyno Tunaičio sūnui Stanislovui. Vienkiemį jis perėmė ne tik kaip tėvų palikimą, bet ir lyg priedermę visai giminei, broliui ir seserims, kad jis bus tvarkomas, saugomas, globojamas su didžiuliu atsidavimu, kaip šetekšniškių Tunaičių giminės ištakos. 1936 m., jau būdamas brandaus amžiaus, Stanislovas vedė Genovaitę Krasauskaitę, kilusią iš Panemūnio valsčiaus Jakutiškio kaimo.

Kaip rodo istoriniai šaltiniai, Jakutiškio kadaise būta ne kaimo, bet palivarko, priklausiusio Panemūnyje įsikūrusiam Reguliariųjų kanauninkų vienuolynui. Po 1830–1831 m. sukilimo carinei rusų valdžiai uždarius vienuolyną, Jakutiškio palivarkas prarado senuosius valdytojus. Naujaisiais palivarko savininkais, tik neaišku, nei koku būdu, nei kada, tapo Krasauskai (1858 m., kaip matyti iš carinės rusų valdžios revizijos aktų, jis jau buvo jų valdomas). Genovaitės Krasauskaitės tėvas Romas Krasauskas iš savo tėvo, padalijusio palivarką dviem sūnums, paveldėjo pusę jo žemių, tą pusę, kurioje buvo įsikūrusi palivarko sodyba.

Iki 1861 m. neprivilegijuoto luomo asmenys negalėjo turėti žemės nuosavybės. Krasauskai priklausydami aukštesniam nei aplinkiniai baudžiaviniai valstiečiai vi-

suomenės sluoksniui, jie ir giminės tradicijomis, ir gyvensena buvo suartėję su bajorais. Nors Genovaitės Krasauskaitės tėvų šeimoje (jos motina buvo kilusi iš lietuvių valstiečių) jau buvo nutolstama nuo palivarkinių giminės tradicijų, vis dėlto dar buvo laikomasi bajoriškojo iškilumo, išdidumo, išskirtinumo pajautos, skyrusios juos nuo aplinkinių kaimų valstiečių.

Genovaitėi Krasauskaitei, išaugusiai kitokioje aplinkumoje, nelengva buvo išgyventi į Tunaičių šeimą, kuri ne tik buvo augte suaugusi su valstietiška gyvensena, bet ir kur kas tvirčiau nei kitos šetekšniečių šeimos ir bendrabūvio nuostatomis, ir gyvensena rodė prierašumą prie patriarchalinių senojo kaimo tradicijų. Tačiau bendri rūpesčiai, įtemptas darbas, ateities viltys tiek suglaudino Genovaitę ir Stanislovą, kad jų šeima vieningai, darniai laikėsi per visas gyvenimo negandas.

Didžiulėmis Genovaitės ir Stanislovo pastangomis, pasiaukojamu, netgi alinančiu darbu Tunaičių vienkiemis kilo, tvirtėjo, žengė naujoviškesnio ūkininkavimo linkme. Neatsilikant nuo to meto galimybių, buvo išigyjama modernesnė žemės ūkio technika (kertamoji, pjaunamoji, grėbiamoji, pagerinti plūgai, kultivatoriai). Netgi buvo tikimasi ateityje išgyti nediduką traktorių. Numatant statydintis naujoviškesnį gyvenamąjį namą, jau buvo paruoštos rąstų, lentų rietuvės. Šeimoje augo dukra ir sūnus (jaunėlis sūnus gimė vėliau, jau po Antrojo pasaulinio karo).

Iš įprastinio gyvenimo kelio, kurio regėtasi esant tokio patikimo, Tunaičių šeimą išbloškė, jos būtį sumaitojo, sulaužė atėjusi sovietinė okupacija. Pirmoji sovietinė okupacija, nors ir sudrebinusi kaimą, savo represijomis dar aplenkė Tunaičių šeimą, tačiau visu brutalumu ją užgriuvo antroji sovietinė okupacija. Tunaičių ūkis buvo išbuožintas – iš jų buvo atimtas visas turtas, ne tik žemės ūkio technika, gyvuliai, statybai paruošti rąstai, grūdai, bet ir baldai, buities rakandai, drabužiai. Sodyba buvo tiek ištuštinta, kad pagrindine problema tapo, kaip pramaitinti vaikus, kaip apsaugoti juos nuo visiško bado. Įtarpiais maisto atveždavo giminės, įtarpiais sunešdavo geri kaimynai, bet užeidavo ir tokių dienų, kai namuose nebūdavo net duonos kąsnio. Nors ir nepakeliamai sunkios, tos dienos buvo tik šeimos kančių kelio pradžia, po jų atslinko dar juodesnės dienos.

1949 m. kovo 25 d. į Tunaičių namus įsilaužė tremtis. Genovaitė Tunaitienė tą rūstybe pritvinkusią dieną buvo suimta, ištardyta, apdaužyta ir galiausiai įgrūsta į gyvulinį tremties vagoną. Stanislovas su vaikais, slapstęsis tomis dienomis pas gimines, išvengė tremties į Sibiro platybes, tačiau ir jis išgyveno tremtį, išgyveno ją kaip benamis klajūnas savojoje tėvynėje. Nors Tunaičių šeimai ir iki tolei, ir vėlesniais laikais teko patirti visokiausių sunkmečių, tos dienos į jos gyvenimą įsibrovė kaip kraupiausias sukrėtimas.

Vakare prieš tą siaubingą tremties naktį į kovo 25 d., nors ir sklido nerimastingos kalbos apie besiantinančius trėmimus, Genovaitė nesiryžo, gal net nebeturėjo jėgų ieškoti priebėgos nei pas kaimynus, nei pas gimines. Pasiliko nerimo gaubiamuose namuose, tačiau nebegulė kambaryje. Įsitaisė ant šiaudų tvarto palėpėje, kad, jei kas atsitiktų, galėtų pralaukti, įsikasusi giliau į šiaudus, ar nemačiomis išslinkti pakieme. Tenai ji ir buvo surasta įtūžusių trėmėjų, šautuvų durtuvais tol badžiusių šiaudus, kol ji, suklikusi nuo durtuvo dūrio į šlaunį, išlindo iš šiauduose įsirausto guolio, taip ir neapsaugojusio jos nuo tremties gniaužtų. Nors ir bauginama, mušama, kad pasakytų, kur slepiasi šeima, Genovaitė tylėjo. Ištuštėjusiuose namuose neatsi-

rado net duonos kriaukšlio, kurį būtų galėjusi pasiimti į tolimą tremties kelią. Pasiėmė tik palta, kuriuo dar šiaip taip spėjo apsigobti. Pasiėmė maldaknygę, kurios lyg angelo sargo lydima perėjo visą tremtį. Geri žmonės pro vagono duris įdavė jai kepalą duonos, bryzelį lašinių, tik ar jų užteko kelių savaitių keliui. Ar užteko jai ašarų išverkti užgriuvusiai nedaliai.

Genovaitė Tunaitienė buvo nutremta į Irkutsko sritį, į Zalarių rajone įsikūrusį buriatų kaimą. Kurį laiką dirbo tenykščiame kolūkyje, neilgai trukus buvo perkelta į Tyretės rajono taigose įsikūrusią miškų ūkio gyvenvietę Tajožną. Dirbo miškų ūkyje. Žiemą rankiniu pjūklų pjovė medžius, skaldė malkas. Vasarą pjovė, grėbė, džiovino šieną. Kaip matyti iš tremties nuotraukų, gyveno tremtinių prikimštame barake, kurių vargu ar galima vadinti žmogaus būstu, dėvėjo ne tik sulopytais, bet ir begalę kartų perlopytais drabužiais. Maitinosi ne tik tuo, ką pelnė menkai apmokamu darbu, bet ir tuo, ką įstengė išgauti iš atšiaurios Sibiro žemės. Kitos tremtinių šeimos sulaukdavo iš Lietuvos maisto siuntinių, o ji, priešingai, ką tik išgalėjo siuntė saviesiems vaikams į tolimą Lietuvą, atplėsdama nuo savęs vos ne paskutinį kąsnį. Siuntė cukrų, kokių pačios pasiūtą drabužėlių. Kai jau neturėjo ko siųsti, siuntė kedro riešutų, kurių prisirinkdavo per tris dešimtis kilometrų nuo Tajožno nutolusiuose Sajanų priekalniuose. Galima prirašyti daugybę puslapių apie Genovaitės gyvenimą tremtyje, parašyti netgi visą knygą, tačiau vargu ar įmanoma žodžiais atskleisti nuo vaikų atplėštos motinos kančias, ar galima žodžiais pasiekti jos kančių gelmę.

Stanislovas Tunaitis, likęs su trimis vaikais Lietuvoje, glaudėsi tai vienur, tai kitur, bet daugiausia pas savo brolių. Vaikus irgi buvo priglaudę tai vieni, tai kiti giminės. Dukrelė Alė vos keturiolikos metų stoji tarnauti Kaune, kur vien už išlaidų dvejus metus vienoje šeimoje prižiūrėjo vaiką. Stanislovas, nors ir slegiamas šešiasdešimties metų naštos, ėmėsi melioracijos darbų, kastuvu nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro kasė griovius. Kažin ar Panemunėlio, Kazliškio, Žiobiškio, Kamajū, Salų apylinkėse esama griovių, kur jis nebūtų kasęs. Kasė nuo pavasario iki rudens, o žiemą darbas nutrūkdavo. Sekmadeniais, užuot pailsėjęs po sunkių darbų, eidavo aplankyti po giminės išsklidusių savo vaikų. Pražilęs, pakumpęs, su krepšeliu, kuriame tebūta vien duonos kriaukšlio, pėsčiomis per dieną nueidavo ir dvidešimt, ir trisdešimt kilometrų, kad nors pusdienio apsilankymu praskaidrintų našlaitišką savųjų vaikų dalią. Pasibaigus tremtims, šiek tiek apimus laikams, 1954 m. su vaikais grįžo gyventi į savuosius namus, kuriuose, jau užimtuose svetimųjų, šiaip taip gavo vieną kambarėlį lyg įnamis.

1957 m. iš tremties grįžo Genovaitė Tunaitienė. Po aštuonerių metų išsiskyrimo apglėbusi savo vaikus, verkė neišpasakyto džiaugsmo ašaromis. Drauge verkė ir skaudžiomis motiniško sielvarto ašaromis, išvydusi pasibaisėtiną šeimos skurdą, apiplyšusius, nuo prasto maisto išblogusius, pabalusius vaikus. Nuo pat pirmųjų dienų stoji prie darbų, kad nors bent kiek palengvintų šeimos dalią. Vos trejus metus praleidus šeimai draugėje, 1960 m. mirė Stanislovas Tunaitis. Mirė slegiamas didžiulio nerimo dėl savo dar nebaigusių mokslų, į savarankiško gyvenimo kelią dar neišėjusių vaikų. Mirė, savo vaikus, visą šeimą pavesdamas gailastingojo Dievo globai. Vaikams išsklidus iš namų, Genovaitė kelerius metus gyveno sodyboje viena. Saugojo sodybą kaip giminės šventvietę, kurios nevalia palikti, pasitraukė iš jos pas dukrą Alė tik nu-

*Poezijos pavasaris A. ir J. Tunaičių sodyboje.
2008 06 14. Bendras vaizdas*

*Iš kairės: Veronika Siminonienė, Janina
Kazickaitė, Danutė Bružienė, Janina Kubilienė,
Antanina Rudokienė*

silpus jėgoms, pablogėjus sveikatai. Pasiligotas jos senatvės dienas, slegiamas vienatvės, nušvietė atkurtoji nepriklausomybė, kurią ji sutiko lyg stebuklą, atėjusį į kančią nualintą Lietuvos žemę. Mirė 1994 m.

Atkūrus nepriklausomybę, į Tunaičių sodybą 1991 m. sugrįžo jaunėlis Stanislavo sūnus Antanas, o po kelerių metų – ir jo žmona Joana. Sugrįžo vedamas ne tiek ūkiniu užmoju, kiek Tunaičių giminei įgimtos pagarbos, meilės gimtinei, tėvų žemei. Nors ir nebuvo užsibrėžęs pernelyg plačių ūkiniu planų, vis dėlto krūmokšniais, stagarais, piktžolėmis apžėlusią tėvų žemę pavertė pasėlių laukais, gražiai besidriekiančiomis dobilienomis, vešlia žole žaliuojančiomis pievomis. Sugrįžęs rado tik keturis išlikusius trobesius – gyvenamąjį namą, tvartą, daržinę, pirtį, kitus, išdraskytus ir sugriautus, tepriminė vien apsamanojė pamatų akmenys. Ant sugriautos klėties pamatų pastatydinęs klėtį, o iš rytų pusės, kur anksčiau stovėta kalvės, surentęs klėtelę, atkūrė griovimų suardytą keturkampį kiemą, kuris vėl atgavo tą jaukumą, kokio jis buvo gobiamas sodybos klestėjimo metais. Už tvarto pastatė daržinę. Sutvarkė želdinius, kurie per tiek metų buvo išvirtę vos įžengiamais brūzgynais, pertvarkė dar tarpukario metais sodintą sodą.

Antano ir Joanos daug pasidarbuota, kol buvo savaip sutvarkytas didžiulis kiemas, už kiemo į visas puses plačiai besidriekiančios sodybos plotmės, netgi upės pakrante nutįsusios medžių juostos. Pasodinus dekoratyvinių krūmų, prie jų ar tarp jų įglaudinus iš laukų atridentų akmenų, įterpus etnografinių relikvijų (kad ir girnapusių), buvo suformuota gan jaukių kampelių, pagyvinančių kaimiškai sukirptą kiemo ir visos sodybos apdarą. Nors tokiais atnaujinimais buvo nutolstama nuo ankstesnių sodybos formavimo tradicijų (nuo pabrėžtino santūrumo, saikingos puošybos, prierašos prie vietinių želdinių, įprastinių gėlių), Tunaičių, kaip atrodo, net nebuvo keliamas tikslas, laikantis tų tradicijų, atkurti etnografinę sodybą, jų buvo apsiribojama vien etnografiniais likiniais, lyg nuorodomis į josios praeitį.

Sodybos, tarsi muziejaus po atviru dangumi, tvarkymas, nors gal tuolaik net ir neišsąmoninus tokios minties, prasidėjo Tunaičiams sugrįžus į kaimą 1991 m. O etnografinis muziejus pačioje sodyboje, jos pastatuose pradėtas kurti 1997 m. jau kaip subrandintas planas. Sunykusiame kaime stigo net menkiausio šviesos spindulėlio, ir tai tapo postūmiu, davusiu muziejui pradžia. Ekspонатai buvo renkami ir artimesnėse, ir tolimesnėse apylinkėse, netgi iš gretimų rajonų. Nors ir surinkti iš įvairių vietovių, ekspонатai, bent jau dauguma jų, atspindi ir Šetekšnių kaimui, ir aplinkiniam kraštui būdingus buitines, aprangos, apavo, amatų, darbo įrankių, žemės ūkio padargų bei daugybės kitų kaimiškosios būties bei veiklos sričių ypatumus. Dalis ekspонатų išdėstyta pačiame kieme, pakabinta ant trobesių laukų sienų. Didžioji ekspонатų dalis saugoma klėtyje. Kaip išskirtinė relikvija klėtyje saugomas laidotuvių kryžius, net kelias šetekšniečių kartas lydėjęs į paskutinę kelionę. Didesni žemės ūkio padargai sustatyti daržinėje. Gyvenamajame name ant sienų ekspонuojami tautodailininkės Veronikos Siminonienės, Joanos motinos, rištiniai ir gobeleniniai audiniai.

Tokia tat vienos iš nedaugelio išlikusių Šetekšnių kaimo sodybų praeitis, tokia tų sodybų praeitį glėbianči jos dabartis. Duok Dieve, kad dar ilgai išliktų ta vieniša sodyba, sergstinti sunykusio Šetekšnių kaimo atminimą, palaikanti jo tradicijas.

Apie Panemunėlio dvarą

Bronė Čeponienė

Panemunėlio miestelis įsikūręs Nemunėlio slėnyje. Vakariniėje jo pusėje teka Nemunėlis, šiaurės vakaruose skersai slėnį supiltas aukštas pylimas geležinkeliui. Už geležinkelio ant kalno mano gimtieji nameliai.

Būdavo išeini į kiemą, apsidairai ir negali atitraukti akių nuo gražiausių vaizdų. Ypač gražu pavasari, kai Nemunėlis patvinsta. Slėnis pavirsta didžiuliu ežeru. Vakare jame atsispindi ne tik dangus su visa savo Žvaigždžių sistema, bet ir miestelio pastatų stogai su aukštais bažnyčios bokštais.

Visam gyvenimui atmintyje išliko šv. Velykų nakties grožis. Mama išėjo į bažnyčią. Man negalima – aš mokytoja. Išėjau į kiemą, stovėjau ir verkiau. Tas ežeras spindėjo gražiau už patį dangų. Iš bažnyčios sklido „Graudžių verksmų“ melodija, o atsimušusi į vandens paviršių ji dar labiau aidėjo. Širdį džiugino nepaprastas tėviškės grožis, o krūtinę spaudė neapsakomas gaudulys.

Mano gimtųjų namų pietuose, tik už geležinkelio, buvo Panemunėlio dvaras. Dvaro rūmai pastatyti 1792 m. Tais pačiais metais pastatyta bažnyčia tapo pirmąja miestelio puošmena, o dvaro rūmai – antrąja. Jie išliko iki mano amžiaus vidurio. Jaunystėje pagrindinis susisiektimas su Rokiškiumi buvo traukinys. Jis sustodavo Panemuninių kaime, stotelėje, vadinamoje Tindžiūliais. Iki miestelio dar geras kilometras. Einant tą kelio atkarpą prieky matėsi rytinis dvaro rūmų šonas. Atvažiavus vakare iš tolo šviesdavo dviaukščio pastato langai, kurių buvo daug, o tik dvaro rūmuose švietė elektra, nes ten buvo įsikūrusi tarybinio ūkio administracija. Pastatas stovėjo ant dviaukštės kalvos. Tos kalvos du aukštus, manau, pakoregavo žmonės. Viršuje prie rūmų būdavo gėlynai, o apačioje – daržai.

Dar gražesnis buvo priekinis rūmų fasadas pietų pusėje. Jo puošmena – visa eilė dviaukščių langų. Viršutinės jų dalys pusapvalės iš daugelio stikliukų (*šybelių*) spalvotais stiklais. Baltai dažyti langų rėmai švietė iš tolo. Pagrindinės rūmų dalies stogas buvo žemėjančiais kampais. Manau, kad labiau išryškėtų visuose keturiuose rūmų kampuose pristatyti dviaukščiai keturkampiai priestatai visai atskirais stogeliais. Abiejuose jų aukštuose buvo po vieną kambarį. Dvaro rūmai atrodė labai gražiai, lyg pilis su keturiais bokšteliais kampuose. Prieš rūmus buvo didelė, apvali klomba – žalia veja. Aplink maždaug 1 m pločio takas, nubarstytas smulkintomis raudonomis plytomis.

Mano vaikystės laikais dvaro šeimininkai buvo ponai Biknevičiai. Ponas buvo labai geras apylinkės kaimiečiams. (Tai ne mano vienos nuomonė.) Jeigu kam nors atsitikdavo kokia nelaimė, ponas visada padėdavo. Jei kas nutikdavo gyvuliui, jis suprasdavo, kaip pagelbėti. Išputus karvei atsinešdavo didelį švirksną, įdurdavo į tam tikrą vietą, išleisdavo orą iš vidurių ir gyvulys pasveikdavo. Tačiau išputus mūsų karvei ponas nebepagelbėjo, nors labai stengėsi. Užsirijo bulve avelė. Ponas atsinešė mindrinę (taip jis vadino) lazdelę ir bulvę nustūmė į skrandį. Jei bėda ištikdavo toliau gyvenanti, tuoj sėsdavo ant arklio ir jodavo gelbėti.

Dvaro teritorijoje buvo dar keli pastatai. Pasigėrėjimo jie nekėlė. Tuose pastatuose gyveno tarnų šeimos. Juos vadino *andanarninkais*. Viena moteris iš tokios šeimos

man pasakojo, kad ponas aplankydamas kiekvieną pagimdžiusią savo tarnų moterį. Visoms atnešdavo po didelį kepalą duonos ir dar ką nors iš maisto, dažniausiai sviesto, nes turėjo daug karvių ir garinę pieninę.

Vaikystėje su ponu dažnai tekdavo susitikti, nes mūsų žemė ribojosi su dvaru. Ponas visada mūvėjo aulinius batus, „galifė“ kelnes, būdavo apsirengęs lengva striuke ar liemene, ant galvos beretė, dažniausiai balta, o rankoje visada lazdelė. Jis skyrėsi iš visų kaimiečių. Ponia mačiau nedaug kartų. Ji buvusi labai išdidi. Kartu gyveno ir ponios sesuo, kuri bendraudavo su kaimynais. Tačiau jei svetimi vaikai nesusiprasdavo pabučiuoti jai rankos, pati pakišdavo kad ir po nešvariomis panosėmis.

Ponai Biknevičiai turėjo dvi dukras – Mariją ir Kristiną. Panelės buvo labai gražios, o ypač gražūs jų parėdai. Vasarą jos mėgo jodinėti ant žirgų, o dar dažniau važinėdavosi karieta. Karietos priekyje, ant specialios pasėstės, sėdėdavo vežėjas, vadinamas *kurmonu*. Žiemą merginos mėgo slidinėti slidėmis nuo kalno prie mūsų namų, o mes, vaikai, eidavome pasigrožėti jų sportu ir pačiomis panelėmis. Ir jodinėdamos, ir slidinėdamos jos mūvėjo kelnes. Kaimo mergaitėms tai buvo nepriimtina, o pagyvenusioms moterėlėms kėlė pasipiktinimą. Atrodė, panelėms visko buvo iki soties, bet viena jų susirgo džiova (tuberkulioze). Gydė ją užsienyje.

1940 m. Lietuvą okupavus rusams, ponai pradingo – pabėgo. Jų rūmus, kitus pastatus ir žemes pavadino tarybiniu ūkiu. Vokiečių okupacijos laikais dvaras buvo taip pat valdžios žinioje. Ūkvedžiu dirbo Marius Ruseckas. Jo žmona mokytoja Elena Ruseckienė mus, 5-ojo skyriaus mokinius, nusivedė į dvaro rūmus ir supažindino su ponų gyvenimu. Nors nuo ponų išvykimo buvo praėję dveji ar treji metai, bet keli kambariai atrodė panašiai, kaip prie pačių ponų. Sakė, kad rūmuose 30 kambarių. Kiekvienas kambarys turėjo savo paskirtį. Labiausiai man įsiminė pabaigtuvių kambarys. Visos jo sienos buvo nukabinėtos javų, linų, kanapių vainikais ir puokštėmis. Po simboliu data, kada pabaigtas vienas ar kitas darbas.

Dar atmintyje išliko panelių kambarys. Tai gana didelis kambarys, nuo vienos sienos iki vidurio įmontuota penkerių ar šešerių durų spinta. Spintų durys stiklinės, į gražių panelių lovų pusę. Šonuose durys į kitus kambarius. Vedžiojo mus po visus kambarius, bet kiti padarė mažesnę išpūdį. Šiauriniame rūmų krašte buvo virtuvė ir svarbesnių tarnų kambariai: ūkvedžio, ekonomės, virėjos ir kt.

Karo metu sudegė daugelio apylinkės gyventojų namai. Dalis šeimų buvo apgyvendinta dvaro rūmuose. Čia apsigyveno ir kelios rusų pabėgėlių šeimos. Rūmų vaizdas pasikeitė. Gražieji priekiniai langai buvo užkalinėti lentelėmis, o iš šiaurinės pusės net keli langeliai, užkamšyti skudurais, priminė T. Tilvyčio „Usnynę“.

Visa tai liko tik atmintyje. Dar tebepykstu ant tų valdininkų, kuriems kilo mintis rūmų prieky pastatyti griozdišką baltų plytų pastatą, o paskui rūmus nugriauti. O buvo galima dvaro rūmus išsaugoti, suremontuoti. Miestelio vaizdas būtų buvęs kur kas gražesnis.

Seniai palikau savo gimtąjį kraštą. Jau 45 metai gyvenu gražiam Lietuvos kurorte Druskininkuose, tačiau tokio natūralaus grožio, kaip buvęs Panemunėlio miestelis ir vaizdas iš mano gimtųjų namelių kiemo, niekur nemačiau.

Turdvario Neniškiai

*Parengė Ieva Kaušiniėnė, Janina Neniškytė-Lyvens,
Sigutė Petrauskienė, Birutė Ramelienė*

Beveik kiekvieną Lietuvoje buvusį dvarą galima pavadinti kultūros židiniu. Jų likimas sovietiniais laikais taip pat istorinis faktas. Iš gražių architektūros ansamblių, juos puošusių sodų ir parkų liko griuvėsių ir šiukšlynų krūvos. Toks šiandien ir Turdvaris už šešių kilometrų nuo Panemunėlio miestelio. Sovietiniais metais Turdvaryje buvo įrengta daug vieno kambario butų. Dvaras tapo bendrabučiu, kuriame gyveno keletas šeimų. Pastatas ir teritorija buvo apleisti, išdraskyti. Kartą vaikai į Turdvarį atvežė savo tėvą Kazimierą Neniškį, bet jis net nelipo iš automobilio, tik pasakė, kad geriau jau būtų nematęs, kas liko iš Turdvario...

Pagal išlikusius dokumentus ir palikuonių susitarimą Turdvaris gražintas Algimantui Neniškiui ir Jadvygai Smetonienei.

Nuo šios vietos prasidėjo Panemunėlio istorija. Turdvaryje gyveno Krivičiai, Masalskiai, Pliateriai. Kunigo Jono Katelės laikais ir dar truputėlį anksčiau dvaras priklausė broliams Tūroms ir Riauboms. Manoma, kad nuo Tūros dvaro savininko kilo šio dvaro ir kaimo pavadinimas. Vietiniai gyventojai iš senų laikų išsaugojo prisiminimus, kad baudžiauninkai nuo Turdvario iki Tindžiulių kaimo dalį kelio per pelkėtas vietas buvo išgrindę akmenimis. Suskambus bažnyčios varpams, baltais arkliais pakinkyta karieta kaip viesulas lėkdavusi į Panemunėlį. Tik 1772 metais, Panemunėlyje pastačius naujus dvaro rūmus, visas centras persikėlė į naują vietą.

Antanas Neniškis (1839–1929)

Pagal Jadvygos Smetonienės ir Kazimiero Neniškio prisiminimus

Antanas Neniškis, buvęs Šetekšnų dvaro valstietis mažžemis, gimė Kama juosė. Buvo muzikantas – grojo smuiku. Negėrė, net degtinės skonio nežinojo, nerūkė. Vedė turtingo ūkininko iš Greviškių kaimo dukrą Domicėlę Kepalaitę, labai darbščią, tvarkingą moterį, puikią organizatorę. Augino keturis sūnus: Marceliną, Joną, Kazimierą ir Ignotą. Kadangi dukterų neturėjo, juos išmokė verpti, gaminti maistą, šeiminkauti. Jauna mirė džiova.

Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą darbšti Neniškių šeima nupirko iš brolių Riaubų Tūrādvarį su 400 ha žemės. Tais sunkiais laikais Antanas Neniškis pats išmoko rašto ir visus sūnus leido mokytis į Panemunėlio miestelio lietuvišką parapinę mokyklą. Visi vaikai mokėsi pas tautos švietėją Panemunėlio kleboną Joną Katele, kuris su savim vežiojosi rašalo buteliuką ir mokė rašyti visos parapijos vaikus. Kunigo Jono Katelės veiklos šiose apylinkėse 1872–1908 metais dėka Panemunėlio kraštas tapo vienu labiausiai išsilavinusių Lietuvoje. Broliai Ignotas, Kazimieras ir Jonas aktyviai padėjo J. Katelei dirbti šviečiamąjį darbą. Ne tik Panemunėlio klebonijoje, bet ir dvare rinkdavosi parapijos šviesuomenė aptarti spaudos platinimo, vakarėlių rengimo, mokymo reikalų. Dvaro virtuvėje ilgais žiemos vakarais vaikus rašto mokydavo kunigo J. Katelės paruošti daraktoriai. Tarp palivarko ir dvaro dar buvęs slaptas spaudos sandėlis: prie Marcelino sodybos skardyje iškasta duobė ir apdėta

mėšlu. Istorikas Jonas Uldukis iš savo mamos prisimena, kad vieną kartą žandarai durtuvais badę mėšlyną, bet nieko neradę.

Iš šio dvaro Panemunėlio parapijos artistai kartu su broliais Ignotu, Kazimieru ir Jonu vykdavo vaidinti į Latvijoje esančius Gailinio ir Rudakio dvarus. Čia gyveno Kazimiero Neniškio žmonos giminaitis Kipras Misiūnas. Artistai ilgiau tuose dvaruose apsigyvendavo, pailsėdavo. Ten gyveno daug lietuvių ir žiūrovų niekada netrūkdavo. Čia įvyko pirmasis slaptas vaidinimas. Slaptų vakarų-vaidinimų rengėjai ir režisieriai, be kunigo J. Katelės, buvo Juozas Kubilius, K. Neniškis, J. O. Sirvydas, Juozas Katelė. Žiūrovai į vaidinimus buvo įleidžiami nemokamai. Išlaidas padengdavo kunigas.

Prieš žemės reformą broliai dvarą pasidalijo. Kiekvienam teko po 133 ha žemės. Jonui Neniškiui atiteko dvaro centras. Pagrindiniame pastate – dvare buvo 14 kambarių, stovėjo dideli tvartai, daržinė. Name buvo įvestas telefonas. Ignotas įsikūrė prie Aukštuolių kaimo. Ši vietovė iki šiol vadinama Ignotiškiu arba Ignaičiais. Kazimiero žemės gabalas driekėsi prie Nemunėlio vagos. Broliai dar nuomojo kitų dvarų žemes: Kazimieras – Rukšių dvarą prie Panemunėlio stoties, Jonas – Davaišišio dvarą prie Salų ežero, Ignotas – Aknystės malūną Latvijoje. Marcelinas buvo Panemunėlio geležinkelio stoties malūno savininkas. Turėjo lentpjūvę, vilnų karšyklą. Važinėjo savo limuzinu. Pats pasigamino kombainą, iš Čekoslovakijos atsigabeno įrengimus savo gamykloms. Namuose turėjo telefoną. 1940 metais visi įrengimai buvo išdraskyti ir išvežti į Kauną.

Marcelinas Neniškis (1866–1959)

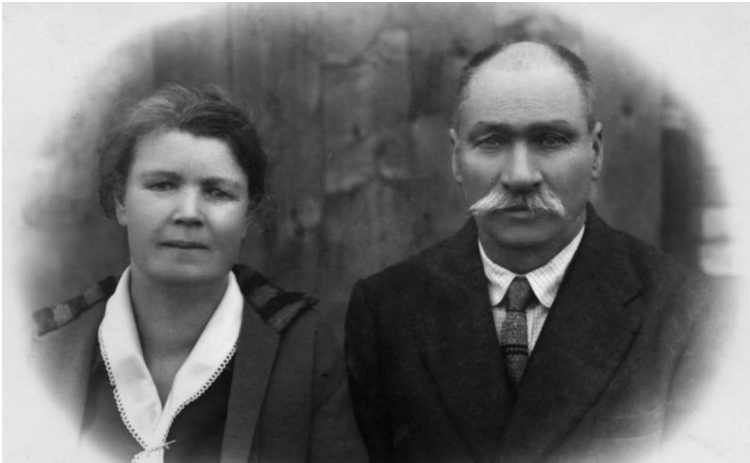
Pasakoja vaikaitė Liucija Veronika Neniškytė

Mano senelis Marcelinas Neniškis gimė Rokiškio apskrities Kamajū valsčiaus Neviėrių kaime. Vėliau gyveno Salosė, o sukūręs šeimą ir vedęs Anelę Balaišytę – Alsetės vienkiemyje. Po Pirmojo pasaulinio karo apsigyveno Panemunėlio geležinkelio stoties miestelyje. Mane jau penkerių metų vežiojo iš Kauno, kur mes tuomet gyvenom, pas senelius į Panemunėlį. Mano atmintyje išliko gražiausi prisiminimai iš tų vaikystės dienų, praleistų Panemunėlyje.

Neniškiai buvo kilę iš bežemių, bet, būdami sumanūs, labai darbštūs ir taupūs, greit praturtėjo. Sklido kalbos, kad Neniškių tėvas, perstatydamas nuomojamose žemėse senas klėtis, radęs po grindimis paslėptą lobį, kuris ir sudaręs Neniškių turto pagrindą. Kas gali dabar patvirtinti, kad šituose pasakojimuose buvę nors kiek tiesos?

Marcelino tėvų, Antano Neniškio ir Domicėlės Kepalaitės, šeimoje augo keturi sūnūs: Marcelinas, Jonas, Kazimieras ir Ignotas. Visi sūnūs buvo augaloti, stambūs vyrai ir gabūs. Ypač sumani buvo motina Domicėlė, sugebėjusi gerai tvarkyti ne tik savo ūkį, bet ir nuomojamuosius palivarkus – juose dirbti išplaukdavo valtimi ankstų rytą arba išjodavo, pasibalnojusi arklį. Dukterų neturėjo, todėl mokė sūnus visokiausių moteriškų darbų. Jie mokėjo virti, megzti, verpti. Ilgais rudens vakarais berniukai verpė. Jei kieme sulodavo šunys, jie greitai slėpdavo ratelius (*kalavartus*), kad kaimynai jų neišjuoktų.

Pastebėję vyriausiojo sūnaus Marcelino gabumus technikai, tėvai leido jį į Salų mechanizacijos mokyklą, kurią jis sėkmingai baigė. Marcelinas buvo linkęs prie ma-

*Marcelinas ir
Anelė Neniškiai.
Apie 1930 m.*

šinų, motorų, o kad buvo gabus, įrodė jaunystėje pats pasigaminęs kuliąmają mašiną ir ją nuomodavęs kaimynams. Nelinko jis prie žemės ūkio darbų, todėl vedęs išsiuomuojo Alsetojė prie gražaus žuvingo ežero vandens malūną.

Plėtėsi šeima. Gimė keturi vaikai. Vyriausioji duktė Teofilija, antroji Bronytė, sūnus Pranas ir jauniausioji Liucytė. Ypač smalsi ir viską žinanti buvo Bronytė. Jai vis knietėjo sužinoti, kodėl sutemus vakarais tėveliukas liepia nekišti nosies į lauką. Kartą nepaklausiusi ir tėveliuką pasekusi, Bronytė pamatė jį einantį prie didžiulės liepos, atkasantį po ja duobę ir kraunantį į ją knygas. Buvo tada lietuviškos spaudos draudimo metai. Lietuviškas knygas platino knygnešiai, o juos sugavę žandarai trėmė į Sibirą. Kartu su grūdais knygnešiai atveždavo ir knygu, kurias senelis padėdavo išplatinti. Senelis, buvęs švietėjo kunigo J. Katelės mokinys, tapo tikru patriotu ir gerai suprato lietuviško žodžio ir mokslo reikšmę. Visus savo vaikus leido į mokslus. Jie mokėsi Mintaujojė, o susikūrus Nepriklausomai Lietuvai mokslus baigė Kaune.

Gyvendami Alsetoje, seneliai sulaukdavo daug garbingų svečių. Šviesaus atminimo kunigui Katelei tarpininkaujant, pas senelį iš Kauno pažvejoti atvažiuodavo kunigas, poetas Maironis. Jo atvažiavimas būdavo didelė šventė, jai visi namiškiai ruošdavosi, norėdami tokį garbingą svečią kuo geriau priimti. Vienos viešnagės metu Maironis išplaukė su seneliu į žuvingąjį ežerą. Žuvies sugavo daug, bet laimikio neparsivežė, nes valtis apvirto ir Maironis kartu su seneliu ežere išsimaudė, o žuvis nuplaukė. Teko ant kranto džiovinti sutaną ir, persirengus senelio drabužiais, laukti, kol ji išdžius.

Kilus Pirmajam pasauliniam karui, šeimą evakavo į Rusijos Ržėvo miestą. Senelis niekur nesitraukė ir liko savo namuose Alsetoje. Bronytė studijavo Kijevo medicinos institute. Sūnui Pranui, evakavus mokyklą, teko mokytis Taganrògo mieste. Pasibaigus karui, senelis išsiruošė į didžiulę kelionę po Rusiją ieškoti savo išsibarsčiusios šeimos. Keliavo apie mėnesį. Deja, ne visus parsivežė. Jauniausioji, gražiausioji ir gabiausioji dukra Liucytė mirė Rževe siautusias dizenterijos epidemijos metu. Nuo tos dienos mano geroji močiutė verkė visą gyvenimą. Aš dabar nešioju mirusios tetos vardą.

Sugrįžus namo ištiko kita nelaimė – sudegė Alsetos malūnas. Tik didžiulio darbštumo, taupumo ir atkaklumo dėka senelis po kelerių metų sugebėjo nusipirkti

*Jaunieji ūkininkai.
Antrame plane –
M. Neniškio žmonė:
malūnas, lentpjūvė,
vilnų karšykla.
1932 m. Iš Felicijos
Naujokaitienės albumo*

Panemunėlio geležinkelio stoties miestelyje seną, apleistą mūrinį pastatą, žmonių vadinamą Napoleono arklidėmis, ir pradėjo iš naujo kurtis. Vėl pradėjo malti grūdus, tik dabar jau motoriniu malūnu, verpti ir karšti vilnas. Atsidarė milų vėlykla ir dažykla. Lentpjūvėje buvo pjaunamos lentos. Turėjo savo elektrinę, kuri tiekdavо elektrą Panemunėlio gyventojams. Kai iš Čekoslovakijos parsivežė moderniausią, siūlus ant ričių (*špūlių*) vyniojančią mašiną, teko ją statyti palėpėje, o jos stoge iškirsti langus. Kai vakare išsižiebdavo elektra, žmonės sakydavo: „*Neniškis jau žiūri į dangų.*“ Tuo pačiu metu sušvisdavo elektra ir Panemunėlio stoties gyventojų languose.

Turėjo senelis ir „Cresler Royal“ firmos lengvąją mašiną. Su ja išvežiodavo vilnas į vilnų priėmimo punktus, kurie buvo išsimėtę nuo Panemunėlio iki pat Utenės. Į tas keliones dažnai paimdavo ir mane. Tai buvo pirmoji mano pažintis su gražia Lietuvos gamta ir mažais jos miesteliais.

Senelį aš prisimenu griežtą, reiklų, sugebantį ir mėgstantį vadovauti. Keldavosi anksti, išgerdavo karšto pieno su medumi ir visai dienas dingdavo prie savo mašinų, net valgyti būdavo sunku prisišaukti. Mašinas žiūrėjo kaip savo vaikus, pažinojo kiekvieną jų sraigtelį, o bet kuriam sugedus pats šokdavo taisyti. Buvo dėmesingas savo šeimai, bet labai taupus. Per tuos darbus vis trūkdavo laiko ir poilsio. Buvo stiprios sveikatos – negėrė, nerūkė, jokiom ligom nesirgo ir nesiskundė. Močiutė buvo širdininkė ir anksti mirė (62 metų), palikusį vyrą dar 30 metų našlauti. Močiutė buvo visada spinduliuojanti gerumu, švytinčiu veidu, pasiruošusi kiekvienam padėti, paguosti, užjausti. Todėl jai mirus raudėjo ne tik artimieji, bet ir visos jos globotinės.

1940 metais bolševikams okupavus Lietuvą, senelio gyvenimas vėl sugriuvo. Visa jo žmonė buvo nacionalizuota. Senelio turtas buvo labai tvarkingai surašytas. Tai paliudijo 1993 metais kovo 26 dieną Lietuvos valstybinio archyvo išduota pažyma. Visas turtas įvertintas 258 501 Lt 48 ct. Ir pasirašyta: *Žmonės komisaras – Čereška, Darbininkų komiteto atstovai: A. Merkys ir J. Murniekas.*

1940 metų rugsėjo 13 dieną visos verpimo mašinos buvo išvežtos į Kauno „Drobės“ fabriką. Malūnas ir lentpjūvė išgrobstytos, senelis išprašytas iš namų. Vo-

Marcelinas (1-oje eilėje 2-as iš dešinės) ir Anelė (3-ia iš dešinės) Neniškiai su darbininkais prie savo įmonės. 1930 m.

Marcelino Neniškio sūnus Pranas prie tėvo automobilio. 1939 m.

kiečių okupacijos metais senelis buvo sugrįžęs į Panemunėlį. Malūnas ir lentpjūvė dar veikė, tik ne visu pajėgumu.

1944 metais, antrą kartą priartėjus frontui ir išbėgus vokiečiams, senelis niekur nesitraukė. Įsiveržę į jo namus, sugrįžę bolševikai rado senelį sėdintį prie nuosavo telefono ir, nekaltai apkaltinę šnipinėjimu, įsakė jį sušaudyti. Bet likimas buvo gailestingas. Išvedę jį už Panemunėlio miestelio, prie Vėbrių tilto, bolševikai jį paleido, sakydami pranešią komisarui, kad sušaudė ir ėmė į upę. Gal senelis turėjo kuo išsipirkti ar šiaip pagailėjo seno žmogaus, dabar jau nebesužinosime. Tuo metu jam buvo 78 metai. Pėsčias, keliaudamas naktį miškais, senelis grįžo atgal į Kauną pas dukterį ir nuo to laiko iki pat savo mirties ten pragyveno. Mirė senelis būdamas 93 metų, vis dar tikėdamas, kad Lietuva taps laisva, ir kurdamas naujus planus ateičiai.

Teofilija Neniškytė (1893–1986) gimė Alsetoje (Rokiškio apskr.). Mokėsi Rygės gimnazijoje. Apsigyvenusi Kaune, lankė Kauno muzikos mokyklą, fortepijono klasę. Tačiau profesionalia pianiste netapo, skambino savo malonumui. Baigusi buhalterijos kursus, dirbo Žemės ūkio ministerijoje beveik iki išėjimo į pensiją. Buvo griežta, tvarkinga, darbšti ir pareiginga. Pasižymėjo sąžiningumu. Kartą, dėstytojui parašius už žinias penketuką, Teofilė paprašė pažymį sumažinti, nes ji jo neverta. 20-metį išdirbusiam dėstytojui toks atvejis pasitaikė pirmas. Tačiau jis paliko jai penketuką už sąžiningumą. Teofilija buvo netekėjusi, neturėjo vaikų.

Bronė Neniškytė (1895–1994) gimė Alsetoje (Rokiškio apskr.). Ji ilgiausiai išgyvenusi iš visos Neniškių giminės – be kelių mėnesių 100 metų. Bronė pragyveno sudėtinga, labai įdomų ir laimingą gyvenimą. Ištekėjusi už savanorių pulko įkūrėjo, kovotojo dėl Lietuvos laisvės su bermontininkais, lenkais ir bolševikais, kariuomenės štabo vadovo, vėliau diplomato pulkininko Kazio Škirpos, buvo ištikima jo gyvenimo palydovė. Pamatė daug pasaulio: gyveno Briuselyje, Ženėvoje, Váršuvoje, Berlýne, kur jos vyras buvo ambasadorius. Sunkus buvo laikotarpis, kol pagaliau jie gavo leidimą emigruoti į Ameriką. Apsigyveno Vašingtone. Kazys Škirpa dirbo Vašingtono Kongreso bibliotekoje, nes mokėjo daug kalbų. Išėjęs į pensiją rašė atsiminimus, o žmona Bronė namuose šeimininkavo. Užaugino vieną sūnų Kęstutį Kazimierą.

Kęstutis Kazimieras gimė 1934 metais. Baigęs studijas, įgijo lėktuvų remontininko inžinieriaus specialybę. Kęstutis vedė lietuvaite Kristiną Tyliūtę. Užaugino du vaikus: dukrą Viktoriją, gyvenančią ir dirbančią Kalifornijoje vitražiste, ir verslininką sūnų Aleksą.

Po 50-ies nesimatymo metų susitikusi su teta Brone Škirpiene, kartu ir krikšto mama, buvau sužavėta jaunyste švytinčiu jos veidu, mėlynom akim, žilais banguojančiais plaukais ir tiesia, puikia laikysena. O juk jai jau buvo 95-eri metai. Ir puiki atmintis! Kalbėjo ji kažkokia, matyt, priėmimuose išugdyta, maniera: trumpai, tiksliai ir labai mandagiai, kreipdamasi žodeliu „Tamsta“.

Abiejų Škirpų palaikai buvo atvežti į Lietuvą ir perlaidoti Kauno Petrašiūnų kapinėse. Už nuopelnus Lietuvai Kazys Škirpa buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus

Teofilija Neniškytė

ordinu, jam suteiktas Vyčio kryžiaus ordino kavaleriaus vardas.

Pranas Neniškis (1899–1975) gimė Alsetoje (Rokiškio apskr.). Mokėsi Mintaujos gimnazijoje. Vėliau, dėl evakuacijos, mokykla buvo perkelta į Taganrogą. Revoliucijos metu buvo patekęs į Ukrainos anarchistinės revoliucijos vado Machno gaujos nelaisvę, iš kurios išsipirko, aplošęs kortomis patį gaujos vadą Machno. Mokslus tęsė Lietuvoje, Kauno universiteto Teisės fakultete. 1925 metais vedė. Po metų susilaukė dukters Liucijos Veronikos. Dirbo Susisiekimo ministerijos Geležinkelio valdybos Asmeninio skyriaus viršininku. 1939 metais Pranas Neniškis už nuopelnus Lietuvai buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu. 1940 metais persikėlė gyventi ir dirbti į Vilnių, iš kur 1941 m. birželio 14 dieną buvo išvežtas į Sibirą. Iš ten pabėgęs, vėl buvo gražintas į Altajaus krašto Barnaulo rajono Bobrovkos kaimą. Dirbo miškų ūkyje. Ten vedė antrą kartą tremtinę Tamarą, vokiečių kalbos mokytoją. Sibiro tremty išgyveno 17 metų. 1958 metais buvo reabilituotas ir grįžo į Lietuvą. Po septynerių metų mirė nuo širdies infarkto. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse. Per laidotuves draugai sakė: „*Laimingas tu, Pranai, nes laidojame tave ant Nemuno kranto, o ne Sibiro taigoje ant Obės krantų.*“ Mano atmintyje tėvelis išliko kaip aukštas, gražus ir labai džentelmeniškas vyras, gerbęs savo tėvus ir savo šeimą.

Liucija Veronika Neniškytė (gim. 1926). Gimiau Kaune. Mokiausi „Saulės“ pradžios mokykloje, „Aušros“ mergaičių gimnazijoje, o persikėlus į Vilnių – Salomėjos Nėries vidurinėje mokykloje. Studijavau Vilniaus pedagoginiame institute (VPI). Baigusi mokytojauju įvairiose Vilniaus mokyklose. Kurį laiką dirbau Radijo komitete. 1951 metais buvau ištremta, bet įrodžiusi, kad buvau neteisingai apkaltinta, vėl buvau gražinta į Lietuvą. Nuo 1981 metų jau pensininkė. Buvau ištekėjusi. Turiu sūnų Rolandą Vizgirdą.

Rolandas baigė VPI ir įgijo istorijos ir fizinio lavinimo mokytojo specialybę. Dirbo „Žalgiryje“, Olimpiniame komitete, dabar dirba Sporto departamente Vandensvydžio federacijos generaliniu sekretoriumi. Vedęs. Turi dvi dukras: Dianą (gim. 1973) ir Deimantę (gim. 1975). Abi ištekėjusios.

Diana gyvena ir dirba Amerikoje. Laisvalaikiu piešia. Turi dukrą Ingridą ir sūnų Roką. Abu lanko lietuviškąją šeštadieninę mokyklą. Deimantė dirba prokurore Vilniaus apygardos prokuratūroje. Taip pat augina dvi dukras: Rūtą ir Liepą. Rūta

Sulaukusi 97 metų Bronė Škirpienė (Neniškytė) (sėdi) su dukterėčia Liucija Neniškyte. Vašingtonas (JAV). 1992 m.

lanko Dvariono muzikos mokyklą ir „Genio“ bendrojo lavinimo mokyklą. Liepa dar eina į darželį.

Tuo mano giminės ratas ir užsidaro. Esu Marcelino Neniškio vaikaitė ir keturių vaikaičių promočiutė.

Ignotas Neniškis (1870–1938)

Pasakoja sūnus Jonas Neniškis

Ignotas Neniškis buvo malūnininkas. Žmona – Karolina Diržytė. Išaugino 8 vaikus: Kazimierą (gim. 1908), Konstanciją (gim. 1909), Joną (gim. 1911), Karoliną (gim. 1913), Juožą (gim. 1916), Oną (gim. 1915), Stefaniją (gim. 1918), Eleną (gim. 1914).

Ignoto tėvas Antanas turėjo keturis sūnus. Iš jų jauniausias buvo Ignotas. Visi buvo darbštūs, nuomojosi žemę, norėdami užsidirbti ir išgyyti nuosavą ūkį. Nuomodami žemę susidurdavo su daugeliu dirbančiųjų, vadinamų *grytelninkais*. Su jais palaikė gerus santykius, tarp jų platino lietuvišką spaudą, kurią broliai gabendavo iš Prūsijos. Čia ypač pasižymėjo jauniausias brolis Ignotas. Jis net tris kartus *pristavo* buvo tardomas, bet laimingai išsisukdavo. Vyriausias sūnus Marcelinas atsiskyrė nuo trijų brolių ir pradėjo atskirai tvarkyti savo gyvenimą. Likę trys broliai, už santaupas išsimokėtinai nusipirkę nusigyvenusį Turdvario dvarą, jo žemę pasidalijo po lygiai, bet paliko ją tvarkyti ir dirbti broliui Jonui (1868–1945). Jonas už žemės nuomą iš kitų dviejų brolių (Kazimiero ir Ignoto) per tam tikrą laiką turėjo pastatyti jų žemėje būtinausius trobesius. Kazimieras ir toliau nuomojo kitur žemę. Ignotas iš grafo Pšezdzeckio išsinuomojo vienagirnį vandens malūną Aknystojė (Latvija). Vėliau, Jonui atsisakius toliau dirbti Ignoto žemę, ji buvo nuomojama įvairiems nuomininkams; paskutinis iš jų buvo Ruseckas. Ta vietovė buvo pavadinta Ignaičiais. Kai žemę Ignaičiuose nuomininkai nugyveno ir prasiskolinę ją paliko, Ignotas pats ėmėsi tvarkyti žemės reikalus ir mokėti skolas. Pagrindinė Ignoto padėjėja buvo duktė Karolina, kuriai sunku buvo tvarkytis, nes neturėjo tam pasiruošimo. Ignoto sūnus Jonas, jau dirbdamas gydytoju Rokiškio apskrities ligoninėje, kiek galėdamas savo lėšomis padėjo ūkiui atsistoti ant kojų.

Ignotas Neniškis su žmona Karolina. Ryga. 1907 m.

Ignotas turėjo aštuonis vaikus: du sūnus ir šešias dukteris. Jis buvo raštingas, suprato, kad mokslas gyvenime yra labai svarbus dalykas, todėl pagal išgales stengėsi visus vaikus išmokslinti. O mokslui reikėjo ir lėšų. Todėl Ignotas ir jo žmona Karolina, kilusi iš Rokiškio rajono Šakūbalio vienkiemio, mergautine pavarde Diržytė, plūkėsi dieną ir naktį, kad galėtų leisti vaikus į mokyklą. Iš aštuonių vaikų keturis leido į Rokiškio gimnaziją, o kiti mokėsi Latvijoje – Aknystoje, Īlukstėje ir Rygojė.

Negaliu atskirai nepaminėti savo mamos (1885–1978). Josios darbštumas, meilė vaikams ir rūpinimasis jais neužmirštas. Žiemos mėnesiais per šaltį ji važiuodavo rogėmis apie 35 km iš Aknystos į Rokiškį, veždama ten besimokantiems vaikams maisto. Pinigų neužteko viską pirkti, vartodavo iš ūkio gaunamus produktus. Ji buvo iki pat mirties šviesaus proto, domėjosi visais savo vaikais, sielodavosi dėl bėdų, džiaugdavosi jų pasiekimais. Paskutiniaisiais jos gyvenimo metais ją prižiūrėjo ir slaugė duktė **Elena** (1914–1999). Galima sakyti, ji viena atidavė savo jaunystę ir gyvenimą mamai. Mes, kiti vaikai, tik atostogų metu daugiau susitikdavome su mama, o Elena visą laiką gyveno kartu. Jos pasišventimas mamai ir kitiems šeimos nariams neužmirštas.

Ignotas Neniškis su šunimi Lokmanu prie Aknystos malūno. Apie 1925 m.

Ignoto ir Jono Neniškių vaikai.

Iš kairės: 1-oje eilėje Kazimieras ir Jadvyga (Jono), Konstancija ir Jonas (Ignoto); 2-oje eilėje Kazimiera (Ignoto) ir Pranas (Jono). Apie 1924 m.

Kazimiera (1908–1975) ir **Jonas** (gim. 1911) baigė Kauno Vytauto Didžiojo universitetą, ji – Matematikos, jis – Medicinos fakultetą. Kazimiera, baigusi universitetą, dirbo Radviliškio vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja ir matematikos mokytoja. Jonas 1935 metais gavo gydytojo diplomą ir 1936–1939 metais dirbo gydytoju ordinatoriumi Rokiškio apskrities ligoninėje. Ligoninei vadovavo didelis eruditas A. Žemaitis. Iš jo daug naudos gavo ir Jonas, ypač praktinių įgūdžių, kurie pravertė tolesniame gyvenime. 1939 m. gydytojas Jonas iš Rokiškio išvyko į Kauną. Ten buvo išrinktas Vytauto Didžiojo universiteto Akušerijos-ginekologijos katedros asistentu. Vėliau šioje katedroje ėjo docento pareigas. 1948 metais, šioje katedroje dirbdamas, pirmasis apgynė mokslų daktaro disertaciją (tada vadinamą medicinos mokslų kandidato disertaciją). 1948 metais buvo atleistas iš universiteto ir 1949 m. paskirtas Sveikatos apsaugos

Jonas Neniškis su žmona Marija. Kaunas. Apie 1937 m.

ministerijos vyriausioju akušeriu-ginekologu. Šias pareigas ėjo beveik 30 metų, iki pensijos. Okupacijos metu buvo ir Kauno akušerių mokyklos direktorius.

Siekdamas gerinti akušerijos darbą, Jonas parašė knygą „Akušerės darbas“ (1954), kuri išleista du kartus. Kartu su doc. P. Baubliu išleido knygą „Motina ir vaikas“. Be to, yra parašęs per 150 mokslinių darbų. Kelerius metus buvo Mokslų akademijos tarybos nariu, žurnalų „Sveikatos apsauga“ ir „Akušerstvo i ginekologija“ redkolegijų narys. Buvo renkamas Respublikos Akušerių-ginekologų mokslinės draugijos pirmininku. Jam suteiktas nusipelnusio Respublikos gydytojo vardas. Būdamas pensininkas, išleido 2 knygas: „Gimdyvių mirčių priežastys“ (900 psl.) ir „Praktinė akušerija“.

Jonas Neniškis su žmona užaugino sūnų Visvaldą ir dukrą Gabiją. Sūnus – radijo inžinierius, labai mėgstantis dailę ir muziką. Duktė – inžinierė matematikė, labai mėgsta muziką ir meną, žavisi kalnais bei jūra, o Rytų dvasinė filosofija tapo jos gyvenimo būdu.

Jono Neniškio žmona Marija (1914–2004) buvo nepaprastai stipri, valinga asmenybė, pasižyminti optimistiniu požiūriu į gyvenimą. Būdamą gydytoja (ausų, nosies, gerklės) iš pašaukimo, ji visiems ir visada padėdavo, kartu labai rūpinosi ir savo šeima. Žmonės ją labai gerbė, vertino ir mylėjo.

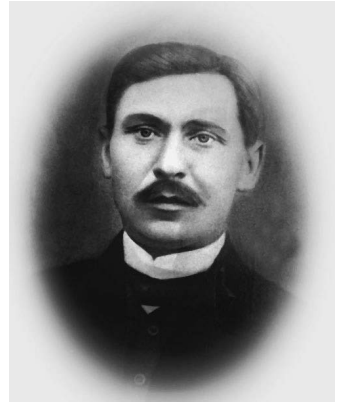
Jonas Neniškis (1868–1945)

Pasakoja Ieva Kaušiniene (Neniškytė) ir
Janina Neniškytė-Lyvens

Jonas Neniškis buvo ūkininkas. Vedė bajoraitę Sofiją Vainauskaitę, kuri jauna gimdydama mirė. 1908 metais jis vedė Sofijos pusseserę Mariją Vainauskaitę, kurią tėvai privertė tekėti už našliu likusio Jono Neniškio. Marijos Vainauskaitės protėviai turėjo Kymantų dvarą Rasėinių pavieta. Marija buvo valdinga, griežta, tvirto charakterio, savo vaikus augino spartietiška. Visi šeši vaikai buvo mokomi muzikos, užsienio kalbų, gavo gerą išsilavinimą. Jonas Neniškis buvo labai darbštus ir geras ūkininkas, dirbdavęs kartu su samdiniais. Šeima gyveno Turdvaryje. Marijos brolis kunigas Pranas Vainauskas bičiuliavosi su Lietuvos dainiumi Maironiu, vyskupu K. Paltaroku. Maironis aplankydavo senuką kunigą J. Katelę ir paviešėdavo Turdvaryje pas Neniškį. Poetas mėgo bendrauti su jaunais, gražiais kaimo žmonėmis. Viešėdamas pas Neniškį, pats net pusryčius pasigamindavęs. Turdvaryje viešėdavo poetas Antanas Vienožinskis, būsimasis ministras pirmininkas J. Tūbelis, Panemunėlio klebonas Budrikas. Neniškiai artimai bičiuliavosi su Salų dvare gyvenusiu bajoru Kazimieru Kliučinsku, miškų urėdu, studijavusiu miškininkystę Krokovoje ir XX a. pradžioje vadovavusiu miškų, dabar sudarančių Žemaitijos nacionalinį parką, atgaivinimui ir atsodinimui. Jo sūnaus Jonušo krikšto mama buvo Turdvario šeimininkė Marija Neniškienė. Namų gydytoju buvo Vladas Lašas, būsimasis Kauno Vytauto Didžiojo universiteto profesorius.

1933 metais Jono žmonos Marijos vardu buvo nupirktas Kraštų dvaras iš Adomo Kupsto, kuris buvo prasiskolinęs bankui. Dvaras užėmė 100,34 ha, iš jų – 25 ha miško. Pagrindinis dvaro pastatas buvo sudegęs Pirmojo pasaulinio karo metu.

1941 m. birželio 14 d. iš Turdvario į Sibirą buvo išvežti Jonas ir Marija Neniškiai, taip pat jų sūnus Pranas. Jonas Neniškis Sibire buvo atskirtas nuo šeimos ir išvežtas į Irkuto lagerį. Išleistas iš lagerio tris mėnesius keliavo pas žmoną į Barnaulą. Badavo, šalo, visas sutino. 1945 metais mirė Barnaule. Jo kapas nežinomas. Rokiškyje prie paminklo negrįžusiems iš Sibiro padėjome akmenį su užrašu „JONAS NENIŠKIS“. Mariją Neniškienę iš Sibiro, Barnaulo, 1946 metais jos duktė Jadvyga slapčia parvežė į Lietuvą. Iš pradžių ji gyveno Kaune pas sūnų Algimantą, vėliau Klaipėdoje ir Palangoje pas sūnų Kazimierą. Mirė 1957 metais, palaidota Palangoje.

Jonas Neniškis. XX a. pradžia

*Marija Neniškienė
(Vainauskaitė). XX a. pradžia*

Vandos Kuprienės
(Marijos Neniškienės sesers
Aleksandros dukters)
prisiminimai apie Turdvariį

Gyvenamasis namas vieno aukšto, dengtas skarda. Po didele namo dalimi rūšys – didžiulė patalpa iš raudonų plytų, sumūrytų kaip bažnyčių skliautai. Name apie 13–14 kambarių. Gražiausias iš jų salonas, kuriame tilpo du devynioliktojo amžiaus baldų komplektai. Vienas jų oranžinio pliušo, kitas – citrinų spalvos. (Oranžinis komplektas dar ir dabar yra Kaune, pas vieną iš Neniškių.) Sofų, fotelių atbrailos puoštotos kabančiais spurgučiais, kuriuos mes, vaikai, žaisdami tapydavome. Prie didelės baltų koklių krosnies stovėjo turkiška sofa su trimis didžiulėmis pagalvėmis. Kambaryje tilpo ir pianinas, rašomasis stalas, didelis pastatomas veidrodis. Vienas takas, apmestas linais, ataustas rugių šiaudeliais, per saloną vedė į tris mažus kambarėlius. Kitas – ilgas, įstrižai perkirtęs saloną, tarsi skyrė abu komplektus vieną nuo kito.

Salone galėjai rasti gitarą su dideliu kaspinu, smuiką ir gaidoms skirtą stalėlį.

Du kambariai buvo skirti podėliui. *Stalavoj*, t. y. valgomajame, stovėjo ilgas stalas, prie kurio tilpo daugiau kaip dvidešimt žmonių. Indaujoje visuomet buvo galima rasti bandelių ir ko nors ant jų užsitemti. Senovinis užtraukiamas laikrodis stropiai mušė valandas, o varinis virdulys buvo pasiruošęs visus pagirdyti. Name buvo radijas ir telefonas, kurie neleido Turdvario gyventojams jaustis atskirtiems nuo pasaulio.

Didžiuliame kambaryje, vadinamame *kredansas*, stovėjo stalas. Už kartūninės užuolaidos – *nianės*, kuri nuo mažens augino Neniškių vaikus, paskui ir vaikaičius, lova. Jai čia buvo užsitarnauta vieta. *Kredanse* stovėjo ir audimo staklės, kuriomis ausdavo vilnonius kilimus. Audimo technika buvo labai paprasta, kad net mes, vaikai, sugebėdavome pakaukšėti muštuvais, kol atsibosdavo.

Pačių savininkų, Jono ir Marijos Neniškių, kambarys buvo pernelyg kuklus. Jame stovėjo dvi lovos, niša drabužiams, neišvaizdi spinta ir tvirtai sukaltas darbo stalas su stalčiais.

Toliau buvo kambarėlis bernams. Už jo – *kuchnia* su didele kasdien kūrenama krosnimi, praustuvu rankoms ir stalas

Dvi seserys bajoraitės Vainauskaitės: Marija Neniškienė (sėdi) ir Aleksandra Švitrienė. XX a. pradžia

Bajorų Vainauskų giminės herbas „Ostoja“

samdiniams valgyti. Už *kuchnios* buvo mergų kambarėlis, aplipintas iškarpomis iš žurnalų. Ir pagaliau Jono Neniškio tėvo, visų vadinamo seneliu, šiltas ir švarus kambarėlis su aukšta lova, staleliu ir smuikele ant sienos.

Tvarte, vadinamajame *gurbe*, tilpo apie keturiasdešimt galvijų ir penkiolika arklių.

Daržinė buvo statoma naujai. Ją statė rusai sentikiai (*starovierai*), kurie valgė tik iš savo lėkštės ir savo šaukštu. Maistą jiems atnešdavo iš *kuchnios*. Kartą mano brolis sumanė paliesti meistro puodelį. Tada vienas starovieras pasakė: „Ty, barčuk, ničevo, no ruki u tebia poganyje.“ („Tu, ponaiti, nieko, bet tavo rankos nešvarios.“)

Klojimas buvo atokiau nuo sodybos. Tai didžiulis, iš rąstų surestas pastatas, likęs dar nuo baudžiatvies laikų. Nuo klojimo balkių mes dažnai šokinėdavome ant šieno šalinės (*prėslo*). Kai suvažiuodavo daugiau svečių, ant šieno miegodavome. Išsidūkę greitai užmigdavome ir nebejausdavome, kaip po visą kūną ropoja pievų vabaliukai, nespėję iš džiūstančios žolės susirasti naują būstą.

Klėtis – tai didžiulis sveikų rąstų pastatas. Durys kalvio darbo vyriais, su rankenomis.

Netoli klėties – kalvė. Kiek prisimenu, kalvė buvo nerakinama, kvepianti anglimi ir geležimi, paslaptinga ir viliojanti. Čia kaustydavo arklius, taisydavo padargus. Tų padargų buvo daug ir visokių, o ką jau kalbėti apie žemės ūkio mašinas. Dobilų ir javų pjaunamosios mašinos, grėbiamoji, vadinama *grėbalka*, nublanksta prieš *paravyką* ir kuliąmają. *Paravykas* stovėdavo po dideliu medžiu. Jis įamžintas dailininko Adomo Smetonos paveiksle, kuris dabar yra Kauno M. K. Čiurlionio muziejaus fonduose. Kuliąmoji klojime laukdavo naujo derliaus.

Nusileidus šlaitu žemyn, medžių paunksnėje pasislėpusi, stovėjo *ledaunė*. Vasarą tokia vėsi ir šalta, ledų luitus po spalių antklode paslėpusi.

Ant pat skardžio krašto išdidžiai į dangų žvelgė „gigantai“, vaikų ir jaunimo pramogoms. Išivaizduokime: stulpas, viršuje ratas, nuo rato kabo kelios stiprios virvės su kilpomis apačioje. Išsėdę į kilpą bėgame aplink. Iš inercijos kylam aukštyr, sukamės aplink, nė atsispirti daug nereikia. Pro tą šlaitą vakarais iš ganyklų atgindavo gyvulių bandą. Garbės ir šaunumo reikalas buvo praskristi kuo arčiau gyvulių ragų. Kaip mes nesusižeisdavome į karvių ir jaučių ragus – ir šiandien man neaišku. Manau, kad pasakojimai apie angelus sargus nėra visai tuščias dalykas.

Jadvyga Smetonienė (Neniškytė) prie savo tėvui skirto paminklinio akmens Rokiškyje. 1990 m. birželio 14 d.

Turdvario sodybos gyvenamasis namas

Pirtelė buvo kūrenama ir vidurvasaryje. Jos sienos aprūkusios, juodos, bet visada kvėpėdavo vantom. Nors čia pat tekėjo Nemunėlis su trimis sietuvomis (viena galvijams girdyti, kita – vaikams turlintis ir trečia – gili ir grėsminga), bet aukštaitis be pirties neišsiverčia.

Kumetyne gyveno kelios šeimos. Kiek prisimenu, kasmet tie patys žmonės. Šeimininkai rūpinosi, kad jų patalpos būtų tvarkingos, sandarūs stogai. Kumečiams buvo pasodinta vaismedžių.

Verta paminėti ir klombą. Tai kelių arų apvali aikštelė, apsodinta dviem eilėm eglių. Klomba buvo prieš pat verandą (*gonkus*). Joje buvo gėlynas, keli patogūs suolai su lenktomis atramomis. Čia žydėjo mėlyni *čebatėliai*, randami visuose aukštaičių darželiuose, ir balti medumi kvėpiantys karkleliai, žemčiūgai, vasarinės gėlės. Aikštelėje tilpo du stulpai su hamaku, vienas krepšinio stulpas su tinklu ir žalias stalo teniso (*ping pongo*) stalas su tinklu. Vietos buvo į valias. Jei nori, gali išsitiesti ant gražiai nušienautos vejos (*gazono*) ir stebėti eglių viršūnes glostančius pūkinius vasaros debesėlius. Darželius prie *gonkų*, po langais ir klomboje prižiūrėjo dukros, mano pusseserės. Samdytos merginos čia nedirbo. Pusseserėms reikėdavo ir virtuvėje padirbėti, mažesnius vaikus pagloboti, skinti uogas ir virti uogienes.

Kadangi žemės buvo daug, reikėjo ir žmonių, dirbančių ūkyje. Šeimininkai su kumečiais elgėsi gerai, todėl šie mažai keisdavosi. Čia dirbo nepamainomas kalvis, mechanikas, žemės ūkio mašinų prižiūrėtojas Mačiulis, kuris buvo paskirtas vyresniuoju darbininku. Mes į vyresnius visada kreipdavomės „jūs“, tad prisimenu, kaip kartą labai supykau ant šeriko, kuris tetai pasakė „tu“. Teta liepė šerikui ginti bandą į mišką, o tas atšovė, kad „*ti tava miški nieka nėra*“. Bet teta neišsiveidė ir toliau

ramiai sprendė ganiavos problemas. Visada namuose buvo po du tris bernus ir dvi tris merginas. Viena iš jų dirbdavo virėja.

Įdomūs buvo paties dvaro savininko Jono Neniškio santykiai su samdiniais. Vasarą jis keldavosi su saule ir kartu su samdiniais eidavo į laukus. Jo privilegija buvo žemės ūkio mašinos. Arklių traukiama šienapjove pjaudavo šieną, rugius, su *grėbalka* grėbdavo šieną. Po rytinio darbo buvo bendri pusryčiai *kuchnioje*. Gerai prisimenu, kaip su apetitu visi valgydavo žirnius blynus, kuriuos suvilgydavo bendrame *dažinio* dubenėlyje. Tai padažas iš spirgučių, į kurį įdėta trintų virtų bulvių. Valgydavo visi kartu. Kiekvienas stengėsi nenulašinti dažinio (padažo). Ir tai jiems pasisekdavo. Tik barščius visi valgė iš atskirų lėkščių. Rytą, sukilus visiems svečiams iš miesto, šeimininkas sėdėdavo prie pusryčių stalo *stalavoj*, bet nieko nevalgydavo, nes jau būdavo sotas. Jis oriai pasėdėdavo su visais, kol mes kirsdavome tetos bandes su naminiu sviestu, tetos gamintu geltonu (olandišku) sūriu, namine dešra *salsesonu*. O man taip norėjosi tų žirnių blynų su dažiniu, bet drovėdavausi paprašyti. Pietų metu būdavo panašiai. Šeimininkas buvo darbininkų būrio narys. Kartu su jais dirbo, valgė, tuo pačiu laiku ėjo pogulio.

Kumečių moterys eidavo į daržus. Jos sodindavo, ravėdavo runkelius. Jų darbus organizuodavo teta. Už kiekvieną darbo dieną išduodavo *kvitelius*, kuriuos savaitės pabaigoje apmokėdavo Jonas Neniškis.

Kas mėnesį į Turdvarį atvažiuodavo vadinamasis *kontrolasistentas*, kuris tikrindavo galvijų bandą. Jo pareiga buvo sekti ir nustatyti, kuri karvė produktyviausia. Prasčiausias karves kartais pardudavo sovietams, kuriems jos atrodė labai tinkamos veislei. Buvo savas veislinis bulius *Rolandas*, gautas per Žemės ūkio rūmus Kaune. Savos ir apylinkės ūkininkų bandos gerėjo, tai neabejotinai buvo buliaus *Rolando* nuopelnas.

Tačiau žemės ūkio darbai nebuvo vien tik samdinių pareiga. Dirbo visi. Dykaduonių Turdvaryje nebuvo. Vaikai nuo mažens buvo mokomi rimto darbo. Būdavo, žaidžiame ant smėlio, o čia mūsų amžiaus pusbroli šaukia: „*Aliuk, nujok arklius.*“ Aliukas, 8–10 metų vaikas, užsiropščia ant arklio ir joja ganyklon, nebijodamas nei nukristi, nei būti arklių sutryptas. O arklius reikėjo dar ir supančioti.

Per mėšlavežį Aliukas varinėdavo arklius. Suaugę vyrai tvarte primėžia pilną vežimą mėšlo, o varinėtojas sėdasi ant maišo ir varo arklius į lauką. Čia jau randa tuščią vežimą. Persėda greit į tuščią vežimą ir skuba *gurban*, kur laukia jau vėl pakrautas vežimas. Ir taip visą dieną. Aliukas dirbdavo pasididžiuodamas, kad suaugusieji juo pasitiki ir štai jis dirba rimtą darbą, neraukydamas nosies dėl mėšlo „aromato“. Pusbrolis Pranas kartu su darbininkais stropiai dirbo melioruojant laukus.

Kartą, atsimenu, buvo sekmadienis. Po giedrų dienų šienas buvo sausutėlis, net traškėjo. Tetos iniciatyva (tikrai jos) darbininkai buvo prašomi skubiai suvežti šieną. Buvo pažadėtas nemažas tos dienos darbo atlygis. Pagal tetos prognozes, dar naktį būsiąs didelis lietus. Girdėjome, kaip visi ginčijosi. Vieni sakė, kad lis, kiti juokėsi, kad nelis. Tačiau šienui vežti buvo mobilizuotos visos jėgos. Samdiniai ėjo tik savanoriai. Net atostogautojai ir svečiai įsijungė į darbą. Šienas buvo sėkmingai suvežtas. Naktį pylė lietus su perkūnija ir žaibais. Teta pasakojo, kadangi ji buvo šios talkos įkvėpėja, iš vakaro meldusis, kad tik lytų.

Turdvario svečiai su vokiečių karininkais ir kareiviais. 1-oje eilėje iš dešinės 1-a Aleksandra Šoitrienė (M. Neniškienės sesuo), 2-a Marija Neniškienė. Priekyje Neniškių vaikai Jadvyga ir Kazimieras. 1916 m.

Stalavoj prie stalo susėdavo neretai iki dvidešimties žmonių, bet dykaduoniais jų pavadinti nebūtų galima. Šiandien niekas nesmerkia kaimo turizmo paslaugomis besimėgaujantių miestiečių. Taigi Turdvarin atvažiuodavo ir mano tėvelis, karo aviacijos lakūnas. Jis tikrai būdavo užsitarnavęs ramaus poilsio gamtoje, artimoje draugijoje pas tetą Mariją, savo žmonos seserį. Tėtis drauge su besisvečiuojančiu diplomatu K. Škirpa motociklu važiuodavo į Čedasų pelkes medžioti ančių. O ir Neniškių jaunimas, dukros ir sūnūs, pritraukdavo nemažai jaunimo.

Dvare buvo kalbama gražia aukštaitiška tarme. Tik kartą teta, sėdėdama ant turkiškos sofas, su kažkokia viešnia kalbėjosi lenkiškai. Tiesa, į lietuvių kalbą kartais įsibraudavo tokie sulietuvinti slavizmai, kaip *tavorščius*, *nečėsėlis*. Niekas nesikeikė, bent aš niekada nesu girdėjusi.

Teta nei savo vaikams, nei mums, atvykusiems iš Kauno, nedraudavo žaisti, bendrauti su kumečių vaikais. Kartą pusseserė Vanda žaidė su kumečių mergaite, toji ir paklausė: „Ar tu moki kalbėti lenkiškai?“ Vanda patvirtino, kad taip. Ta vėl klausia: „Tai pasakyk, kaip lenkiškai kambarys?“ Vanda atšovė: „Kombar“. – „O kaip žirklys?“ – kamantinėja draugė. Vanda nesutrinka: „Žirklecki“. Kaip toliau sekėsi lenkų kalbos pamoka, nebeprisimenu.

Mano pusbroliai ir pusseserės buvo skautai. Jų tėvai tam neprieštaravo. Tad apie skautų organizaciją, jų veiklą pirmiausia ir sužinojau iš jų. Sužinojau ir jų šūkį: „*Budėk!*“, ir ką reiškia trys iškelti pirštai – Dievui, Tėvynei, artimui.

Turdvario svečiai.

Iš kairės: 1-oje eilėje sėdi dvi Jankevičiūtės, Vanda Neniškytė ir J. Bieliūnas; viduryje sėdi M. Neniškienė; 2-oje eilėje stovi „Dešimt centų“ redaktorius A. Narkevičius, Pranas Neniškis, Janina Neniškytė, neatpažintas, Jankevičius. 1937 m.

Visi Neniškių šeimos nariai buvo gabūs muzikai. Jie grodavo įvairiais instrumentais: gitara, pianinu, smuiku. Vyriausia dukra Jadvyga mokėsi Konservatorijoje, jauniausia Vanda pati, savarankiškai, patariama Jadvygos, ištisas valandas praleisdavo prie pianino, gerai skaitė natas ir skambindavo sudėtingus kūrinius. Stebėdavausi, kaip Kaziui, mano pusbroliui, neatsibosdavo griežti smuiku net tada, kai vasaros saulė vilioje viliojo išsitiesti kur nors prie klombos ant vejos ir žiūrėti į baltus debesėlius arba klausytis, kaip gandras kleketuoja šimtametėje liepoje prie sodo. Mes, vaikai, tuos gandrų prierzindavome, šaukdami visa gerkle: „Starkau, Jonai, ga-ga-ga, tavo pati ragana. Man bandelių nekepė, kad ir kepė, nedavė, po vaikeliais pakišė. Tie vaikeliai girkšt, tavo pati pirst...“

Pašūkavę dumdavome visi galvotrūkčiais į vidų, kad išizeidęs gandras nenusileistų žemyn ir neiškirstų mums savo ilgu raudonu snapu.

Liepos 22-ąją dieną, per tetos Marijos vardadienį, būdavo gyvenimo Turdvaryje kulminacija. Suvažiuodavo nemažai svečių, kunigų. Atvažiuodavo tetos brolis klebonas Pranas iš Čedasų, Vienožinskis iš Bagvilių dvarelis su žmona, kantria ir atlaidžia žyde. Jo pokštai man labai patikdavo. Vieną kartą išsismarkavęs jis pastatė vidury salono kėdę, pasodino mano pusseserę Jadvygą, pastatė prie kojų stiklėlį su gėrimu ir pareiškė, kad poniją Jadvygą galės pakviesti šokti tik tas, kas šį stiklėlį išgers be rankų pagalbos. Kai niekas nesiryžo tai padaryti, Vienožinskis pats keturpėščias priropojo prie stiklelio, apžiojo jį, užsivertė ir išgėrė. Visiems plojant jis išvedė šokti pusseserę Jadvygą. Nemažai būdavo jaunimo. Jaunimui rūpėjo šokiai, žaidimai, kuriems vadovaudavo Vienožinskis.

Pirkti vaisėms turbūt nelabai ką pirkdavo. Žuvies tėvelis prigaudydavo Nemunėlyje rankomis, mėsos atveždavo prekeivis žydas, mišraines, tada vadinamus *vinegretus*, gamindavo pati teta. O rūkytų kiaulienos gardumynų, paukščių ūkyje buvo pakankamai. Vaisinamasi buvo saikingai. Mama išvirdavo krupniko. Kadangi pirktinio alaus nebūdavo, svečiams patiekdavo naminio alaus.

*Trys seserys
Neniškytės. Iš kairės:
Janina, Vanda
ir Jadvyga.
Apie 1930 m.*

Po vakarienės svečiai ir saviškiai pasiskirstydavo įvairiai. Klebonas dėdė Pranas, sesuo Aleksandra, mano mama, kurią vadindavo Olyte, ir dar kažkas iš kunigų ir kitų svečių sėsdavo žaisti preferansą (*pulką*). Mano mama žaisdavo azartiškai, viską užmiršusi.

Vidurnaktį, visiems išilus, jaunimui išišokus, patiekdavo ledų. Čia didelis *le-daunės* ir pusbrolio Prano nuopelnas.

Samdinės merginos kasmet nupindavo vainiką iš bruknienojų. Papuošdavo jį popierinėmis gėlėmis ir slapčia, kad teta nepamatytų, prikaldavo jį gonkose. Už tai teta joms išmesdavo ne vieną litą.

Kažkada radau spaudoje vieno aukšto dvasininko (deja, pamiršau pavardę) prisiminimus, kaip jis, būdamas neturtingas, eidavo Turdvarin ir čia jį mokydavo Neniškių sūnus Kazys. Dar besimokydamas Medicinos institute, Kazys neatsisakydavo pakonsultuoti apylinkės gyventojus, kai tie į jį kreipdavosi.

Veltui šiandien ieškosite Turdvario dvaro, jis šluote nušluotas nuo žemės paviršiaus. Net baisiausiame sapne Jonas Neniškis nesapnavo, kad jo kaulai boluos kažkur nesvetingo Sibiro platybėse.

Gal tik darbo, mokslo, muzikos, demokratijos aura sklendo virš plynos Turdvario dvaro sodybvietės. Ją jaučia tie, kurie žino, kokie žmonės čia gyveno.

Jonas ir Marija Neniškiai turėjo šešis vaikus: Praną, Jadvygą, Kazimierą, Janiną, Vandą ir Algimantą.

*Jono ir Marijos Neniškių vaikai: priekyje –
Algimantas, 2-oje eilėje (iš kairės) Janina,
Jadvyga ir Vanda, 3-ioje eilėje (iš kairės)
Kazimieras ir Pranas. Iš Gedo A. Sakaus
archyvo*

Pranas Neniškis (1909–1967) – ūkininkas. Vaikų neturėjo. 1941 m. birželio 14 d. buvo ištremtas į Sibirą. 1947 metais iš ten pabėgo, ilgai slapstėsi, bet 1950 metais buvo suimtas ir vėl ištremtas į Sibirą. Grįžo 1964 metais pas brolių Kazimierą į Klaipėdą. 1967 metais Palangoje važiuojantį dviračiu jį partrenkė automobilis. Palaidotas Palangoje.

Kazimieras Neniškis (1912–1994) – gydytojas. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Buvo gabus, darbštus, aktyvus mokinys. Dalyvavo mokyklos dramos saviveikloje, muzikavo, buvo Rokiškio skautų tunto adjutantas.

Baigęs mokyklą įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakultetą, ten besimokydamas gavo valstybės stipendiją. 1938 metais baigęs universitetą buvo pašauktas į Lietuvos kariuomenę. 1939 metais baigė Karo mokyklą, karininkų tobulinimosi kursus, įgijo Lietuvos kariuomenės karininko laipsnį ir iki pat karo pradžios dirbo Karo ligoninės gydytoju.

1941 m. birželio 14 d. abu Kazimiero tėvai ir brolis buvo ištremti į Sibirą. Ūkiai liko be globos, tad kartu su žmona Ieva Gineikaite Kazimieras grįžo į Turdvarį ir Kraštus, dirbo gydytoju ir ūkininkavo. Čia gimė dukra Ieva ir sūnus Jonas. Karo metu Turdvaryje taip pat gyveno jo brolis Algimantas ir sesers Jadvygos vyras Antanas Smetona. 1944-aisiais, artėjant frontui, Kazimieras galėjo kartu su daugeliu inteligentų pasitraukti į Vakarus, bet pasirinko kelionę į Žemaitiją, kur tikėjosi išvengti tremties, palengvinti tėvų dalį Sibire ir sulaukti jų. Tačiau sulaukė tik motinos ir brolio. Tėvas pasiliko amžinajam poilsiui Sibire...

1944 metais, grėsmingai artėjant rusų frontui, dvarai ištuštėjo, viskas buvo palikta likimo valiai... Kazimieras su žmona ir dviem vaikais arkliais traukiamu vežimu atvyko į Palangą, po to persikėlė į Mósėdį, o 1947 m. – į Skuodą. Kazimieras gydė visus, kuriems to reikėjo, – ir tuos, kurie į miškus išėjo, ir tuos, kurie mieste liko. Tokia gydytojo pareiga... Keletą kartų buvo pakliuvęs į vežamųjų Sibirian sąrašus. Tik per laimingą atsitiktinumą liko neišvežtas – išgydė saugumo viršininko žmoną, susirgusią sunkios formos gelta...

Namai būdavo atviri visiems, reikalingiems pagalbos ir prieglobsčio. Į Ka-

Lietuvos kariuomenės karininkas, Karo ligoninės gydytojas Kazimieras Neniškis. 1940 m.

Kazimieras ir Ieva Neniškiai. 1957 m.

zimiero namus iš Sibiro buvo parvežta motina, prisiglaudė iš Sibiro pabėgęs brolis Pranas. Pranas Skuode buvo suimtas ir antrą kartą išvežtas į Sibirą. Skuode gyvenusi Kazimiero motina, vaikų vadina ma Bune, nuolat pas Skuodo meistrą Liebų užsakydavo siuntiniams medines dėžutes, jas prikraudavo kruopų, lašinių, cukraus, šiltų kojinių ir eidavo paštan išsiųsti į Sibirą... Gyveno čia ir giminės iš Kauno, Rygos. Sunkių pokario metu šeima padidėdavo iki 16 žmonių. Viskuo rūpinosi mama Ieva Neniškienė. Namuose būdavo verdamas muilas, iš cukrinių runkelių – rudas sirupas, net olandiškus sūrius namie pagamindavo. O parsivežti retesnių dalykų – žaislų, drabužių, prieskonių, rūkytų strimelių, silkų – važiuodavo į Rygą. Teko gyventi ūkiškai, laikyti arkli, karvę, kiauliu. Prie namo buvo sodas, tvenkinys. Ūkyje padėdavo sandomos moterys. Vaikus padėjo auginti auklė – vokiečių Emma Burgšat. Ji labai mylėjo vaikus, buvo rūpestinga ir darbšti, tikra mamos pagalbininkė, pragyvenusi Neniškių šeimoje net 10 metų. Abu tėvai dirbo Skuodo ambulatorijoje, vėliau ligoninėje. Kazimiero žmona Ieva buvo

Neniškiai Skuode. Iš kairės: Kazimiero brolis Pranas, Ieva, močiutė Marija, Kazimieras ir Kazimiero ir Ievos vaikai – Jonas, Ieva, Janina. 1948 m.

diplomuota gailestingoji seselė, vyro pagalbininkė ir atrama. 1952 m. Kazimieras baigė Gydytojų pasitobulinimo institutą Maskvoje ir buvo paskirtas Klaipėdos respublikinės ligoninės Nervų skyriaus vedėju. Šias pareigas jis ėjo 25-erius metus. Visa šeima iš Skuodo į Klaipėdą persikėlė 1953 metais. Neurologijos skyriaus įkūrėjas Klaipėdos Raudonojo kryžiaus ligoninėje, Klaipėdos zonos vyriausiasis neuropatologas, gydytojas Kazimieras Neniškis buvo ir Klaipėdos miesto neurologų ir psichiatrų mokslinės draugijos įkūrėjas ir ilgametis jos pirmininkas. Jis turėjo aukščiausią neurologo kvalifikaciją, buvo Respublikinės kvalifikacinės komisijos narys. Klaipėdoje ir Žemaitijoje jis buvo žinomas, žmonių labai gerbiamas ir vertinamas daktaras. Daug dirbo, gydė žmones negailėdamas savęs, ligoninėje vizituodavo ligonius kasdien, taip pat ir sekmadieniais.

Kazimieras turėjo subtilų humoro jausmą, buvo tolerantiškas, visada stengdavosi suprasti žmonių problemas ir jiems padėti. Ypač jis mylėjo vaikus, mokėjo su jais bendrauti – su begaline kantrybe aiškino matematikos uždavinius, mokė muzikuoti vaikus ir vaikaičius. Pagrindine savybe, padedančia pasiekti tikslą gyvenime, laikė kantrybę. „*Neturėsi kantrybės – nieko nepasieksi*“, – mėgdavo kartoti. Vis primindavo, kad pavydėdamas, kerštaudamas ir pykdamas žmogus pakenkia pats sau. Laisvalaikiu Kazimieras mėgdavo skambinti pianinu pažįstamas melodijas ir klau-

*Kazimiero ir Ievos
Neniškių šeima
(iš kairės): duktė
Irena, sūnus Jonas,
motina Ieva, duktė
Ieva, auklė Emma
Burgschat, duktė
Janina, tėvas
Kazimieras, duktė
Marija (priekyje).
Klaipėda. 1957 m.*

sytis savo vaikų atliekamos muzikos. Kadangi žmona Ieva turėjo gražų balsą, mėgdavo dainuoti romansus, Kazimieras visada su malonumu jai akompanuodavo, improvizuodamas pianinu.

Ieva Neniškienė buvo baigusi Rygos lietuvių gimnaziją ir labai šiltai prisimin-davo savo mokytojus – lietuvių kalbos mokytoją Justą Paleckį, muzikos mokytojus kompozitorius Stasį Vainiūną ir Juozą Karosą. O su kunigaikščiais Pokrovskiais buvo susibičiuliauta taip, kad ir Neniškių šeima, ir kilmingieji rusai Palangoje pasistatė namus pagal tą patį projektą ir, atsikėlę į Palangą, toliau draugavo.

Kazimieras pažinojo ir bendravo su prof. P. Avižoniu, kitais įdomiais ir įžymiais žmonėmis, giminytės ryšiai siejo jį su gen. S. Raštikio, Lietuvos Respublikos konsulo Škirpos šeima. Bet likimas taip lėmė, kad beveik visą gyvenimą jam teko slėpti savo kilmę, praeitį. Net savo vaikams negalėjo, o paskui ir nespėjo papasakoti daugybės dalykų... Pradėjo rašyti prisiminimus, bet spėjo parašyti tik keletą lapų...

Kazimieras su žmona Ieva turėjo penkis vaikus: Ievą, Joną, Janiną, Mariją ir Ireną. Šeštasis, Kazimieras, mirė išgyvenęs dvi savaites.

Visi penki vaikai, Klaipėdoje besimokydami vidurinėje mokykloje, kartu lankė ir muzikos mokyklą. Namuose muzikuodavo visa šeima. Svečiams vaikai visada būdavo paruošę muzikinę programėlę. Ši graži šeimos tradicija turėjo įtakos dviejų dukterų tolesniam gyvenimui – Marija ir Janina baigė Lietuvos valstybinę konservatoriją Vilniuje (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija). Muzikos mokytojos Aurelijos Daunorienės paskatinti, vaikai subūrė namų orkestrėlį, kuriame fortepijonu grodavo šeimos galva arba dukterys Janina, Ieva, akordeonu – Irena, smuikais – Marija ir Jonas. Visi penki vaikai taip pat buvo sukūrę vokalinį ansamblį, kuriam vadovavo ir repertuaru pasirūpindavo vyriausioji sesuo Ieva. Vaikai muzikuodavo namų aplinkoje, o jų koncertų klausydavosi Neniškių viešnios ir svečiai. Visi vaikai taip pat grojo Aurelijos Daunorienės suburtame K. Donelaičio vidurinės mokyklos orkestre.

Kaimyninių namų gyventojai priplodavo nosis prie langų stiklų, kai vėlais vakarais pamatydavo Neniškių porą, už parankių einančią pasivaikščioti. Tai buvo

vakarinis ritualas prieš miegą, jei medikai neužsibūdavo ligoninėje. Vaikus augino pokario skurde retai sutinkama vaikų auklė vokiečių. Ji su Neniškių šeimyna atkeliavo kartu iš Skuodo.

Neniškių vaikai nedalyvaudavo kiemo karuose, nežaisdavo kvadrato. Ne todėl, kad vengtų bendrauti su „proletarais“, o todėl, kad nuolat buvo užsiėmę muzikos pamokomis ir pratybomis.

Ieva Kaušiniene (Neniškytė) (gim. 1942) – architektė. Sudarė Neniškių giminės genealoginį medį, kuris apima net septynias kartas. Pradžios mokyklą Ieva baigė Skuode. Ji iki šiol prisimena nuostabią Skuodo pradžios mokyklos mokytoją Pliatieriene. 1960 m. Ieva įstojo į tuometinio Kauno politechnikos instituto (KPI) Statybos fakultetą, studijavo architektūrą. Baigusi dirbo projektuotoja, vėliau buvo Kauno miesto vyriausiojo architekto pavaduotoja. Vyras Saulius – Kauno technologijos universiteto (KTU) profesorius. Išaugino dukrą Ievą ir sūnų Jurgį.

Dukra Ieva baigė KPI Radioelektronikos fakultetą. Dirbo firmoje „Lintel“, vėliau – švedų firmoje „Erikson“. Šiuo metu gyvena Vilniuje, dirba firmoje „Omnitel“ projektų vadybininke. Augina tris vaikučius: Dovilę, Jurgą ir Adomą.

Sūnus Jurgis – advokatas. Baigė VU teisę. Gyvena Kaune. Turi sūnų Dovydą ir dukrą Gabrielę.

Jonas Neniškis (gim. 1943) – dailininkas. Mokėsi Klaipėdos liaudies universitete prie Lietuvos dailės akademijos, įgijo dailininko apipavidalintojo specialybę. Visa jo darbinė veikla siejasi su žvejybos organizacijomis, kuriose jis dirbo dailininku. Turėdamas dar ir muzikinį išsilavinimą (baigė septynmetės vaikų muzikos mokyklos smuiko klasę), dainavo Klaipėdos liaudies operos, kuri vėliau tapo Muzikiniu teatru, chore. Kartu su žmona Stefa gyvena Klaipėdoje.

Janina Neniškytė-Lyvens (gim. 1947) – pianistė, Klaipėdos universiteto fortepijono katedros docentė. Baigė Lietuvos valstybinę konservatoriją Vilniuje (Dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija), tobulinosi Maskvoje, Čaikovskio konservatorijoje Gnesinų institute (dabar Rusijos muzikos akademija). Daug koncertavo kaip pianistė solistė Lietuvoje ir užsienyje, atlikdama įvairias solines programas. Grojo rečitalius Vokietijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Turkijoje, Slovakijoje, Čekijoje. Vokietijoje dalyvavo tarptautiniame festivalyje Usedome (2000 m.), skirtame Lietuvai, ir tarptautiniame Baltijos šalių (Estijos, Latvijos, Lietuvos) festivalyje Frankfurte prie Maino (2005 m.). Skaitė paskaitas pagal universitetinę „Sokrates“ programą Turkijos, Slovakijos, Vokietijos universitetuose. 2000 m. įrašė ir išleido M. K. Čiurlionio fortepijoninių kūrinių kompaktinę plokštelę, 2010 m. – F. Šopeno kūrinių kompaktinę plokštelę „Šopeno muzikos magija“. Koncertavo per Lietuvos televiziją. Lietuvos radijo fonduose yra nemažai J. Neniškytės-Lyvens solinių įrašų.

J. Neniškytės-Lyvens rūpesčiu Lietuvos valstybiniame istorijos archyve buvo surasti šeimos ir giminystės bajorystę įrodantys dokumentai su genealoginiu medžiu ir giminės herbu.

Su vyru Oliveriu Janina augina sūnų **Karolį** (gim. 1991). Su pagyrimu baigęs Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnaziją šiuo metu jis Vilniaus universitete studijuoja taikomąją fiziką ir savarankiškai mokosi senųjų kalbų (lotynų, graikų).

Marija Neniškytė-Krevnevičienė (gim. 1948) – smuikininkė. Mokydamasi vidurinėje mokykloje Klaipėdoje, kartu lankė ir muzikos mokyklą, iš kurios kaip

Janina Neniškytė-Lyvens koncertuoja

viena iš gambiausių mokinių buvo atrinkta garsaus smuikininko profesoriaus Aleksandro Livonto ir nuo 11 metų mokėsi pas jį Vilniaus Čiurlionio meno mokykloje. Smuiko specialybę Vilniuje pas prof. A. Livontą Marija studijavo ir toliau, Lietuvos valstybinėje konservatorijoje, kurią baigusi pagal paskyrimą pradėjo dirbti Kauno muzikinio teatro orkestre koncertmeistere; teatro orkestro artistė ji dirba iki šiol. Marijos vyras, gabus violončelininkas Bernardas Krevnevičius dirbo orkestre kartu su ja, buvo orkestro violončelininkų grupės koncertmeisteris. Marija daug ir su dideliu pasisekimu koncertuoja ne tik kaip smuikininkė, bet ir kaip retro stiliaus dainininkė, rengia bendras koncertines programas „Gyvenimo dainos“ su dramos teatro aktorais, atlikdama įvairių pasaulio šalių kūrinius. Turi du sūnus – Kazimierą (gim. 1981) ir Adomą (gim. 1984). Abu, mokydamiesi vidurinėje mokykloje, lankė ir muzikos mokyklą. Šiuo metu yra Kauno technologijos universiteto (KTU) studentai.

Smuikininkė Marija Neniškytė-Krevnevičienė

Irena Neniškytė (gim. 1948) – baigė Vilniaus universitetą, žurnalistikos ir ekonomikos studijas. Mokėsi Klaipėdos vaikų muzikos mokykloje. Žurnalistinį darbą dėl buvusios spaudos cenzūros dirbo trumpai. Darbinę veiklą tęsė ekonomikos srityje. Dirbo Klaipėdos prekybos valdyboje prekių žinove, parduotuvių vedėja, įmonės direktore. Buvo viena iš tuometinėje Prekybos valdyboje Sąjūdžio iniciatyvinės grupės steigėjų ir tarybos narė. Pačiu kritiškiausiu Lietuvai politiniu laikotarpiu jos iniciatyva buvo leidžiamas ir redaguojamas Sąjūdžio laikraštukas.

Turi dukterį Kristiną, kuri šiuo metu JAV universitete studijuoja psichologiją.

Janina Pacevičienė (Neniškytė)

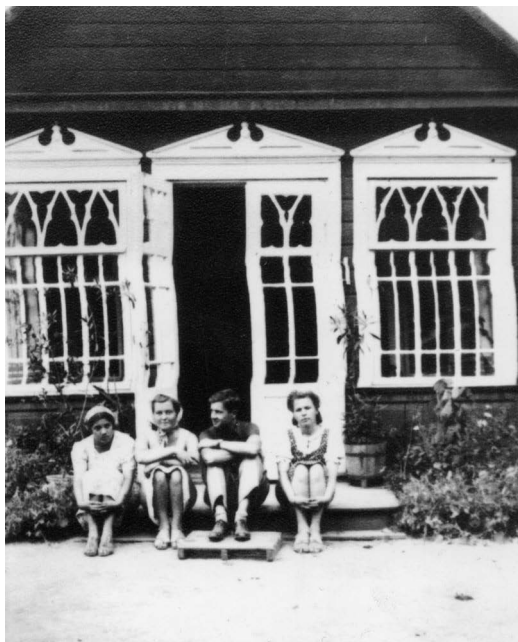
Pasakoja jos krikšto dukra Sigutė Petrauskienė (Smetonaitė)

Teko daug bendrauti su teta ir mano krikšto mamyte, nes jau po Lietuvos Atgimimo esu jos namuose Toronte, Kanadoje, praleidusi, drauge sudėjus, apie trejus metus. Tai nepaprastos širdies ir tolerancijos moteris. Aš nepaliauju gėrėtis ir stebėtis jos tvirtumu ir blaiviu požiūriu į gyvenimą.

Janina Marija Neniškytė gimė 1917 m. rugpjūčio 14 d. Rokiškyje. Mokėsi Panemunėlio ir Rokiškio pradinėse mokyklose. Vėliau lankė Rokiškio gimnaziją, po to – „Saulės“ gimnaziją Kaune. Studijavo Vytauto Didžiojo universitete Kaune humanitarinius mokslus – kalbas. Persikėlusį gyventi į Vilnių, tęsė studijas Vilniaus universitete.

1941 m. birželio mėnesį, kai buvo išvežti į Sibirą jos tėvai ir brolis, Janina, būdama Vytauto Didžiojo universiteto studentė, sunkiai sirgdama gulėjo Kaune Raudonojo kryžiaus ligoninėje. Tikėdamasi po ligos parvažiuoti į tėviškę pas tėvelius ir ten sustiprėti, ji sužinojo, kad tėvų jau nėra. Grįžusi į tėviškę, kartu su seserimi Vanda kurį laiką šeimininkavo Turdvaryje.

1942 m. ištekėjo už gydytojo Stasio Pacevičiaus ir persikėlė gyventi į Šiluvą, Rasėinių rajone, netoli vyro tėviškės Žaiginio. Ten 1943 m. gimė pirmoji dukrelė Danutė. Neramūs buvo laikai, ir jaunai šeimai, artėjant antrai bolševikų okupacijai, teko skubiai trauktis į Vokietiją, toliau nuo fronto ir artėjančios Raudonosios armijos. Janina jau laukėsi antro kūdikio. Berlyne, krintant bomboms, ji pagimdė antrąją dukrelę Irutę (pavadino Irute, nes iširo gyvenimas Lietuvoje). Tikėjosi greitai grįžti į Lietuvą, bet karas baigėsi, užsidarė geležinė uždanga ir teko pasilikti Vokietijoje. 1948 m. šeima laivu pasiekė Kanados krantus ir apsigyveno Toronte. Pacevičių šeima nuo-

Janina Marija Neniškytė (2-a iš kairės) su draugais iš Vytauto Didžiojo universiteto tėviškėje Turdvaryje. Apie 1939 m. Iš Gedo A. Sakaus archyvo

Kalėdos Toronte (Kanada). Janinos M. Pacevičienės (Neniškytės) šeima. Iš kairės: sūnus Algis, jo žmona Lyna, krikšto dukra Sigutė Petrauskienė (Smetonaitė), Janina M. Pacevičienė (Neniškytė), vaikai Indrė, duktė Danutė, vaikai Rita. 2006 m.

mojosi mažą kambarėlį ir vertėsi sunkiai. Daktaras Stasys dirbo įvairius pagalbinius darbus, kol išmoko anglų kalbą, perlaikė gydytojo egzaminus ir įgijo diplomą anglų kalba. Tuo laiku jie gyveno Vudstoke (Woodstock), nedideliame miestelyje netoli Toronto. Ten 1949 metais gimė trečia dukra. Jie davė dukrytei reikšmingą vardą Gražina su ta intencija, kad šeima galėtų greitai grįžti į Lietuvą, o antrą vardą davė Viktorija su viltimi, kad Lietuva išsikovotų laisvę. 1952 m. gimė sūnus Algis.

1957 m. šeima persikėlė gyventi į Torontą ir įsikūrė nuosavame erdviame name. Daktaras Stasys Pacevičius vis tobulino savo medicinos mokslų žinias ir įgijo Amerikos plaučių ligų specialybę. Iš tetos pasakojimų aš žinau, kaip nelengva kartais būdavo svetimame krašte, tačiau tetos Janinos vidinė stiprybė, jos meilė šeimai, sugebėjimas suprasti, paguosti ir palaikyti kiekvieną, mokėjimas bendrauti su žmonėmis, jos meilė Lietuvai padėjo išauginti nepaprastai dorus, darbščius ir gerus vaikus.

Vyriausioji **Danutė** Toronto universitete baigė filosofijos studijas. Vėliau baigė Pedagoginį institutą ir tapo gimnazijos mokytoja. Kelerius metus mokytojavo. Ištekėjo už talentingo inžinieriaus lietuvių Gedimino Sakevičiaus (vėliau Gedas Sakus), kuris padarė puikią karjerą Kanados telekomunikacijos srityje. Jie išaugino tris dukras: Ritą, Kristiną ir Indrę. Rita baigė tarptautinės ekonomikos ir verslo vadybos bakalauro studijas Toronto universitete ir įgijo verslo magistro laipsnį (MBA) Northeastern universitete, Bostone. Kristina baigė psichologijos bakalaurą Western universitete. Indrė – prancūzų kalbos bakalauro laipsnį taip pat Western universitete ir dabar dirba reklamų firmoje.

Irutė, būdama 22 metų amžiaus, žuvo autokatastrofoje.

Janinos M.
Pacevičienės
(Neniškytės) 90 metų
jubiliejus. Jubiliatė
(sėdi centre) su
vaikaičiais (iš kairės):
1-oje eilėje – Kristina,
Janina, Stasys;
2-oje eilėje – Indrė,
Aleksa, Raimondas,
Rita. Torontas.
2007 m.

Gražina, prancūzų kalbos mokytoja, ištekėjusi už kanadiečio G. Carrutherso, kuris baigė mokslo bakalaurą. Augina sūnų Raymondą.

Jauniausias sūnus **Algis** – advokatas. Kelerius metus buvo Kanados krašto lietuvių bendruomenės pirmininkas. Lietuvos Atgimimo laikais nemaža laiko skyrė lietuviškai veiklai. Algis augina dvi dukras ir sūnų. Vyriausioji Aleksa studijuoja universitete, sūnus Stasys – pirmo kurso studentas, Janina dar mokosi gimnazijoje.

Visi tetos vaikai ir vaikaičiai lankė šeštadieninę lietuvišką mokyklą ir puikiai kalba lietuviškai. Janina Pacevičienė sugebėjo visiems įdiegti meilę Lietuvai. Beveik visi jau yra ne kartą lankęsi Lietuvoje, dalyvavę Pasaulio lietuvių dainų ir šokių šventėse iševijoje ir Lietuvoje. Vyriausia Janinos Pacevičienės (Neniškytės) vaikaitė Rita Sakus, nepaprastai gabi ir išmintinga, jau daug metų gyvena ir dirba Vilniuje.

2007 metų rugpjūčio 14 dieną tetai Janinai suėjo 90 metų. Man teko laimė tuo laiku keletą mėnesių svečiuotis pas tetą. Teta iki šiol išliko didžiuliu šeimos autoritetu. Aštrus protas, nepriekaištinga klausia, neblogas regėjimas, gera orientacija visose situacijose teikia visiems džiaugsmo. Tetos nuomonė visais klausimais labai gerbiama.

Šeima ir artimieji nepaprastai gražiai pagerbė savo mylimą mamą ir senelę, sulaukusią gražaus jubiliejinio gimtadienio.

Janinos Pacevičienės (Neniškytės) prisiminimai apie Turdvarį ir bėgimą nuo rusų okupacijos

Užrašė ir atsiuntė jos dukra Danutė Sakus

Apie Turdvario namą... Kaip viskas atrodė: 7 miegamieji – už salono 3 miegamieji; kitoje namo dalyje 2 miegamieji; tarnaičių kambarys, kuriame gyveno 3 merginos; prie virtuvės vyrų darbininkų kambarys; didelis salonas; valgomasis – didelis stalas su 14 aksomu aptrauktų kėdžių; virtuvė ir du sandėliai (šviesus ir tamsus); staklių ir darbo kambarys su dideliu stalu ir staklėmis; centrifugos kambarys (šalia vyrų darbininkų kambario), čia išskirdavo grietinę iš pieno. Liesu pienu šerdavo kiaules. Vėliau čia buvo pieno suvežimo ir nugriebimo centras.

Priešais namą buvo didelis, maždaug 50 metrų diametro, gėlynas (klomba). Viduryje augo gėlės, o aplinkui medžiai – liepos ir eglės. Tarp gėlyno ir medžių buvo šienaujama pieva, joje vasarą stovėdavo teniso stalas. Apie namą taip pat augo daug gėlių.

Kai 1940-aisiais užėjo rusai, Janinos tėvai buvo priversti paskirti vietos Turdvaryje keturioms kumečių šeimoms, o patys liko tik viename kambaryje.

1941 metų vasarą, po sunkios ligos – šiltinės, Janina Marija Neniškytė grįžo į Turdvarį. Rado tuščius namus, nes tėvai birželio 14 d. buvo išvežti į Sibirą. Turdvaryje gyveno kelios šeimos, tėvų kambaryje ir salone plikos sienos, viskas išvogta, net patalynių nebuvo.

Janina davė linų, kad suverptų siūlų, tada nuvežė siūlus į vienuolyną Rokiškyje. Ten audėjos išaudė medžiagą drabužiams ir lovatiesėms. Dalį daiktų reikėjo nupirkti.

Algio Neniškio, Janinos brolio, neišvežė kartu su tėvais į Sibirą. Jis, būdamas 16 metų amžiaus, tą vakarą buvo išvažiuojęs dviračiu su akordeonu kažkur pagroti. Grįžtant namo kaimynai jį perspėjo, kad pas juos namuose vyksta kažkas negero. Sužinojo, kad tėveliai ir brolis Pranas tą naktį išvežti tik su naktiniais marškiniais ant mėšlo vežimo. Algis tuoj nuvyko į geležinkelio stotį ir norėjo važiuoti kartu su tėvais, bet jo nebuvo sąrašė ir tėveliai jam neleido, sakė: „*Nevažiuok dabar su mumis. Jeigu veš kitus šeimos narius, tai tada atvažiuosi.*“ Jis grįžo į namus ir liko Lietuvoje.

Algis lankė gimnaziją Rokiškyje, o Janina šeiminkavo Turdvaryje. Jos pusbrolis Vytautas Neniškis buvo Rokiškio apskrities agronomas. Jis padėdavo savo patarimais Janinai ūkininkauti. Pavyzdžiui, jis paaiškino Janinai skirtumą tarp dobilų rūšių, kuriais geriau šerti arklius.

Salone buvo supilti miltai, rugiai, kiti javai, nes taip buvo patogiau.

Vanda išvažiavo gyventi į Kauną, o Janina viena pasiliko šeiminkauti.

1942 metais, baigiantis vasarai, Janina Neniškytė ištekėjo už daktaro Stasio Pacevičiaus, jis tuo metu dirbo Lazdijuose. Po vestuvių jie persikėlė gyventi į Šiluvą. Ten Stasys dirbo apskrities gydytoju. Jam dažnai tekdavo važinėti pavojingais keliais, nes miškuose buvo daug raudonųjų partizanų. Kiekvieną naktį girdėdavosi šūviai.

Kas savaitgalį šeima važiuodavo į Raseinių rajono Laūciškės kaimą aplankyti Stasio mamą jų tėviškėj. Kai atvažiuodavo koks žmogus su arkliais vežtis Stasį, dažnai naktį, lankyti ligonio, Janina laukdavo jo ir meldavosi.

Iš kaimynų ir pacientų Stasys girdėjo, kad Raudonoji armija ateis už dviejų savaitėjų. Kai kas netikėjo, kad frontas taip arti, ir sakė, kad taip, kaip vokiečiai atėjo ir išėjo, taip rusai ateis ir išeis. Be to, žmonės manė, kad amerikoniai neleis jiems mūsų skriausti ir vėl užimti Lietuvą.

Stasio mama Janinai sakė: „*Tegul Staselis išvažiuoja, o tu pasilik. Kaip tu gali važiuoti su 15 mėnesių dukrele ir būdama 8 mėnesių nėščia?*“ Bet Janina bijojo ir nenorėjo viena pasilikti. Jos tėvus ir brolių, tūkstančius žmonių komunistai išvežė į Sibirą.

1944 m. liepos 10 d. per patį karštį, Stasys pakinkė du arklius ir į vežimą sukrovė kumpio, duonos, lašinių ir porą apklotų. Janina užmetė ant viršaus kailinius, bet Stasys juos nuėmė tardamas: „*Ką darai? Mes važiuojam tik porai savaitėjų, kol frontas praeis, ir grįšim tuoj pat atgal.*“ Janina vis tiek pasiėmė vieną žieminių palatą.

Jadzė, Janinos sesuo, atsiuntė savo 7 metų dukrytę Sigutę kartu su jais važiuoti, bet Stasys manė, kad jai geriau pasilikti arba važiuoti su savo tėveliais, nes bus pavojinga, sunki kelionė ir nežinia, kas jų pačių laukia. Iškeliaavo į vakarus link Vokietijos. Prie jų dar prisidėjo dirbusi Šiluvoje Stasio sesuo dantų gydytoja Aleksandra Pacevičiūtė. Arkliais jie važiavo šunkeliais, kad aplenktų didelius punktus, kur galėjo Stasį suimti.

Artėjant prie Vokietijos sienos, prie Smaliniūnų, visa šeima miegojo tvarte, ant-rame aukšte ant šieno. Ten buvo skylės, pro kurias mesdavo šieną žemyn karvėms. Janina tą naktį ėjo su Danute ant rankų ir įkrito iki alkūnių. Janinai lūžo šonkauliai. Važiuojant per Smaliniūnų tiltą reikėjo išlipti iš vežimo ir iškrauti keletą daiktų, nes tiltas turbūt buvo nestiprus. Prie pat sienos apsistojo keletui dienų pas Norkaičius. Norkaitienė buvo Stasio giminaitė. Paskutinę naktį atėjo rusų partizanai ir prašė maisto. Norkaitis nubėgo su dokumentais pasislėpti į netoliese augančius krūmus, o Janina ir Stasys su šeima tyliai laukė už durų kitame kambaryje. Norkaitienė davė rusų partizanams duonos ir pieno. Tie išeidami sakė: „*Mes žinom, kad jūs norit bėgt nuo mūsų. Nebėkit, mes jus rasim visur.*“ Kitą dieną, sekmadienį, Janinos šeima kartu su Norkaičiais pervažiavo per sieną į Vokietiją. Juos praleido vokiečiai, mokėjęs lietuviškai. Stasys davė jam už tai kumpio ir pinigų.

Stasys Pacevičius gavo leidimą dirbti kaip daktaras lėktuvų fabrike prie Berlyno. Žinojo, kad tas fabrikas – anglų taikinytis ir dažnai bombarduojamas, tad jie pasitraukė į Fiurstenvaldą (Fürstenwalde). Tenai Stasys perėmė vieno gydytojo, kuris buvo išsiųstas į vokiečių frontą, privačią praktiką. Janina susirgo meningitu ir buvo paguldyta į ligoninę.

Spalio 11 dieną, kai Janinai atėjo laikas gimdyti, jai buvo labai aukšta temperatūra. Tuo metu lėktuvai skrido virš ligoninės, todėl buvo išjungta elektra ir daktarai sustabdė gimdymą manydami, kad Janina neišlaikys ir mirs. Pagaliau Irutė gimė, bet pasiliko ligoninėje apie 6 savaites. Daktarai paliko Janiną mirčiai, nes ji buvo be sąmonės. Stasys parūpino vaistų ir jai suleido net trigubą dozę, ir pagaliau jiniai už poros mėnesių pasveiko.

Rusai vėl artėjo ir Janina su šeima vėl traukėsi į Vakarus, į Bad Rheburgą netoli Hanoverio. Stasys gavo paskyrimą dirbti tuberkuliozės ligoninės vyrų skyriuje. Vis tikėjosi grįžti į Lietuvą namo, bet buvo neįmanoma, nes po karo užsidarė geležinė uždanga. Be to, Stasys sužinojo, kad jų šeima buvo įtraukta į vežamų Sibiran žmonių sąrašus. Grįžę būtų išvežti į Sibirą arba vietoj sušaudyti kaip pabėgėliai. Tais laikais Lietuvoje tie, kas nesutiko su Stalino režimu, taip pat sulaukė liūdno likimo.

1948 metų rudenį Pacevičiai laivu atplaukė į Kanadą su dviem dukromis – 5 metų Danute ir 4 metų Irute. Apie metus gyveno Toronte, viename kambaryje, vėliau persikėlė į Vudstoką (Woodstock). Ten Stasys per keletą metų išmoko anglų kalbą ir išlaikė gydytojo egzaminus Kanadoje. Kol jis mokėsi ir stažavo, visą laiką trūko pinigų šeimai išlaikyti. Turėjo skolintis iš pažįstamų ir giminių. Janina priėmė nuomininkus į savo išnuomoto namo dalį ir niekada nesiskundė. Ji lankė kursus, išmoko siūti ir gerai gaminti valgi.

1949 m. gimė Gražina Viktorija, o 1952 m. – Algis.

Kanadiečiai kaimynai nedaug žinojo apie komunistus, apie Staliną ir apie tai, kas vyko Lietuvoje. Jie manė, kad rusai yra Vakarų pusės draugai, nes kartu sumušė

*Vanda Balsienė
(Neniškytė) su
sūnumi Aru.
Apie 1955 m.*

vokiečius. Pacevičių šeima, kaip ir kiti ateiviai, jautėsi atskirti ir atstumti nuo kandiniečių. Nebuvo lengva gyvenimo pradžia svetimame krašte.

Per darbą ir kantrybę gyvenimas gerėjo. 1957 m. Toronte Janina ir Stasys nusipirko pirmą savo namuką. Tais laikais jie jau siųsdavo siuntinius giminėms į Lietuvą, tikėjosi Lietuvos išlaisvinimo ir svajoto grįžti į Lietuvą.

1979 m. Stasys Pacevičius mirė, Janina liko našlė.

Vanda Balsienė (Neniškytė) (1920–1965) mokėsi Berlyne. Mokėjo šešias kalbas. Gyveno pas tuometinį Lietuvos konsulą Kazimierą Škirpą, už kurio buvo ištekėjusi jos pusseserė Bronė Neniškytė. Ten susipažino su lietuviu, Berlyno universiteto studentu Leopoldu Balsiu, kuris tuo metu ruošė doktoratą apie laivų konstravimą, ir 1943 m. už jo ištekėjo. Vienus metus Vanda su vyru gyveno Olandijoje, ten Leopoldas dirbo savo studijų draugo, olando, tėvo laivų statybos kompanijoje Roterdame. Karui pasibaigus nusileido „geležinė uždanga“ ir grįžti į Lietuvą buvo neįmanoma dėl mirtino pavojaus. 1949 metais Vanda su vyru ir mažu sūneliu Aru išvyko į Kanadą, kur tuo metu jau buvo pasitraukusi sesuo Janina su šeima. Rusams okupavus Lietuvą, čia ir liko gyventi. Išaugino du sūnus – Arą ir Rimą. Aras su šeima gyvena Kanadoje, Toronto mieste. Rimas, Londone baigęs universitetą, ten vedė ir liko Anglijoje su šeima. Šiuo metu grįžo gyventi į Kanadą, Vankuverio miestą.

Aras Balsys (gim. 1944) – gydytojas, plaučių ligų specialistas. Baigė universitetą Toronte. Žmona Catherine – medicinos sesuo. Turi keturis vaikus: Vanda (gim. 1978) baigė universitetą, meno istoriją. Amanda (gim. 1982) universitete baigė anglų ir ispanų kalbas. Adamas (gim. 1983) baigė universitetą, inžinierius. Adrianas (gim. 1986) studijuoja universitete psichologiją ir anglų kalbą.

Rimas Balsys (gim. 1950) Toronto universitete studijavo ekonomiką ir istoriją, po to Londono universitete baigė ekonomikos magistrantūrą. Anglijoje dirbo įvairius darbus: nuo turizmo, baldų gamybos, žurnalisto, parduotuvės savininko

*Jadvyga Smetonienė
(Neniškytė) su vyru
Antanu Smetona.
1931 m. vasario 14 d.*

iki vienos iš didžiausių finansų investicijų kompanijų „Fidelity Investments“ komunikacijų vadovo.

Turi dvi dukteris, Stefani ir Žozefiną. Stefani (gim. 1984) Londono universitete baigė anglų kalbą. Gavusi dvejiems metams Londono juridinės firmos finansavimą, šiuo metu ji studijuoja universitete teisę. Baigusi trejų metų studijas per dvejus metus, ji dirbs šioje Londono juridinėje firmoje. Žozefina (gim. 1987) studijuoja Anglijoje, Daramo (Durham) universitete geografiją.

Jadvyga Smetonienė (Neniškytė)

Pasakoja Sigutė Petrauskienė (Smetonaitė)

Mano mama Jadvyga Neniškytė gimė 1910 m. rugsėjo 1 d. Davaišiškio kaime, Rokiškio r., Jono ir Marijos Neniškių šeimoje. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje, vėliau, persikėlusį į Kauną, mokėsi Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijoje ir 1927 m. ją baigė. Iš mamos pasakojimų žinau, kad 1922 metais tėveliai ją su broliu Pranu pasiuntė mokytis į Kauną. Maironio sesers panos Marcelės pakviesti, jie laikinai apsigyveno Maironio namuose. Pana Marcelė davė jiems du kambarius antrame aukšte langais į sodą. Kitame namo gale gyveno A. Smetona su šeima. Ponų Smetonų sūnus Juliukas dar buvo mažas. Jis turėjo automobiliuką, kuriuo, mindamas pedalus, važinėjosi šaligatviu. Mama pasakojo, kad Maironį dažniausiai matydavo sode susikaupusį, su brevijoriumi rankose. Vėliau tėveliai nusipirko Kaune nedidelį namelį Mackevičiaus (tuo metu Malūno) gatvėje, ir mama Jadvyga su Pranu persikėlė ten gyventi.

1928 m. mama išstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakultetą, bet baigė tik du kursus ir dėl sveikatos būklės mokslą universitete nutraukė. Metus dirbo Švietimo ministerijoje, po to baigė Teatro studiją ir iki 1948 metų dirbo Kauno Jaunojo žiūrovo teatre aktore. Prisimenu to meto spektaklius: V. Kuprevičiaus miuzikle „Žiogas ir skruzdė“ mama vaidino gėlę ir skruzdžių motiną, „Stebuklingojoje dėžutėje“ – pamotę, K. Binkio „Atžalyne“ – Keraitienę ir daugelį kitų vaidmenų.

1931 m. ištekėjo už tuometinio Lietuvos Prezidento Antano Smetonos brolio Motiejaus sūnaus Antano Smetonos. Sutuoktuvės vyko Kaune, Vytauto Didžiojo baž-

Turdvaryje. Sėdi (iš kairės): Aleksandra Švitrienė (Vainauskaitė), jos duktė Vanda, M. Neniškienė su vaikaite Sigute ant kelių, Algimantas Neniškis, Vanda Neniškytė su pusbroliu Švitrigaila Švitriu ant kelių; stovi (iš kairės): aviacijos majoras Vladas Švitrys, Vladas Vainauskas (M. Neniškienės brolis), Turdvario šeimininkas Jonas Neniškis, jo vaikai Janina ir Pranas. 1937 m.

nyčioje. Juos sutuokė kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas, su kuriuo mamos tėveliai palaikė gražius santykius. Jie žavėjosi Vaižganto iškilia asmenybe, jo paprastumu, nuoširdumu, linksmumu. Mama pasakojo, kad, jai atliekant išpažintį prieš sutuoktuves, Vaižgantas, išklauses mamos išpažinties, išėjo iš klausyklos ir, suėmęs tėvelį už plaukų, pakratęs pasakė: „Na, jaunuoli, dabar iškračiau visas tavo nuodėmes.“ Vestuvių puotoje dalyvavo Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona, Juozas Tumas-Vaižgantas ir daug kitų garbingų svečių. Po 50-ies metų Santuokos sakramentas buvo pakartotas toje pačioje Vytauto Didžiojo bažnyčioje. Švęsdami savo auksines vestuves mano tėveliai dar buvo stiprūs.

Nuo 1940 metų sovietinė okupacija pradėjo lietuvių tautos naikinimą. 1941 metų birželio mėnesį į Sibiro platybes buvo išvežta apie 23 000 geriausių Lietuvos sūnų ir dukterų. Buvo tremiami mokslininkai, politikai, gydytojai, mokytojai, kunigai ir kaimo valstiečiai. Į gyvulinius vagonus sodino vyrus, moteris, vaikus ir senelius.

1941 m. birželio 14 d. į Altajaus krašto Barnaulo rajoną buvo išvežti mamos tėvai ir brolis Pranas iš Turdvario. Karui pasibaigus mano mama, gavusi suklastotą senelės vardu pasą, ryžosi važiuoti į Sibirą ir parsivežti ją į Lietuvą. Rado savo mamą Mariją Neniškienę labai pasiligojusią, nusilpusią. Senelės kojos buvo ištinusios, vaikščiojo su ramentais. Mama pasakė komendantui, kad ją veža į Novosibirsko ligoninę, ir abi išvažiavo. Novosibirsko geležinkelio stoties spūstyje mano mama ėmė šaukti, kad jas apvogė – pavogė lagaminą su daiktais, o jame buvęs ir Neniškienės pasas... Mi-

licijoje joms išdavė *spravką* (pažymą), ir jos, nusipirkusios bilietus, laimingai atvyko į Maskvą. Ten keletą parų vargo stotyje, kol parsigavo į Kauną.

Taip senelė, kad ir be sveikatos, mano mamos pagaliau buvo parvežta į Lietuvą. Sūnus Kazimieras paguldė senelę į Klaipėdos ligoninę, kurioje jis pats dirbo, kiek buvo galima sustiprino, ir ji dar gyveno apie 10 metų. Mirė 1957 m. birželio 21 d. Palaidota Palangos kapinėse.

Senelis Jonas Neniškis vežant į Sibirą buvo atskirtas nuo šeimos ir 1944 m. mirė lageryje. Jo amžino poilsio vieta nežinoma.

Sūnus Pranas pasiliko Barnaule vienas, bet mano tėvai jam taip pat parūpino fiktyvų pasą, sugebėjo jį perduoti ir Pranas grįžo į Lietuvą (kiek prisimenu, 1947 m.). Po kurio laiko kažkas Lietuvoje jį atpažino, įskundė saugumui, ir Pranas vėl buvo suimtas ir išsiųstas į Sibiro lagerius. Išbuvęs juose 3 metus, vėl buvo gražintas į tremties vietą – Barnaulo rajono Ust Aleikos kaimą. Ten vedė taip pat tremtinę lietuvaitę. 1962 m. jo žmona mirė.

1964 m. Pranas pagaliau grįžo į Lietuvą ir apsigyveno pas savo brolių Kazimierą Klaipėdoje. Mirė 1967 m. liepos 9 d. Palaidotas Palangos kapinėse.

Mano mama buvo labai drąsi ir energinga moteris. Jos ryžtas tais laikais važiuoti į nežinomą ir šaltą Sibirą ieškoti savo tėvų buvo, aš taip manau, prilygstantis

Turdvaryje. Sėdi (iš kairės): dvi viešnios, Tomas Smetona ir J. Pacevičienė (Neniškytė); stovi (iš kairės): J. Neniškis, žentas Antanas Smetona, M. Neniškienė

Tomas Smetona (viduryje) su motinos broliais Algimantu (kairėje) ir Pranu Neniškiais. Apie 1937 m.

žygdarbiui. Be to, vokiečių okupacijos metais mano tėvai išgelbėjo nuo geto žydaite Balbachiene, kuri per visą okupacijos laikotarpį slėpėsi mūsų namuose. Mama gerai kalbėjo vokiškai, grojo pianinu ir, atėjus vokiečių kareiviams daryti kratą namuose, sugebėdavo nukreipti jų dėmesį, pagroti, padainuoti vokiškų dainų, pavaišinti, ir jie kratos beveik ir nebedarydavo. Tuo laiku tai buvo labai drąsu, nes, kaip žinome, radę slepiamą žydaite vokiečiai galėjo sunaikinti visą mūsų šeimą. Mama sakydavo, kad taip, kaip ji padeda tai moteriai, gal kas nors Sibire padės jos mamai.

1995 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu mano mama buvo apdovanota Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi „Už ypatingą pasižymėjimą gelbėjant žūvantį žmogų“.

1948 m. gegužės 22-osios naktį mes su mama buvome išvežtos į Sibirą.

Mama buvo nepaprastai geros širdies, visada pasiryžusi padėti reikalingam pagalbos. Labai daug kas gyvenime jai yra dėkingas. Mama visada sakydavo: „Nelauk darydamas gero, kad tas žmogus tau atsidėkos – atpildas už gerus ir blogus darbus gali ateiti visai nelauktai iš kitur.“ Mama buvo stiprios valios, optimistė. Sunkiausiomis valandomis tremtyje Sibire ji sugebėdavo išlikti tvirta, paguosdavo ir kiek galėdama pagelbėdavo kitiems. Savo jaunatvišku charakteriu ir energija ji palaikydavo artimus ir aplinkinius, suteikdama jėgų ištvirti, kartais, rodos, nebepakeliamą vargą.

Antano ir Jadvygos Smetonų šeima.

Sėdi (iš kairės): Antanas su vaikaičiu Edžiu ant kelių ir Jadvyga; stovi vaikai Tomas ir Sigutė

Antano ir Jadvygos Smetonų vedybų

50-ties metų jubiliejus. Sėdi Jadvyga, stovi (iš dešinės) Antanas, Tomas, Sigutė.

1981 m. vasaris

Seserys Jadvyga Smetonienė (kairėje) ir Janina Pacevičienė Kanadoje. 1989 m.

J. Smetonienės 90-ties metų jubiliejus. Iš kairės: duktė Sigutė, provaikaitis Sigitas, jubiliatė, provaikaitė Inga. Kaunas. 2000 m. rugsėjis

Nelengvas gyvenimo laikotarpis buvo ir 1964 m. pagaliau grįžus į Lietuvą. Tačiau ir tada mama išliko tvirta, nors jau buvo garbingo amžiaus. Tėvelis sirguliavo. Valdžia ilgai nedavė leidimo gyventi Lietuvoje, o ir gyventi nebuvo kur, nes visas turtas ir namai buvo konfiskuoti. Mūsų pastangos išigyti kooperatinį butą buvo bevaisės, nes valdžiai užkliuvo Smetonos pavardė. Smetonienė... Ne tik tai, kad tėvelis buvo Antanas Smetona, bet ir artima giminystė su buvusiu Lietuvos Prezidentu An-

*J. Smetonienė per
90-ties metų jubiliejų.
Kaunas*

tanu Smetona, tėvelio dėde, užkirto visus kelius. Mano tėvai nuomojo kambarėlį pas senus gerus pažįstamus Kunigauskus Žaliakalnyje.

Tik prasidėjus Atgimimui tėvai gavo butą ir lengviau atsikvėpė, tačiau tada tėvelio sveikata jau buvo gerokai pašlijusi ir 1993 m. jis, nespėjęs pasidžiaugti atgauta Lietuvos nepriklausomybe, atgulė amžinam poilsiui Petrašiūnų kapinėse.

1997 m. Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos senatas, susipažinęs su Legitimacijos tarybos rekomendacija, remdamasis LBKS statutu, įrodžiusiems savo bajorišką kilmę iš Vainauskų giminės, turinčios herbą OSTOJA, pripažino giminės palikuonių bajorystę ir Trakų pilyje iškilmingai įteikė Bajorystės pripažinimo aktus. Mano supratimu, taip mes parodėme pagarbą mūsų protėvių atminimui, tiems, kurie tą titulą užsitarnavo, narsiai ir pasiaukojančiai kovodami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karų laukuose...

Mama pragyveno tėvelį dešimčia metų. Nepaisant visų gyvenimo negandų ir išbandymų, ji liko tokia pat tvirta ir pilna optimizmo. Mama domėjosi viskuo, kas vyko kultūriniam ir politiniam Lietuvos gyvenimui. Turėjo savo tvirtą nuomonę visais klausimais. Labai mėgo poeziją, atmintinai mokėjo mėgstamiausias eiles ir mielai jas deklamuodavo. Svajavo apie pianiną. Kai mes su vyru jai padovanojom pianiną, buvo nepaprastai laiminga ir ištisas valandas praleisdavo prie jo. Prisiminė jaunystėje grotus kūrinius, išmoko iš gaidų Liudviko van Beethoveno „Mėnulio sonatą“, „Elizai“, G. Lango „Edelveisą“ ir daugelį kitų gražių kūrinių. Kai susirinkdavome visa šeima mamos namuose kokia nors proga, ji su didžiausiu malonumu sėsdavo prie pianino ir muzikuodavo. Mama labai norėjo, kad aš taip pat nors po valandą kas dieną pagročiau. Dabar tas pianinas stovi pas mane ir aš retkarčiais taip pat prisėdu ir mielai juo skambinu.

Mama labai mylėjo žmones, mėgo bendrauti su jaunesniais žmonėmis, sakydavo, kad kalbėtis pagyvenusių žmonių tradicinėmis temomis apie ligas ir senatvę visai neįdomu.

Nepaprastai šviesus mamos atminimas liko mūsų širdyse.

Velionei Jadvygai Smetonienei (Neniškytei) artimieji paskyrė šias eiles:

*Gimtinė Tavo Rokiškis – Aukštaitija.
Aplink žali miškai, vingiuoja Nemunėlis.
Visų žiedų kvapais ten kvepia pradalgė,
Kalneliuos vėjas žarsto baltą smėlį.*

*Išvydai saulę Turdvario seklyčioj,
Lakštingalos giesmė alyvoje liūliavo.
Kilnių žmonių buvojo tėvų gryčioj,
Garbus Maironis Tavo garbanas pureno.*

*Nelepino gyvenimas, likimas, –
Nes Tavo akys matė du karus.
Jaunystė, meilė, šviesūs atminimai,
Tėveliai valdė du dvarus.*

*Užgriuvo bolševizmo kruvina banga,
Išplėšė Tavo brolius, Tėvelius, išniekino gimtinę.
Mus vežė į rytus ir pro spygliuotą langą
Su baimė žvelgėme į nežinią, į Sibiro kalnynus.*

*Pažinome ir panieką, kančias,
Išbraidžiojom Sajanų gilų sniegą,
Bet neužmiršom tėviškės skambių dainų,
Sapnavom laisvą Lietuvą, pabudusią iš miego.*

*Nelaukė mūsų raudona Lietuva.
Čia viešpatavo KGB galia...
Ir tarp savų, ir svetimų
Ilgai neradome savų namų.*

*Pradėjusi devyniasdešimt ketvirtus,
Buvai linksma, su šypsena žiūrėjai į likimo dalią,
Šiandieną išėjai, palikusi vargus ir mus,
Palaiminai visus ir išskridai į Amžinybės kelią.*

*Ateis rudo ir vasara karšta,
Įvertinsime Amžinybės supratimą.
Tu liksi amžinai sava, neužmiršta,
Širdy nešiosim brangų Tavo atminimą.*

Nuostabioje aplinkoje gyveno seneliai – Jonas ir Marija Neniškiai. Pro dvarą tekėjo Nemunėlis, netoliese ošė didžiulė giria. Įvažiavimas į dvarą buvo apsodintas liepomis, priešais ir aplink dvarą augo daug įvairiausių gėlių. Nuo pat ankstyvos vaikystės mes su broliu Tomu dažnai svečiuodavomės mamos tėviškėje Turdvaryje. Pamilome muziką, nes senelė Marija gerai grojo pianinu. Seneliai buvo labai vaišingi,

Turdovario šeimnininkai su svečiais. Sėdi (iš kairės): neatpažinta viešnia, būsimasis vyskupas Kazimieras Paltarokas, poetas Maironis, Panemunėlio parapijos klebonas Juozapas Budrikas, jo vikaras, Marija Neniškienė; stovi (iš kairės) miškininkas Kazimieras Kliučinskas, Aleksandra Vainauskaitė, Jadvyga Stanelytė, Kliučinskienė, Jonas Neniškis; priekyje ant žolės sėdi (iš kairės): Panemunėlio klebono šeimininkė Johana Kulviecaitė su giminaičiais berniuku ir mergaite, greta mažieji Pranas ir Jadvyga Neniškiai. Ant nuotraukos Maironio ranka užrašyta: „Ponų Neniškių dvare Panemunėlio parap. 1914 m.“

mokėjo bendrauti su žmonėmis. Čia lankydavosi daug šviesių žmonių. Vakaraus muzikuodavo, skaitydavo poeziją. Meilę gimtinės grožiui, muzikai, poezijai seneliai perdavė ir savo vaikams bei vaikiaičiams.

Senelių namuose ne kartą lankėsi ir Maironis. Iki šių dienų yra išlikusi nuotrauka su jo paties užrašu. Šios nuotraukos originalas yra Maironio lietuvių literatūros muziejuje.

Vieną kartą mama, lankydamosi muziejuje, pamatė šią nuotrauką ir atpažino save. Tai padarė didžiulį išpūdį šio muziejaus Senosios literatūros skyriaus vedėjai Reginai Mažukėlienei. Apie šį susitikimą ji rašė moksliniame straipsnyje „Vienos fotografijos istorija“¹:

„Tikras stebuklas man, muziejininkei, pasirodė faktas, kad ponija Jadvyga Neniškytė-Smetonienė surado save, tuomet mažutę mergytę, broliuką, tėvus senoje fotografijoje Maironio albume. Čia, pievoje, prie didelio namo, įamžinta linksma draugija ir Maironis, pečius suglaudęs su luomo draugais – K. Paltaroku, J. Budriku. Ant foto-

¹ Mažukėlienė R. Vienos fotografijos istorija, *Literatūra*, Vilnius, 1998, nr. 36(1).

grafijos paties poeto užrašyta: „Ponų Neniškių dvare. Panemunėlio parapija, 1914 m.“

Įsižiūrėkime į šią relikviją. Vasara, bet kokie kuklūs ir uždari visų drabužiai. Šalia vikaro J. Budriko sėdinti dvaro savininkė – šio subuvimo kaltininkė Marija Neniškienė. Tą dieną, liepos 22-ąją, buvo švenčiamos jos vardinės. Jaunajai poniai tebuvo dvidešimt šešeri, jos dukrai – ketveri metai.

Tos vasaros diena įstrigo mergytės atmintin. Ir nenuostabu – tiek įvykių: garbingi svečiai, fotografavimas... Vėliau daug kartų žiūrėta į fotografiją su suaugusiais, prisiminta kiekviena smulkmena.

Tą dieną iš pat ryto atskubėjo kunigo J. Budriko tarnas ir pranešė džiugią žinią: atvažiuosią garbingi svečiai – Maironis ir K. Paltarokas. Pats klebonas J. Budrikas dažnai svečiuodavosi pas Neniškius – juk jaunieji dvarininkai tokie vaišingi, ir kelias netolimas, tik šeši kilometrai. Pagaliau atbildėjo žymieji svečiai. Sugužėjo į vidų. Maironį pasodino galustalėn. Jadvyga prisimena, kad ji, pasipuošusi ir mandagi, vaikščiojo aplink stalą. Poetas ją pasišaukė, paklausė vardo, pasiteiravo, gal kokį eilėraštį mokanti. Mažoji jaudindamasi prabilo: „Aš žinau, man sakė ne sykį mamaitė, kad čia mūsų žemė, kad aš lietuvaitė.“ Suklydo, apsipylė ašaromis. Maironis pasisodino ją ant kelių, nuramino: „Nesijaudink, ir suaugę dažnai apsirinka.“ Tie poeto žodžiai įstrigo mergaitei atmintin.

Po pietų jaunimas žaidė, dainavo, o Maironis, K. Paltarokas, dvaro šeimininkas J. Neniškis ir kiti kunigai sėdėjo kieme prie gėlių, gurkšnojo kavą, krupniką. Svaigiai kvėpėjo balti karkliukai, kažkur aidėjo jaunimo juokas.“

Mūsų namuose Kaune taip pat rinkdavosi daug svečių ir mes su broliu jiems grodavome kiekvienas atskirai ir kartu keturiomis rankomis. Pirmoji mūsų muzikos mokytoja buvo Julija Dvarionaitė. Nepaprastai šviesus liko jos atminimas. Ji mus išmokė ne tik groti, bet taip pat klausytis muzikos ir ją suprasti. Dažnai po pamokos mokytoja pati sėsdavo prie fortepijono ir pradėdavo groti Šopeną, Mocartą, kitų kompozitorių kūrinius, pasakojo mums apie savo keliones po kalnus, jūrą ir t. t. Ji buvo daug keliavusi po Skandinavijos šalis.

Tą lemtingą vakarą kažkodėl norėjau gultis su mama. Kai prabudau, mamos šalia nebuvo. Kitame kambaryje girdėjosi nepažįstami vyriški balsai. Apsirengusi nubėgau ten ir iš karto pajutau, kad nutiko kažkas negero. Mama sėdėjo lyg suakmenėjusi. Aplink sukiojosi kažkokie žmonės. Jie atidarinėjo stalčius, spintas, kažką dėjos į kišenes, kažką mėtė ant grindų.

Man atrodo, kad du buvo lietuviai, bet jie daugiausia tylėjo. Trečiasis, rusas, ragino krautis daiktus, nes Sibire taip pat reikės gyventi. Bet mama tik sėdėjo sustingusi. Tada jis tiesė ant grindų staltieses, traukė iš spintų kas pakliuvo po ranka, rišo ir nešė laukan. Radęs virtuvėje maisto, taip pat rišo į ryšulius. Kai išėjome į kiemą, mūsų ryšuliai buvo sukrauti į sunkvežimio kėbulą. Ten užsiropštėme ir mes su mama.

Brėško 1948 m. gegužės 22-osios rytas. Mūsų tremties kelio pradžia buvo Palemono geležinkelio stotis. Ten pamačiau daug tokių pat sunkvežimių, žmonių ir ryšulių. Jie tempė savo ryšulius į vagonus. Mes su mama taip pat sunėšėme savo mantą. Sulipome į vagoną. Jis buvo nešvarus, tvyrojo nemalonus kvapas. Vagone buvo daug žmonių, tarp jų – ir mano amžiaus mergaitė Vidutė. Mes su ja tuojau susipažinome. Pasirodė, kad abi lankėme muzikos mokyklą. Mums atrodė, kad tai, kas vyksta, yra kažkoks trumpalaikis dalykas. Abi nusprendėme, kad viena gerai – nereikės laikyti muzikos egzaminų, nes kol mus gražins namo, egzaminai jau bus praėję. Po to, jau gyvenant Sibire, prisimindavome, kokios buvome kvailutės.

Abiejose vagono pusėse buvo maži langeliai, bet ir jie buvo uždaryti. Iš kažkur pasigirdo giesmė „*Marija, Marija...*“ ir visas mūsų vagonas įsijungė savo balsais. Taip prasidėjo kelionė į nežinią.

Mūsų vagone važiavo trys klierikai. Vienas iš jų, pavarde Ladyga, buvo generolo Ladygos giminaitis, dar vieno pavardė buvo Gaigalas. Trečio neprisimenu. Mama davė jiems to, ką pačios valgėme. Vagone buvo apie 30–40 žmonių. Jau važiuojant per Rusiją kartą per dieną kareiviai atnešdavo *pachliopkos*, leisdavo atsinešti karšto vandens.

Kartą stotyje mus visus išlaipino ir suvarė į niūrų pastatą. Visiems liepė nusirengti, drabužius išnešė, o mes likome stovėti nuogi – vyrai, moterys, vaikai. Kažkas pasakė: „*Ves į dujų kamerą...*“ Nuvarė į dušus. Prausėmės be muilo. Po to atidavė dezinfekuotus drabužius. Rengėmės tuo, kas pakliuvo.

Pagaliau po trijų savaitių kelionės mūsų traukinys sustojo nedidelėje Krasnojarsko srities Tinskajos stotelėje. Po trijų dienų atvažiavo traktorius. Sukrovė daiktus, mus, gal kokią dešimtį šeimų, ir nuvilko į taigą. Mus kilnojo iš vienos vietos į kitą. Mamą ir kitus suaugusiuosius pradėjo varyti į darbus rinkti pušų sakų. Žmonės grįždavo išvargę, aptinę. Mes, vaikai, aplink taigoje ieškojome ką valgyti.

Po to mus nuvežė į Gariofkos kaimą ir apgyvendino barake. Kituose barakuose jau gyveno tremtiniai. Vakare sugulus užpuolė blakės. Daugybė blakių lindo iš visų plyšių, krito nuo lubų. Tą naktį praleidome taigoje po atviru dangumi. Rytą griebėmės dezinfekuoti patalpą. Tą ir kitą dieną deginome visus plyšius smalingomis balanomis, plikėme verdančiu vandeniu. Pagaliau susikraustėme į vidų. Keturios šeimos pasidalijome keturis kampus. Viduryje stovėjo krosnelė (*buržuika*).

Gariofkoje su mama pragyvenome iki 1951 metų sausio mėnesio. Aš, kaip ir kiti didesni vaikai, ėjau kartu su mama į darbą. Vyrai su specialiais drožtukais rėždavo pušis, moterys kaldavo kuoliukus, kabindavo ant jų iš skardos susuktus piltuvėlio formos indelius, į kuriuos pribėgdavo sakų. Po to tuos sakus reikėdavo surinkti į kibirus. Darbas buvo sunkus. Žmonės grįždavo vakare išvargę, sukandžioti uodų ir muselių. Duodavo deguto rankoms ir veidui išsitepti. Ant galvų gobėmės tinklelius. Mamos dienos norma buvo aštuoni kibirai sakų. Juos atidavęs meistrui gauni raštelį, pagal kurį parduotuvėje galėjai nusipirkti 200 gramų duonos, kartais aliejaus, kruopų. Žiemą skaldėme medines kaladėles ir gaminome kuoliukus bei geldeles.

Žiemos ten labai šaltos ir ilgos. Gerai, kad netrūko malkų, nes aplinkui augo smalingos pušys, maumedžiai. Temperatūra nukrisdavo iki –42C, o kartais ir žemiau.

1949 metų rudenį į gyvenvietę atvažiavo mokytojas ir prasidėjo mokslas. Visi įvairaus amžiaus vaikai mokėmės kartu. Mokytojas kalbėjo rusiškai ir mes nieko

nesupratome. Labai įtemptai klausydami pagaliau supratome, kad „litovcai fašistai“ ir t. t., kad mus reikia perauklėti ir padaryti sąžiningais sovietiniais žmonėmis. Artimiausia normali septynmetė mokykla buvo už 12 km, Zavadovkoje. Pradėjome eiti į tą mokyklą ir mes su Rene Jazdauskaite. Klasėje buvome tik dvi lietuvaitės.

Atėjo sunki, karšta ir labai trumpa vasara – sakų rinkimo sezonas. Mes ir vėl su mama dirbome kartu. Jau žinojome, kad tėvelis ir senelė taip pat išvežti į Sibirą ir gyvena Irkutsko srities Sibiro Usolės rajone, Taljanuose. Mes su mama manėme, kad tėvelis pasiliko Lietuvoje, nes tą naktį jis buvo likęs nakvoti pas savo mamą Aleksotę. Tėvelio tėvai (Prezidento A. Smetonos brolis Motiejus ir jo žmona Barbora Smetonienė) buvo ištremti į Sibirą 1941 metais. Senelis Motiejus ten mirė. Senelė 1946 metais buvo parvežta su Meilute ir Laimute Raštikytėmis į Lietuvą. Saugumiečiai tikėjosi prisivilioti jų tėvus – generolą St. Raštikį ir mano tėvelio seserį Eleną Raštikienę (Smetonaite) grįžti iš Vokietijos į rusų okupuotą Lietuvą. Mes tikrai netikėjome, kad vėl veš jau 94 metus turinčią senutę. Pasirodo, klydome. Tėvelį ir jo senutę motiną uždarė į vagoną Mauručiuose ir išvežė į Sibirą. Apie tai sužinojome praėjus daugiau kaip metams.

Tuo metu aš jau susirašinėju su savo geriausia drauge Lile Dvarionaite. Jos mama, žinomo Lietuvos kompozitoriaus Balio Dvariono sesuo, nors ir pati su vaikais sunkiai vertėsi, atsiuntė mums keletą siuntinių. Tai buvo didelis džiaugsmas!

Kitą žiemą, sausio mėnesį, atėjęs komendantas pranešė, kad rajono KGB valdžia patenkino mamos prašymą ir išleido mus į Taljanus pas tėvelį. Aš tuo metu kaip tik labai sirgau, bet reikėjo naudotis proga, nes kitos galėjo ir nebūti. Nuo Gariofkos iki Tinskajos geležinkelio stoties buvo 60 km. Tinskajos stotyje mums turėjo paskirti palydovą arba išduoti dokumentą, leidžiantį važiuoti vienoms. Toje mažoje stotelėje, laukdamos dokumentų, išbuvome tris savaites. Gulėjome ant grindų, ant savo daiktų. Neturėjome nei maisto, nei pinigų. Aš karščiau. Mama eidavo elgetauti pas vietinius gyventojus ir gaudavo kartais pieno, karšto vandens, žuvies, duonos. Pagaliau gavome leidimą važiuoti. Mus išodino su specialiu dokumentu į traukinį. Dvi paras važiuojome traukiniu iki Sibiro Usolės geležinkelio stoties, iki kurios buvo apie 2 000 km. Išlipusios sužinojome, kad iki Taljanų liko dar 120 km. Tą likusį kelią važiuojome dvi paras sunkvežimiu, užsiropštusios ant maišų su kruopomis ir miltais. Per taigą kelias buvo labai prastas, duobėtas. Sunkvežimis gedo. Likus 25 km iki Taljanų galutinai sugedo sunkvežimis ir teko eiti pėsčiomis. Dabar atrodo neįtikėtina, kaip aš pajėgiau nueiti tokį atstumą karščiuodama, kosėdama, su skaudančiu šonu. Taljanus pasiekėme 1951 metų vasario pabaigoje. Po to 2 mėnesius aš sunkiai sirgau. Mama su senele gydė mane meškos, šuns taukais su karštu pienu, kurių gaudavo pas vietinius rusus. Buvau labai nusilpusi ir tą laiką sunkiai prisimenu. Pagijau. Džiaugėmės, kad pagaliau visa šeima esame kartu, tik brolis, tą naktį, kai mus išvežė, nakvojęs pas draugą, liko Lietuvoje.

Mama gavo darbą kontoroje apskaitininke, o tėvelis išeidavo savaitei ir ilgiau į taigą. Jis kartu su kitais vyrais pjovė mišką. Darbas buvo sunkus ir sekinantis. Dirbančiųjų dienos davinys būdavo 400 g duonos. Žiemą, kai stipriai pašaldavo, vyrai rąstus kraudavo ant specialių rogių, traktorius tempdavo jas iki užšalusios upės ir ten reikėdavo juos iškrauti. Brigados dirbo be poilsio. Pavasariį, kai upėje ledai ištirpo, rąstų sankaupas lediniame vandenyje teko ardyti ir plukdyti. Reikėjo turėti

geležinę sveikatą 16 metų išverti tokią katorgą. Mirė tėvelis jau Lietuvoje, sulaukęs 85 metų.

Per vasarą sustiprėjusi po ligos, rudenį pradėjau eiti į mokyklą. Taljanų mokykloje mokėsi daugiausia lietuviai. Greitai susipažinau su klasės draugais ir kitais bendraamžiais. Jau buvau pramokusi rusų kalbą, todėl mokytis nebuvo sunku. Mokykloje buvo dėstomi pagrindiniai dalykai, o kūno kultūros ir muzikos niekas nedėstė. Mes patys organizuodavome sportines varžybas, dainuodavome, šokdavome. Kai pirmą kartą klube surengėme koncertą, o tėvai ir mokytojai pagyrė, užsidedėme noru padaryti ką nors dar įdomesnio. Su mamos pagalba parašiau scenarijų pasakai „Stebuklingoji dėžutė“ ir išverčiau į rusų kalbą. Pasirodėme gerai. Po to suvaidinome „Eglę – žalčių karalienę“, „Atžalyną“, „Sniego karalienę“. Aš vaidinau ir režisavau. Repetuodavome iki išnaktų. Su vienu iš klasės vaikinių Juozu Kavaliausku užsimezgė tvirta draugystė, kuri vėliau peraugo į meilę.

Po sunkių dienos darbų jaunimas rinkdavosi klube. Advento ar gavėnios metu žaisdavome įvairius žaidimus, o šiaip šokdavom. Iš šuns odos kažkas sumeistravo būgną, tremtinys Algis Jasinauskas turėjo akordeoną. Jaunimas trypdavo polką su ragučiais, valsa, fokstrota, cvingą.

Mūsų gyvenvietė buvo išsidėsčiusi Sajanų kalnų papėdėje, prie gana plačios ir sraunios Toisuko upės. Vanduo joje buvo labai skaidrus ir šaltas, nes upės ištakos – Sajanų ledynai. Net karščiausiomis vasaros dienomis vanduo būna ledinis, bet mes, vaikai, vis vien maudydavomės. Per gyvenvietę tekėjo ir kitas upelis – Taljanka. Pavasarį, kai pakildavo upėse vanduo, mūsų gyvenvietė būdavo kaip sala, iš visų pusių apsupta vandens ir kalnų. Užlipus į bet kurio kalno viršūnę, aplinkui matėsi tik medžiais apaugę uolėti kalnai. Giedrą dieną tolumoje spindėjo ledinės Sajanų kalnų viršūnės.

1954 m. rugsėjo 13 d. aš, Juozas Kavaliauskas ir Kastytis Vitkus, geriausias ir ištikimiausias Juozo draugas, nieko nesakę net tėvams pabėgome iš tremties. Mūsų svajonė buvo bėgti per kalnus pirmiausia į Mongoliją, po to – į Kiniją ir patekti į Ameriką... Aišku, tai buvo nereali svajonė, bet tada mes buvome pilni entuziazmo. Kelionei ruošėmės iš anksto – slapta kaupėme maisto atsargas, druską, degtukus. Berniukams pavyko iš vietinių medžiotojų išsimainyti senus medžioklinius šautuvus. Šovinių gamybai pasiruošėm parako ir šratų atsargas.

Mūsų paskaičiavimu maisto turėjo užtekti mažiausiai dešimčiai dienų. Medžiodami papildydavome maisto atsargas. Kilome kaskart vis aukštyr ir aukštyr į kalnus. Rasdavome nepaprastai gražių, spalvingų uolų. Kartą priėjome įvairių spalvų sluoksniais sugulusias stačiabriaunes uolas. Kitą kartą radome juodas, saulėje gražiai blizgančias uolas. Buvom pradėję net rinkti po gabaliuką tų nuostabiai gražių akmenų, bet vėliau, silpstant jėgoms, viską išmetėme. Tuo metu mes dar noriai fotografavomės (turėjom mažytį fotoaparata „Liubitelj“) ir džiaugėmės nuostabaus grožio vaizdais, tikėdamiesi kada nors su artimaisiais ir draugais viską prisiminti ir parodyti. Buvo gražu, tačiau tos akmenuotos uolos labai apsunkindavo kelionę.

Lipant aukštyr oras kasdien šaltėjo – ypač smarkiai šaltis spaudė naktimis. Nakvynei vietos ieškojome kur nors po atsikišusia uola arba tiesiog natūraliose olose, kurių vis daugiau atsirasdavo. Akmenys užstodavo vėją, geriau šildė laužo liepsna. Į vidų prisinesdavome šakų ir iš jų pasidarydavome guolius. Malkų aplinkui buvo

pakankamai. Laužą kurdavome arčiau prie angos, kad ugnis atbaidytų žvėris ir dūmai ne taip graužtų akis. Miegodami po atviru dangum pastumdavome jau įsi-degusį laužą toliau, o toje vietoje, aprinkę žarijas ir pasimetę egliaškių, guldavomės puslankiu, kad visi trys būtume prie laužo. Sausas, aštrus šaltis ypač paryčiais taip spigindavo, kad mes šildydami vartydavomės kaip ant iešmo: atsuki nugara į ugnį – veidai ir nosis kaipmat ima balti, atsuki veidą – nugara šąla, rodos, kas lediniu vandeniu apipila. Per dieną nuvargę įmigdavome, bet kuris pirmas atsibus-davome, tuojau pat keldavom draugą ir trindavom pabalusias vietas. Paryčiui šaltis dar labiau stiprėdavo, rodės, pasitraukdama naktis stengėsi kuo skaudžiau įkasti į jos nagus pakliuvusiems vargšams keliautojams.

Rytą kartais atsibusdavome apsnigti sauso puraus sniego, laužas taip pat prigresęs. Mes vėl jį įkurdavome, prikimšę katiliuką sniego tirpindavome, kad užtektų arbatai arba košei. Užvalgę ir apšilę vėl dairydavomės, į kurią pusę eiti. Turėjome mokyklinį kompasą. Lipdami į naują kalną vis tikėjomės, kad užlipę į viršūnę jau kažką pamatysim naujo, bet kiek akys užmato buvo tas pats vaizdas. Ryto saulės nutviekti kalnai stūksojo sustingę ir paslaptingi. Tvyrojo nedrumsčiama ramybė, slogi ir abejinga. Tik gerokai vėliau, sugrižę į civilizuotą pasaulį, supratome, kokia pilna pavojų ir rizikos buvo mūsų kelionė. Mes, trys žmogeliukai, varganai susigūžę prie vienišo laužo, žvelgdavome iš viršaus į bekraštę taigą.

Maistas visai baigėsi. Nebesisekė ir ką nors sumedžioti. Užsivirę karšto vandenį, sučiulpę kaip saldainį vis po mažesnę gabalėlį lajaus, kurio vienintelio dar buvo likę tiek, kad galėjai vienu kąsniu praryti, kapstydavome iš po sniego kokių nors sušalusių stiebelių, plėšėm medžių žievę, krapštėm sakus ir viską kramtydavome. Laižėme dar likusią druską, užsikąsdami sniegu.

Labiausiai nuo bado kentėjo Kastytis, jam pradėjo tinti kojos. Juozui ėmė slinkti plaukai. Mano kojų pėdos buvo iki kraujo nutrintos, žaizdotos. Ėjome sunkiai, jėgos silpo. Neužkūrę laužo ilgiau ilsėtis negalėjome dėl stipraus šalčio, kuris smelkėsi pro mūsų palaikius sudriskusius ir apdegusius drabužius. Laužui kurti reikėjo jėgų, o jų buvo vis mažiau ir mažiau. Kartais atrodė, jog būtų taip malonu nugriuvus nesikelti, gulėti. Pradėdavom jausti kažkokią malonią, sunkiai nusakomą būseną – kūnas tarsi aptirpęs, ėmė snaudulys, bet mes žinojome, kad tai apgaulinga. Reikia judėti, nes taip galima užmigtį ir sušalti. Raginame, drąsinome vienas kitą, neleidome nei sau, nei draugui ilgiau ilsėtis be laužo. Mūsų laimė, dar turėjome degtukų, juos labai taupėm ir saugojom. Tuo metu mes jau tikrai buvome reikalingi pagalbos. Kai po pusantr mėnesio grįžę namo artimiesiems ir draugams pasakodavom apie mūsų kelionę, tas paskutinės savaitės prisimindavome kaip per sapną.

Jau buvome netekę vilties, kai vieną vakarą staiga išgirdome šuns lojimą... Sąmonėje šmėstelėjo: „Jeigu tai šuo, vadinasi, kažkur turi būti žmonių...“ Pasižymėję kryptį rytą nusprendėme, kad Juozas eis apsidairyti į tą pusę vienas. Grįžęs jis pasakė, kad rado rąstų namelį ir jame mongoliškų bruožų žmogų, kuris nesuprato rusų kalbos. Kai nuėjome į tą namelį, vyras jau buvo dingęs. Mums buvo keista, kodėl tas žmogus pasišalino, bet radę žuvies, kruopų ir kitokio maisto, pasilikome jo trobelėje. Taip prabėgo, rodos, penkios dienos. Mes sustiprėjome. Pirmą kartą daugiau kaip po mėnesio susišildę vandens apsiprausėme. Mėginome apsivalyti nuo utelių – drabužiuose ir visose plaukuotose vietose jų buvo pilna. Keista, kaip jos atsiranda, rodos, iš nieko.

Vieną rytą prabudome nuo šūvių garsų – šaudė kažkur visai netoliese. „*Pagaliau grįžo tas žmogus*“ – pagalvojom mes ir išbėgom iš trobelės, tačiau ginkluotų žmonių šūvių buvom suguldyti ant žemės. Juozui virš kelio tekėjo srovelė kraujo. Mus surišo, iškratė ir dvi paras varėsi iki pirmos pasienio užkardos. Juozą kaip sužeistą pasodino ant vieno iš dviejų arklių, kuriuos buvo atsivedę. Pasirodo, mes net nežinodami buvome perėję Sovietų Sąjungos valstybinę sieną, įėję į Mongolijos teritoriją ir vėl klaidžiodami grįžom keletą kilometrų atgal. Ant kojų buvo sukelti pasieniečiai, milicija ir KGB, nes žinia, kad sieną perėjo grupė žmonių, buvo grėsminga. Mūsų laimė, tai vyko jau po Stalino mirties, o tardytojas pasitaikė nepiktas ir supratingas. Per tardymus mes kartojomė, kad ėjome pažiūrėti ledinių Sajanų kalnų ir pasiklydome. Matėm, kad jis nelabai tiki mūsų legenda, bet rašydamas apklausos protokolus pats padėjo pateisinti tą mūsų versiją. Matyt, jam pagailo mūsų, nes buvome dar labai jauni. Mus gražino į tremties vietą – Taljanus. Grįžę atlikome simbolinę bausmę – 5 paras arešto.

1957 m., leidus lietuviams išvažiuoti iš tremties vietų, daug kas išvyko į Lietuvą. Mūsų šeima gavo leidimą išvykti, bet be teisės grįžti į Lietuvą. Persikėlėme gyventi į rajoninį Sibiro Usolės miestą. Tais pačiais metais su Juozu sukūrėme šeimą, mums gimė sūnus.

1963 m. raudonu diplomu baigiau Sibiro Usolės medicinos mokyklą ir turėjau galimybę be egzaminų įstoti į Irkutsko medicinos institutą, bet mes jau buvome susiruošę grįžti į Lietuvą.

Po 16 tremties metų grįžome į Tėvynę vasarą, kai gamta buvo pačiame gražume. Ir džiaugsmas, ir nerimas gniaužė širdį: kur apsisostime, kaip būsime sutikti? Apsistojome pas mano mamos gerą pažįstamą Eugeniją Miniotienę Žaliakalnyje. Tikėjaisi gauti darbą Kaune, tačiau Kauno sveikatos skyriuje man pasakė, kad buvusių tremtinių į darbą nepriima. Nuvykome į Plūtiškes, kur gyveno anksčiau iš Sibiro grįžę vyro tėvai. Nutariau paieškoti darbo Marijampolėje (tuomet Kapsuke). Sužinojau, kad Želsvėlės kolūkio medicinos punkte reikalinga vedėja. Norėdami ten nuvykti, pakelėse stabdėme mašinas. Sustojo „Šešupės“ kolūkio pirmininkas. Sužinojęs, kokių tikslu važiuojame, pasiūlė pasilikti jo kolūkyje, nes kaip tik baigė įrengti medicinos punktą. Pasirodė, kad mokyklai reikalingas kūno kultūros mokytojas (vyras buvo baigęs Irkutsko kūno kultūros technikumą).

Netikėdami savo sėkme, grįžome pas vyro tėvus į Plūtiškes. Kaip vėliau nustebome, kai sužinojome, kad tas kaimas, kuriame mes gauname darbą ir apsigyvenime, vadinasi Netičkampis. Lyg tyčiomis tam parinktas pavadinimas, kur mes tikrai atsitiktinai gavome kampa...

Kai gavau į rankas įsakymą, kad esu paskirta į „Šešupės“ kolūkio felčerių-akušerių punktą vedėjos pareigoms, nusprendėme tą pačią dieną atsikraustyti su daiktais į jau užbaigtą pastatą, kuriame buvo įrengtas ir butas vedėjai. Kai po kelių dienų nuėjau į miliciją prisiregistruoti, pirmiausia manęs paklausė mergautinės pavardės. Pasų poskyrio viršininkas Pinkus, sužinojęs, kad mano pavardė Smetonaitė, trumpai pareiškė: „*Per 24 valandas turite išvykti iš Lietuvos.*“

Praėjo keletas mėnesių įtampos ir nemigo naktų, kol pagaliau po malonės prašymų Vidaus reikalų ministerijai, po ilgų svarstymų Kapsuko partijos ir vykdomajame komitetauose gavau leidimą pasilikti gyventi ir dirbti „Šešupės“ kolūkyje, Netičkampio kaime.

Kolūkio medicinos punkto vedėja dirbau 11 metų. Vyras dirbo mokykloje ir kultūros namuose. Sūnus mokėsi aštuonmetėje mokykloje. Aplinka, kurioje gyvenome, buvo graži. Gyventi ir dirbti buvo gera, darbas sekėsi. Labai norėjau mokytis toliau. Svajojau apie Medicinos institutą, tačiau tam neturėjau sąlygų. Pradėjau intensyviai ruoštis ir 1969 m., sėkmingai išlaikiusi stojamuosius egzaminus, įstojau į Šiaulių pedagoginio instituto Defektologijos fakultetą ir jį neakivaizdiniu būdu baigiau 1974 m.

Tais pačiais metais su šeima persikėliau gyventi į Marijampolę, dirbau vaikų poliklinikoje logopede.

Prasidėjus Atgimimui pagaliau grįžau į savo gimtąjį miestą Kauną. Vyras Juozas Kavaliauskas mirė 1994 m., ilsisi Marijampolės kapinėse.

1989 m. buvau pakviesta apsilankyti pas savo artimus gimines Kanadoje. Teta, mano krikšto mama, pusbrolis ir pusseserės apsupo mane giminiška šiluma ir dėmesiu. Lankydamasi pas juos po to, dar ne kartą patyriau daug nuostabių valandų.

Tėvelio pusbrolio pulkininko Juozo Kartano šeimos pakviesta, keletą kartų buvau nuvykusi į JAV. 1991 ir 1992 m. lankiausi Klivlende, tėvelio dėdės, Prezidento Antano Smetonos sūnaus Juliaus šeimoje. Buvau laiminga, aplankiusi artimų giminių kapus.

2003 m. išleidau prisiminimų knygą „Sajanų papėdėje“. Joje sudėjau savo ir vyro prisiminimus apie tremtį. Užauginau sūnų Eduardą, kuris baigė Kauno politechnikos institutą. Studijuodamas sportavo ir turi sunkiosios atletikos (štangos) savo svorio kandidato į sporto meistrus kategoriją. Dabar gyvena ir dirba Anglijoje. Sūnaus dukra Inga – KTU doktorantė, sūnus Sigitas baigė Kūno kultūros akademiją. Šiuo metu dirba „Žalgirio“ krepšinio komandos treneriu fiziniam pasirengimui. Taip pat yra KTU magistras.

Antanas Tomas Mickevičius (Smetona) (1932–2005) – gydytojas neurologas. Gimė Kaune. Tomo tėvas buvo Lietuvos prezidento A. Smetonos brolio Motiejaus sūnus, o krikšto tėvas – prezidentas A. Smetona, mama – dvarininkaitė Jadvyga Smetonienė (Neniškytė), todėl jis turėjo laimingą ir viskuo aprūpintą vaikystę, kuri daugiausia prabėgo Turdvaryje, pas senelę, kurią vadino babūne. Ją labai mylėjo. Nuo pat mažens Tomas išsiskyrė savo nepaprastais gabumais mokslui, menui, sportui... Jis mokėsi Kauno „Širdiečių“ gimnazijos pirmoje klasėje, kai 1948 metais tėvus ir seserį Sigitę ištremė į Sibirą. Tomuką iš tremties išgelbėjo tik tai, kad jo tuo metu nebuvo namuose. Būdamas 16 metų amžiaus, Tomas, nors ir liko Lietuvoje, bet be tėvų, todėl jo gyvenimas buvo labai sudėtingas. Prisimindamas nuo to laiko prasi-dėjusius savo vargus, Tomas vėliau sakydavo, kad geriau jau kartu su tėvais būtų buvęs ištremtas į Sibirą... Ypač lemtingą įtaką tolesniam jo gyvenimui sovietinėje Lietuvoje turėjo Tomo pavardė, visur išduodanti jo gana artimą giminybę su Lietuvos Prezidentu A. Smetona. Porą metų jis gyveno Skuode, pas savo dėdę gydytoją Kazimierą Neniškį. Saugumo viršininkui įspėjus, kad, jeigu Smetona toliau čia gyvens, visi bus išvežti į Sibirą, Tomas grįžo į Kauną. Mokėsi vakarinėje mokykloje, užsi-dirbdamas pragyvenimui korepetitoriaus darbu, eidamas pas mokinius į namus. Norėdamas greičiau įsigyti pragyvenimo šaltinį, jis tuo pačiu metu baigė amatų mokyklą, įgijo ryšininko-telefonininko specialybę ir pradėjo dirbti Kauno ryšių kontoroje. Tomas buvo taip pat ir puikus sportininkas, sporto varžybose užimdavo pirmąsias vietas. 1953 metais Maskvoje, sąjunginėje olimpiadoje, Tomas Smetona pasiekė 100 metrų

distancijos bėgimo rekordą ir tapo Sąjungos jaunių čempionu. Matyt, todėl tuometinė sovietinė valdžia nutarė jį „patvarkyti“: Kauno gydytojai nusprendė Tomą operuoti – pašalinti jam vieną plautį. Tada į Kauną skubiai atvyko jo dėdė gydytojas Kazimieras Neniškis ir kategoriškai uždraudė tą operaciją atlikti. Tomas visą gyvenimą už tai buvo dėkingas dėdei ir laikė jį savo išgelbėtoju.

Baigęs mokyklą, Tomas porą kartų stojo į Kauno medicinos institutą, vėliau – į Kūno kultūros institutą, į Politechnikos institutą. Nors visur geriausiais pažymiais išlaikydavo stojamuosius egzaminus, bet niekur dėl savo pavardės nebuvo priimtas.

1953 metais įstojo į Lietuvos veterinarijos akademiją. Deja, iš IV kurso buvo pašalintas dėl tėvų socialinės padėties, nors mokėsi labai geriais pažymiais. 1958 metais jis įstojo į Kauno J. Gruodžio muzikos technikumą, kurį baigęs dirbo įvairiose Kauno miesto įstaigose kultūrinio darbo organizatoriumi.

1964 metais Tomas vedė medicinos seserį Ireną Mickevičiūtę, tikrą savo draugę ir pagalbininkę. Pakeitęs savo pavardę į žmonos pavardę – Mickevičius, pagaliau buvo priimtas į Kauno medicinos institutą ir 1971 metais jį sėkmingai baigė. Studijų metais buvo aktyvus kultūros klubo narys, kultūrinių renginių dalyvis, azartiškas šachmatininkas. 1976 metais Smolenske, Sąjunginiame aukštųjų medicinos mokyklų festivalyje, kuriame dalyvavo 162 filmai iš devynių respublikų, Tomas Mickevičius debiutavo kaip kino filmo „Subordinatoriaus diena“ režisierius ir statytojas. Šis jo filmas, kurį jis sukūrė studijuodamas šeštame Medicinos instituto kurse, sukėlė didžiausią susidomėjimą ir buvo ypač pažymėtas tarp festivalio nugalėtojų.

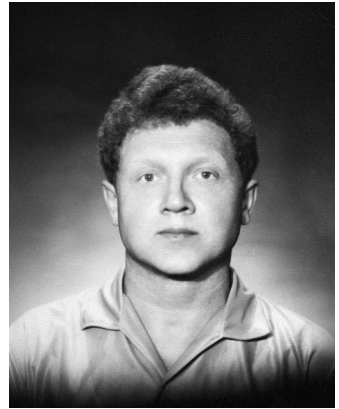
Baigęs Kauno medicinos institutą, Tomas dirbo Respublikinėje Kauno klinikinėje ligoninėje ir Kauno miesto Kalniečių poliklinikoje gydytoju neurologu. Dirbdamas neurologu, jis nuolat kėlė savo kvalifikaciją, buvo atidus ligoniams, mokėjo juos užjausti ir padraštinti savo originaliu ir neišsenkančiu humoru. 1982 metais baigęs KPI Oratorių liaudies universiteto Iškaltos fakultetą, dažnai skaitydavo paskaitas „Žinijos“ draugijoje ir kitose auditorijose, taip pat buvo dažnas kultūrinių renginių organizatorius ir įgyvendintojas.

Tomas visą savo gyvenimą kūrė eiles, pasakas, mėgo muziką, grojo pianinu. Jo dėdės Kazimiero Neniškio vaikai prisimena, kaip vasarą, atvažiavęs pailsėti pas dėdę į Palangą, Tomas vakarais nepaprastai įdomiai pasakodavo savo išgalvotus Tarzano nuotykius... Išėjęs į pensiją, jis išleido savo eilėraščių knygelę „Smiltelė“.

Mirė Tomas 2005 metais Kaune, palaidotas Karmėlavos kapinėse.

Algimanto Neniškio pasakojimas

Gimiau 1925 m. Rokiškio mieste. Gyvenau Turdvario dvare (turėjome 132 ha žemės ir miško). Aš buvau šeštasis vaikas, jauniausias. Vyriausias brolis Pranas padėjo tėvams ūkininkauti, kitas brolis, Kazimieras, buvo karo gydytojas, vyriausia sesuo Jadvyga ištekėjo už Prezidento Antano Smetonos brolio sūnaus, kita sesuo, Janina,

*Antanas Tomas Mickevičius
(Smetona)*

ištekėjo už gydytojo Pacevičiaus, jauniausia sesuo Vanda mokėsi „Saulės“ mergaičių gimnazijoje, o vokiečių okupacijos metais gyveno Berlyne pas mūsų pusseserės vyrą K. Škirpą, Lietuvos Respublikos konsulą. Ten ji ištekėjo už L. Balsio, Berlyno universiteto docento. Baigiantis karui, abi seserys su šeimomis traukėsi per Vokietiją, vėliau išvyko į Kanadą, Toronto miestą. 1941 m. birželio mėnesį motiną ir vyriausiąjį brolių Praną rusai ištrėmė iš Lietuvos į Sibirą. Motiną ir brolių atskyrė nuo tėvo. Tėvą išvežė į lagerį prie Irkutsko, mamą su broliu – prie Barnaulo į *kolchozą*. Kai tėvus trėmė, mokiausi Rokiškio gimnazijoje. Mačiau, kaip juos vežė per Rokiškio miestą. Paskui juos nuėjau į Rokiškio geležinkelio stotį. Kai priėjau prie vagono, mama liepė bėgti šalin, kad kareiviai manęs nepamatytų. Liepė važiuoti į Turdvarį paimti sesers Smetonienės vaikus (vienas vaikas buvo 5-erių, kitas 8-erių metų) ir su jais važiuoti į Kauną pas brolių Kazimierą, karo ligoninės, kurią tada buvo užėmę rusai, gydytoją. Mama sakė, kad tikriausiai jo neišvežė. Kaune pas brolių Kazimierą radau ir seserį Jadvygą.

Kai vokiečių armija 1941 m. birželio 22 dieną įžengė į Lietuvą, sesers Jadvygos vyras Antanas ir aš nuėjome į Kauno infekcinę ligoninę Aukštaičių gatvėje, kur buvo formuojami sukilėlių būriai. Mums davė kariškus šautuvus, gana daug šovinių ir liepė eiti į „Ažuolyno“ sukilėlių būrį. Ten teko atlikti įvairias užduotis: įvairiu paros metu būti sargyboje pašlaitėje prie Ukmergės plento, Ažuolyno teritorijoje, prie įvairių pastatų ir kt. Šiurpiausias mano gyvenimo įvykis – tai išvyka į Zapýškio mišką. Prisodino pilną sunkvežimį vyrų, kartu ir mane. Visus nuvežė į Zapýškį gaudyti rusų kareivių. Atvažiavom pavakary. Visiems reikėjo išsidėstyti po vieną rugiuose pamiškėje ir per naktį laukti išeinančių iš miško rusų, tačiau jų ir nesulaukėme. Vidurdienį mus susodino į sunkvežimį ir vežė atgal į Kauną. Pakeliui prie miško buvo rugių laukas. Visus išlaipino ir liepė „šukuoti“ rugių lauką. Einant pasigirdo šūvis netoli mano sesers vyro Antano. Aš labai išsigandau, maniau, kad jį nušovė. Bet, pasirodo, netoli jo nusišovė rusų kareivis (atrodo, mongolas), kurio šautuve daugiau šovinių nebuvo. Toliauėjau bijodamas. Kiek toliau paėjus, vienas rusų kareivis pasidavė. Daugiau jų neradome, o rusų nuvežėm į VI fortą. Atėjus vokiečių kariuomenei į Kauną, 1941 m. birželio 28 d. mus išformavo.

Kai vokiečiai išvarė rusus iš Lietuvos, mes su broliu Kazimieru atvykome į tėviškę – Turdvarį. 1944 m. pavasarį buvo kviečiami savanoriai į generolo P. Plechavičiaus armiją. Gimnazijoje, mano klasėje, mokėsi tik vyrai, ir mes visi, išskyrus kelis, kurie „prie rusų“ buvo komjaunuoliai, su kūno kultūros mokytoju leitenantu Lipa išvažiavome į Marijampolės karo mokyklą, kur mus priėmė į 5-ąją kuopą. Gegužės mėnesio viduryje atvažiavo generolas P. Plechavičius ir pasakė, kad vokiečiai nori mus paimti į Rytų frontą, o Lietuvai bus reikalingi jauni vyrai, ir liepė visiems vykti į namus. Aš parvažiavau į namus, o artėjant frontui prie Rokiškio, traukiausi į Vakarus. Žagārėje sutikau būsimos žmonos tėvus ir toliau nebesitraukiau. Užėjus rusams, kartu su jais grįžome į būsimos žmonos tėviškę, Vytėnų kaimą. Į savo tėviškę – Turdvarį bijojau važiuoti, nes jį buvo užvaldę kumečiai ir prie rusų buvę sklypininkai.

Per rusų okupaciją Rokiškio apskrities švietimo skyriaus vedėju dirbo buvęs mūsų klasės auklėtojas ir mokytojas Urnevičius. Daugelį mūsų klasės vyrų jis pasikvietė ir paklausė, ar mes norime būti fronte, ar mokytojauti (mokytojus atleido nuo

kariuomenės). Visi ėjome mokytojauti. Mane paskyrė į Skāpiškio progimnaziją. Nuo 1944 m. rugsėjo 1 d. tapau mokytoju. Dėščiau keletą dalykų: matematikā, fiziniū lavinimā ir kariniū parengimā, muzikā, istorijā. Mokytojāvau 56 metus. Dirbau įvairiose Kauno mokyklose. Daug metų buvau direktoriaus pavaduotojas. 1986 m. pavasarį buvau atleistas iš pavaduotojo pareigų. Tada jau buvau pensininkas, o miesto Švietimo skyriaus vedėjas „švarino“ kadrus. Pasikvietė jis mane ir pasakė, kadangi aš esu nepartinis ir pensininkas, vadovaujančio darbo dirbti negaliu. Liepė rašyti pareiškimą, kad atsisakau pavaduotojo pareigų. Priešingu atveju žadėjo atsiųsti komisiją, kuri vis tiek privers atsistatydinti. Pareiškimą parašiau. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, vėl tapau pavaduotoju.

1948 m. vedžiau Genovaitę Matiukaitę. Jos tėvas buvo Lietuvos savanoris, gavęs dešimt hektarų žemės Vytėnų kaime. Mirė 1938 m. Patėvis buvo komunistas K. Kulyš – veterinarijos felčeris. Jam rekomendavus, 1948 m. įstojau į komjaunimą, nes labai norėjau mokytis aukštojoje mokykloje. Komjaunuoliu buvau, kol man suėjo 28 metai (pagal komjaunimo įstatus sulaukus 28 metų reikėjo įstoti į komunistų partiją arba buvo išbraukiama iš komjaunuolių sąrašų). Į komunistų partiją aš nestojau.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos nutarimu esu pripažintas kariu savanoriu.

Mano žmona apgynė žemės ūkio mokslų kandidato disertacijā. Iš pradžių dirbo Žemės ūkio akademijoje, o vėliau iki pat mirties – Lietuvos veterinarijos akademijoje docente. Mokslinį darbā dirbo bitininkystės srityje. Mirė 1994 m.

Turiu dvi dukteris: Aukšę (gim. 1951) ir Jūratę (gim. 1953). Abi jos apgynė disertacijas: vyresnioji Aukšė – technikos mokslų, o Jūratė – medicinos mokslų. **Aukšė Medžiaušienė-Venciuvienė** daugelį metų dirbo KPI Vibrotechnikos katedroje, vėliau Politechnikume dėstė matematikā. Išaugino du sūnus: Algimantā ir Andriū. Abu sūnūs baigė Kauno technologijos universitetā (KTU), gyvena Kaune. **Jūratė Samėnienė** dirba Kauno medicinos universitete docente. Užaugino dvi dukteris. Viltė Liaugodienė augina dukrā Gabrielę ir sūnų Nojų, jie yra jau mano provaikaičiai. Baigė KTU, gyvena Prienuose, dirba Kaune. Kita vaikaitė Indrė gyvena Vilniuje; ji yra baigusi Švedijos aukštąją ekonomikos mokyklā Rygoje.

2002 m. Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus dekretu už nuopelnus kuriant ir stiprinant Lietuvos Respublikos krašto apsaugā esu apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio medaliu.

Vytautas Neniškis (1911–1992)

Pasakoja Vitalija Locaitienė (Neniškytė)

Mano senelis **Kazimieras Neniškis** (1882–1919) buvo vedęs Karolinā Šutaitę. Jie susilaukė trijų sūnų: Vytauto (1911–1992), Juozo (1914–1922) ir Petro (1916–1997). Senelis palaidotas Panevėžyje.

Tėvelis Vytautas Neniškis gimė 1911 m. rugsėjo 27 d. Urbōniškio dvare, Salū parapijoje, Rōkiškio ap-

*Vytautas Neniškis.
Apie 1933 m.*

*Kazimieras ir Karolina
Neniškiai su sūnumis
Vytautu, Juozu ir
Petru. Apie 1920 m.*

Žemės ūkio akademijos orkestras, kuriame grojo V. Neniškis. 1934 m.

skirtyje. Močiutė buvo iš „garsios Masiulių giminės“, ne tik dvaro ponija, bet ir aktyvi visuomenininkė, dainininkė, turėjo aktorinių sugebėjimų, vaidino spektakliuose „Amerika pirtyje“, „Savanorio duktė“ ir kt. Senelis buvo išsilavinęs, gabus ūkininkas, deja, 1919 m. dėl apendicito mirė močiutei vežant jį į ligoninę rogėse. Tėvelis tada buvo 8 metų, o broliai Petras – 3 ir Juozukas – 5 metų. Vėliau Juozukas, būdamas 8 metų, mirė nuo vidurių šiltinės. Tėvelis mokėsi Kaune, gyveno pas gimines Masiulius ir tik savaitgaliais traukiniu, kuris būdavo sausakimšai prikimštas, grįždavo į Rokiškį, sėdėdamas ant savo moksleiviško lagaminėlio. 1927 m., baigęs Kauno aukštesniąją komercijos mokyklą, įstojo į Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijos 7 klasę. Buvo labai gero elgesio. 1929 m. išlaikė egzaminus ir baigė „Aušros“ gimnaziją su privalomais komercinio mokslo dalykais. Vėliau tėvelis įstojo į Žemės ūkio aka-

*Vytauto ir
Konstancijos
Neniškių vaikai.
Iš kairės: Rimvydas,
Konstancija ir Danutė.
Apie 1949 m.*

demiją Dotnuvoje ir sėkmingai baigęs mokslus įgijo agronomo specialybę. Besimokydamas Kaune tėvelis mokėsi groti smuiku pas privatų mokytoją. Vėliau, studijų metais, grojo smuiku studentų ansamblyje „Džiazband“. Nuo 1936 m. rugsėjo 10 dienos dirbo Žemės ūkio rūmų Ukmergės apskrities jaunujų ūkininkų ratelių sąjungoje instruktoriumi, Siesikuose agronomu, Rokiškio apskrities agronomu. Tėvelis buvo vedęs Konstanciją Meilutę. Jie turėjo du vaikus. Tėvelio žmona laukėsi trečio vaiko, kai 1944 m. lapkričio 29 d. tėvelis buvo suimtas ir už „...bendradarbiavimą su okupantais Didžiojo Tėvynės Karo metais...“ 1945 m. birželio 21 d. LTSR VRM karinio tribunolo nuteistas. Bausmę iki 1954 m. rugsėjo 11 d. atliko Norilsko lageriuose. Laukti nuosprendžio tėvelis buvo įmestas į Panevėžio KGB rūsius. Ten buvo laikomas pusę metų pusiau tamsoje, žmogus prieš žmogaus, neišivaizduojamomis sąlygomis, kai vienintelis požymis, kad jau „atsisveikinama su šiuo pasauliu, būdavo žmogaus riksmas: oro! oro! – tai buvo ženklas“, kad jau nebeilgai liko gyventi. Tuo pat metu 1945 metais po gimdymo mirė žmona. Trys mažučiai vaikai, vienas iš jų buvo naujagimė Konstancija (vardas parinktas motinos garbei), liko pas žmonos tėvelius.

Tėvelis, vykstant karinio tribunolo teismui, buvo tiek išsekintas, jog teatsiminė tik tai, kad turi tris vaikus. Jų vardų, kaip jis pats man pasakojo, nebegalėjo prisiminti. Tėvelis nieku gyvu nebūtų patikėjęs, kad jo darbas žemės ūkyje su augalais galėtų būti įvardintas kaip „bendradarbiavimas su okupantais“.

Lietuvoje likę V. ir K. Neniškių vaikai. 1953 m.

Daugelis lietuvių, tarp jų ir tėvelio brolis Petras, dar prieš karą pasitraukė iš Lietuvos į Vakarų. Apie suėmimą ir bausmę Norilsko lageriuose aš ilgai nieko nežinojau. Mūsų šeimoje (mano mama Ona Katauskaitė ištekėjo už tėvelio jam grįžus iš tremties) apie tai buvo nutylima. Ir tik tuomet, kai prasidėjo Sąjūdžio laikai, aš išdrįsau paklausti, o ir tėvelis jau be baimės papasakojo, kokie žmonės su juo buvę lageryje ir kokius darbus šachtose teko dirbti. Vienas iš jo draugų, kurio gultas buvo šalia, – Vytautas Kauneckas, kurį tėvelis vadino Vytku. Vėliau Vilniuje tėvelis mane su juo supažindino. Tikrai džiaugiuosi, kad jį pažinojau. Šviesaus atminimo V. Kauneckas labai šiltai apie tėvelį rašė savo prisiminimų knygoje „Norilsko vyčiai“. V. Kauneckas buvo vertėjas ir iš prancūzų į lietuvių kalbą išvertė daug knygų (O. Balzako „Šagrenės oda“, Raimono Eskoljė „Matisas“ ir kt.).

Knygoje „Norilsko vyčiai“ tikroviškai aprašytos tos sąlygos, kuriomis gyveno ir dirbo kaliniai. Tėvelis pasakojo, kad visi tie vyrai, kurie rūkydavo, dirbdami šachtose ant veido neužsidėdavo respiratorių ir kasdien po šaukštą nesuvalgydavo iš pušų spyglių išvirto glajaus, mirė nuo plaučių silikozės. Kai grįžusiam į Lietuvą tėveliui Pagėgių poliklinikoje atliko plaučių rentgenogramą, gydytojas rentgenologas

Vytautas Neniškis su motina Karolina Norilskė. 1954 m.

Vytautas Neniškis (3-ias iš kairės), prie namo, kuriame gyveno. Norilskas. 1955 m.

iškišo galvą į laukiamąjį ir sušuko: „*Kieno čia plaučius aš peršviečiau? Gyvo žmogaus ar numirėlio?*“ Kaip atrodė mano tėvelio plaučių rentgenograma, galiu aš, kaip gydytoja, tik išsivaizduoti. O kur dar nuo sunkaus darbo lageryje sutrikęs širdies ritmas, prieširdžių virpėjimas, sąnarių reumatas... Tėvelis buvo išleistas iš lagerio 1954 m., bet tremtyje dar išbuvo dvejus metus, tad grįžo tik 1956 m. Tremtyje praleido 12 metų. Mano močiutė, sužinojusi apie sūnaus paleidimą iš lagerio, būdama 72 metų amžiaus, pati viena nuvyko į Norilską ir ten su tėveliu ir kitais lietuviais tremtiniais išgyveno dvejus metus. Grįžo iš Sibiro jie kartu, pasiėmė iš senelių tris savo vaikus, jau beveik paauglius, ir pradėjo iš naujo gyventi. Darbą gauti po tremties buvo beveik neįmanoma, bet čia padėjo mano tėvelio kurso draugai ir E. Drąsutienės vyras, dirbęs Žemės ūkio ministerijoje. Jo dėka tėvelis įsidarbino Šilutės rajone agronomu, dirbo savo mėgstamą darbą. 1960 m. vedė bendradarbę Onutę Katauskaitę, o 1965 m. gimiau aš. Visą savo gyvenimą, kur bebūtų – tremtyje, lageryje, laisvėje ar sovietinio režimo metais – mano tėvelis dirbo sąžiningai, negailėdamas nei laiko, nei sveikatos. Jo žinios apie augalus, jų auginimą buvo visapusiškos – sugebėdavo ir nepalankiomis sąlygomis gauti maksimalų derlių. Visi, kas tik pažinojo, labai jį gerbė. Tėvelis buvo neeilinės inteligencijos, gabus iš prigimties, laisvai kalbėjo penkiomis užsienio kalbomis, kitas 25, kaip jis mėgo juokauti, „tik suprasdavo“, grojo iki senatvės iš natų smuiku, buvo jautrus kitiems. Ypatingą pagarbą rodydavo visoms moterims, o mamą gerbė labiausiai. Niekada jai neprieštaravo, nesėdavo už stalo valgyti, jei ji dar nesėdėdavo. Niekada nemačiau jo supykusio ar susierzinusio. Visuomet tik gerai jis atsiliepdavo ir apie kitus. Nors gyvenimas jo nelepino, bet tėvelis man išliko kaip didžiausias tėvo, vyro pavyzdys, kuriuo galiu tik didžiuotis ir džiaugtis jį turėjusi.

Danutė Zumbriekienė (Neniškytė) gimė 1942 m. Mokėsi Joniškėlyje, Mičiūnų tarybiname ūkyje-technikume, ir įgijo agronomės specialybę. 1968 m. ištekėjo už Kazio Zumbricko ir išsikėlė gyventi į Salàs. Dirbo Salų tarybiname ūkyje linininke, sandėlininke, brigadininke, pieno surinkimo punkto vedėja, pardavėja. Užaugino sūnų Rimvydą (gim. 1969), kuris mokėsi Konstantināvos profesinėje technikos mokykloje ir įgijo plataus profilio traktorininko-mašinisto specialybę. Šiuo metu sūnus dirba tolimųjų reisų vairuotoju. Su žmona Dalia augina dukrą Ingridą (14 m.) ir sūnų Lauryną (5 m.).

Vytauto Neniškio šeima. Sėdi močiutė Karolina ir Vytautas, stovi (iš kairės): Konstancija, Rimvydas ir Danutė. 1958 m.

*Rimvydas Neniškis
(centre)*

Rimvydas Neniškis (gim. 1944) baigė Pagėgių rajono Stėniškių vidurinę mokyklą. 1961–1968 m. studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijoje. Baigė LŽŪA Hidromelioracijos fakultetą, įgijo inžinieriaus-hidrotechniko specialybę. Dirbo Šilutės MSMV vyriausioju darbų vykdytoju (1969–1982 m.). 1982–1993 m. Šilutės žemės ūkio mokyklos inžinierius hidrotechnikas, direktoriaus pavaduotojas gamybai. Nuo 1995 m. iki dabar – Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijos vyr. projektų vadovas. Yra išradimų kanalų stiprinimo tema autorius. Konsultuoja LŽŪA studentus jūrų hidrotechninių įrengimų klausimais. Per visą gyvenimą nedalyvavo jokiam partiniame gyvenime. Turi daug patirties statant hidrotechninius statinius, ypač Šilutės rajone. Su žmona Danute gyvena Šilutėje. Užaugino sūnų Gintarą (gim. 1974) ir dukrą Santą (gim. 1970). Baigęs Šilutės vidurinę mokyklą, sūnus Gintaras studijavo politikos mokslus Klaipėdos universitete ir 1999 m. įgijo magistro laipsnį. Šiuo metu – įmonės „Klaipėdos keleivinis transportas“ direktorius. Kartu su žmona Jurgita augina du sūnus: Kristupą (6 m.) ir Rapolą (3 m.). Dukra Santa Belkinienė (Neniškytė) baigė Klaipėdos universitetą ir įgijo edukologijos magistro mokslinį laipsnį. Dirba su ikimokyklinio amžiaus vaikais. Moko sportuoti, sveikai gyventi, išreikšti save, atsipalaiduoti. Vyras Andrejus – naras. Jie augina dukrą Mariją (4 m.).

Konstancija Peškaitienė (Neniškytė) (1945–2004), kurią gimdydama mirė mama, baigė Vabalniūko technikumą ir įgijo zootechnikės specialybę. Konstancija dirbo Rokiškio susivienijime prekių žinove. Užaugino dukras: Violetą ir Vilną (gim. 1977) ir sūnų Robertą (gim. 1973).

Violeta gyvena ir dirba Anglijoje. Jos sūnus Tomas gyvena ir dirba Amerikoje, Čikagoje. Dukra Akvilė gyvena su mama Anglijoje.

Vilma, baigusi 10 klasių, lankė siuvimo kursus ir pradėjo dirbti Rokiškio „Lelijos“ siuvykloje. Augina dvi dukras: Dovilę (gim. 1997) ir Miglę (gim. 2001). Sūnus Robertas taip pat gyvena Rokiškyje, dirba susivienijime darbininku. Augina tris sūnus: Edgarą, Tautvydą ir Dovydą.

Aš, **Vitalija**, gimiau 1965 m. Klaipėdoje. Už savo gyvybę, kaip sakė mano mama, labiausiai turiu būti dėkinga dėdei gydytojui Kazimierui, kuris, būdamas neuropatologas, pačiu laiku atėjo aplankyti gimdančios savo pusbrolio žmonos. Mano mamą prižiūrintys medikai nesitikėjo ir nepastebėjo, kad man jau buvo prasidėjusi asfiksija. Dėdės rūpestio dėka pagreitiniai buvo nustatyta diagnozė ir mamai skubiai atlikta Cezario pjūvio operacija.

Nuo šešerių metų pradėjau lankyti Šilutės rajono Rezgių pradinę mokyklą. Pirmoje klasėje sėdėdavome kartu su antroka. Kiek atsimenu, nei pirmokų, nei antrokų programų matematikos uždavinius spręsti man nebuvo sudėtinga. Mokytoja man gerų pažymių negailėdavo. Kartą pirmoje klasėje man tiek daug prirašė penketų, kad aš pamaniau, jog galiu jau ir namo neskubėti. Buvau gana toli nukeliavusi ir sugrįžau namo jau visai sutemus, sukėlusi tėveliams baimės ne juokais. Juk buvau įsitikinusi, kad už tiek penketukų tikrai negausiu bausmės...

Septyniolikos metų baigiau Šilutės 1-ąją vidurinę mokyklą ir penkiametę muzikos mokyklą, akordeono klasę. Studijavau Vilniaus universitete, Medicinos fakultete, kurį baigusi, įgijau akušerės-ginekologės specialybę.

1990 metais ištekėjau už Istorijos fakulteto studento Lino Locaičio. 1991 m. abu buvome pakviesti į svečius Vakarų Vokietijoje pas gerą pažįstamą, buvusią kaimynę. Vieną savaitę pragyvenome Maskvoje, nes reikėjo gauti vizas. Kai vykome į Vokietiją, traukinyje mus labai kratė Rusijos pasieniečiai, grasino išsodinsią, ieškojo kažkokių dolerių. Mes nieko nesupratome, kodėl mus krečia. Pasirodo, tuo metu Maskvoje vyko pučas ir Sovietų Sąjungos prezidentas Gorbačiovas buvo nušalintas nuo valdžios. Mes nusprendėme į Lietuvą negrįžti ir pasilikti Vokietijoje. Po pusės metų galėjau pradėti savo praktiką klinikoje, tačiau namų ir tėvynės ilgesys buvo toks didelis, kad aš atsisakiau tos praktikos ir grįžome su vyru į jau laisvą Lietuvą. Tuomet įsidarbinau Šilutės ligoninėje. Pastaruosius dešimt metų dirbu Klaipėdos ligoninėje gydytoja. Aliantinis darbas, kupinas nuolatinių stresų ir bemiegių naktų, reikalauja visiško atsidavimo, tačiau kas gali būti svarbiau už išsaugotą gyvybę. Jaučiuosi pati laimingiausia, kai moteris, norėjusi nutraukti nėštumą, pasako: „*Daktare, aš apsigalvoju, gimdysiu. Jūs man padėjote.*“

Tikėjimas, meilė, viltis visuomet duoda jėgų, o svarbiausia – neužmiršti tar-nauti gėriui.

Vitalija Neniškytė su juodaodės dukra, kuriai padėjo ateiti į šį pasaulį

Petras Neniškis (1916–1997)

Pasakoja duktė Kristina Giedrė Neniškis-Šulc

Petras Neniškis gimė Rukšių dvare, Panemunėlio valsčiuje. Nuo 1927 m. skautas. Buvo Lietuvos skautų brolijos vadų lavinimo skyriaus vedėjas pavaduotoju. 1935 m. baigė Rokiškio gimnaziją. 1936–1940 m. studijavo Vilniaus Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete. Studijuodamas Kaune buvo Neo-Lithuania korporacijos senjoras. „Skautų aidas“ ir „Skautybės“ bendradarbis nepriklausomoje Lietuvoje. Nuo 1940 metų gyveno Austrijoje. Studijavo Insbruko universitete, kurį baigė 1946 m. ir įgijo daktaro laipsnį (doctor rerum politicarum). 1945–1946 m. – Insbruko studentų sambūrio „Lithuania“ valdybos pirmininkas. 1946–1947 m. Austrijoje – lietuvių skautų rajono vadas. 1947–1949 m. – Austrijos lietuvių tarybos generalinis sekretorius, 1949–1950 m. – tarybos pirmininkas. 1947–1950 m. Austrijos lietuvių tarybos biuletenio redaktorius. Mano tėvas ranka parašė nuostabią knygą apie stovyklą Alpėse. Man ši knyga – tikras turtas: gražus rankraštis kinišku tušu, piešiniai, netgi fotografijos.

Nuo 1950 metų gyveno Venesueloje. Buvo lietuvių skautų rajono vadas, lietuvių skautų laikraščio „Vyties keliais“ redaktorius, Pasaulio lietuvių skautų sąjungos tarybos narys.

1951–1954 m. VLSB Valensijos apylinkės narys ir pirmininkas. Nuo 1952 metų – Venesuelos skautų organizacijos (Scouts de Venezuela) vadų rengimo komisijos narys. Nuo 1953 metų – Lietuvių skautų organizacijos vyresnysis skautininkas.

Tėvas rinko medžiagą apie Austrijos lietuvių skautų veiklą 1947–1951 m., apie lietuvių skautų veiklą Venesueloje (nuo įsteigimo iki 1960 m.). Medžiaga gausi ir

Lietuvos skautų sąjungos nario Petro Neniškio liudijimas. 1935 m.

*P. Neniškio vaikas
Edvardas. 1967 m.*

įvairi: aprašymai, fotografijos, piešiniai. Padėjo Venesueloje išleisti knygą apie lietuvių skautų veiklą. Dalyvavo plačioje skautų veikloje. Buvo vienos draugovės draugovinėnkas, vienos apygardos tuntininkas, dėstytojavo dviejose „Miško ženkle“ paruošiamosiose stovyklose. Buvo Staff narys pirmojo „Miško ženkle“ kursų skautų šakoje su Salvadoru Fernandezu, Augustinu Lemusu. Dalyvavo treniruočių stovykloje Jamaike, buvo stebėtojas tarpamerikoniškoje konferencijoje Karakaso (Caracas) mieste ir ten pat vykusioje Amerikos gilvelistų sueigoje. Bendravo su tuometiniu Pasaulio skautų biuro pirmininku Mr. Wilsonu.

1964 m. grįžo į Austriją, į Insbruko universitetą, ir ten įgijo tekstilės chemijos inžinieriaus laipsnį. Mano tėvai, pirmą kartą atvykę į Venesuelą, dirbo fabrikuose paprastais darbininkais. Po kelerių metų tėvas tapo tekstilės fabriko techninės priežiūros vadovu, o vėliau, turėdamas jau inžinieriaus laipsnį, buvo Dažymo skyriaus viršininkas.

Mano tėvai, be manęs, turėjo sūnų Petrą Tautvilą, kuris žuvo 1964 metais karo lėktuvo katastrofoje.

Aš mokiausi vidurinėje mokykloje (gimnazijoje) Putname, Konektikuto valstijoje, JAV pensione, vadintame Nekalto Prasidėjimo lietuvių vienuolių ordinu. Mokiausi Lietuvos istorijos ir gramatikos, bet, deja, neturėdama praktikos dabar tik suprantu, bet nesugebu kalbėti lietuviškai.

Baigusi Karabobo (Carabobo) universitetą Venesueloje, Verslo administravimo specialybę, nuo 1984 m. dirbau eksporto vadybininke cemento fabrike. 1999 m. mečiau darbą, kad galėčiau prižiūrėti sergantį sūnų. Gyvendavau iš socialinės pašalpos ir buto nuomos.

Aš išauginau du sūnus – Gustavą ir Vernerį. Drauge su sūnumi Verneriu gyvenome Venesueloje, o Gustavas gyveno JAV. Verneris mirė 2006 m. spalio 27 d. po dešimties metų kančių lovoje. Per automobilio avariją jam buvo sužalotos smegenys. Jam buvo 27-eri, kai įvyko avarija, o mirė jis 37-erių.

Mano vyresnysis sūnus Gustavas 1996 m. vedė amerikietę (italų kilmės) Darlenę Brigantę ir tik 2006 m. lapkričio 25 d., praėjus vos mėnesiui po Vernerio mirties, susilaukė pirmojo vaiko Zacharijo Antonijaus.

Vėliau vėl pradėjau dirbti, esu atsakinga už automobilių atsarginių dalių importą iš JAV ir Azijos (daugiausia iš Kinijos ir Korėjos).

Dabar dirbu tik tam, kad susitaupyčiau pakankamai pinigų ir galėčiau apankyti savo sūnų ir vaikaičių per kiekvienas Kalėdas.

Mano mama mirė 1988 m., kentėjo nuo labai lėto sveikatos blogėjimo. Ji sirgo depresija po savo sūnaus mirties. Paskutinius ketverius gyvenimo metus po insulto buvo prikaustyta prie lovos.

Mano tėvas niekada nenustojo laiptoti ir vaikščioti po kalnus, kurie supa Valensiją; mes visi prie jo prisidėdavome. Kartą jis man, prisiminęs mano mamos, savo sūnaus ir vaikaičio mirtį, prasitarė, kad mūsų gyvenimas Venesueloje – vien kančia.

ETNINĖ KULTŪRA

Bitininkystė

Aldona Grigaitytė

Bitininkystė, pasak Panemunėlio apylinkių bitininkų, yra ypatingas užsiėmimas, bet iš jo, kaip sakė bitininkai, pragyventi neįmanoma, tai labai nepastovus uždarbis (3), todėl pragyvenančių ir nežina. Bitininkauti, žinovų nuomone, gali tas, kas jaučia potraukį (2, 7, 10, 11), turi noro (*akvatos*) (5), meilės tam darbui (1), kantrybės (3, 5), nes bites reikia žiūrėti kiekvieną dieną (5), nuo jų atsitraukti negalima (3). Reikia, kad ir bitės mylėtų tą žmogų (11). Bitininkauti gali visi (7), bet bitininkauja dažniau vyrai (5, 9), senyvi (4, 8, 10), suaugę žmonės (1, 3), turi noro (6). Yra ir moterų bitininkų (5, 9), joms kartais net geriau sekasi, nes yra „*kantresnės prie šio darbo*“ (2).

Teigiama, kad „*bitė – darbštus, šventas vabaliukas*“ (4, 7, 10), tad ir priežiūra joms reikalinga ypatinga (2, 3, 6, 7, 9). Norint bitininkauti, reikia suprasti, kaip ką reikia daryti – „*bitėms reikalinga gera priežiūra, noras reikalingas*“ (8). Jas kasdien reikia apeiti, pažiūrėti, kaip jos dirba. Bičių darbštumas priklauso „*ir nuo žmogaus, ir nuo Dievo valios*“ (10).

Bitininkai atidžiai išžiūrėję į bičių savivaldą, sugyvenimą. „*Avily bičių daug, o kiek – neskaičiavau*“ (10). Bičių šeima (arba kitaip bitininkai vadina *bičių kelmą* ar tiesiog *kelmą*) (3, 4, 10) sudaro motinėlė, darbininkės ir tranai. Motinėlė gyvena iki dvejų metų, tranai – iki dviejų savaitių, bitės, išėjusios iš avilio, – apie 7 dienas (10). Bičių motiną vadina *močiute* (3, 4), *avilio motina* (12), šeima be jos negali apsieiti (12). Bitės ją maitina bičių pieneliu (10, 12). Nevėjuotą, saulėtą dieną apie aštuntą–dešimtą valandą motinėlė išskrenda apsivaisinti ir grįžta vakarop (10). Nors tranus bitininkai vadina didžiausiais parazitais (10), jie reikalingi motinėlei apvaisinti. Jaunos bitės siuva korius, tvarko avilį (10), jų sparnai trumpi, suspausti ir nesusidėvėję. Jos mažesnės ir tamsesnės spalvos (pilkesnės) negu senos (10, 12). Bitės maitinasi bičių duona, medumi, cukrumi, sirupu, o nektarą neša perams (3, 4). Bičių duoną gamina bitės darbininkės iš žiedadulkių (4). Vaško, medaus ir pikio bitės neneša. Medų jos gamina iš nektaro, pikį gamina tik tos bitės, kurios prižiūri motinėlę, o vašką – jaunos bitės (10).

Bitės ir mato, ir girdi (3). Kitas bites jos atskiria pagal kvapą, turi sutartinius ženklus, gerą orientaciją, skiria spal-

Medžiaga rinkta per Vilniaus universiteto kraštotyriminkų ramuvos ekspediciją 1979 m. *Vyr. red. pastaba.*

vas (10). Savo avilius jos atskiria iš spalvos. Todėl avilius reikia dažyti šviesiai: baltai, geltonai, šviesiai žaliai. Be to, bitės žino savo avilio vietą: iš kur išskrido, ten ir sugrįš (4). Buvo padarytas toks bandymas. Netoli vienas kito pastatė 3 avilius: pirmoje eilėje šviesiai ir tamsiai geltoną, o už jų, tarpe, mėlyną. Po kelių dienų geltonuosius avilius sukeitė vietomis. Aviliuose bitės nesipjovė – vadinasi, jos atskrisdavo į savo avilį (10).

Panemunėlio apylinkėse sakoma, kad bitės *kanda*, o ne gelia. O kanda jos tada, jei kas pasimaišo po kojų (5), ant kelio (3), supykusios (5), kai nepatinka kvapas (2), ypač užuodusios prakaito kvapą (4, 5). Vienas bitininkas teigė, jog senovėje sakydavę, kad kuo žmogus piktesnis, tuo jį bitės labiau gelia, bet tai netiesa (10). „Bitės nepiktos, tik nereikia joms trukdyti“ (6). „Jei pavasarį neužpykinsi, tai šeima nebus pikta ir mažiau gels“ (5). Tokių žmonių, kuriems bitės negeltų, nėra (2, 5, 6, 8). Užkalbėjimo nuo bičių igėlimo taip pat nėra (9). Įgeltą vietą reikia patrinti pienės ar juodųjų serbentų lapu (7), o kai kas sako, kad nereikia nieko daryti (2), kai kam įgelta vieta netinstanti (4). Duodant bitėms sugelti, gydomas radikulitas (4).

Beveik visi bitininkai sakė, kad *nužiūrėti, užkerėti* bičių niekas negali. Pavilioti su sirupu ar kuo kitu – įmanoma. Bet jei bites myli, tai nieko daugiau ir nereikia (11). Ar priklauso bitininko sėkmė nuo santykių su kaimynais – bitininkai neturi nuomonės, nors vienas sakė: jei esi susipykęs su kaimynu bitininku, tai tavo bitės bus tinginės, neneš medaus (10). Bičių niekas niekada nekeikia, nepravardžiuoja, nes, kaip sakyta, tai *šventas vabaliukas*.

Jei priauga per daug bičių, šeima pasidaro per didelė, bitės spiečia (5). Kai kurie bitininkai teigia, kad bitės spiečia, kai būna blogi metai, bitės neturi darbo, mažai medaus (4). Kada bitės išleidžia pirmąjį spiečių, bitininkų nuomonė beveik vienoda: gegužės mėnesį (1, 9, 10), gegužės mėn.–birželio pradžioje (3), nuo gegužės 20 d., bet priklauso nuo bičių stiprumo (11), gegužės pabaigoje (6, 7, 8), birželio mėnesį (2, 4).

Ar bitės spiesis, ar ne, bitininkai sprendžia iš motinų akelių (4, 8, 10), iš balso avily, skraidymo (3). Prieš spietimąsi ant laktų būna daug bičių (11), avilyje kitas balsas (11), ne tas užimas (7), bitės neramos (2), koriuose daug perų akelių (*tūtelių*) (6).

Išėjęs spiečius lekia paskui motinėlą (6) 150–200 metrų aukštyje (10). Spiečiuje lekia jaunos ir vidutinio amžiaus bitės (10). Kuo spiečius didesnis, tuo aukščiau jis skrenda (9, 10). Spiečius vertinamas pagal dydį ir skridimo aukštį (1). Kuo spiečius didesnis (4, 7), aukštesnis (8), tuo geresnis (8). Vertingiausias pirmasis spiečius (2, 3, 4, 6).

Vieta, kur tūpti spiečiui, parenka bitės darbininkės (10). Iš anksto žvalgai numato vietą, suranda avilį, jį išvalo (5). Kai žvalgai ieško vietos lizdui, sakoma: bitės *vaksuoja* (10). Jei spiečius turi pasirinkęs vietą, tai prie sodybos ir nepasilieka (10). Spiečius tupia ten, kur motinėlə (2, 4, 6, 7), dažniausiai ant medžio, obelies ar kokio vaiskrūmio šakų (1). Avilius renkasi su senais koriais (5).

Kad spiečius nepabėgtų, jį saugo – dažniausiai pats seniausias žmogus (10). Pamatę, kad spiečiasi, šlaksto vandeniu (1, 4, 6, 7, 8, 9, 10), skambina kibiru (9), barsto smėliu, žole, kelia triukšmą (11), vejasi (10), o kai kas ir nesistengia sulaikyti (12).

Sugautą spiečių susemia (kai kas net rankomis (11) į spietinę, į kokią nors dėžutę (6), į rėtį (4)). Jei sunku bites pasiekti, nupjauna medžių šakas (11). Į avilį

spiečius suleidžiamas vėlai vakare (1, 10). Kai kurie bitininkai sakė, kad prieš suleisdami spiečių avilio kaip nors ypatingai neruošia (1, 3, 10), netrina jokiais žolelėmis, vaistais (1, 12), tik įpila sirupo (10), įstato rėmus su koriais (2, 6, 7, 11, 12). Gerai yra įstatyti nors vieną rėmą su perais iš to avilio, iš kurio spietėsi (1, 4).

Jei spiečių sugauna kitas žmogus, tai arba vienas perka avilį, arba kitas – bites (10). O jei spiečių atsiveja savininkas ir gauda kartu su kitu žmogumi, tai tas kelmas tampa *bičiuliškas*: kurį laiką deda pusiau cukrų, pusiau dalijasi medų. Jei bičiuoliai apsiptyks, tai bitės negyvens, „*jų niekaip nesulaikysi tada*“ (4). Už spiečiaus sugavimą atsidėkojama geru žodžiu (11), atidirbama rudenį arba pavasarį (2). Jei spiečių duoda už ačiū, tai tampama *bičiuoliais*, jei perka arba atidirba, tai jau nebėra bičiuoliai (2). Kai kas teigė, kad kas sugavo spiečių, to jis ir yra (4).

Bičių išigyjama įvairiai: spiečių gauda, perka, maino į grūdus, miltus, bulves (10), dovanoja (1, 7, 10). Kai kas mano, kad spiečių geriausia parduoti, kad ir „*už rublį, už pusę rublio, bet jau bus tavo, o dovana eina nebe taip – čia reikia santaikos ir kt.*“ (4). Perkant bičių šeimą žiūrima, kad motina būtų jauna (9). Be spietimosi, bites galima esą išskirti (4, 10). Vidutinę spiečiaus kainą (1979 m.) bitininkai nurodo labai nevienodą: 10 rublių (9) ir 45 rublius (2).

Darbai bityne prasideda pavasarį: apie balandžio vidurį, o jei šiltesnis pavasaris, ir anksčiau (3), kai tik truputį sušyla – apie kovo–balandžio mėnesį (6), po apsiskraidymo (2). Bitininko metų pradžia laikomas momentas, kai bitės apsiskraido (1, 9), orui atšilus iki 12–15 laipsnių šilumos (9). Bitininkai tą momentą nusako įvairiai: kai parskrenda gandras (10), kai gražus oras, apie 14–16 laipsnių šilumos (1), kovo mėnesį (2), kai tik atšyla (7), kai būna 12–13 laipsnių šilumos (4), antrojeje kovo mėnesio pusėje (8). Ta diena vadinama apsiskraidymo diena (10).

Pirmiausia nuo avilių nuimami šilti aptaisai (drabužiai ir kt.): „*Šiltus drabužius senelis nuimdavo, kai sprogdavo kažkokių medžio lapai*“ (10). Kiti sako, kad tai buvo daroma, kai atšyla, kai būna 10 laipsnių šilumos.

Kitas darbas – išvalyti avilio dugną (10). Jei bitės pačios išsivalo dugną, vadinasi, yra labai gera šeima, o jei ne, tai išvalyti turi bitininkas (10). Dugnas valomas litlempe (litavimo darbams naudojama lempa) (1, 12) arba peiliu (2, 6). Landa nuimama į šoną, koriai pastumiami, viskas sušluojama ir per laktą išmetama lauk (4, 8, 11). Valant litlempe kartu išdezinfekuojama, vaškas išsilydo, avilys maloniai kvepia, bitės noriai jame dirba (1). Dugnas valomas, kai bitės apsiskraido (3, 9). Jei bitės neapteršė (*neapdirbo*) avilio, vadinasi, bus medaus (10).

Pavasari bitės pamaitinamos papildomai, dažniausiai sirupu, gaminamu iš vandens ir cukraus. Imama 2 dalys vandens ir 1 cukraus: 2 litrai vandens ir 1 kilogramas (2, 4, 6, 8) cukraus arba 2 stiklinės vandens ir 1 cukraus (7).

Kur parinkti bitynui vietą, klausdavo senų, patyrusių bitininkų (10) arba patys parinkdavo (3, 4, 6, 8, 9). Bitės mėgsta ramybę, todėl negerai jas laikyti ten, kur triukšmas – prie kelio, prie dirbtuvių (9, 10). Geriausia bityną įrengti sode, sodybos prieky (1, 2, 3, 4), tada būsią daug medaus (10). Medžiai bityne reikalingi kaip orientyrai, be to, jie užstoja vėją, lietu, sniegą (1, 2, 10), teikia pavėšį (4, 8). Tačiau medžių neturi būti per daug, kad netrukdytų bitėms skraidyti (3, 9), kad šeiminkai gerai matytų, kaip dirba bitės (3). Geriausia, kai medžiai, krūmai auga šiaurės, vakarų ir pietvakarių pusėje (1, 10).

Bityno nešventindavo, nežino užkalbėjimu, bet tikėjo, kad mirusį bitininką bitės palydi (12).

Bityne žolę pjauna, bet gyvulių negano (1, 9). Netoli nuo avilių auginamos obelys, serbentai (2, 7), įvairios daržovės: saulėgražos, pupos, aguonos, bulvės, runkeliai, burokai, svogūnai, česnakai (1, 2, 9, 11). Kai kas bityne neaugina jokių daržovių (3, 4, 6).

Dauguma bitininkų sako, kad bityno netveria jokiais tvoromis (2, 3, 4, 6, 7), kiti teigia, kad, nors nebūtina, neblogai bityną aptverti (1, 4). Tik vienas sakė, kad jo bitynas aptvertas plonų kartelių tvora (10).

Bitininkų nuomone, neverta laikyti daugiau kaip 45–50 bičių šeimų, nes jei daugiau, neturės iš kur nešti medų (10), pakanka 16–18 (9), daugiausia – 20 avilių (1).

Avilių bitininkai paprastai turėdavę pakankamai (1), bet būdavo, kad ir skolingavo, ir dovanodavo (3, 9). Už skolintą avilį dažniausiai atsiteisdavo medumi (išimtas medus – pusiau) (10).

Avilius dirbdavo staliai arba patys bitininkai. Padaryti avilį prašydavo pats bitininkas (10). Perkant iš meistro, avilys kainuodavęs (1979 m.) 25–35 rublius (1, 5, 9), anksčiau kainavęs 20–25 rb (1, 3). Aviliai su bitėmis kainavę 40–45 rublius (2, 6).

Seniausias apylinkėje naudotas avilių tipas – *raštiniai* aviliai. Dažniausiai jie buvo gaminami iš sutrešusios eglės. Jų ilgis – apie 2 metrus, diametras – 50–60 cm. Sutrėšęs medžio vidus išskobiamas, viršus daromas nukeliamas, todėl avilys iš dviejų dalių (10). Raštiniams aviliams nuo lietaus darydavo stogelius (*kazirkas*) iš skardos ar lentų (10), o patį avilį užkeldavo ant kryžiuokų. Vienas bitininkas sakė dar turįs raštinį avilį (10), o kitas – žinąs, kad apylinkėje vienas žmogus turi raštinių avilių (1). Už raštinio avilio padarymą buvo galima atidirbti 1 dieną, o blogais metais meistrai užsiprašydavę grūdų, miltų, avižų ar kitokių produktų (10).

Dabar dažniausiai naudojami Dadano (3, 4, 5, 9, 10, 11, 12) ir varšuviniai (1, 3) aviliai.

Avilius dažniausiai daro iš eglinių ar pušinių lentų (1, 3, 4, 8, 9, 11), bet pušinės ne taip tinka (4). Kai kurių bitininkų nuomone, avilio dugnas būtinai turi būti iš spygliuočio medžio, o kitos dalys gali būti ir kitokio medžio (10). Plyšiai tarp lentų užkamšomi, stogelis daromas iš ruberoido arba skardos (5). Kitokios apsaugos nuo lietaus net nereikia (1, 9).

Kad naujame avilyje sektųsi bitės, įdėdavo pikio, avilį ištrindavo melisa (1). Arba į butelį reikia įdėti aviečių, įkasti jį į žemę ir laikyti 2 metus. Susidariusiu skysčiu pašlakstyti naują avilį. Į tokių avilių greitai įeinąs spiečius (3).

Kaip toli statomas avilys nuo avilio, kokios tai turi reikšmės, bitininkų nuomonė nevienoda. Vieni teigia, kad reikėtų statyti avilius toli vienas nuo kito (7), maždaug kas 10 metrų (8) ar bent kas 5–6 metrai (4). Kiti sako, kad pakanka 3–4 metrų (10, 11) ar net 2–3 metrų, žiūrint, kiek bityne vietos (1, 9). Treti – kad atstumai nieko nereiškia (2, 6) ir galima statyti kaip išeina (3).

Į kurią pasaulio šalį nukreipti avilio laką, bitininkai irgi nesutaria. Dauguma sako, kad lakos turi būti nukreiptos į pietus, nes bičių kelias tiesiasi į pietus (2, 3, 8), arba į pietryčius ar pietvakarius (1, 4, 12). Dėl rytų pusės nesutariama: vienų

nuomone, į rytus sukti nereikėtų, nes bitės bus tingesnės (10), o kiti – kaip tik reikėtų nukreipti į rytus (6, 7, 9, 11).

Ar avilys stovi tiesiai, nustatoma svambalu arba iš akies (7, 10). Jei vieta nelygi, tai avilio kojos turi būti nevienodo ilgio, bet, kaip sakė vienas bitininkas, paprasčiau palyginti aikštelę (10).

Avilius statydavo ant lentelių, padėtų ant plytų (1, 2), ant stulpelių (9, 11), ant geležinių padėklų, ant medinių trinkų (*kaladžių*) (3), ant akmenų (11), medinių stovų (4), nes avilio dugnas turi būti pakeltas taip, kad tarp žemės ir avilio dugno būtų 20–30 cm tarpas (3, 4, 6, 8, 9, 10). Jei avilys per aukštai pakeltas, sunku prieiti apžiūrėti (3), bitėms šalta (12), o jei per žemai – avilys drėksta (12). Prie landos padedama lentelė, kad bitė, nepataikiusi į landą, užliptų ant lentelės ir neišpainiotų į žolę (11).

Tuščius avilius laikydavo bityne, kur visi aviliai, nes gali ateiti spiečius (10). Senus, bet dar gerus – klėtyje, kad nepūtų, netinkamus sudegindavo, nes „*ten ligų peryklos*“ (1), arba pildavo į juos grūdus ir kt. (10). Jei susidėvėjęs tik avilio dugnas – pakeisdavo dugną (9). Žiemai aviliai paruošiami spalio pradžioje: avilių šonai aprišami šiaudais, viršūs apklojami kailiniais, pagalvėm, antklodėm, senais drabužiais (1, 2, 3, 7, 10). Landos aklinau neužkemšamos (6), paliekami maži tarpeliai (7), tokie, kad išlištų viena bitė (10). Kai pusto, ant landų uždedamos lentelės ar uždengiama skudurais (3). Į pastogę aviliai nenešami (6, 8), nors kai kas sako nešą ant šieno (10).

Iš vieno bityno į kitą bitės pervežamos vėlai rudenį arba anksti pavasarį, kol nėra gandro. Geriausia vežti rogėmis, nes tada bitės nekratomos (10).

Prie avilių ateinama kasdien, o lizdai apžiūrimi kas 1–2 savaites. Žiūrима, ar nesispies, ar yra motina, medaus, tranų ir kt. (10). Pavasarį tai daroma ir 1–2 kartus per savaitę, o vasarą – rečiau (3, 11). Prieš medunešį (*medonešį*) dedami korai (10), uždedamas magazinas (9).

Medonešiu laikomi birželio ir liepos mėnesiai (2). Medonešis prasideda gegužės mėnesį, kai pradeda žydėti pienės, kiti augalai (7, 8). Tai *mažasis medonešis* (11). *Tikrasis, didysis* medonešis, kai žydi liepos ir baltieji dobiliukai (1, 9, 10, 11). Arba: kai pražysta obelys – pirmasis medonešis, kai liepos – antrasis (6).

Medus imamas 1–2 kartus per metus, žiūrint kokie metai, nors kai kas sako, kad kartais medų ima ir 3 kartus (7, 12).

Pirmą kartą medus imamas birželio pabaigoje – liepos pradžioje (10), po obelų žydėjimo (2), apie šv. Petrą (7). Kaip matome, bitininkai nurodo maždaug tą patį laiką.

Dažniausiai medų ima bitininkas su žmona (1, 2, 8, 12) arba vienas (3, 4, 6), bet priima visus, kas tuo metu pasitaiko, ir visus vaišina medumi (11). Sakoma, kad geriausia, jei medų ima bitininkas su vyriausiu sūnumi (7, 10). Be bitininko žinios medaus niekas neima.

Medų taiko imti šeštadienį, o sekmadienį kviečia svečius pasivaišinti medumi. Pirmiausia korio duoda jauniausiam, o bitininkas valgo paskutinis (10).

Eidami pas bites bitininkai nešasi sietelį, kalną, lenktinį peilį, dūminę, sparną, indą koriams dėti. Rengiasi baltu chalatu, baltomis kelnėmis, veidą apsigaubia sieteliu. Kartais rankas patrina melisa, bet negalima valgyti svogūnų, česnakų, gerti degtinės (5). Reikia, kad rankos būtų švarios, nesijaustų pašalinių kvapų (4).

Dūmais bitės suvaromos į vieną kraštą, išimami koriai ir dedami į didelį indą (2). Dūmai dumiami dūmine. Kurą (*kuriavą*) dūminei ruošia pats bitininkas pavasarį ar rudenį. Kuriavai naudojama sutrešusi (6), nesmalinga (4) mediena, supuvusios lapuočių malkos, nes iš spygliuočių teka smala (1), epušė, puvenos (3, 9), papuvusio žilvičio, baltalksnio pagaliukai (7, 11), liepos, drebulės ar kokie kitokie puvesiai (*pūzniai*) (3, 6, 10). Pūznelis geras tada, kai galima atlaužti dviem pirštais (10). Vieni tvirtina, kad geriausiai tinka beržinė medžiaga (3), o kiti – kad tiktai liepos ir žilvičiai (12). Reikia, kad medis būtų išpuvęs, nedegtas, o tik eitų dūmai. „*Randa malkas skaldydami aptrešusi, tai ir padeda supūti!*“ (2). Dabar beveik visi turi dūmines, o seniau imdavo aukštą konservų skardinę, uždengdavo dangteliu, priešingose pusėse pradurdavo skylutes, pritaisydavo dumplės – ir taip gaudavo namų gamybos dūminę (10). Arba į seną lygintuvą ar koki puodą pridėdavo kuriavos ir dumdavo (3, 8, 11).

Išėmus medų, koriai sudedami atgal, lizdas susiaurinamas (1, 10). Seniau, sako, nieko nedarydavę, taip ir palikdavę (10).

Paskutinį kartą medus imamas rugpjūčio viduryje–rugsėjo pradžioje.

Visų bitininkų nuomone, žiemai reikia palikti 7–9 rėmus liepų medaus, nes žiemą bitės nemiega, esti gyvos (3), tik neskraido (4), susimeta kamuoliu dažniausiai ant vieno korio, pačios maitinasi medumi, o motinėlę maitina pieneliu (1, 5, 10).

Medus iš korių išsukamas medsukiu, o seniau iš rąstinio avilio korius išpjau-davo, dėdavo į dubenį ir rankomis juos maigydavo, kad ištekėtų medus (10, 11). Tada taip sumaigytus korius laikydavo savaitę. Per tiek laiko koriukai iškyla į viršų, o apačioje lieka švarus medus (11). Arba korius pašildydavo, kad vaškas iškiltų į viršų (2, 9).

Medus laikomas mediniuose (geriausia liepiniuose) (9, 10), emaliuotuose (1, 2, 4, 9), labai švariuose induose. Cinkuotuose induose nepatariama laikyti. O jei jau laikoma, tai cinkuotus indus būtina gerai išvaškuoti, nes medus gali surūgti (1). Medaus kokybė labai priklauso nuo to, kokiam inde jis laikomas. Šiaip jau geriausiai laikomas liepų (1, 3, 4, 8, 10) ir pavasario (1, 2, 6, 9) medus. Sakoma ir taip: visoks medus geras ir visada (7).

Medus vartojamas ir kaip maistas, ir kaip vaistas. Bitininkai sako, kad jie medų vartoja kasdien, bet yra ir tokių, kurie medaus nenori „*nė iš tolo valgyti kasdien!*“ (1). Išėmę medų, bitininkai vaišina visus, kas ateina (1, 4, 6, 7, 9), tuos, kas padėjo dirbti (11), bičiuolius, svečius (10), nuneša kaimynams (2, 4, 6, 7, 11), neturintiems (3). Sakydavo, kad jei šykštus (*skūpus*) būsi, nepavaišinsi medumi, tai nesiseks, bet tai esą pasakos (5). Pavyduliauti, kad kitas išėmė daugiau medaus, negalima, nes kitais metais užšals tavo bitės (9, 10). Jei užaina žmogus, medumi vaišinti reikia, bitės juk atiduos medų (9) – jos neša daug medaus, nes yra gobšos (4).

Medus valgomas su namine duona, pyragu, sūriu, agurkais, pienu, arbata, vandeniu, tinka su degtine bei konjaku (11). Medus vartojamas kepant meduolius (10), sausainius, pyragus (9), tortų puošybai (10), gaminama gira: ant koriukų užpilama virinto vandens, įdedama mielių ir po 2–3 dienų galima gerti (2, 7). Kaip vaistas medus dažniausiai vartojamas nuo peršalimo ligų. Nuo kosulio, kokliušo, temperatūros, jei skauda gerklę, patariama paimti į burną medaus ir užgerti šiltu pienu arba žolelių arbata (2, 3, 9, 10). Jei skrandyje yra per maža rūgščių, reikia gerti medaus su šaltu vandeniu (7, 12). Nuo egzemos: į 1 litrą spirito įdėti 200 gramų

pikio (12), nuo sklerozės: pusę kilogramo citrinų sumaišyti su puse litro medaus, užpilti 0,25 litro konjako ir gerti 3 kartus per dieną. Apskritai medus – vaistas nuo visų ligų (8). Be to, medaus galima dovanoti gimtadienio ir kitomis progomis (10), gydytojui (1). Jei jo turima daug, parduodamas, dažniausiai iš namų. 1979 m. medaus kaina buvo 5–6 rb už kilogramą. Daugelis bitininkų sakė medaus neparduodą (4, 6, 8, 9, 11).

Naudojami ir kiti bičių produktai – vaškas, pikis, bičių duona.

Dažniausiai vašką lydydavo emaliuotuose puoduose. Į puodą su vandeniu dedamas sietelis, lentelė su skylutėmis ar paprasčiausia skardinė nuo konservų su išbadytu dugnu, prikraunama korių. Vanduo kaitinamas. Įkaitę koriai lydosi. Paskui dar perlydomi (6). Lydant vašką svarbu, kad būtų pastovi temperatūra (11). Arba vaškas kaitinamas vandenyje, išsilydęs susemiamas, supilamas į maišelį ir paslegiamas (1, 3, 9). Vašką lydydavo su specialia lydytuve. Ant marlės sukraunami koriai ir lydomi krosnyje (10). Vaškas keičiamas į korius (1, 4, 6, 7, 9, 11) ar namuose daromi koriai (1), parduodamas (1, 2, 3), liejamos žvakės (1, 10), o kartais ir išmetamas (4, 11).

Bičių duona, sumaišyta su spiritu, vartojama vaistams (10).

Bitės turi daugybę priešų. Bičių priešai yra pelės, žiurkės, vištos (10, 11). Bitės nemėgsta kai kurių naminių gyvūnų: karvių (9), šunų (4), ypač arklių (7). Bites lesa varnėnai (10), zylės (1, 8, 11), kregždės (4, 9), varnos (8). Tačiau šiems paukščiams, nors jie ir lesa bites, niekas netrukdo įsikurti sodyboje (3, 4, 9) – „užteks ir zylėms, ir mums“ (1).

Griežčiau kovojama su pelėmis ir skruzdėmis. Pelės nugrauzia korius. Jos gaudomos spąstais. Be to, bitės ir pačios sugeba gintis nuo pelių: jos apsimeta esančios negyvos, o kai pelė prisiartina, kanda į nosį. Pelė su sutinusia nosimi nešdinasi iš avilio (10).

Neretai bites užpuola skruzdės – ėda medų (10), kartais, ypač miško skruzdės, išnaikina bičių šeimas (12). Norint apsaugoti bites nuo skruzdžių, plyšeliai užklijuojami plastilinu, iš po avilio išraunama žolė (2), apie avilio kojas pribarstoma druskos (3, 7, 11), avilio kojos ištepamos alyva (11), degutu (10), į avilį dedama pomidorų lapų (4), naftalino (9), pavasarij apie avilį papildama chlorkalkių.

Kad bičių neužpultų širšės, prie landos deda šaką, kad sunkiau būtų priskristi (10), netoli avilio statomas butelis su saldžiu skysčiu (2) ar kitoks indas vandens su medumi (4). Širšės negiminingos su bitėmis, jos naikina bičių lizdus (9).

Didžiausias bičių kenkėjas – bitinė erkė (10).

Žmogus nelaikomas bičių priešų, nors ir atima iš jų medų (1). Kol žmogus neliečia bičių, tol ir nėra jų priešas (9). Kai ima medų, bitės pyksta (4) ir jau laiko žmogų priešų (6, 7).

Bitės daug kuo serga, jei avilys netvarkingas, nešvarus (5). Dažniausia liga – varatozė. Ji gydoma varotinu. Be to, bitės serga virškinimo ligomis – nozematoze ir bičių dispepsija (1, 7, 10). Gydomos furacilinu: reikia įpilti kelis lašus į sirupą (10).

Apie senovinę bitininkystę – dravininkavimą – bitininkai neką tegalėjo pasakyti.

Jie teigia, kad tyčia bičių ieškoti miškan neidavę, nes dideli miškai palyginti toli (4, 5). Bet girdėję, kad medžių drevėse gyvenančias bites galima parsigabenti į sodybą. Landą reikią užkimšti, medį nupjauti iš pradžių virš landos, paskui – po

ja. Nuopjovą (*kelmą*) vežti į namus šiene. Negalima prieš bites naudoti ugnies ar vandens. Jei prieš bites panaudosis ugnį, tai gali užsidegti namai, o jei vandenį – tai kiti metai bus šlapi ar supus bulvės (10).

Iš drevių „*kopti*“ medų mėgstančios varnos, šarkos.

Kad prisiviliotų bites į sodybą, į medžius keldavę kelminius (*rqstinius*) avilius, ištrintus *melasa* (runkelių cukraus gamybos atlieka), kad greičiau ateitų spiečius. Parvežę ar kitaip perkėlę bičių kelmą, iš pradžių atidarydavę vieną landą, paskui – kitas, kad vienu kartu neišeitų daug bičių ir nepabėgtų visas spiečius (10).

Bitininkai yra girdėję ir apie laukines bites, bet teiginiai apie jas prieštaringi ir kartais abejotini. Pavyzdžiui, teigiama, kad yra laukinių bičių, nors dabar jų jau nebepasitaiką (1). Kitų nuomone, laukinių bičių esą (7) net šioje apylinkėje (3). Arba – laukinėmis bitėmis vadinamos kamanės – esą jų šeimoje būna apie 100 (12). Kitas pateikėjas laukinėmis bitėmis vadina samanės ir sako, kad jos būna rudosios ir pilkosios (4). Dar esą ir pievinių bičių (12). Daugumos pateikėjų nuomone, nei laukinės bitės, nei kamanės, nei samanės nėra giminingos su naminėmis bitėmis (1, 4, 7, 9, 11). Vieni bitininkai teigia, kad samanių amžius nežinomas (1), kiti – kad samanės išgyvena tik vasarą, žiemoja drevėse, žemėse (4), iš lapų susisuktuose lizduose (10), samanose (1), bet dauguma iššąla. Peržiemoja tik perai. Vienoje šeimoje samanių būna nedaug – iki dešimties (10), kiti sakė, kad nemažai (1). Apie samanių medų vėlgį labai nevienoda nuomonė: neaišku, kiek jos prineša medaus (10), prirenka daug ir žmonės jį valgo (9), jų medus – ne vaistas (1).

Apskritai laukinės bitės laikomos nešventomis: jos gelia, bet po to nežūva (10). Įgeltą vietą reikia trinti anyžių lašais (4). Jei skauda akis, jas galima tepti laukinių bičių medumi (7).

Vaikai kartais mėgina laukines bites paversti naminėmis, suleidžia jas į avilį (9, 10), bet, atrodo, nesėkmingai.

Ir pabaigai – mįslė: jauna panaitė audžia kamaraitėj be staklių ir be nyčių. Kas?

Pasakojo:

1. Petras Bražinskas, gim. 1906 m., Pranė Bražinskienė, gim. 1908 m., gyv. Baltakarių k.
2. Marcelė Buckienė, gim. 1916 m., gyv. Tindžiulių k.
3. Zofija Černiauskiene, gim. 1913 m., gyv. Roblių k.
4. Alfonsas Meškelė, gim. 1919 m., gyv. Uvainių k.
5. Jonas Pečiūra, gim. 1916 m., gyv. Vilių k.
6. Paulina Pekšienė, gim. 1917 m., gyv. Vilių k.
7. Ona Ramelienė, gim. 1903 m., gyv. Tindžiulių k.
8. Juozas Rauplys, gim. 1902 m., gyv. Uvainių k.
9. Stepas Ruželė, gim. 1903 m., gyv. Vaičiūnų k.
10. Povilas Stumbrys, gim. 1924 m., gyv. Degėnių k.
11. Tomas Šukys, gim. 1936 m., gyv. Roblių k.
12. Juozas Vilimas, gim. 1910 m., gyv. Rōkiškyje.

Statyba iš medžio ir meistrai

Elvyra Straševičienė

Apylinkėje dar nemažai išlikusių senųjų medinių statinių, tačiau jie laiko ir naujų statybinių medžiagų gerokai pakeisti arba sparčiai kinta. Daliai trobesių būtinas skubus ir detalus remontas, išsamus architektūrinis tyrimas.

Seniausi apylinkės mediniai trobesiai datuoti XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Tačiau jų labai nedaug, jie apleisti, griūvantys. Didžioji senųjų trobesių dalis jau nugriauta arba perkelta, XX a. trečiajame dešimtmetyje vykdant žemės reformą. Pokariu statyti medinukai neišlaikę senųjų tradicijų ir turi pokariui būdingus ypatumus.

XX a. trečiojo dešimtmečio žemės reforma palietė daugumą Panemunėlio krašto gyventojų. Besikeliantys į vienkiemius stengėsi naujojoje sodybvietėje trobesius arba bent gyvenamuosius namus (gryčias) statydintis iš naujų rąstų. Miško medžiagą statyboms pirko per valstybinių girininkijų rengiamas varžytines arba tiesiogiai iš stambesnių ūkininkų. Kai kurie naudojo savąjį mišką, neretai, turėdami mažus miško plotelius, kaupė medieną būsto statybai kelerius metus. Tarpukaryje, ypač tada, kai po žemės ūkio reformos prasidėjo masinės statybos, miško medžiaga buvo labai brangi, tad ne kiekvienas valstietis, nors ir remiamas valstybės, pajėgė susirengti naujas trobas. Kai kurių panemunėliečių, kaip antai Juozo Adomonio (Šetėkšnių k.), Broniaus Balaišio (Panemunėlis, Stoties g. 10), Romo Strumskio (Šetėkšnių k.), gyvenamieji namai perstatyti iš senųjų trobesių, kai kurie rąstai pakeisti naujais ir pritaikytos tam metui tinkančios architektūros naujovės. Dar labiau statybos tradicijos kito pokariu. Antai prie Juozo Adomonio gyvenamojo namo, tarpukariu perstatyto iš senos gryčios, „prilipintas“ medinis priestatas pakeitė pastato išvaizdą. Priestate įrengtas gyvenamasis kambarys. Bronius Balaišis įsigijo seną namą ir, padedant savamoksliams meistrams – žmonos pusbroliui bei kaimynui, tą namą suremontavo. Romas Strumskys perstatė turėtą *ilgąjį namą* ir jį sutrumpino. Aslos vietoje sudėjo medines grindis, o vietoj plytinės krosnies pasistatė koklinę. Beje, tarpukaryje, perstatydami gyvenamuosius namus, panemunėliškiai stengėsi „išlipti“ iš molinių aslų ir dar vis pasitaikančių dūminių gryčių.

Juozo Adomonio teigimu, pasitaikydavo miško vagysčių. Jei ką pagaudavo vagiant, bausdavo.

Mišką kirto ir būsimos statybos vieton gabeno žiemą. Kiekvienas ūkininkas turėjo ilgąsias roges, kai kurie – ir nedideles rogutes, pritvirtinamas prie ilgųjų. Abejas sujungę, vieno ar dviejų pagalbininkų padedami, būsimon statybvietai suveždavo nupjautus ir miške nugenėtus rąstus, o pavasarį tam tikrais aštriais dvirankiais drožtuvais (*striūgais*) juos nužievindavo. Jei tais pačiais metais trobesių nestatydavo, nužievintus rąstus sukraudavo kur nors sodybos pašalyje, dažniausiai pastogėje, ir apdengdavo nuo lietaus bei tiesioginių saulės spindulių. Dengė lentgaliais, kartimis, šiaudais. Kad rąstų galai, veikiami saulės, neskilinėtų, juos ištepavo aliejumi, o XX a. ketvirtajame dešimtmetyje ir vėlesniais metais – aliejiniais dažais. Kiekvienas ūkininkas stengėsi trobesius statydintis iš gerai išdžiūvusios medienos, tad miško medžiaga pasirūpindavo iš anksto.

Panemunėliškis Antanas Juškevičius pasakojo, jog pokariu, kai trūko lietuviškos miško medienos, atveždavo iš Latvijos. Latvijos miškų mediena buvusi tiesesnė, lygesnė, gražesnė nei lietuviška. Miško medžiagai iš Latvijos atsivežti vietos kolūkis duodavo sunkvežimį. Kolūkis į Latviją siųsdavo ir kolūkiečius miško kirsti ir atvežti. Kai kurie miestelio gyventojai patys Latvijos miškuose medieną savajam būstui pasiruošdavo. A. Juškevičius pasiprašė aštuonis kolūkio vyrus, kurie Latvijos teritorijoje, apie 50 km nuo pasienio, paruošė miško medžiagą ir dviem reisais rąstus suvežė. Rąstai buvę ilgi, 7 ir 10 m ilgio. Panemunėlio kolūkiečiai gyvenamųjų namų statybai miško medžiagą ruošė apie pusę mėnesio. Dirbo žiemą, gyveno Latvijoje.

XX a. ketvirtajame–šeštajame dešimtmečiais miestelio gyventojai privalėjo turėti leidimą statybai ir gyvenamojo namo planą. Pokariu reikalauta ir dokumentų, nurodančių statybinės medžiagos gavimo aplinkybes.

Antano Kazicko (Viliū k.) gyvenamasis namas statytas 1947 m. Statė iš naujų rąstų, tačiau, turėdami nedaug medienos, ją labai taupė. Mediena buvusi nevienodo skersmens, todėl, kad namas būtų tvirtesnis, nuo pamatų iki palangių krovė storesnius rąstus, o aukštyr – plonesnius. Šiandien A. Kazicko dukra Janina, gyvenanti šiame name, guodžiasi niekaip negalinti išlyginti sienų.

Klemensui Tavorui (Valaitiški k.), turėjusiam pakankamai miško medžiagos ir šeštojo dešimtmečio pradžioje panorusiam Panemunėlyje pasistatyti gyvenamąjį namą, teko vietos valdžiai meluoti. Už fiktyvią pažymą, nurodančią, jog namą statosi iš senų rąstų, jis sumokėjo 1,5 tūkstančio rublių. Vengdamas galimo įtarimo, jis susirentė gyvenamąjį namą iš naujos, paties rankomis tašytos medienos vienoje vietoje, o gavęs žemės sklypą ir projektą per vieną dieną, padedamas keturių talkininkų, pastatą išardė ir sienojus susivežė naujojon sodybvietėn, kur meistras per penkias dienas pastatą iš naujo surentė. Beje, K. Tavoras, bijodamas išdavystės, pirmąjį naująjį namą pasistatė vienas, tik brolis padėjo užkelti sienojus.

XX a. pradžioje trobesiams statybos vietą parinkdavo patys sodybos šeimininkai, savame žemės sklype nužiūrėję aukštesnę, sausesnę vietą. Projektų nebuvo. Pagal šeimininkų pageidavimą pamatų kontūrus nužymėdavo samdytas statybos meistras arba išmaningesnis savininkams pažįstamas žmogus. Gyvenamąjį namą statė taip, kad pagrindinis įėjimas būtų atkreiptas į pietų ar pietvakarių pusę, nes saulės atokaitoje greičiau pradžiūsta švarusis kiemas, o krintantys pro langus saulės spinduliai netgi ankstyvą rytą apšviečia ir sušildo gryčią. Dar viena išlikusi tradicija – iš anksto parinkti vietą šuliniai. Šulinys turėjęs būti arti gyvenamojo namo.

Ekspedicijos metu aptikti trejopai pamatų tipai. Seniausieji, dar išlikę kai kuriose sodybose, XIX a. pabaigoje statytų trobesių pamatai – pakloti ant žemės akmenys. XX a. pradžioje statytų trobesių pamatai – akmenys, tarpusavyje sujungti kalkėmis. XX a. viduryje ir vėlesni – akmeniniai, sujungti cemento ir žvyro skiediniu. Pirmaisiais pokario metais, kai nebuvo pakankamai nei cemento, nei pinigų statyboms, pamatus įleisdavo į grunte iškastus, būsimo pastato perimetrą atitinkančius griovelius. Rankomis iškasę dvigubo kastuvo pločio griovelį (plotis toks, kad kasėjas galėtų įlipęs griovelin jį gilinti), į jį eilėmis sumesdavo greta vienas kito didesnius akmenis, o tarpus tarp jų užpildydavo mažesniais akmenimis ir žvyru (*ant sauso klyno*). Pirmą akmenų ir žvyro eilę suplūkdavo medine kuoka, kaskart perpildami vandeniu, kad žvyras užpildytų visas ertmes, priglustų prie akmenų ir kad neliktų kiaurymių

aplink akmenis. Ir taip eilė po eilės, kol užpildydavo visą griovelį ir sulygindavo jį su grunto paviršiumi. Akmenis pamatams, vadintus *dirviniiais*, rinkdavo ankstyvą pavasarių arimuose, sukraudavo krūvelėmis palaukėse ir vieninkiu arkliu suveždavo numatyton statybos vieton.

Medinės gryčios pamato plotis būdavo 0,4 m, o gylis – 0,7–1,0 m. Užpildę iškastą griovelį, iš lentų suklodavo reikiamą antžeminį paaukštinimą (*stalažą*) ir gautąjį tarpą užpildydavo akmenimis ir cemento skiediniu. Pamato lygumą tikrino gulsčiuuku. Bent trejetą dienų, kelis kartus per dieną, pamatą apriedavo vandeniu. Pokariu tarp pamato ir pirmojo vainiko klojo izoliacinę medžiagą – tolių.

XX a. trečiajame–ketvirtajame dešimtmečiuose gyvenamuosius namus statė iš abipus aptašytų arba apipjautų rąstų. Suvežtus statybos vieton rąstus nužievindavo, tačiau kai kurie valstiečiai, ypač jei rąstams apdoroti samdė darbininkus, aptašydavo arba apipjaudavo nežievintus rąstus. Rąstus aptašydavo pats namo šeimininkas arba geriau šiam darbui igudęs artimas šeimos žmogus. Rąstų nutašymą vadino *brūsavimu*. Kai kurie valstiečiai samdė lentpjovius (*pylščikus*), kurie dažniausiai buvo vietiniai rusai. Jie keliavo dviese iš vieno kaimo į kitą, nešini ilguoju dvitraukiu, įdėtu į medinį lovelio formos įdėklą, pjūklą ir kirviu, apsuktu drobinu audeklu ir užkištu už diržo, klausinėdami, kam reikia apipjauti rąstus ar išpjauti lentas (*tartyčias*). Su savimi jie turėdavo ir lininę virvutę bei lazdyno strypelį pjūvio vietoms rąstuose nužymėti. Suradę darbą, statybos vietoje susikurdavo ugnį, apdegindavo storesnės lazdyno šakelės galą, išsuodindavo gautuoju nuodėguliu virvutę ir, įtempę ją rąsto galuose, kiek kilstelėdavo ir staigiu judesiu paleisdavo. Krisdama virvutė išilgai rąsto palikdavo juodą liniją – pjovimo orientyrą. Lentoms pjauti ožius (*kazilus*), aukštesnius nei dviejų metrų, patys pasigamindavo lentų pjovimo vietoje iš šeimininkų duotos medienos.

Darbo metu lentpjoviai gyveno statomo trobesio šeimininko sodyboje, dažniausiai daržinėje. Lentpjovius maitino būsimo namo šeimininkė. Tarpukaryje rąstus gyvenamiesiems namams tašė irgi vietos rusai, eidami per kaimus. Tašė didžiuoju kirviu (*skliutu*).

Gyvenamąjį namą statė 2–4 vyrai: statybos meistras ir keletas padėjėjų. Ūkinius trobesius neretai statėsi patys šeimininkai, sumanesnių kaimynų padedami, o gyvenamųjų namų statybai kvietėsi tik gerai savo amatą išmananti meistrą. Gyvenamuosius namus statė lietuviai, rečiau pasitaikydavo ir rusų tautybės statybininkų. Rusai, ieškodami statybos darbų, ėjo per kaimus, klausinėdami, ar kas nesiruošias statytis. Lietuviai patys retai kada darbo ieškojo, pasitarę su kaimynais ar pažįstamais meistrų ieškojo būsimų sodybų savininkai. Geri meistrai buvo žinomi visoje apylinkėje. Mat naujakuriai sugebėdavę pasidžiaugti gerai pastatytu būstu ar parodyti meistro padarytas klaidas.

Pavieniai meistrai gyveno Panemunėlyje ir kai kuriuose kaimuose. Tarpukaryje, žemės reformos metu, pokaryje – kolektyvizacijos ir melioracijos laikotarpiu, trūkstant vietinių meistrų, pasitaikydavo, kad individualių namų savininkai kviesdavosi meistrus net iš Panevėžio. Trobesių stogus dengė kiti meistrai. Tarpukaryje vieną pastatą statydavo 2–3, pokariu 3–4 darbininkai. „*Prie Smetonos meistras dirbo su kirviu*“ (R. Strumskys). Pagalbinus darbininkus samdė pats meistras.

Rąstus vainikais aplink visą namą klojo *vožtinai*, t. y. vainiką ant vainiko. Aptašytą rąstą neaptašytu šonu kloja ant kito aptašyto rąsto neaptašyto šono ir

Dailidės naudoti įrankiai (iš viršaus): tašomasis kirvis, grąžtas, skečiamasis kampainis, vienarankis pjūklelis („fuskas“), pleištas („pleišas“), statieji kampainiai, dvirankis skerspjūklis („skerspiela“), gulsčiukas (dešinėje). 2001 m. Autorės nuotr.

pažymi sąlaidos ištašymo liniją. Liniją išrėždavo tam tikru įrankiu – *pleišu*. Gautą liniją dar kartą pažymi pieštuku *milimetras* ir *milimetrą*. Atmestina pažymėjus ir ištašius rąstus, pro sąlaidų plyšius gryčios vidun skverbis šaltis, pateks drėgmė. Sunėrimų kampus iškirsdavo jau rąstus užkėlę ant apatinio vainiko. Kampų sunėrimą tikslino gulsčiuku.

Rąstus ant renčiamos sienos užridendavo rankomis. Atrėmę į viršutinį sienoją du rąstelius, jais du vyrai rankomis užridendavo viršun reikiamą sienoją. Kai rąstus reikėdavo užridenti aukščiau nei pasiekia rankos, naudojo virvę, kuria užtraukdavo reikiamą rąstą. Pokariu kai kurie meistrai iš atliekamų rąstelių susikaldavo pastolius. Namo kertes derino bei sulygindavo, užridenę jau ant žemės aptašytą rąstą.

Tarpus (*pozus*) tarp išilgai klojamų sienojų užpildydavo samanomis. Samanas vežė iš prie Beržūonių kaimo esančios Nótigalės pelkės. Samanų pirkti ar leidimo rauti nereikėjo. Statybai naudojo tik drėgnas, šviežiai išrautas, neperdziūvusias samanas.

Būsimos sodybos šeimininkai gyvenamajam namui patys pasirinkdavo vietą. Ji turėjusi būti aukštesnėje, atgręžtoje į saulę (dažniausiai pietryčių, rečiau pietvakarių krypties) sodybos vietoje. Neretai sodybvietės parinkti susiedavo bent keli giminaičiai. Priešais gryčią turėjęs driektis kiemas, kuriame turėję tilpti klėtis, tvartas ir klojimas, o kiemo viduryje – šulinys. Būsimo namo vietą atmatuodavo metrais. Tarpukaryje atskiruose leidiniuose, laikraščiuose buvo spausdinami sodybų suplanavimo brėžiniai, pastatų planai. Sunėrus pamatinį vainiką, dešinėje kertėje (sąsparos sujungime) iškirsdavo kryželį ir į jį dėdavo šventintų žolelių, pinigų.

Kai kurie pateikėjai dar minėjo laikus, kai kerten dėdavo metalinį kryželį. Kai kas dėdavo ir pašventintos žvakės (*grabnyčios*) galiuką. Paprotys iškirsti kryželį ir įdėti švėtų žolelių išlikęs iki mūsų dienų. Antai 1968 m. A. Juškevičius ir Romas Strumskys (jaunesnysis) statė Juozui Adomoniui gryčią. Sunėrus pirmąjį vainiką, Juozo motina atnešė sausų šventintų žolių ir paprašė iškirstus kryželį įdėti žoleles. Pinigų nedėjo. „Už pirmąjį vainiką duodavo buteliuką. Užkanda – kiaušiniai, lašiniai, mėsa“ (R. Strumskys, Šetekšnių k.).

Kiekvienam trobesiui, koks jis bebūtų, statybininkai, sustatę gegnes, iškeldavo (ir iškelia) vainiką – statybos pabaigtuvių ženklą. Pynė jį iš lauko žolių ar medžio

šakų, rugių varpų, sulenkdamo iš ilgesnės beržo šakos, pokariu, kai statė ir žiemą, nupindavo iš egliaškių ir, prikale ją prie kryžmos, sukaltos iš ilgesnės karties bei skersinės medžio lystelės, iškeldavo stogo viduryje ir dar kartą visą įtaisą prikaldavo prie centrinės gegnės. Iškelus vainiką šeimnininkas pateikia butelį naminės degtinės, o šeimnininkė atneša užkandos. Dažnai tai būdavęs karštas, greitai pagaminamas maistas, dažniausiai kiaušininė su spirgučiais. Vainiką nuima dengiant stogą, kad tolesniam darbui netrukdytų. Vainiko nukėlimas tradicijų nebuvo lydimas.

Meistras su šeimnininku suderėdavo namo pastatymo kainą – 200 ar 300 litų. Pagalbinus darbininkus samdė pats meistras.

Sovietmečiu už darbą atsiskaitydavo irgi pinigais. Dėl atlyginimo derėdavosi. Iki 1961 m. pinigų reformos gyvenamojo namo statyba kainavusi apie 1,5 tūkstančio rublių.

Namą pastatydavo per 20–30 dienų. Dirbo nuo saulėtekio iki saulėlydžio (*nuo saulės iki saulės*). Per minėtą laiką meistrai tik sienas surėsdavo.

Tiek prieš karą, tiek pokariu dėl maitinimo susitardavo su šeimnininkais. Vietiniai meistrai, dirbdami Panemunėlyje, pietavo namuose, dirbdami kaime šaltą pietų užkandą įsidėdavo iš namų.

Ir prieš Antrąją pasaulinį karą, ir po jo dalis gyvenamųjų namų buvo surenčiama miške ir, atgabenus būsimon sodybvietėn, perstatoma. Senoji Panemunėlio mokykla taip pat buvo suresta miške ir vežimais pargabenta į Panemunėlį.

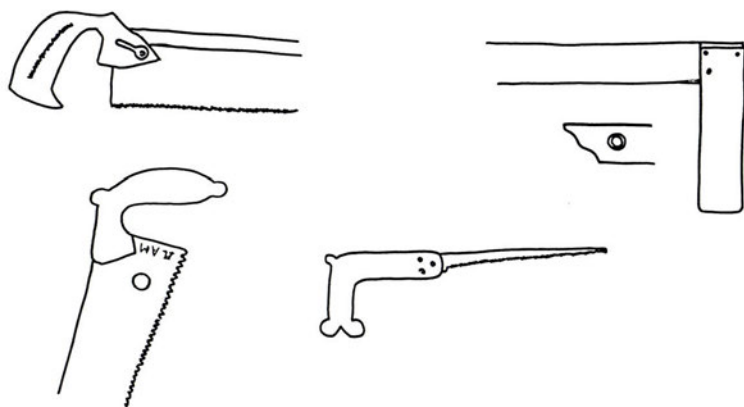
Dažniausiai vieni meistrai būstą pastatydavo, kiti jį įrengdavo. Statybos procesą vadino *budavone*, o įrangą – *stalioryste*. Įrengėjai vadinti *staliais*. Staliai darbo neieškojo, po kaimus nevaikščiojo. Būsimi naujakuriai patys juos į namus atsiveždavo. Amžininkų teigimu, *stalioriaut* per žmones eidavo Petras Paršonis. Stalių darbai prasidėdavo antrojoje vasaros pusėje ir tęsdavosi per žiemą. Atšalus orams staliai persigabendavo darbatalį į vieną iš gyvenamojo namo kambarių. Statė arčiau durų, po langų. Vasaromis dažniausiai dirbo ratinėse (*vazaunėse*).

Meistrai – namų statytojai, būstų įrengėjai

Juozas Adomonis, Šetekšnių kaimo meistras, gimęs 1921 m. Šetekšnių kaime. Mena tėvą (gim. 1885 m.), mokėjusį visa, kas reikalinga ūkyje, padaryti. Tėvas turėjo darbatalį (*varstotą*). Vasaromis dirbo paklėtyje, žiemomis – ratinėje (*vazaunėje*).

Sūnus Juozas Adomonis belangėje vazaunėje turi iširengęs dirbtuvę. Joje prie išilginės sienos stovi darbatalis, apšviečiamas atvėrus vazaunės duris. Tai tėvo palikimas, kas ir kada jį darė, Juozas nepamena.

Dirbtuvėje daugybė įrankių. Sukrauti jie ant lentynos, pakabintos kiek kairiau virš darbatalio, kad lentyna ir įrankiai netrukdytų darbui. Kiek dirbtuvėje įrankių, ir pats meistras nežino. Daugybė įvairių diametrų gražtų: paprastų, didelio diametro (*tėblius*), lenkta rankena (*kórba*); įvairiausių oblių: obliukas, dvitraukis (*barōnas*), didelis, ilgas (*leistūvas*), išdrožoms, grioveliams (*špuntaunỹkas*), drėkstuvos (*šárpablis*); įvairiausių pjūklų: keli skirtingų dydžių ir formos skešpjukliai (*skešpielos*), kiaurynpijūvis pjūklelis skylėms pjauti (*žiūlka*), vienarankis pjūklelis (*fūksas*); skirtingo dydžio kaltų; kirvių: plačiais ašmenimis, skirtų tašymui (*bortà*), mažesnis negu borta (*bortėlė*), trikampis, storesnis, skirtas skaldymui (*kalūnas*), lenktais ašmenimis loviams ir geldoms skobti (*vedegà*); kūjų ir plaktukų; drožtuvų: tiesus (*striūgás*), lenktas, skirtas

J. Adomonio staliaus įrankiai. Iš kairės: 1-oje eil. – pjūklas („freiziukas“) (ilgis 46 cm, plotis 14 cm; geležtės ilgis 40 cm, plotis 3,5–9 cm, dantys lygiašonio trikampio formos, žingsnis 0,5 cm, aukštis 0,4 cm; rankenėlė metalinė, lenkta) ir „nugarinis“ pjūklas (fabrikinės tarpukario metų gamybos, ilgis 35 cm, plotis 9,5 cm; geležtės ilgis 25 cm, plotis 7 cm, dantys smulkūs, pasvirę, žingsnis 0,3 cm, aukštis 0,2 cm; rankena medinė, profiliuota); 2-oje eil. – kiaurynpjūvis pjūklelis skylėms pjauti („žiulka“) (ilgis 29 cm, plotis 8,2 cm; geležtės ilgis 18,5 cm, plotis 0,6–2 cm, geležtės dantų linija pastorinta; dantys lygiašonio trikampio formos, žingsnis 0,5 cm, aukštis 0,4 cm; rankena medinė, išlenkta stačiu kampu, profiliuota; geležtė į įtvarą įtvirtinta trimis begalvėmis vinutėmis) ir kampainis. 2001 m. Braižė autorė

medžio žievei skusti (*lenkenà*); kampainių (*viñkelių*) stačiam ir kintamam kampui brėžti; skriestuvų (*cirkelių*) įpjovoms medinių indų šluose dugnui laikytis nubrėžti (*utarám išskriesti*); dildžių: stambių, stačiakampių (*rāšpilių*), smulkių (*nopiėlnyku*).

Bronius Balaišis, gim. 1932 m. Panemunėlyje. Tėvas mokėjo meistrauti. Pats vežėčias pasidarydavo. Anksti mirė. Senelis taip pat buvo meistras. Tad nenuostabu, kad ir Bronius anksti ėmėsi meistrystės: įrengdavo būstus, klojo grindis, dėjo lubas, įstiklindavo langus.

B. Balaišis – Panemunėlio vidurinės mokyklos dirbtuvių vedėjas, jų įkūrėjas. Mokykloje dirbo 1956–1964 m. Dirbtuvės įkurta 1960 m. Mokytojas darbo pradžią dirbtuvėse apibūdina kaip „liūdną vaizdą“. Tai buvęs „blokinis balaganas“, kurio vienoje pusėje buvo įrengta medžio, antroje – metalo klasės. Medžio klasėje stovėjo keletas darbastalių. Dalį įrankių padarė pats mokytojas, dalį nupirko mokykla. Moksleiviai pamokų metu gamino dėžutes, inkilus, neštuvus statybininkams. Metalo įrankiais pagelbėdavo tuometinė MTS. Naujojoje mokyklos dirbtuvėje pastatyti nauji darbataliai, spaustuvai. Darbams jau 36 metus vadovauja mokytojas A. Petkevičius.

Juozas Bimba, gimęs 1922 m. Jūnokų kaime. Tėvas Kazimieras Bimba (gim. 1890 m. Jūnokų k.) turėjo 16 ha žemės. Meistravimu beveik neužsiėmė, nors ir turėjo darbatalį bei būtiniausius įrankius: kirvį, pjūklą, plaktuką... Darbatalį laikė svirne, vadinamojoje pašiūrėje. Jei ką žiemomis dirbo, atgabendavo darbatalį į trobą.

Petras Gasiūnas, statybininkas, gimęs 1915 m. Uvainių kaime. Tėvas teturėjo vos 3 ha žemės. Namų ūkyje viską pats pasidarydavo, dengė šiaudais stogus. Petro gabumai medžio darbams pasireiškė pradžios mokykloje. Būdavo, atsineša mokyklon peilį ir drožia. Mokytojas leido užsiimti „laisva kūryba“, pagirdavo. Statybininko

*P. Gasiūno komoda
įrankiams sudėti.
2001 m. Autorės
nuotr.*

duonos paragavo tarpukaryje. Pirmaisiais pokario metais „ėjo per žmones“. Statė tik individualius gyvenamuosius namus. Dirbo dviese. Keliems namams išgražino priebučius (*gonkas*), o išikūrus kolūkiui, statė „Lėvens krantuose“ fermas, dirbo Gėrkonių kolūkio statybininkų brigadoje. Sako: „*Statyboje didelės išminties nereikia, pats darbas rodo, ko reikia. Kitas ir su diplomu dar žioplesnis*“.

Mūrinio tvarto galinėje patalpoje iširengęs dirbtuvę, vasarą apšviečiamą laukan atveriamomis durimis ir šešiasitikliu (110 × 56 cm) langeliu. Patalpoje daugybė įrankių: 10 savadarbių, keliolika nebaigtų gaminti ir keletas pirktinių oblių, du rėminiai pjūklai, trys *fuksai*, nugarinis bei du kreivapjūkliai, sudėti lentynose, sukabinėti ant sienos. Įrankių nepaveldėjo, nebuvo iš ko. Pats pasigamino arba pirko. Meistras teigia:

„Jei neturiu kurio įrankio, neinu skolintis. Kito įrankį paėmęs nedirbsi, o manuoju kitas nedirbs. Nėra to, ko nepadaryčiau. Puodas prakiuro – užtaisau. Rusų kariuomenėje irgi karininkams langus dariau“.

Darbatalį (ilg. 210; pl. 50; a. 80 cm) pats pasigamino. Įdomi meistro darbo įrankių komoda (180 × 65 × 93 cm), skarda apkaustytu stalviršiu. Stalviršį remia keturios poros masyvių kojų, sutvirtintų trimis eilėmis ne mažiau tvirtų skersinių, ant kurių įtaisyti ištraukiami stalčiai.

Drožybos meistras nepamiršo ir brandaus amžiaus sulaukęs. Greta savadarbių baldų būstą puošia apie 1970 m. butelin įmontuotas medinis kryžius, greta jo laipteliai ir stovėlis, ant kurio – replės ir plaktukas. Už kryžiaus išmeigta ietis.

Antanas Juškevičius, gimęs 1912 m. Stramiliškių k., Žiobiškio parapija. Tėvai turėjo 20 ha nederlingos žemės. Tėvas visus reikiamus įrankius sugebėjo pats pasidaryti. Buvo ir kuliamają mašiną pats pasidaręs. Turėjo darbatalį, įrankius laikė prie klėties, vazaunėje, dalį jų – malkinėje. Žiemą įrankius išsinešdavo į gryčią. Gryčioje, po langų, pasistatydavo varstotą ir dirbdavo.

A. Juškevičiaus dirbtuvės fragmentas. 2001 m. Autorės nuotr.

A. Juškevičius meistrauti pradėjo, grįžęs iš kariuomenės. Pirmasis statinys – pirtis Matulėno sodyboje, Moškėnų kaime. Statė dviese, iš naujų rąstų. Surentė kieme, išardė ir, nuvežę Laukupės pakrantėn, perstatė. Vėliau „eidavo per žmones“. Teko dirbti ir už 15 km nuo namų. Nakvojo pas žmones, klėtyje, gryčioje, seklyčioje, daržinėje ar kluone, ant šieno. „Saulė teka – eini dirbti. Padirbėjus šeiminiškė kviečia pusryčių“.

Dirbo meistras ir medinius ratus vežimams. Nors turėjo specialų įtaisą ratlankiams lenkti, tačiau ratlankių juo nelenkė. Ratus gamino kiek naujoviškiau – iš šešto ar aštuoneto atitinkamu lanku išpjautų, tarpusavyje suneriamų, uosio medienos gabalų. Vadino tuos ratus *zvaniniais*. Padirbęs keliolika, veždavo kalviui, kad šis apkaustytų. Parduoti vežė turgun. Į Kamajų kermošius suveždavo daug įvairiai gamintų ir apkaustytų ratlankių. Dauguma buvę prastos kokybės, o, kaip teigia A. Juškevičius, jo pagaminti ratai laikę 30–40 metų. Meistro dirbtuvėje išlikę keletas tokių ratlankių, gamintų daugiau nei prieš 50 metų, daug ratlankių dalių, nebaigtų stebulių.

Mūrinio ūkinio trobesio priestate buvo rūpestingai išsirengęs vienos patalpos, plūktine asla, *penkiapaliu* patalpą apšviečiančiu langu (pl. 158; a. 75 cm) dirbtuvę. Joje paties meistro sukonstruotos rankinės – elektrinės tekimo staklės, elektrinis galastuvas (*šmirgelis*), sukabinėta ir sudėliota daugybė įrankių. Čia pagarbiai saugomas tėvo palikimas, masyvus, ažuolinis darbatalis. Darbastalyje, per visą jo ilgį, įtvirtintas stačiakampis stalčius, iš viršaus uždengtas dviem lentom; viena užklotą aklina, antra atverčiama, pritvirtinta prie pirmosios dviem metaliniais vyriais (*zoviėsais*). Viršutinės lentos ilgis 190 cm; plotis 53 cm; aukštis 74 cm. Lentoje kas 10 cm iškaltos 1,5 cm skersmens skylės, į kurias įkišami kaiščiai, priveržiantys obliuojamą lentą.

Darbastalio varžtai – metaliniai, anksčiau buvę mediniai. Sūnus juos pakeitė. Darbastalis pailgintas lentele (*dėdele*), kurios viena išorinė briauna yra rantiyta (*kar-*

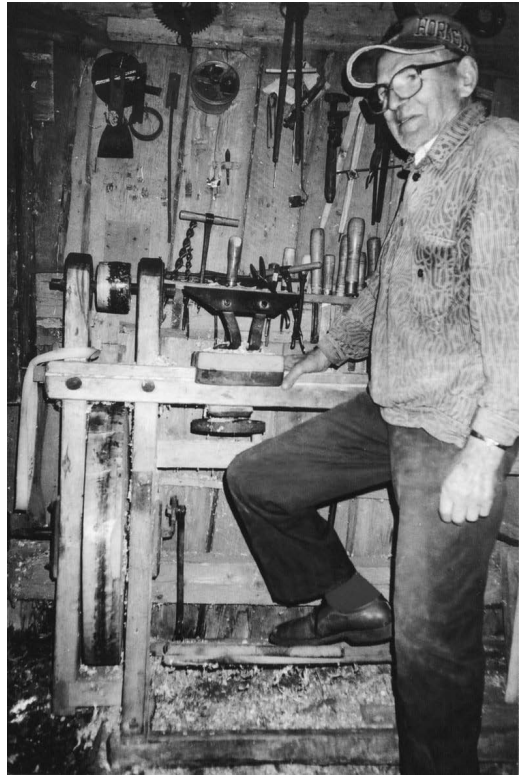
buota). Dėdelė paremiama keturbriauniu strypu ir už galo prikabinama metaliniu kabliu. Dėdelės ilgis 58 cm; plotis 24 cm; aukštis sulig darbastaliu. Dirbant prie lygiosios dėdelės briaunos glaudžiama obliuojama lentelė.

Dirbtuvėje, prie dešinės mūrinės sienos, prikalta 260 x 40 x 2 cm lentyna, kurioje prikalinėta daugybė vinių. Ant lentynos sukrauta 4 leistuvai, 16 kitos paskirties oblių. Ant vinių sukabinėti smulkesni darbo įrankiai. Tarp dviejų sienoje įkaltų vinių išprausti du plaktukai. Šalia jų, ant vinių, pakabinta 4 rėminiai pjūklai, vieno rėmas ypač gražus, profiliuotas. Greta kabo vienarankis skerspjuoklis, nugarinis ir lenktas pjūkliukai. Už jų – medinis bei metalinis kampainiai stačiam kampui matuoti, 6 grąžtai: du alkūniniai, 1 lovelinis, 3 sraigtiniai. Galinėje sienoje prikalta 146 x 9 x 2 cm lentelė, kurios išgrąžose ir iškaltuotose stačiakampėse skylėse sukaišioti kaltai ir dildės.

Meistras A. Juškevičius – ilgametis Panemunėlio kultūros namų saviveiklininkas. Grojo kaimo kapeloje. Apdovanotas saviveiklos žymūno ženkliuku, penkiais garbės raštais. 1994 m. Pasaulio lietuvių dainų šventės ženkliukas, gautas už grojimą, įsegtas išėiginio kostiumo švarko atlape. Garbės raštai, suvynioti ir perrišti virvele, saugomi paties meistro pasigamintoje medinėje dėžutėje – knygoje.

Antanas Kazickas (gim. 1910 m., gyv. Viliū k.) buvo visų galų meistras. Polinkį meistrauti paveldėjo iš gana anksti mirusio senelio. Turėjo darbastalį (*varstotą*), įvairių oblių, drožimo įrankių, kaltų. Išlikusi dekoruota lentyna įrankiams sudėti. Įrankius laikė gyvenamojo namo sandėliuke, sukabinėtus ant sienos, sudėtus ant lentynos.

Valentinas Morkūnas – jaunosios kartos meistras. Amato išmoko iš meistro K. Tavoro. Dirba pagal užsakymą langus, duris. Turi nuosavą dirbtuvę. Dirbtuvės kairėje, po langu, – darbastalis, o virš jo – išlenkta iš metalo juostos (52 x 1,5 cm), pakabinama lentynėlė, už kurios smulkieji įrankiai sukaišioti. Akyliau pasižvalgę aptiksime 21 kaltą, daugybę dildžių, rašpilių, savadarbių oblių. Priekinės sienos kairiajame kampe – dviejų eilių medinė lentyna. Ant jos suguldyti stambesnieji įrankiai, o greta ant sienos sukabinėti 7 vienarankiai skerspjuokliai. Dešiniojoje sienoje – anga į antrąją patalpą ir bestiklis langelis patalpai apšviesti. Šalia – medinė lentyna, antra, analogiška jai, pritvirtinta tarp durų ir langelio. Čia pat peiliai, dildės, rašpiliai, savadarbiai obliai. Ant sienose sukaltų vinių – 7 skerspjuokliai.

A. Juškevičius savo dirbtuvėje. 2001 m.

Autorės nuotr.

R. Strumskio naudoti obliai. 2001 m.
Autorės nuotr.

Romas Strumskys, gimęs 1918 m. Šetekšnių kaime. Statybininkas. Statė medinius gyvenamuosius namus, moka mūryti, pokariu dirbo statybininku „Šetekšnos“, sustambinus ūkius – „Atžalyno“ kolūkyje. Turėjo nuosavą dirbtuvę, atskirą patalpą, vadinamą *staliarne*. Staliarnėje (3,0 x 5,5 m) du langai: vienas prie laukujų durų, antras, kiek didesnis (pl. 1,2 m), kairiojoje sienoje. Dirbtuvėje dviejų stalčių darbastalis. Ant darbastalio stalviršio, stalčiuose, ant lentynų ir sienų sudėliota ir prikabinėta daugybė įrankių: 25 obliai, du gulsčiukai (*vāsarvogės*), keletas pjūkliukų... R. Strumskys turėjo ir ilgąjį dvitraukį pjūklą sienojams apipjauti ir lentoms išpjauti. Ilgasis pjūklas buvęs senelių, vėliau pateikėjo tėvas juo išsipjaudavo lentas. Medžiams pakelti naudojo *trapą*. Tai du rąsteliai su įkartomis, panašūs į laiptus. Vėliau išgijo prietaisą sunkiems daiktams kiloti (*kāpara*). „*Kaparas su štanga, kilnoji ir vynioji*“.

Klemensas Tavoras, gimęs 1923 m. Valaitiškio kaime. Senelis dirbo roges. Puičiai pažinojo medieną. Ratams stipinus gamino iš beržo, ratlankius – iš vinkšnos. Vinkšnų prisipjaudavo miške, pakelėse. Parsivežęs namo, perpjaudavo perpus ir šuntindavo. Sodyboje, prie pirties, buvo atsigabenęs storą medžio kelmą ir įsitaisęs įrangą ratlankiams lenkti. Pirtyje iššutinta mediena apjuosdavo kelmą ir palaikydavo, kol mediena įgaus lenktą formą. Roges dirbo namuose, eidavo per žmones. Įrankius nešdavosi. Roges arba jų dalis parduodavo iš namų, veždavo į Kamajų turgų. Turguje veik viską išpirkdavo, maža likdavę neparduota.

Senelis turėjo dvitraukį oblių (*baroną*), kaltą skylėms stebulėje stipinų įtvėrimui iškalti. Įrankius laikė ratinėje. Čia stovėjo ir senas ažuolinis darbastalis tekintais mediniais varžtais ir po stalviršiu sukalta lentų dėžė įrankiams. Mirdamas senelis Klemensui paliko visus įrankius, ypač vertinamą obliuką pavažoms obliuoti.

Augdamas meistrų šeimoje, K. Tavoras medžio darbais susidomėjo vaikystėje. Pirmas rimtas darbas – peiliu išdrožtos rogutės mokyklos muziejui. Dirbo pasižiūrėjęs į senelį. Šiandien meistras apgailestauja, kad rogutės dingo, panaikinus mokyklos muziejų. Paūgėjęs ėmėsi darbuotis kaltu, obliumi.

Statybos darbuose buvo savamokslis. Pirmasis darbas – 1941 m. statyta medinė pirtis. Dirbo pagalbininku. Tašyti aštuoniolikametį vaikina pamokė kaimynystėje gyvenęs meistras, apsiėmęs pastatyti tą pirtį. Antrą kart tas pats meistras pakvietė statyti gyvenamąjį namą. Šį kart meistras davė gulsčiuką ir liepė kerkes iškapot. Po to dirbo savarankiškai. Dirbo drauge su broliu Rokiškio ir aplinkiniuose rajonuose. Kolektyvizacijos metu su „Lėvens krantų“ kolūkiu sudarė sutartį ir mūrinėse fermose atliko visus medžio darbus. Prireikė žinių, reikėjo skaičiuoti brėžinius. Panemunėlyje pastatė aštuonis namus. Kasmet pastatydavo po du namus – vieną pavasarį, antrą – po šienapjūtės.

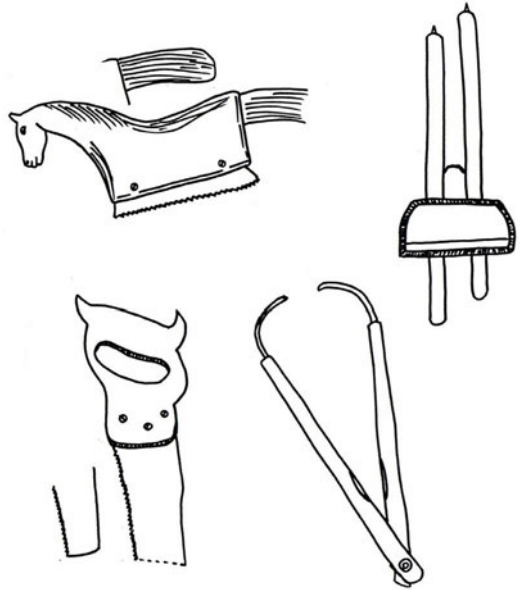
Vytautas Zizas gimė 1948 m. Rybėkų kaime. Senelis ir tėvas buvo meistras. Senelis Antanas Zizas (miręs tarpukaryje) buvo geras stalius. Kairiarankis. Turėjo kairės pusės darbatalį. Dirbtuvėlė buvo išikūręs kamaroje. Dirbo spintas, indus, dirbo Tūbelio dvare, Augustinavoje.

Vytauto tėvas, gimęs 1914 m. Rybėkų kaime, pats sau namus pasistatė, padėdavo kitiems. Turėjo tekimo stakles. Tekino medinius varžtus darbataliams, gamino vežimams ratus. Kalvės neturėjo, apkaustyti vežė kalviui (*kavoliui*). Yra ir visą vežimą padaręs. Turgun gaminių neveždavo. Pokariu dirbo kolūkyje statybininku.

Vytautas savoje dirbtuvėje saugo tėvo ir senelio gamintus įrankius. Čia net keliolika oblių: obliai-drėkštuvai (*šobras ir šarpokas*) pradiniam obliavimui, du *baronai*, vienguba ir dviguba geležtėmis, *špuntaunykas*, figūriniai obliukai (siaurasis, platusis), trys skirtingų matmenų leistuvai. Dirbtuvėje rasime ir du didelius gražtus (*teblius*), medinius plaktukus (*kūlę ir kūlelę*), žymeklį, drožtuvus (*striūgą, lenkeną, skaptą*).

Panemunėlyje ir aplinkiniuose kaimuose tarpukario metais gyvenamuosius namus statė Juozas Kisielius (iš Beržūonių k.), Pranas Kaminskas (iš Beržūonių k.), Merkys, Jonas Misiūnas, Savickas.

Vienoje poroje dirbo Alfonsas Viduolis (iš Šileikių k.) ir Bronius Trečiokas.

A. Zizo naudojami darbo įrankiai. Iš kairės:

1-oje eil. – vienarankis pjūklelis („fukšas“) (smulkiadantis išilginiam pjovimui; rankenėlė

A. Zizo darbo, medinė, ilgis 15 cm, plotis 11,3 cm; geležtė fabrikinė, ilgis 28 cm, plotis 3,5–6,5 cm; dantys pasvirę, žingsnis 0,7 cm, aukštis 0,4 cm) ir pjūkliukas („arkliukas“)

ilaidoms medyje išpjauti (korpusas medinis, A. Zizo darbo, ilgis 21,5 cm, plotis 3,2–11 cm;

geležtė – seno pjūklo nuolauža, ilgis 14,3 cm, įtvara sutvirtinta 2 varžteliais; dantys pasvirę, žingsnis 0,5 cm, aukštis 0,3 cm); 2-oje eil. – matuoklis (ilgis 32,2 cm, kojelės pagamintos iš 1,5–2,1 cm storio lentelės; matavimui – kojelių galuose įtvirtintos lenktos vielos) ir rėžtukas

(A. Zizo darbo, medinis, korpuso ilgis 11,2 cm, plotis 5,5 cm; kojelių ilgis 29,5 cm, plotis 2 cm)

Drauge su P. Gasiūnu dirbo Meliūnas ir Paunksnis.

Drauge namus statė broliai Bronius ir Petras Žiaugros.

Marcelinas Balaišis (Juřkupių k.) statė namus, turėjo nuosavą dirbtuvėlę, dirbo staliaus darbus. Tarnavo 16-ojoje divizijoje. Žuvo kare.

Kavolių kaimo valstiečiams namus statė Kazys Kapliauskas. Samdė pagalbininką.

Daugumos šetekšniškių trobesiai statyti Petro Paršonio (gim. 1912 m. Šetekšnių k.) ir Juozo Bimbos (gim. 1922 m. Jūnokų k.). Kiekvienas meistrų dirbo atskirai ir samdė po pagalbininką.

Pokariu Panemunėlyje ir jo apylinkėse gyvenamieji namai masiškai pradėti statyti apie 1951 metus. Panemunėliškiams individualius gyvenamuosius namus statė mūsų minėtieji meistrai bei jaunosios kartos statybininkai: Antanas Pročkys, Juozas Kisielius, Pranas Kaminskas iš Beržuonių k., Alfonsas Viduolis iš Šileikių k., broliai Bronius ir Petras Žiaugros.

Susikūrus kolūkiams „Atžalyno“ kolūkyje statybininkų brigadoje dirbo Petras Bimba, Antanas Matiukas, Kazys Peldžius, Antanas Zizas. Statybos brigadininku buvo Juozas Kisielius, vėliau – Kazys Ruželė. Paskutiniu brigados vadovu buvo Kestenis. Pavieniais statybininkais, statančiais individualius namus, dirbo Antanas Pročkys, Klemensas Tavoras, Jonas Tijūšas.

Trūkstant statybininkų Panemunėlio individualiųjų namų savininkai kviesdavosi meistrus net iš Panevėžio.

Tarpukaryje namus įrengdavo keletas vietinių meistrų. Antanas Zizas (iš Rybokų k.) stalius, kubilius. Turėjo labai mažą sklypelį žemės. Visa Zizų šeima dirbo pas dvarininką Tūbelį. Beje, Antano sūnus taip pat nagingas meistras. Petras Zizas (iš Keragaiviškių k.) įrengdavo namus, dirbo indus, auseklus (*ušėtkus*). Juozas Povilionis (iš Bimbų k.) buvo stalius, dirbo langus, duris. Kazimieras Čepelis (iš Miestėliškių k.) turėjo savo dirbtuvėlę, darbatalį, savo kalvę. Balys Mažuolis (iš Panemunėlio) buvo stalius. Iš miestelio išsikėlė prieš karą. Gyveno Lūkiškių kaime. Antanas Jakštas (iš Roblių k.) buvo visų galų meistras. Ypač geras stalius.

Augustināvos, Kavolių ir aplinkiniuose kaimuose dirbo broliai Jonas ir Petras Vizbarai, gimę Augustināvos kaime. Petras buvo stalius. Nevedęs, dirbo vienoje gryčioje drauge su broliu Jonu. Abu turėjo bendrą darbatalį, tekinimo stakles, keletą oblių, kaltų, kitų įrankių. Petras dirbo langus, duris, statė namus. Jonas buvo stalius, dirbo verpimo ratelius (*kalavartus*), drožinėjo šventuosius, raganas, velnius. Drožinėti pradėjo piemenaudamas. Lentas išobliudavo savadarbiu, gana savotišku įtaisu – dvišakiu. Įspraudžia į tą dvišakį lentą ir obliuoja. Tašus (*blānkas*), storas lentas (*dilės*) staktoms, rėmams pjaustė rėminiu pjūklų. Turėjo dar keletą pjūkliukų: rėminį – kampų suleidimui, išilginius ir skersinius pjūklus. Vakaraus darbo vietą apsišviesdavo dviem lempomis. Vieną pasikabindavo palubėje, antrą pasidėdavo ant žemės.

Kalavartams ašeles nusikaldavo pirtyje. Parduoti neveždavo, viską išpirkdavo iš namų. Nebrangininkas buvo. Jonas – pokario metų liaudies meistras. Jo skulptūros kurį laiką buvo eksponuojamos Šetekšnų kultūros namuose, vėliau pergabentos į Rokiškio kraštotyros muziejų.

Junokų kaime darbavosi Bronius Žiaugra, gamino langus, duris, drožinėjo langines.

Meistras K. Tavoras medžio apdirbimo amatais sudomino gana gabų šiandieninį medžio specialistą Valentimą Morkūną, baigusį VU ekonomikos mokslus.

Panemunėliškiams bufetus, kuparus, etažeres, lovas dirbo Antanas Jurėnas, o stalus – stalius Makutėnas.

Pasakojo:

1. Juozas Adomonis, gim. 1921 m. Šetėkšnių k.
2. Bronius Balaišis, gim. 1932 m. Panemunėlyje.
3. Juozas Bimba, gim. 1922 m. Jūnokų k.
4. Zofija Bimbienė, gim. 1923 m. Rybokų k.
5. Sigita Čepienė, gim. 1933 m. Panemunėlyje.
6. Petras Gasiūnas, gim. 1915 m. Uvaičių k.
7. Antanas Juškevičius, gim. 1912 m. Stramiliškių k.
8. Janina Kazickaitė, gim. 1941 m. Vilių k.
9. Valentinas Morkūnas, gim. 1961 m. Vėbrių k.
10. Jūratė Morkūnienė, gim. 1967 m. Panemunėlyje.
11. Romas Strumskys, gim. 1918 m. Šetėkšnių k.
12. Veronika Šepkienė, gim. 1912 m. Kavolių k.
13. Vytautas Zizas, gim. 1948 m. Rybokų k.

Malūnai Panemunėlio apylinkėse tarpukaryje

Eligijus Juvencijus Morkūnas

Šio straipsnio objektas – Panemunėlio krašto malūnai, tikslas – apžvelgti jų tipus, raidą, statybos būdus, taršą, sanitariją, darbo saugą; paanalizuoti projektus ir projektuotojus, malūnininkų veiklą. Naudotasi aprašymo, lyginimo, stebėjimo metodais.

Malūnas mūsų, kaip ir daugelio kitų šalių tyrinėtojų, supratimu yra ne tik grūdų malimo, bet ir bet kuri kita mechaninė medžiagų perdirbimo įmonė arba tam skirta mašina.

Šaltinių ir literatūros apžvalga

Rašant straipsnį naudotasi archyviniais šaltiniais, publikacijomis, tyrinėjimais, apmatavimais ir gyventojų apklausa.

Duomenys rinkti iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA), Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Mokslų akademijos centrinės bibliotekos Rankraščių skyriaus, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Kauno apskrities archyvo, Šiaulių „Aušros“ muziejaus, Kultūros paveldo centro fondų, naudotasi publikuotais šaltiniais.

Daugiausia medžiagos apie malūnus yra LCVA 388 fondo apyraše 2a. Jame sukaupti tarpukario metų malūnų statybos leidimai, dokumentai, susiję su malūnų ir kitų pramoninių objektų statyba, taip pat grafinė medžiaga – apmatavimo brėžiniai (apimantys ir senuosius malūnus, statytus be inžinierių pagalbos) ir naujų malūnų projektai ar senų rekonstrukcijos.

Vėjo malūnų brėžiniuose nurodomi tik pagrindiniai parametrai, beveik niekur nesimato kepurės apgręžimo mazgu, sparnų geometrijos, kai kur netgi girnų skersmuo pateikiamas kartu su kubilo matmenimis. Schematiškai parodyti ir vandens malūnų mazgai, dažnai neminima, iš kokios medžiagos statoma. Anketose neretai nurodoma ne malūno statybos, o leidimo išdavimo data. Malūnų projektuotojai kartais pasirašo neišskaitomai. Vėliau projektuotojai jau spaudžia antspaudus su vardu, pavarde, nurodo kontoros adresą, užsakymo numerį ir dažnai savo statusą, pvz., inžinierius, technikas, diplomuotas inžinierius, diplomuotas architektas. Kartais galima suabejoti, ar brėžiniai tikrai ruošti architekto. Tokius pastebėjimus galima matyti ir kitų tipų malūnuose, tiek vandens, tiek garo ar motoriniuose. Vandens malūnuose nurodomi užtvankų patvenkimo aukščiai, bet nepasakyta, kaip leidžiamas ar užlaikomas vanduo. Kiek daugiau rašoma apie motorines, jų įrangą.

Pastebėtina, kad malūnininkai dažnai patys tobulindavo malūnus, inžinieriams belikdavo tikrinti esamą padėtį. Projektuotojai buvo vietiniai – ne tik iš Kauno (statybos technikas A. Barauskas, inžinierius architektas B. Helcermanas, inžinierius A. Aleksandravičius, architektas V. Landsbergis), bet ir iš mažesnių miestų – Panevėžio (statybos inžinierius I. Solominas), Rokiškio (diplomuotas inžinierius P. Lelis, diplomuotas inžinierius P. Litas). Per trumpą laiką Lietuva išsiugdė naujų inžinerinių kadrų ir sėkmingai panaudojo

Straipsnis, „Vermės“ leidyklai įteiktas 2011 07 15, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2011 09 22, čia skelbiamas pirmą kartą.

senuosius. Pažymėtinas Antanas Diržys – jis buvo policininkas, tačiau iš bylos matosi, kad buvo labai sužavėtas suomių pasiekimų ir pats kūrė malūnus su vertikalia ašimi. Jis savo pasiūlymuose patentui gauti parodo, kaip tas malūnas galėtų būti montuojamas – ant specialiai pastatyto mūrinio pamato arba net ant esančio pastato stogo.

Naujausia informacija, nuo 1977 metų iki šių dienų, apie malūnus sukaupta autoriaus lauko tyrimų užrašuose – tai žmonių pasakojimai ir autoriaus stebėjimai bei matavimai. Malūnų matmenys dažnai nesutampa su projekte nurodytais, – statytojai kartais nesilaikydavo projekto.

Nuotraukos – taip pat patikimas šaltinis (jei gerai metrikuotos), jos padeda detalizuoti daugelio mazgų vaizdą, kuris brėžiniuose neatsispindi.

Kur stovėjo malūnai, padeda nustatyti ir žemėlapiai. Pavyzdžiui, topografinių žemėlapių atlasas *Карты Ковенской, Виленской, Сувалкской губ. и смежных территорий*, (Москва, 1913) atspindi XIX a. pabaigos (o kartais ir vidurio) Lietuvos padėtį. Jame sužymėti vėjo ir vandens malūnai. Naudotasi ir 1:100 000 mastelio kariniais topografiniais žemėlapiais – rusiškais, vokiškais, lenkiškais bei latviškais. Juose taip pat sužymėti malūnai, dažnai kaip orientyrai arba sekyklos, nors malūnai, be abejo, buvo svarbūs ir kaip kariuomenės aprūpinimo maistu objektai. Pirmuoju atveju vėjo malūnus naikino abi kariaujančios pusės – kai kuriuos sugriaudavo, kai kuriuos apgadindavo.

Knygoje *Technikos paminklai Lietuvoje: Vėjo malūnai* (Vilnius, 1982) E. Morkūnas, paaiškindamas savo piešiniais, pateikia vėjo malūnų klasifikaciją, aprašo pagrindinius mazgus, puošybą, taip pat statybinės medžiagas, malūnų meistrus. Knyga gausiai iliustruota A. Andrejevo nuotraukomis.

Knygos *Sanitarinių įrenginių raida Lietuvoje archeologiniais ir istoriniais duomenimis* (Vilnius, 2003) autorė Ieva Rėklaitytė pateikia daug faktinės medžiagos, tačiau lyg ir neatkreipia dėmesio, kad XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios projektuose jau projektuojamos išvietės prie pirčių ir odos fabriku, dargi nuotėkų (nusėdinimo) valymo įrenginiai.

Arealo geografiniai savitumai

Tyrinėjamas plotas 12 km spinduliu aplink Panemunėlį.

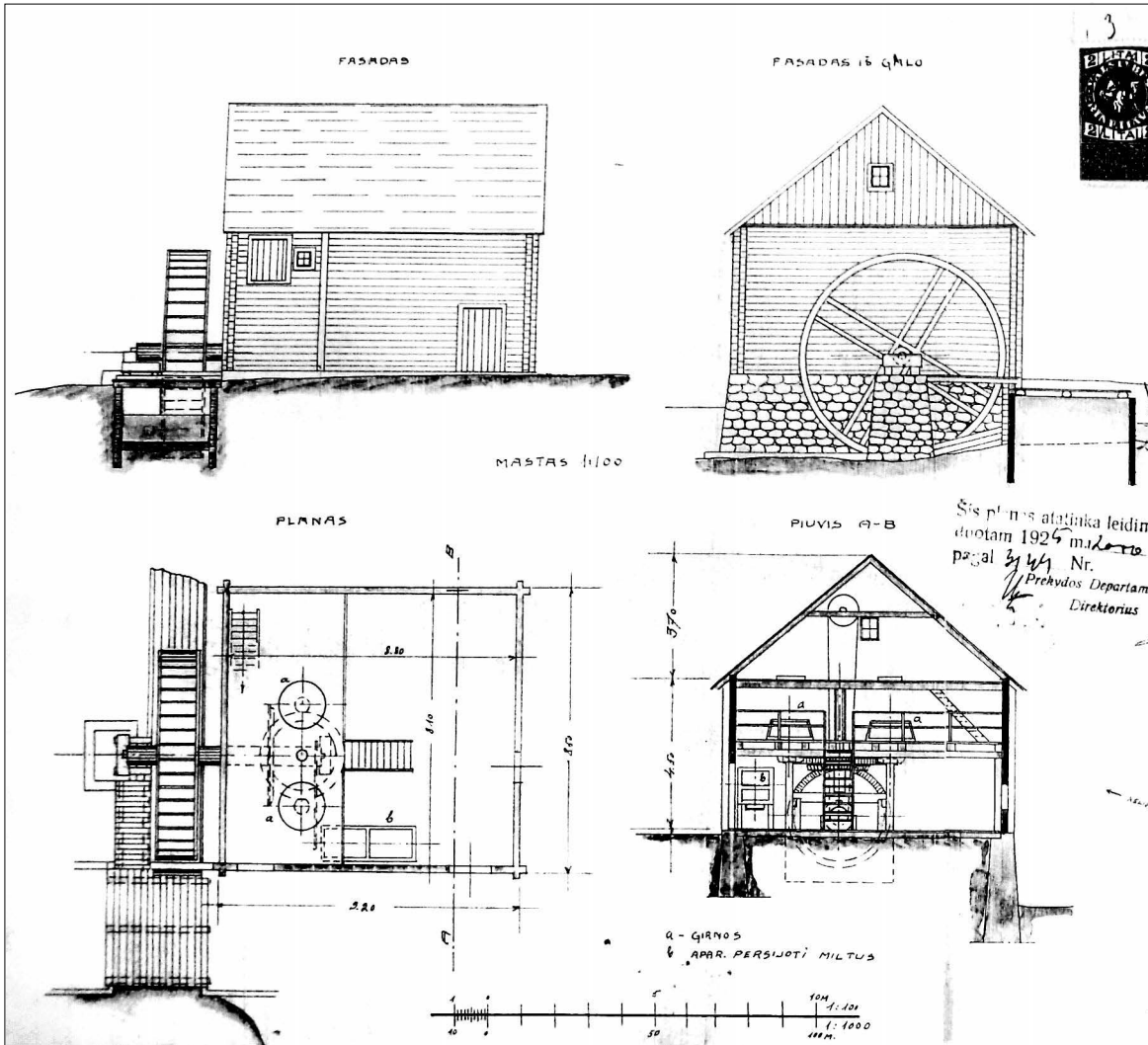
Kraštas gana raižyto ir banguoto reljefo, palyginti miškinga ir ežeringa teritorija. Nėra patogių sąlygų vėjo malūnams statyti. Vandens malūnams sąlygos kiek geresnės, bet vis tiek, didinant malūnų galingumus, stigo vandens ar vėjo. Buvo būtina užtikrinti darbo stabilumą, o tai galima padaryti statant papildomus variklius, keičiant pasenusias turbinas.

Apžvelgsime malūnus, apie kuriuos pavyko surasti archyvinės medžiagos.

Mažeikiško palivarkas, Elenos Jackevičaitės vandens malūnas *Božy Dar* Panemunėlio valsčiuje, Rokiškio apskrityje

Malūnas¹ skambiu pavadinimu *Dievo dovana* pastatytas ant Šetekšnės upelio dešiniojo kranto. Prie malūno 24 m ilgio užtvanka, patvenkianti upelį. Skirtumas tarp aukštesnio ir žemesnio vandens pavir-

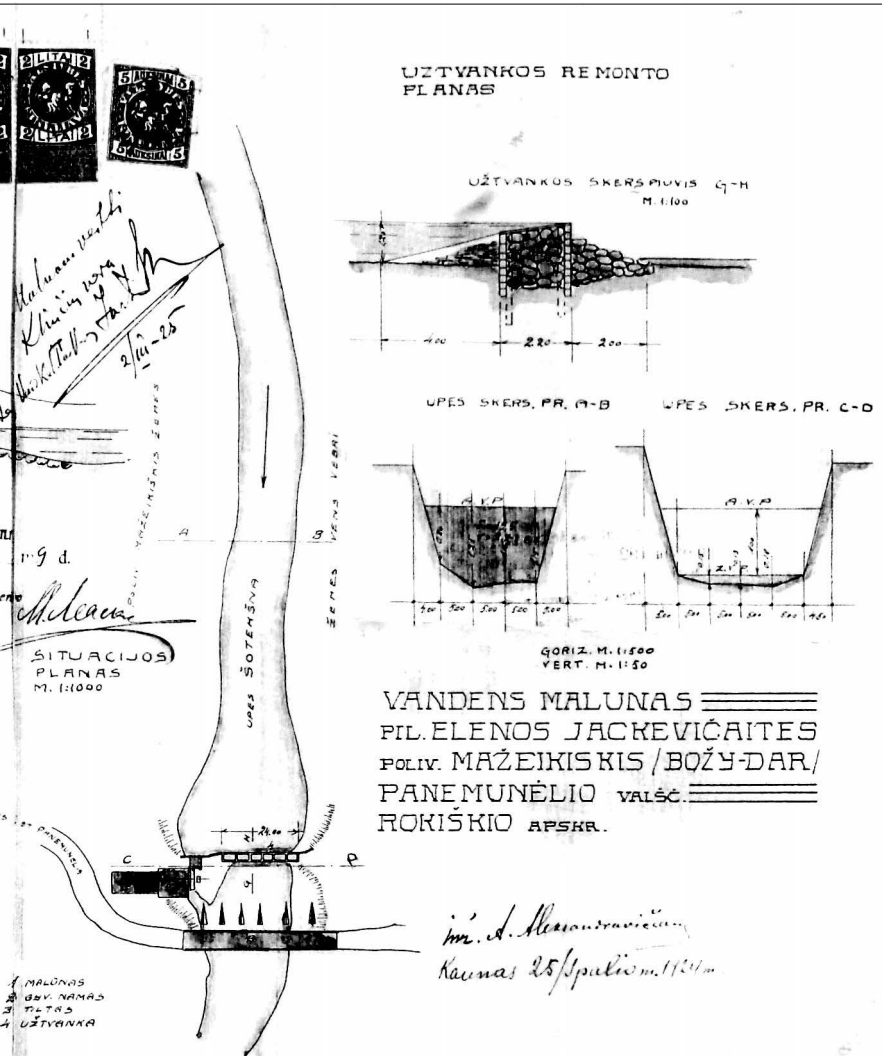
šiaus – 1 m. Kairysis užtvankos galas ¹ LCVA, f. 388 ap. 2^a, b. 587, l. 10.

remiasi į krantą, o dešinysis – į nedidelę salelę, už kurios įrengtas kanalas, tiekiantis vandenį malūno vandens ratui. Maždaug 25 m žemiau užtvankos buvo tiltelis, per kurį ėjo vieškelis į Panemunėlio geležinkelio stotį.

Malūno užtvanką sudaro skersai upės šeši rentiniai, tarsi aruodai. „Aruodų“, arba „miegų“, viduje į gruntą įkalti poliai. Tarp pirmosios ir antrosios sienos (einančios ištiesai skersai upės) yra maždaug 2 m tarpas, prikrautas stambių akmenų. Visa ta „aruodų“ siena upės dugne įkasta į žemę maždaug per 4 sienojų eiles. Virš upės dugno – 4–5 sienojų eilės. „Aruodo“ viršus sandariai uždengtas lentomis, kad vanduo mažiau plautų akmenis. Aukštupio pusėje prieš užtvankos medinius „aruodus“ 4 m pločiu nuožulniai supiltas gruntas, o pagal tėkmę už užtvankos palei jos sieną 2 metrų pločiu panardinti akmenys – jie, kaip ir „aruodai“, įleisti į upės dugną. Pagal tėkmę akmenų sluoksnis plonėja.

Malūnas stačiakampio plano, 9,20 × 8,5 m dydžio, su akmenis mūro juostiniu pamatu, suręstas į nelygias kertes iš apipjautų sienojų. Malūno aukštis nuo pirmo aukšto grindų iki užlų grindų – 4,50 m, stogas dvišlaitis – 3,7 m aukščio, dengtas

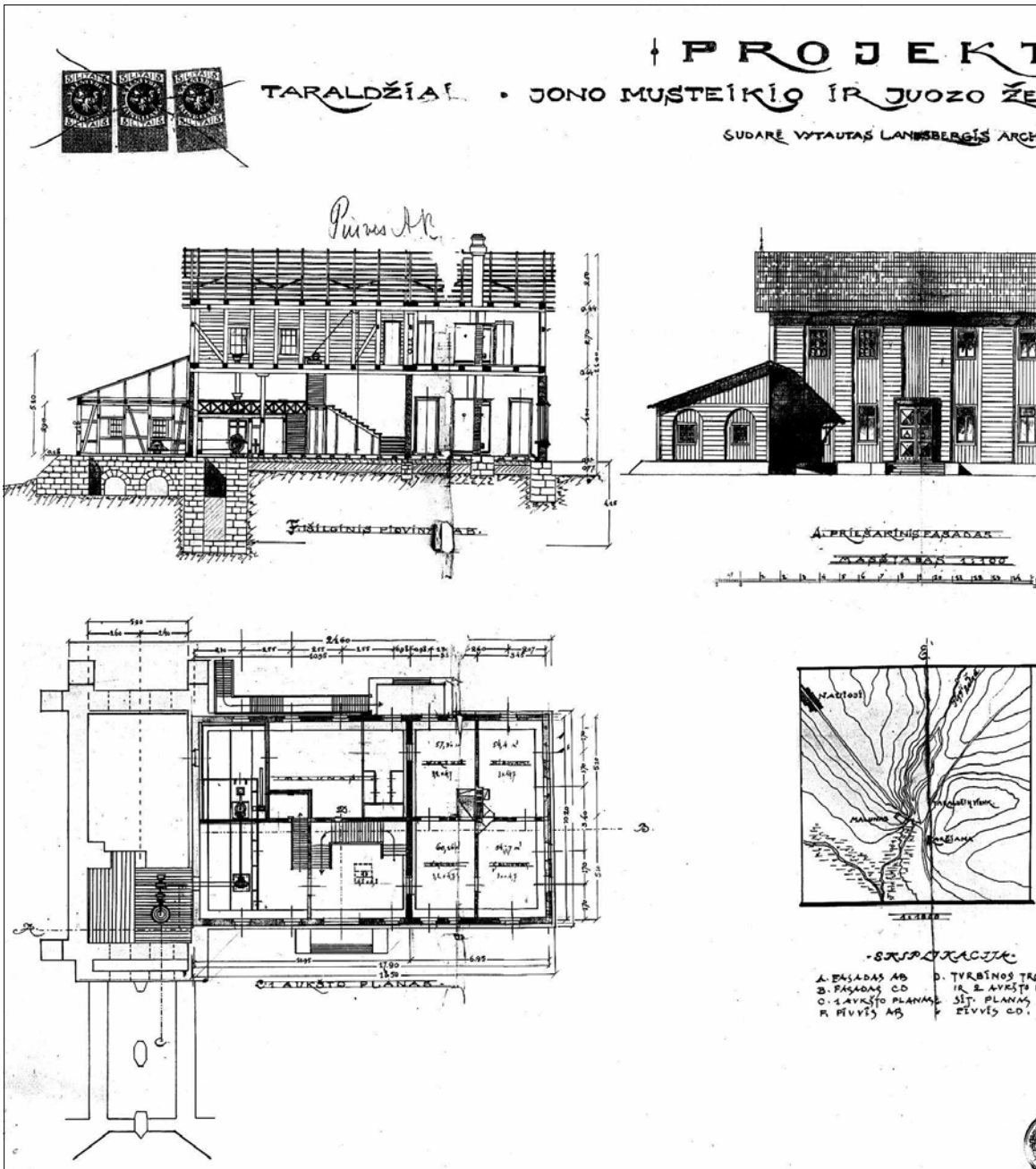

1 pav. E. Jackevičaitės vandens malūnas. Mažeikiškio palivarkas

gontais. Malūno pamatas kranto pusėje – 2 m, o upės vagas pusėje – 3,4 m (nuo kanalo dugno įgilinta tik 1 m).

Šiek tiek siauresnis gyvenamasis namas prišlietas prie malūno. Malūnininko gyvenamasis namas nedetalizuotas.

Situacijos plane pažymėta, kad priešingame malūno gale prie kanalo įrengtas apatinio veikimo vandens ratas ant medinio veleno. Lauke malūno veleno galo guoliui įrengta mūrinė atrama. Latakas išklotas sienojais, iškaltas lentomis. Prieš tėkmę, prieš vandens ratą, latakų dugnas šiek tiek, 0,6 m, pakeltas, virš jo tiltelis, kuriuo galima nueiti iki užtvankos ir prie vandens rato guolio. Po tilteliu prasideda iš lentų padarytos vandens kreipiamosios taip, kad vandens srautas kiek galima geriau suktų vandens ratą. Šalia rato, guolio pusėje – latakas vandens pertekliui praleisti. Latakų vandens srautą turėtų tvarkyti užtūros, tačiau jos brėžinyje neparodytos. Vandens rato spindulys – 3 m. Rato šonai 0,30 m pločio, tarp šonų įtvirtinta 40 mentelių. Mentelės išdėstytos spinduliškai. Kaip surėšti rato spinduliai – neparodyta. Jie parodyti tik poromis apglėbiantys 0,6 m skersmens medinį vandens

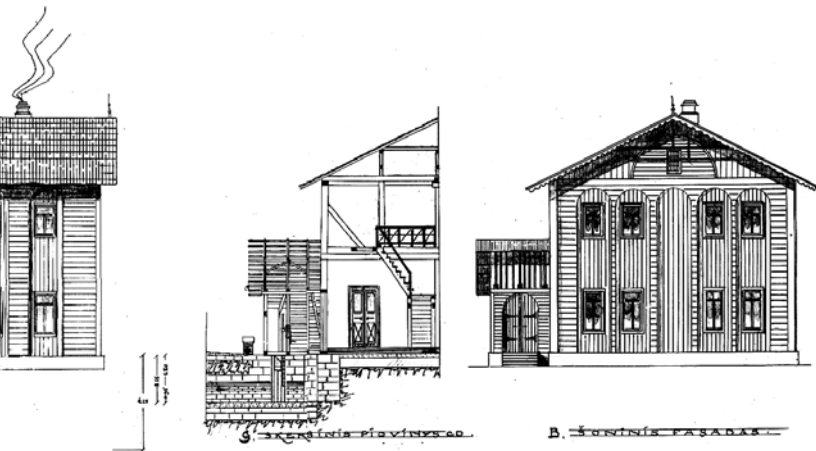

rato veleną. Velenas aukščiau mūrinio pamato pervertas per medinę sieną. Vandens ratas maždaug 4 AJ, vienu metu pajėgia sukti tik vienas girkas. Malūnas mala tik nuo balandžio 1 d. iki pusės birželio ir nuo pusės rugpjūčio iki lapkričio mėnesio. Esant geriausioms sąlygoms (pakankamai vandens), per dieną gali sumalti 50 pūdų grūdų (800 kg).

Viduje vienatūrė patalpa su 2,5 m aukštyje įrengta girkų aikštėle. Ant aikštėlės iš apatinio aukšto užlipama mediniais laipteliais. Mediniai laipteliai veda ir nuo minėtos aikštėlės į pastogę (užlas), kur yra piltuvės girkoms užpildyti.

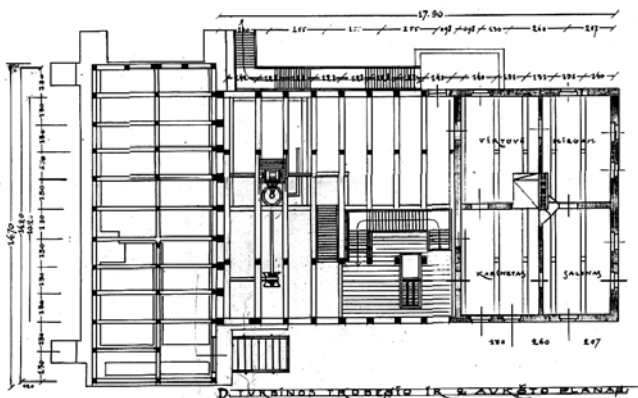
T A S I
 ŽEMAIČIO MALŪNAS • KAMAJŲ VAL-

1. IŠORINIS PAVIRŠIUS

2. IŠORINIS PAVIRŠIUS

3. IŠORINIS PAVIRŠIUS

Sis planas atkintas leidimais
 duotam 1925 m. rugpjūtį 28. pėgal
 1925 m.

Red. dar. ir planams, architekt.
 Mikšėvskas irsi. M. Macka

Vilniaus Universiteto Arch. taryb.
 RAVNAS 1925 m. 22 VII

Sėly. spausdinti Jono Pūterio ir Jono Žemaičio
 Vilniaus Universiteto Arch. taryb.

2 pav. J. Musteikio
 ir J. Žemaičio vandens
 malūnas Taraldžių
 kaime

Po girnų aikštele yra antrasis minėto veleno galas, įtaisytas guoliavietėje. Ant veleno įtaisytas 3 m skersmens kampinis krumpliaratis suka 2,1 m skersmens krumpliaratį, esantį ant stačios ašies, įtvirtintos ant skersinio, įtvirtinto virš pagrindinio vandens ratu sukamo krumpliaratio. Ant tos pat ašies, kiek aukščiau, yra 2,6 m skersmens krumpliaratis, kuris suka verpstes ir kartu viršutines girnapuses (abiejų verpsčių krumpliaratai vienodi, 0,50 m skersmens). Girnų skersmuo ~1,30 m. Ašies, ant kurios sumontuoti du minėti gulsti krumpliaratai, viršutinis galas įtvirtintas į malūno skersinę siją, o apatinis galas – į atraminę siją virš veleno (virš vandens

rato veleno). Po girnų aikštele įrengtas piklius, kuris sukamas diržine pavara nuo vandens rato veleno.

Brėžinyje dar parodyta diržinė transmisija, perduodanti sukčius nuo vandens rato per veleną į pastogėje įrengtą 0,9 m skersmens skriemulį. Brėžinyje neparodyta, bet šis skriemulys greičiausiai suko veleną, ant kurio užsivyniojo virvė, kelianti grūdų maišus.

Apsisukus vandens ratui 1 kartą, gornos apsisukdavo beveik 7,5 karto.

Brėžinyje pažymėta, kad šis planas atitinka leidimą, duotą 1925 m. kovo 9 d. Pasirašo Prekybos departamento direktorius.

Brėžinį, matyt, pabraižė inžinierius A. Aleksandravičius. Reikia pažymėti, kad malūnas gana schematiškai nubraižytas. Apšviestas malūnas prastai, pažymėtas tik vienas nedidelis langelis ir dvi durys. Šis labai archajiškas malūnas statytas 1864 metais², dėl to neatitinka vėlesnių laikų reikalavimų. Jo apšvietimas pro langą minimalus, bet šalia langelio įtaisytos durelės apšvietimui, kurias atidarydavo dirbant malūne ir taip būdavo apšviečiama girnų aikštelė. Langelis 25 × 25 cm dydžio, keturių stiklų. Durelės 1,00 × 1,20 m.

Vandens kelių tarnybos viršininkas rašo, kad nemato kliūčių malūnui veikti.

1921 m. daugelyje Lietuvos vietovių jau nebuvo naujai statomi malūnai, sukami vandens rato.

Jono Musteikio ir Juozo Žemaičio vandens malūnas Taraldžių kaime

Malūnas yra 20 km nuo Panemunėlio geležinkelio stoties. Malūnas stovi Taraldžių vienkiemyje, Ilgio upelio, ištekancio iš Salū ežero, dešiniajame krante. Kitame upelio krante pažymėta karčema³.

Malūno projektą sudarė Vytautas Landsbergis, architektūros studentas. Tai vėliau plačiai išgarsėjusio architekto darbas, po kuriuo jis kukliai pasirašė „statybos technikas“. Projektas labai detalus, ypač malūno gyvenamoji dalis. Architektas mokslus baigė vėliau, 1925 m. Romoje⁴.

Malūnas 2 aukštų, su prišlieta didžiule turbinine. Pirmo aukšto sienos sureštos iš sienojų į lygias kertes. Antras malūno aukštas griautinis, o gyvenamasis galas iš sienojų. Malūnas 17 m ilgio ir 10,20 m pločio, didžiausias aukštis nuo žemės iki kraigo – 11 m.

Malūno fasadas vizualiai suskaldytas į laukus, panaudojant dvi sienos plokštumas (į sienos plokštumą įgilintos langų nišos, einančios per du aukštus. Įgilinimai viršuje užbaigti skliautais). Skydo plokštumoje įrengtas platus skliautas su langu centre. Apkalimo lentos fasade, pirmoje sienos plokštumoje, sukaltos gulsčiai, nišos iškaltos apdailinėmis lentelėmis stačiai, o skyde, priešingai, skliauto vidus iškaltas gulsčiai.

Malūno priekiniame fasade dvivėrės durys, išpuoštos reljefiniais geometriniais puošiniais. Panašiai išpuošta ir turbininė. Įėjimas į turbininę per skliautinius dvivėrius vartus. Brėžinys puošnus, fasadai net šešėliuoti, o tai retai pasitaiko. Brėžinyje parodyti 3 fasadai.

Malūno dviejų aukštų patalpa vieno didelio tūrio su dvišlaičiu stogu. Malūno gale prišlieta griautinės sandaros vieno aukšto turbininė su vienslaičiu stogu. Jos

² *Ten pat*, l. 9.

³ LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 257, l. 17.

⁴ Landsbergis-Žemkalnis V. *Iš atminties ekrano*, Vilnius, 2009.

didžiausias aukštis – 5,1 m. Turbininė dengia kanalą – du latakus. Vienas latakas darbinis, kitas skirtas vandens pertekliui nuleisti. Malūno latakai mūriniai, su lytlaūžomis. Bendras kanalo plotis 5 m. Perteklinio vandens nuleidimo latakas 2,60 m pločio. Darbinio latakų plotis 2,40 m. Jame įmontuota Frensio tipo 11 AJ turbina⁵. Ant turbinos rato ašies virš turbininės grindų įtaisyta 1,00 m skersmens kampinis krumpliaratis, dirbantis poroje su ~0,50 m skersmens krumpliaraičiu, esančiu ant gulsčios ašies. Ant tos pat ašies įtaisyta skriemulys, sūkius diržine pavara perduodantis 0,8 m skriemuliui, kuris suka pagrindinę malūno transmisiją, esančią lygiagrečiai malūno kanalui. Transmisijos ašies gale įtaisyta kampinis krumpliaratis, kuris suka kampinį krumpliaratį, įtaisyta ant stačios ašies (verpstės). Verpstė suka girnų poros viršutinį girnakmenį. Girnų pora yra ant pakylėtos aikštelės, ant kurios patenkama užlipant plačiais laiptais.

Įėję į malūną per pagrindines duris, patenkame į priemenę. Pasukus kairėn, patenkama į malimo skyrių, pasukus dešinėn – į valgomojį su dviem langais, einant toliau patenkama į saloną – kampinę patalpą su 3 langais, pasukus kairėn – į miegamąjį, taip pat su 3 langais. Saloną ir miegamąjį apšildo dvi kampinės krosnys. Jei iš valgomojo būtume pasukę kairėn, patektume į virtuvę su krosnimi ir virykle.

Iš priemenės į antrą aukštą veda laiptai palei sienas, kaip rūmuose, su dviem posūkiomis ir aikštelėmis juose. Antrame aukšte maišų užkėlimo mechanizmas, galintis maišus užkelti iki pat pastogės. Maišai keliami per antro aukšto grindyse įrengtą liuką. Antro aukšto gyvenamosios dalies suplanavimas analogiškas pirmo aukšto, tik vietoj valgomojo įvardintas kabinetas.

Pirmo aukšto kambarių aukštis 4,00 m, antro aukšto – 2,7 m.

Vietos apžiūrėjimo žiniuose⁶ rašoma, kad malūnas pastatytas prieš 100 metų (~1835 m.), o 1923 m. pastatyti nauji trobesiai ir visa įranga. Skirtingai nei 1924 m., kai buvo tik viena pora girnų, dabar malūnas išsiplėtęs – yra dvi poros girnų, kurių skersmuo 122 cm (48 coliai), kruopinė, apskritas pjūklas ir elektros generatorius 2 AJ galios (tikriausiai jis buvo naudojamas malūno apšvietimui – EJM).

Malūno planas pasikeitęs – parodytas priestatas motorinei. Ant motorinės pamato įtaisyta reperis 40 cm žemiau pamato viršaus.

Reperis įtaisyta 12,74 m aukštyje, viršutinis vandens lygis tvenkinyje 13,26 m, vandens lygis žemiau užtvankos – 10 m, potvynio lygis tvenkinyje 13,86 m, žemiau užtvankos – 10,99 m. Dažniausiai laikomas vandens lygis tvenkinyje – 13,71 m. Skydų viršus 13,66 m, skydo apačia – 12,01 m.

Schemeje parodytas užtvankos pylimas su tiltu. Tiltu ilgis 6 m, važiuojamosios dalies plotis – 6 m, grindys 14,23 m lygyje.

Vandens latakų plotis pasikeitęs – ir darbinio latakų, ir perteklinio vandens nuleidimo latakų plotis vienodas – abiejų po 1,40 m. Turbina nurodyta taip pat Frensio tipo, tik jos galingumas 15 AJ, t. y. 4 AJ didesnis, nei buvo 1923 m.

Vandens jėgos užtenka tiek, kad vienu metu gali dirbti viena pora girnų ir kruopinė. Vandens labai trūksta nuo gegužės 1 d. iki rugsėjo 1 dienos, todėl tikriausiai malūne ir įrengtas pagalbinis 35 AJ dyzelinis motoras.

Žinias surašė, patikrinęs vietoje, ir schemą nubraižė B. Baublys⁷.

⁵ LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 257, l. 15.

⁶ LCVA, f. 903, ap. 5, b. 164, l. 12. Apklauso žinios nedatuotos, tačiau, sprendžiant pagal braižą ir kitus tuo metu apžiūrėtus objektus, dokumentas datuotinas 1936-aisiais metais.

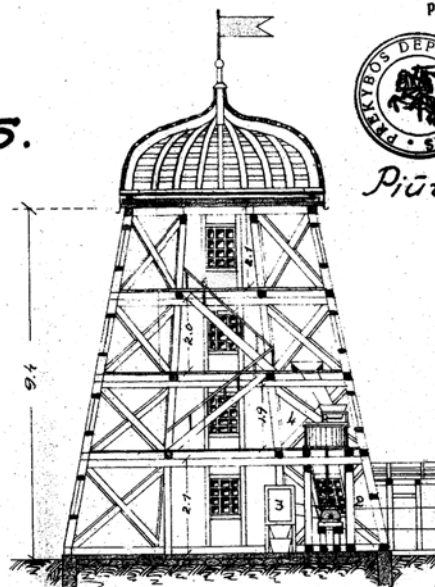
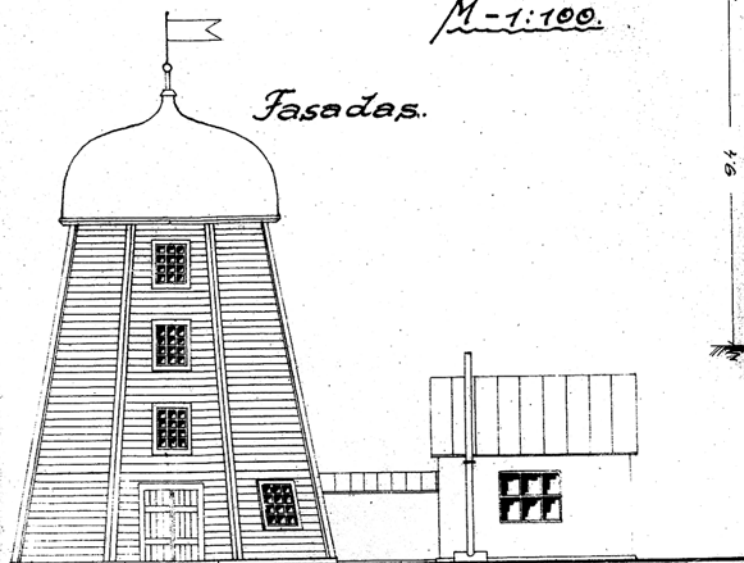
⁷ Ten pat.

R. Kaulino, Rokiškio apskr. ir valsč.
 Laibgalių km. motorinio malūno

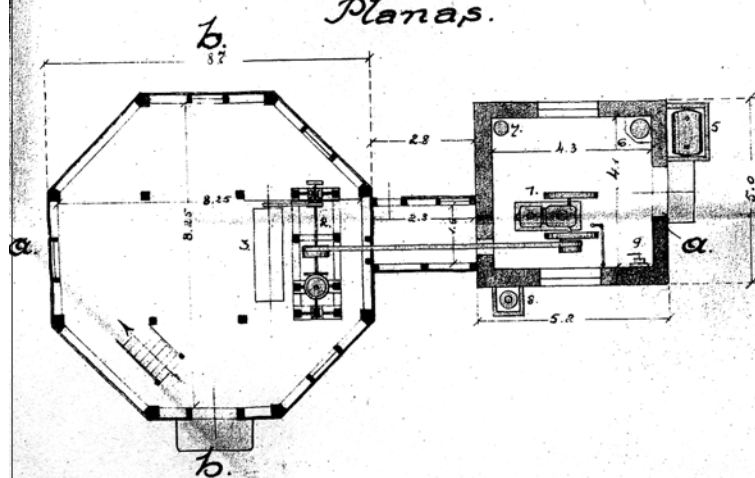
PROJEKTAS.

M-1:100.

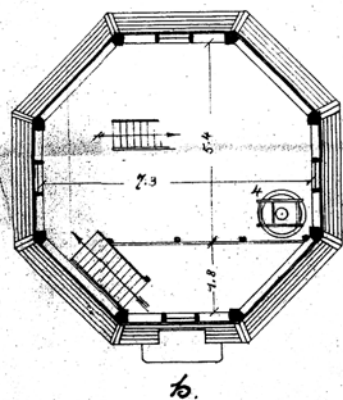
Fasadas.

Planas.

Girnų platf.

Laibgalių vėjo malūnas

Malūnas statytas 1913 metais⁸. Malūnas 4 aukštų, buvo vėjinis, su simetrišku kupolu ir vėjarode viršuje. Kupolas dengtas skarda, sienos – gulsčiai lentomis. Iš minėto brėžinio matome, kad malūno liemuo yra aštuonkampės nupjautinės piramidės pavidalo. Malūno griaučiai stovi ant juostinio mūrinio pamato. Pirmas aukš-

⁸ LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 2070, l. 14.

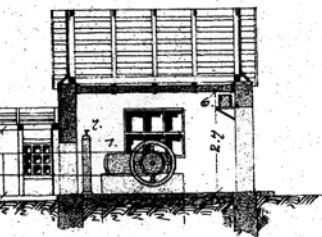
Sis planas apskaita teisingai suduotam
 1936 m. balandžio mėn. 8 d.
 pagal 6237 Nr.

Prekybos Departamento
 Direktorius

M. Kulevsky

vis a-a

Aprašymas.

- 1- Motoras. Perfun 16 HP
- 2- Girnų transmisija.
- 3- Pj. plius.
- 4- Girnės.
- 5- Naftai laik statinė.
- 6- Naftos bakas.
- 7- Oro kuletis
- 8- Dujintuvas.
- 9- Vand. siurblys

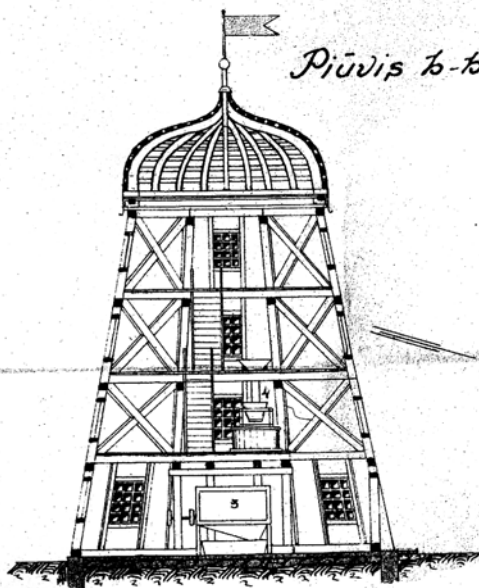
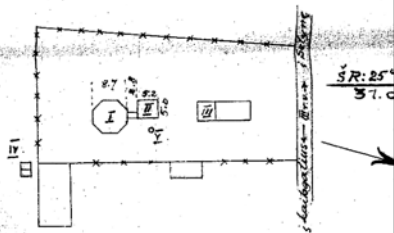
Situacija.

- I- Matū no patalpa.
 - II- Motorinė.
 - III- Lauk. kambarys.
 - IV- Išvietės. Dip. inžinierius
 - V- Šutinys. POVIŠAS LITA
- Rokiškis, Pirmosios m. v. 5. N.
 Užsahybo 7. Nr.
 1936 m. 6 mėn. 9
 in. det.

Piūvis b-b.

Savininkas: S. [illegible]

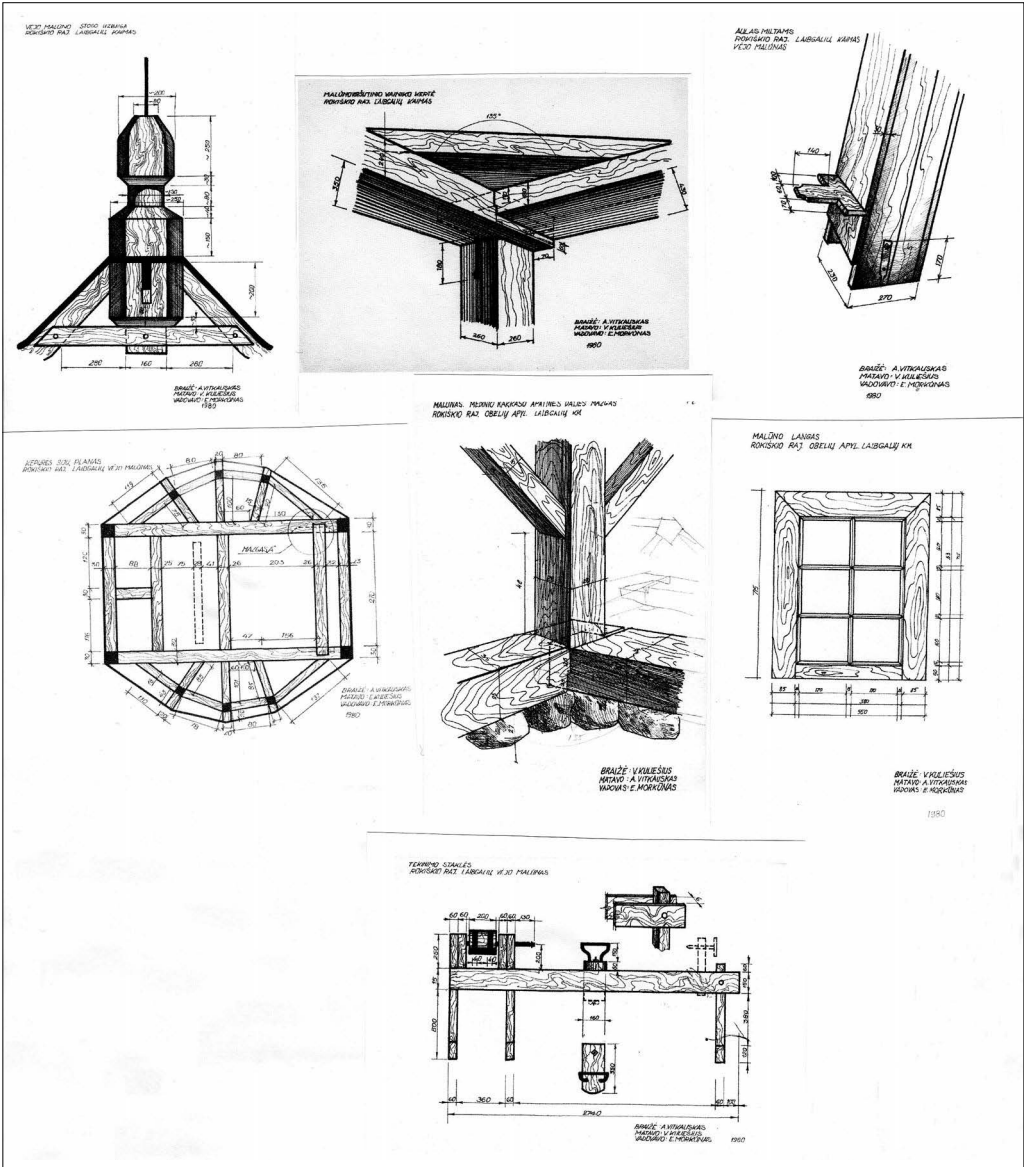
Situacijos planas. 1:100

tas 2,1 m aukščio, antras – 1,90 m, trečias – 2,0 m, ketvirtas – 2,1 m. Malūno sienų aukštis 9,4 m (įvertinus perdangas). Malūno kepurė ant lovyje patalpintų riedėjimo rutulių. Malūno apatiniame aukšte atstumas tarp lygiagrečių sienų 8,7 m išorėje ir 8,25 m viduje. Antrame aukšte 7,3 m, penktame, t. y. ketvirto aukšto viršuje, – 4 m.

Langų ištiklinta dalis 100 × 70 cm
 projekte⁹, o 1980 m. matuojant rasta, kad ⁹ Ten pat.

3 pav. Kaulino motorinis malūnas Laibgalių kaime

4 pav. Kaulino motorinio malūno mazgai

malūno langas 54 × 38 cm¹⁰. Tai rodo, kad projektas buvo pataisytas formaliai, natūroje paliekant senus langus. 1980 metų matavimo duomenimis, apmatuojant malūną dar užfiksuota daugiau malūno mazgų, kurie rodo daugiau skirtumų. Pavyzdžiui, malūno pamatai buvo akmenų ir žemės, 27 cm aukščio. Ant akmenų buvo sukirstas aštuonkampis iš 36 × 25 cm skerspjūvio tašų.

Malūno kertiniai statiniai 28 × 28 cm skerspjūvio¹¹.

Viršutinis aštuonkampis 35 × 24 cm skerspjūvio tašų¹².

¹⁰ LLBM, 561/21, braižė V. Kuliešius, matavo A. Vitkauskas, vadovas E. Morkūnas, 1980.

¹¹ LLBM, 561/1, braižė V. Kuliešius, matavo A. Vitkauskas, vadovas E. Morkūnas, 1980.

¹² LLBM, 561/20, braižė V. Kuliešius, matavo A. Vitkauskas, vadovas E. Morkūnas, 1980.

Užfiksuota ir kepurės užbaiga, ir kepurės pagrindo sijų planas¹³.
Taip pat užfiksuota malūne naudotos tekinimo staklės¹⁴.

Laibgalių motorizuotas Kaulino malūnas

Malūnas stovėjo kelio Laibgaliai–Sėlynė kairėje pusėje¹⁵. Malūno sklype, be vėjinio malūno, už 2,8 m buvo pastatyta 5,0 × 5,2 m dydžio motorinė. Netoli motorinės, rytų pusėje, įrengtas šulinys. Arčiau kelio 6 × 15 m dydžio gyvenamojo namo dalyje buvo laukiamasis kambarys, kurio dydis ~5 × 5 m. Už sklypo ribos įrengta išvietė. Žodžiu, buvo visi malūnams privalomi statiniai.

Malūno savininkas Romas Kaulinas *Klausiamajame lape*¹⁶ rašo, kad malūnas įkurtas 1912 m. Pagrindinis kapitalas nurodytas 20 000 litų (čia, matyt, nurodyta 1932 metų vertė, o ne statybos pradžia – EJM). Tame pačiame lape nurodyta, kad malūnas mediniame name, o motorinė – mūriniame. Rašoma, kad dengta skarda, bet čia turima galvoje tik motorinė. Malūnas dengtas gontais, tai teko matyti apmatuojant malūną 1980 m. Iš projekto matome, kad malūnas buvo vėjinis, o iš jo padarytas motorinis, pastačius motorinę.

Kada malūną pradėjo sukti variklis, neaišku, nes jau 1934 m. rugpjūčio 9 d. rašte Nr. 25 Rokiškio apskrities inžinieriams pranešta, kad R. Kaulinas teismo nubautas „už motorinio malūno veikimą be leidimo“¹⁷.

Rokiškio apskrities statybos komisija, matyt, gavo iš savininko paruoštą projektą, nes Tarpžinybinė komisija 1932 m. balandžio 23 d. gražina planą ir praneša¹⁸, kad:

a) motorinė yra per ankšta; reikalinga ją padaryti tokio didumo, kad praėjimas aplink malūną iš trijų pusių būtų ne mažesnis kaip 90 cm; dabar į motorinę negalima įeiti, nes motoru užstatytos durys;

b) reikia numatyti laukiamąjį kambarį atvažiuojantiems;

c) situacijos plane reikia nurodyti išeinamąją vietą;

d) diržas, jungiantis motorą su malūno transmisija, turi būti apdengtas;

e) malūne reikia numatyti daugiau šviesos.

Be to, prašoma atkreipti projektavusio inžinieriaus dėmesį į tai, kad fasadai rodomi projekcijose, o ne perspektyvoje.

Tačiau, praėjus pusantrų metų, Prekybos departamentas negauna pataisytų planų. Statybos komisija raginama greičiau sutvarkyti planus ir persiųsti Prekybos departamentui¹⁹.

1934 m. Prekybos departamentas klausia, ar malūnas veikia. Jei veikia, kada bus atsiųsti planai tvirtinti.

Iš Rokiškio apskrities ir valsčiaus Laibgalių kaimo R. Kaulino motorinio malūno projekto matome, kad projektas sudarytas diplomuoto inžinieriaus Povilo Lito, turinčio kontorą Rokiškyje, Basanavičiaus g. Nr. 5 (užsakymo Nr. 71), atliktas 1935 07 09 ir leidimas Nr. 6237 gautas 1936 04 25.

¹³ LLBM, 561/40, braižė V. Kuliešius, matavo A. Vitkauskas, vadovas E. Morkūnas, 1980.

¹⁴ LLBM, 561/14, braižė V. Kuliešius, matavo A. Vitkauskas, vadovas E. Morkūnas, 1980.

¹⁵ LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 2070, l. 15.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat, l. 6.

¹⁸ Ten pat, l. 10.

¹⁹ Ten pat, l. 9.

Iš seniai veikiančio motorinio malūno „projekto“ matome, kad Tarpžinybinės komisijos nurodytas 1 punktą neįvykdytas. Apsiribota neesminiais pataisymais, o 2 punktą greičiausiai irgi formaliai, tik brėžinyje įvykdytas. Žodžiu, statyba pradėta anksčiau už projektavimą.

Malūnas įrengtas kepurinio vėjinio malūno kiaušte antrame aukšte, malūno aštuonkampėje patalpoje. Pirmo aukšto grindų lygyje atstumas tarp priešpriešinių sienų (lauko pusėje) yra 8,7 m. Šioje patalpoje sumontuotas girnų stovas. Gulsčia stovo transmisijos ašis per skriemulių porą (vienas laisvai besisukantis, kitas įtvirtintas ant ašies ir suka ašį, ant kurios įtaisyta kūginių krumpliaračių pora, perduodanti sukčius į vertikalią ašį (verpstę), kuri suka girnų viršutinį girnakmenį.

Pirmame aukšte šalia girnų stovo stovi piklius, kuris sukamas per skriemulius ir diržine pavara nuo pagrindinės gulsčios ašies.

Motorinės vidaus matmenys 4,0 × 4,3 m, aukštis iki lubų 2,7 m, du langai priešpriešinėse sienose ir durys motorinės gale. Motoras „Perkun“ 16 AJ su gulsčiu cilindru. Per metus sunaudojama 4000 kg kuro už 1410 Lt. Motorinėje yra naftos statinė, naftos bakas, slėginis indas, duslintuvas, vandens siurblys. Plokščia diržinė pavara tarp variklio ašies ir malūno ašies eina per mūrinės motorinės ir malūno sienas. Diržas dengtas (apgaubtas pašiūre). Pašiūrėje didelis langas.

Igno Kielos motorinis malūnas Kuosiuų kaime, Rokiškio valsčiuje ir apskrityje

Malūnas²⁰ įkurtas 1912 m. Pagrindinis kapitalas 16 000 litų. Malūnas varomas 16 AJ „Perkun“ firmos naftos varikliu. Mala po 6 valandas per dieną. Variklis per valandą sunaudoja 6,5 kg žibalo. Per mėnesį, 20 darbo dienų, sunaudoja 720 kg žibalo ir sumala per tą pat laiką 16 000 kg miltų už 320 litų.

Iš brėžinio²¹ matyti, kad 1926 m. spalio 14 d. (leidimas Nr. 12405) iš buvusio kepurinio griautinio aštuonkampio malūno palikti tik du apatiniai aukštai (1-as aukštas 3,10 m, 2-as – 3,4 m aukščio), kuriuose įrengtas motorinis malūnas. Šalia malūno įtaisyta motorinė – vienaukščiame 5,4 × 8,8 m pastate. Motorinės pastatas dviejų patalpų – vienoje patalpoje įrengtas minėtas motoras ir bakas su vandeniu, už sienos lauke – duslintuvas ir kaminas. Kitoje patalpoje įrengta dėžinė milo vėlimo mašina. Abu pastatai – ir buvusio malūno du aukštai, ir motorinė – mediniai, dengti skarda ir lentomis²².

Pirmame malūno aukšte įrengta pagrindinė pavara, virš jos ant pakylės įrengtos garnos, piklius, puspiklis, kruopinė. Antrame aukšte – kruopinė. Pagrindinės pavaros ašis sukama plačiu diržu, jungiant pavarą prie variklio skriemulio. Atstumas tarp variklio ašies ir pavaros ašies 5,4 m. Brėžinyje neparodyta, kaip sukamas piklius ir puspiklis. Kruopinė antrame aukšte sukama nuo pagrindinės pavaros skriemuliais, kurie sujungti plačiu plokščiu diržu.

Milvėlė irgi sukama diržine pavara nuo pagrindinės pavaros skriemulio. Garnos sukamos per kampinius krumpliaračius.

Brėžinį pasirašo 1926 m. inž. Vl. Birulis iš Panevėžio. Matyt, inžinierius nebuvo diplomuotas, nes malūno fasadai pateikti kaip piešiniai, nesilaikant brėžybos taisyklių.

²⁰LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 801, l. 5.

²¹Ten pat, l. 6.

²²Ten pat, l. 5.

Dokumentas liudija apie laikotarpį, kada vėjiniuose malūnuose visiškai atsisakoma vėjo energijos ir pereinama vien prie motorų, panaudojant senų malūnų patalpas. 1926 metais dar nebuvo jaučiamas skysto kuro stygius.

Igno Kielos mūrinis motorinis malūnas Kuosijų kaime

Malūnas įkurtas 1912 metais²³. Stovi vieškelio Kamajai–Obeliai dešinėje pusėje²⁴, 950 m už kaimo. Malūno kieme keli objektai: malūnas, motorinė malūno priestate, laukiamasis kitame priestate, šulinys prie pat malūno, atskira pastogė, dvivietė išvietė. Malūnas ir priestatai stovi ant juostinių akmenų mūro pamatų, sienos mūrinės (iš blokelių – EJM). Malūno patalpa 8 × 8 m dydžio. Malūnas ir priestatai dengti skarda.

Malūno patalpoje 1,8 m aukštyje yra girnų aikštelė su dviem poromis girnų. Abejos girmos 122 cm (48 colių) skersmens. Girmos ir įbėrimo mechanizmai gana detalai parodyti. Po girnų aikštele įrengtas transmisijos velenas. Jis įtaisytas ant taškinių pamatų. Girmos pajungtos per kūginius krumpliaračius. Ant girnų aikštelės patenkama laiptais, o nuo aikštelės į pastogę irgi veda laiptai. Pasienyje per visus aukštus įrengtas elevatorius. Elevatorių ir girmas per diržinę pavarą suka variklis, įrengtas už sienos motorinėje.

Motorinė 3 m pločio, su dviem langais, įėjimas į ją ir iš lauko, ir iš malūno. Motorinės aukštis iki perdenginio 2,80 m. Motorinėje 16 AJ „Perkun“ firmos variklis gulsčiu cilindru, rankinis 2 cilindrų vandens siurblys, naftos siurblys, bakas ir filtras naftai. Už sienos įrengtas išmetimo vamzdis su duslintuvu.

Į malūną patenkama per plačias dvivėres duris. Kitos durys siauros, per jas patenkama į gonkas, o iš jų – laukan arba į laukiamąją patalpą. Laukiamoji patalpa šildoma statmalke krosnimi. Malūne 3 langai, laukiamajame – 2 ir motorinėje 2 langai. Pastogėje vienas 4 stiklų įmantrios formos didelis langas mūriniame skyde ir vienas 3 stiklų skliautinis langas stoge.

Pastogėje įrengtas piklius, o kur įrengtas milvėlis, projekte neparodyta. Projektavo diplomuotas statybos inžinierius Povilas Litas, turėjęs kontorą Rokiškyje, Kauno gatvėje Nr. 9. Projektas užsakytas 36 numeriu 1932 06 27. Pastato architektūra atitinka ano meto dvasią. Leidimas Nr. 10085 Prekybos ir pramonės departamento išduotas 1932 metais liepos 30 dieną. Pasirašo direktorius Mikuckis.

Kamajų miestelio vėjo malūnas

Kamajų miestelio šiauriniame pakraštyje buvo vėjo malūnas²⁵. Spėjama, kad jo atvaizdas yra Edvardo Mato Riomerio tapyto „Poeto Antano Strazdo portreto“²⁶ fone – paveiksle matosi aukštas kepurinis, ketursparnis, su gražulu apgręžiama kepure malūnas.

Tiksliai yra žinoma²⁷, kad Kamajuose buvo medinis, ketursparnis, su aukštu pagrindu ir apeigos tilteliu vėjo malūnas, kurio kepurė sukama gražulu su suktuvu, o stabdys valdomas svirtimi.

²³ LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 2629, l. 8.

²⁴ *Ten pat*, l. 9.

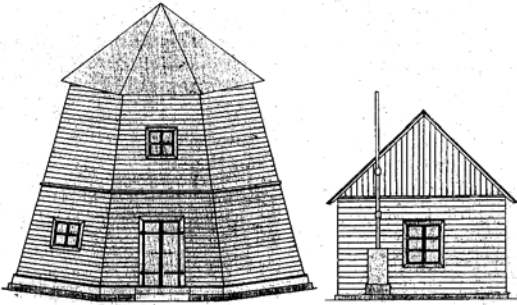
²⁵ *Vokiškas karinis žemėlapis*, M 1:100 000, R18 (Rokiszki), 1917.

²⁶ http://www.ldm.lt/RRM/Rom_virtuali_b.htm

²⁷ *Wieś ilustrowana*, 1912, nr. 9; IEM 2837.

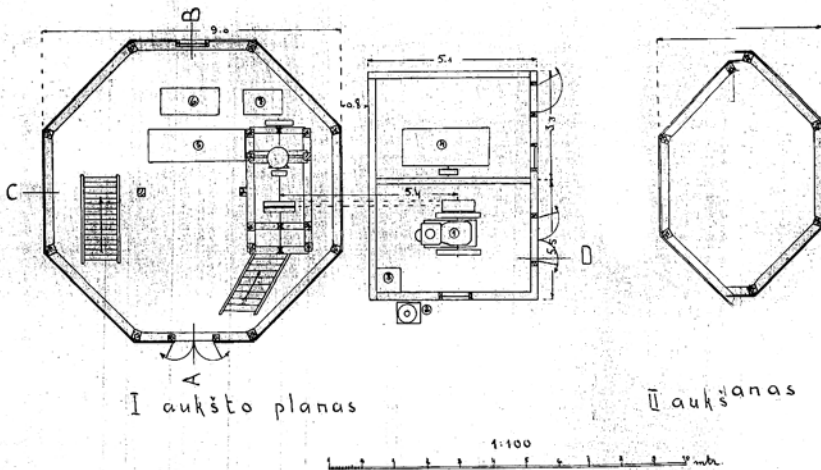
BRAIŽINYS

prisklausanti Kiečiai Ignui MALŪN
 šių kaimė. Rokiškio

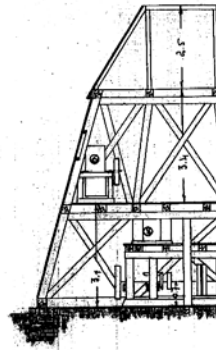
Fasadas

- Variklis (šibal motoras) Perkūno
 1. Durslė (auspūstoft)
 2. Bakas su vandeniu.
 3. Refužas.
 4. Pitolis.
 5. Pūpaitis.
 6. Kuro pėms mašina.
 7. Pūpaitis.
 8. Gėrnos.
 9. Malūnas.
 10. Motoro burtas.
 Trebsių stalpa: 3725 m.

I aukšto planas

II aukšto planas

Pūvis A

Kamajų miestelio Zovės ir Čypo motorinis malūnas

Malūnas įsteigtas 1925 02 15²⁸.

1926 m. kovo 17 d. Zovė ir Čypas gavo leidimą malūnui, esančiam Kamajų miestelyje, veikti. Iš leidimo formulavimo matosi, kad malūnas buvo pirmiau pastatytas, o paskui inž. J. Zameto apmatuotas.

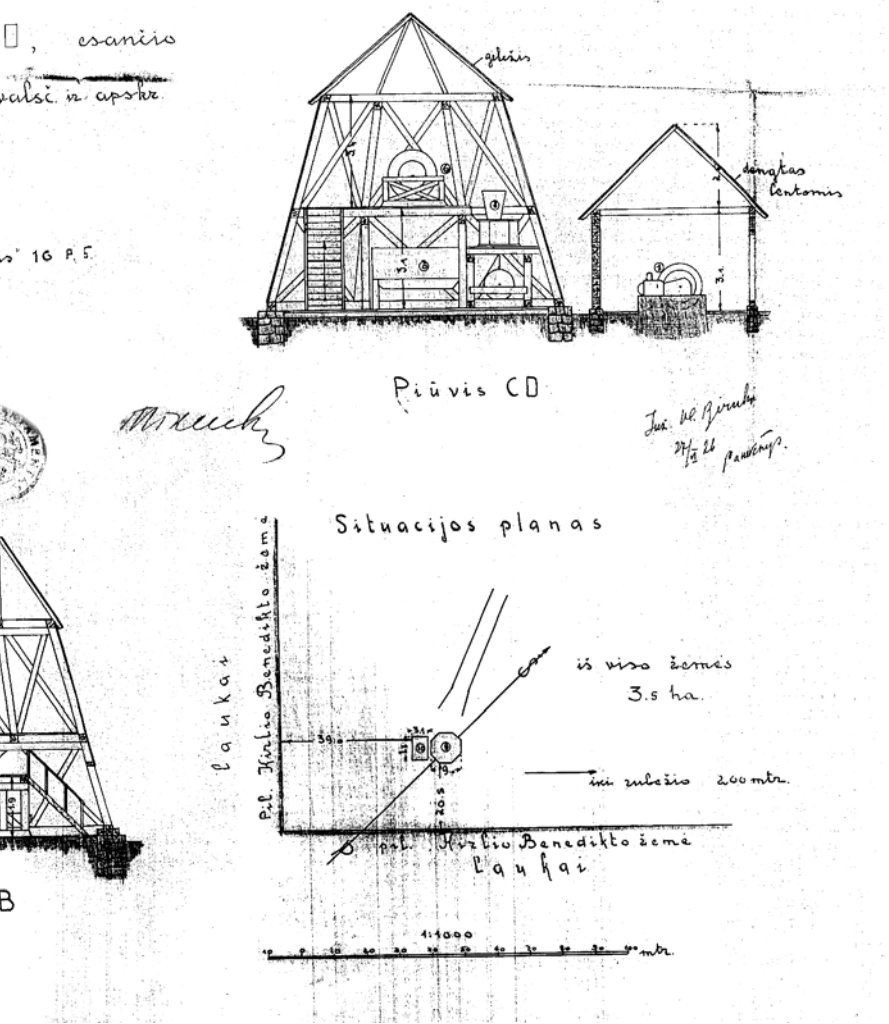
Malūnas²⁹ nesudėtingos formos ir sandaros. Pastatas griautinis, vienatūris, su pastoge, dengta dvišlaičiu stogu. Malūnas stačiakampio plano, 8,52 × 6,25 m dydžio, bendras aukštis 7,4 m. Patalpoje trijose sienose įrengta po vieną langą. Į malūną patenkama per vienas dvivėres duris.

Malūno gėrnos įrengtos ant pakylės, kurios aukštis nuo grindų 2 m. Po

²⁸LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 716, l. 10.

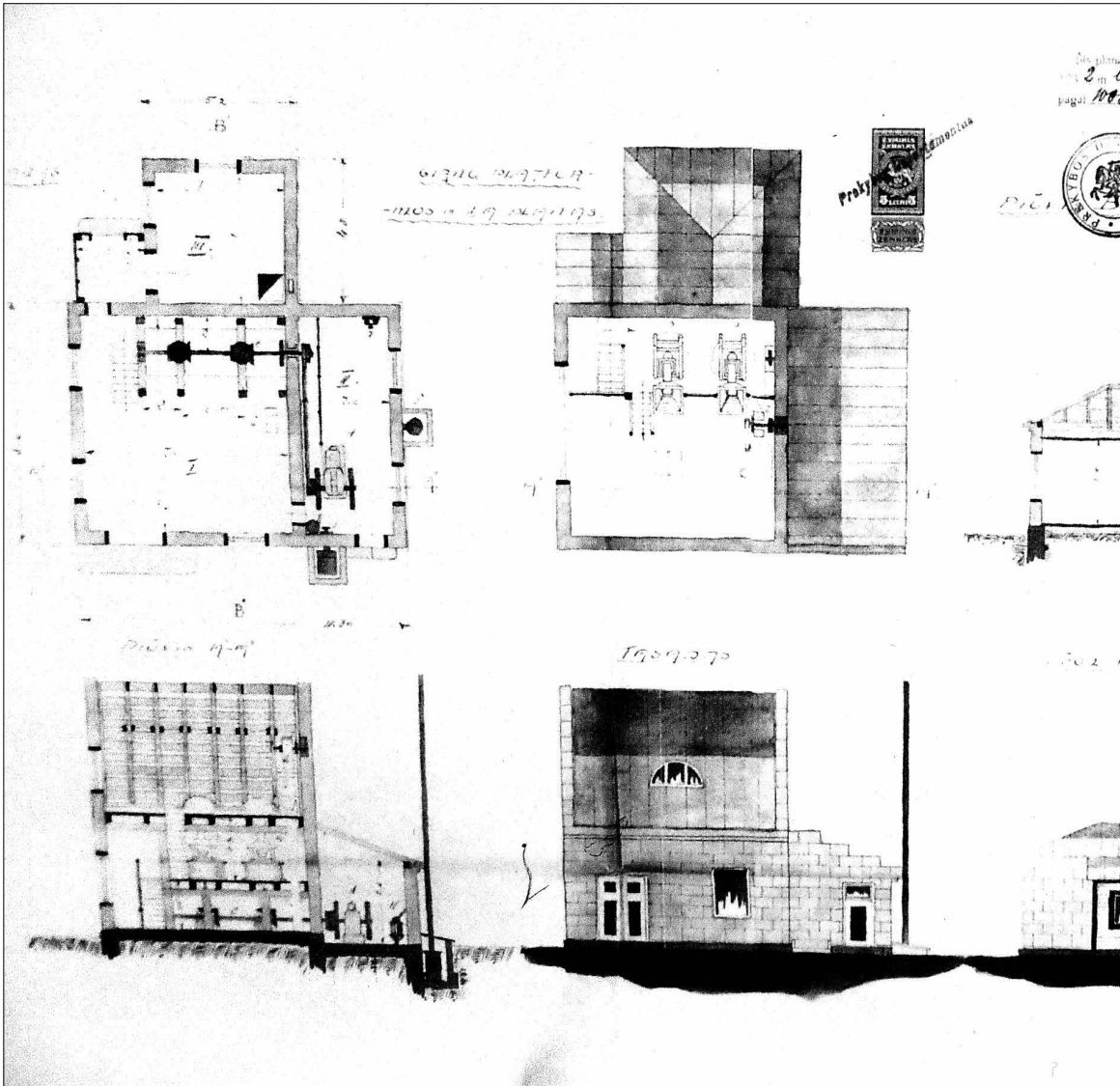
²⁹Ten pat, l. 11.

5 pav. I. Kielos
motorinis malūnas
Kuosių kaime

pakyla įrengta transmisija. Ją sudaro skriemulys ir kampinių krumpliaračių pora po girnomis. Girmos patalpintos tradiciniame kubile. Ant jo stovi grūdų įbėrimo mechanizmas su piltuve. Grūdai malti laiptais užnešami ant pakylės ir beriami į piltuvę. Pastogėn neparodytas užlipimas ir ant lubų – grūdai, matyt, nebuvo užkeliami. Girmų patalpoje įrengtas ir piklius, nuo pagrindinės pavaros sukamas plokščia diržine pavara. Piklius nedidelis, $120 \times 70 \times 110$ cm (išoriniai dėžės matmenys).

Pagrindinė malūno transmisija sukama dyzelinio variklio. Variklio galingumas 30 AJ. Per val. sunaudoja 5 kg žibalo. Variklis patalpintas trijų sienų, vienšlaičiu stogu motorinėje, kuri yra prišlieta prie malūno. Į motorinę buvo galima patekti ir iš malūno, ir iš lauko. Be minėtų durų, motorinėje buvo 2 langai dviejose sienose. Motorinė gana erdvi, $4,00 \times 4,00$ m dydžio ir 2,5 m aukščio. Mažiausias atstumas

nuo variklio iki sienos 100 cm. Motorinė be lubų, nėra ir ugniasienės, neparodytas nei dujų išmetimo vamzdis.

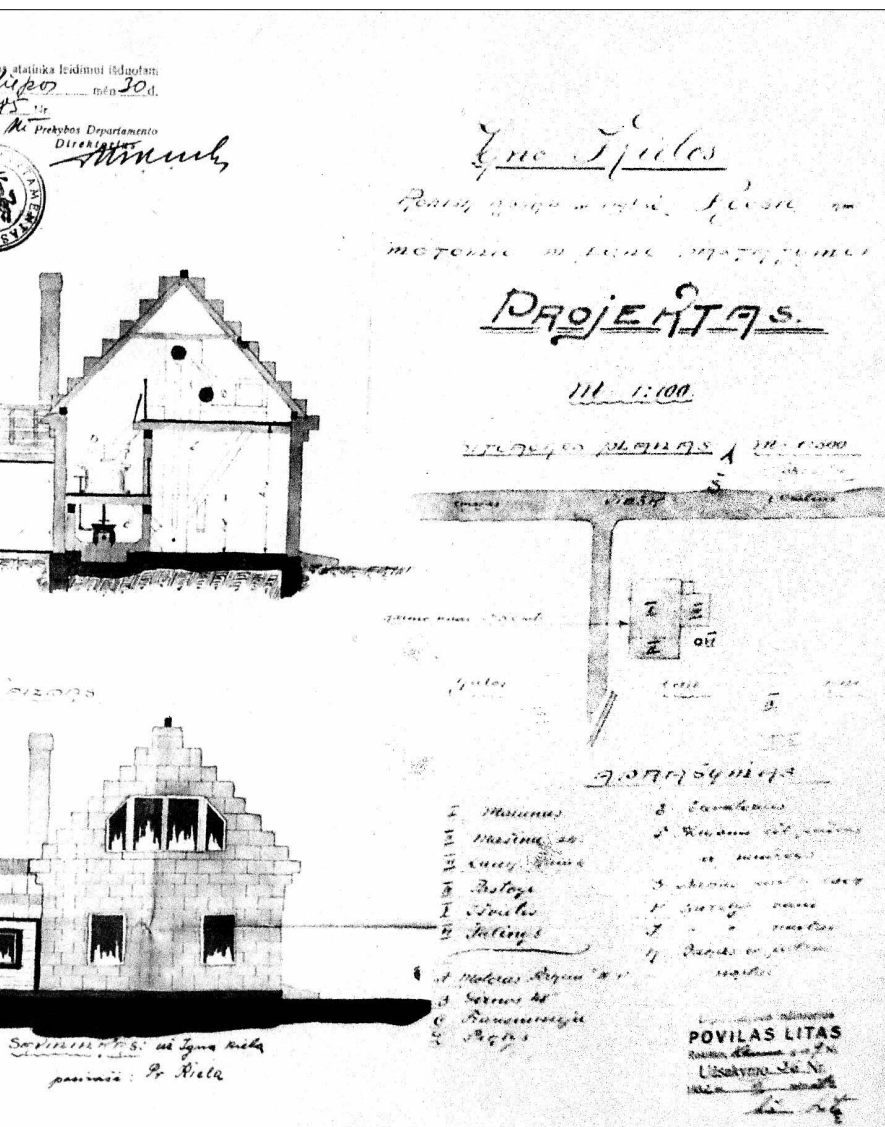
Malūnas pastatytas stačiakampiame sklype. Nepažymėta nei išvietė, nei klientų laukiamasis.

Klausiamajame lape nurodyta, kad sklype yra mediniai, toliumi dengti pastatai.

Juozo Bimbos Kamajų dvaro malūnas

J. Bimbos malūnas³⁰ stovėjo Svėdasų–Kamajų kelio kairėje pusėje, už 22 m nuo važiuojamosios kelio dalies. Malūno situacijos plane dar pažymėta dviejų vietų išvietė, maždaug 10 m atstumu nuo malūno, ir šulinys ~ 30 m nuo malūno ir ~ 50 m nuo išvietės. Situacijos planelyje yra pastaba, kad nuo artimiausių pastatų malūnas yra už 110 metrų.

³⁰LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 1959, l. 14.

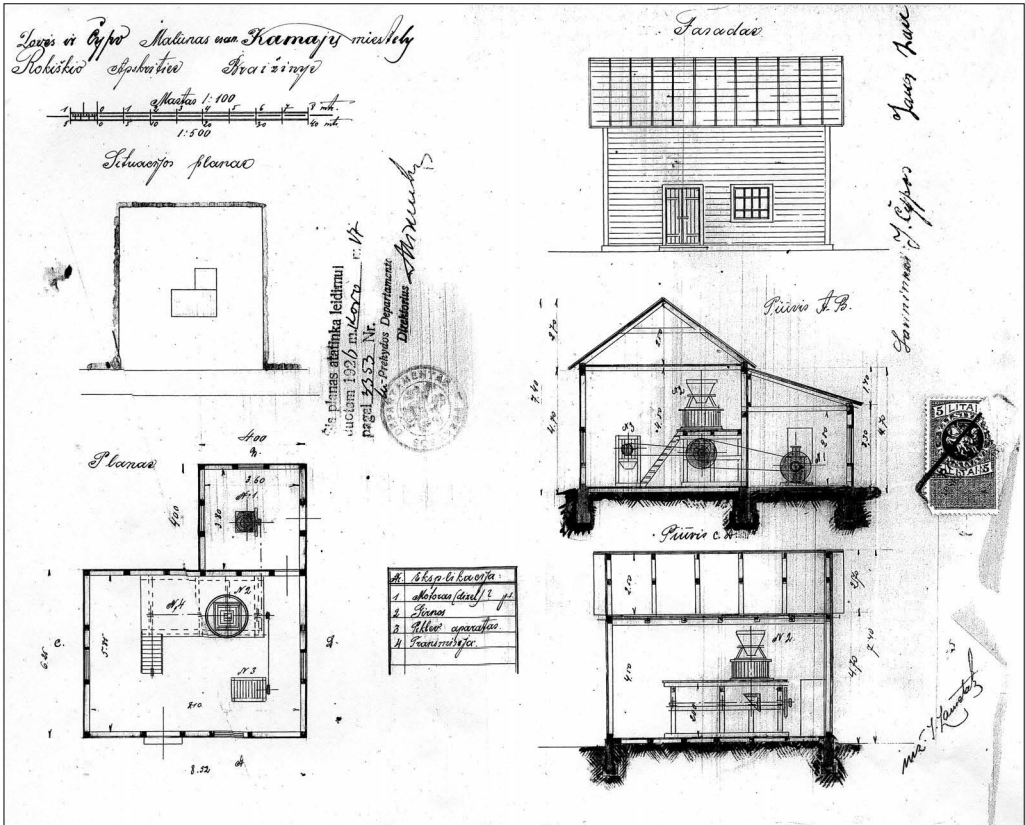
6 pav. I. Kielos
mūrinis motorinis
malūnas Kuosių kaime

1935 m. vasario 5 d. Juozas Bimba, gyvenantis Kamajų dvare, prašo Finansų ministerijos Prekybos ir pramonės departamento per Rokiškio apskrities Statybos komisiją „leisti mano įrengtam malūnui veikti ir išduoti atitinkamą leidimą“. Iš prašymo matome, kad malūnas įrengtas naujai suremontuotame mūriniame trobesyje, kuriame seniau buvusi spirito varykla³¹. Prašyme įvardijamas „garo malūnas“, tačiau Klausiamajame lape³² nekalbama apie garo malūną, tik apie motorą – Klausiamajame lape apie 25 AJ naftos motorą, o plane³³ eksplikacijoje nurodoma ir motorų gamybos firma „Ruston“. Išėitų, kad malūnas statytas pagal kitą planą, kuriame turėjo būti nurodoma katilinė, arba įrengus malūną jis buvo apmatuotas, o Prekybos departamentui pateiktas kaip „pastatyto malūno planas“. Po tuo planu 1934 12 22 pasirašė „Inžinierius – Architektas Boris Helcermanas“, turėjęs kontorą Kaune, Miško g.

³¹Ten pat, l. 7.

³²Ten pat, l. 6.

³³Ten pat, l. 14.

7 pav. Zovės ir Čypo motorinis malūnas Kamajų miestelyje

Nr. 4 (telefonas 12), ir savininkas Juozas Bimba. Tas pats planas 1935 m. kovo 7 d. pažymimas kaip atitinkantis išduotą leidimą.

Toliau malūnas aprašomas pagal šį planą³⁴. Iš jo matome, kad malūnas buvo įrengtas tik pastato dalyje, kurios ilgis 26,80 m, plotis 11,40 m. Pastato aukštis iki perdangos 3,8 m. Pastogės naudingas aukštis 2,6 m. Pastato sienos 0,7 m storio. Malūnas su juostiniais pamatais, tik po mechanizmais ir guoliavietėmis taškiniai betoniniai pamatai. Malūnas vieno aukšto su dvišlaičiu pusvalminiu stogu. Stogas medinis, dengtas, kaip pažymėta *Klausiamajame lape*, gontais ir skarda. Stogo sandara rodo, kad stogas galėjo būti dengtas čerpėmis ar kita, už skardą sunkesne, danga (gegnės 9 m, išdėstytos kas 1 metrą, su išilginėmis pagegnėmis, paremtomis statiniais su „rankutėmis“).

Planinė malūno sandara nesudėtinga. Malūne įrengta kapitalinė pertvara, skirianti 4 m pločio ir 10 m ilgio patalpą motorui. Nuo motoro po grindimis įrengtas vamzdis dujoms išmesti į dūmtraukį, esantį už malūno galinės sienos. Motorinėje įrengtas vandens bakas. Malūno patalpoje yra atskirtas kambarys klientams, šildomas krosnimi. Patalpa 4 × 4 m dydžio, su dviem įėjimais iš malūno ir vienu langu į lauką. Tarp laukiamojo ir motorinės įrengta antresolė. Ant jos girnos (įbėrimo mechanizmas neparodytas), virš jų piltuvė grūdams iš palėpės.

Po girnų aikštele įrengta pagrin-

³⁴Ten pat, l. 14.

nę pavara perduda variklio sūkius mechanizmams. Ant pagrindinės transmisijos ašies yra ~ 0,7 m skersmens skriemulys, sukantis elevatorių, ir dar 1 m skersmens skriemulys, diržine pavara sukantis mašiną kruopoms gaminti (*kruoparnią*). Galiausiai kūginis krumpliaratis suka kitą kūginį krumpliaratį, įrengtą ant girnų verpstės, o ši – viršutinį girkakmenį. Minėti kūginiai krumpliaratai yra 0,8 m skersmens ir sūkius perduoda 90° kampu.

Plane parodyta transmisijos apsauga ir laiptai, vedantys nuo pirmo aukšto grindų ant girnų aikštelės, o nuo jos – į pastogę. Į pastogę buvo galima patekti ir tiesiai, atskirais laiptais.

Malūne daug erdvės, šalia girnų aikštelėje palikta vietos dar vienam girnų stovui. Malūne mažoka šviesos, tik 2 langai ir dveji vartai priešingose sienose.

Malūno pastogė menkai išnaudota, joje įrengtas piklius ir elevatorius pikliui aptarnauti. Pikliaus dėžė 2 × 0,9 m ir 1,3 m aukščio, o jo apačia piltuvės pavidalo. Iš čia miltai galėjo būti paduodami vėl į elevatorių arba suleisti į maišus. Pastogėje įrengtas ilgas velenas su ratu, sukamu rankomis. Jis skirtas maišams virve ar grandine užkelti į pastogę. Elevatorius grūdams kelti turbūt nebuvo naudojamas.

Matyt, ne veltui tiek neišnaudotos erdvės malūne, nes jau 1937 m. Bimba prašo leisti įrengti malūne valcus, nes kviečių ūkininkai turi, o pirkti parduotuvėje miltų neįgali, „*ūkininkai nori nuo bendro ūkio kultūros neatsilikti*“³⁵.

Matyt, Prekybos ir pramonės departamentas ne itin palankiai sutiko šį norą, nes Bimba pasitelkė jį palaikyti Lietuvos malūnininkų sąjungą. Ji patvirtino, kad J. Bimbos žinios apie valcinių malūnų tankį teisingos ir kad „*pastačius vieną porą vartotų ūkinių valcų nebus kenksminga kaimynams malūnininkams*“³⁶. Prekybos departamentas neprieštarauja dėl naudotų valcų, bet pabrėžia, kad „*naujiems valcams iš užsienio įvežti leidimai neduodami*“³⁷.

Žinias apie valcinių malūnų tankį J. Bimbos prašymu suteikė Kamajų valsčiaus viršaitis („*Pažymiu, kad iš Kariūnų kaimo (buv. Kamajų dv.) šio valsčiaus iki artimiausių valcinių malūnų nuotolis yra: a) iki Rokiškio – 19 km, b) Panemunėlio – 15 km ir c) iki Svėdasų vls. Zoviškių – septyniolika kilometrų.*“)³⁸.

Dar apie patį projektą. Boris Helcermanas, suprojektavęs nemažai malūnų, daro projekte braižymo technikos klaidų arba tiesiog atsainiai žiūri į savo darbą. Pavyzdžiui, plane pjūvis EF nesutampa su pjūviu EF brėžinyje. O pažymėtas plane GH pjūvis nesutampa išilginiame pjūvio brėžinyje su GH pjūviu.

Maušo Jofės malūnas Panemunėlio geležinkelio stotyje

Malūnas³⁹ stovėjo vieškelio Kamajai–Panemunėlis kairėje pusėje. Statytas iš cemento blokelių ir yra 14,80 × 9,05 m dydžio. Malūnas nuo vieškelio 12,90 m. Sklypas maždaug 30 × 30 m dydžio. Sklype telpa ir 8 × 6 m dydžio statinys, kuriame yra kontora, darbininkų valgykla, prausykla, laukiamasis kambarys.

Malūno patalpa 9,5 × 4,30 m dydžio. Ji padalyta beveik pusiau ir 2,45 m

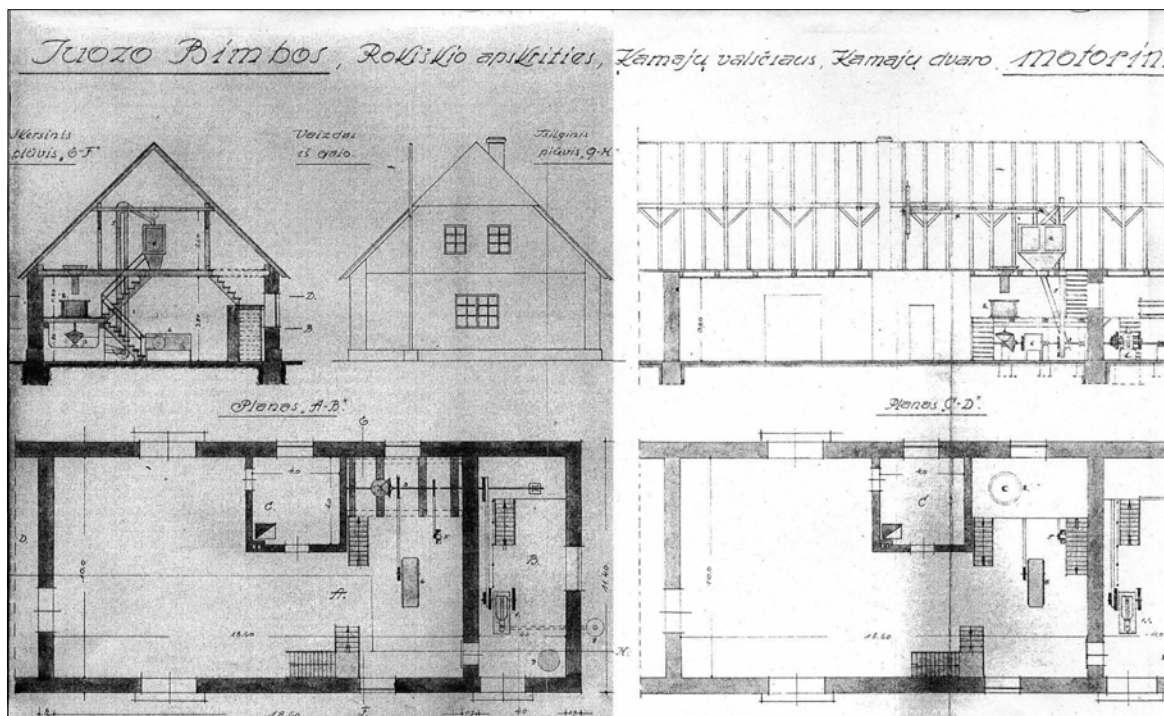
³⁵*Ten pat*, l. 8.

³⁶*Ten pat*, l. 10.

³⁷*Ten pat*, l. 9.

³⁸*Ten pat*, l. 11.

³⁹LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 2651, l. 11.

aukštyje įrengta girnų aikštelė. Joje pastatytos dvi garnos ir kruopinė. Girnų skersmuo ~120 cm. Grūdai iš malūno pastogės per piltuvę patenka į garnas. Po girnų aikštelės įrengta pagrindinė transmisijos ašis. Ji įtaisyta ant 6 betoninių atramų (ant dviejų iš tų atramų įrengtos guoliavietės ir tarp jų 2 skriemuliai, vienas varomasis, kitas laisvas). Malūne pirmas skriemulys suka elevatorių, toliau kūginis krumpliaratis suka ant girnų verpstės įrengtą krumpliaratį, verpstė suka viršutinę girnų pusę. Antrosios garnos įrengtos taip pat, kaip ir pirmosios. Galiausiai kruopinė sukama taip pat nuo pagrindinės transmisijos ašies per skriemulį diržine pavara – kruopinės skriemulį. Virš girnų įrengta papildoma transmisija, per kurią sukamas piklius. Pikliaus dėžėje, kurios matmenys 2,0 × 1,0 × 1,50 m, įrengtas šilku dengtas 8-kampis reketys.

Motorinė 4,50 × 8,50 m dydžio ir 2,85 m aukščio. Joje patalpintas dyzelinis motoras „Ruston“ 48 PS (AJ). Motorinėje įrengtas elektros generatorius, siurblys vandeniui, reostatas ir oro slėginis indas. Kurui per 1 mėnesį sunaudoja 1200 kg žibalo už 360 litų⁴⁰.

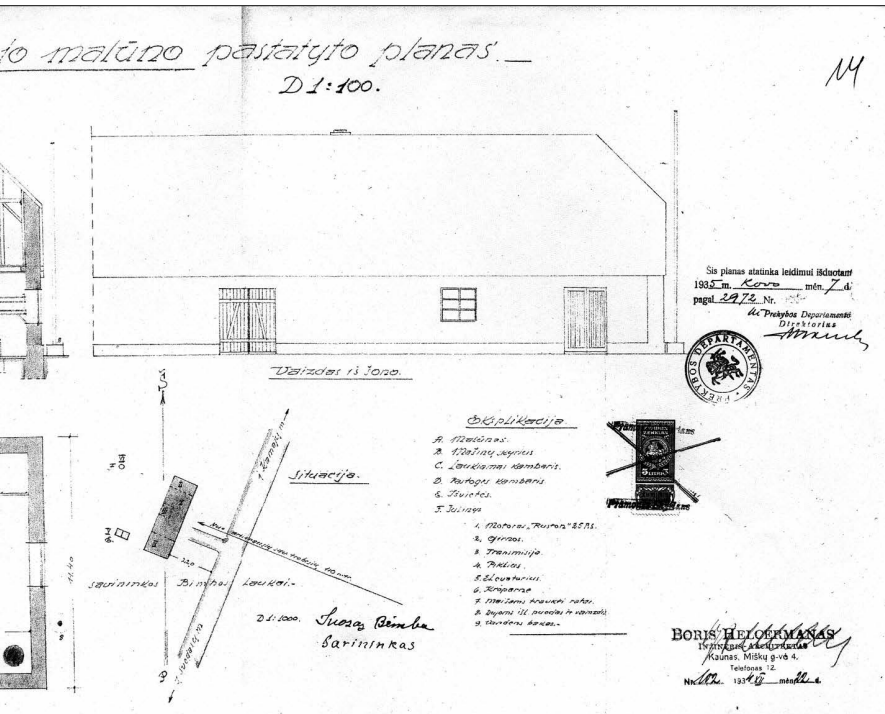
Mauša Jofė savo malūną įsteigė 1931 metais, o jau 1939 m., prasidėjus karui, ėmė stigti skysto kuro. Į tai greitai sureagavo Jofės ipėdiniai. 1939 m. spalio 16 d. Pramonės ir prekybos departamentas gavo jų prašymą leisti iširengti dujų generatorinį variklį⁴¹. Prašymui Finansų ministerija pritarė⁴².

Projektą 1932 m. sudarė inžinierius I. Solominas iš Panevėžio.

⁴⁰ Ten pat, l. 10.

⁴¹ Ten pat, l. 2.

⁴² Ten pat, l. 1.

8 pav. J. Bimbos
Kamajų dvaro
malūnas

Marcelino Neniškio valcinis malūnas, vilnų verpykla Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje

1925 m. sausio 12 d. Marcelinas Neniškis iš Alsetės vienkiemio prašo Atstatymo komisijos pirmininko leisti Panemunėlio stotyje ant savo žemės statyti vilnų verpyklą ir valcinį malūną⁴³, pateikia užpildytą *Klausiamąjį lapą*⁴⁴ ir nurodo, kad vilnų verpykla bus pastatyta per du mėnesius, t. y. apie rugpjūčio mėnesį. Pastatas bus sumūrytas iš degtų plytų ir dengtas skarda. Numatoma pastatyti anglišką žibalinį 20 AJ motorą ir vilnų karšimo ir verpimo mašinas.

Verpyklos pastatas neįmantrios formos, vieno aukšto, 38,9 × 14,30 m dydžio, 7,7 m aukščio, dvišlaičiu stogu, dengtu skarda (atskirtu dviem ugniasienėmis). Pastatas 3 dalių.

Pirma pastato dalis skirta butui ir sandėliui, iš viso – 4 patalpos. Antroje pastato dalyje – verpykla. Verpyklos palubėje – transmisija su skriemuliais. Fasadinėje pusėje stovėjo penkios verpimo mašinos, o prie užpakalinės pastato sienos stovi keturios karšimo mašinos. Trečia dalis – malūnas. Šioje dalyje atskirtas mašinų skyrius.

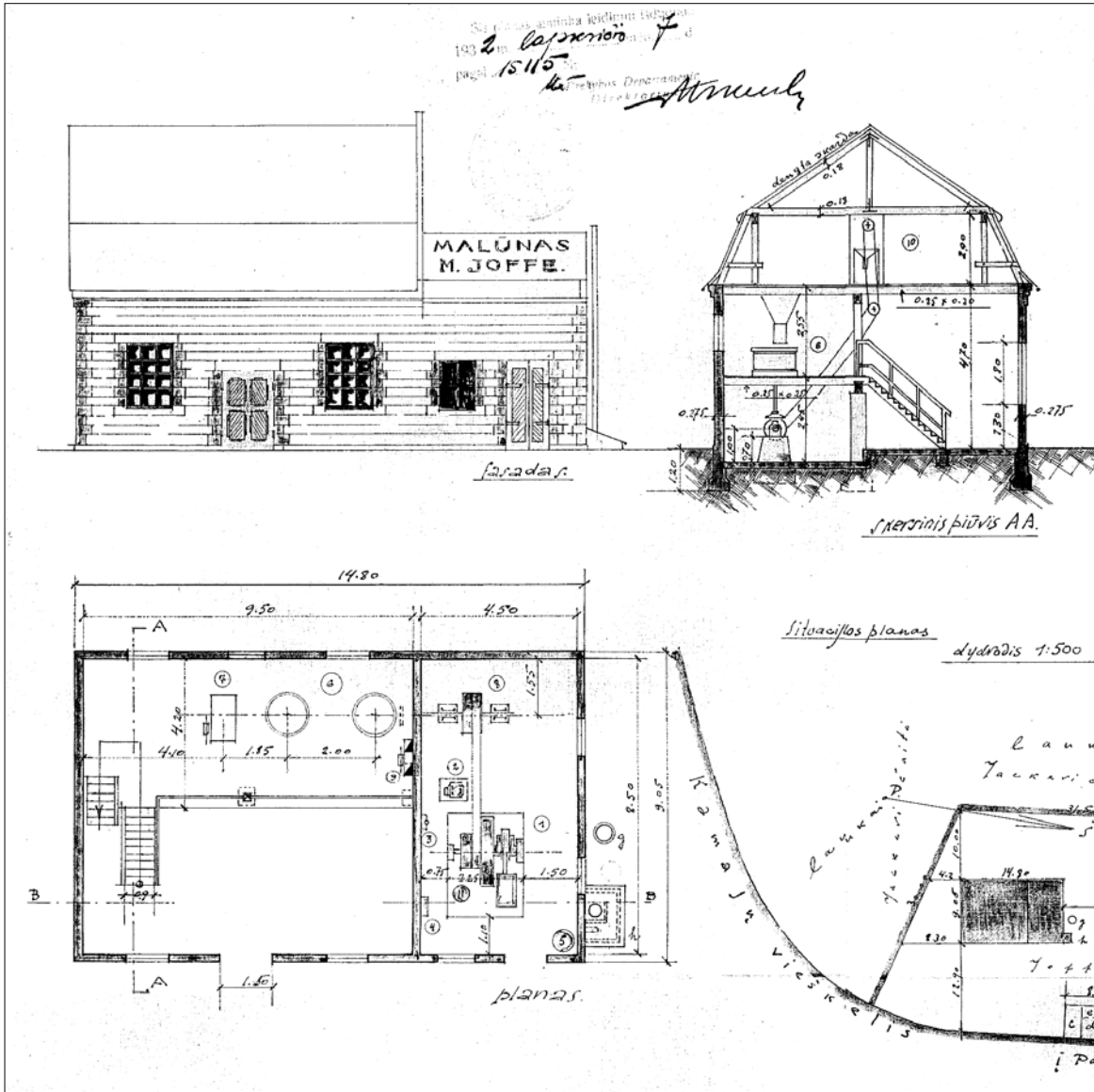
Malūno patalpoje 1,7 m aukštyje įrengta girnų aikštelė. Girnų aikštelėje – dvejios girkos ir du valcai. Ant malūno grindų prie valcų stovi elevatorius (4), piklius (5), plokščiasietis (6), trejeris (7), aspiratorius (8), magnetas (9), filtras ir transmisija (10).

Ant girnų aikštelės patenkama vienais laiptais, o į pastogę – laiptais su tarpine aikštele.

Mašinų skyriuje variklis su stačiu cilindru ir skriemuliu. Nuo variklio diržine pavara sukama girnų ir valcų transmisija. Nuo jos galo per skriemulį diržu perduodami sūkiai į palubėje esančią didžiąją transmisiją.

⁴³LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 656, l. 48.

⁴⁴Ten pat, l. 74.

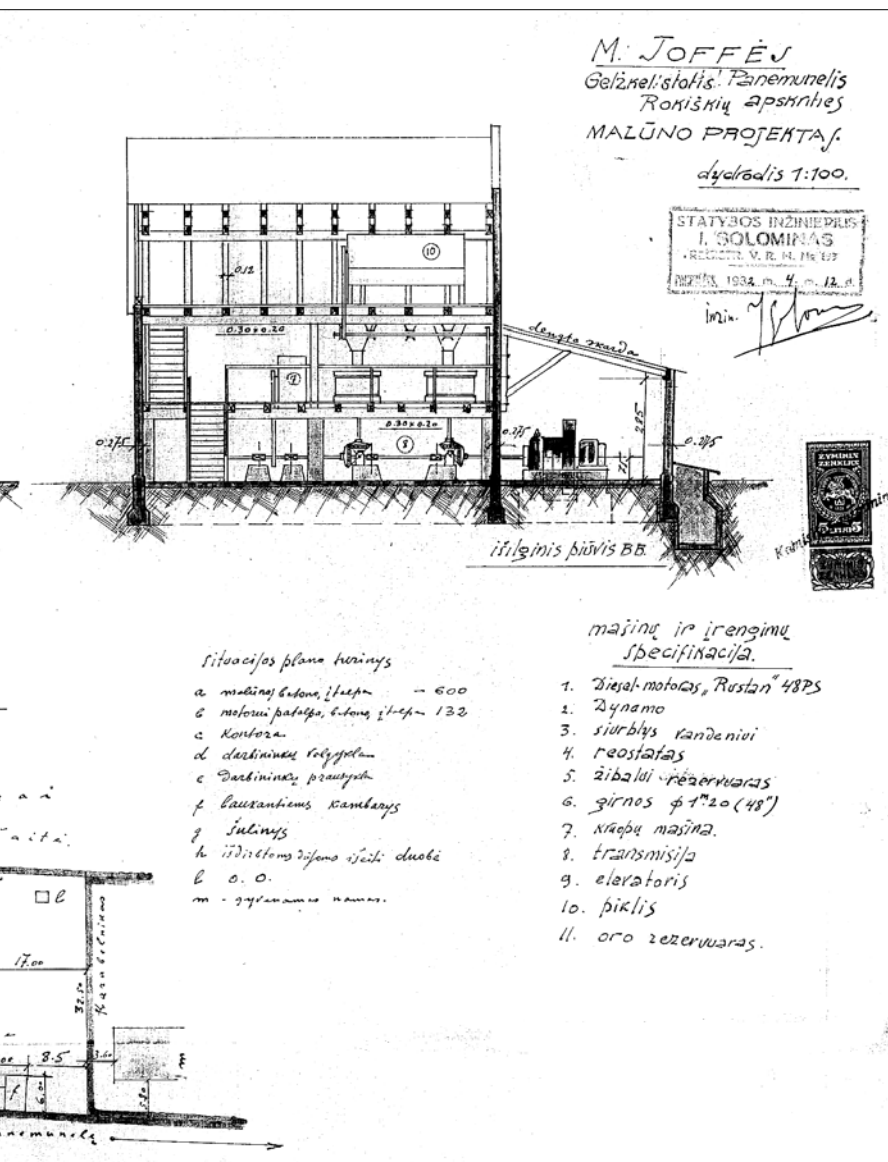
Nuo pagrindinės transmisijos varančiojo skriemulio staklės sukamos tokia seka: aspiratorius (8), trejeris (7), elevatorius (4), nenurodyta mašinos paskirtis (16), vėl į kitą elevatorių, plokščiasietį (6), filtrą (10), magnetą (9), piklį (5). Nuo pat palubės pagrindinės transmisijos varančiojo skriemulio ašis eina per sieną į verpyklą ir ten pakaitomis suka dešinėje ir kairėje išrikiuotas mašinas. Pažymėtina, kad skriemulių matmenys mažai įvairuoja. Guolių ir gėmbių išdėstymas gana ritmiškas.

Malūną-verpyklą projektavo inž. J. Zametas. Leidimas Nr. 10226, patvirtintas Prekybos departamento direktoriaus M. Mack [neįskaitoma]. 1930 m. lapkričio 19 d. gautas leidimas Nr. 15550 malūnui išplėsti – pristatyti priestatą milo vėlyklai⁴⁵.

1934 m. malūnas vėl plečiamas, pastatas pailgėja 19,65 m. Neturiu duomenų, ar senoji įmonės dalis, jos įranga

⁴⁵Ten pat, l. 30.

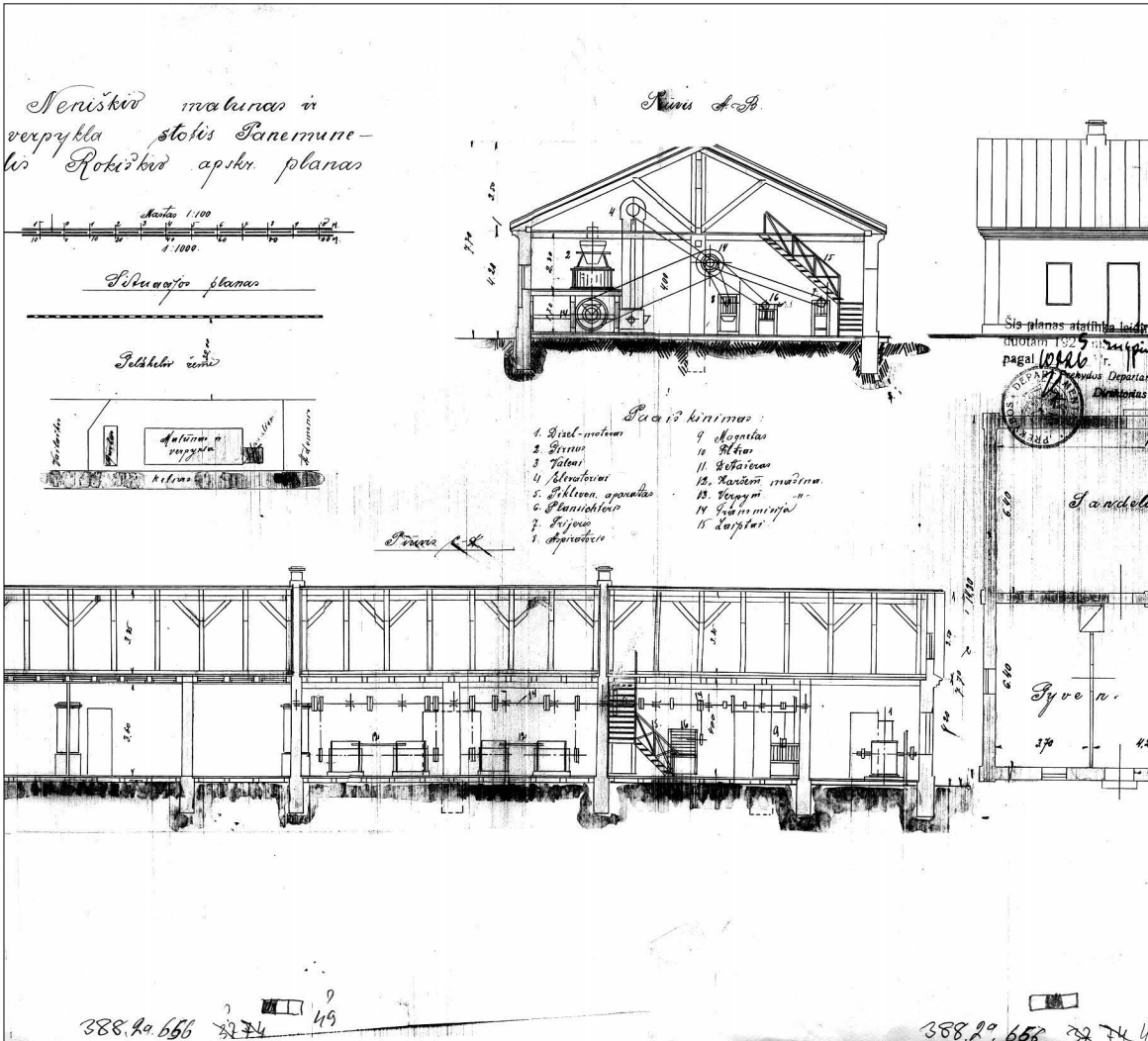
9 pav. M. Jofės
malūnas Panemunėlio
geležinkelio stotyje

pakito, gal kai kurie įrenginiai perkelti į naują pastatą. Tačiau palyginus įrenginių matmenis, transmisijos padėtį, galima manyti, kad didžiuma įrenginių naujai pastatyti. Girnų aikštelė bent 30 cm aukščiau nei senojoje dalyje, su dviem valcais ir dviem porom girnų, kruopine ir aspiratoriumi. Dabar priestate pastatytas naftos motoras, atskirtas mūrine siena. Patalpos kampe atskirtas nedidelis kambarys, matyt, poilsiui arba kontorai. Už kapitalinės sienos 3 patalpos, didžioji skirta motorinei, kurioje stovi nafta varomas motoras su priklausiniais, vandens siurbliu, yra atitvertas dušas ir prausykla. Kitoje patalpoje – milo vėlykla, trečioje – staliaus dirbtuvė.

Transmisijos palubėje įrengtos abiejų transmisijų ašys orientuotos išilgai malūno. Jas gali sukti kiekvienas variklis atskirai arba kartu.

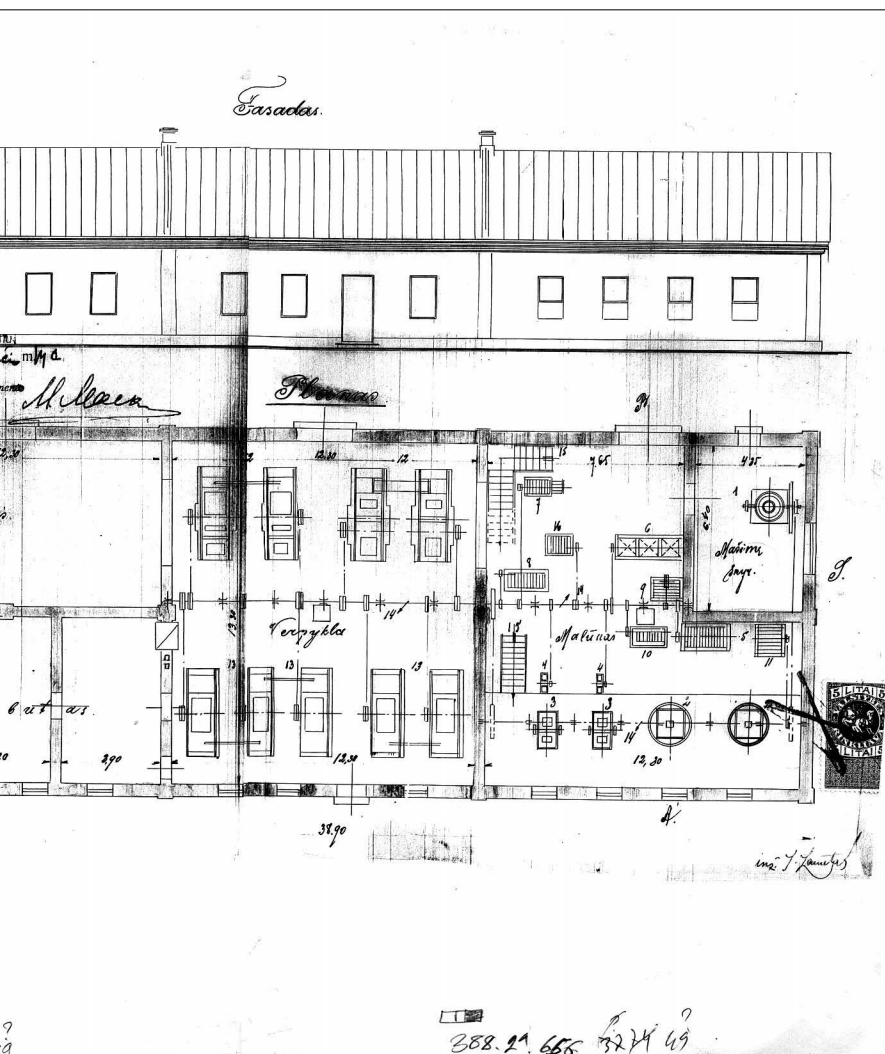
Iš brėžinio matyti, kad plečiantis malūnui labiau rūpintasi darbininkų gerove, įrengtas dušas, praustuvai.

1937 m. – dar vienas įmonės išplėtimas. Dabar staliaus dirbtuvėje pastatomos tekimo staklės⁴⁶, kiemo pusėje – 3 × 3 m dydžio kalvė, o malūno gale – 8 × 4,5 m dydžio, dvišlaičiu stogu lentpjūvė. Skersai lentpjūvės įrengti bėgiai į pastogėje įrengtą gaterį. Sūkiiai į gaterį perduodami per iškasoje įrengtą transmisiją. Be gaterio, lentpjūvėje dar yra apskritas pjūklas. Pastogėje priešpriešiais įrengti vartai, kad būtų galima apdoroti ilgus medienos ruošinius.

Matyt, verslas buvo sėkmingas, nes 1938 m. M. Neniškis prašo leisti Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje įrengti elektros tinklą ir tiekti koncesijos pagrindais miestelio gyventojams elektros srovę. Prašyme aiškinama, kad elektra malūne yra nuo 1934 metų, tačiau dabar iš tos pat stoties jis noris tiekti elektrą ir kitiems gyventojams. Reikia pastebėti, kad tiek elektros vidaus tinklas, tiek generatorius nepažymėti nei 1934, nei 1937 metų planuose, tačiau elektros tinklo plane aiškinama, kad leidimas elektros stočiai duotas 1934 m. Leidimo Nr. 10504. Iš brėžinio⁴⁷ matom, kad elektros linija ejo Pándėlio

⁴⁶ Ten pat, l. 22.
⁴⁷ Ten pat, l. 49.

10 pav. M. Neniškio motorinis malūnas ir verpykla Panemunėlio geležinkelio stotyje

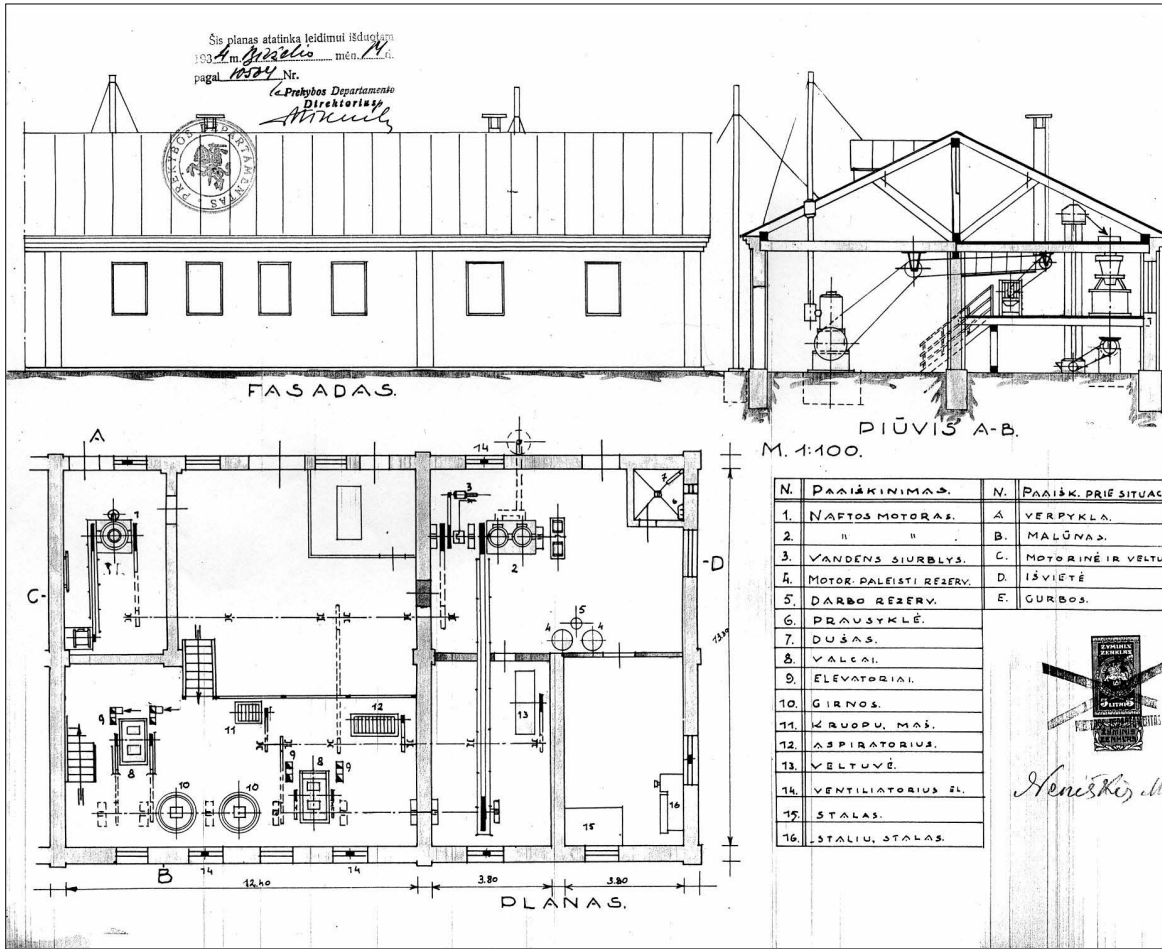
gatvės dešinioju pakraščiu į Vytauto gatvę iki M. Neniškio įmonės ir toliau iki mokyklos, suko kairėn link Kamajų. Einant į Panemunėlio miestelį, elektros linija taip pat ėjo dešinioju pakraščiu. Visas elektros tinklas – 1100 metrų. Kas naudojosi elektra, iš plano nematyti. Miestelyje buvo ir telefono tinklas, bet jis nuvestas kairėje kelio pusėje nuo Panemunėlio miestelio iki mokyklos ir toliau Kamajų gatvę.

1938 metais elektros apšvietimas jau nebuvo labai neįprastas reiškinys Lietuvos miesteliuose.

Jurgio Stočkaus Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės motorinis malūnas

„Jurgio Stočkaus Panemunėlio gelež. st. miestelyje esamo motorinio malūno brėžiniai“

Jurgis Stočkaus 1935 m. prašo leisti statyti motorinį malūną, kuris įkurtas 1925 metais. Jis pateikia ne planus, ne projektą, bet brėžinius „esamo motorinio malūno“

ir tai patvirtina parašu *Klausiamajame lape* 1934 09 09⁴⁸ ir 1934 09 09 brėžiniuose⁴⁹. Po brėžiniais pasirašo ir diplomuotas inžinierius Povilas Litas ir leidimą atitikties planui patvirtinęs Prekybos ir pramonės departamento direktorius Mikuckis.

Vėliau, 1938 m. rugpjūčio 31 d., vietos gyventojų pramonininkų Marcelino Neniškio ir Motelio Jofės prašyme⁵⁰ teigiama, kad jų konkurentas Jurgis Stočkus nusi-statęs prašyti „leidimą malūnui“ statyti (kaip matyti iš to, kas anksčiau išdėstyta, leidimas išduotas prieš 4 metus). Matyt, jokie statybos darbai nebuvo vykdomi, tik įteisinta 1925 metų statyba, kad būtų išvengta galimo pasipriešinimo iš minėtų konkurentų. Prašymu nurodoma: 1) neduoti statyti malūno ir 2) informuojama, kad toks pat prašymas nusiųstas Rokiškio apskrities komisijai. Abu prašytojai nurodo, kad jiems darbo neužtenka, todėl trečias malūnas nereikalingas. Jei bus pastatytas trečias, visi trys neturėsį darbo. Teigiama, kad abu malūnai įdėję didelį kapitalą ir ūkininkai gerai aptarnaujami, o Stočkus to padaryti negalės.

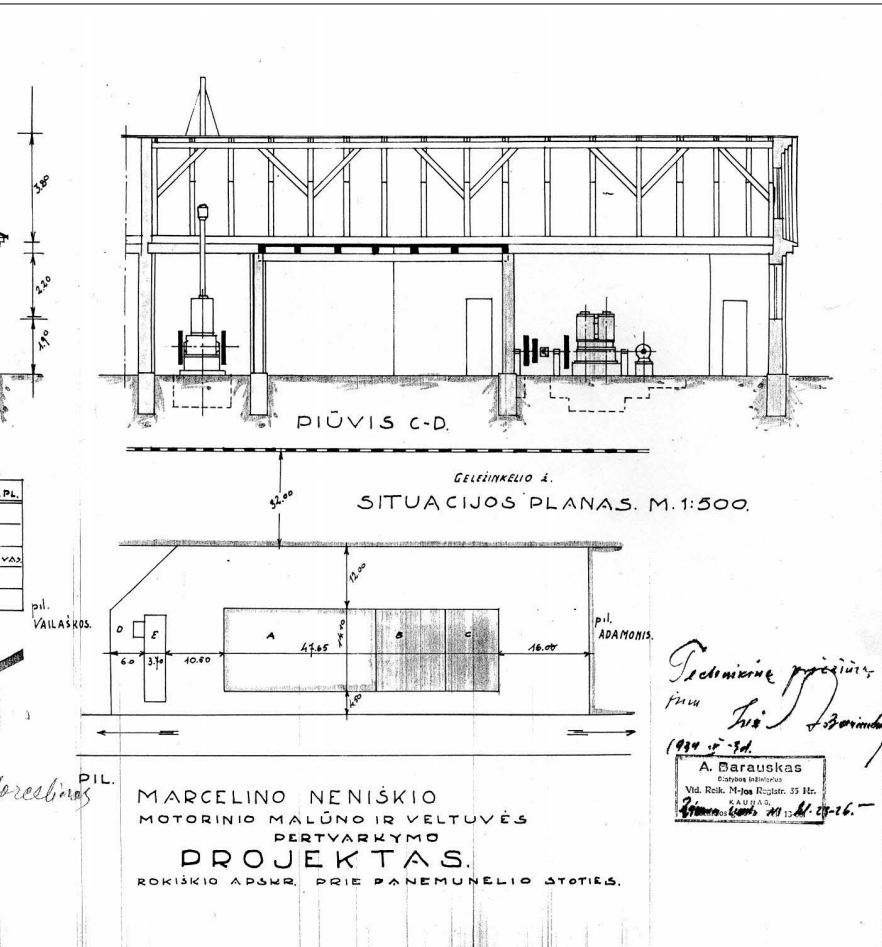
Gal ir neatsitiktinai 1937 04 29 Panevėžio skyriaus technikos inspektorius ra-šo, kad Jurgio Stočkaus lentpjūvė su namų darbo gateriu yra prasta, savininkas ją norėjo parduoti ir lentpjūvę uždaryti. Pažymi, kad lentpjūvė kitoje geležinke-

⁴⁸ LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 1919, l. 10.

⁴⁹ Ten pat, l. 11.

⁵⁰ Ten pat, l. 2.

11 pav. M. Neniškio motorinis malūnas ir vėlykla

lio pusėje, jos lokomobilis rastas blogos būklės ir jam nebuvo leista veikti, bet dabar jis suremontuotas ir bus bandomas tik 1937 05 05. Kiek keistas oficialaus asmens aiškinimas, ką norėjo ir ko nenorėjo savininkas daryti. Rašte dar pažymima, jog artimiausia lentpjūvė yra Mikiškių kaime Skāpiškio valsčiuje.

Iš *Klausiamąjo lapo* nematyti, kad Jurgis Stočkus nori remontuoti lentpjūvę, nėra apie ją užuominos.

Iškalbingiausias ir tiksliausias dokumentas yra „... esamo motorinio malūno“ brėžiniai⁵¹, kuriais remiantis aprašomas šis malūnas.

Malūnas buvo dešinėje Vytauto Didžiojo gatvės (vedančios iš Panemunėlio geležinkelio stoties į Rokiškį) pusėje. 8,5 x 15,2 m dydžio malūnas su visais skyriais stovi lygiagrečiai gatvei nedideliame, 31,2 x 42,0 m dydžio, sklype, 4,25 m nuo gatvės. Už malūno – šulinys, prie pat malūno varikliui aušinti. Giliau sklype 9,5 x 8,5 m dydžio gyvenamasis namas ir vos 6,6 m atstumu – nedidelė, 5,2 x 8 m, daržinė. Prie jos – dviejų patalpų išvietė su tvorele prieš ją.

Klausiamajame lape nurodoma, kad trobesiai dengti cinkuota skarda⁵².

Fasadinėje pusėje vieno aukšto motorinė ir dviejų aukštų malūnas. Fasade 4 langai šešiarūčiai pirmame aukšte ir

⁵¹ Ten pat, l. 11.

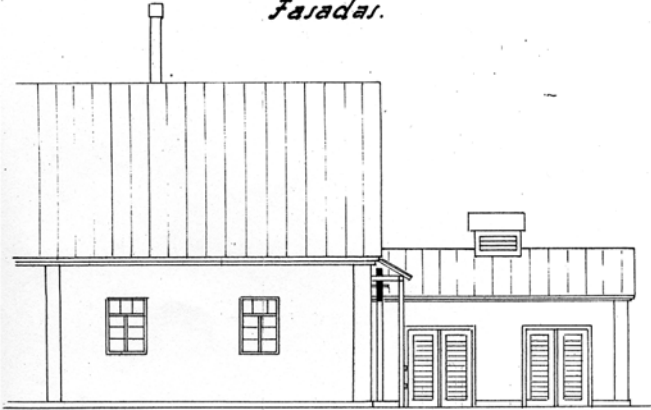
⁵² Ten pat, l. 10.

Pil. Neniskio Marcelino, Panemunėlio geležk. stoty, Rokiškio apskr.

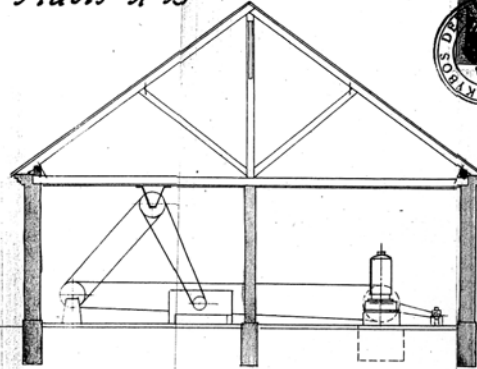
PROJEKTAS.

1:100

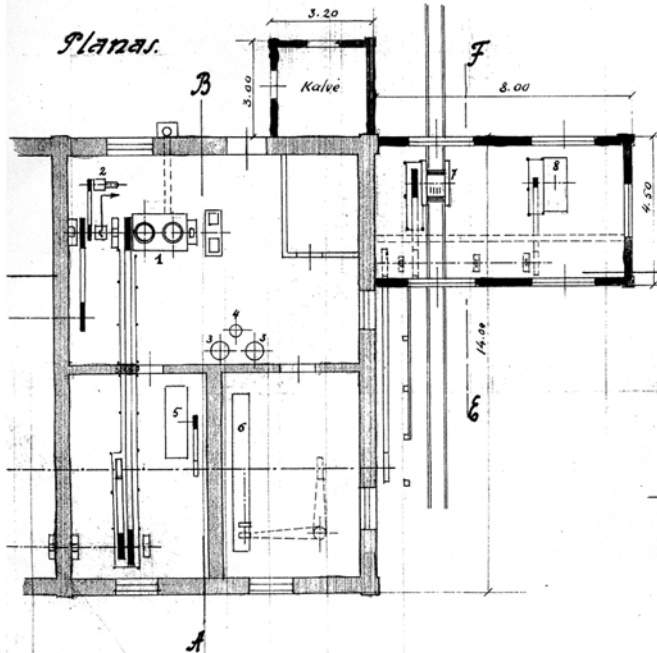
Fasadas.

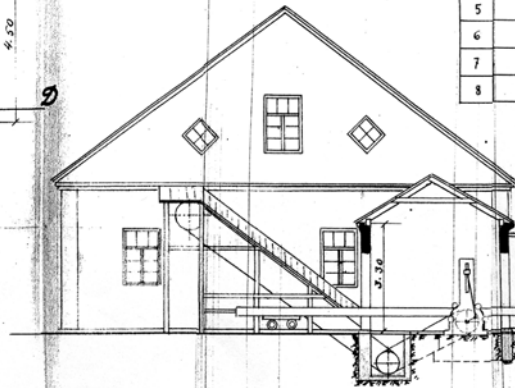
Piūvis A-B

Planas.

Piūvis E-F

1
2
3
4
5
6
7
8

Jonas Javininkas. Marcelinas, Kari...

388.2.656.22

22

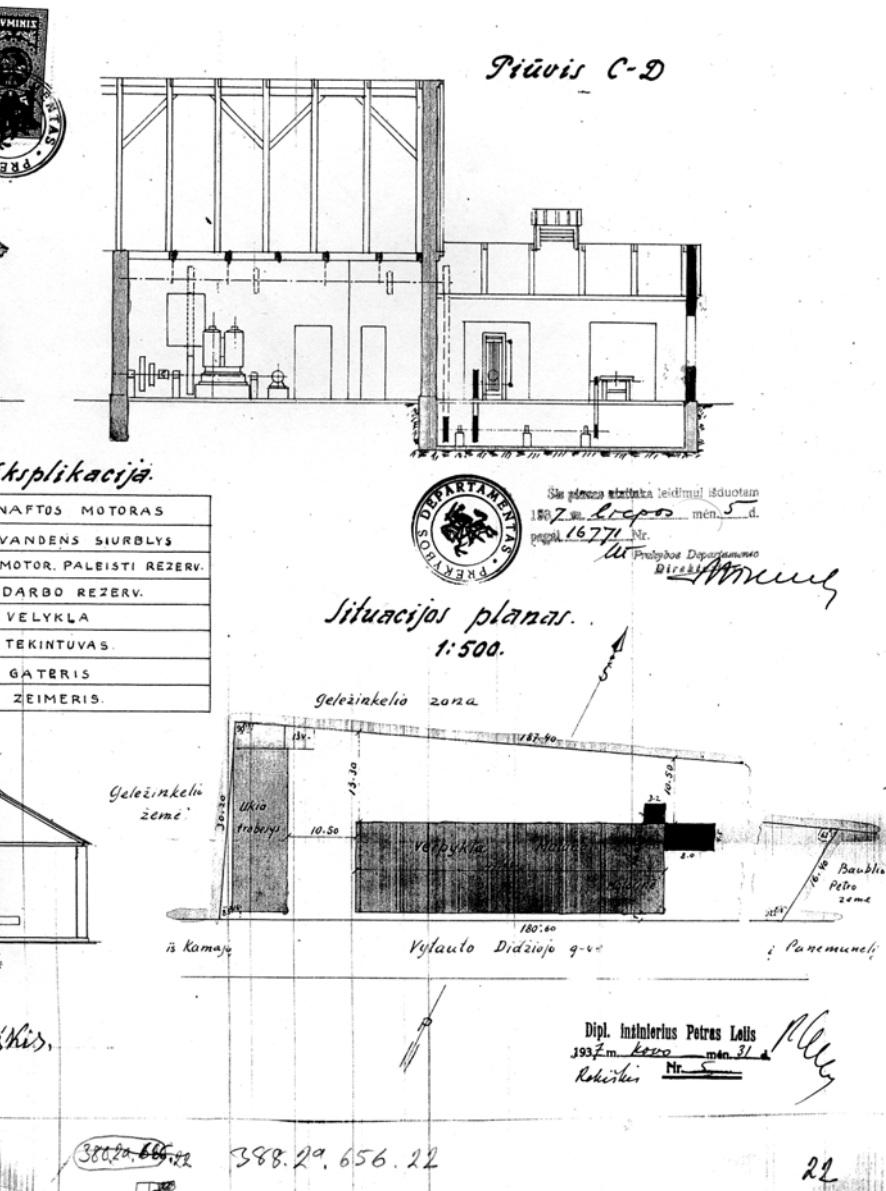
388.2.656.22

388.2.656.22

2 šešiaryčiai antrame aukšte. Šoniniame vaizde 2 tokie patys langai pirmame aukšte ir 2 – antrame. Užpakaliniame fasade pirmame aukšte 3 langai ir durys į motorinę. Likusio fasado pirmame aukšte 3 langai. Fasade trejos durys. Vienvėrės pirmosios veda į šaltkalvio dirbtuvę, aptarnaujančią malūną. Joje tekinimo staklės ir darbastalis. Iš jos galima patekti į motorinę. Antrosios durys veda į laukiamąjį su krosnimi. Trečiosios dvivėrės durys veda į malūną. Iš laukiamojo pro duris taip pat galima patekti į malūno patalpą.

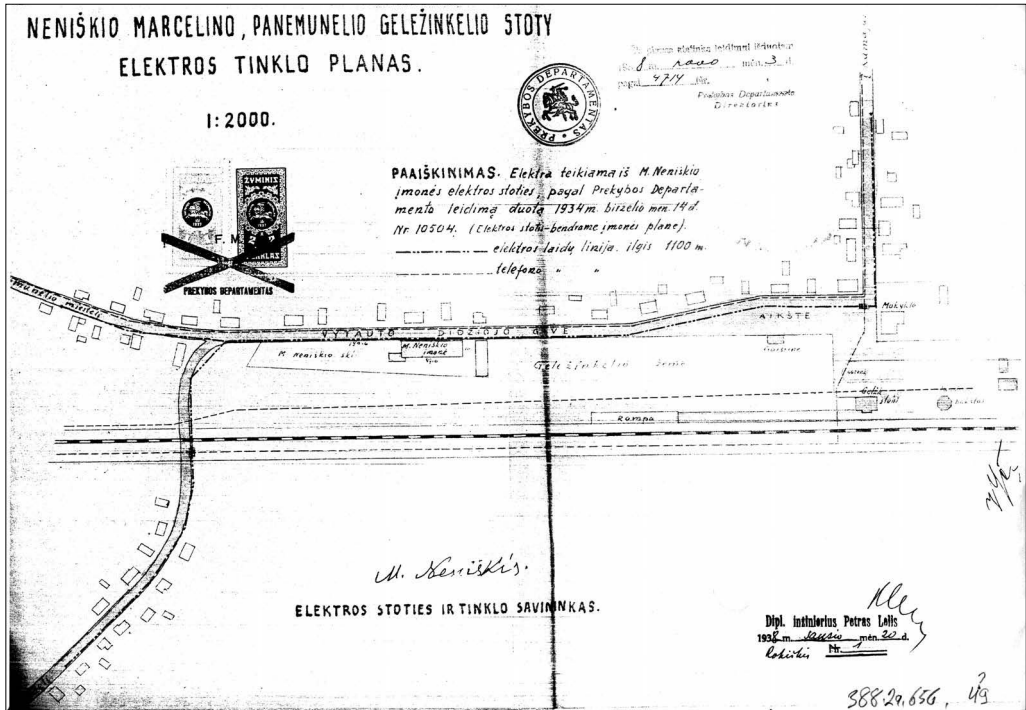
esamos pramonēs īmonēs praplētīmo (lentpiūvēs pristatymo).

12 pav. M. Neniškio praplēsta pramonēs īmonē

Malūno patalpoje girnų aikštelė 2,3 × 5,5 m dydžio, po ja įrengta transmisijos ašis su dviem poromis kampinių krumpliaračių viršutiniams girkakmeniams sukti. Ant tos pat ašies yra varomasis skriemulys, priimančis sūkius diržine pavara nuo variklio, laisvas skriemulys ir skriemulys, perduodantis sūkius į antrąjį griautinį 2,2 m aukščio aukštą pikliui ir elevatoriui sukti. Šiame aukšte yra ir piltuvės grūdams į girkas pilti.

Grįžtame į motorinę. Ji 3,4 × 8,3 m dydžio ir 3,10 m aukščio, su dviem langais ir durimis į lauką ir į malimo skyrių. Motorinėje beveik per vidurį pastatytas vieno

13 pav. Elektros tinklo planas Panemunėlio geležinkelio stotyje

gulsčio cilindro „Monin“ firmos 35 AJ motoras. Patalpos kampe naftos bakas ir vandens siurblys. Už malūno sienos vėl naftos bakas, duslintuvas ir išmetimo vamzdis. Malūno transmisija sukama 90 cm skriemuliu nuo variklio ~ 100 cm skriemuliu, kuris suka pagrindinę transmisiją. Motorinėje variklio diržinė pavara neapsaugota, o malimo skyriuje – aptverta ir uždengta girnų aikštelės perdenginiu. Girmos 48 colių. Į girnų aikštelę užlipti įrengti laiptai. Atskiri laiptai veda į pastogę.

Malūnas gana kompaktiškas, braižytas prityrusio inžinieriaus Povilo Lito, gyvenančio Rokiškyje, Basanavičiaus g. Nr. 5. Tačiau motorinė neatskirta nuo degančių malūno dalių.

Antano Diržio, gyv. Rokiškyje, „ūkiškas automatinis vėjo malūnelis“

Tiriamoje teritorijoje tarpukariu vėjo malūnus ėmė keisti motoriniai, tačiau buvo mėginimų atsisakyti tradicinio ketursparnio vėjo malūno su beveik gulsčia sparnų ašimi. Jau 1932 m. Rokiškio policijos tarnautojas Antanas Diržys, gyvenantis Sodų g. Nr. 10, bando užpatentuoti „ūkišką automatinį vėjo malūnelį...“ Kaip sužinome iš bylos⁵³, jo išradimo esmė ta, kad vėjo malūnui su vertikalia ašimi nereikia krumplia-račių, vėjo rotorius sukasi nuo nedidelio vėjo ir vėjo nereikia gaudyti. Malūnas veikia pučiant bet kokiam vėjui.

„Fig. 5 N Karuselinio tipo vėjo variklis skersiniame ir išilginiame pjūviuose⁵⁴. Tarp dviejų dugnų-skritulių, uždėtų ant vertikalės ašies,

⁵³ LCVA, f. 388, ap. 2^a, b. 2768, l. 5.

⁵⁴ Ten pat, l. 6.

įdėti trys sparneliai ABC. Kiekvienas sparnelis susideda iš dvejų dalių, iš puscilinderio mn ir palenkto plokštelės p . r. Puscilinderį mn sudaro tokio cilindro pusė, kurio diametras lygus pusei spindulio to ratlankio, tarp kurių sudėti sparneliai (dugnas-skritulys gali būti didesnis, kaip parodyta brėžinyje fig. 5 N). Puscilinderis taip pat ant dugno padėtas, o jo chorda sutampa su dugno spinduliu, atvestu iš centro. Puscilinderio pakraštys n yra ilgesnis ir pereina chordą $1/10$ -ta dalimi jos ilgio, sudarydamas su ja kampą, truputį didesnį už d . Plokštelė p . r. palenkta sparnelių ratlankio spinduliu, kurio chorda lygi $4/5$ to spindulio. Plokštelė įdėta tarp taškų p . r. Taškas p yra šalia chordos link puscilinderio įgaubimo per vieną dešimtąją dalį jo ilgumo ir per vieną trečdalį atstumo nuo puscilinderio pakraščio m , taškas r bus ant ratlankio toje vietoje, kur persikirs; tašo p ilgis lygus $4/5$ spindulio⁵⁵.

Sparnelis turi būti taip padarytas, kaip parodyta brėžinyje. Variklis turi būti dvilypis dvejų aukštų, kaip parodyta fig. 6 N. Sparneliai sudėti tarp trijų dugnų. Variklis būtinai turi būti dvejų aukštų, nes taip būna vienodesnis ėjimas, daugiau apsisukimų ir žymiai galingesnis.

Proporcija variklio su girnomis tokia kaip fig. 7 N. Girnų skersmuo turi būti tris kartus mažesnis už variklio skersmenį. Variklio aukštis turi būti dešimt kartų didesnis už girnų skersmenį. Pavyzdžiui, jei girnų skersmuo 40 cm, tai variklio B skersmuo turi būti nuo vieno metro iki 1,20 m, variklio aukštis nuo trijų iki 4 m. Tokios proporcijos malūnas gali veikti esant mažam vėjo greičiui...⁵⁶

* * *

Panemunėlio apylinkės ne itin išsiskyrė iš kitų vietų vėjo ir vandens malūnų santykiu. Palyginimui galima pasinaudoti kartografinė medžiaga – žemėlapiams, suskirstytais planšetėmis. Planšėčių plotai neatitiks mūsų apibrėžto tyrinėjimo ploto, tačiau tarpusavyje jų plotai yra lygūs ir maždaug vienalaikiai pagal žemėlapių sudarymo laiką (~ XX a. pradžia).

Aukštaitijoje:

Rokiškio lape	R18	7 vėjo malūnai	6 vandens malūnai
Užpalių lape	R19	0 vėjo malūnų	5 vandens malūnai
Novo Aleksandrovsko	S19	0 vėjo malūnų	10 vandens malūnų
Kupiškio lape	Q18	9 vėjo malūnai	3 vandens malūnai

Žemaitijoje:

Telšių lape	K18	2 vėjo malūnai	26 vandens malūnai
Rietavo lape	K19	11 vėjo malūnų	36 vandens malūnai

Dzūkijoje:

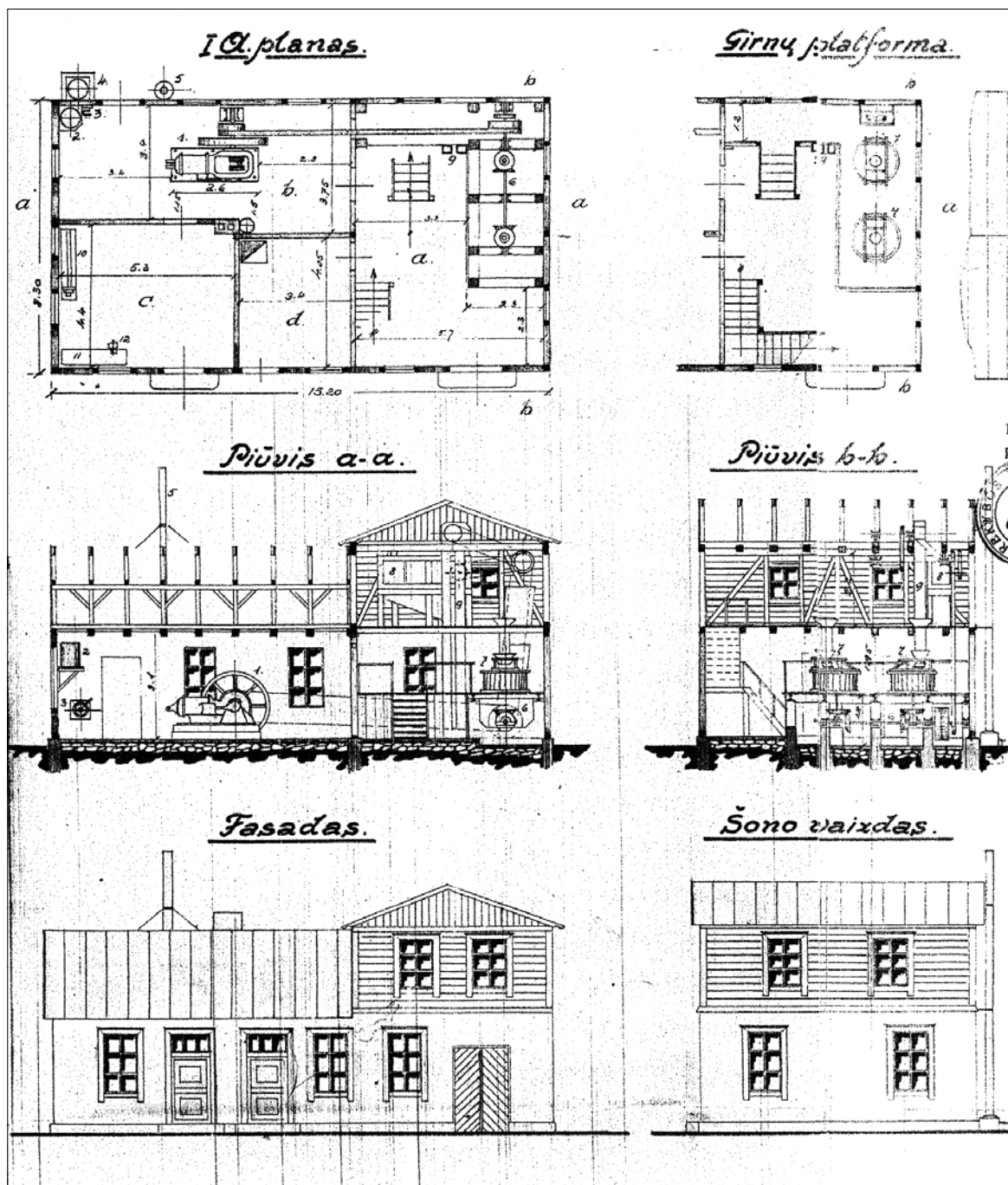
Alytaus lape	O24	6 vėjo malūnai	6 vandens malūnai
Perlojos lape	P25	0 vėjo malūnų	13 vandens malūnų

Vidurio Lietuvoje:

Kėdainių lape	O20	7 vėjo malūnai	11 vandens malūnų
Baisogalos lape	N19	35 vėjo malūnai	12 vandens malūnų

⁵⁵Ten pat, l. 5.

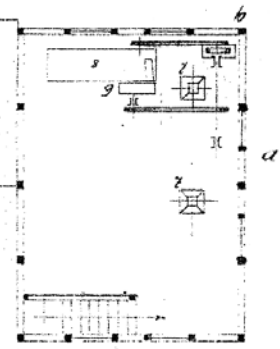
⁵⁶Ten pat, l. 6.

Kaip matyti iš pateiktų skaičių, artimiausių kaimynų atžvilgiu rokiškėnai ir kupiškėnai atrodo geriau už užpaliečius, tačiau lyginant su žemaičiais – kur kas prasčiau, su dzūkais – apylygiai. Vidurio Lietuva atrodo šiek tiek geriau už rokiškėnus.

Lentelės vaizdas pasikeistų, įvedus motorinius ir garo malūnus, kaip pasikeitė ir vaizdas natūroje, žiūrint į Rokiškio panoramą, kurioje puikavosi 3 kepuriniai vėjo malūnai (ypač didelis, su aukštu mūriniu pamatu buvo Rokiškio dvaro malūnas).

I - planas.

Sis planas ataiškina leidinui išduotam
934 m. spalio mėn. 27 d.
pagal 23759 Nr.

Prabėdos Departamento
Direktorius *M. Kulevsky*
Aprašymas.

I - Malūnas.

- a) malūno patalpa.
- b) motorinė.
- c) šaltk. dirbtuvė
- d) laukiam. kamb.

II - Šulinys.

III - Gyven. namas.

IV - Įsivietės.

V - Daržinė.

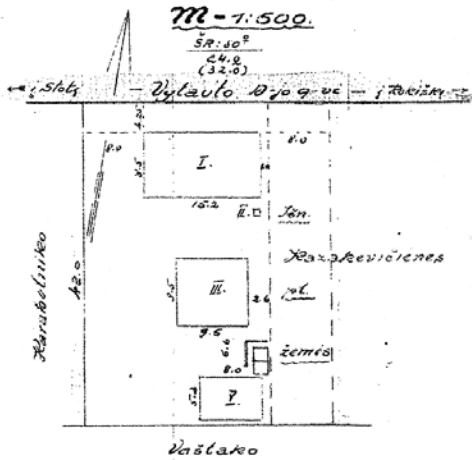
- 1- Motoras, Moun' 55 HP
- 2- Naftos kuras.
- 3- Vandens siurblys.
- 4- Naftai laik. kuras.
- 5- Dujintuvas ir išm. vamzdis.
- 6- Svėb. transmisija.
- 7- Gurnoz. 48°.
- 8- Partius.
- 9- Elevatorius.
- 10- Tekinam. stotelis.
- 11- Stalas
- 12- Šriukštė kuras.

Dipl. statybos inžinierius
POVILAS LITAS
Rokiškis, *Panemunėlio* vėl. Nr.
Užsakymo Nr. 22
1934 m. *IX* mėn. 9 d.
Povilas Litas

Savininkas:

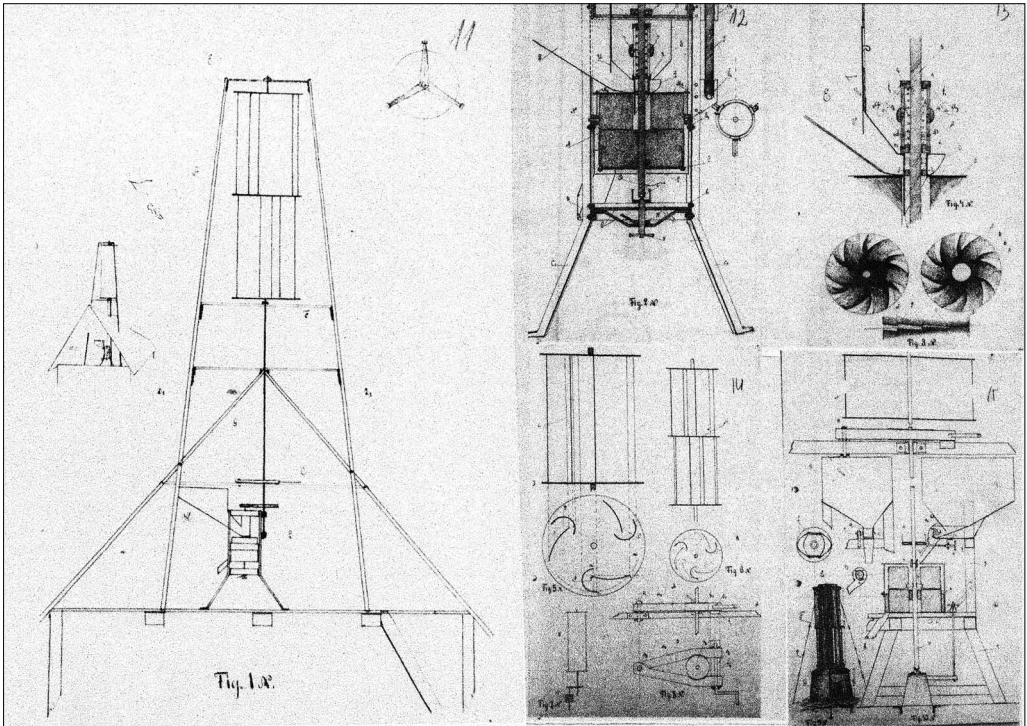
Situacijos planas.

SR. 10°
24.0
(32.0)
Vylaulė 10 jo g. vė - į Rokiškį
Vestakio

14 pav. J. Stočkaus motorinis malūnas Panemunėlio geležinkelio stotyje

Trečiame dešimtmetyje nebeliko nė vieno iš trijų. Tarpukario pabaigoje niekas naujų vėjo malūnų nestatė. Jau maždaug nuo 1924 metų malūnai nagrinėjamoje vietovėje sparčiai progresavo, kai verslininkai nebebijoję investuoti į malūnininkystę. Kaip matome iš aukščiau išdėstytos medžiagos, paremtos archyviniais duomenimis, tarpukario laikotarpiu vyko dideli poslinkiai plėtojant malūnininkystę. Vėjinius malūnus pradėta keisti motoriniais, vandens malūnuose vandens ratus – vandens turbinomis (dažniausiai Frenzio tipo).

15 pav. A. Diržio automatinis vėjo malūnėlis

Norint statyti ar rekonstruoti malūną, reikėjo gauti Statybos komisijos leidimą, pateikiant užpildytą Klausimų lapą ir 3 egzemplioriais projektą. Apskrities Statybos komisija sprendavo, ar patenkinti statytojo prašymą. Dažniausiai Statybos komisija „nerasdavo kliūčių neleisti statyti malūną“ ir projektas būdavo siunčiamas aukščiausiai instancijai, ši tvirtindavo planą ir duodavo leidimą statyti ir veikti malūnui. Žiūrėdavo, ar atitinka statybinius, priešgaisrinius, darbo saugos, sanitarijos ir higienos reikalavimus, o vėliau dar žiūrėdavo ir stabdydavo konkurenciją, kad nebūtų švais-tomos lėšos, pavyzdžiui, statant ir perkant brangius valcus. Palyginus su caro laikais, leidimų išdavimo tvarka buvo gerokai supaprastinta. Matyt, tai turėjo įtakos ir malūnininkystė šuoliui.

Kaip matyti iš išdėstytos medžiagos, reikalavimai vis griežtėjo, dažniausiai kliento ir malūną aptarnaujančiųjų naudai. Įrengiami laukiamieji, prausyklos, valgomieji kambariai, ventiliatoriai, dulkių filtrai, buvo būtinos išvietės, daug dėmesio skirta transmisijų apsaugai, nes malūnuose, ypač motoriniuose, vyravo diržinės pa-varos. Iš peržiūrėtų projektų tik vienam buvo išduotas leidimas, nepaisant šių rei-kalavimų. Ypač kruopščiai buvo žiūrima, kad motorinės būtų ne per ankštos, kad būtų įrengtos ugniasienės. Didelis dėmesys buvo kreipiamas insoliacijai, langų ir grindų ploto santykiui.

Leidimus reikėjo išsirūpinti ir anksčiau, dar carų laikais statytiems malūnams. Tačiau ir naujai pastatytiems ar patobulintiems seniesiems ne visi skubėdavo susi-tvarkyti leidimus. Dažnai pirmiau darydavo rekonstrukcijas ir tik tada, kai administ-racija prispausdavo, pradėdavo rūpintis leidimu.

Prekybos departamentui patekusi medžiaga dažniausiai buvo vadinama projektu, o neretai tai būdavo esamo malūno apmatavimo brėžiniai. Pateikus tokią „projektą“, būdavo reikalaujama, pvz., Laibgalių malūne, padidinti langus (caro laikais jie galėjo būti ir maži). Malūno savininkas langus pataisė tik projekte. Iš disponuojamos medžiagos (15 brėžinių) galima teigti, kad vėjo malūnuose statomi motorai nepalikant galimybės, esant reikalui, naudotis atsinaujinančia, vėjo energija. Bet prasidėjus karui motoriniuose malūnuose malūnininkai stengėsi variklius keisti dujų generatoriais, nes naftos produktai buvo reikalingi karo reikmėms.

Motoriniai ir vandens malūnai dažniausiai vienatūriai (malūno erdvė per du aukštus, o tarpaukštyje įrengta girnų aikštelė). Tai, ko gero, aukštaitiškų malūnų bruožas.

Iš turimos medžiagos matome, kad tiriamajame plote vyrauja tokių firmų kaip „Perkun“⁵⁷, „Ruston“, „Manin“, „Deutz“ varikliai, be to, dažnai nenurodoma variklio markė, tik galingumas. Mūsų duomenimis, iš variklių mažiausią galingumą parodė vandens ratas ~ 4 AJ, o galingiausias įrengtas variklis buvo 120 AJ (M. Neniškio malūne).

Tyrinėtuose malūnuose dažniausiai įrengiamos 1-2 48'' (122 cm) gornos. Dažnai malūnai nuo vienos girnų poros ir vieno pikliaus išauga iki viso įmonės komplekso, kaip kad buvo M. Neniškio įmonėje. Marcelinas Neniškis ypač pasižymėjo verslumu. Jis jau 1926 m. įkūrė verpyklą, 1927 m. – motorinį malūną, 1930 m. – milo vėlyklą, 1934 m. įsigijo generatorių įmonei apšviesti, 1937 m. įrengė lentpjūvę, o 1938 m. jau gavo leidimą statyti 1100 m elektros liniją ir tiekti gyventojams elektrą. Visa įmonė tilpo palyginti mažame, 180 × 30 m dydžio, sklype. Malūno brėžiniuose 1934 m. buvo pažymėta: dvi poros girnų, dveji valcai, du elevatoriai, pikliai, plokščiasietis, trejeris, aspiratorius, magnetas, filtras, keturios karšimo, penkios verpimo mašinos, milo vėlykla, tekinimo staklės, gateris, apskritas pjūklas, be to, įrengta ventiliacija, pasirūpinta sanitarijos ir higienos klausimais.

Atrodytų, kad didelio malūno galingumo ir gausybės technikos turėjo pakakti Panemunėlio stoties gyventojams, juolab kad buvo dar ir Jofės malūnas. Tačiau atsirado trečias – Jurgis Stočkus. Prieš Stočkų susivieniję Neniškis su Jofe stengėsi, kad Stočkui nebūtų leista statyti naują malūną. Buvo teigiama, kad trims neužteks darbo. Tačiau leidimas buvo išduotas.

Malūnininkystė Lietuvoje tarpukariu intensyvėjo, tobulėjo technologija, augo darbo kultūra, bet visa tai nubraukė sovietinė okupacija.

16 pav. „Perkun“ firmos variklių reklama

⁵⁷ Firmos „Perkun“ reklama.

Skaros ir skarelės: Panemunėlio apylinkių tradicijos ir mados

Inga Nėnienė

Ivadas. Skaros ir skarelės – viena mėgstamiausių ir įvairiausių moterų aprangos dalių bei aksesuarų. Laiko tėkmėje ši puošmena išlaikė tradicinius ir įgavo naujų išvaizdos bei nešiosenos ypatumų. Kintantis kaimo gyvenimo būdas bei nykstanti riba tarp kaimo ir miesto madų atsispindėjo ir skarų našystoje. Kai kurias nešiosenos tradicijas lėmė etniniai ir konfesiniai veiksniai. Šio straipsnio *tikslas* – atskleisti XX a.–XXI a. pradžios Panemunėlio apylinkių moterų skarų ir skarelių tradicijos ir mados santykį etnokultūrinio ir konfesinio tapatumo raiškoje. **Uždaviniai:** a) apibūdinti skarelių ir skarų išvaizdą, jų raštų ir puošybos ypatumus, b) išryškinti lietuvių katalikių ir rusių sentikių skarų nešiosenos savitumus. Naudojamas istorinis-lyginamasis tyrimo metodas. **Šaltinis** – 2001 m. lauko tyrimai Panemunėlio seniūnijoje¹. Buvo apsilankyta Augustinavoje, Legiškyje, Panemunėlyje, Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje, Skiruosė, Šetėkšniuose, Viliuosė, kalbėtasi su moterimis, gimusiomis 1903–1939 m., dauguma jų lietuvių katalikės, kelios – rusės sentikės. Ekspedicijos metu užfiksuotos namų audimo: 2 skaros, 1 skarelė ir 1 šalikas, pramoninės gamybos: 5 skaros ir per 50 skarelių. Viena Naujūkių kaime austa skara saugoma Lietuvos dailės muziejuje (LD 582). Du H. Kairiūkštytės-Jacinienės aprašai apie XIX–XX a. pradžios Panemunėlio valsčiaus moterų dangovę². **Literatūra:** apie XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios moterų galvos apdangalų ir skarų tradicijos raidą Lietuvoje su kartografiniais duomenimis paskelbė M. Miliuvienė mokslininkų kolektyvinėje monografijoje (*Pabaltijo istorijos ir etnografijos atlasas. Drabužiai*, Ryga, 1986; rusų k.); apie etnokonfesinių savitumų raišką skarų nešiosenoje, įtraukiant ir šio krašto duomenis, rašyta I. Nėnienės knygoje „*Didžiosios skaros Lietuvoje: kaimo ir miesto kultūrų sąveika*“, Vilnius, 2006).

Galvos aprišalai. Pats archajiškiausias moterų galvos apdangalas yra nuometas, jo ryšėjimo tradicija Panemunėlio valsčiuje, viena ilgiausių Lietuvoje, nunyko tik XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Kaip užfiksavo H. Kairiūkštytė-Jacinienė, tuo metu nuometai buvę ir naminės, ir pirktinės baltos drobės. Namie austieji buvo plonų siūlų, kurių vieną sruogą (*tolką*) pertraukdavo per žiedą. Nuometo galuose buvo įaudžiami ryškių raudonų siūlų (*žičkų*) ruoželiai ir užbaigiami baltais *spurgeliais*. Išėiginiai, šventiniai nuometai irgi buvo labai plono, bet jau pirktinio audinio, išausto faktūriniais gėlėtais raštais. Moterys turėdavo po keletą nuometų. Paskutinės nuometų nešiotojos buvo vyriausio amžiaus moterys. Jaunesnės moterys galvas dengė ištekėjusių moterų seniau nešiotomis kepuraitėmis (*čipkais*) ir skarelėmis. Čipkų irgi būta pirktinių:

„*Motinos čipkus buvo pirktas su „sietkute“ [mezginukais] ir baltais vaškiniiais pumpureliais – visas baltas. Čipkus buvo*

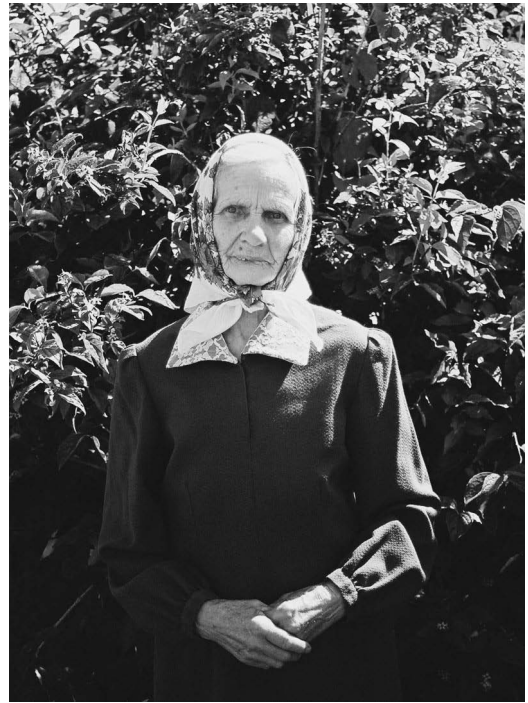
Straipsnis, „Vermės“ leidyklai įteiktas 2011 06 17, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2011 07 07, čia skelbiamas pirmą kartą.

¹ Lauko tyrimai Rokiškyje ir Panemunėlio seniūnijoje, 2001 07 30–2001 08 09, užrašė I. Nėnienė, VDU EA, b. 575.

² Pasikalbėjimų su asmenimis apie Rytų aukštaičių (Rokiškio, Švenčionių, Zarasų r.) dangovę užrašai bei jos pavyzdžių piešiniai, [1950]–1967, t. 1, užrašė H. Kairiūkštytė-Jacinienė, LLMA, f. 397, b. 330, reg. nr. 216 (59), l. 61–64.; reg. nr. 453 (61), l. 22.

priešaky ant kaktos matyti iš po skarelės, surištos pasmakry“, – užrašyta iš moters, gimusios 1890 m.

1 pav. Kasdieniškas skarelės rišimas. E. Pekšienė. Panemunėlio mstl. 2001 m. Aut. nuotr.

2 pav. Išeiginis skarelės rišimas. G. Strumskienė. Augustinavos k. 2001 m. Aut. nuotr.

Skarelės buvo įvairių raštų ir medžiagų. XX a. pradžiai buvo būdingos plonos, baltos, drobinės skarelės su išpešiotais spurgais³. Prekyboje buvo medvilninių, perkelių, labai plono sintetinio audinio (*gazinių*), šilkinų margų, su išpaustais augaliniais arba geometriniais raštais. Naujos pirktinių audinių puošmenos buvo net smerkiamos iš sakyklų. Apie 1908 m. Panemunėlio kunigas ragino moteris gaminti savo darbo drabužius ir vilkėti jais, o ne sekti „miesčionkas“⁴. Tačiau spalvingų skarelių žavesiui moteris neatsispyrė per visą XX amžių. Savo garderobe moteris jų turėdavo apie pusšimtį⁵.

Vienas labiausiai paplitusių, tradicinių skarelių ryšėjimo būdų – sulenkus trikampiu skarelę apsigobti galvą ir kampus surišti pasmakrėje pusmazgiu arba tikruoju mazgu (1–2 pav.). Ištekęsiai reikėjo užsirišti, kad kuo mažiau plaukų matytųsi. Kitas mėgstamas būdas – kampus surišti pakaušyje (vadino *apskritai*, *lilili*). Pastaruoju būdu dažnai rišdavosi dirbdamos (3 pav.). Kampus rišdavo *tikruoju* mazgu, kad neišsirištų, kartais ir kilputėmis (*rožyte*). Merginos mėgo apgaubti skarelę *apskritai* ir surišti ties ausimi kordą (apie 1940 m.) (4 pav.). Skarelės

³ LLMA, f. 397, b. 330, reg. nr. 216 (59), l. 62.

⁴ Ten pat.

⁵ M. Leonickienės skarų kolekcijoje buvo 4 baltos drobinės trikampės, 1 balta su ruoželiais ir žvaigždėlėm kraštuose, keturkampė, 3 baltos medvilninės, keturkampės, 1 balta šilkinė, keturkampė, 1 didelė šilkinė, plytinės spalvos dugno su gėlėmis, su šilkiniais kutais, 31 įvairių raštų skarelė, 10 gazinių skarelių, 5 gedulingos skarelės ir šalikėliai, 1 balta megzta skara, 1 sintetinis kiau-raraštis šalis.

3 pav. Skarelės užrišimas dirbant. Rodo J. Tuitienė. Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietė. 2001 m. Aut. nuotr.

4 pav. Skarelė su kokarda. 1940 m. mada. Rodo A. Kaulakienė. Panemunėlio geležk. st. gyv. Aut. nuotr.

5 pav. Skarelės užrišimas rožyte. Rodo J. Tuitienė. Panemunėlio geležk. st. gyv. Aut. nuotr.

galus perkeitusios nugaroje, surišdavo priekyje mazgeliu su kilpute virš kaktos (vadinosi *rožyte*), o skarelės vidurinę kampa (*ragiuką*) palikdavo laisvą. Taip, anot J. Tuitienės, ypač rišdavosi savo jaunystėje „*dėl mandrumo*“ (apie XX a. 5–6 dešimtmetį), o ši mada perimta iš rusių (5 pav.). 2001 m. taip rišosi dirbdamos pagyvenusios moterys „*dėl patogumo*“. Panemunėlio linų fabrike darbininkės rišosi po dvi skareleles – vieną aprišdavo apskritai, kitą – ant viršaus ir kampus surišdavo priekyje arba kampus perkeitusios – pakaušyje.

XX a. II pusėje juoda vienspalvė arba su smulkiu raštu, gėlytėm skarelė buvo gedulo ženklas, apsigobus kampai surišami priekyje po smakru, jei šiltas oras, pakaušyje. Bažnyčioje per mirusiojo mišias irgi derėjo užsirišti skarelę. Jaunesnės moterys, merginos rišosi juodą kaspina ant plaukų. „*Kaimuose stengiasi nešioti, jei ne-nešioja, sako, kad negerbia tėvo, motinos. Nors svarbiausia širdy nešiot, bet čia vis tiek ženklas*“ (J. Tuitienė). Dažnai vyresnio amžiaus moterys turėjo numačiusios galvos apdangalą šarvojimui. XX a. 10 dešimtmetyje čia buvo tradicija velionei galvą aprišti balta skarele arba šalikėliu, o jaunesnė moteris šarvojama vienplaukė. Ilgi siauri šalikėlio galai permetami arba surišami ir nutiesiami iki pat kojų.

6–7 pav.
V. Matiukienės
skarelė su tureckais
raštais. Aut. nuotr.

Skarelių raštuose paplitę smulkių žiedelių, erškėtrožių žiedų, *turkiško agurkėlio* motyvai, o pakraštėlis išskiriamas skirtingu raštu, paliekant dugno spalvos juostą, dryželiais arba raštą komponuojant kitu ritmu (6–7 pav.). Gazinės skarelės buvo labai plono sintetinio audinio, ryškių spalvų, pavyzdžiui, geltona su aukso spalvos ruoželių langeliais, raudona su baltais geometriniais raštais, juoda su baltų lapų raštais.

XX a. 4–5 dešimtmetyje pasiūlyta ir prigijusi nauja tradicija folkloriniame ansamblyje dėvint tautinį kostiumą skarelę tvirtinti prie lankelio, karūnėlės. Taip buvo nešiojama „Šetekšnos“ ansamblyje (8 pav.).

Austos vilnonės skarelės arba pusskarės buvo languotos, šviesių ir ryškių spalvų. Pavyzdžiui, Krišukienės močiutės austa skarelė buvo balto dugno su geltonos ir žalios spalvos dryželiais (9 pav., žr. spalvotą lanką, p. 620). Parduotuvėse įgytos

8 pav. Galvos apdangalas – karūnėlė su skarele. „Šetekšnos“ folklorinio ansamblio tautinio kostiumo dalis. Siuvo V. Matiukienė. XX a. 10 dešimtmetis. Panemunėlio geležk. st. gyv. 2001 m. Aut. nuotr.

10 pav. B. Strumskienės XX a. 8–10 dešimtmečio skarelės. Šetekšnių k. 2001 m. Aut. nuotr.

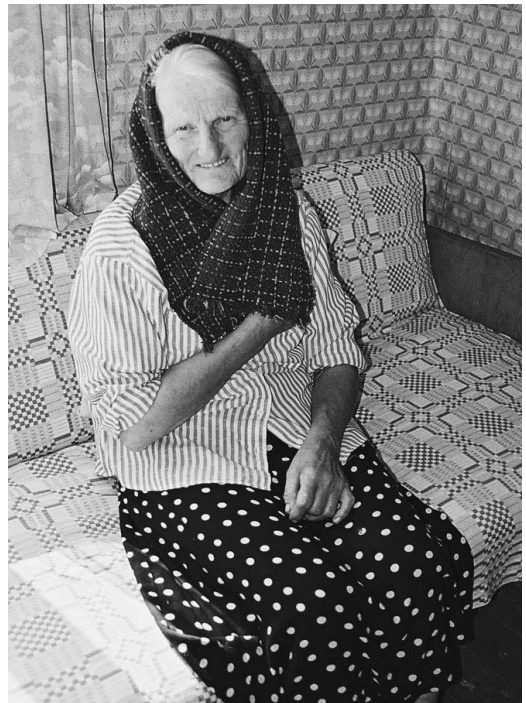

11 pav. G. Daveinienės skarelės. Augustinavos k. 2001 m. Aut. nuotr.

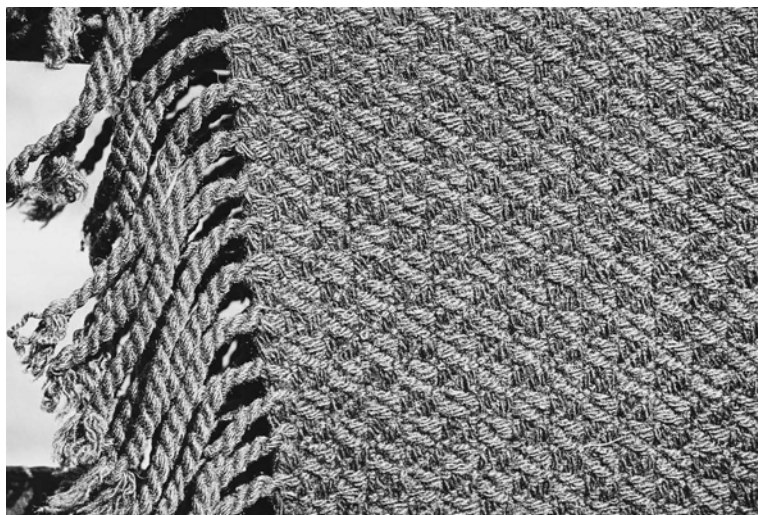
skarelės buvo ryškesnių spalvų, pavyzdžiui, žalia su balta, rausva su balta, gelsva su raudona, juoda su raudona ir balta spalva. Skarelių moterys per gyvenimą išgydavo iki kelių dešimčių (10–11 pav.).

Moterys taip pat mėgo gauti galvą šalikais įprastais langelių raštais (12 pav.). Pokario metais nedidelius šalikus ir skareles moterys audėsi ant paprastų rėmelių.

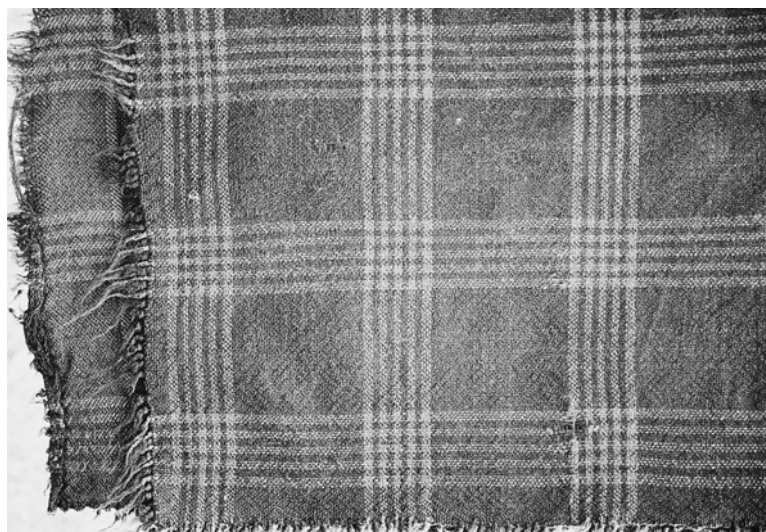
Skaros. Didžiosiomis skaromis moterys siautėsi eidamos į bažnyčią, ypač į atlaidus, į svečius. Skaromis siausdavosi ne tik žiemą, nuo šalčio, bet ir vasarą vėsesniu oru. Dar iki XX a. vidurio tai buvo svarbi moterų puošmena. Tą liudija moterų prisiminimai. Kaip prisiminė J. Tuitienė, jai, mažai mergaitei, skarotos moterys darė išpūdį, ji paklaususi mamos ir močiutės: „*Tai kam gi, da kaip ir nešalta, del ką jos apsigaubi šitaip būna?*“ Jai atsakytą: „*Čia teip raikia, tinka.*“

12 pav. B. Valečkaitė su šaliku. Vilna, dvoinytis, 100x28 cm, austas ant rėmelių. XX a. 5–6 dešimtmetis. 2001 m. Aut. nuotr.

14 pav. Skara. Vilna.
Rombinis ruoželis,
šviesiai ruda, juoda.
Įsigyta Kupiškyje
1924 m. Priklausė
J. Jasikevičienės
motinai. Panemunėlio
geležk. st. gyv.
2001 m. Aut. nuotr.

15 pav. Skara. Vilna,
panama, rusva, ruda.
Austa apie XX a.
1–3 dešimtmetį.
Priklausė
V. Matiukienės
močiutei ir motinai,
gyvenusioms
Rukšių k. 2001 m.
Aut. nuotr.

Kitos pasakojo: „Mamos mama atlaiduos aidava, būdava atvažiuos pas mus skara apsi-siautus. Ta jau skara del mados būdava“, „Labai jau buvo priimta – apsigauti pečiai.“ Skarų moterys turėjo po kelias, vieną puošnesnę, kitą – paprastesnę. Be savo austos skaros, moterys pagal galimybes nusipirkdavo ir pramoninės gamybos skara, kuri dažnai laikyta prašmatnesne. Jų buvo irgi įvairių: plonos vilnelės, pusvilnės ir storo audinio.

Šiltosios skaros, kuriomis moterys siautėsi XX a. I pusėje, buvo gana didelės – iki 1,8 m ilgio ir iki 1,8 m pločio. Jas sulenkdamo per pusę į trikampį arba stačia-kampį ir apsisiausdavo pečius, dažnai ją nešdavosi sulankstyta ant rankos. Joms būdinga ornamentika – platūs dryžiai kraštuose arba languotas raštas, čia vadintas *stikluotu*, *klemkuotu*. XX a. 2–5 dešimtmečio skaroms buvo būdingas tamsus dugnas ir spalvingų ruoželių sudaromi langai. Lietuvos minėjo tokias skarų spalvas ir raštus:

„Stiklai per visą skara, dugnys daugiausia tamsus, sakytum juodas ar rudas tamsiai, bet spalvų visokių, mum, vaikam, buvo įdomu, kad

spalvos gražios – žalia, mėlyna, geltona, raudona, oranžinė, violetinė, visokių...“, „pilka, juoda, ruda“, „pilka, ruda, klemkuota“, „neryškos, pilkų, juodų“, „pilka, juoda, rusva“, „pilka su stiklais, juodi ruoželiai ir dar smulkiai raštuota“, „patamsi, ruda, žalia“, „vyšniava ir balta in smėlį“, rusės – „pilka, raudona, juoda“, „raudona, žalia“.

Vilnonės skaros moterys ausdavo dažniausiai įstrižu keturnyčiu ruoželiu. Ekspedicijos metu užfiksuotose skarose matyti ir rombinis ruoželis bei panamos pynimas, panašus į dvinytį (13 pav., žr. spalvotą lanką, p. 620; 14–15 pav.).

Jei skaros buvo audžiamos siauromis staklėmis, skara buvo padaroma iš dviejų palų ir turėjo nežymią vidurio siūlę. Jei skara buvo audžiama plačiomis staklėmis – ji buvo vientiso audinio. Skarų kraštai buvo puošiami ilgais kutais (vadinu *puškais, puškeliukais, spurgais*). Jie buvo įrišami į pakraščius pluošteliais arba, palikus neužaustų audinio metmenų ir ataudų gijų, susukami į virvutes, galuose surišant mazgelius. Skaras *glincavodavo* – malūne buvo *glinčius*, audinius velenais presuodavo ir minkštindavo.

Didelės plono vilnonio arba šilkinio audinio, vienspalvės juodos arba ryškiaspalviai gėlėtos skaros buvo perkamos prekybos taškuose, jos buvo importuojamos iš Rusijos. Taip pat užsienyje gyvenantys giminaičiai atsiųsdavo iš kitų šalių. Juodo dugno su raudonais, žaliais gėlių žiedais vadino *barisavomis* skaromis. Kitoms būdingas baltas, raudonas, žalias dugnas bei ryškių spalvų stilizuoti gėlių žiedai ir *turkiško agurkėlio* motyvai. Jomis XX a. II pusėje mėgta siaustis per šventes ir pobūvius (16 pav., žr. spalvotą lanką, p. 620; 17 pav.). Juodomis skaromis siaustis buvo būdinga rusėms sentikėms einant į pamaldas cerkvėje (18 pav.).

17 pav. Skaros apsiautimas einant į svečius. M. Leonickienė. 2001 m. Aut. nuotr.

18 pav. Sentikė I. Samuilova. Panemunėlio mstl. 2001 m. Aut. nuotr.

19 pav. Lietuvos katalikės prie maldos namų. Panemunėlio geležk. st. gyv. 2001 m. Aut. nuotr.

20 pav. Vaitkevičių vestuvės Gerkonių k. (Pandėlio sen.). XX a. 8 dešimtmetis. VDU EA

21 pav. Nertų
skarų ekspozicija
A. ir J. Tunaičių
sodyboje-muziejuje.
Šetekšnių k. 2001 m.
Aut. nuotr.

Tradicijos savitumai ir kaita. Laikui bėgant ir keičiantis madai, XX a. 4-ame ir vėlesniais dešimtmečiais, skaros liko tik vyriausios kartos moterų garderobe. Ilgainiui didelė stikluota skara tapo kaimo kultūros ženklu, ėmė sietis su kaimo senolės ar motinos įvaizdžiu. XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje panašiai ir skarelė jau siejosi su labai senos moters įvaizdžiu. Pavyzdžiui, viena moteris pasakojo, kad ją, užsirišusią skarutę, draugė barė sakydama: „*Ką gi tu nori sena teip būt?*“ Ji atsakiusi, kad tokia jau ir yra (turėjo 70 metų). Tačiau jau ir tarp tokio amžiaus moterų skarelių ryšėjimas tapo nepopuliarus, nemėgstamas. Į bažnyčią lietuvės katalikės XX a. 9–10 dešimtmetyje irgi jau ėjo dažnai be skarelių (19 pav.).

Dideles austas skaras XX a. II pusėje pakeitė nertos, kiauraraštės puošmenos. Ypač nertais aksesuarais mėgta puoštis 8–9 dešimtmetyje (20 pav.). Skaros buvo neriamos trikampio formos, o šaliai – stačiakampiai, kiauraraščiu ir puošiami ilgais kutais. Jiems būdinga ryškios spalvos – balta, raudona, rausva, juoda ir kitos (21 pav.).

Vyresnės moterys nertomis skaromis mėgo gautis ir galvą, o kampus apvyniodavo apie kaklą (22 pav.). XX a. 10 dešimtmetyje buvo madinga siaustis sintetinėmis kiauraraščio audinio skaromis.

XX a. 4 dešimtmetyje, nykstant tradicijai siaustis didelėmis vilnonėmis skaromis, jos kaip šiltas praktiškas audinys buvo panaudojamos kitiems tikslams, pavyzdžiui: sukarpomos ir iš jų siuvamos vaikams antklodėlės, naudojamos siuvant kitus drabužius. Skarų siautimosi tradicija XX a. pabaigoje nepamirštama folkloriniame ansamblyje, dainuojančios moterys siaučiasi per koncertus arba per Užgavėnes.

Panemunėlio apylinkėje gyvenančių rusių sentikių skarų tradicija kasdienėje buitinėje aplinkoje buvo panaši, o šventinėje ir sakralinėje aplinkoje išsiskyrė gaubimosi ir spalvų bei raštų savitumais. Lietuvių nuomone, rusių skaros buvo ryškesnės ir spalvingesnės:

„daug raudonos spalvos, raudonų gėlių“, „gėlėtos, kampai nukabę“, „labai ryškios spalvos, mums nepriimta buvo tokiom spalvom“, „skarelės – raudonos gėlės“, „skarytės didesnės“, „skareles prispaudžia labiau prie kaktos“, „nešiojo ant pečių palaidas“.

Skirtumus lietuvių ir rusių skarų nešiosenoje nubrėžė konfesinių reikalavimų aprangai griežtumas. Cerkvėje, per pamaldas ir laidotuves sentikių moterys būtinai turi gautis skaromis. Nepriklausomai nuo amžiaus, vienplaukė moteris į cerkvę neįleidžiama iki šių dienų. Katalikų bažnyčioje jau nuo XX a. pradžios tradicija ėmė keistis ir į moteris be skarelių pradėta žiūrėti tolerantiškai. Dabar katalikės galvos dangalus renkasi pagal asmenines nuostatas dėl konkrečiai situacijai prideramos aprangos.

Pasakojo:

Zofija Adomonienė, gim. 1920 m., nuo 1990 m. gyv. Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje

Nadiežda Aleksiejienė, gim. 1927 m., nuo 1961 m. gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.

Nadiežda Balaščenkova, gim. 1959 m., gyv. Legiškio k.

Liuda Bieliūnienė, gim. 1938 m., gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.

Genovaitė Bulovaitė, gim. 1920 m., gyv. Vilių k.

Genovaitė Daveinienė, gim. 1919 m., gyv. Augustinavoje

22 pav. Nertos skaros apsirišimas einant į bažnyčią. M. Leonickienė. Panemunėlio gelžk. st. gyv. 2001 m. Aut. nuotr.

Vilija Gaidimauskienė, gim. 1934 m., gyv. Skirū k.
Kristina Gylienė, gim. 1939 m. Legiščio k., gyv. Rokiškyje
Aldona Grigalavičienė, gim. 1929 m., Panemunėlio gelžk. st. gyv.
Janina Jasikevičienė, gim. 1933 m., gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.
Genovaitė Kaminskienė, gim. 1923 m., gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.
Apolonija Kaulakienė, gim. 1920 m., gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.
Genovaitė Kreizienė, gim. 1916 m., gyv. Panemunėlyje
Genovaitė Kriukiienė, gim. 1922 m., gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.
Marijona Leonickienė, gim. 1921 m., gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.
Vanda Matiukienė, gim. 1931 m., nuo 1977 m. gyv. Panemunėlio
gelžk. st. gyv.
Joana Mikalkienė, gim. 1938 m., nuo 1976 m. gyv. Panemunėlio
gelžk. st. gyv.
Emilija Pekšienė, gim. 1903 m., gyv. Panemunėlyje
Eugenija Pigagienė, gim. 1921 m., gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.
Irina Samuilova, gim. 1923 m., gyv. Panemunėlyje
Bronislava Strumskienė, gim. 1926 m., gyv. Šetėkšnių k.
Genovaitė Strumskienė, gim. 1924 m., gyv. Augustinavoje
Janina Tuitienė, gim. 1920 m. Ramanauskų k., gyv. Panemunėlio
gelžk. st. gyv.
Jekaterina Trukšnienė, gim. 1951 m. Legiščio k., gyv. Rokiškyje
Bronė Valečkaitė, gim. 1927 m., gyv. Panemunėlio gelžk. st. gyv.
Vanda Vizbarienė, gim. 1924 m., gyv. Augustinavoje

Papročių teisės reliktai Panemunėlio apylinkėse XX a. pirmojoje pusėje

Venantas Mačiekus

1979, 1996 ir 2001 metais papročių teisės požiūriu autorius tyrė šiuos Panemunėlio apylinkių kaimus: Bajoriškius (14 valakų¹ žemės, 27 kiemai²), Baltakarčius (5 valakai žemės, 7 kiemai), Juřkupių (26 valakai žemės, 70 kiemų), Kavolių (8 valakai po 20 dešimtinių³ (*desincinų*) žemės, 19 kiemų), Kraštų (4 valakai po 30 ha žemės, 7 kiemai), Panemunių (35 kiemai), Pāšilę (8 kiemai), Rybokų (kaimo valakas po 20 dešimtinių, 17 kiemų), Šetekšnių (20 valakų, 28 kiemai), Tindžiulių (kaimo valakas po 20 dešimtinių, 19 kiemų), Uvainių (kaimo valakas po 20 ha, 30 kiemų), Vaičiūnus (8 kiemai), Vėbriškius I (3 valakai žemės, 20 kiemų), Vilių (10 valakų žemės po 24 ha, 30 kiemų), Višapką.

Žemės teisė

Iki išsiskirstant tirtiems kaimams vienkiemiais po Pirmojo pasaulinio karo, juose nuo Valakų reformos laikų funkcionavo trilaukė sėjomaina. Ariamoji kaimo žemė su joje pasitaikančiais pievų ir pelkučių intarpais buvo padalyta į tris maždaug vienodo dydžio sklypus, kuriuose kasmet iš eilės buvo pūdytas, rugiai, vasarojus. Dvejus metus žemė davė derlių, trečiaisiais – ilsėjosi. Tokia sėjomaina buvo efektyvi, kol pagrindinė trāša buvo gyvulių mėšlas, o mineralinių trāšų nebuvo. Trilaukės sėjomainos vieno lauko dydis priklausė nuo kaimo turimo valakų skaičiaus. Pvz., 26 valakus turinčio Juřkupių kaimo laukas galėjo būti apie 180 ha, o 5 valakus turinčio Baltakarčių kaimo – tik apie 35 ha. Kiekvienas žemę valdantis kaimo kiemas kiekviename lauke turėjo paprastai daugiau negu po vieną rėžį (*šniūrą*), nes, vadovaujantis teisingumo kriterijumi, buvo stengiamasi, kad valakams žemė būtų kuo vienodžiau paskirstyta atsižvelgiant į žemės kokybę, t. y. kiekvienam valakui tektų ir aukštesnės, ir žemesnės rūšies žemės. Žemės kokybės įvairovė dažnai priklausė nuo reljefo: kalvotose vietovėse ji buvo didesnė negu lygiuose laukuose. Antai Vaičiūnų kaimo ūkininko Stepono Ruželės žemė buvo dvidešimtyje rėžių ir rėželių (viename lauke – 7, kitame lauke – 8, trečiame lauke – 5), Baltakarčių kaimo ūkininkas kiekviename lauke turėjo po 3 rėžius ir dar 4 pridėtinius sklypelius (*pridotkus*⁴), t. y. iš viso 13 žemės gabalų, Tindžiulių kaimo ūkininko žemė buvo 8 vietose (viename lauke 2 rėžiai, kitame – 3, trečiame – vienas rėžis ir 2 pridėtiniai sklypeliai lauko gale skersai ilgųjų rėžių galų), Kavolių kaimo ūkininko – viename lauke 4 rėžiai, kituose laukuose taip pat ne po vieną rėžį ir pan. Rėžio plotis priklausė nuo rėžių skaičiaus lauke (kuo daugiau rėžių lauke, tuo jie siauresni), lauko ilgio (kuo ilgesnis laukas, tuo siauresni rėžiai), ūkio

¹ Skirtinės žemės sklypas, svyravęs apie 21 ha atsižvelgiant į žemės kokybę (blogesnės žemės didesnis); nuo jo baudžiauninkai turėjo atlikti prievoles dvarui.

² Čia ir toliau duomenys apie kiemų skaičių kaimuose iš *Lietuvos apgyventos vietos*, Kaunas, 1925, p. 249–250.

³ Rusiškas žemės ploto matavimo vienetas lygus 1,0925 ha.

⁴ Iš l. *pryzdatek* – pridėtinis žemės sklypas; tokie pridėtiniai sklypeliai susidarydavo netaisyklingo stačiakampio formos laukų galuose arba šonuose, kada nebebuvo galima suformuoti vienodo ilgio rėžių; lauko šonuose pridėtiniai sklypeliai ėjo lygiagrečiai su pagrindiniais rėžiais, lauko galuose – skersai pagrindinių rėžių galų.

valdomos žemės kiekio (pusę valako valdančio ūkio rėžiai buvo pusiau, o ketvirtadalį valako valdančio ūkio – keturis kartus siauresni negu valakinio ūkio ir pan., nes dalijantis ūkį į dalis, į tiek pat dalių buvo dalijami ir ūkio turimi rėžiai). Rybokų kaimo valakinis rėžis buvo apie 40 m pločio⁵. Siauri ir ilgi (iki kilometro) rėžiai buvo labai nepatogūs ūkininkauti, pvz., Jurkupių kaimo ketvirtadalio valako rėžyje tilpo tik 4 pradalgiai.

Lauko rėžiuose pasitaikė pievų ir krūmų: „Tindžiulių kaimo šniūrai ėjo per miškelį; tai kiekvienas turėjo savo kuro“⁶. Kaimams skirstantis vienkiemiais, kiekvienas savo rėžyje buvusius miškelius ir krūmus išsikirto.

Rėžį nuo rėžio skyrė ežios:

„Vienų ežios platesnės, kur mažesni ūkiai – siauresnės. Ežiomis vaikščiodavo, eidavo karvių melžti“⁷.

Jurkupių kaime ežios tarp valakinių ūkių rėžių buvo iki 0,5 m pločio. Didesni kaimai ežioms prarasdavo iki 0,5 ha ir daugiau žemės:

„Kiek žemės perniek ežioms išeidavo; jeigu ežias būtų atidavę vienam žmogui, tai žemės būtų turėjęs šmočioką. Vagą būtų galima padaryti, bet neišeina, brukšt bišk –, kaimynas ir nuvarė“⁸.

Pasitaikydavo tyčinių ir netyčinių ežių nuarimų, dėl to kildavo ginčų, ežią atstatydavo patys kaimynai arba buvo kviečiami kaimo vyrai:

„Jeigu nuaria ežią, tai kaimynas susipyksta su kaimynu, kad įarei mano žemės. Pasitaikydavo, gal kituose kaimuose, kad sustoję ant rubežiaus mušasi“⁹; „Jeigu išarsi ežią, tai gausi davaliai pipirų. Suneina vyrai: ežia išarta, vadinasi, žemę pasidauginai. Ežia turi būti kaip ežia“¹⁰; „Ežios siauros. Jeigu kas ežią nuardavo, kildavo triukšmas, barniai“¹¹; „Jeigu kas nors nuarė žemę, tai visas kaimas pajukodavo. Dėl ežių pažeidimų susitardavo patys, nekviisdavo iš šalies“¹².

* * *

Vienų kaimų (Bajōriškių, Rybokų, Tindžiulių, Vilių ir kt.) pievos buvo lauko rėžių tęsinuose prie upių ir upelių, kiti kaimai (Kraštaĩ, Uvaĩniai) turėjo pievų ir atskiruose masyvuose. Pastarosios irgi buvo išsidalytos rėžiais. Vaičiūnų kaimas paželdindavo pievą servitute ir atsižvelgdami į žolės kiekį kasmet iš naujo pasidalydavo rėželiais. Kaimas šienauti pradėdavo kartu dėl dviejų priežasčių. Viena, rėžių galuose esančiose pievose reikėjo išbristi ribas, atitinkančias aria-

⁵ Informacijos pateikėjas Antanas Zizas, gim. 1914 m., gim. ir gyv. Rybokų k., Panemunėlio lauko tyrimų medžiaga, 1996 07 22, Venanto Mačiekiaus asmeninis archyvas. Toliau išnašose nurodomas tik informantas ir informacijos užrašymo data.

⁶ Antanas Kubilius, gim. 1901 m., gim. ir gyv. Tindžiulių k.; 1979 08 08.

⁷ Genė Bulovaitė, gim. 1920 m., gim. ir gyv. Vilių kaime; 1996 07 22.

⁸ Lionginas Gasiūnas, gim. 1916 m. Uvaĩnių k., gyv. Panemunėlio mstl.; 2001 07 31.

⁹ Juozas Adomonis, gim. 1921 m., gim. ir gyv. Šetekšnių k.; 2001 08 07.

¹⁰ Lionginas Gasiūnas...

¹¹ Pranas Markevičius, gim. 1894 m., Marė Markevičienė, gim. 1897 m., gyv. Vėbriškių I k.; 1979 08 09.

¹² Antanas Kubilius...

mosios žemės ežias, o atskiruose masyvuose esančiose pievose tas ribas patikslinti. Rėžių galuose ribas išbrisdavo taip: pamatuodavo ariamos žemės rėžio plotį ir tokį pat plotį atmatuodavo pievos gale, pastatydavo gairę (įbesdavo į pievą kartelę su viršuje apvyniota šieno gniūžte ar popieriumi) ir vienas pjovėjas nuo ežios galo brisdavo tiesiai į tą gairę, o antras pjovėjas brydę dar dalgiu kiek iškapodavo. Nors ir išbristos ribos, šienaujant kartais netyčia perpjaudavo pievos rėžio ribą, bet dėl to ginčų paprastai nebūdavo.

Antra priežastis, dėl kurios kaimas stengėsi pradėti šienauti kartu, buvo ta, kad išdžiovintą šieną tekdavo vežti per kaimynų rėžius ir atsilikėlių rėžio nenušienauta žolė galėjo būti suminama:

„Jeigu laiku nenupjovėi, – pats kaltas, kaimynai, veždami savo šieną, sumindys tavo žolę“¹³; „Per nenupjautą pievos šniūrą veždami šieną kaimynai galėjo važiuoti. Todėl, norint, kad nesumintų žolės, reikėjo arba laiku nušienauti, arba prapjauti keliuką“¹⁴;

„Pievos buvo išdalytos šniūrais. Jeigu nesuspėja su visais kartu nupjauti, tai, kad žolės nesuvažinėtu, prapjaudavo per savo šniūrą kelią pravažiuoti“¹⁵.

Iki kaimams išsiskirstant vienkiemiais, kaimai gyvulius ganė bendrai. Vieni kaimai turėjo rėžiais neišdalytų ganyklų (Bajoriškiei, Rybokai), kiti ganė servitutuose (Gireišiai, Tindžiuliai, Vaičiūnai, Žiliai) ir pan. Visi kaimai ganiavai naudojo pūdymus, nušienautas pievas, laukus nuvalius derlių. Todėl svarbu buvo kartu su kaimynais nuimti derlių, neatsilikti lauko darbuose:

„Kai šniūrai buvo, visko tada buvo: katras nesuspėja, gyvulius užleido, nežiūrėdavo. Reikia darbus kartu su visais nudirbti“¹⁶.

* * *

Iki išsiskirstymo vienkiemiais Uvainių kaimas iš dvaro buvo pirkęs kirtimų, kuriuose augino mišką. Augantį mišką kiemai buvo pasidaliję rėžiais. 1926 m. keldamasis į vienkiemius kaimas miško nepersidalijo.

Dauguma tirtų kaimų savo miško neturėjo, statybinį mišką, malkas ir žabus pirkė valstybiniuose miškuose. Statybinį mišką parduodavo iš varžytynių biržėmis stačia, sukirstas malkas – irgi iš varžytynių. Už žabus taip pat reikėjo mokėti. Eiguliai laikėsi senovinio papročio, kad be kirvio ir pjūklo nulaužtus ar žemėje gulinčius sausuolius su eigulio žinia žmogus gali pasiimti nemokamai:

„Be kirvio nuėjai miškan, gali laužt, kad kelmo nepadarytum. Leisdavo laužyti su „eigulio pasakymu“. Jeigu be kirvio nulaužei kokį, atsakomybės nebuvo“¹⁷; „Tai mes nuvažiuodavom trys broliai pusberniai, kaimynas Burbulas. Būdavo, einam palei alksnyną, tai vot, panašiai kaip viedro storumo

¹³ Marė Bitinaitė, gim. 1896 m., gim. ir gyv. Kraštv. k.; 1979 08 11.

¹⁴ Balys Galinis, gim. 1906 m., gim. ir gyv. Baltakarčių k.; 1979 08 11.

¹⁵ Antanas Kubilius...

¹⁶ Lionginas Gasiūnas...

¹⁷ Juozas Adomonis...

sausuolis, palinguojam visi – bumpt, nulūžo, ant kelmo sulaužėm kaip nebūt, – mūsų. Piela pjaut negali, kirviu kirst negali, tik sudaužyt. Sudaužei – tavo. Eigulys nieko nesako“¹⁸.

Kai kurie kaimai nuo baudžiovos laikų turėjo servitutinio miško, kuriame turėjo teisę ganyti gyvulius, bet neturėjo teisės kirsti miško. Tindžiulių kaimas dėl servituto konfliktavo su Panemunėlio dvaru ir laimėjo – servitutas atiteko kaimui:

„Tindžiulių kaimas kariavo dėl servituto. Nugriaudavo eigulio namus. Tą vietą vadino Gudaviete, nes eigulys buvo lenkas. Taip atsikratė eigulio. Tuomet ponas mišką iškirto. Tindžiuliai ir toliau servitute ganė gyvulius. Ponas liepė ordinarininkams iš servituto kaimo gyvulius nuvaryti Panemunėlio dvaran. Subėgo vyrai, moterys ir gyvulius atėmė. Ordinarininkai perdaug ir nesistengė. Atjojo raitas urėdas [dvaro prievaizdas]. Žmonės pradėjo jį gaudyti. Jeigu būtų pagavę, būtų prilupę. Urėdas pabėgo. Ponas teisman nesikreipė. Visa tai įvyko dar prieš Didįjį karą [Pirmąjį pasaulinį]. Skirstantis vienkiemiais servitutas buvo priskirtas prie Tindžiulių kaimo žemės“¹⁹.

Tuo tarpu Jurkupių kaimas servitutą prarado. Jurkupiečiai mano, kad matininkas nesistengė pagrįsti (neva tai nerado dokumentų) servituto priklausomybės kaimui, nes kaimas jam nenupirko dovanos: „Miškui matuoti reikia gerų batų“²⁰.

* * *

Nemunėlyje, Šetekšnojė, jų intakuose žvejoti buvo galima be vietos ir laiko apribojimų. Nuomininkai žydai draudė žvejoti jų nuomojamame Sietuviškio ežere. Upėse ir upeliuose žuvį gaudė dvibradžiais, bučiais. Dalijantis žuvį dvibradžio savininkui teko didesnė laimikio dalis. Vaikai lydekas gaudė su polaidiniu ir pardavinėjo Panemunėlio geležinkelio stoties žydams. Kol pievos buvo nenupjautos, ūkininkai draudė meškerioti nuo kranto, kad žolės neišmintų. Štai kaip apibūdinama žvejyba Panemunėlio krašte:

„Jokių apribojimų laike žvejoti nebuvo. Gaudydavo žuvį tinklais. Gaspadoriai pykdavo, kad išmindavo pievas. Iki pastačius pieninę Nemunėlyje buvo labai daug vėžių“²¹; „Niekas nedraudė žvejoti, žvejok nors akis išvertęs. Brisdavo dvibradžiais ir žuvies buvo daug iki pastatant linų fabriką. O paskui, kai paleido markas, išnuodijo žuvį [Šetekšnojė]. Nesvarbu, ties kieno žeme žvejoti. Upe eina ru-bežius, bet niekas neskaitė, kad ten mano.

Kai eidavo meškeriotojai, pievos nepjautos, tai drausdavo, kad neišmintų“²²; „Nemunėlis buvo labai žuvingas. Žuvį gaudyti Nemunėlyje niekas nedraudė. Kas norėjo, – tas ir gaudė. Kai atėjo ruska valdžia, pradėjo

¹⁸ Lioginas Gasiūnas...

¹⁹ Antanas Kubilius...

²⁰ Napalys Mociūnas, gim. 1917 m., gim. ir gyv. Jurkupių k.; 1996 07 23.

²¹ Antanas Kubilius...

²² Juozas Adomonis...

*draust, ale, būdavo, dar iš senybės žmogus nueina ir pasigaušo. Niekas taip jau griežtai neėmė*²³.

Panemunėliečiai manė, kad miško žvėris ir paukščius galima medžioti bet kur ir bet kada, nes laikė, kad tai yra visų turtas. Medžiotojų prieš karą daug nebuvo. Mėnimas Janušonis „*kiekvieną kartą po 2-3 kiškius sumedžiodavęs*“. Medžiotojai nesilaikė įstatymu nustatytos tvarkos, kad, norint medžioti ūkininko žemėje, reikia gauti jo leidimą.

Toks pat požiūris kaip į medžioklę buvo ir į uogavimą, grybavimą ir riešutavimą dvaro ar valstybės miške: miško gėrybės yra visų ir jas rinkti nėra nusi Kaltimas. Buvo laikomasi nuostatos, kad uogauti, grybauti ar riešutauti negalima privačiuose ūkininkų miškeliuose netoli sodybų. Dvaro eiguliai iš uogautojų dvaro miškuose atiminėdavo uogas, nes pagal senovinį paprotį jie kasmet turėjo pririnkti nustatytą kiekį uogų ir jas pristatyti dvarui. Valstybės miškų eiguliai uogas atiminėdavo iš nenusipirkusių bilieta, suteikiančio oficialią teisę rinkti miško gėrybes valstybės miške.

Drevinės bitininkystės Panemunėlio apylinkėse jau niekas nebeprisiminė. Todėl papročių teisės sritis bitininkystėje buvo susiaurėjusi iki bičių spiečiaus nuosavybės reguliavimo. Pagal papročių teisę bičių spiečius priklausė jį atsivijusiam savininkui, nesvarbu, kieno žemėje jis buvo susemtas. Jei bičių spiečiaus savininkas neatsivijo, tuomet spiečius atiteko jį susėmusiam asmeniui:

*„Jeigu bičių spiečiaus neatsivijo savininkas, tai spiečius to, kas pamatė ir susėmė. Kitam susemti ne savo žemėje nelabai galima*²⁴.

Jeigu bičių spiečių kas nors padovanoja kitam, tai tas, kuris dovanojo, ir tas, kuriam dovanojo, tapta *bičiuoliais*. Bičiuoliai medų (pirmojo ėmimo ar ir vėliau) dalijasi pusiau, pasivaišina, padeda vienas kitam nelaimėje:

*„Bičiuoliu paprastai pasirenkamas žmogus, kuris spiečiaus savininkui patinka ir su kuriu norima susibičiuoliauti. Bičiuoliai – kaip giminės. Jiems nevalia bartis, pyktis, nes tada bitės neis*²⁵.

Anelė Pretkuvienė. 1979 m. Aloyzo Petrašiūno nuotr.

²³ Lionginas Gasiūnas...

²⁴ Antanas Kubilius...

²⁵ Anelė Pretkuvienė, gim. 1892 m., gim. ir gyv. Jurkupių k.; 1979 08 07.

* * *

Jeigu svetimi pradėdavo važiuoti kur nors ne keliu, tai žemės savininkas statė draudžiamuosius ženklus: pertvėrė ne vietoje daromą kelią prie dviejų baslių pririšta kartele arba statė gairę – kartelę su viršuje pririštu šiaudų kuokštu. Dauguma žmonių draudžiamųjų ženklų paisė. Pagal paprotį nekreipiantiems dėmesio į draudimą ir važiuojantiems neleistina vieta galėjo būti perpjaunamos pavalkų ievos:

„Kai pastato draudžiamą ženklą, tai klauso. Vienam nepaklaususiam Rimša nupjovė pakinktų iervas. Jeigu prašė, kad nevažiuotų, važiavo, tai ką žmogus darys“²⁶.

Važinėjimų ne keliais padaugėjo skirstantis vienkiemiais, kol žmonės įprato naudotis naujai suformuotais ir į planus įtrauktais keliais. Šiuo atveju ne visada statė draudžiamuosius ženklus, dažnai apsiribojo žodiniu perspėjimu:

„Išsiskirsčius vienkiemiais, jeigu kas pervaziuodavo per lauką, tai pasakydavo, kad nevažinėtu“²⁷.

Šeimos ir paveldėjimo teisė

Pagal papročių teisę visi vaikai turėjo teisę į tėvų turto dalį, bet dalies dydis priklausė nuo tėvų (daugiau tėvo) valios. Iki baudžios panaikinimo dvarininkai draudė dalyti valakinius ūkius sūnams, nes bijojo, kad susmulkėję ūkiai bus nepajėgūs atlikti prievolių dvarui. Iki 1922 m. Lietuvos žemės reformos tirtuose kaimuose didesnė valakinių ūkių dalis jau buvo išsidalijusi, t. y. sūnūs savo dalis buvo paėmę žeme. Pvz., Vilių kaime iš 10 valakinių ūkių likę tik trys (Pekšio, Pranskūno ir Čypo); o kiti 7 valakai išsidaliję taip: Marcijonų ir Pekšių valakai pasidaliję pusiau, Buckaus, Velbasio ir Gindvilio – į du trečdalius ir vieną trečdalį, Bulovų – į tris dalis po trečdalį valako, Kubilių – į 6 dalis²⁸. Kai kurie valakiniai ūkiai išsidalijo skirstantis vienkiemiais.

Kadangi ūkiai jau buvo susmulkėję, tai tarpukario metais smulkesnių ūkių sūnūs dalis noriau ėmė pinigais, mokėsi amatų, ieškojo ūkių, į kuriuos galėtų išeiti žentais. Jei ūkis nebuvo dalijamas, jį paveldėjo vienas iš sūnų, dažniausiai vyriausias. Kitiems vaikams tėvai ar ūkį paveldėjęs sūnus išmokėdavo dalis (*dalias*). Dalių dydis priklausė nuo ūkio ekonominio pajėgumo, vaikų skaičiaus šeimoje, tėvų valios. Vilių kaimo ūkininkas Pranskūnas, valdęs 27 ha ūkį, seseriai davė 4 000 Lt pasogos, o į žmonas paimta jam patikusi mergina pasogos atsinešė mažiau – 2 000 Lt, pakinkytą arklį ir 2 karves²⁹.

Pirmoji pasoga viena iš didesniųjų. Tradicinę jaunamartės pasogą sudarė pakinkytas (vasarą į brikelį, žiemą į važį) ar nepakinkytas arklis (turtingesni ūkininkai duodavo į lineiką pakinkytą eržilą), viena ar daugiau karvių, kartais dar avelė ir pinigų suma priklausomai nuo ūkio pajėgumo. Vidutiniai ūkiai išgalėjo skirti pasogos iki 1 000–1 500 Lt. Be pasogos, jaunamartė dar atsinešdavo kraitį, kuri paprastai sudarė jos pačios austi audi-

²⁶ Vytautas Jurgelionis, gim. 1922 m., gim. ir gyv. Panemunių k.; 2001 08 03.

²⁷ Antanas Zizas...

²⁸ Genė Bulovaitė...

²⁹ Ten pat.

niai (drobės, rankšluosčiai, milai, pakuliniai), pagalvės, antklodės ir baldai. Pagal paprotį pasoga priklausė ūkiui ir ja disponavo šeimos galva – vyras (dėl pasoginių gyvulių pardavimo vyras turėjo atsiklausti žmonos, bet tai daugiau parėjo nuo santykių šeimoje), o kraitis buvo žmonos nuosavybė. Jeigu jaunamartė mirė nepraėjus metams ir nepaliko vaikų, tai pagal papročių teisę vyras pasoga ir nepanaudotą kraičio dalį turėjo gražinti jaunamartės tėvams.

Dalys pinigais sūnams buvo kiek didesnės negu dukterims, nes sūnams paprastai nebuvo skiriama gyvulių. Į mokslus išleistiems vaikams dalies neskyrė, nes laikė, kad dalis buvo atiduota mokymosi išlaidoms padengti.

Tėvų valios neklausantiems vaikams, pvz., vedantiems prieš tėvų valią, tėvai galėjo sumažinti arba skirti tik simbolinę dalį (pvz., prieš Pirmąjį pasaulinį karą simboliškai 3 rublius). Jeigu vaikui nebūtų buvusi skirta simbolinė dalis, tai, tėvams mirus, jis, kaip negavęs dalies, per teismą būtų galėjęs reikalauti iš tėvų ūkio paveldėtojo tokios pat dalies kaip jo broliai ar seserys. Nors vaiko atskyrimo nuo turto konkrečiau atvejo panemunėliečiai nenurodė, bet tokią papročių teisės normą prisiminė:

„Jeigu labai nusikalsta vaikas, tai nieko negauna ar mažiau gauna dalies“³⁰; „Jeigu kuris vaikas nepatiko, tai jam mažiau galėjo skirti ar visai neskirti“³¹; „Jeigu sūnus apsiženiavo prieš tėvų valią, tai sūnui pūravietę³² žemės davė ir nepriėmė gryčion“³³.

Jei tėvai ūkį perduodavo sūnui, jie pasilikdavo sau išlaikymą, jei ūkį dalijo sūnams, tada savo dalį pasilikdavo žeme ir ją pavesdavo dirbti tam sūnui, pas kurį gyveno:

„Kartais tėvai iki mirties sūnui neperduodavo ūkio. Kada ūkį perduoda sūnui, tėvas pasilieka išlaikymą“³⁴; „Tėvas savo dalį pasilikdavo. Prie kurio vaiko glaudžiasi, tai mirdamas tam savo dalį palieka. Savo sprendimą tėvas pasakydavo žodžiu ir aprašydavo valsčiuje“³⁵; „Kada broliai dalijas, tai tėvai sau pasilieka kiek žemės, kurią dirba tas sūnus, pas kurį glaudžias“³⁶.

Šeimos pajamomis paprastai disponavo vyras. Žmona turėjo savo kasą, kurią sudarė vadinamieji *vištap pinigai*, t. y. pinigai, gauti už parduotas vištas, kiaušinius, pieno produktus (sviestą, sūrius), svogūnus ir kitas daržoves. Už šiuos pinigus žmona pirko drabužių, skanėstų vaikams, sau kokį menkniekį.

Jei šeima neturėjo savo vaikų, tuomet įvaikindavo svetimą vaiką ir senatvėje jam perrašydavo ūkį. Buvo stengiamasi įvaikinti giminaitį iš vyro ar žmonos pusės.

Senieji panemunėliečiai dar prisimena paprotį, jog jaunesnei dukteriai tėvai neleisdavo tekėti anksčiau už vyresnę:

³⁰Jonas Bružas, gim. 1902 m., gyv. Bajoriškių k.; 1979 08 13.

³¹Steponas Ruželė, gim. 1903 m., gim. ir gyv. Vaičiūnų k.; 1979 08 10.

³²Rugių pūru apsejamas žemės plotas, senovinis ploto vienetas; pūras – senovinis tūrio (biralų) matas; Panemunėlio apylinkėse naudotas mažasis pūras buvo lygus 50,76 litro.

³³Lionginas Gasiūnas...

³⁴Jonas Bružas...

³⁵Anelė Pretkuvienė...

³⁶Juozas Adomonis...

„Nebuvo galima ištekėti anksčiau už vyresnę seserį. Jeigu tėvų neklausysi, prarasi dalį. Tėvai gąsdindavo: „Anei aguonos grūdo neduosim, jeigu eisi“³⁷.

Pasitaikydavo, kad mergina susilaukia nesantuokinio vaiko. Kaimo viešoji nuomonė tokias merginas smerkė, pavainikius vadino *mergos vaikais*, *benkartais*, *kurvininkais*. Jaunimas sueiliuodavo pašiepiančių dainelių:

„Anu metu pas Bareikų/ davė Dievas mergai vaikų;/ visi žinom, kad turėjo,/ tik nežinom, kur padėjo“³⁸.

Merginos tėvai dėl to labai jaudindavosi, kartais moralei nusikaltusių dukterį net iš namų išvarydavo, bet dažniausiai padėdavo dukteriai pavainikį auginti. Jeigu pavainikio susilaukusi mergina ištekėjo, tuomet pavainikio likimas priklausė nuo jo motinos vyro, kuris galėjo priimti pavainikį į savo namus, galėjo ir nepriimti. Jeigu pavainikis buvo priimtas ir įvaikintas, tuomet jis turėjo lygias teises į turtą su kitais motinos vaikais, jeigu neįvaikintas – tokios teisės neturėjo.

Buvo priimta, kad, mirus žmonai, vyras, o mirus vyrui, žmona turi gedėti metus ir tik po metų gali vėl vesti ar tekėti. Tokios nuostatos nesilaikančius smerkė viešoji nuomonė: „Žmona šilta tebėr ir jau ženijias“³⁹.

Prievolinė teisė

Ūkininko gyvenimas buvo susijęs su pirkimo-pardavimo, mainų, nuomos, rangos, samdos ir kitomis sutartimis. Šios sutartys daugiausia buvo sudaromos žodžiu, o jų vykdymą garantavo viešoji nuomonė.

Pagrindinė panemunėliečių turgavietė buvo Rokiškyje, iki kurio iš vakarinės Panemunėlio valsčiaus dalies tolimiausių kaimų buvo per 20 kilometrų. Didesni turgūs Rokiškyje vyko pirmadieniais, mažesni – penktadieniais. Po Pirmojo pasaulinio karo turgavietė buvo išikūrusi dabartinėje Nepriklausomybės aikštėje. Vėliau dėl sanitarinių sumetimų gyvulių (arklių, karvių) turgus buvo perkeltas už Laukupės upelio netoli sentikių maldos namų. Vėliau iš Nepriklausomybės aikštės ten buvo perkelta ir visa turgavietė. Metinis prekymetis (*kermošius*) būdavo pirmadieniais po Šv. Mato (*Mataušo*) atlaidų, kurie iš spalio 21 dienos buvo keliami į artimiausią sekmadienį. Metiniais prekymečiais (šv. Kazimiero, šv. Jono, *Rožancinės kermošiais*) garsėjo netolimi Kamajai. Į Šv. Kazimiero prekymetį amatininkai priveždavo įvairių medžio dirbinių: ratų, išėginių rogių su sėdynėmis (*važių*), lankų, statinių, medinių indų ir valgomųjų įrankių ir t. t.

Mažesni turgūs negu Rokiškyje antradieniais būdavo Pandėlyjė, į kuriuos kai kas iš panemunėliečių irgi nuvažiuodavo. Iš vakarinės Panemunėlio valsčiaus dalies ūkininkai pasiekdavo už 8–10 km esantį Skāpiškį, kurio turgeliuose buvo paklausios kai kurios daržovės, pvz., Skāpiškio žydai noriai pirkdavo šviežias bulves. Nedideli turgeliai ketvirtadieniais būdavo Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje, į kuriuos su pieno produktais, kiaušiniiais ir pan. prekėmis susirinkdavo daugiausia pėsčios moterys.

³⁷Pranas ir Marė Markevičiai...

³⁸Ten pat.

³⁹Anelė Pretkuvienė...

Seniau turguose buvo įprasta derėtis: pardavėjas užsiprašo daugiau, pirkėjas stengiasi nuderėti. Didesnės vertės pirkinį pirkėjas gana dažnai derėdavo ne vienas, paprašydavo pažįstamą žmogų padėti derėtis. Arklių turguose būdavo tarpininkų, privedėjų, kurie už užmokestį padėdavo brangiau parduoti ar pigiau nupirkti:

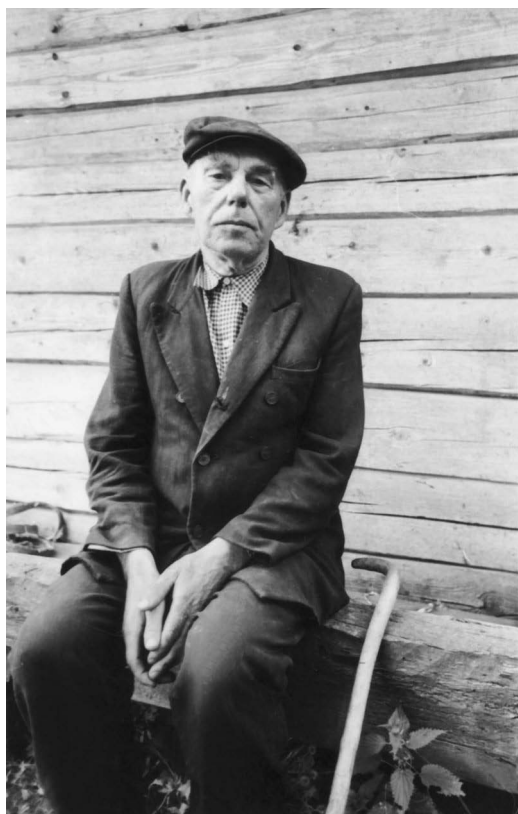
„Arklių turguj suvedėjų buvo, visokie privados⁴⁰ buvo, apgavikų visokių. Jeigu tavo suvedė, arklys tavo su kvalčium, ir tu brangiau paimei, tai jam reikia duot“⁴¹.

Kartais perkant arklį ar karvę pardavėjo draugai, apsimetę pirkėjais, bandydavo sukelti kainas. Jei sutardavo dėl kainos, sukirdavo rankomis, trečias, lyg patvirtindamas sutartį, perimdavo rankas. Taip darydavo tik parduodami-pirkdami didesnės vertės prekę (arklį, karvę ir pan.) turguje. Pirkimo-pardavimo sutartį sudarant namuose paprastai rankomis nemušdavo. Sukirtimas rankomis reiškė žodinės sutarties sudarymo faktą ir, pagal paprotį, jos keisti buvo negalima: *„Sukirsta rankom – kaip parduota“⁴²; „Sukirtus rankom daiktas – mano, pinigai – tavo“⁴³.*

Jei gyvulį ar kokią nors kitą vertingesnę prekę pirkėjas perka iš namų ir neturi visų pinigų sumokėti, tai sumoka dalį – *rankpinigius* ir sutaria, kada sumokės likusius pinigus ir prekę atsiims. Jeigu pirkėjas nutraukia sutartį, tai pagal paprotį jis rankpinigius praranda. Nors pasitaikė atvejų, kad pardavėjas rankpinigius gražino. Jeigu prekės savininkas nusprendžia prekės nebeparduoti, tai gražina rankpinigius ir atsiprašo pirkėjo.

Sudarius pirkimo-pardavimo sutartį dėl vertingesnės prekės (arklio, karvės ir pan.) abiejų šalių sutarimu buvo pasivašinėama – geriamos *magaryčios*. Magaryčių išlaidas padengdavo abi šalys po lygiai arba pagal susitarimą sudarant sutartį.

„Didesnį daiktą pardavus ar pirkus buvo geriamos magaryčios“⁴⁴; „Magaryčios – kaip sudera. Tarkim, aš parduodu tau, nuleidžiu 10 ar 5 litus, tai iš tavęs magaryčios. O jeigu aš brangiau paėmiau, tai iš manęs magaryčios. Magaryčioms pusbonkiukas koks dviem vyrams. Abiem po pusbonkiuką – jau per daug skaitydavo“⁴⁵.

Jonas Stukas. 1979 m. A. Petrašiūno nuotr.

⁴⁰ Iš l. *przywódca* – tarpininkas, privedėjas.

⁴¹ Juozas Adomonis...

⁴² Anelė Pretkuvienė...

⁴³ Jonas Stukas, gim. 1906 m., gim. ir gyv. Jurkupių k.; 1979 08 12.

⁴⁴ Juozas Tijūšas, gim. 1906 m., gim. ir gyv. Tindžiulių k.; 1979 08 08.

⁴⁵ Juozas Adomonis...

Iki susikuriant žemės ūkio kooperatyvų sąjungai „Lietūkiui“, pagrindiniai augalininkystės produkcijos (grūdų, linų) supirkėjai buvo žydai prekybininkai. Vienos bendruomenės žydai paprastai veikė kaip vienas pirkėjas (monopsonininkas), mokėjo jų bendruomenėje aptartą kainą, dažniausiai mažesnę už tą, kuri būtų nusištačiusi konkurencinėje rinkoje, ir taip gaudavo viršpelnį. Žydų bendruomenės nariai buvo vieningi turguose pirkdami ir kitas prekes:

„Jeigu žydui patiko koks gyvulys, tai jis pasiūlė kainą, ir jei nenori parduoti už tokią kainą, tai žydas sėdi ant tvoros ir kitiems žydams pasako, kad jau užimta, kad tie neprieitų derėtis“⁴⁶.

Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje buvo apie 10 parduotuvių. Daugumos parduotuvių savininkai buvo žydai. Parduotuvėse, kaip ir turguje, buvo galima derėtis. Žydai prekybininkai duodavo prekių skolon (*bargan*).

„Duodavo žydai prekių bargan. Ko tik reikia, imk. Kai turėsi, – atiduosi. Užrašo knygon. Jeigu daugiau paėmei, statybos ar kas, tai greitai pinigų nesudarysi, – reikia parduoti ar grūdų, ar gyvulį kokį. Žmogui gerai: kai reikia – nusipirko, kai turi – atidavė. Žmogui svarbu, kad palaukia. Žydo neapgausi. Duoda, žino, kam duoti. Jeigu norėsi gauti, pirma pažiūrės, ką turi, kaip gyveni, tai tada tau duos. Žino žydas, skaitos, kad tu turi iš ko, vis vien jam atiduosi. Jeigu tu nieko neturi, kaip tu atiduosi žydui skolą“⁴⁷.

Žydai buvo mobilūs prekybininkai. Turtingesni važinėdami arkliais po kaimus pirkto grūdus, sėmenis, karves, ne tokie turtingi – veršelius, žvėrelių kailiukus, skudurus, ašutus, šerius. Pastarieji turėdavo parduoti silkių, muilo, adatų, šukų, kitų mažmožių. Buvo žydų stiklintojų, kurie vežiodavosi stiklo lakštus, išrėždavo, įstatydavo ir glaistų užglaistydavo langus. Žydų prekybininkų ir ūkininkų santykiams svarbus buvo tarpusavio pasitikėjimas, duoto žodžio laikymasis. Tai patvirtina ne tik prekių davimas skolon, bet ir tai, kad žydas prekybininkas, iš ūkininko namuose nupirkęs grūdų ar sėmenų, iš karto sumokėdavo pinigų, o ūkininkas išsipareigodavo nupirktas prekes nuvežti į žydo sandėlius.

Pagrindinis čigonų vyrų užsiėmimas buvo mainai arkliais. Mainoma buvo turguose, taip pat ir ūkininkų sodybose, į kurias užklysdavo klajojantys čigonai. Sudarydami mainų sutartį su ūkininku čigonai visada siekdavo gauti priedo: turguje – pinigais, ūkininko sodyboje – ir maisto produktais. Čigonai mokėjo nuslėpti arklių ligas ir aikštį (*natūrą*):

„Apgaulės būdai: šlubam arkliui užkausto sveiką koją, kad abi kojas skaudėtų ir nesimatytų, kaip šlubuoja; arklio dantis taip nudildo, kad arklys atrodytų jaunas; žolių arbata girdo, kad nuslėptų dusulį; stengiasi nuslėpti arklio natūrą (pvz., jeigu arklys nesileidžia kinkomas, stengiasi mainant išvengti kinkymo)“⁴⁸.

⁴⁶ Lioginas Gasiūnas...

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Jonas Stukas...

Buvo ir lietuvių, kurie vertėsi arklių mainais ir prekyba. Kaip patyręs mainininkas (*vertelka*) minimas Rukšių kaimo gyventojas Petras Zovė:

„Vertelkos nebijodavo su čigonais arkliais mainyti, nes irgi gerai apie arklius suprato. Tikras vertelka buvo Rukšių kaime gyvenęs Petras Zovė. Jis tik arklių mainais vertėsi, pasiekdavo net Jonavą. Vertelkai P. Zovei buvo nesvarbu: čigonas ar lietuvis, kad tik apgautų“⁴⁹.

Nedideles pinigų sumas patikimiems kaimynams ūkininkai skolino *ant žodžio*, be liudininkų ir be nuošimčių. Didesnes pinigų sumas iki Pirmojo pasaulinio karo keliems mėnesiams skolino su užstatu, kuriuo galėjo būti kailiniai, patalynė, laikrodis ir panašūs, didesnės vertės daiktai. Svarbu buvo, kad užstato vertė būtų didesnė už paskolintų pinigų sumą, nes tokiu atveju skolininkas buvo suinteresuotas gražinti skolą. Iki sutarto skolos gražinimo laiko užstatu naudotis nebuvo galima.

„Seniau skolindavo pinigus su užstatu. Caro laikais dažniausias užstatas – kaldros, paduškos, duknos. Stengdavosi, kad užstatas būtų vertingesnis už paskolintą sumą, nes jeigu ant lygios, tai gali nebeimti užstato ir negražinti pinigų. Užstato vartoti negalima, nes užstato gali atgal nebeimti. Užstatas ne keliems metams, o kokiam mėnesiui ar daugiau“⁵⁰.

Besiskolinantieji pinigus kelionei į Ameriką skolą gražindavo žeme: iš tėvų paveldėtą žemės sklypą pavesdavo kreditoriui dirbti tokį laiką, per kurį to sklypo nuomos mokestis padengdavo skolą.

Vėliau paplito pinigų skolinimas su *skolos rašteliu* ar su *vekseliu*. Abiem atvejais skolos sutartis buvo sudaroma dalyvaujant vienam (jei skolinama mažesnė suma) ar dviem (jeigu skolinama didesnė pinigų suma) liudininkams. Šiuose dokumentuose buvo nurodoma skolinama suma ir jos gražinimo terminas ar terminai (jei skola buvo gražinama dalimis). Skolinantis pinigus su vekseliu turėjo pasirašyti laiduotojai, kurie prisiėmė atsakomybę už skolos gražinimą: jeigu sutartu laiku pinigų negražintų skolininkas, juos turės gražinti laiduotojai. Kuo didesnė buvo skolinamų pinigų suma, tuo didesnes palūkanas skolininkas turėjo mokėti kreditoriui. Pagal paprotį laiduotojai buvo tik pavaišinami.

Kai kurie ūkininkai dėl sveikatos ar šeimos problemų (vaikai maži, samdiniai brangūs) žemę nuomodavo. Dažniausia nuomos forma buvo iš pusės derliaus (*ant pusės*). Derlius (grūdai, šienas ir kt.) buvo pasidalijamas pusiau. Prieš dalijantis grūdus buvo gražinama sėkla ją davusiai šaliai: ūkininkui arba nuomininkui. Nuomos sutartis dažniausiai buvo sudaroma žodžiu. Senoliai prisimena, jog žemę yra nuomoję Kubilius ir Pranskūnas iš Panemūnių kaimo, Pekšys ir Pranskūnas iš Vilių kaimo, Garuolis iš Panemunėlio vienkiemio ir kt.

Didesnius sodus dvarai ir ūkininkai nuomojo žydams, rečiau sentikiams

⁴⁹ Napalys Mociūnas...

⁵⁰ Juozas Burokas, gim. 1894 m., gyv. Visapkos k.; 1979 08 09.

rusams. Nuomos sutartis buvo sudaroma užsimezguos obuoliukams. Nuomininkas statėsi sode palapinę ir pats saugojo obuolius iki skynimo.

Amatininkui (kalviui, siuvėjui) už mokymą amato iš pradžių mokėjo mokinys, o kai tas jau šio to išmokdavo, amatininkas jam kiek primokėdavo. Siuvėjai (*kriaučiai*), kurie siūdami eidavo per kaimus, vesdavosi su savimi ir mokinius (*učnius*). Kai siuvėjai jau turėjo siuvimo mašinas, ūkininkai vienas nuo kito parsiveždavo juos pas save kartu su siuvimo mašina.

Kalvių buvo kiekviename didesniame kaime. Retesnių profesijų amatininkų – kailiadirbių gyveno Šetekšnose ir Panemunėlyje. Kad iš ūkininko priimti išdirbti kailiai nesusimaišytų su kitais, kailiadirbys kailius žymėdavo tam tikra tvarka išbedžiotomis skylutėmis nuo kojos nulupto kailio pakraštyje.

Stambesni ūkininkai, stokoje savo darbo jėgos, samdėsi *šeimyną*: vyrus (*bernus*), moteris (*mergas*), *pusbernius*, *pusmerges*, *piemenis*. Samdos sutartys buvo sudaromos turguose arba samdinių namuose, į juos atvažiuodavo šeimynos ieškantys ūkininkai. Pagal seną paprotį trylikta Naujųjų metų dieną nebuvo galima nieko dirbti. Tai tą dieną ūkininkai panaudodavo samdinių paieškai. Iki Pirmojo pasaulinio karo daug samdos sutarčių buvo sudaroma po Naujųjų metų Obėliuose vykusiuose turguose. Čia susirinkdavo norintys parsisamdyti vyrai (jų simbolis buvo už diržo užkištas kirvis) ir merginos (jų simbolis – už dirželio užkišta kultuvė), suvažiuodavo kelių lietuviškų parapijų, taip pat ir Panemunėlio, ūkininkų, atvažiuodavo ūkininkų ir iš Latvijos. Samdos sutartys buvo sudaromos ir Rokiškio turguose. Su turguje pasamdytu bernu ūkininkas paprastai išgerdavo magaryčių, pasamdytoms mergoms, piemenims nupirkdavo saldinių. Susitariama buvo žodžiu. Pagrindinės derybos vyko dėl algos, taip pat buvo aptariami samdos terminai (nuo kada pradės tarnauti). Dėl būsimų darbų mažiau buvo kalbama, nes vyriški ir moteriški darbai buvo tradiciškai nusistovėję. Tarnauti samdiniai pradėdavo sausio mėnesio antroje pusėje–vasario mėnesį, tarnaudavo iki Kalėdų. Vyrai, kurie žinojo, kad, nesibaigus metams, reikės eiti kariuomenėn, sutardavo tarnauti iki kariuomenės. Piemenis daugiausia samdėdavo ganymo sezonui, t. y. nuo pavasario iki Visų Šventųjų dienos (*Visų Šventės*). Jeigu samdinyt patiko ūkininkui, tai, pasibaigus metams, ūkininkas siūlė samdiniui pasilikti ir kitiems metams.

Iki Pirmojo pasaulinio karo samdinių algos buvo tokios:

*„Bernui – 60 rublių, mergai – 20–25 rubliai, pusberniui – 15 rublių
ir pasėtas pūdas sėmenų, piemeniui – 5 rubliai⁵¹.*

Pirmosios nepriklausomybės metais samdiniams mokėjo: bernui – 300–400 Lt (kartais ir daugiau), mergai – 200–300 Lt, pusberniui, pusmergei – iki 200 Lt, piemeniui natūra: rugių – 2 cnt po 50 kg, miežių – 1 cnt, vilnų koks svaras⁵².

Sekmadieniais samdiniai buvo laisvi nuo lauko darbų. Samdinės turėjo atlikti namų ruošą. Ūkininkas galėjo samdinio tik prašyti dirbti sekmadienį lauko darbus (pvz., vežti sausius rugius ar šie-

⁵¹Juozas Burokas...

⁵²Jonas Bružas...; Antanas Kubilius...; Steponas Ruželė...; Viktoras Buckus, gim. 1910 m., Marulė Buckienė, gim. 1916 m., gyv. Tindžiulių k.; 1979 08 08.

na), bet priversti negalėjo. Už dirbtą laiką sekmadienį ūkininkas privalėjo kaip nors atsilyginti (nupirkti kokią nors dovanėlę, ką nors pridėti prie algos ir pan.).

Patys darbai buvo aiškiai skirstomi į vyriškus ir moteriškus:

„Vyriški ir moteriški darbai buvo nusistovėję. Sunkiųjų darbų (arti, pjauti) moteris neturėjo dirbti. Jeigu duoda gaminčių, tai merga gali ir padėti nuvažiuoti miškan ir pan. Žabus kapoti merga gali. Jėga mergos nepriversi dirbti vyriškų darbų. Samdinys turi dirbti viską, ką pasako gaspadorius, bet merga vyriškų darbų – ne“⁵³.

Tarpukario metais iki išgaliojant samdinių teises ginantiems įstatymams, neišbuvusiems sutarto laiko, t. y. sutartį nutraukusiems samdiniams, kai kurie ūkininkai nesumokėdavo už dirbtą laiką. Pagrindinė samdinių pabėgimo priežastis buvo prastas maistas:

„Daug samdinių pabėgdavo iš gaspadoriaus: pusbadė – neišverda pakankamai barščių, bulvių, duona neskani, valgyt duoda išsukto pieno iš pieninės“⁵⁴.

Tinginiaujančius, mėgstančius vagiliauti samdinius išvarydavo patys ūkininkai. Dėl tokių priežasčių išvartytiems samdiniams parsisamdyti kitur būdavo nelengva.

Už samdinio padarytą žalą ūkiui atsakė samdinio alga. Samdinio kaltė buvo nustatoma atsižvelgiant į aplinkybes:

„Už nuganytus javus atskaičiuodavo iš piemens algos. Iš piemens nereikalavo atsakomybės už vilkų sudraskytus gyvulius ar susižalojusius gyvulius susibadžius“⁵⁵; „Kritis gyvuliui ar vilkui sudraskius, piemuo neatsakydavo. Už nuganyto žalą buvo atskaitoma piemeniui iš algos. Paskutinio neišplėšia, retenybė, kad viską atskaitytų“⁵⁶; „Jeigu bernas važiuos vakaruškon ir apšlubins arklį, – atsakys. Jeigu bernas dirbs gaspadoriaus nurodytą darbą ir arklį sugadins, – bernui atsakyti nereikės“⁵⁷.

Žalos atskaitymas iš samdinio algos priklausė nuo ūkininko charakterio, nuo ūkininko ir samdinio tarpusavio santykių ir pan.:

„Už šorų grandelių nudaužymą norėjo iš berno algos atskaičiuoti 20 Lt. Pabučiavo bernas ranką gaspadoriui – neatskaičiavo“⁵⁸.

Dvarai ir stambesni ūkininkai per darbymetį samdė padenius darbininkus. Dvarai už darbą mokėjo natūra (šienu, kuru) arba pinigais:

⁵³Juozas Burokas...

⁵⁴Marė Bitinaitė...

⁵⁵Juozas Tijūšas...

⁵⁶Antanas Kubilius...

⁵⁷Juozas Burokas...

⁵⁸Jonas Bružas...

„Eidavo dvaran šieno, dobilų pjauti. Užmokestis už 25 darbo dienas – 7–8 šieno vežimai. Už dvi dienas prie kūlimo – 3 vežimai žabu“⁵⁹; „Iš dvaro turėjo gabalą pievos (marges). Už ją reikėjo atidirbti dvarui: nupjauti rugių, kviečių margą, kult“⁶⁰; „Bagvilių dvare per šienapjūtę, rugiapjūtę vyrui už dieną mokėjo 5 litus, moteriai – 3 litus“⁶¹; „Dvare bulvių kasėjoms, cukrinių runkelių rovojoms mokėjo po vieną litą ir 10 centų už dieną ir savo maistas“⁶².

Padienius darbininkus ūkininkai daugiausia samdė rugiams kirsti, linams rauti, šieniui pjauti, taip pat mėšlui vežti, linams braukti, kūliams krėsti ir pan. Už darbą mokėjo grūdais (paprastai rugiais) arba pinigais. Iki Pirmojo pasaulinio karo ir po jo buvo nusistovėjęs mokesčio grūdais dydis: vyrui už dieną – vienas pūdas rugių arba pūdo vertė pinigais, moteriai – mažiau:

„Rugiams kirsti, linams rauti samdydavo padienius. Rugiapjūtėje vienas rublis dienai ar pūdas grūdų, linų rovojoms – pigiau“⁶³; „Padienėms linų rovojoms mokėjo 0,5 rublio“⁶⁴; „Padienei už linų rovimą 2 litai per dieną“⁶⁵; „Už dienos darbą pjovėjui – pūdas (40 svarų) rugių. Už ūkininko pasodintą bulvių pūrą reikėjo kiek tai dienų atidirbti“⁶⁶.

XX a. 4-ajame dešimtmetyje rugių kirtėjams grūdais mokėjo daugiau (gal tai lėmė žemesnės grūdų kainos): „Vyrui su žmona už rugių kirtimą už dieną mokėjo po vieną centnerį“⁶⁷ rugių“⁶⁸.

Tarpukario metais imta darbą labiau normuoti:

„Linų rovojoms paprastai mokėjo nuo surautų linų kapų“⁶⁹; „Linams braukti samdė braukylus ir mokėjo nuo nubrauktų linų svorio“⁷¹.

Prievolinės papročių teisės sričiai priklauso ir dėl nuganymų padarytos žalos atlyginimas. Iki kaimams išsiskirstant vienkiemiais kaimo gyvuliai buvo kolektyviai ganomi kerdžiaus (*ustovo*) su piemenimis, todėl pasėlių nuganymų retai pasitaikydavo. Jeigu taip atsitikdavo, žalą dengė *ustovo* alga. Svetimų javų nuganymų padaugėjo kaimams išsiskirsčius vienkiemiais, nes gyvuliai nutrūkdavo nuo grandinės ar išsilauždavo iš aptvarų. Pasėliuose ar pievose užtik-tus svetimus gyvulius išvarydavo ir stengdavosi uždaryti. Kai jų savininkas ateidavo atsiimti gyvulių, abi šalys apžiūrėdavo nuganytus pasėlius ar pievas ir dažniausiai be pašalinių pagalbos įvertindavo žalą. Retais atvejais į pagalbą žalai įvertinti kvietėsi kaimyną ar seniūną. Paprastai atlygindavo tik didesnę žalą:

⁵⁹ Balys Galinis...

⁶⁰ Anelė Pretkuvienė...

⁶¹ Jonas Bružas...

⁶² Vytautas Jurgelionis...

⁶³ Anelė Pretkuvienė...

⁶⁴ Juozas Burokas...

⁶⁵ Marė Bitinaitė...

⁶⁶ Jonas Stukas...

⁶⁷ 50 kg.

⁶⁸ Vytautas Jurgelionis...

⁶⁹ Kapa = 60 pėdelių.

⁷⁰ Juozas Tijūšas...

⁷¹ Antanas Kubilius...

„Kaimynai iš kaimynų nelabai imdavo atlyginimą. Tavo gyvuliai nuganė, gal nuganys ir mano“⁷²; „Pagavęs vasarojuje svetimą arklį parsiveda namo ir uždaro. Jeigu didelė blėdis padaryta, tai atlygina arklio savininkas“⁷³; „Jeigu išgano, tai atiduoda savais. Susitar-davo be seniūno. Čia kažkokių nuostolių nebūdavo. Jeigu buroką išgraužė, suskaičiuoja, atiduoda sveikais“⁷⁴; „Kaimynas su kaimynu susitaria, gyvulių padarytą nuostolį atlygina: rudenį atiduoda buro-kais ar grūdais“⁷⁵.

Kitokie buvo ūkininkų santykiai su dvaru. Kairiųjų pažiūrų emigrantas Jonas Gasiūnas atsiminimuose⁷⁶ aprašo tokį atsitikimą: grafo Pšezdzeckio eigulys, grafui priklausančiame Salāgirio miške pagavęs besiganančią ūkininko karvę, ją nuvarė į Rokiškį ir teisėjas iš to ūkininko priteisė 5 caro rublius baudos. Kai kurie dvarai buvo nustatę baudas už savo žemėje sugautus ūkininkų gyvulius:

„Bagvilių dvaras uždarydavo gyvulius. Už kiaulę reikėjo mokėti 2 gri-vinas (20 kapeikų), už didesnę gyvulį – iki vieno caro rublio arba atidirbti per darbymetį“⁷⁷.

Tradicinė dorovė

Papročių teisės normos veikė kartu su dorovės ir religijos normomis. Sulaužyti sudarytą sutartį, t. y. sulaužyti duotą žodį, buvo laikoma nuodėme. Žodžio nesi-laikantį asmenį smerkė viešoji nuomonė. Daugumai to meto žmonių dorovinis pa-smerkimas buvo netgi svarbesnis už vienokią ar kitokią teismo sankciją. Dešimt Dievo įsakymų buvo pagrindinė gyvenimo nuostata, kurios laikėsi dauguma pa-nemunėliečių.

Trečiasis Dievo įsakymas skelbia: „Švęsk sekmadienį“. Jo laikėsi dauguma, iš-skyrus vieną kitą laisvamanį ar komunistuojantį. Išimtį sudarė labai lietingi metai, kėlę grėsmę duonai. Tokiais metais, jeigu savaitgaliais pagerėdavo orai, sekmadienį kunigas per pamokslą paskelbdavo, kad po pamaldų galima gelbėti derlių:

„Šventėje nedirbo. Nebent rugius tvarkė labai lietingais metais“⁷⁸;
„Jeigu kokie svarbūs darbai, ateina lietus, tai [sekmadienį] dirbdavo.
Kunigas sakydavo „Ateina lietus, važiuokit rugių vežti“⁷⁹.

Sekmadieniais buvo galima atlikti tik baigiamuosius darbus, nebuvo galima kirsti rugių, pjauti šieno ar vasarojaus.

Svarbūs panemunėliečiams buvo septintasis Dievo įsakymas „Nevok“ ir dešimtas – „Negeisk svetimo turto“. Va-gyste buvo laikomas bet koks svetimo turto slaptas pasisavinimas. Išimtį suda-rė dvaro arba valstybės miškas, kurio slaptas kirtimas nebuvo laikomas vagys-te ir nuodėme:

⁷²Kazys Kriukelis, gim. 1891 m., gyv. Pašilės k.; 1979 08 13

⁷³Jonas Bružas...

⁷⁴Vytautas Jurgelionis...

⁷⁵Napalys Mociūnas...

⁷⁶Gasiūnas J. *Mano dešimtmečiai Amerikoje*, Vilnius, 1968, p. 17.

⁷⁷Steponas Ruželė...

⁷⁸Genė Bulovaitė...

⁷⁹Juozas Adomonis...

„Vogdavo grafo mišką ir nelaikydavo, kad tai blogai. Žmogaus miškan neidavo. Grafas turtingas – galima“⁸⁰; „Vogti iš pono miško – ne nuodėmė“⁸¹; „Iš dvaro vogti mišką – nedidelė vagystė. Iš žmogaus vogti miško negalima. Griežtus eigulius žmonės labai smerkdavo“⁸²; „Atsirasdavo po kokį vieną, kuris pavogdavo kokį medį. Taikydavo, kad būtų blogas oras. Nuvažiuoja, nupjauna, kelmą užmaskuoja. Iš valdiško miško vogti nebuvo griekas. Ne iš žmogaus pašalės paėmė malkas“⁸³.

Tokį požiūrį į dvaro, o po 1922 m. žemės reformos ir į valstybės miško vogimą, matyt, lėmė dvi priežastys: viena, į miško auginimą nereikia įdėti darbo, jis pats auga, ir antra, dvaro arba valstybės miško yra labai daug.

Vagyste nebuvo laikoma svetimų žirnių ankščių pasiraškymas valgyti vietoje ar kritulių obuolių pasirinkimas svetimame sode:

„Žirni galima nusiraškyti, bet ne į kišenes ar terbą“⁸⁴; „Obuolių svetimame sode nuo žemės pasirinkti galima, o raškyti – ne. Žirnių svetimų galima pasiraškyti“⁸⁵; „Galima nuo žemės pasirinkti obuolių svetimame sode, pasiraškyti svetimų žirnių. Svarbu, kad žirnių neišmintų. Todėl drausdavo vaikams į svetimus žirnius eiti“⁸⁶; „Svetimų žirnių nusiraškyti galima. Pasirinkti nuo žemės obuolių irgi buvo galima. Krėsti obuolių nuo svetimos obels negalima“⁸⁷.

Iki Lietuvos valstybingumo atstatymo po Pirmojo pasaulinio karo ūkininkus ekonomiškai alino arklių vagystės. Į jas ganėtinai korumpuota carinės Rusijos policija žiūrėjo pro pirštus. Todėl ūkininkai patys ėmėsi visų galimų priemonių savo arkliams apsaugoti: pančiojo juos geležiniais užrakinamais pančiais, skersai tvarto durų dėjo užrakinamas štangas (*štobas*), kolektyviai gaudė, suiminėjo ir fizinėmis bausmėmis baudė arkliavagius. Plačiausiai paplitusi arkliavagių bausmė buvo tokia: sulenktas dvilinkas arkliavagis įkišamas į pavalkus, suveržiamas sąmatas ir tada arkliavagis tardomas ir plakamas rykštėmis arba rumbu. Taip „įkalintas“ žmogus yra bejėgis, negali pasipriešinti. Ne vienam arkliavagiui beveržiant sąmatą lūždavo stuburas ir jis tapdavo invalidu. Kartais šiltuoju metų laiku pasiviję arkliavagi ir atsiėmę pavogtą arklių, vyrai išrengdavo jį nuoga, pririšdavo kur nors miške prie medžio ir palikdavo kiek laiko uodams ir kitiems vabzdžiams sugelti. Tokia bausme ūkininkai tarytum atsikratydavo atsakomybės: arkliavagi baudžia ne jie – baudžia Dievo sutvėrimai. Kitus vagis, ne arkliavagius, apnuoginę užpakalį ir paguldę ant suoliuko, viešai plakdavo įkirsdami kaimo vyrų sueigos nustatytą kirčių skaičių. Kalbėdami apie arkliavagių tautybę senoliai mini vietinius lietuvius, Obelių krašto rusus sentikius, čigonus bei vieną kitą žydą, kurie patys nevogdavo, bet paslėpdavo pavogtus arklius arba reketuodavo reikalaudami tam tikro užmokesčio iš ūkininkų, norinčių apsaugoti savo arklius nuo va-

⁸⁰ Anelė Pretkuvienė...

⁸¹ Juozas Burokas...

⁸² Antanas Kubilius...

⁸³ Napalys Mociūnas...

⁸⁴ Antanas Kubilius...

⁸⁵ Marė Bitinaitė...

⁸⁶ Jonas Bružas...

⁸⁷ Juozas Burokas...

gių. Štai kaip panemunėliečiai prisimena apie arkliavagystę, arkliavagių ir kitų vagių baudmes:

„Tėvai sakydavo, kad vogdavo arklius. Tai arklius pančiodavo geležiniais pančiais. Arklių vagys daugiausia rusai. Vieną rusą iš Legiško kaimo nušovė. Vietiniai priveda. Kas čia iki Obelių [pavogtą] arklį pavaryt“⁸⁸; „Pagautą arkliavagį vyrai muša, dvilinką kiša į pavalkus, veržia sąmatą ir sulaužo stuburą. Už kitas vagystes paguldo ant suoliuko ir muša. Kirčių skaičių nustato skodas“⁸⁹; „Arklius labai vogdavo. Pagautą arkliavagį dvilinką į pavalkus kišdavo, sulaužydavo nugarkaulį. Vyrai sugautą arkliavagį tampė, pribėgusi moteriškė nudūrė su mėslui kratyti šakelėmis. Kamajų žydą žmonės varinėjo už ryšius su arkliavagiais. Tas žydas sakydavo: „Ui, duok rugių maišiuoką, bus arkliukas saugus“⁹⁰; „Jeigu kas pavogdavo ką nors iš kaimynų, tai patys vyrai susirinkę palupdavo.. Nemušdavo taip, kad liktų be sveikatos. Naktį arklius vogdavo iš tvartų. Jurkupių Stanio pavogė net du arklius. Tvartus štobomis rakindavo. Arklių kojas surakindavo geležiniais pančiais. Arkliavagį kažkur pagavo, atėmė arklį, naktį nuogą pririšo miške, kad uodai sukandžiotų“⁹¹; „Vienas žmogus, kuris versdavosi su arkliais, pasakojo: pavogė arklį, žmonės vijosi ir prisivijo Pandėlio miestelin. Arklys kažkur dingo. Vyrai stovi, girdi, kad arklys žvengia ar tai kokiam sklepe, ar kur. Tai pakvietė policininką ir ėmė kratyt. Tai pas žydą sklepe rado keturis ar penkis arklius“⁹²; „Prie stoties gyveno toks Baublys. Kišdavo dvilinką per pavalkus kaip arkliavagį. Pavogtus arklius Latvijon varydavo. Baublys vaikščiojo toks susilenkęs, kuprotas. Matyt, nugarkaulis buvo sulaužytas. Tokia jau buvo arkliavagiams baudmė“⁹³.

Panemunėliečiams svarbus buvo ir penktasis Dievo įsakymas „*Nežudyk*“. Tačiau nužudymų dėl turto (Moškėnų k.) ar per muštynes (Martiniškėnų k.) pasitaikė. Iki Pirmojo pasaulinio karo gana dažnos buvo muštynės tarp kaimų, kurios dažniausiai kildavo dėl kokios nors pašaipos ar išprovokuotos norinčiųjų pasimušti:

„Bernai mušdavosi. Kad pašiepdavo, reikia gi atsimokėti“⁹⁴; „Kai susipykdavo kaimas su kaimu, – mušdavos. Buvo trys broliai Paršonys. Tai jie kaip ir norėdavo pasimušti. Jeigu susipykai su kuo nors iš kito kaimo, tai draugai eina į pagalbą. Paršonys buvo karingesni“⁹⁵; „Tėvų atminime jurkupiškiai kartais susimušdavo. Su kitais kaimais mažai mušdavosi. Jeigu kitas kaimas pradėdavo kabinėtis, tai nenusileisdavo. Senesniais laikais Nevierių kaime buvo garsus mušeika Arūna, Jurkupių kaime toks Mačiulis buvo, kabinėdavos prie jurkupiškių. Tai per vestuves smarkiai jį buvo sumušę“⁹⁶.

⁸⁸ Vytautas Jurgelionis...

⁸⁹ Jonas Stukas...

⁹⁰ Steponas Ruželė...

⁹¹ Napalys Mociūnas...

⁹² Lionginas Gasiūnas...

⁹³ Genė Bulovaitė...

⁹⁴ Vytautas Jurgelionis...

⁹⁵ Juozas Adomonis...

⁹⁶ Napalys Mociūnas...

Pirmosios nepriklausomybės metais muštynių ėmė mažėti. Kai kuriuose kaimuose radosi iniciatyvių jaunuolių, kurie gesindavo konfliktus. Kavolių kaime prisimenami vakarėlių tvarkdariai broliai Bimbos, kurie ne tik kad neleisdavo kilti muštynėms, bet ir kartą „paauklėjo“ su samdiniais nenorinčias šokti ūkininkaites:

„Kavoliuose nebuvo muštynių. Ten du broliai Bimbiokai buvo. Tai jeigu kas priekabių ima ieškoti, jie prieina: „Sėsk“, o jeigu ne, tai už kalnieriaus ir pro duris. Jeigu Bimbiokai yra, tai vakaruška bus pažmoniška. Būdavo, katra jau bagotesnė, su biednais nenori eit šokti. Vienąkart šitie Bimbiokai sustojo prie durų, vienas diržą turi. Muzikantui liepia groti. Bagotesnės neina su samdiniais šokti. Tai tada diržu ėmė „šukuot“ visas. Kai kurios net pro langą lindo. Po to suvarė visas trobon ir pasakė: „Nepagadins, jeigu pašokins. Kad biednas, – tai ne žmogus?“ Tie Bimbiokai gal žemės nemažai turėjo. Buvo bajavi vyrai, prie sveikatai“⁹⁷.

Panemunėliečiai laikėsi krikščioniškų nuostatų, kad elgetą (*ubagą*) reikia sušelpsti, padegėliui ar kitos nelaimės ištiktam žmogui padėti. Iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio, kai prie bažnyčių buvo įsteigta daugiau elgetynų (*ubagynų*), po kaimus vaikščiojančių ir išmalda renkančių elgetų buvo palyginti daug: arčiau kelių esančias sodybas per dieną kartais aplankydavo net keli:

„Kur sodyba prie kelio, tai po du tris ubagus per dieną užeidavo. Aklas ubagas pasisamdydavo 8–10 metų berniuką, kuris jį vesdavo paėmęs už lazdos galo“⁹⁸; „Vieną dieną ateidavo 3–4 ubagai, kitą dieną – nė vieno“⁹⁹; „Prieš Velykas kasdien pereidavo 4–5 ubagai“¹⁰⁰; „Eidavo ubagų labai daug: vieną išleidai, kitas ateina. Vienas kitas ubagas važiuodavo su kuineliu. Vieną rateliais vežiodavo“¹⁰¹.

Išjęs į gryčią elgeta pasisveikindavo katalikiškai: „*Garbė Jėzui Kristui*“ ir sukalbėdavo poterius. Vyravo nuostata, kad elgetą reikia sušelpsti, ką nors jam duoti. Neturintys kuo sušelpsti atsiprašydavo: „*Prabočyk, nieko neturiu*“. Vieni elgetos pasitenkindavo bet kokia išmalda, kiti prašydavo ne duonos, o vertingesnių maisto produktų (mėsos ir pan.) ar pinigų:

*„Užjęs ubagas poterius kalba, kol ką nors gauna. Duodavo duonos, kiaušinių, sūrio gabalą“¹⁰²; „Ubagai eidavo su terbom. Išjęs pagarbina, poterius kalba. Ką duodi – tas gerai. Dvi terbos per pečius. Labai šlubas ubagas važinėdavo su kuinu. Reikėdavo ubagai ką nors duoti, jį priimti“¹⁰³; „Atėjęs ubagas pasisveikina: „*Garbė Jėzui Kristui*“. Kalba poterius. Jeigu duodi duonos, sako: „*Mėsy-tės duokite*“. Apie tai buvo net dainelė su-*

⁹⁷ Lionginas Gasiūnas...

⁹⁸ Juozas Burokas...

⁹⁹ Jonas Bružas...

¹⁰⁰ Steponas Ruželė...

¹⁰¹ Anelė Pretkuvienė...

¹⁰² Juozas Tijūšas...

¹⁰³ Antanas Kubilius...

dėta: Neduok duonos – nevalgysiu,/ neduok kruopų – išbarstysiu,/ duok lašinių didelį šmotų,/ rasi pas Dievų zaplotų“¹⁰⁴; „Įėjęs ubagas poteriauja. Jei nori gauti geresnį daiktą, tada paprašo. Pernakvoti pasiprašydavo, bet ne visi priimdavo. Vakarienę ir pusryčius duodavo. Kokioj grytelėj gyvendavo, ten ir numirdavo“¹⁰⁵; „Įėjęs į trobą ubagas kalba poterius. Paklausi: „Ko Tamstai reikia?“ „Ką duosi, tas bus gerai“. Kitas paprašo pinigų, nes produktus sunku nešti“¹⁰⁶; „Buvo toks ubagas Visockas. Tai jis ateina, persižegnoja, armonika groja ir šventas giesmes gieda. Jam žmonės daugiau duodavo. Tas Visockas Ilgalaukiuose gyveno. Jeigu ubagas ateina, meldžias, tai reikia duoti ką nors. Jis gi gyvena iš to, kiek sukalėdoja. Žmonės, kad jau bagotesni, tai lašinių šmočioką duoda. Tai duonos pasirenka. Tai bent savaitę ar ilgiau gyvena. Ir vėl eina per tuos pačius kaimus. Juos visi pažinojo“¹⁰⁷.

Pasitaikydavo, kad didesni kaimai neturintį pajamų, nusenusių savo kaimo gyventoją išlaikydavo:

„Jurkupių kaime buvo tokia bobelė, kuri vaikščiodavo per žmones. Ją palaikydavo po kelias dienas. Ji neidavo kalėdoti į kitus kaimus“¹⁰⁸.

Tarpukario metais iš valsčiaus kilusius ir nebesugebančius savimi pasirūpinti elgetas kartais globodavo seniūnijos ar net viso valsčiaus kaimai. Tokie elgetos buvo vežiojami iš kaimo į kaimą, o kaime kiekvienas kiemas iš eilės elgetą valgydino ir apnakvindino sutartą dieną skaičių:

„Vienais metais Lietuvos laikais vežiodavo tokį nesveiką, gal beprotį, pakiemiais: viename kieme palaikydavo, kitame bent po 3 dienas. Atvežė iš kito kaimo, išvežė irgi kitan kaiman“¹⁰⁹.

Tarpukario metais dėl netvarkingų krosnių ar padegti žaibo gana dažnai užsidedavo trobesiai:

„Seniau trobesius labai žaibai uždegdavo: pažiūrėk, tai vienoje, tai kitoje pusėje rūksta“¹¹⁰.

Padegėliui paprastai padėdavo visas kaimas:

„Padegėliui gal visas kaimas sumesdavo. Pats žmogus gal nėjo [prašinėdamas]. Perėjo kaimynas, sutarė, kad tam žmogui reikia padėt. Pereina, parenka rūbų ar ko nebūt“¹¹¹.

Padegėliai važiuodavo ir patys pasirinkti:

¹⁰⁴ Pranas Markevičius..., Marė Markevičienė...

¹⁰⁵ Anelė Pretkuvienė...

¹⁰⁶ Juozas Burokas...

¹⁰⁷ Lioginas Gasiūnas...

¹⁰⁸ Napalys Mociūnas...

¹⁰⁹ Petras Klimka, gim. 1903 m. Kavolių k.; 1996 07 22.

¹¹⁰ Napalys Mociūnas...

¹¹¹ Juozas Adomonis...

„Padegėlių važiuodavo pasirinkti. Padegėliui, kaip ir ubagai, neatsakydavo, duodavo ką nors. Girdėjau, kaip padegėlis prašė kūlių gryčiai apdengt. Tai davė žmogus ar tai 10 kūlių, ar tai tiek“¹¹².

Kad nebūtų apgaulės, toliau važinėjantys padegėliai privalėjo turėti valsčiaus išduotus, nelaimę patvirtinančius pažymėjimus.

Kaimuose, kuriuose ūkininkai draugiškai sugyveno, neturtingiems kaimynams padėdavo ir kitose nelaimėse, pvz., kritus gyvuliui:

„Jei gyvulys kam nugaišdavo, tai sumesdavo po kelis litus. Jei draugiškas buvo kaimas, tai broliška ir padėdavo“¹¹³.

Buvo gražus paprotys nemokamai padaryti karstą (*grabą*) mirusiam kaimynui:

„Jeigu mirė kaime žmogus, tai grabą padarydavo be atlyginimo. Pa-prašė žmogus ir dirbi. Jeigu davė pusbonkiuką už grabo padirbimą, tai gerai. Grabą dviejuose dirbdavo apie 11 valandų. Viską suleidi, nepadirbsi kaip žlabo“¹¹⁴.

Kaimo savivalda

Iki kaimams išsiskirstant vienkiemiais, kolektyvinis naudojimas dalimi žemės naudmenų (pievomis, ganyklomis, miškais), bendras kaimo gyvulių ganymas vertė kaimus priimti kolektyvinius sprendimus. Tokie sprendimai buvo priimami kaimo vyrų sueigoje, kurio senąjį pavadinimą *kuopa* panemunėliečiai jau buvo pamiršę ir vadino iš rusų kalbos kilusiu žodžiu *skodas*¹¹⁵ (Salū parapijos kaimuose, kuriuose buvo šnekama anykštėnų tarpe (Jurkupiuose ir kt.), vadino *skadu*):

„Kaimo reikalus tvarkydavo *skodas*“¹¹⁶; „*Skodas* – tai suejimas, kaimo vyrai sueidavo“¹¹⁷; „*Visas kaimas susirinkdavo. Kaimo susirinkimas skaitos. Visi sueina: ir biedni, ir bagoti*“¹¹⁸.

Pilnateisium sueigos dalyviu buvo žemės turėjusio kiemo šeimos galva. Jis turėjo teisę pareikšti savo nuomonę sueigoje. Kaimo sueigą valdžios įsakymams paskelbti šaukė kaimo seniūnas ar seniūno pavaduotojas (jeigu seniūnas buvo keliems kaimams), kaimo sueigą bendriems kaimo reikalams svarstyti – kaimo seniūnas ar autoritetą turintis, iniciatyvesnis kaimo ūkininkas (*pravadnykas*). Sueiga rinkdavosi šio kiadieniais didesnėje ūkininko gryčioje. Dideliuose kaimuose taikė, kad sueigos vieta būtų arčiau kaimo vidurio, kad ūkininkams būtų arčiau susirinkti. Mažesniuose kaimuose apie sueigą ūkininkai susižinodavo vienas nuo kito, didesniuose kaimuose – pereidavo pasiūstas žmogus ir pranešdavo:

„Buvo toks lyg ir seniūnas – Jonas Kisielius. Jis kaip ir pravadnykas. Jis pradžių

¹¹² Lionginas Gasiūnas...

¹¹³ Juozas Adomonis...

¹¹⁴ Lionginas Gasiūnas...

¹¹⁵ Iš rus. *schod* – sueiga, susirinkimas.

¹¹⁶ Jonas Bružas...

¹¹⁷ Jonas Baronas, gim. 1911 m., gyv. Kavolių k.; 2001 08 05.

¹¹⁸ Lionginas Gasiūnas...

padarydavo. Vienas žmogus pereinavo, visiems pasakydavo, kad šiandien bus skodas. Rinkdavosi dažniausiai pas Tada Šepką. Jis turėjo pusę valako, jo didesnė gryčia. Gyveno apie vidurį kaimo. Šiokiadieniais rinkdavosi¹¹⁹; „Sakydavo: „Eisma unt skodo. Sueina visas kaimas. Rinkdavosi valakiniuose ūkiuose: pas Čypą, Pekšį. Vienas nuo kito pasakydavo“¹²⁰; „Katrie stambesni ūkininkai, turi daugiau galios, dažniausiai tuose kiemuose ir būna susirinkimas. Mažžemiai gi balso neturi“¹²¹.

Bene daugiausia sueigos svarstomų klausimų buvo susiję su bendru kaimo gyvulių ganymu. Sueiga sudarydavo žodinę kolektyvinę sutartį su vyresnioju piemeniu (*ustovu*), numatydavo kiekvieno kiemo įnašą į ustovo algą proporcingai kiemo valdomai žemei ar ganomų karvių skaičiui. Iki XX a. pradžios su ganymu susijusias prievoles (įnašą į ustovo algą, ustovo maitinimą iš eilės ir apnakvindinimą, piemenų siuntimą padėti ustovui ganyti) ūkininkai atliko nuo valdomos žemės (nuo valakų), vėliau, ūkiams pradėjus laikyti daugiau gyvulių, dauguma kaimų perėjo prie kito apskaitos vieneto – gyvulių (paprastai karvių) skaičiaus.

„Valakinis ūkis ustovą valgydino tris dienas, pusvalakis – dvi dienas, ketvirtis valako – vieną dieną. Prieš kaimui skirstantis vienkiemiais – nuo karvių skaičiaus: už dvi karves dieną maitinti ustovą“¹²².

To paties apskaitos vieneto, kaip kad atlikdami su ustovu susijusias prievoles, ūkininkai laikėsi ir siūsdami į pagalbą piemenis:

„Piemenis kiemai davė nuo valakų: valakinis kiemas turėjo piemenį duoti kas antrą dieną, pusės valako ūkis – kas trečią dieną“¹²³; „Kaimo gyvulių ganyti piemenys eidavo nuo valako: valakas – dvi dienos per savaitę neganyt, pusė valako – trys dienos per savaitę neganyt“¹²⁴; „Ganymas – nuo karvių. Kelios karvės – tai tiek dienų ganysi“¹²⁵.

Kaimams, ypač neturėjusiems servitutų, paprastai stigo ganyklų ir kaimo sueiga sprendė, kaip išganyti kaimo gyvulius iki vasaros antrosios pusės, kada bus nušienautos pievos ir nuimant derlių palaipsniui atsilaisvins laukai:

„Vyrai spręsdavo iki kada pievose gale lauko ganyti (pvz., iki Sekminių), kada kaimo gyvulius perkelti kitur, kad žolė paželtų ir būtų galima šienauti“¹²⁶; „Kur sėt, kur palikt karvėms ganiavos, vis pasitaria kasmet“¹²⁷.

Kaimo sueiga sprendė ir kaimo karvių bandos aprūpinimo buliumi klausimą: pavasarį už iš ūkininkų surinktus pinigų pirkdavo bulių, o rudenį paroduodavo arba sutardavo, kad kuris nors

¹¹⁹ Petras Klimka...

¹²⁰ Genė Bulovaitė...

¹²¹ Lionginas Gasiūnas...

¹²² Antanas Kubilius...

¹²³ Jonas Bružas...

¹²⁴ Anelė Pretkuvienė...

¹²⁵ Lionginas Gasiūnas...

¹²⁶ Jonas Bružas...

¹²⁷ Petras Klimka...

ūkininkas laikys bulių ir už tai gaus ganymo lengvatų, pvz., jo kiemui nereikės ganyti ne tik už bulių, bet ir dar už vieną karvę:

„Skodas nutardavo pirkti ganiavos sezonui jautį ir skaičiuodavo, kiek valakas turi duoti pinigų“¹²⁸.

Kad ganomi gyvuliai padarytų mažiau žalos pasėliams, kai kurie kaimai dalį ar visus laukus atitverdavo vieną nuo kito, pavasarį tokias tvoras remontuodavo:

„Skodas nuskadijo tvoras tvort. Pavasarį tvoras apžiūri“¹²⁹; „Tvorą atitverdavo pūdyką nuo vasarojaus. Tvoras kaimas taisydavo bendrai“¹³⁰.

Norėdami pagausinti pašarus ūkininkai pradėjo į rugius kaip išlėję sėti dobilus. Kaimo sueigoje buvo susitariama, kuriame rugių lauko gale bus sėjami dobilai, kad jie sudarytų vientisą masyvą ir būtų nesunku juos apsaugoti nuo išganymo tame lauke ganant kaimo gyvulių bandą:

„Susitaria šniūrų galus arba pridokėlius dobilais apsėti“¹³¹; „Susitaręs kaimas pradėjo sėti dobilus: atsirado tarytum ketvirtas laukas“¹³²; „Tardavosi, kiek dobilų ant rugių sėti, kad netrukdytų ganyti“¹³³.

Kaimai, kurių laukais einantys keliukai kirto upelius ar griovius, sueigai nutarus, bendrai statė ir remontavo tiltus, kur labiausiai reikėdavo, įrengdavo lieptus. Reikiamą medžiagą dažniausiai sudėdavo, o tiltą statydavo kartu visas kaimas arba sumesdavo sueigos nutartą pinigų sumą (paprastai taip elgdavosi dideliuose kaimuose) ir pasamdydavo tokį darbą atlikti sutinkančius ūkininkus:

„Kaimas tiltelį statydavo bendrai. Tilteliui medžiagą kaimo kiemai sudėdavo, pvz., po dvi lentas, balkį ir pan.“¹³⁴; „Kaimas nutarė tiltą per upę [Šetekšną] statyti. Visi kiemai, nežiūrint valdomos žemės, dirbo vienodai: iš akmenų ir žemės supylė pylimą, suvežė miško medžiagos“¹³⁵; „Kaimo skodas nutardavo, kur reikia lieptus, tiltus statyti. Didesniems tiltams medžiagos duodavo valdžia. Mažesniems tiltams ir lieptams statyti reikalinga medžiaga pasirūpindavo pats kaimas. Lieptui, tiltui statyti skodas paskirdavo kelis ūkininkus. Kiti sumesdavo jiems pinigų ir tokiu būdu apmokėdavo už darbą“¹³⁶; „Uvainių pieva buvo už Nemunėlio. Tai kaimas susidėjęs tiltą kasmet padirbdavo. Per pavasario potvynius vanduo tiltą nunešdavo. Paskui ta pieva atiteko keturiems ar penkiems ūkininkams. Tuomet tiltą taisė tie, kieno pieva buvo. Turgun tiltu važiuodavo visi“¹³⁷.

Caro administracija apmokestindavo visą kaimą, o pats kaimas mokesčio

¹²⁸ Jonas Stukas...

¹²⁹ Juozas Tijūšas...

¹³⁰ Antanas Kubilius...

¹³¹ Juozas Tijūšas...

¹³² Antanas Kubilius...

¹³³ Jonas Bružas...

¹³⁴ Antanas Kubilius...

¹³⁵ Jonas Bružas...

¹³⁶ Anelė Pretkuvienė...

¹³⁷ Lionginas Gasiūnas...

sumą paskirstydavo kiemams proporcingai jų valdomai žemei. Jeigu kuris kiemas laiku neatsiskaitydavo su kaimu, tai sueiga nutardavo jėga išreikalauti mokesčio sumą:

„Suejė skodan vyrai tariasi. Tai žemės mokesį paskirsto kiemams (iki Pirmojo pasaulinio karo), tai dėl grūdų supylimo magazinan¹³⁸“¹³⁹;
„Jeigu kuris kiemas neatiduoda savo mokesčių dalies, tai skodo nutarimu vyrai paima vertingesnių daiktų (pagalvių, patalų), parduoda ir padengia įsiskolinimą“¹⁴⁰.

Iki sustiprėjo Lietuvos policija, su vagimis ir plėšikais dažniausiai kovojo pats kaimas. Kaimo sueiga tardydavo sučiuptus nusikaltėlius, nustatydavo jiems fizines bausmes (paprastai plakimą) ir jas įvykdydavo.

Paskutinės tradicinės kaimo sueigos vyko kaimams skirstantis vienkiemiais po Pirmojo pasaulinio karo. Kai kurie kaimai (Panemūniai, Pašilė ir kt.) jau buvo išsiskirstę prieš karą Stolypino reformos metu. Šiose sueigose ūkininkai susitardavo dėl sklypų vietos. Jeigu į vieną sklypą pretenduodavo du ar daugiau ūkininkų, tuomet vykdavo varžytynės, kurias laimėdavo daugiausia žemės viso kaimo labai atsisakęs ūkininkas. Formuojant sklypus buvo įvertinama žemės kokybė: kaimavietėje likę ūkininkai gaudavo mažiau žemės (buvo įvertinama ir tai, kad jiems nereikės statyti trobesių), išėję į galulaukes – daugiau. Štai ką senoliai prisimena apie kaimų skirstymąsi vienkiemiais:

Kai skirstėsi vienkiemiais, tai likę kaime gavo mažiau žemės“¹⁴¹; *„Matininkas šaukdavo visą kaimą, biškį pabraižo sklypus, na ir tada varžytynės. Katras eina prastesnėn vieton, daugiau gauna, katras geresnėn – mažiau gauna, šitaip buvo“¹⁴²;* *„Išėjusiems į galulaukes pridėjo po du hektarus: nuo 10 hektarų iki 12 hektarų“¹⁴³;* *„Kas kaime liko, tai iš 8 hektarų gavo 6 hektarus. O tėvai vietoje 8 hektarų gavo 10 hektarų. Būtų gavę 11 hektarų, bet Buckus norėjo į tą pačią vietą ir nuvaržė vieną hektarą. Jeigu du nori eiti ton pačion vieton, tai varžytynės“¹⁴⁴.*

¹³⁸ Carinės administracijos nurodymu įsteigtas atsarginis javų sandėlis bado ir nederliaus atveju.

¹³⁹ Anelė Pretkuvienė...

¹⁴⁰ Jonas Stukas...

¹⁴¹ Balys Galinis...

¹⁴² Lionginas Gasiūnas...

¹⁴³ Petras Klimka...

¹⁴⁴ Genė Bulovaitė...

Darbo papročiai

Albina Žebrauskaitė

Buvo tikima, kad jokio darbo negalima pradėti pirmadienį, nes nesiseks. Geriausia darbus pradėti penktadienį ar šeštadienį. Todėl net rugiapjūtės nepradėdavo pirmadienį. Jei rugiai balti, tai nors truputį papjaudavo šeštadienį. Pirmadienį galima tik parduoti, o pirkti – ne, pritrūksi pinigų.

Pirmą dieną grįžtantį iš laukų artoją apipildavo vandeniu, kad derlius geresnis būtų, kad arkliai nešiltų. Šeduikiškio kaime pildavo ir ant artojo, ir ant arklio. Sėdžiūnų kaime išeinantį į laukus artoją apipildavo grūdais, o grįžtantį – vandeniu, kad geriau sektųsi.

Apipiltą vandeniu artoją reikėdavo pavaišinti: duoti porinį skaičių kiaušinių – 2 arba 4. Todėl ne visi ryždavosi pilti ant svetimo kiemo artojų. Duodavo porinį skaičių kiaušinių, nes „*du – tai angelas, vienas – velnias*“.

Neviėrių, Vilių kaimuose arimą pradėdavo vyriausias, stipriausias šeimos narys, o Šeduikiškio kaime – bernas arba sūnus, kituose kaimuose – bet kas. Prieš pradėdamas arti artojas peržegnodavo dirvą, pašlakstydavo šventintu Velykų vandeniu.

Sėdavo beveik visur vyriausias šeimininkas (*gaspadorius*). Per Žolinę bažnyčioje pašventindavo saują sėklos, ją sumaišydavo su visa sėkla ir sėdavo. Tikėdavo, kad derlius būsiąs geresnis, nebūsią ledų. Sėklą šventindavo iki kolūkių. Sakydavo, kad sėti galima pradėti, „*kai alksnių pumpuriukai kaip pelių ausytės*“. Kokių javų derlius bus geriausias, spėdavo per Kūčias: iškratydavo nuo stalo nuėmę Kūčių šieną ir žiūrėdavo, kokių grūdų išbirs daugiausia. Ir dar: kas Kalėdose pirmas iš bažnyčios pareis, tas pirmas derlių nuvalys.

Miežius sėdavo jauname mėnesyje, nes pasėjus senagaly ne visi miežiai išplaukia. Avižas sėdavo sprogstant alksniams, žydint ievoms, žirnius – kai tik galima įeiti dirvon. Linus sėdavo, kai pradeda skraidyti mėlyni drugeliukai, šermukšniams žydint, žiūrėdavo, kad debesys būtų pluoštiniai, nes tada būsiąs geras pluoštas. Negerai sėti linus jauname mėnesyje.

Jei kviečius, miežius sėjant yra mėnulis – javai bus kūletai.

Jei eidamas sėti sutinki ką, ypač moterį, – nesiseks. Kol žemė buvo rėžiais (*šniūrais*), skubėdavo pirmi išeiti sėti ir stengdavosi, kad tą dieną greta niekas nesėtų. Jei ateidavo kas nors gretiman rėžin (*šniūran*) sėti, tai karas: „*Ko tu atėjai, kai aš pasėsiu, tada tu galėsi sėt*“. Mat tikėjo, kad antrasis sėjėjas suveda savan šniūran pirmojo javus. Jei antrasis neklausydavo ir imdavo sėti, tai pirmasis pasėdavo saują žemės, kad neužsėtų, ir eidavo namo. Pabaigti sėti ateidavo kitą dieną. Pasėjęs sėjėjas apeidavo lauką, kad javai neišeitų iš lauko.

Sėją reikėjo baigti gegužės mėnesį.

Tikėjo, kad bulves reikia sodinti, kai dangus pilnas mažų kamuolinių debesų (*kelmuotas*). Tada būsiąs geras derlius. Tokį dangų vadino *gera sėmenija*. Be to, bulves gerai yra sodinti per pilnatį, kai vėjas *tikras* (šiaurės, rytų, pietų ar vakarų), o ne *kirmėlius* (pietryčių, pietvakarių, šiaurės rytų ir pan.). Jei per kirmelį sodinsi, bulvės

Medžiaga rinkta per Vilniaus universiteto kraštotyryninkų ramuvos ekspediciją 1979 m. *Vyr. red. pastaba.*

Melioracijos darbai Panemunėlio dvaro laukuose. Iš dešinės 1-as Povilas Galinis, 2-as Antanas Šeinauskas. Apie 1935 m. PSM-175

Martiniškėnų k. vyrai važiuoja laukų sėti. Apie 1960 m. Iš Zenono Zavarškio albumo

bus kirmėliuotos. Pilant bulves kaupan, pirmiausia ton vieton reikia numesti akmenį. Tada pelės grauš akmenį, o ne bulves.

Svogūnus sodinti reikėjo per šv. Stanislovą (gegužės 7 d.), mėnulio senagalyje arba sanvartoje, kai nėra mėnulio (tada nebus žyduolių), obelims žydint.

Kopūstus sėdavo, kol varlės neužkurkė, o sodindavo – prieš šv. Joną. Tada geriau prigyja. Per pilnatį pasodinus būna kietesni. Negali sodinti ir pjaustyti kopūstų nesveika moteris, nes kopūstai kirmys. Raugti kopūstus reikia pilnaty, o burokus – jaunaty.

Agurkus sėdavo delčgaly, per šv. Mykolą (gegužės 8 d.), per sanvartą, turgaus dienoje, pilnatyje, žydint alyvoms, moteriškomis dienomis. Kad geriau megzėtų, agurkuose pamėtydavo senų sumazgytų pančių, kaliošų, prikaišydavo butelių. Sakydavo, jei

*Kazimieras Zavarškis
su sūnumi Aloydu
sodina bulves.
1983 m.
Iš Z. Zavarškio
albumo*

Trėšia koksagyzą „Nauju keliu“ kolūkyje. 1952 m. Iš J. Bitino archyvo*

nori, kad gerai megztų, reikia duot vyrams be kelnių pažargyti per ežias. Arba numauti kelnes berniukams ir liepti lakstyti per ežias.

Daržus reikia pasodinti prieš saulės sugrižimą, kad pirmąją saulės gražos dieną daigai jau būtų prigiję. Krienus kasti, kol neužgriaudė, nes užgriaudus jie pasidaro nuodingi.

Pavasari, prieš išgenant gyvulius į ganyklą, karves, avis parūkydavo šventintom žolelėm, verbot. Rūkydavo

* Koksagyzas – kaučiuko turinti kiaulpienių rūšis, natūraliai auganti Tian Šanio kalnuose. Sovietmečiu privaloma tvarka buvo bandoma auginti kolūkiuose. Kaip sovietinių ideologų proteguojamam augalui, koksagyzui trėšti buvo skiriami nors ir skurdūs mineralinių trąšų išteklių. *Vyr. red. pastaba.*

nuo blogų akių, perkūnijos, prašydami Dievą palaimos, kad žvėrys neužpultų. Nustojo rūkyti po Antrojo pasaulinio karo.

Kai kur piemenuką ar kerdžių (*ustovą*) apipildavo vandeniu, kad būtų geri metai, karvės daug pieno duotų, visi sveiki būtų. Keragalviškių kaime pirmą dieną pargenant apipildavo vedlę karvę. Kai kas išgenant apvainikuodavo piemenuką ir vieną karvę. Piemenukui iškepėdavo paplotėlių, įdėdavo sūrio.

Buvo stengiamasi, jei įmanoma, gyvulius išginti į ganyklą per šv. Jurgį (balandžio 23 d.). Be to, per šv. Jurgį nešdavo bažnyčion sūrį, kiaušinių, pinigų, kad gyvuliai būtų sveiki, nekristų, kad šv. Jurgis juos globotų.

Kaimo bandą ganydavo piemenukai ir ustovas. Piemenukai daugiausia šeši: du gano kiaules, kiti – karves. Ustovas rytą gale kaimo (*ūlyčios*) sutriūbydavo: laikas ginti gyvulius. Kiaules vėliau išgindavo. Kai užeidavo lietus, kiaules gindavo namo. Todėl piemenukai labiau norėdavo ganyti kiaules. Pietų piemenukai vieni kitus paleisdavo.

Karves iš tvarto išgindavo su vytimi ir paskui tą vyti pakišdavo pastogėn (*padangtėn*), kad karvės eitų namo.

Spalio pabaigoje pagal susitarimą kerdžiui baigus ganymą, piemenukai vesdavo ožką ar aviną apie beržą, kad greičiau pasnigtų ir nebereikėtų ganyti.

Rudenį parginus žiūrėdavo, ar karvė gerklėj šieno neparsinešė. Jei parsinešė – bus badas, blogai gyvuliai žiemos.

Kai karvės atsivesdavo veršiuką, reikėdavo su sijono palanku (*padalkom*) patrinti jai dantis, kad neklebečiuotų. Jei karvę *nužiūrėjo blogos akys*, reikėję išipilti melžtuvėn vandens, numazgoti juo stalo kampus, paskui tą vandenį nusinešti pirtin, įmesti į jį akmenį iš po krosnies (jei nuo moters akių) ar nuo krosnies viršaus (jei nuo vyro akių). Vanduo sukunkuliuos lyg užviręs, nors ir vanduo, ir akmuo buvo šalti. Tada tuo vandeniu atgalia ranka numazgoti karvę, duoti jai dar išgerti to vandens – ir karvė pasitaisys!

Jei karvė atsiveda veršiuką, kai jaunas mėnuo, – negerai: veršiukas jaučių (*tekių*) bijos.

Moterys, leisdamos perėti vištą, užsidėdavo kepurę, kad viščiukai būtų kuoduoti. Įsinešusios vištą į kambarį, jos kojomis pakrapštydavo pečių, kad višta daržų nekapstyti.

Kiaulę papjovus pilnaty – lašiniai, mėsa plečiasi, papjovus per jauną mėnesį – traukiasi.

Per Sekmines piemenys vainikuodavo karves. Už tai šeimininkės duodavo jiems kiaušinių. Tik reikėdavo žiūrėti, kad karvės nepamestų ar nesuėstų vainikų. Susirinkę kiaušinius, piemenukai eidavo pas ustovą kepti kiaušinienės. Kai kur per Sekmines piemenims duodavo naujus drabužius. Kai kuriuose kaimuose Sekminių išvakarėse gyvulius išgindavo jaunimas, daugiausia merginos, nakčia didesnėn pievon ir naktigonių pasidarytoje būdoje šokdavo. Sekminių rytą gospadinės eidamos melžti atnešdavo sūrį, kiaušinių. Iš jų kepdavo kiaušinienę: jauni – sau, piemenys – sau. O po pietų į parugę pasižokti eidavęs beveik kiekvienas kaimelis.

Karvių vainikavimas išnyko, kaimams išsiskirsčius vienkiemiais. Kitur – Antrojo pasaulinio karo metais. Kiaušinienę dar ir dabar daug kur per Sekmines kepa.

Mėslavežis dažniausiai būdavo su talka. Pasiekę tvarto dugną, vyrai pradėdavo rėkti, baubti. Tada šeimininkai turėdavo duoti sūrio, sviesto, alaus, kad karvės daug

Rugiapjūtē Panemunēlio dvaro laukuosē. Apie 1920 m. PSM-250

Rugiapjūtē Panemunēlio dvaro laukuosē. Apie 1939 m. PSM-251

Javapjūtė kolūkyje. Iš kairės: Stasė Mikšytė, neatpažinta, Bronė Bitinienė, Zosė Galinienė, Bronė Janušonytė, arklinės kertamosios vadeliotojas Kostas Bitinas (iš Žilių k.), Nida Sesickaitė. 1956 m.

pieno duotų. Baigę mėšlavežį, visi dūksta, pilstosi vandeniu. Ypač stengiasi aplieti iš mėšlo kratymo grįžusias merginas, kad javai geriau derėtų.

Šienaudavo daugiausia kiekvienas savo pievos ruožą. Ne vienas pateikėjas minėjo, kad per šienapjūtę ypač mergaitės apsirengdavo švariau, net truputėlį pasipuošdavo, nes daug žmonių dirba kartu ir apskritai „šienapjūtė – švarus darbas“. Pabaigę savo, eidavo padėti kitiems. Šienapjūtės niekada nepradėdavo prieš šv. Joną. Susitardavo kartu iš pievų eiti namo, eidami dainuodavo.

Parvežus šieną, pirmą glėbį turėdavo numesti moteris, kad avis atsivestų avytes, o ne aviniukus.

Beveik iki kolūkių susikūrimo rugius pjaudavo mažomis dalgelėmis (*vienarankėmis*) ir grėbliukais. Grėbliuku pataiso pėdą – daug gražesnis išeina. Vienarankėmis pjovė ir vyrai, ir moterys. Vasarojų pjaudavo vyrai, dideliais dalgiais. Moterys rišdavo pėdus.

Rugiapjūtę pradėdavo prieš šv. Oną (liepos 26 d.). Kai kur kirsti rugius pradėdavo šeimininkas. Rugiapjūtė daugiausia būdavo su talkomis. Grįžta pradėję – švenčia, duoda kiaušinių. Pasakotojas iš Vilių kaimo prisiminė, kad pradėdant rugiapjūtę, kol dar talkininkai namie, ūkio savininkas (*gaspadorius*) nunešdavo į lauką dalgius, grėblius ir nupjaudavo nors vieną pėdą. Pėdą pastatydavo ton vieton, kur nupjovė – kad geriau sektųsi, kad derlius geresnis būtų. Tada grįždavo namo ir eidavo į lauką kartu su visais talkininkais. Prieš eidamas atsiriekia duonos, išsigrėžia duobutę, įsipila druskos ir nešasi į lauką. Dirbdamas laiko kišenė. Parneštą suvalgo šeimyna, kad namie visada būtų duonos, kad ji neišeitų.

Rugiapjūtės pabaigtuvėms pindavo vainiką. Daugiausia vien iš varpų, kai kas puošdavo gėlėmis. Juostą visur pindavo kaip kasą, bet vien iš varpų.

Juostos ir vainiko įteikimas labai įvairus. Vienur šeiminkui įteikdavo juosta, šeiminkei – vainiką, kitur ir juosta, ir vainiką įteikdavo šeiminkui, dar kitur, jei mažai talkininkų, pindavo vainiką, jei daug – juosta. Arba šeiminkui pindavo vainiką iš didžiausių varpų, šeiminkei – iš gėlių. Viena pasakotoja minėjo, kad šeiminkui juosta, o šeiminkei vainiką pindavo iš ištrintų varpų.

Rugiapjūtės pabaigtuvės visur su patalkiais – dainomis, šokiais, žaidimais, vaišėmis. Po vaišių (ar prieš) vainiką ir juosta pakabindavo gryčioje ar kamaroje ant sienos, klėtyje ant aruodo ir laikydavo iki kitų metų rugiapjūtės. Parnešus naują, senąjį atiduodavo vištoms arba sudegindavo. Kai kas laikė kupare net po kelis vainikus, kad galėtų palyginti kelerių metų derlių.

Dvaruose talkininkai irgi dažnai pindavę pabaigtuvių vainikus. Ponai padėkodavę, pavaišindavę. Bet gal ne visur. Kaip sakė vienas pateikėjas, „šeimininkas padėkoja, bet naudos mažai, arielkos vis tiek neduos. Pavalgai, užmokejo – ir drožk sau.“

Kolūkių laikais vainiką taip pat pindavo ir įteikdavo pirmininkui.

Žiūrėdavo, koks paskutinis pėdas. Jei pilnas – kartu dirbti nebeteks. Jei vieno pėdo trūkdavo gubai, tai bus blogai: ar miltai suges, ar su malūnininku kas nors atsitiks. Stengdavosi į pirmąjį pėdą įrišti arba į šalinę (*prėslą*) pirmiausia įmesti akmenį, kad pelės graužtų akmenį, o ne javus.

Linus raudavo kiekvienas sau. Žiūrėdavo, koks paskutinis pėdas: jei pilnas – nebeteks rauti. Jei mergina raudama išraudavo tiesų barą, sakydavo, kad gaus tiesų vyrą, o jei kreivą – vyras bus kuprotas. Pabaigus siūti, adytoje reikia palikti ilgą siūlą – tada linai geresni užauga.

Mintuvais linus mindavo kiekvienas sau. Mašinomis minti pradėjo XX a. pradžioje. Tada jau padėdavo vieni kitiems. Kas augindavo daug linų, ir raudavo, ir mindavo su talkomis. Po darbo – *patalkys*. Moterys tuoj mėgina verpti, tikrina, kaip eina. Peikia, kad blogai išmynė, daug spalių. Talkininkai giria. Šeiminkai ima vaišinti ir visi susitaiko.

Spragilais kūlė kiekviena šeima sau. Mašinomis kulti pradėjo prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Tada jau būdavo talkos, patalkiai. Talkininkus vaišindavo kugeliu, vėdarais, bulvine koše, alumi.

Kai kas į aruodą pilamus grūdus apšlakstydavo šventintu vandeniu, kad aitvaras neišneštų.

Rankinėmis girnomis maldavo ir vyrai, ir moterys, daugiausia samdiniai. Maldami, kad nebūtų taip nuobodu, giedodavo, dainuodavo. Ir malūnams atsiradus, gyvuliams maldavo girnomis.

Duoną kepdavo ant ajerų, kopūstlapių, klevo lapų. Palikdavo tešlos raugui duonkubilyje arba išgramdydavo ir, įdėję į puodynę, užpildavo vandeniu. Duonkubilio neplaudavo, kad rūgštis neišplautų. Pirmame kepale išpausdavo kryžių, kad velnias nelįstų, neišneštų. Pirmąjį kepalą paprastai prariekdavo paskutinį, kai kas – pirmą.

Vaikams neleisdavo lišti pro ližę: jei prališ, tai vilkas ar šuo tą vaiką nuneš. Jei kepančiam ateidavo svečias, tai svečią „užkepdavo“, t. y. jis pasidarydavo nebe svečias.

Kepant duoną niekam negalima buvo juoktis, kad duonelė nesuplyštų. Jei išėmus duoną randa sutrūkusią, tai vienas iš tų namų atsiskirs.

Ir dar. Kepdamos duoną, šeiminkės palieka truputį tešlos ir iš jos iškepa mažą paplotėlį, kurį būtinai atiduoda šuniui. Tai *šuns dalis*. Ji atsiradusi taip: kitąkart javų varpos buvusios iki pat žemės, koks šiaudas, tiek ir grūdų. Kartą Ieva kepė

duoną ir tuo metu apsidarė vaikas. Ieva neturėjo nieko po ranka, nuvalė vaikui užpakaliuką paplotėliu ir numetė jį šuniui. Išėjusi laukan žiūri – apatiniai varpų grūdai smunka žemėn. Tuo metu pripuolė šuo ir griebė už varpos. Kiek jis apžiojęs, tiek ir išgelbėjęs, o kiti ir nusmukę.

Vienas pasakotojas prisiminė, kad vakare negalima buvo prarieki ti naujo kepalo. Jei tenka prarieki ti, tai kampilį meta ant gryčios, kad skalsi duona būtų, kad nepritrūktų. Kitur duoną prarieki ti galėjo tik šeiminkas.

Kai skolindavo duoną, tai atpjaudavo kampilį ir padėdavo ant slenkščio, o kitą atiduodavo. Taip darydavo, kad aitvaras duonos neišneštų.

Duonos tešlą reikią valgyti – krūtinė geriau auga.

Mėsiade (nuo Kalėdų iki Užgavėnių) merginos po kelias sueidavo vienan kieman verpti – *viešėti*. Kai kada ir vaikinai ateidavo, atsinešdavo darbo, kitur vaikinai tik kortuodavo. Kai kur vaikinai išvis neateidavo. Merginos dirbdavo per dieną, o vakare, atėjus vaikinams, ratelius (*kalavartus*) ant krosnies – ir šokiai. Viešėjimas išnyko prieš Antrąjį pasaulinį karą.

Plunksnų plėšyti retai tesueidavo. Plėšydavo daugiausia močiutės ir vaikai. Kai plėšydavo talkomis, vaikinų neišleisdavo, kad plunksnų neišpūstų. Plunksnas talkomis plėšydavo pas tas, kurios kraitį kraunasi.

Kai kur moterys prieš Sekmines ar Velykas, Kalėdas, kermošius (Antano, Elžbietos) talkomis po tris keturias plaudavo sienas. Daugiausia šeiminkės pačios plaudavo, o kai kur išvis nebuvo mados plauti sienas. Sakydavo, kad pirma reikia vyrui galvą ištrinkti, po to tuo pačiu vandeniu sienas plauti. Tada vyras būsiąs paklusnesnis.

Mišką namų statybai kirto žiemą, kol medžiai negyvi, kol sula nebėga, nes vasarą medis minkštas. Taip pat taikydavo kirsti senagaly, nes per jaunatį kirstas medis greičiau pūva. Stogą šiaudais dengdavo kaip tik per jaunatį, kad varnos nepešiotų ir nepūtų. Statydami gyvenamąjį namą, surentus pirmą sienoju eilę, į kertes pabarstydavo šventinto kadagio (*ėglis*), pirmoje sąsparoje iškirsdavo kryžių, įdėdavo ten per Devintines šventintų žolelių, paskusdavo graudulinės (*grabnyčių*) žvakės, įdėdavo keletą centų. Kai kas dėdavo tik pinigą arba išvis nieko nedėdavo. Kai kas dėdavo į visus pastatus, į visas kertes, kiti – tik į gyvenamąjį namą, į vieną kertę. Centus dėdavo, kad namai būtų turtingi, kad žinotų, kada namas statytas, žoleles – kad saugotų nuo piktu dvasių, gaisro, kad nesivaidentų, velniai nelįstų. Net gandrui į ratą įdėdavo pinigą.

Surentus pirmą eilę, šeiminkas turėjo vaišinti, duoti *pradėtuves*.

Apgrebėstavus namą, meistras iš ažuolo, klevo šakelių ar lapų nupindavo ir iškeldavo pabaigtuvių (*kazilinių*) vainiką. Šeiminkas turėdavo suruošti vaišes.

Sumūrijus krosnį (*pečių*), mūrininkas turi užkurti ir parodyti, kad gerai traukia. Jei šeiminkai šykštūs, nepavaišina meistrų, per mažai sumoka ar šiaip ko susipyksta su meistras, tie į vištos plunksną pripila gyvsidabrio, šoną įpjauna ir įmūrija į pečius. Pečius kaista ar šala – dejuoja ar kaukia. Kai temperatūra pastovi – nebedejuoja. Kai pavaišina – pataiso. Arba uždeda ant kamino stiklą – dūmai rūksta į vidų. Pastatė butelį – „stiklą terkšt – ir traukia“.

Jei pastačius namą rasdavo kur pasagą, tai parnešdavo ir po slenkščiu ar virš durų pakabindavo, kad laimę neštų.

Pastatę naują namą kviesdavo kunigą pašventinti. Kitur, pasikvietę giminių, svečių, pašventindavo patys. Darydavo taip: vienas apsirengdavo kunigu (apsivilkdavo

ilgu juodu paltu, susijuosdavo), išipildavo šventinto vandens. Visi eidavo apie namą giedodami, o „kunigas“ šventindavo. Šventintą vandenį nešdavo kitas. Užbaigus šventinti, giedoti, atidarydavo duris, sueidavo vidun, sunešdavo baldus. Sunešus vaišinasi, dainuoja. Šventindavo, kad perkūnas netrenktų, ligos nesiaustų, nuo vėtros, kad būtų linksmesnis gyvenimas.

Į naują namą pirma įmesdavo katę, tik paskui eidavo žmogus. Taip darydavo, kad nemirtų žmogus.

Jei per dieną troba buvo nešluota ir vakare teko šluoti, tai šiukšlių laukan nenešdavo, sušluodavo kampan ir šluota pridengdavo.

Pasakojo:

1. Emilija Adomonienė, gim. 1908 m., gyv. Sėdžiūnų k.
2. Teofilija Adomonienė, gim. 1905 m., gyv. Sėdžiūnų k.
3. Paulina Balaišienė, gim. 1909 m., gyv. Panemūnių k.
4. Albinas Balaišis, gim. 1904 m., gyv. Panemūnių k.
5. Pranas Bražiūnas, gim. 1901 m., gyv. Roblių k.
6. Ona Bražiūnienė, gim. 1921 m., gyv. Panemūnių k.
7. Vincas Cibulskis, gim. 1909 m., gyv. Vilių k.
8. Lionginas Jukna, gim. 1907 m., gyv. Uvainių k.
9. Veronika Juknienė, gim. 1898 m., gyv. Uvainių k.
10. Zosė Kalvelienė, gim. 1904 m., gyv. Naujūnų k.
11. Elena Kubilienė, gim. 1917 m., gyv. Vilių k.
12. Bronė Kumštienė, gim. 1925 m., gyv. Vilių k.
13. Aleksandras Latvėnas, gim. 1912 m., gyv. Degėnių k.
14. Ona Mažeikienė, gim. 1904 m., gyv. Vilių k.
15. Marija Memėnienė, gim. 1901 m., gyv. Neviėrių k.
16. Karolina Mikulėnienė, gim. 1918 m., gyv. Sėdžiūnų k.
17. Jonas Pečiūra, gim. 1916 m., gyv. Vilių k.
18. Emilė Pekšienė, gim. 1902 m., gyv. Vilių k.
19. Marė Rauplienė, gim. 1904 m., gyv. Uvainių k.
20. Alfonsas Ruželė, gim. 1907 m., gyv. Degėnių k.
21. Ona Sokienė, gim. 1893 m., gyv. Šetekšnų k.
22. Petras Šarkauskas, gim. 1904 m., gyv. Šeduikiškio k.
23. Anelė Šarkauskienė, gim. 1906 m., gyv. Šeduikiškio k.
24. Kazimiera Šarkauskienė, gim. 1907 m., gyv. Bajoriškių k.
25. Pranas Šeinauskas, gim. 1901 m., gyv. Rukšių k.
26. Uršulė Šešelgienė, gim. 1892 m., gyv. Šetekšnės k.
27. Genė Veiverienė, gim. 1928 m., gyv. Sėdžiūnų k.
28. Antanas Vilutis, gim. 1908 m., gyv. Neviėrių k.

Kalendorinių švenčių papročiai

Stasė Laučiškytė, Danutė Daleckaitė

Kalendorinių švenčių papročiai glaudžiai susiję su žmonių darbu žemės ūkyje, manyta, kad atitinkamas elgesys per tam tikras šventes pagelbės derliui ir gyvuliams. Papročiuose atsispindi noras atspėti ateitį, tikėjimas, kad nuo jų sėkmės per šventes priklausys visų metų sėkmė.

Kiekvieną gamtos pokytį žmonės susiedavo su kažkuo antgamtišku ir atlikdavo įvairias apeigas.

Naujieji metai nebuvo didelė šventė, žmonės ją švėsdavo savo šeimoje. Merginos, norėdamos išpėti, kokie joms bus naujieji metai, burdavo. Liedavo į vandenį karštą alavą, žiūrėdavo, kokia figūra susidaro: vainikėlis – neištekės, vaikas – susilauks kūdikio, žirgas – ištekės, šautuvas – vyrą paims į kariuomenę ir kt. Degindavo sugniaužytą popierių, žiūrėdavo, kokia figūra šešėlyje pasimatys. Eidavo apie savo sodybą, skaičiuodavo tvorų baslius: jei lyginis skaičius – ištekės tais metais. Kortelėse surašydavo patikusių vyrų vardus, į dubenį įpildavo vandens, aplink jį išdėliodavo korteles, uždegdavo žvakę ir į vandenį varvindavo vašką. Prie kurios kortelės sustos vaškas, tas ir bus vyras.

Sakydavo: jei per Naujuosius metus šala – vasara bus šilta. Per Naujuosius metus važinėdavosi arkliais, sakydavo: tada visus metus važinėsis. Per Naujuosius metus užklysdavo čigonais persirengę žmonės, jie atnešdavo vaikams dovanėlių, saldinių. Žmonės vaišindavo „čigonus“.

Trijų Karalių (sausio 6 d.) išvakarėse trobos, tvarto, klėties duryse iš oro pusės, languose iš oro ir vidaus pusių, ant aruodų šventinta kreida rašydavo Trijų karalių vardų pirmąsias raides: G, M, B. Tarp raidžių arba virš jų dėdavo kryžiukus. Raides rašydavo tikėdamiesi, kad ateis Trys karaliai. Kryžiukus dėdavo, kad aitvaras turtu neišnešiotų, kad sektųsi.

Ateidavo persirengėliai Trimis karaliais. Eidavo giedodami, vedami angelo su įtaisyta šviečiančia lempute kaktoje. Susidarydavo grupės po 3, 7, net 15 persirengėlių, žmonės juos vaišindavo. Eidavo ir čigonais persirengę. „Čigonai“ stengdavosi, kad jų neatpažintų. Jie palinkėdavo laimės, kad gyvuliai gerai sektųsi, kad „*dėtų paršiokai, būtų prūsokai, kad pinigų būtų vištos*“. Žmonės ir juos pavaišindavo, įdėdavo kelionėn. Jei nieko neduodavo, „čigonai“ iškrėsdavo kokį nors pokštą – užremdavo duris ar dar ką nors padarydavo. Jauni važinėdavosi pasikinkę jaunus arklius.

Per Grabnyčias (vasario 2 d.) šventindavo savo pasidarytas, pirktas ar užsiliokusias iš praeitų metų žvakes, nes po metų žvakes reikia iš naujo pašventinti. Dalį žvakių paaukodavo bažnyčiai. Grabnyčių žvakes degindavo, kai kunigas duodavo sergančiam paskutinį patepimą, prie mirusiojo, kad neprieitų velnias ir *nepaimtų dūšios*. Sakydavo, kad „*laimingos mirties žvakės neuždegsi – dangaus nematysi*“. Žvakių nešdavosi eidami į laidotuves (*pagrabą*), jų reikėjo per egzekvijas, gegužinių pamaldų (*mojavų*) altoriams. Visų šventėje žvakes uždegdavo ant kapų.

Grabnyčių vakare saugodavo, kad neateitų raganos, kad neapkerėtų ave-

Medžiaga rinkta per Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvos ekspediciją 1979 m. *Vyr. red. pastaba.*

lių. Po puodu reikia pavožti žvakę, kad raganos nematytų. Kai ragana pasirodo, reikia atvožti puodą – ir ragana dings. Sakydavo, kad per Grabnyčias negalima iš po vištos imti kiaušinių – tokia didelė šventė.

Šv. Agotos dieną (vasario 5 d.) šventindavo duoną. Agotos duoną laikydavo maišelyje palubėje. Buvo manoma, kad tokia duona sauganti namus nuo perkūnijos, kad nekiltų gaisras. Per griautinį katiną ir šunį išvarydavo laukan, parūkydavo ėgliumi. Sakydavo, kad žaibo ugnį galima gesinti tik rūgusiu pienu arba rūgštimi. Kilus gaisrui su Agotos duona apeidavo tris kartus apie degantį pastatą ir nueidavo tolyn, t. y. nuvesdavo su duona ugnį, kad neužsidegtų kiti pastatai. Agotos duonos reikia įmesti į ugnį, kad ugnis silpnėtų, nebesiplėstų. Trenkus perkūnui reikia peržegnoti su Agotos duona. Išgenant gyvulius, jiems duodavo po gabalėlį Agotos duonos.

Per Užgavėnes važinėdavosi arkliais, arkliams pririšdavo žvangučius. Tėvai važinėdavo vaikus. Vaikams pririšdavo sūpuokles. Vaikai važinėdavosi rogutėmis. Jei besivažinėdami apvirsdavo arba išvirsdavo iš rogių, sakydavo „*bunda derės*“, t. y. linai geriau augs, bus geri metai. Pritaisydavo prie rogių „senį“ ir „boba“ arba kultuvę, kad zvimbtų. Nuvažiuodavo iš kaimų net į miestelius (į Panemunėlių). Degeniečiai nuvažiuodavę dvaran, apskudavę aplink klombą. Jei ponas išeidavo, iškėlęs ranką, tai sustodavo, ponas apdovanodavo. Jei ponas neišeidavo, tai sakydavo: „*Ponas nekviečia*“. Sakydavo, kad tą dieną reikia valgyti 12 kartų. Kepdavo blynus. Vakarais jaunimas susieidavo vakaroti. Parėdydavo vieną žmogų, kurį vadindavo Kanapinsku, ir storą – Lašininį. Kanapinskas turėdavo numušti Lašininį. Traukdavo stiebelius, kas ištraukdavo ilgesnį, to linai bus geresni. Vaikščiodavo „čigonai“.

Pelenų dieną ant galvų barstydavo iš bažnyčios parneštus pelenus. Sakydavo: „*Iš dulkės atsiradai, į dulkę pavirsi*“. Jaunimas pilstydavosi pelenais iš krosnies. Pelenų dieną ir visą gavėnią negalima buvo valgyti mėsos, nes *Lašininis išpjaus pilvą*, valgydavo silkę, žuvį, duoną, aliejų. Vyrai eidavo gerti degtinės – *dantų išplauti*.

Gavėnios vakarais merginos susirinkdavo vakaroti (*viešėti*), nusinešdavo verpti, megzti. Dirbdamos giedodavo. Sekmadienių vakarais tik giedodavo. Bernai irgi ateidavo, bet atėję tik dūkdavo, suversdavo viską, prisidėdavo kišenės šutintų bulvių ir mėtydavosi. Arba pasiima dzingulius, zvanus ir skambina – erzina merginas, kad piršliai atvažiuoja. Per gavėnią sunkdavo varškę ir sukrėsdavo ją statinaitėn (*bačkelėn*), užpildavo šutintu pienu. Šią varškę valgydavo po Velykų. Sakydavo: *jeigu valgysi mėsos gavėnioj – pekloj degsi arba Gavėnas papjaus, pilvą išpjaus*. Pamatę kibire šviesos atspindį, sakydavo: „*Gavėnas peilį pusto*“. Jei per gavėnią gersi pieną, tai per Velykas su žąsinu po kibiru pavoš, kad žnaibytų.

Sakydavo, kad Juozapo dieną (kovo 19 d.) paukščiai pradeda skristi į savus kraštus.

Per Blovieščius (kovo 25 d.) nešdavo į bažnyčią šventinti sėklas. Samdydavo piemenis. Sakydavo, kad Blovieščiai – „*paukščių pasijudėjimas*“: sugrižta gandrai, pempės. Sakydavo: jei neišnešė ledų su atlydžiu, tai bus dideli lietūs ir išneš. „*Per Kazimierą žąsinas atsigeria, o per Blovieščius – jautis*“. Per Blovieščius negalima skolinti metalinių daiktų, negalima dirbti, nes net paukščiai šią dieną nesuka lizdų.

Balandžio pirmoji – melagių (*šido*) diena. Tas, kuris apgaudavo (*apšidindavo*), būdavo laimingas, sakydavo, kad jam visus metus seksis, o apgautajam visi metai bus nelaimingi. Šią dieną dar vadino *aprylius, aprylis*. Apgavę ką nors juokdavosi:

aprylis, aprylius melagis. Pasakydavo, pavyzdžiui, mergai, kad pašte yra apdraustas laiškas nuo berno iš kariuomenės. Ta ir brisdavo per purvą toliausiai. Caro laikais, sako, kažkas net nusisamdęs vežikus nuvažiavo, o ten niekas nieko. Ir dabar apgaudinėja: sako, tave kvietė, o ten, pasirodo, nieko net nėra.

Verbų dienos rytą pirmas atsikėlęs plakdavo dar tebemiegančius iš vakaro pasiruošta verbų puokšte: ėgliais, kačiukais, uogienojais. Plakdamas sakydavo: „*Verba plaka, ne aš plaku, paganyk telyčių, nepamesk trinyčių*“. Sakydavo, kad pirmasis atsikėlęs Verbų rytą pirmaus visus metus. Verbas laikydavo užkištas palubėje už šventų paveikslų, ant aukšto už gegnių, kad apsaugotų nuo perkūno. Jei žmogus mirdavo, verbų įdėdavo pagalvėlėn. Uždegdavo verbas, dūmais parūkydavo gyvulius prieš išgenant į laukus, kad bėdų nebūtų; parūkydavo vaikus nuo priemėčio, patys save pasirūkydavo, kad velniai, raganos neapstotų, kad blogų sapnų nesapnuotų. Statant namą, kai suneria pirmus rąstus, įkerta griovelį ir įpila šventų žolelių ir verbų, kad apsaugotų nuo nelaimių ir gaisrų.

Didijį trečiadienį šventoriuose degindavo laužus.

Didijį ketvirtadienį plaudavo gryčias, kūrendavo pirtis. Jei dar būdavo sniego, anksti rytą, kai dar visi miega, atsinešdavo kibirą sniego į kambarį ir išbarstydavo, kad nebūtų blusų. Tai darydavo niekam nematant.

Didijį penktadienį mergos įdėdavo degančią žvakę į dubenį ir paleisdavo pasroviui į upę. Žvakė plaukdavo ir kur apsisukdavo, iš ten ir bus kavalierius. Sakydavo, jei Didijį penktadienį gražus oras – Velykos bus gražios.

Didijį šeštadienį eidavo į bažnyčią parsinešti šventintos ugnies ir vandens. Šventintą ugnį parnešdavo prisitvirtinę prie vielos išdžiovintą kempinę, kurią uždegdavo prie bažnyčios šventa ugnimi. Šia ugnimi įkurdavo pečių, pirtį, virdavo kiaušinius, aprūkydavo gryčią. Ugnį išlaikydavo iki Velykų, o kai kurie ir iki Atvelykio. Jei ugnis užgesdavo, bėgdavo pas kaimynus skolintis. Laikydavo, kad visus metus židinio ugnis bus šventa. Vėlesniais laikais ėmė šventinti degtukus.

Šventintu vandeniu Velykų rytą šventindavo valgius, kambarius, namus, kad neateitų piktoji dvasia, pildavo į šulinį, gerdavo, pašlakstydavo ligonį, gimusius kūdikius, vaikus, kad neišmestų priemėtis. Nuo išgasties gydydavo šventintu vandeniu prausdami burną. Kai griausdavo, pakrapindavo. Vandenį laikydavo nelaimingiems atsitikimams iki Sekminių.

Kiaušinius dažydavo svogūnų lukštais, beržinių šluotų lapais, samanomis, juodalksnių, alksnių žievelėmis, miežių želmenimis, rašalu, dažais. Lašindavo vašku arba prie kiaušinio prilipdydavo lapelį, apvyniodavo ir virdavo. Kiaušiniai išeidavo margi. Išskutinėdavo gėlytes, ornamentus, žodį „Aleliuja“. Kad kiaušiniai būtų stiprūs ir mušant nedužtų, kiaušinyje pragreždavo skylutę, išsiurbdavo vidų ir prileisdavo lydyto cukraus arba dervos. Jei mušant pastebėdavo tokį kiaušinį, tada atimdavo visus kiaušinius arba liepdavo suvalgyti tą kiaušinį, nebeleisdavo daugiau mušti. Kiaušinius mušdavo Velykų rytą šventoriuje, savo šeimose ir susiejimuose visas tris Velykų dienas. Kiaušinius ridinėdavo.

Per Velykas į bažnyčią nešdavo šventinti kiaušinius, duoną, pyragą. Velykų rytą važiuodami iš bažnyčios lenktyniaudavo, norėdami pasirodyti, kieno geresnis arklys. Sakydavo: kuris pirmas parvažiuos, tas visus darbus padarys pirmas, ilgiau gyvens. Velykų rytą ant palangių arba prie lovų vaikai rasdavo padėtų kiaušinių.

Kryžiaus dienos („kryžiaivos dienos“) Roblių k. Prie kaimo kapinaičių. Apie 1935 m.

Motinos, kai vaikai nematydavo, nudažydavo kaip nors įdomiau (*navatniau*) kiaušinių ir padėdavo. Kai kas iš anksto padaigindavo avižų ir į sudygusias pridėdavo vaikams kiaušinių. Jiems sakydavo, kad kiaušinius atnešė *Velykė* (*Velykis*). Susėdę valgyti pusryčių, visi mušdavo kiaušinius, kieno greičiausiai prasimuša, tam nesiseks. Vaikai, pasiėmę maišelius ar krepšelius, eidavo per kaimą rinkti kiaušinių. Jiems duodavo, sakydavo: *jei neduosi, vištos nebedės*. Išsikėlus į vienkiemius, vaikai nebeidavo kiaušiniaut.

Per Velykas supdavosi. Sakydavo, kad suptis galima tik po mišių. Jei supsis per mišias, užsimuš, išsilauš ranką ar koją. Jei Velykų rytą pučia šiaurys vėjas, bus šalta vasara. Žiūrėdavo, iš kurios pusės slenka debesys. Jei iš pietų pusės – šilta vasara, jei iš šiaurės – šalta. Jei per Velykas šviečia saulė, tai ir vėliau bus saulė. Merginos klausydavosi gaidžių: katrame krašte gieda, iš ten bus piršliai. Velykas švėsdavo tris dienas. Pirmą dieną neidavo į svečius, visi būdavo savo namuose, o antrą ir trečią dieną jau susieidavo, vakarodavo.

Atvelykį vadindavo *Velykėlėmis*, *Atvelykėmis*, *Pravadais* arba *Vaikų Velykėlėmis*. Jei neturėdavo nuo Velykų likusių kiaušinių, juos vėl dažydavo. Kai kas per Atvelykį mušdavo ir baltus, nedažytus.

Per Jurgines nuomininkai kraustydavosi iš vieno ūkio į kitą. Iki Jurgio niekas neturėjo teisės išmesti iš buto. Kai nuomininkai išsikraustydavo, išsinešdavo visus daiktus, šeimininkai neleisdavo jiems šluoti, kad neišsineštų viso turto.

Žmonės per šv. Jurgį į bažnyčią nešdavo kiaušinių, kad vištos geriau dėtų, nešdavo sūrį, mėsos, kad šv. Jurgis gyvulius globotų. Sakydavo, kad Jurgis jodinėjo ant balto arklio, todėl Jurginės – gyvulių šventė. Tą dieną nieko nedirbdavo su arkliais, nebent nuvažiuodavo į bažnyčią. Arklius šerdavo geriau. Gražesniai arkliui uždėdavo vainiką ir jodinėdavo po kaimą. Kai kas apvainikuodavo ir karves. Užpirkdavo

mišias už gyvulius, šventindavo sėklą. Per Jurgį stengdavosi pirmąkart išginti gyvulius. Per Jurgį skerdžius (*ustovas*) apdovanodavo piemenis, jiems duodavo kiaušinių.

Sakydavo, kad per Jurgį negalima gerti sulos, nes raganos vanojasi. Seniau per Jurgį žmonės šaukdavę pavasari: žengdavo 3 žingsnius, pabėgdavo 3 kartus ir šaukdavo: „*Ateik, pavasari!*“

Kryžiaus dienomis puošdavo kryžius darželio gėlėmis, vainikais, žmonės giedodami eidavo prie kryžių, paskui į kapines. Jaunimas turėdavo savo atskirą kryžių.

Per Šeštines eidavo į kapines, tvarkydavo kapus, sakydavo, kad *Šeštinės – kapų šventė*. Į bažnyčią nešdavo šventinti darželio gėles.

Sakydavo, kad Stanislovo dieną (gegužės 7 d.) reikia sėti rūtas, sodinti svogūnus.

Gegužės mėnesį didesnėje seklyčioje ar kamaroje pataisydavo altorių: pastatydavo Marijos paveikslą, užtiesdavo baltą staltiesę, pamerkdavo gėlių, iš bruknienojų nupindavo vainikų. Vakare skambindavo varpeliu arba mušdavo į vartus, kviesdami žmones į *mojavą*. Suėję giedodavo, prašydavo lietaus arba šilumos. Po mojavų būdavo vakaronės.

Prieš Sekmines darydavo talkas, plaudavo sienas, lubas. Per Sekmines piemenys apvainikuodavo karves. Šeimininkai piemenims duodavo kiaušinių, lašinių, sūrio. Piemenys parugėje kepdavo kiaušiniene. Piemenukus ir gyvulius apipildavo vandeniu. Prie durų per Sekmines statydavo du berželius, kambarius apkaišydavo berželių šakelėmis. Jaunimas eidavo parugėn. Žmonės eidavo į Rokiškio Kalvarijas. Kai kurie yra ėję į Vilniaus Kalvarijas. Antrąją Sekminių dieną artimesnių kaimų žmonės, ypač jaunimas, eidavo į Moškėnų piliakalnį.

Per Devintines į bažnyčią nešdavo šventinti žolynus, žoleles, kai kas – nupintus devynis vainikėlius, o iš bažnyčios parsinešdavo berželių šakučių. Ligų metu dūmindavo tomis žolelėmis. Berželiais *rūkydavo* namus, tvartus, dėdavo gyvuliams.

Kai išgirsdavo pirmą kartą kukuojant gegutę, sakydavo: jei turi pinigų, tai turėsi ir visus metus. Jei gegutė per Jonines kukuoja sausame medyje, kas nors mirs.

Per Jonines (birželio 24 d.) kūrendavo laužus, degindavo stebules. Ant Moškėnų piliakalnio būdavo gegužinės, šokiai. Eidavo ieškoti paparčio žiedo. Jei rasi – viską girdėsi, viską žinosi, būsi labai protingas ir laimingas. Per Jonines merginos pindavo vainikus ir leisdavo juos pasroviui. Sakydavo, kad „*iki Jono nei kunigas prie altoriaus neišprašo lietaus, o po Jono kiekviena boba išprašys*“. Šventindavo karves, jei jos neatleisdavo pieno, sakydavo, gal apraganavo, raganos išmelžia karves, jos pasiverčia varle, išneša viską, nes per Joną ragana ką nori, tą gali padaryti. Sakydavo, kad raganos 24 d. joja į Rygą. Per Jonines rinkdavo vaistažoles, Jono žoles.

Per Petrines (birželio 29 d.) Petrų duris apkaldavo ažuolo lapų vainikais, o Petrei – liepų šakutėmis. Kai kaldavo, šeimininkas nesirodydavo, o paskui pavaišindavo. Jei neatsimokėdavo, tai kitais metais nebevainikuodavo.

Sakydavo, kad nuo Petro gegutė pavirstanti vanagu.

Onos diena (liepos 26 d.) – rugiapjūtės šventė, ją vadindavo *baltaduone*. Pirmą kartą kepdavo šviežių rugių duoną.

Per Žolinę (rugpjūčio 15 d.) nešdavo šventinti darželio gėles, vaistažoles, laukų gėles, žoleles. Į puokštę įrišdavo diemedžio, kiečių, berželių šakučių, javų varpų. Jomis parūkydavo gryčias. Jas saugodavo užkištas palubėje, už paveikslų arba ant aukšto.

Senas žoleles sudegindavo, bet neišmesdavo. Nešdavo šventinti ir grūdų, kuriuos paskui sumaišydavo su sėkla ir pasėdavo.

Visų šventėje (lapkričio 1 d.) veždavo elgetoms duonos, grūdų, ėriukų mėsos, kiaušinių, pinigų. Kartu veždavo ir kunigui bei bažnyčios tarnams. Kaip sakė pateikėjai, „*duonos ubagams po abišalę, špitolnikams – po kepalą*“, „*ubagams ir kunigui kumpį arba avinioką papjaudavo*“. Bažnyčioj stovėdavę stalai produktams sukrauti ir bažnyčios tarnai paskui išdalindavę visiems. Eidavo į kapines, meldavosi. Žvakutes deginti kapinėse pradėjo maždaug po Antrojo pasaulinio karo, anksčiau labai retai kas degindavo.

Andriejaus dieną (lapkričio 30 d.) sakydavo: „*Jei Andriejus ant ledo, tai Kalėdos bus ant vandens*“ ir atvirksčiai. Merginos burdavo: traukdavo iš po pagalvės korteles su užrašytais vaikinių vardais.

Advento vakarais susiedavo vieni pas kitus, susinešdavo darbo, giedodavo, kalbėdavo rožinį (*rožančių*).

Per Kūčias (gruodžio 24 d.) vaikams puošdavo eglutę. Ją laikydavo iki Trijų Karalių. Pas vaikus ateidavo Kalėdų Senelis, apsivilkęs išvirksčiais kailiniais, atnešdavo saldinių, dovanėlių. Kūčių vakarienei ant stalo dėdavo šieno, kai kas ir po stalu krepšelį (*kašikiuką*), nes Kristus gimė ant šieno, tiesdavo baltą staltiesę. Paruošdavo dvylika valgių, nes buvo 12 apaštalų. Kalėdaičio (*plotkelės*) atsilauždavo pirma tėvas arba motina, o paskui kiti šeimos nariai. Valgydavo silkę, žuvi, grybus, degtienę, kopūstus, pupas ar žirnius, kūčiukus (*parpeliukus*) su saldžiu vandeniu – *miešimu*, kviečių, avižinių kisielių, medų, uogas, sirupą. Valgydami žiūrėdavo šešėlių: kieno trumpesnis, tam mažiau liko gyventi. Pavalgę stalo nenukraustydavo, kad Kristus ateitų ir pavalgytų, kad ateitų valgyti šventieji arba mirusieji. Kiti maistą nuimdavo, bet šieną palikdavo – ateis avinėlis valgyti.

Kūčių vakare iš po staltiesės traukdavo šiaudus – kuris ištrauks ilgesnį, tas ilgiau gyvens. Sakydavo, jei atsirūgsti pavalgęs kūčias, tai sulauksi kitų Kūčių, jei ne, tai nebesulauksi. Jei per Kūčias sninga, tai bus daug medaus. Merginos nešdavo malkas, skaičiuodavo, ar porinį skaičių atsinešė. Jei porinį – ištekęs tais metais. Eidavo klausytis, kur šunys loja, iš ten piršliai atvažiuos. Bernai tyčia mušdavo šunis, kad garsiau lotų, o mergiotės išgirstų ir šitame krašte išteketų. Merginos bėgdavo po kaimyno langu klausytis, ką kalba. Kokį pirmą žodį išgirs, tas ir atsitiks namie. Į duoną įbesdavo degtukų, uždegdavo. Į kurią pusę nulinkdavo sudegęs degtukas, toje pusėje mylimasis. Pastatydavo dvi žvakes (be žvakių negalima, nes velnias pasmaugs),

Petrinės Petro Baublio sodyboje Klišių k. Matyti apvainikuotos durys. Su akordeonu Ina Baublytė. 1947 m.

Broniaus Misiūno
išleistuvės
kariuomenėn. 1960 m.
Iš Reginos Šedienės
albumo

paimdavo du veidrodžius, pastatydavo vieną prieš kitą ir žiūrėdavo – pamatydavo savo ateitį. Mesdavo batą (*kuntaplį*) per stogą (*dangtį*), kur kuntaplis žiūri, ten nutekėsi. Kitam nežinant po lova papildavo miežių – kas pjaus miežius sapne, tas ir bus vyru. Sakydavo, kad gyvulius reikia gerai paliuobti, nes ateina Dievas ir klausinėja, o gyvuliai prakalba žmogaus balsu ir paskundžia šeiminką. Sakydavo, kad 24 val. šuliny vieną minutę vanduo pavirsta vynu.

Kalėdų rytą nuimdavo šieną nuo stalo, ieškodavo grūdų. Kokių daugiau rasdavo, tokių javų bus geresnis derlius. Kūčių stalo šieną atiduodavo gyvuliams, kad geriau *eitų rankon*, kad jie būtų sveiki, vaisingi. Sakydavo, kad Kūčių šienas labiausiai priklauso avytėms, bet duodavo visiems gyvuliams po truputį. Per Kalėdas valgydavo mėsą, dešrą, kopūstus, pyragą, sviestą. Jei per Kalėdas daug sniego – bus geri metai, bitės daug medaus prineš. Apie Kalėdas mindavo mįslę: *balta ožka žiūža po batvinius baltu nuometu apsirengus*.

Vakarų tarp Kalėdų ir Trijų Karalių vadindavo *šventvakariais*. Šiais vakarais nedirbdavo.

Domėjomės ir sovietmečio švenčių tradicijomis.

Naujųjų metų išvakarėse būdavo organizuojamas Naujųjų metų sutikimas, karnavalas. Pas vaikus atvažiuoja Senis Šaltis, atveža dovanėlių. Senio Šalčio tradicija perėjo iš per Kūčias ateinančio Kalėdų Senelio.

Moters dienos proga būdavo išsiuntinėjami sveikinimai moterims, ūkių kultūros namuose vykdavo susirinkimai, darbo pirmūnėms įteikdavo dovanėles, rodoma meninė programa. Vykdavo vakaronės, buvo organizuojami įvairūs atrakcionai, susiję su šeiminkavimu.

Panemunėliečiai dalyvaudavo ant Obėlių ežero organizuojamose Žiemos šventėse, žirgų lenktynėse, karnavaluose. Kiekvienas ūkis pasirodydavo su savo kaukėmis, žirgais. Žiemos šventės kaukės panašios į Užgavėnių kaukes.

Gegužės pirmąją dieną arba jos išvakarėse vykdavo minėjimai, koncertai.

Žemdirbio dieną buvo pagerbiami darbo pirmūnai, švenčiamos rugiapjūtės pa-baigtuvės.

*Zenono Zavarškio išleistuvės kariuomenėn. Būsimasis kareivis sėdi vidury su „šautuvu“.
1973 m. Iš R. Šėdienės albumo*

Būdavo organizuojamos palydos į armiją. Rengiami jaunimo vakarai su programomis, ateidavo draugai, išeinančiajam būdavo įteikiama prisiminimo dovanėlė.

Pasakojo:

1. Teofilija Adomonienė, gim. 1905 m., gyv. Sėdžiūnų k.
2. Antanina Auksaraitienė, gim. 1908 m., gyv. Sėdžiūnų k.
3. Paulina Balaišienė, gim. 1910 m., gyv. Panemūnių k.
4. Albinas Balaišis, gim. 1904 m., gyv. Panemūnių k.
5. Justas Balaišis, gim. 1912 m., gyv. Sėdžiūnų k.
6. Pranas Bražiūnas, gim. 1901 m., gyv. Roblių k.
7. Ona Bražiūnienė, gim. 1921 m., gyv. Panemūnių k.
8. Juozas Kisielius, gim. 1896 m., gyv. Rybokų k.
9. Genė Kreizienė, gim. 1916 m., gyv. Tūrdvario k.
10. Elena Kubilienė, gim. 1917 m., gyv. Vilių k.
11. Juozas Mačiulis, gim. 1904 m., gyv. Juškupių k.
12. Antanas Marmokas, gim. 1905 m., gyv. Degėnių k.
13. Ona Mažeikienė, gim. 1904 m., gyv. Vilių k.
14. Kazimieras Memėnas, gim. 1896 m., gyv. Neviėrių k.
15. Marijona Memėnienė, gim. 1901 m., gyv. Nevierių k.
16. Jonas Mikšys, gim. 1907 m., gyv. Beržuonių k.
17. Karolina Mikulėnienė, gim. 1918 m., gyv. Sėdžiūnų k.
18. Adelė Misiūnienė, gim. 1896 m., gyv. Augustinavos k.
19. Veronika Neniškienė, gim. 1922 m., gyv. Degenių k.
20. Bronė Peldžiuvienė, gim. 1905 m., gyv. Augustinavos k.
21. Anelija Pretkuvienė, gim. 1894 m., gyv. Jurkupių k.
22. Vanda Ruželienė, gim. 1911 m., gyv. Degenių k.
23. Veronika Strumskienė, gim. 1917 m., gyv. Šetekšnų k.
24. Jonas Stukas, gim. 1906 m., gyv. Jurkupių k.
25. Petras Šarkauskas, gim. 1904 m., gyv. Šeduikiškio k.
26. Anelė Šarkauskienė, gim. 1906 m., gyv. Šeduikiškio k.
27. Kazimiera Šarkauskienė, gim. 1907 m., gyv. Bajoriškių k.
28. Pranas Šeinauskas, gim. 1901 m., gyv. Rukšių k.
29. Uršulė Šešelgienė, gim. 1892 m., gyv. Jurkupių k.
30. Adelė Vilutienė, gim. 1917 m., gyv. Nevierių k.
31. Antanas Vilutis, gim. 1908 m., gyv. Nevierių k.
32. Alfonsas Žiaugra, gim. 1903 m., gyv. Beržuonių k.

Vestuvių papročiai

Rita Dudėnaitė, Jolanta Skukauskaitė

1979 m. Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvos ekspedicijos Panemunėlio apylinkėse metu kalbėjomes su 29 gyventojais. Jie pasakojo apie senovines ir dabartines vestuves. Daugiausia medžiagos surinkome apie XX a. pradžios ir tarpukario metų vestuvių papročius ir šiek tiek apie šiuolaikines (sovietinių metų) vestuves.

Pasak senų žmonių pasakojimų, vestuvių papročiai ir apeigos susidarydavo iš piršlybų (*piršlių*), peržvalgų, užsakų, vestuvių ir sugražtų (*atomeilio, atveselio*).

Seniau dažniausiai tuokdavosi 20–25 metų merginos ir 25–40 metų vyrai. Pasitaikydavo ir vyresnių – 30–35 metų merginų, o vyrų – net 50-mečių. Tai priklausydavo nuo tėvų valios. Kaip teigė pasakotojai, „*vyras, nors ir pabuves, bet jei tėvas neleidžia, tai ir neieško žmonos*“ (16), „*22–25 metų vyrui vestis – retenybė*“ (23). Pasitaikydavę ir komišku situacijų: „*Atvažiavo pas vyriausiąją seserį piršlys su senu jaunikiu. Pasodino seserį kartu su juo. Tas ją kalbina, glosto, o jai labai jis nepatiko. Sesuo tik opt ir persoko per stalą. Tai buvo visiems juoko*“ (8).

Piršliauti važiuodavo daugiausia per *mėsiedą*, t. y. nuo Kalėdų iki Užgavėnių. Piršliai galėdavo atvykti bet kurią savaitės dieną, tačiau dažniausiai važiuodavo ketvirtadienį arba šeštadienį, tik ne penktadienį, nes pasninko diena.

Važiuodamas pirštis jaunikis pasiimdavo su savimi kaimyną ar šiaip pažįstamą žmogų, sugebantį sklandžiai kalbėti, supažindinti su mergina, jos tėvais, t. y. supiršti. Dažniausiai tai būdavo ne giminė jaunikui, bet mėgstantys išgerti, iškalbūs žmonės. Ne veltui sakydavo, kad piršlys perša „*dvylika liežuvių barzgaliodamas*“ (23).

Arklį papuošdavo žvangučiais, kad visi girdėtų važiuojant piršlius. Jei jaunikis neturėdavo gražaus savo arklio, skolindavosi iš kaimynų.

Merginos namuose svečiai būdavo gražiai sutinkami: užtiesiamas stalas, užkaičiamas virdulys (*samavoras*), svečiai vaišinami arbata (*čiojumi*), mėsa, sviestu, sūriu. Jaunosios motina, jeigu jai patinka jaunikis, pati dar įmeta jam į stiklinę cukraus gabaliuką.

Tik įję į trobą svečiai iš karto nesakydavo, kas jie tokie ir ko nori. Geras piršlys pradėdavęs iš toli: paklydę, nerandą kelio, norį pirkti karvę ar telyčią ir pan. Piršlys sėsdavosi už stalo, o jaunikis – ant suolo galo, būdavo nedrąsus ir iš lėto slinkdavo suolu prie stalo. Atsisėdęs už stalo, piršlys patiesdavo nosinę ir pastatydavo degtinės butelį. Jei šeimoje buvo kelios dukterys, prie piršlio leisdavo tik vyriausiąją, nes bijodavo, kad jaunikis nenusižiūrėtų jaunesnės sesers. Jeigu antroji ištekės pirma vyresniosios, „*vyresniajai didžiulė negarbė, ji, vadinasi, niekam tikusi, „lenkta“, ir į ją jau nebežiūrės jaunikiai*“ (16).

Pamažu imdavo kalbėti apie merginos kraitį bei pasogą. Kraitį suruošti merginai padėdavo motina. Jį sudarydavo įvairūs audiniai, stuomenys, drabužiai. XX a. pradžioje kraitį paprastai sudėdavo į šiaudinius kubilus su ašomis ir

Medžiaga rinkta per Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvos ekspediciją 1979 m. *Vyr. red. pastaba.*

dangčiu. Vėliau – į skrynias ir kuparus. Pasogą duodavo tėvas. Ją sudarydavo pinigai, gyvuliai (arklys, dažniausiai pakinkytas į vežimą ar roges, karvė, avis), paukščiai ir kt. Pasogos dydis priklausė nuo bendro ekonominio šeimos lygio. Paprastai visi norėdavo gauti turtingą žmoną. Caro laikais jaunosios pasoga buvo apie 100 rublių. Labai turtinga nuotaka buvo laikoma ta, kuriai tėvai pasogos duodavo 400 aukso rublių, tris karves, pakinkytą arkli.

Kiek pakalbėję ir sužinoję svarbiausia – pasogos dydį – piršlys su jaunikiu eidavo „*arklių pažiūrėti*“, t. y. pasitarti. Jiems išėjus, tėvai irgi tardavosi. Jei peršamoji nuotaka jaunikiui patikdavo ir jos tėvai sutikdavo išleisti dukterį už peršamo vyro, tuomet derėdavosi dėl pasogos, dėl kraičio. Jaunikiui derėjo daugiau tylėti, derėdavosi piršlys ir stengdavosi parodyti kuo daugiau gudrybės ir suderėti kuo didesnę pasogą. Jei šeimoje buvo vienas brolis ir kelios seserys, buvo stengiamasi pasogą atiduoti pinigais, kad nereikėtų dalyti žemės. Būdavę, kad piršlys meluoja, o jaunikis ima ir pasako tiesą: „*Kartą piršlys atvažiavo pas mano seserį ir giria jaunikio ūkį, sako, kad jaunikis turi dvi karves*“. O tas: „*Kam gi meluoti, juk vieną karvę turiu*“. O kitą kartą atvažiavo piršlys ir derasi, kad tėvas pridėtų daugiau gyvulių: karvę, kiaulę. Mano sesuo tupėjo ant pečiaus ir girdėjo šias derybas. Piršlys vis dar derasi. Tada sesuo tik brinkt katę nuo pečiaus ir sako: „*Va, dar vienas gyvulys. Gal užteks jau?*“ Tai visi ėmė juoktis“ (14). Kai atvažiuodavo piršliai, vaikų prie stalo neleisdavo, jų vieta būdavo ant krosnies.

Jeigu piršlybos (*piršlės*) nepavykdavo, merginos tėvai turėdavo užmokėti piršliui už degtinės butelį, kad neliktų niekuo skolingi. Atsirasdavo tokių, kurie važinėdavo po daugelį namų norėdami tik išgerti, nes už butelį užmoka merginos tėvai. Jeigu būdavo susitariama, bet vestuvės vis dėlto neįvykdavo, apie tokius sakydavę, kad „*atliko ant rugienių šiaudų*“ (16).

Piršlyboms sekantis, motina imdavo virti dešrą. Tada po piršlybų piršlys sakydavęs: „*Visko davė, visko davė – ir kilbasą davė*“, – vadinasi, piršlybos pavyko (17, 23).

Vienas pateikėjas (gim. 1890) prisiminė seną paprotį, bet, anot jo, jau seniai išnykusį: kai atvažiuodavę piršliai, pana, jei nori tekėti, šoka ant suolo užsilipusi, jei nenori – nešoka (29).

Po Antrojo pasaulinio karo piršlybų jau nebebūdavo.

Piršlyboms baigiantis buvo tariamasi dėl užsakų (*užsaku*). Be to, jaunikis su piršliu užkviesdavo nuotakos tėvus atvykti pražvalgų (*peržvalgų*) – apžiūrėti jaunikio ūkio.

Pražvalgos dažniausiai būdavo ketvirtadieniais ir buvo vadinamos *četvergais*, nors galėjo būti ir kitomis dienomis. Į pražvalgas važiuodavo jaunosios tėvai, vyresnieji broliai. Iki Pirmojo pasaulinio karo jaunoji pražvalgų nevažiuodavo, vėliau ėmė vykti ir mergina. Jei nei tėvų, nei vyresnių brolių neturėdavo, į pražvalgas siųsdavo artimiausius gimines ar pažįstamus. Nuvažiavę pas jaunikį ir viską apžiūrėję, paprastai sakydavę: „*Tik šeiminkės betruksta, o namai visko pilni*“ (16).

Būdavo ir *atklausai*. Jų metu jaunosios giminės klausinėdavo jaunąjį pažįstancius žmones apie jį patį, jo ūkį ir t. t., nes dažnai pas turtingas nuotakas piršliai atvažiuodavę „*net iš trečios parapijos*“ (8).

Į bažnyčią paduoti užsakų važiuodavo patys jaunieji. Kunigas paklausinėdavo jaunuosius poterių, pažiūrėdavo, ar tinka šeiminiam gyvenimui, po to tris sekmadienius iš eilės bažnyčioje skelbdavo jų užsakus, prašydavo pranešti, jei kas žino kokių kliūčių, o ketvirtą sekmadienį vykdavo jungtuvės.

*Birutė ir Julijonas
Zizai iš
Martiniškėnų k.,
ką tik padavę vedybų
pareiškimus. Vestuvės
įvyko 1951 m.
lapkričio 11 d.
(„per šv. Martyną“)*

Iki Pirmojo pasaulinio karo vestuvės trukdavo ilgai – savaitę ar net dvi. Vėliau vestuvių laikas sutrumpėjo iki dviejų ar trijų dienų. Vestuvių puotai pjau-davo gyvulių. Aludaris iš salyklo darydavo alų, o iš alaus atliekų – girą. XX a. pradžioje pagrindiniai vestuvių valgiai buvo mėsa, kopūstai, dešra, sūris, sviestas, ragaišis, pyragas. Pateikdavo truputį degtinės. Svočia atsinešdavo *karvojų*. Jis ke-pamas iš baltų miltų, grietinės, pieno, sviesto, cukraus. Viršus apibarstomas sal-dainių kruopelytėmis. Svečiai taip pat atsinešdavo sviesto, sūrio, ragaišio, kiaušinių, dešrų. Vėliau, apie 4-ąjį dešimtmetį, vestuvių stalas pasidarė daug turtingesnis. Būdavo jau ir tortų, riestainių. Svečiai irgi atsinešdavo ir keptą žąsį, ir paršiuką, sausainių.

Kaimynus, gimines, kitus svečius į vestuves kviesdavo arba patys jaunieji, arba jų tėvai. XX a. pradžioje, kol kaimai nebuvo išsiskirstę vienkiemiais, kviesdavo beveik visą kaimą, o vėliau – jau tik artimiausius kaimynus. Jaunoji paprastai kviesdavo pamerges ir svočią, jaunasis – pabrolius. Eiti pamerge buvo laikoma didele garbe. Jaunasis į pajaunius stengdavosi kviesti tuos, kas turi gražius arklius – „*su gražiu arkliu didesnis uonaras važiuoti*“ (27). Turtingi sukviestavo net 20 porų pajaunių, būdavo trys, net keturios poros svotų.

XX a. pradžioje jaunieji, pamergės, pajauniai apsirengdavo kaip kas norėjo ir turėjo. Vyrai – milo kostiumais, apsiavę ilgaauliais batais (*čebatais*), o ant jų užmaiti kaliošai. Vyru marškiniai drobiniai, pasmakrėje susegti metaline grandele. Pamer-gės – su sijonais, palaidinukes susijuosusios diržu, apsiavusios suvarstomais trumpais auliukais bateliais (*burlečiais*), žiemą taip pat su kaliošais. Po Pirmojo pasaulinio karo jaunoji jau vilkėdavo baltą suknelę, būdavo su šydu (*tuliomis*). Pamergės – švie-siomis suknelėmis, su rūtų vainikėliais ant galvos. Kartais pamergės rengdavosi tau-tiniais drabužiais (ypač vėlesniais laikais), taip pat su rūtų vainikėliais. Svočia – su rože ant galvos. Svotai žiemą baltais kailiniais. Sakydavo, kad jaunieji per vestuves būtina turi apsirengti vien naujais drabužiais, nes prasideda visai naujas gyvenimas ir kad jis nebūtų nuobodus.

Panemunėlio dvaro
vežėjo („kurmano“)
J. Gerbštauto
vestuvės. 1930 m.
PSM-27

Penktadienį prieš jungtuves jaunieji važiuoja į bažnyčią išpažinties, o penktadienio (arba šeštadienio) vakarą būdavo mergvakaris (*žilovtovakaris*). Jaunosios namuose susirinkusios pamergės, draugės papuošia žalumynais, gėlėmis trobą, jaunujų kertę, sutvarko, papuošia šydą (*tulias*), nupina vainikėlį. Kai jau viskas paruošta, jaunoji mesdavo vainikėlį – kuri pamergė pirmoji jį sugauna, ta greičiausiai ištekės. Paskutinį vakarą prieš jungtuves jaunoji eidavo atsisveikinti palei darželius, atsisveikindavo su kiekviena gėlele, kiekviena žolele. Būdavo dainuojamos tik tam vakarui skirtos dainos.

Vestuvės vykdavo sekmadienį. Bet jos neprasidėdavo, kol nebuvo atiduota pasoga. Pinigus buvo privalu atiduoti iki jungtuvių (*iki vinčiaus*). Jeigu suderėtos sumos jaunosios tėvai neturėdavo, tai jaunikis nenorėdavo važiuoti bažnyčion, nes būdavo, kad „paėmus žmoną, kartais taip ir negauna dalies pinigų“ (13). Dažniausiai pasogos pinigus atiduodavo penktadienį po išpažinties. Gyvulius buvo galima atvaryti ir vėliau. Kaip teigia pateikėjai, iki Pirmojo pasaulinio karo kraitį pas jaunąjį nuveždavo taip pat prieš vestuves, dažniausiai irgi penktadienį. Atrodo, tai buvo daroma ramiai, be kokių didesnių apeigų, bent jau pateikėjai jų neminėjo. Tik vienas (gim. 1904) sakė, kad kiekvienam kraitvežiui jaunoji dovanodavo po rankšluostį (13). Vėliau kraitis pas jaunąjį buvo vežamas kartu su jaunąja.

Jaunasis su savo palyda pas jaunąją atvažiuodavo arba šeštadienio, arba sekmadienio rytą, žiūrint, kada jungtuvės. Jaunasis atvažiavęs būtinai turėdavo pasveikinti tėvus, jaunąją, pamerges ir tik tada sėstis už stalo.

Pamergės pačios išsirinkdavo pajaunius ir prisėgdavo jiems kaspinėlius (*stūgelės*) arba rožytes, padarytas iš balto šilkinio kaspino. Jaunajam prie kairiojo švarko atlapo, o svotui – prie dešiniojo prisėgdavo ilgą baltą kaspiną. Vyriausiasis pabrolis įteikdavo jaunąjai vainikėlį, padėtą lėkštelėje ant nosinės, ir sakydavo kalbą. Jaunoji tuo metu turėdavo verkti. Pateikėja, gimusi 1907 m., sakė, kad ji atsimenanti tėvelio pasakojimus, kaip jaunoji eidavo pas vyresnes moteris mokyti raudų. Už išmokymą raudoti atsilygindavo vilnomis. Buvo sakoma: „avinėlio raudela aprauda vilnelu“ (8). Ir dar minėtos pateikėjos tėvelis pasakojęs, kad jaunoji ir pamergės kartais būdavo

apdengiamos marška. Didysis pajaunys turi liūsti po marška, surasti jaunąją ir ją ištraukti. Po marška tamsu, sunku surasti jaunąją. Jei yra pažįstama pamergė, tai parodo. O kartais pajaunys ištraukia ne tą. Visi iš jo juokiasi, o jis vėl turi liūsti po marška, kol suras nuotaką (8).

Prieš išvažiuojant į bažnyčią jaunoji atsiveikindavo su tėvais ir giminėmis. Pirmiausia ji atsiveikindavo su pamergėmis už stalo, ant kurio buvo padedamas kryžius, ir prašydavo tėvų palaiminti. Tėvai atsistoja vidury trobos su kryžiumi. Jaunieji atsiklaupia. Jaunoji bučiuoja tėvams rankas, seniau – ir kojas, o tėvai žegnodami su kryžiumi palaimina. Laimina ir giminės. Viena pateikėja (gim. 1908) sakė, kad jų kaime „buvo toks vienas žmogus, tai jis bagaslovydavo prieš išvažiuojant į bažnyčią, paskaitydavo maldelę“ (7). Jaunoji per visas tas apeigas raudodavo.

Atsiveikinę jaunieji su palyda važiuodavo į bažnyčią. Vasarą važiuodavo gražiais su lingynėmis vežimais (*linėkomis*), o žiemą – važiais. Arklius papuošdavo popieriniais kaspinais, apkaišydavo berželių ar eglių šakelėmis, būtinai pririšdavo dzingulius. Iš tolo turėjo ir girdėtis, ir matytis, kad važiuoja vestuvininkai. Kartais jaunieji būdavo susodinami kartu, kartais – atskirai. Jaunoji tuomet sėdėdavo su svočia, o jaunikis – su svotu. Jei jaunieji sėdi kartu, svotai važiuoja paskutiniai.

Jungtuvės paprastai vykdavo po mišių. Smalsuoliai atidžiai stebėdavo, kaip dega žvakės. Jei abiejose pusėse dega gražiai, tai ir jaunųjų gyvenimas bus gražus. Jei kurio nors pusėje žvakė blogai dega ar gęsta, to gyvenime bus nelaimių. Be to, visi smalsaudavo, ar jaunoji su vainikėliu, ar be. Jei be, vadinasi, ji jau turi vaiką.

Iš bažnyčios jaunieji grįždavo sėdėdami kartu. Prieš Pirmąją pasaulinę karą pirmiausia vestuvininkai važiuodavo pas svočią „ragauti karvojaus“ (10) arba „svočia miestelyje nusisamdo kvatierą, ten nusiveža valgių ir baliavoja visi“ (8). Tik paskui važiuodavo į jaunosios namus. Pirmą dieną, o anksčiau ir savaitę, vestuvės vykdavo jaunosios namuose, kitą dieną apie pietus jaunieji su palyda išvykdavo į jaunojo pusę. Jei vyras eidavo užkuriomis, puota vykdavo pirmiausia pas jį, o po to pas nuotaką.

Grįžtantiems iš bažnyčios jaunesiems kitų kaimų jaunimas užtverdavo kelią – statydavo *bromą*: sukalamos kartys, apipinamos, papuošiamos, pastatomas stalielis su

Juozo Daujočio ir daraktorės T. Kupetytės dukters Onos Kupetytės vestuvės. 1931 m. PSM-145

*Antano Dačinsko
iš Vaičiūnų k.
ir Kazimieros Jagaitės
vestuvės. Apie
1937 m. PSM-268*

*Kazimiero ir Aleksandros Misiūnų vestuvės.
Martiniškėnų k. 1938 m. Iš V. Misiūno
albumo*

*Jono ir Konstancijos Baronų vestuvės.
Kavolių k. 1938 m. Iš V. Misiūno albumo*

duona, druska, truputėliu degtinės. Bromai turi būti šviesių spalvų – tada jaunųjų gyvenimas bus šviesesnis. Vestuviniškai turi išsipirkti kelią saldinais, pyragais, gėrimais.

Jaunosios namuose iš bažnyčios grįžusius jaunuosius tėvai sutinka prie vartų su duona, druska, stikleliu degtinės. Prie stalo jaunuosius nuvedavo tėvai arba didysis pajaunys.

Svečiai, laukdami jaunųjų, kabindavo virš stalo *sodą*. Tai 20-ties kampelių iš šiaudelių suvertas reketukas, pakabintas lubose virš vaišių stalo. Į *sodo* vidurį įtaisydavo iš popieriaus iškirptą žmogeliuką ir siūlą, kuriuo judindavo tą figūrėlę (*agradnyką*). Kai kada *sodą* darydavo iš eglės šakelės arba mažytės eglutės, apkabintos blizgučiais, obuoliais, saldinais, vasarą nupindavo iš ažuolo lapų, rūtų ir papuošdavo.

Stalą apšėdavo svečiai, dažniausiai vadinamieji *prašalnykai* arba *guogiai*, t. y. nekviesti, ir dainuodavo, girdavo savo *sodą*: „Mūsų sodas yr nedykas, vidur sodo *agradnykas*... Mūsų sodas obuoliuotas, nepigiai jis bus parduotas“ ir pan. Jaunosios pusėje *sodą* privalėjo išpirkti jaunojo pabroliai, o jaunojo pusėje – jaunosios draugai. „Pirkėjai“, žinoma, derasi, peikia *sodą*, tariasi, ar „su *pievom* perkam“. Jei su *pievom*, ima traukti nuo stalo staltieses. Sėdintieji už stalo vadina juos nusmuktkelniais, apdai nuoja: „*Ilgos kudlos kaip čigonų, nosys kaip ūsos uzbony*“. Kartais net susipykdavę vieni su kitais. Pajauniai už *sodą* duodavo smulkių pinigėlių, saldinių, degtinės.

Vestuvės Joneliškių k. Iš kairės: Kazimieras Jurgelionis, Bonifaca Čypaitė, Genė Mikulėnaitė, Edmundas Kubilius. Apie 1955 m. Iš Irenos Kubilienės albumo

Kazimiero Jurgelionio ir Bonifacos Čypaitės vestuvės Joneliškių k. Iš kairės: Gylytė, Regina Čypaitė, Irena Jociūtė. 1956 m. Iš I. Kubilienės albumo

Ketrios pusseserės – pamergės tautiniais drabužiais. Iš kairės: Emilija ir Regina Zizaitės, Gailė Marcijonaitė, Birutė Zizaitė. Iš R. Šedienės albumo

Ką tik susituokę jaunavedžiai Kazimieras ir Aldona Zavorskiai grįžta iš bažnyčios išveiginiu vežimu su lingynėmis („lineika“). 1951 06 25. Iš Z. Zavorskio albumo

Išpirkus *sodą*, už stalo sėda jaunieji su palyda. Pradėjus vaišintis, ypač paragavus alaus, svečiai ima šaukti, kad kartus. Jaunieji privalo bučiuotis. Prašalnykai apdainuoja pajaunius, svotus, svočią: „Pirmas – kaip oželis širmas, untras – panosėj kuntas, trečias – nevadintas svečias, ketvirtas – kaip kiaula girtas, pinktas – kaip lunkas linktas...“ ir t. t. Didysis pajaunys privalėjo turėti butelį ir jį saugoti, nes jeigu kas nors pavogs, nebeturės kuo vaišinti svečius. Jeigu jis jaučia, kad kas nori ištraukti iš jo butelį, ima šaukti: „Varykit šunis oran“ (8).

Vaišės, linksmybės tęsiasi iki nakties. Senesniais laikais jaunosios namuose miegoti jaunieji eidavo atskirai. Vėliau, kaip teigia pateikėjai, jau jaunosios namuose eidavo gulti kartu, dažniausiai į klėtį. Rytą juos kelia muzikantai ir svečiai, grodami keptuvėmis, puodais, šaukštais ir pan. Į didžiosios pamergės (kartais – motinos) atneštą nusiprausti vandenį jaunoji turėdavo įmesti pinigą.

Antrąją vestuvių dieną, prieš išvykstant į jaunojo namus, per pietus, buvo metama *mezliava*. Tai jaunosios pirkimas. Kai kurie pateikėjai teigė, kad mezliava – jų tėvų laikų paprotys, o jų jaunystėje (po Pirmojo pasaulinio karo) mezliavos ne-

bebuvę. Nors daugelis šito neakcentavo. Be to, seniau šį paprotį vadino *pakastu*, *mesti pakastą*. Tai vykdavę taip: muzikantai groja, jaunoji sėdi už stalo, o abiejų pusių giminės ir draugai meta ant stalo stuomenis, rankšluosčius, pinigų. Svotas pirmasis meta į lėkštę sidabrinį rublį (*širmuką*). Taip ir sakydavę „*mesti į torielką*“. Didieji pajaunys ir pamergė meta po pusrublį. Mesdami dovanas svečiai sako: „*čia jaunajai ant suknelės*“, „*vaikui dėl kelniočių*“ ir pan. Įmetusiam svotas įpila stiklelį degtinės, svočia atlaužia karvojaus gabalėlį. „*Mes, vaikai, išsiprašydavome iš tėvų po mažytį pinigėlį ir taip pat mesdavome pakastą. Jei turėdavome daugiau kapeikų, tai mesdavome po vieną, kad vėl gautume karvojaus*“ (16). Jaunojo pusės svečiai, mesdami *mezliavą*, sako: „*mūsų marti*“, jaunosios pusės – „*mūsų sesuo*“. Paskutinis, paprastai ir daugiausia, pinigų įmeta jaunikis ir nusveria jaunojo pusėn.

Tada didžioji pamergė užlipa ant suolo, kur sėdi nuotaka, ir klausia: „*Tėveli, motinėle, ar pazoleijat nuimti vainikėlį?*“ Tėvams leidus, ji nuima jaunosios vainikėlį ir šydą, jaunąją nuveda prie jaunikio, o pati prisiseiga vainikėlį ir atsisėda į jaunosios vietą. Kiti pateikėjai pasakojo, kad vainiką ir šydą (*tulias*) nuimdavusi svočia ir užrišdavusi nuotakai skarytę ir *čipką* – karūnelę, papuoštą dirbtinėmis (*vaškinėmis*) gėlytėmis. Tą *čipką* (kai kas vadino *čipčiumi*) moteris po skarele nešiodavusi visus metus. Tai irgi seni laikai. Kaip sakė viena pateikėja (gim. 1907), ji tik prisimenanti savo mamos turėtą *čipką* (8). Vainikėlį moterys pasidėdavusios ir stengdavusios išlaikyti kuo ilgiau.

Baigiantis vaišėms jaunosios namuose, atvyksta kviesliai, pasipuošę prašmatnėmis kepurėmis, kviesti visų į jaunojo pusę.

Pirmiausia išvežamas kraitis. Kaip jau minėta, senesniais laikais kraitį išveždavo prieš vestuves. Vėlesniais (po Pirmojo pasaulinio karo) – kraitis buvo vežamas, baigiantis vestuvėms jaunosios namuose. Kraitvežiai taip pat būdavo pasipuošę, dažnai baltomis sermėgomis, susijusę raštuotomis juostomis. Jaunosios seserys, kartais ir motina, „neleidžia“ išvežti kraičio: atsisėda ant skrynių ir nenulipa, kol kraitvežiai saldinais, kartais ir gėrimo buteliu, neišperka kraičio. Nešdami skrynias, kuparus, kraitvežiai dainuodavę: „*Yr ko kelt, nēr kam kelt*“. Į skrynias įdėdavę akmenų, kad atrodytų sunkesnės, o nuotaka turtingesnė. Kraitvežius jaunoji apdovanodavo rankšluosčiais.

Pateikėjai minėjo, kad didysis pajaunys su kitu svečiu jaunosios patalus į jaunojo pusę nuveždavę anksčiau. O ten moterys irgi atsigula, dedasi ligonėmis ir neleidžia užimti lovos, kol negauna saldainių. Tada jaunojo patalas išimamas ir paklojamas atvežtasis jaunosios.

Jauniesiems išvykstant į jaunojo pusę buvo paprotys *čigonauti* – vogti jaunosios tėvų daiktus: indus, geldas, lopšius, paukščius, įrankius – apskritai viską, ką galima panešti, jaunosios kraičiui padidinti. Jei pasisekdavę pavogti vištą ir gaidį, sakydavę, kad naujojoje šeimoje bus daug vaikų. Kartais pavogtus daiktus, ypač brangesnius, vėliau grąžindavo, kartais – taip ir likdavo. Vienas pateikėjas pasakojo, kad per vienas vestuves pavogė karvę. Buvę slidu, šalta. Vedama nuo kalno karvė paslydo ir nusilaužė koją. „*Bet vestuvės lieka vestuvėmis – nevalia pykti*“ (13).

Į jaunojo pusę važiuodavo tik pajauniai, pamergės ir svotai. Tėvai jaunąją dar kartą palaimindavo (*pabagaslovydavo*), kad ji laimingai nueitų. Jaunoji

Broniaus ir Antaninos Baltrūnų vestuvės. Greta jaunujų svotai: į kairę nuo jaunujų – Irena ir Edmundas Kubiliai, į dešinę – Vytautas ir Janina Baltrūnai. 1960 m. Iš I. Kubilienės albumo

B. ir A. Baltrūnų vestuvės. Visos pamergės tautiniais drabužiais. Iš I. Kubilienės albumo

Valentino Misiūno ir Janinos Gėgžnaitės vestuvių dalyviai. 1966 m. Iš R. Šedienės albumo

B. ir A. Baltrūnų vestuvių dalyviai vainiku papuoštame sunkvežimyje. 1960 m. Iš I. Kubilienės albumo

Ruželių vestuvės Tindžiulių k. Prie šventiškai papuošto automobilio (iš kairės) I. Kubilienė, Jonas Zdanevičius, E. Kubilius. 1967 m. Iš I. Kubilienės albumo

atsisveikindavo su tėvais, artimaisiais, draugais. Vienas pateikėjas (gim. 1893) prisiminė, kad jo vaikystėje jaunoji išvažiuodama apdalindavo vaikus juostomis (3).

Jaunojo namuose tėvai sutikdavo jaunuosius taip pat su duona ir druska. Prieš sėdant už stalo jaunoji įteikdavo dovanas vyro tėvams, broliams, seserims. Tėvui – patalą (pagalvę, antklodę), motinai – medžiagos suknelei, stuomenis. Anyta perduodavo marčiai namų ūkį. Ji atsisėdavo ant kėdės viduryje trobos ir visų akivaizdoje perduodavo marčiai žarsteklį (*kačergą*), užrišdavo jai skarelę ir atiduodavo prijuostę. Tai reiškė, kad šeimininke tampa jaunoji. Vaišinantis vyro pusėje marti viską neša į stalą, o tėvai sėdi jos vietoje, t. y. marti iš karto ima šeiminkauti.

Marti duodavo dovaną ir tam, kas pirmas ją pašokina. Dažniausiai tai būdavo jaunojo brolis, jis gaudavo iš marčios stuomenis. Jei jaunoji pasako, kad „*visus šokimus moku, tik šito nemoku*“, visi stebisi, kaip ji nemoka šokti, o anyta traukdavusi per dantį, kad bloga ji bus marti ir nieko nemokės dirbti. Kviesdavęs šokti ir uošvis. Anyta tada žiūrėdavusi, ar marti ne šluba.

Kaip teigė vyresni pateikėjai, gulti kartu jaunieji eidavo tik jaunojo namuose. Stengdavęsi, kad muzikantai nesužinotų, kur jie miega. Bet tie, aišku, sužinodavo ir, grodami, keldami triukšmą, neleisdavo jauniems miegoti tol, kol negaudavo iš jaunikio butelio. Gavę apsiramindavo.

Rytą jaunieji vėl būdavo keliami su didžiausiu triukšmu. Ne tik muzikantai, bet ir svečiai su keptuvėmis, pečiadangtėmis, kočėlais „groja“, dainuoja, kol pasirodo išsimiegoję jaunieji. Muzikantai, gavę butelį, pasitraukia. Į atneštą praustis dubenį jaunikis įmeta pinigą.

Juozo ir Emilijos Kubilių auksinės vestuvės. Joneliškių k. 1970 m. Iš I. Kubilienės albumo

Emilija Kubilienė 90-mečio proga su sūnumis: (iš kairės) gyvulių sanitaru Broniumi, girininku Petru, agronomu Edmundu, veterinarijos gydytoju Antanu. Vienas sūnus Jonas gyvena Anglijoje. Iš I. Kubilienės albumo

Piršlys Kazimieras Zavorskis taria paskutinį piršlio žodį Broniaus Misiūno vestuvėse. Iš Z. Zavorskio albumo

Tada jaunieji pasodinami ant suolo ir kilnojami aukštyn. Visi šaukia: *ura!* Tai buvo vadinama *urėja*. Pamerges irgi keldavę, nes tada gaudavę iš pajaunių po butelį.

Vestuvės užsitęsdavusios ilgai, iš viso iki dviejų savaitių, net pritrūkdavę maisto. Kaip sakė pateikėjas (gim. 1896): „*Baliavoja alkani arba eina per kiemus prašinėdami valgyti. Taiko užėiti, kur daugiau mergų, pažiūrėti, ar nėra voratinklių. Bežiūrėdami ką nors ir nučiumpa*“ (16).

Vestuvių pabaigoje svečiai juokais būdavo varomi namo. Dažniausiai imdavo dainuoti tam pritaikytas dainas: „*Svečiai begaliai namo nevažiuoja, gaspadorius, gaspadinė labai aimanuoja. Išvažiuokit, svečiai mūsų, pakol nesutemę, kai sutems tamsi naktelė, neberasit kelio*“ arba „*Svečiai, svečiai, nebūkit ožiai, surijot pyragų, primynėt padragų – važiuokit namo*“. Kartais patiekdavo keptų kopūstų. Tai reikšdavo, kad visos vaišės jau išsibaigę ir svečiai turi susiprasti, kad laikas namo.

Atrodo, kad piršlio korimo tradicija šiose apylinkėse paplito po Pirmojo pasaulinio karo. Vyresni pateikėjai teigė, kad jų vaikystėje tokio papročio nebuvo. Vėliau piršlį rišdavę virvėmis ir tempdavę ant obelies, guldavę ant akėčių, gąsdindavę įmesią į šulinį, per tvorą. Išvaduodavo jį jaunasis su jaunąja arba jaunosios tėvai, kartais – svočia.

Tariami jaunieji, pamergių, jaunosios „vogimai“ – irgi vėlesnių laikų dalykai.

Po vestuvių būdavo sugražtai (*atomeilos, atameilis, atoveselys*). Pirmą savaitgalį po vestuvių pas jaunosios tėvus atvažiuoja duktė su vyru, jo tėvais, broliais, seserimis, o kitą savaitgalį į jaunojo namus atvyksta jaunosios tėvai, broliai, seserys. Vaištinamasi, linksminamasi.

Pora pateikėjų pasakojo apie vestuves sovietmečiu. Kai kas jose perimta iš senųjų vestuvių, kai kas – iš kitų Lietuvos vietovių, net iš literatūros.

Pirmiausia vestuvės jau ne tokios ilgos. Nebėra piršlybų, peržvalgų, užsaku, atklausų, net mergvakario. Žinoma, ir visko, kas susiję su bažnyčia. Jei ir ėjo tuoktis į bažnyčią, dėl suprantamų priežasčių apie tai nutylima. Kadangi jaunųjų tėvai gy-

Aloydas Zavarškis neša savo žmoną per Nemunėlio tiltą Martiniškėnų k. 1982 m.

Iš Z. Zavarškio albumo

vena dažnai toli vieni nuo kitų, vestuvės paprastai vyksta tik vienoje kurioje nors pusėje. Sukviečiami abiejų pusių giminės, draugai. Kartais jaunąją su pamergėmis paslepia už ištemptos marškos. Per uždangos viršų visos iškelia po vieną pirštą. Jaunikis privalo atpažinti savąją iš piršto.

Į metrikacijos biurą jaunieji su palyda važiuodavo vainikais apipintais sunkvežimiais, o vėliau – lengvosiomis mašinomis. Jaunųjų automobilis puošiamas rūtų vainiku, žiedais, imituojančiais vestuvinius, kaspinais, pritvirtinama lėlė ir pan. Pajaunųjų mašinos irgi puošiamos, tik kiek kukliau.

Labai pakitęs piršlio vaidmuo. Kadangi tikrojo piršlio nebėra, piršliu ir svočia pabūti kviečiami kas nors iš giminių. Jie veda visas vestuvių ceremonijas: sveikina, linki, siūlo tostus. Nuo piršlio ir muzikantų iškalbingumo, išradingumo, sąmojo, inteligencijos priklauso vestuvių eiga, nuotaika. Šių laikų vestuvėse piršlys atlieka pareigas, kurias senovės vestuvėse atlikdavo svotas bei didysis pajaunys.

Jaunųjų išleistuvės, sutiktuvės, kelio užtvėrimai (*bromai*), sodas, persirengėliai jaunieji, dovanos, keltuvės, piršlio korimas, atveselys – visa tai išliko, tik kai kurios dalys šiek tiek pasikeitė. Pavyzdžiui, jaunosios vainikėlis deginamas 24 valandą ant šakočio. Jauniesiems grįžus iš metrikacijos biuro, liepiama pereiti siaurą lieputką, jaunoji tikrinama, ar moka bulves skusti, jaunasis – malkas pjauti ir pan. Įsigalėjo ir pasidarė pompastiškesnis piršlio korimas. Persirengėliai teisėjai, budeliai skaito kaltinamąsias kalbas, dekretus, nuosprendžius. Nors tuose „dokumentuose“ ir prasišviečia „Palangos Juzės“, inscenuotų „Kupiškėnų vestuvių“ įtaka, bet savaip įdomu.

Piršlio pasmerkimas

(Kaltinamoji kalba)

Dėmesio, dėmesio! Viešnios ir svečiai, pagyvenę ir jaunavedžiai! Paklausykite šio rašto, kuris neturi nei galo, nei krašto. Nei vienas nekrutėkit, ausis įtempę klausykit ir į galvą įsidėkit. Aš jums paskaitysiu laišką, kad viskas būtų aišku, apie mūsų piršlį, didelį melažį ir gyvų žmonių vagį.

Tas piršlys vidury baltos dienos įsilaužė į namus ir pavogė žmogų. Gerai būtų, kad šiaip kokį, bet išviliojo jauną merginą ir atgal negrąžina.

Iš kur atsirado tasai piršlys, melažis ir vagis, mūsų darbščiamė ir sąmoningame kolektyve? O buvo štai kaip. Metuose šiuose, tuose ir anuose, niekas tikrai nežino kuriuose, kai katės šunis pjovė, veršiai degtinę gėrė, ožys daržą tvėrė, šunys giedojo, o gaidžiai lojo, kada barankomis snigo ir limonadu lijo, mergaitės tekėti nenorėjo, o vaikinai jų nebemylėjo, katinai pelių bijojo, o kiškiai ant medžiotojų raiti jojo, tada visi susirinko į juodos katės ir balto šuns vestuves, visi jų svečiai gėrė, dainavo, šoko, o bešokdami kultūros namų grindis įlaužė. Pro tą skylę ant katilinės pečiaus nukrito vaikas, didelis ir sveikas. Bet tas pečius buvo užgesęs ir katilas šlapias. Išėjo tas vaikas nedaviręs ir nedakepęs. Ir praminė tą vaiką vardu Vagis, o pavarde Melažis. Atėjo jis į mūsų jaunosios mergelės namus ir pasismailinęs liežuvių pragydo gražiausiais žodžiais. Eik, mergele, už šito bernelio, gražiai gyvensi, ilgai nepasensi. Gerą butą gausi, veidą piene prausi, alaus ežere plaukiosi, sūrio laiptais laipiosi, keptus viščiukus gaudysi. Televizorių turėsi ir mašina važinėsi. Viskas bus, patikėk, už bernelio šio tekėk.

O dabar, matot jūs, vyrai, kas išėjo iš pagyrų. Galime mes sau sėdėti, nei ką ant dantų uždėti, nei degtinės sočiai, visi tušti ąsočiai. Stalas medinis, o pečius iš molio. Štai ir matot, kad melavo, mus visus piršlys apgavo, o mergaitę į svetimas rankas atidavė. Todėl mes dabar ieškom šio piršlio melagio. Ieškosim visais pastaliais ir pasuoliais, palovy ir po spinta, o labiausiai tai už stalo. Suradę pasakysim: „Sveiks, draugs piršly, dabar gyvas neliksi“.

Mirties nuosprendis piršliui

Štai ir pagavom mes tą melažį ir gyvų žmonių vagį. Ką dabar su juo daryti? Ar į patalus suvynioti ir rykštėmis užplakti, ar palaipinus ant stogo šunimis užpjudyti, ar nuvedus už karklyno grybų kotais užbadyti? O gal, ant krašto pečiaus užkėlus, sušaldyti arba sausam prūde prigrindyti.

Jis, aišku, norėtų, kad jį atiduotume kolektyvui auklėti, bet mes taip nedarysim. Kur pasibaigia daržas, ten auga beržas. Yra viena šaka nudžiūvusi, ant jos ir pakabinsim piršlelį, tegul kabo kaip maišas, tegul bijo jo varnos kvaišos. O visi, kuriems jis skolingas, galės

priėję pasiūbuoti ir per šonus suduoti. O kai kaboti jam nusibos, galėsime nuo šakos nukabinti, tarp savęs pasidalinti. Iš kaktos bus elektros lempa, iš nosies išeis dulkių siurblys, iš ūsų šepetys, iš galvos puodynė, iš pilvo būgnas, iš grobų stygos, iš gerklės triūbos. Padarysim iš tų muzikos instrumentų kapelą, o kitus likučius perduosim su kailiu į antrines žaliavas. Gausim daugybę pinigų, prisipirksim degtinės, gersim, šoksime, kol nugrius paskutinis. Taigi ruoškis, piršly, paskutiniam žodžiui, kol dar gyvas esi, dalink savo daiktus kaimynams, kad gerai minėtų.

Teismo nuosprendis galutinis. Gali graužti sau nagus, jokio pasigailėjimo nebus. Tas didelis dekretas, išduotas didžiųjų ir teisingųjų tarėjų, kaimo rudabaržėjų, kupročiaus Jono ir Makalienės Marijonos, o taip pat didelio teisėjo Pilypo Bambukėlio. Triokšt, pokšt, piršliui keberiookšt, veskit ir pakarkit.

Budelio kalba

Melagi piršly, esi tu daug kam nusidėjęs ir vertas didelės bausmės. Išklauses visuomeninių kaltintojų kalbų, aš giliai įsidėjau jų pagrįstus kaltinimus į širdį. Visuomeninis gynėjas taipogi bandė kai ką pasakyti. Bet jis yra anos šalies atstovas ir juo negalima pasitikėti, nes jis, ko gero, papirktas piršlio. Aš, kaip užsigimęs budelio dinastijos atstovas, iš prigimties trokštu šviežio kraujo ir jokie bandymai įtikinti manęs nepatenkina. Siūlau, nieko nelaukiant, pakabinti piršlį melagi už ploniausios kūno vietos, idant jis greičiau galėtų priartėti prie nežemiškų būtybių. Mirtis tau, piršly!

Po šių žodžių piršlys vedamas karti. Bet jaunoji piršlį išgelbsti, užrišdama jam rankšluostį. Vietoj piršlio pakabinama iškamša.

Kartais jaunajai, „kad klausytų vyras“, įteikiama kačerga. Tada skaitoma:

Kačerga yra nacionalinis lietuvių buities rakandas. Kai kurie nesusipratę žmonės kačergai skiria per mažai reikšmės ir ją prilygina kokiam nors kanabėkui. Tai yra grynai buržuazinė pažiūra, kuri turi būti griežtai sukritikuota. Iš istorijos žinoma, kad kačergas pirmiausia pradėjo naudoti lietuvių gentys, XV a. gyvenusios prie Kačerginės. Kačerga, kaip padargas, turi senesnę istoriją už kočėlą ar bezmėną. 1913 m. vienam vyriškos lyties gyventojui tekdavo po 0,27 kačergos, ir tos pačios buvo importinės, o dabartiniu metu mūsų gyventojai visi aprūpinti tėvyninės gamybos kačergomis.

Kačergų gamyba mūsų šalyje, palyginus su Vytauto Didžiojo laikais, išaugo 214 kartų ir toli pralenkia daugelį šalių. Kačergų tobulinimo ir pritaikymo klausimus nagrinėja Kačergininkystės mokslo tyrimo institutas. Šis minėtas institutas šiuo metu ruošia projektą gaminti kačergas, sukurtas specialiai kairiarankiams.

Pas mus gyventojų aprūpinimas kažergomis yra nepaprastai gerai organizuotas. Mažašeimiams kažergos parduodamos su 10% nuolaida. Be to, kažergas galima įsigyti kreditu arba pasiųsti „kažerga-paštu“. Artimiausiu metu numatoma surengti kažergų platinimo mėnesį su šūkiu: „Kažerga į mases!“ Rugsėjo mėnesio pabaigoje Kažerginėje įvyks tarptautinis moterų kongresas, skirtas apsvaistinti ideologinio darbo su kažerga klausimus.

Iš viso kažergos reikšmė kultūriniam ir politiniam gyvenime yra nepalyginama ir gana reikšminga. Tai rodo kad ir šios iki šiol mums žinomos kažergos pritaikymo ir panaudojimo sritys, būtent:

1. Kažergos naudojamos audringų jausmų išliejimui. Jeigu moteris išreiškia savo jausmus su kažergos pagalba, tai toks pasiaiškinimo būdas daro didesnę įspūdį vyrui. Kažergos kalba yra vienodai gerai suprantama tiek gatvės grindėjui, artojui, tiek valstybės bei visuomenės veikėjui.

2. Kažerga naudojama nugarai pakasyti. Praktika rodo, kad dažniau ji yra vartojama svetimais nugarais, o ne savais pakasyti.

3. Kažerga naudojama ir nosiai pasikrapštyti.

4. Kažerga taip pat naudojama ir vaikų auklėjimui bei lupimui. Vaikai iki 16 metų mušami kažergas apvyniojus mazgote.

5. Kažergos naudojamos ir plaukų sufrizavimui. Įkaitinta krosnyje iki raudonumo ji lengvais paspaudimais nuleidžiama ant galvos, plaukai, kurie dar išlieka po šios procedūros, būna visi susigarbanoję.

6. Be to, kažergos dar naudojamos rytinės mankštos pratimams atlikti, šaukiant: „Ar nesikelsi tu, bjaurybė, aš tau kai paimsiu kažergą!...“

7. Kažerga taip pat naudojama per ilgai užsibuvusiems svečiams išprašyti. Kažerga, kaip ir visa kita vyro ir moters santykiuose, turi būti naudojama su saiku. Atminkite, kad kažerga – ne žaislas, ir nenaudokite jos be reikalo. Prieš naudodami kažergą, plaukite rankas su muilu tekančiame vandenyje. Nenaudokite kažergos neblaivūs, nes sulaužysite strėnas.

8. Visais kitais klausimais kreiptis adresu: Vilniaus skaičiavimo mašinų ir prietaisų gamykla, kontora „Liuks kažerga“.

Pasakojo:

1. Uršulė Bitinienė, gim. 1903 m., gyv. Panemunėlio glžk. st.
2. Veronika Bitinienė, gim. 1901 m., gyv. Gireišių k.
3. Juozas Burokas, gim. 1893 m., gyv. Visapkos k.
4. Stasė Danauskienė, gim. 1930 m., gyv. Vėbrių k.
5. Genė Davainienė, gim. 1919 m., gyv. Meldeikių k.
6. Pranas Dovydėnas, gim. 1904 m., gyv. Mažeikiškio k.
7. Veronika Galinienė, gim. 1908 m., gyv. Gireišių k.
8. Prudancija Garuolienė, gim. 1907 m., gyv. Panemunėlio vnk.
9. Valerija Karazijienė, gim. 1928 m., gyv. Juškupių k.
10. Stefa Kubilienė, gim. 1907 m., gyv. Tindžiūlių k.
11. Veronika Kubilienė, gim. 1899 m., gyv. Vėbrių k.
12. Marė Kubiliūtė, gim. 1898 m., gyv. Vilių k.

13. Juozas Mačiulis, gim. 1904 m., gyv. Jurkupių k.
14. Marė Markevičienė, gim. 1897 m., gyv. Vėbriškių k.
15. Marė Markevičienė, gim. 1898 m., gyv. Vėbrių k.
16. Stasys Mikalauskas, gim. 1896 m., gyv. Uvainių k.
17. Leonas Močiekus, gim. 1902 m., gyv. Uvainių k.
18. Jūratė Motiejūnienė, gim. 1950 m., gyv. Šetekšnų k.
19. Liucija Naniienė, gim. 1910 m., gyv. Augustināvos k.
20. Anelė Pauliukienė, gim. 1925 m., gyv. Panemunėlio k.
21. Anelija Pretkuvienė, gim. 1892 m., gyv. Jurkupių k.
22. Ona Ramelienė, gim. 1903 m., gyv. Panemunėlio k.
23. Jonas Rudokas, gim. 1890 m., gyv. Šetėkšnių k.
24. Pranas Staskonis, gim. 1907 m., gyv. Šetėkšnių k.
25. Vladas Šarkauskas, gim. 1910 m., gyv. Naujūkių k.
26. Adelė Tigrūdienė, gim. 1905 m., gyv. Beržūonių k.
27. Pranas Uldukis, gim. 1905 m., gyv. Naujūkių k.
28. Alvyda Zdanavičienė, gim. 1958 m., gyv. Augustinavos k.
29. Emerijas Žvirėnas, gim. 1890 m., gyv. Gireišių k.

Laidotuvių papročiai

Donata Mitaitė

Šiame krašte laidotuvės buvo vadinamos *pagrabu*.

Seniau žmonės tikėjo, kad ant sausos šakos kukuojanti gegutė esanti mirties pranašas. Manoma, kad šunys jaučia šeimnininko mirtį ir kaukia.

Pirma pagalba sunkiam ligoniui buvo ne gydytojo, o kunigo parvežimas: kunigas pasimels, gal bus lengviau. Ligoniu susilpnėjus, šeimnininkai pakviesdavo kaimynus. Žmonės sakydavo, kad negerai, jei ligonis miršta be svetimo žmogaus, kad ramiau, drąsiau, kai yra svetimų žmonių. Ir dar – kad žmonės patikėtų, jog ligonis pats mirė, o ne jį kas nužudė. Be to, tai tartum atsisveikinimas su mirštančiuoju. Kartais pakviesdavo ir seniūną, kunigą, ypač jei reikėdavo surašyti testamentą.

Kaimynai būdavo liudininkai, surašant testamentą. Kaimynai prie mirštančiojo išbūdavo dvi naktis ir daugiau. Kai ligoniui darydavosi visai bloga, žmonės suklaupdavo, giedodavo „Angelas Dievo“, jei ligonis pajėgdavo, jis pats kalbėdavo *poterį smertelną*. Mirštančiam į ranką išsprausdavo žvakę (*grabnyčią*), apšlakstydavo šventintu vandeniu. Sakydavo, kad negerai, jei ligonis miršta be žvakės. Tada Dievas supykstas ant šeimynos, kuri privalėjusi žiūrėti, kad to neatsitiktų. Senesniais laikais net nenorėdavę eiti *pagraban*, jei žmogus mirė be žvakės.

Apie mirtį pranešdavo kaimui kas nors iš šeimos arba artimesnis kaimynas. Nuėjęs sakydavo: „*Prašom pagraban*“. Sako, kad neišsiskirsčiusiame vienkiemiais kaimė žmonės turėdavo specialų skambučių. Mirus žmogui, pereidavo per kaimo gatvę, skambindami tokiu skambučiu. Iš to kaimas sužinodavo, kad mirė žmogus.

Jei gali, mirusį rengia ir prausia savieji, jei ne – prašo ką, dažniausiai seną moteriškę. Būdavo kaimė moteriškė, kuri eidavo prausti mirusiųjų. Prausdavo lovoje. Kartais prausdavo visą kūną, kartais tik apšluostydavo veidą, rankas, kojas, vyrus apskusdavo. Rengdavo juodais, tamsiai rudais drabužiais, jaunos – šviesiai, merginas – baltai, ant galvos užgaubdavo šydą (*veliumą*). Kai kas sakė, jog velionį rengdavę miliniais drabužiais, kad *nesušaltų*, užvilkdavo ir apatinius. Būtinai įdėdavo nosinę. Neturtingesni rengdavo tokiais drabužiais, kokius turėdavo, nežiūrėdami spalvos. Velionį apaudavo: „*milo iškarpa, apačioj popierius – ir batai*“. Kartais senas žmogus nebetikusį nešioti rūbą išsiplaudavo ir pasidėdavo, kad būtų kuo aprengti po mirties. Už aprengimą ir nuprausimą (jei tai darydavo ne artimas kaimynas) duodavo pinigų ar kokį mirusiojo daiktą.

Šarvodavo mirusį ant lentos, padėtos ant dviejų suolelių prie lovos. Ant lentos padėdavo tik skiedrų pagalvį. Į jį įkimšdavo šventintų žolelių. Sieną prie pašarvoto velionio užtiesdavo gražesne marška.

Karstą (*grabą*) dirbdavo kaimynai, tik lentų duodavo šeimnininkai. Karstus dirbdavo iš eglinių ar pušinių lentų, nes kitokios greičiau pūva. Karstų dažnai nedažydavo, nes nebuvo dažų. Kartais dažydavo suodžiais. Turtingesni karstus dažydavo juodai, rudai, jaunesniems – mėlynai ar gelsvai. Jei karstas nedažytas, antvožo vidinėje pusėje žvake įrūkydavo kryžių. Ant dažyto karsto antvožo viršaus bal-

Medžiaga rinkta per Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvos ekspediciją 1979 m. *Vyr. red. pastaba.*

tais dažais išdažydavo kryžių arba palikdavo kryžiaus vietą visai nedažytą. Kartais kryžių iškirpdavo iš balto popieriaus ir prikaldavo prie karsto galvos galo. *Grabdirbiui* kaimynui už karsto padirbimą mokėti nereikėdavo. Jam duodavo išgerti, kartais pūrą bulvių. Jei karstą dirbdavo stalius iš kitur, jam reikėdavo mokėti iki 20 litų. Kartais senas žmogus pats pasidarydavo sau karstą ir laikydavo jį klėtyje. Šiaip jau karstą artimieji dirbino tik žmogui numirus. Nors ir mato, kad žmogus tuoj mirs, vis tiek iš anksto karsto nedaro. Dar Antrojo pasaulinio karo metais mirusius šarvodavo ant lentos, nes karstų dirbtuvės atsirado tik po karo.

Seniau žmonės pagiedoti prie mirusiojo susirinkdavo ir kviesti, ir nekviesti. Dabar, jei nepakviečia, nebūna. Prie mirusiojo žibindavo 1, 2, 4 ar 6 žvakes, kiek kas turėjo. Kas turėjo vaško, žvakes dirbdavosi patys, kiti pirkdavo jas iš turinčių arba iš bažnyčios. Per Grabnyčias (vasario 2 d.) žvakes bažnyčioje šventindavo. Eidami pagraban, atsinešdavo žvakę. Jaunam atnešdavo gėlių. Mirusį namuose laikydavo tris dienas. Kas mokėdavo, ateidavo pagiedoti. Giedodavo iki vidurnakčio visus tris vakarus skirtingas giesmes. Kaip sakė pateikėjai, giesmininkų (*kantorių*) kiekviename kaime buvo pakankamai.

Mirusiojo nepalikdavo vieno ir naktį, budėdavo, kad siela (*dūšia*) nepabėgtų. Giesmininkus ir kitus susirinkusius po vidurnakčio šeimininkai vaišindavo kopūstais, rugine duona ir kitu kasdieniu maistu. Valgyti duodavo dažnai tame pačiame kambaryje, kur būdavo mirusysis. Tik mirusiojo veidą uždengdavo. Giesmininkus kartais pavaišindavo dar ir atskirai kitoje patalpoje, įpildavo truputėlį degtinės. Už giedojimą giesmininkams po laidotuvių dovanodavo pirštines ar kokį kitą daiktėlį.

Į karstą įkeldavo prieš lydėjimą giedodami giesmes. Į karstą prie velionio nedėdavo nieko, tik rožinį (*rožančių*) ir šventą paveikslėlį. Žmonės prisimena, kad seniau rūkoriui į karstą įdėdavo pypkę, girtuokliui – degtinės butelį ir pan. Tą butelį kartais, kasdami duobę toje pačioje vietoje, rasdavę kiti duobkasiai ir išgerdavę. Atsisveikindami artimieji mirusįjį peržegnoja ir pabučiuoja. Pateikėjai sakė, kad prie velionio artimieji rauda. Senesniais laikais raudodavę labiau, „išrokuodavę visus gerus darbus“. Dabar tik verkia.

Karstą uždarydavo ir užkaldavo, kad jis laidojant neatsidarytų. Jei veždavo į bažnyčią, laidodavo iš ryto. Jei laidodavo kaimo kapinėse, tada po pietų, apie 16 valandą. Mišias žmonės išklaudydavo bažnyčioje iš ryto. Karsto tada į bažnyčią neveždavo.

Mirusį į kapus veždavo vienu ar dviem arkliais, kiek kas turėjo. Arklius apdengdavo juodomis marškomis, vežimą apkaldavo eglutėmis ar berželiais.

Duobkasiais kviesdavo keturis kaimynus. Jiems, einant į kapus duobės kasti, įdėdavo degtinės. Duobkasiams nemokėdavo. Kartais dovanų duodavo stuomenį. Be to, duobkasiams atiduodavo tuos rankšluosčius, ant kurių nešdavo karstą, o paskui leisdavo į duobę.

Į kapines karstą įneša duobkasiai. Kartais neša ir giminės, tik ne artimieji. Apskritai laidotuvių metu saviesiems netinka nei velionio kelti į karstą, nei karsto nešti, nei duobės kasti ir pan. Nors dabartiniu metu sakoma, kad gražu, kai sūnūs neša motinos karstą. Paprotys kaišyti duobę žalumynais, mesti į ją gėles atsirado po Antrojo pasaulinio karo. Seniau tik griūvančius duobės kraštus sutvirtindavo šakomis. Gėles į kapus seniau nešdavo tik jaunam mirusiam. Be to, jaunų (neve-

Konstancijos Baronienės laidotuvės. Kavolių k. 1963 m. vasario mėn. Iš V. Misiūno albumo

K. Baronienės laidotuvės. Atsisveikinimas su velione. Kavolių k. Iš V. Misiūno albumo

dusių, netekėjusių) karstus apkaišydavo rūtomis – karsto viršų sugręžioja ir pri-kaišo rūtų šakelių. Karstą į duobę įleisdavo virvėm arba specialiais rankšluosčiais.

Su mirusiojo lydėjimu į kapines susiję kai kurie tikėjimai. Pvz., jeigu lydint sutinka pirmą moterį, vadinasi, toje apylinkėje greitai mirs moteris, jei vyrą – vyras.

Nuleidus karstą į duobę, kiekvienas beria po tris saujas žemių, sakydami „žeme buvai, žeme pavirsi“. Supylus kapą, duobkasiai išpausdavo kastuvo kotu kry-žių, kapą apstatydavo tomis pačiomis eglutėmis ar berželiais, kuriais buvo apkaltas vežimas, išmeigdavo žvakę. Laidodavo taip, kad kojos būtų į rytus („kai kelsis, kad eitų į rytus“). Kunigus laidoja taip, kad žiūrėtų į bažnyčios duris – kai atsikels, kad pirmiausia pamatytų bažnyčią.

Savižudžių laidotuvės šiek tiek skyrėsi. Juos laidodavo greičiau, nei šiaip žmo-nes, kartais net tą pačią dieną. *Pagraban* žmonės neidavo, būdavo tik savieji. Kunigai prie savižudžių drausdavo, bet žmonės kartais giedodavo ne už juos, bet už anksčiau mirusius gimines. Juos laidodavo už šventintų kapų tvoros arba tuose pačiuose kapuose būdavo nešventintas kapas. Savižudžio karsto pro vartus nenešdavo, o perkeldavo per tvorą. Kartais net kasdavę duobę po kapinių sienos pamatu ir pro

Antano Zizo (1888–1981) laidotuvės. Vežimas su velioniu apkaišytas berželiais. 1981 m. rugpjūčio mėn. Iš B. Zizienės albumo

Trisdešimtmečio Alberto Zizo laidotuvės. Kaimo jaunuoliai su per pečius perjuostais vainikais atsisveikina su velioniu. Martiniškėnų k. Iš R. Šedienės albumo

ją įtraukdavę karštą. Vienas vyresnis pateikėjas (gim. 1896) pasakojo, kad jo tėvų laikais pakaruokliui nukirsdavę galvą ir padėdavę tarp kojų, nes pasikardavę dažniausiai tik plėšikai ir vagys. Ant tokių kapų kryžių nestatydavo ir pačių kapų labai netvarkydavo. Ten pat laidodavo ir vaikus, kurie mirė nekrikštyti.

Iškalbus kaimynas ar giminė palydėjusius iš kapų kviesdavo paskutinių pietų. Žmonės iš kapinių eidavo apsirušti, o paskui susirinkdavo apie 8 val. vakare.

Juozapo Zizo laidotuvės. Martiniškėnų k. 1940 m. gruodžio mėn. Iš R. Šedienės albumo

Mokytojo Stepono Skrivelio laidotuvės. Pirmame plane (iš kairės): sūnus Valentinas Skrivelis, Genė Čižikienė, Petras Lukšys, Danutė Bružienė, Irena Mackevičienė, Stasė Vilimienė, Romas Vilimas. 1974 m. gegužės mėn. Iš D. Bružienės albumo

Juozo Daunio iš Rukšių k. laidotuovės. 1980 m. balandžio mėn. Iš D. Bružienės albumo

Ateidami atnešdavo maisto (lyg ir mirusiajam). Vėlesniais laikais (pateikėjų nuomone, apie šeštą dešimtmetį) ėmė nešti dovanų šeiminkams – drabužių, indų, lovatiesių, bet po truputį tas paprotys irgi beveik išnyko.

Iš pradžių šeiminkės patiekia šaltų užkandžių (*sniedoni*), tada giedama. Giedodavo iki pirmos antros valandos nakties. Paskui duodavo paskutinius pietus, o po to skirstydavosi. Kai kas sako, kad seniau į namus nuo kapų susirinkdavo tik savieji. Visi palydėjusieji pradėjo susieiti tik po Antrojo pasaulinio karo. Seniau per paskutinius pietus degtinės neduodavo, tik alaus.

Kai kur po laidotuvių dar 3–4 vakarus kaimynai sueidavo, pagiedodavo. Sakydavę, kad trečioji dienoj po palaidojimo iš kapo išeinanti kažkokia ugnelė. Jos reikia išsilenkti, nes ji galinti sudeginti žmogų.

Po kurio laiko ant kapo statydavo kryžių. Dažniausiai jį statydavo galvūgaly. Sako, kad kai kuriuose kaimuose statydavo ir kojūgaly, „kad keldamasis žmogus turėtų į ką atsiremti“. Ant kapų sodindavo alyvų, gėlių, bet labai kapų nepuošdavo. Nesodindavo geltonos ir raudonos spalvos gėlių, nes manė, kad tokios gėlės esančios apraganautos.

Gedulą už motiną reikia nešioti metus, už tėvą – pusę metų, už brolius ir seseris – pusę metų arba tris mėnesius. Moterys nešiodavo juodą skarelę, dažnai rengdavosi vien juodai ar bent vengdavo ryškių spalvų rūbų. Vyrai kartais ant išėginių rūbų rankovės nešiodavo juodą raištį. Daugelis visus metus kas mėnesį užpirkdavo gedulingas mišias.

Per metines susirinkę žmonės vėl meldavosi bažnyčioje ir namuose, giedodavo. Gerti neduodavo, nebent alaus. Manoma, kad dainuoti galima pradėti antrą metinių dieną.

Seniau žmonės eidavo į kapus tik per Šeštines, per Visų šventę ir Vėlines tik bažnyčioje mišias išklaudydavo. Nunešdavo maisto elgetoms (*ubagams*) prie bažny-

*Kunigas A. Valančiūnas šventina antkapinį paminklą Kavolių k. kapinaitėse. 1964 m.
Iš V. Misiūno albumo*

čios, kad pasimelstų už mirusius. Po Antrojo pasaulinio karo pradėjo per Visų šventę eiti į kapus, deginti žvakes. Tada buvo pradėta statyti ant kapų paminklus.

Pasakojo:

Angelė Buckuvienė, gim. 1920 m., gyv. Augustināvos k.
 Zofija Buckuvienė, gim. 1902 m., gyv. Augustinavos k.
 Emilija Čeikienė, gim. 1910 m., gyv. Klišių k.
 Uršulė Damonienė, gim. 1892 m., gyv. Panemunėlio glžk. st.
 Edvardas Grikėnas, gim. 1901 m., gyv. Degėnių k.
 Albina Janušaitienė, gim. 1904 m., gyv. Panemunėlyje
 Petras Jukna, gim. 1913 m., gyv. Kavolių k.
 Albina Juknienė, gim. 1921 m., gyv. Kavolių k.
 Emilija Juosponienė, gim. 1908 m., gyv. Roblių k.
 Antanas Kaminskas, gim. 1901 m., gyv. Kavolių k.
 Petras Klimka, gim. 1903 m., gyv. Klišių k.
 Ona Lapinskienė, gim. 1918 m., gyv. Roblių k.
 Akvilė Markevičienė, gim. 1924 m., gyv. Degenių k.
 Augustinas Matukas, gim. 1903 m., gyv. Miestėliškių k.
 Ona Mikalauskiene, gim. 1928 m., gyv. Bajoriškių k.
 Antanas Mykolaitis, gim. 1905 m., gyv. Klišių k.
 Marė Molytė, gim. 1914 m., gyv. Uvainių k.
 Bronė Neniškienė, gim. 1895 m., gyv. Uvainių k.
 Antanas Pivoriūnas, gim. 1911 m., gyv. Klišių k.
 Liudvikas Puluikis, gim. 1896 m., gyv. Miestėliškių k.
 Romas Strumskis, gim. 1918 m., gyv. Šetėkšnių k.
 Juozas Šeinauskas, gim. 1900 m., gyv. Panemunėlio glžk. st.
 Anastazija Tuskienė, gim. 1889 m., gyv. Roblių k.
 Vlada Vilčinskienė, gim. 1925 m., gyv. Kavolių k.
 Zuzana Vinkšnienė, gim. 1913 m., gyv. Panemunėlyje
 Vanda Vizbarienė, gim. 1904 m., gyv. Panemunėlyje
 Vladas Žentikas, gim. 1903 m., gyv. Panemunėlio glžk. st.

Tradicinis etiketas

Vilija Janušauskienė

Anksčiau žmonės sveikindavosi pagal katalikų tradicijas, minėdami Dievą. Dabar retai kas taip sveikinas. Arba sakydavo: „Sveikas! Sveika! Sveikas gyvas!“ Jau nekyla abejonių dėl pasisveikinimo: „Labas! Laba diena!“ Dauguma pateikėjų tvirtino, kad seniau taip sveikinosi tik žydų tautybės žmonės. Jeigu anksčiau taip pasisveikindavo lietuvis, jam juokais atšaudavo: „Labas rytas! Žydas kitas!“ „Geras rytas!“ irgi nėra senas lietuviškas pasisveikinimas. Žmonės prisiminė, jog taip sveikintis pradėjo iš Amerikos grįžę lietuviai (jau po 1914 m.), turbūt perėmę iš anglų kalbos „Good morning“.

Piemenukus užkalbindavo: „Pargink!“ Tie atsakydavo: „Dar ne metas!“ Pasisveikinti ar užkalbinti turėjo kad ir nepažįstamas. Jeigu tas nieko nepasakydavo, tai iš jo pasijuokdavo: „Kiaulė su zvaneliu praėjo!“

Sveikindamiesi vyrai paduodavo vienas kitam ranką. Moterys (artimesnės giminaitės) galėdavo viena kitai pabučiuoti į veidą. Buvo paplitęs paprotys sveikinantis bučiuoti į petį: vyras paduodavo moteriai ranką ir bučiuodavo ją į petį; moterys viena kitai bučiuodavo į petį; vyresnis žmogus jaunesniam (ar net vaikui) bučiuodavo į petį ar į viršugalvį, o šis vyresniam – į ranką.

Apie tokius pasisveikinimo būdus bandėme plačiau išklausinėti, kai ką pavyko sužinoti. Spėtume, kad vyras į petį bučiuodavo seniai bematytai pažįstamai, parodydavo jai pagarbą. O giminaitėi galėjo bučiuoti ir į veidą. Kadangi artimos giminaitės moterys irgi galėjo bučiuoti viena kitai į veidą, tai į petį bučiuodavo tik pažįstamoms. Vaikai vyresniam bučiuodavo ranką iš pagarbos. O kodėl juos bučiuodavo į petį ar į galvą? Viena moteriškė mums tiesiai pasakė: „Ką čia senas bučiuos veidan“.

Dirbančiajam dažniausiai palinkėdavo: „Padėk, Dieve!“ Atsakydavo: „Dėkui!“ O koks linksmuolis pasijuokdavo: „Dievas ir taip padeda, eikš tu padėtų!“ Tėvai sakydavo vaikams: „Gyvenk taip, kad niekam nesakytum: „Padėk, Dieve!“ Tai reiškė, kad į lauką visada turi ateiti pirmas, kad kiti tau linkėtų. Rugių sėjėjui sakydavo: „Derink, Dieve!“ ar „Gero derliaus!“ Arba paerzindavo: „Sėk, sėk, ale mano šniūre didesni užaugs!“; „Kad užaugtų ir ant mano dalios!“ Kūlikams linkėdavo: „Padėk, Dieve, kad aruodus pripiltumėt ir kaupų nenusemtumėt!“ arba „Kad gausiai byrėtų!“ O sodinant svogūnus į jokių užkalbinimą nebuvo galima atsakyti. Agurkus turėjo slapčia sodinti vyrai, ir rašyti jie turėjo. Kiaulės skerdikams palinkėdavo: „Kad būt riebus, sprindinykai lašiniai!“

Gražių palinkėjimų susilaukdavo skalbiančios moterys: „Padėk, Dieve, kad būtų baltas žlugtas!“; „Kad būtų balti rūbeliai kaip gulbelė!“; „Unt skaisčio, unt balčio!“ Vyrai dažnai paragindavo jas eiti namo sakydami: „Ką nenuvelėjai, palik rytdienai!“

Dar daugiau palinkėjimų išgirsdavo audėjės. Metančiai audinė linkėdavo: „Padėk, Dieve, kad liktų ataudams!“; „Kad gerai tekėtų ir dar liktų ataudams!“; „Ką užuspėjau, tegul lieka ataudams!“ Juokais pasakydavo: „Kiškis striūnas taíso!“ ar paklausdavo: „Tai krautį dukteriai krauni?“ Jei verdavo audinė į stakles, tai linkėdavo: „Kad būtų

Medžiagą autorė rinko kartu su Violeta Agurkyte per Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramos ekspediciją 1979 m. Vyr. red. pastaba.

žiotys kaip vilko gerklės!“ Verpėjai linkėdavo: „Kad taip suverptum, kad per vinčiatotini žiedą sruoga išlįstų!“

Plėšančioms plunksnas sakydavo: „Kad minkšta pagalvėlė būtų! Kad tavo gražus berniukas ant jos miegotų!“

Jeigu šeimininkė mušdavo sviestą, tai sakydavo: „Atvažiuoja šlyninis aplipusiais ratais!“ – vadinasi, greit bus sviesto.

Buvo dar toks paprotys. Jeigu koks žmogus eidavo pirmą kartą kokio nors darbo dirbti, tai jį buvo galima iš už kampo aplieti vandeniu. Tačiau paskui „nukentėjusį“ reikėdavo pavaišinti kiaušiniene.

Į duris prieš įeidami nesibeldavo. Langai niekada nebuvo pridengti. Įėję į vidų, vyrai nenusiimdavo kepurės. Kaimynas, radęs šeimininkus valgančius, palinkėdavo: „Sotink, Dieve!“, „Skalsu!“ Atsakydavo: „Dėkui!“ arba „Prašom!“ Tačiau atėjęs kaimynas prie stalo nesisėdavo. O kitas, iš tikrųjų būdamas alkanas, nesigėdijo ir pats paprašyti: „Maž ko turi ir dėl manęs valgyt!“ Kartais juokais pasakydavo: „Palik ir man!“ Šeimininkas atrėždavo: „Kas liks!“ Jeigu būdavo atvažiuusių kviestinių svečių, tai į tuos namus kaimynai nekviesti stengdavosi neiti.

Kai būdavo svečių, vaikų prie stalo neleisdavo. Jų vieta buvo ant krosnies. Vaikų neturintys juokaudavo: „Man tai spakaina, kaip pasakiau, taip ir tyli“.

Valgyti pirmas pradėdavo šeimininkas. Jeigu valgydavo šviežią maistą, tai galėdavo vienas kitam suduoti šaukštu per kaktą: „Naujienos!“ Bet taip daryti buvo galima tik prie stalo.

Duoną raikydavo pats šeimininkas. Buvo sakoma, kad rytą ir vakare duonos geriau neraikyti – nebus skalsi.

Jeigu šeimininkei minkant duoną ateidavo svečias, tai jam sakydavo: „Užkepsiu duoną – būsi nebe svečias“. Mat duona kasdieninė, tai ir svečias nebe svečias. Duoną labai gerbdavo. Išimtą iš krosnies pirmą kepalą šeimininkė pabučiuodavo. Ant žemės nukritusią duonos gabalėlį reikėdavo pakelti ir pabučiuoti. Vaikams sakydavo: „Duontytė šventa!“

Jeigu šeimininkei šluojant gryčių ateidavo svečias, tai sakydavo: „Gryčių iššluoja, iššluos ir svečių!“ Todėl šeimininkė greit baigdavo šluoti ir sakydavo: „Ką čia žmogui kapstysi akis“.

Vėliau atėję į pirtį sveikindavosi: „Skalsu lapienei!“ ar „Sveikos, lapienės!“; „Skalsu šilumai!“; „Karšto garo!“ Po pirties padėkodavo: „Dėkui už šilumą!“ Atsakydavo: „Į sveikatą!“ ar juokais: „Pabučiuok mylimą!“ Jaunamartė, pirmą kartą eidama į pirtį, nešdavo rankšluostį ar stuomenį tos pirties šeimininkui.

Kai imdavo medų, ateidavo bičiuoliai, su kuriais dalydavosi išimtą medų. Kiekvieną tą dieną atėjusį žmogų pavaišindavo medumi. Tie linkėdavo: „Kad ant kitų metų prineštų tribultų!“ Kaimynų vaikus kviesdavo pasivaišinti, tik liepdavo duonos atsinešti.

Velykų rytą kaimynų vaikai ateidavo kiaušinių. Atsisėdavo, įsikišdavo pirštą į burną ir dar dūšaudavo, kad ilgai neduoda.

Talkon kviesti visada eidavo šeimininkas. Nors talkininkai ir patys galėdavo ateiti, jei matydavo, kad yra daug darbo. Paskui jiems dėkodavę: „Dėkui už padėjimą! Ir mes padėsime!“ O talkininkai atsakydavę: „Su padėka neapsieisit! Ale ko reikia, tai

reikia“. Turėdavo būtinai pavaišinti. Tačiau buvo populiarius ir toks posakis: „*Tingins talką telkia, o smaguris talkon eina*“.

Šeimininkai visada svečius išlydėdavo iki vartų ir palinkėdavo laimingos kelionės.

Susipykę vyrai rėždavo vienas kitam: „*Kad tu peklon nueitum! Kad tu baloj prigertum!*“ O moterys dažniausiai viena kitai užpakalius rodydavo.

Kaimynų santykiai buvo draugiški, mūsų akiai gal kiek keistoki, tarsi prietariai. Jeigu apsiveršiuodavo karvė, tai atėjusiam žmogui sakydavo: „*Pas mus šiandien krikštynos. Atėjai pirmas, tai būsi kūmas!*“ Tačiau tądien nebuvo galima nieko skolinti – sakydavo, kad pienas pereis pas kitą. Negalima skolinti adatos – geriau ją atiduoti, kitaip – susipyksią. Atėjusi mielių kaimynė nesisėdavo – pyragas nesikels. Laukianti kūdikio moteris visai nieko negalėjo skolintis ar ką nors savavališkai pasiimti – vaikas tuo gališ pasekti. Bet jeigu ji ko prašydavo, nebuvo galima jai atsakyti, o jei prašomo daikto neturėdavo, tai reikėdavo bet ką mesti jai įkandin. Jei linkėdami pikta mesdavo peilį – vaikas būsiąs skelta lūpa. Įkandin čigonų taip pat reikėdavo ką nors mesti, kad šios pelėmis neapleistų. Susipykusioms kaimynėms čigonė primeludavo, kad viena kitos karvę nužiūrėjo. Tada reikėdavo eiti pirtin, paimti kelis akmenis, juos nuplauti ir tuo vandeniu mazgoti gyvulius arba plauti visų stalų kampus. Jeigu kam nors ant akies voko augdavo miežis, tai jam spjaudavo į akį ir sakydavo: „*Kad tu prasmegtum, kad anas prapultų!*“ arba „*Šūdas tavo, ne miežis!*“ Dėl to nepykėdavo, o miežis turėdavo pranykti.

Jaunoji atsisveikindama puldavo tėvams po kojomis, bučiuodavo jiems rankas ir kojas. Tėvai bučiuodavo jai galvą. Visas kaimas ateidavo atsisveikinti. Jaunoji visus bučiuodavo, kiti ją bučiuodavo viršugalvin. Jauniesiems linkėdavo gero, gražaus gyvenimo. Bažnyčioje visi žiūrėdavo, kurioje pusėje greičiau užges žvakė – tas greičiau ir mirs. Atvažiavus jaunajai, anyta prie durų numesdavo šluotą. Jei marti ją pakeldavo – bus tvarkinga, jei peržengdavo – ne. Po vestuvių jaunuosius sveikindavo, uždėdami ant rankų drabužio skverną – kad jie turtingi būtų.

Kai gimdavo vaikas, bobulė vogdavo iš ateinančių vyrų kepure – paskui tie turėdavo išsipirkti. Kuris gudresnis, tai lauke kepurę palikdavo. Kitus vaikus iškelėdavo iš to kambario, kuriame gulėdavo naujagimis. Naujagimiui reikėdavo ką nors nešti, kad būtų turtingas. Dažniausiai nešdavo ką nors iš audinių, o į krikštynas – maisto. Taip daug kaip dabar gėrimų nebuvo. Net per vestuves būdavo tik vienas stikliukas. Gerdami linkėdavo: „*Į sveikatą!*“

Jaunimas dažnai sueidavo į kokią gryčią vakarais pašokti, rengdavo gegužines. Vakaroti vyrai pasikviesdavo draugus, o merginos – drauges. Į kitus kaimus mergaitės neidavo, nebent draugės pasikviesdavo, o tėvai leisdavo. Arba kito kaimo bernai atvažiuodavo išsivežti, bet kartu važiuodavo ir jų kaimo vaikinai.

Armoniką kartais viso kaimo jaunimas pirkdavo – buvo sudėtinė. Kai ji susidėvėdavo, leisdavo loterijon – kas išlošdavo, turėdavo kitus pavaišinti. Pinigų naujai armonikai surinkdavo už bilietukus.

Šokiuose bernai pirma pašokdindavo savo kaimo mergaites, tik paskui kito kaimo bernams leisdavo. Vaikinas priėjęs nusilenkdavo, mergina jam linktelėdavo. Atsakyti šokti buvo pavojinga – grėsė bernų kerštas. O tie galėdavo ir koją jai pakišti, ir ištepti degutu, ir apipilti vandeniu, net sušerti ranka per veidą, prikabinanti

prie sijono pilną pelenu kojine. Kartą merginą net geldoje išvežė iš vakarėlio. Kartais pasamdydavo smuikininką, kad šis grotų tai mergaitei iš paskos. Jei mergina atsisakydavo, tai jai galėjo palinkėti: „*Eik tu peklon, kad neini, gausiu kitą!*“ arba „*Sena merga būs!*“

Jeigu mergaitė nemokėdavo šokti, tai ją paleisdavo vidury aikštelės ir eidavo kitos kviesti. Jei kuri labai nenorėdavo šokti, tai tyčia vos vilkdavo kojas – bernas ją ir paleisdavo. Vienas išsikvietęs prietemoje mergaitę, o paskui paleidęs vidury gryčios, sakydamas: „*Tfu, nepamačiau, mergos vaikas!*“ Jei patikdavo mergaitę, tai su ją dar ir pasėdėdavo.

Kai jau būdavo vėlu, šeimnininkė paimdavo šluotą ir sakydavo: „*Iššluosiu, laikas jau namo!*“

Pasakojo:

1. Juzė Blaževičienė, gim. 1910 m., gyv. Rukšių k.
2. Ignas Bogdanavičius, gim. 1899 m., gyv. Rukšių k.
3. Kazys Bukauskas, gim. 1907 m., gyv. Vėbrių k.
4. Emilija Burokienė, gim. 1905 m., gyv. Visapkos vnk.
5. Bronė Čiurlienė, gim. 1910 m., gyv. Neviėrių k.
6. Karolina Dagienė, gim. 1901 m., gyv. Juřkupių k.
7. Juozas Daunys, gim. 1897 m., gyv. Rukšių k.
8. Anelija Grikėnienė, gim. 1910 m., gyv. Degėnių k.
9. Liuda Lapienė, gim. 1905 m., gyv. Vėbriškių k.
10. Veronika Lavinskienė, gim. 1908 m., gyv. Neviėrių k.
11. Juozas Mačiulis, gim. 1904 m., gyv. Jurkupių k.
12. Marijona Markevičienė, gim. 1897 m., gyv. Vėbriškių k.
13. Marijona Mėmėnienė, gim. 1902 m., gyv. Neviėrių k.
14. Liuda Nakutienė, gim. 1905 m., gyv. Šetėkšnių k.
15. Liuda Neniškienė, gim. 1912 m., gyv. Grigiškių k.
16. Kazys Neniškis, gim. 1898 m., gyv. Grigiškių k.
17. Antanas Petkūnas, gim. 1901 m., gyv. Neviėrių k.
18. Anelija Pretkuvienė, gim. 1892 m., gyv. Jurkupių k.
19. Stefanija Rudokaitė, gim. 1903 m., gyv. Ažumiškio k.
20. Ona Sakalienė, gim. 1916 m., gyv. Ažumiškio k.
21. Anastazija Šukienė, gim. 1893 m., gyv. Jurkupių k.
22. Genė Tunaitienė, gim. 1911 m., gyv. Šetekšnų k.
23. Anelė Vizbarienė, gim. 1910 m., gyv. Rukšių k.
24. Veronika Zovienė, gim. 1905 m., gyv. Rukšių k.

Vaikų ugdymas šeimoje XX a. pirmojoje pusėje

Irena Stonkuvienė

Šis straipsnis pagrįstas 2001 metų vasarą Panemunėlio valsčiuje atliktu tyrimu ir papildytas Romo Diglio 1979 m. Vilniaus universiteto kraštotyriminkų ramuvos Panemunėlio ekspedicijoje surinkta medžiaga. Jo tikslas atskleisti vaikų ugdymo šeimoje tikrovę, išskirti pagrindinius ugdymo tikslus, principus, turinį, priemones bei metodus. Taip pat buvo siekiama nustatyti, kokią įtaką vaikų auklėjimui turėjo šeimos narių santykiai, emocinis tėvų ir vaikų bendravimo tonas, vaiko amžius ir lytis. Tyrimo metu buvo remtasi gyvenimo istorijomis bei bendrų gairių interviu metodais. Taikant šiuos metodus išryškėjo ne tik visuminė ugdymo struktūra, svarbiausios vertybinės orientacijos, bet ir individualūs respondentų charakterio bruožai, vienkie ar kitokie įpročiai, poelgiai ir jausmai. Siekiant išsaugoti autentiškumą, respondentų samprotavimai, gyvoji kalba buvo ne mažiau svarbūs nei analizė ir apibendrinimai.

Lietuvoje šeima buvo pagrindinė tautos tradicijų ir papročių, žinių, išprusimo bei dorinių vertybių perteikėja. S. Ylos teigimu, šeima kūrė ypatingą, tradicijomis pagrįstą atmosferą, kuri veikė vaiką nuo pat mažens. Šioje atmosferoje nebuvo dirbtinumo, kontrasto tarp tėvų ir vaikų, daugelis dalykų buvo išgyvenami natūraliai¹. Šeima vaikui atliepė tikrovę ir pasaulio tvarką, pateikdavo ją tokia forma, kokią vaikas sugebėdavo suprasti, priimti ir išsąmoninti. Nagrinėjamoju laikotarpiu pagrindiniai ugdymo veikėjai buvo tėvai: „*Dabar, matai, dvylika baigia, aukštuosius, mokykla auklėja, o tada kiekį tų skyrių, tėvai tik ir auklėjo. Tėvai, kas daugiau auklės. Ir išauklėdavo*“ (12). Respondentų nuomone, vaikų ugdymas – svarbiausia šeimos funkcija, pagrindinė tėvų pareiga: „*Tam tėvai ir yra, kad vaikus auklėtų, kad vaikai sąžiningi užaugtų, nevogtų, nemeluotų*“ (11); „*Reikia tėvam auklėt, tada vaikas bus geras, svetimi neišauklės nieko*“ (13). Tiesa, dauguma respondentų vartojo ne auklėjimo, ugdymo, o auginimo sąvoką. Auginimas, apimantis ir įvairiapusį auklėjimą bei lavinimą, buvo suprantamas kaip vaikų fizinės ir dvasinės gerovės užtikrinimas:

„Nei mūsų tėvai mokėjo labai skaityt, nei rašyt, bet vaikus auginant mokėjo – buvom ir pavalgę, ir apsvilkę, ir paglostyti ...ir pabarti, kai reikia“ (13).

Lietuvių etnopedagogikoje vaikų ugdymas neatsiejamas nuo darbo ir religijos. Darbas ir religija buvo lietuvių gyvenimo centrai, nulėmę vaikų auklėjimo kryptį ir tikslus, sukonkretinę doros sampratą, ją papildę.

Religija vienijo įvairių ugdymo institucijų veiklą. Bažnyčia, mokykla, bendruomenė ir šeima vadovavosi tais pačiais ugdymo kriterijais:

„Viena, kas auklėjime kitaip buvo, ogi religija. Šita tai aštrus ginklas buvo tikėjimas, tikrai. Būdavo ir mokykloj tikyba, ir namuos tėvai tikintys. Bažnyčion vesdavo tėvai, išklausiai pamokslą, aiškina,

¹ Yla S. *Lietuvių šeimos tradicijos*, Chicago, 1978, p. 27.

kalba, kad tik dorai, sąžiningai, gražiai gyvent. Šitaip ir gyvenom. Kai visi vienodai moko, tai ir išmoko“ (12), – lygino dabartinį ir XX a. pirmosios pusės auklėjimą respondentas.

Religinės tiesos, normos bei vertybės buvo ypač glaudžiai susijusios su vaikų doriniu auklėjimu. Religijos ir dorinio ugdymo sąsaja dvipusė: dorinis gyvenimas buvo atspirties taškas, padedantis vaikui atrasti religiją, o religinės tiesos labai svarbios formuojant auklėjimo turinį. Auklėjimo turinio pagrindas – dešimt Dievo įsakymų:

„Visus Įsakymus reikėjo mokėt ir įsidėt širdin. Viskas nuo jaunų dienų, jeigu nieko nebus įdiegta, tai ir pasklysi šiam pasauli“ (16); „Iš tikėjimo visa. Dešimt Dievo įsakymų mokino. Kai jų laikysitės, tai ir jūs žmonės mylėsite, ir jum bus geri žmonės. Taip jau širdin įsidėjo“ (22), – teigė respondentės.

Vaikai nuo mažens buvo įtraukiami į religinį gyvenimą. Pirmas žingsnis buvo katalikui tinkamų įpročių formavimas ir poterių mokymas:

„Vaikas trijų keturių metų jau žegnotis moka, poterių mokina. Būdavo vakare: „Nu, vaikai, klaupkit, poterėlius sukalbėkit, tada gult eiste“. Taip pripratom ir taip darydavom, taip mes buvom įpratinti iš mažens“ (8).

Religinius įpročius palaikė bei skatino visa namų aplinka, ritualizuota jų tvarka. Namuose privalėjo vyrauti tam tikra rimtis: „Namiė turi būt tvarka, ramybė“, – teigė respondentai. Nereikalingas, besaikis šėliojimas reiškė nepagarbą namams:

„Rėkaut, švilpaut kambarį negalima. Paveikslai šventi bent keli kabėdavo. Kurgi velnių šauksi. Per slenkstį peržengei ir kepurę nusiėmei, pagarba namam“ (12).

Ypatingos drausmės buvo reikalaujama laikytis šv. Mišių metu:

„Kai mišios ir neidavom bažnyčion, tai reikėdavo sėdėt namiė. Per mišias neleisdavo meškeriot, galima prigert. Jeigu neini bažnyčion, tai namiė reikia apseit gražiai, tvarkingai“ (4).

Tačiau ir kitu laiku buvo privalu laikytis nustatytos tvarkos, padedančios nepamiršti Dievo buvimo. Ypatinga vieta namuose – stalas. Prie jo malda buvo dėkojama Dievui už suteiktas gėrybes:

„Kartu su tėveliais poterius visi kalbėdavom. Prie stalo sėdant persižegnojam. Kalbėt negalima – nepagarba ir, sako, paspringsi. Skaniai neskaniai, ką duoda, to pavalgai ir Dievui padėkavojai“ (13); „Prie stalo būdavo šventas dalykas visą laik persižegnot, duonos gabaliukas nukrito, pakelsi – pabučiuosi. Su kepuri nesėdi prie stalo“ (2). –

„Tvarka namie buvo. Prie stalo tylom, šventa ramybė. Kojas drausdavo supti, sakydavo, kad velnią supi. Persižegnot reikėdavo“ (12), – pasakojo respondentai.

Dievo pagalbos ir apsaugos buvo prašoma ir sunkią minutę, ir kasdienėje veikloje: „Nueini prie upės maudytis – reikia persižegnot. Šetekšna taigi nedidelė, bet kaip vaikam, tai užtenka. Nueini ir persižegnoji, kad nepaskęstum, kad Dievas saugotų“ (4). Tačiau vaikai augdami kartais suabejodavo ir tėvų autoritetu, ir Dievo galia apsaugoti:

„Kol mažos buvom, tai labai tikėjom, kai paaugdavom, tai sakydavom, kad gal ne viską Dievas ir mato, ne viską ir gali. Kur Dievas, o kur mes. Tėvų dar kiek prisibijodavom, bet jau nelabai“ (15). – „Užėjus griauštiniui mama žvakę degindavo. Aiškinom jai: „Ar tu durna esi, kad žvakę degini?“²

Kita lietuvių valstiečių gyvenimo ašis – sunkus **darbas**. Darbas, kaip ir malda, suteikdavo vilties gyventi geriau. Viena respondentė taip nusakė darbo ir religijos santykį žmonių gyvenime:

„Sako kitas: „Oi, ir meldžiaus, ir tikėjau, o man vis nesiseka“. Mus mokino, kad šito maža. Išeina – pasimeldei ir jau kažkas ką išmes. Dirbk, ir turėsi. Malda, kad tau pačiam lengviau būtų, o ne kad Dievas kažką duotų. Reikia pačiam dirbt“ (22).

Tad žmonės, net manydami, kad „nuo darbo būsi greičiau kuprotas, nei bagotas“, neišivaizduodavo savo gyvenimo be darbo; darbas buvo ne tik pragyvenimo, bet ir optimizmo bei įkvėpimo šaltinis:

„Mama gyveno 90 metų. Ana ir sakė, kad gyveno tiek dėl to, kad daug dirbo ir žinojo, kad vis bus geriau. Pernešė daug vargų. Kai brolis susirgo, Birutė gimė. Žinok, ir ligonis, ir mažas vaikas, ir namai, ir laukai. Bet ana tikėjo, kad visą laik bus tik geriau ir geriau. Dabar tai nustoja vilties, o mama vis tikėjo, kad bus geriau. Sakydavo, kad reikia gerai galvot ir daug dirbt. Reikia turėt vilties, kantrybės ir būt darbščiam“ (4), –

pasakojo respondentė, pabrėždama, kad ir šiais laikais žmonės turėtų daugiau dirbti, o ne tikėtis greitai praturtėti, pirkdami loterijos bilietus ar sukčiaudami.

Bendras darbas jungė šeimą. Tad tinkamas darbų pasidalijimas, pagalba dirbant buvo vienas svarbiausių gyvenimo ir sutarimo šeimoje elementų. Tinkamas darbų paskirstymas ne tik didino darbo veiksmingumą, bet ir skatino kiekvieną šeimos narį pasijusti reikalingam

² VU kraštotyrininkų ramuvos 1979 m. Panemunėlio ekspedicijoje Romo Diglio surinkta medžiaga, saugoma Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštyne (toliau – LII ES), b. 853, l. 24.

ir atsakingam už būvį bei buitį. Paprastai darbus ūkyje skirstydavo šeimos galva, dažniausiai – tėvas. Darbai namuose – šeiminkės motinos sfera:

„Šeimoj reikia kad būtų tvarka, ne teip, kad kur eina, ką ima... Reikia sutart, kai tokia didelė šeima, ir nesutars... taigi blogai. Kožnam darbas duotas. Pasakė ką padaryt, tai ar vienas, ar kitas einam, neatsikalbinėjam. Kas negali, kitas padeda. Kol gyvas, tėvas buvo šeimos galva, motina – šeiminkė“ (18).

Tačiau ne visose šeimose viską sprendavo vien šeimos galva. Gerai sugyvenančiose šeimose darbas buvo ne tik tam tikro rezultato siekimas, bet ir bendravimas bei bendradarbiavimas:

„Teta kartu gyveno, aš jau trylikos metų buvau, kai ji apsiavedė. Kartu visi normaliai gyveno, kartu ėjo dirbt visi, seniau taip buvo. Šeimos galva būktai buvo kaip ir tėtė, bet visi tardavos. Ar dirbt, ar kas, tai ir mama kišas. Mamos brolis buvo agronomas, ūkininkas labai geras. Visi tardavos, visi eidavo, visi pavalgė, visi pajuokavojo ir visi prie darbo. Sugyveno tėvas su mama gerai“ (1).

Darbus vaikams dažniausiai paskirstydavo tėvai, tačiau daugelyje šeimų buvo skatinama, kad vaikai patys tarpusavyje pasidalytų jiems patikėtus darbus. Tėvai stengėsi ugdyti ne tik paklusnius darbų vykdytojus, bet ir už savo žemę, ūkį, namus atsakingus šeiminkus:

„Būdavo, tėvelis: „Tu, Vincut, jau nueik laukan, pažiūrėk, ar avižos sausos, paversk kuogi“. Seniau kuogiuosan kraudavo, paskui veždavo namo ir dampėm kūlė, kombainų nebuvo. Vienuolikos metų aš jau žinojau, kurie vežami, kurie ne. Nueini vienan laukan, pavertinėji, nueini kitan, pažiūrinėji, pažiūrinėji, sakai: „Važiuojam tan“. Ir su mažaisiais pasitardavo, nes ir mažieji turi suprast, kur vežama, kur ne“ (1), – pasakojo respondentė.

Tėvas daugiau bendraudavo ir dirbdavo su sūnumis, o motina – su dukromis, tačiau nemažai respondenčių teigė, kad jų šeimose nebuvo griežto darbų pasidalijimo pagal lytį, labiau būdavo atsižvelgiama į vaikų amžių, charakterį, jų sugebėjimus:

„Tėvelis ir su manim tarės, kur ką sodinsim. Aš ir arkliuos nusi-manydavau. Sakydavo, nu ir merga. Užsispyrimas buvo nuo mažumės. Mano ir darbai buvo vyriški. Aš ir šieno eidavau pjaut su kaimo bernais ir nė vienas manęs neaplenkė. Mano brolis, kai buvo mažesnis, tai visą laik buvo mano viršus. Tas ir labiau prie tinginio buvo“ (17), – pasakojo respondentė.

Labiau patriarchališkose šeimose hierarchija, darbų pasidalijimas pagal lytį ryškesni. Skyrėsi ne tik vyriški ir moteriški darbai, bet ir požiūris į juos. Svarbu buvo ne tiek vyriški ar moteriški darbai, o valdžios pasidalijimas, darbų visuomeninis pripažinimas, prestižas. Vyro darbas buvo labiau matomas, moters – paskėsdavo kasdienybėje. Visos tyrimo respondentės didžiavosi, kad moka dirbti vyriškus darbus, o respondentai sakė „bobiškus“ darbus dirbdavę tik būtinybės verčiami.

Vis dėlto dažniausiai būdavo svarbu ne tiek darbo prestižas („visi darbai buvo reikalingi“), ne dirbančiojo lytis, o asmeninės jo savybės. Lietuvių kultūroje darbštus žmogus buvo doro žmogaus sinonimas. „Darbštumas – dorumo pagrindas. Darbštūs žmonės visi geri“ (1), – teigė respondentė. Jos tėvas, didelis ūkininkas, tikintis žmogus, darbą laikęs visa ko pagrindu, simpatizavo Sovietų Sąjungai, nes ten buvęs gerbiamas darbo žmogus. Taip manė ir daugiau ūkininkų:

„Negi jie viską žinojo, buvo viskas užslėpta. Jie galvojo, kad jeigu jau valdžia darbininkų, tai kas dirba, tas gerai gyvena. Dar ir mano tėvas pagirdavo, sakydavo, kad žmogus darbininkas, tai geras. Kokia ta valdžia, niekas nežinojo. Paskui jau tėtė keikė paskutiniaiais žodžiais“ (1).

Tik viena respondentė pusiau juokais, pusiau rimtai pasakė, kad darbštumas – anaip tol ne tas pats, kas ir dorumas: „Nelygu žmogus darbštus, nelygu tinginys. Kitas ir darbštus visko pridaro, o tinginys ir blogus darbus tingi dirbt“ (10). Tačiau tinginiauti pavykdavo nedaugeliui, nes darbštumą skatino ir tėvai, ir aplinka, ir pats gyvenimas:

„Tada žmonės darbštūs buvo. Kas dirbo, to gyvenimas buvo sotus. Maisto daivaliai. Nors buvo ir tada tinginių. Iš tokių jei ne žmonės, tai gyvenimas pasišaipydavo“ (24). – „Aplinkui visi dirbo, visi geri žmonės buvo. Nebuvo taip, kad tinginiai būtų. Visi turėjo būt darbštūs, kaip kitas sako, nedirbsi – neturėsi, kitų prašinėti reikės“ (18). – „Vienas gal biškį ir tingi... Bet nė negali tingėti, jau nuo mažens žinai, kad jeigu tu ūkininkausi, ant žemės gyvensi, tai būsi spaudžiamas prie darbo. Ir tau tas darbas bus nesunkus, jeigu tu nuo mažens pradėsi. Žmogaus pagrindas – darbštumas. Mėgsti nemėgsti, ūkiškus darbus vis tiek reikia padaryt“ (1), – pasakojo respondentai.

Darbas ugdė daugelį dorinių savybių – kantrumą, kruopštumą, sąžiningumą, tvarkingumą, taupumą. Tėvai reikalavo, kad pradėtas darbas būtų užbaigtas, atliktas kruopščiai ir tvarkingai, tausojant darbo priemones bei įrankius. Nesąžiningai atliekantys paskirtą darbą būdavo baudžiami:

„Turi padaryt tvarkingai. Berniukai tai trūko plyšo, trūko plyšo, jau ir nuravėta. Tada – eikit iš naujo. Mergaitėm antrąkart niekada nereikėdavo, tai mes juokdavomės, kad taip jiems ir reikia, jei jie tokie nesąžiningi. Antrą sykį blogai padarysi, eisi trečią“ (13).

Prastai atliktas darbas „visiems akis badė“, duodavo menkesnį rezultatą, skatino aplaidumą, blogus įpročius. Netvarkingumas turėjo įtakos ne tik dabarčiai, bet ir ateičiai, tad tėvai pratino visus darbus atlikti tvarkingai, ne „atbulai, atžagariom rankom“. –

*„Tėvas buvo prie griežto. Spaudė vaikus prie darbo, mokino, kad reiks dirbt, reiks gyvent. Norėjo, kad viskas būtų tvarkingai. Atsimenu, kaip brolių barė. Tas jau buvo paaugliukas, kaip čia blogai arklį pakinkė. Tėvas sako, kad taip negalima, jeigu dar taip darysi, tai būsi nu-
baustas. Sako: „Kas čia, kaip žydo bernas? Prisreiks dirbt, tarnaut...
Tik pas žydus taip daryt galėsi, o namie taip negalima“ (22).*

Žinoma, kartais ir patys tėvai nerodydavo deramo pavyzdžio:

„Aš mamą tai nelabai gerbiu. Nu, kaip čia pasakius, gal jinai žmones labai mylėjo, būdavo, susėda su bobom patvory ir plepa, o daržas neravėtas. Kai paaugau, jau aš nuravėdavau. Nepasakysi, kad jinai visai nedirbdavo. Tik, galima sakyti, nelabai tvarkinga buvo“ (15).

Tvarkingas darbas – tai laiku atliktas darbas. Buvo draudžiama sunkiai dirbti sekmadieniais, religinių švenčių metu. Buvo tikima, kad laiko dimensijos pažeidimas suardo esamą tvarką, sumenkina tradicijų bei Bažnyčios reikalavimus ir taip duoda neigiamus padarinius.

„Atsimenu, toks Malelė, kai samdo darbininką, tai sako: „Jei šventėj dirbsi, šimtu daugiau duosiu“. Bet tai nei vienas nesutikdavo, nori vieni bažnyčion nueit, kiti pailsėt, pasišokt. Tai jis pats, būdavo, išeina, aria, akėja, kaip ir specialiai, kiršina kitus. Va taip buvo: jis drapavojo lėkštėm sekmadienį ir parėjo pusryčio, bet arklių nenukinkė, kad visi bažnyčion važiuodami matytų, kad jis dirba, specialiai taip. Tai dabar jis atėjo valgytų. Kumeliukas mažutis atsigulė, arkliai gal kokio paukščio ar ko pasibaidė ir šitą kumeliuką pervaziavo, sulėkščiavo. Nugi kaip gaila, arkliai buvo brangūs. Jeigu gerą arklį išaugina, tai trijų metų arklys oje kiek kainavo. Paskui sūnus apsirgo (dar dvi dukterys buvo). Tai, kai sūnus taip apsirgo, tai jo motina jau ir sako: „Dievo bausmė tau, kaip kumelioką Dievas pasiimė, taip ir sūnų pasiims“. Ir gydytojus vežė, ir niekas nepamačijo. Tai persižegnojo Malelė ir pasakė, kad nuo šios dienos šventėj nebedirbs. Ir nebedirbo. Ir tada sūnus pagijo“ (1), – pasakojo respondentė.

„Tvarkingas žmogus taupus“, – teigė respondentai. Taupumas, darbo vaisių tau-sojimas anaipol nebuvo susijęs su šykšumu.

„Ir taupumas anksčiau didesnis būdavo. Tėvai mokindavo taupiai gyvent. Reikia taupyti, bet reikia ir kitam duot“ (2). – „Bet taupus

negali būt šykštus, tokį jau pajuokdavo. Sau šykštus gali būt, bet ne kaimynui, ne elgetai kokiam, jei atėjo, kitiems turi duot“ (16). – „Šykštumas – kvailumas. Jei taupo ant maisto koks ūkininkas, tai šeimynos negauna, nei padienių. Niekas pas tokį neina“ (1), – teigė respondentai.

Buvo manoma, kad vengiantis darbo, netvarkingas ir netaupus žmogus negali būti sąžiningas:

„Jeigu tu tingėsi, tai aišku, kad nieko neturėsi, tada ir galvosi tik ką pavogt“ (1). – „Visi tvarkingai gyvena. Dirbo, taupė. Kai netaupiai gyvensi, kaip ten bus. Kai dirbsi, taupysi – vogt nereikės“ (18).

* * *

Lietuvos kaime sunkiu darbu užgyventos nuosavybės gerbimas ir saugojimas buvo vienas pagrindinių reikalavimų, tad į septintojo Dievo įsakymo „Nevok“ pažeidimą buvo reaguojama labai jautriai. Šeimai būdavo didžiulė negarbė, jei joje atsirasdavo vagis. Aplinkiniai tokią šeimos gėdą prisimindavo iki antros ar net trečios kartos. Negarbė būdavo ir visam kaimui, nes vieta, kurioje gyvendavo daug ilgapirščių, įgydavo „negarbingo“ kaimo statusą. Kaimo gyventojai taip pat negalėjo jaustis saugiai:

„Prie Smetonos, žinok, kad jei šluota uždėta, tai nieko namie nėra. Jau niekas neis. Kad toliau važiuodavo, tada tik užrakindavo. Jeigu atsirasdavo koks grybštukas, tai jau, apsaugok, Viešpatie. Toks per kėmą perėjo, jau ko nors ir nėra“ (2).

Tad tėvai griežtai draudė vaikams pasisavinti svetimą daiktą, net mažiausią menkniekį. Buvo sakoma: „Kas pradeda nuo adatos, paskui ir arkli pavagia“ (4). Dauguma respondentų teigė, kad žmogus (ypač vaikas), iš prigimties būdamas silpnas ir nuodėmingas, vieną sykį nusikaltęs ir likęs nenubaustas nusikaltimą vėl pakartos: „Visi žino, kad vogt nuodėmė, ir tas, katras vagia, žino, o vis tiek vagia, taip jau papratęs“ (7), – teigė respondentas. Siekdami užkirsti kelią vagystėms, tėvai, vos pastebėję nusikaltimo užuomazgas, griežtai baudė vaikus. Veiksmingiausias poveikio metodas būdavo ne tiek fizinės bausmės, kiek viešas pažeminimas – pasisavintą daiktą tėvai liepdavo gražinti savininkams ir jų atsiprašyti:

„Mano sesuo nuėjo pas tokį mamos pusbrolių ir kaip ten ji surado du litai. Ir jos pasiimta tie du litai. Žinai, vaikas... Tėtė užmatė tuos pinigus. Ta: „Taigi tėtė davei“. – „Niekas aš nedaviau“. Ta mikt, mikt: „Radau“. Sako: „Ne radai, o pasakyk, kur gavai“. Tėtytė greitai diržą, nuvanojo kaip reikalas. „Tėtyt, pasakysiu, daugiau šitaip nebus“. Va, ko reikėjo. Be šito vaikai neišaug. Jeigu žodžio klausys vaikai, tai išaug, jeigu neklausys, tai ir diržo reikia pridėt. Šitaip nepaleisdavo kaip dabar, kai reikėjo, tai ir lupdavo. „Rytoj, – sako

tėvas, – eisim pas Joną“. – „Tėtyt, kaipgi aš eisiu?“ – „Aha, kaip svetimon kišenėn lįst nesarmata, o atsiprašyt sarmata?“ Ta raudodama eina pas tą Joną. Tas tik nusijuokė: „Vaikas vaiku gi lieka“. – „Bet, taigi, Joniuk, jeigu vieną kartą nuleisi, tai kas gi užaugš. Šiandien mano duoną valgo ir šiandien mano valia.“ Ir mum sako, kad pasimokytumėm, kas būna, čia ir mum pamoka. Ir nuo to laiko sesuo nieko svetimo ir pirštu nepakliudė, ir tikinti, ir sąžininga, ir nemeilus. Ir mes tada pasimokėm – ne tavo, neliesk“ (16), – papasakojo respondentė apie pamoką visam gyvenimui.

Kartais tėvai reaguodavo neadekvačiai ir bausmė neatitikdavo nusikaltimo.

„Atsimenu, kaip mama kailį iškaršė. Nuėjom pas kaiminką. Mėtės ten už tvoros toks rundeliukas (puodelis) kiauras, bet jis blizga. Aš parsinešiau namo pažaišt. Mama pamatė ir klausia, iš kur gavau. Aš pasakiau. „Ach, tu vogei, – sako – greit paimk ir einam atsiprašyt. Ką tu, vogt dabar pradėjai?“ Dieve, man jau taip nemalonu, taip aš raudu. Nusitempė mane pas tą moterį, ta moteris mane pabučiaavo: „Čiagi išmestas, kiauras, tegul turi, neškis. Kam gi tu vaikeliką šitai?“ (15), – didžiausią vaikystės nuoskaudą prisiminė respondentė.

Tačiau vaikai, kartais net žinodami, jog daro nuodėmę, nepaisydavo jokių bausmių ir įlįsdavo į kaimynų sodus.

„Vagystė, gink Dieve. Nieko svetimo, net obuolio neimkit. Bet tai žinai... Nors obuolių kožnam kieme buvo, bet vat vaikam atrodo, kad kitam kieme skanesni. Tai jau: „Einam, ten cukravinių yra labai skanių!“ Žmonės dirbdavo laukuos, tai tik kokia bobutytė ar senelis namuos. Tai mes už krūmų, pririšam kokią virvelę už šakos, vieni krutina, kiti renka. Nu tai bobutytė išgirdus, jau lazda barabonija, bara, rėkia šaukia. Tada bėgam. Ne tiek to obuolio reikėjo, kiek palaikyt kompaniją, kaip ir žaidimas“ (12), – pasakojo respondentas.

„Pasiobuoliavimas“ svetimam sode neretai buvo laikomas drąsos išbandymu: „Berniukam tai būdavo toks kaip ir drąsumas svetiman sodan įlįst, jie pasirodyt norėdavo. Berniukai priraško, o mergaitėm liepia nešt, paskui visi suvalgydavom“ (22). Vienkiemiuose augę respondentai svetimų obuolių skynimą laikė ne žaidimu, o vagyste:

„Kaipgi tu gali svetiman sodan eit? Griekas baisiausias. Žinai savo sklypą, savo rubežių, kaip tu eisi kito dalion?“ (6).

Paklausti, kaip į tokius „pasiobuoliavimus“ reaguodavo suaugusieji, respondentai atsakydavo, kad tėvai tai sužinoję visuomet bausdavo: „Tėvai paimdavo diržą

ir viskas greit iširdavo. Taip tai gal ir visko būt buvę“ (12). Kaimynų reakcija priklausė nuo to, ar artimi būdavo santykiai. Kaimuose kaimynai dažniausiai

„nebausdavo, sakydavo, kad tik nelaužytumėm šakų, nepridarytum iškados“ (12) – „Tėvai bausdavo, o kaimynai tai sakydavo, kad negalima, nelupkit, mes dovanojam, vaikas vaiku lieka. Pas mus kaimynai geri. Kaimynystėj vaikai mūsų nusiskindavo, mes jų nusiskindavom“ (10).

Tačiau jei vagis būdavo ypač įžūlus, bausdavo ne tik tėvai, bet ir bendruomenė: *„Ir seniau būdavo vagių, bet ne tiek. Kokį pusbernį kai pagaudavo, tai nušveisdavo. Viso būdavo“, – teigė respondentas pridurdamas, kad „kitas pradeda vogt, vagia ir jam sekas, o kitas tuoj kaktan gauna. Vienas gavęs nustoja vogt, kitas ir toliau vagia“ (7). Respondentų teigimu, tai priklausė ne tik nuo auklėjimo: „Tėvai gi nemoko vaikų vogt, kiba tik suvis kokie...“, bet ir nuo prigimties. Buvo tikima, kad ypač didelę reikšmę vaiko prigimčiai turi jo besilaukiančios motinos elgesys: „Viena moteriškė bulvių dvaro pasikasė ir vaikas atsigimė vagis. Vyrai kaimo ir palupdavo, vogdavo vis tiek. Jo mama sakydavo, kad ana kalta, kad šitaip padarė“ (9). Nors viešoji kaimo nuomonė ne visuomet smerkdavo vagystes iš dvaro, tačiau, kaip teigė respondentė, bet koks neapgaltotas nėsčiosios elgesys sukeldavo nepageidaujamų padarinių: „Kita būdama nėsčia tik pagalvos kokį daiktą paimt ir tai vaikas gali apsigimt vagim“ (9).*

Vagimis iš prigimties buvo laikomi čigonai. Beveik visi respondentai, paklausti apie kitataučius, pirmiausia atsakydavo, kad *„čigonai tai vagys“*. Tačiau smerkdami klajoklišką čigonų gyvenimo būdą ir jų užsiėmimus, respondentai išskyrė čigonų gudrumą. Apie jų išradingumą buvo pasakojamos istorijos:

„Bobutė pasakojo. Lupa gryčioj čigonas čigonką. Ta po lova kavojas. Seniau apsiavimą laikydavo palovėj, tokia jau mada gal buvo. Reikia sekmadienį bažnyčion eit, apsiavimo nėra. Taigi sako, „išlupė“ čigonas. Čigonka palindus palovin visą apsiavimą suskišo.

Vėl bobutė pasakojo, kad atvažiavo čigonas su visa šeimyna. Čigoniukai tik šoka ir dainuoja:

*Kinkir visų, kinkir visų,
Kad pakeli, imk ir visų,
Lipk lėk, nenulėk,
Dabar geras čėsas.*

Ir gospadorius, ir gospadinė pritaria, priploja *„kinkir visų, kinkir visų“*. O kur *„kinkir visų“*, kad čigono viršun užlipta, per dainą spėta *„lipt lėkt, nenulėkt“*. Ryto gospadinė nuveina – atsidalyta ir skilandžio pusė, ir lašinių palties nebėra. Va tau ir *„kinkir visų, kinkir visų, kad pakeli imk ir visų“*. Tik paskui suprato, ką ta dainelė reiškia (2).

Tačiau čigonų gudrumas ne visuomet juos išgelbėdavo nuo baismės už vagystes. Apie tai 1979 metų ekspedicijoje užrašyta tokia dainelė:

Čigonėlį duos duos,
 Prisirišę prie tvoros,
 Už viščiuko pjovimų,
 Už ančiuko smaugimų.
 Smarkiai plakė čigonų,
 Kad papjovė avinų³.

Griežtai smerkdami vagis, jų net nelaikydami žmonėmis („vagis – tai negi žmogus“ (18)), respondentai pabrėžė, kad vis dėlto pagarba nuosavybei bei jos saugojimas neturėjo užgožti pagarbos žmogui.

„Vienas ūkininkas, kuris buvo labai religingas, labai važiuodavo bažnyčion, nevogdavo iš kitų, nei ką, bet jis laikė save geresniu ir norėdavo, kad jam tik geriau būt. Net vaikam per jo žemę pereit nebuvo galima, veja lauk. Pavasarį per Velykas, taigi niekas dar neauga, nesuminsim gi, bet jis niekam neleidė nė pėdos inkelt savo žemėn. Ejo toks senas žmogus jo žemės paribiu, tai anas atbėgo ir užstojo jam kelią. Tai tas senukas paskui ir sako tėveliui: „Kai jau šitaip, tai aš jam palinkėjau, kad toj vietoj žemelė visą laik būt juoda, kad niekas ten neužaugtų.“ Nu toks jau jis žmogus buvo. Bet niekas jo ir nemėgo“ (17), – pasakojo respondentė.

Nors ūkininkas teisiniu požiūriu galbūt ir buvo teišus, tačiau vis tiek susilaukė pasmerkimo, nes pažeidė itin svarbią moralinę normą – negerbė vyresnio žmogaus.

* * *

„**Nekalbėk netiesos**“. Gerbiamas buvo žmogus, kuris nemeluoja, neapgaujinėja, laikosi duoto žodžio:

„Tie, kurie pameluoja, tai tokie jau nelabai. Niekas tokių labai nepataroja (nepaiso), kaip tas sako, nesvarus tokių sakymas. Žodis šventas, nereikia per daug juo mėtytis. Negerai, kai daug kalba“ (18). – „Nežinant negalima kalbėt, nemeluot, negalima apgaudinėt. Reikia žodžio laikytis, jeigu jau prižadėjai, reikia ir padaryt, nuo pažado jau neatleis. Jeigu pasakai ir nedarai, tai mokais meluot“ (22).

Žmogaus vertę nusakė jo žodžių ir veiksmų vertė: „Jeigu jau meluoja, jeigu žmogų nori apsukt, tai tas nieko vertas“, – teigė respondentė pridurdama, kad „melavimas tai tas pats kaip ir vogimas“ (1). Tradicinė dorovė reikalavo atsakomybės už savo žodžius. Nuo mažų dienų vaikai buvo pratinami gerbti kalbą, nepiktnaudžiauti žodžiu. Tėvai stengėsi apsaugoti vaikus nuo gandų nešiotojų, pagyrūnų, melagių:

„Pletkininkų tėvai baisiai nemėgdavo. Jeigu eini pas tokią kaimynę, tai mama sakydavo, kad ilgai ten nebūtumėm, greitai ateitum,

³ Ten pat, l. 4.

neklausytum pletkų. Būdavo ir visokių pagyrūnų, tai tokius vadindavo padgirskaus. Tėvai saugodavo ir nuo melagių, kad neišmoktumėm meluot. Kad koks pletkininkas ar melagis, tai tada visi žmonės žinodavo, tie, kurie sąžiningi ir teisingi“ (13).

Neretai vaikai pratinami sakyti tiesą ir bauginimais bei rykštėmis. Kartais šie metodai būdavo veiksmingi: „Sumeluot? Noras gal ir būtų sumeluot, bet taigi, jeigu tiesą sužinos, tai gausi. Bijai ir nemeluoji. Norėtus gal ir pameluot, bet taigi griekas“ (8). Tačiau dažniausiai jie duodavo priešingą rezultatą – vaikai meluodavo, siekdami išvengti pelnytos ar nepelnytos bausmės.

„Būdavo, kad vaikai meluodavo. Taigi, kad nemuožna nemelavus, jeigu zbitkų [eibių] pridirbai ir tėvas sužinos – lups. Tai negi girsies, kad ką pridirbai, saugais, kad niekas nesužinot. Dievas mato, bet negi jis lups? Kitąkart neišaina nemeluot. Kai kada reikia lupt, kad vaikas meluoja, o kai kada vaikas priverstas meluot. Kai kada reikia išsi-aiškint, kad vaiko neprimušt be reikalo. Seniau mislydavo, kad senas žmogus jau nemeluos, o vaikas meluoja, ale kad meluodavo ir senas, ar jam tas vaikas nepatiko, ar ką“ (7), – teigė respondentas.

* * *

Viešojo kaimo nuomonė smerkė bet kokius nevedybinis santykius. Ir bendruomenė, ir tėvai ypač siekė, kad jaunimas laikytųsi šeštojo Dievo įsakymo „**Nepaleistuvauk**“. Lytinio auklėjimo klausimais kalbėti buvo vengiama, tai buvo intymi ir vaikams uždrausta sfera. Suaugusieji stengėsi, kad vaikai nesužinotų „ko nereikia“.

„Anksčiau vaikai nieko nežinojo. Vyrai kalba, kaip pas mergas ėjo, vaikas atėjo – stop. Kaipgi prie vaiko kalbėsi? Vyrai blevyzgodavo kai vieni. Prie vaikų, moterų seniau neblevyzgodavo, nesikeikdavo. Čia jau nuo žmogaus, kitas kaip gyvulys nieko nežiūri“ (7), – pasakojo respondentas.

Į klausimus, iš kur atsiranda vaikai, tėvai atsakydavo, kad broliuką ar sesytę atneša gandrai ar jie sužvejojami kūdroj. „Mama gi nieko neaiškindavo, viskas buvo sarmata, viską slėpdavo. Taip tai sakydavo, kad gandrai vaikus ataneša“ (9). Vaikai kartais suabejodavo tokiais atsakymais: „Kaip tas gandrai gali vaikus atnešt, kai Šetekšnose nei vieno gandro nebuvo. Medžių gi buvo, o gandro nė vieno“ (9). Tačiau tomis abejonėmis retai pasidalydavo su tėvais. Tiesą vaikai dažniausiai sužinodavo iš paauglių:

„Vieną rytą atsikeliu, žiūriu – ant grindų kraujo dėmė ir nematytas mažylis, kažkokia bobulė po trobą vaikšto. Klausiu ją, iš kur tas vaikas? – „Pagavau iš soželkos [kūdros]“. Pasiemiau grėblį, nuėjau prie prūdo ir gaudau. Kokių penkių metų tada buvau. Ateina Pranas, kokių penkiolikos metų vaikas, ir dyviyas [stebisi]: „Tai ką čia dirbi?“ – „Vaiko ieškau“. Jis ir aiškina, kad ne iš markės vaikas, o iš

mamos pilvo. Pareinu namo ir spiginu: „Ne iš markos mažylis, o iš mamos pilvo“. Tėvas su bobute kad šoko: „Iš kur žinai?“ Kliuvo ir Pranui, gavo nuo mano tėvo į kailį, ir man prigrasė: „Tu nekalbėk šitokių dalykų“, – pasakojo respondentas iš Kavolių kaimo⁴.

Su paaugusiais vaikais intymūs klausimai taip pat retai būdavo aptariami. Tik kai kurios motinos su savo dukromis kalbėdavosi apie lyčių santykius.

„Kai paaugom, jau mama gražiai išaiškino, kad gink Dieve negalima pasiduot, gal jau kai pabučiavo ir patinka, bet tai nenuduokit. Sako, paskui daugiau paaiškinsiu, kai paaugsit. Sako, dabar gali jus berniukai jau bandyt, kokios jūs mergaitės“ (22).

Kur kas dažniau buvo ne aiškinama o draudžiama ir perspėjama:

„Ir nesakydavo nieko, jau kai panelės buvom, tai tik pagrasindavo – nevalia“ (8). – „Anksčiau mergaites griežtai laikydavo. Skaistybę saugojo, negalima su berniukais. Niekas nieko neaiškino, negalima – ir visa“ (6), – teigė respondentės.

Vienoms respondentėms atviro pokalbio su motinomis labai trūko:

„Bet aš ant mamos tai pykstu, kad ji neauklėjo, kas mergom priguli. Reikėjo pasakyti, kad tu būk rimta, nesusidėk su vyrais. Tik per save aš blogais keliais neišėjau, aš pati supratau. Bet iš mamos nieko negirdėjom“ (15).

O kitos teigė, kad joms nereikėjo jokių pokalbių, jokių paaiškinimų: *„Nereikia nieko kalbėt, nieko aiškint, nieko saugot, žmogus pats supranti, pats save saugai, žinai, kad čia blogas dalykas“ (1). Tokį „žinojimą“ formavo ir stipresnis pačių jaunuolių gėdos jausmas, ir aplinka, bausmės bei pasmerkimo baimė: „Ir pas mergaites, ir pas berniukus didesnė sarmata buvo. Tokia aplinka buvo, ir Dievo, ir žmonių bijojo“ (6), – teigė respondentė.*

Skaistybės saugojimas ir su tuo susiję draudimai dažniausiai būdavo skirti mergaitėms. Vaikinus labiau saugojo nuo blogų draugų įtakos, girtavimo. Mergaičių išėjimas už šeimos ribų buvo ribojamas tiek erdvės, tiek laiko atžvilgiu. Jos galėdavo dalyvauti tik savame kaime ar netoli jo vykstančiuose jaunimo susibūrimuose: *„Mergaitės toli eit negalėdavo ir tai tik būriu, negalėdavo vaikštinėt vienos. Berniukai jau toliau nueidavo“ (13). Paauglių (paauglystės amžių respondentai apibūdino gana plačiai – maždaug nuo 15 iki 20 metų amžiaus) dalyvavimą pasilinksminimuose ribojo ne tik tėvai, bet ir jaunimo bendrija:*

„Iki dvidešimt metų skaitos dar nesuaugę, merga dar niekas neima tarnaut. Ir šokiuo-

⁴ Ten pat, l. 31.

tai suaugęsniai bernai, kai tik temsta: „Vištos tūpt, piemenės namo“. Gal ir norėtum dar pabūt, bet nevalia. Tik, kol šviesu, būdavom, o jau prieblanda ir gur gur skrendam visos namo“ (8).

Jaunuolių skaistumas, padorumas buvo siejami ne tik su vidiniu jų nusistatymu bei elgesiu, bet ir su išorine laikysena, apranga. Skyrėsi šventei ir kasdienai skirti drabužiai. Ypač griežti reikalavimai buvo skirti „bažnytinei“ aprangai:

„Bažnyčion kasdieniais rūbais gi neisi. Baisiai nekėsdavo, kad jau trumpom suknutėm, tik žemiau kelių. Kaklas neturi būt nuogas, reikia skarytę apsirišt, vienplaukei negalima. Kunigai bardavos, jei be skarytės. Kunigai sakydavo ir kaip apsirengt, kad reikia kukliai. Žmogus turi būt padorus“ (13), – pasakojo respondentė.

Maždaug trečiajame XX a. dešimtmetyje dėl gerėjančios ekonominės situacijos, laisvėjančios kaimo atmosferos, miesto mados įtakos griežtos aprangos taisyklės gerokai sušvelnėjo. Respondentės lygino savo aprangą su savo motinų jaunystės laikų apdarais:

„Mama pasakojo, kad jos augimas kiek kitoks buvo. Buvo didelis griežtumas dėl išėjimo, dėl apsirengimo. Mus jau leisdavo kur išbėgt, ar gegužinė kokia, ar pavasarininkai susrinkdavo. Mum jau leisdavo kiek paspuošt. O jai taip neduodavo. Jeigu pasiūtas koks naujas rūbelis, tai tik bažnyčion nueit. Mum irgi žiūrėdavo, kad bažnyčion švariai, tvarkingai apsivilkę nuveitumėm, bet ir paspuošt leisdavo, o jai – ne. Labai žiūrėdavo padorumo. Sakydavo, jeigu eini bažnyčion, kad ir maža mergaitė, kad ir karšta, reikėdavo apsirišt skaryte. Vienaplaukei eit bažnyčion – nepadoru“ (22). – „Kai mama augo, nei kelnų kokių nebuvo, nei apatinių, tik sijonai. Dar mama sakydavo, kad anksčiau, jeigu pamatydavo kas, kad su kelnėm apatinėm, tai juokdavos, sakydavo, kad čia jau pasleidimas. Mano amžiu jį pasiūdavo drobines“ (8).

* * *

Penktasis Dievo įsakymas „**Nežudyk**“ su vaikais beveik nebuvo aptarinėjamas.

„Nužudymų tokių, kaip dabar, nebuvo. Nei tėvai žinojo, nei mes žinojom, net kalbos tokios nebuvo“ (13). – „Žmogžudys jau didžiausias nusidėjėlis. Tada tokių retai būdavo. Ir mislios tokios nebūdavo“ (18), – teigė respondentai.

Žmogžudystė buvo vertinama ne tik kaip neįprastas, bet tiesiog nesuvokiamas dalykas:

„Neuvo tada kokių žudikų. Kurliuōs vyras vaiką ir moterį papjovė, tai aje, kokie stebuklai. Tada tai ir neįsivaizdavo, kad žmogus žmogų

gali papjaut. Katė kačiukus ataveda, reikia nudėt – ir tai sunku, tėtė vos neverkdavo“ (15).

Tėvai stengėsi užkirsti kelią net menkiausioms vaikų agresyvumo apraiškoms: „Seniau ir varlės užmušt negalima, sakydavo, kad va šitas – varles muša, tai galės ir žmogų užmušt“ (23), – teigė respondentė. Piktumas, pavydas, kerštingumas buvo laikomi didžiulėmis nuodėmėmis.

„Kas jeigu sušėrė, negalima atgal duot“, – sakydavo tėvai, kai maža buvau. Vienąkart kaimynų mergaitė stovi už kampo, turi rankytėj akmeniuką ir laukia tokio berniuko, kai tas eis, paleis akmeniuku. Kokie šeši septyni metai buvo jai. Pastebėjo mano mama. Klausia: „Sigute, kam tas akmeniukas?“ Ta: „Va, tas ir tas mane pastūmė, rankytę nubrodino. Tėtukas sakė, kad nereikia pasduot. Mamytė nieko nesakė“. – „Tai tada reikia mamytės klausyt“. Paskui girdėjom, kaip su tos mergytės motina kalbėjo. Ir mum išaiškino: „Kaipgi dabar bus, kai užaugsit, nebeužteks ir akmenuko, tada reikės ir peiliuko“ (22), – pamokantį vaikystės atsitikimą papasakojo respondentė.

Tėvai mokė vaikus susitaikyti su skriaudėjais, atleisti jiems, savyje nelaikyti pykčio ir keršto. Buvo tikima Dievo teisingumu:

„Kad ir blogai kas ką padaro, tėvai liepdavo kentėt. Sakydavo, kad Dievas visiems atlygins. Bet ir atlygina. Kai Dievu tiki nuo širdies, tai nesunku ir kentėt. Kantrybės reikia. Ir meilės“ (11).

* * *

„Mylėt artimą reikia, o ne žudyt, mušt“ (18), – pabrėžė respondentas. Didysis Dievo įsakymas, liepiantis mylėti Viešpatį Dievą visa širdimi, visa siela, visu protu ir artimą savo kaip save, buvo ne abstraktus religijos reikalavimas, bet viso žmogaus gyvenimo pagrindas, vienas svarbiausių ugdymo tikslų.

„Tėvai mokė mylėt artimą savo. Kaip sako, būk pats geras ir tau bus geri visi“ (12). – „Tėvai auklėjo taip: daryk kitam gera ir tau tuo pačiu atsilygins. Krikščioniškai viskas“ (17). – „Dievą mokė mylėt, neskriaust artimo“ (2). – „Seniau tikėjimas buvo, labai žmonės Dievu tikėjo. Dievo bijojo, tikėjo ir gerbė artimą. Buvo meilė, sugyvendavo, nesbardavo, nesmuždavo – gi griekas, Dievas nepadės“ (8), – taip pasakojimus apie auklėjimą apibendrindavo respondentai.

Meilė artimui buvo suprantama kaip nedarymas jam blogo:

„Tas, katras Dievu tiki, žmogaus neskriaudžia. Tarną pasamdė ir, jeigu darbo daugybė, o valgyt mažai duoda, badu laiko, tai toks

žmogus jau negeras, jis nei Dievo bijo, nei savęs. Tas jau blogas žmogus, nemylintis artimo savo“ (8).

Meilė artimui – tai ir pagarba, rūpinimasis kitu, užuojauta ir pagalba.

Meilė savo artimui prasidėdavo šeimoje. Žmogus, kuris skriaudžia savo šeimą, negali būti geras ir kitiems, teigė dauguma respondentų. Gražus sugyvenimas šeimoje, rūpinimasis vienas kitu buvo viena svarbiausių vertybių. Tradicinėje lietuvių kultūroje rūpinimosi ir rūpesčio kategorijos itin svarbios. Jos aprėpė atsakomybę už kitus, saugojimą nuo pavojų, dėmesingumą, tvarkos užtikrinimą ir t. t. Tėvų rūpestingumas – viena svarbiausių sėkmingo vaikų ugdymo sąlygų. Beveik visi respondentai, paprašyti papasakoti apie tėvus, pirmiausia pabrėžė jų rūpestingumą (arba nerūpestingumą): „Tėvais skūstis negaliu, vargo, rūpinos. Prabangoj nebuvom, bet ir ne alkanos. Pieniuko davaliai, duonos. Mėsytės visada nebūdavo, bet kiaulę nuspenėdavom, ėriuką kokį papjauđavo. Sočios buvom“ (15). Tėvų (ypač motinos) rūpestingumas buvo itin svarbus esant sunkioms materialinėms sąlygoms: „Vargingai gyvenom, bet per darbščias mamos rankas nei vienas nemirėm. Tik per didelį rūpestį išaugino. Naktim verpdavo, naktim ausdavo“ (14). Rūpinimasis vaikais reikalavo didžiulių motinos pastangų ir atsidavimo: „Mama labai rūpestinga, darbšti buvo. Keldavos pirmutinė, kepđavo blynus. Kad tik mum būtų gerai, rūpinos. Tik dirbo ir dirbo. Vaiką mažesnę ant kelių pasisodina, pasaką sako ir verpia. Ir taip greit verpia. Mama žiūrėjo, kad tik vaikam būt“ (4). Rūpestingumas ne tik užtikrindavo tvarką namuose, sudarydavo sąlygas augti sveikiems vaikams, bet turėjo ir didžiulę auklėjamąją reikšmę. Tėvų rūpinimasis vaikais nelikdavo be atsako. Dauguma respondentų pabrėžė, kad ne pamokymai ir ne rykštė, o tėvų meilė ir rūpestis buvo ugdymo pagrindas, tik mylimi vaikai išmokdavo mylėti ir užjausti kitus, jais rūpintis:

„Tu jauti, matai, kad tavim rūpinas, ir pats pradedi rūpintis. Supranti, kad tėvai nori ir gražiau aprengt ir ką, bet kad nėra lėšų. Kai tėvai vaikus užjaučia, vaikai ir turi tėvus užjaust. Kad ir nori, bet matai, kad tėvai negali, supranti. Aš gyvenau prie patėvio. Tai tas labai geras buvo, geresnis nei tikras tėvas. Ir mama gera buvo. Kai aš buvau neblogas, tai ir tėvai buvo neblogi. O kai jie neblogi, tai aš stengiaus būt dar geresnis“ (12), – pasakojo respondentas.

Rūpindamiesi vaikais tėvai iš jų reikalavo pagarbos: „Svieta mano, pagarba būđavo. Kol mažas, tėvai – taigi viskas. „Vaikeli, aunam, velkam tave...“ (12). Tikėjosi tokios pat pagarbos bei rūpinimosi senatvėje: „Seniau seną žmogų labiau gerbė, taip reikėjo. Nebuvo niekokių pensijų, gal tik gelžkelistai gaudavo. Taip tai žmogus nuseno, vaikai turėjo prižiūrėt“ (8). Pagarbą tėvams (taip pat kitiems vyresniems žmonėms) sustiprindavo liaudies tradicijos bei papročiai ir krikščioniškosios moralės reikalavimai. Ketvirtojo Dievo įsakymo „**Gerbk savo tėvą ir motiną**“ laikymasis buvo itin svarbus gyvenimui šeimoje ir vaikų auklėjimui. „Auklėjama buvo pagal Dievo įsakymus. Svarbiausia klausyt tėvo ir motinos – gerbt ir mylėt. Buvo toks nuoširdumas, nepasakysi, kad mes labai tėvų bijojom, kad ar muš, ar ką“ (20), – teigė respondentė. Kaip vieną pagarbos tėvams ženklų respondentai minėjo rankos bučiavimą. Ar ranka būđavo bučiuojama iš pa-

garbos, meilės, dėkingumo, ar iš baimės (siekiant išvengti bausmės, o kartais jau nubaudus), ar tik laikantis papročio („seniau buvo mada bučiuot rankon“), priklausė nuo šeimos emocinės atmosferos, tėvų ir vaikų santykių bei jų asmeninių savybių:

„Aš tai užsispyrus buvau, niekam rankos nebučiuodavau, net kunigui. Tėvam į veidą bučiuodavau“ (17). – „Tėvas buvo griežtas labai, baisiai pagarbos reikalavo, kad tik jo vieno klausytumėm. Tėvui rankon bučiuodavom, tas pats kaip kunigui. Mamą tai ir veidan bučiuoji, tetį tai tik rankon“ (2). – „Dabar sako „tujei“, mes taip nesakydavom, mes tik „tamsta“. Vaikam taip negalima sakyti. Tėvam bučiuodavom ranką, į skruostą ne. Einam išpažinties, taigi reikia tėvam sudie pasakyti, rankon pabučiuoji, mamyt, dovanok, tėveli, dovanok. Tėvų turi atsiprašyti, tik tada pas kunigą eini. Tėvas ir motina vaikam visą laiką atleidžia, jų atleidimas kaip ir šventas, gali jau ir neit prie išpažinties“ (11). – „Dabar tai veidan bučiuoja, ar apglėbia, o tada buvo mada rankon bučiuot – pagarba didesnė. Tėvelis do, kai dirba, tai traukia ranką: „Ką čia, vaikeli, nelabai švari ranka...“ Bet tai vis tiek buvo miela labai, paimi ir pabučiuoji. Pačiam miela. Būdavo, kai ataveža tas baronkas, mažajai užkabina, tai tos baronkos žemę siekia, mus juokas ima. Mes puolam tėveliui rankon bučiuot. Tas kaip ir traukia ranką, bet mum vis tiek noris“ (22).

Skirtingi pasakojimai, skirtingos situacijos byloja ir apie skirtingus santykius šeimoje, skirtingą tėvo ir motinos vaidmenį bei kitokią jų bendravimo su vaikais stilių. Pasakodami apie mamas, respondentai dažniausiai pabrėžė jų kantrumą, švelnumą, nuoširdesnę bendravimą su vaikais, ypač mažesniais: „Mama tai labai gera buvo, švelni, mieli. Nuskriaudė, tai pas mamą atsigauti, glosto mama. Visas užtarimas mama“ (2). – „Mama buvo labai kantri. O kokia jinai linksma, su šypsena visuomet“ (13). Tėvai dažniausiai buvo griežtesni, rimtesni, daugiau reikalavė ir dažniau bausdavo: „Bijojom tetės, savotiškas toks buvo, griežtas labai“ (2). – „Tėtės bijodavom, o mamos ir močiutės tai niekas ten nebijojo. Tėtė nelupdavo labai, bet bijodavom“ (1). Skirtingus santykius su tėvais lėmė ne tik patriarchalinės tradicijos ir hierarchija šeimoje („tėvas buvo šeimos galva, jam jau daugiau pagarbos visi rodė, labiau bijojo“), bet ir tai, kad motinos dažniau bendraudavo su vaikais: „Mamytė vis daugiau su vaikais, tėvelis tik nuo darbų pripuldamas, tai mamytei daugiau veidan bučiuodavom, tėtėi jau rankon“ (22). Santykius su tėvais nulemdavo ir vaiko amžius bei lytis – mažesnių vaikų ir mergaičių švelnumas buvo labiau toleruojamas.

Modernėjant visuomenei kito ir bendravimas šeimoje, tėvų ir vaikų emocinis nuoširdumas kai kuriose šeimose imtas vertinti labiau už pagarbų atstumą. Bučiamas rankon imtas laikyti atgyvena:

„Seniau visi rankas vyresniems bučiuodavo. Paskui atsirado ir laisvesnių šeimų, kad ir tėvo brolio šeima. Tos pusseserės tai mus ir išjuokdavo – palaukim, palaukim, kol jos tėvam rankas išbučiuos“ (16).

Rūpinimasis vienu kitais ir pagarba buvo taikaus, gero sugyvenimo šeimoje pagrindas. D. Marcinkevičienės teigimu, meilę tradicinėje lietuvių šeimoje galima tapatinti būtent su pastangomis taikiai sugyventi⁵. Romantiška meilė retai būdavo vedybų, juo labiau skyrybų, motyvas:

„Seniau iš draugysčių mažai ženijos, tik iš piršlybų. Ir už nepažįstamų, velnias žino iš kurio krašto. Gyvendavo, sugyvendavo, atsiradavo ir meilė. Smetonos laikais tik viena šeima skyrės. Skambėjo visas kraštas. Jis važiavo pas vyskupą, kad leistų jam ženyti antrąkart, tai tas pasakė: „Susidegink baltinius ant savęs, tik tada“. Tai kaipgi tu susideginsi ant savęs, pats gi sudegsi. Gerai blogai, reikia gyvent. Buvo ir tada šeimų nesugyvenančių ir moteris mušdavo. Šventų niekada nebuvo. Bet tai daugumoj gražiai sugyvendavo“ (8).

Sugebėjimas gražiai sugyventi buvo ypač svarbus gyvenant didelėse, sudėtinėse šeimose:

„Kai aš gal septynių metų buvau, tai, atsimenu, gyvenom – du broliai [tėvai] ir abu ženoti. Dvi šeimos mažoj gryčioj. Ir visi parėjo, ir tilpo, ir nesimušė. Ir jų vaikai buvo, ir mes. Tėvai, kad pyktus, bartus – negirdėjom. Paskui jau išvažiavom Jurkupiuosan, juos jau palikom“ (8).

Darni šeimos aplinka ir geri tėvų tarpusavio santykiai užtikrino vieningumą auklėjant vaikus: *„Vaikus vienodai mokino. Jeigu mama pasakė, taip ir turi būt. Jeigu mama vienaip, tetė kitaip, tai vaikas nežinos katro klausyt. Abejingas tada bus“ (8).* Ugdymo vienovė – vienas pagrindinių liaudies pedagogikos bruožų, perduodamų iš kartos į kartą:

„Kai vaikai buvom, dar nesupratom, bet kai paūgėjom, pradėjom suprast, kaip mums reiks vaikus augint. Jeigu tėvas pasakė taip, tai tada mamytė tyli. Gal jai atrodo, kad reikėjo sakyti kitaip, bet vis tiek tuokart patyli. Mes kai paaugom, nugirdavom, kad jie tarp savęs išsiaiškina, bet ne prie vaikų“ (22).

Respondentai pabrėžė, kad vieningoje ir darnioje šeimoje vaikų auklėjimui nereikėjo papildomų pastangų, tai buvo neatsiejama, kartais net nepastebima šeimos gyvenimo dalis: *„Jei šeimoj gražiai sugyvena, tai ir vaikai geri auga. Kai sutarimas yra, tai nereikia niekio didelio auklėjimo“ (12).*

Augdami darnioje šeimoje, jausdami tėvų rūpestį, vaikai gerai sutardavo ir tarpusavyje:

„Tėvai sugyveno, tai ir vaikus gražiai augino. Pykčių pas mus nebuvo. O kai tėvai gražiai sugyveno, tai mes ir tarpusavy gražiai sutikdavom. Kai jau paaugom, nueinam

⁵ Marcinkevičienė D. *Vedusiųjų visuomenė: santuokos ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje–XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999, p. 67.

šokiuosan, tai brolis mane išsiveda šokt, jau, išėina, pagerbia savo seserį“ (23).

Gerai vaikų tarpusavio santykiai didelėse šeimose buvo ne tik siekiamybė, bet ir būtinybė: „Vaikų seniau nemažai būdavo, po keturis, penkis, kai kuriose šeimose ir daugiau. Kas ir būtų, jeigu visi peštus, rėktų“ (12). Tarp ekspedicijoje apklaustų respondentų nebuvo nė vieno vienturčio, keturi jų turėjo po vieną brolių ar seserį, dvi respondentės užaugo keturiolikos vaikų šeimoje (vaikų šeimoje vidurkis – 4,4). Respondentai svarstė, kokioje šeimoje – didelėje ar mažoje – vaikams geriau:

„Dievas žino, kaip geriau augt, vienam ar pulke? Kai mes pulke augom, mums atrodė, kad vienam geriau augt, kad vienam didesnė laisvė, daugiau ko gauna. Jeigu atanešė mum saldinių, taigi reikia dalyties. Ir susmušdavom... Viena griebia, kita griebia, kad tik daugiau. Tada bara, ar net suduoda visom, mokina dalyties“ (10).

Tačiau ne visuomet dalytis būdavo mokoma rykšte ir barimu:

„Būdavo mada tokia, kad jeigu kur nueini ir ką davė, tai neši namo, viena nevalgai. Sako, reikia visiem padalint. Liepdavo pasdalint. Mama paima, padalina. Paskui jau pats dalinies“ (8).

Bene svarbiausia buvo vaikų supratimas, kad visi yra vienodai mylimi:

„Visus vaikus vienodai mylėjo, nei vieno neišskyrė“ (11). – „Nebuvo taip, kad kuris vienas būtų nereikalingas. Visi reikalingi, visi draugėj. Kai tėvai vienodai mylėjo, tai ir vaikai tarp savęs labai mylėjomės, vieni kito gailėjom, viskuo dalijomės. Kai sesuo apsirgo, tai Dieve, viską atiduotum, kad tik pasveiktų“ (4), – pasakojo respondentė, turėjusi du brolius ir dvi seseris.

Tėvai retai išgalėdavo brangesnių daiktų nupirkti visiems vaikams iš karto, tačiau nesutarimų išvengti padėdavo išmintingas tėvų elgesys ir paaiškinimai:

„Tėvai žiūrėjo, kad nei vienas vaikas nebūtų nuskriaustas. Kai vienam nupirko, tai kitąkart derina jau kitam. Visiem trim iš sykio nėr iš ko pirkt, tai tėvai paaiškina, kad kitam paskui nupirks. Nupirko vienam, tai ir kitam reikia, bet kai paaiškina, tai ir sutardavom, nepavydėdavom vieni kitiem“ (23).

Vyresni respondentai, gimę XX a. pradžioje, teigė, kad vaikai iš gausių šeimų geresni, ne tokie išlepe, moka kitiems padėti, pasidalyti skanesniu kąsniu ir t. t.

„Vaikų kaip bičių. Vaikai geresni buvo užtai, kad vargingai gyveno. Vargas privertė vaikus ir darbą suprast ir tą gyvenimą“ (8). – „Kur

vaikų pulkas, ti vaikai išaugs geresni, o kur vaikas vienas ar du, tai ten prastesni. O kur pulkas vaikų, tai jie ir alkanesni, jie kad ir nori, tai negalima, reikia dalytis, kur vienas ar du, jiems jau visko davaliai. Auga, vis daugiau nori, o kaip tik nebėr, tai jau tada ir blogai“ (6).

Respondentų nuomone, vargas – geriausias mokytojas, o didžiausia tėvų klaida ugdant vaikus – besaikis lepinimas:

„Dėl to reikia mokėt vaikai auklėt. Kai vaikui, ko tik tas nori, duoda, ką nori, tą ima, ko paprašė, tą perka, tai šitaip jau blogai, nieko iš tokio neišaugs. Vaikas turi žinot, kas jam galima, kas ne. Jeigu viskas galima, tada... Jeigu vaikas ko nori, ir iš karto – te, tai jau blogai. Vaikui reikia iš pat mažumės nulaužt ragai. Jeigu užsispyrė, ne, negalima. Neduosi, parėks parėks ir nustos ir kitąkart neberėks, o jeigu rėks, ir pliaukštelt reikia. Jeigu vaikas žino, kad jam viską duosi, tai ir rėks. Šitaip vaikai išsigimę auga. Paskui jau, kai užauga, ir tėvams daikto namie nelieka“ (6).

Tačiau daugelis jų pripažino, kad tėvai vaikų nelepino ne tiek dėl auklėjimo, kiek dėl to, kad „žmonės labai vargingai gyveno, tėvai neturėjo iš ko vaikus cackint. Jau prieš pat karą, kai prasgyveno, kiek kitaip, jau ir vaikus labiau lepinant pradėjo“ (8). Ūkininko, turėjusio daugiau kaip 50 hektarų žemės, dukra pasakojo:

„Matai, kai gerai gyvenom, o aš pirmoji buvau, tai baisiai mane visi lefino, baisiai cackino, lėlytės vietoj buvau. Paskui, kai brolis gimė (oi, jau čia pavardė!), tada jau mažiau. Atsimenu, mus su seserim sugriaudavo teta, brolių ant viršaus pasodindavo: „Va, Albertas priveikė visas!“ (1).

Kita respondentė taip pat teigė, kad šeimoje labiau lefino brolių: „Brolių labai mylėjo mama, buvo jos numylėtinis, tai jo ir nelupdavo, ir palepindavo. Buvo ir tada skirtumai“ (3). Tačiau negalima teigti, kad berniukai šeimoje buvo mylimi labiau nei mergaitės, nes minėtais atvejais broliai buvo jaunesni, tad ir lepinimas tikriausiai labiau susijęs su vaikų amžiumi, o ne su lytimi. Vėliau ir pačios respondentės pabrėžė, kad tėvai, augindami vaikus, labiausiai atsižvelgdavo į jų amžių. Mažesniems daugiau leisdavo ir daugiau atleisdavo: „Kai aš mažoji buvau, tai kas ką padaro, sako: „Julė čia padarė“. Tai man nieko nesako, kai jau mažoji buvau. Kai mažoji, tai buvo dovanota, mažesniams vis daugiau leidžia“ (23). „Geresnė“ mažesniųjų padėtis dažniausiai pasibaigdavo su ankstyvąja vaikyste.

„Nuo trijų keturių metelių, kai tik vaikas pradeda šnekėt, protaut, pradeda jį mokyt. Tada jau pradeda: „Čia negalima, to nelieš“ (10). – „Kol vaikas visai mažas, tai ir jis tėvus bučiuoja, ir jį tėvai bučiuoja. Kai paauga, tai vaikas kaip bitė, turi tik klausyt tėvų, ką reikia dirbt,

kas daryt. Čia tvarka, čia netvarka. Tada jau nieks nelepina“ (1), – teigė respondentės.

Vyresni vaikai turėjo mažiau privilegijų, daugiau pareigų. Viena jų buvo saugoti mažesnius brolius ir seseris, ypač jei kartu negyveno seneliai:

„Bobutė kartu negyveno, tai vaikai, katrie vyresni, mažylius saugojo. Tėvai abu dirbdavo laukuose. Tai tas, kuris saugo, turi tik gerai mažesnius mokint, nevest iš kelio, niekur neišleist pas pasileidusius vaikus. Mažieji vaikai jau iš didžiųjų mokindavos. Tėvai taip ir sakydavo: „Mes jus išmokinom, dabar jau jūs mažesnius mokinkit“. Tėvam tai šienas, tai kas“ (11).

Tėvai mažesniems vaikams liepdavo paklusti vyresniesiems broliams ir seserims. Mažesniųjų priežiūra ugdė vyresniesiems vaikams pareigos ir atsakomybės jausmą, rengė juos šeimai: *„Kai visus brolius ir seseris užauginau, tai ir savo vaikus nesunku buvo augint, viską jau mokėjau“ (20).* Vis dėlto neretai vyresnieji vaikai būdavo pernelyg maži rūpintis kitais:

„Laukdavom, kad gandrą atneštų vaikų, bet kai atneša, taigi dabant jus reikia. Mes su seserim irgi nedidelės, mum ir palakstyt noris, ir pažaisit. Tai, būdavo, paguldėm vaiką prieš saulytę, saulytė vaikui akysan šviečia, negali žiūrėt ir nerėkia, o mes lekiam dūkt. Vaikas gi gali perkaist. Sužinojo, tai lupė“ (10). – „Mama eina dirbt, mum mažesnius palieka. Košės kokios priverda. Mes vyresnieji tą košę suryjam. Pamatė, kad vaikas eina mažyn. Taip vaikai vaikus dabojo“ (8).

Jei tarp „auklių“ ir jaunesniųjų vaikų buvo nedidelis amžiaus skirtumas, kartais neišvengta ir nelaimingų atsitikimų:

„Vaiko vos neprigirdžiau. Nedidelė dar labai buvau. Tėvelis ratelius padirbo, tai aš eidavau prie upės, ten panytės atvažiavę tokios gražios, baltom suknelėm su rožėm. Aš į tas panytes žiopsau, ratelius palikau, tie nuo kalno ir nuvažiavo upėn. Vytukas kniūbsčias vandenin. Nežinau, ką daryt. Rėkiu. Tai viena panelė ištraukė, bet ne kniūbsčią paguldė, o aukštielninką. Tai tas bent tris dienas pragulėjo – vandeno pritraukė“ (9).

Paprastai vaikai laukdavo naujo šeimos nario, tačiau jo atsiradimas sujaukdavo jau esančią tvarką, pakeisdavo kitų šeimos narių situaciją, todėl kartais sužadindavo ir tam tikrą įtūžį:

„Kai vaikas gimdavo, tėvas sakydavo, jog iš prūdo boba pagavo, ajeraiš buvo apaugęs. Mes nueidavom, akmenais apmėtydavom ir sakydavom: „Va dabar tai, boba, nepagausi!“ Jinai pasigauna, o mum

reikia supt. Palinguoji, kitas pakeičia, bėgi ganyt. Nekęsdavom tos bobutės: „Žiūrėk, jau paajeryny ir sukas“⁶.

Vaikų bendravimas šeimoje priklausė ne tik nuo amžiaus, lyties, bet ir nuo kiekvieno jų charakterio, asmeninių bruožų:

„Mes su mažuoju broliu ypatingai sugyvenom. Su seserim mes tokių pokalbių neturėjom. Ji tokia...kas joj, viskas užslėpta, ar ji su kuo draugauja, ar kas. Ji uždara buvo. O brolis viską pasisakydavo, ir aš jam viską pasisakydavau“ (1), – pasakojo respondentė.

Neretai toj pačioj šeimoj augantys vaikai būdavo skirtingo būdo:

„Ir vieno tėvo vaikai nevienodi. Jau kokia prigimtis, ar kokiam laike gimęs. Svarbu, ir kaip mama nešioja. Aš buvau labai landi, kaip yla visur, mane ir vadino „Yla ir Klynas“. Kur kas ką dirba, ir aš kartu. Mama verpia ir aš pakulų pasiimu. Ir galvą turėjau. Brolis vienas tai buvo prie tinginio, tai sakydavo: „Lamas“. Kai apšivedė, irgi toks pat. O Vytukas labai vikrus, tai vadindavom Kilbuku“ (9).

Respondentai pabrėžė prigimties svarbą:

„Daugumoj priklauso, kokioj šeimoj vaikas auga, o kita, tai jeigu kitas koks atžagaris ir savotiškai dirba, tai nei tėvai ką padaro, nei mokykla. Gal čia toks prigimimas, gal čia tokią dalią atsineša. Toks ir priešingas visą laiką ir priešingas, tu jam taip sakai, o anas daro kitaip, arba tyli ir nieko nedaro, vis tiek neklauso. Kas čia žino, iš kur toks prigimimas? Sakydavo, kad kai laukies, nebūk priešinga, nebūk žiauri. O jau kožnas kitoks atsigimsta, kitokią dalią nuo Dievo atsineša. Visokių vaikų būdavo“ (10).

Tėvai atsižvelgdavo į vaikų prigimtį, asmenines jų savybes: „Vienus griežčiau priturėdavo, kitiems daugiau valios duodavo“ (18), taip ugdymas būdavo veiksmingesnis. Tačiau kai kurie respondentai teigė, kad prigimtis viską lemia, jos neįmanoma pakeisti, nereikalingas joks auklėjimas, nes iš jo vis tiek maža naudos:

„Katraš nedrausmingas, tai kaip nori tu, jo jau neišauklėsi. Koks buvo, toks ir bus. Tėvai nieko nepadarys. Jeigu prigimimas toks, tai nieko nepadarysi, nors pasiusk. Niekokiu madu neišauklėsi. Visas auklėjimas – durna kalba. Vienam vaikui žodį pasakei – ir šventa, klauso, kitam tu kiek nori sakyk, nieko nepadarysi. Ir mušimu nieko nepadarysi. Ne mūsų mintim, nuo ko viskas priklauso“ (5). – „Prigimtis labai svarbi. Kitąkart, kaip sako, koks apsigimė, toks ir dvės, niekoks auklėjimas čia nepadės“ (3).

⁶ LII ES, b. 853, l. 24.

Vis dėlto dauguma respondentų teigė, kad, nors žmogaus prigimtis ir netobula, geras auklėjimas, laiku panaudoti metodai galėjo paveikti vaikų charakterį. O svarbiausi dalykai – tvarkingas šeimos gyvenimas, gera emocinė atmosfera, tinkamas tėvų pavyzdys. Tai padėdavo vaikams rasti savo vietą ne tik šeimoje, bet ir už jos ribų.

Bendruomeninis gyvenimas buvo saistomas vienodų moralinių vertybių, bendrų elgsenos formų, pasiruošimas jam buvo vienas pagrindinių ugdymo tikslų šeimoje. Respondentai kaip vieną svarbiausių doro žmogaus savybių nurodė jo sugebėjimą išjungti į kaimo gyvenimą, mokėjimą gyventi ir sutarti su kaimynais: „Žmogus geras tas, kuris neskūpas [nešykštus], kitam padeda, kaimyniškai gyvena“ (2). Kaimynystės sąvoka reiškė ne tiek gyvenimą greta, kiek grupės žmonių tarpusavio santykius, bendravimą ir bendradarbiavimą, pagrįstus tam tikromis „kaimyniškam sugyvenimui“ būtinomis savybėmis.

Išorinį žmonių bendravimą reguliavo liaudies etiketas. Vaikai, mokomi gražiai elgtis, perimdavo liaudies etiketo normas. Jos įteisindavo žmogaus statusą bendruomenėje atsižvelgiant į jo amžių, lytį, individualias savybes. Liaudies etiketo laikymasis palengvindavo žmonių bendravimą, neapsunkindamas jų įmantriomis, bet paviršutiniškomis mandagumo formomis. Nemažai respondentų pabrėžė, kad

„seniau labai visokių mandagumų niekas neaiškino, žmonės ir taip rimtai gyveno, vaikai žinojo savo vietą, visus gerbė, su visais pasisveikindavo“ (23). – *„Triobon eini: „Garbė Jėzui Kristui“. Ir prieš kryžių kepurę keli“* (2). – *„Kai randi valgant, reikia sakyti „Skalsink, Dieve“. Dirbantiems, pažįsti ar nepažįsti, sakai „Padėk, Dieve“. Kai nesisveikini, sako: „Kiaulės nematei su zvaneliu?“* (12), – pasakojo respondentai.

Tačiau gerą kaimynų sugyvenimą lėmė ne tik linkėjimai „Dieve, padėk“, bet ir konkreti pagalba. Ji buvo itin svarbi tiek nelaimės (ligos, mirties, gaisro) atveju, tiek kasdieniame gyvenime, darbuose.

„Kaimynai gerai sugyvendavo, padėdavo vieni kitiems. Kūlimas prasideda, tai visi talkon, reikia bent aštuoniolikos žmonių. Tai vienam iškūlė, eina pas kitą ir taip visam kaimui iškulia. Vienas nieko neįveiksi. Vaikai pamindavo šiaudus, iš po mašinos atkasdavo pelus, jiems lengvesnis darbelis“ (12).

Stebėdami drauge dirbančius suaugusiuosius, o paaugę ir patys dalyvaudami talkose, vaikai ne tik mokydavosi dirbti įvairius darbus, bet ir igydavo nemažai socialinio bendravimo įgūdžių. Talkose, kaip niekur kitur, atsiskleisdavo asmeninės žmonių savybės – darbštumas, kruopštumas, tvarkingumas, sąžiningumas. „*Namie, kai nieks nemato, gali ir patingėt kiek, bet kitur nuėjęs jau nepamiegosi – žmonės juoksis, sarmata bus didžiausia*“ (5), – teigė respondentas. Talkose vaikai buvo įvedami ir į tradicijų, papročių bei darbo apeigų pasaulį.

Ne tik pagalba darbuose, bet ir dalijimasis įvairiomis gėrybėmis buvo saistomas papročių. Žmonės, kurie dėl asmeninių savybių (nedraugiškumo, šykštumo) ar siek-

dami kuo didesnės materialinės naudos nesilaikė šios visuotinai priimtoms normoms, bendruomenėje buvo nemėgstami. Buvo tikima, kad papročio ignoravimas atsigręs prieš juos pačius:

„Kaimynas buvo toks poskūpis. Bet jo motina (o jie turėjo daug bičių) išnešiodavo visiems, kurie kaime neturi bičių, medaus. Paskui jis pradėjo tą medų pardavinėt ir neleido nešt, bet ji vis tiek nešė, nuo sūnaus nusukdavo. Sakydavo, jei bites laikysi ir su žmonėm nesu- gyvensi, nebūsi bičiuliai, tai bitės neis“ (17).

Tačiau, respondentų teigimu, tokių, kurie nepagelbėtų savo artimui, buvo mažai, daugelis bendruomenės narių stengėsi laikytis papročių bei krikščioniškosios moralės normų. Suaugusiųjų pavyzdys skatino ir vaikų norą padėti kitiems, gailėtingumą bei dosnumą:

„Mano mama buvo labai gailėstinga, priimdavo ir blogiausią ubagą. Priimdavo ir valgyt duodavo. Taip ir mes išmokom žmogui pagelbėt“ (23). – „Vaikai iš tėvų išmokdavo duot. Jei tėvai duos, tai ir vaikai dalysis“ (1). – „Tokia jau mada buvo, dalinties su kaimynais viskuo, ar šventės kokios, ar skerstuvės. Mano teta padarydavo labai gerą alų, tai per Velykas per visą kaimą dėdė išnešioja po ąsotį alaus. Kiaulę papjauna, prikepa daug vėdarų, prikrauna bliūdą ir nuneša visiem neturtingesniem, jau Mačiulienės siūsta. Vaikai jau matydavo, kad reikia dalytis, reikia padėt neturtingesniem“ (17), – pasakojo respondentai.

Tėvai sudarydavo sąlygas vaikams įsijungti į šalpos darbą, mokytis padėti, dalytis maistu. *„Mama palikdavo duonos, lašinių ar sūrio šmotelį, kad jeigu ateitų ubagas, tai paduotumėm. Tai mes nepasidalindavom, katras nuneš. Užjausdavom“ (10).* Kad tėvai, kur nors išeidami, visuomet palikdavo maisto elgetaujantiems, minėjo ne vienas respondentas. Gali būti, kad taip tėvai norėjo ne tik mokyti vaikus padėti kitiems, bet kartais ir apsisaugoti nuo per didelio vaikų dosnumo, stengdamiesi išvengti situacijų, panašių į papasakotą respondentės, pasiturinčio ūkininko dukters:

„Atsimenu, atvažiavo toks seniokas, būktai sudegė, ir rūbai, ir viskas sudegė. Bet su arkliu atvažiavo. Nieko namie nebuvo, turgun gal buvo išvažiuavę. Tai aš ką papuola, duonos kepalą išnešiau, lašinių pusę palties, kailinius tėtės labai gerus. Mama juokė, tėtė biškį ir barė: „Nu vaikeliuk, kaipgi tu šitaip duodi?“ – „Taigi jis sudegęs, nieko neturi“. Kaip jau režiau, tai režiau. Tėvas už kailinius tai pyko, labai geri kailiniai buvo“ (1).

Suaugusieji draudė vaikams šaipytis iš silpnesniųjų, neigaliųjų, vargingai gyvenančių:

„Mokindavo, kad neskriaustumėm mažesnių, nesišaipytumėm. Jeigu kuris rūbeliuku labai prastu, tai negalima pajuokt. Ir patys gi suprasdavom, kad anas dėl to nekaltas“ (22). – „Žmogus neturi būt savimeilis, pašaipūnas koks. Jei koks vaikas nesveikas, tai toki reikia užjaust, mylėt dar labiau kaip kitus myli. Saugok Dieve, negalima iš tokio juoktis“ (13), – teigė respondentai.

Draudimai buvo pagrindžiami ne tik krikščioniškosios moralės reikalavimais, bet ir tikėjimu, kad pašaipa gali sukelti panašias nelaimes:

„Jei žmogus nesveikas, šlubas, pusaklis ar su protu kas, užjaust reikia, gink Dieve, nesišaipyt. Sakydavo, kad gali ir mum taip atsitikt, tai, gink Dieve, nesijuokit. Nuo ligos ir lazdos niekas neapsaugotas“ (12).

* * *

Visas valstiečio gyvenimas buvo susijęs su žeme: „Žemės turi ir iš tos žemės gyventi, niekas nieko neduodavo, kiek užsiauginsi, tiek ir turėsi“ (4). Tačiau žemė buvo vertinama ne tik ekonomine prasme. Daugelis respondentų pabrėžė, kad vien iš žemės pragyventi buvo labai sunku, ypač trūko grynujų pinigų. Geriau gyveno tie, kurie vertėsi ne tik žemės ūkiu, bet ir amatais – siuvėjai, statybininkai ir t. t. Turėdami grynujų pinigų, jie galėjo juos investuoti į ūkį, vaikus išleisti į mokslus. Vis dėlto žemė buvo labai svarbi kaip tam tikras nepriklausomybės nuo kitų garantas:

„Žemė labai svarbu. Kad, atsiprašant, ir nusišikt žmogus savo žemės turėjo, ir tai džiaugėsi. Žemė buvo brangi. Norėjo nors kiek žemės turėt, nors savo daržą. Neturi, eina žmogus pas kitus“ (7).

Žemė buvo vertinama ir kaip tam tikras pastovumo, stabilumo simbolis, susiejantis kelias kartas. Žmonės jautėsi tvirtesni, žinodami, kad čia gyveno tėvai, seneliai, čia gyvens jų vaikai:

„Tėvas žemės nusipirko. Galvojo, kad vaikams, anūkams bent ką paliks, kokie namai gali sudegt, pinigai prapult, o žemė tai amžiams“ (17).

Tiek būties, tiek buities stabilumas turėjo įtaką ir vaikų ugdymui.

„Vaikai geresni buvo dėl to, kad kita aplinka buvo. Sava žemė, savas gyvenimas. Tas gyvenimas seniau kitoks buvo. Grūdai būdavo kaip saulė. Kai savo pasikepi, bet tai duona kaip saulė vienu grūdų. Seniau maistas kad ir prastesnis buvo, ale grynesnis. Girnų dabar nėra, o kai geležis miltus sumala, tai jau kitokie tie ir miltai. Kai girnom sumalta, duona išeina auksinė. Savo audinio ir apsiivilkimas kitoks. Žmonės buvo sveikesni. Tėvai buvo ne tokie neruotai, vaikai ne tokie išlepti“ (6).

Meilę žemei vaikai perimdavo iš tėvų:

„Tėtė tikintis buvo, bet ne taip kaip mama. Kai moteris sekmadienį išleisdavo bažnyčion, tai jis eidavo laukų apžiūrėt. O žinai, plotas didelis, virš 50 ha, bet kiek apeina, pasidžiaugia. Jam ant rankos rožančius, eina aplink javus, meldžias. Jam žemė buvo šventa. Būdavo, kad pasiima kartu ir mane. Einam, tylim, o taip gera, kad eini savo žeme, niekur kitur taip gera nėra“ (1), – ilgesingai atsiminė respondentė.

Panašiai kalbėjo ir respondentai, gyvenę prie miško:

„Man miškas ir dabar kvėpia, aš vis miškan noriu. Būdavo, pavasarį, kai nuveini, kaip gražu, é žibutės kad mėlynai žydi, é paukščių čiulbėjimas, man ir dabar tie balsai girdis. Tokie jų balsai, taip jie čiulbėdavo, taip malonus tas miškas. Būdavo, nueinu, ant kelmo atsėdu ir klausaus, klausaus. Atsiranda grybai, kiek tų grybų būdavo. Nueini palaukėn, prisrovei kibirą raudonikių kiek reikia – ir namo. Grybas prie grybo. Dabar taip neauga“ (15). – „Nueidavom miškan. Baisiai paukščių ten būdavo. Pavasarį baisus klyksmas ten paukščių, vienas tokiu balsu rėkia, kitas tokiu. Pavasarį gražu. Gegutė kukuoja, volungė gieda: „Ieva, Ieva, neganyk po pievą“. Paukšteliai gyvena sau, mes sau. Lizdų neliesdavom“ (7).

Tėvai skiepijo vaikams meilę gamtai, pagarbą augalams ir gyvūnams. Ypatingą gamtojautą, miško sudvasinimą atspindi šie respondento žodžiai:

„Miškas buvo kaip rojus ant šios žemės. Miškas yra viskas, miškas mus maitino: riešutai, uogos, grybai. Miškas išsaugojo mano brolius. Man ir medžių gaila, negaliu pjaut. Mama įskiepijo, kad neskriaus-tumėm medelių, be reikalo nelaužytum šakelių. Mes miške gyvenom, bet savo miško neturėjom, tas miškas buvo visų Roblių žmonių, tai jeigu mes padarysim žalą, bus blogai. Jeigu padarysim žalą, užpykdysim žmones, tai nebus ganiavos. Bet man ir pačiam... Būdavo, ieškau kokio grėbliakočio ir vis negaliu medžio nukirst, laimė, kad sausuolį kokį randi. Valdiškam miške buvo taip: ką nori daryk, bet neturėk nei kirvio, nei pielelės, rankom ką atlauši, tas jau tavo. Miškas kokio grožio gi buvo, rojus. Biednesni visus sausuolius išrinkdavo, tai miškas labai švarus buvo“ (14).

Žinoma, ir tuomet miškas kartais buvo vertinamas tik tiek, kiek jis galėjo duoti materialios naudos. Žemę kai kurie respondentai siejo tik su sunkiais, nesibaigiančiais darbais:

„Žemės neturėjom, bet aš žemės dirbt ir nenorėjau. Čia, matai, nuo tėvų. Kai tėvai nebuvo ūkininkai, tai ir mes nenorėjom. Tai, kad matydavom, kaip ūkininkai dirba – nuo saulės lig saulei. Nei šventės, nei ką. Tai javai, tai dobilai“ (2), – teigė respondentas, tačiau tuoj pat paminėjo, kad sava žemė – tai ir savo namų garantas.

„Žemės savo neturėjom, nuomojomės. Tėvas buvo stiprus, galvojo, kad užsidirbs ir pirsks savo žemę. Labai daug ir sunkiai dirbdavom. Kai persikėlėm kitur, tai žmonės net stebėjos, kiek mes dirbam, net buvo kalbų, kad šitie vaikai tiek dirbdami neaug. Norėjos savo žemės. Kai maži buvom, kraustymasis nebuvo labai svarbus, įdomu gi. O paskui jau norėjos apsistot vienoj vietoj“ (22), – pasakojo respondentė, kurios vaikystė prabėgo kraustantis iš vienos vietos į kitą.

Teritorinė tapatybė formavo ypatingą kaimo bendruomenės savimonę ir savi-voką. Sėslumas – vienas pagrindinių valstietiškos gyvenenos bruožų. Jis buvo vertinamas ir kaip doros apraiška. Fizinis sėslumas buvo tapatinamas su dvasiniu tvirtumu: „Tik nesustupėję iš vienos vietos kiton kraustės“. Kraustymasis iš vienos vietos į kitą neretai buvo siejamas su nedorumu: „Tik nesąžiningi vengia vienoj vietoj būt. Nepasitikėjo iš toliau atėjusiais“ (13). Įsikurti naujoje vietoje būdavo nelengva, kaimo bendruomenė nenoriai priimdavo naujus narius. Naujakuriai dar ilgą laiką būdavo „tikrinami“.

Iš dalies dėl klajokliško gyvenimo būdo ir dėl to, kad jis nebuvo susietas su žeme, Lietuvos kaimuose buvo nemėgstami čigonai, prekyautojai žydai. Riba „savas“ – „svetimas“ buvo brėžiama ir dėl nežinojimo, iš kartos į kartą sklindančių mitų, kai „svetimi“ buvo laikomi blogais, turinčiais piktų kėslų:

„Žydais gąsdindavo, kad, išeina, žydai pagaus ir tada bačkon indės ir nebebūsi gyva. Sakydavo, kad žydai vagia vaikus ir bačkon deda dėl kraujo“ (10). – „Jų labai negražios akys. Jiem krikščionių kraujo reikdavo. Ko gi macus taip kiša? Tam, kad krikščionis krikščionį valgytų“ (9). – „Pas mus dažnai nakvodavo čigonai. Supykdysi juos, laimė pabėgs“⁷, – apie vaikystės baimes pasakojo respondentės.

Baimė išsisklaidydavo, susidūrus su konkrečiais žmonėmis ir juos artimiau pažinus. Nors papročiai ir kitoniški, buvo minimos ir geros kitataučių savybės:

„Žydai labai pamaldūs buvo, ilgai poterius kalbėdavo. Žydas nieko beveik nevalgydavo, ką duodavo, jie patys išsivirdavo“. – „Bet žydu galva gera, kambariai jų švarūs“ (24). – „Buvo trylika krautuvų, trys lietuvių, dešimt žydu. Su žydais gerai sutardavom. Geri čia žydeliai buvo. Šeštadienį žydas negali nei degtuko uždegt, nei užpūst lempos. Duoda penkis centus. Užkūrei samavorą, duos arbatos stiklinę, macų“ (2), – pasakojo respondentai.

⁷ Ten pat, l. 4.

Vaikai netgi laukdavo žydų, čigonų – svečiai atnešdavę lauktuvių, papasakodavę kokių nors istorijų ar tiesiog savo buvimu pajavairindavę kasdienybę:

„Ateidavo žydai ir nakvodavo, jie gi supirkdavo viską. Ale tų jau nebijodavom. Laukdavom žydo labai, padalindavo vaikam žydas po baronką“ (10). – „Čigonai miškely vežimus pasistatydavo. Noris nuveit, gražu gi“ (9). – „Būdavo toks žydas Mendeliukas, tai anas visokių šposų prisakydavo, pagrodavo, padainuodavo. Biednas tas žydas buvo. Kol mažesni buvom, privengėm žydų, o paskui anas mum buvo priprastas, kaip savas. Labai dažnai pas mus nakvodavo, ba žino, kas priima, ne visi priimdavo“ (23).

Keliaujančius žydus, čigonus lietuviai pernaktoti priimdavo ir dėl svetingumo, ir dėl kitų priežasčių:

„Mes priimdavom čigonus. Kur jau jie nakvoja, tai ten jau nevagia, kaip sako, šeškas savų vištų nepjauna, jie eidavo per kaimą, ten jau vogdavo“ (12).

* * *

Beveik visų respondentų vaikystė susijusi su žemės reforma, kaimų skirstymu į vienkiemius. Jie galėjo palyginti savo gyvenimą kaime ir vienkiemyje. Dauguma teigė, kad vienkiemyje buvo geriau ūkininkauti:

„Matai, kaime su darbu sunkiau, kur žemė toli. Būdavo, mėslių vežam toliausiai. Vienkiemy tai visa kas aplinkui“ (18). – „Kaime režiais gyvenom, tos žemelės nedaug. Kur turtingesnis, to režis platus, o kitų tai siauručiai. Eidavo ežios, skirdavo kiekvieno režį. Nemokėsi art, tai iš to režio mažai kas ir liks. Galulauky nekas ir užaugdavo. Sunku buvo. Kai apie 1935 metus pradėjo keltis vienkiemiuosan, tai jau kita“ (12).

Kai kurie respondentai atskiresnį, privatesnį gyvenimą vienkiemyje vertino kaip pranašumą: *„Kai vienkiemy, vieni kitiems nekliūva. Sava žemė, rubežiai“ (12).* Tačiau daugelis pabrėžė, kad atstumas tarp sodybų ir žmonių tarpusavio bendravimą padarė nenuoširdų, neliko bendrumo jausmo, kai kaimynai dažnai būdavo artimesni net už gimines. Su kaimynų nutolimu nyko ir daugelis papročių bei tradicijų: *„Kaime geriau buvo, visi vienoj vietoj, visas kaimas. O kai išdraskė per laukus, viens nuo kito toli, jau nesusrinkdavo, nevakarudavo, nedainuodavo kartu“ (3).* S. Yla teigia, kad ūkinė reorganizacija nebūtinai reikalavo išardyti liaudies kultūros ir tradicijų židinius – kaimus, nes tai paskubino tradicijų nykimą. O tradicijų nykimas lėmė ir dvasinį bei dorovinį lūžį žmonių gyvenime⁸.

* * *

Liaudies pedagogikoje buvo nau-

dojamos įvairios **priemonės ir metodai**

⁸ Yla S. *Lietuvių šeimos tradicijos...*, p. 30.

vaikų dorinei sąmonei ir elgesiui formuoti. Ankstyvojoje vaikystėje labai svarbus buvo pratinimas. Respondentai pabrėžė, kad „*kaip mažas inpras, taip ir lig senatvės darys. Jeigu mažo nepripratinsi, tai didesniam jau sunku bus*“ (13). Pratinimas veikti pagal dorovinių normų reikalavimus, stropiai atlikti patikėtus darbus, vykdyti etiketo reikalavimus ugdė vaikų valią, formavo dorinius įpročius, reikalingus įsijungti į šeimos ir visuomenės gyvenimą.

Dauguma etnopedagogikos tyrinėtojų pabrėžia, kad tradicinėje kultūroje vaikų socializacija vyko daugiau stebint nei dalyvaujant. Tad itin reikšmingas metodas vaikų ugdymui buvo pavyzdys. Maži vaikai mėgdžiojo suaugusiųjų veiksmus, todėl vaikų akivaizdoje buvo vengiama elgtis nedorai, pyktis, keiktis. Tėvai koreguodavo vyresnių vaikų elgesį teiginiais, kad jie privalo būti tinkamas pavyzdys mažiesiems. Tačiau vaikams didžiausią įtaką darė ne pavieniai elgesio pavyzdžiai, o visos šeimos gyvenimo būdas, vertybinė orientacija.

„Tėvų pavyzdys svarbiausia. Tėvai neims nieko svetimo ir vaikai neims, o jei tėvai dairo ką naktim atsivežt, taigi vaikas gal mato, gal nemato, bet jau galvoja – ir man reikia čiupt“ (1).

Vaikų mąstymui bei elgsenai darė įtaką ne tik šeima, bet ir kitos socializuojančios jėgos. Nors nagrinėjamoju laikotarpiu tarp įvairių ugdymo veiksmų didelių prieštaravimų nebuvo, tačiau kartais šeimos ir, tarkim, bendraamžių bendrijos požiūriai į atskirus gyvenimo aspektus nesutapdavo. Apribojimais ir draudimais tėvai stengėsi apsaugoti vaikus nuo neigiamos bendraamžių įtakos, blogo elgesio pavyzdžių.

„Labai žiūrėdavo, kad su blogais draugais nesusdėčiau. Sakydavo, va tas vaikas geras, imk pavyzdį iš jo, va tas jau išdykesnis, su tuo nesusdėk. Būdavo ir tada visokių. Jei ką padarė negerai, visi žino, matė. Su šitais nesusdėk, jie jau kūrija [rūko] (12).

Rūkyti vaikai dažniausiai pradėdavo, mėgdžiodami suaugusių vyrų elgesį:

„Berniukai pažiūri – vyrai čia susėdo, susisukė iš kapšo išsiėmę tabokos naminės, kūrija, nu ir jiems reikia „pakūryt“ (12). – „Kai rūkai, tai jau išėina – vyriškesnis. Tokia buvo žydų pirtis už gelžkelio. Tai, būdavo, samanas iš sienos išitrauki, susisuki laikraštį ir plėši dūmą“ (2).

Tačiau didesnę poveikį vaikams darė ne paprastas mėgdžiojimas, o sąmoningas elgesys, patvirtintas žodžiu. Patarimus, įtikinėjimus, paaiškinimus, moralus siejo pamokymo sąvoka:

„Buvo, kad kiti ir tėvų neklauso. Kitos motinos su tokiais nebeleidžia ir draugaut, bet mūsų mama tai nedraudavo. Sakydavo, kad kiek sugebam, gerai pamokinkit“ (22). – „Ir blogą žmogų galima pataisyti. Pakalbi, pamokai, kitas kai mato, kad tu gerai darai, ir jis taip daro. Ir su vaikais taip. Geras vaikas ir blogesnę pamokyt gali“

(13), – teigiamo pavyzdžio, sustiprinto pamokymu, svarbą pabrėžė respondentės.

Sakytinių metodų veiksmingumą lėmė tai, kad žodžio galia buvo labai stipri, dažniausiai juo reiškėsi tėvų autoritetas:

„Tėvų žodis buvo šventas. Nebuvo taip, kad kaip aš noriu, taip gyvenu. Tėvelis pasakė: „Kad mano balsas būtų vykdomas – nevogsit, neištvirkaušta, mokinsitės ir būsit žmonės, o jeigu neklausysita, tai išeisit iš namų“. Ta antra mama nei mušė, nei barė, tik mokindavo, sakydavo, kad taip nedarytumėm, taip nedarytumėm“ (16).

Sąvokomis „gražu“, „negražu“ išreikšti pamokymai buvo veiksmingesni, jei juos lydėjo paaiškinimai.

„Kai paaiškina, jau kitaip supranti. Viskas buvo išaiškinta. Mama iš savęs viską ėmė. Papasakodavo, kaip ją augino. Tėvas tam karte ir mum rūščiai ką pasakydavo, ar ten susnerovė, ar ką... Bet tai paskui viską išsiaiškindavo. Vien tik taisyklingas išaiškinimas padėdavo“ (22), – pabrėžė respondentė.

Tėvų išmintingumas ir geranoriškumas buvo labai svarbūs:

„Su pykčiu, žinokit, nieko nepataisysi, tik gerumu, tik įtikint gali. Vaikas, kai tik išmoksta kalbėt, tai ir reikia jį mokint. Gražiuoju mokydavo, paaiškindavo, intikindavo. Jie mokino kažkaip iš tolo. Tai, vaikelį, tu šitaip, tu šitaip“ (11).

Vis dėlto tėvai ne visuomet turėjo laiko ir kantrybės aiškinti ir įtikinėti, o ir ne visus vaikus tai paveikdavo: *„Ne visiems tėvams ir ne su visais vaikais gražiuoju išėina“ (21), – teigė respondentė. Tad dažnai tėvai griebdavosi draudimų, bauginimų, barimo, pajuokdavo ar kitaip bausdavo: „Buvo drausmė. Vaikus labai drausdavo – ir tas negerai, ir tas negerai“ (11), – teigė respondentė. Ypač drausdavo mažesnius vaikus, siekdami juos apsaugoti nuo netinkamų polinkių ir įpročių. Neretai buvo vartojami daugeliui Lietuvos vietovių būdingi sentencinio pobūdžio draudimai, kaip antai:*

„Nespjauk vandenin, tai pačiai reiks gert“ (6). – „Vandenin negalima myžt, po smerčio laižysi karštą akmenį“⁹. – „Negalima atbulam eit, išėina, jei eini atubulas, mamai smertį mieruoji, nu kiek metų gyvens“ (19). – „Sakydavo, piršto aukštyn nekelkit, Dievui akis išbadysit. Vandenin nespjaukit, kai numirsit, reiks visas išgert. Visaip vaikus baidydavo“ (10).

Ne tik drausdavo, bet ir baugin-
davo, ypač jaunesnius vaikus. Dažnai

⁹ LII ES, b. 853, l. 45.

bauginimais būdavo siekiama mažus vaikus apsaugoti nuo nelaimingų atsitikimų. Kad vaikai vieni nenuklystų į mišką, buvo bauginami vilkais:

„Kad neitumėm prie balos, sakydavo, ubagas intrauks, šulinin negerai dabot“ (12). – „Kad prie balos neitumėm, tai gąsdindavo, kad intrauks varlės. Kai mažas, tai ir varlės bijai (4). – „Bijodavom raganų. Buvo tokia bala krūmais apaugus, tai sakydavo, kad ten gyvena raganos. Bijodavom ir neidavom. Kad niekur nebėgiotum, rugiuosan nelįstumėm, nebraidytumėm, sakydavo, kad žvėris gali sudraskyt, vilkas. Čia kai suvis maži buvom“ (10), – pasakojo respondentai.

Vaikai būdavo bauginami, kad paklustų:

„Vaikus gąsdino ir velniais, raganom. Sakydavo, jeigu neklausysi, ateis ragana ir išsineš. Taip tai nereikėdavo daug ir sakyti, kartą du pasakė ir jau bijojai“ (8). – „Kai katras neklauso, buvo gal ir tokių kalbų – ateis žydas, ar ubagas, ar čigonas“ (18).

Pasak respondentų, anuomet mažesni vaikai bauginimams buvo labiau imlūs:

„Tada nei tų knygų buvo, nei ko. Dabar tai vaikai viską žino, o tada kaip pasakė, ir tikrai gal taip ir yra, ir klausai, ir bijai“ (12). – „Seniau vaikai nebūdavo tokie drąsūs kaip dabar, jie kaip ir privengdavo“ (3). – „Anksčiau vaikai mažiau žinojo, mažiau kur išeidavo“ (13). Tad, teigė respondentas, „jeigu bijo, gera ir baidyt“ (5).

Tačiau buvo ir tokių vaikų, kurių *„ir velniu nepagąsdinsi“ (18)*. O velniu ir pragaru vaikai buvo gąsdinami gana dažnai: *„Jei kas, pirmoj eilioj pekla gąsdino, degsit pekloj. Sunkiai įsivaizdavom, kas ta pekla, bet vis tiek bijojom“ (12), – pasakojo respondentas. Tačiau kai kurių vaikų vaizduotė buvo itin laki, tėvų gąsdinami jie labai įsibaimindavo:*

„Gąsdindavo velniu. Būdavo tokia lektarnia [žibintas], ją nešdavos tvartan, tai ant jos nupaišytas toks velnias su šakėm. Viešpatie, kaip mes šito velnio bijojom. Naktį nuo keturių eidavo kult. Mus palieka prie vaikų. Tai šitą velnią inbeda sienon, kai reikia eit prie vaiko, kaip šito velnio bijau. Velnias tai blogas, gąsdindavo velniu, sako, nudurs su šakėm ir išneš, jeigu blogas būsi, jeigu neklausysi, jeigu vaikas verkia ir tu jo nepasupsi“ (10).

Ne mažiau nei velnio reikėjo bijoti ir Dievo. Ilgą laiką net Bažnyčios mokyme Dievo baimė buvo minima dažniau nei Dievo meilė. Tikėjimas buvo paremtas dievobaimingumu: *„Bailė tokia buvo. Tikėjimas labai stiprus. Bijojė žmonės Dievo. Bailė buvo, blogai darysi, griekas, Dievas nepadės“ (8)*. Tėvai piešdavo vaikams visa stebinčio, visa matančio ir baudžiančio Dievo paveikslą:

„Jeigu užsigauni, tai sakydavo, kad neklausėm Dievo, už tai ir nubaudė. Reikia bijot Dievo. Jeigu bijai, tai ir myli“ (10). – „Sakydavo, kad ir Dievas viską mato, kad jei šiandien nenubaus, tai vėliau kentėsit. Jei Dievulis nuskriaudžia, tai, žinok, ne be reikalo“ (13). – „Kai perkūnija griaudžia, aiškindavo, kad Dievulis koroja [baudžia]“¹⁰.

Vaikai bijojo ne tik Dievo ir nuodėmės, bet ir kunigo:

„Ką negerai padarysi, griekas, reiks kunigui pasisakyti, kunigas išrišimo neduos“ (8). – „Eini išpažinties, tai kunigui, žinok, ne visąlaik ir intropyt muožna [įtikti galima], nežinai, nei ką pasakyti, nei kaip pasakyti“ (7).

Vieni respondentai teigė, kad baime pagrįstas paklusnumas ir paties vaiko sąžinės lemtas apsisprendimas vienas kitam neprieštaravo: „Jeigu yr, vaikeli, bailė, tai yra ir sąžinė. Jeigu aš bijau, tai ir nedarysiu to, o jeigu nieko nebijosiu...“ (8). Pasak kitų,

„sąžinė svarbiau nei baimė. Kai blogai padarysi, tai kaipgi pačiam gyventi reikės, kas kad niekas nesužinos. Meilė Dievui buvo. Baimė tada, kai blogai darai, kai nenusidedi, tai ir Dievo bijot nereikia. Mum taip sakydavo“ (22).

Bauginimai veikė jausmų sferą, tačiau dažnai norimas efektas būdavo trumpalaikis, o jų daroma žala – buvo akivaizdi: buvo ribojamas vaikų iniciatyvumas ir savarankiškumas, traumuojama jų psichika. Buvo tikima, kad tai gali sukelti ir fizinių negalavimų:

„Nuo išgąščio ir nervų daug visokių ligų prasdėdavo. Dėl to niekas mūsų negąsdino. Nebuvo tokios durnos mados. Nu kaipgi vaiką gąsdinsi, susirgti vaikas gali“ (1). – „Kaipgi vaiką gąsdinsi, taigi anas bijos, naktį jam sapnuosis, liga do kokia prasdės“ (6), – teigė respondentės, pridurdamos, kad „negalima vaikų ir keikt, jeigu keiksi, tai ir prakeiksi. Jeigu sakysi „durniau“, tai gali ir atlikti durnas. Su žodžiu reikia atsargiai“ (6).

Daugumos respondentų nuomone, gąsdinti buvo galima tik realiais dalykais, iš kurių veiksmingiausias – rykštė:

„Būdavo prie durų rykštė palubėj. Daugiau tai niekuo negąsdindavo“ (6). – „Kam reikia gąsdinti. Tėvai protingi negąsdino. Jeigu buvo reikalas, yra žabas, yra diržas“ (16). – „Būdavo žabas unkištas, kad visi matytumėm. Bijodavom ir lupt nereikėdavo“ (10).

Vaikus fizinėmis bausmėmis bausdavo tėvai. Pasak respondentų,

¹⁰ LII ES, 1. 59.

„prieš vaiką ranką pakelt gali tik tėvas ir mama. Svetimas žmogus ateidavo, pasakydavo tėvams, tada jau tėvai bausdavo. Kai vyresni mažesnius auginom, tai kad neklauso, reikia tėvam pasakyt, mes negalim patys baust“ (11). – „Baust daugiau teisę turėjo šeimos galva. Bobutė ir diedukas lupdavo tik tada, kai tėvas liepdavo. Tėvas išeina, sako, kad jeigu neklausysim, tada su žabu šertų. Bijom tėvo ir žabo, tai ir nereikėjo šert. Mamų tai, matai, širdis kitokia, pabara, pabara“ (8). – „Broliukas buvo susidėjęs su tokiais draugais, rūkė jie. Atbėgo kaimynė, našlė ana buvo, jos berniukai ten irgi buvo, tai sako tėveliui: „Jeigu jau nutovėsi, tai aplupk“. Tėvelis sako: „Ne, jeigu jau savo be lupimų mokinu, tai kaip aš svetimą lupsiu. Jūm tik dabar atrodo, kad gerai būtų, kad palupčiau, o paskui atrodys, kad gal per daug sušėriau. Nereikia lupt, reikia kitaip mokint“ (22), – pasakojo respondentė.

Mažesnius vaikus vietoj rykštės dažnai klupdydavo kampe, neretai, kad bausmė būtų skaudesnė, papildavo žvyro ar žirnių. Nuo šios bausmės išvaduodavo atsiprašymas, tačiau kartais vaikai jausdavosi nepelnytai baudžiami, todėl pykdavo ir nenorėdavo atsiprašyt:

„Kai neklausai – paklupdo. Pusvalandį paklūpi, atsiprašai. Anksčiau neatsiprašinėji, užsispyrimas toks, misliji priveiksi. Nė velnio nepriveiksi“ (2).

Kartais nusižengusius gelbėdavo kiti vaikai:

„Mes labai gerai sugyvenom. Kai mažiukai būdavom, ir apskųsdavom vienas kitą, bet retai. Labai vienas kito gailėjom. Broliukas ko tai nedavė sesutei, tai sako: klaupk ant žirnių, kad keliukai skaudėtų. Tai labai turi klausyt, jis atsiklaupė, liūdnam galvelę nuleidęs klūpo. Pati mažoji sesutė žiūrėjo į tą broliuką, nuėjo ir ji šone atsiklaupė ir klūpo. Mama nususukus tik nusijuokė, prie vaikų tai neparodė. Paskui jau sakius, kad dar biškį būtų davus paklūpėt, bet kai tokia užuojauta, tai kaip ir pagailo, jau, sako, tam kartui užteks“ (22), – pasakojo respondentė.

Tačiau „nusidėjėlių“ užstoti kitiems suaugusiems buvo draudžiama: „Kai vienas baudžia, o kitas pagaili, tai čia jau gadinimas“ (12), – teigė respondentas.

Bausmių neišvengdavo nė vienas vaikas. Pasak respondento, „už vieną luptą dešimt neluptų duoda. Taip yr“ (2). Tačiau klaidinga manyti, kad liaudies pedagogika – tik „rykštės pedagogika“. Daugeliu atvejų mušimas buvo išskirtinė bausmė už rimtus nusižengimus, kai kildavo pavojus savo ar kitų gyvybei, sveikatai, turtui. Bausdavo ir už nepaklusnumą. Bausmė buvo veiksminga, jei buvo savalaikė, pagrįsta, ne per dažna ir ne per žiauri.

„Kai kurie tėvai vydavo ir su botagu, kai duoda per kojytes, tai net rungai stovi. Tada vaikai jau ir nesako tėvam nieko, bijo bausmės,

bet paslapčiom visko padaro“ (22). – „Baimė tai žiauri, žinai, vaikas tada ir pasipiktint gali, kad skaudžiai muša, tada jau niekas nepadės“ (13), – teigė respondentės.

Bausmės veiksmingumą stiprindavo gėda dėl jos: *„Lupdavo prie visų, nesvarbu, kad yra koks žmogus, jeigu nusdėjai, tai ir atkentėsi. Sopa ir dar sarmata didžiausia“ (10). Vengdami gėdos ir viešos pajuokos, vaikai stengėsi daugiau nenusikalsti, nes kitaip – „ką žmonės pasakys?“ Žmonių nuomonė Panemunėlio valsčiuje buvo gana svarbi. **Viešoji nuomonė** reguliavo šeimos santykius su bendruomene. Šeima, auklėdama vaikus, taip pat rėmėsi viešąja kaimo nuomone, kaip priimtino vaikų elgesio vertinimo etalonu. Tėvai viešąja nuomone sustiprindavo savo autoritetą, pagrįsdavo savo reikalavimų svarbą:*

„Tėvai sakydavo, ką žmonės pasakys, jeigu jūs būsit blogi, tėvų neklausysit. Ko tada, šunio, bėgančio keliu, klausysit? Turit tėvų klausyt be jokių kalbų, tada ir žmonės nieko nesakys. Tėvai blogo nemokys“ (11).

Viešoji nuomonė buvo viena pagrindinių tradicinių dorovės normų saugotojų bei žmonių elgesio vertintojų. Tačiau ji negali būti tapatinama su gandais ir paskalomis. Tradicinė dorovė buvo nepakanti paskalų nešiotojams. Daugeliu atvejų buvo svarbu ne tik tai, „ką žmonės pasakys“, bet ir kokie žmonės pasakys:

„Būdavo kaime ir pletkininkų, reiškia, ana jau teisybės nepasako, ne šiaip kad naujienų papasakoja, bet prideda ir savo. Tai tokių žmonės jau negerbdavo, sakydavo: „Ai, pletkininkė, nėr ko jos klausyt“. Negali tokia tikėt, gal ji ir teisybę sako, bet žmonės jau kitaip galvoja“ (17).

Tik iš pirmo žvilgsnio tradicinė dorovė gali atrodyti paviršutiniška. Kaimo žmonės skyrė pabrėžtiną dorovingumą nuo tikrosios vidinės doros. Nors daugelis respondentų teigė, kad buvo svarbu, „ką žmonės pasakys“, bet, jų nuomone, daug svarbesnė paties žmogaus sąžinė. Žmogus privalėjo kitus saugoti nuo nusižengimų, bet pirmiausia privalėjo vengti paviršutiniškumo savo ir kitų atžvilgiu. Sąžiningumas, teisingumas ir tiesumas – bene svarbiausios to meto doro žmogaus savybės:

„Doras žmogus teisingas turi būt, ne šmeižikas, ne apkalbinėtojas kur nereikia. Gal žmogus teisingai, gal ir neteisingai daro, negalima ant jo purvo pilt. Aš ir dabar saugau save. Akysan teisybę gali pasakyt, bet ne už akių“ (16).

Viešoji nuomonė buvo ne tik smerkianti, bet ir palaikanti. *„Kad geras vaikas, tai svetimi pagirdavo. Savi girdavo su mieru, sako, negalima savo vaiko labai girt, nors savas vaikas visada geras“ (10), – teigė respondentė. Socialinis palaikymas, pagyrimai ir dovanos buvo labai svarbūs vaikų ugdymui. Dovanos buvo retos, tad prisiminimai apie jas itin ryškūs:*

„Tėvelis retai gastingiausiai [dovanų] atveždavo, tokių dul dul dūdelių. Padalindavo. Tai reikia duot mamai atsikąst, tėveliukui. Jie nedaug ir kąsdavo“ (9). – „Atveždavo mum baronkų labai skanių. Dabar pagalvoju, kad gal labai skanios buvo dėl to, kad mažai buvo. Bet ne, tikrai skanios buvo. Žydai labai skanių iškepavo. Ir saldainių tokių susuktų atveždavo. Tas baronkas mažajai ant kaklo užkabindavo ir liepdavo pasdalint. Mus mokindavo dalintis taip, kad nei vienas kito nenuskriaustumėm“ (22).

Pagiriama ar apdovanojama dažniau būdavo ne už gerą elgesį, šis buvo traktuojamas kaip savaime suprantamas dalykas, o už gerai padarytą darbą:

„Vaikų niekas necackindavo. Vaikas turi būt geras, tėvų klausyt. Va, kai darbą gerai padarai, tada pagirdavo, dar ir paglostydavo“ (18).

Sistemingiausia ir veiksmingiausia ugdymo priemonė buvo darbas. Būdami nuolat užimti, vaikai išvengdavo įvairių negerovių.

„Darbas apsaugodavo nuo išdykumo, pareini – ir jau tik gult“ (12). – „Žmonės buvo užimti, visi dirbo, tai neturėjo laiko pijokaut ir latravot“ (2). – „Darbą, kai darai, negalvoji apie blogumą. Darbo kai turėsi, blogais keliais neturėsi kada eit. Kas tik gali, turi dirbt. Vaikai, kai dirba, būna geresni“ (13). – „Vaikus griežtai auginu. Žiemą mokyklon, vasarą ganyt. Kada gi eisi zbitkų dirbtų, vogtų ar do ko, taigi nelaisvoas, ažuimtas“ (18), – teigė respondentai.

Kartais tėvai darbą naudodavo ne tik kaip apsaugančią ir drausminančią priemonę, bet ir kaip bausmę: „Kai sunkiai padirbsi, tai daugiau blogai nedarysi“ (11). Tuomet buvo pavedami sunkesni ar vaikų ypač nemėgstami darbai.

* * *

Nors ugdymą valstiečių šeimoje galime apibrėžti kaip sąmoningą ir tikslingą suaugusiųjų poveikį bręstančiai kartai, tačiau didžiausią įtaką darė ne atskiri metodai (pratimas, pamokymai, sustiprinti draudimai ir bauginimai, viešoji nuomonė, išreikšta pajuoka ar palaikymu, pagyrimu, fizinės bausmės ir t. t.), o vientisas ir harmoningas gyvenimas šeimoje bei aplinkoje. Sistemingumas, tikslingumas ir ryšys su gyvenimu – pagrindiniai tradicinio ugdymo principai. Svarbus ir saugos principas, jis ypač būdingas jaunesnių vaikų ugdymui. Tada vaikų socializacija dažniau vykdavo stebint, o ne dalyvaujant. Pasak respondentų, „vaikai žinojo savo vietą, buvo tvarka“. Tvarkos sąvoka išreiškė ne tik išorinį tvarkingumą, bet ir vidinę darną, susijusią su vieta, laiku, aplinkiniais ir pačiu savimi. Sėkmingo ugdymo pagrindas buvo emocinė šeimos atmosfera, tėvų ir vaikų santykiai, paremti abipuse pagarba bei rūpestingumu, vaikų tarpusavio bendravimas, sutarimas. Ugdymo kryptį ir turinį lėmė religija bei valstietiškoji gyvensena. Dekalogas ir darbas buvo pagrindiniai vaikų ugdymo centrai. Svarbiausiais laikyti ketvirtasis Dievo įsakymas – „gerbk savo tėvą

ir motiną“, septintasis – „nevok“, aštuntasis – „nekalbėk netiesos“, šeštasis – „nepaleistuvauk“, penktasis – „nežudyk“ ir Didysis Dievo įsakymas, liepiantis mylėti savo artimą.

Ugdant vaikus labiau buvo atsižvelgiama į vaikų amžių, o ne į jų lytį. Svarbi buvo ir kiekvieno vaiko prigimtis, jo charakteris.

Pasakojo:

1. Venceslava Balaišienė (Janutėnaitė), gim. 1922 m. Pliáuonos k., Skāpiškio vls., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
2. Vytautas Bimbiras, gim. 1922 m. Panemunėlio Panemunėlio gelžk. st., gyv. ten pat.
3. Valerija Bimbirienė (Buckutė), gim. 1928 m. Vilių k. gyv. Panemunėlio gelžk. st.
4. Genovaitė Bulovaitė, gim. 1920 m. Vilių k., gyv. ten pat.
5. Petras Gasiūnas, gim. 1915 m. Uvainių k. Pandėlio vls., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
6. Emilija Juškevičienė (Čypaitė), gim. 1922 m. Vėbriškių k., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
7. Antanas Juškevičius, gim. 1912 m. Stramiliškio k., Rokiškio vls., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
8. Apolonija Kaulakienė (Šiaučiūnaitė), gim. Kavārsko k., Ukmergės r., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
9. Bronislava Karavickienė (Mažeikytė), gim. 1914 m. Gireišių k., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
10. Genovaitė Krisiukienė (Bitinaitė), gim. 1922 m. Gireišių k., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
11. Stefanija Kriūkienė (Kairaitė), gim. 1924 m. Petrōšiškio k., Kamajų vls., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
12. Vladislovas Kubilius, gim. 1926 m. Vilių k., gyv. ten pat.
13. Ona Puriškienė-Kairaitė, gim. 1918 m. Petrōšiškio k., Kamajų vls., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
14. Vladas Pivoriūnas, gim. 1927 m. Neviėrių k., Kamajų vls., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
15. Kazė Pivoriūnienė (Pekšytė), gim. 1927 m. Ažūmiškio k., Panemunėlio vls., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
16. Birutė Pranskūnienė (Lapinskaitė), gim. 1923 m. Legišio k., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
17. Ona Skipskienė (Naujikaiė), gim. 1921 m. Rybōkų k., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
18. Kazimieras Staskonis, gim. 1912 m. Šetėkšnių k., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
19. Albina Staskonienė (Burbulaitė), gim. 1918 m. Uvainių k., Pandėlio vls., gyv. Šetėkšnių k.
20. Bronislova Strumskienė (Šeinauskaitė), gim. 1926 m. Bajōriškių k., gyv. Šetėkšnių k.
21. Emilija Šukytė, gim. 1922 m. Juřkupių k., gyv. Šetėkšnių k.
22. Janina Tuitienė (Juknaitė), gim. 1929 m. Ramanauskų k., gyv. Panemunėlio gelžk. st.
23. Julė Tumėnienė (Valaišytė), gim. 1918 m. Gučiūnų k., Kamajų vls., gyv. Panemunėlio g. st.
24. Antanas Vilimas, gim. 1918 m. Panemunėlio gelžk. st., gyv. ten pat.

Vaikų žaidimai

Alminta Rudytė

Vaikai žaidžia, žaidė ir žais. Panemunėlio ir Augustinavos vaikai ne išimtis. Galbūt atsiras ne vienas tėvelis ar senelis, kurie bus įsitikinę, kad būdami vaikai jie žaisdavo daugiau ir gražesnius žaidimus nei dabartiniai vaikai, ir iš dalies galbūt jie bus teisūs, bet tik iš dalies, nes vaikai nenustojo žaisti, nors ir gyvena kitokiame pasaulyje, nei augo jų tėvai ir seneliai. Žinoma, žaidimai keičiasi, atsiranda tokių priemonių praleisti laisvalaikį, apie kokias dabartinių vaikų tėvai ir juo labiau seneliai nė nesvajotojo (pavyzdžiui, kompiuteris). Žaislų gausa ir jų pasirinkimas, televizorius veikia ir vaikų žaidimus, tačiau vaikai yra vaikai ir daugelis jų žaidimų primena tuos žaidimus, kuriuos žaidė jų tėvai ir seneliai. Todėl manau, jog ne tik įdomu, bet ir vertinga papasakoti apie Panemunėlio ir Augustinavos vaikus bei jų žaidimus ir pabandyti, kiek leidžia dviejų ekspedicijų Panemunėlio apylinkėse surinkta medžiaga (mano – „Versmės“ leidyklos 2001 m. ekspedicijoje ir Romo Diglio – 1979 m. Vilniaus universiteto kraštotyriminkų ramuvos ekspedicijoje), palyginti dabartinių vaikų ir jų senelių ar net prosenelių vaikystės žaidimus. Daugiau kalbėsiu apie dabartinius vaikus, nes jie, vaizdžiai tariant, žaidžia dabar, o vyresniesiems mano pateikėjams teko leisti į prisiminimus. Be to, laikui bėgant daug kas užsimiršta.

Vaikui žaidimas yra pagrindinė (kūrybinė) veikla, būtina jo psichikos raidai. Žaidimai dažniausiai skirstomi į vaikų, jaunuolių ir suaugusiųjų žaidimus. Aš ketinu kalbėti vien tik apie vaikų žaidimus, nors griežtą ribą šiuo atveju sunku nubrėžti. Galbūt tam tikra prasme ją savaimė nubrėžia mano pašnekovų amžius. Jauniausiam mano mažajam pateikėjui buvo penkeri, vyriausiajai – keturiolika metų.

Skaičiuotės. Dažnai prieš žaidimą tenka susiskirstyti komandomis. Čia vaikams į pagalbą ateina skaičiuotės. Prieš sportinį žaidimą, pavyzdžiui, krepšinių ar futbolo, išrenkami du vaikai, komandų kapitonai, kurie eina *tip topus* – jie sustoja vienas prieš kitą, vienas, dėdamas kojas vieną už kitos, sako „tip“, o kitas „top“. Kuris pirmas užmina kitam koją, tas pirmas renkasi į savo komandą žaidėją. Pasak vieno berniuko, pirmiausia kapitonas į komandą renkasi stipriausius vaikus, nesvarbu – draugas ar ne, o mergaitės lieka paskutinės (Aurimas, 11 m.). Visiems žaidimams tinka paslaptinga skaičiuotė: „*En den du*“ arba tokia skaičiuotė: „*Skrido oro lėktuvėlis, jam sugedo motorėlis, kiek reikės vinių, pasakysi tu*“. Tuomet nurodytas vaikas pasako skaičių, kuris nulemia, kas bus išskaičiuotas. Kai vaikų nedaug, patogų mesti „*po marskomu*“: sustoję keli vaikai kartu purto ranką ir vienu metu parodo ženklą, simbolizuojantį žirkles, šulinį, dangtį arba akmenį.

Žiemos žaidimai. Žiema – ypatingas metas vaikams, pati gamta suteikia žaidimams nepaprastos medžiagos – sniego. Apie žiemos žaidimus labai panašiai pasakoja tiek dabartiniai vaikai, tiek jų seneliai. Ir vieni, ir kiti mini sniego senius, sniego pilis, mėtymąsi sniego gniūžtėmis (karą), važinėjimąsi rogutėmis ir čiuožinėjimą pačiūžomis, slidinėjimą slidėmis arba tiesiog voliojimąsi sniege. Tarpukario vaikai ne visi turėjo rogutes, pačiūžas, slides. Štai viena moteris sako: „*Rogių neturėjom, žiemą nueidavom ant ledo, neturėjom čiuožių*“ (Emilija Juknienė, g. 1911); kita moteris prisimena: „*Rogutės, jeigu savo gamybos, tėtis bus geras, padarys, a pirkt nieks*

nepirko” (Joana Kaulakienė, g. 1921). Vis dėlto beveik visi šios kartos pašnekovai minėjo rogutes, o keli vyrai net prisiminė nepaprastai sniegingas žiemas: „*Su rogutėm, tai kai jau kalnų būdavo, mat seniau gi pripusto lig stogų, būdavo nu tai nuo stogo tu važiuoji pakalnėn unt rogučių*” (Petras Gasiūnas, g. 1915); arba „*O taip rogelėm kaip duodies, tai tiesiai į priemenę ir įvažiuoji, o tai būdavo sniego*” (Kazimieras, g. 1924). Zofija Mulvinienė (g. 1923), kilusi iš Neviėrių kaimo, prisiminė: „*Ant ledo žaisdavom, padarydavom, į ledą įkasa kokį kuolą, ant to kuolo užmauna stebulę, prie tos stebulės pritaiso tokią kartį, prie tos karties rogutes, ir tada suka ir važinėjam aplinkui. Man bevažiuojant galvą pramušė*”. Taigi žaidimai kartais įgydavo ne tik įdomių, bet ir pavojingų formų. Kazys Pečiūra (g. 1917) pasakojo: „*Žiemą nubėgdavom ant ledo. Mama nelabai noriai išleisdavo, o tėvokas vis bardavo: apavą daužai. Medinės pačiūžas, apačioj vielos, labai gerai būdavo viedro lankas. Ant vienos kojos užsiriši ir važiuoji. Sušalę – ant pečiaus. Rudenį dar ir įlūždavom. Mama su diržu per nugarą: „A, gerai, gyvates, gal kitąkart neisit*”.

Dabartiniai vaikai irgi mini slides, pačiūžas, o pirmiausia – rogutes. Jie noriai važinėja rogutėmis, kai kurie, kad būtų įdomiau, sugalvoja važiuoti ant rogučių atsistoję. Viena mergytė pasakoja: „*Man irgi patinka atsistojus, pabandžiau, vieną kartą dribau, kitą – jau nebe.*” (Sonata, 9 m.). Kita, mažesnė mergytė Rūta (7 m.), prisipažino, jog ji taip nevažiuoja, nes bijo. O štai vienas berniukas papasakojo: „*Nuo kalno čiuožinėjam, žaidžiam, atseit susprogs tos rogės kaip mašina, paimam ir šokam, kai labai greit rieda, biški užsigaunam, bet tai...*” (Darius, 11 m.). Dabartiniai vaikai kur kas dažniau nei jų seneliai pasakoja, jog lipdo ne tik „sniego senius besmegenius”, bet ir sniego „pilis“. Beje, sniego pilis daugiau linkę statyti berniukai nei mergaitės, gal tai tiesiog dėl to, jog mergaičių pastatytas pilis berniukai tuoj pat sugriauna; žinoma, pasitaiko ir atvirkščiai. Vaikai pabando padaryti ir įvairesnių kompozicijų: „*Kartais taip užėina noras skulptūrą padaryt, kaip ten būna nuotraukose, bet nelabai kas išėina.*” (Elinga, 14 m.). Spontaniškiausias ir dinamiškiausias žaidimas žiemą – sniego karas. Apie apsimėtymą gniūžtėmis pasakojo visi pašnekovai, dažnai berniukai apmėto mergaites ir atvirkščiai, būna visaip. „*Mes pasidarom sniečkų daug daug ir tada mėtomės, pavoyzdžiui, vienoj pusėj mergaitės, o kitoj berniukai, ir mergaitės prieš berniukus, o kaip mokykloj, tai jie kariauja berniukai su berniukais, o po to jau mus pradeda mėtyt, mes tyčia jiems numetam, kad mus tik pamėtytų*” (Inga, 8 m.). Kartais toks karas įgyja ir pavojingesnių formų: „*Kai kada karą užpykę surengiam, kai kada akmeniukų susirandam, indedam, tada su sniegu apvoliojam ir mėtomės*” (Rūta, 7 m.). Ta pati mergaitė sakė, kad gali vietoj akmenuko įsidėti ledo gabaliuką. Tačiau dažniausiai vaikai mėtosi paprastomis sniego gniūžtėmis.

Žaidimai namuose (arba ramūs žaidimai). Žiemą, kaip ir vasarą ar kitu metų laiku, kai būna prastas oras, vaikai žaidžia namuose. Tuomet jie renkasi ramesnius žaidimus, kuriems reikia mažesnės erdvės, arba žiūri televizorių, skaito knygas, žaidžia kompiuterinius žaidimus. Vis dėlto žaidimai vaikams iki 10 metų amžiaus dar yra svarbesni nei knyga ar televizorius. O kompiuterinius žaidimus labiau mėgsta berniukai. Mergaitės žaidžia su lėlėmis, berniukai – su mašinytėmis; taip pat yra ir kitų įvairiausių žaislų bei žaidimo priemonių: kortos, kauliukai ir t. t. Vaikai mėgsta rinkti įvairius popieriukus, lipdukus, užsienietiškus pinigus ar tiesiog gražius akmenukus. Neretai savo surinktais „lobiais“ mainosi tarpusavyje.

Kalbant apie žaidimus namuose, reikia pažymėti, kad juose dažniausiai dalyvauja nedaug vaikų: broliai ir seserys, kartais – artimiausi kaimynai. Daugiau į namus vaikų prisirenka per gimtadienius, tuomet ir žaidimai esti kiti.

Viena iš pagrindinių mergaičių žaidimų namuose priemonių yra lėlė. Tarpukario Lietuvoje Panemunėlyje ir jo apylinkėse gyvenę vaikai pirktinių žaislų beveik neturėdavo. Mergaitės pačios ar su vyresniųjų pagalba pasisiūdavo medžiagines lėles arba pasidarydavo jas iš aplinkos teikiamų medžiagų: aguonų, ajerų, ryžių, medžio.

„Gal didesnę iš ajerų lėlytę pasidirbdavom. Išrauni, iš šaknų kaseles nupini, skarytę apriši, iš skepetaitės undaroką, laiškų nupjau ni“ (Akvilė Staniokienė, g. 1911 m.). *„Tėvas išdroždavo iš pagaliukų, aprengdavo rūbų skiautėm“* (Zofija Mulvinienė, g. 1923 m.).

„Buvo iš Amerikos grįžęs dėdė ir dovanojo didelę lėlę, vat kaip vaiką, tai tėvelis padarė ratelius ir mes tą lėlę vežiodavom. <...> Lėles darydavom iš visko, net iš aguonos, aguonos kai žydi, tai išverčiam šitą apačion lapukus, a čia galvutė, kelnytės, a čia lėlytė“ (Ona Skipskienė, g. 1921 m.).

Dabartinėms mergaitėms lėlių tėveliai gali nupirkti tiesiog artimiausioje parduotuvėje. Jų būna įvairių: vienos vaizduoja kūdikius, kitos – barbės – suaugusias paneles; galima žaisti su popierinėmis lėlytėmis, piešti joms suknelės, rengti jas. Nors dabar ir nebereikia didelio kūrybingumo lėlei gauti, mergaitės žaidžia su lėlėmis ne mažiau kūrybingai nei jų senelės. Dažniausiai žaidimai su lėlėmis atkartoja aplinkinį pasaulį taip, kaip vaikai jį supranta, todėl vienas iš mėgstamiausių mergai-

Deividas ir Rima žaidžia „Parduotuvė“. Aut. nuotr. 2001 m.

Draugės Deimantė ir Jolita. Aut. nuotr. 2001 m.

čių žaidimų yra „Namai“. Jie žaidžiami labai įvairiai: gali žaisti tiesiog viena mergaitė su lėle, tuomet ji bus „mama“, o lėlė – „vaikas“, tačiau kur kas smagiau žaisti, kai mergaičių yra daugiau, tuomet „mamos“ su savo „vaikais“ gali eiti viena pas kitą į „svečius“, į „miestą“ ar kur kitur, dalytis išpūdžiais. Žaidžiant „Namus“, „vaikais“ kartais būna nebe lėlės, o kitos, dažniausiai mažesnės, mergaitės. Šiame žaidime gali dalyvauti ir mažesnieji berniukai, tiesa, vyresni nei 8 metų jau patys to nebenori, o ir mergaitės mėliau žaidžia vienos, be berniukų. „Tėvo“ žaidžiant su lėlėmis arba tiesiog nėra (jis gali būti miręs, išvykęs ar kaip kitaip pateisinamas jo nebuvimas), arba jo vaidmenį atlieka viena iš žaidžiančių mergaičių. Tiesa, mergaičių, norinčių būti „tėvu“, atsiranda retai, todėl dažniausiai tenka išsiskaičiuoti arba pasitelkiamas pirmumo principas su paslaptingu žodeliu „tčiur“: „Tčiur aš būsiu mama“ ar pan. Panašūs žaidimai su lėlėmis arba kitais vaikais, atkartojantys aplinkinį pasaulį, yra „Darželis“, „Mokykla“, „Gydytojas“, „Parduotuvė“, „Bankas“, „Kirpykla“, „Vestuvės“. Yra ir pasakų pasaulį atkartojančių žaidimų, kaip antai „Princesės ir ponios“. Visi šie žaidimai neturi ypatingų taisyklių ar apribojimų, juos galima žaisti ir namie, ir lauke, vienam ar keliems vaikams, su lėlėmis ar be jų, juose gali dalyvauti ir mergaitės, ir berniukai, nors vis dėlto tai daugiau mergaičių žaidimai. Kai kuriems iš šių žaidimų reikia papildomų priemonių (pvz., žaidžiant „Gydytoją“ gerai turėti gydymo įrankių, žaidžiant „Mokyklą“ – mokymo priemonių). Žaisdami šiuos žaidimus, vaikai stengiasi įžengti į paslaptinę suaugusiųjų pasaulį, tiesa, jį savaip traktuodami. Vaikai mėgsta žaisdami atkartoti savo aplinkos reiškinius. Panemunėlio vaikų darželio vedėja Laima Samuilovienė (g. 1953) pasakoja apie savo darželinukus: „Mėgsta žaisti žaidimus su gyvuliais: tai jie karvių eina melžti, tai kiaulių šerti, iš šeimos atsineša.“ Vedėja taip pat sakė, kad vaikai iš asocialių šeimų dažniau mėgsta „žaisti girtus“. Taigi aplinka pati pateikia medžiagos vaikų žaidimams, o vaikai ją savaip interpretuoja.

Berniukai vasarą mėgsta žvejoti, jie daugiau negu mergaitės žavisi kompiuteriniais žaidimais, mažesnieji mėgsta žaisti mašinytėmis. Viena mergaitė taip apibūdino berniukų žaidimus: „Ai mes žaistumėm tada su lėlytėm, o jie gi ten bernai su mašinom žaidžia, su šautuvois“ (Deimantė, 10 m.). Apskritai berniukai daugiausia pasakojo apie judresnius žaidimus. Be to, jie ilgiau negu mergaitės žaidžia smėlio dėžėje. Tai vasaros žaidimas, kuris vyksta lauke, tačiau tai ramus žaidimas, turintis

„Mes skrendam“. Deimantė ir Jolita šoka. Aut. nuotr. 2001 m.

savo ribotą erdvę – smėlio dėžę. Viena mergaitė, paprašyta išvardyti berniukų žaidimus, be kitų, paminėjo: „*Žaidžia ant smėlio ten, pilis visokias darosi*“ (Irma, 11 m.). 11-metis berniukas pasakojo, kaip anksčiau smėlio dėžėje statydavo pilis: „*Apkasam apie pilį griovį, vandens pripilam, tiltą pastatom ir su mašinytėm tada, kai kelią nutiesiam, važinėjam*“ (Aurimas). Kartą, eidama pasikalbėti su vienu berniuku, radau tik smėlio dėžę, pristatytą visokių pilių ir išvagotą kelių, ant kurių stovėjo mašinos. Pasirodęs berniukas paaiškino, kad čia yra pastatytos tvirtovės. Kai kurie vaikai smėlio dėžėje nežaidžia, nes jos neturi. Vieni jos ir nepasigenda, kiti apie smėlio dėžę svajoja. Štai Deimantė pratarė, kad smėlio dėžės dar neatvežė, bet sakė atveš: „*Statyčiau pilis visokias, smėlio žmogeliukus mažučius turėčiau*“ (Deimantė, 10 m.).

Vaikai mėgsta vasaros metu pasistatyti įvairių namukų; tai gali būti palapinė, namukas medyje arba tiesiog išrengta erdvė senoje mašinoje ar net tuščioje vištidėje. Viena mergaitė pasakojo, kaip jos su drauge pasistato palapinę: „*Sūpynės tokias senas, jau sulūžę, apverčiam, užsidedam kaldras, po apačia pasitiesiam ir būnam šitaip*“ (Sonata, 9 m.). Vaikai taip susikuria savo erdvę, kurioje jie jaučiasi šeimininkai, gali ten žaisti, kvieisti kitus vaikus į svečius. Panemunėlio darželio vedėja Laima Samuiliovienė sako: „*Kas būdinga yra vaikams, kad jie turi turėti kokį nors kampą, apibrėžtą ribą, ir toje riboje jiems geriausia yra, užtenka kaladėm užsistatyt, ten užsidengt kokia lovatiese*“. Panašius namukus statydavosi ir dabartinių vaikų seneliai.

Kai vaikų susirenka daugiau, o ribota erdvė neleidžia žaisti labai judrių žaidimų, vaikai susigalvoja minti mįsles, spėlioti dainas, žaisti juokimo žaidimus arba žaidimus su fantais, pvz., „Pjovė pjovė kiaulę“, „Slėpynės“ (tarpukario vaikai šį žaidimą vadino „Kavotynėmis“), taip pat žaidimus, kuriems reikia popieriaus ir rašymo priemonių, kaip „Jūrų mūšis“, „Kas, kur, kada“ ir kt., pasakoti anekdotus ar baisias istorijas, burtis (tai jau daugiau mergaičių užsiėmimas). Taip pat vaikai gali žaisti ratelius (kaip „Jurgelį meistrelį“ ir kt.); tiesa, kone visi vaikai tvirtino, kad rateliai nėra įdomūs ir per daug lėti, juos vaikai dažniausiai žaidžia mokykloje, mokytojų vadovaujami, patys savarankiškai jie ratelių beveik niekada nežaidžia. Palyginus tarpukario kartos pasakojimus apie vaikystės žaidimus su dabartinių vaikų pasakojimais, akivaizdu, kad rateliai kaip spontaniško vaikų žaidimo elementai jau beveik visai nunyko, jų tradicija dar palaikoma darželiuose ir mokyklose, tad dabartiniai vaikai moka tik kelis žinomesnius ratelius.

Doi sesutės Irma ir Inga „namuke“, kuris įrengtas automobilio kabinoje. Aut. nuotr. 2001 m.

Žaidimas „Arklių
namai“. Aut. nuotr.
2001 m.

Ratelių likimas neištiko vieno ramaus žaidimo, kuris kadaise būdavo žaidžiamas per adventą ir gavėnią. Tarpukario karta šį žaidimą vadino „Žiedą dalinti“, o dabartiniai vaikai – „Pele pele, pas ką žiedas“. Šis žaidimas išliko savo paprasta forma, be vadinamųjų *pletkų*, apie kuriuos pasakojo kelios vyresniosios kartos atstovės. Tiesa, kadaise irgi ne visada buvo žaidžiama žaidimo išplėstinė forma, ne visi ją mokėjo.

„Pele pele, pas ką žiedas“: vienas vaikas dalija kitiems vaikams, kurie sėdi suglaudę delnus, „žiedą“, antrasis nežiūri. Dalytojas slapta įdeda vienam iš vaikų į suglaustus delnus „žiedą“ ir eina toliau, kol apeina visus vaikus, tuomet sako: „Pele pele, pas ką žiedas žydi?“. Kai pasakomi šie žodžiai, nežiūrintysis vaikas turi atsisukti ir iš trijų kartų atspėti, kurio vaiko delnuose yra „žiedas“; jei atspėja, tuomet, kuris nežiūrėjo, dalija, o kuris turėjo žiedą, eina nežiūrėti, jei neatspėja, vėl eina nežiūrėti.

Pletkai – kuris vaikas laimėdavo „Žiedo dalijimą“ daugiausia kartų, tas turėdavo išklausti vadinamųjų *pletkų*: vienam išrinktam vaikui kiti paslapčiomis pasakodavo pastabas (dažniausiai nemalonias, pvz., „Tu kreivas“ ar pan.) apie laimėtoją, vėliau vaikas, surinkęs visus *pletkus*, atkartodavo juos garsiai, o laimėtojas turėdavo atspėti, kuris iš vaikų ką apie jį sakė.

Kalbant apie žaidimų tradicijos išlikimą, dabartiniai vaikai minėjo, jog žaidžia „Aklą vištą (*Žabalą vištą*)“, o jų seneliai tą patį žaidimą vadino „Gūžinėjimu“. Tai žaidimas, dažniausiai žaidžiamas patalpoje. Vienam vaikui užrišamos akys ir jis turi pagauti vieną iš vaikų, kurie bėgioja aplink, ir jį atpažinti. Įdomu, kad tokį žaidimą jau mini senovės Egipto ir Graikijos šaltiniai, pastarieji šį žaidimą vadino „Bronzinė (įkyri) musė“, vėliau germanai šį žaidimą vadino „Akla karvė“, o ispanai – „Akla višta“. Vienas iš viliūgiškiausių ramių žaidimų, kuriam nereikia didelės erdvės, yra „Buteliukas“; tai žaidimas, kai sukamas butelis ir vaikas, kuris suka, turi pabučiuoti tą vaiką, į kurį butelis atsisuka. Šis žaidimas dažniausiai žaidžiamas slapta ir jis yra tarsi savotiška paslaptis.

Toliau pateikta keletas kitų žaidimų, kuriuos vaikai žaidžia namie arba lauke.

„Sugedęs telefonas“ (arba tiesiog „Telefonas“): vienas vaikas pasako pirmam eilėje stovinčiam ar sėdinčiam vaikui kokį žodį (pvz., krepšinis) ir vaikai vienas kitam

į ausį turi perduoti šį žodį, o paskutinis garsiai pasako, ką išgirdęs. Jei jis pasako ne tą žodį, kurį sakė pirmasis vaikas, tuomet jau jis eina pasakyti naują žodį ir viskas pradedama nuo pradžių.

„Siūlai siūlai, susivykkit“: vaikai susikibę rankomis tarpusavyje, vienas vaikas eina aplinkui ir sako: „*Siūlai siūlai, susivykkit, siūlo galo nepalikit*“. Vaikai eina, lenda vieni kitiems pro rankas (bet nepasileidžia), kol susipainioja, tuomet tas vienas vaikas sako: „*Siūlai siūlai, atsivykkit, siūlo galo nepalikit*“ ir bando atpajioti vaikus.

„Meškuti, pabusk“: vienas vaikas būna „meškutis“, kiti vaikai už nugaros, pakeitę balsą, sako: „*Meškuti, pabusk*“; jei „meškutis“ atspėja, kieno čia balsas, tas vaikas, kieno balsą atspėjo, tampa „meškučiu“ ir eina į vidurį.

„Šilta–šalta“: vienas vaikas nežiūri, kiti vaikai paslepia kokią iš anksto sutartą daiktą, tuomet nežiūrintysis eina to daikto ieškoti, o visi vaikai rėkia arba „šilta“, jei ieškantysis artėja prie paslėptojo daikto, arba „šalta“, jei ieškantysis tolsta nuo jo. Kai ieškantysis labai priartėja prie ieškomojo daikto, visi šaukia: „karšta“.

„Tėti tėti, kiek man metų“ (arba „Mama mama, kiek man metų“): vienas vaikas yra tėtis ar mama, jis atsistoja tam tikru atstumu prieš kitus vaikus, išsiriakavusius vienoje linijoje, tuomet vienas iš vaikų klausia: „*Tėti tėti, kiek man metų*“, vedantysis atsako, pvz., „*du krokodilai*“ (tai bus du žingsniai) arba „*dvi saulytės*“ (gali būti „*du skėčiai*“) (tuomet vaikas turi judėti į priekį du kartus apsisukdamas), arba „*du drambliai*“ (tai du dideli žingsniai), arba „*du cypciukai*“ (du labai maži žingsniai). Skaičiai gali būti skirtingi. Tuomet klausia kitas vaikas ir gauna vieną iš atsakymų, kol vienas iš vaikų pirmas pasiekia vedantįjį ir tada jau jis būna „tėtis“ arba „mama“.

Žaidimai su fantais. Žaidimai su fantais gali būti ir ramūs, žaidžiami namuose (pvz., „Pjovė kiaulė“), ir judrūs, žaidžiami lauke. Šie žaidimai susideda tarsi iš dviejų dalių. Pirmoji dalis – surenkami fantai, antroji dalis – jų išpirkimas. Pirmoji dalis gali būti žaidžiama įvairiai, yra net keli skirtingi būdai.

„Kiaulę pjovė“: vienas vaikas – vedėjas sako kitiems: „*Pjovė mano dėdė kiaulę, ką renkiesi?*“. Kiti vaikai turi pasirinkti kokią nors kiaulės kūno dalį, pvz., ausį, akį, koją ir pan. Vedėjas kiekvienam vaikui atskirai užduoda provokuojančius klausimus, į kuriuos reikia atsakyti tik pasirinktu žodžiu (pvz., ausis); atrodo taip: vedėjas, pvz., klausia: „*Su kuo valgei?*“, reikia atsakyti: „*su ausimi*“; „*Ką mėgsti?*“, „*ausį*“ ir t. t. Taip klausinėjama ir atsakinėjama 10 kartų, jei antrasis vaikas suklysta ar susijuokia, duoda fantą, kurį vėliau turi išpirkti, o žaidimas tęsiamas toliau, jei nesuklysta, pirmasis vaikas klausinėja kito vaiko ir t. t.

„Juokingas pomidoras“: vienas vaikas juokina kitus vaikus po vieną iš eilės, stengdamasis kitą vaiką prajuokinti, kad šis bent parodytų dantis, o pastarasis turi iš visų jėgų stengtis neprasisjuokti, o jei prasijuokia, iškrinta iš žaidimo arba duoda fantą.

„Valgoma–nevalgoma“: vedėjas stovi prieš vaikus su kamuoliu ir sako: „*Valgoma, valgoma*“ ir, pvz., „*akmuo*“ ir meta kamuolį kuriam nors vaikui; kadangi akmuo yra nevalgomas, vaikas turi nepagauti kamuolio, jei pagauna, duoda fantą, o jei vedėjas pasakys, pvz., „*Valgoma, valgoma – apelsinas*“, tuomet vaikas, kuriam metama, turi pagauti kamuolį, o nepagavęs duoda fantą. Vedėjas gali sakyti ir atvirkščiai: „*Nevalgoma, nevalgoma – akmuo*“, tuomet jau reikia pagauti kamuolį, nes akmuo ne-

valgomas; jei nepagauni kamuolio, turi duoti fantą, o jei sako: „*Nevalgoma, nevalgoma – apelsinas*“, reikia nepagauti kamuolio, jei pagauni, duodi fantą. Kadangi viskas vyksta labai greitai, nesunku susipainioti.

„Diena – naktis“: galima žaisti dviem būdais – paprastai ir su fantais.

1 būdas. Vedėjas stovi tam tikru atstumu nuo kitų vaikų. Kai jis pasako: „*Diena diena*“ vaikai bėga prie jo; kai tik šis pasako: „*Naktis*“, vaikai privalo sustoti ir nejudėti, gali pajudėti tik tuomet, kai vėl išgirsta: „*Diena diena*“. Laimi tas, kuris pirmas paliečia vedėją, tuomet jau laimėjęs vaikas veda žaidimą.

2 būdas. Vedėjas sako: „*Diena diena*“, tuomet visi vaikai laksto aplinkui; vos tik vedantysis pasako: „*Naktis*“, vaikai turi akimirksniu sustingti tokia poza, kokia buvo. Kol vedantysis sako: „*Naktis naktis*“, vaikai negali pajudėti, jei kuris sujuda, atiduoda fantą.

Antroji dalis – fantų išpirkimas: vienas vaikas būna „veidrodėliu“ ir nežiūri, kitas vaikas rodo kieno nors daiktą, fantą ir klausia: „*Veidrodėli, veidrodėli, ką daryti su šituo fantu?*“. Tuomet veidrodėlis pasako kokią užduotį, kurią daikto savininkas turės įvykdyti ir tik tuomet atgaus savo daiktą.

„Batų parduotuvė“: surenka vaikų batus, vienas vaikas juos sumaišo ir suskaičiuoja, tuomet kiti vaikai sako skaičių ir gauna batą. Dažniausiai batai nesutampa ir vaikai gauna skirtingus batus; jei batai sutampa, tuomet tas vaikas tampa vedėju.

Judrieji žaidimai. Vaikai labai dažnai, ypač vasarą, žaidžia judrius žaidimus, susijusius su veiksmu. Šie žaidimai paprastai vyksta lauke, jiems žaisti reikia erdvės ir didesnio vaikų skaičiaus. Vaikai labai mėgsta šiuos žaidimus ir, jei tik būna tinkamos aplinkybės, noriai juos žaidžia. Judrieji žaidimai gali būti skirstomi į lankstymo žaidimus ir žaidimus su kamuoliu ar kitomis priemonėmis (pvz., gumyte, šokdyne). Dauguma lankstymo žaidimų turi nustatytas taisykles ir formas, tačiau dažnai vaikai sukuria naujų elementų, pritaikytų savo aplinkai arba matytų per televiziją. Taip paprastos „Gaudytynės“ gali virsti žaidimais „Vagys ir policininkai“ arba „Kankinimai“. Visų šių žaidimų scenarijai kuriami žaidimo metu, todėl gali įvairuoti atsižvelgiant į konkrečią situaciją, vaikų grupę ir t. t., tačiau išlieka bendra tendencija: vaikai susiskirsto į „vagis“ ir „policininkus“, „vagys“ bėga, „policininkai“ gaudo; dažnai žaidimo pradžioje „vagys“ ką nors „apiplėšia“. Štai kaip apie šį žaidimą pasakoja viena mergaitė:

„Būna sena bobutė, jinai pati vagis, apsimeta sena bobute, tie plėšikai ją apiplėšia, bet jie viena komanda, pavagia ten maišą, rankinuką ir nubėga, aš šaukiu: „Gelbėkit, gelbėkit“. Mane išgirsta policija, ateina, paklausia: „Kas atsitiko“, ir sako: „Jūs čia pasėdėkit, tuoj sugausim mes tuos“. Tie policininkai nubėga gaudyti to vagies, aš tada atsėdū į mašiną, nuvažiuoju į banką, pavagiu pinigų ir susitinkam mes visi ir toliau visi jie gaudo“ (Deimantė, 11 m.).

Žaidžiant „Kankinimus“ dažnai berniukai gaudo mergaites, nors tai nėra tvirta taisyklė; mergaitės paslepia kokį daiktą ar akmenį ir bėga slėptis, berniukai po kiek laiko eina ieškoti mergaičių, kokią mergaitę pamatę, puola gaudyti, o pagavę klausia, kur paslėptas tas daiktas. Mergaitė turi nesakyti, o pagavęs ją berniukas turi ją

„kankinti“ (užlaužia rankas, žnaibo ar pan.), kol ši pasakys; mergaitė gali meluoti ir nurodyti klaidingą paslėpto daikto vietą. Šis žaidimas šiek tiek žiaurokas, bet vaikams jis labai patinka, dažnai pačios mergaitės būna šio žaidimo iniciatorės; tiesa, yra vaikų, kurie šio žaidimo nemoka ir nežaidžia.

Vasarą, kai šilta, vaikai dažnai žaidžia su savos gamybos ar pirktomis laisvynėmis, šis žaidimas vadinamas „Karu“.

Kaip jau minėjau, yra nemažai lakstymo žaidimų, kurie turi nustatytas taisykles.

„Aukšta žemė“: vienas vaikas gaudo kitus vaikus, jei gaudomas vaikas užlipa ant kokio paaukštinimo (pvz., laiptelių), jo jau nebegalima pagauti; jeigu kokį vaiką pagauna, tuomet gaudo jisai.

„Tuku–tuku“ arba „Prisitukinimas“; tarpukario vaikai šį žaidimą vadino „Užkaltiniu“. Vienas vaikas iš anksto tam tikroje vietoje (prie medžio ar kokio kito objekto) nežiūri ir skaičiuoja iki sutarto skaičiaus (pvz., iki 100), kiti vaikai tuo metu bėga slėptis, o suskaičiavęs pirmasis vaikas eina ieškoti; kai tik jis nutolsta nuo sutartosios vietos, vaikai turi bėgti iš savo slėptuvių prie šios vietos, pabelsti, sakyti „*Tuku tuku*“ ir pasakyti savo vardą (pvz., „*Tuku tuku Vita*“); tuo tarpu tas vaikas, kuris nežiūrėjo, stengiasi neleisti vaikams „prisitukinti“ ir gaudo juos. Tas, kuris „neprisitukina“, paskui nežiūri. Nežiūrėti gali ir tas, kurį gaudantysis pats „pritukina“, tad išeina dvigubas žaidimas: prie „prisitukinimo“ vietos gaudytojas stengiasi neprileisti gaudomojo, o gaudomas gaudytojo.

„Sparnuočius“: vienas vaikas gaudo kitus vaikus; kai gaudytojas paliečia kurį nors vaiką, šis turi sustoti ir lyg sparnus ištiesęs rankas stovėti vienoje vietoje, kiti pro šalį bėgantys vaikai gali stovinti vaiką išvaduoti, paliesdami jo ranką, tuomet tas vaikas vėl gali bėgti, o jeigu tas pats vaikas gaudytojo paliečiamas trečią kartą, jis tampa gaudytoju ir žaidimas pradedamas iš pradžių.

„Žuvys ir tinklas“: vienas vaikas gaudo kitus vaikus, kai kokį vaiką pagauna, tuomet abu susikabina, pasitaria, kurį vaiką gaudyti, ir gaudo, jei pagauna, tuomet susikabina trise ir vėl ką nors gaudo; taip susikabinusių vaikų „tinklas“ didėja. Kai telieka vienas vaikas ir jo niekaip negali pagauti, viskas pradedama iš pradžių ir jau gaudo tas likęs vaikas.

„Velnias ir lėlės“: vaikai pasiskirsto vaidmenimis – vienas vaikas būna „velnias“, kitas „pardavėjas“, o likę vaikai – „lėlės“. „Pardavėjas“ visai sustato, įsuka „lėles“, tada ateina „velnias“ į parduotuvę, pasibeldžia. „Pardavėjas“ klausia: „*Kas ten?*“, „velnias“ atsako: „*Velnias*“; tada „pardavėjas“ klausia ko nors, pvz., „*Ar su ragais?*“, „*Ar su uodega?*“, „*Ar nusiprausęs?*“ ir t. t. Kai „velnias“ atsako, „pardavėjas“ liepia, pvz., „*Nusiimti ragus*“ ar „*Nusiprausti*“ ir tada ateiti. „Velnias“ vėl beldžiasi, tada „pardavėjas“ sako: „*Nu gerai, nusivalyk kojas ir įeik*“. Tuomet „velnias“ įeina ir renkasi „lėlę“. „Lėlės“ stovi visokiomis pozomis. „Pardavėjas“ klausia: „*Kurią pirksi?*“ „Velnias“ išsirenka „lėlę“ ir klausia, kiek jai metų, kur ji gyvena, ką veikia. Tada liepia „pardavėjui“ „lėlę“ įjungti. Įjungta „lėlė“ pradeda muštis, bėgti, gainiotis „velnią“; kai „velniui“ tai nebeatinka, jis šaukia: „*Išjunk, išjunk, išjunk*“ ir „pardavėjas“ tada išjungia „lėlę“, kuri turi sustingti tokia poza, kokia ją paliečia „pardavėjas“. Tada „velnias“ renkasi kitą „lėlę“ ir taip, kol išsirenka tinkamą.

Žaidimai su kamuoliu ir kitomis priemonėmis. Panemunėlio ir jo apylinkių vaikai mėgsta žaisti su kamuoliu. Be tokių žaidimų kaip futbolas, krepšinis, kvadratas, puskvadratis, vaikai moka ir daugiau paprastesnių žaidimų su kamuoliu, kai nereikia komandų ar specialios aikštelės. Štai keletas tokių žaidimų pavyzdžių.

„Asilas“: vaikai sustoja ratu ir vienas vaikas meta (ar muša) kitam kamuolį. Jei šis kamuolio neatmuša, gauna A raidę, jei neatmuša dar kartą – S raidę ir taip, kol vienas iš vaikų, daugiausia neatmušęs iš 6 raidžių surenka žodį „ASILAS“.

„Bulvė“: vaikai sustoja ratu ir mėto vienas kitam kamuolį, neatmušęs tupiasi į vidurį, kiti muša toliau. Tie, kurie tupi viduryje, gali išsilaisvinti ir išlaisvinti kitus tupinčius, jei neatsistoję pagauna kamuolį. Jei niekas kamuolio nepagauna, žaidimas tęsiasi iki galo, kol lieka mėtytis tik du žaidėjai; kai vienas iš jų kamuolio nepagauna, jis eina tūptis į vidurį, o visi likusieji sustoja ratu ir žaidžia toliau.

„Chaly Chalo“: susėda daug vaikų, vedėjas turi kamuolį, jis sugalvoja koki pavadinimą ir sako, pvz.: „Miestas iš A raidės“ ir meta kamuolį kokiam nors vaikui; pagavęs kamuolį vaikas spėja miestą, jei neatspėja, gražina kamuolį vedančiajam ir šis meta kamuolį kitam vaikui. Taip mėto, kol kuris nors vaikas atspėja pavadinimą. Tuomet vedėjas meta kamuolį į viršų ir bėga, kiti vaikai irgi lekia kas kur, o atspėjęs vaikas turi kuo greičiau pagauti kamuolį. Tuomet visi vaikai sustoja, pagavęs kamuolį vaikas kreipiasi į koki nors arčiau stovintį vaiką ir sako, pvz.: „Iki tavęs penki žingsniai“; tuomet tas vaikas sudeda rankas krepšio forma ir atspėjęs miestą vaikas turi iš savo vietos įmesti kamuolį į šį „krepšį“; jei neįmeta, tuomet žaidimo vedėju tampa tas vaikas, kuris darė „krepšį“, jei įmeta, tai jis tampa vedėju.

„Šuniukas“: žaidžia trys vaikai, du mėto vienas kitam kamuolį, viduryje stovintis vaikas vadinamas „šuniuku“, jis turi pagauti kamuolį. Kitų dviejų vaikų tikslas, kad vidurinis vaikas kamuolio nepagautų; jei „šuniukas“ kamuolį pagauna, keičiasi vietomis su tuo vaiku, kuris metė kamuolį.

„Šansas“: vedėja stovi su kamuoliu prieš kitas mergaites, sako berniuko vardą ir meta kamuolį, jei mergaitė pagauna kamuolį, tai toks bus jos vyro vardas, jei vardas nepatinka, kamuolio nereikia gaudyti, tada vedėja vardija kitus berniukų vardus. Jei per ilgai joks vardas nepatinka ir priešais stovinti mergaitė nepagauna kamuolio, tuomet vedėja sako „šansas“ ir meta kamuolį, tuomet jau vis tiek, ar priešais stovinti mergaitė kamuolį pagauna, ar ne, jos vyro vardas bus paskutinis prieš žodį „šansas“ minėtas vardas.

Mergaitės mėgsta „šokinėti gumytę“, žaidžia ir su šokdyne. Šokdyne gali šokinėti tiek viena, tiek ir daugiau mergaičių. Yra ir specialių žaidimų su šokdyne.

„Žemė–dangus“: vienas vaikas suka aplink save šokdynę ir sako „žemė“ arba „dangus“; sakydamas „žemė“, šokdynę suka žemiau, sakydamas „dangus“, šokdynę pakelia aukščiau. Kiti vaikai turi peršokti per šokdynę, jei kuris neperšoka, stoja sukti šokdynės.

„Dešimtukas“: dažniausiai žaidime dalyvauja kelios mergaitės, kol viena šokinėja, kitos laukia, jei šokinėjanti mergaitė suklysta, šokdynė atitenka kitai mergaitei pagal eilę. Laimi ta, kuri pirma sušokinėja visą seriją. Šokinėjama taip: 10 paprastų šuoliukų per šokdynę, 9 – bėgliukai (bėgama vietoj), 8 – ant vienos kojos, 7 – ant kitos kojos, 6 – sukryžiuotomis kojomis, 5 – keičiant sukryžiuotas kojas, 4 – šokdynę paimi ant

„Štai kokie mes“.

Ramūnas ir Deividas.

Aut. nuotr. 2001 m.

vienos rankos ir pati bėgi per šokdynę, 3 – šokinėji paprastai, bet kryžiuoji rankas, 2 – paėmus šokdynę, kilnoji kojas, 1 – sušokinėji visus būdus po vieną kartą.

Tarpukario vaikai kamuolių beveik neturėjo, tuo labiau gumyčių, tad jie žaisdavo su akmenukais ir virvelėmis. Tačiau ir anksčiau, ir dabar vaikai, ypač mergaitės, mėgsta šokinėti per ant žemės nubraižytas geometrines figūras, dažniausiai kvadratėlius; dabar jie išbraižomi ant plytelių kreida ar tinkamu akmenuku, anksčiau buvo braižomi ant žemės šakele ar kuo kitu.

Žaidimą „Senis“ atsimena tarpukario kartos atstovės, tokį pat žaidimą, net nepakitusiu pavadinimu, žaidžia ir dabartiniai vaikai. „Senis“: ant žemės nubrėžiami trys kvadraciukai po vieną ir du kvadraciukai po du, viršuj nubrėžiamas skritulys ir padalijamas į dvi dalis. Vienoje dalyje užrašoma „D“ (tai reiškia „dangus“), kitoje – „P“ (tai reiškia „pragaras“). Kvadratėliai išsidėsto tokia forma, kad susidaro lyg žmogus išskėstomis rankomis. Vienas vaikas paima akmenėlį ar stikliuką ir meta jį ant pirmo langelio, kai gerai užmeta akmenėlį, šoka ant antro ir kitų langelių, tik turi neužšokti ant pirmojo langelio, po to meta akmenėlį ant antrojo langelio ir turi šokti ant visų langelių, išskyrus antrąjį ir t. t. Galų gale vaikas meta akmenėlį į skritulį, jei akmenėlis pataiko į „pragarą“, žaidimą reikia pradėti iš pradžių; jei akmenėlis pataiko į „dangų“, vaikas vėl šokinėja iš pradžių, tik jau kitais šuoliukais (pvz., pradžioje šokinėjo viena koja, paskui – abiem kojom, galiausiai – atsitūpęs kaip varlytė). Jei vaikas kuriam žaidimo etape suklysta, pradeda šokinėti kitas.

Augustinavos vaikai daug laiko praleidžia važinėdami dviračiais, tad nenuostabu, jog jie prisigalvoja žaidimų su dviračiais, ypač berniukai. Jie žaidžia tiesiog „Gaudynes dviračiais“ arba „Bombardavimą“: berniukai stengiasi nepraleisti mergaičių ir nustumti jas šalikelėn, arba „Bulių kautynes“ – tai berniukų tarpusavio žaidimas. Vienas berniukas taip jį apibūdina: „Bulių kautynės su dviračiais, įdomu, kartais blėka nulūžta, išsigąsdiname kiek galima ir tęskiamės arba dviračio ratan, arba vėl kur“ (Darius, 11 m.). Šie žaidimai neturi aiškių taisyklių, jie yra spontaniški, bet jie turi savus apribojimus, tarsi kuriamas taisykles (pvz., „Bulių kautynėse“ mergaitės žaisti nepriimamos, jos gali būti tik stebėtojos).

*Augustinavos vaikai.
Aut. nuotr. 2001 m.*

Yra dar daugybė žaidimų, daugybė vaikų pasaulio aspektų, kurių nepaminėjau. Kartais atrodo, kad vaikai žaidžia nuolatos, bet kurią akimirką jie gali sugalvoti naują žaidimą ar naują seno žaidimo variantą. Jie kuria, žaidžia, gyvena, taigi Panemunėlio ir Augustinavos vaikai dar moka žaisti ir bežaisdami mokosi gyventi.

Dėkoju vaikams iš Panemunėlio ir Augustinavos, kurie papasakojo man apie žaidimus ir buvo tikrai puikūs pašnekovai: Aurimui S. (11 m.), Daivai R. (13 m.), Dariui A. (11 m.), Deimantei K. (10 m.) ir jos broliukams bei sesutei, Deimantei L. (11 m.), Deividui L. (7 m.), Deividui S. (5 m.), Elingai S. (14 m.), Erlandui Z. (12 m.), Gintautui L. (12 m.), Gyčiui V. (12 m.), Ingai M. (8 m.), Irmui M. (11 m.), Jolitai A. (10 m.), Jurgitai A., Kristinai M. (12 m.), Ramūnui K. (10 m.), Rimai D. (6 m.), Rūtai L. (7 m.), Sonatai M. (9 m.).

Taip pat dėkoju už pagalbą Panemunėlio vaikų darželio vedėjai Laimai Samuilovienei (g. 1953), mano vyresnės kartos pašnekovams: Danutei Bružienei (g. 1937), Genutei Davainienei (g. 1919), Joanai Kaulakienei (g. 1921), ponui Kazimierui (g. 1924), Klementinai Vikanienei (g. 1934), Onai Skipskienei (g. 1921) ir jos dukrai Linai (g. 1967), Petruui Gasiūnui (g. 1915), Zofijai Mulvinienei (g. 1923).

Liaudies medicina XIX a. pabaigoje– XX a. pradžioje

Nijolė Balvočiūtė, Alma Vaičiulytė

Panemunėlio apylinkės gyventojų atmintyje iki šių dienų išliko nemažas žinių lobynas liaudies medicinos klausimais. Ne vienas pateikėjas sakė, kad jie nenaudoja tų gydymosi būdų, tų burtų, bet jų tėveliai, jų seneliai taip darydavo.

Daugiausia receptų buvo užrašyta, kaip anksčiau gydė votis (*kiauniežius*). Votims gydyti virdavo tepalus (*mostis*). Vieni virdavo iš svogūno (*Allium cepa* L.), muilo, vaško (16), kiti – muilo, vaško ir šiek tiek daugiau nesūdytų taukų (19), dar kiti – beržinės (*Betula* L.) šluotos lapų, muilo, eglės (*Picea abies* Karst.) saku, taukų, svogūno (29). Visko dėdavo po lygiai. Truputį pavirdavo. Atvėsusią masę iškošdavo ir tepdavo ant voties. Šis tepalas gerai ištraukdavo pūlius. Žmonės, kurie nemokėjo pagaminti tokio tepalo, dėdavo ant voties supjaustytą ir su taukais pakepintą svogūno galvutę (4), susmulkintą ir sumaišytą su grietine liepos (*Tilia platyphyllos* Scop) medieną (2), degtinėje išmirkytą kiaulės bluznį (30), žalius gysločių (*Plantago major* L.) (33), šalpusnių (*Tussilago farfara* L.), nasturtų (*Tropaeolum majus* L.) (33) lapus. Augant votims, kad labai neskaudėtų, dėdavo gyvą varlę (13), medaus (32), šlapio molio (13), sutarkuotų bulvės (*Solanum tuberosum* L.) gumbų (10), patrindavo lašiniiais (33), mazgodavo rūgusiu pienu (33). Žmonės, kuriems labai dažnai keldavosi votys, gerdavo laukinių našlaičių (*Viola tricolor* L.) arbatos arba degtine užpildo gyvatės antpilo po valgomąjį šaukštą vieną kartą per dieną (18). Nuo šių vaistų visos votys išsiversdavo laukan ir daugiau nekildavo.

Sutinimus, kad ištrauktų karštį, aprišdavo ruginių miltų rūgštyje sumirkyta skepeta. Rūgštį ruošdavo taip: ruginius miltus užpildavo šaltu vandeniu ir su visu puodu įstatydavo į krosnį (*pečiun*). Užvirus skystį nusunkdavo, įpildavo į jį šalto vandens, įdėdavo duonos plutelių, kad geriau rūgtų, ir laikydavo dvi paras (31).

Labai įvairiai mokėjo gydyti žaizdas. Kraujavimui sustabdyti vartojo voratinklius. „Paimdavo kur iš kampo ir uždėdavo ant žaizdos“ (32). Kiti kraujavimą sustabdydavo pabarstydami žaizdą sutrinta anglimi (13), žaliais sutrintais *sraujanosių* (kraujazolė – *Achillea millefolium* L.) (16), ugniažolių (*Chelidonium majus* L.), *brunelkų* (paprastoji juodgalvė – *Brunella vulgaris* L.) lapais. Gerai kraujavimą sustabdydavo ir kiaulės tulžis (10).

Kad žaizdos geriau gytų, į tvarstį įdėdavo perpjautą alijošiaus (*Aloe arborescens* Mill.) lapą sultingąja puse (31) arba kiaušinio polukštinės plėvelės (32), arba susmulkinto *kukurbezdalio* (ropliaodis kukurdelkis – *Calvatia Caelata* Bull.) (29), plaudavo atvėsusia ramunėlių (*Matricaria chamomilla* L.) arbata (1). Numuštą naga, kad neskaudėtų, kišdavo į verdantį vandenį. Įkišdavo ir labai greitai ištraukdavo. Šią procedūrą pakartodavo apie dešimt kartų (22). Nudegus ar apsišutinus garais patepdavo aliejumi arba kiškio taukais (16).

Piemenims supleišėjusias kojas tepdavo nesūdytu sviestu, grietine (*smetonna*) (19).

Medžiaga rinkta per Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvos ekspediciją 1979 m. *Vyr. red. pastaba.*

Ant kojų atsiradusias nuospaudas (*mazolius*) ištrindavo perpjauta česnako (*Allium sativum* L.) galvute (16) arba perpjauta ir acte išmirkyta svogūno (*Allium cepa* L.) galvute (16).

Vaikams atsiradus iššutimų (*varliakių*), pabarstydavo suodžiais, krakmolu arba džiovintomis ir sutrintomis žolelėmis (19). Vartojo sudžiovintus ir sutrintus vingiorykštės (*Filipendula ulmaria* Maxim.) žiedelius (22), sudžiovintus ir smulkiai sutrintus obels (*Malus domestica* Bernh.) lapus (10).

Po Pirmojo pasaulinio karo buvo paplitę niežai. Juos gydė taip: suskudavo sieros (*sierkos*), sumaišydavo su grietine ir išitepę visą kūną liūdavo į truputį ataususių duonpečių. Gerai pasikaitinę išliūdavo, nusiprausdavo veidą, o po kelių dienų nusimaudydavo. Esant reikalui viską pakartodavo kelis kartus (3). Kitas būdas: pirtyje išstrindavo išbertas vietas taukais, o po to – mėlynuoju akmenėliu, kurį pirkdavo vaistinėse (28).

Egzemą gydė ugniažolių (*Chelidonium majus* L.) sultimis (7), tepdavo rūgusiu pienu (18) arba sudžiovindavo pavėsyje vėdryno (*Ranunculus acer* L.) žiedelius, sutrindavo su nesūdytu sviestu ir tepdavo. Buvo galima vėdryno žiedelius užpilti verdančiu vandeniu ir truputį palaikius plauti egzemą ar užrišti sumirkytą drobinį skudurėlį (6).

Panemunėlio gyventojai mokėjo malšinti ir danties skausmą. Skaudant dantį dėlėmis (*kumeldėlėmis*) nuleisdavo kraują (33) arba pririnkdavo baltų akmenėlių, pildavo ant jų verdantį vandenį ir marška apsigaubę šutindavo dantį (15). Kiti į verdantį vandenį pridėdavo šieno pabirų ir tą vandenį pildavo ant krosnyje įkaitinto akmens. Dar dėdavo rūtų (*Ruta graveolens* L.) arbatos kompresus (32), degindavo geliantį dantį rūgštimi, kuri ėda geležį (*kislotu*) (29).

Galvos skausmui malšinti rišdavo šalto pasūdyto vandens kompresus (6), į ausį įdėdavo prinokusių spalgenos (spanguolė – *Vaccinium oxycoccus* L.) uogą (26), raugdavo buroko (*Beta vulgaris* L.) gumbus ir skaudant galvai buroką supjaustydavo, irišdavo į skarelę ir aprišdavo galvą (14).

Peršalus dažnai kildavo šlapimo pūslės uždegimas. Pūslės uždegimui gydyti vartojo nuluptos ir sudžiovintos ažuolo (*Quercus robur* L.) žievės nuovirą (5), arkliuogių (*Arctostaphylos uva-ursi* Spr.) (26), kiškio ašarėlių (*Briza media* L.) (5) arbatas. Nuo nervų ligų vartojo jonažolių (*Hypericum perforatum* L.) (16), pipirmėčių (*Mentha piperita* L.) (24) arbatas. Maudydavosi valgomosios druskos voniose (2).

Nuo nuomario gerdavo rūtų arbatą (16) ir maudydavosi avižinių (*Avena sativa* L.) šiaudų nuoviro voniose (34).

Dažnai žmonėms skaudėdavo sąnariai, kojos, nugara. Šiuo atveju trindavo įvairiais degtinės antpilais: sutarkuotų agavos (*Agavae americana*) lapų, sudžiovintų ant krosnies raudonųjų musmirių (32), miškinės sidabražolės šaknų (33). Darydavo valgomosios druskos vonias (2), vanodavosi pirtyje dilgėlių (*Urtica dioica* L.) (16), beržų (*Betula pendula* Roth.) (11) vantomis.

Nuo akių uždegimo dėdavo ramunėlių (13), rūgusio pieno (13) kompresus. Akims stiprinti vartojo mėlynių (*Vaccinium myrtillus* L.) uogas (13). Jeigu skaudėdavo akys, tai patepdavo rupūžės krauju (28). Užaugusį miežį pabadydavo miežio (*Hordeum distichon* L.) grūdais (22), patepdavo rūgščia grietine, klodavo šlapimo kompresus (10).

Skaudant ausims, lašindavo kelis lašus degtine užpildo kamparo aliejaus (28). Peršalus dažna liga būdavo plaučių uždegimas, gerklės skausmai, kosulys.

Pakilus temperatūrai duodavo ramunėlių (*Matricaria chamomilla* L.) (31), aviečių (*Rubus idaeus* L.) (5), liepos (*Tilia platyphyllos* Scop.) žiedų (5), medetkų (*Calendula officinalis* L.) (1) arbatos, sėmenų nuoviro (31).

Nuo plaučių uždegimo vartodavo rugiagėlių (*Centaurea cyanus* L.) (31), sudžiovintų šermukšnio (*Sorbus aucuparia* L.) uogų (19), šalpusnių (*Tussilago farfara* L.) (4), čiobrelių (*Thymus serpyllum* Fries) arbatas, sumaišydavo vaikų šlapimą su burokėlių sultimis ar su medumi ir duodavo gerti po pusę stiklinės tris kartus per dieną (32). Kiti pavasarį pririnkdavo pušies (*Pinus sylvestris* L.) pumpurėlių, užpildavo spiritu ir gerdavo (2). Dar gerai nuo plaučių uždegimo padėdavo česnakai (18). Nuo kosulio virdavo tokias arbatas: liepos žiedų (31), avietės stiebelių ar uogų, dirvinių našlaičių (*Viola arvensis* Murr.) (6), vingiorykščių (*Filipendula ulmaria* Maxim.), juodgalvių (*Brunella vulgaris* L.) (5). Visas šias vaistažoles surinkdavo vasarą, džiovindavo pavėsyje. Užpiltas arbatas gerdavo su medumi. Gerai nuo kosulio padėdavo padegintas cukrus (18), medus (19), karštas pienas su medumi (31). Jei skaudėdavo gerklę, tai kaklą ištepėdavo vištos taukais ir šiltai aprišdavo (28). Taip pat gerdavo brunelkų (juodgalvė – *Brunella vulgaris* L.) (19), ramunėlių (*Matricaria chamomilla* L.) (28) arbatos.

Nuo širdies skausmų vartojo valerijono (*Valeriana officinalis* L.) šaknų (16), juodgalvių (*Brunella vulgaris* L.) arbatas. Kiti sudžiovintas valerijono šaknis užpildavo degtine ir ši antpilą gerdavo (16). Mokėjo įvairiomis vaistažolėmis mažinti kraujospūdį. Dažniausiai vartojo krapų (*Anethum graveolens* L.) arbatą (33), taip pat labai plačiai buvo vartojamas česnakas (*Allium sativum* L.). Iškasdavo požemines česnako dalis, sutarkuodavo, užpildavo spiritu ir, palaikę apie 10 dienų, kiekvieną dieną gerdavo nuo 1 iki 40 lašų vieną kartą per dieną.

Nuo kraujagyslių kalkėjimo vartodavo tokius vaistus: lygiomis dalimis imdavo citrinos, medaus, česnako. Viską užpildavo spiritu ar konjaku. Gerdavo po gurkšni tris kartus per dieną (24). Dar padėdavo gysločių (*Plantago major* L.) šaknų nuoviras (13). Apetitui pagerinti vartodavo pelynų (*Artemisia absinthium* L.) (6) ir pupalaiškių (*Menyanthes trifoliata* L.) (30) arbatas.

Skrandžio ligas gydydavo jonažolių (*Hypericum perforatum* L.) (32), takažolių (*Polygonum aviculare* L.) (33), šaltnėčių (*Mentha piperita* L.) (10), kraujažolių (*Achillea millefolium* L.) (31), gysločių (*Plantago major* L.) (5) arbatomis. Dar gerdavo kiaulės tulžį, užpiltą degtine (33).

Viduriuojantiems duodavo gerti ažuolų žievių nuoviro (1), valgyti mėlynių (*Vaccinium myrtillus* L.) uogų (32). Viduriams užkietėjus duodavo kmyną (*Carum carvi* L.) arbatos. Skrandžio rūgštingumui padidinti padėdavo bruknių (*Vaccinium vitis-idaea* L.) uogos (13), o sumažinti – žalių bulvių sunka (2).

Nuo inkstų ligų padėdavo dirvinių čiuzučių (*Thlaspi arvense* L.) arbata (26), daržinių pupelių (*Phaseolus vulgaris*) ankščių nuoviras (11), šermukšnio (*Sorbus aucuparia* L.) uogų arbata (11). Takažolių (*Polygonum aviculare* L.) (11), gysločių (*Plantago major* L.) (31) arbatas gerdavo nuo inkstų akmenligės.

Dažnai žmonės jausdavo skausmus po krūtine, įvairius dieglius. Nuo šių negalavimų vartojo takažolių (*Polygonum aviculare* L.) (16), šermukšnio (*Sorbus au-*

cuparia L.) uogų (5), šalpusnių (*Tussilago farfara* L.) (5) arbatas. Kai kurie žmonės vartojo alijošiaus lapų minkštimą, užpiltą spiritu, arba sutrintą alijošių su medumi (5). Padėdavo nuo dieglių ir gyvatės antpilas (1). *Gumbu* vadino apendicitą. Nuo jo gerdavo kamparą, praskiestą vandeniu (19), klodavo karštame vandenyje sumirkytas skepetas (13).

Panemunėlio gyventojai bandė gydyti ir vėžį. Vartojo *sandratų* (miškinė sidabražolė – *Potentilla erecta* Hampe) sudžiovintų šaknų nuovirą (16), nuo beržų nuimtų kempinių nuovirą (18), gerdavo kiaulės tulžį (20), degtine užpiltą rupūžės antpilą (5).

Džiova gydydavo šuns taukais. Reikėdavo suvartoti 6–7 kg taukų (32). Virdavo vaistus iš 400 g sviesto, pakelio kakavos ir kelių šaukštų medaus. Ataušusią masę duodavo valgyti ligoniui kelis kartus per dieną (12). Dar vartodavo kiekio (*Artemisia vulgare* L.) arbatą (18). Kepenų ligas gydė morkų sunka, takažolių (*Polygonum oviculare* L.) arbata. Geltą gydė tokiu būdu: ant veidrodžio uždėdavo kelis varinius pinigus ir ilgai žiūrėdavo, kol akys pavargdavo. Pailsėdavo truputį ir toliau žiūrėdavo (32). Taip pat duodavo valgyti avižinių kruopų (28). Gerdavo drobinių nebalintų naminių siūlų nuovirą (18), morkų (*Daucus sativus* Hayek) sunką (29).

Nėščioms moterims, kad neivyktų priešlaikinis gimdymas, duodavo medetkų (*Celendula officinalis* L.) arbatos (1). Nuo baltųjų duodavo baltažiedžio erškėčio (*Rosa canina* L.) (19), *baltosios dilgėlės* (baltažiedė notrelė – *Lamium album* L.) (1) arbatos. Nuo smarkaus kraujavimo mėnesinių metu valgydavo skalsiagrūdžius. Iš karto suvalgydavo 5–6 grūdelius (6).

Nuo seno moterys rūpinasi savo grožiu. Kad plaukai gerai augtų, būtų sveiki, juos plaudavo ajerų (*Acorus calamus* L.) (23) šaknų, apynių (*Humulus lupulus* L.) (28), dilgėlių (*Urtica dioica* L.) (14), medetkų (*Calendula officinalis* L.) (5) nuovirais. Kad veido oda būtų graži, veidą šutindavo *čiborelių* (*Thymus serpyllum* Fries.) arbata (22).

Vaikai dažnai sirgdavo įvairiomis ligomis. Nuo kirmėlių duodavo *čyžmos* (paprastoji bitkrėslė – *Tanacetum vulgare* L.) žiedelių, išvirtų piene. Gerdavo po vieną stiklinę du kartus per dieną (6). Jeigu vaikams išpūsdavo vidurius, tai duodavo išgerti kelis lašus terpentino arba padegindavo žąsies plunksną ir duodavo pauostyti (19). Taip pat vartojo česnaka, žalią ar šutindavo su pienu (16). Atsiradus spalinių, girdydavo arbata, išvirta iš sutrintų linų (*Linum usitatissimum* L.) spalių (16).

Nuo pilvo skausmo vaikams duodavo gerti degtine užpiltos musmirės. Šio antpilo buvo galima duoti tik po kelis lašus (33). Dar vartojo kalninės arnikos (*Arnica montana* L.) (33), bitkrėslės (*Tanacetum vulgare* L.) arbatas (30). Arba dviem pirštais paimdavo druskos, šaukštą pelenų, šaukštą vandens. Viską sumaišydavo ir duodavo išgerti. Po to prispausdavo pilvą prie krosnies ir laukdavo, kol skausmas praeis (3).

Vaikams susirgus kokliušu, papjaudavo vištą ir šiltomis žarnomis apvyniodavo kaklą (22). Nuo pleurito padėdavo alijošius (*Aloë arborescens* Mill.), sutaisytas su medumi (11).

Sergant kiaulytėmis apvyniodavo kaklą karštame vandenyje sumirkyta skepeta (28) arba kiškio kailiu (14).

Šalia racionalių gydymosi būdų buvo taikomi ir įvairūs magiški gydymo būdai, burtai. Kaimuose gyveno atkalbėtojai, kurie atkalbėdavo rožę, karpas, gyvatės įkan-

dima, nuo išgąščio ir kt. Pas burtininką atėjus negalima buvo įeiti pačiam. Atkalbėdavo *ant duonos* (13). Su ta duona reikėdavo patrinti skaudamą vietą.

Karpos gydė įvairiais burtais. Esant jaunam mėnuliui, patrindavo žemėmis ar šiaip koku kietu daiktu (32), patepdavo saulei tekant rasa nuo lango (16), šuns šlapimu (22). Dar vienas būdas: anksčiau po kaimus vaikščiodavo žydai, atėję į namus klausdavo: „*Ko turit parduoti?*“, žmogus, kuriam būdavo daug karpu, atsakydavo: „*Karpu turim parduot*“ (15). Taip nepastebimai karpos išnykdavusios.

Sergantiems vėžiu ant užpakalio užtupdydavo gyvą varlę ir manydavo, kad vėžys išlįs (7), arba dėdavo šviežią vištos mėsą ir manydavo, kad vėžys pereis į tą mėsą (2). Vaikams, sergantiems kiauilyte, kaklą patrindavo numirėlio kaulu, kurį reikėdavo parnešti iš kapinių naktį ir būtinai tą pačią naktį atgal nunešti, nes kitaip numirėlis gali ateiti į namus to kaulo ieškoti. Patrynus kaklą numirėlio kaulu, kaklą reikėdavo apvynioti kiškio kailiu (14).

Anksčiau jaunos merginos žinojo burtų, kaip reikia meilę prisivilioti. Jeigu kuriai patinka vaikas, bet jis į ją nežiūri, tai darydavo taip. Šiltą vasaros naktį pagaudavo šikšnosparnį, jį įkišdavo į verdantį vandenį ir išvirdavo. Tada nuimdavo mėsą nuo kaulų ir ieškodavo tarp kaulų dviejų kauliukų: vienas kad būtų panašus į kabliuką, o kitas – į šakutę. Pirmuoju kauliuku reikia naudotis, norint meilę prisivilioti. Per kokį nors jaunimo susibūrimą ar vakarėlį prieiti prie patinkamo vaikino ir jam nepastebint užkabinti kauliuku-kabliuku, tįmptelėti į savo pusę ir paleisti. Bet tas žmogus viso to neturi matyti nei jausti, antraip burtai nepadės. Antrasis kauliukas, kuris panašus į šakutę, skirtas meilei nuo savęs nuvaryti, t. y. padeda atsikratyti nepatinkamo vaikino. Tik šiuo atveju reikia, kauliuką-šakutę įbedus, tą žmogų pastūmėti nuo savęs. Tą irgi daryti jam nematant. Sako, kad tie burtai tikrai padėdavo, tik ne taip lengva būdavo tą šikšnosparnį pagauti. Juos merginos gaudydavo baltomis marškomis.

Dalis šiame straipsnyje aprašytų gydymosi būdų yra racionalūs, o kai kurie galbūt kelia juoką. Sunku pasakyti, iš kokio laikotarpio yra vienas ar kitas gydymosi būdas. Ne veltui sakoma, kad „*liaudies medicina – marga mozaika, sudėstyta iš įvairioms epochoms priklausiusių akmenėlių*“.

Pasakojo:

1. Teklė Baltrūnienė, gim. 1900 m., gyv. Panemunėlio mstl.
2. Zosė Bimbienė, gim. 1923 m., gyv. Jūnokų k.
3. Veronika Bitinienė, gim. 1901 m., gyv. Gireišių k.
4. Genė Bulovaitė, gim. 1920 m., gyv. Vilių k.
5. Emilija Bulovienė, gim. 1906 m., gyv. Vilių k.
6. Anelė Buckuvienė, gim. 1920 m., gyv. Augustināvos k.
7. Elena Cibulskienė, gim. 1919 m., gyv. Kavoliškio k.
8. Vincas Cibulskis, gim. 1911 m., gyv. Vilių k.
9. Kazimiera Dačinskienė, gim. 1910 m., gyv. Vaičiūnų k.
10. Alfonsa Jurgelionienė, gim. 1918 m., gyv. Panemūnių k.
11. Antanina Kalnietienė, gim. 1908 m., gyv. Želmenų k.
12. Kazys Kaminskas, gim. 1901 m., gyv. Kavolių k.
13. Elena Kubilienė, gim. 1917 m., gyv. Vilių k.
14. Karolina Kubilienė, gim. 1908 m., gyv. Vilių k.
15. Stefa Kubilienė, gim. 1909 m., gyv. Vilių k.
16. Anelė Levanienė, gim. 1910 m., gyv. Meldeikių k.
17. Ona Mažeikienė, gim. 1904 m., gyv. Vilių k.
18. Antanas Mykolaitis, gim. 1905 m., gyv. Klišių k.

19. Adelė Misiūnienė, gim. 1897 m., gyv. Augustinavos k.
20. Pranė Misiūnienė, gim. 1926 m., gyv. Vilių k.
21. Jonas Pečiūra, gim. 1916 m., gyv. Vilių k.
22. Bronė Peldžiuvienė, gim. 1905 m., gyv. Augustinavos k.
23. Bronė Peldžiuvienė, gim. 1905 m., gyv. Bimbų k.
24. Emilija Peldžiuvienė, gim. 1920 m., gyv. Rybokų k.
25. Veronika Strumskytė, gim. 1905 m., gyv. Šiliūškių k.
26. Genė Šeškienė, gim. 1918 m., gyv. Panemunių k.
27. Anastazija Šukienė, gim. 1893 m., gyv. Jučkupių k.
28. Albina Tijūšienė, gim. 1899 m., gyv. Kavolių k.
29. Vlada Vilčinskienė, gim. 1925 m., gyv. Kavolių k.
30. Adelė Žiaugrienė, gim. 1901 m., gyv. Beržuonių k.
31. Karolina Žiaugrienė, gim. 1918 m., gyv. Junokų k.
32. Bronė Žiaugrienė, gim. 1911 m., gyv. Augustinavos k.
33. Anelė Žvirblienė, gim. 1910 m., gyv. Junokų k.
34. Emerijas Žvyrenas, gim. 1890 m., gyv. Girešių k.

Liaudies veterinarija

Ona Misiūnaitė

Liaudies veterinarija aprėpia amžiams bėgant susiformavusius ir iš dalies iki šiol nenustojusius reikšmės racionaliūs ir iracionalius gydymo būdus.

Liaudiškos gydymo bei profilaktikos priemonės dėl ribotos kvalifikacijos veterinarinės pagalbos Panemunėlio apylinkėje buvo gana paplitusios. Žmonės pasakoja, kad seniau buvo veterinarai (*kanivolai*), kurie gydė žolelėmis ir kitais būdais. Po kaimus vaikščiojo keliaujantys gydytojai (*vengrai*), kurie atnešdavo činčibero (*Strichnos*), imbiero (*Zingiber*), turėdavo kumeldėlių. Bet dažniausiai žmonėms patiems tekdavo susirgusius gyvulius gydyti. Apylinkėje nuo tų pačių ligų buvo taikomi įvairūs gydymo būdai.

Arkliai dažniau sirgdavo pažandėmis (*gelažuonimis*), diegliais (*pelėmis*), turėjo niežų.

Gelažuonimis vadina arklių ligą, panašią į peršalimą, slogą. Nuo *gelažuonių* prišutindavo pakratų (smulkių šiaudų) arba drebulių (*Populus tremula*) žievių ir karštas supildavo į maišą. Maišą užrišdavo arkliui ant snukio, kad jis kvėpuotų kylančiais garais. Ant apšutintų drebulių žievių dar uždėdavo užmuštą šešką, kad smirdėtų ir arklis daugiau kosėtų. Kiti arklių nuo *gelažuonių* girdė jo paties šlapimu, gailių (*Ledum palustre*) arbata, duodavo, sumaišę su avižų grūdais, tarkuotų krienų (valgomasis krienas – *Armoracia rusticana*) šaknų ar nedidelį kiekį sieros (*sierkos*). Nuo šios ligos arklius rūkydavo *naryčnikais* (nariutasis bervidis – *Scrophularia nodosa*). Seniau dvarų arklidėse laikė ožį, nes tikėjo, kad jis padės apsaugoti arklius nuo *gelažuonių*.

Nuo niežų arklius tepdavo su grietine sumaišyta siera (*sierka*). Surinkdavo iš deginamų beržo (*Betula*) tošių besisunkiantį skystį – *degutėlį* ir juo tepdavo nuo niežų.

Kai gyvuliai (arkliai ir karvės) sirgdavo diegliais (*pelėm*), jie tai guldavo, tai keldavosi, tai vėl guldavo. Diegliuojantiems arkliams pakaklėje pradurdavo ar prabadydavo adata liaukas, sugirdydavo butelį degtinės arba duodavo degtinės, kurioje mirko gyvatė. Karvėms, sergančioms diegliais, pradraskydavo danteną, kad nubėgtų kraujas, duodavo kartu su puplaiškiais (trilapis puplaiškis – *Menyanthes trifoliata*) sušutintų pelynų (kartusis kietis – *Artemisia absinthium*) arba šutintų linų (*Linum*) sėmenų. Diegliuojančioms telyčioms duodavo vandenyje ištirpintos šaltosios druskos.

Karvėms nuo dieglių gydyti buvo taikomas dar toks būdas, panašus į burtus: karvę mušdavo vežėčių lenta ar aulinio bato (*čebato*) aulu.

Kartais arkliams akys apsitraukdavo balta plėvele. Sudžiovintą gyvatės odą sutrindavo į miltelius ir juos įpurkšdavo į akį. Po kiek laiko plėvelė pranykdavo.

Nelygiai nusitrynusius arklio dantis dilindavo. Tai mokėjo padaryti *vertelkos* – žmonės, kurie vertėsi arkliais. Gydydami arkliui kojos išsisukimą (*grižą*), koją aptepdavo moliu, sumaišytu su žmogaus šlapimu, ir aprišdavo.

Karvėms dažniausiai būdavo šios ligos: išpūtimas, tešmens uždegimas, karpos ant spenių. Karvių gydymui nuo išpūtimo apylinkėje dažniau taikė šiuos būdus: jas vaikė, žabojo degutu išteptu šiaudų ryšiu (*kūliaraište*, *grižtim*), apkloję

Medžiaga rinkta per Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvos ekspediciją 1979 m. *Vyr. red. pastaba.*

marška pylė šaltu vandeniu ar stūmė į balą. Karvei į gerklę neretai pylė mašinu alyvos, žibalo – vieno arba sumaišyto su vandeniu ar rūgščiu pienu, dūrė karvei šoną, maigė jai papilvę arba trynė šiaudų ryšiu, mušė *čebato* aulu (šiuo atveju, matyt, mušimas veikė panašiai kaip papilvės maigymas ar trynimasis; ir tai nėra burtai). Taip pat pylė karvei į gerklę pašildytų taukų ir žabojo taukais ar alyva išteptu šiaudų ryšiu. Rečiau nuo išputimo duodavo gerti vandenyje išmaišytų mielių, su vandeniu sumaišyto terpentino arba šaltosios druskos, kalkių. Duodavo su česnaku (*Allium sativum*) sugrūstų rūkytų lašinių, geriamosios sodos; jei niekas nepadėdavo, tada duodavo degtinės. Išputusį arklį vaikydavo tol, kol pradėdavo gurguliuoti pilvas, arba jam į gerklę supildavo žmogaus išmatų.

Avims nuo išputimo sugirdydavo su vandeniu sumaišyto terpentino arba duodavo su taukais sugrūsto česnako, dar užlašinę terpentino. Pasveikusių gyvulių kelias dienas neleisdavo ganytis, jiems duodavo sauso pašaro.

Karvių tešmens uždegimą gydė trindami rugine, raugintų kopūstų arba burokėlių stiebų (*batvinių*) rūgštimi, išrūgomis. Ruginę rūgštį pasigamindavo tokiu būdu: ruginius miltus užpildavo vandeniu, išmaišydavo, su indu įkišdavo į krosnį, palaikydavo ten, kol iššus. Tada tą skystį supildavo į kubiliuką, įmesdavo riekelę juodos, geriausia naminės, duonos, užpildavo šaltu vandeniu. Kubiliuką su skysčiu palikdavo, kad užrūgtų. Užrūgus būdavo gaunama ruginė rūgštis (*misa*). Ta rūgštimi trindavo karvės tešmenį, po to kartais dar išmuilindavo arba ištepėdavo kamparo aliejumi. Dar tešmenį trindavo sūrymu, kuris susidarydavo iš šviežiai pasūdytos mėsos, plaudavo *naryčnikų* arbata arba duodavo išgerti šios arbatos. Gydė ir taip: į kibirą prikraudavo karštų akmenų, ant jų užberdavo sausų *naryčnikų* ir apipildavo karštu vandeniu. Kibirą pastatydavo po karve ir šutindavo tešmenį. Kai kas karvę, kai jai būdavo tešmens uždegimas, dažnai melždavo, masažudavo tešmenį. Apylinkėje buvo taikomas ir magiškas gydymo būdas: apie sutinusią tešmens dalį ar apie visą tešmenį reikėdavo tris kartus apskrieti jungtusių žiedu. Kai kas tešmens uždegimą užkalbėdavo. Užkalbėtą duoną duodavo karvei suėsti.

Kalbinti žmonės mums pateikė skirtingų receptų, kaip gydyti spenių karpas. Spenius tepdavo medumi, sumaigytais braškių ar žemuogių (*Fragaria vesca*) uogomis, nesūdytais taukais, pavirintais su topolių (*Populus balsamifera*) pumpurais. Karpas plovė bulvių daigų arba lupenų nuoviromis, pušų (*Pinus sylvestris*) arba eglių (*Picea abies*) kankorėžių (*kirkuzių*) nuoviromis. Dar karpas plovė vandeniu, kuriuo buvo nuplautos mėnesinių kraujas. Gyvuliams ant kūno karpas perrišdavo arklio uodegos ašutu.

Įtrūkusius karvių spenius patepdavo seilėmis. Karvei sunkiai veršiuojantis, į pagalbą kviesdavosi senutes, kurios mokėjo išimti veršelį, pataisyti, jei jis blogai eina, apvalyti. Kad po apsiveršavimo pasišalintų nuovalos, karvę girdydavo vandeniu su ištirpintu cukrumi, duodavo krekenų, vandens, kuriame buvo mirkomas arba verdamos nebalintų lininių siūlų sruogos, arba sugirdydavo vandenį, nutekėjusį veršiuojantis. Duodavo morkų (*Daucus sativus*) nuovirų, virtų kopūstų (*Brassica oleracea*) lapų, ruginių miltų su pienu arba druska, medetkų (*Calendula officinalis*) arbatos. Kai kurie nuovalas pašalindavo ranka. Jei karvė neapsivalydavo ir pradėdavo gesti arba jei negalėdavo apsiveršiuoti, tokiu atveju ją papjaudavo dalgiu. Kad veršelis būtų stipresnis, jam supenėdavo žalią kiaušinį. Kad karvei po apsiveršavimo neklibėtų dantys, juos trindavo druska ar rugine rūgštimi.

Karvę ir kumelę nuo išsimitimo girdydavo medetkų arbata. Karvei dar duodavo šutintų ruginių miltų, kumelei – vandenyje išmaišyto medaus, jos neleidavo į lauką prasidėjus šalnomis.

Kad karvė ieškotų buliaus, jai duodavo apšlapintų ruginių miltų.

Jei karvė nesikeldavo – būdavo kaulų suminkštėjimas, ją šerdavo geresniu pašaru, duodavo virtų žirnių, ankštinių ar avižinių miltų, duonos, virtų rugių grūdų, svogūnų galvų, kmyną (*Carum carvi*) su stiebais, žalių ar šutintų, girdydavo *kaulažolės* (vaistinės taukės – *Symphytum officinale*) arbata, vesdavo į lauką saulėtomis dienomis. Kad nebūtų kaulų suminkštėjimo, karves šerdavo avižiniais šiaudais ir pelais.

Nuo kojų nupuolusioms kiaulėms nuo kaulų suminkštėjimo duodavo žuvies taukų, virtų žirnių.

Jei gyvuliai nesišlapindavo, juos girdydavo *kanapėlių* (kiškio ašarėlių – *Briza media*) arbata.

Nuo *kruvinės*, kai karvės šlapindavosi su krauju, jas girdydavo kraujažolių (*Achillea millefolium*) arbata, duodavo virtų *volundų* (raudonstiebių balandų – *Chenopodium rubrum*).

Utėlių pasitaikydavo visiems gyvuliams. Tada juos plaudavo tabako (*Nicotiana tabacum*) nuoviromis. Arklius po to iššukuodavo šepėčiu. Veršeliams nuo utėlių aplink kaklą aprišdavo virvę, išteptą taukais, sumaišytais su gyvsidabriu. Kiaules tepdavo žibalu, taukais, vienais ar sumaišytais su gyvsidabriu ar variu. Jei avys turėdavo utėlių, joms kirpdavo vilnas.

Karvei užspringus, jai į gerklę kišdavo ranką ir ištraukdavo įstrigusį daiktą.

Karvei nusilaužus naga, ji aprišdavo žibalu sudrėkintu skudurėliu, kad žaizda neužpūliuotų ir nepultų musės. Skudurą galima sudrėkinti ir su degtine sumaišyta tulžimi.

Nuo viduriavimo gyvulius girdydavo šalteksnio (*Frangula alnus*) žievių, kmyną, ažuolo (*Quercus robur*) žievių, pelynų, juodalksnio (*Alnus glutinosa*) kankorėžių arbatomis. Karves dar gydydavo gilių arbata, kiaules – taip pat gilių nuoviromis arba į édalą įmaišydavo pelenų. Veršeliams ir paršeliams į gėralą įplakdavo žalių kiaušinių, duodavo iš paskrudintų miežinių miltų išvirtos putros. Veršelius dažnai girdydavo sėmenų nuoviru, o paršelius – pušų pumpurų nuoviru arba virdavo eglės ar pušies kankorėžių kartu su ajerų (*Acorus calamus*) šaknimis ir, į tą nuovirą įpylę pieno, sugirdydavo paršeliui.

Veršeliams dėl apetito duodavo ésti žalių pelynų.

Kiaulės dažnai susirgdavo raudonlige. Vienokį ar kitokį gydymo būdą nuo šios ligos žinojo beveik visi pašnekovai. Panemunėlio apylinkėse plačiai paplitęs kiaulių raudonligės gydymas gyvate. Kiaulei duodavo suėsti susmulkintą iškeptą arba išvirtą gyvatę kartu su nuoviromis arba duodavo degtinės, kurioje gyvatė mirko. Gyvatę duodavo taip pat ir sveikoms kiaulėms, kad jos geriau penėtųsi. Kad ištrauktų karštį, nuo raudonligės kiaulę apsukdavo rūgštimi sudrėkintu skuduru arba tik nuplaudavo rūgštimi, kol pradėdavo garuoti. Dažniausiai vartojo ruginę rūgštį, taip pat batvinlapių rūgštį ir išrūgas. Nuo raudonligės kiaulėms dar duodavo nasturtų (*Tropaeolum majus*) arbatos arba ésti žalių nasturtų, jurginų (*Dahlia pinnata*) lapų. Kiaulę plaudavo sūrymu, apsukdavo skuduru, sudrėkintu degtine, perpus sumaišyta su vandeniu, pjaudavo uodegos galą, kad nutekėtų kraujas. Profilaktiškai nuo raudonligės kiaulę

plovė vandeniui, kuriuo buvo nuplautas mėnesinių kraujas. Viena pateikė paminėjo, kad kiaulėms nuo raudonligės duodavo rupūžę. Ją iškepėdavo uždaroje skardinėje dėžutėje ir sutrindavo į miltus. Tuos miltus sumaišydavo su ėdalais ir sušerdavo per tris kartus. Raudonlige sergančias kiaules rūkydavo šventintomis žolelėmis.

Nuo kirminų kiaulėms duodavo *čyžmos* (paprastoji bitkrėslė – *Tanacetum vulgare*) arbatos, pernykščių eglių kankorėžių (*kirkužių*) nuovirų, pelynų, sušutintų kartu su puplaiškiais ir pasaldintų medumi ar cukrumi, saldžiame vandenyje pamirkyto česnako, įmaigyto į duoną, paspragintų avių grūdų. Kiaulėms ant liežuvio užtepėdavo šaukštelį terpentino su cukrumi, į gerklę supildavo tepalo (*autolo*), perpus sumaišyto su pienu. Jei kiaulėms sutindavo žandai, tai joms prapjaudavo kakle liaukas, o į jas kartais dar įberdavo druskos.

Avims kepenyse atsirasdavo *blakių*. Tada avys imdavo liesėti, nykti. Žmonės sako, kad ši liga dažniausiai būdavo nuo šlapių ganyklų, jei tvarte mažai pakratyta ir avys laikomos šlapiai. Apylinkėje šią ligą dar vadina *peteliškėm*, *plaštakėm*. Avims nuo šios ligos duodavo pupų (*Faba vulgaris*) nuovirų, medetkų arbatos, terpentino, užlašinto ant duonos, virtų kadagio (*Juniperus communis*) uogų, į gerklę supildavo taukų. Neretai *blakėm* sergančių avių negydydavo, o jas papjaudavo ir suvartodavo maistui. Jei avis neėsdavo, jai duodavo vandenyje ištirpintos šaltosios druskos.

Neėdančiam paršeliui duodavo kokią šaukštelį degtinės.

Apylinkėje buvo žmonių, mokančių kastruoti gyvulius. Kastruodavo arklius, kuiliukus, aviniukus.

Žmonės gydė taip pat ir vištas, kai joms lūždavo kojos. Lūžusią koją stipriai surišdavo arba dažniausiai apskūdavo *kaulažolės* lapais, pridėdavo lazdelę, kad koja nesilankstytų, ir aprišdavo. Vištai duodavo lesti vario drožlių, kurių pasigamindavo tarkuodami varinį pinigą. Lūžusią avies koją taip pat apskūdavo *kaulažolės* lapais arba liepos šakelių karnomis ir apvyniodavo vilnoniu siūlu.

Kad vištos *neleistų* kiaušinių, žmonės joms duodavo lesti žyvro, vario drožlių, kiaušinių lukštų, į miltus sutrintų lėkščių ar krosnies akmenų, degintų kaulų, kartais – žalių čiobrelių (*Thymus serpyllum*), suminkytų su duona, pipirų su lašiniiais, anglių. Kad vištos nelestų kiaušinių, taip pat lesindavo lukštais, kaulais. Jei neišdėdavo kiaušinio, tai kišdavo mažą gabalėlį lašinių, duodavo lesti vario drožlių ar čiobrelių su duona. Jei vištos kaulai būdavo silpni, ją lesindavo svogūnų lukštais.

Bet ne visada žmonės galėdavo gyvulius išgydyti. Kiaulės kartais nudvėsdavo nuo raudonligės, nuo *kiaulytės*, avys nugaišdavo nuo *blakių* kepenyse, vištos krisdavo nuo džiovos. Nepagydoma buvo karvių juodligė. Jei arkliui ar karvei lūždavo koja, negalėdami išgydyti, žmonės juos pjaudavo. Kritusius gyvulius užkasdavo giliai į žemę kur nors pamiškėje ar pabalyje, toliau nuo namų. Nuvarytus arklius papjaudavo, išvirdavo ir šerdavo kiaules.

Panemunėlio apylinkėje gyvulių gydymui buvo taikomos ir iracionalios priemonės: užkalbėjimai, smilkymas, maginės priemonės.

Žmonės tikėjo, kad nuo gyvatės įgėlimo gyvuliams padeda užkalbėjimas. Užkalbėdavo duoną su druska arba pienu ir juos duodavo suėsti gyvuliui. Atkalbėdavo taip pat vištas, kurios liedavo kiaušinius, karvių tešmens uždegimą. Atkalbėjimu gydydavo *nužiūrėtus* gyvulius. Žmonės tikėjo, kad *blogų akių* nužiūrėtas gyvulys susserga ar pastimpa, *neina rankon*, karvei dingsta pienas. Kai kurie nerodydavo sve-

timiems žmonėms savo gyvulių, kad *nenužiūrėtų*. Jonas Pečiūra iš Vilių kaimo pasakojo, kad žmonės, kurie *nužiūrėdavo*, šią savybę turėjo iš prigimties ir buvo rudakiai. Geri žmonės, žinodami šią savo savybę, stengdavosi nežiūrėti į svetimus gyvulius, o blogi tyčia *nužiūrėdavo*. Kad išgydytų *nužiūrėtą* karvę, kuriai pradingo pienas, reikėjo pasikviesti *atkalbėtoją* – žmogų, kurio žvilgsnis buvo stipresnis už *nužiūrėjusio* burtininko žvilgsnį. Atkalbėtojas, nuėjęs į pirtį, paruošdavo vandens. Nuo krosnies viršaus paėmęs akmenį, mesdavo jį į vandenį ir žiūrėdavo, ar vanduo kunkuliuos. Po to mesdavo akmenį iš krosnies apačios. Jei čirkšdavo akmuo nuo krosnies viršaus, vadinasi, nužiūrėjo vyriškos akys, jei iš apačios – tai moteriškos. Tada atkalbėtojas sukalbėdavo maldele. Tuo vandeniu nuplaudavo karvei tešmenį. Nuo *nužiūrėjimo* taip pat gydydavo smilkymu. Gyvulius *nuo blogos akies* rūkydavo žąsies plunksna.

Kad gyvuliai būtų sveiki ir jų nenutrenktų perkūnas, *nenužiūrėtų* blogos akys, pavasarį pirmą kartą juos išgenant rūkydavo verba arba apšlakstydavo švėstu vandeniu. Gyvulius dar rūkydavo šventintomis žolytėmis, kurios būdavo šventinamos per Žolinę arba Devintines. Per Trijų Karalių šventę ant tvarto durų rašydavo Trijų Karalių vardų raidės: K+M+B+, kad palaimintų gyvulius ir kad šie nesirgtų. Veršiukus gydė burtais (*zababonais*): juos kišdavo per lanką. Sakydavo: „*Kad karvei nagas neskiltų, nelaužk bakano duonos pusiau*“.

Pasakojo:

1. Teklė Baltrūnienė, gim. 1900 m., gyv. Panemunėlio mstl.
2. Zosė Bimbienė, gim. 1923 m., gyv. Jūnokų k.
3. Albina Bitinienė, gim. 1922 m., gyv. Tindžiulių k.
4. Veronika Bitinienė, gim. 1901 m., gyv. Gireišių k.
5. Anelė Buckuvienė, gim. 1920 m., gyv. Augustinavos k.
6. Vincas Cibulskis, gim. 1911 m., gyv. Vilių k.
7. Kazimiera Dačinskienė, gim. 1910 m., gyv. Vaičiūnų k.
8. Alfonsa Jurgelionienė, gim. 1918 m., gyv. Panemūnių k.
9. Kazys Kaminskas, gim. 1901 m., gyv. Kavolių k.
10. Bronė Kaminskienė, gim. 1923 m., gyv. Kavolių k.
11. Elena Kubilienė, gim. 1917 m., gyv. Vilių k.
12. Karolina Kubilienė, gim. 1908 m., gyv. Vilių k.
13. Stefa Kubilienė, gim. 1909 m., gyv. Vilių k.
14. Stefa Kubilienė, gim. 1907 m., gyv. Tindžiulių k.
15. Anelė Levanienė, gim. 1910 m., gyv. Meldeikių k.
16. Ona Mažeikienė, gim. 1904 m., gyv. Vilių k.
17. Antanas Mykolaitis, gim. 1905 m., gyv. Klišių k.
18. Adelė Misiūnienė, gim. 1897 m., gyv. Augustinavos k.
19. Jonas Pečiūra, gim. 1916 m., gyv. Vilių k.
20. Paulina Pekšienė, gim. 1910 m., gyv. Vilių k.
21. Bronė Peldžiuvienė, gim. 1905 m., gyv. Augustinavos k.
22. Emilija Peldžiuvienė, gim. 1920 m., gyv. Rybokų k.
23. Pranė Peldžiuvienė, gim. 1902 m., gyv. Lūkiškių k.
24. Genė Šeškienė, gim. 1918 m., gyv. Panemūnių k.
25. Anastazija Šukienė, gim. 1893 m., gyv. Juřkupių k.
26. Albina Tijūšienė, gim. 1899 m., gyv. Kavolių k.
27. Adelė Žiaugrienė, gim. 1901 m., gyv. Beržūonių k.
28. Bronė Žiaugrienė, gim. 1911 m., gyv. Augustinavos k.
29. Karolina Žiaugrienė, gim. 1918 m., gyv. Jūnokų k.
30. Anelė Žvirblienė, gim. 1910 m., gyv. Jūnokų k.
31. Emerijas Žvyrenas, gim. 1890 m., gyv. Gireišių k.

Panemunėlių tradiciniai pastatai ir namų apyvokos daiktai

Aloyzas Petrašiūnas

*Emilijos Juosponienės
gyvenamasis namas
(gryčia), statytas
XIX a. pabaigoje.
Roblių k.*

Autorius fotografavo 1979 m. per Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramovos ekspediciją.

E. Juosponienės gyvenamojo namo verandos (gonkų) skliauto langelis

Anelės Pretkuvienės gyvenamasis namas, statytas iki Pirmojo pasaulinio karo. Jurkupių k.

Vincės Žiogrienės gyvenamasis namas, statytas po Pirmojo pasaulinio karo. Beržuonių k.

*Teresės Judikevičienės
gyvenamasis namas,
statytas apie 1923 m.
Roblių k.*

*V. Žiogrienės
gyvenamojo namo
galas*

*Jono Bimbos
gyvenamasis namas,
statytas 1924 m.
Valaitišio k.*

*Jono Mulos
gyvenamasis namas,
statytas 1926 m.
Uvainių k.*

*Antano Giriūno
gyvenamasis namas.
Ramanauskų k.*

*Jono Stuko
gyvenamasis namas,
statytas 1930 m.
Jurkupių k.*

Albinos Tijūšienės gyvenamasis namas, statytas apie 1930 m. Kavolių k.

A. Tijūšienės gyvenamojo namo langas

*Prano Šeinausko gyvenamasis namas, statytas
1931–1932 m. Rukšių k.*

*Jono Giriūno gyvenamojo namo veranda.
Balandiškių vienkiemis*

*Julės Burbienės namo, statyto po Pirmojo
pasaulinio karo, langas. Jurkupių k.*

*J. Giriūno gyvenamojo
namo verandos
skliauto puošyba*

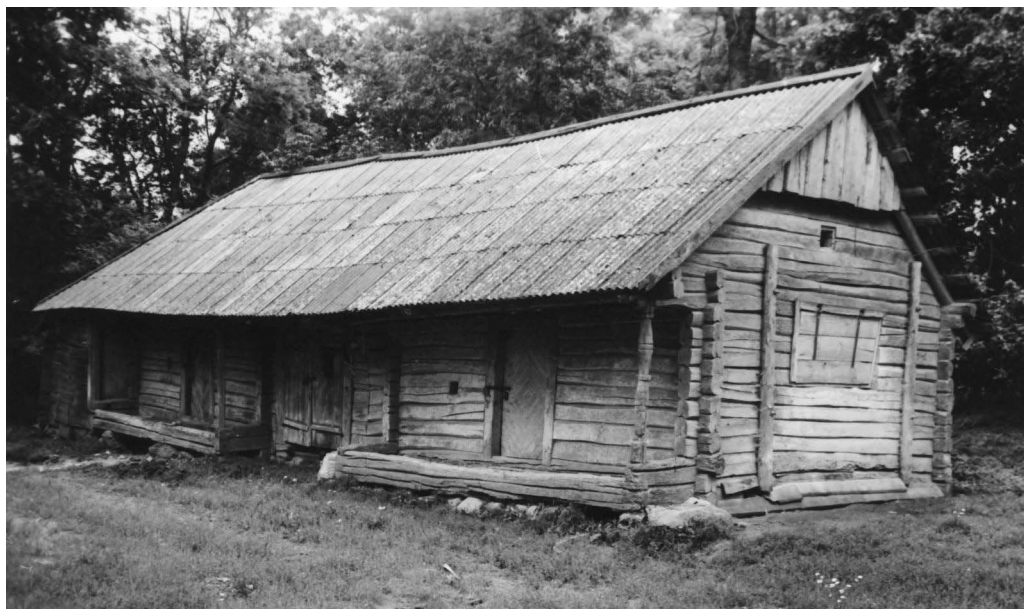
J. Giriūno gyvenamojo namo verandos durų puošyba

Jono Čėčio klėtis, statyta XIX a. pab. Jurkupių k.

Emilijos Juosponienės klėtis, statyta XX a. pr. Roblių k.

Petro Narbuto dvi klėtys ir ratinė (vazaunia) viduryje. XX a. pr. Panemunių k.

Romo Šukio dvi klėtys ir ratinė (vazaunia) viduryje. XIX a. pab. Roblių k.

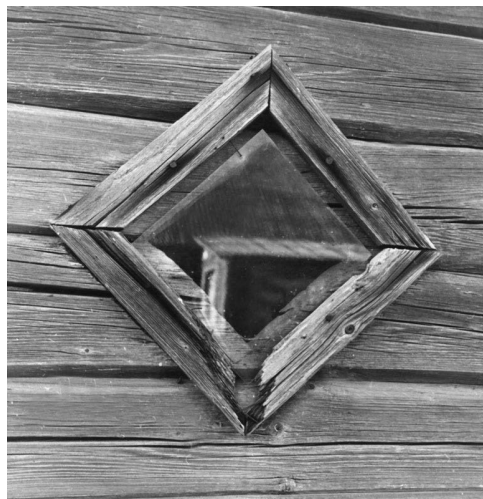
*Jono Giriūno klėtis, statyta
XX a. pr. Balandiškių
vienkiemis*

J. Giriūno klėties durų puošyba

*Jono Žiaugros klėtis, statyta
1885 m. 1940 m. perstatant
pristatyta ratinė. Beržuonių k.*

J. Žiaugros klėties durų puošyba

Po Pirmojo pasaulinio karo statytos Jono Stuko klėties durų puošyba. Jurkupių k.

Bronės Neniškienės klėties langelis prie durų. Uvainių k.

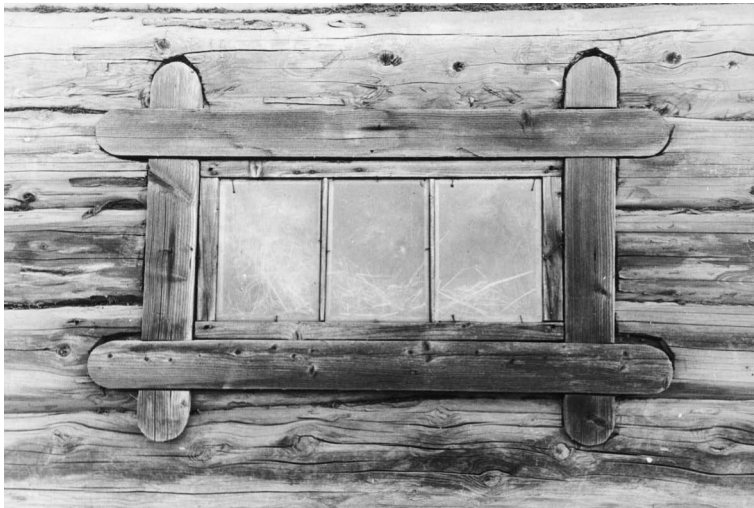
Jono Čečio molinis tvartas, statytas po Pirmojo pasaulinio karo. Jurkupių k.

Kazio Šukio moliniai tvartai, statyti apie 1930 m. Roblių k.

Jono Dagio molinis tvartas, statytas apie 1930 m. Jurkupių k.

*Bronės Neniškienės
medinio tvarto, statyto
apie 1920 m., langelis.
Uvainių k.*

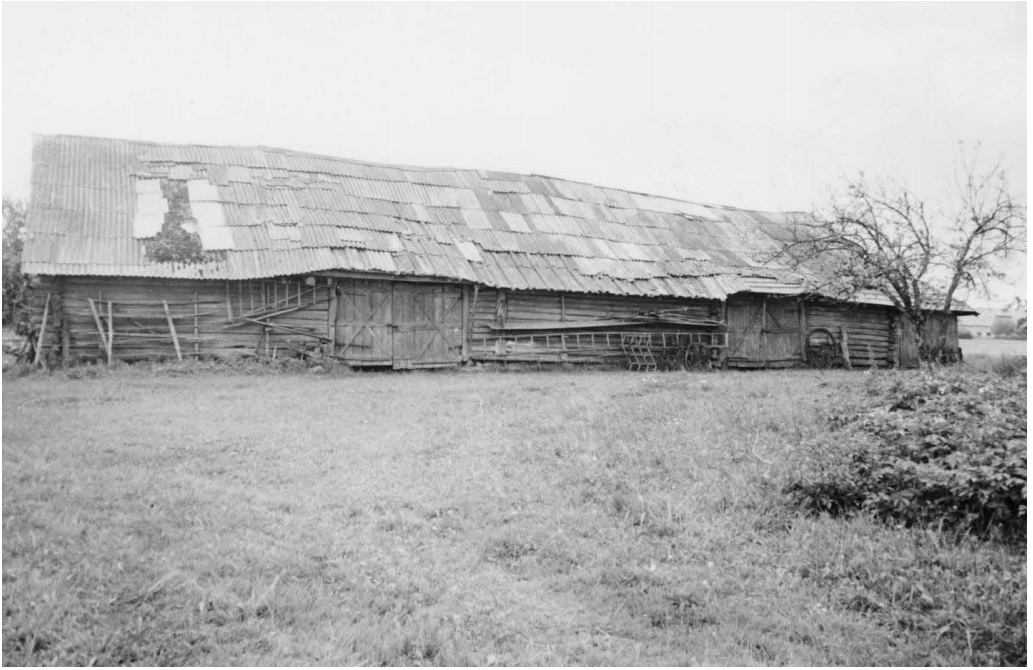
Prano Šeinausko klojimas, statytas 1924 m. Rukšių k.

Jono Šukio klojimas, statytas 1921 m. Roblių k.

Kazio Kaminsko klojimas, statytas 1933 m. Kavolių k.

Jono Stuko klojimas su jauja (kairėje), statytas po Pirmojo pasaulinio karo. Jurkupių k.

J. Stuko klojimo-jaujos galas

*Pirtis prie Žvygupio
upelio, statyta apie
1922 m. Valaitiško k.*

*Stefos Tuskienės
pirtis, statyta 1930 m.
Roblių k.*

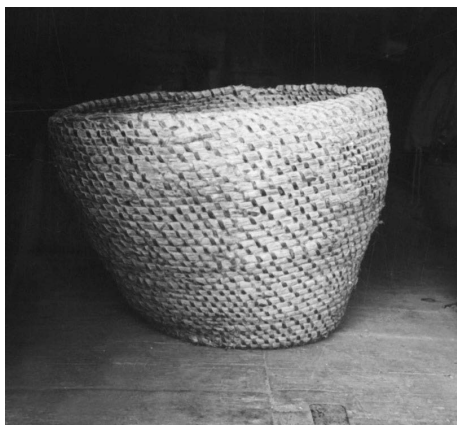
Jono Stuko kalvė, statyta apie 1930 m. Jurkupių k.

Pintinis indas (bumblė) grūdams, miltams laikyti. Aukštis – 80 cm. E. Juosponienės sodyba. Roblių k.

Pintinis indas (bumblė) grūdams, miltams laikyti. Aukštis – 90 cm, skersmuo – 60 cm. K. Kaminsko sodyba. Kavolių k.

Pintinis indas (vaka) miltams laikyti. Skersmuo viršuje – 75 cm. J. Žiaugros sodyba. Beržuonių k.

Dėžė su dangčiu įvairiems maisto produktams laikyti (kanikas), ant dėžės – pintinis indas (vaka) ir sviestamušė (muštokė), į dėžę atremta geldelė. S. Tuskienės sodyba. Roblių k.

Platus medinis indas su dviem ąsomis (ušėtkas) mėsai sūdyti (skersmuo viršuje – 80 cm), į jį įstatytas ušėtkėlis dešrų mėsai minkyti, greta stovi statinaitė (bačkėlė) nuo silkių, už jų guli statinaitė kopūstams raugti. S. Tuskienės sodyba. Roblių k.

Įvairios paskirties rėčka. Aukštis – 43 cm, skersmuo viršuje – 82 cm. A. Pretkuvienės sodyba. Jurkupių k.

Trikojis alui daryti. Aukštis – 75 cm, skersmuo – 55 cm. E. Juosponienės sodyba. Roblių k.

Iš skalų nupintas doklas (skalinė) pašarui nešioti. E. Juosponienės sodyba. Roblių k.

*Iš skalų nupintas
krepšys.
E. Juosponienės
sodyba. Roblių k.*

*Išėiginis vežimas
su lingynėmis
(lineika). Adolfo
Stumbrio sodyba.
Degenių k.*

*Vienkinkis vežimas
šienui, javams vežti
(koros). Kazio
Mėmėno sodyba.
Nevierių k.*

KALBA

Panemunėlio kalba prieš 100 metų ir dabar

Laima Kalėdienė

Lietuvių kalbos institutas

Pateikiama Kleopo Jurgelionio straipsnio, parašyto prieš 100 metų apie Panemunėlio šnektą, apžvalga, aktualizuojami svarbiausi jo pastebėjimai, nes nurodoma pastabų apie dabartinę šnektos būklę: tuo tikslu remiamasi 2001 m. „Versmės“ leidyklos organizuotos ekspedicijos metu surinktais garso įrašais, lauko stebėjimais. Lyginant vyresniųjų pateikėjų kalbą su jaunesniųjų kalba, daroma sociolingvistinių išvalgų dėl fonetinių reiškinių kitimo greičio ir krypties. Prieduose įdėtas didelis pluoštas transkribuotų tarmės tekstų, taip pat Kleopo Jurgelionio straipsnio fotokopija.

Raktiniai žodžiai: *tarmė, fonetika, rytų aukštaičiai uteniškiai, sociolingvistika, bendrinė lietuvių kalba*

100 metų Kleopo Jurgelionio straipsniui apie Panemunėlio šnektą

2011 m. sukanka 100 metų, kai žurnale *Laisvoji mintis*, kuris buvo leidžiamas 1910–1915 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kleopas Jurgelionis lietuviškai paskelbė anksčiau lenkiškai parašytą straipsnį *Panemunėlio tarmės fonetika*¹. Pats kilęs iš Virbališkių kaimyniniame Panemunėliui Kūpiškio valsčiuje (g. 1886 m.)², Jurgelionis buvo labai gerai susipažinęs su Panemunėlio šnektą, rengėsi dirbti kalbotyros darbą: 1896–1907 m. gyvendamas Sank-Peterburge bendravo su Kazimieru Būga, 1908 m. studijavo kalbotyrą Krokuvoje Jogailaičių universitete, tačiau 1909 m. išvykęs į JAV nuo kalbotyros atitolo.

Panemunėlio tarmę (dabar labiau įprasta būtų vadinti Panemunėlio šnektą) Jurgelionis priskiria „prie augštaičių lietuvių rytinių tarmių grupės“. Pagal dabartinį skirstymą tai atitinka rytų aukštaičius uteniškiaus. Jurgelionio laikais Panemunėlis priklausė Ežerėnų (Zarasų) pavietui, buvo šiaurinėje jo dalyje. Dabar Panemunėlis yra Rokiškio rajono sudėtyje.

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2011 08 25, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2012 01 06, čia skelbiamas pirmą kartą.

¹ Jurgelionis, K l. Panemunėlio Tarmės Fonetika, *Laisvoji Mintis* 13, 1911, Chicago, Ill. & Scranton, Pa., 308–312. Šio straipsnio Priede 2 skelbiamas visas Jurgelionio tekstas.

² Visuotinė lietuvių enciklopedija 9, 2006, 51.

Straipsnyje *Panemunėlio tarmės fonetika* Jurgelionis teigia, kad aprašo „gimtinę tarmę“: „esu Maškėnietis“³. Jis rėmėsi ir savo draugų iš gretimų apylinkių kalba: „Geresniam dalykų įsivaizdinimui daboju į savo draugų ištarimą, kalbančių ta pačia ar artimomis (Abelių, Skapiškio) tarmėmis“. Straipsnio autorius įspėja, kad „gali būti, kad kai-koks aprašomųjų dalykų turės ir grynai individuališką pobūdį“. Kleopo Jurgelionio garbei reikėtų pasakyti, kad jo straipsnyje iš tiesų gausu akylų pastebėjimų, tačiau jie toli gražu nėra „individuališko pobūdžio“: tai objektyvios mokslinės pastabos, drąši polemika (ypač su tuometiniu kalbotyros autoritetu, neseniai tuomet mirusiu (1908 m.) Kazimieru Jauniumi).

Nors parašytas prieš 100 metų, šis straipsnis ir šiandien yra aukšto lygio teorinis kalbotyros darbas. Tai lėmė autoriaus pasirengimas ir kritinis protas. Jis buvo jau gerai susipažinęs ir su dialektologiniais Kazimiero Jauniaus, Antano Baranausko ir kitų tyrėjų darbais (LDS 1999), pats savo straipsnyje nurodo Kazimiero Būgos *Dusetiškių tarmės* aprašą.

Neilgo straipsnio pradžioje autorius supažindina su savo vartojamais terminais, beje, kritiškai juos vertindamas, ir išdėsto savo požiūrį į esminius fonetikos dalykus, kuris išlieka aktualus ir šiandien. Jis nurodo naudojęs Medvillio Bello ir Hendrio Sweato transkribavimo principais („Artikuliaciją žymėjau anglų kalbotyrių [...] būdu, daug taipgi pasinaudodamas tam dalykui gerbiamojo Krakavo universiteto lygintinės kalbotyros profesoriaus J. Razwadowski'o pamokinimais“).

Gal įžvalgiausių Jurgelionio pastebėjimų randama akcentuacijos aprašymo srityje. Pasirinkęs ir dabar įprastus K. Jauniaus *tvirtapradės* ir *tvirtagalės priegaidės* terminus, tiesa, žymėtus kiek kitaip nei dabar (^ - tvirtapradė, pvz., *sūmtīs* – sámtis, ´ - tvirtagalė, pvz., *duńkītīs* – dańgtis), Jurgelionis suabejoja jų pritaikymo galimybe dėl skirtingo *tono* ir *energijos* (įtemptumo) interpretavimo dvibalsiuose: „[...] nors toks pavadinimas nelabai tesutinka su tuo, kokios mūsų priegaidės ištikro yra; mūsų priegaidės turi du elementu: energiją ir toną, ir jiedu, vienas savo tvirtumu, kitas augštumu nevisuomet eina greta. Kada, leiskime, dvibalsėje pirmoji dalis yra tvirtai užkirsta, bet žemesnė tonu, o antroji silpniau užkirsta, bet daug augštesnė tonu, tokios dvibalsės negalima pavadinti nei tvirtaprade, nei tvirtagale.“ Aprašydamas *au* akcentuaciją, Jurgelionis ir pastebi, kad pirmoji tvirtagališkai kirčiuoto sando dalis taip trumpai teišlaiko *a* kokybę prieš pereidama į tarpinį su *u* garsą *o*, kad tos *a* beveik nė nesigirdi, todėl Jurgelionis tokį tarimą žymi taip:³ *õu*, pvz.: *gõúdzã* ~ gaũdzia, *sakõú* ~ sakaũ. Jurgelionis taip pat neigia tiek jo laikais, tiek ir dabar daugelio pripažįstamą (Girdenis 2003: 25) Kazimiero Jauniaus dėsniį dėl tvirtapradžiškai kirčiuotų pokirtinių skiemenų ne tik žemaičių, bet ir aukštaičių tarmėse: „Padėjime po priegaidės, taipjau priešingai K. Jauniaus priegaidės dėsniui⁴, yra ne *au*, bet *õu*; pvzd.: *vasarõlõukīs, núbõubã*.“ Akcentologiniai Jurgelionio pastebėjimai yra tikslūs, bet tik dabar, iš esmės nuo 21 a., jau beveik visuose rytų aukštaičių dialektologijos darbuose imta laikytis tų pačių principų dėl tvirtagalių ir nekirčiuotų *au*, *ei* traktavimo, visų pirma Žanetos Markevičienės (1999: 11), Reginos Rinkauskienės (Rinkauskienė ir kt., 2010), Vytauto Kardelio (Karde-

³ Dabar *Moškėnų* kaimas priklauso Rokiškio kaimiškajai seniūnijai.

⁴ Jurgelionis rašo ir apie pakitimus tvirtagališkai kirčiuotame dvibalsyje *ai*: „K. Jauniaus duodamasai savo dėsniui paremti pavyzdys *pūs-vaikīs** skamba *pūsveikīs* (*ai* artikuliuojamas kaip po tvirtagale priegaide) ir liūdija prieš dėsniį.“

lis ir kt., 2006) darbuose, taip pat pastarojoje *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje* (LKTCh 2004).

Panemunėlio šnektos ypatybės prieš 100 metų ir dabar

2001 m. buvo organizuota *Versmės* leidyklos ekspedicija į Panemunėlį, kurioje dalyvavusi šio straipsnio autorė bei kiti dalyviai įrašė tarmės tekstų, dalis jų iššifruota ir pateikiama 1 priede. Taip pat pateikiama šiek tiek ir 1964 m. (11 ir 12 tekstai) bei 1979 m. (13–16) įrašytų tekstų, nes norėta palyginti, kaip kito tarmės vartojimas. Lyginant vyresniųjų pateikėjų kalbą su jaunesniųjų kalba (remiamasi 7-uju tekstu), daroma sociolingvistinių įžvalgų dėl fonetinių reiškinių kitimo greičio ir krypties.

Šnektos tyrimų apžvalga. Be Kleopo Jurgelionio, apie Panemunėlio kalbą yra rašęs Bonifacas Stundžia (1998). Jis apibūdino svarbiausias šios šnektos ypatybes, aptarė šnektos prestižą tarmės atstovų akyse, nustatė jį esant gana nedidelį. Šis autorius nurodo ir diplominius darbus apie Panemunėlio šnektą: M. Mulvainaitės apie fonetiką ir morfologiją (1960) ir V. Zunkaitės apie daiktavardžių kirčiavimą (1987). Panemunėlio šnektą yra paribinė su kupiškėnų ir anykštėnų tarmėmis uteniškių tarmės atmaina, todėl Panemunėlio vardas dažnai minimas įvairiuose dialektologijos veikaluose.

Paribinės šnektos veiksnys. Panemunėlio apylinkių kalba ypatinga tuo, kad, atsidūrusi pačiame didelės uteniškių tarmės šiaurvakariniame pakraštyje, nėra vienišiška ir dėl natūralios gyventojų migracijos: yra atsikėlusiu ar ankstesnių atsikėlėlių palikuonių iš kaimyninių kupiškėnų ir anykštėnų plotų, kurių kalba turi savitų bruožų (plg. 13–16 tekstus). Pačios paribinės parapijos, pvz., Salū, natūraliai priklauso anykštėnų tarmei. Atvejų, kai atsispindi minimų tarmių ypatybės, pasitaiko nedaug, pvz.: *và birú.tæ. papų.sakó.š del'ká.rvæ.s* (8 tekstas); *sų.kó. | tai_zací.rku. išpí.láu* (13), *tai_par_tú. gaspadõ.rú. nebetų.jó. ví.škai* (13); *kai_gá.udæ. ú.na(š) žuvìs* (14); *matai_kat mų.nó. mæ.mà nælabai bagõ.ta bú.vó.* (15); *ę.ví.lķę. sų.kó. ę.má.ni. tai_niēkur niēkas næl'jó.jæ|| sų.kó. nù žu.rę.sma | à(s) sų.kó. | paskavõ šu krú.man; žmá.nę.s vil.ku. vil.ku. vil.ku. sų.kó.|| vil.kas ir_sų.kó.; ę.jó.s næmų.tó. ir_aiķstę.į* (16) ir kt.

Sąveika su bendrine lietuvių kalba. Dar svarbesnė 21 a. Panemunėlio šnektos ypatybė yra ta, kad vidurinioji ir jaunesnioji kartos dažniausiai kalba *bendrine kalba su uteniškių tarmės atspalviu* (žr. 7 tekstą). Ir vyresnių žmonių pasakojimuose pasitaiko bendrinės kalbos intarpų, kurių atsiradimas aiškintinas sociolingvistiškai: priklausomai nuo pašnekovų, o kartais ir nuo temos, pasakotojas stengiasi pritaikyti savo kalbą (pvz., 10 tekstas), ima vartoti daugiau vienos ar kitos atmainos ypatybių.

Mokslinių pažiūrų reikšmė. Tarmės aprašymas ir tarminių tekstų pateikimas priklauso ir nuo mokslinės ideologijos: siekiant struktūriškiau ir sistemingiau pristatyti tarmes, spausdinami tarminiai tekstai galėjo būti koreguojami. Atidžiau patyrinėjus 1964 m. Kazio Morkūno ir Aloyzo Vidugirio įrašytą ir iššifruotą tekstą 1970 m. *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje* (p. 315) ir palyginus jį su savo iššifruotu to paties įrašo tekstu (1 priedas, 11 tekstas), pastebėta skirtumų: ankstesnis tekstas šiek tiek redaguotas, nepažymint kupiūruotos ne tokios rišlios, „netaisyklingos“ ar gal tuo metu ideologiškai netinkamos teksto atkarpos ir atkarpėlės, pvz., *Chrestomatijoje* nėra šių įrašė skambančių teksto atkarpų:

matai. pre. rú.sais || rú.sai čè su va.ke.čèis kaip ėjæ. | bù.va. daĕ ji. beveĩ.k lig leningrà.-da.; tai. || tai mú.m tadù | čæ.ná.i aš_vaižinĕ jáu | tai akurá.t dvejùs mætùs išvaižinĕ jáu; tai ėgi | ir nelai.kæ. kaip mæ.s dáuġáu. šeimá.s | tai sá.ka. jĕi.gu tù negá.usi dá.rba. | neisi | tai bú.s(i) i.šveštas reĩ.šġæ | kal[...] nu kalá.nas tá.ks vadi.na. va.ti. | ti. atá.-mænu ki.dá.inæ.s | kuř. čæ bù.va. | ki.dá.inæ.s.tai || nù.tai prisrašáu dí.rptu. ir aĩ.da.váu || tæ.vó kaš dá. stĩ.praš bù.va.; tai. e tæ.vó kaš da.stĩ.pras | tai ėĩ.daváu || e.mæ.s ká.imi kaib ėi.væ.na.m | tai netĩ ġi bù.va. nuveĩ.ġ | kàž ėi; kaib_dabař. va ġ r tĩ tæ kranai ir kt.

Be to, šifruojant tekstus *Chrestomatijai*, laikytasi išankstinės schemos, atspindinčios iš esmės reguliarias tarmės ypatybes. Dabartinė dialektologija labiau pripažįsta natūraliąją fonologiją, o ne schemas. Pirmajame priede pateiktas pluoštas autorės transkribuotų Panemunėlio šnekto garso įrašų, saugomų Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve.

Jurgelionio straipsnyje pateikiama *Balsių lentelė* ir aprašoma tarmės *Balsių sistema*. Jis pateikia ne kontrastinį su bendrine lietuvių kalba (vadina ją bendra lietuvių kalba), o išsamųjį garsyno aprašą⁵, bet čia aptariami tik kontrastuojantys dalykai. Taip pat čia pateikiama pavyzdžių ir pastabų dėl dabartinės aprašomų dalykų būklės, tai yra aptariama, kokių esama pokyčių, kokie vyko procesai per tą šimtmetį nuo to laiko, kai buvo parašytas straipsnis.

1. Balsis i. Balsį *i* Jurgelionis pristato ketveriopai, nors iš tikrųjų jis rašo apie penkeriopą *i*: skiriami trejopo ilgumo *i* (trumpas, pusilgis ir ilgas) po minkštųjų priebalsių ir dvejopo ilgumo *i* [ɪ] (pusilgis ir trumpas) po kietojo *l*.

Trumpasis i Panemunėlio šnektoje Jurgelionio laikais buvo tariamas vienaskaitos vietininko ir įnagininko galūnėse, pvz., *gurbĩ⁶, kleimi* ir *su mergiotti, su katĩ*. Jurgelionis rašė ir apie trumpojo *i* vartojimą ne morfologinėje galūnėje („viduržodyj“), bet atsidūrusį žodžio gale: *užgĩšĩ ~ užgęsti, ar čia trunka daiktas pagĩšĩ ~ pagesti*, kur jis irgi esą trumpėja iki trumpojo, kaip ir morfologinėse galūnėse. Pastarojo tipo pavyzdžių, nors nedaug, tačiau esama ir turimuose tarminiuose tekstuose – vyresnieji užfiksuoti sakantys su trumpuoju *i*, pvz.: *tai ar næpamatĩš jáu žmá.nę.s ir táu*, ir su pusilgiu, pvz.: *kàs ėi.viñ.s pamati.s*. Jaunesnieji taip pat kaip ir vyresnieji pasako ir su trumpuoju *i*, pvz.: *viš.vien pasilaiki.s ma.kĩ kla | neišniĩks*, ir su pusilgiu, pvz.: *geležĩnkeliėči palaiki.s; nuėi.s tēn atlaiki.s mišæs; senė.lei nesaki.s radikalu*.

Prieš 100 metų skiriamoji rytų aukštaičių uteniškių tarminė ypatybė (dabartinės bendrinės kalbos *-e* vienaskaitos vietininke atliepimas *-i*), matyt, buvo absolūti, bet ir dabartiniams tarminiams tekstams ji labai būdinga. Vyresniųjų kalboje ji išlaikoma beveik visada, pvz.: *irkũ.čkĩ lá.ukæm peņktũ.ĩ sá.lę.ĩ; kai ġá.ĩ miēštĩ dá.ř ġeráu | bet ká.imi tai; čæ ká.ra. lai.kĩ tai neĩ žinó si | niėka*. ir kt. Netuose jaunesnės ir vidurinės kartų atstovų tekstuose, kur šnekama iš esmės panašia į bendrinę kalbą kalba, šalia labiau įprastos *-e* galūnės pasitaiko ir *-i*, pvz.,

⁵ Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad Jurgelionio straipsnyje aptariamos ne visos statistškai įmanomos pozicijos, o tik kai kurios, pvz., apie trumpąjį kirčiutą *-i* jis nekalba veiksmažodžių esamojo laiko antrajame asmenyje, pvz., *tupi, kali*, kaip ir dar kai kuriose kitose pozicijose.

⁶ Gal dėl tipografijos sunkumų Jurgelionis savo straipsnyje ne visus pavyzdžius pateikė kirčiutuos, todėl ir čia tais atvejais, kai tai nėra būtina dėl aiškumo, ne tik atsisakoma senosios straipsnio autoriaus fonetinės transkripcijos, kuri šiek tiek skiriasi nuo dabar įprastos lietuvių dialektologijoje, bet ir neišviedama naujos, dažniausiai tik žymimi kokybiniai garsų skirtumai, pvz., *katĩ ~ katę*.

šalia *a_má.nɔ. vai.kas kaunə m'kɔ.s; r' tæ áutó.busas ástuñ.ta.* yra ir *jinaí. fá.ktiškai dí.rba tai_kú.piškɔ. rajó.ni.*

Vienaskaitos įnagininke vyresniųjų kalboje taip pat kitokių nei *-i* (atliepiančių bendrinės kalbos *-e*) galūnių nepasitaikė, pvz.: *nukapó.ji su_kapō.ni; tai.gi_vat víenu áũ.sí.kaškaí.p_tai; bú.lbas sa.dí.ndava.m pa.tú. žagrī* ir kt. Tačiau jaunesniųjų kalboje girdėta tik *-e*, pvz.: *jinaí. víena klasə klasə žemáu. ė.jɔ.; beí.jinaí. kil.mə ta(i) iš_čə.*

Iš Jurgelionio aprašytųjų didžiausia yra *pusilgio i* distribucija. Jis nurodo, kad pusilgis *i* vartotas vietoj ilgojo *i* nekirčiuotoje pozicijoje: a) vienaskaitos galininke, pvz., *kartj, paltj* ir *katj* ~ katę, *lapj* ~ lapę, b) daugiskaitos vardininke, pvz., *ausys, akys*, bei c) įvardžių vienaskaitos kilmininke, pvz., *manj̄s* ~ manęs, *tavj̄s* ~ tavęs; taip pat d) *i*-kamienių vienaskaitos vardininke, pvz.: *kurmīs, kiškīs, sieksnīs, gurbelīs* (lygino su daugiskaitos vardininku, pvz., *ausys, žysys*, ir įžvelgė „aiškų skirtumą tarp *i* ir *i'*“).

Šio tipo ne *é*-kamienių vardažodžių galūnėse *-i* ir dabar tarmėje iš esmės visada tariamas pusilgis visų kartų atstovų kalboje. Tiek vyresniųjų, pvz.: *jáu_čə sé.serj. pasi.je.mə.m; ir_áflėis víen tú m' lí.; subrá.ŋgina. | ir_gazuóli.; tai_šič á.rklj. pakiŋ.kə.* Tiek ir jaunesniųjų, pvz.: *šiemet áš_gruodi. | vasá.ri.; mæş_dúonɔ.s vaúuojəm i.ró.kiški.; tai_jiė pá.mɔ.kai kampū.teri. gá.udava.* ir kt.

Aprašydamas pusilgio *i* vartoseną Jurgelionis jo neskirstė pagal kilmę, todėl ten pat pateko ir pavyzdžiai su pusilgiu *ī*, bendrinėje kalboje atliepiamu *ę*. Dabartiniuose tekstuose vyresnieji visais atvejais tarė pusilgį *-ī*, pvz.: *a_má.nɔ. mi.lim'jə tik_davá.i | ir_ká.foj. papjáuš; dektiėni. darí.davɔ.; sil.kj. || sil.kə.s tai_nəbrá.ŋgə.(s); tai_sá.vaitj. bú.va. išī.nus*⁷. Jaunesniųjų kalboje aptiktas tik vienas pavzdys, bet vartojamas ne tarminis *-ī*, o bendrinės kalbos *-ē*: *išvaúuju i_lig'ningə*⁸.

Jurgelionis atkreipė dėmesį į tai, kad neretai buvo tariamas tokio paties ilgumo *i* kaip ir tikrojo ilgojo *i* (jis žymi *y*) atvejais, „[V]ienok intempimą ir čia galima pastebėt esant kitionišku negu *y* ilgojo“; taigi kokybė skyrėsi. Jis atkreipė dėmesį į prasidėjusį nekirčiuotų įvardžių galūnių trumpėjimo procesą: „Vietoj *manī* tankiausiai yra vartojama *maní* (su *i* vidutiniu trumpuoju), taipgi *mań*'. *Manī* tariama, norint aiškiai išskirti ar pabrėžti tas žodis.“ Jau prieš šimtą metų užfiksuotas procesas dabar yra gerokai pasistūmėjęs galūnės trumpėjimo kryptimi: tik vyresniųjų kalboje rasti asmeninio įvardžio galininkai atspindi visas stadijas. Viename pasakojime (beje, kartojant beveik tą pačią frazę) rasta ilgesnė galūnės forma (bet ne ta ilgoji, apie kurią rašė Jurgelionis): *ká.(m) manī palī.ka.t; ir_ká.m jús manī palī.ka.t; ká.m jús manī palī.ka.t.* Šnektote dabar įprasta trumpesnė forma su minkštuoju *ñ* pabaigoje: *jis mañ_bá.ra; dá.pas_mañ_vienas ir_ĩr*, nors priebalsio minkštumas kartais gali sumenkėti dėl asimiliacijos su po jo einančio žodžio pradžios kietuoju priebalsiu, pvz.: *ir_tunjumí.nɔ.(i) ir_tai_mañ_pamá.te.*

⁷ Dabartiniai vyresnieji ir veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko daugiskaitos vardininko linksnio dalyvius su tokia pačia galūne linkę vartoti su *-ī*, o ne su *-ē*, pvz.: *vá bañ.pař_tiek plikī | acitrá.ukī; a_jiė_tai_mat paliŋ.ki. (i)n_šič.tu. dalī.ku. bú.dava.pavɔ.gi.ma.; panəmunė.lə. tí.ltu. bú.va. nuveř.ti.* kaip ir uždarojoje galūnėje vyriškosios giminės vienaskaitos vardininke, pvz.: *acist'jūs prə.dú.ru. ir_sá.ka.; bú.va. baí.su ir_nevá.lgi.s; t'ks pinigė lis á.pskritas || ir_ji(s) susigláu.dī.s.*

⁸ Dalyvių atveju jaunesnieji pavartoja ir taip, ir taip, t. y. ir su *-ī*: *jeĩ.gu jiė bú.tu.nɔ.ré.ji.*, ir su *-ē*: *tá.kampū.teri. tikrai_nupiř.kə.; bú.tu.sudė.jə.ten pɔ.dė.šim.doi.dešim.lī.tu.; bú.va. uždá.ri.mas užė.jə.s* (1), tačiau kiekybės atžvilgiu visais atvejais išlaikomas balsio pusilgumas.

Jurgelionis rašo, kad tais laikais buvo įprastas vienaskaitos vardininko tarimas su pusilgiu *i* galūnėje tokio tipo žodžiuose kaip *Panemunėli.s*, *kurmi.s*, *kiški.s*. Dabar yra įvykę pakitimų, balsis *i* galūnėje pailgėja mažiau, todėl kartais net sunku suprasti, ar tai pailgėjimas, ar ne⁹. Vyresnioji karta daug dažniau ilgina, pvz.: *praščė.usæs kepeni.ni.s gá.lima sakí f; læ.žú.vi.s i.škištas | gal.va va.ši.tõ.kõ. didú.ma.; iř.vienas dõ.lapã.li.s frã.čæs*, nei ištaria nepailgintus, pvz.: *i.dõ mus tó ks pinigė liš á.pskritis; tai.ti kã.bdava. vadí.ndava. kapó.tinis; ař.ti.kà.kš.gimtá.de.niš* ir kt. Jaunesniųjų kalboje girdėta tik trumpesnioji forma: *ař.čã kampũ.teris prie.žaštis; nẽ pó su.kis kal.tas; čã tãš ne.laidi.niš* ir kt.

Rašydamas apie ilgąjį i, Jurgelionis nurodo dabar skiriamąją visų rytų aukštaičių ypatybę laikomą ilgąjį *i* vartojimą ten, kur bendrinėje kalboje tariamas kirčiuotas ilgasis *ę*, pvz.: *švįst ~ švēsti, kįst ~ kęsti*.

Anot Jurgelionio, anksčiau pusilgis i po kietojo l visuomet vartotas *ė*-kamienių vardažodžių vienaskaitos galininke, pvz., *danełbi ~ duonełę, babelbi ~ bobeleł*. Dabar ir vyresnieji ne visuomet kietina *l*, pvz., *šuvà žš li. jãu.ė da*, tačiau vis dėlto dažniausiai kietina: *baiğãũ čã panæmunę læ. me.štẽ.li. pradĩ.ni. ma.kĩ klũ.*; *ú.ždavæ. tvãrkĩ f vĩ.sku. jãu apã. ma.kĩ klũ.*; *kai.pabaĩ.gæm kũ.lf kũ lũ. | kũ lũ.*

Trumpasis i po kietojo l vartotas vienaskaitos įnagininke – *su mergelbi ~ su mergele, su varłbi ~ su varle*. Čia pat Jurgelionio rašoma ir apie kamienų pakeitimo atvejus (iš *ė*-kamienių į *o*-kamienius): esą dažniau pasakoma *su mergelu, su varlu*, tačiau „beveik niekad *su bałbi*“.

2. Balsis e. Rašydamas apie šnekto ilgąjį balsį e, kurio atitikmuo bendrinėje kalboje yra *ė*, Jurgelionis tiksliai apibūdina jo vartojimą: „Pasirodo viduržodyj vien po priegaide“, „intemptas (mažiau negu y)“. Vieni jo nurodytieji pavyzdžiai yra su kirčiuotu *ė* (šnektoje tariamu kaip *e*), pvz.: *dede ~ dèdè, kletis ~ klètis, gavenia ~ gavènia, rekt ~ rèkti, beras ~ bèras, jadberelis ~ juodbèrelis*. Kiti pavyzdžiai, pvz., *dedyte ~ dèdytè, priekletis ~ prieklètis* ir pan., irgi turi negalinęją pozicijoje *ė*, bet šiuo atveju nekirčiuotoje. Ir čia šnektoje vartotas ne *ė* tipo garsas, o *e*. Straipsnio autorius pastebi, kad kirčiuotoje pozicijoje esą turėtas panašesnis į *ė* tipą garsas nei nekirčiuotoje, nes kirčiuotus *e* jis transkribuoja kaip [ē], o nekirčiuotus – kaip [ā] po minkštojo priebalsio, žymimo su apostrofu, arba be jo kietojo *l* atveju. Taigi jau Jurgelionis minėjo prasidėjusį *ė* atitikmens kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijoje diferenciacijos procesą Panemunėlio šnektoje. Ilgainiui kirčiuoti šio tipo garsai šnektoje vis labiau ėmė panėšėti į *ė*, o nekirčiuoti dar kurį laiką išliko nepanašūs į *ė*, bet pastaruju metu, ypač jaunesniųjų kalboje, irgi panėšėja į *ė*, nors ir nėra tokie kaip bendrinėje kalboje. Garso *ė* tarimas dabar yra Rokiškio krašto žmonių kalbos indikatorius, nes net ir šnekėdami bendrine kalba daugelis ištaria mažiau įtemptą garsą *ė*, iš tikrųjų tik panašų į tą *ė*, kuris turi būti vartojamas norminėje bendrinėje kalboje.

Ištyrus turimus transkribuotus tekstus iš Panemunėlio paaiškėjo, kad vyresniosios kartos tarmės pateikėjai kirčiuotoje negalinėje pozicijoje e, o ne *ė* tipo garsą taria daug rečiau, tokių pavyzdžių rasta maždaug penktadalis, pvz.: *tai.suvė.jæ. | lubó(š) šá.uda.; iř.sená.fvæ. užė.jæ.; nuvė.jæ.*

pař.šú.lu. unt.ló.vu. ir kt., kai tuo tarpu, kaip ir numatė Jurgelionis, baidgia įsivyravuti kirčiuoto *ė* tarimas, pvz.:

⁹ Tačiau apskritai uteniškių tarmės atstovus, šnekančius bendrine kalba, neretai „išduoda“ būtent ši ypatybė, nors balsis *i* galūnėje palyginti nelabai ilginamas.

o.jo.jó.į kai(p)_pradé.jæ. šá.udi.ĭ; jáu_prie_skō.ño. tai jáu nepridé si; nù_tai næ_víenu. turé.dava. apē.mi., už_mé.nesæ. aflí.ginimu. bú.lōju. ceñ.fneri., va_kaiþ.varté.lēi | išē.jo. rū.ku ir kt. Jaunesniųjų kalboje girdėti tik *é* tipo garsai, pvz.: *nēs.dāu.k.vaikū. bē.ga.tēñ.; va.tō.keiš.mé.nesēis; būr.tu. sudé.jæ. tēn.pō.dē.šim.doi.dešim.lī.tu.* ir kt.

Labai panašus procesas ir panašiu greičiu vyksta ir kirčiuotoje žodžio galo pozicijoje, ten irgi įsivyrąja *é* tipo garsai, netgi dar intensyviau, nei negalinėje pozicijoje. Visai nedaug terasta pavyzdžių, kai vyresnieji pateikėjai tarė *e* tipo garsą žodžio pabaigoje, pvz.: *gařbæ.(š) žō.dis; šiñ.dēi.atovažæ.va. duktæ.; va_duktæ. dabar.atovažuojaæ*, nes vyrąja pavyzdžiai su tariamu *é* tipo garsu, pvz.: *kai.p_tai.gá.li.nužū.ré.ĭ; ši.tu.lá.du. pá.kiši.paladé.n; tai.gi.kad.næbúva. tadù.pī.niga. tō.ĭ.važinē.ĭ* ir kt. Jaunesniųjų žmonių kalboje apskritai rastas tik vienas pavyzdys, kai šioje pozicijoje tariamas ne *é* tipo garsas: *va.tō.kū. tařmæ.s.klaidū.*, kitais atvejais jie visuomet ištaria daugiau ar mažiau įtemptą, bet vis dėlto *é*, o ne *e* tipo garsą, pvz.: *tai.kadà.tàs.vai.kas.turé.š iš.namú.; visù(s).suriñ.ks.važinē.s* ir kt.

Jau straipsnyje buvo pastebėta, kad nekirčiuotoje pozicijoje tarmės *e* perėjimas į *é* nėra toks spartus. Ir po 100 metų, sprendžiant iš vyresniųjų tarmės atstovų kalbos, nekirčiuotoje negalinėje pozicijoje kone keturiais penktadaliais atvejų tebevyrąja *e* tipo garso tarimas, pvz.: *nuvažuojaem.tæ.vū.ka. pajimĭ; ař.læ.ktuvū.ar.kur.nō.ri; lī.ka. tō.ĭ.viēta.ĭ.dæ.mai; tai.bē.gé.lē.s.pritaisĭ.ta.s; terp.šitū. dve.jū. jíenu. iškæ.stū.* ir kt. Kitokio, *é* tipo, garsas atitinkamai tariamas rečiau, pvz.: *kad.næbūr.t.bá.ltaš.rē.mē.li.s; mašini.sta.padē.jé.ju; tē.vē.li.š.dá. sti.pras.bū.va.* ir kt. Jaunesniųjų kalboje irgi yra abejopo tarimo pavyzdžių, pvz., ir su *e*: *visi.kíek.šnæ.kam.nuá.tæ.vū.*, ir su *é*: *atē.jáu.pasim.(t).daiktū.*

Nekirčiuotame žodžio gale *e* tipo garsas tariamas šiek tiek dažniau nei puse atvejų, pvz.: *tēi.p.jáu.ta.kū.skanešnū.næ.vá.lgæ.m; lá.tvijæ.s.frō.ntas.dá. lai.kæ.s; vē.ĭ.gi.tinai.grupuōtæ.s.visō.kæ.s; našlá.itæ.s.ta(i).iř.gi.antramé.tæ.s; raĩ.kæ. raĩ.kæ. dúona.asidí.řpĭ* ir kt. Tačiau gausu pavyzdžių ir su *é* tipo garsu: *ę.ažū.kū. žmō.nę.s.žū.va.; nù_tai.lèd.ne.vō.s.ištrá.ukę.m; jæpá.niškō.s.rō.žĭ.tę.s | pavadi.nimas; bú.va.ka.kæ.medi.ñei.arklai. | á.rę.* ir kt. Jaunesniųjų kalboje esama apie penktadalį tarimo pavyzdžių su *e*, pvz.: *:jĭ(š).čæ.mō.kæ.s; jĭš.prie(š).šešĭs.mætūš.baĩ.gæ.; tēñ.kur.tō.vidurĭ.næ.*, tačiau vyrąja *é* tipo garsai, pvz.: *nē.t.rajō.na.pasá.kę. iš.kur.áš; gri.nai.dvĭ.lika.klá.su.baĩ.gę.; tu.bē.læ.vidurĭ.nę.ĭ* ir kt.

Jurgelioniui visai nepavyko teoriškai aprašyti trumpojo baltio *e* vartojimo, nes nepaisė pozicijų, bet jis pateikė tinkamų pavyzdžių, tiesa, nebūtinai tinkančių trumpojo *e* vartojimo atvejams.

Iš pavyzdžių ryškėja, kad *e/a* vartojimas žodžio pradžioje tais laikais įvairavo, buvo sakoma ir *ekertis*, ir *akertis*, *eglē/aglē* (kartais *jaglė*), *ešerys/ašerys*, *ežia/ažia*. Dabartiniuose tekstuose rasta pavyzdžių tik su *e-*, pvz.: *egli.næ. | puši.næ. | kaip.jáu.drabuli.næ. | ir.āl.kšnæ. tai.næ; be(t).tō.kō.s.mazō.s.kaip.ē.žeri.nĭ.gdi.næbūr.davō.*¹⁰

Aprašydamas pusilgio *e* vartojimą po kietojo *l*, Jurgelionis nurodo *a* kaip *e* atitikmenį – *mergela* ~ *mergelė*, *kletela* ~ *klėtelė*, *senela* ~ *sienelė*.

¹⁰Taip pat ir dvibaltis *ei* žodžio pradžioje ir dabar kartais būna atliepiamas *ai*, pvz.: *dæ.da.viř.žu. arbà.šaudū | šá.kæ.m.gá.ĭ | aĩlū | gá.ĭ.ti.pū.smeři. | ar | apeĩ.na.vi.su. aĩ.lu. | tadù.dúoda.tá.(i).ižžūt | tō. aĩlæ.kur. ižžū.vus | nù_tai.næ.víenu. turé.dava. apē.mi. šitiē.meistraĩ | aĩ.na.kitur; nù_tai.prisrašū.dí.rptu. ir.aĩ.davau. lig.a.bē.lu.pavažuoji.ir.aĩ.kit.pē.sti*, net ir jaunimo kalboje, pvz.: *aĩ.kiř iš.kur.atē.ji.; nors.dažnesni.pavyzdžiai.su.ei-: giř.dis | kad.ir.eĩ.na; raĩ.k(æ).eĩ.ĭ.pasižu.ré.ĭ.*

Tarp Jurgelionio pavyzdžių neišskiriant minimas *senela* ~ sienelė atvejis. Iš tikrųjų tai yra viena iš skiriamųjų uteniškių tarmės ypatybių – nekirčiuotų *ie* atliepimas garsu *e*. Dabartiniuose vyresniųjų tekstuose ši ypatybė yra išsilaikiusi kone absoliučiai: iš rastų 43 atvejų tik dviejuose (!) ištartas nekirčiuotas *ie*: *nū_gi galū.ku. gi rieḃ_žs mē s.o.s*; *ir_papjė.una žuvīs | ši.tje vabo.lai*, o visais kitais – *e*, pvz.: *pijktā.de.ni. šaštā.de.ni. kefvirtā.de.ni. nē_švam*; *dē.vū.lāu | alē_kat | tēip_jāu bū.va.*; *baigāu čā panæmunē.læ. mē.stē.li. pradī.ni.*; *vā rū.sai užē.jæ. lē.tuvō.n*; *tadū actū.mæ. rū.sai vó.kē.čūs_jāu* ir kt. Net ir jaunesniųjų kalboje vyravo ne *ie* tarimas, pvz., *aī_čā kampū.teris prie_žaštīs*; *nepatš_gus ī.ra susisiekī.mas*, o *e*, pvz.: *raī.ke. k.o.vó.t | kē.kve.nā.m nepasidūof*; *aš tæ.šó.k nežināu kadā jīs ir_būrā* ir kt.¹¹

Laikydamasis nuomonės šnektoje neskirti *e/é*, Jurgelionis pateikia kirčiuotų *é* pavyzdžių kaip *ilgojo e po kietojo l*, pvz., *lēkt, klētis, palēpe, slēpt*, kartais net ir tų pačių, kaip aprašydamas ilgojo *e* vartojimą, pvz., *kletis* ~ klētis, tik tuomet nenurodęs *l* kietumo. Vis dėlto vieną *é* vartojimo atvejį autorius išskyrė – žodyje *Kalėdos* esą tariamas „priešakinis *é*“. Dabartiniuose tekstuose irgi esama pavyzdžių su kietuoju *l*: *bū.va. bai.su ir_nevā.lgi.s | ir_bá.īlē.*; *īf_tēi.p sugē.lē. tēi.p sugē.lē.*; *ir_acī.gulē.pra.gaspadš_rāus*; *kuř ne | nepé.rāugi. | nedī.dælē.s*; *tai_be.gē.lē.s pritaisī.ta.s* ir kt.

Jurgelionio jautrią fonetinę klausą liudija tas faktas, kad jis siūlo tvirtagalių (jo terminija – tvirtapradžių) dvibalsių *ai* pirmąjį sandą traktuoti kaip *e*, pvz.: *greimas* ~ graimas, *žeibas* ~ žaibas, *leikas* ~ laikas, *veikas* ~ vaikas ir kt. Iš tikrųjų aukštaitiškas tvirtagalių *ai* tarimas rodo labai pakitusį pirmojo sando skambesį, ir šio straipsnio priede pateiktuose transkribuotuose tekstuose tvirtagaliai *ai* užrašomi su pakeistu, redukuotu, *a*, t. y. *α*, pvz.: *be(t)_dabar_jāu tiktaī bē.t*; . | *ařkli.s neatlaī.ki.š bū.t*; *nebæraī.kæ niēkam | taī.kei apsēi.s* ir kt.

3. Balsis a. Jurgelionis Panemunėlio šnektoje skiria dvejopus *a* – trumpuosius ir pusilgius. *Trumpieji a* esą vartojami po kietojo *l*: jis traktuoja kaip tokius pačius tiek žodžiuose *bala, sala*, tiek ir *kala* ~ kalė. Taip pat trumpieji *a* esą tariami vienskiemeniuose žodžiuose *last* ~ lesti, *las* ~ les ir nekirčiuotoje pozicijoje, pvz., *laktiot* ~ lekioti. Gerai įsiklausęs į tarimą, straipsnio autorius nurodė, kad trumpieji *a* esą tariami kirčiuotuose žodžiuose po *l*, pvz., *ladas* ~ ledas, *kūlalis* ~ kūlelis. Iš tikrųjų būtent kirčiuotas *a* ypač trumpėja, tačiau bent jau šiuo metu ne iki trumpojo, o iki pusilgio – šio straipsnio priede tai irgi atsispindi, pvz.: *dá.r má.n.o. amžinā.tīlsi. má.ma padarī.dav.o.*; *paī.švage. aciprā.šunt*; *tadū_gi mataī. kā.ras užē.jæ.* ir kt.

Aptardamas pusilgio *a* vartojimą, Jurgelionis rašo, kad pusilgis *a* „Pasirodo vietoj *ie, é, uo, o* tąsyk, kuomet tos balsės ir dvibalsės esti viduržodyje be priegaidės, arba galūžodyje (atviram padėjime) po priegaide“, pvz.: *ie – lama*¹² ~ liemuo, *ž’amas* ~ žiemos, *d’avabaimingas* ~ dievobaimingas, *v’analiki.s* ~ vienuolikis, *k’am’ali.s* ~ kielmelis, *s’an’ala* ~ sienelė; *é – b’adavot’* ~ bėdavoti, *v’apsot’* ~ vėpsoti, *r’aksnys* ~ rėksnys; *uo – kačalis* ~ kuolelis, *sačalis* ~ suoloelis, *abalys* ~ obuolys, *p’ama* ~ piemuo, *akma* ~ akmuo (su *o* pavyzdžių nepateikiama). Jurgelionis iš esmės apie tuos pačius reiškinius rašo tiek aptardamas *e*, tiek ir *a* vartojimą, netgi pateikia

¹¹Šnektoje trumpėja ir kirčiuoti *ie*, jei atsiduria žodžio pabaigoje, pvz.: *kaip_ska.nu.s tē. viřtī.nei*; *aš_laikāu dažnai paržēm*; *bū.va. ka.kē. medi.nei arklaī.*; *tās namē. næbū.v.o.* ir kt. Iš 18 rastų pavyzdžių tik trijuose buvo tariamas panašus į *ie* garsas: *jūodi | di.deli t.o.kiē; jīē t.o.kiē | tū.ri_va di.glū.ku. rāumenī.s.*

¹²Į žymi minkštąjį priebalsį, nes kietasis žymimas *l*. Apostrofas prie kitų priebalsių rodo jų minkštumą.

tą patį pavyzdį – *s'an'ala* ~ sienelė. Remdamasis Būga, Jurgelionis nurodo, kad Dusetų tarmėje išvardytieji atitikmenys gali labai įvairuoti: sutrumpėti, bet „neatsimainyti“:

Nekirčiuotų *uo* atliepimas *a* yra viena iš skiriamųjų uteniškių ypatybių. Dabartiniuose tekstuose ši ypatybė būdinga vyresniųjų kalbai, pvz.: *atšú.tina ir padá.ró. tó.kúos kó.m.úus; da.bė. tó.kæ | tó.n da.bė.n sú.guľ.m abudú.jei; nù.tai ar.nejæ.kí.ngá.gi; pé.ftæpa ti.ka.kóm a.giēnæ.m* ir kt. Tiesa, keletu atvejų tariamas jau pereinamasis garsas, pvz.: *a.kuľ.pka.s tig.dúoda kař.klua.s tig.žig žig žig žig; a.buaľú.ku.pajim.kit | i.rà | neká.kæ. a.buaľei | bèt* ir kt. Jaunesnieji taria panašesnį į *uo* garsą: *visi kiek šnæ.kam nuá.tæ.vú.; maćiekaus sesuó.regi.na* arba ir beveik *uo*, pvz.: *panæmú.ñuosæ i.rà; aštuoni gá.ľ kiló.mætraí.*

4. Balsis o. Skirtingai nei *é* atveju, Jurgelionis pripažįsta kirčiuoto ilgojo o egzistavimą Panemunėlio šnektoje (nors paprastai šių garsų vartojimas būna simetriškas), pvz.: *kotas, uzbonas, žmona*¹³, *šok, stok*. Tiesa, pažymima, kad „[A]kustiškai pažymu mažutėlis užminimas *a*, daug mažesnis negu Dusetų, Skapiškio etc. tarmėse, kame *o = á*“. Taip pat nurodomos archajiškos moteriškos giminės įvardžių formos: *katro, to, ano, šito*.

tó ailæ kuř. izžú.vus; šitó.gal | gal.jau sužú.va. | ; tai.tadù.jau | kad.nebeklú(t) tó J; bú.va.tik teñ teñ kur.tó. viduri.næ. |

Dabartiniuose tekstuose gryo *o* vis dėlto negirdėti, yra aukštaitiškas mažiau įtemptas garsas *ɔ*, tiek vyresniųjų kalboje, pvz.: *visó.kus pærkú.nus; ašaró.ju ir bijáú.te.šó.k; víen tú.mó.li.; tai.stó.vi ir.stó.vi | ir.dabar.tebestó.vi* ir kt., tiek ir jaunesniųjų, pvz.: *miñ.ti.s nesutà.pá. mó.ki.ta.jæ.s ir.vaĩ.ka; aš.nuvažúuju i.ř.kiški.; reikė.s ėĩ.ř.stõ.ti.* ir kt.

5. Balsis u. Aprašomi trejopo ilgumo – trumpieji, pusilgiai ir ilgieji – *u*. Trumpojo u vartojimas pristatomas itin glaustai – „kai kame vietoj bendro liet. *a*“; bet pavyzdžių pateikiama įvairių: prieviksniuose *kadu* ~ kada, *tadu* ~ tada, *tadu-š'adu* ~ tada šeda; moteriškosios giminės vardažodžių vienaskaitos įnagininke – *su lazdu* ~ su lazda, *su bobu* ~ su boba.

Dabartiniuose vyresniųjų tekstuose prieviksniuose *tada, kada, visada* dažniausiai vartojamos formos su *u*, pvz.: *ir.tadù.sá.ka. davá.i vífti.ñu. isiví.řkit; kai.kadù.tai aņkšćáu iš.aviziēnu. kruõpu.; tai.tadù.jau jæs | tadù.pavá.seri. aņ.kšti.praži.sta; visadù.didė.šņę.; e.kad.visadù.gi vilkù.vadiñs, o formų su *a* tėra vos viena kita, pvz.: *nù.ir.davá.i.ru.kí.ř.tadù; buváu brigadiērum.tadù*. Jaunesniųjų kalboje tėra formos su *a*, pvz.: *àš.kadà.nuvažúuju ař.išvažúuju; kadà(a)š.buváu.ilgė.šni. laĩ.ka.; tai.kadà.pařvėš; àš.tæ.šó.k.nežináú.kadà.jiš.ir.bĩ.na.**

Panašiai galima pasakyti ir apie vienaskaitos įnagininko formas – vyresnieji linkę vartoti su *i*, pvz.: *ši.teip.su.sé.seřu.ir.kal.bam; vandú.ir.su.dúonu; ir.pařbégó.nakćù.namó.; tai.su.ruņ.kù.suzgá.udai*. Su galūne *-a* rastas tik vienas pavyzdys: *má.na.ruņkà.vi.skas.padarĩ.ta*. Jaunesnieji, atvirksčiai, linkę vartoti tik formas su *-a*, pvz.: *jinaĩ.vieng.klasæ.klasæ.žemáu. ė.jo*.

Pusilgių u vartojimas apibūdinamas itin taikliai: tai esą nekirčiuotų ilgųjų *u* atitikmenys a) negalinėje pozicijoje (*ku.neli.s* ~ kūnelis, *su.neli.s* ~ sūnelis), b) galinėje pozicijoje tiek nekirčiuoti

¹³Su atitrauktu į pirmąjį skiemenį kirčiu.

(*žmogų* ~ *žmogų*), tiek ir kirčiuoti (*lazdų* ~ *lazdų*, dgs. kilm.). Šie dalykai nėra pakitę ir dabar.

Jurgelionio straipsnyje aptariamas pusilgio *u* vartojimas, kai *c*) *u* randasi ten, kur bendrinėje kalboje turima *q*: *žu.syte* ~ *žąsyte*, taip pat *d*) vienaskaitos galininke – *tu*. ~ *tą*. Šie dalykai dabar kinta.

Dabar šnekoje pusilgių balsių, tame tarpe ir *u*, vartojimas žodžio gale itin suaktualėjo, ilgųjų žodžio gale beveik nebėra. Apskritai šis Jurgelionio pastebėjimas yra labai subtilus, ilgai šis reiškinyms nebuvo (kartais ir dabar nėra) plačiai pripažįstamas.

Visų rytų aukštaičių skiriamoji ypatybė yra *ų* vartojimas ten, kur bendrinėje kalboje jį atliepia *q*. Tai ypač ryški ypatybė, gal todėl jaunesnioji karta vienaskaitos galininke sako tik *q*, pvz.: *aš aci.væžu šil.ta. dar duona.*; *tuřù bú.ta. ir uštāt nedī.rbu*; *ɔ.pɔ.pá.mɔ.ku. fré.čæ. vá.landā.*; *vienā. diēnā. jįš geraí.* | *kità. diēnā. negerai.* Tuo tarpu vyresnieji vartoja tik formas su *u*, išskyrus vieną atvejį – *te.šó k i. lí.nā. ir panā. šu.s* – kitais atvejais ne, pvz.: *nù gi galú.ku. gi rieb óš mē sɔ.s*; *błu.žó k u. pá.kiša*; *sumí.ŋka. tē.šlu. paprašča.usei*; *tai zací.rku. išpí láu*; *nu žiēmū. tai teĩ.p.jáu*; *e kai.vá. sarū. tai nē. apĩ.keřti aplĩŋ.kui bú.čáuš viētū. kiřvju*; *pá.nū. grá.žū.sū | apsiřeŋ.gušū.* | *pasapnúoji | tai ligā* ir kt.

Ilgųjų *u* vartojimas apibūdinamas kaip bendrinės kalbos *q* nosinių „užmainymas“, dabartiniais terminais tai būtų vienos iš dviejų pagrindinių skiriamųjų rytų aukštaičių ypatybių nurodymas: a) *žysis* ~ *žąsis*, *ųsa* ~ *ąsa*, *bųla* ~ *bąla*, *šųla* ~ *šąla* (Jurgelionis pastebi, kad visi šie žodžiai esą kirčiuoti tvirtagališkai); b) dalyviuose *esųs* ~ *esąs*, *kalbųs* ~ *kalbąs*, *derųs* ~ *derąs*.

Vokalizmo apžvalgos pabaigoje Jurgelionis pateikia išvalgą apie skirtingą *i*, *a*, *u* tarimą viensiemeniuose („vienasąjamiuose“) ir daugiaskiemeniuose („kelių sąjamų“) žodžiuose. Tai akivaizdu bei aktualu ir šiandien *i* ir *u* atvejais: žodžiuose *lis*, *kris* tariamas itin trumpas *i* lyginant su daugiaskiemeniais, kur tariamas pusilgis (Jurgelionis pavyzdžių nepateikia, matyt, turėdamas omenyje *lijo*, *krito* atvejus); žodžiuose *bus*, *žus*, *grius* tariamas trumpesnis *u* nei *krutint*, *šutint*, *rudas* atvejais. Vertinant nurodomą kirčiuoto trumpojo *a* skirtumą viensiemeniuose *kas*, *tas*, *las* ~ *les* ir daugiaskiemeniuose *bala*, *sala* nėra taip akivaizdu, ši pastaba netgi kelia abejonių. Nėra visai aiški ir pastaba dėl jaustukų ar išiktukų *strikt!*, *kapt!*, *čiupt!*, esą jų priegaidė pereinanti ir užsibaigianti kituose skiemenyse.

Rašydamas skyrelį apie *Dvibalses*, Jurgelionis daugiausia dėmesio skiria skirtumams, atsirandantiems dėl priegaidžių. Kaip jau buvo pastebėta, jis išvelgia nekirčiuotų pirmųjų sandų redukciją tvirtagalės priegaidės atvejais: tvirtagaliame *ai* esą tariamas *ei*, o tvirtagaliame *au* tariamas *ou*. Bandydamas pritaikyti žemaitiško pobūdžio Jauniaus teorinius samprotavimus apie dvibalsių akcentuaciją, Jurgelionis, įsiklausantis į gimtąją aukštaičių tarmę, vis prieina prie išvados, kad jo pateikiami pavyzdžiai „liūdyja prieš [Jauniaus] dėsni“: Dabar jau įrodyta, kad aukštaitiškos ir žemaitiškos priegaidės skiriasi (pastarosios atlieka savo diferencinį vaidmenį jau pirmame dvibalsio sande), o tvirtagalių dvibalsių *ai* ir *au* pirmieji sandai iš tikrųjų labai redukuojami, tai atsispindi ir šio straipsnio priede pateikiamuose transkribuotuose tekstuose. Taigi Jurgelionio pastebėjimai buvo labai tikslūs ir objektyvūs.

Skyrelyje *Dvibalsės su antra sonariška dalim* (*m*, *n*, *r*, *l*) Jurgelionis pateikia pavyzdžių su *un*, *um* < *an*, *am*: *dunktis* ~ *dangtis*, *sumtis* ~ *samtis*, *rumbus* ~ *rambus*, *ža-*

bungei ~ žabangai, *kundu* ~ kandu, *unda* ~ vanduo, *unt* ~ ant. Dabar ši ypatybė nebėra tokia visuotinė, vyresniųjų kalboje rasta perpus ir vienokių, ir kitokių pavyzdžių. Su *un*, *um*: *kaip m̄əš nuzguñ.da.m*; *ę_un_gà.la.dà.gi*; *m̄a.na.ruŋkà.vi.skas padarí.ta*; *paskuì.ãudí.m(u.)unt_pavá.serì.*; *ę_vil.kas tunjumí.no.ì.tù.pi* ir kt., su *an*, *am*: *nuvažúojəm t̄ə.vú.ka.pajim̄f* | *n̄ərañ.dam*; *lá.ukəm penktó.ì.sá.l̄.ì*; *nù.ží.no.t.atprañ.ti*; *j̄e.igu.varnai krañ.k̄ə*; *gá.l̄.nulú.žus.rañ.kena* ir kt. Jaunesniųjų kalboje atvejų su *un*, *um* nepasitaikė: *b̄ę.ga.t̄eñ.* | *b̄ę.ga.t̄eñ.* | *b̄ę.ga.t̄eñ.*; *ɔ_pɔ_pá.mɔ.ku.fr̄.č̄ə.và.landa.*; *raĩ.k̄ə.paskañ.bint* | *t̄əguł_vazúoj̄ə* | *raĩ.k̄ə.paskañ.bint* ir kt.

Jurgelionis trumpame, bet gerai parašytame skyrelyje *Baritonizacija* aprašo, dabartiniais terminais šnekant, *silpnąjį sąlyginį kirčio atitraukimą*: „Paskutinė žodžio sąjama nuolat perkelia priekinį priegaidę tiksliai prie tos sąlygos, kada ji yra trumpa, o antroji ilgą – balsė ar dvibalsė“. Pastebima, kad visi atitrauktiniu kirčiu kirčiuojami skiemenys būna tvirtagaliai. Ši ypatybė dabar yra visuotinė.

Priebalsius Jurgelionis aptaria neilgame skyriuje, pavadintame *Iš santarų sritis*. Jis pažymi, kad Panemunėlio atveju išskirti reikėtų tik palatalizacijos reiškinį. Nurodęs, kad visi priebalsiai, atsidūrę prieš, dabartiniais terminais tariant, priešakinės eilės balsius (*i*, *é*, *e*), palatalizuojami, autorius atskirai aptaria tik *l* atvejį: atsidūręs prieš *e*, *é*, šis priebalsis nepalatalizuojamas, išskyrus svetimos kilmės žodžius (turbūt čia jis priskyrė ir *Kalėdas*, nes pažymėjo, kad šiame žodyje *l* nekietinamas), pvz.: *taĩ.gi.diēv̄ə.mi.l̄.ę.k*; *gerkl̄.ę.n.ř.kiši.kɔ_nó.rs*; *b̄ət.paš̄k̄aũ.aš.jó.s.gal̄.ę.su.paró.di.ř*; *bũ.č̄ei.bũ.va.didešn̄.ę.m.ski.l̄.ę.m*.

Priebalsių skyriuje autorius nė nerašo apie „nelietuviškus priebalsius“ *f*, *ch*, *h*, kurie visi ar bent kai kurie iš jų šiuo metu yra plačiai vartojami.

Dabartiniuose vyresniųjų tekstuose pasitaiko beveik sporadiškų, o gal tik atskiruose žodžiuose pasitaikančių kitų priebalsių kietinimo atvejų, pvz., *d*: *nũ.ir.paš̄k̄aũ.prad̄.ę.jɔ.m*; *nu.ir.prad̄.ę.jɔ.pɔ.bi.ški.*; *nũ.ir.prad̄.ę.j̄ə.sl̄.ř.kt.sl̄.ř.kt*; *t*: *j̄aũ.t̄eip.no.vaik̄i.st̄.ę.s*; *r*: *baisũ.pažu.r̄.ę.ř*; *tiktai.va.kiek.ir.tur̄.ę.dava*.

Apibendrinant Kleopo Jurgelionio straipsnio *Panemunėlio tarmės fonetika* apžvalgą reikėtų pasakyti, kad šis prieš 100 metų pasirodęs straipsnis nė kiek neprarado savo vertės: atvirksčiai, ji tik išaugo. Ypač aktualūs yra *balsių* ilgumo ir tarminių jų ypatybių aprašymai. Lyginimas su dabartine vartoseną rodo, kad kai kurios aprašomos ypatybės blanksta arba tampa nereguliariomis, o kai kurios gana tvirtai tebesilaiko. Pastarosioms priskirtini nekirčiuotų *ie*, *é* vartosenos ypatumai, trijų ilgumų balsių sistema.

Išvados

1. Lyginant Kleopo Jurgelionio straipsnyje *Panemunėlio Tarmės Fonetika*, parašytame prieš 100 metų užfiksuotus faktus ir autoriaus pastebėjimus su dabartiniais tekstais, pateiktais šio straipsnio pirmame priede, galima daryti išvadas dėl tarmės fonetinių procesų eigos.

2. Jaunesniųjų informantų (žr. pirmojo priedo 7-ąjį tekstą) kalbos analizė rodo, kad ypač spartūs tarmės niveliacijos procesai vyksta pastaraisiais dešimtmečiais, nes tarmė įgyja daug bendrinės kalbos bruožų.

3. Didžiausių pakitimų yra įvykę dvigarsio *un*, bendrinėje kalboje atliepiamo *an*, vartojime: jaunesnieji visai nebevartoja šio tipo tarminių lyčių, mažėja jų ir vyresniųjų kalboje. Nyksta ir *u*, bendrinėje kalboje atliepiamo *q*, vartojimas. Taip gali

būti dėl to, kad tarmės atstovai gali patys pastebėti šiuos savo tarmės ir bendrinės kalbos skirtumus ir stengtis jų atsikratyti.

4. Tebėra ryškios tos artikuliacinės tarmės ypatybės, kurių tarmės atstovai nesuvokia kaip skirtumo tarp tarmės ir bendrinės kalbos, pvz., mažesnio *o* ir *ė* įtemptumo.

5. Dar prieš šimtą metų pastebėti garsų kitimai vyksta toliau, pvz., *ie*, *o* ypač *uo* atliepimai [a], [e] nekirčiuotuose skiemenyse labai pamažu fonetiškai „grįžta“ prie pradinių garsų *ie*, *uo*.

Literatūra

- Girdenis, A., 2003 – Kazimieras Jaunius – dialektologas. Aleknavičienė, O., Ambrazas, S. ir kt. (sud.) *Kazimieras Jaunius (1848–1908). Tarmėtyrininkas ir kalbos istorikas. Kazimiero Jauniaus 155-osioms gimimo metinėms. Konferencijos pranešimų tezės*. Vilnius–Kvėdarna: Lietuvių kalbos institutas, 24–25.
- Jurgelionis, K. I. 1911 – Panemunėlio Tarmės Fonetika, *Laisvoji Mintis* 13, Chicago, Ill. 3 Scranton, Pa., 308–312.
- LDS 1999 – *Lietuvių dialektologijos skaitiniai* 1. Babickienė, Z., Jasiūnaitė, B. (sud.), Vilnius: VU.
- Kardelis, V. ir kt. 2006 – Kardelis, V., Kardelytė-Grinevičienė, D., Navickaitė, A., Strungytė, I. *Šiaurės rytų aukštaičiai vilniškiai*. Mokomoji knyga. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKA 1, 1982 – *Lietuvių kalbos atlasas 1: Fonetika*. Vilnius: Mokslas, 1982.
- LKT, 1970 – *Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija*. Grinaveckienė, E., Morkūnas, K. (red.). Vilnius: Mintis.
- LKT Ch, 2004 – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Bacevičiūtė, R., Ivanauskienė, A., Leskauskaitė, A., Trumpa, E. (sud.). Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Markevičienė, Ž., 1999 – *Aukštaičių tarmių tekstai*. D. 1, Vilnius.
- Rinkauskienė, R. ir kt., 2010 – Rinkauskienė, R., Bacevičiūtė, R., Salienė, V. (sud.), *Rytų aukštaičiai uteniškiai*. Lietuvių kalbos tarmės mokyklai. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Stundžia, B., 1998 – Po Obelių, Kriaunų ir Panemunėlio šnektas pasižvalgius. Mačiekus, V. (red. komisijos pirmininkas). *Obeliai, Kriaunos*. Serija *Lietuvos valsčiai*. Vilnius: Versmė, 610–618.

1 priedas

Transkribuoti tarminiai tekstai

1. Sapnas apie tėvą Sibire

V.: *taĩ.gi tó.kæ. sapnai visó.kæ.* || [A kų sapnuoja dėdė?] *ir.važúoju aĩ.kleĩs | ir.pri(e).ežæru. visó.ku. | visó.kus pærkúrus* ||

M.: *às júr m pasakí šu stabuklí.ngu. sá.pnu.* || *dabar mæs.va taĩ.sę.ms važúof sí.biran palaikú | acivė.šf | ši.tėp su.sė.seŕu ir.kal.bam | kat.ná.rs atrá.stum | sé.seri. iř.tė.ti.jáu || nu.gærai | nuvažúojæm | vi.sæ | jáu.čæ sé.seri. pasi.je.mæ.m | nuvažúojæm tæ.vú.ka. pajimĩt | nærañ.dam || iř.præ.(š) ší.ta. | ar.kai atovažæváu | gá.l kai atovažæváu || kai atovažæv.va.m jáu.lė.ktuvu iš.vi.lnâus | vi.sæ | i(s).sí.bira. | dabar.čæ kaip.ir.bel.žæs | a.às.gulù || gulù ši.č.va ir.má.n dabar.grĩ.čæj.va | giř.dis | kad.ir.eĩ.-næ || má.ñ.tė.tė. ir.sá.ka. | acistó.ji.s præ.dú.ru. ir.sá.ka. | ká.(m) manì pali.ka.t || ir.sá.pnæs || ir.mataù tikrai.à.næs | ir.às.jáu kaip.ir.ašaró.ju iř.bijáu te.só.k | ir.ká.m jús manì*

palí.ka.t|| ví.sa mačáú kaip_stóvi| ví.sa| ir_pa_ši.ta. ví.sa.va sá.pna. iř_dij.ga. iř_dij.ga.|| nē.t má.(ñ) meřgótæ. ir_sá.ka. | má.m | sá.ka. | ir_àš giřdėjáu kaip_ir ģrepsėjæ.|| nu_ā_tī mú.m voidæ.na.s| ar_kàs_tī. bú.va. | be(t)_tī.kras acitiki.mas| nū|| mæ(s) sé.seri. aci.vežė.m | tē.ti. palí.ka.m|| ká.m jús manì palí.ka.t|| vā ší.tei inšisapnā.va.|| ir_ko.del|| irkū.či lá.ukæm peņktó.i sá.lė.i | tadū_gi baĩ.sėi dāũ.k važæ.vó. læ.tuōú| devi.neždešimtais mæ.tais bú.va.|| nū_ir dabař vīeni ta.kiė nepatė.ņkiinti bā.ras | kiiti ta.lāũ_jāu sé di | reĩ.šškæ nuvažæ.va. | tæ. kur_bú.va. | va_dalė.iškim_va jú su. šeimā ir_mā.na. šeimā | tai_jāu_mæš bú.vó.m tam kalxó.zi | iř_jiė uņkšćáú nuvažæ.va. | ir_sá.-kæ. ka(t)_tikrai ži.na.m | čæ_tá.va. čæ_mā.na. palá.ido.ta|| jė mæ. iř_isi.kasæ. tæ jú | næsá.vu. | ir_pařsi.vežæ. sá.ka. | ir_palá.ida.jæ. | ir_ir_iškėlę. ir_pá.grabu. | ví.sa|| diėvæ ší.tæ.k sá.ka. nuvažæ.va.m | be(t)_tais | devi.neždæ. | pa_devi.neždešimtú mæ.tu. | bet_ki.ta.si.k nuvažæ.va. Žĩ ri jāu_i.škastā | a jú tebėř | sá.vas|| tai.gi diėvæ mi.lė.k | kó k(š) čæ bú.va. škandá.las|| tai.gi|| tai_tadū||

V.: kó k(š) škandá.las | nu_tai_jūs nærá.da.t||

M.: nū tai_tadū ší.tæ. važæ.va. | nū tai_ši.tæ. isi.kasæ. čæ | læ.tuó.ĩ|| nū_tai mæs uštataĩ ší.tu. pá.saku. kaip_jāu giřdėjæ.t | čæ_tī.kras acitiki.mas | uštāt mæ.s_ir nē.kasæ.m | mú.m tās rú.sas tereņ.tjævas ir_sá.ka. | geřāũ næká.škit švé.tima. | jú.m sá.ka. sapnúosis|| a_žinaĩ rú.sai kaip_štebėjæ.s kai_mæs nuvažæ.va.m kaulá.lū.|| kaip jú(š) čæ dabař | ė. | jiņ.stā ká.ulus||

V.: nedúodat ramí bæ.s||

M.: nedúodat ramí bæ.s numi.rusæm|| jiė štebėjæ.s | kař_mæs reņ.kam ir_væ.-žam|| paš_jæs griėkas | nægá.lima||

V.: dransėikà pre_smetõ.n.o.s búr davó. kė.lĩnu. ir_tū nēdúodavó. (...) | dra.bĩ.ņeis|| pá.nu. grá.žũ.sũ | apsireņ.guũ. | pasapnúoji | tai_ligà|| [Ir jum taip yr buvė?] ahà | á.i | par_kelæš dienàs iř | dúoda baišá.uũ.ji. || čæ dá._ir bú.va. baĩ.gæmu. užveř.st||

Punktas 177a, Panemunėlis; Vilių k., Panemunėlio par., Rokiškio r., Vilius Kumštys, g. 1923 m., ir Bronislava Kumštienė, g. 1925 m.; 2001 m. įrašė Aurelija Genelytė ir Laima Grumadienė-Kalėdienė, kasetė Nr. 1327, A pusė, CD 524 RAU 57, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

2. Stogo dengimas ir valgiai

V.: ir_ārkleĩs vīen tú mó.li. || dæ.da viř.žũ. arbà šāudú | šá.kæ.m gá.l̃|| aiľũ | gá.l̃_tī pũ.šmetri. | ar|| apeĩ.nā ví.su. ai.lũ. | tadū dúoda tá.(i) ižžút | tó ailæ kuř ižžũ.vus | nū_tai næ_vīenu. turė dava. apė.mi. šitiė meĩstrai|| ai.nā kitur | šitó_gal | gal_jāu sužĩř va. | tai_tadū vėl | tik_ėilėm ir_plĩrge.m (...) | ku.jó kais|| [Kas tie kūjokai? Kaip jie atrodo?] medi.ņei | ti_plaktũ.kai | mætalĩ.ņei dabař | táks didũ.ma. || su_ko.tai.(š) šĩ.f|| sũ.mušā | iř_vĩ.skas|| ir_vā stó_gas|| nekæ.uras | nebė_gā | tai_stóvi ir_stóvi | ir_dabař tebestóvi||

V.: šė.šėždė.šim lí.tu. mažė.usėi|| išplř zijæ iř_sieno.n dæ.da | visà siena nāujė|| [O iš kokio medžio dedat?] eglĩ.næ. | pušĩ.næ. | kaip_jāu drabulĩ.næ. (juokiasi) | ir_ā.-kšnæ. tai_næ|| [O kodėl jau tų ne?] graĩt púr sta | kí.roarpó.(s) surĩ_jæ|| išėi.nā rĩ ku | dú.lkė.m|| va_kaip varťė.lėi | išė.jó. rĩ ku||

[Kodėl taip negalit?] atró.dó. skāũ.da | kaip_čæ dabař pjæ.usi|| àš iř_vĩ.štó.s nepapjæ.unu|| a_mā.nó. mi.limó_jæ tik_davá.i | ir_ká.řvi. papjāũs||

sovė.davɔ.gi | pūr da(s)_sá.kɔ. skilañ.žɔ. || nù_ir davá.i ru.kí t tadà || ru.kí dava. |
lá.šīnus iř.gi iřrū ka. || ɔ_šit | ɔ_šī.ta.š_gi | sū.malα | dešrū pridarí davɔ. || dē.šrɔ.s
tai_nesužūr nα | alē kat_nesugēs(t) tai.gi kubilañ | pælanúo(s) sudē dava. || [Pelenuos?]
nù || [Aha, ir kur juos paskiau?]

V.: næsužūr stα | lai.kɔ.s || būr vα ||

M.: kubilī || káušīnūs pælanúos laikí dava. ||

V.: tai | káušīnūs tai_lai.kɔ. kat_nænusèkt | næsusæ.ntu. | tai_và || a_tēip iřrū kɔ.
ir_stó vi || mæs ru.kí davɔ.m | tai_būr davɔ. kę.rú ne.nę. vadī.nɔ.si | já.ujɔ.ǰ | kuř_tī ||
ir_dabar_gi žūr rim dá.r ||

[Ir ką jau ten reiškia?] vé.lnæ(š)žī.nɔ. kú_tī ré.iškæ || lai.krašti. rá.šɔ. tēip
kai_skaitáu | a | tai | palá.ukit | dabar lai.krašti. rá.šɔ. ta(i)_jāunati | jē.gu nó ri |
kad_būr t šviēžæ | tai_bū(š) šviēžæ || vα_šī.tas | priēšpīlni. arbà pilnati || [O kodėl jau taip
pasakė?] nù pí.lnatis | būr nα | būr nα dī.delis didē.šni.s gá.balas (juokiasi) | nu_tai_và ||
delčó.ǰ kiřmí jæ | dī lα || žu.rė k išvė.rda | tai_ká.ulai na_mę sa.s vā bañ_pař_tiek plikì
acitrá.uki. || (...) dal_tá. gá.l(i) ir_bū.f | čæ_tai || víena kàd_ir mó kšlininkai | ó.i || tai_và |
tó kæ. dalī kai ||

M.: tai_mæs_tai | tai_tēip ||

V.: suē da(m) mæs | tai_bī.ški. kaip_vadī.na plāū.tinę.s dæšrɔ.n ĩ dæda || [O kas
ta plautinė tokia yra?] nù_ta(i) ĩ(r) rāumænū reī.škæ kuř_vα kruvinē.šnu. | kuř tɔ |
tɔ.kū jāu praštē.šnu. | nù plāū.čū. ĩ dæda | tai (...) plāū.tinæ. dæšrā || bæř_labaí skanē
būr nα || tai_sá.kɔ. | tai.gi mę sine. || iš_kepænū_gi tai_kepeni.ni. dá.rɔ. || [Kaip tas kepe-
ninis atrodo?] nù_gi galū.ku. gi riebóš mę sɔ.s | arbà sū.malα | arbà supjæ.ustɔ. pēi.lū |
kai.(p) būr nα | praščæ.usæs kepeni.ni.s gá.lima sakí t | tai_và || (...) šuštīnūs darí davɔ. |
dektiēni. darí davɔ. || [Va, darydavo?] šuštī.nęi | tai.gi šuštī.nęi || á.vižas išmiř.kɔ. || gærāi |
būr davɔ. nēt á.šarɔ.s (juokiasi) ríeda ||

acibó dɔ. || niēkɔ. nebeī.davɔ. | atró dɔ. || nukapó ji su_kapō ni | žiēvæ.s kaī_næbūr t |
tik liēka brí.ndulas | tàš_jāu | sū.malα kaip_tī já s | atšū.tina ir_padá.rɔ. tɔ.kúos
kó.mɔ.lūs | nù_ir vā.lgi.k || [Šustiniai, o ta degtienė, kas ten tokio?] dektiēnē | ruĝū reī.kæ
daiĝi.ntu. | sudaiĝi.na ruĝūs | sū.malα smú.lķei | būr davɔ. gí.rnɔ.m namuós || má.lam |
tadà nežīnāu | savá.imæ gá.l ĩē iřrúgdavɔ. || tai_bai.sęi skanī | dá. nevi | nevisadū dá.
ir_dúodavɔ. (juokiasi) ir_mú.m | labai skanī || e_gařšvė.čū. padarí davɔ. iř.gi namuós || [O
su kuo tas garsvyčias?] su | su_bú.lvę.m daží davɔ.m || nē.t á.šarɔ.s ríeda || iš_pirmá.-
de. | (juokiasi) nædúoda jū. || piņktá.de.ni. šæštá.de.ni. kefvirtá.de.ni. nę.švørñ || arbà
sřú.bu. bú.davɔ. || [A kokių sriubų?] bat | bat | bařvi.nęiš vadī.ndavɔ. || bæ.t næbá.lđi.tu. |
niēka. || vandúó ir_su_dúonu || [A jūs su kuo valgydavot tą sriubą?]

M.: maiší dava. dúonu. ||

V.: ā | tai_kai_và užmí.ņkæ_gi atró dɔ. ||

M.: užmí.ņkæ ví.sa gatavai | ir_tadū sá.ka. davá.i viřtī.nu. isiví.rķit ||

V.: nu_kú | un_kūr lɔ. gi dē davɔ. ||

M.: nē ||

V.: par_mum un_kūr lɔ. ||

M.: par_mum tai_tik_pæ.čū. ku.ræ.nα | blū.žó.ku. pá.kišα | užvė.rda | ir_sú.-
dæda || dá. bī.ški. paskruñ.da_gi dá. na_tá.s kai.tras || tu_žinaí kaip_ská.nu.s tē. viřtī.
ņei | isipūr ti. | čæ_gi dúona.s jāu ||

V.: isipūr ti. būr davɔ. labai ||

M.: *reĩ.š̄kæ tá. pavĩ.dala.* ||
 V.: *ir_su_dá.žiñu bĩ nα* ||
 M.: *ir_su_dá.žiñu | ir_su_špiřgiñú.kais* ||
 V.: *ar̄bæ su_kruõpu. dá.žiñu* ||
 M.: *á.i_kaip skanù | tai_kù_ti | labai labai_jâu* ||
 V.: *jâu_prie_skõ ñ. tai_jâu nepridė si (juokiasi) dæ.vũ.lâu | alæ_kat | teĩp_jâu bú.va.* ||

3. Karo baisybės

nù_tai dabar papá.sakõ.su apie_ká.ru. kai(b)_bú.va. || *àž dá. buváu jâu bai.gus | baiğáu čæ panæmunė læ. me.stė.li. pradĩ.ni. ma.kĩ kłbi.* || *nù_tai tadù àš_jâu | a.jâu sta.-tiñ* || *a.jâu sta.tiñ | nù_tai sta.tĩ. baiğáu šesšæs kl | škĩ řus | škĩ řus tĩ_jâu vadĩ.ndava.* || *nù dabar mæs_jâu | ti_mó.ki.tõ.jæ ú.ždavæ. tvarkĩ f vĩ.sku. jâu apæ. ma.kĩ kłbi. | tĩ | ti_tvair.-ka.m | ti_grė_psta.m žinai_gi pavá.seri.* || *nu_ir_dabar | užėĩ.nα kařiuomenė. | sá.ka.* || *užėĩ.nα kařiuomenė. | sá.ka. | vā rũ.sai užė.jæ. læ.tuvõ.n* || *jė.i | kaip_mæs nuzguñ.da.m* || *nù_ir tadù | tadù_jâu nu_kù_gi | užė.jæ. vĩ.sa_jâu | niėka.* || *nù_tai dabar | nu_teĩp_ir gi.væ.na.m | tadù_jâu prie_rũ.sais | nù_tai tadù. jâu rũ.sai pabú.va. | tadù_gi vėĩ mataĩ va.ke.čėĩ | nù_ir tadù_gi mataĩ. ká.ras užė.jæ. | ir_kai_ká.ra. baisĩ.bæ.š bú.va. | baisù* || *nù_ir dabar frõ.ntas* || *frõ.ntas | nù_tai mæs_jâu isi.kasė.m bun | jâu_duõbi. ta.kù | bú.řkeri. jâu_ti* || *dĩ.dælas bõ.lkæs uždė.jæ. | ti_gĩ.lũ. i.škasæ. baisĩ bæ.* || *nù_ti visà šeimà tĩ parė.jæ.m | sulĩñ.da.m* || *nù_ir dabar jâu_čæ šá.uda.s baisã.useĩ | mĩr su. nušã.-va. ká.řvæs beñ_dvi* || *mã.na. vĩ rα(s) sá.ka. raĩ.k(æ) ėĩ.f pasižu.rė f kaip_jâu | ar̄.vĩ.-sõ.s ká.řvė.s | išá.udė.* || *nu_ir_dabar ir_àš kař.tu nuve.jâu* || *nu | nuvė.jæ.m abudũ.jæi kař.tu | nu_ir kai(p) pradė.jæ. lė.k | læ.ktũ.vai šá.udi.tis | mataĩ tadù actĩr mæ. rũ.sai vó.kæ.čũs_jâu | ahà* || *õ.jõ.jõ.i kai(p) pradė.jæ. šá.udi.f | nu_ir_kaz dabar darĩ f | mæ.(š) šlãuštĩ šlãuštĩ | bú.va. ti tó.kæ piř.tis kaimĩ nu. | præ_tai piř.čėi nũ.šlãužæ.m | ir_da. | da.bė. tó.kæ | tõ.n da.bė.n sũ.guļė.m abudũ.jei* || *nù_ir dabar | a_kuĩ.pka.s tig_dúoda kař.-klua.s tig_žig žig žig žig* || *a_jâu_dabar sá.ka. miř.sma* || *jĩs mañ_bã.ra | sá.ka. kã.tu æ.jėĩ | kad_à(š) žĩr šu | tai_àš víenas* || *nù_ir dabar bí.ški. apri.ma. kaip_ir_jâu | tai_dabar šlãũ.škim vė.ĩ_jâu kuř_jâu tañ. jâu mĩr su. akõ.pan* || *nù dabar nũ.šlãužæ.m | a_jæ.š veř.-kæ | jâu_mã.ma.s mĩr su. | veř.kæ ir_bućuõjæ | kař_juš dá. gr̄vi | mĩ.slæ.m kad_jâu_jũr su. nebė.r* || *a_mĩr su. tvã.rtaš dæ.gα | dabar sá.ka.m bú.va. kãũ.leĩ beñ_kæturi | ir | ir bú.va. dù_tėlõ_kai | bæ.ř va.ke.tĩ.s išlá.idė. bė.gdamas išlá.idė. | ši.tu. | kãũlũs išlá.idæ. | na_a_tėlõ_kai sũ.degė.* || *tai_dabar | nũ | tai_teĩp ir_bú.va.m dá. šitam akõ.pi* ||

Punktas 177, Panemunėlis; Panemunėlis, Panemunėlio par., Rokiškio r., Anelė Pauliukienė, g. 1925 m.; 1999 m. įrašė Ariadna Buinovskaja, kasetė Nr. 1185, A pusė, CD 386 RAU 29, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

4. Gyvenimas pokariu ir dabar

kõ.ki. gá.udavõu | nebežinãũ. červõ.ncais põ.kelis | teñ labai nædãuk || *kad_žinãũ už_uz_vĩ.su. aflĩginimu. nušpirkãũ (...)* *bũ.lõju. ceñ.řneri. | už_mė nesæ. aflĩginimu. bú.lõju. ceñ.řneri.* || *õt_vazũudava.m dãũ.kpilin | tai_gã.ĩ kai_kù væ.ždava. | kõ.kĩ. dá.iktu. tenai pardũodava. | tai_acivė.ždava. dúona.s* || *a_čæ_gi_tai dúonα bú.võ. narmũota | kæpalũ.kas_va dúona.s tai_nó.rma ir_raĩ.gdava. sta.vė f na.řĩ.ta. | na.patã.msæ.*

lik_patá.msæ. lig_jù gá.uni|| víenu ž̃ž̃u | suj̃.ku.s pó kařu bú.va. | be(t)_tai_nekeĩ.-
 stá | kat_suj̃.ku | kad_bú.vó. ká.ras|| sunaikí.na. ví.sku. | bêt_gi dabar̃ suj̃kù|| ví.sku.
 išvai.štæ. | iš | išmė_tę.|| paĩ.švage. aciprá.šunt | tai_dabar̃ žmó næs vargañ stá.ta. |
 nù_gi ká.ima. žmó ne.s tai_tikraĩ vař.ksta|| kai_gá.Ĺ miēsti dá.ř.geřáu | bet_ká.imi_tai||
 pínas_tas di.kai dabar̃|| píenu. nú.neši reĩ.š̃kæ us̃_tris lí.trus píena. liminá.da. bú.telæ.
 nænú.peřki | nù_tai ar_nejæ.kí.řga_gi (juokiasi)|| taĩ.gi raĩ.kæ ká.řveĩ_gi | dabar̃ ví.sku.
 subrá.řgina. | ir_gazuõli. | gi_diēve | šiēnu. víēñ_tik kù á.řvæža [...] litus|| tai_peřj.-
 keždešim lí.tu. ku. nupjæ.una || tai_ká.řveĩ aš_paskaičæváu apiē septĩ ņu(š̃) šimtùs lí.tu.
 raĩ.ke. || tai_kadù aš_pajiñ.su septĩ ņu(š̃) šimtùs lí.tu. || [Vien pasišienaut?] víēñ_tik pa-
 sišæ.ná.uř apė. septĩ ņu(š̃) šimtùs lí.tu. raĩ.kæ žmó gui|| a_kíek_da. nė.rvu. taĩ surĩ jæ |
 taĩ | tai_dá.ř nægali niēka. darĩ f|| suj̃.ku.s dabar̃ laĩ.kas | suj̃.kus|| nu_gá.Ĺ næbù(š̃) šĩ.teĩ
 ví.su. laĩ.ku. à(s) skaitáu | gá.Ĺ pagerė.s||

Punktas 177a, Panemunėlis; Rukšių k., Panemunėlio par., Rokiškio r.,
 Ona Palavinskienė, g. 1925 m.; 2001 m. įrašė Aurelija Genelytė ir Laima
 Grumadienė-Kalėdienė, kasetė Nr. 1326, B pusė, CD 524 RAU 57, sau-
 goma Lietuvos kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus
 Tarmių archyve

5. Ką seniau valgydavo

vĩ.rdava. iš_avižũ. kaškó.ki. kisiēlu. || dabar̃_tai kai_kadù_tai aņkš̃čáu iš_avižiēnu.
 kruõpu. | dá.r má.nó. amžiná.tiĩsi. má.ma padarĩ davó. | tai_má.(ñ) nė.t bjáu.ru | aš
 nægali t(i) iř_žũ.rė.f | a_kai.p_ti maži vaikai vá.łgi.davó. || tai_và šĩ.tó. kisiēlaus išvé.r-
 da | bú.ļõju. | nu_ka.pĩr stu. su_aliējum | sil̃.ki. || sil̃.kæ.s tai_næbrá.řgæ.(s) sá.ka.
 búrdava. | ka(t)_ta.kó.(š̃) sil̃.kæ.s | teĩ.p_va || tai_lá.ugdava.m kalč du. | tai_kad_lá.u-
 gdava.m velĩ ku. | tadù [O jau va kai ateina jau tos šventės, tai jau tada geriau?] taĩ.gi
 geřáu | dúoda ví.sa pavá.łgi.f || [A ko jau geriau?] nu_tai tadù jáu kũ čæ.m
 tai_jáu_iř.gi žuvæs nú.perka | ir_pårpelũ.ku. pri.kæpa | iř_pi.rá.ga. || [A kas tie par-
 peliukai?] nà_gi ku.činũ.kai | pårpelũ.kais vadĩ.ndava. || [A kaip juos padaro?] a_tai
 vò_gi sumĩ.řka. tæ.šlu. papraščã.usėi | sù.dæda aguõnu. | nù_ir un_ka.kó stá.la. pjá.u-
 sta. | vř.lu. tú. padá.ra. ir_pjá.usta. su_pėilukù | iř_dė.łó jæ blæ.kú.tæ.n || kĩ.ša pé.čun
 (...) || a_kad jáu nó ri tĩ. ka.kóm šveñ.tæ.m | tai_tĩ kæ.bdava. vadĩ.ndava. kapó tinis || [A
 koks tas kapotinis?] tai_vaf sviestu. dė_dava. su_mĩ.ltai ir_kapó_dava. | tai_kapó_tinis |
 ir_paskuĩ_dar̃ pé.řtæpa ti_ka.kóm a.giēnæ.m | ař_tĩ ka.kĩ krė.mu. padá.ra. || tai_čæ_já(u)
 un_dĩ.delũ. šviñ.čũ. | labai rėtai | ař_ti_ká.kš gimtá.de.nis | ař_ti_vai.ka. krikštĩ.na.
 s | tai_tik tá.keĩ.s á.řvejis | teĩ.p_jáu ta.kũ skanešñũ nævá.łgæ.m || supiklævó_dava. |
 næ_suvałcúodava. | bet_supikłúodava. || čæ bú.va. malĩ nas | tai_błĩ nus kæ.bdava. |
 zacĩ.rku. ví.rdava. || žinaĩ zacĩ.rka || padá.ra. (...) | atvé.rda | padá.ra. takæs nu_ačkira(i)
 iš_mĩ.ltu. | klečkukùs iř_dæ.da || iñ.pilæ píena. ir_má.n atró dó. skanũ búrdava. | a_dabar̃
 kaškũr æsũ vá.łgus | nù žĩ.nó.t atprañ.ti | nę_iš_tó ló. nænó ri (juokiasi) || vá.łgi.f nę_kíek
 næšnó ri | mataĩ kaip_ř_r || næbæšnó ri || vá.lga. gærai žmó næ.s | kalbá.(š̃) čæ nę ra || ř ra
 nu_kuř prasigė ri. | dá.rbo. jó kó. nætũ.ri | ř ra kad_labai suj̃.keĩ gi.væ.na žmó næ.s | o_j.
 patĩ.řgai ká.imi || darbũ_gi nę ra || e_ariēlka(i) iš_kuř jie gá.una pi.nigus | aš_nežinaũ ||
 bêt_gi giřti iř_giřti ||

tė va(s) sá.kó. vò | šuvà ž̃ž̃ li. jáu_ė da | bũš læ.táuš || iř_iš_tikrũ ju. jėĩ.gu šuvà
 ž̃ž̃ li. ė da | ir_dabar̃ gali papá.turė.t | bũš læ.táuš || jėĩ.gu varnai kraņ.kæ | iř.gi bũs

kə.kə_tai bl̥s ga pagadà || gaidiṣ gíeda | jēi.gu | nægal̥u dabar̥ àš pasakí f̥ | dæ.ná.ṣ mætù | na_kuřù | na_kuřò(š)čæ vā.lunda.s | iř.gi būs liētus || va_in_tó_ku. dalī.ku. || nù_tai lai.krašti. im̥.dava. | lai.kraščuoṣ gi parašítà || pagal̥ mæžù(ṣ) špé.dava. || [O pagal kokių ir kaip tai?] pagal̥_jēi.gu biržé.li. | biržé.li(s) spró kst(a) aṅkšćáú nægù ał.kšnei | tai_rei.šškæ biržé.li. bũ(š) šil̥.ta ir_sáũ.sa vā.sara || a_jēi.gu ał.kšnei pí.rma spró ksta | bũ(š) šlapæ ir_šaltà vā.sara || tai_sakí.dava. | a_kiek tós teisí bæ.s || tai_dabar_gi sà.ka. | ař.gi ačpé.jæ ||

Punktas 177a, Panemunėlis; Rukšiu k., Panemunėlio par., Rokiškio r., Ona Palavinskienė, g. 1925 m.; 2001 m. įrašė Aurelija Genelytė ir Laima Grumadienė-Kalėdienė, kasetė Nr. 1326, B pusė, CD 524 RAU 57, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

6. Gyvenimas prie geležinkelio

panæmunē li. kə.turis kə.turis skř r̥us || [Ir daugiau jau ne?] nē | dāugāú. sañáú nebú.va. madá.s | kat_á.jæ.gimná.zijæ.n bra.lú.kas | tai_á.jæ.víenas || tàš_jáu nebegrī ža. iš_á.řmijæ.s | žú.va. || e_má.ñ_dá. lēm.ta gi.ví.nt bú.va. || [...kur karas jums baigės?] tai_lá.tvijæ.s fró.ñti | lá.tvijæ.i || [Latvijoj ir baigės?] lá.tvijæ.i ir_bai.gæ.m | kapitulæ.-va. || pirmō.s lí.nijæ.s bú.va.m | tai.gi vī.su. tē.kniku. papri.je.mē.m iš_vó.kæ.čũ. | tai_tì gražēi apsē.jæ.(m) mæ.s | tì nekrá.tæ.m jú. | kuř_jáu | insikabi.ni. kuprinès | kat_jáu likvidá.va.s || sandē.læi | tai.gi kú. na.ré.jæ. tuř.ta. | nekrá.tē.m jú. | tik_jáu pali.dē.jæ.m sutařti.næ.n viēta.n kuř_jáu bú.va. jú. | pri.davæ.m || e_jiē_jáu pá.ti.s ví.rai | niēkas jáu jú. | pá.ti.s ir_gi.jklus padé.jæ. | matai | kapitulæ.cijæ || kai.p_jáu beřlí.nu. pá.je.mæ. | matai dá.gi dá.lá.tvijæ.s fró.ntas dá. lai.kæ.s | da_da.dá. keló.liká | da.kæ.læ.s diēna.s || tai.gi žáurù bú.va. tas_ká.ras | nedúok diēvæ | kad_ir_anū.kam neraiktú. | tai.gi | e_kai_tēi.p_tai || [Tai teko ir žmogų nušauti?] prašáú | [Ar teko jums žmogų nušauti?] e_kũ. ti žinai kai kàs šá.una kuř klūr va ař_neklūr.va || čæ_ká.ra. lai.ki tai_ņei_žinó.si | niēka. || trij.kæ trij.kæ | trij.kæ trij.kæ || (...) || padangē.i bú.va. trij.ke. | tai.gi | niēka. nežinó.si || ņei_kàs | ņei_tàs pí.ktas | ņei_tàs pí.ktas | e_ąžũ.kũ. žmó.ņe.s žūr.va. | žūr.væ. | tai_čæ_tai | ir_kó.kæ | kó.kæ_tai náudà kai_ká.m bú.va. || kad_ir_vat.stá.linás | pazdalī.jæ. sù | sù.xi.řleřu.lietuvu. | niēkas neažustó.jæ. || ku_na.ré.jæ. | tú.dĩ.rba. (juokiasi) || e_dabar mĩ.řli.ji || [Tai ir dabar nėra kam užsotot?] e_kàs_čæ.támsta.de(Ĺ).læ.tuvá.s | niēkas nekařáũ.s || amerikō.nas.de(Ĺ).læ.tuvá.s kařáũ.s || nebæbūs.tũ. karũ. | tē.knika šitó.kæ.dabar | nebæraĩ.kæ.niēkam | tai.kei apsēi.s || [Baisu buvo per karą?] tai.gi.vaikæ.l.á.išku.kat || lá.ukēi.kā(Ĺ).tik.sužēi.stu. lingvōáú | e_ká.gi.ti || bú.va. bai.su.ir.nevá.lgi.s | ir_bá.iļē. || vī.sa.bũ.va. || vī.sa.bũ.va. || [Dar buvo ir partizanai?] tai_čæ_bũ.va. | vienì.inē.jæ. | kiti.išē.jæ. | tai.gi | iř_visi | visi | kũ.gi.ti || [Kaip reikia buvo išsisukt, kad nepakliūtum?] tai.gi.niēkur.neli.řf.raĩ.ke. || nelindáú.niēkur | nedali.vaváú.niēkur || pařtizá.nai.dē.ku(i).i.šnešæ. ir_cũ.kru. || kãũ.lakei || buváú.brigadiēřum.tadà | cú.kráuṣ.da.maž.ąžũ.ąžũ.burō.kus | tai.atá.jæ. iř.isĩ. nešæ. | dē.kui || a_kũ.gi.jiem.darí.si || e_tie.kiti.iř.vē.l̥ | gēl.škelūs.spra.gdĩ.na. || [Tai čia gelžkelius sprogdino?] spra.gdĩ.na. | spra.gdĩ.na. | tí.ltu. | čæ.paskui.panæmunē.læ.tĩ.ltu. bú.va. nuvēř.ti. | gařveži.s.nuviř.ti.s bú.va. | na.pi.lĩ.ma.jáu.dĩ.delæ. | jáu.kai.p.tĩ.lta(s).spró.ga. || tai.gi | tai.p_tai.visó.kũ. dāũ.g.bũ.va. | dāũ.g.bũ.va. visó.kũ. || [Bet seniau daugiau čia važiuodavo traukinių?] tai_dāugāú | á.jæ. dāugāú. trāukiñũ. ||

e_kai dabar_tai matai_gá.Ĺ maši.n.o.m dauġáú. vė.žá | dabar_ši.ta.kæ.s maši.na.s galí. ųga.s | e_un_gá.la. dá.ġi síena.s asidá.ræ. | kad_nebė.r ká. trá.ukiñu t.Ĺ važúojæ (juokiasi) | lig_a.bė.Ĺ. || sañáú.ġi tai_bír_dava.ġi kur_nó.ri važúok | bír_dava. in_mum. | bír_dava. kelš_ņę.s | kelš_ņę.s bú.va. kur_nó.ri važúok | un_mæ.tu. kař.tu. | ař_læ.ktuvù ar_kur_nó.ri | a(r)_rù.sijæ.n | ar_kur_.ti || tai_ši.tæ. (juokiasi) || e_dabar_.mat lig_a.-bė.Ĺ. pavažúoji ir_aĩ.kit pė.sti (juokiasi) || [O tai teko pavažinėt po Rusiją?] nu_tai.ġi e_kad_žemdirbi.s labai_ti_kur važúojæ || bír.ti bú.va. | ař_læ.ktuvù skri.šf víenu.kart un_mæ.tu. | ar_ar_ar_ar ir_t.Ĺ.á.usæ_kur taríbu. sá_juųga.ĩ || tai.ġi_kad næbúva. tadù pí.niga. t.Ĺ.važinė.f | raĩ.kæ. raĩ.kæ. dúona.asidí.rpf || teip_ir prabėga. jáunĩ.stæ. | netė.-ka. niėka. matĩ.tæ. || nu_e_tai kai jáunĩ.stæ.ĩ | tai_kù.ġi | tuoj_ká.ras | tuoj_pa.ká.ra. vė.Ĺ | vė.Ĺ.ġi tinaĩ grupuotæ.s visó.kæ.s | póbu.úuos suvėĩ.dava. | taigi | nurej.gdava. ir_šó.kit nuogĩ || bú.va. tikrai | garbæ.(š) žš dis | čæ_va kaimí.nu. | pas_kaimí.nu. bú.va. | tai_suvė.jæ. | lubó.(š) šá.uda. iř.ji.sá.ki.mus dúoda | tai.ġi || [Tai čia katrie?] čæ_jáugi læ.tuvá.s bú.va. (juokiasi) | gerĩ gudriėjæ bú.va. [Tai kodėl jie taip darė?] kæ.ná. jė.ġa | tàš_ir | ka(t)_čæ | liř.kšmina.s | liř.kšmina.s | jiem nepadaĩ.na_gá.Ĺ | jiem raĩ.kæ vař.kf žinó.k | tai_gá.Ĺ || àž.ġi beñ_kíek nelabai. prigiř.žu | tai.ġi_vat víenu áũ.si kaškaĩ.p_tai | kláusa beñ_kíek sušlubá.vus | tai.ġi || tai_teip_ir prabėga. visà jáunĩ.stæ. | iř_sená.fvæ. užė.jæ. || ir_dabar ka(t)_tiktaĩ dá jáunĩ.mas | gražėĩ.ġi.viñ.(t) tai_bír_t_gerai labai | ir_labai bír_t_gerai || [Kaip dabar bus?] kàš.ġi.viñ.s pamatĩ.s | e_kai_mú.m seńó.kam tai_kù.ġi | nebè nebè tàš jáu á.mžus | nebè tàš á.mžus || raĩ.-kæ kad_bú.t_gerai | e_kù.ġi tinaĩ | miř.f nenó.ri niėkas | niėkas miř.f nenó.ri || [Būna gal kitas koks išsiranda, ale gal šitam krašte nelabai?] nè | e_kù.ti žinó.si | nežgiř.di niėka. || kuř_nælabai išėĩ.ni žmš.gus | tai_niėka. iř_nežinaĩ | niėka. nežinaĩ || [Tai vis tiek va televizorius] nu_tai_teĩ.p | pasižĩ.ri va_kai_laĩ.ka. ĩ.r || [Tai žiemą] nu_žiėmu. tai_teĩ.p_jáu | dauġáú laĩ.ka. | e_kai_vá.saru. tai_nè || raĩ.kæ ir_pá.šara. ġi.vulė.m | tai_vištė.Ĺ. pažu.rėf | tai_vė.Ĺ || šiñ.dej atvažė.va. duktæ. | bú.va. išvažė.vus | kadà parvažúojæ | tai.ġi || [Mažas vaikas, dar nedirba?] nedĩ.rba | dabar ató.sta.ga.s || čænaĩ ir_vúoga.s | ir_a.bualėĩ || vúogu. tai.ġi šá.ka.s lúř.ta | nė.r ká.m nurá.ška. || pašú.lei væ.ná.m kitá.m | e_kaip_cù.krus brá.ųgus | tai_gá.Ĺ nælabai_kas ir_nó.r(i) iř_iř.vi.rf.jù. | tai.ġi || kai_teĩ.p_tai víena.s pasibaĩ.gæ | kí.ta.s | va_slĩ.vu. vė.Ĺ_bùs | priná.ks || ká.imi ġi.viñf | miėsti nenó.rũ || senė.Ĺ pardúok | e_má.ñ ví.skas brá.ųgu | má.na. ruųkà ví.skas padarĩ.ta || jáu_miėstan diėnu. nuvažúoju | má.ñ jáu_rũ.pi namaĩ. || nelabai. || [Tai ir karvė laikot?] dabar_nelaiķáú | ben_dù_mæ.tai nė.r ká.m pamė.Ĺžæ | va_duktæ. dabar atvažúojæ | išvažúojæ || nusi.pærku píena. | pas_kaimí.nus | má.ñ ká.fvæ.s cægó.tis | káuló.tæs tai_laĩķáú | dabar_laĩķáú || a.bualũ.ku. pajim.kit | i.rà | neká.kæ. a.bualėĩ | bèt ||

Punktas 177, Panemunėlis; Panemunėlis, Panemunėlio par., Rokiškio r.; Vytautas Jurgelionis, g. 1922 m.; 2001 m. įrašė Laima Grumadienė-Kalėdienė, kasetė Nr. 1582, A pusė, CD 550 RAU 62, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

7. Uždaro mokyklą

D1: [Berniukas ar mergytė?] *merġaĩ.te.* [Koks vardas?] *ruġilė.* [Iš kur tokį vardą sugalvojot?] *nežinóú | tai.p išė.jæ.* ||

D2: aš_kitur neišvažiuoju labai| kai.p šnė.kam čė| tai_tai.p iř_šnė.kam| normalėi šnė.kam| nesikėi.čėm| nesikėi.čėm visi kiek šnė.kam nuá tė.vú. | aš_kiek jáu prisí.mėnu| tai_tėi.p šnė.kam|| [Tai pat, kaip tėvai?] nė [Bet jūs buvot išvažiavus, mokslus kokius?] nė| aš_ti(g) gri.nai viėtiñus| niėkur neišvažė.vus| nebuvaú niėkur išvažė.vus|| [Ar vyresni bent kiek kitaip šneka?] nu aš_manáú kat_má.n_tai nesi.škirė| nes_aš užá.ugu(š) čė||

D1: nežináú. | aš kadà nuvažiuoju ař išvažiuoju| išvažiuoju i_ligó ninė. | tuoj_pát ačkí rė. iš_kur aš_ėsu| né.t rajó.na. pasá.kė. iš_kur_aš|| á.išku jáu bú.vė.s ró.kiškiėtis žmɔ gùs||

D2: maćiekaus sesuó regí.na iř.gi iř.gi tuoj_pá.f paži.na. | kat_ėsu ró.kiškiėte. | kadañ.gi iř_jinaí čė| iř_jiė iš_ró.kiškó. i rà|| [O jūs vaikų turit?] a_má.nó. vai.kas káunė mó.kó.s| ji(š)_čė mó.kė.s| gri.nai dví lika klá.su. bai.gė. | jáu_ró.kiški. | rėi.škė čė panėmunė.li. aštúonė.s| ir_tadà ró.kiški. pá.baigė. [Ar mokykloj reikalavo bendrine šnekėt, ar tarmiškai?] nu žinó.ki(t) te.só.k čė_tai tikrai nėbú.va. próblė.mu. | paskuí_da. | nu_a_ró.kiški. nežináú| dví mó.ki.tó.jó.s bú.va. | gá.l vienà šiek_tiek_škí rė. kašká._tai| ir_tai nepasakí si kat_inai kalbá.s_tėn kaškàs_tai| bė.t bė.t vai.kui netí.ka. | te.só.k miñ.ti.s nesutá.pá. mó.ki.ta.jė.s ir_vai.ka.|| va_tó.ku. tařmė.s klaidú. aš_nepaštebė jáu| kad_bú tu. sasvini. užraší ta [Bet mokykloj šneka literatūrine kalba, ar tarmiškai?] lí.gei tai(p)_pát kai_p_mė.š va_dabar šnė.kam (juokiasi) tai.p šnė.ká ir_ma.kĩ klá.í| mės_visi tai(p)_pát| tai(p)_pát||

D1: kadà (a)š buvaú ilgė.sni. lai.ka. | tai_čė buvaú pé.rnai rėi.škė| šíemet aš_grúodi. | vasá.ri. | va_tó.kėš mė.nesėis| ó_dabar jáu_viskas|| jiė_va prie_bažnė.čó.s gi.vė.na| netó.lí| prie_bú.vušo.s mó.kíkló.s|| jinaí. víena klasė klasė žemáú. ė_jó. || jinaí. fá.ktiškai dí.rba tai_kú.piškó. rajó.ni| bė_jinaí. kił.mė ta(i) iš_čė||

D2: mės_dúonó.s važiuojėm i_ró.kiški.|| nu_ká| á.řveža|| aš_nuvažiuoju i_ró.kiški. | aš_ací.vėžu šil.ta. dar_dúona.|| panėmunė.li. labai. labai. mažaí. | kadà dí.rbáú| tai_reikė.jė. kaškíek| dabar kai_nedi.rbu| tai_panėmunė.li.|| [Tai jūs grynai ūkininkaujat?] tó.kš ir_ukininká.vimas| tuřú bú.ta. ir_uštát nedi.rbu| ir_mó.kĩ kla. uždá.ró. | ir_ví.skas|| dabar panėmunė.li. tai_tikrai_kat niėka. nevė.k ir_neraikalí.ngá||

D1: [O kaip jūs dėl tos mokyklos?] bló.gai| bló.gai| žinó.kit mó.kĩ kla bú.vó. kàs| ví.skas| mė.s tú.rim ká. panėmunė.li.|| dví privá.čó.s parduotú.vė.s| bažnė_čė| kuřó.s negá.li nukė.lf niėkaip|| jei_galė tu. tikrá.usėi isikė.ltu. || [Kurgi išsikelty?] i_sėnu.ní.jė. | tai_tikrai. | aš_tai.p i.sivaizduoju| tikrai. bú tu. | jei.gu galė tu. jė. išké.lf| nes_aš tikrai. sakáú. | má.n dabar bló.gai| su_vaikai.š bló.gai|| [O stoty tai bus šita mokykla ar kaip?] stó.tř búš dešimtmė.tė. kiek à(š) žináú. [O Panemunėly yra vaikų?] panėmú.ñuosė i rà| i rà|| aštuoni gá.l kiló.mėtraí čė už_geleži.ņkeló. i rà dáú.k vaikú. | aštúoni kiló.mėtraí|| jei.gu jė.m reikė.s ėi.f i_stó.ti. | sá.kó. vėš|| bė.(t) tai_gerai. | jei.gu atvažiuós paš_juos pirmuosus pajimĩ sakí.kim| tai_kadà tás vai.kas turė.s iš_namú. | išvė.št.jí. | šė.šta. vá.landa. ri_tė|| juk_labai dí.delis rá.tas| kó.l visú(s) suriñ.ks|| visú(s) suriñ.ks važinė.s| tai_kadà pařvėš tá. vai.ka. | vė.l šė.šta. vá.landa.|| aš_tai_tai.p nei.sivaizduoju| búš kaškuriė pĩrmíejí| búš kaškuriė paskuti.ņėi|| nu kai.p| nu nespreñ.žė| paprašćá.usėi nespreñ.žė||

D1: a(ž) žináú| má.na. vai.kas ė.jė. čė| iř_ė.jė. ró.kiškin|| [Sako geriau didesnėj mokykloj, kompiuteriai] jiš_prie(š) šėšis mėtúš bai.gė. | tai_nėbú.va. tėn mó.kĩ kla.í kampú.terė. tu.bė.lė. viduri.ņė. í| bú.va. tik_tėn_tėn kur_tó. viduri.nė. | tai_jiė pá.mó.-

kai kampū.teri. gá.udava. || aĩ_čæ kampū.teris prie.žasĩs | k¡e(k) kampū.teris sakĩ kit kainúojæ || jẽĩ.gu j¡e bú tu. n.ó.ré.ji. | và kaf_ĩr_pé.rñei bú.va._tas | bú.va. uždã.ri.mas užẽjæ.s || tai_galú. galæ pá.ti.s darbuoto.jei bú tu. sudẽjæ._tęn p_ó_dẽ.šim dvi.dešim lí.tu. | tá. kampū.teri. tikrai nupĩr.kæ. | pá.ti.s darbuoto.jei | aš_manãú. || tieš_ó.k raĩ.kę. k_ó.v_ó.ti || aš manãú. | á.išku savá.imæ | raĩ.kę. k_ó.v_ó.t | ke.kve.ná.m nepasidúof ||

D2: nu_kai.p_gi kai.p_gi || [O dabar kiek buvo mokinių, kai uždare?]]

D1: bijãú. pasakĩ f | nu_šiemæf jãú. nebegã.limã skaitĩ f | nèš dãú.k vaikú. bẽ ga tęn. | bẽ ga tęn. | bẽ ga tęn. | išẽjæ. visi ||

TÉVAS: aš mačãú. | pí.rmã parẽjæ.t | tai_mačãú. | parẽjæ. | alè àš tenai. kelis | galv_ó.ju | nel_ó.jæ niẽkas ||

D2: nu_tai.p | suĩ.ku vaiká.m búš | ju_ó labãú. kat_st_ó.tiñ labai. nepat_õ.gus ĩ.ra susisieki.mas || kàs r_ó kiškin išei.s | dãugãú. r_ó kiškin turbúr f išei.s ||

D1: jãú. pasiriĩ.k_ó. r_ó kiški. | jãú. dãú.k m_ó.k_ó.s iš_čæ vaikú. r_ó kiški. || [O tai kaip Rokiškį pasiekt?]

D2: rĩ_tæ aut_ó.busas aštuñ.ta. | pú.sæ. aštunt_ó.s reĩ.šškæ bĩ na | ı_p_ó_pã.m_ó.ku. fré.čæ. vá.landa. iš_r_ó kišk_ó. v_ẽ l aut_ó.busas | iĩ_vã.žã || [Tai gali būti, kad ir geležinkelis šitas išnyks?] geležiĩkeličẽi palaiķi.s || viš_vien pasilaikĩs ma.kĩ kla | neišniķs ||

D1: labai. gai.lã | ka(t)_čæ šitã m_ó.kĩ kla [... triukšmas...] tíek i.kú.rta sænai. | ir_dabaĩ. jæ. uždã.r_ó. | tai_čæ aš te.š_ó.k nei.sivãizdúoju || pagãl_túos visus d_ó.kumæntus parã.pijæ panæmunẽ l_ó. i.steiktã priež_dù šimtus | be(t)_tai_čæ žm_õ.gus virš_aštuonezdẽ. ši(m) m_ã.tu. | tai_čæ jãú gri.nai. i._tã. kú.niga. reĩ.kæ ž_u.ré t ne_kai.p i._ kú.niga. | a_kai.p i._ žm_õ.gu. | sæ.na. žm_õ.gu. | víena. diẽna. jĩš gerai. | kità. diẽna. negerai. || susi._taræ m_ó.kĩ kla nueĩ.s nueĩ.s tęn atlaiki.s mišæs | jãú. lai.s vai.kus | nueĩ.nã | sã.k_ó. | tai_jĩr s kã. | ai.kif iš_kur_atẽ ji. | nu_ir_niẽkaip negali susišnekẽ t ||

D2 VYRAS: nu_ĩ.ra kašk_ó.kæ_tai | kašk_ó.ks paskaĩ.t_ó. | iš_klãusã.s tã(i)_ĩ_rã skĩ.rtumas | viš_tiek skĩ.rtumu. ĩ.ra | beĩ_nẽ.ra t_ó.ku. radikalú. ||

D2: tai_vã | senẽ.lẽi nesaki.s radikalú. ||

D1: bú.v_ó. jãú trãukini.s | aš tæ.š_ó.k nežinãú kadã jĩš ir_bĩ na | žinãú. kat_šæštã.-dieni. dešim.ta. r_ó kišk_ó. | a_kadã iš_r_ó kišk_ó. [O ĩ Vilnių nėra traukinio?]

D2: nè | jãú_čæ_vĩ.skas | [... triukšmas...] nebepaklĩr sit | vĩ.skas ||

D1: nè p_ó.su.kis kaĩ.tas [juokiasi] vairuoto.jæs kaĩ.tas | dẽ.kit prã.š_ó.m [O jūs vairuojat?] gri.nai. nè || vairuot vairu_óju | tiktai. be_té.išu. [juokiasi] nù čæ bú.v_ó. tai.(p) pas_mùs kuĩ. m_ó.kĩ.nas ||

D2 VYRAS: čæ tãš ne_laidĩ.nis | ı._tàs rá.dij_ó. ri.šĩ.s | telef_ó.nas || bet_ne_m_ó.-bilùs | telek_ó.mã(š) čæ jãú | sã.v_ó. dúodã | kæturi pẽĩ.ki | vã_gi ||

D2: raĩ.kæ paskaĩ.bint | tægul_vãžúojæ | raĩ.kæ paskaĩ.bint | tã(i)_ižgẽ.lbẽ.sit m_ó.teris ||

D1: næ_č_ó.brã.lũ. ėini riĩ.kt ||

MOTERIS: nè | atẽ.jãú. pasim.(t) daiktú ||

D1: [...] jẽĩ.gu aš næsuvã.lgãu ||

D2: kã.rvẽ.s nẽ ra | par_ẽ.š_ó. nẽ r | lí.k_ó. tik_aškĩ.tæ. || aš_ĩšvãžúoju | jisai. nueĩ.nã ir_susitvãĩ.ka. su_tu_ó næblo.gai. ||

Punktas 177, Panemunėlis; Panemunėlis, Panemunėlio par., Rokiškio r.; Danguolė Jurgelionytė, g. 1964 m. (Vytauto Jurgelionio duktė, žymima D1), Danutė Jurgelionytė-Kirstukienė, g. 1953 m. (Vytauto Jurgelionio duktė, žymima D2), Robertas Kirstukas, g. 1953 m., Vytautas Jurgelionis, g. 1922 m.; 2001 m. įrašė Laima Grumadienė-Kalėdienė, kasetė Nr. 1582, A pusė, CD 550 RAU 62, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

8. Bičių sugelta karvė

V.: *bú.va. và væ.nai.š mæ.tais | và birú.tæ. papó.sakó.š del_ká.rvæ.s kaip_sugé_lę. ||*
[Ai karvę sugėlę buvo? Nu įdomu.]

M.: *ot_sāubí.ngai | šiṁ.tas | kaip_ta(s)_sá.kæ. šiṁtú. šiṁtai || ir_bú.va. matí f ē.jo. spiēčūs kó ks nó rs nò bí.čú. || iṛ_tēi.p sugé_lę. tēi.p sugé_lę. | sutí.na. || visà išti.na. išti.na. || tai_sá.vaiti. bú.va. išti.nus || nù_ir paškāú. pradē.jo.m | gērklē n ī kiši kò nó rs | dúona.s arbà šitú. ž.č.lę.s mí.ltu. | [...] jāu_kó.lu.ké laikai.s || nu_ir_pradē.jo pò_bí.ški. ēstf || tai_īslá.idē.m iš_tvá.rta. tai_kai_b_dē.jæ. prū dan || næžī ri | ēi.na || næžī ri niēka. || nù_tai lēd ne_vò.s ištrá.ukē.m | tænai. jāu apī.gri.žæ.m | nù_ir pradē.jæ. slūr kt slūr kt | lá.idē. vai.stus viterinā.ras | lá.idē. iṛ_gf_sla.n | ir ||*

V.: *læ.žú.vi.s í.škištās | gal.va va_ši.tó.kó. didú.ma. | a_jæ.zāu mari.jæ boisū pažu.-rē f | læ.žú.vi.s í.škištās | nebegalvó.jæ.m kàš būs | ir_paskuṁ jāu kai_prá.jæ. | ví.sa kàs pagí.jæ. | lí.ka. tiṅkamà | næbú.va. kuṛ_pīř.štai indē f | kad_næbút t bá.ltaš rē.mē.li.s | kuṛ_bí.tæ.š dæ.dā | visà ká.rvæ. || ir_kai.p_ti atlaĩ.kæ. | arklī.s neatlaĩ.ki.š bú.t || išæ.jæ. plāukai | lí.ka. tó.ī viēta.ī dæ.mai | visà baltà lí.ka. || tai_ne_štæbú.klas ||*

Punktas 177a, Panemunėlis; Panemunėlis, Panemunėlio par., Rokiškio r.; P. Mociūnas, g. 1927 m., ir Birutė Mociūnienė, g. 1932 m.; 2001 m. įrašė Aurelija Genelytė, Laima Grumadienė-Kalėdienė, kasetė Nr. 1326, A pusė, CD 524 RAU 57, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

9. Čigonai svečiuose

kí.ta(s) skai.ta.s nužī ri | aš_tai nežināú | tó ku dalī ku aš né.tiku || kai.p_tai gá.li nužu.rē.f || jēi.gu tēi.p anà | nù_tai žmō.nę.sà visēi.p tiké.dava. ||

tai_tē.tę. mūr su. | labai jā.m jāu patī.gdava. čigá.nai || e_kai_jæ.jāu gi.vė.nimaš bú.va. | maži dá_kai bú.va. | má.nó. tē.tę.s || tai_bú.va. tēi.p_kat | tai_ši.ta. | čigá.nas tai_prá.šā. tēi.p_vā | prijiṁ.k tiktai bí.ški. vā | a_kai_pri.je.mē. tai_tadū jāu čiga.ñó kai jāu_viršū | jāu_un_pæ.čāus | kaip_āṅksčāú tā.kiē búr.dava. tā.kiē mó linei.pé.čæi | tēṁ. kuṛ. apačō.ī ku.ræ.na || nù_ir tadū ví.skas | ir_tadū jiē ēi.na peštī ṅu. || tai_vīs juōgdava.s | kaf_jó. čigá.niškai | gi_matai búr.dava. plāuka(i) īl.gi | a_mūr su. nukīř.pti plāukai. || tai_sá.ka. kaip_nusi.fveræ aš_plāukú. | a_mūr su. aš_plāukú. nænusi.fveræ || nù_tai žinai. biēdnas | biēdnas prijiṁ.dava. iṛ_niēka. næapvō.gdava. || uš_tai. kad_gi_matai. kaf_jīs niēkō. netū.ri || nù_kaf_ir tú. lašiṅú. búr.dava. tiktai. un_gá.ló. su_galù | tiktai. va_kiēk ir_turē.dava. || e_tēi.p_tai mæ.s iṛ_nē | tai_čæ_bijó jimō. apvō.gi.mō. | kaf_mæ.s næ || dá_kur bagō.té.šņei žmó.næ.s | kur_dāuḡāú tú.ri | tai_á.iškuš dalī kas | a_jiē_tai_mat paliṅ.ki. (i)n_ši.tu. dalī ku. búr.dava. pavō.gi.ma. ||

Punktas 177a, Panemunėlis; Panemunėlis, Panemunėlio par., Rokiškio r., P. Mociūnas, g. 1927 m.; 2001 m. įrašė Aurelija Genelytė, Laima Gru-

madienė-Kalėdienė, kasetė Nr. 1326, A pusė CD 524 RAU 57, saugoma
Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmiu
archyve

10. Žolynai

*má.na. jáu jáunĩ stę.ĩ tai dáugá.usæ búr dava. kàs | rūr ta.s | mę ta.s || (...) lá.pai
tai tęi(p) pá.ť | tiktaĩ t.ó.kiė mažė.šņei | nù dá.r atró da. kat kai.p ĩr vať nebeci. -mænu
katrú bí.ški. pakarpi ti búr dava. (...) | kaip ĩr vainikę li.s || mę ta.s | mažĩ tæ.s vò | t.ó.kæ
múr su. bú.va. (...) || čæ aš nežináu | ar čæ jáu tęi(p) bú.va. || dabar jáu nebežĩ di
bæt paškáu aš jós galę šu paró di.ť | vò kad næpamiř.šma || tai reĩ.škę jós nužĩ di
mažũ.čęi že.dæ.leĩ | smú.lku.s | labai jũ dáuik | mę li.ni | tai beveĩ(k) gá.ĩ jæs pí.rma.
sæ.(s) sužĩ sta | jæs antramé.tæ.s || reĩ.škę dabar kaip ĩ.škrenta se.klí tæ. | ta(i) jinai
prigĩ jæ ĩr á.uga || ĩ ra jáu dabar va ta.kũ pleñcũ.ku. | pas mañ dáu.k ĩ rà || tai tadũ jáu
jæs | tadũ pavá.seri. aĩ.kšti pražĩ sta || tai tikrai pá.čõ.s pí.rma.sæ.s || [Tai kaip vadinda-
vo?] jæpá.niškõ.s r.ó.žĩ tę.s | pavadi.nimas | nù aš nežináu | jáu tęip n.õ.vaikĩ stę.s | tęip
mæ.š jáu gĩrdę j.õ.na. senė.ľu. | ĩr tęip ĩr | ĩr ė jæ. || tai tadũ jæs nužĩ di | ĩr pasidá.r.õ.
laba(i) i.dõ mus tó ks pinigę li.s á.pskritas || ĩr jĩ(s) susigláu.di.s | panašęi va kaip dabar
dũ ceñ.tai | tá ks didũ.mas | ĩr á.pskritas || ĩr tadũ vidũ trĩs reĩ.škę iš viršáuš ĩr víenas
d.õ.lapæ.li.s ĩr æ.čæs || ĩr teñ gru.dai | p.õ.friš grĩr dus | tá.kũs næmažũs || ĩr tadũ jæ.
stó vi stó vi | va dabar búš ta.kũ | paró di.šu || a ĩ.rũ.deni. | aflieka | reĩ.škę ši.tie
viršuti.ņei nũ.krenta | a.dá. galĩ nujiñ.ť | tadũ bá.lta bá.lta || tai tadũ aš laikáu dažnai
paržæm | tó ks kaip ĩr stó vi bú.kæ.tas || (...) bė.t ant ľáu.ka. bĩr na | tai kai šniėgas |
tai nèt labai nesĩ.škiræ | a kai jáu bĩr na | nũ šniėga. nę ra | tai čæ laba(i) i.dõ mu
grazũ | bá.lta bá.lta || tai vò | ta(i) jós tikrá.usæ pá.čæ.s pí.rm.õ.s.õ.s || [Na ir paskui
jau, vėliau kokios pradeda?] nũ tai paškáu tai.gi sę jæm | tai tá.š jáu kaip vadĩ.nam
sę jæma.s visó.kæ.s | ĩr nastũ.rta.s | ĩr narc | šitæ | á | tiësæ | dar p.õ.tũ tai sužĩ sta
pí.rma tú.ľpæ.s tadà | aĩkštĩ va.s tú.ľpæ.s ĩr ve.ľĩ va.s tú.ľpæ.s || aĩkštĩ va.s dáuė.usæ
bĩr na spalvò raudó na | gá.ĩ jũ nežináu | kitó.ku. spalvò tai næturę jáu | ė jáu paškáu
tai bĩr na i.vaiřũ || reĩ.škę ve.li.vė.šņæ.s | tai beñ pa.đvæ.jũ sá.vaičũ. | i.vaiřũ spalvũ
ĩr.gi tú.ľpæ.s || tai nužĩ. | nužĩ di || tai čæ vadĩ.nama že.mĩ.ņei | visi kuř jáu i(š) žæ.-
mõs || [A kaip našlaitės žydėdavo? Kokių?] našlá.itæ.s laba(i) i.vairęi | margai
margai || našlá.itæ.s ta(i) ĩr.gi antramé.tæ.s || reĩ.škę jós i(š) žæ.mõs | ĩr tadũ jáu
sužĩ sta || tai našlá.itæ.s gi sa.dĩ.nam dáuė.usæ ĩn.kapĩ.ñu. || ta(i) ĩr.gi aĩkštĩ va.s ||
tai našlá.itæ.s tai vò bú.va. pasa.dĩ.nta má.na. | beĩ jáu jũ vò ĩr || tai nuvĩ ta. | jáu jæs
(...) baĩ.gæš | dabar jáu baĩ.gæš sá.va.jáu gi.vė.nimu. || [O kaip jos žydi?] že.dė.li.s
tai tó ks pá.praštas | baĩ.ti ta.kæ smú.lku.(s) smú.lku.s || dá.in.õ.s ĩr | nó rs jós žĩ di
neži.meĩ | bèt jós kvæ.pæ mal.õ.ņei | tai dainuojæ tęip jáu | i(š) senĩ bæ.s tęi(p) bú.va. |
nastũ.rta.s | ši.ta.s | rezæ.ta.s || [O kokios va dar labai kvepėdavo?] kvá.pñ.õ.s | ta.kiė
naktinũ.kai kaip dvi.nė.leĩ kaškõ.kiė va paaukštũ labai kvepę dava. || [O lineliai kokie
ten būdavo?] linę.leĩ | te.só.k i.ľĩ.na. ĩr paná.šu.s | kaip va á.uga ľĩ.nas | panašęi |
tik aukštė.šņei | smú.lku.(š) stiebæ.leĩ || [O kaip žydi?] nũ dáuė.usæ melsvai | bæ.t
mišinĩs | nu mišinĩs || ĩr su.rusvò | susiž | susižĩ di turbĩr t jæ || palá.uk | dabar kařdė.-
leĩs vadĩ.na | mæs gladijõ lai || [Seniau gladiolai sakydavo?] tęip | señáu gladijõ lai |
mæs | ĩr dabar dar kai kàs gladijõ lais vadĩ.na | bæ.(ĩ) dáuėũ ar knĩ.gã.ĩ ti ruñ.da*

kâf_jâu kâfdé.lei | čæ_júos pavadi.na || tai_và dabar | jâu_jâ dabar ží di | a_pasškâu tai_krizanté.ma.s | paskuti.nei | tai_jâu krizanté.ma.s | i.vaiřú spalvú || tai_spalvú ta(i)_i.vaiřú i.vaiřú || dabar ka.kû nó ri || tai_àš dabar ta(i)_jâu mažai | čæ_tai bi.ški. | (...) || tai_labai búr dava. taisâu darželûs | be(t)_dabar_jâu tiktai bæt | kuř_bi.ški. pasa.dinù ka.kû_tì || [Gvazdikai kokie, kokių būdavo?] gvazdi.kai ta(i)_iř.gi | didieji | mažieji | mažû.ku. visai | maží ču. | va_čæ_va dá. bi.ški. i_rà i(s)_sení bæ.s asili.kušu. | và i_rà ir_ta.kû | ir_ta.kû || tai_vėl ta.kû ra.ží ču. i_rà || [O kokios tos rožytės?] ží di čæ ružavai || čæ iř.g(i) i.dž m.ç.s || baltù i(r)_ružavù i_rà | jæs labai pameř.kæ | ilgai stó vi | iř_in_kapí.ñu. nunæ.šus | ta.kæ.(s) savó tiška.s ||

Punktas 177a, Panemunėlis; Ramanauskų k., Panemunėlio par., Rokiškio r., J. Tuitienė, g. 1920 m.; 2001 m. įrašė Aurelija Genelytė ir Laima Grumadienė-Kalėdienė, kasetė Nr. 1326, B pusė, CD 524 RAU 57, saugoma Lietuvos kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

11. Apie darbą prie geležinkelio karo metu

tarnavâu. pre.jei.s | vėnus mætùs tarnavâu. | unglûš dá.væ.m garvežin. | teip_vadi.na.s | e_e_dvæjùs mætùs tai_vaižinėjæ.m un_trá.ukinæ. | kaiP_dabar_va eĩ.na traukinėi. | tai_àš_va mašiní.sta. padę.jė ju vaižinėjâu || tai.gi | tai_čæ gi bú.va. fró.ntas matai. pre_rú.sais || rú.sai čæ su_va.ke.čæis kaip_ė.jæ. | bú.va. daę.ji. bevėi.k lig_leningrá.da. || nu_tai_čæ mæ.z_gi bú.va.m užim.ti va.ke.čû. | tai. || tai_mú.m tadù | čæ.ná.i aš_vaižinėjâu | tai_akurá.t dvæjùs mætùs išvaižinėjâu || tai_ví.sa. tá.ka. | ir_ká.ř-vi. | ne_væ.ná.s nebæturėjæ.m | atá.je.mæ. paskutinès ká.řves | tai.gi | ir_nelaĩ.kæ. kaip_mæ.š dâugâu. šeimá.s | tai_sá.ka. jei.gu tû negá.usi dá.rba. | neisì | tai_búr s(i) i.šveš-tas reĩ.škæ | kal[...]. || nu_kalá.nas tá.ks vadí.na. va_tì. | ti. atá.mænu ki.dá.inæ.s | kuř_čæ bú.va. | ki.dá.inæ.s tai || nù_tai prisrašâu dí.rptu. ir_aĩ.davâu || tæ.vó kaš dá. stí.pras bú.va. | e_mé.(š) žé.mæ.s nædâu.k tæturėjæ.m | ka.kuás nu_šešùš giktá.rus | tai. || tai. e_tæ.vó kaš da.stí.pras | tai_ėĩ.davâu || e_mæ.s ká.imi kaib_gi.væ.na.m | tai_netõ_l_gi bú.va. nuveĩ.f | kâz_gi || na_šešù. lik_šešù. dí.rbdava.m || và dabar_va vakarì išėĩ.dava. m | tai_lig_rí.ta. šešù. || parná.k(ř) dí.rbdava.(m) matai.gi | ti.raĩ.kæ.gi garvežæ.m padúof uĩ.glei || bú.va. pritaisí.ta t_ř.kæ má.ši.na | krá.nas | kaib_dabar_va ĩ_r tì tæ kranai | ti.ta.kúoş vaga.nė_lûs trá.ugdava.m | e_tì.supí.lta dâũ.g bú.va. dâũ.k unglû. | tai_be.gė.lę.s pritaisí.ta.s | tai_šitæ. vaga.nė_lėi | tai_mæ.z búr.dava. pri.stumam vaga. nė_lûs | čæ_krá.nas | stá.vi | aškabi.na | mé.š_tì. kæturi sù.kam viršui. || tai_ji. pakė.lę. ir_supr_lę. garvežin. | kík jæ.m raĩ.kæ. ||

Punktas 177, Robliai; Vilių k., Panemunėlio apyl., Rokiškio r., Kostas Buckus, g. 1898 m., 1964 m. įrašė Aloyzas Vidugiris, Kazys Morkūnas, kasetė Nr. 92, A pusė, CD 124 RAU 5, saugoma Lietuvos kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

12. Senovinis arimas

sá.ka. matai_gi bú.va. ka.kæ. medí.nei arklai. | á.re. | dá. pas_mañ vėnaš iř_ĩ_r | pažu.rė.k (juokiasi) ||
 MOTERIS: gá.l nulí žus raĩ.kena ||

ta.kæ_və dvoĩ.šakai | mataĩ gá.l̃ kai_ká.ra. muziẽjuĩ ir_ĩr̃r̃ || vadĩ.na(š) šĩ.teip_və dvoĩ jĩna.s_və pritaisĩ ta.s | e_čæ_və šiteipá.s_və | čæ_ré.iškæ šĩ.tas | čæná.ina (...) dù | dù ta.kæ. kai.p vadĩ.ndava. seňáu. na.rá.gai | a_čæ dvoĩ jĩna.s | tai_šĩ.č á.r̃kli. pakij̃. kæ | terp_šitũ. d̃ve.jũ. jĩnu. iškæ.stũ. | e_čæ šĩ.teip_və uždė_tas | tai_čæ žm̃.gũs laikai. || tai_kai. arĩ | tai. || tæ.ka. dá. má.n á.r̃f̃ | bú.l̃bas sa.dĩ.ndava.m pa_tũ. žagrĩ vadĩ.nas || šitæ. | kai.p.ju. vadĩ.na | su_ařkleĩ.s | tai_mažai.jãu || negĩ sænai. má.na. ařmini. mas || aš_jãu pradė_jãu | mataĩ_gi | buvãu. apæ. gá.l̃ ašta.nũ. devi.nũ. mæ.tu. tai_tiktaĩ kai_pas_muĩ acirã.da. teip_šitæ. | nu_kur bú.va. ařkleĩ.s ar_pó.rineis plũ_gais á.rdava. | nu_kaip_ařkli.ņeis plũ_gais | tá.msta.s || e_uņkšcãu_tai ||

Punktas 177, Robliai; Vilių k., Panemunėlio apyl., Rokiškio r., Kostas Buckus, g. 1898 m., 1964 m. įrašė Aloyzas Vidugiris, Kazys Morkūnas, kasetė Nr. 92, A pusė, CD 124 RAU 5, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

13. Jaunojo siuvėjo nuotykis

šĩ.tas bẽrnã_kas | ú.čňus | nuvė.jæ. pař_sĩr.lu. unt_ló.vu. | mĩ.sle. kat_sá.võ. ló.va.n || ir_acĩ.guļę. praę.gaspadõ_rãus | prisĩ.glaudæ. || sõ.kõ. | tai_zací.rku. išpĩ_lãu || e_kat_šõ.kõ. gaspadõ_rus | ar_zací.rku. išpĩ_lai || á.nas_tik iš_ló.võ.s | tas_ú.čňus | ir_pařbė_gõ. nakẽ_namõ. | ir_dãuğãũ. kã.l̃s.ũ.va. ti.nai | tai_par_tũ. gaspadõ_rũ. nebetõ.-jõ. ví.škai | ú.čňæs || nu_tai_võ.t bú.võ. čæ_pã.baikta ||

Punktas 177, Robliai; Kerelių k., Kamajų ap., Rokiškio r., Marė Baronienė, g. 1907 m.; 1979 m. įrašė Otilija Kosienė ir J. Labuckaitė, kasetė Nr. 542, A pusė, CD 124 RAU 5, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

14. Žuvų gaudymas

bũ.davõ. tẽ.vė.li.s išvažũojæ miškaĩ | kai_gá.udæ. ó.na(š) žuvĩs | tai_tadũ raĩ.g-davõ. má.ñ kratĩ_f bučėĩ. | bú.čėĩ kratĩ_f raĩ.gdavõ. | má.ñ jãu || tai_nuvėĩnũ | nu_gi_vã | apĩ. keřti aplij̃.kui bú.čãus viėtu. kiřvojũ | šĩ.tu. lá.du. pá.kiši paladė.n | kiřvojũ pá.stumi | ir_tadũ isĩ.jemi bú.čũ. || bú.čũ. isijẽ mi.s tai_žũrĩ kàs || e_jeĩ.gu dãũ.k žuvæ.s | tai_tadũ ardaĩ bú.čũ. ir_iškrataĩ unt_lã.dõ. | a_jeĩ.gu nædãũk | tai_su_rũj.kũ suzgã.udai | iš_iš_bũ.čãus žuvĩs | ir_pařsĩ.neši namõ. || bĩr_vã kĩe(k)_gi | saptĩ ni ir_pij̃kĩ | d̃vĩr_lĩkã bú.čũ. || par_dũ.pė.rkõ.lu || tai_bũr_davõ. vienĩ pij̃kĩ labai dĩ.deli bú.čėĩ | tai_tĩ.nai ir_labai dĩ.delũ. li.žũ inlĩ zdavõ. | põ_saptĩ nis kilõ_gramus | baĩ.seĩ dĩ.delũ. || e_kuř_jãu mažė.sņei | tai_mažė.sņũ. ir_žuvũ inlĩ zdavõ. || prisraĩ.gdavõ. || nežinaĩ (i)š_uj̃.kstõ. | kadũ bũs põ.ki.li.s | tiktaĩ kai_prõ.-dæda šã.l̃sĩ stipraĩ | ir_nænuštõ_jæ | á.řli.žõ. neė.sti | ot_atã.drę.gõ. neė.sti | tai_tadũ jãu ir_ė.sti | pa. | tadã_jãu ir_žuvĩs tú.ri | vabõ.lai tõ.kæ. júodi | kirmulėĩ | žuvĩs | pá.kaklas žuvjũ. pũola || nu_tai_tadũ | tadũ žũvi.s labai prã.dæda lĩ_sĩ kuř katrãs papũola | tai_labai tadũ pri.lenda | bučėĩ. piľnĩ žuvũ. || [Tie vabalai smaugdavo žuvis?] kũ.ndã | ahã. | ir_papjã.unã žuvĩs | šĩ.tie vabõ.lai || e_jeĩ.gu nænuřvė_rę. jiė žuvæ.s | jiė pá.ti.s pašpjã.unã || šĩ.tie vabõ.lai | júodi | dĩ.deli tõ.kiė || [Kaip juos vadinot?] nu | vaĩndænũ | šitæ. vabõ. | vabõ.lai | kai_b_gi júas | kad_gá.l̃ kitėip ir_nevadĩ.ndava.m || [Prūsokai?] nè | nè | ó_i aš_pru.sõ_kus kĩek didešnĩ | dĩ.deli | vá.nđeňõ_vã | šĩ.tæ. | vabõ.lai | žuvĩs kur_ė_da |

taĩ | dī.deli || [Šiteksnoj?] ė | šiteksnà | šiteksnà | *par_múr su. píevu. ėĩ.davɔ.* || [Skaniós žuvys buvo?] *ská.nɔ.s | kuř ne | nepæ.råugi. | nedi.dæļ.s* || *ę_kuř_jåu šĩ.tæ. li.žėĩ dī.deli | tai_nebæská.nu.s | jiė tɔ.kiė | tú.ri_va di.gľú.ku. råumenĩ.s | nebæská.nu.s* || [Kur dėdavot žuvĩ?] *žř dai labai piř.gdavɔ. | atvažũudavɔ. pas_muĩm ir_pajiĩm.davɔ. žu* || *pařšné.ši. ru.šũudavɔ.m | bũr davɔ. di | šĩ.tu.gĩ | dĩ.žũ.ju. væ.nɔ.n viėtɔ.n | vidutĩ.ni. kitɔ.n | má.žu.ju. vęĩ* || *be(t)tɔ.kɔ.s mažɔ.s kaip_ė.žeri ní.gdi næbũr davɔ. | visadũ didė.šne.* || *bũ.čėi bũ.va. didešnė.m ski.ļė.m | išľĩ zdavɔ. | nežinåũ | kaĩ.p_ti. bũ.vɔ. | kat_mažũ ní.gdi næpagá.u [...]* ||

Punktas 177, Robliai; Kerelių k., Kamajų ap., Rokiškio r., Marė Baronienė, g. 1907 m.; 1979 m. įrašė Otilija Kosienė ir J. Labuckaitė, kasetė Nr. 542, A pusė, CD 124 RAU 5, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

15. Mergos darbai

pɔ. piņkũs pu.dũs nė.t susveř.bdavɔ.m || *mataĩ_kat mɔ.nɔ. mɔ mą nælabai bagɔ ta bũ.vɔ. | kaip_iř_tarnå.vimɔ. | tai_tai. | raĩ.gdavɔ. dåũ.k mata(i) ir_apsiviĩ.kĩ tá.m rɔ_zui | vi.sa namĩ.nėĩ* || *viršuti.nėĩ ir_apati.nėĩ vi.sa namĩ.nėĩ* || *taĩ | tai_raĩ.gdavɔ. dåũ.k ir_veř.pĩ | næ.t pɔ. piņkũs pu.dũ(s) susveř.pi* || *veř.bdavɔ.m su_mɔ.tuti ir_vakari | ir_ir_nå.kti. | ne_tig diėnu. | kai_pabaĩ.gæm kũ.ľĩ kũr.łbĩ. | kũr.łbĩ.* || *taĩ | tai_tadũ | tadũ_jåu skubĩ davɔ.m veřpi.mu. | paskui. åudi.m(u.) unt_pavå.seri. | kai_låukañ. raĩ.kæ_jåu su_arķlei.s | tadũ má.n dåugå.usæ raĩ.gdavɔ. akėť | drapavɔť | tai_tadũ_jåu | kad_nebekĩr(t) tɔ* || [Tai berniokai neakėdavo?] *vienař beřĩnɔkas tæbũ.vɔ. | tås namė. næbũ.vɔ. | tai_kå.ľoju mɔ.kĩ.nɔ.s | karuõmene.ĩ bũ.vɔ. | tai_tėĩ.p namė. ir_næ* || *ę_kai.p_tik beřĩnɔkas namė. næbũr va | tę.vė.li.ř då. stĩ.pras bũ.va. | ir_å.nas nedĩ.rba žė.mę.s* || *kat_iřlå.ižæt sɔ.kɔ. kazi.mæ.ru. | ta(i)_ir | ir_jũ.s* ||

Punktas 177, Robliai; Kerelių k., Kamajų ap., Rokiškio r., Marė Baronienė, g. 1907 m.; 1979 m. įrašė Otilija Kosienė ir J. Labuckaitė, kasetė Nr. 542, A pusė, CD 124 RAU 5, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

16. Vilko bėdos

suštĩ.kɔ. viĩ.kas ir_vĩ.ľķę. || *nũ_ir jiė | viĩ.kas bæ.dɔ_jæ* || *alė kuř tiktaĩ ben_kiėk pasrɔ di.k | tai_tuõ(i)_i(ř) řę_kæ visi viĩ.ku. viĩ.ku. | ę_vĩ.ľķę. sɔ.kɔ. ę_må.ni. tai_niėkur niėkas nælɔ_jɔ.jæ* || *sɔ.kɔ. nũ_žũ.rė sma | à(s) sɔ.kɔ. | paskavɔ šu krũr man | žmå.nę.ř dí.rba netå ľĩ låũ.ku. | ę_tũ.jæi pavå.ikščɔ.k čæ pa | pá.kru.mi* || *taĩ ar_næpamatĩš_jåu žmå.nę.s ir_tåũ* || *nũ anå vá.ikščɔ.jæ | viĩ.ľķę. | pá.kru.mi | ę_viĩ.kas tunjumĩ nɔ.ĩ tú.pi* || *tiktaĩ pamå. tę. žmå.nę.s viĩ.ku. viĩ.ku. viĩ.ku. sɔ.kɔ.* || *viĩ.kas ir_sɔ.kɔ. | vå | ir_tunjumĩ nɔ.(i) ir_tai mañ pamå.tę. | ę_jɔ.s næmɔ.tɔ. ir_aikštė.ĩ* || *ę_kad_visadũ_gi vilkũ vadiĩs | negĩ pasakĩs viĩ.ľķę. viĩ.ľķę.* ||

Punktas 177, Robliai; Kerelių k., Kamajų ap., Rokiškio r., Marė Baronienė, g. 1907 m.; 1979 m. įrašė Otilija Kosienė ir J. Labuckaitė, kasetė Nr. 542, A pusė, CD 124 RAU 5, saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve

2 priedas

Kleopo Jurgelionio straipsnio *Panemunėlio tarmės fonetika* fotokopija

FREETHOUGHT.

Published by the American Free Thought League, 119 N. Madison St., Chicago, Ill., or Scranton, Pa.

Advertisement rates: One cent per line per week. Single copies 5 cents. Postage 100 N. Madison St., Scranton, Pa.

No. 13 Chicago, Ill. & Scranton, Pa., Vasario February Mėnuo, 1911 m. II METAI

Entered as Second-Class Matter, July 16, 1890, at the Post Office at Chicago, Ill., under No. 119. Accepted for the Act of March 3, 1879, 1164 YEAR.

Published by the American Free Thought League, 119 N. Madison St., Chicago, Ill.

Inkvizicijos Auksa

— Ką čia klausinėsi, ar ten, ant rašto, ne viską yra pasakę?

— Kas rašė tą laišką?

— Tas rašė, kas parašė! — aštriai ir piktai atsakė senukė...

Iš šalies žiūrint atrodo, kad ji čia teisėja, o ne jie. Jie kaltininkai, vilkai.

— Sene, atmintį su kuo kalbi! Man turi viską pasakyti, ką tik aš klausiu.

— Tas nesiriša su reikalu... Bile yra parašyta! — atrėžė.

— Matai kame dalykas. Lygnos klebonas nori su jumis susitaikinti. Jis jūsų skriaudos nenori...

— Nenori skriaudos? Kitam tai sakyki, ne man! Plėšikas jis yra, o ne kuningas...

Degė ji visa, kaip ugnyje. Žodžiai led galėjo išeiti par išdziuvusių gerkle. Rankos drebėjo, akyse lakstė raudoni rinkiai.

— Klausyk, motina, gal aš ir negerai padariau, pardavęs jūsų vekselį — atsiliepi ir pats vyriausias to dalyko kaltininkas, kuningas Norkevičius. — Bet jau tu viso nepataisysi. Padaryta. Aš noriu su jumis visai susitaikinti... Kiek norėsi, kad visą užbaigti?

— Ar tu juokus darai iš manęs. — taip klausdamas, ar iš savęs? nusijuokė ir patį Kačanauskienė. — Ar tu gali mums atlyginti?

— Ei, senė, ką tu čia ant "tu" atsiliepi j mane? — užpyko Norkevičius, — aš su tavimi kiaušų neganiau!

— Tikrai, man būtų gėda, jai tu galėtum pasisakyti, ganęs kiaušus su manim! Toks tu man tu; kaip ir aš tau! Bet tiek to! Atsilyginti gali: prikalk man vyrą! sugrąžink šlovę dukterims, kurios žydams dabar tarnauja iš tavo kuningiškos mylistos, sugrąžink mums žemę ir seną triobą! Tuokart busi atsitiesęs! Kitaip — ne!

— Juokus palikkit kitam sykiui! Aš duosiu tau tūkstantį rublių. Daugiau negausi, kad ir pas patį imperatorių eitumei skysties! Dabar aš tau duodu dešimting, o kitus gausi paskui...

Atkišo raudoną popierinę Kačanauskienė ir laukė, kol ji paims. Senutė neišlaikė viso to, kas širulyje virė. Tik pagalvok, žmogau, už tiek nelaimių, už tiek vargo, kentėjimų ir bešlovės, jis jai, kaip koks gerdlarys-ponas, pasiūlo dešimting! Prakeiktasai!... Paimė piningą, pažūrėjo į jį klausdama: "ar ne kruvinas?" Paskuj sugniaužė popierinę ir sviedė ją Norkevičiui veidan, sakydama:

— Še tau, aš dovanuju tą piningą! Suėdėi mums viską, suėsk ir tai!... Tik nepasprink! — Tai tarėsi išėjo.

— Beprate, — tarė kuningas kamendorius, pažūrėjęs į Norkevičių, pasilenkęs, kad pakelti piningus, taip be jokios paguodonės numestus ant žemės.

(Galas).

Kl: Jurgelionis.

Panemunėlio Tarmės Fonetika.

(Medžiaga lietuvių kalbos fonetikai.)

Tarmė, kurios fonetiką aprašau, yra mano gimtinė tarmė. Priklauso ji prie augštaičių lietuvių rytinių tarmių grupės. (Panemunėlis [Pan'amuñėlis] randa-si ties upeliu N'amuñėlis, Ežerėnų pavieto šiaurinėje dalyje).

Artikulaciją tyriau pagal savo paties ištariamo (esu Maškėnietis). Geresniam dalykų įsivaizdinimui daboju į savo draugų ištariamą, kalbančių ta pačia ar artimomis (Abelių, Skapiškio) tarmėmis. Tačiau gali būti, kad kai-koks aprašytųjų dalykų turės ir grynai individuališką pobūdį.

Artikulaciją žymėjau anglų kalbotyrių (Melville Bell, Henry Sweet) būdu, daug taipgi pasinaudojamas tau dalykiui gerbiamojo Krokavo universiteto lygintinės kalbotyros profesoriaus J. Razwadowski'o pamokinimais.

Garsų ryšis priklauso nuo liežuvių išskyrimo augščio bei vietos, nuo įsitempimo ir lūpų apskritumo. Liežuvių augštis pažymima žodžiais: *augštas, vidutinis, vidutinis pašėmintas, žemas*. Atsakancios liežuvių dalies išskyrimas ties tokia jau gomurio vieta pažymima: *priešakinis* (artimesnė vieta prie dantų šakny), *priešakinis pagilintas* (tolimesnė vieta nuo dantų šakny), *vidurinis* (vieta netolima nuo minkštojo gomurio), *vidurinis pagilintas* (kietąjo ir minkštojo gomurio ribėjus) ir *galinis* (minkštasai gomurys arba gerklos). Tokiu būdu yra nurodoma horizontalinis ir vertikalinis liežuvių judėjimas. Liežuvių įsitempimas nurodyti galima tik relatyviškai: *intemptas* (int.), *mažiau intemptas* (m. j.); liežuvys gali būt ir visai be intempimo, bet kad sunku yra pasakyti, ar tariant kokį nors, kad ir tingiausią, garsą liežuvit pasilieka išsėjimos padėjimė, tad termino *neintemptas* nevartoju.

Sulig garsų ilglaikio pasitikėjau tik ausim, tad, suprantama, pažymėjimas yra be precizijos. Ilglaikiui tyrinėti geriausias įrankis yra fonografas, bet to brangaus dalyko negalėjau įsiejyti.

Prieгаidę žymėjau K. Jauniaus būdu: jį matau nuosąsklesniu ir daugiau tinkamu lietuviškųjų prieгаidžių priėmėčiai. Prieгаidės vadinų: tvirtaprade (3) ir tvirtagale (4), nors toks pavadinimas nelabai tesutinka su tuo, kokios mūsų prieгаidės ištikro yra: mūsų prieгаidės turi du elementus: energiją ir toną, ir jiech, vienas savo tvirtumu, kitas atestumui, nevistuoant eina ereta. Kada, leiskime, dvibalsėje pirmoji dalis yra tvirtai užkirsta, bet žemesnė tonu, o antroji silbioni-

užkirsta, bet daug augštesnė tonu, tokios dvihalsės negalima pavadinti nei tvirtaprade, nei tvirtagalė. Ši tie dalykai dar reikalauja gilesnių tyrinėjimų. Kol kas užteks čia pažymėti, ir pavadinus priegaidės senoviskur būdu.

Balsių lentelė.

Lietuvio išskilimas ties gomuriu.

Lietuvio augštis	Lietuvio išskilimas ties gomuriu.									
	Priešak.		Prieš. pagil.		Vidur.		Vidur. pagil.		Galutinė	
	ai.	ai.	ist.	ai.	ist.	ai.	ist.	ai.	ist.	ai.
Augst.	y	i	ē		y		č		ū ¹	ū ¹ u ¹ *
Vidur.		†				e				o*
Vidur. pažem.								a		
Zemas										ā

* ū¹, ū, u, o yra labializuoti apskriti.

BALSĖS.

§ 1. i — vidutinis, priešakinis, mažai intemptas, trumpas.

Paširodo: 1) vietoj bendros lietuviškos q-kamieninių locat. singularis ir ē-kamieninių žodžių instrum. sing. galūnės e; 2) taip, kaip bendroj liet. kalboj. Paveizdai: 1) *gur'bi**, *kleimi*, *luigi*, *kami*, *tami*, *šitami*; su *m'ar'g'oti*, su *š'ami*, su *kati* etc. 2) *vagiš*, *akis*, *kis'kis*, *bi'a*, *ti'a*, *dilgin'a*; *ris*, *kris*, *lis*, *pati*, *grazi*, *sal'di* etc.

Kartais i užmaino bendrą liet. e viduržodyj. Pvzd.: *už'g'ist'* (= užgesti), ar *č'a t'auka daiktas pag'ist'* (= pagesti).

§ 2. i — augštas, priešakinis, gan intemptas (intempiamas kiek didesnis negu i trumpojo ir kiek mažesnis negu y ilgojo), pusilgis.

Paširodo: 1) vietoj bendr. liet. galūnių -i, -j (accus. sing. ē-kamieninių ir y-kamieninių žodžių); taipgi vietoj -is (nom. plur.) ir -ys (gen. sing. pronom.) yra -is. Kas dėl laikilgio (quantitas) reikia pridurti, kad i, kur jis užmaino linksnjavimo bendr. liet. galūnes, tankiausia yra ilgas; tai aiškiai matos po priegaidė. Vienok intempiam ir čia galima pastebėti esant kitonišku negu y ilgojo. 2) Kaip bepriegaidė y-kamieninių žodžių nomin. sing. galūnė. Paveizdai: 1) *mani* (acc. sing., ant i tvirtagalė priegaidė), *manų* (loc. sing., ant y tvirtapradė priegaidė) — i ir y čia aiškiai skiriasi iš atžvilgio į laikilgį, priegaidė ir artikulaciją. Vietoj *mani* tankiausia yra vartojama *mani* (su i vidutiniu trumpoju), taipgi *mai*. *Mani* tariama, norint aiškiai išskirti ar pabrėžti tas žodis. Labai retai yra ištariama *kūr'vy*, *akv* (tankiausia *kūr'vi*, *aki*, *dūkt* etc.; *mūnis*, *tūvis*, *sūvis*).

* Kur trūksta linotype atsakančių ženklų raldžių, ten priegaidės arba nepaidė, arba dvibalsėse priegaidė deda ant pirmosios dalies.

2) *kūr'mis*, *kis'kis*, *siek'snis*, *gur'b'ālis*. *Pan'amu uālis*. Palyginus su *aūsis*, *āū'sis*, matos aišku skirtumas tarp i ir I.

§ 3. y — augštas, priešakinis, intemptas, ilgas.

Paširodo: 1) kaip ir bendr. liet. kalboj; 2) vidur žodyj vietoj bendr. liet. e.

Paveizdai: 1) *rūtas*, *šūmus*, *gūvas* ir *gūvas*, *gaidys*, *pūgalys*, *kūn'alyš*. 2) *kjūt*, *lūt*, *švūt*, *grūt*, *lūt*, (bendr. liet. kęsti, lįsti, švesti, gręžti, tęsti)

§ 4. y — augštas, vidurinis, intemptas, pusilgis.

Paširodo tiktai po l, kaipo ē-kamieninių žodžių acc: sing galūnė (vietoje bendr. liet. -e). Tos pačios rūšies yra i trumpas; paširodo instr. sing galūnėje (vietoje bendr. liet. e). Vienok Pane munėlio tarmėje tas i tankiausia yra užminoma: i pagal analogijos su o-kamieniais žodžiais. Du setų bei Abelių tarmėse panašus i instr. galūnėje yra paprastas apsioreikšimas.

Paveizdai: *m'ar'g'ā'y*, *šar'ā'y*, *dān'ā'y*, *d'ān'ā'y*, *būb'ā'y*, *kūn'ā'y* etc.; su *m'ar'g'āli*, o labai reta (Dusetų, Abelių tarmėje nuolat) su *m'ar'g'ā'i*; yra tariama su *var'i*, o taipgi su *var'iū*; su *balū* ir beveik niekad su *bal'i*.

Šitas y arba i truputi lyg užmena lenkiškoj y skambėjimą, vienok jų artikulacijos didžia skiriam: lenkiškasai yra priešakinis, artimesnis prieš mūsų i (§ 1).

§ 5. ē — augštas, priešakinis (pagilintas), intemptas (mažiau negu y), ilgas.

Paširodo viduržodyj vien po priegaidė. Paveizdai: *d'ē'd'ā*, *d'ād'ē'l'ā*; *k'ēnis*, *klār'āla*, *pr'iek'k'āis*, *gav'ē'n'a*, *ūž'gav'ē'n'ās*; *r'ēkti*, *r'ak'snys*; *b'ēras*, *jād'b'ār'ys*, *jād'b'ār'ēls*.

§ 6. e — bendr. liet. paprastai lyginas g+a; daugelio žodžių pradžioj ir kairių viduryj esti: vidutinis, vidurinis, gan intemptas, trumpas.

Paveizdai: bendr. liet. -mergelė — *m'ar'g'āla*, klētėlė — *klār'āla*, lėdas — *lādas*, kėrpė — *k'ār'p'a*, gėras — *g'aras*, sienėlė — *s'an'āla*; ēkertis — *ēker'tis* ir *āk'ar'tis*, ēglė — *ēglā* ir *āglā*, kartais *jāglā*; esąs — *esn's*, ešerys — *aš'ar'ys*, čiū — *ēč'ā* ir *ūč'ā*, ne — *n'a*.

§ 7. ā — augštas, vidurinis (pagilintas), intemptas (mažiau negu y), ilgas.

Paširodo: 1) po l ir 2) kaip pirmutinioji dvibalsė ai dalis (čia atsimeta ilglaikio sąlyga) po tvirtagalė priegaidė.

Paveizdai: *l'ek't'*, *k'ēt'is*, *pal'ēp'a*, *s'ēp't'*, tik *Kal'dās* turi ē priešakinį; *g'ēlmas*, *š'ēibās*, *l'ek'tas*, *v'elkas* etc. (Parankumė dėlei kitur vietoj ā rašysime ē. dvibalsėse e).

§ 8. a — vidutinis (pažemintas), vidurinis (pagilintas), mažai intemptas, trumpas.

Pasirodo: 1) kaip ir bendr. liet. kalboj. 2) vietoj *e* po *l*.

Paveizdai: *bolá, solá, katá, paduók; kas, tas, ras, žaít; lást, las, tadas, lakiót; káláís; pulá* (pa-laukk).

§ 9. *á* — žemas, galinis; gan intemptas, pusilgis.

Pasirodo vietoj *ie, é, uo, o* tasyk kuomet tos dvibalsės ir balsės-esti viduržodyj be priegaidės, arba galūzodyj (atviram padėjime) po priegaidę.

Paveizdai: *lámá — liém'an'á; šiémá — žámás; d'árubaimingas; viénás — v'áuláikís; kiémás — k'am'áils; šiémá — šai'áda; bėda — b'ádarót; išvėp'áils — v'ápsót; rėk'ti — r'ák'snyg; kuótas — káldáís; suólas — sáldáís; qbálys; p'ánda, akmá. Dusetų tarnėje no galūzodyj, neatsimainė, tik sutrumpėje (nelyginant 1/2 moros), tad ten *p'á'm'ó, ákm'o*. K. Būga aprašo* sutrumpėjus ten, bet neatsimainius, visur panašiuose padėjimuose visomis dvibalsėmis ir ilg. balsėms.*

§ 10. *o* — vidutinis, galinis, mažai intemptas, eliptiškas, ilgas. Akustiškai pažymu mažutėlis užminimas *a*, daug mažesnis negu Dusetų, Skapiškio etc. tarnėse. kame *o = á*.

Pasirodo tik viduržodyj po priegaidę.

Paveizdai: *kótas — kál'áils; uzbónas — uzbón'áils; žmóna — žmán'áda; šók — šákinėk; stók — stávinėk*; kaip išskyrimas motr. ginties pronom. yra: *katró, to anó, šitó*.

§ 11. *u* — augštas, galinis, gan mažai intemptas, apskritas (platičiau), trumpas.

Pasirodo: 1) kaip ir bendr. liet., 2) kai kame vietoj bendro liet. *u*.

Paveizdai: 1) *žmógus, beisus, búkas, rúdas, gúdas, šuká, blusá, mušá, šáitin'í, krútin'í, bus, žus, gr'ús, nubús, é'up'í, kruš'í*. 2) *kadú, tadú, tadú-šadú, su lazdu, su búbu*.

§ 12. *á* — augštas, galinis, gan intemptas, apskritas (siauriau), pusilgis.

Pasirodo: 1) kaip sutrumpintas *á*, ilgasai padėjime be priegaidės viduržodyj ir po priegaidę (arba ir ne) galūzodyj (išskiriant particip. praes. galūnės *-á's = -as, -ans*). 2) vietoj bendr. liet. *u*.

Paveizdai: 1) *kán'áils, šni'úkas, d'áud'áda*; 2) *áá, žmógá, ká* (kombinacijoj *ká-náirs* u tankiai esti ilgas), *katrá, aiá, lazda* (gen. pl.), *žúg'áá*.

§ 13. *á* — augštas, galinis, intemptas, apskritas (siauriau), ilgas.

Pasirodo: 1) viduržodyj vien po priegaidę, 2) particip. praes. galūnėje *-á's (as)*, 3) vietoj bendr. liet. *u*.

Paveizdai: 1) *kú'naš, grú'das, pú'das, dú'mei*.

rá'kus; 2) *es'á's, kalb'á's, d'érá's*; 3) *žú'sis, á'sa, b'á'la, šá'la*.

Pastebėtina, kad *á*, užmainydamas *u*, visomet yra po tvirtagale priegaidę.

Pastaba: Galima įžiūrėti skirtumas tarp *i, á, u* vienasajamiose žodžiuose ir *i, á, u* kelių sąjamų žodžiuose. Žodžiai *lis, kris* i turi lyg, trumpesnių ir mažiaus intemptą (§ 11); žodžiai *kas, tas, las* a turi kiek-tiek augštesnių, negu žodžiai *batá, šalá* (§ 8); žodžiai *bus, žus, gr'us* u turi žemesnių, negu žodžiai *krútin'í, šáitin'í, rúdas* (§ 11). Tokiuose žodžiuose kaip: *strikt'í, kap'í, é'up'í*, minimosios balsės, rėdas, yra dar kitoniškesnės. Indonij ant jų ir priegaidę: jį busiai lyg pereina ir užsibaigia ant sekantių santarų. Geriausie tie dalykai ištirti galima būtų tik su labai švelniu įgūgiu įgalba.

DVIBALSĖS.

§ 14. *ai* — (*a*) po tvirtaprade priegaidę yra sujungti vienu matu ištariamai *a* ir *i*.

(*b*) po tvirtagale priegaidę dalis *a* ingyja *e* ypatybės.

Paveizdai: *vaikš'áit, maig'í, leikas, veikus, leitas, seilas, leiptas* etc.; *ai* toku jau būdu mainos, jaigu stovi padėjime prieš priegaidę; pvz.: *b'arnei'áils, našleič'áda, dvin'áda, meiš'áils*. — Padėjime po priegaidės, pasak K. Jauniaus priegaidės dėsnių, *ai* turėtų būti grynas — toks, kaip po tvirtaprade priegaidę (*a*), vienok taip nėra: pirmoji sudėtinė dvibalsės dalis ir čia pavirsta į *e*, taigi taip, kaip po tvirtagale priegaidę.

Pvz.: *prákeitas, ar'ákei'í, žybūngei, apykvei'ís, atómcina, pėrmeina, išmeig'ús, sū'neit* ir tik ypatingai pabrėžiant *sū'neit*.

K. Jauniaus duodama-si savo dėsniai paremti paveizdas *pūs-vaikis**, skauba *pūsveikis* (*ai* artikuluojamas kaip po tvirtagale priegaidę) ir liūdyja prieš dėsnį.

§ 15. *ei* — (*a*) po tvirtaprade priegaidę = *g + ai*.

(*b*) po tvirtagale priegaidę liezuvis iš vidurio pagyginamai greit traukias į priešąjį ir iš vidutinio padėjimo kyla augštyn, vis labjans insitempdamas. Akustiškai *e* silpnesnis už *i*, kūr's augštumu beveik lyginasi y.

Paveizdai: *k'áik'í, prak'áikas, laiš'í, geip'í, nugeiba, leip'í, nuleipa* (l čia, kaip ir visur prieš *ei* po tvirtagale priegaidę, yra palatališkas), *keip'í, nukeipa, aprėipa*.

§ 16. *ie* — (*a*) po tvirtaprade priegaidę: priekinei liezuvio daliai tvirtai iškilus ties priešakinio gomuriu (augštai, intemptai), liezuvis daro vingį atgal iki vidurio ir žemyn iki vidutinio ir net vidutinio pažeminto padėjimo; atsiliejuoja.

(*b*) po tvirtagale priegaidę: artikulaciūnės per-

* Zr. K. Būgos straipsnį Dusetų tarmė E. Volterio Lietuviškoj Chrentomatijoj pusb. 267.

* K. Jauniaus Kalbomokslis, pusb. 35.

mainos mažos, liežuvis tik kiek ilgiau pabūva ties gomurio viduriu. Akustiškai po ta ir kita priegaidė dvibalsės užbaigoj galima pastebėti garsas panašus į *o*; tad dvibalsė schematiškai išrodytų taip: *-ie*.

Paveizdan: *diētās, jīēna, viēnas; ēiētās, viēna, diēdas; jā; g'ariētā*.

- § 17. *au* — po tvirtagale priegaidė: pirmoji dalis *a* yra pakilusi, einanti gomurio galop, taigi palinkus į *o*. Lūpos labai greit patampa apskritos, ištemptos priekin.
Schema: **ōu*.

Paveizdai: *Kōūnas (Ковно), gōūdz'a, šōūē'a, sakōū (žydų ištariame net sakōū, gal sakouē), lōūlūas*.

Padėjime po priegaidės, taip jau priešingai K. Jaučiau priegaidės dėsniumi, yra ne *au*, bet **ōu*; pvz.: *vasarōūlūks, nūbōūb'a*.

- § 18. *uo* — (a) po tvirtaprade priegaidė: pradėdant artikulaciją, liežuvis intemptas ties galiniu minkštuoju gomuriu, paskian truputi pajūda priekin ir apdriimba. Lūpos, pradėdant, apskritos, paskiau atsileidžia iki indeterentiško padėjimo.
Schema: **uō*.

(b) po tvirtagale priegaidė: pradėdant lūpos kadir apskritai, kaip *u* ištarimui, susidėda, bet taip trumpai valandėlei, kad akustiško *u* įspūdzio kartais negalima sugaut. Schema: **o*.

uo esti tik viduržodyj po priegaidė. Priegaidė ant *uo* kartais, rodos, yra priklausoma, būtent: aiškioj retoj kalboj gan tankiai matos *uō*, o greitoj — *uō'*. Paveizdan: *važ'uōkagi iu!* ale greit: *važ'uōk, važ'uōk*, tikriaus: *važ'uōk' — Duōk man duōnds!* ale greit sakant: *d'uōk d'uōnds* truputi lėčiau, pabrėžiant duoną: *d'uōk duōnds*.

- § 19. *ui* — (a) po tvirtaprade yra sujungta *u* ir *i* artikulacija.

(b) po tvirtagale priegaidė artikulacija nėra pastovi; priklauso nuo aiškumo kalbos. Pirmoji dalis labai retai turi reikalingą *u* labiaškiją (lūpos mažiau apskritos), liežuvis nepagamamai greit atsiduria ties viduriniuomu gomuriu, antroji dalis kartais (greičiau kalbant) artikuluojama ties viduriniuomu gomuriu, kartais lėčiau kalbant arčiau į priešakį.

Paveizdai: (a) *pu!* *ni!* *šnuila*. (b) *nuilas* — lyg kad *mu'vilas*, arba ir *mu'šlas*; taip jau *kuinas* ir *ku'vinas*; žodyj *pribūnīs* — *i* dalyj artikulacija visuomet gan aiški priešakinė; tai matomai, priklauso nuo sekancio *i*.

- § 20. *iu* — žinomas yra tokiuose paukščiams pamėgdžioti žodžiuose kaip *ciū, piū*, pas A. Baranaušką: *ri-u! ri-u! riu!* *tūvūkas suszūko*. 'Avykščių Si-

'lelis'). Artikulacija aiški; lūpos greit eina apskrityn, kaip reikia garsui *u*.

DVIBALSĖS SU ANTRA SONARISKA DALIM (m, n, r, l).

- § 21. Bendr. liet. *am, an, > um, un*.
Paveizdai: dangtis — *duōk'nis*; samtis — *sūm'is*; rambūs — *rūmbūs*; kāudu — *kāudu*; žabangai — *žabūngai*, vanduo — *ūndū*; ant — *uūt*.

- § 22. Bendr. liet. *em, en > 'im, in*.
Paveizdai: ženklas — *žinklas*, vėmi — *vīm't*, kėmšti — *kīm'š't*, tempti — *tim'p't*; vienok bendr. liet. bent Panemunėlyj yra *ban(t)*.

- § 23. Bendr. liet. dvibalsės: *im, in; un, uu; al, el, il, ul; ar, er, ir ur* Panemunėlio tarmėje, kaip ir kitose lieka beatomaisios.
Pastaba: Visos tikrosios ir netikrosios dvibalsės po tvirtagale priegaidė antrąją dalį turi lyg prailgintą, bent visuomet aiškiai pabrėžtą.

BARITONIZACIJA.

- § 24. Pāžymėtinas Panemunėlio tarmei (kaip ir kitonj augštaičių rytiečių tarmėnīs) apsiereiskimas yra baritonizacija. Panemunėlio tarmėje ji apsiereiskia labai nuosekliai.

Paskutinė žodžio sąjama nuolat perkelia priekin priegaidė tiktai prie tos sąlygos, kada ji yra trumpa, o antroji ilga — balsė ar dvibalsė. Visuose kituose atsitikimuose priegaidė palieka savo vietoje. Kitais žodžiais tariant, Panemunėlio tarmė užlaiko šį įstatymą: *i barytoną virsta tiktai o,rytona*.

Visi taip pasidarę *barytona* turi tvirtagale priegaidė.

Paveizdai. Patampa *baritona*: *duūgūs* (dangūs), *ruūka* (rankā), *gālvā* (galvā), *mērgā* (mergā); *žū'sis* (žasis), *reita* (reitā), **raitā*, *greita* (greitā), *šū'k'š'ti* (šykšti), *gyva* (gyvā), *lūūki* (laukē), *duūsis* (ausis), *kiēta* (kietā), bet *kiēta* (kiēta).

Niekad nesti *barytona*: *akis*, *dalis*, *žaltis*, *kadū*, *ladū*, *sulā*, *retā*, *basā*, *lazdā*; *p'āmā* (piemuō), *akmā*, *varlā*, *šlōūn'a*, *papūv'a* ir tt.

IS SANTARŲ SRITIES.

- § 25. Santaros Panemunėlio tarmėje, apskritai, yra tokios pat, kaip ir kitose lietuvių kalbos tarmėse. Jų artikulacija yra gana aiški ir mūsų kalbotyrėjų pakaktinai pažymėta. Pridurisiu čia tik pastabą apie palatalizaciją, kokia ji yra Panemunėlio tarmėje.

- § 26. Visos palatališkosios gerklinės (minkštagogurės) gomurinės (kietagogurės), dantinės ir lūpinės santaros niekad nesti taip angštos, kaip slavų kalboe: mūsiškių artikulacija, jai paprastu būdu

- sakytume, yra nelyginant švelnesnė.
- § 27. *k' g'* — liežuvis susiduria su gomurių kaip tik ties ta vieta, kur prasideda kietasai gomurys; nėra labai įsitempęs.
- § 28. *f', z'* — priekinė liežuvio dalis pasitraukia gilumos už dantų šaknų linkui; kartais atsiduria ties dantų šaknimis liežuvio smailigalis; liežuvis įsitempia pirmam atsikimime mažiau, antram — daugiau.
- § 29. *f', d'* — liežuvio smailigalis muša į dantų viršūnes, liežuvio priekinė dalis prisiglaudžia prie dantų iki pusės šaknų.
- § 30. *š, ž* — liežuvio priekinė dalis glaudžias prie dantų šaknų apačios; liežuvis mažai teįsitempęs.
- § 31. *l'* — liežuvio priekinė dalis prisiglaudžia ties giluma už dantų šaknų; liežuvis mažai teįsitempęs.
- § 32. *r'* — liežuvio smailigalis dreba ties dantų šaknų viduriu; liežuvio šonai švelniai prisiglaudę.
- § 33. *l* — liežuvis užsiriečia iki dantų šaknų viduriui ar ir truputį žemiau.
- § 34. *š, b', m', r'* — lūpos truputį pasitraukia atgal.
- § 35. Visos santaros, stovėdamos tiesioginiam ar netiesioginiam padėjime prieš *i, i, y, e, e*, palatalizuojas, tik *l* tiesioginiam padėjime prieš *e* ar *e* visuomet yra *l* (išskiriant žodį *kalėdās*); netiesioginiam padėjime prieš *e* (*l* + consonans + *e*) *l* kartais esti palatališkas, kartais ne, pvz.: *dilst'arāt', dilst'alāt', kilst'alāt', kilst'a'alāt'*, o taipogi *kilst'ar'at', dilt'alāt', ir vėl dilt'alāt', kilst'alāt', lāt'*.
- Iš to galima pasakyti, kad *l*, kaip alternacija *r*, tiesiogintame ir netiesioginiame padėjime prieš *e* gali būt ir palatališkas. Svetimuose žodžiuose *l* padėjime prieš *e* visuomet yra palatališkas.

Iš mūsų Laikraščių.

Lietuvoje vėl aštrėja kova lietuvių su Jenkais, kuri buvo jau šiek tiek apjūmusi. Vilniuje, kaip žinoma, vyskupiją valdo sulenkėjęs lietuvis kun. Michalvičius, kuris netik nedaboją teisybės ir neduoda į lietuviais apgyventas parapijas lietuvių kuningų, bet tyčia juos iškelia į lenkiškas parapijas, o pas lietuvius siunčia nemokančius kalbėti lietuviškai. Toksai neteisingas ano kuningo elgimos' su lietuviais sukeldino prieš jį ir jo lenkinimo politiką Lietuvos laikraštį. Iš „Vilties“ išskaitėme, kad kun. Tumas, užklaustas vyskupijos administratoriaus (užklašimas parašytas rusiškai) paaiškinimo dėl tųjų užmetimų, daromų administratoriui „Viltje“, drąsiai atsakė ne tuo pat keliu,

kokių buvo užklaustas, bet viešai, laikraščio skiltyse. Toksai drąsus kun. Tumo pasielgimas buvo alyva į ugnį. Sukilo lenkai ir sulenkėję lietuviai kumingai prieš lietuvius, o ypač prieš kun. Tumą, kuriam priminė jo, kaip kuningo, pareigas, priminė tam tikrus paragrafus iš kanoniškų teisių, kuriuose kalbama apie paklūsnumą dvasiškai valdžiai ir tt. Kiti, pvz. kun. Černiavskis, taip užsipoilė ant kun. Tumo, kad dalykas gali atsidurti teisme. Bėme bus tai dar pirmutinis taip drąsus ir pagirtinas lietuvių kuningo viešas pasipriešinimas savai vyriausybei, kuri mindžioja tautos tiesas. Ginčiuose „Vilties“ su lenkiškais laikraščiais vienos tik „Lietuvos Žinios“ išsireiškė; jų mintį atkartoję „Lietuvos Ūkininkas“. Kuniginiai laikraščiai einanti Kauno ir Seinų vyskupijose, į ginčius nesikiša* padėjime prieš e yra palatališkas.

Lietuvių Mokslo ir Dailės Draugijų namams statyti, yra renkamos aukos jau metai laiko. Iki šiam laikui surinkta suviršum 7.000 rublių, bet to yra mažai. Dabar L. Mokslo Draugijos komiteto pirmininkas D-ras J. Basanavičius beveik visuose lietuvių laikraščiuose atsitiesia į visuomenę, prašydamas neužmirštų draugijų namų ir, siunčiant savo prenumeratą už laikraščius, nors kelis skatikus paaukoti ir tam tikslui.

Draugijos 47-me numeryje randame du gana aktyvius straipsnius: kun. P. Bučio *Bažnyčios gyvybės jėga*, ir prof. kun. K. Šatlio *Katalikų mokintuvai*. Iš pirmojo straipsnio išskaitome, kad bažnyčios gyvybės jėga getus kultūros vaisius pasisavinanti ir viener rastiųjų praplatinanti visur; ji esanti taip galinga, kad įveiksianti kliūtis, kurias stato mokslas, viešpatijos galybė, tautiečių neapykanta, žemos visuomenės prieštarai ir socialinė tvarka. O tos gyvybės jėgos turtingumą ir tobulumą liudija katalikų *vienuolių daugybė ir įvairybė*. Stebėtina, kaip dar bažnyčios apgynečiai nenialo, kad bažnyčia įveikia kliūčių, kurias stato mokslas; ji tik apsirūbežiuoja nuo jo tvora, iškeikia, ir kaip įmanydama stergiasi atitraukti nuo tyro mokslo savo narius: juk net patiems kuningams yra draudžiama škaityti tam tikri moksliskji veikalai, kuriuose nors kiek randasi argumentų prieš bažnyčios mokymą. O sulig „vienuolių daugybės ir įvairybės“ — nėra ko girties; vienuolija dabar — tai votis ant bažnyčios kūno. Jokia organizacija negali būti dora, jai jos sveiki sąnariai nieko patys neveikia, ir minta svetimo triūso vaisiais, gyvendami liūnė ir paleistuvybėje.

Antras straipsnis — pavestas darbo klausimui, kaip jį katalikų bažnyčia supranta ir kaip aiškina. Straipsnio pabaigoje, skirsnyje *Bažnyčia ir tautinis ūkininkavimas* štai ką škaitome:

* Gauta jau žinia, jog kun. J. Tuma, reikalaujant Michalkevičiui, atsaukė iš Vilniaus Kauno vyskupas.

Panemunėlio vandenvardžiai

Laimutis Bilkis

Lietuvių kalbos institutas

Panemunėlio valsčiaus vandenvardžiai, t. y. upių, ežerų, griovių ir visų šių vietų dalių vardai, išsamiausiai surinkti tarpukariu, kai Lietuvos Respublikos Švietimo ministerijos iniciatyva buvo renkamas visas Lietuvos žemės vardynas. Vietovardžiai iš visų miestų, miestelių, bažnytkaimių, kaimų, vienkiemių, dvarų buvo surašomi į minėtos ministerijos išsiuntinėtas anketas, kurias užpildydavo pradinė mokyklų mokytojai, surinkę informaciją iš vietinių gyventojų¹.

Iš Panemunėlio valsčiaus užrašyti 48 vandenvardžiai: 11 ežerų vardų ir 37 upių, upelių, griovių ar jų dalių vardai. Duomenys rinkti 1935–1936 m. Vietinius gyventojus apklausė ir vandenvardžius surinko mokytojai Antanas Čiurlys, Anelė Dulkytė, Jonas Kalvelis, Viktorija Obolevičiūtė, Eduardas Pugžlys, Jonas Siminonis ir Jonas Švelnys. Šalia vandenvardžių nurodyta daug papildomos informacijos – aprašyta, pro kokias gyvenamąsias vietas upė, upelis ar griovys teka, iš kur išteka, į ką įteka, nurodyta, šalia kokių gyvenamųjų vietų yra išsidėstę ežerai, apibūdintas upių, upelių, griovių ilgis ir plotis, ežerų plotas, pastebima, ar vandens objektai vasarą išdžiūsta, ar yra nuolatiniai, ir pan. Žinoma, tuometės geografinės pastabos gali būti ne visai tikslios dabarties požiūriu, nes geografinė padėtis per daugelį dešimtmečių galėjo kiek pakisti.

Šie duomenys leidžia apžvelgti autentiškų Panemunėlio valsčiaus vandenvardžių visumą, panagrinėti juos keliais kalbiniais požiūriais.

Daugelis Lietuvos, tarp jų ir Panemunėlio, vandenvardžių detalčiai išnagrinėti Aleksandro Vanago darbuose, kuriuose tirta šių vietovardžių daryba, kilmė ir semantika². Kai kurių Panemunėlio ežerų vardų darybą ir kilmę aiškino Bronys Savukynas³, vienas kitas vandenvardis paminėtas ir kitų lietuvių ar užsienio onomastų veikaluose. Tačiau dalis Panemunėlio vandenvardžių, ypač upelių, griovių, vandens objektų dalių vardų, visai nepublikuoti ir netirti.

Atsižvelgiant į tyrimų padėtį, galima suformuluoti tokius šio straipsnio tikslus: darybos, kilmės ir semantikos (motyvacijos) požiūriu ištirti visus Panemunėlio vandenvardžius, apžvelgti ir įvertinti jau esančius šio pobūdžio tyrimus, pateikti naujų kilmės hipotezių, atsižvelgiant į visų Lietuvos vandenvardžių darybos, kilmės ir semantikos polinkius, išryškinti Panemunėlio vandens objektų vardų ypatumus (panašumus ir skirtumus).

I. Kilmė

Pagal kilmės pobūdį pirmiausia išskirtini seniausio, indoeuropietiškojo, sluoksnio vandenvardžiai. Jų kilmei pa-

Straipsnis „Vermės“ leidyklai įteiktas 2008 06 09, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvių lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 02 11, pirmą kartą paskelbtas 2009 04 14.

¹ Anketos saugomos Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus archyve.

² Žr. Vanagas A. *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius, 1970; *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981; Lietuvių hidronimų semantika, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 21, 1981, p. 4–153.

³ Žr. Savukynas B. Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 3, 1960, p. 289–300; Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 4, 1961, p. 219–226; Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 5, 1962, p. 191–198; Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 8, 1966, p. 183–194.

aiškinti pasitelktini kitų indoeuropiečių kalbų duomenys. Toks gali būti vienas Panemunėlio ežero vardas.

Nótigalė. Ežeras Meldeikių kaime, 40 ha ploto. Vardo pirmasis kamienas *Not-* galbūt sietinas su liet. vandenvardžiais *Notà* up. Žsl, *Nôté*, *Notijà* up. Slnt, *Nótera*, *Noterà*, *Noteris* up. Pnt, *Nočià* up. Rud, taip pat su pr. *Notis*, rus. *Hava*, kuris yra baltiškos kilmės. Šie vandenu vardai siejami su lot. *natō*, *-āre* 'plaukti, tekėti', gr. νότιος, νοτερός 'šlapias, drėgnas', dak. *net-* 'tekėti', skr. *snāti*, *snāyatē* 'maudo(si)', sen. saks. *nat-* 'šlapias, drėgnas', got. *natjan* 'šlapinti'⁴. Antrasis kamienas *-gal-* sietinas su liet. *gālas* 'vieta, kur baigiasi koks ilgesnis daiktas; daikto kraštinė dalis (pradžia, pabaiga)'.

Išskirtinas ir baltiškujų vandenvardžių sluoksnius. Jų kilmės raktas glūdi išlikusiose ar išnykusiose baltų kalbose. Tokios kilmės gali būti 4 vietovardžiai.

Alsetà (*Ruōpiškio ežeras*). Ežeras prie Ruōpiškio ir Alsetos kaimų, 10 ha ploto. Vardas sietinas liet. *Alsà* up. Akm, *AĪsė* up. Šv, *Alsūnė* up. Mlt, su lat. vandenvardžiu *Alsava*, pr. vv. *Alsitten*, o toliau – su liet. *alsūs*, *-i* 'alsinantis, varginantis, sunkus; troškus, tvankus'.

Šetekšnà. Jaros upės aukštupys. Išteka iš Duōkiškio kaimo laukų. Vandenvardį K. Būga, remdamasis užrašymu XIV a. istorijos šaltiniuose *Sattaxen*, laikė sėlišku ir kilmės požiūriu siejo su kuršiškais Mosėdžio krašto upėvardžiais *Šatà*, *Šātē*⁵. Tokiu atveju vardas *Šetekšnà* dar sietinas su vandenvardžiais *Šacià* up. Vrn, *Šatupis*, *Šatupys* up. Krn, pr. vv. *Satho*, *Sattenicken*⁶. Šaknis *Šet-* gali būti susijusi su liet. *šėtoti* 'smarkauti, siautėti; mėtytis, blaškytis; dūkti, šėlioti'.

Žvūgupis, Žvygupys. Upelis, tekantis per Grigiškio, Šetekšnių kaimus, įteka į Sietuviškio ežerą, o toliau – į Šetekšnės upę iš kairės pusės. Vardas greičiausiai sietinas su liet. *žvygoti* 'blizgėti', lat. *zvidzēt* 'spindėti, žerėti'⁷.

Kitų vandenvardžių kilmę galima paaiškinti lietuvių kalbos duomenimis. Jų yra daugiausia – net 43.

Bedūgnis. Ežeras Meldeikių kaime, 4 ha ploto. Vardas kilęs iš liet. *bedūgnis* 'labai gilus'.

Beūdrupis, Bendrupys. Nuolaidus, pailgas upelis, skiriantis Vilių kaimo žemę nuo Baltakarių kaimo, įteka į Šetekšną. Kilmės požiūriu vandenvardžiai sietini su liet. *beūdras*, *-à* 'priklausantis visiems, visų; kartu naudojamas'⁸, *beūdrė*, *bendrė* 'bendra pieva, bendras laukas' ir liet. *ūpė*.

Čigōno gylė. Vieta Šetekšnės upėje netoli Roblių kaimo kapų. Vardas kilęs iš liet. skolinio *čigōnas* 'čigonų tautybės žmogus' ir liet. *gylė* 'giluma, gilioji ežero ar upės vieta'.

Drožlīnė. Upelis, ištekantis iš Salāgirio vienkiemio, per vienkiemį tekantis į Salāgirio mišką. Vandenvardis greičiausiai sietinas su liet. *drōžlēs* 'drumzlės', kita vertus, gali būti kilęs iš liet. *drožlė* 'sluoksna; medžio žievė degutui degti'.

Ešerinis. Ežeras Meldeikių kaime, 5 ha ploto. Vardas kilęs iš liet. *ešerys* 'tokia ešerinių šeimos žuvis (Perca fluviatilis)'.

⁴ Žr. Vanagas A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981, p. 231–232.

⁵ Žr. Būga K. *Rinkiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 241.

⁶ Žr. Gerullis G. *Die altpreußischen Ortsnamen*, Berlin und Leipzig, 1922, p. 152.

⁷ Žr. Mūlenbach K. *Latviešu valodas vārdnīca*, redīgējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, Rīgā, 1932, t. 4, p. 774.

⁸ Bendrinių lietuvių kalbos žodžių reikšmės nurodomos iš „Lietuvių kalbos žodyno“ (Vilnius, 1956–2002, t. 1–20).

Gāsio upėlis. Upelis Panemūnių kaime. Vardas kilęs iš avd. *Gasys* ir liet. *upėlis* 'maža upė'.

Gīliosios. Gili vieta Nemunėlio upėje, 1 km į rytus nuo Martiniškėnų kaimo. Vandenvardis kilęs iš liet. *gīlūs*, *gīlì* 'toli einantis nuo paviršiaus į dugną, dubus' įvardžiuotinės formos *gīlióji*.

Juřkupis. Nedidelis, negilus, vasarą kartais išdžiūstantis 2 km upelis, Juřkupių kaimo lauke, Šetekšnės kairysis intakas. Upėvardis kilęs iš avd. *Juřkus* ir liet. *ùpė*.

Kapū upėlis. Upelis į pietus nuo Martiniškėnų kaimo, 1,5 km ilgio, prasideda Ažūdubių baloje, įteka į Nemunėlį, vasarą išdžiūsta. Vandenvardis kilęs iš liet. *kapai* 'vieta, kur laidojami žmonės' ir liet. *upėlis*.

Kulys. Ežeras Meldeikių kaime, 4 ha ploto. Vardas kilęs iš liet. *kulys* 'įlanka, iškyšulys; užsisukimas, vingis'.

Laūkupė, Laukupė, Laukupys. Upė, apaugusi alksniais ir žilvičiais, apie 20 km ilgio, prasideda prie Rōkiškio, Laūkupėnų kaimo laukuose įteka į Nemunėlį, Laūkupėnų kaimą skiria į dvi dalis – pietų ir šiaurės. Vandenvardžiai kilę iš liet. *laūkas* 'lygi, be medžių vieta' ir liet. *ùpė*.

Mėškaupelis. Upelis, tekantis Juřkupių kaime per Juozo Stuko ir Kazio Lapės laukus, atiteka iš Salāgirio, 0,5 km ilgio, vasarą išdžiūsta, Šetekšnės kairysis intakas. Upėvardis kilęs iš liet. *meškà* 'lokys' ir liet. *upėlis*.

Motiėjiškis. Upelis prie Gučiūnų ir Juřkupių kaimų ribos. Aukštupys vadina-mas Motiėjiškiu, žemupys – Juřkupiū. Upėvardis kilęs iš avd. *Motiėjus*.

Nemunėlis. Upė, kurios didelė aukštupio dalis yra Panemunėlio valsčiuje. Vandenvardis netiesiogiai, t. y. per bendrinius žodžius *nėmunas*, *nemunai* 'dideli vandenys', kilęs iš upės vardo *Nėmunas*⁹.

Panemūnių ežeras. Ežeras Panemūnių kaime, pailgas, 5 ha ploto, 0,5 km atstumu į šiaurės rytus nuo kaimo. Vardas kilęs iš kaimo vardo *Panemūniai* ir liet. *ežeras*.

Paprūdės upelis. Upelis, tekantis išilgai Kraštų kaimo laukų, apie 1 km ilgio, įteka į Šetekšną, vasarą išdžiūsta. Upėvardis kilęs iš liet. *paprūdė* 'vieta prie prūdo, prie tvenkinio' ir liet. *upėlis*.

Pāstovis. Vieta Šetekšnės upėje netoli Robliū kaimo kapų. Vardas sietinas su liet. *pāstovis* 'sustojimo, buvimo vieta; poilsis, ilsėjimasis', *póstovis* 'gili vieta upėje, kur vanduo lėtai teka'. Matyt, žodis *pāstovis* gyvojoje kalboje taip pat reiškia ir lėtos tėkmės vietą upėje, tik ši reikšmė nepateko į „Lietuvių kalbos žodyną“.

Pavėrsmė. Upelis, tekantis pro Aļseto dvarą, per Lėškupio mišką, apie 0,5 km ilgio, įteka į Šetekšną. Upėvardis kilęs iš liet. *pavėrsmė* 'šaltinis, versmė; pažliugusi, niekad neišdžiūstanti, žiemą neužšalanti vieta palei versmę'.

Pūkynė. Upelis, prasidedantis ir pasibaigiantis Salāgirio miške. Vandenvardis kilęs iš liet. *pūkaĩ*, *pūkė* 'tokia pelkių žolė, švylys'.

Rātkupis. Upelis, tekantis pro Kligiškio, Rātkupio kaimus, vasarą išdžiūsta. Vardas kilęs iš avd. *Rātkus* ir liet. *ùpė*.

Rūdkasys. Griovys, tekantis įstrižai Rukšiū kaimo laukų, įteka į Šetekšną, pavasarį patvinsta, vasarą nusenka, bet

⁹ Žr. Vanagas A. Dėl upių vardų *Dunojus* ir *Dniepras* kilmės, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 8, 1966, p. 176–177.

visai neišdžiūsta. Vandenvardis kilęs iš liet. *rūdà* 'gamtinė mineralinė medžiaga, iš kurios gaunami metalai; prasta, pelkėta žemė su durpių priemaiša, rūdynė' ir liet. *kàsti* 'kastuvu imti iš žemės; kapstyti; rausti duobę, griovį; žerti, versti į krūvą'.

Ruōpiškio ežeras (*Alsetà*). Ežeras prie Ruōpiškio ir Alsetos kaimų, 10 ha ploto. Vandenvardis kilęs iš kaimo vardo *Ruōpiškis* ir liet. *ežeras*. Matyt, šis sudėtinis vardas yra naujesnis nei *Alsetà*.

Salūpis. Upelis, prasidedantis Martiniškėnų kaimo laukuose, 1 km ilgio, įteka į Nemunėlį, vasarą išdžiūsta. Vardas kilęs iš liet. *salà* 'iš visų pusių vandens apsuptas sausumos plotas' ir liet. *ùpė*.

Serbentupỹs. Negilus, siauras upelis, tekantis per Ilgalaukių, Grigiškio kaimus, 1 km ilgio, Žvėgupio kairysis intakas. Vandenvardis kilęs iš liet. *serbeñtas*, *serbentas* 'vaiskrūmis su valgomomis rūgščiai saldžiomis raudonomis, gelsvomis ar juodomis uogomis (Ribes)' ir liet. *ùpė*.

Sietuviškis (*Užūsienis*, *Užūsienio ežeras*). Ežeras Sietuviškio vienkiemyje, prie Domo Šilinio lauko, 5 ha ploto. Vardas kilęs iš liet. *sietuvà* 'gili, plati upės vieta tarp dviejų rėvų arba tarp staigių vingių'. Gyvojoje kalboje žodis *sietuvà*, matyt, reiškia ne tik upės, bet ir ežero gilią ar plačią vietą.

Skardėlis. Sraunus griovys Vilių kaimo lauke tarp vieškelio ir geležinkelio, prie kryžiaus. Vandenvardis kilęs iš liet. *skardis* 'status šlaitas, krantas, stati atkalnė', *skardžius* 'įdubimas, dauba, tarpukalnė, griova'.

Skařdžius. Upelis, tekantis per Roblių kaimą, Šetekšnės kairysis intakas, vasarą išdžiūsta. Vandenvardis kilęs iš liet. *skardžius* 'status šlaitas, krantas, stati atkalnė; įdubimas, dauba, tarpukalnė, griova'.

Skiedárnė. Vieta Šetekšnės upėje prie Vėbriškių kaimo. Vardas greičiausiai kilęs iš liet. *skiedà* 'drožiant, tašant, obliuojant atskiriama medžio dalelė'.

Sklėpas. Gelmė Laūkupės upėje, į vakarus nuo Laūkupėnų kaimo, apie 4 m gylio, 5 × 10 m ploto. Vardas kilęs iš slavizmo *sklėpas* 'rūsysis'.

Šaltóji. Šetekšnės upės dalis į pietvakarius nuo Klišių kaimo, 15 m ilgio. Vandenvardis kilęs iš liet. *šaltas*, *-à* 'kuris žemos ar palyginti žemos temperatūros' įvardžiuotinės formos *šaltóji*.

Užūsienis, **Užūsienio ežeras** (*Sietuviškis*). Ežeras Sietuviškio vienkiemyje, prie Domo Šilinio lauko, 5 ha ploto. Vardai kilę iš liet. *užūsienis* 'galulaukė; sodyba už gatvinio kaimo'.

Valkupỹs, **Velkupỹs**. Upelis, tekantis pro Klišių, Žilių kaimus, 4 m pločio, įteka į Šetekšną, vasarą išdžiūsta. Upėvardžiai kilę iš liet. *valkà*, *velkà* 'nedidelis klanas, bala, negili lietaus prilyta duobė ant kelio, pievoje, dirvoje, kieme ir pan.; šlapi, klampi, pelkėta vieta, dauba' ir liet. *ùpė*.

Varlēžeris. Ežeras Meldeikių kaime, 3 ha ploto. Vardas kilęs iš liet. *varlė*, *varlė* 'varliagyvių klasės gyvūnas su ilgomis užpakalinėmis kojomis (Rana)' ir liet. *ežeras*.

Velniupỹs. Upelis, tekantis Bajoriškių kaimo pakraščiu, apie 0,5 km ilgio, Šetekšnės dešinysis intakas. Vardas kilęs iš liet. *vėlnias* 'žemės ir požemio dievaitis, kipšas, pinčiukas; religijose – piktoji dvasia, nelabasis' ir liet. *ùpė*.

Versmėlė. Versmė Vanagynės vienkiemyje, prie Nemunėlio upės. Vandenvardis kilęs iš liet. *versmė* 'vieta, kur iš požeminio vandens gyslos teka vanduo; toje vietoje esantis vandens telkinys; klampi vieta, klampynė, pelkė, paversmis'.

Vidūbalių rāvas. Griovys Laūkupėnų kaime, 1 km ilgio, per Šv. Jono pievą teka į Laūkupės upę. Vardas kilęs iš liet. *vidūbalė* 'vieta tarp balų' ir slavizmo *rāvas* 'griovys'.

Viņgrius. Upelis, tekantis 100 m atstumu į pietus nuo Žilių kaimo, 5 m pločio, išteka iš Vilių kaimo lauko Griaūžių bālos. Upėvardis kilęs iš liet. *vingrūs*, -*ì* 'vingiuotas, išsiraitęs'.

Žydo upėlis. Upelis Roblių kaime, įteka į Šėtekšnā iš kairės pusės, vasarą išdžiūsta. Upėvardis kilęs iš liet. *žydas* 'žydu tautybės žmogus' ir liet. *upėlis*. Pasak vandenvardžio užrašytojo, prie upelio buvo žydo režis.

II. Daryba

Vandenvardžių sudarymo būdai yra įvairūs. Pirmiausia išskirtini pirminiai, t. y. tokie, kurie padaryti be papildomų darybos priemonių ir struktūriškai visiškai sutampa su pamatiniais žodžiais. Tokių vandenvardžių rasta 9. Daugumos jų pamatiniai žodžiai yra bendriniai daiktavardžiai: **Kulỹs** : *kulỹs*; **Pāstovis** – plg. *pāstovis*, *pōstovis*; **Pavėrsmė** : *pavėrsmė*; **Skařdžius** : *skařdžius*; **Sklėpas** : *sklėpas*; **Užūsienis** : *užūsienis*. Keli vandenų vardai padaryti iš struktūriškai sutampančių būdvardžių: **Bedūgnis** : *bedūgnis*; **Gīliosios** : *gīlioji*; **Šaltōji** : *šaltōji*.

Kiti vandenvardžiai darybos požiūriu yra antriniai, t. y. iš pamatinių bendrinių ar tikrinių žodžių sudaryti panaudojant papildomas darybos priemones. Pagal darybos formantus jie skirstytini į vedinius, dūrinius ir sudėtinius vandenvardžius. Vediniai dar skaidytini į galūninius ir priesaginius.

Galūnių vedinių yra tik 1 – iš būdvardžio padarytas vandenvardis: **Viņgrius** : *vingrūs*, -*ì*.

Su priesagomis padaryti vandenvardžiai yra viena iš gausesnių vedinių grupių. Su 9 priesagomis išvesta 11 vandenvardžių, beveik visų jų pamatiniai žodžiai yra daiktavardžiai. Su slaviška priesaga *-arnė*: **Skied-árnė** : *skiedà*; su priesaga *-ekšna*: **Šet-ekšnà** – plg. *šėtóti*; su priesaga *-elė*: **Versm-ėlė** : *versmė*; su priesaga *-elis*: **Skard-ėlis** : *skařdis*; su priesaga *-ėlis*: **Nemun-ėlis** : *nėmunas*, *nemunaĩ*, dar plg. upės vardą *Nėmunas*; su priesaga *-ynė*: **Drožl-ynė** : *drōžlės* 'drumzlės'; kita vertus, plg. *drožlė* 'sluoksna; medžio žievė degutui degti', **Pūk-ynė** : *pūkaĩ*, *pūkė*; su priesaga *-inis*: **Ešer-inis** : *ešerỹs*; su priesaga *-iškis*: **Sietuo-iškis** : *sietuvà*, iš asmenvardžio: **Motiėj-iškis** : *Motiėjus*. Vieno priesaginio vardo darybos pamatas yra būdvardis: su priesaga *-eta*: **Als-età** : *alsūs*, -*ì*.

Iš dviejų pamatinių žodžių sudurti vandenvardžiai vadinami dūrinių. Jų yra 18. Tai viena iš gausiausių darinių grupių. Pagal pirmąjį pamatinį žodį jie skirstytini į daiktavardinius, būdvardinius ir veiksmažodinius. Daugiausia dūrinių pirmųjų sandų padaryta iš bendrinių daiktavardžių: **Laūk-upė**, **Lauk-upė**, **Lauk-upỹs** : *laũkas* ir *ùpė*, **Mėšk-a-upelis** : *meškà* ir *upėlis*, **Nót-i-galė** – plg. *Notà* up. Žsl, *Nótė*, *Not-ijà* up. Slnt, *Nót-era*, *Not-erà*, *Not-erĩs* up. Pnt ir *gālas*, **Rūd-kasỹs** : *rūdà* ir *kàsti*, **Sal-ùpis** : *salà* ir *ùpė*, **Serbent-upỹs** : *serbeñtas*, *seřbentas* ir *ùpė*, **Valk-upỹs**, **Velk-upỹs** : *valkà*, *velkà* ir *ùpė*, **Vařl-ežeris** : *varlė*, *vařlė* ir *ežeras*, **Veln-iupỹs** : *vėlnias* ir *ùpė*; dviejų dūrinių pirmieji pamatiniai žodžiai yra asmenvardžiai: **Juřk-upis** : *Juřkus* ir *ùpė*, **Rāt-k-upis** : *Rātкус* ir *ùpė*; dviejų vandenvardžių pirmieji sandai padaryti iš būdvardžio: **Beñdr-upis**, **Bendr-upỹs** : *beñdras*, -*à* ir *ùpė*; likusiųjų 2 dūrinių pirmieji dėmenys

sudaryti iš veiksmažodžio: *Žvỹg-upis, Žvyg-upỹs* : *žvyguoti* 'blizgėti', lat. *zvidzēt* 'spindėti, žerėti' ir *upė*.

Iš dviejų savarankiškų žodžių susidedantys vandenvardžiai (jų yra 9) laikytini sudėtiniais. Jie visi priskirtini kilmininkiniams, t. y. tokiems, kurių pirmasis žodis yra kilmininko linksnio. Daugumos sudėtinių kilmininkinių vandenvardžių pirmieji dėmenys sudaryti iš bendrinių daiktavardžių: *Čigōno gylė* : *čigōnas* ir *gylė*, *Kapū upėlis* : *kapaĩ* ir *upėlis*, *Paprudės upelis* : *paprūdė* ir *upėlis*, *Užūsienio ežeras* : *užūsienis* ir *ežeras*, *Vidūbalių rāvas* : *vidūbalė* ir *rāvas*, *Žydo upėlis* : *žydas* ir *upėlis*; vieno upėvardžio pirmasis dėmuo atsiradęs iš asmenvardžio: *Gāsio upėlis* : *Gasỹs* ir *upėlis*; dar 2 vandenvardžių pirmųjų dėmenų pamatiniai žodžiai yra gyvenamųjų vietų vardai: *Panemūnių ežeras* : *Panemūniai* ir *ežeras*, *Ruōpiškio ežeras* : *Ruōpiškis* ir *ežeras*.

III. Semantika (motyvacija)

Vandenvardžių semantika, kitaip tariant, atsiradimo motyvai, labai įvairi, susijusi su įvairiomis įvardijamųjų vandens objektų savybėmis.

Vieni iš dažnesnių motyvų yra greita, audringa arba, atvirksčiai, lėta tėkmė, banguojantis arba ramus vandens paviršius: *Alsetà*: *alsūs*, -i 'alsinantis, varginantis, sunkus; troškus, tvankus', t. y. ramus, mažai banguojantis ežeras; *Nót-i-galė*: lot. *natō*, -āre 'plaukti, tekėti', dak. *net-* 'tekėti'; *Pāstovis* : *pāstovis* 'sustojimo, buvimo vieta; poilsis, ilsėjimasis', *pōstovis* 'gili vieta upėje, kur vanduo lėtai teka', t. y. lėtos tėkmės vieta upėje; *Šetekšnà* : *šėtóti* 'smarkauti, siautėti; mėtytis, blaškytis; dūkti, šėlioti', t. y. greitos, smarkios tėkmės upė.

Gana dažnas motyvas yra vandens spalvinės ypatybės: *Drožlỹnė* : *drōžlės* 'drumzlės', t. y. upelis, kurio vanduo drumzlinas; *Skiedárnė* : *skiedà* 'drožiant, tašant, obliuojant atskiriama medžio dalelė', t. y. vieta upėje, kur vandenyje gausu kokių nors medžių atliekų; *Žvỹgupis, Žvygupỹs* : *žvyguoti* 'blizgėti', lat. *zvidzēt* 'spindėti, žerėti', t. y. upelis, kurio vanduo skaidrus, blizgantis.

Vieno vandenvardžio motyvacija susijusi su vandens temperatūra: *Šaltóji* : *šaltóji*, plg. *šáltas*, -à 'kuris žemos ar palyginti žemos temperatūros', t. y. vieta upėje, kur labai šaltas vanduo.

Dažnai motyvas yra vandens objektus apibūdinantys įvairūs duomenys: vagos krypties, krantų ypatumai ir pan.: *Kulỹs* : *kulỹs* 'įlanka, iškyšulys; užsisukimas, vingis', t. y. išsikišusios, į ką nors įsiterpusios formos ežeras; *Salūpis* : *salà* 'iš visų pusių vandens apsuptas sausumos plotas', t. y. upelis, kuriame yra salų; *Skaŗdėlis* : *skaŗdis* 'status šlaitas, krantas, stati atkalnė', *skaŗdžius* 'įdubimas, dauba, tarpukalnė, griova', t. y. stačių krantų griovys; *Skaŗdžius* : *skaŗdžius*, t. y. stačių krantų upelis; *Viņgrius* : *vingrūs*, -i 'vingiuotas, išsiraitęs', t. y. upelis, kurio vaga labai vingiuota.

Kai kurie vandenvardžiai motyvacijos požiūriu sietini su įvardijamųjų objektų dugno ypatybėmis, ypač su gilumu: *Bedūgnis* : *bedūgnis* 'labai gilus', t. y. gilus ežeras; *Giliosios* : *gilióji*, plg. *gilūs*, *gilì* 'toli einantis nuo paviršiaus į dugną, dubus', t. y. vieta (vietos) upėje, kur labai gilus; *Sietuoiškis* : *sietuòà* 'gili, plati upės vieta tarp dviejų rėvų arba tarp staigių vingių', gyvojoje kalboje žodis *sietuòà*, matyt, reiškia ne tik upės, bet ir ežero gilią ar plačią vietą, t. y. ežeras, kuriame daug gilių vietų; *Sklėpas* : *sklėpas* 'rūsysis', t. y. vieta upėje, kur labai gilus (rūsysis yra žemėje iškasta gili duobė); *Valkupỹs, Velkupỹs* : *valkà*, *velkà* 'nedidelis klanas, bala, negili lietaus prilįta duobė ant kelio,

pievoje, dirvoje, kieme ir pan.; šlapia, klampiai, pelkėta vieta, dauba', t. y. upelis, kuriame yra klampių vietų, daubų.

Vandenvardžių atsiradimo motyvai dažnai priklauso ir nuo įvardijamųjų objektų tekėjimo ar buvimo vietos, priklausomybės ir pan. Išskirtini keli pogrupiai: 1) su įvairiais bendriniais vietų pavadinimais susiję vandenvardžiai: *Kapū upėlis* : *kapai* 'vieta, kur laidojami žmonės', t. y. upelis, tekantis pro kapines; *Laūkupė, Laukupė, Laukupys* : *laūkas* 'lygi, be medžių vieta', t. y. upė, tekanti per laukus; *Paprūdės upelis* : *paprūdė* 'vieta prie prūdo, prie tvenkinio', t. y. upelis, tekantis pro tvenkinį; *Užusienis, Užusienio ežeras* : *užusienis* 'galulaukė; sodyba už gatvinio kaimo', t. y. ežeras, esantis kaimo gale; *Vidūbalių rāvas* : *vidūbalė* 'vieta tarp balų', t. y. griovys, tekantis tarp balų; 2) su gyvenamųjų vietų vardais susiję vandenvardžiai: *Panemūnių ežeras* : *Panemūniai* k., t. y. ežeras, esantis Panemūnių kaime ar šalia jo; *Ruōpiškio ežeras* : *Ruōpiškis* k., t. y. ežeras, esantis Ruōpiškio kaime ar šalia jo; 3) su asmenvardžiais susiję vandenvardžiai: *Gāsio upėlis* : *Gasys* avd., t. y. žmogui, pavarde Gasys, priklausantis ar per jo žemę tekantis upelis; *Juŗkupis* : *Juŗkus* avd., t. y. žmogui, pavarde Jurkus, priklausantis ar per jo žemę tekantis upelis; *Motiējiškis* : *Motiējus* avd., t. y. žmogui, vardu arba pavarde Motiejus, priklausantis ar per jo žemę tekantis upelis; *Rātkupis* : *Rātkus* avd., t. y. žmogui, pavarde Ratkus, priklausantis ar per jo žemę tekantis upelis; 4) su etnonimais susiję vandenvardžiai: *Čigōno gylė* : *čigōnas* 'čigonų tautybės žmogus', t. y. vieta upėje, kurioje maudėsi (galbūt nuskendo) čigonas ar pan.; *Žydo upėlis* : *žydas* 'žydų tautybės žmogus', t. y. žydui priklausantis ar per (pro) žydo žemę tekantis upelis.

Kelių vandenvardžių atsiradimo motyvai susiję su įvardijamųjų objektų paskirtimi: *Beņdrupis, Bendorupys* : *beņdras*, -à 'priklausantis visiems, visų; kartu naudojamas', t. y. daugeliui aplinkinių žmonių priklausantis upelis, kuriuo bendrai naudojama (pvz., žvejojama, skalbiama) ar pan.; *Rūdkasys* : *rūdà* 'gamtinė mineralinė medžiaga, iš kurios gaunami metalai; prasta, pelkėta žemė su durpių priemaiša, rūdynė' ir *kàsti*, t. y. griovys, kuriame buvo kasama rūda.

Vandenvardžių motyvacija sietina ir su gyvūnų pavadinimais. Tokie vardai, matyt, susidarė dėl to, kad gyvūnai, iš kurių pavadinimų kilę vandenių vardai, galėję tikrai ar tariamai, nuolat ar tam tikrą laiką gyventi, būti (pvz., plaukioti, maudytis, gerti) vandenyje ar šalia jo: *Ešerinis* : *ešerys* 'tokia ešerinių šeimos žuvis (Perca fluviatilis)', t. y. ežeras, kuriame gausu ešerių; *Mėškaupelis* : *meška* 'lokys', t. y. upelis, prie kurio kažkada pastebėta meška arba kada nors gyventa meškų; *Varležeris* : *varlė, varlė* 'varliagyvių klasės gyvūnas su ilgomis užpakalinėmis kojomis (Rana)', t. y. ežeras, kuriame gausu varlių.

Pora vandenvardžių sietini su augalų pavadinimais. Tokių vardų atsiradimą lėmė tai, kad vandenyje ar pakrantėse augo vienokie ar kitokie augalai: *Pūkynė* : *pūkaĩ, pūkė* 'tokia pelkių žolė, švelyš', t. y. upelis, kuriame auga žolės, vadinamos pūkais; *Serbentupys* : *serbeñtas, serbentas* 'vaiskrūmis su valgomomis rūgščiai saldžiomis raudonomis, gelsvomis ar juodomis uogomis (Ribes)', t. y. upelis, kurio pakrantėse auga serbentai.

Du vandenvardžiai neturi kokios nors išskirtinės motyvacijos, jie tiesiog yra tikriniais vardais tapę bendriniai vandens objektų pavadinimai: *Pavėrsmė* : *pavėrsmė* 'šaltinis, versmė; pažliugusi, niekad neišdžiūstanti, žiemą neužšalanti vieta palei

versmė'; *Versmėlė* : *versmė* 'vieta, kur iš požeminio vandens gyslos teka vanduo; toje vietoje esantis vandens telkinys; klampė vieta, klampynė, pelkė, paversmis'.

Vienas vandenvardis semantiškai sietinas su mitologinės būtybės pavadinimu: *Velniupjys* : *vėlnias* 'žemės ir požemio dievaitis, kipšas, pinčiukas; religijose – piktoji dvasia, nelabasis'.

Dar vienas upėvardis motyvacijos požiūriu yra metaforinis, pagal kokį nors tariamą panašumą atsiradęs iš kito upėvardžio: *Nemunėlis* : *nėmunas*, *nemunai* 'dideli vandenys', *Nėmunas* up., t. y. upė, panaši į Nėmuną, tik mažesnė už jį.

Išvados

1. Iš Panemunėlio valsčiaus 1935–1936 m. užrašyti 48 vandenvardžiai: 11 ežerų vardų ir 37 upių, upelių, griovių ar jų dalių vardai.

2. Kilmės požiūriu išskirtini indoeuropietiškojo, bendrabortiškojo ir lietuviškojo sluoksnio Panemunėlio vandenvardžiai.

2.1. Indoeuropietiškajam sluoksniui priklauso tie, kurie galėjo atsirasti dar prieš lietuvių ir apskritai baltų kalbų susidarymą. Jų kilmei paaiškinti reikalingas daugelio indoeuropiečių kalbų kontekstas. Tokios kilmės vandenvardžiu galima laikyti ežero vardą *Nótigalė*.

2.2. Bendrabortiškujų vandenvardžių grupę sudaro tie, kurių kilmę galima paaiškinti ne vien lietuvių, bet ir kitų baltų (latvių, prūsų, sėlių) kalbų duomenimis. Jiems priskirtinas ežero vardas *Alsetà* ir upėvardžiai *Šetekšnà*, *Žvỹgupis*, *Žvygupjys*.

2.3. Lietuviškojo sluoksnio vandenvardžių kilmei paaiškinti pakanka lietuvių kalbos duomenų. Tokių vardų yra daugiausia – 43.

3. Darybos požiūriu vandenvardžiai yra pirminiai, t. y. sutampantys su bendriniais žodžiais, ir antriniai, t. y. sudaryti panaudojant papildomas darybos priemones.

3.1. Pagal darybos būdą daugiausia yra sudurtinių vandenvardžių – 18, arba 37,5%, po to pagal produktyvumą eina priesagų vediniai – 11, arba 22,9%, pirminiai ir sudėtiniai vandenvardžiai – po 9, arba po 18,75%, ir galūnių vediniai – 1, arba 2,1%.

3.2. Panemunėlio valsčiaus vandenų vardų darybos polinkiai kiek skiriasi nuo visos Lietuvos vandenvardžių darybos: daugiau nei pusę Lietuvos vandenvardžių sudaro priesagų vediniai, o tarp Panemunėlio vandenų vardų dažniausi yra dūriniai; be to, tarp aptariamojo valsčiaus vandenvardžių labai nedaug galūnių vedinių ir nėra nė vieno priešdėlio vedinio.

4. Vandenvardžių semantika, arba atsiradimo motyvacija, labai įvairi, bet galima išskirti dažniau pasitaikančius motyvus.

4.1. Daugiausia yra vandenų vardų, reiškiančių tėkmės, vandens paviršiaus, spalvos, temperatūros, vagos krypties, krantų, dugno, tekėjimo, buvimo vietos, priklausomybės ypatumus.

4.2. Kiek rečiau vandenvardžių semantika, arba motyvacija, sietina su įvardijamųjų objektų paskirtimi, gyvūnų, augalų, mitologinių būtybių pavadinimais.

4.3. Du vandenvardžiai yra tikriniais vardais tapę bendriniai vandens objektų pavadinimai, vienas – laikytinas metaforiniu.

Sutrumpinimai

<i>Akm</i> – Akmėnė	<i>lot.</i> – lotynų	<i>skr.</i> – sanskrito
<i>avd.</i> – asmenvardis	<i>Mlt</i> – Molėtai	<i>Slnt</i> – Salantaĩ, Kretingos r.
<i>dak.</i> – dakų	<i>plg.</i> – palygink	<i>Šv</i> – Švėkšna, Šilutės r.
<i>got.</i> – gotų	<i>Pnt</i> – Panoteriaĩ, Jonavos r.	<i>up.</i> – upė
<i>gr.</i> – graikų	<i>pr.</i> – prūsų	<i>Vrn</i> – Varėna
<i>k.</i> – kaimas	<i>Rud</i> – Rudnià, Varėnos r.	<i>vv.</i> – vietovardis
<i>Krn</i> – Krúonis, Kaišiadorių r.	<i>rus.</i> – rusų	<i>Žsl</i> – Žāsliai, Kaišiadorių r.
<i>lat.</i> – latvių	<i>saks.</i> – saksų	
<i>liet.</i> – lietuvių	<i>sen.</i> – senųjų	

Literatūra

- Būga K. *Rinkiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 241.
- Gerullis G. *Die altpreußischen Ortsnamen*, Berlin und Leipzig, 1922, p. 152.
- Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1956–2002, t. 1–20.
- Mülenbach K. *Latviešu valodas vārdnīca*, rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, Rīgā, 1932, t. 4, p. 774.
- Savukynas B. Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 3, 1960, p. 289–300; Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 4, 1961, p. 219–226; Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 5, 1962, p. 191–198; Ežerų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 8, 1966, p. 183–194.
- Vanagas A. Dėl upių vardų *Dunojus* ir *Dnieprus* kilmės, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 8, 1966, p. 173–182.
- Vanagas A. *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius, 1970.
- Vanagas A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981.
- Vanagas A. Lietuvių hidronimų semantika, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 21, 1981, p. 4–153.

Augalų pavadinimai Panemunėlio šnektoje

Aurelija Gritėnienė

Lietuvių kalbos institutas

Skamba lietuj stebuklingi gėlių pavadinimai...

(J. Vaičiūnaitė)

Mokslininkai teigia, kad pasaulyje yra apie 400 000 įvairių augalų rūšių. Plečiantis tyrimams, kasmet randami, aprašomi ir pavadinami anksčiau mokslui nežinoti augalai. Pažinti jų visų neįmanoma ir nebūtina, tačiau seniau dažname kaime buvo žolininkų, užkalbėtojų, „bobučiu“, kurios pažinojo ypač daug augalų. Perėmusios žinias iš motinų kaip paveldą, vėliau jas perduodavo savo dukterims. Taip iki mūsų dienų išliko tokie seni liaudiški augalų pavadinimai: *bobáunykas*, *káuliažolis*, *ožka-barždis*, *šarkakójis*, *patarškėlė* ir kt. 2001 m. vasarą „Versmės“ leidyklos ekspedicijos metu renkant liaudiškus augalų pavadinimus Panemunėlio parapijos kaimuose, daugiausia augalų vardų užrašyta iš moterų, gimusių iki 1930 m. Stengtasi sužinoti ir užrašyti, kaip šnektoje vadinami kultūriniai augalai (vaismedžiai, vaiskrūmiai, daržovės, javai, pluoštiniai ir pašariniai augalai), darželio gėlės, laukiniai ir puslaukiniai augalai (piktžolės, pievų, miškų ir vandens augalai); taip pat klausta įvairių uoginių ir žolinių augalų pavadinimų. Daugiausia vardų užrašyta tiesiogiai informantų klausiant, kaip vadinamas vienas ar kitas augalas; nemažai augalų vardų senosios kaimo moterys atsiminė jas klausinėjant apie liaudies mediciną ir veterinariją, orų spėjimus, apie įvairias šventes bei papročius. Ypač daug tokių gražių ir kalbos mokslui vertingų tarmiškų pavadinimų atsiminė šios informantės: Genovaitė Bulovaitė (gim. 1920) ir Bronislova Kumštienė (gim. 1925) iš Viliū, Elena Bulovienė (gim. 1926) iš Miestėliškių, Marijona Skipskienė (gim. 1921) iš Rybėkų, Liudvika Balaišienė (gim. 1918) iš Baltakačių, Janina Tuitienė (gim. 1920), Emilija Šukienė (gim. 1926), Stanislova Mateikienė (gim. 1928), Bronė Karaveckienė (gim. 1914), Birutė Mociūnienė (gim. 1932), Apolonija Jakulienė (gim. 1927) iš Panemunėlio geležinkelio stoties ir dar daugelis kitų moterų, be kurių pagalbos ir žinių nebūtų buvę ir šio straipsnio.

Augalai, kaip jau minėta, vartojami beveik visose žmogaus gyvenimo srityse, todėl nerasime tokio žmogaus, kuris nepažintų nė vieno augalo. Iš viso Panemunėlio šnektoje ekspedicijos metu pavyko užrašyti per 200 įvairių liaudiškų augalų pavadinimų.

Kalbotyros darbuose išsamiau šio krašto tarmybės nebuvo aptartos. Kai kurių atskirų duomenų galima rasti Z. Zinkevičiaus veikalė „Lietuvių dialektologija“. Chrestomatija „Lietuvių kalbos tarmės“, naujoji „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija“ ir Ž. Markevičienės „Aukštaičių tarmių tekstai“ (I–II d.) konkrečių duomenų iš Panemunėlio nepateikia, tad apytikrų šnekto leksikos vaizdą galima susidaryti tik iš aplinkinių šnektų (Obėlių, Kriaunų, Kamajų). Kai kurie Panemunėlyje ekspedicijos metu užrašyti liaudiški augalų vardai nefiksuoti net akademiniam „Lietuvių

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2003 09 08, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvės lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 04 08, pirmą kartą paskelbtas 2009 08 10 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029-0799 visateksteje svetainėje www.llt.lt.

kalbos žodyne“, pvz., *bìčdobilis*, *citrinùkas*, *gruodėlis*, *kalnùtis*, *káuliasáknis*, *kruvausinė* ir kt. Šie pavadinimai būtina pateks į Žodyno papildymų ir taisyčių tomus, nes tai yra didelis lietuvių kalbos turtas.

Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama leksinėms tarmybėms, t. y. žodžiams, būdingiems tik tam tikrai tarmei ar šnektai. Skirtinos dvi leksinių tarmybių rūšys: 1) tikrosios leksinės tarmybės – tarmiški žodžiai, turintys šaknį, kurios nėra bendrinėje kalboje; 2) semantinės tarmybės – kitokią reikšmę negu bendrinėje kalboje turintys žodžiai.

Be leksinių dialektizmų, Panemunėlio šnekte buvo užrašyta ir tokių augalų vardų, kurie nuo bendrinės kalbos skiriasi savo kirčiu. Kitaip nei bendrinėje kalboje kirčiuojami žodžiai vadinami akcentiniais dialektizmais, pvz.: *bālanda* „balānda“ (*Chenopodium*), *jāzminas* „jāzminas“ (*Philadelphus*), *sidabrāžolė* „sidābražolė“ (*Potentilla*), *spanguolė* „spaņguolė“ (*Oxycoccus*), *šálpusnis* „šálpùsnis“ (*Tussilago*), *tākažolė* „takāžolė“ (*Polygonum aviculare*).

Darybiniai dialektizmai – savitos tarmės žodžių darybos formos, pvz., skirtingų priesagų ar galūnių dariniai. Tokių dialektizmų šnekte užrašyta irgi nemažai: *arnikas* „kalninė arnika“ (*Arnica montana*), *avietys* „avietė“ (*Rubus*), *diemedys* „diemedis“ (*Artemisia abrotanum*), *dilgė* „dilgėlė“ (*Urtica*), *erškėtys* „erškėtis“ (*Rosa*), *gerbėras* „gerbera“ (*Gerbera*), *grikas* „grikis“ (*Fagopyrum*), *jōnžolė* „jonažolė“ (*Hypericum*), *juodagalvėlis* „paprastoji juodgalvė“ (*Prunella vulgaris*), *kačpėdėlė* „dvinamė katpėdė“ (*Antennaria dioica*), *kāčuogė* „paprastoji katuogė“ (*Rubus saxatilis*), *katiliukas* „katilėlis“ (*Campanula*), *kedrā* „kedras“ (*Cedrus*), *lakisīs* „lakišius“ (*Bidens*), *mėlda* „meldas“ (*Scirpus*), *piēnis* „pienė“ (*Sonchus*), *ramūnis* „ramunė“ (*Matricaria*), *rasakėlis*, *rasakīlis* „rasakila“ (*Alchemilla*), *raudonỹlis* „raudonėlis“ (*Origanum*), *rūgštymas* „rūgštyinė“ (*Rumex*), *sniegūtė* „snieguolė“ (*Galanthus*), *svėris* „svėrė“ (*Raphanus raphanistrum*), *ùsnė* „usnis“ (*Cirsium*), *vārpis* „varputis“ (*Agropyron*).

Skirtina dar viena įdomi grupė – naujieji vardai. Tai tokie augalų pavadinimai, kurie į šnektą pateko neseniais laikais, dažniausiai kartu su pačiu augalu. Šie augalų pavadinimai nefiksuojami nė viename žodyne, o tai ir rodo jų naujumą. Nežinodami tikro botaniško augalo pavadinimo, tarmių atstovai nepalieka naujo augalo be vardo – dažniausiai jį ima vadinti pačių sukurtu vardu pagal kokį nors augalo skiriamąjį požymį. Tokie pavadinimai beveik visada būna motyvuoti ir rodo žmonių kūrybingumą. Daugelį jų tarmės adaptuoja, t. y. pritaiko savo sistemai. Naujai gautų žodžių garsinė išraiška pritaikoma prie tarmės fonetikos. Atskiri garsai gali būti sutraukiami, išmetami, įterpiami, o šnektai neįprasti garsai keičiami savaisiais, pvz.: *fiolėnda*, *fiolėndras* „nuostabioji monstera“ (*Monstera deliciosa*), *gorteņzija* „hortenzija“ (*Hydrangea*), *grazantemà*, *grizantemà*, *grizantėmas*, *krizantemà*, *krizantėmas* „chrizantema“ (*Chrysanthemum*), *lėndra*, *lėndras*, *ulėndra* „oleandras“ (*Nerium oleander*). Straipsnio pabaigoje trumpai aptariama ir ši pavadinimų grupė.

1. Tikrosios leksinės tarmybės

Šiame poskyryje aptariamas tarmybių santykis su kitų lietuvių kalbos tarmių leksika, t. y. nagrinėjama žodžių geografija. Šiuo pagrindu aptariant augalų pavadinimus, visi Panemunėlyje užrašyti žodžiai buvo lyginami su akademiniu „Lietuvių kalbos žodyno“ medžiaga; naudotasi ir kitais leidiniais: visais „Dabartinės lietuvių

kalbos žodyno“ leidimais (toliau tekste DŽ, apačioje nurodant leidimą), įvairiais tarmių žodynais, „Lietuvišku botanikos žodynu“ (toliau – LBŽ), „Lietuvių kalbos žodyno“ Papildymų kartoteka (toliau – LKŽK), „Lietuvių kalbos atlasu“ (toliau – LKAI). Tokio lyginimo tikslas – išsiaiškinti Panemunėlio šnektoje užrašytų augalų vardų paplitimą, nustatyti, kaip plačiai šie pavadinimai yra vartojami. Pagal pavadinimų paplitimą skirtingos keturios tikrųjų leksinių tarmybių grupės: 1) didesnėje Lietuvos dalyje žinomi pavadinimai; 2) aukštaičiams būdingi vardai; 3) pavadinimai, paplitę rytų aukštaičių patarmėje; 4) Rōkiškio kraštui būdingi augalų vardai. Be žodžių geografijos, stengiasi nurodyti ir pavadinimų semantinę ar darybinę motyvaciją, kilmę, vardo senumą ar naujumą. Leksinėmis tarmybėmis čia laikytini ir tokie skoliniai, kurie bendrinėje kalboje turi lietuviškus atitikmenis, tačiau šnektoje labiau žinomas ir plačiau vartojamas skolintas augalo vardas (pvz., *čebatėlis*, *lapūkas* ir pan.).

Didesnėje Lietuvos dalyje žinomi pavadinimai

Batṽinis „burokas“ (*Beta vulgaris*). Tai senas buroko pavadinimas, fiksuotas jau XIX a. (S. Daukanto raštuose, A. Juškos dainose – LKŽe)¹. Gyvojoje kalboje burokas taip vadinamas ir Žemaitijoje, ir Aukštaitijoje. LKAI pateikia ir daugiau šio vardo sinonimų: *brōkas*, *barōkas*, *ruņkelis*, *runkelỹs*, *ruņkulis*, *runkulỹs* ir kiti *runk-* variantai; *bařstis*, *bařštinis*, *bařkštis*, *ropėlė*, *ropūkė*, *ropūtė*, *cvīklis*, *cvīklas*, *cvīlikas* ir kiti šios slaviškos šaknies variantai².

Cibūlis „svogūnas“ (*Allium cepa*). Visoje Lietuvoje šnekamojoje kalboje taip svogūną vadina ne tik vyresnioji, bet dažnai ir jaunesnioji karta. Tai skolinys iš slavų (plg. s. lenk. *cybula*). Tarmėse vartojama įvairių šio žodžio morfoneminių variantų: *cibūlė* (žinoma Šatėse, Dieveniškėse), *cibulià* (užrašyta Lazūnuose, Dieveniškėse), XIX a. raštuose fiksuotos formos *cibūlė* ir *cibūlis* (žr. LKŽe). *Cibūlis* plačiau žinomas bei vartojamas aukštaičių tarmėje (apie Ūdriją, Aljūtų, Vilkaviškį, Dauksių, Šiaulėnus, Tauragnūn – LKŽe).

Ėglis „kadagys“ (*Juniperus*). Pavadinimas plačiai žinomas gyvojoje kalboje, fiksuotas ir daugelyje rašytinių šaltinių (žr. LKŽe), taip pat plg. formą *ėglis*. LKAI rodo (žr. žemėl. Nr. 91), kad variantai, turintys šaknį *kadag-*, *kadug-*, plačiai paplitę žemaičių ir vakarų aukštaičių šnektose. Šaknį *egl-*, *ėgl-* turintys vardai plačiau žinomi ir vartojami pietų ir rytų aukštaičių šnektose. Skolinys *verbà* (sietinas su Verbų sekmadieniu, kai į bažnyčių nešamos šventinti kadagio šakelės; plg. brus. ir rus. *верба*, *вербная неделя*) vartojamas apie Baisogalą, Pociūnėlius, Jōsvainius, Bálninkus. Atskirose vietose dar užrašyti pavadinimai *jalaūcis* (apie Sapiėgiškius, plg. lenk. *jałowiec*), *jedlaūčiai* (Skliaūsčiai).

Gvazdikėlis, **gvazdikūkas** „serentis“ (*Tagetes*). Šnekamojoje kalboje plačiai paplitęs serentio vardas, nors nei DŽ, nei LKŽe jis nenurodomas. Ši darželio gėlė turi šaknį *gvazdik-* todėl, kad jos žiedas panašus į gvazdiką (*Dianthus*).

Karkliūkas „flioksas“ (*Phlox*). Bemaž visoje Lietuvoje žinomas fliokso sinonimas, plačiai vartojamas ir priesagos *-elis* variantas – *karklėlis*. LKŽe *karkliūkas* pateikiamas iš aukštaičių patarmės ploto (Taurāgnai, Skīrsnemunė, Šiaulėnai); *karklėlio* paplitimo arealas didesnis – ne

¹ Straipsnyje naudotasi elektroniniu „Lietuvių kalbos žodyno“ variantu; toliau – LKŽe (<http://www.lkz.lt>).

² Konkretesnis vardo paplitimo arealas nurodytas LKAI (žr. žemėl. Nr. 88).

tik aukštaičių (Zarasaĩ, Grúžiai, Dauksiaĩ), bet ir žemaičių (Žarėnai) šnektose. Mažiau žinomas priesagos variantas *karklūtis* (vartojamas apie Geistarūs). Net DŽ₄285 kaip pagrindinis variantas nurodomas *karklelis*, o ne *flioksas*. O štai botanikos literatūroje (plg. LBŽ256; LfV217; BVŽ225) skolinys *flioksas* (sulietuvintas lotynų *Phlox*) laikomas pagrindiniu šio augalo vardu (botanikai flioksą dar dažnai vadina *aviže*). Ši seniai mūsų darželiuose auginama gėlė vadinama *karkleliu* dėl savo aukštų, plonų, primenančių karklą stiebų.

Káulažolis, káuliažolė, káuliažolis „vaistinė taukė“ (*Symphytum officinale*). Taip taukė vadinama daugelyje aukštaičių šnektų, kiek rečiau – Žemaitijoje. LKŽe *káulažolė* pateikta iš Kùpiškio, Vadòklių, Šeduvòs, Pociùnėlių ir Vañnių. Ši forma fiksuota net XVII a. raštuose – 1605 m. anoniminiame katekizme, vėliau – M. Miežinio darbuose ir LBŽ. Rytų aukštaičių šnektose taukė dar vadinama *káulažolyniu*, *káulažoliu* (apie Švenčiónis, Dusetas). Variantas su jungiamuoju balsiu *-ia-* paplitęs uteniškių šnektose: LKŽe *kauliažolynis* užrašytas iš Kùktiškių ir Taurágnų; *káuliažolis* – iš Dusetų. Panemunėlio šnektose vartojamos moteriškosios giminės formos *káuliažolė* LKŽ nepateikia. Pavadinimo semantinė motyvacija visiškai aiški: liaudyje taukė vartojama gydyti lūžusiems ar skilusiems kaulams.

Konvālija „pakalnutė“ (*Convalaria*). Visoje Lietuvoje žinomas *pakalnutės* sinonimas (*konvālija* pateikta visuose penkiuose DŽ leidimuose). LKŽe nurodoma, kad *konvālija* žinoma Skirsnemunėje, Grúžiuose, Ylakiuose; ją pateikia ir LBŽ. Pavadinimas pasidarytas iš lotyniško vardo *Convalaria*.

Lapūkas „varnalėša“ (*Arctium*). Žodis pasiskolintas iš slavų kalbų (plg. lenk. *łopucha*, rus. *лопых*). Kaip rodo LKŽe, lietuvių tarmėse *lapūkais* vadinami augalai, turintys didelius plačius lapus (pvz., Vilkaviškyje, Būdvietyje, Pùnske, Rudaminojė, Veiveriuosė taip vadinama puriena; Kupiškyje – lūgnė; Obėliuose, Kùktiškėse, Liškiavoje – vandens lelija; Ruñišikėse, Kabėliuose, Švenčionysė, Nočiojė – pelkinis žinginyš). Varnalėšos *lapūkais* vadinamos beveik visoje Lietuvoje. LKŽe šia reikšme *lapūkas* užrašytas ir iš žemaičių (Papilė), ir iš aukštaičių (Suvainiškis, Pandėlys, Panemunėlis, Bìržai, Vabalniňkas, Troškúnai) šnektų.

Mėlynūtė „scylė“ (*Scilla*). LKŽe nurodo, kad LBŽ ir apie Grúžius taip vadinama našlaitė; o Léipalingyje – neužmirštuolė. Tarmėse dažnai nežinant tikrojo augalo vardo, jis imamas vadinti bendru keletui augalų vardu pagal kokį nors bendrąjį požymį. Pagal žiedų spalvą vienoje šnektose šaknį *mėlyn-* gali turėti net keli augalai.

Meškātas „juostuotoji pelargonija“ (*Pelargonium zonale*). Forma nefiksuota nė viename žodyne. Kaimuose nuo seno auginamos pelargonijos daugelyje šnektų išskiriamos iš kitų kambarinių gėlių dėl savo stipraus, panašaus į muškata kvapo. LKŽe rodo, kad *muškata* vartojama Alsėdžiuose; *muškota* fiksuota F. Neselmano žodyne; *muškōtas* – Barstýčiuose ir Ylakiuose; LKŽK užrašyta ir daugiau vardo variantų: *muškātas*, *muškātėlis* (Akmėnėje, Jōniškyje), *muškātėlis* (Vidùklėje, Šakiuose), *muškāteris* (Pástovyse), *muškātolius* (Griñkiškyje), *maškātulis* (Vaškuosė), *maškātolis* (Pociùnėliuose), *muškātulis* (Vaškuose), *muškōtas* (Tirkšliuose, Kuliuose, Ylakiuose, Plāteliuose, Endrievavė, Rasėiniuose), *muškōtelis* (Gardamė).

Notrė „dilgėlė“ (*Urtica*). Dilgėlė *notrė*, *notrà* vadinama Rytų Aukštaitijoje. LKŽe *notrė* užrašyta iš Tverėčiaus, Ignalinos, Daugėliškio, Rimšės, Dusetų, Sálako, Adùtiškio, Rōkiškio, Dievėniškių, Saldùtiškio, Gervėčių, Žirmūnų, Āpso; *notrà* vartojama Iñbrade,

Švedriškėje, Daugailiuose. Suvalkiečiai (Kudirkos Naūmiestyje, Alksnėnuose, Virbalyje, Pilviškiuose) dilgėlę vadina *nōtere*, žemaičiai – *nōterina* (Klaipėda), *nōtnère* (Kursėnai, Raudėnai, Skuōdas, Barstýčiai, Kruopiai, Akmėnė, Vieksniai, Trýškiai, Gadūnavas – LKŽe), *notrėlė* (Rietavas, Plāteliai, Telšiai, Laūkuva, Giřdiškė, Kāltinėnai, Kvėdarna – LKŽe), *nōtryna* (Kretinga, Rietavas, Gadūnavas, Švėkšna – LKŽe), *nōtryne* (Kvėdarna, Mōsėdis, Lenkimai, Darbėnai, Salantai, Eigirdžiai, Priėkulė, Gargždai, Skaudvilė – LKŽe).

Pinavijà, pināvija, pivōnija „bijūnas“ (*Paeonia*). Bijūnas taip vadinamas bemaž visoje Lietuvoje. Kirčio varianto *pināvija* LKŽe nepateikia, tačiau *pinavijà* užrašyta iš vakarų ir rytų aukštaičių šnektų (Skāistgirio ir Naujāmiesčio). M. Nydermano žodyne pateikiama ir vyriškosios giminės forma *pinavijas*. Kiek plačiau Aukštaičiuose vartojama *pivonija*: LKŽe *pivōnija* užrašyta iš pietų ir rytų aukštaičių (Liškiavoje, Varėnojė, Lazūnuose), variantas su tvirtagale priegaide fiksuotas rytinėse šnektose (Panėmūnyje, Obeliuose). *Panavijà* vartojama ir žemaičių (Mažeikiuose, Kvėdarnoje, Vieksniuose, Priėkulėje, Laūkuvoje), ir aukštaičių (Kupiškyje, Bīržuose – LKŽe) šnektose. Rašytiniai šaltiniai pateikia dar įvairesnių formų: *pinavė*, *pinavėja*, *pivonėlė* (žr. LKŽe). Visų šių pavadinimų pirminis šaltinis yra lotynų kalba (plg. lot. *Paeonia*), tačiau į šnektas jie yra patekę per slavų kalbas (plg. lenk. *pinawja*, *pivonia*, rus. *пиwонья*).

Sraujanósė, sraujanósis „kraujažolė“ (*Achillea*). Kraujažolė pažįstama visoje Lietuvoje ir vadinama įvairiausiais vardais. Rytų Aukštaitijoje paplitę šie vardai: *sraujanósė* (Debeikiai, Anykščiai), *sraujanósis* (Utena, Dūsetos, Leliūnai, Kupiškis, Adomynė, Skāpiškis, Ōnuškis, Duōkiškis, Rōkiškis, Vabalniņkas, Andriōniškis), *sravanósė* (Saločiai, Skrebōtiškis, Krinčinas, Joniškėlis, Debeikiai), *sravanósis* (Svėdasai, Vaškai, Ramygala, Vabalninkas – LKŽe), *sriaunanosiai* (LBŽ šis vardas užrašytas iš Pānevėžio ir Kėdāinių apylinkių), *sruvanósis* (LBŽ jį pateikia iš Rokiškio; LKŽe – iš Svėdasų), *straujanósis* (Kriaunos, Antāzavė – LKŽe). Kupiškėnų patarmėje vartojama ir *sraūjažolė* (Kupiškis, Salāmiestis), *sraunanósis* (Šimōnys), *srūjažolė* (Kupiškis, Subāčius – LKŽe). Panevėžiškių patarmėje žinomi variantai *sravanōji* (Pašvitinys – LKŽe), *sruvāžolė* (LBŽ ją pateikia iš Panevėžio; LKŽe – iš Kařsakiškio), *stravanōsė* (Saločiai, Skrebōtiškis), *sre-vanósis* (Saločiai, Krinčinas, Pasvalys – LKŽe). Ir tai anaip tol dar ne visi *kraujažolės* sinonimai. Visų šių vardų motyvacija ta pati: šaknis *srav-* ir įvairūs jos morfonologiniai variantai sietini su veiksmazodžiu *sravēti*, *srūti* (liaudyje kraujažolė vartojama gydyti žaizdoms, srūvančiam kraujui sulaikyti). Taip pat gyvojoje kalboje vartojami kraujažolės sinonimai, turintys šaknį *krauj-*, *kruv-*. Plg. šiuos LKAI (žemėl. Nr. 95) fiksuotus pavadinimus: *kraujėlis*, *kraujūtis*, *kruvīnžolė*, *kruvāuninkas* ir kitus variantus.

Šaltāmėtė „pipirmėtė“ (*Mentha piperita*). Dūrinys su jungiamuoju balsiu būdingas rytų aukštaičių šnektoms. LKŽe *šaltāmėtė* užrašyta iš Daugėlišio, Bīržu, Panevėžio, Kupiškio, Vabalniņko, Aleksandravėlės, Dusetų, Kavārsko, Pāsvalio. Mėta ir pipirmėtė – tos pačios mėtų genties skirtingos rūšys, tik pipirmėtė turi daugiau eterinio aliejaus, todėl kvėpia stipriau, gaiviau, labiau „šaldo“, todėl ir vadinama *šaltāmėte*.

Šāntas „paprastoji katžolė“ (*Nepeta cataria*). Vardas gautas iš slavų (plg. lenk. *szanta*), daugiau žinomas Aukštaitijoje (Veliuona, Panevėžys, Subāčius, Kiaukliai, Baisōgala – LKŽe). Moteriškosios giminės forma *šānta* LKŽe pateikta iš aukštaičių ir žemaičių šnektų: Kazitiškio, Rudniōs, Kāltinėnų, Krāžių, Akmėnės, Vieksniū, Kursėnų, Judrėnų.

Aukštaičiams būdingi vardai

Aukštaičių tarmė dalijama į tris patarmes: vakarų, pietų ir rytų. Žemiau pateikiami Panemunėlio šnektose užrašyti augalų pavadinimai, žinomi ir vartojami visose trijose aukštaičių patarmėse.

Čebatėlis „kurpelė“ (*Aconitum*). Kurpelė taip vadinama dėl savo žiedo formos, šiek tiek primenančios batą (šaknis *čebat-* pasiskolinta iš slavų, plg. brus. *чобан* „batas“). LKŽe *čebatėlis* dar užrašytas iš Jōniškio ir Švenčionių; priesagos variantas *čebačiūkas* „kurpelės“ reikšmė žinomas ir Šiaulėnuose (LKŽe).

Čiulpikas „karpytalapė notrelė“ (*Lamium purpureum*). LBŽ nurodoma, kad *čiulpikas* žinomas Biržų apylinkėse (ten taip vadinama ir vaistinė plautė (*Pulmonaria officinalis*)). Augalo vardas padarytas iš veiksmazodžio *čiulpti* (vamzdelio pavidalo žiedyno taureles vaikai pešioja ir čiulpia jų nektarą).

Kūkālis „dirvinė raugė“ (*Agrostemma githago*). Senas vardas, žinomas nuo XVI a. (M. Daukšos „Postilėje“), fiksuotas XVII–XIX a. raštuose (žr. LKŽe). Gyvojoje kalboje *kūkālis* žinomas apie Šakyną, Daukšius, Skirsnemunę, Pūnią, Simnā. Be *kūkālio*, raugė rašytiniuose šaltiniuose dar vadinama *kūkalu*, *kūkale* (LKŽe).

Mōčekalapis, **mōčeklapis** „šalpusnis“ (*Tussilago*). Aukštaičių šnektose plačiai paplitę šalpusnio pavadinimai, turintys skolintą dėmenį *moček-* (plg. brus. *мачеха* „pamotė“). LKŽe *mōčekka* fiksuota Grūžiuose, Vabalninkė; *mōčekalapis* užrašytas iš Tauragnų, Kuktiškių, Ūdrijos; *mōčeklapis* – iš Salāmiesčio, Krekenavos, Būdviečio; *mōčekuonė* – iš Lazdijų, Liškiavos. Šalpusnis taip vadinamas dėl lapų ypatumų: pūkuota pusė švelni kaip motina, o žalia – šiurkšti kaip *močekka*.

Ožkabarždis „asiūkliš“ (*Equisetum*). LKŽe nurodyta, kad įvairiose šnektose *ožkabarzdžiū* vadinami net 9 skirtingi augalai (pakalnutė, baltažiedė plukė, pievinis pūtelis, vingiorykštė, barštis, vištapienė, smilgenė, valerijonas). Šiuo vaizdingu vardu vadinami tie augalai, kurių išvaizda šnektų atstovams panaši į ožio barzdą. Dažniausiai tokių asociacijų kyla dėl augalo plunksniškų dantytais kraštais lapų, pvz., tokius lapus turi vingiorykštė, lankinis barštis, valerijonas. Asiūklio stiebo menturėse išauga iki devynių (dažniausiai nešakotų) šakelių, kurios taip pat primena ožio barzdą, todėl aukštaičiai (Liudvinavė, Kalvarijoje, Veliuonojė, Geistāruose, Bārtininkuose, Veiveriuose, Svėdasuose, Skāpiškyje, Obeliuose, Punske, Simnė – LKŽe) *ožkabarzdžiū* ir vadina įvairias asiūklio rūšis.

Plāčmētė „vaistinė bitkrėslė“ (*Tanacetum balsamita*). LKŽe nurodyta, kad taip bitkrėslę vadina aukštaičiai (Alksnėnuose, Rudaminoje, Rumšiškėse, Papilyjė). Žodis gana senas, fiksuotas XVIII a. ir vėlesniuose žodynuose. LBŽ iš Biržų pateikia variantą su jungiamuoju balsiu *plačiamētė*; M. Nydermano žodynas fiksuoja variantą *plačiōmētė* (LKŽe). Viena iš bitkrėslės rūšių vadinama *plāčmētė* todėl, kad šis augalas kvėpia panašiai kaip mėta, tik turi daug platesnius lapus.

Šarkakōjis „dirvinis pentinuis“ (*Delphinium consolida*). Vardas paplitęs vakarų, rytų ir pietų aukštaičių šnektose. LKŽe fiksuoti du jo kirčio variantai: *šarkakōjis* užrašytas iš Vadoklių, Mīeziškių, Griñkiškio, Kavarsko, Pagirių ir *šārkakōjis* – iš Nemunāičio, Merkīnės, Liškiavos, Marcinkonių, Lazdijų, Rudaminos, Būdviečio, Lėipalingio, Pūšaloto, Ramýgalos. Nekirčiuoti žodžiai pateikti iš Kėdainių, Panevėžio, Vėlžio, Pasvalio, Gudžiūnų, Rokiškio, Utenos, Ukmergės, Anykščių, Svėdasų. Tokiu vardu

augalas vadinamas dėl jo lapų formos: du ar tris kartus plunksniškai suskaldyti į siauras linijiskas skiltis jie primena šarkos koją.

Šūnmėtė „dirvinė mėta“ (*Mentha arvensis*). Šiuo vardu tarmėse vadinama net keletas prieskoninių augalų (dašis, raudonėlis, aniužė, melisa). Visų jų motyvacija ta pati: augalai, kaip ir tikroji mėta, turi eterinių aliejų, tačiau kvepia silpniau, prasciau, todėl vadinami *šūnmėte* (sandas *šun-* vardui suteikia menkumo atspalvį). LKŽe *šūnmėtė* „dirvinės mėtos“ reikšme užrašyta iš Jonišio, Sidabravo, Jósvainių, Kavarsko, Vilkaviškio, Geistārų.

Pavadinimai, paplitę rytų aukštaičių patarmėje

Iš visų aukštaičių tai labiausiai nuo bendrinės kalbos nutolusi tarmė, užimanti gana didelį plotą ir suskilusi į palyginti skirtingas patarmes. Čia pateikiami tokie Panemunėlio šnekte užrašyti augalų vardai, kurie būdingi panevėžiškių, širvintiškių, anykštėnų, kupiškėnų, uteniškių ir vilniškių patarmėms.

Arkliadañtis „arkliarūgštyne“ (*Rumex obtusifolius*). LKŽe rodo, kad žodis šia reikšme žinomas Vabalninke, Obeliuose, Švenčionyse. Anykštėnai *arkliadančiù* vadina visai kitą augalą – arkliuogę (*Paris*).

Brunėlka „juodgalvė“ (*Prunella*). Panemunėlio šnekte juodgalvė dažniau vadinama *juodagalvėliù, juodgalvėliù*. *Brunėlkos* vardas pasiskolintas iš lenkų kalbos (plg. lenk. *brunelka*). Pavadinimas žinomas tik rytų aukštaičių šnektose (LKŽe jis užrašytas tik iš Iñbrado).

Centūrija „skėtinė širdažolė“ (*Centaurium minus*). Vardas paplitęs Svėdasuose, Kupiškyje, Taurāgnuose (LKŽe). LBŽ pateikia ir kitoki *centurijos* fonetinį variantą – *cinturiją*. Širdažolė taip vadinama sulietuvinus lotynišką vardą *Centaurium*.

Čyžmas „paprastoji bitkrėslė“ (*Tanacetum vulgare*). LKŽe rodo, kad *čyžmas* žinomas Kupiškyje, Papilyje, Dusetosė, Rimšėjė, *čyžmà* fiksuota Rudaminoje. LBŽ pateikiama ir daugiau šio žodžio formų: *čiužmai, čižai, čyžma, čižmaras, čižmas*. Tai skoliniai iš slavų kalbų – plg. rus. *пужма*.

Kanapėlė, kanapytė „kiškio ašarėlės“ (*Briza media*). LKŽe nurodo, kad kiškio ašarėlės *kanapėlėmis* vadinamos Kupiškyje, Švenčionyse; LBŽ ir J. Jablonskio raštai pateikia dar vieną vaizdingą šio augalo vardą – *kiškio (žvėrblio) kanapės*. Priesagos varianto *kanapytė* LKŽe nepateikia. Pievų žolė taip vadinama dėl panašaus į kanapę (*Cannabis*) žiedyno.

Kraujanōsis „kraujažolė“ (*Achillea*). Labai konkretus pavadinimas, nurodantis, kad augalas vartojamas kraujui iš nosies stabdyti. LKŽe *kraujanōsis* užrašytas iš Duōkiškio, Utenos, Šimonių; moteriškosios giminės forma *kraujanosė* fiksuota LBŽ.

Levažāndis „žioveinis“ (*Antirrhinum*). Nuo seno darželiuose auginami žioveiniai daugelyje aukštaičių šnektų dažnai vadinami vardais, turinčiais skolintą sandą *lev-* (plg. rus. *лев*, lenk. *lew*, brus. *лев* „liūtas“), motyvuojant tuo, kad gėlės žiedas panašus į liūto nasrus, „žandą“ ar burną. LKŽe *levažāndis* užrašytas iš Ėriškių ir Dusetų; dūrinys be jungiamojo balsio *levžāndis* vartojamas Joniškyje; moteriškosios giminės forma *levanāsrė* fiksuota LBŽ; frazeologizmas *lėvo nasrėliai* vartojamas Skirsnemunėje; priesagos *-ukas* vedinys *levūkas* LKŽe pateikiamas iš Dauksių, Duokiškio ir LBŽ.

Naktinūkas „dviragė leukonija“ (*Matthiola bicornis*). Akademiniis žodynas šios formos nepateikia, tačiau nurodo, kad šnektose leukonija vadinama *naktiniukù* (Antālieptė),

naktinukė (Ramygala). LKŽK *naktinukas* užrašytas iš Pasvalio krašto. Augalo pavadinimas turi šaknį *nakt-*, nes šios gėlės žiedai išsiskleidžia vakarais, naktimis ir tuo metu ypač kvepia.

Narjčnikas „nariuotasis bervidis“ (*Scrophularia nodosa*). LKŽe šis žodis pateikiamas tik iš rankraštinio rytietiško žodynėlio ir LBŽ. Vardas gautas iš slavų (plg. rus. *норичник* „bervidis“). Rytų aukštaičių šnektose skoliniu *narjčia* (plg. lenk. *norzyca*, rus. *норица*) vadinamas karvių ar kumelių tešmens uždegimas, kurį seniau gydydavo bervidžių arbata. Pagal ligos pavadinimą panašiu vardu imtas vadinti ir nuodingas žolinis augalas.

Padjovžolė „vėdrynas“ (*Ranunculus*). LKŽe šis žodis pateiktas tik iš rašytinių šaltinių. Variantas su jungiamuoju balsiu *padjovžolė* vartojamas M. Nydermano žodyne ir Kupiškyje. Rytų aukštaičiai taip vadina įvairias vėdryno rūšis dėl jų gydomosios galios: Panemunėlio apylinkėse vėdrynais būdavo gydomi „nužiūrėti“ žmonės ar gyvuliai (aukštaičiai žiūrėjimą stebintis vadina skoliniu iš slavų kalbų *padyvas*; plg. lenk. *podziw*, brus. *надзуб*). Pasvalio krašte „nužiūrėtus“ žmones ar gyvulius gydydavo trikerte žvagine (*Capsella bursa pastoris*); plg. jos liaudišką pavadinimą *pavjdzolė*.

Parasonėlis „dirvinė karpažolė“ (*Euphorbia helioscopia*). LBŽ *parasonėlis* „karpažolės“ reikšme užrašytas iš Panevėžio apskrities. Apie Biržus *parasonėlių* vadinama paprastoji rasakila (*Alchemilla vulgaris*). Abu augalai turi tokį vardą dėl savo specifinės lapų ar žiedyno formos: karpažolė turi apvalų žiedyną, o rasakilos apskriti lapai primena piltuvėlį, tad apibendrintai galima sakyti, kad šie augalai asociatyviai primena skėtį, šnektose vadinamą skolintu žodžiu *parasonas* (plg. brus. *napacon*).

Piktadilgė „gailioji dilgėlė“ (*Urtica urens*). Rytiečių šnektose plačiai paplitęs gailiosios dilgėlės vardas. LKŽe *piktadilgė* užrašyta iš Panemunėlio, Rokiškio, Kiauklių, Subačiaus, Kupiškio; variantas su kirčiuotu jungiamuoju balsiu *piktādilgė* vartojamas Kurkliuose. Šiaurės Lietuvoje (apie Rozalimą, Pāsvalį – LKŽe) vartojamas ilgesnis morfologinis variantas *piktādilgynė* (nes čia dilgėlė vadinama ne *dilge*, o *dilgynė*). Gailiosios dilgėlės taip vadinamos todėl, kad jos dilgina daug skaudžiau (pikčiau) nei kitų rūšių dilgėlės.

Piktašasīs „kiaulpienė“ (*Taraxacum*). LKŽe *piktašasīs* pateikia iš Kupiškio, Subačiaus, Smilgių, Salāmiesčio, Ėriškių, Joniškėlio, Vabalninko. Kiaulpienė taip vadinama dėl gydomųjų savybių: jos pieniškomis sultimis liaudyje gydomi piktašasiai (tokia grybelio sukeliama odos liga, kai iškyla pūslelės, šašiukai).

Raskāžnykas, raškāžnykas, raškòdnykas „šliaužiančioji tramažolė“ (*Glechoma hederacea*). LKŽe *raskažniņkas* (-*nykas*) užrašytas iš Pāšvitinio ir Kupiškio; *raskòdnykas* – iš Josvainių, Panevėžio, Salako, Dusetų. Vardas pasiskolintas iš slavų kalbų (plg. rus. *расходник*).

Ridisėlis „ridikėlis“ (*Raphanus sativus radícula*). LKŽe *ridisėlio* nėra; pateiktas tik bendrinės kalbos *ridikėlis*, be to, nurodoma, kad Gervėčiuose ši daržovė vadinama *ridikáičiu*. *Ridisėlis* taip pat žinomas ir šiaurės Lietuvoje. Vardas pasiskolintas iš slavų kalbų (plg. rus. *редиска*), prie svetimos šaknies pridėta deminutyvo priesaga *-ėlis*.

Sidabrėlis, sidabriukas „žąsinė sidabražolė“ (*Potentilla anserina*). Daugelyje Aukštaitijos vietų šio augalo vardai turi tą pačią *sidabr-* šaknį kaip ir bendrinėje kalboje (toks pavadinimas suteiktas dėl augalo lapų, kurių apatinė pusė apaugusi sidabriškai blizgančiais plaukeliais). LKŽe *sidabriukas* užrašytas iš Sidabravo; *sidabrėlis* – iš Ka-

majū, Mielagėnų; *sidabrėnė* – iš Skirsnemunės, *sidābrinis* – iš Švenčionių, *sidābrininkas* – iš Naujamiesčio.

Starkanōsis „snaputis“ (*Geranium*). LBŽ *starkanōsis* užrašytas iš Andriōniškio; šalia pateikiama ir daugiau šio augalo sinonimų, turinčių bendrą šaknį *stark-*: *starkasnāpis* (Panevėžys), *starkasnūkis* (Papilys), *starkēlis* (Andrioniškis); LKŽe iš Anykščių užrašytas ir *starkakōjis*. Visi šie snapučio pavadinimai pasidaryti pagal žiedo panašumą į gandro snapą (rytų aukštaičiai gandrą vadina *starkū*; tai skolinys iš vokečių kalbos, plg. vok. dial. *stork*, la. *stārks*).

Švedūkai „baltieji dobilai“ (*Trifolium repens*). Ši dobilų rūšis taip vadinama ir Radviliškio krašte (apie Sidabrāvą, Pociūnėlius – LKŽe). Pavadinimo semantinė motyvacija nėra labai aiški. Galbūt *švedūkų* vardą būtų galima sieti su šio augalo kilme, plg. bendrinėje kalboje vartojamą vienos dobilų rūšies vardą *švedinis dobilas* (*Trifolium hybridum*).

Variūčius „vaistinis pataisas“ (*Lycopodium annotinum*). Pavadinimas žinomas Vidurio ir Rytų Lietuvoje. LKŽe jis pateiktas iš Rimšės, Mielagėnų, Ceikinių, Kazitiškio, Pastovių, Kliukščionių, Kałtanėnų, Daugėlišio, Pagirių, Videniškių, Subačiaus. Vardo šaknis lietuviška, sietina su veiksmazodžiu *varyti* – pataiso nuoviras paralyžiuoja centrinę nervų sistemą ir gali žmogų išvaryti iš proto.

Vėlniažolė „brantas“ (*Cuscuta*). LKŽe pateikiami du šio žodžio kirčio variantai: *vėlniažolė* labiau paplitusi Kupiškio krašte (apie Subačių), o *velniažolė* – didesniame rytų aukštaičių plote (Grūžiuose, Daujėnuose, Vabalninke, Suvainiškyje, Ėriškiuose). Brantas taip vadinamas dėl savo vidinių ypatybių: ši parazitinė piktžolė neturi šaknų ir lapų, skirtingos branto rūšys parazituoja ant dobilų, dilgėlių, kanapių, apynių, gluosnių ir kitų augalų.

Rokiškio kraštui būdingi augalų vardai

Tai žodžiai, jų formos ir reikšmės, būdingos tik rokiškėnams. LKŽe ir LKŽK medžiaga nerodo, kad šie augalų pavadinimai būtų žinomi ir kitose tarmėse.

Bičdobilis „paprastasis garždenis“ (*Lotus corniculatus*). Taip garždenis Panemunėlyje vadinamas dėl jo panašumo į dobilą, be to, iš jo bitės gausiai neša medų.

Burbuljūtė „lūgnė“ (*Numphar*). Šnektoje lūgnė taip vadinama dėl apvalaus kaip burbuliukas žiedyno. Panašų žiedyną turintis burbulis (*Trollius europaeus*) kitose šnektose irgi vadinamas panašiai: *burbuloku* (LBŽ), *burbuliukū* (Saločiai, Kruopiai), *būrbulu* (Kruopiai – LKŽe).

Degsnys „miškinė sidabražolė“ (*Potentilla erecta*). Toks sidabražolės vardas pateikiamas tik LBŽ iš J. Pabrėžos raštų, kuriuose duodamas ir kitas pavadinimo variantas su trumpuoju balsiu galūnėje – *degsnis*. Šis augalas taip vadinamas todėl, kad vaistams vartojama jo šaknis atrodo lyg apdegusi.

Gruodėlis „krūminis astras“ (*Aster dumosus*). LKŽe šio žodžio nėra, tačiau su šaknimi *gruod-* augalų pavadinimai galimi. J. Barono žodyne krūminė avietė vadinama *gruodė*, LBŽ nurodoma viena iš kerpių genčių – *gruodenis*. Krūminis astras Panemunėlyje vadinamas *gruodeliū*, matyt, todėl, kad ši darželio gėlė žydi iki pat pirmųjų šalnų.

Kalnūtis „raktažolė“ (*Primula*). Žodis augalo reikšme nefiksuojamas nė viename žodyne. Šnektoje raktažolės taip vadinamos todėl, kad auga sudarydamos kuplius kupstelius, kalnelius.

Káuliašaknis „vaistinė taukė“ (*Symphytum officinale*). Panemunėlyje plačiau paplitę taukės pavadinimai su antruoju dūrinio sandu -žol-, pvz., *káulažolis*, *káuliažolė*, *káuliažolis*. Pavadinimas *káuliašaknis* konkretesnis, nes nurodo, kad lūžusiems kaulams gydyti liaudyje vartojamos tarkuotos taukės šaknys.

Kiaūliažolis „juodoji kiauliuogė“ (*Solanum nigrum*). Norėdami pabrėžti, kad ši žolė yra bevertė ir nuodinga, Panemunėlio krašto žmonės ją vadina *kiaūliažoliu* (žolė tinka tik kiaulėms). LKŽe ši forma neiškelta, tačiau panašiu vardu – *kiaulažolė* – LBŽ vadinama net keletas augalų: elodėja, pievinė miegalė, plūdena, rūgtis, takažolė, vaistinė taukė.

Kruvausinė „kraujažolė“ (*Achillea*). Žodis nefiksuotas nė viename žodyne. Panemunėlyje kraujažolė dažniau vadinama *sraujanosė*, *sraujanosiū*. *Kruvausinės* vardas motyvuotas. Tarmėse plačiai paplitę kraujažolės vardai, turintys šaknį *krauj-*, *kruv-*. Pvz., LKŽe *kruváuuninkas* pateikiamas iš Ūžvenčio ir Kaltinėnų; forma *kraujiniňkas* fiksuota J. Matulionio *Žolyne*, LBŽ ir J. Barono žodyne. Gyvojoje kalboje itin dažni dūriniai iš dviejų daiktavardžių arba iš daiktavardžio ir veiksmažodžio: *kraujātekis* (Joniskėlis), *kraujanōsė* (LBŽ), *kraujanōsis* (LBŽ, Duokiškis, Šimonys, Utena). Šaknys *kruv-*, *krauj-* rodo, kad augalas liaudyje vartojamas kraujui stabdyti.

Lipnė „kibusis lipikas“ (*Galium aparine*). LKŽe tokio žodžio nepateikia. Lipikas šnektose taip vadinamas dėl savo liauno laipiojančio stiebo, kurio briaunos apaugusios kabliskais plaukeliais; jais kibusis lipikas išsikabina į kitus augalus, tiesiog prilimpa prie jų arba prie žmonių drabužių (žolės vaisius taip pat apaugęs kabliskai užlenktais šereliais, kurie prikimba prie gyvulių plaukų ar žmogaus drabužių).

Mėlėnkis „medlieva“ (*Amelanchier*). Žodis nepateikiamas nė viename žodyne. Manytina, kad pavadinimas pasidarytas gerokai sulietuvinus augalo lotynišką vardą *Amelanchier* (pradžios balsis numestas, o tarmei svetimas fonotaktinis junginys keičiamas savu).

Mūčėlnykas „arkliuogė“ (*Arctostaphylos*). Žodis pasiskolintas iš slavų (płg. lenk. *męczennik*, brus. *мучальник*, rus. *мученик* „kankinys“), raštuose „kankinio“ reikšme fiksuotas nuo XVI a. (žr. LKŽe). Priešinga „kankintojo“ reikšme užrašytas iš A. Juškos žodyno ir iš Siňno (LKŽe). Augalo reikšme *mūčėlnykas* vartojamas tik Rokiškio krašte. Galbūt arkliuogė čia taip vadinama todėl, kad jos lapų arbata vartojama skausmingoms pūslės ir inkstų ligoms gydyti (dar płg. rus. *мучить* „kankinti, kamuoti“).

Peliakjys „dailieji auskarėliai“ (*Dicentra spectabilis*). Šio vaizdingo augalo pavadinimo LKŽe nepateikia. Žodžio semantinė motyvacija aiški: nuo seno darželiuose auginamos gėlės Panemunėlyje taip vadinamos pagal jų žiedo išorinį panašumą į pelės akis.

Petriūkas „raktažolė“ (*Primula*). LBŽ nurodo, kad įvairiose vietose *petriūkais* vadinama net keletas augalų (geltonasis bobramunis, paprastoji juodgalvė, žilė), tačiau raktažolės šiuo vardu vadinamos tik Panemunėlyje. Visi minėti augalai taip vadinami todėl, kad žydi birželio mėnesį (apie Petrines).

2. Semantinės tarmybės

Semantinėmis tarmybėmis laikomi žodžiai, turintys tik tarmei būdingą reikšmę.

Beržėlis „fuksija“ (*Fuchsia*). Rytų aukštaičių šnektose *berželiū* vadinami tie augalai, kurių lapai panašūs į beržo lapus: fuksija (apie Salāmiestį), kriaušlapė (apie

Biržus – LKŽe). Fuksiją rytų aukštaičiai dar vadina *paliokù*, *palioko ašaromis* – augalo nusrivę žiedai asociatyviai primena ašaras.

Bitūtė „vilkdalgis“ (*Iris*). LKŽe *bitūtė* neiškelta, o forma *bitėlė* taip pat nenurodo nė vienos augalo reikšmės, tačiau tarmėse nemažai žiedinių augalų pavadinimų turi šaknį *bit-* (motyvuojant tuo, kad augalų žiedynas panašus į bite).

Gegūtė „gegužraibė“ (*Orchis*). LKŽe šia reikšme *gegūtė* užrašyta tik Suvalkijoje (Alksnėnuose); ji taip pat fiksuota ir raštuose. LBŽ nurodo, kad gegužraibė dar vadinama *dryžgegužiu*, *gegunėmis*, *gegutės abrūsėliu*, *gegutės ašarėlėmis*, *gegutės čebatėliais*, *geguže*, *gegužėle*, *gegužyte*. Tokio pobūdžio pavadinimai augalui duoti todėl, kad jis pražysta gegužės mėnesį, parskridus ir ėmus kukuoti gegužėms, tarmėse dar vadinamoms *gegutėmis*.

Jaunystė „hortenzija“ (*Hydrangea*). LKŽe šios *jaunystės* reikšmės nepateikia, nors daugelyje rytų aukštaičių šnektų tai populiariausias hortenzijos vardas. Aukštaičiai šią darželio gėlę dėl jos ypač didelių baltų (rečiau rožinių, melsvų) žiedų dar vadina *jaunystės medeliu*, *gyvėnimu*.

Klevėlis „gebenė“ (*Hedera*). Šnekamojoje kalboje tai dažniausias gebenės vardas, žinomas ir vartojamas bemaž visoje Lietuvoje. Pavadinimo semantinė motyvacija visiškai aiški: gebenės lapų forma tokia pati kaip ir klevo (*Acer*).

Kopūstas „didysis šilokas“ (*Sedum maximum*). Šia reikšme LKŽe *kopūsto* nepateikia. Visiems žinomas daržovės vardu šilokas vadinams dėl savo kietų žalių lapų.

Kūlė „švendras“ (*Typha*). LKŽe nurodyta daugybė *kūlės* reikšmių; kai kurios iš jų yra visai nutolusios, todėl atskirais numeruotais lizdais pateikiami net trys šio žodžio homonimai. „Švendro“ reikšme *kūlė* užrašyta iš rytų (Kupiškis, Palūšė, Dusetos) ir pietų (Valkiniškai) aukštaičių. Iš kitų augalų švendras išsiskiria savo didele juoda sėklų buože viršūnėje, o tarmėse daugelis pailgų, sustorėjusių, buožės pavidalo įrankių vadinama *kūlė*; ši bendroji reikšmė pritaikyta ir augalui.

Linėlis „gludas“ (*Coreopsis*). Nuo seno darželiuose auginamas gludas rytų aukštaičių šnektose taip vadinamas todėl, kad jo stiebas ir lapai labai primena liną (*Linum*). Gludo žiedynas taip pat panašus į lino, tik skiriasi spalva – gludas dažniausiai žydi geltonai, rudai ar rausvai, o linas – žydrai. LKŽe nurodyta, kad gludas *lineliu* dar vadinamas ir Tauragiuose.

Mirta „žiemė“ (*Vinca*). Bendrinėje kalboje *mirta* vadinamas šiltųjų kraštų augalas *Myrtus* (Lietuvoje dažniausiai auginamas kaip kambarinė gėlė). Tarmėse *mirtomis* vadinama daugelis įvairių, turinčių kietus blizgančius lapus, augalų. Vardas gana senas, fiksuotas XVIII–XIX a. (žr. LKŽe). Darželio visžalis augalas žiemė vadinamas *mirta* dėl kietų blizgių lapų, kurių forma ir dydis labai primena tikrąją mirtą (*Myrtus communis*).

Musėlės „kiškio ašarėlės“ (*Briza media*). Šnektose pievų žolė kiškio ašarėlės dar vadinama *patárška*, *patérška*. Plokščios apskritos augalo varputės vieniems panašios į ašaras, kitiems – į lašelius, o štai Panemunėlio krašto žmonės jas lygina su mažyčiais vabzdžiais – muselėmis.

Patárška (*patarskėlė*), **patérška** „kiškio ašarėlės“ (*Briza media*). LKŽe pateikiama ir *patárška*, ir *patérška*, tačiau nė vienas iš šių žodžių nereiškia augalo. Bendrinėje kalboje *patárška* vartojama dviem reikšmėmis: 1) kas daug šneka, tarška; 2) tarški, taškuotai raiba nedėslī višta (DŽ₃523). Panemunėlyje kiškio ašarėlės taip vadinamos

dėl šio augalo mažų plokščių varpučių, kurios pakibusios ant plonų šakelių virpa (tarška) nuo mažiausio vėjelio.

Pinigiukas „blizgė“ (*Lunaria*). LKŽe ši forma neiškelta, bet panašiu vardu – *pinigėliai* – LBŽ ir M. Nydermano žodyne vadinama dirvinė čiuzutė. Abu augalai turi tokį vardą dėl savo apvalių vaisių, kurių forma primena pinigą: čiuzutės vaisius – plokščia, beveik apskrita ankštarėlė, o blizgė vasaros pabaigoje išaugina taip pat plokščias apskritas sėklų dėžutes.

Puodynýtė „lūgnė“ (*Nuphar*). LKŽe priesagos variantas *puodynėlė* „lūgnės“ reikšmė užrašytas iš rytų aukštaičių (Tvėrečiaus, Kirdeikių), forma *puodynýtė* LKŽe neiškelta. Lūgnė taip vadinama todėl, kad jos vaisius – ąsotėlio (puodynýtės) pavidalo nesultinga didelė uoga.

Rožýtė 1) „dirvinis vijoklis“ (*Convolvulus arvensis*); 2) „pelargonija“ (*Pelargonium*); 3) „darželinė rožūnė“ (*Lavatera trimestris*). Bendrinėje kalboje *rožėlė* dažniausiai vadinamas rožės pavidalo puošybos elementas (ši reikšmė nurodoma visuose DŽ leidimuose). Gyvojoje kalboje priesagų vediniai, turintys šaknį *rož-*, žymi daugelį augalų, kurių žiedyno forma ar spalva bent kiek primena visiems gerai žinomą augalą – rožę (*Rosa*). LKŽe nurodo, kad LBŽ *rožėlė* vadinama darželinė rožūnė (*Lavatera trimestris*); J. Pabrėžos raštuose taip vadinama dedešva (*Malva*); LBŽ ir Viekšniuose – dirvinis vijoklis (*Convolvulus arvensis*); Užpaliuose – šimtalapis erškėtis (*Rosa centifolia*).

Samanýtė „aitrusis šilokas“ (*Sedum acre*). Augalas taip vadinamas todėl, kad jo šliaužiantys šakniastiebiai lyg samana dengia žemę ir sudaro sąžalynus.

Skambūtis „dailieji auskarėliai“ (*Dicentra spectabilis*). Įprasta šio žodžio reikšmė – prietaisas garso signalams duoti, tas signalas (DŽ₃698). Gyvojoje kalboje *skambučių* vadinami tie augalai, kurių žiedynas panašus į pakibusį ant šakelės varpelį, skambutį. LBŽ ir LFII nurodoma, kad paprastoji pakalnutė (*Convallaria majalis*) vadinama *ángelo skambučiais*, *skambutėliais*. Panašaus žiedyno dailieji auskarėliai įvairiose šnektose gali būti vadinami *auskarėliais* (Kretinga), *pakabučiais* (Biržai) ir pan.

Vėžiukas „miškinė sidabražolė“ (*Potentilla erecta*). Liaudies medicinoje miškinė sidabražolė seniau buvusi pagrindinis vaistas nuo vėžio, tad Aukštaitijoje šis augalas ir vadinamas pagal ligos vardą. LKŽe jis užrašytas tik iš Gražiškių, LKŽK rodo, kad pavadinimas vartojamas ir apie Ąlantą. Gyvojoje kalboje ši sidabražolių rūšis neretai įvardijama šaknimi *dag-*, *deg-*: *dagai*, *dagiukai*, *degimai*, *degimo žolė*, *degsnys* (LBŽ), nes vaistams vartojamos sidabražolės šaknys atrodo kaip apdegusios.

Žibutė „sanpaulija“ (*Saintpaulia*). Daugeliui gerai žinoma kambarinė gėlė sanpaulija šnekamojoje kalboje dažnai vadinama *žibutė*, nes jos žiedų forma ir spalva tokia pati kaip ankstyvos miškų gėlės žibuoklės (*Hepatica*), populiariai vadinamos *žibutė*.

Žirnėlis, **žirniukas** „kvapusis pelėžirnis“ (*Lathyrus odoratus*). Bendrinėje kalboje *žirniukù*, *žirneliù* įprasta vadinti arba mažą žirni, arba vaistų ar karamelės rutuliuką. Kaimo darželiuose nuo seno auginamas dekoratyvinis augalas kvapusis pelėžirnis daugelyje šnektų vadinamas *žirneliù*, *žirnikù*, *žirniukù*, nes visas augalas labai panašus į visiems gerai žinomą maistinį ir pašarinį javą – žirni: šie augalai priklauso tai pačiai ankštinių šeimai, jų žiedynai ir vaisiai mažai kuo skiriasi.

3. Naujieji pavadinimai

Kaip jau minėta straipsnio pradžioje, mūsų dienomis vis daugiau augalų išvežama iš svetimų kraštų. Kartu su jais į tarmes iš bendrinės kalbos patenka ir nauji pavadinimai.

Amerikonkà „galinsoga“ (*Galinsoga*). Neseniai daržuose išplitusi piktžolė Panemunėlyje dar vadinama *rudeninė*, *amerikánska*, *amerikóniška* žolė. Tiek skirtingų vardų todėl, kad šnektos atstovai pastebi vis kitokius šio augalo skiriamuosius požymius. Norėdami pabrėžti galinsogos kilmę, ją vadina *amerikonkà*, *amerikánska*, *amerikóniška* žolė (jos tėvynė iš tikrųjų yra Pietų Amerika, Andų sritis); kiti ją vadina *rudeninė*, nes ši piktžolė pražysta ir ypač išsikeroja rudenį.

Atžagāris „liatris“ (*Liatris*). Nauja darželiuose auginama gėlė taip vadinama todėl, kad jos žiedai išsiskleidžia paeiliui nuo žiedstiebio viršaus iki apačios, t. y. „atžagariai“.

Citrinūkas „svarainis“ (*Cydonia*). Forma nefiksuota nė viename žodyne. Tai visiškai motyvuotas liaudiškas svarainio pavadinimas: svarainio vaisių kvapas, forma ir spalva labai primena citriną.

Dagīlis „zunda“ (*Eryngium*). Zunda – pajūrio kopų augalas, darželiuose pradėtas auginėti ne taip seniai. Nežinant tikrojo pavadinimo, ji imta vadinti bendresniu vardu *dagīlis*, kuriuo tarmėse dažniausiai vadinami dyglius turintys augalai: dagys (Švenčionys, Šakyna, Joniškėlis, Panevėžys), usnis (Švenčionys, Naujamiestis – LKŽe).

Gladiōlas, **gladiōlė** „darželinis kardelis“ (*Gladiolus communis*). LKŽIII392 *gladiōlė* pateikiama tik iš raštų (forma *gladiōlas* iš viso nenurodoma); iš tarmių šis žodis neužrašytas, nors dabar jis daugelyje vietų žinomas ir vartojamas (išmoktas iš raštų). Tai lotyniško vardo *Gladiolus* sulietuvinintas variantas.

Karpýtlapis „monstera“ (*Monstera*). Panašiai monstera vadinama ir Švenčionyse – *karpýtalapiu* (LKŽe). Panemunėlio šnekteje ši gėlė dar vadinama *fiolėnda*, *fiolėndru* (panašios į monstera kambarinės gėlės *filodendro* sulietuvinintas lotyniškas vardas *Philodendron*). *Karpýtlapio* vardu monstera vadinama dėl plačių karpytų lapų.

Margalāpis „melsvė“ (*Hosta*). LKŽe pateikiamas tik būdvardis *margalāpis*, -ė „turintis margus lapus“. Šiuo metu darželiuose auginamos melsvės aukštaičių šnektose dažniausiai vadinamos *margalāpais* (LKŽK šis vardas užrašytas iš Krinčino ir Vaškū). Šnektose gėlė taip vadinama dėl margų lapų (skirtingų veislių melsvės turi žalius, geltonus, geltonais ar baltais pakraščiais arba baltai dryžuotus lapus).

Primūlė „raktažolė“ (*Primula*). Panemunėlio šnekteje raktažolė dažniausiai vadinama *rakteliū*, *petriukū*. LKŽe nurodoma, kad *primūlė* užrašyta tik iš „Tarptautinių žodžių žodyno“. Šnekteje žodis išmoktas iš raštų, tik pakeistas jo kirčiavimas. Pvz., visuose penkiuose DŽ leidimuose šalia *raktāžolės* pateikiama ir *primūlė*.

Šinija, **žinija** „gvaizdūnė“ (*Zinnia*). Šnekteje labiau paplitęs variantas *žinija*. LKŽe *šinijos* iš viso nepateikia, o *žinija* fiksuota M. Nydermano žodyne ir LBŽ. Antroje DŽ leidime *žinija* išsamiau paaiškinta, vėlesniuose leidimuose ji tik nurodoma į *gvaizdūnę*. LKŽK šis pavadinimas užrašytas iš šiaurės panevėžiškių. Vardas yra lotyniškos kilmės (plg. lot. *Zinnia*).

Kaip matyti iš čia pateiktų duomenų, Panemunėlio šnektos leksika yra labai turtinga ir vaizdi. Tuo galima įsitikinti patyrinėjus vieną įdomią semantinę žodžių grupę – augalų vardus.

Straipsnyje plačiau nebuvo aptarti augalo rūšį nusakantys vardai, tad čia paminėtina bent keliolika tokių pavadinimų. Pagrindinis tokių junginių dėmuo nurodo augalo gentį, o priklausomasis – rūšines ypatybes, pvz.: juodoji aviėtė „paprastoji gervuogė“ (*Rubus caesius*), laukinė balsaminė „puošnioji begonija“ (*Begonia semperflorens*), netikrasis čiobrelis „paprastoji juodgalvė“ (*Prunella vulgaris*), piktoji dilgė „gailioji dilgėlė“ (*Urtica urens*), baltoji dilgėlė „baltažiedė notrelė“ (*Lamium album*), didysis dobilas „raudonasis dobilas“ (*Trifolium pratense*), rūžavas dobilas „švedinis dobilas“ (*Trifolium hybridum*), geltonieji dobiliukai „geltonžiedė liucerna“ (*Medicago falcata*), miško konvėlija „baltašaknė“ (*Polygonatum*), geltona lelijytė „lūgnė“ (*Nuphar*), kvėpianti mėta „garbanoji mėta“ (*Mentha crispa*), laukinė mėta „dirvinė mėta“ (*Mentha arvensis*), kinų rōžė „kinrožė“ (*Hibiscus rosa-sinensis*), žieminė rōžė „piliarožė“ (*Althaea*), japoniška rožytė „blizgė“ (*Lunaria*), kambarinė rožytė „juostuotoji pelargonija“ (*Pelargonium zonale*), baltoji žibūtė „baltažiedė plukė“ (*Anemone nemorosa*), laukinis žirnikas „vikis“ (*Vicia*).

Panemunėlio šnekoje užrašyti augalų vardai dažnai būna gana aiškios semantinės ar darybinės motyvacijos. Neretai patys pateikėjai, kalbėdami apie augalų vardus, stengėsi nurodyti, kodėl jie būtent taip vadinami. Galima būtų paminėti daugybę tokių pavyzdžių: „Vadina amerikanka, kad ją atvežė botanikos sodan prieš karą Kaunan [iš Amerikos]“ (Vilių k.). „Atžagaris, jis taip reikia vadint. Pradedu žydėt, va, viršūnė, ant apačių eis vėlyn [žiedai]“ (Panemunėlis). „Mes tai čiulpikais vadindavom. Na, nežinau, gal jie ten saldūs. Va, kai ištrauki [žiedlapį]“ (Vilių k.). „Piktoji dilgė, va, piktoji. Kitoniška. Tai sako, šitom jau geriausia plaukai plaut, jos labai dilgina“ (Vilių k.). „Kauliašaknis, žydi kaip va baltai. Jį iškasa, šaknis jo yra. Čia tik žiedai jo. Reikia iškast ir sutarkavot ir aprišt. Tai va, kai skauda, kai kam nors lūžę būna [kaulai], ilgai skauda, tai apriša, tai greičiau sugyja“ (Vilių k.). „Koreliniai [jurginai] kaip koriukai, maži žiedukai“ (Panemunėlio geležinkelio stotis). „Liliputėliai [jurginai] labai balti buvo, labai nedidukai, va tokie apvali“ (Panemunėlio geležinkelio stotis). „Nuo nužiūrėjimo gi padožolė būdavo, kiaulim jeigu yra kirminų [duoda] arba vaikam“ (Vilių k.). „Peliakiai vadina juos, peliakiais. Tokios rūžavos, gražios [gėlės], maskatuoja žiedelis viršuj, o čia [viduryje] kaip ir pelės akytė“ (Panemunėlio geležinkelio stotis). „Geltonai žydi, vaistai nuo šašų. Matai, kaip būdavo visoki; seniau gi būdavo ir spuogais užsikrėtę, visokiais perkūnais, nuberti tokiais šašais būdavo [vaikai], net kaip ir pūlinuoja. Piktašaši nuskina, patepa ir viskas [prašina]“ (Vilių k.). „Rasakiliai, ant jų rasa blizga“ (Vilių k.).

Sutrumpinimai

brus. – baltarusių

lenk. – lenkų

la. – latvių

lot. – lotynų

rus. – rusų

s. lenk. – senovės lenkų

vok. – vokiečių

vok. dial. – vokiečių tarmių

Literatūra

BVŽ – *Botanikos vardu žodynas*, sud. R. Jankevičienė, Vilnius, 1998.

DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, DŽ₁ – I leid., atsak. red.

J. Kruopas, Vilnius, 1954; DŽ₂ – II pap. leid., atsak. red.

J. Kruopas, Vilnius, 1972; DŽ₃ – III pat. ir pap. leid., vyr. red.

- S. Keinys, Vilnius, 1993; DŽ₄ – IV leid., vyr. red. S. Keinys, Vilnius, 2000.
- Jakaitienė E. *Lietuvių kalbos leksikologija*, Vilnius, 1980.
- LBŽ – *Lietuviškas botanikos žodynas*, red. J. Dagys, Kaunas, 1938.
- LF – *Lietuvos TSR flora*, red. M. Natkevičaitė-Ivanauskienė, Vilnius, 1959–1980, t. 1–6.
- Lietuvių kalbos tarmės (Chrestomatija)*, sud. E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas, B. Vanagienė, A. Vidugiris, red. E. Grinaveckienė, K. Morkūnas, Vilnius, 1970.
- Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius, 2004.
- LKAI – *Lietuvių kalbos atlasas. Leksika*, atsak. red. K. Morkūnas, Vilnius, 1977, t. 1.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / redaktorių kolegija: G. Naktinienė (vyr. redaktorė), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė; Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. – www.lkz.lt.
- LKŽK – *Lietuvių kalbos žodyno Papildymų kartoteka*.
- Markevičienė Ž. *Aukštaičių tarmių tekstai*, Vilnius, 1999–2001, d. 1–2.
- VA – *Vaistiniai augalai*, vyr. red. J. Pipinys, Vilnius, 1973.
- VAA – *Vaistinių augalų auginimas*, sud. J. Jaskonis, Vilnius, 1983.
- Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius, 1966.

Dėl vienos retos pavardės

Donatas Papaurėlis

Padidėjęs susidomėjimas mūsų krašto praeitimi skatina grįžti ne tik prie istorinių tautos šaknų, bet pirmiausia daugiau sužinoti apie savo gimtojo kaimo praeitį, apie savo pavardės kilmę. Man visada nedavė ramybės noras atsakyti į klausimą – kas mes ir iš kur atėjome?

Rašant apie savo pavardę smalsumas nugali kuklumą. D. Karnegis (Dale Carnegie) yra pasakęs: „*Kiekvienam žmogui jo vardas ir pavardė yra gražiausi ir reikšmingiausi žodyno žodžiai*“. Šiame rašinyje ir norėčiau kiek plačiau pažvelgti į mūsų krašto praeitį ir retos pavardės ištakas.

Lietuvoje šimtais skaičiuojami Adomaičiai, Kazlauskai, Paulauskai... Panemunėlio apylinkėse dažnai sutinkame Adomonius, Bitinus, Čypus, Jasiūnus, Kubilius, kurių pavardės kilmę paaiškinti nėra sunku. Tačiau *Papaūrėlio* pavardę labai retai teišgirsi. Sena, unikali savitu maloniu ir šiek tiek neįprastu skambesiu, ji paplitusi Rokiškio krašte, Panemunėlio ir Rokiškio parapijoms priklausiusių Moškėnų, Sėdžiūnų, Spiečiūnų, Iciūnų kaimuose, o pavardės ištakos – Panemunėlio parapijos Sėdžiūnų kaimas. Rokiškio parapijoje, mano gimtajame Iciūnų kaime, Papaurėliai atsirado 1899 metais, kai iš Moškėnų kaimo užkuriomis atėjo mūsų senelis į be brolių likusį Deksnų ūkį ir vedė Barborą Deksnytę¹.

Spiečiūnų kaimo Papaurėliai savo kilmę taip pat sieja su kaimynystėje esančiu Sėdžiūnų kaimu. Tai patvirtina ir įrašai bažnyčios metrikų knygoje².

Senieji Moškėnų kaimo Papaurėliai tvirtino, kad jų giminei pradžią davė iš Sėdžiūnų kaimo atėjęs vienas iš Papaurėlių sūnų. Ši šaka buvo gana gyvybinga ir plačiau išsiplėtojo. Pagal 1858 metais atliktą reviziją³ Moškėnų kaime gyveno 21 žmogus šia pavarde. XX amžiaus pradžioje Moškėnų kaime dar buvo trys Papaurėlių sodybos, vėliau dvi, o šimtmečio pabaigoje tik viena – Jono Papaurėlio.

Dabar Moškėnų kaime nuolat gyvenančių Papaurėlių neliko. Prieš kelerius metus, mirus paskutiniam sodybos šeiminkui, dešimtą dešimtį įpusėjusiam Jonui Papaurėliui, tik jo sūnus Kazimieras, pats gyvendamas Rokiškyje, tęsia pavardės istoriją, jos tradicijas, sėkmingai ūkininkauja Moškėnuose, vasaromis sukviečia bendrapavardžius gimines.

Remiantis bažnyčios metrikų knygomis⁴, galima teigti, kad apie 1815 metus Sėdžiūnų kaimas buvo vienas didžiausių šiose apylinkėse, jame buvo vien tik Papaurėlių trys sodybos ir gyveno per trisdešimt tokia pavarde žmonių. Nors dabar šis kaimas beveik sunykęs, jame liko vos trys sodybos, kuriose gyvena po vieną, bet jau kitomis pavardėmis, žmogų, man jis yra labai svarbus ieškant pavardės ištakų. Vėliau, prasidėjus intensyvesnei žmonių migracijai, Papaurėlių atsirado ir kitose Lietuvos vietovėse, bet visų kilmė neabejotinai yra viena – Panemunėlio kraštas, Sėdžiūnų ir Moškėnų kaimai.

¹ Panemunėlio, Rokiškio parapijų bažnytinės metrikų knygos, 1899–1905 m., *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 669, ap. 1, b. 1307, l. 15.

² *Ten pat*, 1802–1818 m., f. 669, ap. 1, b. 2167, l. 314.

³ 1858 m. valstiečių revizija – Kavoliškio dvaras su kaimais, LVIA, f. 1262, ap. 1, b. 53, l. 175–211.

⁴ Panemunėlio, Rokiškio parapijų bažnytinės metrikų knygos 1802–1818 m., LVIA, f. 669, ap. 1, b. 2167, l. 314.

Seniausias rašytinis šaltinis, kuriame paminėta Papaurelio pavardė – 1740 metų Kavoliškio dvaro inventoriaus patvirtinimas ir sutartis, kuria Jadvyga Pliaterienė parduoda Kavoliškio dvarą Eberhardui Livenui. 1740 metų liepos 18 d. rašytame dokumente⁵ minimi Sėdžiūnų, Spiečiūnų, Novikų, Pyrągių kaimai su Kavoliškio dvarui priklausančiais valstiečiais ir jų turtu. Dokumente rašoma, kad Sėdžiūnų kaime gyvena Jonas Papaurelis su žmona, turi du sūnus – Joną ir Jurgį, dvi dukras (vardai neminimi), trylika raguočių, dešimt avių, septynias ožkas, septynias kiaules, du arklius ir daug kito turto.

Minimos Jono Aleksiejaus, Symono Meškio, Stepono Tvirkučio, Juozo ir Motiejaus Zavišų ir kitos pavardės. Bet daugiau pavardžių, kurių struktūra ir daryba (priešdėlis, priesaga) būtų panaši į Papaurelio pavardę, nėra.

Beieškant istorinių dokumentų, atsirado galimybė pagal bažnytines metrikų knygas⁶, kaimų gyventojų sąrašus⁷ patikslinti pavardės paplitimą ir trimis kartomis praplėsti giminės medį.

Jaunesniojo Jono Papaurelio sūnaus Jurgio šeimoje gimė Andriejus ir gyvena Moškėnų kaime (gali būti užrašymo klaida, *Miškiniai* – *Moškėnai*, arba šalia šių gyvenviečių Miškinių vienkiemyje). Bažnytinėse knygose minimas ir Pyrągiškių vienkiemis. Andriejaus sūnus Kazimieras Papaurelis, gimęs 1788 metais, 1816 metais jau Moškėnų kaime vedė Oną Tuskutę ir 1818 metais susilaukė sūnaus Stanislovo. Stanislovas 1851 metais buvo vedęs Marijoną Bareišytę, turėjo gausią šeimą ir gyveno 90 metų. Stanislovo šeimoje 1859 metais gimė mano senelis Pranas Papaurelis, kuris 1899 metais iš Moškėnų kaimo atėjo užkuriomis į Rokiškio parapijos Ičiūnų kaimą, Barboros Deksnytės ūkį. Turėjo du sūnus: vyresnįjį – mano tėvą Juozą, gimusį 1900 metais, jaunesnį – Joną ir dukterį Emiliją. Juozas 1938 metais vedė Emiliją Liepinytę, turėjo mus: du sūnus – Donatą ir Osvaldą – ir dukrą Iną. Mano sūnus Nerijus augina jau dešimtos kartos atžalas – dukras Paulę ir Gustę Neriją.

Kaip paaiškinti tokį neįprastą pavardės skambesį, su kokiais žodžiais ji siejama, iš kur ji atėjusi? Neretai dėl šios pavardės tenka susidurti su šiokiomis tokiais keblumais. Ją ištarus pirmąkart girdinčiam raštininkui, reikia net kelis kartus pakartoti arba raiškiai, paraidžiui ištartai, kad teisingai užrašytų. Rašydami pavardę dažnai iškraipo ir patys mūsų tautiečiai. Už Lietuvos ribų, rusakalbiuose kraštuose, kartais paklausia, ar ne graikiška mano kilmė ir ar aš ne iš Graikijos?

Svarbi dar viena detalė. Ši pavardė turi net tris variantus, skirtingai tariamus: *Papaūrėlis*, *Papaūrelis*, *Papáurelis*. Pasitaiko dar ir – *Papaūris*, *Papaurjys*.

Pastebėjau, kad mano pavardė 1940 metų metrikų knygoje Rokiškio rajono CBAĮ biure rašoma su *e* (be taško). Internete radau *Papaurelio* pavardę. Tai – Kanadoje gyvenantis architektas, emigravęs iš Moškėnų kaimo. Lietuviškuose kompiuterio tekstuose rašoma tik *é*, todėl pavardės paieškos skirtingos.

„Lietuvių pavardžių žodyne“⁸ apie šią pavardę tėra kuklios žinios: nurodoma, kad Kamajų apylinkėse pavarde *Papaūrėlis* yra 1 šeima, Panemunėlio apyl. – 5, Rokiškio – 6 (4 žmonės

⁵ LVIA, SA 13916, l. 342–346.

⁶ LVIA, f. 516, ap. 25, b. 326; f. 669, ap. 1, b. 1152; b. 1307, l. 314; ap. 1, b. 1, l. 15.

⁷ 1898 m. Rusijos imperijos gyventojų surašymas, LVIA, f. 768, ap. 1, b. 48, l. 2.

⁸ *Lietuvių pavardžių žodynas, L-Ž* (toliau – LBŽ, L-Ž), Vilnius, 1989, p. 391.

vadinami ir *Papauris*, -*ỹs*). Lietuvoje iš viso yra 12 šeimų tokia pavarde. Pateikiamas ir variantas *Papaurėlis* (Troškūnai, Anykščių r.). Pavardės kilmė, pasak žodyno, ne visai aiški. Palyginimui pateikiama *Paurai* (kaimas Šilutės r.), *Paūriškiai* (kaimas Anykščių r.) ir latviškos pavardės *Paure*, *Pauris*, *Pauriōš*.

Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje kaupiamoje istorinių asmenvardžių kartotekoje nerasta iš minėtų vietų užrašytų tokių ar panašių pavardžių.

Teko pasiteirauti mokslininkų nuomonės. Kaip aiškina Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus darbuotojas Laimutis Bilkis, tikrai, autentiškai apie Kāmajus, Panemunėlį, Rokiškį paplitusi pavardė turėtų būti kirčiuojama *Papaūrėlis*. Tai rodo ir Lietuvių pavardžių žodyno ir pavardžių kartotekos duomenys. Kokia yra pavardės *Papaūrėlis* kilmė? Manychiau, sako L. Bilkis, galimos dvi versijos. Tai gali būti asmenvardis, sudarytas iš priešdėlio *pa-*, šaknies *paur-* ir priesagos *-ėl-*. Tokią galimybę paremia faktas, kad Kamajū apylinkėse užrašyta ir pavardė *Paurỹs*⁹. Pasak L. Bilkio, šią pavardę greičiau reikėtų kildinti ne iš liet. *paūrinti*, *paūryti* (godžiai valgyti), bet sieti su latvių *paūre*, *paūris*, *pauris* (viršūnė, pakaušis, kaukolė, kakta). Tokiu atveju galima paaiškinti ir priešdėlio *pa-* atsiradimą: *pa-* *paur-* reikšmė galėtų būti „pa- kaktė, pa- kaukolė“ ar pan. Šaknį *paur-* K. Būga¹⁰ laiko sena, kilusia iš indoeuropiečių prokalbės. Tačiau K. Būga niekur neužsimena, jog šaknis *paur-* ar *pur-* gali būti sėliška, juolab kad tam nėra kalbinių argumentų, nes sėlių palikimu lietuvių kalboje laikoma: vietovardžių priesagos *-asa*, *-esa*, *-asas*, *-esas*, *-aja*, *-ykštis*, *-ėta*, *-ėtas*, *-intas*; priebalsis *s* vietoj liet. *š* (Āpsas, Sirvetà), *z* vietoj *ž* (Zārasas, Ērvėtas), *c*, *č* vietoj minkštųjų *k*, *g* (Čēdasas, Čičirỹs); sėliškomis laikomos ir kai kurios vietovardžių šaknys, bet šaknis *paur-* nelaikoma sėliška.

Anot L. Bilkio, pavardė *Papaūrėlis* gali būti dėl metatezės (garsų sukeitimo vietomis) atsiradusi iš liet. žodžio *paūparis*, *-ė*, *pauparỹs*, *-ė* (po muges keliaujantis smulkių daiktų prekiautojas), juolab kad pavardė turi variantus *Papaūris*, *Papaurỹs*. Mokslininko nuomone, kuri iš šių kilmės versijų teisingesnė, gali padėti nustatyti pavardės užrašymai istoriniuose šaltiniuose. Nepatvirtindamas mano teiginio dėl sėliškos pavardės kilmės, L. Bilkis teigia, kad remiantis bendrosiomis asmenvardžių kilmės tendencijomis ir kitais kalbiniais argumentais, kol kas galima tik spėlioti, kokio yra pavardės *Papaūrėlis* kilmė.

Vertingų pasiūlymų pavardės ištakų paieškoms pateikė akademikas Vytautas Mažiulis. Anot mokslininko, reikia atsargiai spėti apie pavardės sėlišką kilmę. Ieškant ištakų, svarbiausia nustatyti vartojimo pradžią ir ieškoti sąsajų su latvių kalba. Lingvistikos ši problema nėra ištirta. Kaip teigia akademikas, pavardė padaryta iš priešdėlio *pa-* ir asmenvardžio *Paurys*. *Paura*, *Purai* gali būti ir vietovardis. Asmenvardžio dalis *-ėl-* – deminutyvinė (mažybinė, maloninė) priesaga – *Papaūrėlis*. Gali būti, kad *-ėl-* nebūtinai mažybinė priesaga. Pagal tos vietos tarmę: *ištėkėjo pa* (po) *Pauriu*. Vaikai buvo vadinami *Papauriais*, *Papaūrėliais*. *Paure* – gali būti kalnelis, aukštuma, o *Paurys* – gyvenantis kalnelio papėdėje ar viršūnėje.

Šiuos mokslininkų argumentus pagrindžia latvių kalbos žodžio *paure* vartoseną, skirtingos jo reikšmės. Apie Baūskę sakoma: *papūrusi galva* – tokia galva, kad net kepurės neuždėsi¹¹.

⁹ LPŽ, L-Ž, p. 411.

¹⁰ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1958, t. 1, p. 332–334.

¹¹ Mülenbachs K. *Latviešu valodas vārdnīca*, red. J. Endzelīns, Rīgā, 1927–1928, t. 3, l. 129.

Pavardės *Paurys* paplitimo teritorija: Kamajai, Užpaliai, Antázavė, Imbradas, Daūgailiai – senoji sėlių gyventa teritorija. Vėlesnio paplitimo čia nenagrinėjame.

Šaknis *paur-* aptinkama Latvijos teritorijoje, Aknystės tarmėje¹².

Paura turi atitikmenų lietuvių ir latvių kalboje, liko gyvenamosios vietos *Paurai* pavadinime ir priskiriamas prie retų asmenvardžių ir iš jų atsiradusių vietovardžių. Tai baltų bendrystės laikų vardai, artimi ir lietuviams, ir kuršiams-latviams, ir pasak Viliaus Pėteraičio, „galima įtarti, jog šie žodžiai yra kuršių ar kuršių-latvių kilmės“. V. Pėteraitis, aprašydamas 1939 m. tyrinėtą senas priemario kapinaites, išskaitė originalia kalba užrašytą pavardę *Paura*¹³.

Vandenvardis *Paura* anksčiausiai užrašytas 1384 m. aprašant kelią iš Tapiau į Tilžę, Ragainę, kur rašoma: „...nuo Mėlaukio 1 mylia iki Paurės upės, per ją reikės keltis. Nuo Paurės iki Osos upės reikės kelią valyti“¹⁴.

Kokie aidai pasiekė mus jau iš XIII–XIV a. išnykusių sėlių, kurie asimiliavosi su latgaliais ir šiaurės rytų aukštaičiais ir nepaliko savo kalbos rašytinių šaltinių? Jei turime hidronimų, vietovardžių, priskiriamų sėlių kalbai, tai turėtų būti ir asmenvardžių, priklausiusių atskiriems asmenims arba žmonių grupei, patyrusių transformaciją ir vienokiu ar kitokiu būdu pasiekusių mus iš amžių glūdumos. Sėlių, vienos iš lietuviams giminingiausios genties, pavardžių nepastebime pirmiausia todėl, kad mūsų pavardės vėliau susiformavo ir tas procesas buvo ilgas bei sudėtingas. Pagaliau pavardžių ir jų ryšių su sėliais išsamesnių mokslinių tyrinėjimų mūsų istoriografijoje ir kalbos moksle lyg ir nėra. Tikrinių vardų reikšmės nustatymas sudėtingas dalykas ir atsekti, kas iš ko atsirado, labai sunku. Ieškant ištakų svarbiausia nustatyti vartojimo pradžią ir vietą. Istoriniai šaltiniai gana skurdūs. Kilmingųjų žmonių pavardės mūsų krašte atsirado XV amžiuje. Valstiečių pavardės formavosi vėliau, šis procesas vyko dar ir XVI–XVII amžiuje.

1680 m. Kamajų dvaro inventoriuje dauguma valstiečių jau turi vardus ir pavardes, nors Panemunėlio bažnytinėse metrikų knygosose teko pastebėti XIX a. pradžioje padarytų įrašų be pavardės, užrašytas tik vardas (baudžiauninkas Jonas ir pan.), o besituokiančių moterų pavardės net nerašomos¹⁵.

Sėlių pasaulis mįslingas, daug kas neaišku. Pavardės neatsirado iš niekur, gal todėl jų kilmė nevisiškai aiški. Drįstu teigti, kad Kamajų–Panemunėlio–Pandėlio–Neretų–Aknystos rajone sėliškos kilmės pavardžių yra nemažai. A. Simniškytės nuomone, sėlių kultūros požymiai ilgiausiai, net iki XV amžiaus, išsilaiškė Latvijos pasienyje¹⁶.

Neaiški pavardės kilmė ir neapibrėžtumas suteikia galimybę fantazijai. Viena aišku – pagal kilmę *Papaurėlio* pavardė genetiškai lietuviška, baltišką kilmės, iš baltiškų bendrinių žodžių. Pavardė nėra nei slavų, nei germanų kalbų skolinys, nepatyrusi nei lenkinimo, nei rusifikacijos įtakos. 1802–1818 metų Panemunėlio bažnyčios metrikų knygosose¹⁷ dauguma pavardžių lenkinamos, tačiau Papaurėlio pavardė išsiskiria kaip švytintis gintaro gabalėlis – tiksliai fiksuota ir pakartota, be jokių pakeitimų. Deja, pagal lenkiš-

¹² Ancitis K. *Aknīstes izloksne: Izloksnes statika un dinamika ievads, fonetika, morfologija*, Rīgā, 1977, l. 194.

¹³ Pėteraitis V. *Mažosios Lietuvos ir Tvankstės vietovardžiai*, Vilnius, 1997, p. 291, 507, 555, 559.

¹⁴ *Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.)*. Parengė prof. Juozas Jurginis ir doc. Algirdas Šidlauskas, Vilnius, 1983, p. 23.

¹⁵ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 2167, l. 314; ap. 1, b. 1307, l. 15; f. 515, ap. 25, b. 326.

¹⁶ Simniškytė A. Sėliai, *Liaudies kultūra*, 1999, nr. 5, p. 26.

¹⁷ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 2167, l. 314.

kai darytus įrašus nėra galimybės nustatyti kirčio vietos ir priesagos (-ėl- ar -el-) tarimo.

Pavardės paveldime iš kartos į kartą. Jos gali būti asmenvardinės, tautovardinės, vietovardinės, pravardinės, gyvūninės kilmės ir pan. Šiai pavardei atitikmenų ir bendrašaknių pavardžių Panemunėlio apylinkėse nėra. Dauguma šio krašto pavardžių, kurių kilmė nesunkiai paaiškinama, matyt, atsirado vėliau. Galbūt ši pavardė vėliau, daugėjant žmonių, gavo patroniminę priesagą -ėl-: *Papaūrys* – jo sūnus *Papaurėlis*. [Esant keliems žmonėms bendru asmenvardžiu, *Papaurėliu* pavadintas linksmas, malonus žmogus, nedaug žemės turintis, o gal ir vargšas, *Papaurėliu* – rimtas, santūrus, garbingas, amžiumi vyresnis.]

Tiksliau paaiškinti šiuos samprotavimus gali padėti seniausi pavardės užrašymai istoriniuose šaltiniuose, kurių paieškos ne visada sėkmingos. Tačiau kai manęs paklausia, kodėl mano pavardė tokia reta, negirdėta, atsakau, kad tai lietuviška, aukštaitiška, sena sėlių krašto pavardė.

TAUTOSAKA

Ižanginiai pamąstymai

Povilas Krikščiūnas

Keistai vingiavo tautosakos rinkėjų keliai Panemunėlio apylinkėse. Viltینگai nuteikia pati pradžia, vedanti į 1892 metus. Lietuvių mokslo draugijos rankraščių kolekcijoje, saugomoje Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, yra A. Trečioko 20 dainų tekstų rinkinys¹. Jame nurodyta, kad kelios dainos minėtais metais užrašytos Panemunėlio apylinkėse. Ten pat atsidadūrė ir sąsiuvinis su dviem Marcelės Kubilytės užrašytomis pasakomis². Kada jos nugirstos, nenurodyta. Tik žinoma, kad jos pasektos Tindžiūlių k.

Tokie yra pirmieji Panemunėlio tautosakos pėdsakai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne. Deja, vėliau ja domėtasi vangokai. Tik 1935 m., keliaudamas po Rokiškio ir Zarasų apskritis, keletą dainų iš Uršulės Narbutienės užrašė Jonas Bielionis.

Gerokai didesnis Jurgio Dovydaičio laimikis. Tiesa, dirbta daugiau Vilniuje, o ne Skirū k., kur gyveno pateikėja Marijona Rimšienė. 1959 m. Vilniuje dirbusi moteriškė žinomam tautosakos užrašinėtoji papasakojo apie Panemunėlio apylinkių vestuves, padainavo maždaug 200 vestuvinių dainų³. Tiesa, ne viena jų apraše pakartojama, tad ir magnetofono juostoje įrašyta ne po kartą. Kaip bebūtų, šis rinkinys ir dabar lieka nepralengiamas Panemunėlio apylinkių vestuvinių dainų šaltinis.

Jį aplenkė tik Vilniaus universiteto kraštotyriminkų ramuvos kompleksinės ekspedicijos dalyviai. Ekspedicija Panemunėlyje ir jo apylinkėse dirbo 1979 metų rugpjūčio pirmojoje pusėje. Tautosakos rinkėjams vadovavo buvusi ramuviškė, tuometinė Daugų vidurinės mokyklos mokytoja Gražina Meilutytė. Didžioji dalis užrašinėtojų – studentai lituanistai, išklausę specialius tautosakos kursus, dalyvavę bent vienoje tautosakos rinkimo ekspedicijoje. Kelios nešiojamais magnetofonais aprūpintos rinkėjų grupės surankiojo nemažą žodinės liaudies kūrybos derlių: 3830 įvairių žanrų tautosakos kūrinių, etnologijos faktų ir aprašų, kitokios medžiagos. Tokia kolekcija verta atidesnio leidėjų bei tyrinėtojų dėmesio. Natūralu, kad būtent ja pasiremta rengiant skyriaus publikacijas, rašant straipsnius.

Be šios kolekcijos tai padaryti vargu ar būtų buvę įmanoma. Ankstesnė ir vėliau fiksuota medžiaga pasitarnavo tik kaip

¹ LMD I 1014.

² LMD I 517.

³ LTR 4821.

papildomi faktai konkrečioms teiginiam iliustruoti ar įrodyti.

Vėlesnė medžiaga – Vilniaus pedagoginio universiteto studentų tautosakos praktikos darbai. Jiems vadovavo prof. Stasys Skrodenis. Tai Lauros Sprundzevičiūtės⁴, Renatos Lebedevos⁵, Živilės Etevičiūtės⁶ rinkiniai, rodantys tolesnę dainų ir dainavimo tradicijos kaitą Lietuvos kaime.

Peržiūrėjus turimus rinkinius išryškėjo itin didelė rašto kultūros įtaka dainuojamajai tradicijai. Kai kurie užrašinėtojai teigė, kad dėl didelio vietinių žmonių „mokytumą“ tradicinių dainų buvo sunku užrašyti. Vyrauja didaktinės, literatūrinės kilmės dainos, romansai. Tačiau jų variacijos nežymios, repertuaras nėra gausus. Mąstyta apie galimą tokios kūrybos, kaip tipiškos tam tikram laikotarpiui, publikaciją, tačiau vėliau šios idėjos atsisakyta. Apsispręsta skelbti daugiau pasakojamosios ir trumpųjų pasakymų tautosakos. Juolab kad ir užrašyta jų ne ką mažiau už dainas. O pagarba dainoms atiduodama prisimenant ryškesnius pateikėjus, bandant atkurti sutartinių giedojimo kontūrus ir aptariant pasitaikiusius vietinius ypatumus senojoje tradicijoje.

Taip savo buveinę 1979 metais paženklino Vilniaus universiteto studentai kraštotyriminkai. P. Krikščiūno nuotr. Iš asmeninio albumo

⁴ VPUTR 901(47–61).

⁵ VPUTR 701(80–109).

⁶ VPUTR 995.

Iš pagalbinių tautosakininkės užrašų

Nijolė Navikaitė

Su bendramoksliais ir bendraminčiais 1979 metų rugpjūtį Panemunėlio apylinkėse rinkau tautosaką. Lankiau Juřkupių, Ažūmiškio, Skirū, Kraštū, Pašiliū ir Kraūpių kaimus.

Pats didžiausias iš minėtų kaimų – Juřkupiai. Dar tarpukario laikais ši gyvenvietė buvo žinoma kaip viena ilgiausių Lietuvoje. Jos ilgis – beveik pora kilometrų. Perėję visą kaimą, nepastebimai pateksime į Gučiūnus, jau Salū apylinkėje. Vidury kaimo stovi sena pieninė, o pamiškėje, dešinėje kaimo pusėje, galima aplankyti tvarkingas ir labai senas kaimo kapinaites.

Juřkupiuose gyvena darbštūs, linksmi, savo vertę žinantys aukštaičiai. Dauguma gyventojų jau pensininkai. Kai kurie gerokai senstelėję, visą laiką pragyvenę šiame kaimo. Vidutinis jo gyventojų amžius – 50–60 metų. Teko aplankyti beveik visus šio kaimo gyventojus. Dainų, pasakų, sakmių jiems netrūksta. Ypač gražiomis dainomis nustebino bene seniausia jurkupietė Anelija Pretkuvienė. Nuo jos neatsiliko pasakotojas Juozas Burokas, gyvenantis šio kaimo vienkiemyje, turinčiame net savo pavadinimą – Visapka.

Ir šiame, ir kituose kaimuose labiausiai paplitusios vestuvinės dainos. Pačių dainininkių žodžiais tariant, jas labiausiai ir mėgdavo, dažniausiai dainuodavo. Gal dėl to jos ir išliko ilgiausiai. Dar ir dabar* per vestuves mėgstama apdainuoti svotus, pravirkdyti dainomis jaunąją. Iš darbo dainų atsimenami tik šienapjūtės valiovimai, kuriuos „traukdavo vyrai“. Jų dabar jau nebedainuoja. Kalendorinių apeigų dainų aptikti iš viso nepavyko.

Iš sakmių labiausiai paplitusios sakmės apie aitvarą. Vieni juo tiki, kiti juokiasi iš jo, tretį – trauko pečiais. Bet kiekvienas senesnis žmogus tvirtina, kad apie juos yra girdėję, nors matyt nė vienas nematė.

Paprašius papasakoti apie velnius, pasakoja tikrus atsitikimus, kuriuos išaiškinus iki galo paaiškėja, kad tai buvęs ne velnias, tas mitinis, o kokia ožka, skabanti kapinėse vainikus, žmogus, skubantis namo, ar koks šviesulys. Tad žmonės nelabai jais ir tiki, velniai jiems daugiausia pajuokos objektas ir su juo susiję juokingi nutikimai.

Jonas Bitinas. Lino raižinys pagal vestuvinę liaudies dainą „Ko nuliūdai, sesute“

Apybraiža rašyta 1979 metais. Sk. red. pastaba.

Populiariausia pasaka – apie tris brolius. Visos jos baigiasi laimingai ir nugali, aišku, kvailys.

Ažumiškio kaimas yra tuojau pat į kairę nuo Jurkupių, prie Salų vieškeliuko. Jį sudaro kelios sodybos, prisišliėjusios prie Salāgario miško. Kaime gyvena dvi dainininkės – O. Sakalienė ir S. Gimbutienė. Jos puikiai susidainavusios ir moka daug dainų. Pačių seniausių jau nemoka, bet ir dainuodamos romansus sužavi gražiu jų pateikimu.

Skirų, Kraštų, Pašilių, Kraupių kaimai yra jau į kitą pusę nuo Panemunėlio. Kaimeliai eina vienas po kito, juose vos po kelias sodybas, po kelis gyventojus. Jie jau gana senyvi. Visi puikūs pasakotojai ir dainininkai. Anot J. Buroko, jis gališ papasakoti tiek pasakų, „*kad atsibos tris dienas klausytis*“. Mat dar mažam esant žiemos vakarais jų trobon pas tėvą rinkdavosi vyrai, politikuodavo, pasakodavo įvairius atsitikimus, sekdavo pasakas. O jis vis klausydavo, dėdavosi į galvą.

Pasakoti jas pradėjo jau sulaukęs penkiasdešimties metų, kai susilaužė koją ir vos ne metus išgulėjo lovoje. Kai susirinkdavo vyrai jo aplankyti, jis, „*pristigus kalbas*“, pradėdavo berti pasakas. Daugiausia mėgsta anekdotus ar linksmesnes pasakas: „*Gyvenimas ne toks jau linksmas, tai kam čia da liūdnas pasakas nešioti?*“

Įdomu ir tai, kad dauguma šių kaimų gyventojų mėgo kurti eilėraščius. Visi jie parašyti prieš Antrąją pasaulinį karą. Ar tai buvo mados žodis, ar kas, jie negali paaiškinti. Tik kad visi rašė, ko ir jiems neparašius?

Ilgai ir šviesiai prisiminsiu šių kaimų žmones. Nenusileido jie vienas kitam aukštaitišku vaišingumu, paprastumu, nuoširdumu. Mielai visad iškalbėdavo, išdai nuodavo visa, ką žinojo. Baigdavo – sakydavo „*nebežinau*“. Ir aišku būdavo, kad tikrai nebežino.

Ko nenugirdo mikrofonas

Gražina Mališauskienė (Meilutytė)

„Įsimylėjau ir tebemyliu“

Viena iš Panemunėlio geležinkelio stoties etnografinio ansamblio dainininkių Elena Vaštakienė gyvena miestelio gale, netoli geležinkelio pervažos, nedideliame mediniame namelyje. Palangėje tvarkingas darželis. Šeimninę radome lyginančią užuolaidas – mat ji mėgstanti švarą, todėl ir skalbianti dažnokai. Gal meilė švariam drabužiui užsiliko dar nuo tų laikų, kai ji, jauna siuvėja, puošdavo Kazliškio apylinkės žmones naujais siuviniais?

Elenos mama iš Šetėkšnių kaimo, bet ji pati gimusi Kazliškio apylinkėje. Baigė Kazliškio pradinę mokyklą, kur dirbo mokytoja Šeškauskienė. Baigusi mokyklą siuvėjavo, o 1939 m. ištekėjo ir išsikėlė Papilėn. Paskui, likusi našle, vėl atvažiavo į Panemunėlio geležinkelio stotį, dirbo MTS valgykloje, ištekėjo antrąkart. Dabar ir gyvena su vyru. Vienas sūnus gyvena kartu, o kitas su savo šeima Vilniuje.

Klausėmės moteriškės kalbos ir stebėjomės jos turtingumu. Beje, ji ir pati tai žinojo. „Aš tai galiu visą gyvenimą, kad nepradėčiau rašyt, kaip Žemaitė. Man taip klodavos eilutės, taip dėdavos mintys, kad, rodos, tik rašyk ir rašyk...“ Nors baigusi vos tris klases, labai mėgo skaityti. „Aš skaitydavau prie mėnulio šviesos. Skaičiau Žemaitės, Lazdynų Pelėdos knygas...“

Dar viena didelė jos gyvenimo meilė – daina. „Ejom rugius pjovę, dainavom, linus rovę, dainavom, šieną grėbę – dainavom. Ir įpratau prie dainos, įsimylėjau ir tebemyliu. Bažnytiniam chore giedojau, pavasarininkuose buvau. Ir gegužines rengdavom, ir vakarėlius. Mes su daina visur ejom, ne kaip dabar jaunimas. Jis dabar labai nuskriaustas“, – įsijautusi aiškina mums moteris ir pradeda pasakoti, kaip ji rašiusi pareiškimą ir siuntusi į Vilnių, kad įsteigtų miestelyje kultūros namus, kaip ji agitavusi moteris susiburti į ansambliuką ir padainuoti. O pati stengiasi prisiminti mums kuo daugiau dainų, turi nemažai jų susirašiusi į sąsiuvinį. LTR 5197(1).

„Tai vėl pasakų reikia?..“

Kai pavargdavome nuo tautosakininkui taip liūdnu atsilabinėjimų „nežinau, nemoku, gal kiti prisimins“, užsukdavome į nedidelę trobelytę prie Degėnių kaimo kelio. Mūsų geroji senutė Anelija Grikėnienė (Aleksiūnaitė) visada pasitikdavo su šypsena. Suradom ją net ir sekmadienį, kai išlytos ir sušalusios, apviltos ant durų kabančių spynų (visi atlaiduose), vėl užsukome pas savo Grikėnienę.

– Tai vėl pasakų reikia?

Žinoma, reikia. Rašom dainas, sakmes, pasakas, mišles, sekamas gudraus senelės žvilgsnio, ir stebimės jos gerumu ir nuoširdumu.

„Man nesiseke labai mokslas, gerai, kad vaikai manęs nepaseke. Ejau vienų žiemų Rabliuos makyklan, ale teip nesiseke, iš kitų nusirašydavau uždavinius ar ką. Užtat dabar nepaskaitau ani kiek. Kaip tas žydas sake: „Nemoku nei skaityt, nei rašyt, mani deda žydų karalium“...“

Klausom labai įprastą seno žmogaus biografiją – sunki vaikystė gausioje šeimoje (du broliai ir dvi seserys), po to varginga moters, užauginusios keturis vaikus, dalia. Klausydamos šmaikščių senutės žodžių įsivaizduojame, kokia ji buvo jaunystėje, todėl kiek nustembame išgirdusios: „*Neidavau nei giedot, nei vaidint. Vakaruškon nueidavau, ale šokt nemokėjau, tai an zaposo pasėdėdavau ir tiek.*“ Tada iš kur tiek istorijų, atsitikimų, iš kur tiek išradingumo? „*Oi, pasakore mama buva, ana pati nemakėja, ale toks senis ataidava, anas paskaita iš knygas, a ana un pometes išmoksta...*“

Sėdim, kol močiutė uždainuoja „*Svečiai begaliai, važiuokit namo*“, bet jau šiek tiek pažįstame gerąją šeiminkę. Todėl dar neskubame, nes dar daug ką išgirsime. Nesvarbu, kad „*...i pečių reiks antrąkart kurt per tas maliodijas...*“

Žavi senosios energija, šmaikštumas. „*Aš pijokus apdainuoju. Inkira mano senis. Pijokus pamatau, tai duris užšauunu.*“

Gyvena Grikėnienė viena, nors vaikai ir anūkai seniai į miestus kviečia. Bet ką tam mieste veiksi? „*Da reikia pasisėt javų, jeigu nenukratysma punčekų šiemet*“, vis juokauja senutė. LTR 5197(2).

„Daug pavažinėjau per gyvenimą...“

Į nedidelį Tindžiūlių kaimą nuėjome jau ekspedicijos pabaigoje. Iš karto visi liepė eiti pas buvusią kaimo mokytoją Jurgelionienę. Nelabai tikėjome kitų patarimais, nes dažniausiai „mokytieji“ būna nekokie tautosakos pateikėjai. Nieko gero nežadėjo ir inteligentiška senutės išvaizda. Gal dėl akinių ar atverstų dainų sąsiuvinų? Tačiau užsisėdėjome pas mokytoją neskaičiuodamos valandų. Nėra kada į laikrodį žiūrėti, kai saktės ir pasakos sekamos atskirais ciklais (apie paukščius, apie žydus, apie kvailą bobą ir pan.). Buvo lengva užrašinėti, nes pasakotoja gerai suprato, ko mums reikia: „*šita iš knygų, šita daina nesena...*“

Atsivėpdama nuo būtų ir nebūtų istorijų, senutė pamažu prisiminė ir savo įdomią ir nelengvą istoriją:

„*Gimiau Vitebske. Tėvelis dar jaunas išvažiava Rygon darbo ieškoti. O mama iš Laukagalii. Už Kamajū yra toks kaimas. Kur tik negyvenom. Gimnazijos šešias klases baigiau Leningrade, o paskui Panevėžy dvejus metus vasaros mokytojų kursuose mokiausi. Mokytojavau nuo penkiolikos metų. Dirbau Laūkupėnuose, Kazliškyje, Kamajiškiuose.*“

„*Da reikia pasisėt javų, jeigu nenukratysma punčekų šiemet...*“ Anelija Grikėnienė 1979 m. savo sodyboje. G. Meilutytės nuotr. LTRFt 6121

Ištekėjau už ūkininko. Linksma buvo vyras, groja an smuika ir korneta. Seniau būdavo kaimi kapela: du smuikai, kornetas, dūda ir bubinas. Aš tai pianinu moku grot polką, valsą. Be gaidų, žinoma. Kazlišky vargonininkas išmakina.

Visų laikų giedodavau un viškų. Vargonininkas organizavo chorą, tai chore dainavau, ir vienai un scenos reikėdavo dainuot. 1925 m. Kaunė buvau Dainų šventėje.

Daug pavažinėju per gyvenimą. Bet labai tikiu į Dievą. Tik per Dievą mes ir grįžom Lietuvon. Turiu sūnų ir dvi dukteris.

Mana vyras buvo viršaitis, todėl septyniolika metų buvam ištremty. Varga matėm.

Kai kviečia kas, praša, tai dar ir padainuoju. Užpernai buvo senoves vakaras mokykloj, tai buvau.“

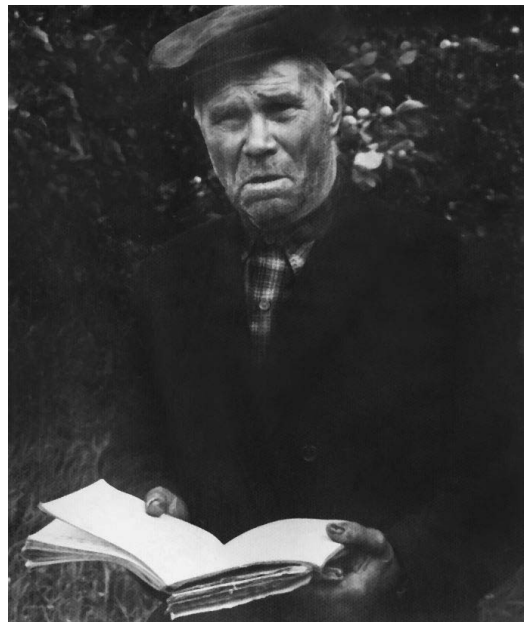
Jurgelionienė ne tik pasakų ir dainų moka. Smulkiosios tautosakos rinkėjos negalėjo atsidžiaugti, užrašiusios iš jos vienos apie du šimtus įvairiausių posakių... LTR 5197(4).

Ilgai neužmiršime gero žmogaus

Leonas Močiekus gimė Lýgumų miestelyje (Pakrúojo r.). Jo tėvas iš Uvainių, o motina iš Laibagalio. Dešimties metų Levuką tėvai atsivežė į Uvainius. Ilgai pie menavęs, vėliau tarnavęs savamokslis Močiekus pagarsėjo kaime kaip keistuolis. Negalėjo žmonės suprasti, kam jis užrašinėja dainas, kam pats kuria eilėraščius, prikuria patinkančias dainas. Nustebome, kai senelis parodė mums dar 1922 m. pradėtą savotišką dienoraštį, kuriame surašytos dainos, eilėraščiai, įdomūs posakiai su tiksliais metrikomis (kur, kada ir iš ko girdėta). Įdomus ir antras sąsiuvinis su iškarpomis iš įvairių laikraščių: patiko koks eilėraštis, tuoj iškirpo ir prisiklijavo. Ypač mėgsta skaityti apie gyvenimo prasmę, apie gyvenimo trumpumą.

„Savo duona gardesnė už svetimus pyragus...“
Genė Jurgelionienė 1979 m. G. Meilutytės
nuotr. LTRFt 6124

L. Močiekus su savo dienoraščiu. 1979 m.
G. Meilutytės nuotr. LTRFt 6127

Jo brolis buvęs geras kaimo muzikantas. Pačiam trūksta gabumų, bet užtat norų labai daug: net ir dabar perka vis naujas armonikas ir mokosi groti. Kaimynai truputį pasišaipto iš jo „tirlinimo“, bet myli už nuoširdumą ir vaikišką užsispyrimą. Juk jis viską išmoko pats. Pats ir eiles kuria.

Gyvena pamiškėje. Troboje nėra elektros, bet su didžiausiu noru eina pas kaimyną, kad galėtų mums įdainuoti savo dainų. Daugelis jo dainų jau žinomos, daugelis literatūriniais tekstais, todėl mes neužrašėme iš jo vertingos tautosakos*. Tačiau ilgai neužmiršime gero žmogaus. Žmogaus, kuris negali gyventi be gražaus poezijos žodžio, be dainos, muzikos. *LTR* 5179(5).

Gražina Meilutytė pasakoja apie surinktą tautosaką per Panemunėlio ekspedicijos aptarimą. 1979 m. A. Petrašiūno nuotr.

* Apybraiža rašyta 1979 metais. Tada vėlyvoji ar literatūrinės kilmės tautosaka laikyta menkaverte ir užrašinėta nenoriai. *Sk. red. pastaba.*

„Dabar jau galima ir pailsėti...“

Nijolė Navikaitė

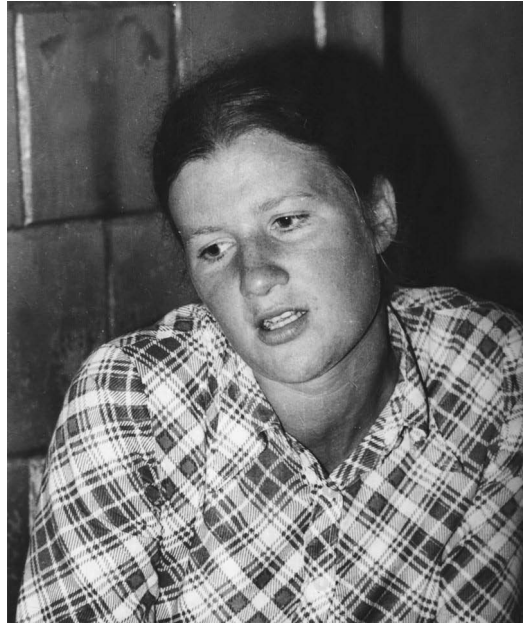
Aneliją Pretkuvienę suradau lovoje:
– Nusidirbau, vaikeli, nusišokau, nusilaksčiau per gyvenimą, dabar jau galima ir pailsėti, pagulėti...

A. Pretkuvienė tikrai daug vargo patyrė per visą ilgą savo gyvenimą. Visą gyvenimą pragyveno Juřkupiuose. Jauna ištekėjo, dešimt vaikų pagimdė, tik penkis užaugino. Žemės turėjo mažai. Visą savo jaunystę tarnavo dvaruose, namuose vos suspėdavo apie savo sklypelį ir vaikus apeiti. Vyras buvo dešimčia metų vyresnis, labai geras, nuoširdus, didžiai mėgo dainuoti. Deja, jau miręs.

Jaunystėje buvo gražiausia apylinkės mergina. Dvare gyvenęs kažkoks užsienietis dailininkas net piešė jos portretą. O jau kitos tokios geros dainininkės toje apylinkėje irgi nebuvo. Visas dainas vesdavo jaunimo susiejimuose, vėliau giedojo bažnyčioje ant viškų, neapsieidavo be jos giedotojai per laidotuves. Ir dabar kai kas dar ateina iš jos išsirašyti dainų, kurias galėtų padainuoti vėliau per vestuves, apdainuodami piršlį, svotus, jaunuosius.

Nustebino savo švarumu, tvarkingumu, darbštumu. Net ir dabar, vos bepasikeldama iš lovos, visų pirma apsišluoja savo trobelę, nešioja tik baltą švarią skarutę. Man tai geriausia Jurkupių dainininkė. Padainavo apie 80 dainų. Labiausiai mėgsta lyriškas dainas, apie sunkią marčios dalį. Visas dainas išmoko iš motinos, senelės, bendraamžių.

Daug naudingos medžiagos iš A. Pretkuvienės užrašė ir etnologai, ir sociologai, ir kalbininkai. Visiems ji mielai pasakojo, atsakinėjo į klausimus... *LTR* 5130(2).

*Viena geriausių tautosakos rinkėjų
VU kraštotyryninkų ramuvos ekspedicijose –
matematikė Nijolė Navikaitė. 1979 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

Keletas potėpių dainų portretui*

Povilas Krikščionas

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Įvadinės pastabos

Natūralu, kad rengiant lokalinę monografiją bet kuriame rašinyje pirmiausia ieškoma išskirtinių pristatomos vietovės bruožų. Jų randame ir materialiojoje, ir dvasinėje kultūroje. Ne išimtis tautosakos kūriniai. Skirtinga gyvensena veikia kūrinų tematiką, raiškos formas ir atlikimo būdus. Esama žanrų, būdingų konkreitiems regionams (pvz., raudos, sutartinės). Savo paplitimo arealus turi kai kurios funkcinės dainos. Antai bene dauguma piemenų tautosakos užrašyta Aukštaitijoje. Dauguma kalendorinių apeigų dainų būdingos pietrytiniams Lietuvos rajonams. Tai seniai nusistovėjusi ir dėl globalizacijos netgi nykstanti realybė. Tačiau tautosakininkui tiek pat įdomūs ir smulkesni repertuaro ypatumai, dažnai lemiami variantiškos tautosakos prigimties, improvizacinio prado, vietinių papročių ar istorinių įvykių.

Rašinių apie lokalius tautosakos repertuaro bruožus rastume nemažai. Daug jų yra įvairiu laiku ir įvairių leidėjų išleistose lokalinėse monografijose. Esama tik šiai temai skirtų mokslinių leidinių¹, teoriniai problemos aspektai analizuoti užsienio², lietuvių autorių darbuose³, mokslinių publikacijų įvaduose⁴. Rokiškėnų tautosakos ne tik skelbta⁵. Apie ją ir pateikėjus rašyta leidinių įvaduose⁶ ar atskiruose straipsniuose⁷. Tačiau apie Panemunėlio apylinkių dainas užsiminta nebent jau įvade minėtą ekspediciją pristačiusiuose periodikos straipsniuose. O juk būtent lokalinėje monografijoje to-
kia analizė aktualiausia.

Detali viso apie Panemunėlį fiksuoto repertuaro analizė nespecializuotame leidinyje vargu ar tikslinga. Todėl šiame straipsnyje norima pažiūrėti, kaip būdingieji aukštaičių dainuojamosios tautosakos bruožai atsispindi (ar neat-sispindi) knygos rengėjų naudotoje medžiagoje, paieškoti vietinio gyvenimo atspindžių, dainų poetikos bei stilistikos savitumo. Remtasi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne saugomais Panemunėlio apylinkių tautosakos rinkiniais. Deja, beveik visą peržiūrėtų dainų masyvą būtų tikslu pavadinti XX a. 8-ojo dešimtmečio repertuaro apžvalga. Medžiagos jai teikia 1979 m. Vilniaus universiteto ramuvos studentų ekspedicijos rinkiniai, saugomi Lietuvių litera-

* Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslų darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2009 01 26.

¹ *Tautosakos darbai*, t. XXXIV, Vilnius, 2007. Tomas skirtas žemaičių folklorui.

² Pz., Schuman A., Dismantling Local Culture, *Western Folklore*, 1993, nr. 4/52, p. 345–364; Аникин В. П., *Теория фольклора*, Москва, 1996, с. 343–363.

³ Savoniakaitė V., Aukštaičiai apie savo tradicinę kultūrą, *Tautosakos darbai*, Vilnius, 2003, t. XVIII(XXV), p. 120–133; Pakalniškis V., Žemaitiškumas globaliame pasaulyje, *Lietuvos etnologija*, Vilnius, 2001, t. 1(10), p. 199–216 ir t. t.

⁴ Četkauskaitė G., Dzūkų dainų melodijų variantiškumo ir invariantiškumo dėsningumai, *Dzūkų melodijos*, parengė G. Četkauskaitė, Vilnius, 1981, p. 13–53; Burkšaitienė L., Aukštaičių liaudies dainų melodijos, *Aukštaičių melodijos*, parengė L. Burkšaitienė ir D. Krištopaitė, Vilnius, 1990, p. 13–32.

⁵ Pz., *Oi oi oi matula*, parengė Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 1987.

⁶ *Ten pat*, p. 5–8.

⁷ Ramoškaitė Ž., Dainos tapatybė ir kaita moderniojoje kultūroje, *Tautosakos darbai*, Vilnius, 2003, t. XVIII(XXV), p. 56–62; Kuzavinienė E., Alenos Zaukienės gyvenimo nuotrupos, *Aš išdainavau visas daineles*, Vilnius, 1985, I, p. 289–313.

tūros ir tautosakos institute⁸. Dar minėtinas žinomo tautosakos rinkėjo Jurgio Dovydaičio 1959 m. užrašytas vestuvių Panemunėlio apylinkėse aprašas⁹. Kiti šaltiniai gana skurdūs. Ankstesniuose rinkiniuose dainų nuo Panemunėlio galima rasti tik po keletą. Tiesa, čia galėtų padėti keletas Vilniaus pedagoginio instituto studentų tautosakos praktikos darbų¹⁰. Nors dainos juose užrašytos ranka, be melodijų, bet prireikus taip pat pasitelkiamos kaip neatskiriama vietinio repertuaro savastis.

Straipsnyje stengiamasi nepamiršti jau minėtos ekspedicijos laikotarpio dainų ir dainavimo situacijos Lietuvoje, kai kurių tuomet vyravusių tautosakos rinkimo metodinių nuostatų. Dainų paplitimui ir variantiškumui nustatyti pasiremta Lietuvos liaudies dainų tekstų katalogu, kurio sistema ir kartoteka sukurta Lietuvos literatūros ir tautosakos institute.

Straipsniui rašyti pasirinktas analitinis aprašomasis metodas, nevengiama pagyrinti tekstų. Mat anaiptol ne visi autorių sudominę tekstai skelbti, o būdami archyvų fonduose jie sunkiau prieinami skaitytojui, ypač periferijoje gyvenantiems žmonėms. Todėl cituojama daug, kartais ir panašių fragmentų. Ne visi jie užrašyti Panemunėlio apylinkėse. Gretimų vietovių dainos padeda išryškinti vietinės medžiagos savitumą ar giminystę su panašiais variantais. Juos cituojant nurodoma, kada ir kur skelbiami kūriniai užrašyti. Ir ne tik tam, kad skaitytojas lengviau pajustų vietinį koloritą. Kai kurias išvadas pasufleravo gretinti tekstai, tad tikimasi, kad toks analizės būdas skaitytojui bus įdomesnis.

Sutartinių pėdsakai

Panemunėlis – šiaur rytinės Aukštaitijos vietovė. Dėl to čia logiška ieškoti sutartinių ar bent jų liekanų. Porą jų randame Jurgio Dovydaičio parengtame Panemunėlio apylinkių vestuvių apraše. Apie 1959 m. jų eigą užrašinėtoji pasakojo Marijona Rimšienė. Vėliau į magnetofono juostą buvo įdainuojamos dainų melodijos. Be vestuvinių dainų, ji dar padainavo trejinę „Pasėjau apynėli, sėdauta“. Anot dainininkės, ją „*dainuoja trimis būriais. Jaunatvėje plačiai dainavo*“¹¹.

Antroji sutartinė – Zenono Slaviūno vadinta naujoviška ir daugelio tautosakininkų laikyta menkaverte „Buvo dūda Vilniuj“¹². Ji populiarinta įvairių ansamblių programose, skelbtas nebe vienas jos variantas¹³. Tiesa, užrašyti visų balsų melodijų vienu metu, kaip tai būdavo natūraliai dainuojant, nebepavyko. M. Rimšienė dainavo viena, todėl atlikimo būdas papasakotas pastabose, o melodijos padainuotos viena po kitos.

1979 m. ekspedicijos dalyviai dvejetainių, trejinių ar keturinių jau neberado. Užrašyti tik du jau minėtų kolektyvinių sutartinių variantai – „Buvo dėde Vilniuj“¹⁴ ir „Tūpk, sėsk kanapės“. Antroji nėra skelbta ar kitaip viešinta. Ją padainavusi Uršulė Bitinienė, gyvenusi Panemunėlio geležinkelio stotyje, lakoniškai apibūdino dainavimo būdą. Nurodoma, kad dainuodavo keturiese vienu metu: „*Ale visi sykiu, kiekvienas sava melodijų*

⁸ LTR 5130, 5131, 5133, 5159, 5179, 5196, 5197, 5199, 5214 (KTR 264–267). Keletas rinkinių dar saugoma Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos instituto Muzikinio folkloro archyve.

⁹ LTR 4821.

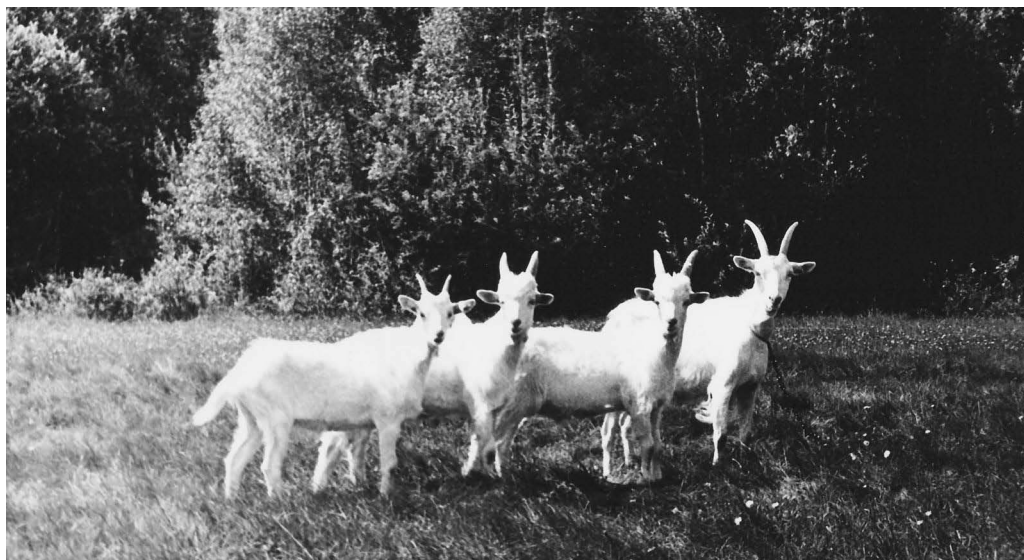
¹⁰ VPUTR 248, 701, 901, 995.

¹¹ LTR 4821(208). Visas aptariamas sutartines galima rasti šios knygos publikacijoje „Sutartinių pėdsakais“.

¹² LTR 4821(209).

¹³ Pvz., Račiūnaitė (Vyčiniene) D., *Sutartinių atlikimo tradicijos*, Vilnius, 2000, nr. 24–28 (p. 288–290).

¹⁴ LTR 5196(331).

„Šios pateikėjos mus pasitiko sutartine...“ G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6149

dainuoja. Užeidava kada noras durniau, tai keturiose dainuodavam“. Tekstas tikrai nenu-teikia rimtai:

Pirmas: Tūpk, sėsk kanapės...

Ė untras: Seniui barzda nupešta, kuiliui rūra užkišta...

*Trečias: Kai sulauksi vasaras, vasaras,
nugriauš šulnį mašalas, mašalas...*

A ketvirtas: Ū, ū, ū...¹⁵

Pasak Daivos Vyčinienės, antrojo balso melodija primena kai kurių tradicinių šokių melodijas: pirmųjų dviejų taktų melodijos motyvas beveik identiškas šokio „Gri-čenikė“ melodijos pradiniam motyvui¹⁶. Skaitant trečiojo balso žodžius atmintyje blyksteli Augusto Roberto Niemi skelbta vestuvinė dvejinė „Atjok, svotai, vasarū“:

*Atjok, svotai,
Vasarų, vasarų, –*

*Aš pamušiu
Mašalų, mašalų.*

*Atjok, svotai,
Rudenį, rudenį,*

*Aš pamušiu
Kumelį, kumelį.*

*Tatai gardi
Jukela, jukela,*

*Tai smakauni
Mėsela, mėsela.¹⁷*

Tekstas primena ne vien vestuvi-
ninkų apdainavimus. Daug kas rastų
sąsają su humoristinių dainų ar tala-
linių poetika. Kitose kolektyvinėse su-

¹⁵ LTR 5196(27).

¹⁶ Iš dalykinių pokalbių rengiant knygą.

¹⁷ *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje*, dr. A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliausko surinktos, Hel-sinkis (Ryga), 1912, nr. 804.

tartinėse komiško efekto pasiekiami obsceniškais vaizdais, perdėtai sureikšmintu, bet nieko nepasakančiu tekstu. Puikus tokio teksto pavyzdys – netolimame Skāpiškio valsčiuje, Čivū k. 1939 m. užrašytas panašus variantas:

I balsas: Užaugo burokas...

II balsas: Burokas raudonas...

III balsas: Burokas burokas...

Visi balsai: Burokėlis gražus...¹⁸

Šitokios sąsajos visai nestebina. Visi vestuvininkų apdainavimai kupini grotesko, minėtų obsceniškų vaizdų. Tokie patys ir kai kurie piemenų „lojimai“. Čia verta prisiminti Daivos Vyčiniėnės straipsnį apie panašias į Panemunėlio apylinkėse užrašytąsias sutartines. Autorė šiose „naujovėse“ mato nemažai archajiškų bruožų ir spėja, kad tokios sutartinės galbūt

„[...] formavosi tradicinių sutartinių aktyvaus vartojimo, o ne nykimo laikotarpiu. [...] Piemenų aplinka, turinti galias tradicijas, suformavo savitas muzikos išraiškos priemonės, o kartu ir atitinkamą („piemenišką“) „Dūdos“ sutartinių muzikos kalbą. Jos pagrindas – žaidimas žodžiais, kartais šmaikštavimas, improvizavimas. Tokiu ankstyvojo klodo muzikos pavidalu kai kurie sutartinės variantai išliko pateikėjų atmintyje net iki XX a. pabaigos (o gal kaip tik sugrįžo į tarsi pirminį pavidalą?).¹⁹

Tik gaila, kad Panemunėlio apylinkių sutartinių melodijos užrašytos dainuojant kiekvieną balsą atskirai. Akivaizdžiai dėl to randasi prieštaravimo tarp trečiosios ir likusių partijų. Matyt, apsirikta pakartojus žodžius „vasaras“ ir „mašalas“. Jų nekartojant skirtingų balsų melodijų atkarpos taptų suderinamos.

Sutartinės elementų jaučiama prie advento ciklo žaidimų priskiriamame kūrinyje „Snaudala snaudžia“ (Kl 313). Bajōriškių kaime jį 1935 metais užrašė Jonas Bielionis. Anot užrašytojo pastabos, „choras dainuoja, ir visi dainuodami eina. Solistas pasirėmęs vidury rato rauda, [o tuo metu] žaidėjai stovi. Pabaigęs raudoti paima nuo kiekvieno žaidėjo po fantą.“ Mums įdomi būtent choro partija. Suklusti verčia ne tik refrenas „tūto tūto“, bet ir sutartinę primenanti melodija:

Snaudala snaudžia,

Tūto tūto,

Nei verpia, nei audžia,

Tūto tūto.

Verpste un suola,

Tūto tūto,

Verpste pasuoly,

Tūto tūto.

¹⁸LTR 2026(34).

¹⁹Račiūnaitė (Vyčiniėnė) D., Dviejų pradų – vokalinio ir instrumentinio – susipynimas sutartinėje „Buvo dūda Vilniuj“, *Lietuvos muzikologija*, Vilnius, 2000, nr. 1, p. 101.

*Atvažiuoja snaudalas tėvas,
Tūto tūto,
Kiaulį paskinkįs,
Tūto tūto.*

*Kiaulį paskinkįs,
Tūto tūto,
Geldan insėdįs,
Tūto tūto.²⁰*

Tiesa, žaidimas aptinkamas įvairiose Lietuvos vietovėse – Dzūkijoje, rytų ir net vakarų Aukštaitijoje (pvz., apie Veliūoną). Dzūkiškuose variantuose ryškesni raudojimo motyvai. Panemunėliui artimiausi aukštaitiški variantai užrašyti Obėlių, Pándėlio, Šimonių ir Kūpiškio valsčiuose. Jurgita Ūsaiytė pastebi, kad jie, palyginus su dzūkų ir vakarų aukštaičių analogais, yra išsamesnio teksto, sudėtingesnės struktūros ir labiau linkę varijuoti²¹.

Nevienodos ir pastabos, nurodančios žaidimo paskirtį. Teigiama, kad tai „*verpimo daina*“²², kad „*šokdavo vesėlios ir vakaruotų suvėjį*“²³, dainuojama „*verpianť pasi-juokti, paerzinti kitą*“²⁴. Ją dainuodavę netgi piemenukai ganydami²⁵. Ar tai neprimena aktyvaus piemenų vaidmens sutartinių kūrimo procese?..

Kaip bebūtų, sutartinės Panemunėlio apylinkėse giedotos. Tiesa, jų užrašyta ne daug, bet tai liudija greičiau užrašinėtojų darbo spragas, o ne buvusio repertuaro skurdą. Juk Rokiškio apskrityje bent tarpukario metais jų dar buvo randama ir užrašoma.

Asmenvardžių ir vietovardžių ekvilibristika

Iš atskirų smulkių vaizdelių dėstomos piemenų dainelės, parodijuojančios sodiečių, skerdziaus ar kitų piemenų gyvenimą, darbus, įpročius ar nuotykius. Juřkupiuose užrašytas tik Rokiškio, Kupiškio ir Ignalinos rajonuose fiksuoto tipo „Pas Lukaučių pjovė jaučių“ (D 1060) variantas:

*Par Čečį vadėlas,
Par Steniokų bundėlas,
Par Kaziulį norogai,
Par Lopį pyrogai.
Par Gasparų žuįį pjovė,
Kas pamote, nusispjovė.
Par Bakutį jukų vire,
Kas pamote, juoku mire!²⁶*

Lietuvių tautosakos rankraštyne turimi tik trys šios dainos variantai. Vaizdas čia kuriamas stengiantis išlaikyti griežtą ritmiką, sklandžiai rimuoti. Tai būdinga daugeliui piemenų „lotinių“. Tokio teksto funkcija – ne tik erzinimas, pašaipą,

²⁰ LTR 706(283). Daina skelbta: *Lietuvių liaudies dainynas, XX. Kalendorinių apeigų dainos, I*, parengė J. Ūsaiytė, melodijas parengė A. Žičkienė, Vilnius, 2007, nr. 301 (p. 512–513).

²¹ *Ten pat*, p. 524.

²² KTR 187(91).

²³ LTR 967(20).

²⁴ LTR 1412(10).

²⁵ KTR 335(104).

²⁶ LTR 5130(60).

bet ir erzelio kėlimas. Paaugliškos energijos proveržiuose yra kur parodyti aplinkiniams savo sąmojų ir narsą, juokaujant atkeršyti už nuoskaudas. Dėl to nenuostabu čia aptikti groteskinių ar obsceniškų vaizdų. Bendras visų šių dainelių bruožas – neišgalvotos kaimo gyventojų pavardės, kurios esant reikalui lengvai pakeičiamos arba prie jų priderinami kiti darbai ar bruožai. Kaip šiame Kupiškio rajone užrašytame variante:

*Par Lukaučių pjovė jaučių,
Par Barzdžiukų virė jukų.
Par Balčiūnų lupo skūrų,
Par Laučių kėpa plaučių.
Par Aleknų virė jeknų,
Par Petrulį tumpė kūlį,
Par Aunį kapojo šlaunį.
Par Megyrį griežė skytį,
O par Bolį smaugė koį,
Par Mazūrų trina rūrų.²⁷*

Tekste nuo Tverėčiaus šaipomasi iš merginų. Čia taip pat nesunkiai atpažinime vaikiškų vardų pajuokimų ar bernų dainuotų talalinių motyvus:

*In Anulį be cibulių,
In Agatų be čebatų,
In Barborų šok per tvorų,
In Jadzvoygų be vedzybų...²⁸*

Matome, kaip lengvai keičiami asmenvardžiai. Rašydama apie visoje Lietuvoje populiarią vaikų dainą „Josim josim į turgelį“, Pranė Jokimaitienė pastebi, kad visai taip pat elgiamasi ir su vietovardžiais:

*„...dainelė, patekusi į kitą apylinkę, kaimą, dažnai pasisavina ir tos vietovės pavadinimą. Taigi to paties tipo variantuose keičiasi geografinių vietovių vardai. [...] Antai variantai su Kėdėinių pavadinimu užrašyti Jūrbarko, Kaitinėnų, Skaudvilės, Ramýgalos, Smilgių, Šiaulių apylinkėse. Šakiai minimi Vilkaviškio, Šakių, Griškabūdžio, Tauragės, Rasėinių apylinkių variantuose. Kamajų vardas apima visas šiaurės rytų Lietuvos vietoves – Kāmajus, Obeliūs, Rōkiškį, Dūsetas, Antāza-
vę, Anýkščius, Užpaliūs.“²⁹*

Ne išimtis ir Panemunėlio apylinkių variantai. Tik čia dažniausiai jojama į Kamajus. Degeniškės Kostės Zdanavičienės kykavime vietovė dar pakonkretinama:

*Kic kic Kamajuos,
Iš Kamajų Pagojuos
Baronkėlių pirkti,
Kringeliukų rinkti.³⁰*

²⁷ LTR 1150(21).

²⁸ LMD I 660(116).

²⁹ Jokimaitienė P., Lietuvių liaudies vaikų dainos, Vilnius, 1970, p. 126.

³⁰ LTR 5196(250).

*„Kic kic Kamajuos...“
Liuda Leveškevičienė
kykuoja vaikaię.
Žilių k., 1979 m.
G. Meilutytės nuotr.
LTRFt 6143*

*Adolfas Stumbrys ir
Valė Stumbrienė prie
savo namo. 1979 m.
G. Meilutytės nuotr.
LTRFt 6141*

Šitoks varijavimas pastebimas ne tik vaikų dainose. Ir ne tik lietuvių. Rašyta apie panašius kitimus anekdotuose³¹, šiuolaikinėse studentų dainose³². Štai Aleksandro Bašarino apibendrinimas:

„Keičiantis gyvavimo aplinkai, dainos tekstas arba reaktualizuojamas (svetimos realijos pakeičiamos gerai žinomomis), arba deaktualizuojamas (specifinė informacija pakeičiama aktualia visiems).“

Kalbama apie šiuolaikinį miesto folklorą, tačiau akivaizdu, kad tai anaip tol ne naujas procesas. Tie patys dėsniai veikia ir veikia tradicinėse, taigi visų žanrų dainose. Čia iškalbus Adolfo Stumbrio iš Degėnių padainuotas svotų apdainavimas (V 2606):

³¹ Kerbelytė B., Naujoviški anekdotai: santykiai su ilgaamžė tradicija, *Tautosakos darbai*, 2008, t. XXXV, p. 107–116; Campion-Vincent V., Les légendes comiques, sous-genre des légendes contemporaines, *Paroles à rire*, 1999, Paris, p. 111–126; Шмелева Е., Шмелев А., Клиширование формуль в современном русском анекдоте, *Ruthenia*, bendras Maskvos Jungtinės humanitarinės leidyklos ir Tartu universiteto Rusų literatūros katedros projektas, prieiga per internetą: <<http://www.ruthenia.ru/folklore/shmelev2.htm>>.

³² Башарин А. С., Актуализация и «деактуализация» песенного текста (к вопросу о локальных песнях и локальных вариантах), *ten pat*, prieiga per internetą: <<http://www.ruthenia.ru/folklore/basharin3.htm>>.

*Šią naktį per naktį miego nemigau,
Per visą Lietuvą misliu važioavau.
Niekur nėra tokių rasti,
Kaip Degeniai yra prasti
Ir neturtingi, ir neprotingi.³³*

Universaliausio varianto „Kaip Lietuvos vyrai prasti“ priešpaskutinė eilutė lengvai kaitaliojama: „Kaip Šapetos bernai prasti“³⁴, „Kaip Kaselių bernai prasti“³⁵. Vietovardžiai ar asmenvardžiai prireikus taip pat mikliai pritaikomi jaunosios gaudinimo, sodo pirkimo, vestuvininkų apdainavimo dainose:

*Mūsų sodas ba lapėlių
Un Radeikius rodžia kėlių.³⁶*

Čia verta prisiminti, kad sodo pirkimo dainos labiausiai dainuotos šiaurės rytų Aukštaitijoje. Kitur šitų dainų užrašyta po vieną kitą, kartais ir iš atsikėlusių žmonių, taigi verta jas aptarti kaip regioninio repertuaro fenomeną.

Stalo vadavimas vestuvinėse dainose

Stalo vadavimas ir sodo pirkimas aukštaičių vestuvėse – nedidelis liaudies teatro spektakliukas, leidžiantis išbandyti abiejų pusių fantaziją. Nors šie apdainavimai itin variantiški, Lietuvių liaudies dainų tekstų kataloge jie gražiai sugula į vieną dainos tipą (*Atvažiuoja Rygos kupčiai*, V 1526). Rokiškio rajone ypač populiarī versija³⁷ „Mūsų sodas sužaliavo“. Įsidėmėtina, kad atvykėliai čia dažniausiai pavadinami *Rygos kupčiais*:

*Kaip tik sodas sužaliavo,
Rygos kupčiai atvažiavo.³⁸*

Tai irgi vietinis dainos bruožas. Šiaurės Lietuvos rajonams ilgą laiką būtent Rygà buvo artimiausias stambus prekybos centras, į jį vežti linai ir kiti produktai, iš ten gabentasi reikalingų padargų, pramoninių prekių, lauktuvių šeimai. Sakmėse ir aitvaras perkamas Rygojė. Taigi šiame mieste visko pilna, iš jo atvykę pirkėjai turėtų būti turtingesni už paprastą valstietį ir pajėgūs mokėti daugiau. Dainose jų atvykimas sureikšminamas – pasakojama apie ilgą laukimą ir džiaugsmą sulaukus:

*Laukiam svotų tris nedėlias (2)
Ir sulaukem šiam vakari. (2)³⁹*

*Mes jau laukiam trečia diena (2)
Ir sulaukem tik šiandieną. (2)⁴⁰*

*Laukem tamsaus vakarėlia, (2)
Atvažiuojančių svotelijų. (2)*

³³ LTR 5196(235).

³⁴ LTR 5214(236).

³⁵ LTR 5214(213).

³⁶ LTR 5179(68).

³⁷ Jei dalis dainos tekstų prasideda kitaip, negu ti-
po pavadinimas, jie kataloge išskiriami į atskirą
grupę, vadinamą versija. Variantų grupės – ki-
taip besibaigiantys tos pačios versijos tekstai.

³⁸ LTR 5133(57).

³⁹ LTR 5130(21).

⁴⁰ LTR 5196(278).

*Uršulė Bitinienė ir
Valentina Tuitienė
dainuoja apie svotus
iš Rygos. 1979 m.
G. Meilutytės nuotr.
LTRf 6131*

*Svotai kieman suskambėja, (2)
Mum linksmybe užtekėja. (2)*

*Svotai kieman suvažiava, (2)
Mūsų sodas sužaliava. (2)⁴¹*

Įdomu, kad apie Rokiškį dažniau nei kitose vietovėse mėgstama neskubančius pirkejus pavaryti primenant, kad sodą gali nupirkti ir kas kitas:

*Aikit šalin, plikakokčiai, (2)
Nesderėsma sulig nokčiai. (2)⁴²*

*Aikit šalin, visi sukčiai, (2)
Atvažiuos mum Rygas kupčiai. (2)*

*Aikit visi lapiniuoti,
Atvažiuos mum guzikuoti. (2)*

*Aikit, svotai, plytų dirbtų,
Pinigėlių užsidirbtų. (2)⁴³*

Juřkupių gyventoja Anelė Predkuvienė mokėjo pasišaipyti kitaip:

*Atvažiat pra batvinius, (2)
Atsivežet tris pipirus. (2)*

*Norit sodą suderėti, (2)
Trim pipirais užmakėti. (2)⁴⁴*

⁴¹ LTR 5196(19).

⁴² LTR 5130(21).

⁴³ LTR 5134(28).

⁴⁴ LTR 5130(21).

Uvainišiai Juozas ir Marijona Raupliai būdavo dar konkretesni:

*Atvažiava pra Bagvilius,
Atsiveže tris pipirus. (2)*

*Atvažiava pra Kazliški,
Atsiveže pilkų kiškį. (2)*

*Nori sodų suderėti,
Trim pipirais užmakėti. (2)⁴⁵*

Toks improvizacijos pliūpsnis gražiai pakaitina įsisiūbuojančio „turkaus“ šėlsmą, provokuodamas didesnę išpirką arba (dar geriau!) nuteikdamas perkančiuosius adekvačioms išdaigoms. Juk to ir siekiama teatrališku šurmuliu.

Nors nemažai šios dainos variantų užrašyta Kupiškio, Ignalinos, Ukmergės, Zarasų, Utenės rajonuose, aiškūs lyderiai yra rokiškėnai. Jau minėtame kataloge esama per 200 šios dainos variantų. Apie ketvirtadalį jų užrašyta Rokiškio rajone. Pamenelio apylinkėse VU kraštotyrininkai šią dainą per dvi savaites išgirdo keturiolika kartų. Tai rodo čia buvus stiprią sodų pynimo ir papročio vestuvėse juos derėti tradiciją. Kitaip ši itin konkrečios funkcijos daina nebūtų buvusi tokia populiari. Netgi ekspedicijos darbo metais, nors jau ne viena daina dainuota pasižvalgant į užrašų lapus: „*Dar ir dabar per vestuves mėgstama apdainuoti svotus, pravirkdyti dainomis jaunąją.*“⁴⁶

Istorinių įvykių atbalsiai

Rokiškio rajonas garsus XX amžiaus pradžios revoliuciniais įvykiais, tad natūralu, kad čia užrašyta keletas revoliucinių dainų. Bronė Kazlauskienė, apibūdindama šias dainas, pažymi, kad jos plito žodžiu ir raštu. Kaip ir kitas dainas XX a. pradžioje, „*žmonės jas persirašinėjo į sąsiuvinius ir mokėsi dainuoti vieni iš kitų. Yra žinoma keliolika revoliucinių dainų rinkinelių, kuriuose nemažai dainų buvo perspausdinta iš vienu į kitus.*“⁴⁷ Šitokia paslėpta sklaida nėra išimtinis reiškinys. Panašiai plito vokiečius pašiepiančios dainos Antrojo pasaulinio karo metais, pokario metais atsiradusios tremties ir partizanų dainos tarybinio laikotarpio. Rankraštiniai variantai, be kita ko, gali parodyti netikrą dainos populiarumą. Juk perrašyta daina nebūtinai mokėta padainuoti. Dėl to ypatingos svarbos čia įgyja būtent padainuoti arba su melodijomis skelbti variantai. Todėl apie tikrąjį tokių dainų populiarumą reiktų spręsti ne tik iš publikuotų ar perrašytų tekstų gausos.

Ekspedicijos metu prisiminti dainomis tapę 1905–1907 m. įvykius atspindintys eilėraščiai. Populiariausi pasirodė Stasio Petrulio⁴⁸ „Neliaukim kauptis į vienybę“ (Rv 37), Kosto Stikliaus „Galui 1906 metų“ („Šešti metai amžiaus naujo“, Rv 53)⁴⁹, Maksimo Gorkio „Kalinio daina“ („Saulė teka, saulė leidžias“,

⁴⁵LTR 5196(278).

⁴⁶Nijolės Navikaitės teiginys. Iš LTR 5130 įvado.

⁴⁷Kazlauskienė B., Revoliucinės dainos, Jokimaitienė P., Kazlauskienė B., *Istorinės socialinės dainos. Lietuvių liaudies dainų katalogas*, t. 4, Vilnius, 1980, p. 367.

⁴⁸Šis autorius pasirašinėjo P. Gylio slapyvardžiu.

⁴⁹Dainuota rusų liaudies dainos „Boлaгa, Boлaгa, maгь poдная“ melodija.

Rv 66). Įdomu, kad labai nevienodas šias dainas padainavusių žmonių santykis su bendrąja folklorine tradicija. Vieni, jas padainavę, kitomis temomis bendrauti atsisakė motyvuodami, kad nieko nežino ir niekad nežinojo. Galbūt įtakos tam turėjo ne itin palankus tuometinės valdžios požiūris į kraštotyrinę veiklą? Kitiems tai visiškai ne kliudė toliau bendrauti. Iš trečių užrašyta netgi tarpukario Lietuvos kareivių ar truputį pakeistų pokario dainų, pvz., „Tai Lietuvos kareivėliai“, „Palinko liepa šalia kelio“ ir t. t. Galima spėti, kad šios dainos buvo daugiau nepasitenkinimo esama padėtimi, galbūt socialdemokratinėms nuotaikoms, o ne aktyvios revoliucinės nuostatos išraiška. Gal dėl to ir dainuoti jas drįsta kartais visai atvirai: „*Vakaruškos, ataina vyrai, tai ir dainuodava vakaruškose. A kas gi, niekas ten neieškodava*“.⁵⁰

Rašto kultūros įtakos

Aukščiau aptarti ypatumai yra specifiniai, nulemti vietinių papročių, geografinės padėties, istorinių įvykių. Kaipgi Panemunėlio apylinkių dainos atrodo bendrame lietuviškos tradicijos fone? Čia pirmiausia verta prisiminti pačių gyventojų požiūrį į tautosaką. Gražina Meilutytė savo rankraštinio rinkinio įvade rašė:

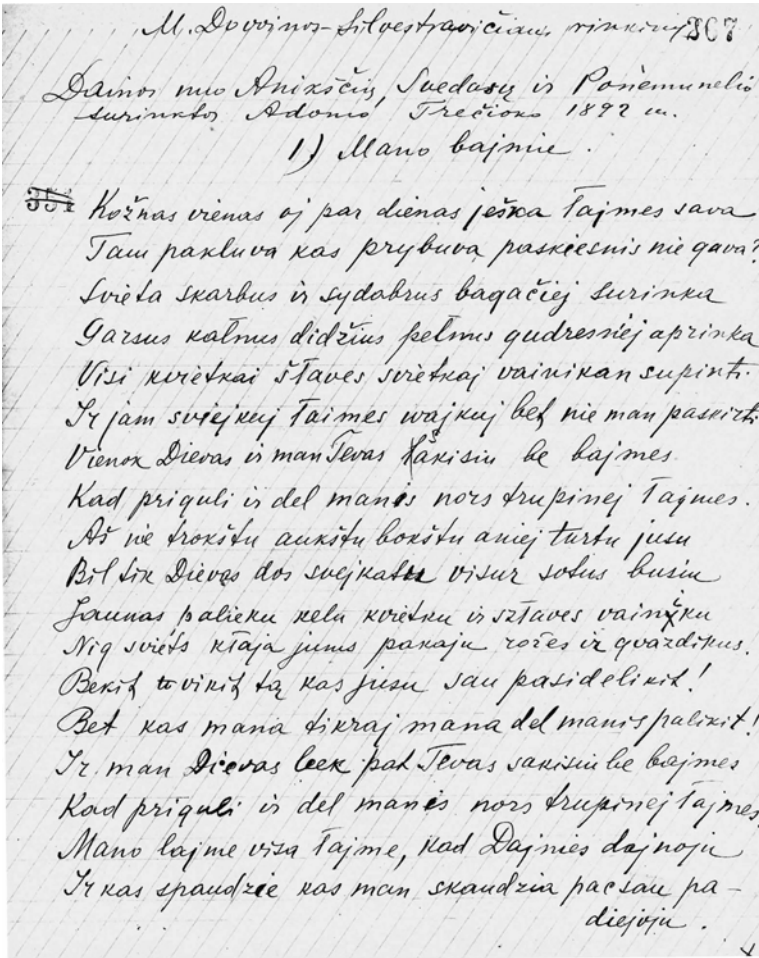
„Niekur taip nesidomėjo mūsų surinkta medžiaga vietinė inteligentija, kaip Panemunėlyje. Mokytojai persirašė tautosakos tekstus, atsiminimus, prašė palikti dalį eksponatų. Tas susidomėjimas kultūra, matyt, įgintas šiam kraštui. Rinkome tautosaką Degenių ir Uvainių kaimuose, buvome keliose kitų kaimų sodybose, bet visur žavėjo mus paprastų kaimo žmonių pagarba mokslui, knygai. Beveik kas antras pateikėjas rodė labai saugomus tvarkingus dainų sąsiuvinius, net dienoraščius.“⁵¹

Tokie sąsiuviniai ne naujiena – prasilavinę kaimiečiai ar inteligentai juos rašė jau XIX a. pabaigoje. Iš tokių sąsiuvinų dabar dainuojama net Dzūkijoje, kur pagarba dainai dar išlikusi, tik atminties pajėgos, sumažėjus natūraliam dainos vaidmeniui, gerokai sumenkusios. Juk juose dažniau rašytos ne senosios dainos, o vėlyvesni meilės romansai, literatūrinės kilmės patriotinės, moralizuojančios ar humoristinės dainos. Dėl to, pasak G. Meilutytės, sunku buvo užrašyti senųjų dainų. Sąsiuvinių mada labai pakeitusi dainų repertuarą.

Tačiau folkloras bendriausia prasme yra žmogaus gyvenimo dalis ir negali nesikeisti, kintant pačiai gyvenimui. Senosios dainos tikrai nyko ir nyksta. Ir ne sąsiuvinų mada, o muzikinio skonio kaita lėmė kitokią dainų ir dainavimo situaciją Lietuvos kaime. Juk minėtos vėlyvosios dainos Lietuvos kaimuose skambėjo anaipol ne pirmą dešimtmetį. Ilgai vyravo nuomonė, jog vėlyvasis folkloras nesąs vertingas ir jo neverta užrašinėti. Tokia nuostata buvo suformuota dar tarpukario tautosakininkų, taip vėliau elgtasi ekspedicijose, rekomenduota rinkėjams metodiniuose tautosakos rinkimo leidiniuose. Nepaisant viso to, 1979 m. Panemunėlio apylinkėse magnetofono juostoje ar ranka fiksuota beveik 1500 įvairiausių dainų su me-

⁵⁰ Pastaba apie dainą „Šešti metai amžiaus naujo“, LTR 5131(183).

⁵¹ Iš LTR 5196 įvado.

Dainų sąsiuviniai
 apie Panemunėlį
 rašyti jau 1892 m.
 LMD I 1014 nuorašo
 puslapis

lodijomis ar tik jų tekstų⁵². Masyvas tikrai nemenkas. Nemažai rasta vestuvinių (ypač jaunosios graudinimo, stalo vadavimo, vestuvinių apdainavimo), vaikų, darbo (ypač ganymo, šienapjūtės), įvairių laikotarpių karinių istorinių dainų. Tačiau tikrai daug ir vėlyvos kilmės kūrinių. Šių dienų tyrinėtojaibelieka tik pasidžiaugti: sąmoningai ar ne, bet dviejų stilistikų pusiausvyra bandyta išlaikyti.

Šią kolekciją papildo vėlesni Vilniaus pedagoginio instituto studentų tautosakos praktikų darbai⁵³ (vad. prof. Stasys Skrodenis), rodantys akivaizdžią pastarųjų dešimtmečių dainavimo tradicijos kaitą Panemunėlio apylinkėse. Ji niekuo nesiskiria nuo situacijos visoje Lietuvoje. Šios tradicijos saugotoja ir nešėja laikyta valstietiškoji tautos dalis modernėja, naudojasi masinės informacijos priemonėmis ir pamažu persiima masine kultūra. Deja, masinės kultūros vartotojas yra ne aktyvus kūrėjas, kaip būta tradicinėje kultūroje, o pasyvus vartotojas. Linkstama ne dainuoti, o klausyti, ne kurti, o naudotis. Proceso slinktį labai gražiai iliustruoja pastarųjų 5–6 dešimtmečių lietuviškų vestuvių protokolo raida: tradicinis apeiginis scenarijus – vestuvių muzikantai, dažnai besivaržantys su piršliu ir svočia, – vestuvių planuotojai.

⁵² Tos pačios dainos variantus tautosakininkai laiko savarankiškais kūriniais.

⁵³ VUPTR 248, 701, 901, 995.

*Beržuoniškė Zosė
Vilkienė padainavo
dainą apie
Panemunėlio bažnyčią.
G. Meilutytės nuotr.
1979 m. LTRFt 6140*

Keletas apibendrinančių pastabų

Aptartosios dainos autoriaus pasirinktos sąmoningai, kaip tipiniai aukštaičių ar rokiškėnų tautosakos pavyzdžiai arba kaip įdomesni vietinės kūrybos pasiekimai. Matėme, kad jie puikiai iškomponuoja bendroje tautosakos kūrinių panoramoje. Panemunėlio apylinkėse būta išradingų, šmaikščiu humoru trykštančių kūrėjų. Jie puikiai jautė senosios poetikos tradiciją ir realizavo tai savo pateiktuose kūriniuose. Juose atsispindi vietinės gyvenamosios broožai, istoriniai įvykiai, papročiai ir įpročiai.

Vietinės senosios medžiagos broožai geriausiai išryškėja visos tautos ar etnografinio regiono repertuaro fone. Regioniniais laikytini tam tikrų žanrų kūriniai (pvz., sutartinės), istorinius įvykius menančios (pvz., revoliucinės) dainos. Konkrečių vietovių gyvenimą atspindi kad ir kintančios, bet dainas aktualinančios realijos – vietovardžiai, asmenvardžiai, užuominos apie gyventojų įpročius ar nuotykius.

Žvelgiant į visą repertuarą pastebima visoje Lietuvoje plitusi dainų modernėjimo tendencija. Panemunėlio apylinkėse tam didelės reikšmės turėjo rašto kultūros tradicija, tvirtinusi vėlyvosios kūrybos dainas ir nepastebimai nuošalėn stūmusi senojo klodo kūrinius. Ji atspindi panemunėliškių literatūrinio ir muzikinio skonio kaitą: nors dar prisiminta šiek tiek kalendorinių apeigų, darbo, dainuota apeiginių vestuvių dainų, vyrauja meilės romansai, literatūrinės ar anoniminės humoristinės, moralizuojančios dainos. Tokie poslinkiai taip pat ne naujiena. Tai tik bendro, ir Lietuvoje, ir visose Rytų Europos šalyse vykusio ir tebevykstančio, proceso apraiškos.

Sutartinių pėdsakais

Atrinko ir tekstus parengė Povilas Kriškčiūnas

Melodijas parengė Daiva Vyčinienė

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Skelbiamos septynios Panemunėlio apylinkėse užrašytos sutartinės. Visos jos pagiedotos ne trijų, keturių ar penkių giedotojų vienu metu, o vienos dainininkės, kiekviena partija atskirai. Dėl to ir užrašyta ne visada tiksliai. Antai tapo nesuderinamos kai kurios penktosios sutartinės balsų melodijų atkarpos. Giedant kelioms giedotojoms to nebūtų nutikę.

Akivaizdu, kad kažkada taip ir giedota. Matyt, ir ne vienės grupės, nes užrašyti kūriniai variantiški. Norint tai parodyti, sąmoningai dedamos dvi labai panašios „Dūdos“ sutartinės. Nesunkiai rasime ir kitų kūrinių analogijų su netolimose vietovėse užrašytais variantais¹. Tai rodo Panemunėlio apylinkėse kažkada buvus gają sutartinių giedojimo tradiciją. Tačiau laikas daro savo. Liko tik nuotrupos, bet jos dar leidžia rekonstruoti populiariausius čia skambėjusius kūrinius.

1. Pasėjau apynėlį, sėdauta

1. Pa - sé - jau a - py - nė - lį, sé - dau - ta,
prie tė - ve - lio klai - me - lio, sé - dau - ta.
Sé - dau - ta rū - ta, sé - dau - ta, sé - dau - ta,
rū - ty - tė - la, sé - dau - ta, sé - dau - ta,
ža - lia rū - te - la, sé - dau - ta.

3. A - py - nė - lį rėkš - ma, sé - dau - ta,
kvar - tu - kė - lin dės - ma,
a - lu - tį da - rys - ma,

¹ Plačiau žr. straipsnį „Keli potėpiai dainų portretui“.

a - py - nė - lj rėkš - ma, a - lu - tį da - rys - ma, sė - dau - ta.
kvar - tu - kė - lln dės - ma,

Sė - - dau - ta, sė - dau - ta, sė - dau - ta,

ža - lia rū - ta, sė - dau - ta.

1. Pasėjau apynėlį, sėdauta,
Prie tėvelio klaimelio, sėdauta.
Sėdauta rūta, sėdauta,
Sėdauta, rūtytėla, sėdauta,
Sėdauta, žalia rūtėla, sėdauta.

3. Apynėlį rėkšma,
Kvartukėlin dėsma,
Alutį darysma, sėdauta. (3x2)
Sėdauta rūta, sėdauta,
Sėdauta, rūtytėla, sėdauta,
Sėdauta, žalia rūtėla, sėdauta.

2. Išdyga apynėlis, sėdauta,
Prie tėvelia klaimelia, sėdauta.
Sėdauta rūta, sėdauta,
Sėdauta, rūtytėla, sėdauta,
Sėdauta, žalia rūtėla, sėdauta.

Rinkinyje įrašyti dar du į magnetofono juostą neįdainuoti posmai. Jie turėtų būti dainuojami antrojo posmo melodija:

4. Alutį darysma, sėdauta,
Svečius suprašysma, sėdauta.
Sėdauta rūta, sėdauta,
Sėdauta, rūtytėla, sėdauta,
Sėdauta, žalia rūtėla, sėdauta.

5. O kai nugirdysma, sėdauta,
Visus užmigdysma, sėdauta.
Sėdauta rūta, sėdauta,
Sėdauta, rūtytėla, sėdauta,
Sėdauta, žalia rūtėla, sėdauta.

Padainavo Marijona Rimšienė (Čypaitė), 60 m., gyv. Skirū k. Užrašė J. Dovydaitis 1959 m., melodiją iššifravo D. Vyčiniene 2008 m.
LTR 4821(208), LTRF mg. 4458(70).

Pateikėjos pastabos: „Dainuoja trim būriais. Jaunatvėje plačiai dainavo. Iš momos išmokau.“

2. Buva Dūda Vilniuj

I
[6] Bu - va Dū - da Vil - niuj, bu - va Dū - da Vil - niuj...

II
Gal bu - va, gal ir ne, gal bu - va, gal ir ne...

III
Bu - va bu - va, kaip ne - bu - va, bu - va, bu - va, kaip ne - bu - va...

IV
Kad ir bu - va, ne ku ga - va, ap - si - gri - žis at - va - žia - va...

V
Bu - va, bu - va, bu - va, bu - va, bu - va, bu - va, bu - va, bu - va.

1. Buva Dūda Vilniuj...
2. Gal buva, gal ir ne...
3. Buva buva, kaip nebuva...
4. Kad ir buva, ne ku gava,
Apsigrįžis atvažiava...
5. Buva, buva, buva! (bosas labai lėtai)

Remiantis dainininkės pastaba, kad „bosas labai lėtai“, spėtina, jog bosos melodija galėjo būti dainuota dvigubai didesnės vertės natomis:

Bu - va, bu - va, bu - va, bu - va...

Padainavo Marijona Rimšienė (Čypaitė), 60 m., gyv. Skirų k. Užrašė J. Dovydaitis 1959 m., melodiją iššifravo D. Vyčiniene 2008 m.
LTR 4821(209), LTRF mg. 4458(71).

3. Buva dėde Vilniuj

$\text{♩} = 84$

I
Bu - va dė - de Vil - niuj, bu - va dė - de Vil - niuj.

II
Gal bu - va, gal ne - bu - va, gal bu - va, gal ne - bu - va.

III
Bu - va, bu - va, bu - va, bu - va, bu - va, bu - va, bu - va, bu - va.

IV
Kad ir bu - va, ne ku ga - va, be ke - pu - res at - va - žia - va.

1. Buva dėde Vilniuj,
Buva dėde Vilniuj.
2. Gal buva, gal nebuva,
Gal buva, gal nebuva.
3. Buva, buva, buva, buva,
Buva, buva, buva, buva
4. Kad ir buva, ne ku gava,
Be kepures atvažiava.

Padainavo Uršulė Bitinienė (Adomonytė), 76 m., gyv. Panemunėlio geležinkelio stotyje. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė 1979 m., melodiją iššifravo D. Vyčiniene 2008 m. LTR 5196(331), LTRF mg. 2554(20).

Pateikėjos pastabos: „Dar kažką kitaip sakydava, nebežinau. Čia sutartinė, penki balsai rėkdava iš karta visi. Dar klebonas seniai vestuvėse išmakina. Aš tai nemėgstu jos“.

Rengėjų pastaba: Į magnetofono juostą įrašyti tik keturi balsai. Matyt, būtent penktojo dainininkė ir nebeprisiminė.

4. Ožys šoka par tvorelį

$\text{♩} = 102$

I
O - žys - šo - ka par - tvo - re - tį
ir - nu - trū - ka uo - de - ge - tį.

II
Bu - va vel - nias bul - - - bos.

III
Kad ir bu - va, ne ką ga - va.

1. Ožys šoka par tvorelį
Ir nutrūka uodegelį.
2. Buva velnias bulbos.
3. Kad ir buva, ne ką gava.

Padainavo Emilija Vizbarienė (Levanaitė), 84 m., gyv. Panemunėlio geležinkelio stotyje. Užrašė V. Daniliauskienė 1979 m., melodiją iššifravo R. Sliužinskas 1980 m. LTR 5214(5), LTRF mg. 2575(5).

5. Tūpk, sėsk kanapės

Pirmas:

Tūpk, sėsk ka - na - pės, tūpk, sėsk ka - na - pės...

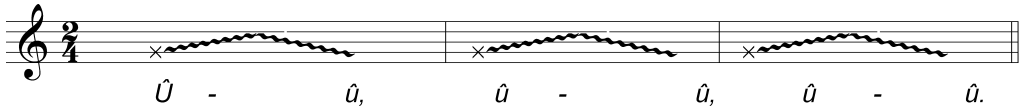
Ė untras:

Se - niui barz - da nu - peš - ta, kui - liui rū - ra už - kiš - ta.

Trečias:

Kai su - lauk - si va - sa - ras, va - sa - ras,
Nu - griaus šul - nį ma - ša - las, ma - ša - las.

A ketvirtas:

Ale visi sykiu, visi keturi sykiu, kiekvienas sava melodiją dainuoja. Užeidava kada noras durniau, tai keturiose dainuodavam.

Padainavo Uršulė Bitinienė (Adomonytė), 76 m., gyv. Panemunėlio geležinkelio stotyje. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė 1979 m., melodiją iššifravo D. Vyčiniene 2008 m. LTR 5196(27), LTRF mg. 2548(21).

6. Snaudala snaudžia*

Visi žaidėjai:

1. Snaudala snaudžia,
Tūto tūto,
Nei verpia, nei audžia,
Tūto tūto.

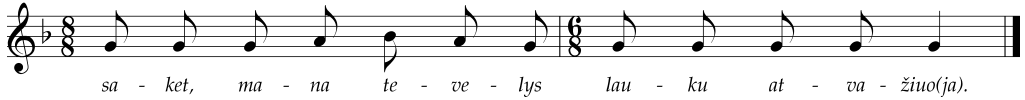
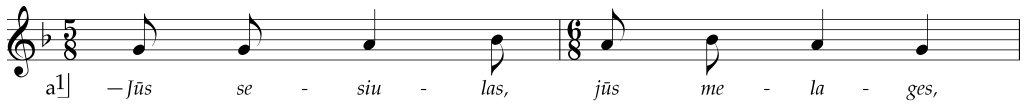
2. Verpste un suola,
Tūto tūto,
Verpste pasuoly,
Tūto tūto.

3. Atvažiuoja snaudalas tėvas,
Tūto tūto,
Kiaulį paskinkįs,
Tūto tūto.

4. Kiaulį paskinkįs,
Tūto tūto,
Geldan insėdįs,
Tūto tūto.

* Šio kūrinio melodijas ir posmų struktūrą redagavo A. Žičkienė.

Solistas:

*Jūs sesiulas, jūs melages,
Saket, mana tevelys lauku atvažiuoja
Vienu čiužu pavažėli, untru da čiužesni,*

*Vienu bėru žirgeliu, untru juodberėliu.
Vienu šmaikščiu kančiukėliu, untru da šmaikštesniu.
Vienu lapių kepurėli, untru sabalini.
Mano žirgelys stoniajė, a kamanas kamaraj, a tevelys seklyčijaj.*

Žaidimas mišrus. Žaidžia ir vyrai, ir moterys. Choras dainuoja, ir visi dainuodami eina. Solistas pasirėmęs vidury rato rauda, [o tuo metu] žaidėjai stovi. Pabaigęs raudoti paima iš kiekvieno žaidėjo fantą – kepurę ar skarelę. Fantus išdalija paprasta tvarka. Teisėjai būna iš choro.

Padainavo Uršulė Narbutienė, 64 m., gyv. Bajoriškių k. Užrašė J. Bielionis 1935 m. LTR 706(283).

7. Šokit, mana vyželas

Nu taip seniau buvo: neturėja muzikas, susodina keturias mergaites ir groja

jas. Dabar visi ir šoka. Šokdava visai paprastus šokius, po du suskabinį. Aš jau nebešokau [*pateikėja girdėjusi iš savo bobutės – V. D.*].

Šita daina labai senovės. Man bobutė išmokė, ji turėjo 90 metų, tai ana maža dainavo. Tadu visas jaunimas šoka. Kas su vyžom apsiavi, kas su batais. Su batais vakaruškon nėjo, vien tiktai naginės.³

Padainavo Emilija Vizbarienė (Levanaitė), 84 m., gyv. Panemunėlio geležinkelio stotyje. Užrašė V. Daniliauskienė 1979 m., melodiją iššifravo R. Sliužinskas 1980 m. *LTR* 5214(10), *LTRF* mg. 2576(26).

³ Šią pastabą dainininkė pasakė po pirmojo nepavykusio bandymo padainuoti – *LTR* 5214(4).

Pasakysiu *pasakų*...

Parengė Povilas Krikščiūnas

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Čia skelbiami pasakojamosios tautosakos tekstai imti iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyno (toliau – *LTR*). Skelbiama pasakų, sakmių, keletas pasakojimų ir anekdotų. Galbūt skaitytojas pasigės oracijų. Deja, užuominų apie jas ar laisvų perpasakojimų esama tik Jurgio Dovydaičio parengtame Skirų kaimo vestuvių apraše¹. Tačiau skelbti ištisai šie fragmentai nepasirodė tinkami.

Publikacijoje, kiek leido turima medžiaga, stengtasi atspindėti Panemunėlio apylinkėms ar rytų Aukštaitijai būdingus tradicinius motyvus. Atrenkant medžiagą žiūrėta įvykių sekos logiškumo tekstuose, pirmenybė teikta gyvesne bei turtingesne kalba pasakotiems kūriniams. Tačiau neatsisakyta ir kronikacinių tekstų, jei juose pasitaiko įdomesnė detalė (pvz., kaip atsikratoma pareinančio vaiduoklio – nr. 39). Populiariesnių siužetų nevengiama skelbti po keletą variantų, stengiantis parodyti būdingesnius ar įdomesnius varijavimo vingius.

Grupuojant skelbiamus tekstus naudotasi Bronislavos Kerbelytės sukurta lietuvių pasakojamosios tautosakos klasifikavimo sistema. Pasiremta spausdintu tritomu šio katalogo variantu². Kadangi mūsų leidinys skiriamas plačiajai auditorijai, pasakų metrikose teikiamos ne elementariųjų siužetų (ES) nuorodos, o kol kas labiau įprasti Antti Aarne's ir Stith'o Thompsono katalogo tipų numeriai³. Tačiau tai nereikia, kad minėtu katalogu nesinaudota. Jis padėjo pasitikslinti lietuviškus pasakų atitikmenis ir jų kontaminacijos atvejus. ES nuorodos dedamos prie sakmių siužetų, kurių skelbiama daugiausia. Kadangi aukštesni klasifikacijos lygmenys (etiologinė ar mitologinė saktė, jų skyriai) jau yra anotuoti prieš tam tikrą tekstų grupę, metrikose rašoma tik ES nuoroda arba skirsnio pavadinimas ir ES nuoroda (pvz., 1.1.1.17. arba *Burtininkai/raganos/raganiai*, 1.2.1.10).

Pasakojimų ir anekdotų skelbiama nedaug. Seniai nebe naujiena, kad sakmių ir pasakojimų žanro kontūrai gerokai nublanke. Ketvirtasis Katalogo tomas, apimantis minimus žanrus, rengiant publikaciją dar nebuvo išleistas. Neatmestina, kad kai kurie čia sakmėms skiriami tekstai vėliau pasirodys besą pasakojimų variantai. Dėl to tikslesnės pasakojimų klasifikacijos atsisakyta.

Tekstai šiek tiek redaguoti. Gaila, bet šiuo kartu neturėta galimybių perklausyti kūrinių garso įrašus. Rengėjui tai sukėlė nemažai problemų. Pristatomų vietovių gyventojų tarmės fonetika nėra vienalytė. Rasime ir rokiškėnams, ir kupiškėnams būdingų lyčių. Gerai bent tai, kad dauguma tautosakos užrašinėtojų buvo arba būsimeji lituanistai, arba jau patyrę, ne pirmoje ekspedicijoje dalyvavę kitų specialybių studentai. Dirbtinio tekstų tarminimo vengta – tai iškreiptų

¹ *LTR* 4820.

² Kerbelytė B. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas: Pasakos apie gyvūnus. Pasakėčios. Stebuklinės pasakos*, Vilnius, 1999, t. 1; *Pasakos-legendos. Parabolės. Novelinės pasakos. Pasakos apie kvailą vėlinį. Buitinės pasakos. Melų pasakos. Formulinės pasakos. Pasakos be galo*, Vilnius, 2001, t. 2; *Etiologinės saktės. Mitologinės saktės. Padavimai. Legendos*, Vilnius, 2002, t. 3.

³ Skelbta: The Types of Folktale. A Classification and Bibliography, Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen. Translated and Enlarged by Stith Thompson, *Folklore Fellow Communications*, nr. 74, Helsinki, 1928; nr. 184, Helsinki, 1961 (toliau – AT).

realią konkrečiau laikmečio tarmės situaciją, svarbią kalbos istorikams. Tačiau bent tame pačiame kūrinyje pasitaikę svyravimai vienodinti, o akivaizdūs teksto šifruotojų apsirikimai pašalinti. Jei tekste vyrauja bendrinės kalbos lytys ar yra daug abejotinių formų, jis skelbiamas bendrine kalba. Tokio kūrinio pavadinimas pažymimas žvaigždute (pvz., 7. *[Atpildas už tikrą ir netikrą vaišingumą]).

Nepasibijota palikti šnekamojoje kalboje populiarios šiurkštesnės leksikos. Rengėjas mano, kad žodžio „padorumą“ lemia ne pats žodis ar juo apibūdinamas objektas, o jo vartojimo intencija ar kontekstas. Juk tokių žodžių pilna suaugusiųjų vaikams skiriamuose kykavimuose, maldyimuose ar juokinimuose, piemenų tautosakoje, vestuvininčių apdainavimuose. Vargu ar verta piktintis tuo, kas egzistavo šimtmečiais be jokios apčiuopiamos žalos.

Sintaksinės konstrukcijos bei morfologinės formos išlaikomos visuose skelbiamuose kūriniuose. Palikti pasitaikantys svetimžodžiai. Kai kurie, kaip ir kiti retesni ar tarminiai žodžiai, paaiškinami išnašose to paties puslapio apačioje. Visuose tekstuose pašalinti aiškūs apsirikimai, siužetui nereikšmingi ilgesni įterpiniai ar nukrypimai, pakartojimai, dažnesni beprasniai pertarai.

Rašyba ir skyryba sutvarkyta pagal šiuolaikines normas, tačiau kai kur gali būti remiamasi ne įprastomis skyrybos taisyklėmis, o numanoma pasakotojo intonacija. Taip norima išryškinti pasakotojo kalbėsenos ypatumus ar pabrėžti sakinio loginį kirtį.

Pasakotojų ar užrašinėtojų pavadintiems kūriniams palikti jų sugalvoti pavadinimai, laužtiniuose skliaustuose rašomos rengėjo duotos antraštės. Taip pažymėti ir kupiūruoti fragmentai bei rengėjo paaiškinimai.

Visi tekstai, išskyrus vieną, užrašyti Vilniaus universiteto studentų ramuvos⁴ ekspedicijos metu 1979 m. Todėl vengiant beprasmių kartojimų metrikose nurodomas tik to vienintelio užrašymo laikas.

Pasakos apie gyvūnus

1. [Lapė, vilkas ir žuvis]

Nu tei teip va buva. Žmogus važiuoja keliu. Jis kų gi, gaude žuvį, prisgaude daug žuvis ir vežas namo. A lope tykoja tykoja – nieka. Kų gi ti pritykosi, kad žmogus ti pat. Žmogus užsėda unt vežima i važiuoja namo. Lope tuoj sumisliaja apibėgt ratu, atsigult unt kėlia i gutėt – „kaip tiktai pravažiuos, tadu šoksiu vežiman ir žuvis prisvalgysiu arba išmėtysiu“.

Guli ta lope atsigulus, senis važiuoja, žiūri – lope:

– A kas jai dabar? Vai, bus žmonai džiaugsma! Parvešiu, kalnierių bus, kalnierių užsidėsma!

Nu gerai, tų lopj tiktai blinkt, rogės įmete i važiuoja. A lope gyva. Ji tiktai blinkt blinkt blinkt, žuvis išmėta, paskui strykt ir ji pati iššoka. Nu tai tiktai žuvis ėda. Paėde bent kiek ir paskui neša vaikam. Agi sustinka vilkų. Vilkas soka:

– Duok i man!

– Ne, – saka, – vaikam nešiu. Duok aš vaikam nunešiu, tadu ataisiu, pasakysiu tau, kur labai možna žuvis pagaut.

⁴ Dėl įvairių priežasčių tuomet šis sambūris vadinamas Vilniaus universiteto kraštotyryninkų klubo „Ramuva“.

Nu gerai, vilkas i nusilaide. Ka būt vilkas čiupj̄s, suėd̄j̄s i tų žuvj̄, ir j̄ų počių. Nu tai lope nuneše tas žuvis vaikam i bėga atgalio, pas vilkų. Vilkas laukia išsižioj̄s, kurgi tas žuves gaus.

– Agi, – soka, – ainam upėn. Aš įkišiau uodegų, laikiau laikiau, laikiau, i kad prikiba, nebespėju ištraukt, pilna vadega, vis ištraukiu ir vis vėl įlaidžiu.

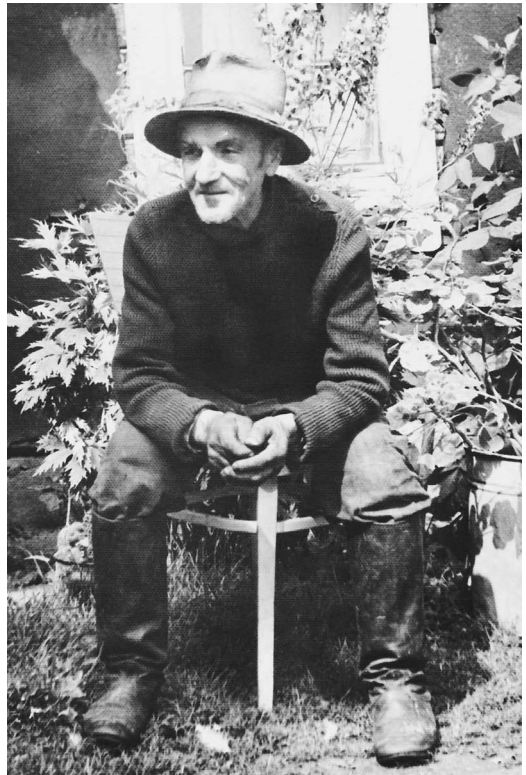
Įkiše vilkas vuodegų, laika laika, a lope nudūme, juokais nebeištverdama. Agi vilka vuodega prišola. Ažušola ta aketis. Vilkas spurda. Lope pradėja bėgiot nebetoli. Žmones pamote lopj̄:

– Lopj̄ pagausma!

Lope dūme ir nudūme miškan, a vilkas spurda spurda unt lada. Agi žmones pribėga, tų vilkų ir ažuplūke.

Ir pasibaige viskas, gotava.

Pasekė Jonas Mula, 63 m., gyv. Degėnių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. LTR 5196(270), LTRF mg. 2553(6). AT 1 + AT 2.

2. [Kam pasninkas]

Va kartų aina par miškų lape ir vilkų sustika. Vilkas ir saka:

– Kūmutėl kūmutėl, kurgi aini?

– Ainu, – saka, – į svečius.

– Tai, – saka, – gal ir mani priijimsi? Ainam kartu.

– Nu ainam, ainam.

Ir nuvede. Pakabinta žabangose žūsis. Vilkas saka:

– Kūmutėl kūmutėl, gal einam pasiimtų? Tu labiau mėgsti žūsienu triuškinti.

– Ne, – saka, – šindien man piktadienis, aš su mėsu nevalgau.

Ir nuvėja lape. A vilkas mislija:

– Palauk, kad tu nenori, tai aš išsijimsiu.

Tiktai jėme žūsj, ir pasikabina kilpon. Lape cha cha, kad juokias, kad juokias.

– Ot, – saka, – aš tav apgavau.

Priėja pajimt žūses, a vilkas saka:

– Kūmutėl, tau gi šindien piktadienis.

Saka:

– Tam piktadienis, kas kojom žemes nesiekia!...

Ir nusineše žūsj.

„Senis važiuoja, žiūri – lope...“ Jonas Mula
seka pasaką. G. Meilutytės nuotr. 1979 m.
LTRFt 6133

Pasekė Veronika Strumskytė, 74 m., gyv. Šiliūškių k. Užrašė V. Nekrošūtė ir D. Ločerytė. LTR 5179(90), LTRF mg. 2480(35). AT 35 B*.

3. [Avinas žada įšokti į vilko nasrus]

Avinas nuveja laukį. Ažbėga vilkas ir sučiumpa avinų. Avinas pradeda prašyt vilkų:

– Būk tu malonus, labai man skauda, kai tu pjausi. Aš tau, velyk, tu išsižiok, aš tau gyvas įšoksiu gerklėn.

Vilkas atsisėda, išsižioja ir laukia. Avinas įsibėgiojys kaip šveite kakton jam ragais. Vilkas persiverte kūlia ir atlika. Avinas nubėga. Vilkas pabudįs ir mislija:

– Kažin, ar aš jį suėdžiau, ar ne?

Nebejaucia, kad jį labai nutrinke gerai avinas.

Pasekė Ignas Baranauskas, 79 m., gyv. Kavolių k. Užrašė D. Ločerytė ir V. Nekrošiuūtė. *LTR* 5197(155), *LTRF* mg. 2525(18). AT 126 C*.

Stebuklinės pasakos

4. Apie užkeiktą karalaite

Gyvena karalius ir turėja dukterį. Ir prakeike ja dukterį. Buva bažnyčia, joj pamaldų nebebūdava, ana aždaryta buvo. Tai ana, kaip nebegyva ir grabi paguldyta, ti toj bažnyčioj un viškų, aukštai. Ana naktį atsikelia. Dienų guli, kai užeina jai, naktį atsikelia.

A jai gi raikia, prakeiktai, valgyt duot. Tai kareivis kaip aina tarnavįs, pajama tų kareivį, inveda šiton bažnyčian ir aždara. Ana atsikelia naktį, šitų kareivį suveda. Ataina rytą slūgas kaulų išmestų, išmeta ir vėl kitą-kart kitų veda.

Vakari invede kareivį. Tas kareivis jau meldes meldes, ir jam pasake kaks švintasai, kad kai ana išlips iš graba, tu inlipk šitan graban ir atsigulk.

Aha. Tai tiktai suvėja tas laikas, trinkt, viršus graba nulake, ir ana bėga par bažnyčių. E anas kitu kraštu bažnyčias. Ana tu pusiu laksta, jieška, a anas grait graban ir atsigula. Ana ir šin bėga, ir tin bėga, in šitų grabų bėga. A gaidys kukariekū! Kaip tiktai gaidys kukariekū, ana atlika nebeprakeikta jau. Atsisėda, ir abudu šnekėt kaip raikia. Ta tadu prakalba. Rytų atrada slūgas abu sėdinčius. Parėja nama, rūmuos, sutaise vestuves ir gyvena.

Pasekė Teofilė Tuskienė (Kaupaitė), 73 m., gyv. Skirū k. Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. *LTR* 5130(169), *LTRF* mg. 2444(23). AT 307.

5. [Kvailys ir raganos]

Pasisadina [raganas] ropių. Ir bernai gyvena, trys broliai. Tai pradėja naktim, anie pasivagia ropių ir valga. Ir anas pastebi, kad ropes vagiamas jau. Nu tai pasaugas. Pasauga ir atranda – jie rauna ropes. Ir sujama visus. Sujama, atsiveda nama ir sukiša pečėlin⁵, visus tris brolius aždara, ažkabina, ka ne-ištrūktų. Paskui saka:

⁵ *Pečelis* – vieta po krosnimi, papečys.

– Kur mes juos dėsma?

– Tai, – saka, – iškūrinsma pečių ir paskepsma pa vienu. I suvalgysma, pa vienu išsikepį.

Ka pečių iškūrena, rateliukai tokie yr, insadina šitų vienu, nuprause labai baltai, numazgoja vonioj, insodina rateliukuos i stums pečiuon. Anas atsispiria pečiaus kaktas ir nelenda. Saka:

– Parodyk, tetula!

Tegu atsisės i parodys. Tai ana kaip atsisės, brūkš i pastūme pečiuon raganų. Ir iškepa ta ragana.

Jas buva trys seserys ir močia. Atūžia kitas raganas iš bekeria. Beke-rys – tai visų raganų ir burtininkų suvejimas. Atūžia, išsitraukia – ach tu, skanumai!... Suvalga, sutriauškina i nežina, ka jų sesuo.

Suvalge šitų raganų. Dabar kitų dienų kitų paršiukų tegu iškeps, a mes skrendam bekerin. Palieka kitų seserį. Saka, gal išėjus kur svečiuos, venas nēr seseres, palieka kitų.

Ir kitai šitaip padara. Ta nuprausia jau šitų, išsivarius iš pečėliaus. Šaukia:

– Aik čionai, berniukai, aš jum duosiu gardaus valgytiuka, aš jum nuprausiu.

Tai durnį razumni vis išstumia. Razumnieji nelenda. A durnius vis atsispiria kaktas, kaip nepraustas, ir nelenda pečiuon:

– Tai, tetula, parodyk, kaip.

Kaip tik ta atsisėda, roda, brūkš anas pečiuon! A pečius karštas. I sukepe ragana. Aždinge i vėl šmukšt pečėlin. Laukia, kas čia dės. Atskrenda tās. Motina su vienu dukterim atskrenda.

– Ale kurgi tas, – saka, – kurgi anas išėjį? Gal jau kur aptika kokį balių, ka jau nėra.

Tai tadu išsitraukia – ach tu, skanumai! – sutriauškina, suvalga i kaulius nučiulpia sava untros dukteres.

Ir trečių šitaip padara. Tik sene atūže ragana, trečių suvalga ir saka:

– Kas gi bus, kurgi jas pasdėja – ar apsivede, ar išėja kur?

Nu tai šaukia:

– Aikit, aš jum duosiu valgytiuka gardaus.

Močia šitų numazgoja, nuprause.

– Parodyk, kaip! – vėl tas durnius nelenda pečiuon.

Močia kaip rode, močių pastūme ir iškepe paskutinį. Tai dabar saka:

– Jūs dabar lįskit visi iš pečėliaus.

Visi trys broliai išlinda. Ana iškepe. Pasijeme šitų raganų. Broliai baras:

– Nejimk!

A durnius pasijeme aš kojas venas, už pečių užsidėja ir aina. Atvažiuoja ponai su karietu dideli ir vežas valgyti visokių, viska. Baliavotų pamiškėn atvažiuoja. Tai anie saka:

– Kur dabar dėtis?

Jie aidami pasijeme vienas raganų, kitas duris, trečias lovį. Ir nešas visi. Atvažiuoja ponai.

– Kur, – saka, – mum dėtis? Lipam eglan.

„Va, dungaus durys atsidare, grabas išlake!...“ Ekspedicijos atokvėpio valandėlė. Iš kairės į dešinę: Vytis Čiubrinskas, Rimantas Sliužinskas, Gražina Kadžytė, Saulius Martinonis ir Povilas Krikščiūnas. 1979 m. Iš P. Krikščiūno asmeninio albumo

Sulipa visi trys eglan, susineše griozdus šituos sava ir sėdi. Ponai baliavoja. Ka pradėja geriot, valgyt, visokių valgytų įsikrovj. Tadu šitas durnius saka:

– Kad noriu myžt. Myšiu, – saka.

– Nemyžk, ba bus blagai!

Kad pradėja myžt – tiesiai ponų katilan, arbaton. Saka:

– Dabar mus pamatys, bus blagai.

A ponai saka:

– Va, matai, susikūrem ugnj, atšila, ir nuo eglas teka smala. Patraukim katilų ban kiek taliau.

Paskiau saka kiek pabuvus:

– Gi aš noriu šikt, – šitas durnius.

– Nešik, ba bus blagai.

Vėl un katila tiesiai. Saka:

– Va, nuo eglas kirkužes⁶ lakia. Pastraukim taliau bent kiek.

Pastrauke. Nu tadu kitas brolis saka:

– Nebeišturiu šitų durų, privarga runkas. Mesiu duris.

– Nemesk, – saka, – bus blagai.

– Neišturiu durų!

Paukš, duris palaide. [Tie] saka:

– Va, iš dungaus durys iškrita! Iš kurgi čia, nebuva nei durų, nei nam, durys išlake. Iš dungaus durys lakia.

Tai durnius šitas turi lovį. Saka:

– Lovia nebeišturiu. Vienu runku raikia man turėtis, kitu lovys turėt.

Mesiu lovį.

Šitie:

– Nemesk, bus blagai, pamatys gi mus, kai

tu mesi.

Paukš, palaide lovį. [Tie] saka:

⁶ Kirkužė – kankorėžis.

– Va, matai, grabas iš dungaus išlake. Durys atsidare, grabas išlake.

Tadu durnius saka:

– Raganas šitas nebegyvas neišturiu. Nuvarga runkas, mesiu raganų.

– Nemesk, – saka, – tu visa ką sudirbsi mum.

Paukš, palaide raganų negyvų šitų. [Šitie] saka:

– Va, dungaus durys atsidare, grabas išlake, dabar žmagus nebegyvas išlake. Bėkim greitai!

Palika ponai ti pasdėjj ir auksų, ir valgymų visokių, ir nubėga. Sėda vežiman ir nudundėja talyn. A jie išlipe, visa rada, visokių brangių daiktų ponų palikta. Privalge, prisvaišena, rada puodų pinigų ir atlika bagoti. Ir gerai gyvena visi.

A durnius vis išlošia, razumni pralošia.

Pasekė Ona Jurkštienė (Balaišytė), 69 m., gyv. Bajoriškių k. Užrašė P. Krikščiūnas ir G. Meškuotytė. LTR 5131(167), LTRF mg. 2449(52). AT 327 G + 1653 B.

6. Apie našlaitę ir podukrą

Našlaite lika, a su kitu vyru buva jas dukra. Tai šitas nebeikinčia, kam gi jas beraikia. Nu tai kur dėsi? Jauja, linus kur mina. Išvežkim šiton jaujon. Indėja miltų padeliukų takį, tegul ana ti išsivirs kašytes ir gyvins.

To verda kašytį vandeny, padeliuki, šakaliuku maiša. Atbėga pelyte:

– Mergyt mergyt, duok ir man pakarštavot, aš tau pabūsiu un pamačiu.

To pakabina su šaukščiuku, duoda ir pelytei palaižyt. Pelyte palaiža.

Ape dvyliktų naktės ataūžia vėtra, klaimas net braška.

– Mergyt mergyt, – saka, – atadaryk durelas nars su šakelam.

To pribėga, pajeme lazdų, pastūme duris. Inbraška devyniom galvom devyniagalvis:

– Mergyt mergyt, duok man kašytes pakarštavot.

To pakabina kašytes.

– Mergyt, pajimk, pajieškak man galvytį.

Tai to pajeme ir jieška. Jieška jau tų, devynias galvas, ką gi darys.

Dvylikai gaidys užgedoja, anas išbraškėja, išėja, nebér jau. Išėja, ana iki ryta vėl buva.

Kitųnakt ir vėl ataūže, atbraškėja. Ir vis pelyte atbėga kašytes pakarštavot. Ir vėl:

– Mergyt mergyt, pajieškak man galvytį.

Pajieškaja devynias galvas. Trečių nakt atrinka, ataterška su lineiku⁷. Su arkliais ir su lineiku.

– Mergyt mergyt, – saka, – sėsk lineikan, važiuok nama.

Visokių rūbų yr prikrauta, šilkų. To mergyte atsisėda ir parvažiava nama. A parvažiuoja nama, pastinka šuniokas jų pačių:

– *Kiau kiau, atvažiuoja senia dukte,*

Kiau kiau, kaip ir ponia,

Kiau kiau...

⁷ *Lineika* – lengvas gražus vežimas su lingynėmis.

– Kų gi čia loji? Kaulaliai, jas nebėr.

Ir vėl šitas šuniokas loja. Intrinkia kėman šito mergyte su lineiku. Baisu, turta kiek, rūbų visokių. Boba persigunda, kad šitokia bagota.

– Žinai, – saka, – tėvai, – vežkim ir sava dukterį, tai atvažias šitokia bagota.

Pajeme anys ir sava dukterį nuveže jaujun. Trečia naktis, jau atvažiuoja, atabarška tas devyniagalvis.

– Mergyt mergyt, atadaryk man durelas. Kad ne su runkelam, tai su šakelam.

To pajeme, ingrūda pagaliu šitų devyniagalvį jaujun. Pelyte laksta:

– Mergyt mergyt, duok ir man pakarštavot.

To təkšt, təkšt pelai pagalioku par galvų. Nesiskaita. Inbraškėja tas:

– Mergyt mergyt, pajieškak man galvelį. Kad ne su runkelam, tai su šakelam.

To pajeme pagalį, pamakarava, pamakarava, grait grait šitas devynias galvas. Tas atsigiržis knapt jų ir prarija. Nėr da dvylikas valandų, anas prarija jų. Jau bant trys naktys, ketvirta.

– Tėvai, – saka, – važiuok, pasižiūrėk. Ana labai bagota, nebenori ir nama važiuot.

A tėvas nuveina – nieka nėr, tik kaulaliai. Aina terbeļį užsimeļis un pečių, kaulalius susrinkjs. Kalyte bėga:

– *Kiau kiau, ataina seneliukas,
Kiau kiau, atsineša kaulaliukus,
Kiau kiau, terbelytėj...*

Saka:

– Aik, varla, ponia atvažiuos.

Tėvas inėja gryčian, papyla kaulalius.

– Va, – saka, – mergiote.

[...].

Pasekė Ona Matiukienė (Matiukaitė), 75 m., gyv. Jučkupių k. Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. LTR 5130(49), LTRF mg. 2440(25). AT 480.

Pasakos legendos

7. *[Atpildas už tikrą ir netikrą vaišingumą]

Seniau žmonės būdavo labai neturtingi, tai eidavo kalėdot. Ir dvi našlės. Viena vienam kieme, kita kitam kieme. Viena turėjo tik du vaikiukus, kita bent penkis. Ir atėjo pavargėlis, seneliukas toks. Pasiprašė, kad priimtų nakvynės. Tai sako, kad vietos nė kad pavalgyt neturi. Sako:

– Eik pas aną.

Ir nuėjo. Ta sako:

– Nebeik niekur, pasidėk, ką turi, pavalgysma, kaip nors susispaudę pernakvosim.

Tai bulbelių kiek ten turėjo, duonos kokį gabalą turėjo, pavalgė su vaikais. Paskui paguldė jau juos, paguldė senelį, patiesė ar škurį seną kokį, ar ką. Rytą seneliukas sako:

– Tai kad pradėsi šiandien ką, tai ir visą dieną [dirbsi].

Šita turėjo dar milo gabaliuką kokį. Pasiima atsisėdus, užlopys švarą. Ėmė matuot, matavo matavo visą dieną šitą milą.

Tas seneliukas ryte išėjo. O šita bagotoji sužinojo, kad toks geras seneliukas buvo, taip gerai padarė, tiek milo primatavo, tiek vargšam padarė. Apvilko savo vaikus, dar padavė kokį rublį. Išsiuntė savo vaikus, kad ieškotų to seneliuko ir kad jį pasinaudotų:

– Aš dar gudresnė būsiu.

Išėjo tie vaikai, rado seneliuką, parsivedė. Ta marti gražiai čia viską, privaišino, paguldė. Tas ryte išeidamas sako:

– Kad jau pradėsi šiandien ką dirbt, tai tą ir dirbsi visą dieną.

Ji pagalvojo, kad turi dar pinigų ir tuoj atsinešė. Kai pradės skaičiuoti, tai ir visą dieną, tai priskaičiuos tiek ir tiek, daug prabagotės. Atsisėdo prie pinigų, ale kad reikia laukan išeit. Tai nubėgo ant dirvos, atsitūpė ir pratupėjo visą dieną.

Kad nēr žmogui laimės, tai ir tiek.

Papasakojo Teklė Baltrūnienė (Tūbelytė), 79 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė E. Vasiliauskaitė ir J. Švambarytė. *LTR* 5159(65), *LTRF* mg. 2480(26). AT 750 A.

8. [Sūnus be nuodėmės]

Vienas sūnus neidava bažnyčian. Močia ar vienų turėja, ar bent kelis turėja vaikus.

– Nu, – saka, – ainam, vaikel, bažnyčion.

Anas pavalga, ana bažnyčion, anas nuveina klajiman, atsigula i skaita. Nu teip užsimete motina, kad ainam, sūneli, ainam, kaip tu bažnyčian neini.

Ten upela yr. Visi aina basi, a anas su burlečiukais apsiavys aina. I neprisėme. Nuvėja bažnyčian, a kipšas unt viškų. Anas jau mata, kaip raša griekus: katras atsigrįžta, vis žiūri, grūžas bažnyčiaj. A kipšas teip raša un tas kiaulas skūras, teip raša, jau baigia prirašyt tų skūrų. Anas timpja duntim, ir kad tēke nuo viškų – balbokšt! Visi žmones nežina, tik trinksmų girdėja. A šitas sūnus mate, velnias ka nulake. Susijuoke anas bažnyčiaj. Paskui aina par tų upį visi, ir jam prisisėme. Saka:

– Matai, moma, kolai nėjau bažnyčian, nesugriešijau, a dabar ir man prisisėme burlečiokai.

Tai kaipgi, anas susijuoke bažnyčiaj, ir anas tadu sugriešija.

Papasakojo Anelija Grikėnienė (Aleksiūnaitė), 69 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(228), *LTRF* mg. 2552(27). AT 827 + AT 826.

Novelinės pasakos

9. *[Kodėl aš nieko neturiu]

Gyveno tėvas ir motina. Turėjo juodu sūnų. Tėvams numirus sūnus vienas liko. Visaip anas sau manė, kas daryti: tėvų nebėra, turto vėl nėra iš ko prigyventi. Pasiėmė visus savo palaikius, ką turėjo, ir iškeliaavo į svietą. Eidamas, ką sutikdamas, tuojau klausia:

– Kodėl aš nieko neturiu?

Jam atsakydavo:

– Dirbk, tai turėsi.

Beeidamas toliau užėjo didelį miestą. Eidamas per jį, ką susitiks, ir vėl klausia:

– Kodėl aš nieko neturiu?

Jam vis atsakydavo:

– Dirbk, netingėk, tai turėsi!

Priėjo prie palociaus, kur karalius gyveno. Eidamas šalip pamatė karaliūčias sėdinčias prie puikių kvietkų. Priėjęs prie jų klausia:

– Kodėl aš nieko neturiu?

Karaliūčios jam atsakė:

– Vesk, tai turėsi.

Nuėjęs tolyn nuo jų prasijuokė. Karalius, pamatęs, kad jis ko juokias, sugalvojo paklausti. Priėjęs prie karaliaus sūnus klausia:

– Kodėl aš nieko neturiu?

Karalius jam nieko neatsakė, tik tuojau užklausė, ką dukterys sakė.

– Man duktė sakė: „Vesk, tai turėsi!“

Karalius labai užpyko ant dukteries ir sako:

– Tai eik užu jo, žiūrėsiu, ar turėsite ką! Jis vienas negali pragyventi, o kaipgi pragyvensta dvieje?

Ir vedė karalaitę.

Bet gyveno jiedu labai laimingai. Ji nuaudė gražią juostą, kokios ir sviete nebuvo. Vieną kartą buvo didelis suvažiavimas pačių didžiųjų pirklių. Tan suvažiaviman ir karalaitė siunčia savo vyrą juostos parduotų. Nuvažiavo tenai. Tai tik pamatė pirkliai tą juostą, tuojau apstojo jį, klausia:

– Iš kur tu gavai tą, gal vogei?

Jis sako:

– Tai mano žmonos darbas.

Nei vienas netikėjo, kad jo žmona padirbtų tokią juostą. Su pačiu didžiuoju pirkliu suderėjo. Pirklys sako:

– Jei tavo žmonos bus šita juosta, tai atiduosiu pusę savo turto, o jeigu vogta, tai pas mane dirbsi visą amžių dykai.

Taip ir sukalbėjo. Jis kuo greičiausia davė žinią savo žmonai, kad atvažiuotų prie jo. Ji tuojau atvažiavo, pamatė savo vyną, apstotą pirklių, ir sušuko:

– Kam jūs mano vyrą trukdote, kodėl nepaleidžiate jo?

Išgirdęs pirklys taip kalbant labai nusiminė, kad reikės pusę turto atiduoti jam. Kas buvo sukalbėta, tą ir atidavė. Labai daug turto gavo, ir pinigais, ir prekių. Viso ko ant 10 milijonų rublių.

Labai nudžiugo jis ir ji, tiek turto gavę. Parvažiavę namo tuojau pradėjo statyti namus labai puikius. Išsistatė ir užvedė didelę krautuvę, kad niekur nebuvo tokių daiktų brangių, kaip pas juos. Iš visų šonų važiuodavo pirktų karaliai, ponai.

Atvažiavo ir jos tėvas. Pirma nepažino jos. Jis ir manyti nemanė, kad jo duktė galėtų taip turtingai gyventi. Ji tuojau pamačiusi pasveikino savo tėvą. Jis nustebo: iš kur gali taip gerai gyventi jo duktė, kad už neturtelio išėjo?

Pasakė jiedu visa, kaip turtus prigyveno ir kaip buvo. Tada karalius iškėlė didelę puotą. Daug svečių buvo, ir visi linksminosi iki sočiai. Po to karalius padovanojo pusę karalystės žentui už tokį gudrumą ir pasakė dukteriai:

– Tai tavo yra teisybė sakyta: vesk, ir turėsi.

Užrašyta Tindžiūlių k. Pasakotojas nenurodytas. Užrašė M. Kubilytė po 1911 m. LMD I 517(2). AT 737 A*.

10. [Perkalbėta panytė]

Trečias pusbernis, nedakėpšelis kaip sakant. Ir tėvas vienušyk saka:

– Žinat, – saka, – ką, jau pas man prigyvenat, aikit sava laimes jieškat.

Nu ir išėja jie. Aina dabar, aina aina, par miškelį aina. Tas kvailys šaukia:

– Ei, broliai, broliai, ką aš radau!

Nueina. Ką jis, glušas, rado?

– Akėčkalis. Akėčių kuolas.

– Ot glušas, – saka, – kuolų rada ir šaukia.

Tas terbon ir nešas. Taliau aina, aina. Vėl šaukia brolius:

– Broliai broliai, ką aš radau!

Žiūri – repas⁸, kur dratų užmauna unt stebulas⁹.

– O, kvailys, – saka, – daugiau nebeisma.

Paėjį kokį, vėl šaukia šitas.

– Gal ainam, – saka, – maž ką įdamiau rada, dičj¹⁰ jau?

Nuveina, žiūri – kurapka supuvus. A tas vis tarbon. Ir aina taliau. Vėl da šauke, bet jau nebėja broliai. Su durnium ką čia prasidėsi.

Aina aina, viena diena, kita diena, priaina dvarų. Dvaras didelis, ir parašyta, [kad] ta dvara panyte až ta ištekės, katras jų prikalbės. Tai dabar gi iš gudriųjų tuoj aina. Nuaina jau gudrusai:

– Ajei, – saka, – panyte, kake kambariai šilti!

– Mana užpakalis da šiltėsnis!

Pagalvoja anas, nebeturi ką sakyt. Tam iš nugaras rėžį išrėže i palaide. Tas ineina. I tas tą patį gauna. Dabar inaina kvailys:

– Ajei, – saka, – kokis panytes kambariukas šiltas!

– Mana, – saka, – užpakalis da šiltėsnis!

– Ajei, teip jau šiltas? Iškepk man kurapkų!

– Nuslys!

– Akėčkalį turiu, prikalsma!

– Trūks, – saka, – užpakalis!

⁸ *Repas* (рэпé) – geležinė juosta aplink rato lanką.

⁹ *Stebulė* – rato dalis, kurioje sukasi ašis.

¹⁰ Plg. rus. *дучь* – medžiojami paukščiai ar smulkūs žvėrys.

– Repų turiu, apkaustysma!

Nebeturi ką sakyti. Tai va, aš ta kvailia ištekėja ir gyvena labai gerai.

Pasekė Vladas Stakulis, 63 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(260), *LTRF* mg. 2485(5). AT 853.

11. [Vyras sutramdo užsispyrusią žmoną]

Nu, buva bjauri merga. Negi boba. Tai tėvas niekaip nesustvarke. Tadu vis tiek atsirada kavalierius, apsivede. Vis tiek, kad i bjauri. Dave pasogų gerų, i ženijas. Nežinoja, a ji bjauri, a ne.

Tai kaip apsivede, dabar jau su charakteriu. Ji saka (viens kitų gundsina):

– Kai aš ašpykstu, tai visa sutrupinu.

Žmona jau. A vyras saka:

– A aš kai papykstu, tai tuoj ažuamušu.

Tai po veselijas da gal nesupyka nieka, gal papyka jau kiek vyras.

Mota, kad jau labai bjauri. Tai gaidys giedųs. Vienąkart pasakįs:

– Nutilk!

Gaidys vėl sugiedoja.

– Nutilk!

Nenutila – bapť gaidį ir ažuamušs.

Tai jau šita kaip ir mislia, kad bus blogai. Kaip čia jis, da bjauresnis aš jų.

Pakviete tėvas un balius, tėvynėn važiuot. Tai nuspirka kuinų blogų i važiuoja abudu. Važiuoja, baigia privažiuot, nebetali jau, šitas kuinas i nustoja. Nemuša, ale liepia ait. Neina vis tiek. Vienąkart puola, kitąkart. Tuoj iš rogių, tam kuinui sudave, papjove. Paskui saka (važis¹¹, kas ten buva žiemas laiki, žina, kad paveš):

– Vežk!

O jis sėdžiųs. Ir nuvažiava, įvažiava kieman unt uošvį. Uošvis išbėga, džiaugias:

– Nu kaip tu įveikei, kad ji tau ataveže?

Va šiteip ir išmoke.

Pasekė Antanas Marmokas, 74 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(215), *LTRF* mg. 2552(14). AT 901.

Pasakos apie kvailą velnią

12. [Velnias su ūkininku dirba žemę]

Su ūkininku velnias susitare ir pasadina bulves. Tai anas pasake:

– Kaip sau nori, man viršūs, o tau šaknys.

Gerai, ir susitare. Bulvenojus velnias nusipjauna, šitas bulvių prisikasa davaliai. Velnias supyka, kad jį apgava.

Kitais metais jis pasėja kvečius.

– Dabar, – saka, – tau viršūs, man apačia.

¹¹ *Važis* – lengvos vienkinkės ar dvikinkės rogės su sėdynėmis.

Tadu jis kvečių prisipjauna, prisikulia, a velnias prisirauna rugenojų. Nieka vėl nėra. Velnias visiškai supyka, kad su žmagum susidėt nemož-
na, kad jis jį vis tiek apgaus. Ir daugiau nesėdava anas su juo.

Pasekė Ignas Baranauskas, 79 m., gyv. Kavolių k. Užrašė D. Ločerytė
ir V. Nekrošytė. *LTR* 5179(149), *LTRF* mg. 2525(12). AT 1030.

13. [Boba apgauna velnią]

Boba padave velniui cvekelius ištiesyt. A plaukus ana padave. Velnias
tiesija unt ugnės, i suskrunda. Niekaip neištiesija, ir gana. Unt ugnės plau-
kai gi sudega. Prirovusi, mat padavusi, kad ištiesytų.

Nu va, ir apgava boba velnį.

Papasakojo Anelija Grikėnienė (Aleksiūnienė), 69 m., gyv. Degenių k.
Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(267), *LTRF* mg. 2553(3).
AT 1175.

Buitinės pasakos

14. *Pasaka apie trečią brolių

Seniau gyveno trys broliai. Du razumni, trečias durnius. Nu to durno vi-
sai nebemėgo du broliai. Kas daryt? Reikės nubaust jį. Pasiuvo maišą ir
įkišo maišan. Nulėkė ant ežero, nulėkė ir jie užmiršo. Parėjo namo, jį
paliko vieną, užrištą maiše. Tik jie parėjo, važiuoja žydas. Užveža viso-
kių prekių. Rėkia jis maiše.

– Ko tu rėki?

Sako:

– Mane deda karalium, o aš nemoku nei skaityt, nei rašyt.

Nu tai žydas:

– Lipk iš maišo!

Atrišo maišą, jis įlipo. Anas moka ir skaityt, ir rašyt.

Užrišo šitas durnius maišą ir šituo vežimu tuoj parvažiavo namo su
visom prekėm. Atėjo šitie, iškirto eketę, pastūmė po ledu. Jis ėmė rėkt:

– Oi, kas gi bus? Ką čia man darot? Ką čia darot?

– Matai, jau nebe taip ir kalba. Jau išmoko kitaip ir kalbėt.

Tai kas daryt? Pastūmė, ir tiek. Parėjo namo – stovi anas, pašlapino,
džiausto kokį rūbą. Džiausto rūbus. Žiūri broliai.

– Tu gi, – sako, – nugarmėjai po ledu.

– Aš kai nugarmėjau, tai kromą derėjau.

Tai kas čia daryt? Taigi dabar užrišk juos maiše (sulindo jie į maišą),
ir juos vežk. Durnius užrišo maišą, nuvežė ir ledą prakirto. Ir nugarmėjo
jie derėti kromo.

Pasekė Stepas Peldžius, gyv. Šetėkšnių k. Užrašė J. Jonynaitė ir
D. Rabačiūtė. *LTR* 5133(113), *LTRF* mg. 2461(34). AT 1535.

15. [Čigonas ir kunigas]

Ažaina [čigonas] klebanijan. Pievas turėja klebonas. Apsijama išpjaut pievų. Ale buva ne jis vienas, ir bernas. Abu su bernu išpjaus. Nuveina pjaut pievas, čigonas saka:

– Labai karšta, ainam daržinén.

Nuveina jie, pagulia daržinén, išeina pagutėjį. Rytų kai nuveja, saka:

– Šlapia, rasa, ką gi tu pjausi.

Pagutėja, paskui nuveina dienu, saka:

– Karšta, kaip tu darysi?

Nuveina in pavakarį, pavakary puola vuodai, nu kur tu dėsies? Ir nepjove nė kiek vienuđdien. Kitųdien vėl čigonas tų kalbina, kad nepjauk, jau tau ne bėda, bus pieva nupjauta.

Nu ir gerai. Unt rytojaus nuveina pas klebonų ir saka, kad pievų nepjovem, tik reikia makesčių. Tai susikalba, kiek tenai makėt. Klebonas jam duoda pinigų. Šitas praša:

– Ai, klebanėli, kaip gal da pridėk man nors kiek dėl vaikelia.

Klebonas da biškį pridėja. Šitas vėl praša:

– Tai dar dėl kita.

Tadu klebonas:

– Ar tu išdurnėjai, tai pas tau kažin kiek tų vaikų bus, tai aš visiem vaikam, duok ir duok? Von tu, smarve, pro duris!

Tadu čigonas aidamas runku pagrase klebonui:

– Gerai, – saka, – kad tu man daugiau nebeduodi, tai tau pieva kaip stovėja, taip ir stavės, aš pasakysiu, ir visa atsistās.

Nu ir gerai, išbėga čigonas. Tadu ataina bernas.

– Kaipgi, – saka, – pieva?

– Išpjove, – saka.

Tadu nuveina, nulaidžia grėbt – kad pieva nepjauta.

– Nu tai kaipgi, kaip čia yra?

– Tai vat, – saka, – čigonas padirba, vėl pieva čia visa stovi [...].

Pasekė Ignas Baranauskas, 79 m., gyv. Kavolių k. Užrašė D. Ločerytė ir V. Nekrošiūtė. *LTR* 5179(186), *LTRF* mg. 2527(4). AT 1736.

16. [Nesigirdi]

Nu taigi katalikai aina išpažintin. Tai kunigas spavedoja zakristijonų. Uns išpažintės sake sake kokias [nuodėmes], a kunigas klausia:

– Kas gi mana vynų išgeria mišiaunų?

Zakristijonas saka:

– Nieka nesgirdi.

I vėl klausia.

– Nieka nesgirdi.

– Kaip tai nesgirdės? Aik mana vietan, ar girdėsis, ar ne?

Tiktai susmaina vietam, zakristijonas ir klausia:

– Kas aina unt mana žmonų?

Ir kunigas saka:

– Tikrai nieka nespirdi...

Pasekė Antanas Marmokas 74 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(201), *LTRF* mg. 2552(5). AT 1777 A*.

Pasakos be galo

17. [Pasakysiu pasakų...]

Pasakysiu pasakų,
Višta šike ašakų¹²
Unt raudonas tošes,
Unt bitites noses.
Bešikdama apvirta,
Gaidys akį iškirta...

Pasekė Antanas Marmokas, 74 m. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(211). AT 2320.

Pateikėjo pastaba: „Kai vaikai pasakų labai prašydavo, tai sakydavau. Vaikai vis klausdavo, kaip ti apvirta...“

18. [Nuobodžio pasaka]

[Aš tamstai pasakysiu nuobodžia pasakų. Buva senis]* senas senas, ne taks senas, kaip žilas. Ėja senis pra vartus, ažkliuva varčias, ir vėl senis iš pradžias. Aš tamstai pasakysiu nuobodžia pasakų...

Pasekė Juozas Mačiulis, 63 m., gyv. Jurkupių k. Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. *LTR* 5130(68), *LTRF* mg. 2441(17). AT 2320.

Etiologinės sakmės

Naminiai gyvuliai

19. [Kodėl katė murkia]

Kate visų laikų mįslija, kad žmogų papjaut ir papjaut. Ji nelabai gera, kate, a nori pre žmagaus gyvent. A visų laikų galvoja, kad reikia žmagus pjaut, pjaut. Dievas jai pasake:

– Tu žmogaus nepjausi. Žmagus tavi prijama, visa. Tu pradėsi poterius kalbėt. Aš tau ažduosiu kalbėt poterius, i tu kai kalbėsi poterius, ir ažmirši, kad reikia žmagus pjaut.

Visados ir dabar, kada tik žmagus jų paglostą, ji pradeda poterius kalbėt: mur-mur, mur-mur – kalba poterius ir ažmiršta, kad reikia žmogus pjaut.

¹² *Ašaka* – grūdo lukštas, kevalas.

* Pradžia į magnetofono juostą, matyt, nespėta įrašyti ir dėl to jos nėra rankraštyje. Čia ji atkurta pagal toliau esantį tekstą ir skelbiama laužtiniuose skliaustuose. *Rengėjo pastaba.*

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė 1979 m. LTR 5196(349), LTRF mg. 2554(38). 1.1.1.17.

Žvėrys ir žvėreliai

20. Kodėl kurmis kelias nevaikšto

Visiem Dievas liepė ait kelių taisytų. Ir visi ėja, vabolėliai ir žvėreliai, ir paukšteliai, visi skrida, kur tik liepe, jie klause. A kurmis pasake:

– Aš neisiu kelių taisytų. Aš unt žemes nevaikščiasiu, mani niekas nematys.

Ir pasake Dievas:

– Jei neisi kelia taisytų, tai keliu nevaikščiasi. Jeigu unt kelia išlipsi, tai negyvas paliksi.

Tai teip ir yra.

Pasekė Emilija Adulienė (Bimbaitė), 75 m., gyv. Augustināvos k. Užrašė R. Builytė ir A. Neidzenavičiūtė. LTR 5197(190), LTRF mg. 2558(74). 3.2.0.7.

Paukščiai

21. [Giesmė iki švento Petro]

Dabar jaugi kadu nustoja lakštingala. * Būdava, aptyla kiek, sučiulba. Dabar gi nebegieda.

Švintas Petras su Dievu kalbas. Dievas įsakymus duoda švintam Petriui. Nu i lakštingala, vieversys gedot, gedot – net skamba laukai! A ti švintam Petri, birželia dvidešimt devintų jie kalbėjas. Nu tai Dievas ir saka:

– Aikit gi, nebėr gola! – subare smagiai Dievas. – Nustokit!

Ir tik stakt, ir nustoja švintam Petri ir lakštingala, ir vieversys, ir nebegieda nuo švinta Petra. Švintam Petri kaip subare Dievas, ir nustoja. Ir nustoja, lakštingalų dabar nebegirdėt. A būdava, ir švilpia, ir žvygaujais.

Pasekė Ona Jurkštienė (Balaišytė), 69 m., gyv. Bajoriškių k. Užrašė G. Meškuotytė ir P. Krikščiūnas. LTR 5131(165), LTRF mg. 2448(50). 1.2.1.10.

22. [Gandro lopas]

Atėja žmones skūstis, kad labai visokias gyvates, šliužai, visokias bjaurybės, varlas visas žmonėm neduoda ramuma. Kur tik aina, visur šoka, gyvate įkunda, žmagus miršta. Tai paklause Dievas žmanių, surinka, surinka visas bjaurybės, ažiuriše maišų, pasišauke gandrų ir saka:

– Va, gandrai, ažišidėk un pečių ir išnešk, ir įmesk didelian ežeran šitų visų maišų.

A nepasake, kas ti yr maiši. Jam labai parūpa sužinot, kas ti yra tam maiši, ka Dievas

* Sakmė užrašyta rugpjūčio mėnesį. *Rengėjo pastaba.*

liepe neatrīšt. Jisai pasidēja maišų, atsiriša, pasižiūrės. Kaip tik atsiriša, tai viena gyvate šliaužia, varla šokt, anas vyt, tų gyvatį vyt. Kai palika atidarytų maišų, visas iššakinėja. Ataina – dykas maišas.

Tai kas čia dabar daryt? Ait pas Dievų bija. Ale kas Dievui sakyt? Vis tiek nemeluosiu, nuveisiu, visų teisybę Dievui į akis pasakysiu.

Nuvėja starkus nuliūdįs, galvų nulaidįs.

– Va, Dievuliau, taip ir taip. Parūpa man labai pasižiūrėt, kas ti yr maiši. Kaip atsirišiau, tuoj viena varla strykt, gyvate iššliauže, aš jų vijau, ažmiršau aždaryt maišų, ažrišt. Ir dabar blogai, nė vienas gyvates nebraudau ir ni varlas, dykas maišas.

– Tai, – saka, – tu dabar ir maitinsies visų gyvenimų tik gyvatem, šliužais, visokiom varlem. Rinksi visų gyvenimų. A ažu šitų, kad mani neklausei...

Par Dievų tadu kūrenas pečius. Ištrauke nuodėgulį, kaip dave jam par vuodegų, ir atlika juodas lopinys unt vuodegos. Supuišina jau.

Va kodėl gandra juodas lopinys.

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(338), *LTRF* mg. 2554(27). 3.2.0.6.

Žuvys. Ropliai

23. [Vėžio akys]

Dievas dalina akis. Visiem visiem dave akis. Pasake Dievas:

– Ataikit, aš duosiu visiem akis.

Ir dabar visi ėja. Kas pirmas ėja, didesnes gava. Visi žvėrys, visi paukščiai, visi gyvuliai, koki tik buva, iš kur tik ėja, vis Dievas dave. A vėžys ažmiga ir megoja. Paskum visi atėja žvėrys jau gavį akis. Atėja, saka:

– A tu, vėžy, ka gi nėjai? Dievas gi visiem akis dalina, a tu be akių.

Nuveik gi, i tau Dievas akis duos. Da maž i turi kokias, maž i lika.

Atsistoja, atsikėla, saka:

– Aje, kaip aš pramegojau. Aisiu dabar.

Nuėja tenais ir saka:

– Dievuliau, a man da yra akių?

– Tai, – saka, – da vienas lika, ale mažutes mažutes.

– Neraikia man tokių mažučių, kišk rūron!

Dievulis jam ir įkiša užpakalin. Dabar anas ir aina, jam kakliuki nēr akių, a tiktai užpakaly.

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(340), *LTRF* mg. 2554(29). AT 250 A; 1.2.1.10.

24. [Varlės ir saulė]

Varlas ažgirda kur tai, kad saula žada ait až vyra. Nu ir jas suvėja visas krūvon ir susitare:

– Žiūrėkit, – saka, – drauges, kaip čia dabar bus? Jeigu saula apsives ir da vaikų prasimanys, tai kaip tadu ims šildyt, tai niekur mes drėgmes neberasma. Dabar viena tik šviečia, ir tai išdžiavena visus ravus, visas balas, jau mes nebegaliam pasislėpt. A kaip apsives, su vyru bus ir vaikų prasimanys, tai mes nebegausma niekur drėgmes. Aikim pas Dievų ir paprašykim, kad Dievas jai neduotų apsivest.

Nu ir jas nuvėja pas Dievų skųstųs. Dievui ir skundžiasi:

– Va, saula nori vestis. Ar negalėtum, Dieve, padaryt, kad ana viena gyventų?

Saula ažgirda šitų, ažsigava labai ir pasake:

– Kad daugiau jūs mana spindulių nematytumet! Gyvensta balose visokiose, e kad balos išdžius, tai visos išnykstat!

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. LTR 5196(354), LTRF mg. 2554(43). 1.2.1.16.

25. [Rupūžės kilmė]

Dievas i velnias ginčijas:

– Aš moku sutvert, aš moku...

Tai Dievas sutvėre žmogų, a velnias gyvatį ir varį. Jis pajeme grumstelį žemes, mete, i pradėja rapot. Buva rupūže. [...]*

Pasekė Emilija Adulienė (Bimbaitė), 75 m., gyv. Augustinavos k. Užrašė A. Neidzenavičiūtė ir R. Builytė. LTR 5197(186), LTRF mg. 2558(7c). 1.2.2.18.

26. [Kodėl varlės kurkia]

Dievas dave varlėm maitintis daug vabalų. Jas maitinas vabalais daugiausia baloj ar soželkoj, ar kur, maitinas vabalais. Ir Dievas palaida vienu vabalų takį ir pasake:

– Šita tai nelieskit, visokiais maitinkites, a šita nelieskit.

Parode varlėm, kakia neliest. Nu jom ne tiek rūpi tas, kaip rūpi tas, kur negalima. Kiekvienam rūpi, kas negalima. Jas susitare, viena ėme ir prarija tų vabalų. Dabar ataina Dievas ir klausia:

– Kas suėde tų vabalų?

Viena saka:

– Tu!

Kita saka:

– Tu!

Kur tik paklausia, vis „tu, tu, tu, tu...“. Tai ir dabar tutuoja. Kai tik Dievas užklausia, taip ir girdis baloj:

* Skelbiamas ne visas tekstas. Likusi dalis – savarankiškas siužetas, nesusietas su skelbiamuoju. *Ren-gėjo pastaba.*

– Tu-tu, tu-tu, tu-tu!
Ir nė viena neprisipažįsta.

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(349), *LTRF* mg. 2554(38). 3.2.0.4.

Vabzdžiai

27. [Voras ir skruzdėlė]

Piemenėliai miški valge duonų, ir vienas trupiniukas nutrupėja žemen. Tai voras pajėmė tą trupiniukų:

– Aisiu, pasakysiu Dievui, dėl ka šitie piemenys trupina duonų.

Pajėmė tą trupinį didžiausį, kabarai, kabarai, kabarai, nuvėja pas Viešpatį Dievų ir saka:

– Va, Dieve, nebeduok piemenim duonas. Pilna žeme va šitokių trupinių pritrupinta.

A skruzdela vija vija jį, vija vija, ka neįskųstų. Jai gaila piemenukų. Kam gi skųst, Dievas atims duonų, piemeniukam nebeduos duonas. Vija vija, pertrūka bevydama. Jau nuvėja, rada šitų vorų beskundžiant.

– Tai, – saka, – ne, Dievuli, jis meluoja, tik vienas šitas trupiniukas nutrupėja žemen. Piemenys geri, jie valge duonų, nepamate. Vienas trupiniukas nutrupėja, a voras kapt, kabarai, kabarai, ir atneše, ir skundžia.

– O tai, – Dievas saka, – jeigu tu toks skundikas, tai aš tau kad mesiu šitų trupinį, ir nešiosi visų gyvenimų.

Tai vorui kaip mete unt nugaras, anas ir dabar tebenešioja. Su kupra net voras. A skruzdelyte nuo ta čėsa ir patrūkus beskubėdama.

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(342), *LTRF* mg. 2554(31). 1.2.1.10.

28. [Bitė įgėlusi miršta]

Dievas sutvėrė bitį.

– Aš, – saka, – kai žmogų ingelsiu, tai žmagus kad numirt.

Saka:

– Kai tu žmogui ingelsi, tai ne žmagus mirs, ale tu mirsi.

Tai akurat, ana kai ingelia, taip ir yr.

Papasakojo Steponas Aleksiušas, 80 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5197(203), *LTRF* mg. 2559(10). 1.2.1.16.

*Steponas Aleksiušas savo sode. 1979 m.
G. Meilutytės nuotr. LTRFt 6145*

Augalai

29. [Neregys uosis]

Kodėl uosis paskiau sprogsta? Saka, kad anas aklas. Jau medžiai visi susprogj, ir anas pradeda. Paskiau vėl mest. Kiti pradeda mest, anas da nesiruošia. Žiūri, kad kiti beveik numetj, ir anas tadu.

Pasekė Elena Marcijonienė (Kaušakytė), 70 m., gyv. Panemunėlyje.
Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(237),
LTRF mg. 2486(9). 1.1.1.2.

30. [Kodėl javų varpos trumpos]

Viena paėmus vaikų, blynas buva, ir vaikas apsidirba, šikinių nušluoste. A buva palei visų šiaudų varpas, grūdai būtų buvj. Tai sākjis Dievas:

– Kiek šuva apžios, tai tau ta varpa ir yra.

Tai šuva raikia mylėt, išgelbėja nuo bada.

Kaipgi neatims, blynu šikinių boba nušluoste vaikui. Tai kaipgi šitei, negalima.

Papasakojo Anelija Grikėnienė (Aleksiūnaitė), 69 m., gyv. Degenių k.
Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(227),
LTRF mg. 2552(26). 1.1.1.10.

31. [Aviža ir miežis]

Tokia yra pasaka, kad miežis draugava biskutėlį su avižu, ir jis tų avižų pritaisė. Tai aviža pagimde vaikų. Žmones ažpyka un ta miežia, kad jis toks nemandagus, pritaisė. Dabar aviža visų laikų su vaiku. Žiūrėkit, kur tik avižas auga, nuraškykit, pasižiūrėkit – didela aviža i da vaikas šali jas. Tai būk tai čia miežia darbai.

Nu tai užu šitų miežį dabar kulia du kartus: pirmąkart per mašinių laidžia su visais šiaudais, tai miežiai nusikulia, bet šitas paisas¹³ miežių vis tiek ilgas lieka. Kai juos antrų kartų laidžia, tadu tuos paisus nujama na miežia. Nusijama paisai, ir tadu jau gerai.

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(343), *LTRF* mg. 2554(32).
AT 293 E*; 1.2.1.10.

Žmogus

32. [Matuzelio amžius]

Matuzelis gyvena keturis šimtus metų, ir jis dabar numire. Numire, tai Dievas klausia, saka:

– Kaip tau, a nenusboda gyvinti tiek daug metų?

¹³ *Paisas* – miežio akuotas.

Saka:

– Nenusboda, Dievi, pro vienus vartus įėjau, a pro kitus išėjau.

Tiek jau jam, labai jau neilgai keturi šimtai metų. Tai Dievas saka:

– Aik vėl.

– A, – saka, – reiks mirt?

– Mirt tai reiks.

– Tai nebeisiu.

Marijona Rauplienė (Narbutaitė), 76 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. LTR 5196(60), LTRF mg. 2549(9). 1.1.1.25.

33. [Vyrai pailsi, o moterys ne]

Vienų sykį Dievas keliava, bekeliaudamas pasiklyda. Nebežina, kur ait. Kaiman ažėja, nebežina, kur kitan kaiman ait. Žiūri – karve ėda tenais.

– Nu, karve, gal tu man parodysi kelių?

Karve saka:

– Ai, aš labai ėst noriu, neturiu laika.

Negi žinoja, ka ti Dievas. Anas pasivertęs seneliu ėja, da su lazdelu. Kad jau žinojus, kad Dievas, gal būt parodžius.

– Tai, – saka, – jeigu tu man neparodei kelia, ėst nori, tai tu visų gyvenimų ėsi ir ėsi. Ir gulėdama ėsi, ir stovėdama ėsi.

Dabar karves taip ir ėda. Priėda, atsigula ir vėl gromaloja, nepabagia ėst nikuomet.

Aina, žiūri – arklys stovi jau paėdjęs kiek.

– Gal parodysi man kelių?

Tai snaudžia tas arklys.

– Ai, labai tingiu ait. Va ti kelias, va ti, – galvų pakėlęs ir parode, pa dešinei ar pa kairei, kur jau. Tai Dievas saka:

– Kad tu jau taip tingi paėjēt man parodyt, tai tu ėsi ir priėsi, ale priėdjęs negulsi, stavėdamas ir megosi.

Tai dabar arklys daugiausia stavėdamas, labai mažai kadu atsigula, a vis stavėdamas snaudžia.

Paskui aina, priaina, moteris tokia dirba kažį kų, lauki ar darži, nežinau kur ti buva. Ir saka:

– Parodyk man, močiut, kelių.

– Kad laiko neturiu, kaipgi parodysiu, va ti vyrai stovi, ti jie laika gal turi, ti jie parodys.

– Tai tu visų gyvenimų dirbsi dirbsi ir nigdi laika neturėsi.

Nuvėja, vyrus klausia:

Marijona Rauplienė pasakojo ne tik apie Matuzelio gyvenimą... G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6135

Daugiškę Laima Platūkytė (kairėje) ir biržietė Gražina Dagyte dar tik moksleivės, bet jau energingos tautosakos rinkėjos... G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6146

– A parodysit?

– A, su mielu noru parodysma, ka gi ne. Prašam va čia, parodysma.

Nuvėja, parode, kur kelis, įvede senelį kelin ir parode, kur vartai.

Saka:

– Ačiū ačiū, jūs, vyrai, visados laika turėta lig davalei.

Papasakojo Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k.

Užrašė G. Meilutyte ir L. Platūkytė. LTR 5196(344),

LTRF mg. 2554(33). 1.1.2.9.

34. [Žmogaus amžius]

Žmogui [Dievas skyrė] tiktai dvidešimt metų.

– Oi Dievi Dievi, kaip man mažai, tiktai dvidešimt metų!

Šuniui irgi trisdešimt metų.

– Oi Dievi, kaip man daug, man ir duntys sudils kaulus begraužiunt.

Nu tai ka tau daug, tai dar atajeme. Dvidešimt metų žmogui pridėja.

Tai jau keturiasdešimt metų. Dar kas tinai pasake, bezdžione. Tai metus paskyre.

– Ojezau, pardaug!

Vėl žmogui dadėja. Padidina ligi aštuonisdešims metų. Ir visas amžius žmagaus.

Jau aš dabar gyvenu bezdžiones metus. Nebe šunes, ale bezdžiones...

Papasakojo Juozas Mačiulis, 63 m., gyv. Jurkupių k. Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. LTR 5130(63), LTRF mg. 2441(12). 1.2.1.8.

35. [Alaus kilmė]

Velnius pasigėre ir nebemoka gerai skaityt. Atneša jam žmagus sulos, jisai iš kita gala skaita – alus. Velnius vis skaita, skaita, kad čia alus.

Ir jis parūgena tų sulų gerai, na ta karta pasidare alus. Iš sulas pada-re velnius alų. Jis pasgėrįs nebe iš ta gala skaita, iš kitas puses išėja alus.

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(357), *LTRF* mg. 2554(46). 2.1.2.2.

36. [Apie lyčių skirtumus]

Tai čia irgi yra senybas padavimas apie vyrus ir moteris. Tai moterys la-bai skūpjas, a vyrai neskūpūs. Matai, kaip Dievas seniau sutvėre vyrų ir moterį, tai jie take buva nenormalūs, takiais kiaurais pilvais, labai daug suvalgydava.

– Gal mat pa kiek laika, – rakava Dievas, – gal suaugs, sugis ti jų pil-vai, sunormales.

Bet laikui begunt ne. Paskui jau žmones pasidare auklati, kokių ti jau laibučiutį šaknelį rada, panašių un siūlų, moterims jau susius pilvus.

Atsimierava viena moteris siūlų, čia jau nuo pasmakres lig dvišaku-ma. Su šitu siūlu užsius pilvų, kad tiktai būt gražiau ir mažiau suvalgytų. Siuva siuva, siuva siuva, ir pristiga šita siūla apačioj, ir atlika nesusiūta.

A kai vyrai siuva sau pilvų, jie jau ne taip skūpūs, atsitrauke takį šmo-tų siūla, pamerava, kad užtektų jiem.

– Moterim, – rokuoja, – nepavyka susiūt, mum pavyks gerai susiūt.

Siuva siuva ir susiuva. Ažumezge du mazgus, ir da galas lika.

Pasakojo Alfonsas Ruželė, 69 m., gyv. Lūkiškių k. Užrašė N. Navikaitė. *LTR* 5130(13), *LTRF* mg. 2439(11). 2.2.2.2.

37. [Nendrių tvora]

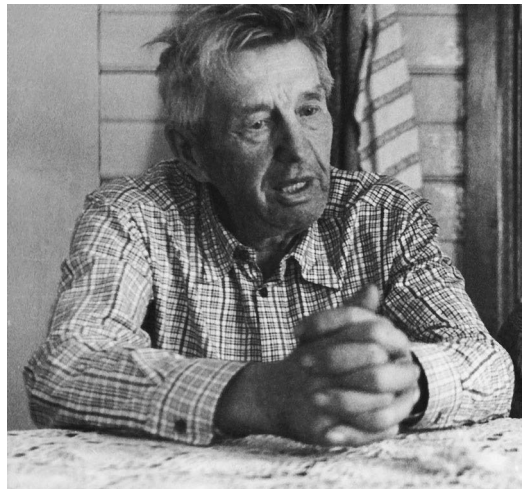
Sakydava, kad seniau žmagùs žinodava, ka-du mirs. Tai jis dirba tik sulig tuo dienu.

Tvorų tvėre žmagus iš nendrių. Tai ir klau-sia vaikelis:

– Kam gi tu tokių?

– Nu kad, – sakųs, – aš ilgai nebegyvinsiu, tuoj mirsiu, tai kam gi čia man, labai tvirtas ir nebereikia.

Papasakojo Juozas Rauplys, 77 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platū-kytė. *LTR* 5196(62), *LTRF* mg. 2549(11). 3.2.0.7.

„Seniau žmagùs žinodava, kadu mirs...“ Juozas Rauplys 1979 m. G. Meilutytės nuotr. *LTRFt* 6134

Mitologinės sakmės

Mirtis. Giltinė

38. [Susapnuota mirtis]

Mūsų kunigas klebonas. Aš laidžiau Vandutį pre kamunijas, tai jisai pasakaja. Atsigula ja pažįstamas kaimynas ir sapnuoja, kad eglį pjove sūnus, ir jį užmuše. A kaip tik sūnus buvo išvažiavys miškan. Jis pabuda, atsikėla i saka žmonai:

- Sapnavau labai blogų sapnų, kad sūnų užmuše.
 - Nu tai ka tu čia šneki niekus.
- Ir jiem bekalbunt telegrama ataina, kad sūnus jau guli po eglu.

Papasakojo Vaičiūškienė (vardas nenurodytas), 67 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(199), *LTR* mg. 2485(II), 1.3.0.4.

Vėlės. Numirėliai. Vampyras

39. [Kad pakaruoklis nevaikščiotų]

Kai pasikaria, tai tadu jau vaidenas. Tadu kaip tai kišdavį pavalkuos tų lavonų, kad nesivaidintų.

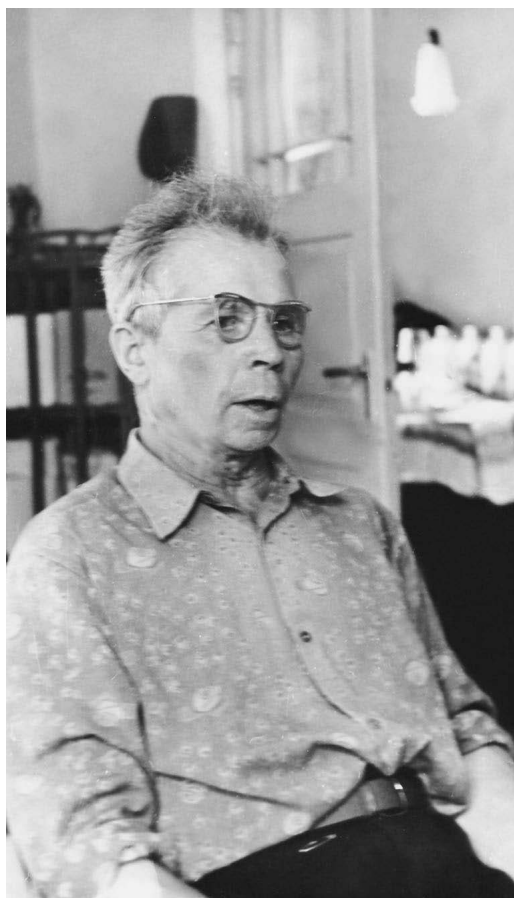
Vaikšta tol, kol priaina jam mirtis. Kai numiršta, tadu jis nebesiroda.

Papasakojo Marijona Skipskienė (Peldžiūtė), 58 m., gyv. Augustinavos k. Užrašė A. Neidzenavičiūtė ir R. Builytė. *LTR* 5197(209), *LTRF* mg. 2559(31).

40. [Atsikrato palaidoto pakaruoklio]

Seniau senėliai mana pasakadava, kaip ti atsitikdava. Sakydava, kad jei pasikaria, tai nekavoji, nemožna un kapų kavot. Kas ti pakavoji un kapų, tai vaidenas. Vaidenas ir vaidenas. Tai kad pamatysi, tai galvų reik nukirst ir tarp kojų įspraust. Saka, teisybe. Nukirta, ir nebesivaidindavį.

Papasakojo Vanda Ruželienė (Žemaitytė), 68 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(253), *LTRF* mg. 2552(52). 1.1.1.19.

Jonas Staskonis pasakojo, kad prie Šetekšnių kapinių vaidendavosi pasikoręs ponas Ireckas. G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6130

41. [Mirusi skolininkė neturi ramybės]

Viena iš kaimynės pasiskolina miltų sykelį. Ir ana nebeatadave. A vyrui gal nesisake. Tai vis keikdavas ir keikdavas.

Klebanioj vienas užėja, nakvynės jieška taksai keleivis. Saka:

– Par mum nēr gryčioj vietas, jeigu klajimi pagulėsi. Kad nebijai, klajiman aik ir atsigulsi, o teip tai nēr vietas.

Nuvėja klajiman, atsigula, jau anas ažmiga, girdi – tiek dejuoja, tiek dejuoja.

– Kas čia dejuoja?

– A va, – sakųs, – žmagau, numiriau, skolų neatlikau. Sykelį miltų kaimynei. Jin mani keikia ir keikia, kad aš neatadavjau. Tai man raičia lundžiot palei urvus.

Ana nusake ir ūlyčių, kokia ūlyčia. Saka:

– Netikės mana vyras, neatadas, ale tu nuveik.

Ana nusrišus skarelį i padavus margų. Saka, kai parode, tai nusgunda. Sakųs:

– Tu pripilk miltų sykelį, nunešk ir ataduok.

Tai anas kitam vakari jau susapnava. Saka:

– Ačiū, ačiū, kad man [taip] padarei, – tam keleiviui ta nabašninke.

Ksaverija Mikalauskienė: „Mana tėvas išjoja naktes...“. G. Meilutytės nuotr. 1979 m.

LTRFt 6129

Papasakojo Anelija Grikėnienė (Aleksiūnaitė), 69 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(234), *LTRF* mg. 2552(33). 1.1.2.9.

42. [Nuvaro gulintį naktigonį]

Mana tėvas išjoja naktes ir turėja šuniokų. Ir jis atsigula. Atsigula, ir jį traukia:

– Pastrauk! – saka.

A tas šuniokas au au au! Nuloja i nuloja. Jis pakelia galvų, pasižiūri – arkliai éda. Vėl ataina, vėl atsigula. Prisnūsta, ir vėl jį:

– Pastrauk!

Jisai atsiseda – kas čia yra? Ir vėl šuo nuloja. Paskiau saka:

– Aš tau nieka daugiau nebesakysiu. Išėik!

Pasijeme arklius ir išjoja jis iš tenai.

A tenai, saka, buva žmogus pasikorjys ir pakavotas.

Ksaverija Mikalauskienė (Skrebaitė), 74 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(113), *LTRF* mg. 2550(11). 1.2.1.3.

43. [Nutraukia naktigonio kailinius]

Nutraukia ir nutraukia kailinius. Ir šunį išsiveda sava. Teip šuva loja, teip šuva loja. Nu nutraukia. Vėl apsikloja. Nu tai tadu jau kantrybes nebėr. Saka:

– Laiskit man nama na kelia! Laiskit man nama na kelia!

Tai, saka, pastrauke, atsigula, i nieka. I šuva nebeloja.

Tai mes netikim.

Pasekė Veronika Bitinaitė, 73 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(295), *LTRF* mg. 2483(4). 1.2.1.3.

44. [Miręs jaunikis šokina merginą]

Buva trys merginas. Ir turėja visas trys pa bernų. I vienas pajeme, numire. Šitie du bernai aina, i tos trys mergas šokiuos. Užėja un kapų. Šita merga saka:

– Matai, numirei, dabar tau nieks neberūpi, nei šokiai, nei niekas. Mani pašokindavai.

Nu ir nieko. Nuvėjo šokiuos. I jom ti bebūvunt atsiranda toks ponaitis. Labai gražiai apsirengijs, su kepaliušiu. Ataina i šokina jų. Ar groja, ar negroja, pristojjs prie tas mergas. Jai pasiboda, nubėga. Atbėga in kakių ti babelį:

– Babute, – saka, – mani gal velnias apstoja. Mani šakina i šakina. Kaip ir matytas, kaip ir nematytas žmogus. Ale kad aš atbėgau namo.

Palenda po pečeliu. A ta moteris grait staliukų pastate pre durų, dvi žvakes ažudege ir tadu kryželį pastate. Bebuvunt i beldžia duris. Jau velnias unt jų atėjjs. Tas velnias pradeda belst, a ta babute saka:

– Nelaisme, mum velnių nereikia.

Tas velnias saka:

– Aš jum visas iššakinčia, tik gaila, kad jūsų gelažines durys, negaliau jait.

Pranė Jurgelionienė, 69 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(220), *LTRF* mg. 2485(19), *LTRF* 2486(1). AT 365 B*; 1.2.1.8.

Vaiduokliai

45. [Kliudo pareiti]

Kad buvjs meistras seniokas. Aidamas iš sava darba užėja unt kelia gulinčių karvį žemas laiki. Ir to karve, kai baigia ait artyn, šoksta ir kelis žingsnius pabėga, ir vėl atsigula. Tai seniokas išsijeme kirvį ir aina. Saka:

– Aš tau dabar, tai tpruskai, įdėsiu raguos!...

Bet negalia. Kaip visiškai artyn, karve vėl pašoka. Paskiau par kiek laika šakinėjus to karve prapuola. Tad anas kai pradėja ait, jau miški, negalia ait – vis eglan ir eglan įkliūva. Turėjjs degtukų skryneį, tai išsi-skaldjjs visus degtukus, lig išėjjs iš miška. A taip nebegalia ait, paklysta ir paklysta.

Tai skaite, kad čia stipras jau buva velnias.
Bet kad velnias, tai netikėja visiškai.

Pasekė Ignas Baranauskas, 79 m., gyv.
Kavolių k. Užrašė V. Nekrošiūtė ir D. Ločerytė. *LTR* 5179(129), *LTRF* mg. 2524(21).
1.1.1.17.

46. [Vaidenasi prie Degenių kapų]

Degenių [kaimi], šali kapų netoli, tai tenai, saka, vaikščiaja balta boba. Tai puola an ko, tai ji teip vaikščiaja. Išgundina. Kas keliu aina, tai išsigūsta žmogus bobas. Tai avys pasiroda, badas, a žiūrėk, nebėr nieka.

Vaidenas, skaitas, vaiduoklių vieta.

Papasakojo Adelė Marmokienė, 73 m., gyv.
Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė 1979 m. *LTR* 5196(203), *LTRF* 2552(7).
1.3.0.1.

Kostė Gasiūnienė iš Uvainių taip pat pasakojo apie keistai pasirodančius gyvulius.

G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6136

47. [Pasirodo juoda moteris]

Tik dukart jai pasmatį – tadu šitoj seklyčioj gu-liunt, a kitąkart, saka, jau gražus vakaras, tykus. Ana darželin išėjus. Taip tyku, ir tik užžž! – kaip kad būt audra užėitų. Tai trumpai. Vienąkart suūže. Kitąkart tiktai šlam šlam... Aš pakėliau galvų – boba juodai apsilvilkus. Didela, ir kad aina šlamančiais rūbais: šlam šlam, šlam šlam... Aš žiūriu akis ištimpus, ar pas mani gryčion atais, ar kur.

Dinga pradinga ir niekur nebebuva.

Veronika Šepkienė (Ruželytė), 67 m., gyv. Kavolių k. Užrašė V. Nekrošiūtė ir D. Ločerytė. *LTR* 5179(16), *LTRF* mg. 2522(3). 1.3.0.1.

48. [Girdi klojime kuliant]

Nu tai dabar su kaiminka kalbuos. A kaiminka aštuonių dešimtų metų, labai kiemas buva ne melagių, teisingi žmones. Ir pasakaja mum, dau-geliui berniokų ir mergiočių, kad vaidalų ana girdėja.

Aina kult jie keturiuos: seserys, broliai, tėvelis. O raktas pas jį kiše-nej. Ale girdi, kad kulia jau keturiuos klojime. Tai kaip čia yr? Jie sustojį paklausa – gražiausiai kulia, i gatava. Nu tai kų, pasidrūsinįs tėvas vis tiek atrakina klajimų. Įeina, kultuvai kaip pakabinti kaba, klajimas kaip švarus, taip švarus, nieka gi nēr. Tai ir vienam syki, ir kitam, ir trečiam vis šitai būdavį. Paskiau nebebuvi.

O vaidala jakia nemate, tiktai taukšėjimų šitų.

Pasekė Vladas Žintikas, 76 m., gyv. Klišių k. Užrašė D. Dereškaitė ir D. Širmelytė. *LTR* 5132(53), *LTRF* mg. 2451(19). 1.3.0.2.

49. [Vaikelis kapinėse]

Tai mana seseriai taip buvo atsitikę. Ji ėja pra kapines. AINU pavakariuke, mažutis vaikas, nuogas, vir vir vir palei kryžių ir viršun. Paskui man bežiūrint vėl nusilaide ir pranyka.

Tokių pasakų tai esu girdėjusi. Ar teisingai, ar neteisingai, a vienų kartų tai tikrai teip buvo.

Pasekė Genė Stakulienė (Biskytė), 59 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(266), *LTRF* mg. 2480(19). 1.3.0.3.

50. [„Aš ainu ir ainu...“]

Gane arklius ir kūrena ugnį. Ir jie klausas, kad ataina. Pamate – baltu rūbu apsvilkus moteris. Ir sujėmus runkas saka:

– Aš ainu ir ainu, ir ainu...

Ir atėja pre ugnės. Šitie visi pasislape. Tris kartus apie ugnį apėja runkas sujėmus ir vėl nuėja. Ir saka:

– Aš ainu ir ainu, ir ainu...

Pasekė Alfonsas Vilimavičius, 83 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(198), *LTRF* mg. 2485(10). 1.3.0.3.

Marijona Meškeliene: „Būdava vaidalas va čia, piliakalny...“ Šalia – jos vyras Albertas Meškelė. Uvainių k. G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6132

51. [Vaidalai prie griovio]

Senyboj šitaip kalbėdava.

Vienkiemiuos, sodybos aina griovys. A pra tų griovį kas aina ar važiuoja (tunkiausiai vis vakarais a naktį), boba vetėja. Kas aidami pasaka „Padėk, Dieve“, neatsakydava nieka.

Ale niekas, ti gal avinukas koks atlikis na ganyma – boba vetėja. Būdava, kad tik važiuoja pra tų griovį žmogus namo ar iš namų, daugiausia vis prievakariais, strykt aviniukas unt vežima, ir arklys beveik tik paveža. Senis a moteris išsigūsta, ragina ragina, ir dēla išragina. Ni ta aviniuka kas bematydava.

A kas ti gatėja būti, a ti velnias, a ti vaidalas? Aš dabar tiek amžiaus esu pralaidįs, ni ta aviniuka, ni tas bobas, nieka ni aš matau, ni beraikia. Tik va seni žmones prasimislydava, išsibaidydava: vaidalas, vaidalas...

Pasekė Jonas Mula, 63 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(96), *LTRF* mg. 2549(41). 1.3.0.4.

Draudimai

52. [Neatsargus motinos keikimas]

Motina ir sūnus buvo. Gal ir daugiau buvo šeimynas, ale sūnus vienas. Nėdėlios rytų motina apsiruoše, pėčių pakūrina ir proša sūnų pakinkyt orklį nuvažiuot bažnyčion. Sūnus neklausa, sėdi palungej i nekinka orklia. Tai matai, motina pavargus, ir un sūnaus papykus pasoke:

– Kad tavi negriaudjs griausmas ažmuštų.

Ji išėja bažnyčian, a sūnus palungej sėdi. Kų jis ti skaite ar kų dirba mišių laikī. Nei debesėlia, nei nieka, sūnų griausmas i nutrinke. Ataina močia iš mestelia, iš bažnyčias, žiūri – sūnus sėdi negyvas, nutrintkas griausma. Oi, kad rauda močia rokuoja:

– Mona kalbėta, Devulia girdėta.

Apskabinus vaikų rauda jau, želavoja, kad ji taip pasoke.

Papasakojo Juozas Burokas, 85 m., gyv. Jurkupių k. (Visapkos vnk.).
Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. LTR 5130(78),
LTRF mg. 2441(27). 1.2.1.11.

53. [Negalima šventvakarį dirbt]

Pa Kalėdų lig Trijų karalių negalima dirbt vakari. Dienų taigi galima, ale vakari negalima dirbt, kad ataina velnias. Tai jeigu verpsi, tai kuodelį nu-meta, neduoda verpt.

Vienas siuvėjas siuva čebatus. Ir vakari jau, prieš dvylika. Atėjjs velnias:

Ekspedicijos dalyvius dažnai pavėžėdavo vairuotojas Jurgis Spundzevičius. Iš kairės į dešinę stovi: Dana Ločerytė, Birutė Janušauskaitė, Marytė Slušinskaitė, Aldona Neidzenavičiūtė, Laima Platūkytė. Priekyje – Rita Builytė. G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6147

– Kų čia dirbi?

– Batus siuvu.

– Nu tai nupjauk man ausį!

Jis pajėmįs ir nupjovįs. Pa dvylikas naktės žiūri, kad kur jis siuva batų, nupjautas bata galas.

Papasakojo Marijona Skipskienė (Peldžiūtė), 58 m., gyv. Augustinavos k. Užrašė A. Neidzenavičiūtė ir R. Builytė. LTR 5197(208), LTRF mg. 2559(30). 3.2.0.3.

Namų dvasios

54. [Sulaiko aitvarą]

Vienų sykį, aš pats atamenu, va teip buva. Mas su seneliu ainam iš pirtes, o čia pirtis va buva. Taip tumsus vakaras, šeštadenia tumsus vakaras. Ainam abu iš pirtes. Par dungų driūkt driūkt, va šiteip, kaip koks pagaikštis ugninis, ugnis.

Daba senelis mana peilį išsitrauke iš kišenės, atsilenke va šiteip, pra pirštus iškiše – stabt ir sustoja anas skridįs. Aha, ir stovi. A jis da tali ir aukštai. Senelis klausia:

– Iš kur tu skrendi?

– Iš ti, – saka, – skrendu.

– A kur tu skrendi?

– Aš ten skrendu.

Ir vėl – peilį ištrauke, tas driūkt driūkt par dungų, ir nuskrida.

Pasekė Romas Šukys, 62 m., gyv. Roblių k. Užrašė G. Meškuotytė ir P. Krikščionas. LTR 5131(5), LTRF mg. 2446(5). Aitvaras/kaukas, 1.1.1.17.

55. [Skalsagrūdį perka]

Seniau siūlydava, ar neraikia skalsagrūdžia pirkti. Takia pintinėla, punteliukas supintas. Pakabini unt aruoda, ir aitvaras tupi ir neša grūdus tam kiemui. Kiek jau jį liuobt raikia, vis kiaušinieni. Kiek ti mela yr?...

[Kur jį gaudavo?]

Esų takie pinčiukai. Kaip čia išeina pinčiukai, kaip gal kokie špekuliantai? Tai perka, parduoda. Duok kiek pinigų, ir sudera. <...> Tai anas ten tupiūs, naktį ainūs.

Ona Jurkštienė (Balaišytė), 69 m., gyv. Bajoriškių k. Užrašė P. Krikščionas ir G. Meškuotytė. LTR 5131(61), LTRF mg. 2447(34). Aitvaras/kaukas, 1.1.2.7.

„Seniau siūlydava, ar neraikia skalsagrūdžia pirkti...“ Ona Jurkštienė su anūke Reda.
1979 m. P. Krikščionas nuotr. LTRFt 6103

56. [Užmušė aitvarą]

Seniau sumdydava bundinykus¹⁴ gaspadoriai. Pasisumde bundinykų. Ir sakydava, kad tas gaspadorius turėja aitvarų. Išėja gaspadorius unt balia. Kur ti pas kaimynų buva balius. A bundinykui prikūla žirnių, liepe sunešt šituos žirnius:

– Kai suneši žirnius, tai ir tu nuveisi, a kol suneši, tai ir nešk tu juos.

Jis neša neša šituos žirnius. Pareina su žirniais, ataina – ir vėl krūva tokia pat. Mislia: „Velnius gi čia bus, kada gi sunešiu aš juos?“

Nu tai niekas nesdara. Išėja su maišu, pasižiūrės, kas čia daras. Agi gaidys nuskridįs na jaujas ir vemjūs unt krūvas. Ir lygi vėl krūva. Tai kų gi daryt? Papykįs tuoj kultuvu, ir gaidį bap. Ir ažmušįs šitų gaidį.

Ažmušįs gaidį, tadu nešųs. Krūva mažyn, mažyn, sunešįs. Ir nuveinųs ten, kur gaspadorius, tan pačian baliun. Tuoj gaspadorius priėjįs:

– Nu kaip, žirnius sunešei?

Jis misle, ka nesuneš, ka teip žina. Saka:

– Sunešiau.

– Tai kų tu padarei?

– Nieka, – saka, – a kų aš padarysiu. Tik gaidys kaip velnius na jaujas nuskrenda ir vemja. Tai kaipgi, teršia grūdus. Paėmiau kultuvų ir ažbumbijau tų gaidį.

Gaspadorius supyka, tuoj šitų bundinykų išvare. Ir po ta tas aitvaras pranyka, ir tas bagočius nebe toks bagotas atlika.

Tai šitokių pasakų turėjau, sakydava seniau labai.

Papasakojo Antanas Marmokas, 74 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. LTR 5196(196), LTRF mg. 2551(40).
Aitvaras/kaukas, 1.1.2.12.

57. [Išperi aitvarą]

Raikia dvylika metų išlaikyt gaidys. Pa dvylikas metų sudeda kiaušinj, ir iš ta kiaušinia tadu išperi aitvarą.

[Kas išperi, pats gaidys?]

Višta išperi.

Pasekė Vladas Stakulis, 83 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. LTR 5159(259), LTRF mg. 2485(4). *Aitvaras/kaukas*, 1.1.2.15.

58. [Bernas išvalgo aitvarų maistą]

Seniau kalbėdava, kad žmones su aitvarais susideda. Bet ne visi.

Vienas bernas tarnava pas takių šeiminykį. Ir žiūri – šeiminyke visados iškepa bliūdelį kiaušinienes ir vis kažį kur neša. Tas bernas jėme, paseke, kurgi ana neša. Nuneša vis daržinėn, unt šiena padeda tų bliūdelį.

¹⁴ *Bundinykas* (bandininkas) – ūkininko samdinyš, kuriam duodama banda (pasėlis).

Dabar tas bernas žiūri, kas čia atais, išvalgys. Žiūri – ataina du ponaičiukai tokie, pajama ir išvalga. Vėl gaspadine ataina vakari, pasijama tų bliūdėlių ir vėl rytų iškepa kiaušinienes, vėl nuneša.

Tie aitvarai tai gaspadinei visa prinešdava – ir pinigų, ir grūdų. Ana labai bagota buva, vis jai aitvarai padėdava. Bernas mislia:

– Man tai prastai valgyt duoda, a šitiem ponaičiukam velniokam, tai juos kiaušinieni kasdien maitina. Palauk...

Tuoj jisai pajame, nuvėja, suvalge, kaip ana padėja šitų kiaušinieni, pats pridriba šitan bliūdėlin ir nuvėja. Žiūri, kas čia bus.

Ataina velniokai. Viens paragava, kits paragava:

– Pūtel!

Mat kiaušinieni kai kur vadina, a ti žemaičiai, a kur, pūte. A kitas:

– Ne, šūde!

Pirmas ragauja:

– Pūtel!

Kitas:

– Šūde!

Ir abu aptika, ka ti „šūde“. Tai jėme, saka, uždege klajimų ir išskrida. Ir na ta karta daugiau un gaspadiinį nebeataidava.

Pasekė Genė Jurgelionienė (Šukytė), 75 m., gyv. Tindžiulių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(358), *LTRF* mg. 2554(47). *Aitvaras/kaukas*, 1.2.1.16.

59. [Aitvaras skrenda]

Arklius ganiau su kaimynu durpyni takiam. Žiūrim, taipos un rytų paskėla, skrenda taks ilgas, baltas kaip ir paukštis. Paskiau pradėja kaip ir žvaigždelas krist na ja, krist, krist. Krita krita, kol pranyka i pradinga. A kaimynui, kur arklius ganem, sakiau, bet jis negirdėja i nemate ta aitvara. Nemate. Tik aš vienas.

Šviesa kokia susidara ori, ora kokia, fosforine šviesa ir aina.

Papasakojo Leonas Močiekus, 77 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(54), *LTRF* mg. 2549(3). *Aitvaras/kaukas*, 1.3.0.1.

60. [Pamato aitvarą]

Pas ūkininkų bulbas kasem. Vakaras atėja, reikia bulbas vežt namo, jau sutema. Ašei pildavau maišuos, a tarnas veždava. Ir man vienu palika. Taip didela ugnėla, šiteip ilga, taip aina aina padungiu, aina aina, ir gražiai nuvėja vienan kieman. Kaimynystėj vienan kieman nuvėja.

Tai, sakųs, atnešųs pinigų, kų tinai. Kokius jau turtus nešųs. A ja išainunt nemačiau. Nuainunt tai mačiau. Atejau nama, pasakiau, tai pasake man gaspadorius:

– Tylėk, vaikel. Nesakyk daugiau niekam.

Pasekė Kastusia Gasiūnienė, 93 m., gyv. Klišių k. Užrašė D. Dereškaitė ir D. Širmelytė. *LTR* 5132(41), *LTRF* mg. 2451(42). *Aitvaras/kaukas*, 1.3.0.1.

Laumė

61. [Laumės ir vaikas]

Viena palika, šienų grėbe ir palika paupej mažų vaikeliukų. Visai buva nedidelis, vystykluos vaikeliukas buva. Kupetin pagulde ana naba-ge, ką gi darys – darbas reikia padirbt. Dabar dirba, grėbe, ažmirša šitų vaikeliukų. Pareina namo ruoštis:

– Dievuliau mana, šitas vaikas! Kupety gi palikau, paupy gulintį!

A ti rūkai jau užėj, tumsu, naktis. Nuveina – išplaukį iš vandeni-
 as nuogas, kasas ilgas, net ligi užpakalių, net lig blauzdų, takias mer-
 gaites gražias, šitas laumes. Čiūčiuoja – čiū čiū čiū, čiūčiuoja šitų vaike-
 liukų un kupečia. Kaip tik močia prieja, tai tik šmakš šmakš šmakš, visas
 vandenin sulinda ir prapuola. Apkrautas visokiais šilkiniais rūbeliukais,
 visokiais gražumais šitas vaikas, dovanų visakių pridėta.

Dabartėlai kaimyne ažgirda, ka šitaip anas apdavanoja. Saka:

– Matai, kaip čia išėja, ka šitaip apdovanoja. A, nunešiu aš sava vai-
 kų ir paliksiu tyčiam tam kupety.

Nuneša šiteipos iš vakara, palieka būktai. Ataina nama ruoštis, vidu-
 naktį nuaina pasijimtų – vaikeliukui galva nutraukta, pasmaugtas vai-
 kas, nebegyvas.

Pasekė Romas Šukys, 62 m., gyv. Roblių k. Užrašė G. Meškuotytė ir
 P. Krikščiūnas. *LTR* 5131(12), *LTRF* mg. 2446(12). 1.1.2.10.

Pasakotojo pastaba: „*Matai, laumes ką veikia. Reikia tikėt, seniau buva.
 Dabar tai nebėr, dabar prapuola.*“

62. [Laumės velėja Peštynių baloje]

A matai, tai čia Peštynių balu vadindava. Dabar gi nusašina, nieka
 nebėr.

Tai sakydava, kad čia bobas pešes, čia raganas buva. Čia raganas
 velėdava, tai čia visadu vaidendavas.

Papasakojo Veronika Bitinaitė, 76 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė
 J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(293), *LTRF* mg. 2483(2).
 1.3.0.2.

Mitiniai gyvūnai, augalai, dangaus kūnai, daiktai

63. [Paparčio žiedas]

Nuveja švinta Jona naktį miškan kakiais ti reikalais. Ir švinta Jona naktį
 pražysta papartis. Šitų papartį, žiedų jagu nuskinsi, tai tadu visa su juo,
 ką tik narėsi, tų sužinosi. Vienu žodžiu, žmagus jau laimingiausias.

Tai tam žmageliukui kakras¹⁵ ainunt miški par papartynus žieda inlakta vyžan. Aina jis, mislia tų ir tų, kų pamislia, anas ir žina. Kur čia pinigų, gal kur yra užkasta? Pajama anas, kur tinai patikrina, – prauda, rada ažukasta. Pinigus šituos atsineše, jam tuos pinigus bekavojunt iš vyžas žiedas išlake, ir jis nieka vėl daugiau nebežina.

Kad anas vyžaj buva, daug žinoja.

Papasakojo Jurgis Balaišis, 62 m., gyv. Jurkupių k. Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. *LTR* 5130(55), *LTRF* mg. 2441(4). *Augalai*, 1.1.2.7.

64. [Gąsdina audžiančią šventadienį]

Vakarais ausdava. Nu i kokia gi švinte, tai negalima aust.

Vienąkart audžia viena marti. Jau apie dvylika. Ir ataina tokia ti, kad susiede ataitų. Jai kap ti nebesimina. Saka:

– Duok, aš paaudėsiu.

Ana inlaido jų staklės. Ir jai niekas neišaina. Mina, mina... Saka:

– Duok, aš pažiūrėsiu.

Pasižiūri – agi takias kojas, kurkes kojas! Ana suprata, kad ti ragana.

Ti Jezau, kaip parsigunda!

Ir viskas, dinga.

Pasekė Elena Marcijonienė (Kaušakytė), 70 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(232), *LTRF* mg. 2486(4). *Arklys. Šuo*, 3.2.0.3.

Maginių savybių ir priemonių turintys žmonės

65. [Raganiai vestuvėse]

Taigi vat, saka, raganių buva. Vestuvės važiuoja iš venas puses raganiai ir iš kitas. Ir jie jau šposus dirba. Raikia atataisyt.

Invažiava kieman jaunieji. Arklys buva, kumelys, žemen ir guli. Tai tuoj pajauunys stvėre peilį, jau bielys¹⁶ skūrų. A senis rėkiųs gryčiaj un pečiaus. Kad nebebielytų rėkiųs.

Nu čia šposai jų tokie yra apgaulingi.

Papasakojo Jonė Šarkauskienė (Bakutyte), 79 m., gyv. Rātkupio k. Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. *LTR* 5130(192), *LTRF* mg. 2445(16). *Burtininkai/raganos/raganiai*, 1.2.1.10.

66. [Raganių pokštai]

Vienas puodžius važiava turgun su puodais, a kiti pokusninkai¹⁷ sustoji su žmanėm. Medis stovia paguldytas, ir žmogus rapoja par medžių, a žmones visi žiūri, dyvijias, kur tas žmogus dingsta. Puodžius važiuodamas pra šalį žiūria, kad žmagus rapoja par viršų, kiti runkam ploja. Jis sustoja su arkliu, paaina artyn:

¹⁵ *Kakras* – kaip tik (rus. как раз).

¹⁶ *Bielyti* – dirti, lupti.

¹⁷ *Pokusninkai* – fokusininkai.

– Aikit, – saka, – durniai, tai jūs matat, kurgi anas rapoja kai katinas par viršų, a jūs visi dyvijatės.

Vienas grįžt, saka:

– Žiūrėk, tava puodus gi kapoja, baigs kapot.

Žiūria, ka juodvarniai apstojj, ka palija puodus! Jis pribėga, su lazdu ka jėme mušt, sudauže tuos puodus. Ir parvažiava sudaužis puodus. Mat išėja jam ažu pasakymą – puodus sudauže.

Pasekė Ignas Baranauskas, 79 m., gyv. Kavolių k. Užrašė D. Ločerytė ir V. Nekrošiūtė. *LTR* 5197(161), *LTRF* mg. 2526(4). *Burtininkai/raganos/raganiai*, 1.2.1.10.

67. [Žmonės blogomis akimis]

Žmogui atsiranda blogas akys tadu, kai motina vaikų peni ir paskiau [nustoja,] peržegnoja, ir tadu vėl žinda iš nauja. Te jau žmones apžavi, blogas akys tų žmonių. Jegu pažiūrės į karvę, i karve mirs. I gyvuliam, a žmanim, a kam.

Pranė Jurgelionienė, 69 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(222), *LTRF* mg. 2486(10). *Žmonės blogomis akimis*, 1.2.1.10.

68. [Nužiūri gyvulius]

Šaučius buva, takių viščiukų gražių turėja. Taip gražūs tie viščiukai, nedideli, žemam kajytem. Atėja takia moteris.

– Aje, – saka, – kakių par tau viščiukų yr gražių!

Katruos mate, visi gatavi. Gatavi, išdvesioja. Pamatys karvį – blagai, pamatys kiaušį – irgi neturėsi, nežinosi, kas su juo ir daryt. Tai žmagaus takias akys, jis taip apsigimįs. Jis maž ir nenori blagai, ale kad jam, kur jis kų pamate, blagai.

Pasekė Kastusia Gasiūnienė, 93 m., gyv. Klišių k. Užrašė D. Dereškaitė ir D. Širmelytė. *LTR* 5132(43), *LTRF* mg. 2451(44). *Žmonės blogomis akimis*, 1.2.1.10.

69. [Motina užburia sūnų]

Motina ėme sūnų ir pabūre sava. Užėja jai burt, ana ir negali. Po ta vemia vemia tas jas sūnus. Ana paburt pabūre, a atitaisyt nebegali. Kitų burtininkų atvedus. Tai kiaušinių išvirus šitam burtininkui, pavaišins. [Tas] sakųs:

– Tu šituos dujen kiaušinius valgyk, a ne aš.

Papasakojo Anelija Grikėnienė (Aleksiūnaitė), 69 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(232), *LTRF* mg. 2552(31). *Burtininkai/raganos/raganiai*, 1.2.1.11.

70. [Perduota kančia]

Taks atsitikimas. Seniau pinigų rinkdava. Reikdava makėt ažu žemį. Išrenka kur gudresnį vyrų, surenka iš visų pinigų. Nu surinka, bija namie laikyt. A seniau makėdava cidabriniais, ti pa rublj, pa kiek. Bijoja namie laikyt, nuneše ti sodžialkoj, ažukiše tų bačkę ir įmerke. Kaimynas pamate ir pavage tuos pinigus. Nu tai šitų žmogų mučija, lupe (čia tikra teisybe), tarde tų žmogų kaip tai. Saka, pavage, neturiu ir viskas.

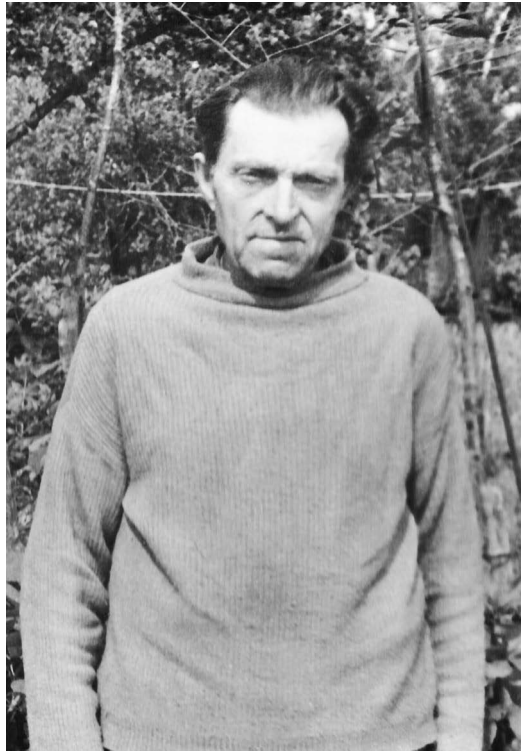
Par kiek laika tas žmagūš i numire. Kunkina, kunkina, nu kų gi. Tai jis mirdamas pasake:

– Kad mana kunčia i pinigai, kas juos pajeme, unt ja i unt ja vaikų ažsigult.

Tai taip ir buva. Ta kiema tuoj bralis ažudege klajimų ir pats sudege, paskui kita bralia vaikai, kiek buva, visi nesveiki: ti su kupru, ti beprotis, ti kaks.

Saka, tikra teisybe.

Papasakojo Juozas Rauplys, 77 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(63), *LTRF* mg. 2549(12). 1.2.1.11.

Panašiai šią istoriją pasakojo ir uvainiškis Balys Gasiūnas. G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6136

Transformuotos būtybės

71. [Paverčia vilkatakiais]

Tai jau seniau kunigas sakydava un pamokslų:

– Moterys, ar žinat, kam jūs, kai kepat duonų, dedat kryžiaus ženklų un pirma bakana? Dedat šitų kryžiaus ženklų, turėkit jį paskum. Jeigu pasitaikys kur vilkatakiai, ažmesit tas duonas, jie atvirs.

Saka, vis kumpanija svotų rinkdavį takį blaivų, kad makėtų pasakyt. Paverčia vilkatakys kumpanijų visų. Tai gražu. Tai paskui gi vėl ataverčia. A vienąsyk buva, paverte, ir išbėga visa kumpanija.

Pasekė Veronika Bitinaitė, 73 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(297), *LTRF* mg. 2483(6). *Vilktakiai*, 1.1.1.17.

72. [Vilkatakys]

Vilku paverčia. Laksta jis. Ataveda tan vietan, katron žina, paverčia kūlia, tai ataverčia. Tai tadu jis atsitaisa vėl, žmagum palieka, nebe vilkas.

Vilkatakys a kaip ti.

Papasakojo Juozas Rauplys, 77 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė 1979 m. *LTR* 5196(67), *LTRF* mg. 2549(15). *Vilktakiai*, 1.2.1.10.

Velnius

73. [Talkos nereikia]

Aina ūkininkas iš mestelia nama, ir priešais ataina panaičiukas. A panaičiukas jau, neskeikiant, velniukas. A tas ūkininkas paaugjs. Aplink penkių dešimtų, da neturi. Ir šitų panaičiukų sustinka, ataina priešais. Nu tai rokuojas:

– Ainam veltynia.

– Nu, – soka, – tu toksendoravas, jaunas, taigi tu mon sulumdysi.

Nenori ait veltynia, bija. Gi mota, kad šitasendoravas, jaunas velniukas. A kanečna¹⁸ užsi-puole šitas ponaitis. Pamislija, atsigoda¹⁹.

– Nu gerai, – saka, – biškį palauk.

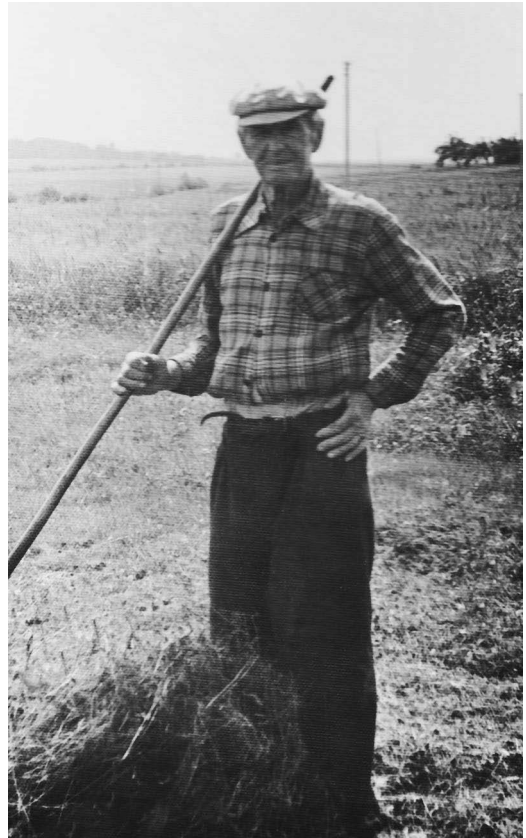
Jis persižegnoja ir soka:

– Dievi, padėk, ir visi švinti!

Ė šitas paskui sakųs:

– Taigi mes aisma abudu, o kom gi tu Dievų šaukies un padėjima?

Papasakojo Juozas Burokas, 85 m., gyv. Jurkupių k. (Visapkos vnk.). Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. LTR 5130(82), LTRF mg. 2441(31). 1.1.1.18.

Pasiklausęs žmonos, keletą sakmių pasekė ir Vaclovas Grikėnas. G. Meilutytės nuotr.

1979 m. LTRFt 6142

74. [Moteris nusikrato velnių]

Unt vienų našlių pristoja velnias ir jų šakina.

Numire tas sūnus, a motina saka:

– Žinai, marti, tas jau ne žmagùs, a kipšas, ba noses.

Inižiūrėja ta senela – nosis be skyłas. Saka:

– Tu jam griebk rožančių ir ažkabink, kai visi išeis.

Anas neatsitraukia, kai visi išsiskyre, vakaruška. Anas nuo jas neat-sitraukia. Dui rėkt:

– Nukabink tu man šitų puntį!

A ana sakunti:

– Pasižvalgyk, pasižvalgyk, pasikraipyk!

Nenukabinus ar nukabinus, ar išbėgjs su visu ražončiu. Anas bija ražončiaus.

Papasakojo Anelija Grikėnienė (Aleksiūnaitė), 69 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. LTR 5196(227), LTRF mg. 2552(26). 1.1.1.21.

75. [Muzikantas velnių puotoje]

Aina žmogus keliu iš vakaruškų. Žinai, dievo-tas moterys arba vyrai nelaisdava daugiau lig

¹⁸ *Kanečna* (rus. конечно) – čia būtina.

¹⁹ *Atsigodėti* – atsipeikėti, susiprasti.

vienuolikai, puses vienuolikas, vakarušninkus išvara namo. Tai tas muzikontas aina aplink vienuolikų ar pusį vienuolikas namo, armonikų nešas už pečių ir sustinka ponaičiukų. Prastai sakunt, velniukų. Ir proša šitas ponaičiukas pagrot. Soka:

– Aš turiu daug svečių, vešnių yra. Rūmai mana dideli, al nēr, kas pagroja.

Proša geruoju šitų muzikontų, kad atait ir pagrotų.

– A, – soka, – kad aš pavargjs.

– Netoli čia, – soka, – šali kelia, duosiu, pamyłėsiu.

Nu gerai, paklausa. Įsiveda rūmuos. Karališki rūmai, dideli. O svečių, vešnių! Stalai nusėsti, valgių, gėrimų, visa. Jį gi pasodina už stala ir dar užgėrt dave. Ir pasadina kėdėn, pagrot paproše. Pagroja. Tik jis pagroja, visi svečiai, viešnios šoktų išėja.

Ir apsnūda muzikontas. Apsnūda, kiek ti išmegeoja. Kiek jis ti snūda, aš nežinau. Ar ti jis valundų, ar daugiau. Pabuda muzikontas – nieka nēr, nei svečių, nei vešnių, nei stalų. Un berža kelma pasodintas ir sėdi, kai pabuda.

Papasakojo Juozas Burokas, 85 m., gyv. Jurkupių k. (Visapkos vnk.). Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. LTR 5130(74), LTRF mg. 2441(23). 1.2.1.8.

76. [Velnias siuva batus]

Yr ten akmuo taks su velnia pėdu. Velnia pėdas akmuo, sakydava. Dabartėlai aina ti, visadu būdava ape dvyliktų valundų, vis velnias išlenda, iš kur tai atsiranda iš tas balas velnias, unt šita akmenia batus kala. Kam jis taista batus – gal iš pragara pristįsjs, draugam kakiem ar vėl kam.

Vienąkart šiteipos kaima du jaunuoliai nuaina iš mūsų kaima. Mėnuo šviečia, taip debesai aina pra mėnesj, a jis sėdi unt akmenia, padus kala.

– Sveti, – saka, – miesiac, nie tumsaj, ja čebatus rabataj.

Papasakojo Romas Šukys, 62 m., gyv. Roblių k. Užrašė P. Krikščiūnas 1979 m. LTR 5131(2), LTRF mg. 2446(2). 1.3.0.3.

Rengėjo pastaba: Gali būti, kad kalbama apie Tarałdžių k. laukuose esantį akmenį. Labai panašų siužetą apie jį 1939 m. užrašė Ona Kairytė²⁰.

77. [Cibutis]

Vienąkart mana tėvas sake, kai aš kakių da pinkių metų buvau. Pasakaja, kaip mana tėvas girdėja. Na Uvainių in Degenius balala tokia yra, buva seniau, vidury balalas kryžius pastatytas, ir vis šitoj balalaj vaidindavas.

Tai gaspadorius važiuoja pavakary vežetys²¹ pasrėmjs un dranyčias²². Jau buva karves pargintas Degenių ulyčiaj, ir jis važiuo-

²⁰ LTR 2085(711). Spausdinta: *Žemės atmintis*, parengė B. Kerbelytė, Vilnius, 1999, nr. 285.

²¹ *Vežėčios* – prastas vienkinkis vežimas su šoninėmis.

²² *Dronyčia* – vežėčių šoninė lenta.

ja prietemaj. Strykt ir įšoka ažiokas vežetys. Kas čia? Tas gaspadorius pamislįja, kad šitas ažiokas atlika na gyvulių. Ir kalbina tą ažiokų:

– Cibutis, cibutis, cibutis, – glosta, – geras cibutis...

Baigia važiuot už balalas šitās keliu, baigia važiuot un kryžių, ir vėl šitas gaspadorius saka:

– Cibutis, cibutis, cibutis...

Ir ažiokas jau pradėja atsileipt:

– Cibutis, cibutis, cibutis...

Gaspadorius persigunda ir baige važiuot un šitų kryžių. Strykt ir iššoka tas ažiokas.

Va taks buva žmanių įsitikinimas. A kaip ti buva un gala, nēr žinias, ar čia teip sake, ar čia kaks melagis išgalvoja.

Papasakojo Alfonsas Ruželė, 69 m., gyv. Lukiškių k. Užrašė N. Navikaitė ir V. Leonavičius. *LTR* 5130(7), *LTRF* mg. 2439(5). 1.3.0.5.

78. [Kas beždėjo]

Nuvejį pirty. Pasmirdį. Saka:

– Aš nebeždėjau.

– Ir aš.

Ir atsikvėpjis saka (gal tinai až pirtes, mažum vyras buva):

– Ir aš nebeždėjau!

Tai, saka, nuogas bobas parbėgį iš pirtes.

Papasakojo Anelija Grikėnienė (Aleksiūnaitė), 69 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(233), *LTRF* mg. 2552(32). 1.3.0.5.

Lobiai

79. [Šimtas galvų]

Tarnava pas jį bernas, ir seniokas kaip ir baige sava amžių. Jau senas buva, ale pinigų daug turėja. Tai anas išsikase klaimi dabeļį, a tas bernas pamate. Nu tai nuveina. Tas bernas pasikavoja klaimi, a šitas seniokas susisemia terbelan kakian tuos pinigus. A ti terbela, a ti daugiau. Nuneša, supila šitų, nuveina vėl, atneša dabeļen ir tadu ažkeikia, kad kas narės šituos pinigus pajimt, tai bus šimtas galvų padėt. A šitas bernas pasikavojis atsišaukia:

– Tegul greičiau būva šimtas kuolų.

A šitas:

– Šimtas galvų.

A šitas:

– Šimtas kuolų.

Tai abu pasiginčija, ir šitas pamoja, pinigus palikdamas:

– Tegul jau bus šimtas kuolų.

Tadu šitas berniokas sutaše šimtų kuolų, nuneše ir pinigus pasijeme.

Pasekė Ignas Baranauskas, 79 m., gyv. Kavolių k. Užrašė D. Ločerytė ir V. Nekrošiūtė. *LTR* 5179(142), *LTRF* mg. 2525(5). 1.1.1.5.

80. [Pinigai valosi]

Mate [pinigus] degunt. Teip va iškyla ugnele raudona, ir vėl nebėr. Saka, reikia pasidėmėt, kurioj vietaj, tadu ir iškasi. Pinigai valasi. Reikia bet kū mest, kad atrastum tų vietų. Jeigu juostų numesi, tai lig juostai bus pinigai.

A kas ti žina. Taip saka.

Papasakojo Leonas Močiekus, 77 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(53), *LTRF* mg. 2549(2). 1.1.1.17.

81. [Pinigai dega]

Dega gi, saka, liepsna didele. Pamata, tai reikia padėt čebotas, tai tadu negiliai bus. O kad kepurį padėsi, tai tadu labai giliai raiks kast tie pinigai. Iki galvas.

A kaipgi. Seneliai, katrie nenorėja palikt, nuveidava, pakavoja pinigus, tai ir dega jie. A kokie ti buva? Gal ne popieriniai buva?

Papasakojo Anastazija Tuskienė (Bulavaitė), 88 m., gyv. Roblių k. Užrašė P. Krikščiūnas ir G. Meškuotytė. *LTR* 5131(19), *LTRF* mg. 2446(19). 1.1.1.17.

82. [Baido kasant pinigus]

Švinta Jona naktį tėvelia pinigų sesuo ėja kast. Tuoj marga katyte tik strykt, strykt! A tėvelia mana sesuo:

– Velnias, velnias!

Ir toj katyte prapuola.

Reikia mest kas nors, ir atrasi. Subyra toj katyte.

Papasakojo Anelija Grikėnienė (Aleksiūnaitė), 69 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(139), *LTRF* mg. 2550(36). 1.2.1.11.

83. [Ta pati ranka]

Tėvukas turėja daug pinigų. Paskiau anas neužilga pasimire, tas senelis. Ir užkasdamas [pinigus] dar pasake taip:

– Kad be mana runkas nieks jų neiškast. Jegu iškas, tai nelaimingas bus, ir kad jam nei Dievas padėtų, nei velnias, niekas.

A kad jau ja runku iškas, tai laimingas bus. Nu pasimire. Tuoj marti šitų senelį na lintas, nusineše prie pečėliaus, ja runku pajėmus iškase pinigus, punčiakų pinigų pasijeme sau. A senelį nuneše, vėl unt lintas pagulde, pašarvoja. Ir buva laiminga, nusipirka dvarų ana, žemes dvarų čielų.

Pasekė Ona Jurkštienė (Balaišytė), 69 m., gyv. Bajoriškių k. Užrašė G. Meškuotytė ir P. Krikščiūnas. *LTR* 5131(71), *LTRF* mg. 2448(5). 3.1.0.9.

84. [Pasirodo pinigai]

Aš pati tų atsitikimų mačiau. Ne kita, ale sava. Žinai, namuosi. Aš dar jauna buvau. Gulėjau lovoj, bet aš nežinau, ar tikrai, ar man par miegus taip pasrode, ar prasibudus.

Žinai, šuva taks rudas su baltais plėmais išlinda iš pa lovas. Aš pasižiūrėjau į tų šunį, pasižiūrėjau, ir man begulint jis vėl pa lovą palinda. Tai sava akim mačiau.

Paskui pasakiau senesniems žmanėm. Saka:

– Kad tų būtumei šėrusi jam, tai būtų pinigai paspyti. Arba trobų būtų sudeginį.

Genė Stakulienė (Biskytė), 59 m., gyv. Panemunėlyje. Užrašė J. Švambarytė ir E. Vasiliauskaitė. *LTR* 5159(265), *LTRF* mg. 2480(18). 1.2.1.17.

Padavimai

85. [Kareiviai supylė]

Kareiviai šalmem suneše, supyla tų kalnų. Moškėnų tų kalnų supytį kepurem.

Papasakojo Antanas Marmokas, 74 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(202), *LTRF* mg. 2552(6). *Padavimai apie istorijos paminklus ir įvykius/Piliakalnių kilmė. Karai*, 1.1.1.17.

86. [Bobakalnis]

Važiava pra tų Bobakalni. Ir kariam vežimi sėdėja ir, skaitasi, mine mine visokias mįsles. O paskiau pasake:

– Bobakalnis!

Ir atsirada tas kalnas. Tai ar ten teisybe buva, ar ne, negi žinau. Bet taip jau kalbėja iš senybės.

Papasakojo Antanas Mikolaitis, 74 m., gyv. Klišių k. Užrašė D. Širmelytė ir D. Dereškaitė. *LTR* 5132(13), *LTRF* mg. 2451(23). *Padavimai apie istorijos paminklus ir įvykius/Piliakalnių kilmė. Karai*, 1.1.1.17.

Pasakojimai

87. [„Vaiduoklis“ kapinėse]

Čia taks nuotykis buva seniai. Mana tėvas aina, ir netoli kapines. Dabar jį-sai aina artyn – balta marška apsidengus moteriške atsistoja, kryžių pabučiuoja i vėl atsiklaupia. Jis žiūri. Ir vėl atsistoja, pabučiuoja ir vėl atsiklaupia. A jis buva biškį išgėrįs, jam drąšos užteka. Ait žiūrėt, kas čia dabar da moteris baltai apsigaubus.

Dabar aina artyn, priaina unt vartus, vartai prakili. Aigi, saka, kryžius būtas aptaisytas vainiku. A seniau ožkų būdava. Gine ožkas, a ji kažkaip

užkliuva, mat vartai buva praviri, unt kapų. Tai ji atsistoja, šitų vainikų pakrumta, pagrauzia, i nušoka.

Tai jis įsitikina, kad ožka, ne vaidalas.

Papasakojo Stasys Mikalauskas, 78 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. LTR 5196(115), LTRF mg. 2550(12).

Stasys Mikalauskas: „Čia taks nuotykis buva seniai...“ G. Meilutytės nuotr. 1979 m. LTRFt 6129

88. [Kebapelkės „vaiduoklis“]

Prieš Kūčias, prieš Kalėdas aina visi namo. Ir buva taks siuvėjas jaunas, makinas. Jis iš kita kaima aina namo kūčiot. Ir buva tokia bala iš Jučiūnų un Jurkupius, Kebapelkēm vadina. Visada šnekėdava, kad vaidenas. Tai jis aina aina, vis bija, kad čia kas nors nesivaidintų.

A iš miška kitas ėja. Jis aina ir žiūri un tų balų. A jam iš užpakalia kitas aina. Tai kur aina kitas, jis mislija, kad jį vejas vaidalas. Jis greit, pabėgom. Kai mata, kad nebepavys, tas [šaukt]:

– Palauk!

Kaip tik palauk, tai da bėgt graičiau. Atbėga visas šlapjas, sušiltįs, kad vaidalas atsivija. A pa pusvalandžia atėja ir tas kitas. Va ir vaidalas paaiškėja.

[...]

Papasakojo Juozas Čezys, 85 m., gim. Jurkupių k., gyv. Laičių k., Kūpiškio r. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. LTR 5196(296), LTRF mg. 2553(32).

89. [Nelaimingos lažybos]

Taigi buva taksai atsitikimas, kad suderėja kaimynas su kaimynu, kad nuveis un kapinių. A ta moteris tai buva pasikabinusi. Ir jis saka, kad aš nebijosiu, nuveisiu naktį un kapinių ir inkalsiu kuolų.

A tadu šalta buvį labai. Anas susivyniojįs sermėgu, ažsivilka tų ploščių ir nuvėja un kapinių. Apsidaire. Visgi klaiku, jau naktis, ūžia vėjai. Jau reikia kapan inkalt kuolas. Anas apsigunda. Atsiklaupe kalt kuola, kala kala, ir sermėgas tų kampų visų sukala kuolu. Sukala kartu ir nejaute. Kadu pradėja kalt, pradėja jį linkt žemen. Persigunda, kai šoka na ta kapa stotis – agi prikaltas. A rūbas, gi žinai, tiek jau daug nejkalsi, išmuše kuolų ir tam seniui baisiai galvų pramuše. Kai šoka, kaktan dave.

Parėja nama žmogus ir pats pasikabina išsigandįs.

Papasakojo Ona Bulavienė (Stukaitė), 62 m., gyv. Bajoriškių k. Užrašė G. Meškuotytė ir P. Krikščiūnas. *LTR* 5131(72), *LTRF* mg. 2448(6).
AT 1676 B.

Anekdotai

90. [O teliokus matai?]

Pemuo pargena nama. Teliokai prapuola. Pavalge, gaspadine ir vara:

– Aik, kaip nori, teliokų jieškat.

Šitas pamislija:

– Kur aš juos rasiu, krūmuos teliokus. Kai išginsiu karves lauki, tai atsiras ir teliokai.

Tai kas jam daryt? Buva jauja. Jis nubėga jaujun, azlenda až pečiaus ir atsigula. Bernas su mergu ataina jaujun, abudu un pečiaus sulipa, ir anys ti pašurmuliuoja. Klausia merga:

– Nu kaipgi, a gerai?

– A, – saka, – labai gerai. Aš dabar visų pasaulį matau.

A pemuo šitas, kaip anas pasake, kad visų pasaulį mata, saka:

– A teliokus gi ar matai?

Aje, šite kaip šoka na pečiaus ir pra duris bėgt. Rokuoja, kad tikrai jau čia velnias. A jam įdomu, ar teliokai yra.

Pasekė Ignas Baranauskas, 79 m., gyv. Kavolių k. Užrašė D. Ločerytė ir V. Nekrošiuotė. *LTR* 5179(151), *LTRF* mg. 2525(14).

91. [Blogai ir gerai]

Ponas turėja dvarnikų, šlavikų. Šluoja dvarų šlavikas. Išėja ponia, a šitas šluoja (rusiškai tai gražiau), venan pusėn šluotų, saka:

– I tak plachai, i tak plachai...

– Tai ko gi čia dabar tu teipos sakai, kad plachai i plachai?

– A tai kaipgi? Ponas aina unt mana žmonų, dabar pasakysi ponui, tai tarnybų pašiksi. A žmanas irgi iškada, tai kaipgi ne blogai? Ir teip blogai, ir teip blogai.

Ponia:

– Tai ko gi tu toks durnas? Aik tu unt mani!

Tai tadu jisai unt ponių. Tadu jisai šluoja:

– I tak charašo, i tak charašo...

Ponas sako:

– Tai ko tu čia? Kas čia tau teip gerai?

– A tai kol? Ponas unt mana žmonų aini, aš un tava, tai kolgi negerai?

Tai ponas nebeik unt mana, aš un tava nebeisiu.

Tai ir gerai tadu.

Pasekė Antanas Marmokas, 74 m., gyv. Degenių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(200), *LTRF* mg. 2552(4).

92. [Ar nepirksit lašinių?]

Seniokai grodava seniau kartom. Jau su žiburiu, vakaras. Važiuoja čigonai. Jie nakvynes jieška, bet jiem čia įdomu, čia žiburys yra. Jie ir ėja. Vieni ėja, kur groja kartom, a kitas užlipe unt aukšta. Seniau būdava unt aukšta lašiniai pakabinti, unt gryčias. A šitie lika priemenėj, šoka ir dainuoja:

– *Jeį pasieki, tai jimk visų,*
Jeį pasieki, tai jimk visų...

Mat jis klausia, kiek jimt.

Dabar jis nuskabina dvi paltis. A būdava seniau aukštiniai, kaminų nebuva dūmam išeit. Jis kaip ėja, žemyn tiesiai ir įkrinta pra aukštinių, kur kartom groja.

– Labas vakaras, ponai, a nepirksit lašinių?

– Aik tu, – saka, – peklan su sava lašiniais. Važiuok, kur tau raikia.

– Nu tai sudiev.

Ir išsineše dvi paltis lašinių.

Papasakojo Stasys Mikalauskas, 78 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(290), *LTRF* mg. 2553(26).

„Ir gerai tadu...“ Antanas Marmokas savo sodyboje 1979 m. G. Meilutytės nuotr.
LTRFt 6137

93. [Svarbu, kur jos]

Uždėja balnų atbulai žydas.

– Tai kaipgi tu atbulai uždėjai balnų?

– A ką tu žinai, kur aš josiu?..

Papasakojo Leonas Močiekus, 77 m., gyv. Uvainių k. Užrašė G. Meilutytė ir L. Platūkytė. *LTR* 5196(123), *LTRF* mg. 2550(20).

Savo kieme ir gaidys gudrus...

Parengė Povilas Krikščiūnas

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Šioje publikacijoje – Panemunėlio apylinkių trumpieji pasakymai. Patarlės išdėstytos abėcėlės tvarka pagal atrامينius žodžius. Tokia klasifikacija taikoma ir sisteminėje lietuvių patarlių bei priežodžių kartotekoje¹, ir pradėtame leisti Lietuvių patarlių ir priežodžių sąvade². Atraminio žodžiu laikomas pirmasis teksto daiktavardis, jo nesant kitoks daiktavardžio savybių įgijęs žodis (pvz., *Aklas* pamatė...) ar, nesant ir šito, veiksmožodis (Ne tiek *kanda...*). Jis rašomas pasvirusiu šriftu.

Mįslės sugrupuotos pagal įminimus. Jei įminime keli žodžiai, grupuojama pagal pirmąjį. Pasitaiko platesnių paaiškinimų, kuriuose svarbiausias įminimo žodis nėra pirmasis. Tokiu atveju grupuojama pagal jį ir pasvirusiu šriftu išskiriamas tik jis vienas (pvz., medinio namo *kertės*). Kitų žanrų tekstai taip pat išdėlioti abėcėliška – pagal mėgdžiojamą gyvūną ar objektą, erzinaimą asmenį ir t. t.

Gaila, bet tik Jurgio Dovydaičio užrašuose aptinkama tiksliau atspindėta vietinės tarmės fonetika. Dauguma kitų kūrinių užrašyti bendrine kalba, o retkarčiais aptinkamas vienas kitas požymis tarmės visumos neatspindi. Dirbtinis tarminimas iškraipytų realią konkretaus laikmečio tarmės būklę. Dėl to tarmės požymiai palikti tik J. Dovydaičio užrašuose. Visa kita skelbiama bendrine kalba. Leksika ir sintaksinės konstrukcijos neredaguotos.

* * *

Patarlės ir priežodžiai

1. *Akys* bainininkės, rankos darbininkės. *LTR* 5135(30/198).
2. *Akyse* šilkas, už akių vilkas. *LTR* 5135(30/197).
3. *Aklas* pamatė, kurčias išgirdo, nebylys pasakė, o tu išsižiojęs kaip tiesą kartoji. *LTR* 5179(728).
4. *Akmens* plaukti neišmokysi. *LTR* 5179(741).
5. Paikas kaip *avies* vaikas. *LTR* 5135(30/282).
6. Tiko kaip *Barbė* prie Miko. *LTR* 5135(30/260).
7. *Bėda* pro duris – meilė pro langą. *LTR* 5135(30/266).
8. Savo *duona* gardesne už svetimus pyragus. *LTR* 5135(30/261).
9. *Dvaras* – ne kaimynas, ponas – ne brolis. *LTR* 5135(30/293).
10. Vienas *galas* dega, kitas rūksta. *LTR* 5135(30/337).
11. Girgžda kaip *Grigo* girnos (*Jis jau per daug kalba, [tai] vartoja šį posakį.*). *LTR* 5135(8/37).
12. Iš *guolio* nekepsi raguolio.
LTR 5135(30/209).
13. *Jūrą* perplaukęs klane nuskendo.
LTR 5179(642).
14. Geras *kalvis* ir varlę pakausto.
LTR 5179(664).

¹ Kartoteką sudarė Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto paremiologai. Sistemos autorius – prof. Kazys Grigas.

² *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, parengė K. Grigas, L. Kudirkienė, R. Kašėtienė, G. Radvilas, D. Žaikausienė, Vilnius, 2000, t. 1; 2008, t. 2.

15. Ne tiek *kanda*, kiek apžioja. *LTR 5179(618)*.
16. Kad *katės* lotų, šunų nereikėtų. *LTR 5135(30/325)*.
17. *Katinas* iš namų – pelės iš kampų. *LTR 5135(30/244)*.
18. Savo *kieme* ir gaidys gudrus. *LTR 5135(30/254)*.
19. Kas kam skirta, kaip *koja* paspirta. *LTR 5135(30/308)*.
20. Kaip *laukai* šaukia, taip girioj atsiliepia. *LTR 5135(30/248)*.
21. Nei *mietu* susijuosi, nei maišu pasiremsi. *LTR 5179(606)*.
22. Gera *naujiena* pėsčia vaikšto, bloga raita joja. *LTR 5135(30/207)*.
23. Koks *paukštis*, tokia ir giesmė. *LTR 5135(30/309)*.
24. Kas *peikia* – tam reikia. *LTR 5135(30/263)*.
25. Nuo *peiliuko* lig arkliuko. *LTR 5135(30/238)*.
26. *Pradžia* galvą laužia. *LTR 5135(30/331)*.
27. Visi *ratai* apskriti, o nevienodai rieda. *LTR 5179(602)*.
28. *Ponu* nesidenk, vandeniui nesiremk. *LTR 5135(30/245)*.
29. *Rugiapjūtėj* pavėsy, žiemą padvėsi. *LTR 5179(749)*.
30. Išlėkė kaip *sakalas*, nutūpė kaip vabalas. *LTR 5179(641)*.
31. Kaip *senieji* groja, taip jaunieji šoka. *LTR 5135(30/217)*.
32. *Skalbiamas* baltas, giriamas geras. *LTR 5179(598)*.
33. Pagal *stogą* ir lašas. *LTR 5179(620)*.
34. Kur *šuva* laka, ten ir loja. *LTR 5135(8/23)*.
35. Gausi, kaip iš *žąsino* avižas. *LTR 5179(769)*.
36. Kad ištekai ant *žuvies*, ištek ir ant pipirų. *LTR 5179(613)*.

Mįslės

37. Vienaakė viena koja (*Adata*). *LTR 5135(30/118)*.
38. Tėvas su adatytėm, močia su gromatytėm, vaikai su uodegytėm (*Agrastas*). *LTR 5135(30/8)*.
39. Aukšta pana viena koja šimtą vyrų pakiloja (*Aguona*).
LTR 5135(30/1).
40. Gale lauko senis kiaulę brauko (*Akėja*). *VPUTR 248(17)*.
41. Ant nosies sėdi, o už ausų kojas laiko (*Akinia*). *LTR 5135(30/89)*.
42. Du ežeriukai, tarp jų kalnai riogso (*Akys ir nosis*). *LTR 5135(30/119)*.
43. Lipa aukštyn dėti, o žemyn perėti (*Apynys*). *LTR 5135(30/86)*.
44. Smaks marmaks, ant to marmako lipiks, ant to lipiko juoda varna, ant tos varnos žalia rūta žaliuoja (*Arklys, žmogus, kepurė, už kepurės lanko rūta žaliuoja*). *LTR 5179(269)*.
45. Loja šuniukas be galvos ir be uodegos (*Armonika*). *LTR 5179(390)*.
46. Pernai močia mirė, šiemet vaikai gimė (*Medžio atžalos*).
LTR 5179(341).
47. Kamarauskas pačią kamarėlę stačią kojom mina, pilvu trina, kur tik šiepias, ten ir kiša (*Audėja audžia*). *VPUTR 901(58)*.
48. Ant mėsos kalno geležiniais jaučiais aria (*Avj kerpa*).
LTR 5135(30/115).
49. Raudonas puodelis, baltas kamštelis (*Avietė*). *LTR 5179(527)*.
50. Boba drybso, plyšys vypso, aplink tą šoną turgus (*Avilys*).
LTR 5135(30/371).

51. Pilna šova³ saldžių blynų (*Avilyš*). LTR 5179(485).
52. Prieš kalnus zovada⁴, pakalnėn nė kiek (*Balana palenkta dega*). LTR 5179(411).
53. Nuėjau į girią be kirvio, parsinešiau ylai kotą, katilui dugną (*Baravykas*). LTR 5135(30/154).
54. Atskrido juodalūpis, prakando nepralupęs (*Blusa*). LTR 5179(302).
55. Ant žemės glėbys, po žeme obuolys (*Bulvė*). LTR 5179(331).
56. Gale lauko skoliniukas, kas tik praeina, tam užmoka (*Dagilis*). LTR 5179(220).
57. Gale lauko stovi ponas guzikuotas (*Dagilis*). LTR 5179(373).
58. Laukas nematuotas, avys neskaitytos, piemuo raguotas (*Dangus, žvaigždės, mėnuo*). LTR 5135(30/111).
59. Vytė vatė susirangė kaip gyvatė, prašė siūlo galo uodegai užrišti (*Dešra*). LTR 5135(30/124).
60. Vandeny gimęs, vandeny augęs ir vandens bijo (*Druska*). LTR 5135(31/1).
61. Kai atimi – daugiau, kai pridedi – mažiau (*Duobė*). LTR 5135(30/168).
62. Peilis pjausto, kraujo nė lašo (*Duoną raiko*). LTR 5179(246).
63. Dundulis kalnas, geležinis arklas (*Duonos kepalas ir peilis*). LTR 5179(279).
64. Linksta, bet nelūžta (*Dūmai*). LTR 5179(283).
65. Tėvas negimęs, sūnus padangėm laksto (*Dūmai*). LTR 5179(258).
66. Vos gimęs, o jau žilas (*Dūmai*). LTR 5135(30/172).
67. Nuo amžių kubilai, kasmet antvožai (*Ežerai ir ledas*). LTR 5179(282).
68. Lygūs laukai be takų ir ąžuolas be šakų (*Ežeras ir meldai*). LTR 5179(51).
69. Eina mėsos šmotas, vinių prikaliotas (*Ežys*). LTR 5179(306).
70. Du kartus gimsta, du kartus miršta ir velnio nebijo (*Gaidys*). LTR 2524(149).
71. Ne karališkos padermės, o su karūna, ne raitelis, o su pentiniais, ne sargas, o visus ankstyvuosius pažadina (*Gaidys*). LTR 5179(324).
72. Dvi geldaitės, dvi paltaitės, ylai kotas, katilui dugnas (*Gilė*). LTR 5179(401).
73. Devynios mįslės, pakrūmėj kiškis, už marių kumelys, kai sužvengia, toli girdis (*Griausmas*). LTR 5179(263).
74. Du bėga, du gena, du spokso, du riogso, du kiokso⁵, vienuoliktas pliekia (*Jautis*). LTR 5179(564).
75. Ožys treigys, malkų glėbys (*Kalvaratas*). LTR 2524(156).
76. Pons ant kalno kiaura galva (*Kaminas*). LTR 5179(290).
77. Du bėga, du veja, du kiokso, du riogso, vienuoliktas plikas (*Karvė*). LTR 5135(30/130).
78. Stūkso mūkso⁶, keturi patalą kloja, penktas su botagu tvoja (*Karvė gulas*). LTR 5179(212).

³ Šova – drevė, uoksas.

⁴ Zovada – šuoliais.

⁵ Kiokso – būti kur aukščiau išsikišusiam, riogso.

⁶ Mūkso – būti nieko neveikiant, tyliam.

79. Keturi upeliai vienan ežeran teka (*Karvę melžia*). LTR 5135(30/116).
80. Eina per suolą pastatęs kuolą (*Katė*). LTR 5135(21/14).
81. Kamuoliukas, liemenukas ir kačergėlė (*Katinas*). LTR 5179(357).
82. Traukia lyną dešimt vyrų apie Pirdziaus klojimą (*Kelnes mauna*). LTR 5135(21/28).
83. Meškos nagos surakintos (Medinio namo *kertės*). LTR 5179(327).
84. Šeima valgo, o stalas vaitoja (*Kiaulė su paršiukais*). LTR 5179(562).
85. Kai bėga – su ragais, kai miega – baužas⁷ (*Kiškis*). LTR 5135(30/81).
86. Materėla viena kajela šimtų rūbų dėvi (*Kopūstas*). LTR 2524(152).
87. Šimtas lapų, šimtas palapių, o pats ant vienos kojos (*Kopūstas*). LTR 5135(30/189).
88. Šimtu vyta, šimtu pinta, šimtu pavijota (*Kopūstas*). LTR 5135(30/190).
89. Graži panyte, sušukuota galvyte, vokiški rūbeliai (*Kregžde*). LTR 2524(131).
90. Miški gimjis, miški augjis, išejjis laukan kepures trauka (*Kryžius*). LTR 2524(172).
91. Miške augęs, miške lapojęs, parėjęs namo šventu pastojęs (*Kryžius*). LTR 5135(30/101).
92. Stovi kampe avilaitis, nepavežtų kumelaitis (*Krosnis*). LTR 5179(244).
93. Pats kūdas, ant uodegos pūdas⁸ (*Kūjis*). LTR 5179(402).
94. Šimtų šimtai broliukų viena juosta juosi (*Kūlys*). LTR 5179(532).
95. Menu mįslę, pas pilvą gyslė, ant galo du kunkuolai (*Laikrodis su giromis*⁹). LTR 5135(30/166).
96. Neregys neregį veda (*Lazda*). LTR 5179(426).
97. Ožio ragas pumpuragas, ožio rage saulė teka (*Lempa*). LTR 5179(268).
98. Kol jauna buvau, ponams, kunigams į stalą slūžijau, kai pase nau – šunys kaulų neėda (*Lėkštė*). LTR 5135(30/10).
99. Tvoroj lenta tabaluoja (*Liežuvis*). LTR 5135(30/303).
100. Ažuolėlis žaliokėlis, devynšakis devynlapis vosilkom pražydo (*Linas*). LTR 5135(30/131).
101. Viduj pirkios gaigalas plaukia (*Lopšys su linge*). LTR 5179(412).
102. Sudeda riekėm, išima guruliais¹⁰ (*Malkos*). LTR 5179(247).
103. Jūrų panos, šilkų kasos (*Meldai*). LTR 5179(315).
104. Vidury prūdo pusė bliūdo (*Mėnulio priešpilnis*). LTR 5179(242).
105. Kalė loja be žarnų (*Mintuva*). LTR 5135(21/20).

⁷ Baužas – beragis.

⁸ Pūdas – senovinis svorio matas (16,3 kg).

⁹ Gira – sieninio laikrodžio svarstis.

¹⁰ Gurulys – trupinys.

106. Vienas veršis su dviem uodegom (*Naščia*). LTR 5179(399).
107. Trumpas drūtas jaučio ragas, tame rage saulė teka (*Nuodėgulis*).
LTR 5135(30/48).
108. Sųsparoj trupinys (*Pečius*). LTR 2524(119).
109. Akys kaip ratai, saulės nemato (*Pelėda*). LTR 5179(293).
110. Toli žirgas žvengia, arti kamanos žiba (*Perkūnas, žaibas*).
LTR 5135(30/110).
111. Ažu žirnj mažesnis, ažu velnių piktesnis (*Pipiras*).
LTR 2524(170).
112. Gale lauko begėdė (*Pirtis*). LTR 5179(369).
113. Striumbis rumbis aukso ragas, per tą ragą saulė teka (*Pypkė*).
LTR 5179(370).
114. Balti laukai, juodi grūdai, žąsinu aria (*Popierius, raidės, plunksnos*). LTR 5179(480).
115. Stumiamas traukiamas (*Procia*¹¹). LTR 2524(159).
116. Dvaras važiuoja, kalė dainuoja (*Netepti ratai*). LTR 5179(221).
117. Kitam kanda, pats rėkia (*Pjūklas*). LTR 5179(252).
118. Miške augo, miške lapojo, namo parėjęs prie moters pristojo (*Ratelis*). LTR 5135(30/102).
119. Parpla tarpla žmones rėdo (*Ratelis*). LTR 5179(451).
120. Penki suka, dešimt kruta, vienas spjaudo (*Rateliu verpia*).
LTR 5179(470).
121. Skivyto¹² kojoms, pavalkų liemu, ant to liemens linų laišką, ant to laiško rugių želmuo (*Ratelis*). LTR 5179(314).
122. Mažas kambarėlis aukštai pakabintas, stipriai užrakintas (*Riešutas*). LTR 5135(30/59).
123. Gimęs raudonas, augęs žalias, miręs geltonas (*Rugys*).
LTR 5135(30/164).
124. Rudenį gimęs, žiemą miegojęs, vasarą gyvent nustojęs (*Rugys*).
LTR 5135(30/163).
125. Rašytinis karpytinis, šimtalapis vienastiebis (*Rūta*).
LTR 5135(30/128).
126. Miški kiršta, namie dirbta, paimta runkoj gailiai verkia (*Skripka*).
LTR 2524(121).
127. Tupi kampe tūpestis, visom mergom rūpestis (*Staklės*).
LTR 5179(214).
128. Keturi panaičiukai vienų kepurį dėvi (*Stalas*). LTR 2524(157).
129. Visi vidury, nei vieno kraštinio (*Rato stipiniai*). LTR 5179(245).
130. Martyno nosis riebaluota (*Samtis*). LTR 5179(433).
131. Šeši ponai dirba, o septintas ilsisi (*Savaitė*). LTR 5135(30/6).
132. Šimtaakis kūgį meta (*Sietu sijoja*). LTR 5179(347).
133. Su marškiniiais gimė, nuogas vaikšto (*Sūris*). LTR 5135(30/41).
134. Tupi tupikas, laša lašikas (*Sūris*). LTR 2524(167).
135. Aukšta merga, ilga kasa (*Svirtis*). LTR 5179(322).
136. Paukštė šmukštė kad surėkė, net jai uodega nulėkė (*Šautuvas, kai šauna*).
LTR 5135(30/157).

¹¹ *Procia* – čia lygintuvas.

¹² *Skivytas* – atplaiša.

137. Ėjo senis varčion¹³, kišo sausą šlapion. Kai kišo, braškėjo, kai traukė, varvėjo (*Šulinio kibiras su svirtimi*). LTR 5135(30/376).
138. Ažys kuprotas sylų bagotas (*Tiltas*). LTR 2524(130).
139. Ateina akulioriai, išsigando gaspadoriai, namai per langus išlindo (*Tinklas, žuvys, vanduo*). LTR 5179(362).
140. Du murliuikai, du turliuikai, keturi kartai¹⁴, vidury taparas¹⁵ (*Vaikas lopšy*). LTR 5135(19/2).
141. Paberk berikus, patelk telkikus, pašauk kuosikus lastų (*Valgant*). LTR 2524(122).
142. Trijų stovėta stovėta, vieno nueita (*Vandenį nunešė su dviem kibirais*). LTR 5179(385).
143. Kai sušyla, dangun skrenda, kai sušąla, stiklu skamba (*Vanduo*). LTR 5135(30/193).
144. Žalia varlė perrištgalvė (*Vanta*). LTR 5179(349).
145. Ant aukšto kalno sužvingo žvingutis metaline galva, kanapine uodega (*Varpas*). LTR 5135(30/2).
146. Gaidys unt laktas, žarnas žemej (*Varpas*). LTR 2524(120).
147. Pats savęs nemato, o kitą parodo (*Veidrodis*). LTR 5179(402).
148. Penkios avelės vieną kūgelį peša (*Verpia*). LTR 5135(30/112).
149. Skrenda gangalas¹⁶ gangindamas, medžių viršūnes karpydamas (*Vėjas*). LTR 5179(386).
150. Po ledu žirklys (*Vėžys*). LTR 5179(264).
151. Atbėgo šaltabezdīs ir pagavo trikibikį. Paimk kamuntinį¹⁷ ir pavysi trikibikį (*Vilkas atbėga, pagava ožkų. Paimk arklį, pavyk ožkų*). LTR 5135(31/7).
152. Lapinis unt lopinia, nei siūlalia, nei galalia (*Višta*). LTR 2524(123).
153. Marti martinė šimtamarškinė, papūtė vėjas – nuoga šikinė (*Višta*). LTR 5135(19/7).
154. Neverpiamas, neaudžiamas, o visgi drobulė (*Voratinklis*). LTR 5135(30/53).
155. Karieta aukso prilieta (*Žarijos*). LTR 5179(262).
156. Pati plati, pats dar platesnis, viena duktė mato, kita nemato (*Žemė, dangus, diena, naktis*). LTR 5135(30/66).
157. Turi dantis atsikąsti, bet neturi gerklės nuryti (*Žirklys*). LTR 5135(30/72).
158. Čičirikas pipirikas šmukšt molynėn gultų (*Žirniai sėjami*). LTR 5135(30/113).
159. Ant vieno pavadžio devynis žirgus veda (*Žirnio ankštis*). LTR 5179(325).
160. Liugė liugt¹⁸, garnys gargt, retadantis sugaudo (*Žolė, dalgis, grėblys*). VPUR 248(1).
161. Vikri mergytė, sidabro suknytė (*Žuvis*). LTR 5135(30/194).

¹³ *Varčia* – vieta tarp vartų, tarpuvartė, tarpstaktis.

¹⁴ Lietuvos kalbos žodynas nurodo, kad kartu gali būti vadinamas džiūsna, tačiau tikriausiai kalbama apie kartis. Mįslėje šitaip apibūdinti lopšį laikančią ilgą ploną kartį būtų logiška.

¹⁵ *Taparais* vadinami kiršliai ir karpiai. Sunku pasakyti, ar čia vaikas lyginamas su krepšin įguldyta žuvimi, ar tai yra mįslėms būdingas tinkamo skambesio beprasmiškas žodis.

¹⁶ *Gangalas* – žašinas.

¹⁷ *Kamuntinis* (kamantinis) – velkamas pavalkais. Kamantai – pavalkai.

¹⁸ Sunku pasakyti, kuriam veiksmažodžiui giminingi šie žodžiai – *liugėti* (liumpsėti, liūliuoti) ar *liugti* (mažėti, bliukšti). Abu jie tikėtai vilnijančiai ar pjaunamai žolei apibūdinti.

162. Lina diemuo, bites liemuo, unt viršūnes rožes žydi (*Žvake*).
LTR 2524(132).
163. Sudege užalas, nei unglia, nei pelana (*Žvake*). LTR 2524(150).
164. Taukų sermėgėlė, aukso kepurėlė (*Žvakė*). LTR 5135(30/143).
165. Aplink taukai, vidury plaukai (*Žvakė*). LTR 5135(30/368).

Garsų mėgdžiojimai

166. *Gaidys išgąsdintas*:
– Kad tu sudegtum! Kad tu sudegtum!... LTR 5179(785).
167. *Kregždė*:
– Vyrai, vyrai, vyrai!
Anksti rytą atsikėlę,
Plaukai susivėlę,
Nosys drybso, drybso!.. LTR 5179(787).
168. [*Vienas kulia spragilu*]:
Ubags, ubags, ubags!.. LTR 5135(19/17).
169. [*Trys kulia spragilais*]:
Du duona, trys putra. LTR 5135(19/16).
170. [*Su kultuvais kulia*]:
Pats su pačiu, piemuo trečias!.. LTR 5135(21/43).
171. *Ratai į kalną*:
– Kad būt, būt gerai... Kad būt, būt gerai...
Į pakalnę:
– Kad nēr, ir nereik! Kad nēr, ir nereik!... LTR 5179(786).
172. [*Ratų girgždesys*]:
Čyru čyru,
Aš pašauksiu šimtų vyrų!.. LTR 5135(13/46).
173. *Vieversys*:
– Čyru vyru pavasaris,
Tėvas vaikų nelesina!
Močia pienu nepenėjo,
Tėvas kruopų neturėjo!.. LTR 5135(15/2).
174. *Vieversys*:
– Čyru vyru pavasaris,
Vieversėliai po pašalu, po pašalu,
Nuogapilviai po pašaliu, po pašaliu!.. LTR 5135(23/16).
175. *Višta*, gerai lesinama:
– Dėjau, dėjau ir dėsiu, ir dėsiu, ir dėsiu!.. LTR 5179(783).
176. *Višta*, prastai lesinama:
– Su-su-sudėėjau! Su-su-sudėėjau!.. LTR 5179(784).
177. [*Volungė*]:
– leva leva, neganyk po pievą!
Atais ponas, atsineš kirvelį,
Iškapos ravelį!¹⁹ LTR 5135(21/39).

¹⁹ *Ravelis* (ravas) – griovys.

Parodijos, juokavimai, erzinimai

178. – Tėve mūsų, aš ne jūsų!
– O kieno?
– Banelio, kur prišiko ant kelio! *LTR 5135(20/18).*
179. – Tėve mūsų, aš ne jūsų!
– O kieno?
– Motiejuko, pusė pieno puodeliuko. *LTR 5135(24/19).*
180. Vardan varnų,
Širdin šarkų,
Štiš kanapių lastų!
Žegnojimosi parodija. LTR 5135(30/394).
181. Šventa Barbora,
Duok man porą! *LTR 5135(30/391).*
182. Tu, Barbora, lipk per tvorą! *LTR 5135(30/388).*
183. Atvažiuoja dvi Daratos,
Viena pėsčia, kita ratuos... *LTR 5135(30/389).*
184. Ona gera žmona,
Davė sūria su smetona. *LTR 5135(32).*
185. Šventa verba,
Aš tebesu merga! *LTR 5135(30/392).*

Greitakalbės

186. Bliūdas bliūde plūduriuoja... *LTR 5135(18/20).*
187. Bliūde pluta plūduriuoja... *LTR 5135(19/23).*
188. Gervė gyrūnia gyrėsi gerą girą girioj gėrusi... *LTR 5135(30/379).*
189. Kiaulė bėga pro pakapį... *LTR 5135(19/24).*
190. Pavalkų pavalkai pavalkapalaikiai, bėga vilkas per pakapį...
LTR 5135(30/387).

Skaičiavimai

191. Vienas – bėga per sieną,
Du – durnas tu,
Trys – durnas suvis,
Keturi – tu nieko neturi,
Penki – kumelę kinkė,
Šeši – vištą peši,
Septyni – kelmyni,
Aštuoni – pakluoni,
Devyni – karklyni,
Dešims – tavęs niekas neišims. *LTR 5135(30/396).*
192. *Piemenų skaičiai nuo 1 iki 20:*
Vienaicia dvaicia,
Srulia rulia,
Pėda lėda,
Sukim bukim,
Dyvu dyks,

Vienlika dlika,
 Guzika baguzika,
 Zagotela bagotela,
 Pendula vendula,
 Gramula grikšt!
 LTR 5135(30/395).

Pasakė ar užminė:

Aleksiušas Steponas, 79 m. (1979 m.), gyv. Tindžiulių k.: 60, 151;
 Bimbirienė Konstancija, 78 m. (1975 m.), gyv. Panemunėlio geležinkelio stotyje: 40;
 Bružienė (Čepelytė) Elena, 51 m. (1979 m.), gyv. Šetėkšnių k.: 11, 34;
 Bulavienė (Stukaitė) Ona, 62 m. (1979 m.), gyv. Bajoriškių k.: 178;
 Daunienė (Kvalkytė) Pranė, 79 m. (1979 m.), gyv. Rukšių k.: 173;
 Dilbaitė Ona, 25 m. (1927 m.), gyv. Vėbriškių k.: 108, 126, 141, 146, 152;
 Garškienė (Buckutė) Zosė, 69 m. (1979 m.), gyv. Augustinavos k.: 179;
 Jankauskienė Genė, 68 m., (1975 m.), gyv. Panemunėlio geležinkelio stotyje: 160;
 Jurgelionienė (Šukytė) Genė, 75 m. (1979 m.), gyv. Tindžiulių k.: 1, 2, 5–10, 12, 16–20, 22–26, 28, 31, 37–39, 41–43, 48, 50, 53, 58, 59, 61, 66, 77, 79, 85, 87, 88, 91, 95, 98–100, 105, 107, 110, 118, 122–125, 131, 133, 136, 137, 143, 145, 148, 154, 156, 158, 161, 164, 165, 180–183, 185, 190–192;
 Kazlauskienė (Rudokaitė) Kaziūnė, 70 m. (1979 m.), gyv. Rukšių k. 172;
 Kubilienė (Rudokaitė) Stefa, 72 m. (1979 m.), gyv. Tindžiulių k.: 184;
 Markevičienė (Predkytė) Marė, 82 m. (1979 m.), gyv. Vėbriškių k.: 186;
 Nenurodyti asmenys, gyv. Kavolių ir Voverynės k.: 3, 4, 13–15, 21, 27, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 44–46, 49, 51, 52, 54–57, 62–65, 67–69, 71–74, 76, 78, 81, 83, 84, 92–94, 96, 97, 101–104, 106, 109, 112–114, 116, 117, 119–121, 127, 129, 130, 132, 135, 139, 142, 144, 147, 149, 150, 155, 159, 166, 167, 171, 175, 176;
 Lapienė (Matiukaitė) Liuda, 74 m. (1979 m.), gyv. Vėbriškių k.: 140, 152, 168, 169, 187, 189;
 Šarkauskienė (Galinaitė) Kazė, 72 m. (1979 m.), gyv. Bajoriškių k.: 80, 82, 170, 177, 186;
 Talutienė Ona, 80 m. (1927 m.), gyv. Tūros dvare: 89, 138, 162;
 Vilkienė (Juknaitė) Zofija, 85 m. (1997 m.), gyv. Beržuonių k.: 47;
 Visiūnienė (Stajonytė) Adelė, 93 m. (1979 m.), gyv. Augustinavos k.: 174;
 Vyduolis Antanas, 57 m. (1927 m.). gyv. Vėbriškių k.: 70, 75, 86, 90, 111, 115, 128, 134, 163.

Užrašė:

Budreikaitė D. 1975 m.: 40, 160;
 Dovydaitis J. 1927 m.: 70, 75, 86, 89, 90, 108, 111, 115, 126, 128, 134, 138, 141, 146, 152, 162, 163;
 Jokūbauskaitė R. ir Krušaitė R. 1979 m.: 1, 2, 5–12, 16–20, 22–26, 28, 31, 34, 37–39, 41–43, 48, 50, 53, 58–61, 66, 77, 79, 80, 82, 85, 87, 88, 91, 95, 98–100, 105, 107, 110, 118, 122–125, 131, 133, 136, 137, 140, 143, 145, 148, 151, 153, 154, 156–158, 161, 164, 165, 168–170, 172–174, 177–192;
 Jukna P. nenurodytais metais: 3, 4, 13–15, 21, 27, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 44–46, 49, 51, 52, 54–57, 62–65, 67–69, 71–74, 76, 78, 81, 83, 84, 92–94, 96, 97, 101–104, 106, 109, 112–114, 116, 117, 119–121, 127, 129, 130, 132, 135, 139, 142, 144, 147, 149, 150, 155, 159, 166, 167, 171, 175, 176;
 Spundzevičiūtė L. 1997 m.: 47.

Kraštotyrininkų vakaronė Šetekšnių kultūros namuose. VU kraštotyrininkų ramuvos ekspedicija Panemunėlyje. 1979 m. A. Petrašiūno nuotr.

VU kraštotyrininkai įrašo armonikininko, buvusio Lietuvos partizano ir politinio kalinio Jurgio Balaišio (1918–1994) melodijas. Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietė. 1979 m. A. Petrašiūno nuotr.

ĮŽYMUŠ ŽMONĖS

Poetas Kleopas Jurgelionis

Violeta Aleknienė

Tolėliau nuo Lėveňs ir Mituvōs upės santakos, Kùpiškio rajono Virbališkių kaime, valsčiaus raštininko Jono Jurgelionio ir jo žmonos Marijonos Jurgelionienės (Jasiūnaitės) šeimoje 1886 m. sausio 1 d. gimė būsimasis poetas Kleopas Jurgelionis.

Buvusi Virbališkių aštuonmetės mokyklos direktorė Danutė Sokienė prisimena iš kartos į kartą perduodamus prisiminimus apie šią šeimą.

„Raštininko Jono Jurgelionio šeima gyveno pasiturinčiai. Vieno Virbališkių valsčiaus pastato gale buvusi kanceliarija, o kitame gyveno raštininko šeima. Čia Marijona Jurgelionienė pagimdė pirmą dukrą. Mažulėlę greitai pasiėmęs dievulis. Motina, išvažiuodama iš kaimo, pastatė ant kapo kryžių ir padovanojo tiulius. Tiuliai – gražios užuolaidinės juostos. Jomis kaimo moterys papuošdavo Šv. Marijos paveikslą gegužės mėn. per mojavą“¹.

Šviesūs tais laikais buvo poeto tėvai. Tėvas kilęs iš Miestėliškių kaimo, kuris buvo greta Panemunėlio miestelio (Rokiškio r.). Laiške Karoliui Račkauskui Kleopas rašo:

„Tėvas mokėsi toj pačioj raštininkų mokykloje, kurioje mokėsi vyskupas A. Baranauskas, būtent Rumšiškėse. Man gimus, mano tėvas buvo pisorium Virbališkiuose, paskui Panemunėlyje ir Aknystoje. Pisoriaus vieta davė daug idėjų ir turtingą gyvenimą. Kol mano tėvas buvo pisorium, mes turtingai gyvenome, turbūt lyginomės su klebonais“².

Motina – vienturtė Moškėnų kaimo (Rokiškio r.) valakininko S. Jasiūno dukra. Marijona Jurgelionienė (Jasiūnaitė) buvusi dievobaiminga, sugebėjusi gražiai dėstyti mintis, garsaus kupiškėno kunigo Jono Katelės, išmokiusio visą Panemunėlio parapiją skaityti ir rašyti, mokinė. Švietėjas ne tik važiuodamas į Žiobiškyje vykstančius atlaidus, bet ir šiaip dažnai mėgdavęs užsukti į Jasiūnų vienkiemį. Kleopui, dar visiškai mažam esant, tėvas grįžo dirbti į Panemunėlį. Čia, prie Nemunėlio upės, netoli garsaus sėlių genties Moškėnų pilikalnio esančiame vienkiemyje, prabė-

¹ Sokienė D. Prisiminimai, 1996, *Kupiškio etnografijos muziejus* (toliau – KEM), b. 112, p. 1.

² Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1938 10 11, *Maironio lietuvių literatūros muziejus* (toliau – MLLM).

go poeto vaikystė. Jis buvo mylimiausias motinos tėvo S. Jasiūno vaikaitis. Gal todėl senelis prieš mirdamas užrašė savo ūkį vyriausiam savo dukros sūnui, aštuonerių metų amžiaus Kleopui. Kadangi poetas anksti išvyko iš tėvynės, ūkis atiteko jauniausiajai jo seseriai Julijai.

Raštininko darbas Rusijos valdomoje Lietuvoje katalikui nebuvo garantuotas. Jonas Jurgelionis su šeima iš Panemunėlio išsikėlė į Aknystą – pusiau lietuvišką, pusiau latvišką valsčių Latvijos pasienyje, o vėliau į Peterburgą. Jurgelionių šeimoje buvo trys sūnūs – Kleopas, Alfonsas ir Antanas, ir keturios dukterys – Elena, Stefanija, Bronislava, Julija.

Prieš išvažiuodami į Peterburgą Jurgelioniai Moškėnų kaime esantį senelio ūkį išnuomojo. Rusijos valstybės sostinėje Jonas Jurgelionis dirbo raštininku notaro Klokockio kontoroje, vėliau raštininkavo Romos katalikų Mogiliavo arkivyskupijos konsistorijoje, įstaiga buvo pusiau valdinė, įsikūrusi buvusiam rusų didiko ir poeto Deržavino rūmuose (Fontanka, 118). Čia šeima gyveno valdiškame trijų kambarių bute. Jurgelionių šeima kalbėjo lietuviškai ir lenkiškai.

Peterburge visi raštininko šeimos vaikai buvo leidžiami į gimnazijas. Dėl finansinių sunkumų ne visi jas galėjo baigti. Vyresniojo sūnaus Kleopo mokslai baigėsi septintoje klasėje. „Septintos klasės su mažumu nebaičiau, nes dėl mano didelio iškalbumo S. Kairys savo „magiška“ galia ištraukė mane dirbti Lietuvos revoliucijos dirvoj...“³ Pirmąjį eilėrašį K. Jurgelionis parašė lenkiškai, dar gimnazijoje besimokydamas.

Smalsų, gabų, tačiau gana santūrų gimnazistą į Peterburgo lietuvių veiklą įtraukė didesnę visuomeninę patirtį turėjęs būsimois kalbininkas Kazimieras Būga.

K. Jurgelionis, A. Voldemaras ir kiti imlesnio proto jaunuoliai vakarais rinkdavosi pas dvasinės akademijos kunigą K. Jaunių. Jis tapo artimiausiu K. Būgos draugu. Gautas iš K. Jauniaus kalbines žinias Būga perdavinėjo Jurgelioniui, taisė Kleopo tarminę tartį į bendrinę, ruošdamas ją aktorystei. Pirmą kartą K. Jurgelionis suvaidino P. Vaičiaičio išverstą A. Puškino „Šykštųjų riterių“. Ado-

*Tėvas Jonas Jurgelionis Sankt-Peterburge.
Apie 1907 m.*

*Motina Marijona Jurgelionienė
(Jasiūnaitė) Kaune. 1936 m.*

³ Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1960 04 20, MLLM.

Ant Moškėnų piliakalnio (iš kairės): žentas diplomatas Edvardas Turauskas, žurnalistas Petras Jakštas, Marijona Jurgelionienė. 1937 m.

mo Varno liudijimu, greitai iškilo kaip Peterburgo lietuvių scenos žvaigždė. Apie jauno gimnazisto talentą knygoje „Lietuvių teatras Peterburge“ rašė Balys Sruoga⁴. Pats Kleopas Jurgelionis apie B. Sruogos knygą ir apie tai, kaip pats joje įvertintas, rašo 1937 m. laiške K. Račkauskui-Vairui:

„Profesorius B. Sruoga bandė būti objektyvesnis rašydamas apie „Lietuvių teatrą Peterburge“. Bet jis labai kvailai pasitikėjo tik protokolais. Jis nesivadovavo net laikraščių recenzijomis mūsų teatrų vakarų. Ir todėl jis nematė didžiausio spektaklio, kurį sutaisė Peterburgo lietuviams gimnazistams Kleopas Jurgelionis. Jeigu Balys Sruoga būtų nors vieną sykį matęs ir girdėjęs mane scenoje, jam nebūtų likę jokių abejonių. Jis tik vienas būtų galėjęs pažinti teatro genijų mano asmenyje. Žinoma, kaip toki, mane pažino publika“⁵.

1905 m. lietuviai Peterburge pastatė J. Slovackio pjesę „Mindaugas“. K. Jurgelionis vaidino karalių Mindaugą.

„Į „Mindaugo“ vaidinimą buvo įtraukti ir kai kurie lietuviai – studentai – Ernestas Galvanauskas (vėliau buvęs Lietuvos premjeras), kuris vaidino kunigaikštį Daumantą, Mikas Bliūdžius (Raulas) vaidino Liutavarį...“⁶

Kartu su Miku Petrausku K. Jurgelionis pastatė operetę „Adomas ir Ieva“.

Į 1905 metų politinius įvykius Kleopą Jurgelionį įsuko revoliucinės nuotai-

⁴ Sruoga B. Lietuvių teatras Peterburge 1892–1918, *Lietuvių teatro istorijos medžiaga*, Kaunas, 1930.

⁵ Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1959 06 14, *MLLM*.

⁶ Gustaitis A. K. Jurgelioniui mirus, *Naujienos*, 1963 12 27, nr. 304.

kos Peterburge, tėvo atleidimas iš geros raštininko vietos, emociingos kalbos prieš carą, rusų–japonų karą. Sėdėjimas Vilkaviškio kalėjime, bendravimas su socialistais Kleopo Jurgelionio nepadarė revoliucionieriumi, tik laikinai emocijos valdė protą. Jis kartu su kitais gimnazistais smarkiai buvo nusiteikęs prieš carą.

„Prisimenu, tai buvo Petrapilio gimnazijų mokinių revoliucija, kurios vadovu ir dažniausiu kalbėtoju buvau aš. Gimnazistai buvo pasirengę galvas už mane guldyti. Vardai Lenino, Plechanovo, Trockio jiems nieko nereiškė. Už ką mes streiką kelėm – aš net nebeatsimenu. Su savo komitetu aš aplankiau per tris dienas apie 10 gimnazijų, ir po mano karštos kalbos kiekviena gimnazija išėjo ant streiko“⁷.

Atsisakęs laikyti baigiamuosius egzaminus, K. Jurgelionis atvyksta į Lietuvą dirbti agitatoriumi.

„Tuo tikslu buvau Vilniuje, buvau Kaune ir pagalbos buvau išsiųstas į Kauno apskritį agituoti už socialdemokratų partijos kandidatus į Dūmą... bet šis periodas mano gyvenime tikrai nebuvo mano „mokslinimosi periodu“⁸.

Toliau buvo Panevėžys, Šiauliai. Šiauliuosė darbininkai vienbalsiai išrinko Kleopą Jurgelionį atstovu į Vilniaus seimą. Jis į Vilnių negalėjo važiuoti, nes neturėjo pinigų...

„Todėl atsistojęs pareiškiau, kad branginu suteiktą man garbę, bet dėl lėšų stokos negalėsiu vykti Vilniun. Savo vieton perstatau gerbiamą generolą Babianskį. Po to su ovacijomis gen. Babianskis buvo išrinktas vienbalsiai“, – rašo Kleopas Jurgelionis K. Račkauskui⁹.

K. Jurgelionis liko gyventi Šiauliuose, nes turėjo dirbti agitacinį darbą. Šalia Zubovo alaus gamyklos jis išsinuomojo mažytį kambarėlį su lova už 10 rublių per mėnesį. Steponas Kairys mokėjo jam algą – 1 rublį per dieną. Diena po dienos važinėjo į Pānevėžį, Rasėinius, Radviliškį, Žagārę, Tėlšius, Jōniškį. Visur prisistatydavo Motiejaus Šiugždos slapyvardžiu.

„Ir tuo vardu turėjau gyventi su visai nereikalingu pavojū arešto už neteisingo pasparto turėjimą. Šiaip iki šiol aš buvau niekam niekur neprasikaltęs, būtent niekam skriaudos nepadaręs, išskyrus, žinoma, caro valdžią, už kurios nuvertimą stovėjau. Su melažingu Šiugždos vardu aš sau daug bėdos pasidariau, tuo vardu patekęs Vilkaviškio kalėjiman“¹⁰.

Kalėjimas pakeitė visą tolesnį būsimą poeto gyvenimą. Vienatvė ir ne-

⁸ Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1937 06 18, MLLM.

⁸ Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1960 04 20, MLLM.

⁹ Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1959 10 10, MLLM.

¹⁰ Ten pat.

laisvė ugningų kalbų sakytoją vėl sugražino prie poezijos. Poezijos rinkinyje „Glūdi liūdi“ pirmas eilėraštis yra „Kalėjime“, rašytas 1907 m. Iš kalėjimo pavyko pabėgti. Pabėgimą suorganizavo Vladas Požėla. Keli vyrai užpuolė kalėjimo sargus. Pro langą Kleopui buvo paduotas revolveris. Požėlos vyrams susirėmus su kalėjimo prižiūrėtojais, Kleopas šovė iš revolverio. Niekas nebuvo sužeistas, tik Kleopo vaduotojo būrio vyrai išlakstė. Pasiliko tik K. Jurgelionis ir V. Požėla. Pamatę, kad nieko aplinkui nėra, jie išbėgo į gatvę. Tačiau į juos pradėjo šaudyti nuo kalėjimo vartų. Bėgliai atsidūrė apsnigtame lauke. Kadangi Vilkaviškį saugojo kariuomenė, vyrai manė, kad kareiviai pasirodys ant plento. Nuo šalčio nukrito Kleopo batų padai. Radę neapsnigtą lopinėlių draugai sugulė ir ėmė ropoti. Netrukus jie išgirdo plentų jojančius dragūnus, bet, laimė, bėgliai ir kareiviai prasilenkė. V. Požėla pagal žvaigždes sugebėjo nuvesti Kleopą link Marijampolės. Iki Griniaus namų pavėžėjo kelyje sutiktas ūkininkas. Grinių namuose sušilę, pailsėję ir pasigydę kojas, grįžo į Vilnių. Čia kurį laiką K. Jurgelionį priglaudė A. Smetona.

Toliau K. Jurgelionis patraukė į Peterburgą. Kadangi, bijodamas arešto, tėvų namuose gyventi negalėjo, laikinai apsigyveno pas brolius Biržiškas.

Laikas bėgo, reikėjo grįžti į realų gyvenimą ir prie mokslų. Peterburge studijuoti lyginamąjį kalbų mokslą Kleopas neturėjo galimybių. Iš Peterburgo su žmona Marija Bernotaityte išvyko į Paryžių. Jauną šeimą priglaudė Kleopo sesuo Elena Jankauskienė. Škotijos lietuviai, dirbę Belšilio (Bellshill) apylinkėse, anglies kasyklose, sumanė įsteigti laikraštį ir pakvietė Jurgelionį dirbti to laikraščio redaktoriumi. Tai buvo nedidelės apimties laikraštis „Rankpelnis“. K. Jurgelionis priėmė kvietimą ir išvyko į Škotiją. Šis laikraštis ėjo tik metus. Ne visi angliakasiai palaikė kovą prieš carą. Kažkas iš angliakasių į redaktoriaus butą vieną naktį pradėjo mėtyti akmenis. Buvo ir tokių, kurie, patys pabėgę nuo caro valdžios, pritarė Jurgelionio idėjoms.

„Škotijoje gimė mano sūnus Vladas. Žmona su Vladu grįžo Peterburgan, aš išvykau į Krokuvą mokytis filologijos. Krokuvos Jogailos universitete laimingai man teko būti prof. Jano Rozvadovskio mokinium. Jis man buvo labai draugiškas tik todėl, kad aš buvau lietuvis. Metams einant galop, jis mane pasišaukė ir pasakė, kad aš turiu parašyti apie mano tarmę. Aš paminėjau, kad galėčiau aprašyti savo fonetiką, tai yra Panemunėlio tarmės fonetiką“¹¹.

K. Jurgelionis, nors ir gerai kalbėdamas gimtąja tarme, nesuprato žodžio „fonetika“. Kruopštus darbas davė atsakymą. Per tris mėnesius parašė trumpą traktatą „Panemunėlio tarmės fonetika“ lenkų kalba ir įteikė profesoriui. Po savaitės jį pasišaukęs J. Rozvadovskis tarė:

„Dabar eisime prie svarbiausio dalyko, tu turi parašyti lietuvių kalbos gramatiką. Aš labai nustebau. Bet tariau: – aš dar per trumpai mokinausi, kad tokį didelį darbą apsiėmus“¹².

Profesorius liepė dirbti ir nenuleisti rankų. Vėliau išaiškėjo J. Rozvadovskio

¹¹Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1960 04 20, MLLM.

¹²Ten pat.

tikslas. Jis norėjo Kleopą parengti lietuvių kalbos katedros profesoriumi. Krokuvos Jogailos universitete Lietuvių kalbos katedrą buvo įkūrė lietuvių bajorai A. Sinkevičius ir S. Vitkevičius. Iš pradžių šias pareigas universiteto vadovybė pasiūlė K. Jaiuniui. Jis pasiūlymo atsisakė.

Jurgelionių šeima pritrūko lėšų.

„Bet kada badas grėsė ir kada mes jį su žmona patyrėme, praleisdavome ne daugiau kaip 5 kapeikas į dieną „povidlai“ nusipirkti (povidla buvo kokia tai košė iš juodų slyvų). Taigi tuo baisiu laiku atėjo mums pagalba iš Amerikos nuo Karolio Račkausko, mano seno draugo. Jis parūpino man „šipkortę“ ir kelionės pinigus atvykti į Ameriką“¹³.

Palikęs žmoną su sūnumi Krokuvoje, K. Jurgelionis išvyko į Ameriką. K. Račkauskas savo bičiuliui padėjo įsidarbinti raidžių rinkėju savo vadovaujame spaudos leidinyje „Lietuvių laikraštis“. Susirgus draugui kelis laikraščio numerius redagavo Kleopas.

1910 m. J. Šliūpas Skrantone (Scranton) pradėjo leisti žurnalą „Laisvoji mintis“ ir dirbti į žurnalą pakvietė K. Račkauską ir K. Jurgelionį. Žurnalo „Laisvoji mintis“ redakcijoje dirbdamas parašė studiją „Kun. A. Vienožinskis ir jo dainos“. Kai kunigai J. Tumas ir A. Olšauskas atvyko iš Lietuvos rinkti aukų, K. Jurgelionis apie tai išspausdino straipsnį žurnale „Laisvoji mintis“. Tai nepatiko J. Šliūpai. Jie susibarė.

A. Olšauskas pakvietė Kleopą atvykti į Čikagą dirbti laikraščio „Lietuva“ redaktoriumi ir žadėjo mokėti 16 dolerių per savaitę.

„Žinoma, aš tuojaus vykau į Čikagą ir greit supratau, kad aš turėjau būti antruoju redaktorium, nes dėdė Šernas dėl pagalbos turėjo likti pirmuoju redaktoriumi, ir taip aš į jį žiūrėjau, nors elgiaus ir rašiau kaip pirmasis – vedamasis – redaktorius“¹⁴.

Tuo metu JAV gyvenę lietuviai vėliau rašė, kad A. Olšauskas pasiūlė naujam savo laikraščio redaktoriui išleisti lietuvišką enciklopediją. Tačiau savo laiške K. Račkauskui Kleopas rašo:

„Paskui aš sumaniau leisti Lietuvių enciklopediją ir Olšauskas priėmė mane kaip Enciklopedijos redaktorių su ta pačia 16 dolerių į savaitę alga. Aš pasikviečiau ne mažiau kaip 30 žinomų man Lietuvoje mokslininkų, savo šaknų žmonių“¹⁵.

Religinių temų redaktoriumi sutiko būti A. Jakštas-Dambrauskas. Dirbti prie minėto leidinio panoro Kleopo Jurgelionio pakviesti A. Lalis, J. Laukis, kun. A. Kaupas. Rengiant Lietuvos geo-

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

grafinių objektų pavadinimų aprašus, nesutapo K. Jurgelionio ir rašytojo J. Laukio mintys. J. Laukis spaudai ruošiamą medžiagą labai išplėtė.

„Pagal eilučių skaičių A. Olšauskas jam privalėjo sumokėti ne mažiau kaip 10 000 dolerių. Aš negalėjau visai atmesti Laukio rankraščio“¹⁶.

Po šių nesutarimų A. Olšauskas išmetė juos abu iš darbo. Taip žlugo Enciklopedijos projektas ir prasidėjo naujos vargo dienos.

Likęs be darbo, K. Jurgelionis 1913 m. kreipėsi į laikraščio „Draugas“ redaktorių kun. A. Kaupą ir pasisiūlė dirbti raidžių rinkėju. Kaupas Kleopui užleido savo (redaktoriaus) vietą. Naujasis redaktorius kartu redagavo vos penkis mėnesius, nes kun. A. Kaupas mirė.

1914 m. K. Jurgelionis tą patį darbą pradėjo dirbti laikraštyje „Jaunoji Lietuva“. Dėl leidinio leidėjo Tananevičiaus bankroto laikraščio leidyba nutrūko. Dėl to paties žmogaus kaltės liko neišleistas Kleopo parengtas anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų žodynas.

1913 m. gegužės mėnesį Čikagoje išėjo K. Jurgelionio „Mįslių knyga“. Apie šią knygą gerą atsiliepimą parašė B. Sruoga, tačiau Vokietijoje

„perskaitęs kokią tai mistišką knygelę apie mįslių kilmę, savo pirmąjį straipsnį apie mano mįsles pataisė, sakydamas, kad aš neskaitęs svarbios mistiškos knygelės vokiečių kalboje“, – rašo laiške K. Račkauskui¹⁷.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui K. Jurgelionis parašė knygelę apie Lietuvą anglų kalba. Įsigiję leidinuką Amerikoje gyvenantys turtingi lietuviai aukėjo po 500 dolerių. Tos aukos buvo perduotos Raudonajam Kryžiui Lietuvai vaduoti. Turėdamas puikią iškalbą, karo metais angliškai pasakė daug kalbų lietuvių kolonijoje. Svarbiausia iš kalbų autorius laiko tą, kuri buvo pasakyta 1917 m. Čikagoje. Apie tai K. Jurgelionis rašo laiške draugui Karoliui:

„Kada turėjom pasitikti Bachmetievą, Kerenskio ambasadorių, ir remti Kerenskio karą, ir kaip amerikoniška spauda mano kalbą iškėlė į padanges ir padarė dideliu veiksmu einant prie taikos, ir tai yra istorijos faktas. Tas faktas buvo svarbiausias įgyvendinant mūsų paliaubas pabaigoj 1917 m., o 1918 m. pasirašant taikos sutartį tarp Rusijos ir Vokietijos. Čia tik tarp kitko, ir Lietuva įsigijo savo nepriklausomybę. Taip prisidėjo ir mano prakalba, pasakyta 1917 m.“¹⁸

Po Pirmojo pasaulinio karo poetas aktyviai dalyvavo Amerikos lietuvių veikloje, dirbo Vilniui vaduoti sąjungoje. Antrajam pasauliniam karui prasidėjus pas jį buvo sąjungos kasa su 16 000 dolerių.

¹⁶Ten pat.

¹⁷Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1960 04 20, MLLM.

¹⁸Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1959 09 03, MLLM.

„Amerikoje atsiradusi Jadvyga Tūbelienė pareiškė pretenziją, kad tie Vilniui vaduoti skirti pinigai būtų jai perduoti, nes ji esanti Lietuvoje veikusios Vilniui vaduoti sąjungos tituluota pareigūnė“¹⁹.

K. Jurgelionis pinigų neatidavė.

Kaip subrendęs poetas K. Jurgelionis atsiskleidė 1916 m., išleisdamas poezijos rinkinį „Glūdi liūdi“. Tai buvo vienintelis jo poezijos rinkinys. Eilėraščiuose poetas gvildeno gėrio ir blogio sąsajas, bandė atskleisti gyvenimo prasmę, žmogaus likimą, meilę gamtai.

„Jam būdingas turinio ir formos darnumas, kalbos kultūra ir estetinis apdairumas. Jo poezijos nuotaika įvairuoja nuo rimtų ir susimąšusių ligi grakščių ir žaismingų posmų“²⁰.

Poezijos rinkinyje randame reikšmingą autoriaus prakalbą. Vertindamas savo kūrinį kaip naujos formos ir motyvų harmonijos derinį, K. Jurgelionis prisipažįsta, kad dauguma jų yra nepavykę. Savikritika rodo autoriaus didelę poetinę kultūrą. Labai originalus motyvo ir formos harmonijos požiūriu yra eilėraštis „Jūra ir mergos“. Ir kiti eilėraščiai („Taip tik sapnavau“, „Glūdi liūdi“, „Ubas“) parodo, kaip poetas savo motyvui tinkamai parenka formą. Išsamiai poeto gyvenimą ir kūrybą aprašė Benediktas Babrauskas savo straipsnyje „Nepažintas poetas, nesuprastas žmogus“, kuris buvo skirtas poeto 70 metų jubiliejui. B. Babrauskas, emigravęs už Atlanto, ilgą laiką dirbo išėivijoje veikusios Rašytojų draugijos pirmininku. Asmeniškai poetas jo nepažinojo, tačiau apie save žinias pateikė. K. Jurgelionis laiškuose K. Račkauskui prisimena ir savo gyvenimo ir kūrybos apžvalgininką.

„Bet aš labai vertinu tą straipsnį dėl Babrauskio gilaus pažinimo poezijos bendrai. Jo pasakytos pastabos mano eilėms iš „Glūdi liūdi“ ir jų pasirinkimas rodo, kad jis pažino mano eiles iš padugnių. Tos mano eilės, kurias jis vien tik paminėjo, bet jų nenagrinojo, buvo taip pat vienos iš puikiausių“²¹.

Teisė ir literatūra – du skirtingi dalykai. Tačiau gyvenimas neleido daug mąstyti. Darbas teismo įstaigoje K. Jurgelionį paskatino studijuoti teisę. 1919 m. baigia De Paulio universitetą Čikagoje teisių bakalauro laipsniu.

„Žinoma, man reikėjo dar išlaikyti valstybinius egzaminus advokatams. O tai jau sunkūs egzaminai... Tapęs advokatu, aš pradėjau praktikuoti tik po dvejų–trejų metų. Pradėjęs praktikuoti advokatūrą aš greit patyriau, kad teismuose tik tas laimi arba turi vilties laimėti, kas turi daug pinigų“²², – rašo laiške draugui.

Iš tiesų advokatauti jam sekėsi sunkiai. Būdamas sąžiningas ir teisingas,

¹⁹Klauseikis J. K. Jurgelionis – poetas iš Dievo malonės, *Naujienos*, 1944 03 30.

²⁰Ten pat.

²¹Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1961 04 14, *MLLM*.

²²Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Čikaga, 1960 04 20, *MLLM*.

Kleopas Jurgelionis padėjo lietuviams išvengti karinės prievolės. Tautiečių geradarys neteko darbo ir buvo suimtas. Pažįstami turtingi JAV lietuviai sumokėjo 10 000 dolerių ir išgelbėjo advokatą.

K. Jurgelionis mėgo gyvenime ir staigius posūkius. Vieną dieną su draugais stebėtos arklių lenktynės paskatino susidomėti šių gyvulių anatomija, prigimtimi. Apie tai parašė ir knygų. Už pirmą knygą gavo 5 000 dolerių.

Dvejus metus dirbdamas „Naujienu“ vedėju, rėmė gabius jaunus rašytojus, spausdino jų straipsnius ir mokėjo honorarus. Taip padėjo B. Sruogai, kuris tuo metu gyveno Vokietijoje.

Pradėjęs ketvirtą dešimtį, ėmė tolti nuo literatūros. Tačiau tai nereiškė, kad jis visai metė vertėjo ir rašytojo darbą. Nuo 1935 m. Čikagoje gyvenantiems lietuviams K. Jurgelionis ima skaityti savo kūrybos radijo vaidinimus bendru pavadinimu „Makalų šeimyna“. Jie nutrūko tik prasidėjus Antrajam pasauliniam karui. 1938–1941 m. redagavo „Tėvynę“.

Labai ilgai K. Jurgelionis nieko nežinojo apie savo artimuosius Lietuvoje. Ypač jį domino senelio S. Jasiūno vienkiemio likimas Moškėnų kaime. Marijona ir Jonas Jurgelioniai iki savo mirties su pertraukomis gyveno pas dukrą Juliją ir brolių Antaną. Didelės Jurgelionių šeimos narių likimai buvo labai skirtingi.

Brolis Alfonsas pabėgo iš rusų kariuomenės į Angliją. Ten tarnavo prekybiniame laive. Tėvai iki mirties iš jo nesulaukė jokios žinios. Sesuo Elena ištekėjo už Jurgio Jankausko, kilusio iš Vabalniūko parapijos. Jurgis buvęs puikus virėjas. Prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo išvykęs į Angliją, dirbo turtingo lordo rūmuose virėju. Jis parašė knygą „Kulinarinės pastabos“, kuri buvo išleista 1930 m. Paryžiuje. Jankauskai turėjo dvi dukras. Elena ištekėjo už diplomato Edvardo Turausko, Angelė – už ekonomisto Masiulio. Abi šeimos 1939 m. išvyko iš Lietuvos.

Stefanija sukūrė šeimą su rusu Nikolajumi Nejelovu. Atvykęs iš Peterburgo ir neradęs tinkamo darbo Lietuvoje, emigravo į Braziliją. Stefanija su sūnumi Konstantinu ir dukra Elena liko viena. Iš Brazilijos jis negrįžo, ten ir mirė.

Jurgelionių šeimai dar gyvenant Rusijoje, į Moškėnus pagyventi ar vasarą atostogauti atvažiuodavo kuris nors iš šeimos narių. Atvykusi Bronislava Jurgelionytė laisvu laiku mokė kaimo vaikus. Vėliau ištekėjo už agronomo latvio ir į Lietuvą nebegrįžo.

„Mano mama Julija Jurgelionytė kartu su motina tik pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, net negavusios vizų, per Ukrainą pasiekė gimtuosius Moškėnus. Mama 1922 m. įsidarbino Skāpiškio pradžios mokykloje mokytoja. Vėliau į Lietuvą sugrįžo senelis su dukra Stefanija, įkandin jų sūnus Antanas su draugu Petru Jakštu.

Julija Jurgelionytė Skāpiškyje sukūrė šeimą su girininku Antanu Kučinsku. Jauna šeima susilaukė keturių dukrų: Aldonos (1922–1926), Birutės (1925–1997), Almos (1926), Ritos (1938)“²³, – prisiminė su manim bendraudama Alma Šileikienė (Kučinskaitė).

K. Jurgelionio tėvai vieni nepajėgė tvarkyti ūkio Moškėnuose. Viskuo tu-

²³ Kučinskaitė-Šileikienė A. Prisiminimai, 2006, KEM, b. 112, p. 3.

rėjo rūpintis Julijos vyras Antanas Kučinskas. Sulaukę gilos senatvės Marijona ir Antanas iki mirties su pertraukomis gyveno Skapiškyje su Julijos šeima, o Vilniuje – su Antano šeima.

„Senelis Jonas Jurgelionis labai mėgo groti fortepijonu. Labai daug rūkė. Močiutę Marijoną Jurgelionienę matydavau sėdinčią su maldaknyge ir rožančiumi rankose troboje arba verandoje. Ji meldavosi už savo vaikus. Aš dar buvau per maža jos klausinėti apie gyvenimą“, – toliau pasakoja Alma Šileikienė²⁴.

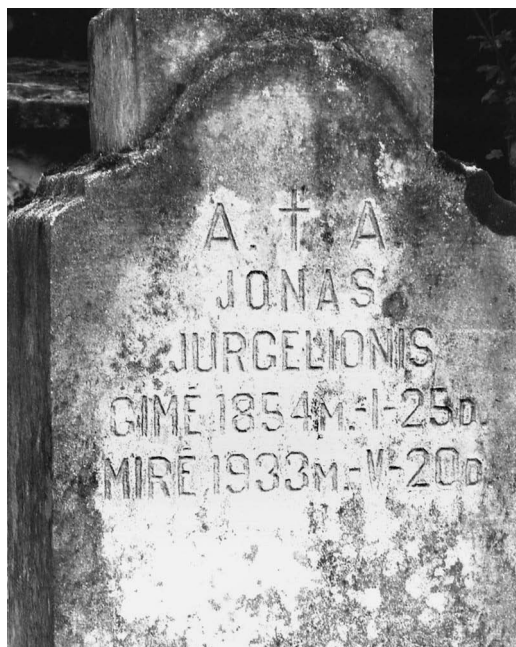

Ant Moškėnų piliakalnio (iš kairės): žentas diplomatas Edvardas Turauskas, žurnalistas Petras Jakštas, Marijona Jurgelionienė. 1937 m.

Moškėnuose esantį ūkį labiausiai norėjo išsaugoti Marijona Jurgelionienė. Pasuktinės žemės reformos metu prie pat piliakalnio šeima gavo 20 ha žemės. Naujus pastatus viensėdyje pastatė žentas Antanas Kučinskas, tačiau jis ūkio prižiūrėti negalėjo. Jį tvarkė nuomininkai.

Poeto brolis Antanas, baigęs Paryžiuje medicinos mokslus ir sugrįžęs į Lietuvą, ilgai dirbo gydytoju Lietuvos kariuomenėje. Jo rūpesčiu buvo įkurti Kūno kultūros rūmai Kaune. Šeimą sukūrė su Kauno miesto burmistro dukra Birute Vileišyte. Vaikų nesulaukė.

„Antrojo pasaulinio karo metais mano tėveliai – Julija ir Antanas Kučinskai gyvendavo ir Skapiškyje, ir Moškėnuose. Bobutės rūpesčiu mane išsiuntė gyventi į Vilnių pas dėdę Antaną. Jis tuo metu dirbo Šv. Jokūbo ligoninėje ūkvedžiu ir turėjo trijų kambarių butą. Vėliau su tėvu, sesute persikėlėme gyventi pas tetą Stefaniją į Kauną. Moškėnuose liko gyventi mama su seserimi Birute. Motina dažnai mus aplankydavo. Po karo Birutė palaikė ryšius su partizanais. Plati Jurgelionių šeima visada suprato, kokia turi būti Lietuva. Aš manau, kad dėl to mus 1948 m. gegužės 22 d. suėmė Kaune. Taip aš, sesutė Rita ir tėtis ne savo noru išvažiavome į Sibiro platybes. Mamytė tuo metu buvo kelyje į Moškėnus. Seserį Birutę su kitais partizanais suėmė ir pasodino į Rokiškio kalėjimą. Iš ten išvežė į Sibirą“, – pasakojimą tęsė Kleopo Jurgelionio dukterėčia²⁵.

Tėvo Jono Jurgelionio kapas Moškėnų piliakalnio šlaite įrengtose kapinaitėse

²⁴ Ten pat.

²⁵ Ten pat.

Antanas Jurgelionis po karo grįžo į gimtinę. Vėbrių kaime įsteigė ambulatoriją. Ten paskutinius gyvenimo metus praleido poeto motina Marijona Jurgelionienė. Užbaigusią žemės vargus ją sūnus Antanas palaidojo Šetekšnų kaimo kapinėse.

K. Jurgelioniui susirasti savo artimuosius padėjo į Potsdamą 1945 m. atvykęs JAV prezidentas H. Trumenas. Prieš kelionę poetui pavyko susitikti su prezidentu. Jis paprašė perduoti Stalinui jo parašytą laišką. Dar nespėjus H. Trumenui sugrįžti iš kelionės, oro paštu Kleopas Jurgelionis gavo laišką iš brolio Antano, o vėliau sulaukė atviruko iš motinos.

Po trisdešimties tylėjimo metų poetas vėl grįžo prie mėgstamo literatūrinio darbo. Kodėl tylėjo? Susipažinus su jo kūryba ir gyvenimu peršasi mintis, kad maištaujanti asmenybė kitiems už Atlanto gyvenusiams buvo nesuprantama. K. Jurgelionio filosofija niekam nerūpėjo, o poezija nesusilaukė deramo įvertinimo. Susiskaldžiusiems JAV lietuviams poetas liko kontroversiška asmenybė.

Nuo 1951 m. K. Jurgelionis aktyviai įsijungė į išeivijoje atkurtos Lietuvių rašytojų draugijos veiklą. Imasi labai didelio, kilnaus, reikalingo darbo – pradeda į lietuvių kalbą versti XII a. persų poeto Omaro Chajamo poeziją. Su K. Jurgelioniu bendravusių žmonių tai nenustebino. Kaip vertėjas jau buvo pagarsėjęs 1915 m. iš-

Antano Kučinsko viensėdyje Skapiškyje: verandoje sėdi M. Jurgelionienė, prie verandos – Julija ir Antanas Kučinskai su dukra Rita. 1932 m.

M. Jurgelionienė su sūnumi Antanu Kaune. Apie 1937 m.

leistu Šekspyro tragedijos „Makbetas“ vertimu. Dar didesnio pripažinimo sulaukė jo atlikti indų poeto Rabin-drano Tagorės poezijos vertimai ir iš jų sudarytas „Gitandžali“ rinkinys. K. Jurgelionio vertimai buvo skambūs, poetiški, kalba gana taisyklinga. 1914 m. į lietuvių kalbą jis išvertė keliolika „Sodininko“ ir „Gitandžali“ skirsnių iš anglų kalbos ir juos išspausdino žurnale „Jaunoji Lietuva“.

Kaip poetas vertino savo gyvenimą ir kūrybą paskutiniaisiais dešimtmečiais, sužinome tik iš jo laiškų, kuriuos jis rašė jaunystės draugams Karoliui Račkauskui, Unei Babickaitei, broliui Antanui. Toliau tyrinėjant jo gyvenimą, išryškėja naujų faktų, kūrybos vertinimo kriterijų.

„Lietuviškasis Omaras Chajamas“, – taip Kleopą Jurgelionį vadino paskutiniais gyvenimo metais jo draugai, išgirdę jo vertimus. Omaras ir Kleopas – tarytum viena asmenybė. Kaip ir senasis persų dainius, K. Jurgelionis mėgo raudoną vyną, žavias moteris, smagų, nerūpestingą gyvenimą... Omaro Chajamo „Rubajatus“ poetas vertė apie 25 metus, tačiau neišspausdino iki mirties.

1960 m. gegužės mėn. Kleopas Jurgelionis išvyksta gyventi į Kaliforniją. Naujoje vietoje vyresnio amžiaus žmogui priprasti buvo sunku. Unei Babickaitei apie tas dienas rašė:

„Tu teisingai spėjai, kad mano gyvenimas Kalifornijoje yra ir turbūt visą laiką bus liūdnas. Čikagoje liko mano Lietuva ir platus lietuviškas gyvenimas. Man išvažiuojant daugybė draugų turėjo suruošę savo namuose atsisveikinimo vaišes. Gal 100 žmonių mus išlydėjo“²⁶.

Savo 75-ųjų metų jubiliejų poetas atšventė bendraminčių rate. Iš Lietuvos sulaukė giminių dovanos ir sveikinimo.

„Mano 75 m. amžiaus sukakties atžymėjimu savieji atsiuntė dovaną – brangios odos portfelių su keletu skyrelių, su užrašu ant brangaus metalo: „Broli Kleopą 75 metų sukakties proga sveikina Loreta, Rita, Julija ir Antanas“²⁷.

Žmona tikėjosi, kad Kalifornijoje Kleopo sveikata pasitaisys, tačiau jautėsi tik laikinas pagerėjimas. Dar paėjo be lazdos, bet dešinėje akyje išsivystė katarakta.

1961 m. spalio 1 d. Dailių menų klubo nariai aplankė Kleopą Jurgelionį jo namuose Riverside. Jo žmona svečiams parengė vaišes. Jaukioje vakaro prietemoje, aplinkui kiemą degant fakelams, o nakčiai uždengiant kalnus, Kleopas, padedant Rūtai, perskaitė keliasdešimt persų poeto Omaro Chajamo „Rubajatų“ ver-

Kleopas Jurgelionis.

Apie 1960 m.

²⁶Jurgelionis K. Laiškas U. Babickaitei, Kalifornija, Riversidas, 1960 10 15, MLLM.

²⁷Jurgelionis K. Laiškas K. Račkauskui, Kalifornija, Riversidas, 1961 09 19, MLLM.

timų. Ši prasminga ir išskirtinė šventė K. Jurgelioniui buvo paskutinė.

Talentingo, gal taip iki galo nesu-
prasto žmogaus – Kleopo Jurgelionio šir-
dis nustojo plakusi 1963 m. gruodžio
24 d. 7 val. 45 min. JAV, Kalifornijos
valstijoje, Riverside. Dar prieš mirtį, sun-
kiai sirgdamas, susitaikė su Aukščiau-
suoju, iš liuteronų kunigo pastoriaus
Carlsono rankų paėmė šv. Komuniją. Po-
etas bijojęs mirti, bet priėmęs šv. Ko-
muniją pasijuto geriau. Visą gyvenimą
jis tikėjo Dievą, kokį sukūrė Tomas Ak-
vinietis.

Riverside, Magnolijų koplyčioje, ramiai apšviestame kambaryje, juodame karste
gulėjo poetas. Atsisveikinimo apeigoms vadovavo Bernardas Brazdžionis. Amerikos
lietuvių vardu kalbėjo Petras Luomonas, P. Orintaitė-Janutienė perskaitė velionio ei-
lėraštį iš knygos „Glūdi liūdi“.

Liuteronų bažnyčioje pastorius Carlsonas atliko laidojimo apeigas ir pasakė
turiningą pamokslą. B. Brazdžionis, atsisveikindamas su velioniu, taip apibūdino jo
gyvenimą:

*„Lietuvių rašytojas, poetas, beveik bendradarbis, kultūrininkas Kleo-
pas Jurgelionis, slapyvardžiu pasirinkęs Kalėdų Kaukės vardą, atsi-
skyrė su šiuo pasauliu Kūčių dienoje, nusiėmė Kalėdų kaukę prieš pat
Kalėdas. Tebūna visų viena prasmė“²⁸.*

K. Jurgelionis su sūnumi Vladu. Apie 1962 m.

²⁸Gustaitis A. Mirė lietuviškas Omaras, *Naujie-
nos*, Čikaga, 1964 02 08.

Jonas Šarkauskas – žymiausias kunigo Jono Katelės pagalbininkas

Violeta Alekniėnė

Jonas Šarkauskas, paties kun. Jono Katelės išaugintas ir nuo 15 metų mokytas, iki savo mirties liko ištikimas savo mokytojui ir globėjui.

Jonas Šarkauskas gimė 1861 m. vasario 1(13) d. Bajōriškių dvare, Panemunėlio parapijoje. Jo tėvas buvo bežemis, tačiau geras mūrininkas.

Į Panemunėlį atvykus naujam kunigui J. Katelei, Jonui Šarkauskui ėjo 12 metai. Kaip ir kiti parapijos vaikai, Jonas mokėsi Panemunėlio rusų pradžios mokykloje. Savo mokinio išskirtinius gabumus pastebėjo tikyba dėstęs J. Katelė ir

„pasikvietęs į kleboniją ėmė jį mokyti. <...> Kunigas Katelė, matyt, buvo manęs jį išleisti į kunigus arba mokytojus, nes buvo jį prirengęs laikyti egzaminus iš keturių gimnazijos klasių. Iš Šarkausko mokytas žmogus neišėjo, išėjo iš jo geras amatininkas ir kun. Katelei atsidavęs švietimo darbų talkininkas.“¹

Kol dar nebuvo sukūręs šeimos, Jonas Šarkauskas dirbo Panemunėlio klebonijoje. Turėjo gražią rašyseną, perrašinėdavo knygas, padėdavo jas slėpti ir platinti atokiuose kaimuose, ruošdavo daraktorius, mokydavo jaunimą. Jonas Šarkauskas ne tik atlikdavo klebono pavestus darbus, bet ir pats mokėsi. *„Iš kun. Katelės buvo gavęs kažkokį enciklopedijos žodyną, tai ji, sako, bemaž atmintinai buvo išmokęs. Ypatingai jam sekėsi matematika.“²*

Kun. J. Katelei sumanius buvo nukasti Nemunėlio upės šlaitai, pasodintas sodas, užveistas bitynas. Sodą ir bites prižiūrėjo J. Šarkauskas.

„Iki 1984 metų Panemunėlio pagrindinės mokyklos kieme stovėjo nedidelis namelis, pastatytas iš rąstų, dengtas šiaudais (vėliau šiferiu), su dvejomis durimis, veranda. Šviesa į namelį patekdavo per du mažus langelius, kurie buvo verandoje. Filingines duris atrakindavo dideliu geležiniu raktu. Vyresnio amžiaus panemunėliečiai tą namelį vadino „bitininku“. Jame iki 1984 metų avilius ir įvairius su bitininkyste susijusius įrankius laikydavo Panemunėlio šv. Juozapo bažnyčios dvasininkai.“³

„Laisvu laiku Jonas ir Antanas Šarkauskai mūrijo pečius, statė tvartus, padėdavo parapijiečiams tvarkyti bičių ūkius. Būdami taupūs ir nevertodami svaigalų, abu susitaupė pinigų ir apie 1894 metus nusipirko 2 valakus kemsyno prie Sachāros miško. Prieš atvykstant čia gyventi Jonui ir Antanui ši vietovė jau buvo vadinama Šeduikiškiu. <...> Nusipirkę žemės broliai Jonas ir Antanas

¹ Bičiūnas V. Kun. Jonas Katelė ir jo laikai, Kaunas, 1934, p. 171–172.

² Ten pat, p. 172.

³ Kepalienė L. Prisiminimai apie Panemunėlio mokyklą, 1998, Rokiškio krašto muziejus (toliau – RKM), b. 93, p. 16.

Šarkauskai gyveno ant kalnelio buvusioje miško pardavimo kontoroje. Iki tol šį kalnelį gyventojai vadino „kantorine“. Rusų caro valdymo laikais čia buvo Sacharos miško pardavimo kontora. Broliams teko statyti atskirus namus atokioje dykynėje. Diena po dienos rankomis broliai kirto medžius, rovė kelmus. Sunkiū darbu dykvoietę pavertė dirbama žeme.“⁴

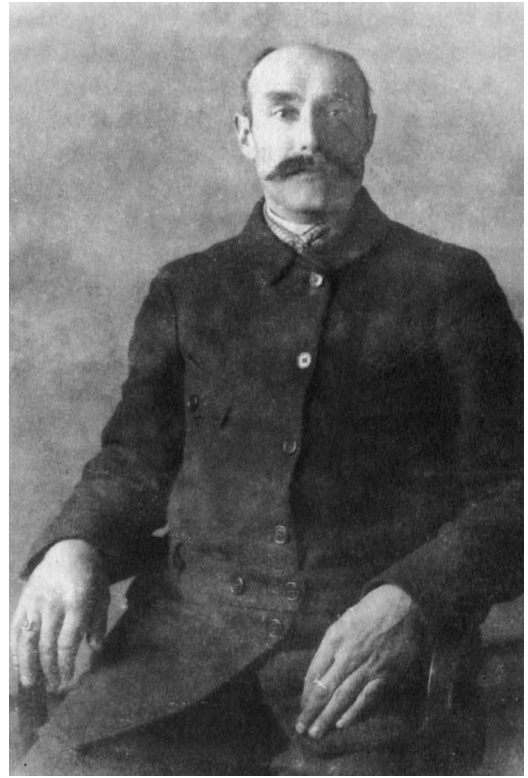
Ilgą laiką Jonas buvo nevedęs. Jau nos merginos žvalgėsi į rimtą, darbštų berną. „1900 m. Jonas Šarkauskas vedė Panemunėlio dvaro kambarinę, gana prasilavinusių merginą“⁵ Oną Valentavičiūtę. Jau nieji Šarkauskai susilaukė keturių vaikų: Adelės (1902–1983), Juozo (1903–1965), Petro (1904–1983), Bronislavos (1909–1979).

Jonas Šarkauskas, iš prigimties būdamas išskirtinio mąstymo žmogus, kun. J. Katelės darbų aplinkoje užaugęs, kitaip auklėjo savo vaikus.

„Vaikams leisdavo daryti viską, kas patikdavo. Nieko nesakydavo sugadinus varstotą ar išdaužus langą. Tačiau kantriai, net kartais su rykšte mokė savo atžalas užsienio kalbų. Jis dažnai kartodavo: „Reikia mokėti užsienio kalbos, nes kai už nugaros kalbės apie jus kita kalba, nieko nesuprasite.“ Senelis vieną sūnų ketino išmokyti daktaru, antrą kunigu. Vaikams jis buvo nupirkęs net pianiną. Gabumus muzikai turėjo tik sūnus Juozas. Jis išmoko groti ne tik pianinu, bet ir smuiku.“⁶

Jonas Šarkauskas gausią savo šeimyną augino išskirtinėje troboje.

„Mano senelio naujoji gryčia skyrėsi nuo kitų savo didumu, vidaus išplanavimu. Trobos sienos krėstos iš molio, suminkyto su žabais. Sienų plotis siekė iki 70 cm. Troba dviejų galų. Tarp dviejų kambarių sienų buvo įrengta slėptuvė. Slėptuvę saugojo didelė krosnis. Sunku buvo ją žandarams atrasti. Trobos viršuje senelis dar įrengė rūkyklą. Tik atsidaręs rūkyklos duris, patekdavai į kitą slėptuvę. Jose senelis slėpė uždraustą spaudą, o karo metais nuo vokiečių grūdus.“⁷

Knygnešys Jonas Šarkauskas. Apie 1904 m. Iš Rokiškio r. savivaldybės J. Keliuočio viešosios bibliotekos fondų

⁴ Dranseikienė A. Prisiminimai apie senelį Joną Šarkauską, 2001, RKM, b. 296, p. 4, 7.

⁵ Bičiūnas V. Kun. Jonas Katelė ir jo laikai, Kaunas, 1934, p. 172.

⁶ Dranseikienė A. Prisiminimai apie senelį Joną Šarkauską, 2001, RKM, b. 296, p. 4.

⁷ Ten pat, p. 5.

Jonas Šarkauskas gerai mokėjo lenkų, vokiečių, rusų kalbas. Jas išmoko padedant kun. J. Katelei.

Vedęs nenutolo nuo savo mokytojo ir nepasinerė vien į ūkio darbus. Toliau rūpinosi klebonijos sodu, bitynu, talkino parapijiečių švietimo reikaluose.

„Mėgo jis laikraščius ir knygas, turėjo gan didelę ir nuostabiai įvairią biblioteką.“ Joje buvo knygų lenkų ir rusų kalbomis, Homero „Iliada“ ir „Odiseja“, Senekos raštai, „Ponas Tadas“, lotynų kalbos gramatika, algebros vadovėlis, „Mūrininkams vadovėlis“ (rusų kalba).“⁸

Jonas Šarkauskas liko ištikimas knygnešystei. Gavęs iš kitų parapijos knygnešių lietuviškų spaudinių platinė juos Rokiškyje, Kavoliškyje, slėpdavo savo namuose dviguboje sienoje.

Prie savo namų Šeduikiškyje taip pat pasodino sodą.

„Jis žemę už labai nedidelį mokesį išnuomodavo įvairiems bandymams daryti. O buvo taip: pirma pasodindavo ropes, o paskui pasėdavo miežius. Bet iš to nieko neišėjo.“⁹

Norint išlaikyti ūkį, kunigo talkininkui teko papildomai dirbti. Jis vadovavo ponų Mainelių namo statybai Rokiškyje. Pagal jo projektą Panemunėlio dvaro ponas K. Sventeckis pastatė dvaro ledainę.

Mėgo Jonas Šarkauskas gydyti žmones ir gyvulius, bet ne tiek dėl pajamų, kiek dėl geradarystės, prie kurios iš prigimties buvo linkęs.

„Niekam jis nėra padaręs bloga. Per savo gerumą, dosnumą pats dažnai kentėdavo. Jis saviems vaikams primindavo: „Niekam nedaryk blogo to, ko pats nenorėtum, kad tau padarytų.“

Iki konflikto su klebonu J. Budriku senelis buvo labai tikintis. Tačiau kartais jo humoras tapdavo įžeidžiantis. Per vienas Kūčias pradėjo valgyti dešrą, žmona ėmusi šaukti. Senelis Jonas atšovė:

„Aš nemačiau, kad silkė būtų nuvedusi kurį nors į dangų, tai gal ir kilbasa manęs nenuves pragaran.“¹⁰

Jono Šarkausko šeimos ateitį sugriovė Pirmasis pasaulinis karas. Išsikraustydamas iš Panemunėlio kunigas J. Budrikas išsivežė nemažai turto. Jonas Šarkauskas su kitais parapijos komiteto nariais kreipėsi į teismą. Darbščiausio, talentingiausio kun. Katelės auklėtinio ryšys su bažnyčia visai nutrūko. Po karo jis tapo bolševikų auka.

„Už tai, kad padėjo Kavoliškio ponams slėpti turtą nuo raudonųjų, buvo suimtas, priamuštas ir Rokiškio kalėjiman pasodintas. Ka-

⁸ Bičiūnas V. *Kun. Jonas Katelė ir jo laikai*, Kaunas, 1934, p. 173.

⁹ Dranseikienė A. Prisiminimai apie senelį Joną Šarkauską, 2001, RKM, b. 296, p. 5.

¹⁰ *Ten pat*, p. 7.

lėjime sėdėjo iki visiško išsekimo. Grįžusiam į namus seneliui pašaukė kunigą J. Budriką. Atvykęs kunigas ėmė priekaištauti ligoniui, kad jis esąs atsiskyres nuo bažnyčios. Senelis nusigręžė į sieną ir mirė neatlikęs išpažinties. Savo priešą kunigas neleido laidoti parapijos kapinėse.¹¹

Žmonai Onai Šarkauskienei pasiskundus, kun. J. Budrikui teko leisti palaidoti velionį Panemunėlio parapijos kapinėse prie pat tvoros. Vėliau praplėtus kapines, kapas atsidūrė kapinių viduryje.

Šeduikiškio kaimo vienkiemyje liko gyventi Ona Šarkauskienė su vaikais. Be vyro Ona Šarkauskienė išgalėjo išmokyti tik dukras Adelę ir Bronę. Mergaitės baigė Rokiškio gimnaziją ir Panevėžio mokytojų seminariją.

Adelė dirbdama buvusio Dusetų rajono Butkėlių pradžios mokykloje, ištekėjo už Juozo Raugo. Jie užaugino keturias dukras – Genę, Izoliną, Reginą, Liudviką ir sūnų Praną.

Bronislava šeimą sukūrė su Stanislavu Meilumi. Ji daug metų dirbo Kupiškio rajono Laičių pradinėje mokykloje, vėliau – auklėtoja Rokiškio vaikų namuose. Jie sulaukė vienos dukros Giedrės. Giedrė Žilinskienė (Meilutė) yra medicinos mokslų daktarė. Galbūt Bronislavos dukra paveldėjo senelio Juozo polinkį į mediciną.

„Senelis turėjo 37 ha žemės. Iš to skaičiaus 13 ha miško. Užaugę sūnūs Juozas ir Petras pasidalino žemę. Dukros Adelė ir Bronislava gavo savo dalią pinigais. Broliai pykosi, dalindamiesi žemę. Dvi dalis žemės gavo sūnus Petras. Tris dalis jos gavo Juozas, nes jam savo žemę dovanojo motina. Senelė Ona Šarkauskienė iki mirties gyveno pas dukrą Bronislavą Meiluvienę.

Sūnus Petras po tėvo mirties sukūrė šeimą su Anelija Aleksiejūte iš Spiečiūnų kaimo. Jie užaugino vieną dukrą Aldoną. Aldona sukūrė šeimą su A. Dranseika ir užaugino dukrą Neringą.

Petras Šarkauskas tarpukaryje dirbo savo ūkyje. Sukūrus šeimą ir pasidalijus žemę, Petru, mano tėvui, reikėjo pradėti statyti namus. Iki Antrojo pasaulinio karo pavyko pasistatyti tik tvartus. Tvirtė iširengė gyvenamąjį būstą. Ten visą laiką ir gyveno.¹²

Sūnus Juozas vedė Aneliją Pappaurelytę iš gretimo Sėdžiūnų kaimo. Juozas ir Anelija užaugino vieną sūnų Rimantą. Juozas Šarkauskas liko gyventi tėvo namuose. Sovietmečiu jis dirbo Panemunėlio tarybiniam ūkyje buhalteriu.

Išsisklaidė Šeduikiškio kaime gyvenusi garsi knygnešio Jono Šarkausko šeima. Seniesiems išmirus, vaikaičiams apsigyvenus įvairiose Lietuvos vietose, prie kelio liko stovėti apleisti vienkiemiai. Laikas juos sunaikino. Tik knygnešio Jono Šarkausko vaikaitės Aldonos Dranseikienės atmintyje liko prisiminimai apie senelį, tėvą ir kitus giminaičius. Šarkauskynę primena tik pakelėje stovintis ažuolas.

¹¹Ten pat, p. 8.

¹²Ten pat.

Prisiminimai apie senelį knygnešį Joną Šarkauską

Aldona Dranseikienė

Čia bus tik prisiminimų prisiminimai. Sunku rašyti apie žmogų, kuris mirė prieš daugelį metų iki man gimstant. Kunigas Jonas Katelė buvo gerokai vyresnis už mano senelį Joną Šarkauską. Įdomiausia tai, kad dvasininkas artimai draugavo su menkai išsilavinusiu, jaunesniu, neturtingu, bet gerai susipažinusi su Biblija laisvamaniu, nuolat kritikavusiu katalikybę. Juos jungė viena idėja – lietuviybės stiprinimas ir kova su spaudos draudimu, lietuviškų knygų platinimas. Jų šventas tikslas buvo Lietuvos gyventojų švietimas, mokslo naujovių diegimas Lietuvos kaime.

Senelis dėl savo veiklos ir „kelionių į Prūsus“ šeimą sukūrė gana vėlai, jam įsikurti ir sutvarkyti asmeninį gyvenimą daug padėjo kunigas. Jo patiriamas su broliu Antanu Šarkausku išgijo per 60 ha žemės, iš kurios du trečdaliai priklausė seneliui. Nuo čia ir prasidėjo Lietuvos žemės ūkio „improvizavimas“. Iš Olandijos juodu parsigabeno įrengimų ir pradėjo rengti pieninę. Vėliau net naminės (*samagono*) bravorą iš vamzdžių senelis buvo padaręs. Pasistatė namus, primenančius dvaro kumetyną. Jie buvo pastatyti iš vietinių medžiagų: molio ir medienos. Namas buvo labai didelis, storomis sienomis, mažokai langu, iš lauko ir vidaus aptinkuotas. Visuose kambariuose buvo skylės ventiliacijai. Žiemą jas užkišdavo, o vasarą pro jas vėdindavosi. Namas buvo dengtas gontais. Turėjo gontų pjovimo mašiną. Tvartai, klojimo kampai irgi buvo mūriniai. Tame „balagane“ buvo daug kambarių: tėvams, dukroms, sūnums, svečiams, samdiniams. Sienos buvo su visokiais išraitymais, kuriuose buvo įrengtos slėptuvės knygoms. Pats senelis žemės beveik nedirbdavo, o užsiimdavo statybomis, dirbo rangovu, gydydavo gyvulius. Galbūt tai buvo konspiracija plačiai važinėti po apylinkes. Šito pasakyti negaliu, bet namuose, tikrai žinau, būdavo retokai. Jis tik duodavo nurodymus, o namus prižiūrėjo žmona. Senelė buvo kilusi nuo Biržų, iš Valiūliškių. Ji tarnavo Panemunėlio dvare, buvo ponų kambarinė. Kadangi ji daugiau buvo prie dvaro, tai ir linko į lenkus, o senelis viską tik lietuviškai. Į kermošių Rokiškyje, Panemunėlyje senelė gražiai pasipuošia, o senelis ją traukia per dantį ir pats velkasi milo drabužius. Tai ji nebevažiuoja, o senelis: „*Mirt – gyvint, o bobų neklausyt.*“

Lietuvos ateitį tiek kunigas, tiek mano senelis siejo su ateinančiomis naujomis kartomis, jų išsimokslinimu. Taigi daug dėmesio skyrė vaikų lavinimui. Be mokykloje mokomų dalykų, vaikai turėjo mokytis kalbų, kurioms mokytis samdė korepetitorius. Dėl to visi keturi vaikai mokėjo, be lietuvių, dar rusų, lenkų ir šiek tiek vokiečių kalbas. Senelis sakydavo: „*Lietuvis muzikas buvo ir bus, jei nesupras, kaip lenkas ar rusas kalba.*“ Namuose esančioje nemažoje bibliotekoje, kuriai buvo skirtas visas kambarys,

Aldona Dranseikienė

buvo knygų šiomis kalbomis. Keisčiausia, kad buvo ir religinių, o pagarboje – Biblija lenkų kalba. Buvo ir dvi medicinos knygos. Senelis, dar būdamas jaunas, buvo į Lenkiją nuvykęs, ten kažkokiam žirgynė pramokęs gydyti gyvulius. Gydydavo ir gyvulius, ir žmones. Kas ateina, skaito knygą ir gydo. Vėliau tėtis gydydavo iš tų knygų. Juokdavosi: mano tėčio mokslai. Virdavo kažkokius tepalus iš vaško, dervos, dar kažko – gyvuliams gydyti. Anglį degdavo, rodos, iš liepos, irgi gydymui.

Daug knygų per karą vokiečiai sudegino – gamindami valgi knygomis kūreno. Dalį likusių knygų brolio sūnus Rimas pardavė, dalis kažkur kitur prapuolė. Tiesa, buvo nemažai plokštelių, bet ir tos dingo.

Savo vaikams, kad jie būtų užimti, pirko brangių dovanų: muzikos instrumentų, netgi fortepijoną, visokių staklių, varstotą, o mano dvylikamečiam tėvui nupirko medžioklinį šautuvą, kad mokytųsi atsakomybės. Be to, nupirko seną laikrodį, išardė ir liepė tėtei sudėti. Sudėjo, ir laikrodis, nors neilgai, bet ėjo. Vėliau tėtis visą gyvenimą mėgo taisyti laikrodžius. Kadangi vaikai buvo užimti, neturėjo galimybių bastytis po kaimą. Abi dukros tapo mokytojomis, o ir sūnūs buvo šiek tiek pamokyti. Vienas buvo valsčiaus tarnautojas, kitas susijęs su pieno pramone. Visą laiką domėjosi naujovėmis. Mūsų namuose, kaip buvo sakoma, pirmiausia iškilo radijo antena, vėjas pradėjo sukti elektros generatorių. Tvarte sumykė veisliniai galvijai, subaubė daniški buliai. Atsirado grūdų valymo mašinų: trejeris, fuchtelis, arpas. Namai visada buvo pilni svetimų žmonių su keisčiausiais reikalais: tai grūdų valyti, tai karvę pas bulių atvedė. Nors tėtis, kaip ir senelis, žemės labai nepamilo. Ūkį dirbo samdyti svetimi žmonės. Ir taip iki pirmojo sovietmečio.

Namuose niekada nebuvo atliekamų pinigų. Vos vieną užmojį įgyvendina, tuoj atsiranda nauja problema ir – vėl taupymas. Mat buvo sakoma, kad litas turi daryti du litus, o labai didelis nusikaltimas, jei litai kišenėje pelija. Niekada nebuvo imamasi tokių dalykų, kurie būtų ne pagal pečius. Visiems sumanymams įvykdyti reikėjo sumanumo. Buvo sakoma, kad vaikas visada turi pralenkti tėvus, pasinaudojęs jų patirtimi.

Namuose buvo laikomasi kai kurių Biblijos mokymų, bendražmogiškųjų, nes sakydavo: jei žmogus nesilaiko jokių žmoniškumo taisyklių – virsta gyvuliu. Manau, kad mūsų šeimai kunigas J. Katelė darė labai didelę įtaką. Jis dažnai lankydavosi mūsų namuose, užsidarydavo su seneliu bibliotekoje ir senelės pykčiui jos ten neįsileisdavo. Ten vykdavo vyriški pasitarimai.

Visuomenės veikėjas Juozas Kubilius

Violeta Alekniėnė

Daugelį nepaprastų žmonių turėjo mano gimtasis Panemunėlio kraštas. Vienas iš jų – Juozas Kubilius.

„Juozas Kubilius – gyvenimo mendrė. Jis reagavo kiekvienai srovei, kiekvienam jo vėjui: su kiekvienu pasišnibždėjo, pasitarė, nuo kiekvieno palinko, tik nė nuo vieno nepalūžo; vis stačias, pats savimi buvęs ir likęs.“¹

Juozo ir Marijonos Kubilių šeimoje, gyvenusioje Panemunėlio parapijos Tindžiulių kaime, 1875 m. gruodžio 15 d. gimė pirmasis sūnus Juozas. Motina, paskatinta kunigo J. Katelės, savo Juozuką pradėjo mokyti nuo šešerių metų.

„Kartą pamatęs, kaip mažasis Juozukas rašęs lazdele smėly, Panemunėlio švietėjas buvo tiek sujaudintas, jog berniuko motiną, taip pat buvusią mokinę, ėmė įkalbinėti, kad leistų sūnų išėiti aukštuosius mokslus.“²

Juozas Kubilius. Iš Jono Bitino archyvo

Senujų Tindžiulių kaimo žmonių atsiminimuose Marijona išliko kaip šviesi kaimo moteris. Ji suprato mokslo vertę, sugebėjo gražiai pasakoti ir siekti užsibrėžto tikslo. *„Juozas viskuo buvo panašus į motiną.“³*

Prie kunigo J. Katelės vyresnysis Kubilių sūnus buvo labai prisirišęs nuo pat ankstyvos jaunystės. Nuo pat pirmųjų klebonavimo metų keistasis kunigėlis pradėjo važinėti tamsiais rudens ir žiemos vakarais po atokiausius Panemunėlio parapijos kaimus. Viešnagių tikslas – raginti parapijiečius šviestis ir mokytis. Šis šviesuolis buvo dažnas svečias Kubilių namuose, čia gražiai sutinkamas, suprastas, išlydėtas.

Slaptos mokyklos kūrėsi beveik visuose Panemunėlio parapijos kaimuose. *„Tindžiulių kaime „vargo mokykla“ veikė Pranckūnų troboje.“⁴* Grįžęs iš Panemunėlio rusiškos mokyklos, sutemus, Juozas kartu su kitais vaikais bėgdavo pas kaimynus Pranckūnus. Šio sodiečio troboje dar prieš pradėdami lankyti Panemunėlio rusišką mokyklą mokėsi kaimo žmonių vaikai. Kunigas J. Katelė

„tik stengėsi, kad vaikai į rusišką pradžios mokyklą patektų jau pasimokę ir prasilavinę, įgiję lietuviškos dvasios ir nuovokos, kuri apsaugotų juos nuo rusiško raugo.“⁵

Mažasis Juozukas buvo santūrus, uolus, gabus, gražiai rašė. *„Kunigas J. Katelė su savo mylimiausiu mokiniu Juozu mėg-*

¹ Vaižgantas, Juozas Kubilius (1878–1917), *Raštai*, Vilnius, 2001, t. 13, p. 90.

² Bičiūnas V. *Kunigas Juozas Katelė ir jo laikai*, Kaunas, 1934, p. 175.

³ Kubiliūtė L. Prisiminimai apie dėdę J. Kubilių, *Rokiškio krašto muziejus* (toliau – RKM), b. 114, p. 35.

⁴ Bitinas J. Prisiminimai apie Tindžiulių kaimą, RKM, b. 119, p. 37.

⁵ Bičiūnas V. *Kunigas Juozas Katelė ir jo laikai*, p. 161.

*davęs vaikščioti Nemunėlio upės pakrante, liepų alėja.*⁶ Vasarą klebonijos sodas tapdavo mokykla. Kunigas čia bendravo su Panemunėlio parapijos jaunimu.

Galima tikėti, kad kunigo šviesuolio J. Katelės asmenybė padėjo Juozui išaugti tauriu žmogumi, tautos kultūros vertybių puoselėtoju ir saugotoju.

J. Katelė turėjo didelę biblioteką, bet ne kiekvienas galėjo įžengti į ją. Tuo galėjo pasidžiaugti tik keli mokiniai. Tokias galimybes turėjo ir Juozas Kubilius.

1892 m., daug padirbėjęs su kunigu J. Katele ir savarankiškai, Juozas išvyksta mokytis į Mintaujos gimnaziją. Mintaujoje jis mokėsi 1892–1896 m., o vėliau buvo pašalintas iš mokyklos su kitais, kurie atsisakė melstis rusų kalba⁷. *„Nei tėvai, nei kaimynai neturėjo teisės badyti jį pirštais už tingėjimą, už apsileidimą, už veltui išėikvotą namų turtą ar už ką kita.“*⁸

Su J. Tumu Juozas susipažino Mintaujoje. Jų draugystė buvo tvirta iki pat Juozo Kubiliaus mirties. Nenuoramą J. Tumą traukė vyresnio draugo ramumas. Abu dažnai atvykdavo pasisvečiuoti į Panemunėlio kleboniją. Būsimo lietuvių klasiko apsilankymai dar labiau pagyvino šios parapijos gyvenimą.

Dar prieš išvykdamas į Mintaujos gimnaziją J. Kubilius per atostogas dirbo Panemunėlio krašte švietėjo darbu,

*„jis čia sudarė kaimo jaunimui slaptą mokyklą ir vakarais mokė jį, visus trobos langus užsidarinėjęs, kad maskolių policija nepatirtų. Tačiau patyrė: namus iškrėtė, ištardė, pagrasė net kalėjimu, bet nieko bloga nepadarė. Juozas ir toliau mokė drąsiai ir atsidėjęs; bet laiką gaišo, o pelno nebuvo.“*⁹

Apie 1894 ar 1895 metus jo iniciatyva pradėjo veikti slapta „Žvaigždės draugija“. (Šis faktas istoriniais šaltiniais nėra įrodytas.) Juozas kartu su jos nariais rinko tautosaką, rengė slaptus vaidinimus, platino lietuviškus raštus ir net turėjo specialią savimokai skirtą skrajojantį knygynėlį. Reikšmingas J. Kubiliaus ir jo mokytojo J. Katelės nuopelnas Lietuvos istorijai, kad pirmą kartą rusinimo metais (1893 m.) Panemunėlio bažnyčios palivarke Naujūku kaime įvyko slaptas lietuviškas vaidinimas. Buvo suvaidinta J. Tumo-Vaižganto pjesė „Nepadėjus nėr ko kasti“. Mokėdamas gražiai rašyti, Juozas buvo naudingas turtingesniems Panemunėlio parapijos gyventojams.

Tėvai norėjo, kad vyresnysis sūnus taptų kunigu, tačiau šis neturėjo tam pašaukimo. 1898 m. pabaigoje išvyko į Rygą ir rengėsi brandos atestatui, bet nepavyko. Draugų paskatintas ir motinos prašomas 1900 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. *„Pabuvus dvejus metus, inspektorius kan. Per. Kriškijonas išbraukė iš dvasiškujų auklėtinių.“*¹⁰

Pavyzdingas klierikas, gabus, visų mylimas Juozas priešinosi lenkinimui. Jo mintys seminarijoje nesutapo su sulenkėjusių dvasininkų mintimis. Juozas žinojo, kad bus išbrauktas iš seminarijos. Savo mokytojui kun. J. Katelei jis rašo:

„... su skausmu prireiks apleist seminariją, kur buvau pripratęs ir nepaisant persekiojimų, jaučiuosi užgautu. Bet ką gi padary-

⁶ Velbasis L. Prisiminimai apie Kubilių šeimą, RKM, b. 119, p. 7.

⁷ Vaižgantas, Juozas Kubilius, p. 97.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ten pat.

*ti? – turbūt jau tokia valia Dievo, žinoma, grimzta visi mano planai, svajonės, prasidės vėl gyvenimas, pilnas klaidžiojimų ir vargų. Apleidęs seminariją – nežinau kur eiti.*¹¹

1903 m. Juozas Kubilius atvyko į Panevėžį. Juozas Tūbelis ten buvo įsteigęs slaptą lietuvišką mokyklą, kurioje buvo dėstyta lietuvių kalba, istorija, geografija. Mokykloje rytais mokė Juozas Tūbelis, o vakarais – Juozas Kubilius.

XX a. pradžioje Lietuva atsidūrė politinių įvykių verpete. Iš kilo naujos asmenybės, savo likimą skyrusios kovai dėl Tėvynės laisvės. „Čia Lietuvos padangėje pasirodė naujas asmuo, apgaubtas romantinio patriotizmo aureole, – Jonas Basanavičius.“¹² Jis ėmė rūpintis, kad Vilniuje būtų sušauktas lietuvių seimas.

*„Nemunėlio valsčiai nieko prašmatnesnio neturėjo pasiūsti, kaip tik Tindžiulių Kubilių. Tuo pat sumetimu ir visi rokiškėnai ir zarasiškiai jį išrinko į pirmąją Rusijos Valstybės Dūmą (Parlamentą), o rinkikai pažymėjo jį atstovu.“*¹³

Pirmąją Dūmą caras išvaikė. J. Kubilius „su kairiaisiais jos nariais išvyko į Finlandiją pabaigti Dūmos posėdžio, valdžios liepos 8 (12) d. pertraukto Petrapiulyje.“¹⁴

Už Vyborge pasirašytą atsisaukimą dėl revoliucijos pažangių reformų įgyvendinimo su kitais bendražygiais gavo tris mėnesius kalėjimo. Karštas oras, blogas valgis silpnino sveikatą.

Grįžęs iš kalėjimo, du mėnesius ilsėjosi namuose. Po nesėkmingo darbo pirmojoje Rusijos Dūmoje jis pradėjo dirbti „Lietuvos ūkininko“ redakcijoje ir ruošėsi rinkimams į antrąją Rusijos Dūmą. Dirbdamas šio laikraščio redakcijoje liko ištikimas paprastų žmonių interesams, savo krikščioniškam tikėjimui ir ne dėl ideologijos buvo prisišliejęs prie kairiųjų. „Jis visados buvo aiškus tautininkas.“¹⁵

Visada buvęs lietuviybės mylėtojas, Juozas pasisakė už dvasininkų ir vienuolynų žemių suvisuomeninimą, buvo apkaltintas bedieviškumu ir kunigų nekentimu. Atsakymą į tai pateikia pats autorius:

*„Jei ko reikalauti, tai iš visų lygiai, be jokių privilegijų, tad ir iš Lietuvos dvasiškių, ne tik iš Rusijos popų. Tai būsią patiems lietuviams į sveikatą.“*¹⁶

Juozas Kubilius visada surasdavo laiko aplankyti savo mokytoją kun. J. Katele. Paskutiniaisiais kunigo gyvenimo metais Juozas jam buvo didžiausia paguoda. Trumpų viešnagių metu buvęs mokinys pasakodavo, o mokytojas klausydavosi. 1906 metais, švenčiant kun. J. Katelės 50 metų kunigavimo jubiliejų, per suruoštas vaišes Panemunėlio dvare jam

¹¹ Kubilius J. Laiškas kun. J. Katelei, 1902 03 25, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUBR), Fi-D325.

¹² Vaižgantas, Juozas Kubilius, p. 98.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ten pat, p. 99.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat, p. 94.

„buvo įteiktas ypatingas albumas su autentiškais jo mokinių padėkos pareiškimais ir

nuoširdžiu bei vaizdžiu apibūdinimu. Tik kun. Paškonio, J. Šarkausko ir J. Kubiliaus dėka atsirado ir minėtas albumas, kurio pirmoj vietoj buvo įdėtas E. Meškauskaitės ilgokas panegiriškas eilėraštis, aprašantis visą kun. Katelės veikimą.¹⁷

Pasitaręs su Vaižgantu ir atsakydamas kitaip manantiems lietuvių klausimais, ėmėsi plunksnos. Negavęs vietos savo religinėms idėjoms skelbti demokratų laikraščiuose, kreipėsi į „Viltį“. Redaktorius A. Smetona mielai priėmė savo gerą pažįstamą kartu dirbti. „Viltis“ buvo stipriausias laikraštis, kuris, nepaisydamas partijų nesantaikos, kvietė visus lietuvius būti vieningus. Juozas Kubilius savo straipsniuose taip pat kėlė lietuvių klausimą. Juozas rašė, kad lietuviai ramiai negali žiūrėti į savo tautos nykimą, kad reikia stovėti tautos sargyboje. Šią svarbią pareigą suprato „Viltis“ ir kiek galėdama rūpinosi ją atlikti.

Kad Juozas buvo puikus, šmaikštus, įdomus publicistas, mums pasako Vaižganto mintys, išreikštos laiške:

„Mąstyk, aš, lygiai ir visi viltininkai, labai gražiai paskaitome Tavo straipsnius. Jie iš karto pagauna savo tiesumą, faktiškumą ir teisingumą. Štai per šventes ėmiau vartyti „Viltį“ ir dar sykį skaityti Tavo straipsnius.“¹⁸

Pradėjęs dirbti „Viltyje“ Juozas sugrįžta prie teologijos studijų. Jį sužavi prof. kun. P. Bučio asmenybė, ieškanti amžinosios tiesos.

„Tikybės dalykai man rūpi. Aš norėčiau juos sau kaip reikiant išsiaiškinti... Aš matau, kad tai svarbiausias žmogaus gyvenimo dalykas, nuo kurio pridera visa jo veikimo pakraipa.“¹⁹

Atlikęs rekolekcijas pas kun. Macijauskį ir kun. Bučį, dar labiau darbais ir mintimis prisiriša prie tikėjimo. Jis pastebėjo, kad dogmatų atsiranda kiekvienoje partijoje, kuri varžo žmogaus mintį ir veikimą. Juozui regėjos, kad žmogus yra savo paties šeimininkas, o tikyba – geriausia žmogaus sielos dalelė.

Širdyje viltininkas liko ištikimas kaimo ir lietuvių tradicijoms, dar griežčiau pasisakė prieš sulenkėjimą, neigė katalikų politikavimą. Jis karštai ginčijosi su kun. A. Jakštu-Dambrausku, „Draugijos“ redaktoriumi, „Vadovo“ redaktoriumi Vaitkumi. Juozas Kubilius, puoselėdamas katalikybę, siekė kasdieninio teisingumo. „Antroji pusė vis kreipė klausimą į teoretinę pusę, o Juozą dirbtinai darė neištikimą katalikybei.“²⁰ Taip konfliktą apibūdina J. Tumas.

Kivirčiai baigėsi tuo, kad „Viltis“ perėjo į krikščionių demokratų rankas. Abi pusės negalėjo išspręsti ginčo. J. Kubilius nėjo į jokią koaliciją ir pasitraukė iš „Vilties“. Vaižgantas laiške Juozui rašo:

„Man rodos, kad Tau iš „Vilties“ trauktis nėra prispiriamas reikalas. Bet jei pasitraukei, neprivilai liautis svajojęs, o kokios sva-

¹⁷ Bičiūnas V. *Kun. Juozas Katelė ir jo laikai*, p. 239.

¹⁸ Tumas-Vaižgantas J. *Laiškas Juozui Kubiliui, 1912, VUBR, Fi-V609*, p. 1.

¹⁹ Vaižgantas, Juozas Kubilius, p. 100.

²⁰ *Ten pat*, p. 101.

jonės be susirašinėjimo. Nemesk publikacijos.“²¹ Tačiau laikraščiu „Viltis“ perėjęs į kitas rankas, buvo paniekintas jo talentas.

Juozas Kubilius liko tolerantiškas ir kitoms nuomonėms saviškių atžvilgiu. Jis teigia, kad A. Jakštas-Dambrauskas yra didis, talentingas, gabus, daug gera Lietuvai padaręs žmogus.

Po šių įvykių Juozas svarstė, ar nereikėtų tolesnį savo gyvenimą susieti su vienuolynu. Savo paslaptį atskleidė tik J. Tumui, kuris patarė mesti iš galvos svajones apie vienuolyną, nes tokie asmenys kaip Juozas reikalingi „*valstybės dvasios ekonomikoje*.“²² Juozą šiek tiek nuramina kita Vaižganto mintis, kad „*negalima kartoti Dambrausko klaidos, jo neteisingumą, negražų pasielgimą su „Vilčia“ ir viltininkais, jo nepakenčiamą svetimų nuomonių, nesąžiningumą su tavo straipsniais*.“²³

Bet reikėjo toliau gyventi. Jausdamas draugų paramą, savyje sugebėjęs užgniauzti nuoskaudas, pradeda naują savo gyvenimo etapą. Pablogėjęs gyvenimo sąlygoms ir keičiantis politinei situacijai, Juozas baigė Petrapilyje aukštuosius skaičiavimo kursus ir dirbo Vilniuje „*labai sunkią vietą žydu „Severname banke“: už 30 rb gaudavo dirbti keliolika valandų, dieną ir naktį. Dirbo stebėtinai kantriai ir sąžiningai*.“²⁴ Padėtis pagerėjo pradėjus dirbti naujai įsteigtoje Vilniaus lietuvių savitarpio kredito draugijoje.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui J. Kubilius paskutiniu traukiniu išvyko į Rusiją. 1915–1917 m. buvo Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti išdininkas. 1916 metų pabaigoje buvo įkurta Tautos pažangos partija. Šios partijos įkūrėjai – Vaižgantas, J. Kubilius, L. Noreika. Viešai politiniame gyvenime ši partija pasirodė 1917 m. gegužės mėn. Petrapilio lietuvių seimo metu. Tai buvo pirmojo Tautos pažangos partijos pirmininko Juozo Kubiliaus ir kitų narių pradėto darbo tąsa.

Besirūpindamas partijos reikalais mažai kreipė į save dėmesio. Visai išsekęs atsigula į Karo akademijos ligoninę. Juo rūpinasi draugai ir sesuo Marcelė Kubiliūtė. Mirtis buvo stipresnė už rūpestį ir nebaigtus darbus. Dirbdamas Petrapilyje Juozas „*lyg šventą pareigą ėjo, dirbo tautos darbą, Lietuvos Tėvynės darbą, kad reikia, ne kad už tai moka*.“²⁵

Ir paskutinėmis gyvenimo dienomis Juozas tikėjo, kad ateis diena, kada „*Lietuvai užtekės saulė; tiek metų kentėjusiems svetimą jungą lietuviams pašvies laisvės šviesa, dėl kurios žuvo ir kalėjimuose puvo tiek kovotojų... [...] Jūs vieni begrįšite Vilniun, aš jau čia pasiliksiu Petrapilyje... Grįžę Lietuvon, darbuokitės Tėvynės ir žmonijos gerovei ir manęs neužmirškite*...“²⁶

Su žemiškuoju pasauliu atsisveikino 1917 m. kovo 4 d. Palaidotas „Vyborgo šono“ kapinėse kovo 6 d. Atsisveikinant pačius gražiausius krikščioniškus žodžius apie trumpą, bet labai prasmingą viltininko gyvenimą pasakė rašytojas, jo bendramintis J. Tumas-Vaižgantas.

Juozo Kubiliaus mąslus protas, begalinis darbštumas ir užsispyrimas leido pakilti sugniuždytam, viską nugalėjus visą save atiduoti lietuviybės išsaugojimui, tikrosios krikščioniškosios religijos puoselėjimui.

²¹Tumas-Vaižgantas J. Laiškas Juozui Kubiliui, 1912, VUBR, Fi-F609, p. 2.

²²Ten pat, p. 2.

²³Ten pat, p. 3.

²⁴Vaižgantas, Juozas Kubilius, p. 101.

²⁵Ten pat, p. 96.

²⁶Ten pat, p. 102.

Kultūros darbuotojas Petras Ruseckas

Jonas Rudokas

Šiandien jis labiausiai žinomas kaip istorikas, istorinės medžiagos rinkėjas ir publikuotojas, parengęs ir išleidęs „Knygnešį“, „Pasaulio lietuvius“, „Baudžiava“, „Savanorių žygius“, „Lietuvą Didžiąjame kare“ ir kt. Tačiau iš tikrųjų jo nuopelnai mūsų tautai ir valstybei kur kas didesni – politinėje, visuomeninėje, kultūrinėje, karinėje srityse, žurnalistikoje. Šio Rokiškio krašto sūnaus biografijoje daug rizikingų nuotykių ir net legendų, skaudžių įvykių ir nelaimių, o jo gyvenimo pabaiga tragiška. Bet visą savo gyvenimą jis ėjo tiesiu keliu, nesiblaškydamas, visas savo jėgas atiduodamas tėvynei Lietuvai, jos nepriklausomybei ginti ir puoselėti. Žodį „Nepriklausomybė“ jis dažniausiai rašė didžiąja raide.

P. Ruseckas gimė 1883 m. liepos 20 d. (naujuoju stiliumi) tuometinės Novoaleksandrovsko, t. y. Zarasų, apskrities Panemunėlio valsčiaus Baubliškių kaime. Tėvai buvo bežemiai bajorai, skurdžiai vertęsi smulkių ūkių nuomojimu, o šeima gausi – 8 vaikai. Vėliau Petras, vienas jauniausių vaikų, nemėgo prisiminti savo bajoriškos kilmės ir pavardę pasirinko labiau lietuvišką – Rusėnas, tik nespėjo jos įforminti.

1891 m. vaikai tapo našlaičiais – ar tai nuo kokios epidemijos, ar dėl nelaimingo atsitikimo neteko abiejų tėvų. Bet jie, vargo užgrūdinti, nepražuvo, vienas kitam padėjo išeiti į žmones. Tuomet nė aštuonerių metų nesulaukęs Petriukas iš pradžių ganė pas kaimynus, giminaičių globojamas lankė rusišką liaudies mokyklą, o netrukus iškeliavo toliau – laimės ir nuotykių ieškoti. Molodečne padirbėjo mokiniu parduotuvėje, o 1897 m. atsidūrė Rygoje, kur tuo metu gyveno trys ar keturios jo seserys. Bet ir čia ilgiau neužsibuvo, nes jau tada buvo entuziastas, nenuorama: jį paviliojo jūra. Vos 14 metų turėdamas parsisamdė junga į garlaivį „Jekaterinoslavas“ ir išplaukė į platųjį pasaulį, pasiekė net Vladivostoką.

Plaukiojo, tiesa, neilgai – 1901 metais jau gyveno Odesoje, dirbo lenkų bibliotekoje ir mokėsi. Ten baigė 4 gimnazijos klases. Tuo metu čia, pajūrio mieste, gyveno nemažai lietuvių – apie 400, tarp jų vėliau pagarsėję inteligentai, visuomenininkai Mykolas Sleževičius, Zigmąs Žemaitis, Juozas Gabrys-Paršaitis ir kiti, buvo ir keli ištremti iš Lietuvos knygnešiai. Odesoje, toli nuo gimtinės, prasidėjo ir dar visai jauno rokiškėno patriotinė, visuomeninė ir kultūrinė veikla, žinoma, nelegali. Su keliais bendraminčiais jis įkūrė lietuvišką draugiją, kurioje jam pačiam teko labai svarbios ir pavojingos pareigos – aprūpinti draugus draudžiama lietuviška spauda. Šis darbas P. Ruseckui sekėsi gerai, neįkliuvo žandarams ir net išplėtė savo veiklą – aprūpindavo knygomis kai kuriuos Rusijos platybėse gyvenančius tautiečius, tarp kurių buvo ir 1863 metų sukilimo tremtinių kaimo Čiornaja Padina gyventojai. Odesoje 1903 m. jis pradėjo ir žurnalistinį darbą – parašė pirmąją korespondenciją JAV lietuvių laikraščiui „Vienybė lietuvininkų“¹.

Tačiau 1904 metais visi šie darbai nutrūko – P. Rusecką pašaukė į caro armiją. Tarnauti teko Baškirijoje, Ufos mieste; ten jį ir užklupo 1905 metų revoliucijos įvykiai. Rokiškėnas, žinoma, neliko nuošaly – tapo ginkluoto būrio nariu, todėl revoliuciją nuslopinus jam kilo pavojus būti suim-

¹ *Knygnešys*, Vilnius, 1997, t. 3, p. 8–9, 245–247.

tam ir išvežtam į katorgą. Bet jis to išvengė: pabėgo iš kariuomenės ir su svetimu pasu 1905 m. gruodį atsirado Vilniuje.

Tuo metu Vilnius buvo lietuvių tautinio atgimimo centras, patriotinė politinė-visuomeninė veikla čia virte virė. Didžiajame Vilniaus seime, įvykusiame 1905 m. gruodžio 4–6 dienomis, P. Ruseckas dalyvauti, atrodo, nespėjo, bet ir po to energingam, aktyviam jaunuoliui darbo netrūko. Jis tuoj įsijungė į tame Seime įkurtos partijos – Lietuvos valstiečių sąjungos (LVS), vėliau tapusios Valstiečių liaudininkų sąjungos dalimi, veiklą, tapo vienu iš svarbiausių jos organizatorių ir vadovų – kartu su Ernestu Galvanausku, Gabriu-Paršaičiu ir kitais. Parengė jos įstatus, programą. Važinėjo po Lietuvą, sakydamas „pamokslus“ – kalbas susirinkimuose, skelbdamas LVS programines nuostatas, nutarimus, Seimo nutarimus, kurdamas LVS kuopeles periferijoje, rašė į spaudą. Valstiečių liaudininkų ideologijai jis liko ištikimas visą gyvenimą, nors 1922 m. oficialiai iš partijos pasitraukė.

Žinoma, tokia aktyvi veikla ir dar su svetima pavarde (ar tai Mydlevskio, ar Jonikaičio) negalėjo ilgai trukti. 1906 m. sausį P. Ruseckas atsidūrė Kalvarijos kalėjime, ten išbuvo pusmetį – žandarams nepavyko išsiaiškinti tikrosios kalinio pavardės, todėl teko jį paleisti. P. Ruseckas vėl ėmėsi aktyvios politinės, visuomeninės ir žurnalistinės veiklos: tada jis parašė daug reportažų, korespondencijų, straipsnių „Lietuvos ūkininkui“ apie Rusijos Dūmos veiklą, kaimų skirstymą į vienkiemius ir kitais klausimais, dirbo ir šio laikraščio korektoriumi.

1908 m. jam kilo mintis toliau mokytis – studijuoti Peterburge, bet šis sumanymas greitai žlugo: valdžia nustatė, kad pretendentas į studentus – dezertyras iš caro armijos, todėl uždarė jį metams į garsųjį imperijos kalėjimą „Kresty“, o po to išgabeno į drausmės batalioną. Jame išbuvo pusantrų metų. Buvo vargas, ligos, badas, bet P. Ruseckas nepalūžo, energijos neprarado ir savo įsitikinimų neišsižadėjo: 1911 m. grįžo į Vilnių ir vėl dirbo patriotinį darbą – „Lietuvos ūkininke“, visuomeninėse organizacijose.

1914 m., karui prasidėjus, P. Ruseckas buvo mobilizuotas, baigė Kijevo karo mokyklos sutrumpintą kursą, gavo praporščiko laipsnį ir 1915 m. pavasarį pateko į frontą Lenkijoje, ten buvo kuopos vadas. Bet kariavo neilgai: lengvai kontuzytas atsidūrė vokiečių nelaisvėje ir įvairiuose lageriuose išbuvo iki 1918 metų rudens.

Grįžusiam iš nelaisvės šiam karininkui nebuvo klausimo, ką veikti: jis stojo savanoriu į besikuriančią Lietuvos kariuomenę, dirbo jos štabe iš pradžių Vilniuje, vėliau – Kaunė. Įvedus karininkų laipsnius 1919 metų vasarį tapo kapitonu, parašė pirmąjį atsišaukimą, kviečiantį vyrus eiti savanoriais: „*Lietuva pavojuje! Būrių būriais eikime iš kaimų, viensėdijų, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvės ir Tėvynės ginti!*“². Šis istorinis dokumentas, paskelbtas Lietuvos Laikinosios vyriausybės – premjero M. Sleževičiaus ir krašto apsaugos ministro M. Velykio vardu 1918 m. gruodžio 29 dieną, paplito po visą kraštą. Tai buvo signalas, kurį išgirdo tūkstančiai savanorių, kurie ir apgynė Lietuvą.

P. Rusecko nuopelnai kuriant mūsų kariuomenę tuo neapsiribojo: jis parengė ir išleido svarbiausius jos dokumentus: Drausmės, Įgulos, Rikiuotės, Lauko tarnybos statutus, Karišką lietuvių–rusų ir rusų–lietuvių kalbų žodynėlį ir kitus leidinius, organizavo kariškos spaudos leidimą, rū-

² *Savanorių žygiai: nepriklausomybės karų atsiminimai*, sud. P. Ruseckas, Vilnius, 1991, t. 1, p. 13.

pinosi karių švietimu, neraštingumo likvidavimu. 1919 m. vasarą jis visai netikėtai ir labai ženkliai prisidėjo prie vadinamojo peoviakų (POW) sąmokslu – lenkų bandymo pavergti mūsų valstybę iš vidaus – likvidavimo. Štai kaip tai įvyko.

Kad Lenkijos valdžia, pats Juzefas Pilsudskis sumanė suburti savo šalininkus Lietuvoje, kurių buvo nemažai, ypač tarp dvarininkų, ir nuversti teisėtą mūsų valdžią Kaune, tada nebuvo didelė paslaptis. Tai buvo didžiulis, mirtinas pavojus mūsų nepriklausomybei, bet kažkodėl nieko nebuvo daroma jam išvengti. Gal tam trukdė Lenkijos šalininkai, kurių tada buvo daug valdžios įstaigose, kariuomenėje, policijoje, gal būta ir apsileidimo – juk mūsų valstybė buvo dar jauna, išmanančių, atsidavusių jai žmonių visur nepakako, o prezidentas A. Smetona, nepatikėjęs, kad toks sąmokslas rengiamas, uždraudė premjerui M. Sleževičiui griebtis areštų. Padėtį išgelbėjo būrelis karininkų – patriotų, pramuštgalvių, kuriuos suorganizavo P. Ruseckas: jie pasitelkė šaulius, studentus ir savo iniciatyva ėmė gaudyti, suimnėti įtariamuosius, neturėdami tam nei įgaliojimų, nei kaltinamosios medžiagos. Buvo suimta apie 150 žmonių.

Nors apie šį kontrasmokslą buvo iš anksto pranešta ir M. Sleževičiui, ir laikinajam krašto apsaugos ministrui P. Žadeikiui, vis dėlto tai buvo rizikingi veiksmai. Laimė, kad netrukus buvo rasti sąmokslininkų sąrašai ir kiti jų dokumentai, todėl tie suėmimai buvo įteisinti, o lenkų užmojai žlugo.

1920 m. pavasarį P. Ruseckas buvo išrinktas Steigiamojo seimo nariu – Valsiečių sąjungos atstovu. Jis ypač pasižymėjo 1920 m. rudenį, kai lenkų generolo L. Želigovskio armija, užgrobusi sostinę Vilnių, kėsinosi užimti ir visą Lietuvą. Kaune kilo panika, kai kurie valdžios vyrai jau svarstė, kaip likviduoti mūsų nepriklausomybę ir pasiduoti lenkams geresnėmis sąlygomis. P. Rusecko nuomonė buvo priešinga: jis pasiūlė Seimui kreiptis į visuomenę, mobilizuoti tautą agresijai atremti, įkurti Vyriausiąją Lietuvos gynimo komitetą (VLGK).

Pasiūlymas buvo priimtas vienbalsiai ir iš karto įgyvendintas. Po visą Lietuvą pasklido atsišaukimai apie gresiantį pavojų (didelę dalį jų lietuvių ir lenkų kalbomis parengė pats P. Ruseckas), visur kūrėsi komiteto padaliniai, jie ragino žmones į kovą, rinko pinigus ir kitokias aukas ginklams pirkti, kariuomenei remti (ir čia kapitonas stengėsi neatsilikti – atidavė 6 sidabrinus šaukštus). Prisidėjo ir mūsų išeiviai JAV, kilo nauja savanorių banga, ištisos berniukų gimnazijų klasės išėjo į kariuomenę, į partizanus, buvo suformuota nauja, IV pėstininkų divizija. VLGK pirmininkas buvo premjeras M. Sleževičius, o sekretorius – P. Ruseckas, jam ir teko didžiausias organizacinio ir agitacinio darbo krūvis. Taip bendromis kariuomenės ir visuomenės jėgomis mūsų nepriklausomybė buvo išgelbėta, L. Želigovskio armija prie Širvintų, Giedraičių, Mūsninkų sustabdyta.

Taęs Seimo nariu, kapitonas turėjo palikti kariuomenę, bet jo ryšiai su kariškiais nenutrūko, jis ne kartą lankėsi fronte, kariams pasakojo apie Seimo darbą, jo sprendimus, ypač apie visiems jiems labai rūpėjusį Žemės reformos įstatymą. Steigiamajam seimui 1922 m. rudenį baigus darbą P. Ruseckas grįžo į kariuomenę, vėl redagavo „Kario“ žurnalą, rašė į spaudą – karinę ir civilinę, tęsė visuomeninę veiklą.

Artėjant spaudos gražinimo 20-osioms metinėms (1924 m.) jam kilo originali mintis – surinkti ir paskelbti knygnešių, kitų draudžiamos spaudos platintojų, platinimo organizatorių ir dalyvių atsiminimus – tuo metu jų dar nemažai buvo gyvų. Tai buvo didžiulis ir sunkus uždavinys, bet P. Ruseckas jį sėkmingai įveikė, nors

dėl to 1925 m. vėl turėjo išeiti iš kariuomenės ir verstis nelengvai: visuomenės veikėjo pensija jam buvo paskirta tik 1937 metais.

„Knygnešio“ I tomas (326 psl.) išėjo iš spaudos jau 1926 metais, jis dar buvo pakartotinai išleistas 1938 metais, II tomas (320 psl.) – 1928 metais, pagaliau abu tomai dar kartą išėjo 1992 metais.

Po to P. Ruseckas tapo pripažintu knygnešių laikų istorijos žinovu. Kai 1940 m. kilo idėja Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje įrengti memorialą – knygnešių sienelę ir taip įamžinti nors šimtą labiausiai nusipelnusių, daugiausia nukentėjusių dėl spaudos draudimo mūsų žmonių, jų sąrašą sudaryti buvo pavesta P. Ruseckui. Tas memorialas 1950 m. buvo sunaikintas, bet 1997 metais vėl atkurtas.

Išėjęs į atsargą majoro laipsniu P. Ruseckas pagaliau surado ir daugiau laiko studijoms – 1927 metais baigė Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą. 1928 m. gegužę vėl gera naujiena: apdovanojimas Vyčio kryžiaus ordinu (II rūšies) – taip pagaliau buvo įvertinta ilgametė politinė, karinė, visuomeninė ir kultūrinė jo veikla, ypač nuopelnai likviduojant POW sąmokslą, kurių valdžia ilgai nenorėjo pripažinti³. Kaip ir anksčiau, P. Ruseckas daug laiko ir energijos atidavė bendradarbiavimui spaudoje bei visuomeniniam darbui: kartu su Matu Šalčium, Vaižgantu, Antanu Smetona, Mykolu Biržiška įkūrė PEN klubo Lietuvos skyrių, darbavosi Lietuvių–latvių vienybės draugijoje ir kitur.

Pirmajai istorinio žanro knygai nusisekus, sulaukus skaitytojų dėmesio, jos parengėjui kilo noras išleisti jų ir daugiau. Tai buvo tikrai labai reikalingas, galima sakyti – šventas darbas, jį reikėjo daryti skubiai, nes reikšmingų mūsų istorijos įvykių liudytojų tarp gyvųjų sparčiai mažėjo – jie vienas po kito keliavo ten, iš kur niekas negrįžta. Todėl jau 1929 m. P. Ruseckas per spaudą kreipėsi į visuomenę: surinkime ir išleiskime atsiminimus apie baudžiovos laikus! Tai buvo dar sunkesnis uždavinys nei ankstesnis, nes nuo baudžiovos laikų buvo praėję dar daugiau metų. Todėl medžiaga apie juos ateidavo nelabai tiksli ir patikima – jau ne pačių įvykių dalyvių ar liudytojų, o jų vaikų, vaikaičių pasakojimai, iš dalies – savotiška tautosaka, legendos. Tačiau knygą „Baudžiava“, išėjusią iš spaudos 1936 m., ir šiandien įdomu paskaityti, nes ji primena mūsų protėvių vargus, be to, joje įdėta ir jos rengėjo parašyta solidi, archyviniais ir literatūriniais šaltiniais paremta baudžiovos laikų apžvalga, kurią labai vertina rimti istorikai.

Nuo caro laikų daug mūsų tautiečių gyveno toli nuo tėvynės – JAV, Rusijoje, Latvijoje, o nepriklausomybės laikais, trūkstant darbo ir duonos, nemažai jų atsidūrė Pietų Amerikoje – Argentinoje, Brazilijoje, Urugvajuje. Visuomenėje kilo iniciatyva paremti juos, visų pirma moraliai, gelbėti nuo nutautėjimo – taip 1932 metais pradėjo savo darbą Draugija užsienio lietuviams remti, o jos valdybos sekretoriumi tapo P. Ruseckas. Jis buvo ne tik svarbiausias draugijos veiklos organizatorius, pro-

Petras Ruseckas kario uniforma

³ LCVA, f. 930, ap. 2R, b. 101.

do stambiaią knygą apie mūsų tautiečius, jų veiklą ir bėdas užsienyje „Pasaulio lietuviai“.

Lygiagrečiai su šia knyga P. Ruseckas rengė „Savanorių žygius“ – Nepriklausomybės kovų dalyvių pasakojimų rinkinį. Jo du tomai išėjo 1937 metais, pakartotinai išleistas 1991 metais. Tai paprasti ir nuoširdūs pėstininkų, artileristų, raitelių, partizanų ir šaulių, eilinių kareivėlių ir karininkų, civilių piliečių – to meto įvykių liudytojų prisiminimai apie sunkias kautynes su bolševikais, bermontininkais, ypač – su lenkais. Šioje knygoje taip pat randame P. Rusecko parašytą apžvalgą „Kariuomenės kūrimas ir kariai“ – glaustą Nepriklausomybės kovų istoriją, kurioje yra unikalių, niekur kitur neskelbtų, neakcentuojamų žinių. Ši knyga mums ypač vertinga ir brangi tuo, kad, nors joje kalbama ir ne apie labai senus laikus, kitos memuarinės literatūros apie nepriklausomybės kovas beveik neturime.

Nors P. Ruseckas visada gyveno kukliai, asketiškai, pinigų nuolat trūko. Todėl 1928–1930 m. jis dirbo Kauno savivaldybės Socialinio aprūpinimo skyriaus vedėju, o 1935 m. vasarą vėl bandė grįžti į karo tarnybą. Tačiau tuometinis kariuomenės vadas plk. S. Raštikis užprotestavo – per senas! Betgi šis kariuomenei ir Lietuvai tiek daug nusipelnęs žmogus ne į rikiuotę prašėsi – norėjo dirbti jam įprastą literatūrinį, švietimo darbą... Matyt, užkliuvo ankstesnė jo veikla liaudininkų partijoje.

P. Rusecko kūrybiniai užmojai buvo dideli, bet gana realūs: išleisti „Knygnešio“ III tomą ir „Baudžiavos“ II tomą (abu jie jau buvo parengti spaudai), pasakojimų apie 1863 metų sukilimą rinkinį. Bet nelemti 1940 m. vasaros įvykiai visus jo planus palaidojo, tik dar vieną knygą 1939 m. jis suspėjo išleisti į žmones labai įdomiomis aplinkybėmis – tai „Lietuva Didžiąjame kare“, amžininkų prisiminimai daugiausia apie kaizerio vokiečių okupaciją 1915–1918 metais. Įdomiausia, kad ši knyga išspausdinta Vilniuje, ten, kur lietuviškas žodis tada buvo persekiojamas beveik taip pat, kaip caro laikais – kodėl tai galėjo atsitikti? Čia dar viena pikantiška istorija.

Medžiagą knygai P. Ruseckas kaupė ilgokai, dar nuo 1935 metų, ji buvo parengta spaudai apie 1938 metus, bet vis neatsirado leidėjo ir pinigų. Pagaliau 1939 m. pavasarį vokiečiams užgrobus Klaipėdą rengėjas nusprendė ją išleisti savo lėšomis, taip atsakant į vokiečių skriaudą Lietuvai. Bet čia įsikišo reichso ambasadorius Kaune Erichas Cechlinas – jis pareiškė, kad tai būtų nedraugiškas veiksmas galingų kaimynų atžvilgiu, ir Lietuvos valdžia jam pakluso, knygos leidimą uždraudė.

Tada netikėtai atėjo pagalba iš Lenkijos atstovybės: ji pasiūlė išleisti knygą Vilniuje, ir tuojau pat! Nė viena P. Rusecko knyga nebuvo išspausdinta taip greitai, kaip ši, ir tokiomis geromis sąlygomis. Mat lenkų ir vokiečių santykiai tuo metu sparčiai blogėjo ir Lenkijos valdžia, tikėdamasi panaudoti knygą antivokiškai propagandai, net nupirko nemažą tiražo dalį platinti jos okupuotos Vilnijos mokyklose – taip buvo padengta didelė dalis spausdinimo išlaidų. Tiesa, netrukus prasidėjo karas, Lenkijos valstybė žlugo, todėl jos valdininkai savo planų įgyvendinti nespėjo. Bet ši knyga apie Pirmojo pasaulinio karo baisumus Lietuvoje pasirodė; tai labai vertinga istorinė medžiaga, nors gana palankią žinomo to meto istoriko Z. Ivinskio recenziją, parašytą „Židinio“ žurnalui apie šią knygą, cenzūra užblokavo, nepraleido...

Jono Petronio žiniomis, P. Ruseckas parašė ir parengė apie 50 knygų ir brošiūrų, paskelbė per 1 000 kitokių publikacijų – korespondencijų, straipsnių, reportažų. Pavydėtinas darbštumas!

Naują valdžią 1940 m. vasarą jis, kaip ir daugelis kairiųjų inteligentų, sutiko iš dalies palankiai, su tam tikromis demokratinių permainų viltimis, dirbo knygyno-antikvariato vedėju Vilniuje, Dominikonų gatvėje. Deja, jam, kaip ir visiems, greitai teko nusivilti: valdžia tuoj uždarė jo nuo 1939 metų leidžiamą savaitraštį „Spinduliai“, 1940 m. pavasarį perkeltą į Vilnių, prasidėjo visiems žinomų, nusipelnusių žmonių areštai, o masinio 1941 metų birželio trėmimo metu į gyvulinį vagoną pakliuvo ir iškeliavo į nežinią jo podukra Birutė, daug padėjusi rengti „Knygnešį“...

P. Ruseckas

Todėl visai natūralu, kad 1941–1944 m., vokiečių okupacijos laikotarpiu, tuometinėje legalioje spaudoje P. Ruseckas ne kartą pasisakė prieš bolševizmą, pasiūlė rinkti medžiagą apie jo nusikaltimus Lietuvoje 1940–1941 metais, o 1943 m. rudenį Vilniuje įvykusiame mitinge, kalbėdamas savanorių vardu, protestavo prieš neseniai paskelbtus Stalino pažadus vėl „išvaduoti“ Lietuvą. Nėgana to – žurnale „Karys“ jis paskelbė nemažai antibolševikinių anekdotų – ir linksmų, ir liūdnu.

Po viso to P. Ruseckui, žinoma, nederėjo 1944 m. vasarą pasilikti Lietuvoje, reikėjo trauktis į Vakarų su tūkstančiais kitų mūsų inteligentų. Bet taip neatsitiko: kaip vėliau draugams pasakojo, savo lagaminą į sunkvežimį jis įmetė, o pats įlipti nespėjo...

Jau 1944 m. gruodžio 14 d. P. Ruseckas atsidūrė NKVD rūsyje, buvo kaltinamas bendradarbiavimu vokiečių okupantų leistoje spaudoje, kalba jau minėtame mitinge, Hitlerio ir jo armijos šlovinimu, tėvynės išdavimu (RTFSR Baudžiamojo kodekso 58 str. 1a dalis), antitarybine propaganda. NKVD operatyvumas, manau, iš dalies patvirtina žinią, kad Stalino žandams padėjo skundikas, gal ir tas bibliofilas-kolekcininkas, kuriam antikvariato vedėjas nesutiko parduoti kažkokių vertingų knygų už jo pasiūlytą kainą. Taip pasakojo P. Rusecko sesuo Ona, jauniausia šeimos narė, pokario metais gyvenusi Vilniuje ir šėpusi brolių kalėjime maistu, pinigais⁴. Ją 1956 m. surado senas kalinio pažįstamas, žinomas liaudininkų veikėjas advokatas Zigmas Toliušis.

Tardymo metu kaltinamasis pateikė daug svarbių savo biografijos faktų, kurie išliko jo byloje – kitaip jie mums vargu ar būtų šiandien žinomi. Dėl savo antitarybinių straipsnių ir kalbų teisinosi, kad tai privertė daryti gestapas, priminęs jam vis tą pačią nelemtą knygą apie kaizerio okupantų žiaurumus Lietuvoje. Tai šiek tiek panašu į tiesą, prisimenant E. Cechlino pastangas sutrukdyti jos išleidimą, bet, žinoma, ne vien tai lėmė P. Rusecko įsitikinimus ir veiksmus.

Tačiau tardytojui labiau rūpėjo kas kita: sukišti į kameras kuo daugiau žmonių, todėl jis prisispyręs reikalavo, kad kalinys išvardytų visus draugus, pažįstamus, papasakotų apie savo ryšius su patriotiniu antinaciniu pogrindžiu. Bet čia enkavėdistas nedaug telaimėjo: P. Ruseckas turėjo patyrimo dar iš caro kalėjimų laikų, todėl savo ryšius su pogrindžiu katego-

⁴ Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 66–26.

riškai paneigė, o iš draugų ir pažįstamų paminėjo tik bendradarbius ir tokius, kurie buvo valdžiai nepasiekiami: prezidentą Kazį Grinių, kun. Mykolą Krupavičių, Joną Pyragių, Stasį Žakevičių ir kitus. Žinoma, tardytojas apsidžiaugė, jiems buvo pradėta atskira byla... Iš tiesų tardomasis artimai bendravo su K. Griniumi dar nuo 1906 metų, 1926 m. prezidento 60-mečio sukaktuvėms net buvo išleidęs knygėlę apie jo veiklą, bet enkavėdistas rusas net nežinojo, kas tai per žmogus. Tiesa, P. Rusecko suėmimą „palaimino“ labiau išmanantys žmonės, „saviškiai“ – J. Rugienis, D. Todesas, E. Rozauskas...

Kaltės įrodymai tik tokie: dvi iškarpos iš Rapolo Mackonio vokiečių okupacijos metais Vilniuje leisto dienraščio „Naujoji Lietuva“: straipsnis „Kurkime kankinimo knygą“ (1941 07 17) ir reportažas iš 1943 m. lapkričio 26 d. mitingo. Daugiau to meto P. Rusecko straipsnių, antitarybinių anekdotų kolekcijos NKVD nerado, bet pakako ir to, ką turėjo. Kalinys jau 1944 m. gruodžio 30 d. gavo „naujametinę dovaną“ – kaltinamąją išvadą, o 1945 m. balandžio 18 d. NKVD tribunolas Vilniuje jį nuteisė 10 metų lagerių su turto konfiskavimu ir dar 5 metams teisių apribojimo. 1945 m. rugpjūtį nuteistąjį etapu išgabeno į Kazachiją, Karagandos sritį, garsųjį Karlagą⁵.

Tačiau P. Rusecko turtu valdžia nepasinaudojo: kai 1946 m. jos atstovai prisiruošė jo ieškoti (suėmimo metu jis buvo pavestas saugoti pagal parašą kaimynei Jadvygai Kozickai), tai ji jau buvo iškeliavusi į Lenkiją, o turtas dingęs be pėdsakų... Aišku, žinant savininko gyvenimo būdą, jo turto negalėjo būti daug, svarbiausia jo dalis – archyvas, kuris turėjo būti didžiulis, bet kur jis – nežinome iki šiol. Dingo ir paties P. Rusecko pėdsakai, nors jų, regis, ilgokai niekas ir neieškojo, prisiminė tik 1970 m. „Mažosios tarybinės lietuviškosios enciklopedijos“ sudarytojai, bet iš LTSR KGB gavo trumpą atsakymą: suimtas, nuteistas, išgabentas į Karlagą, daugiau nieko nežinome. 1982 m. kitos enciklopedijos redakcijai buvo pranešta kiek daugiau: mirė 1945 m. gruodžio 8 d. įkalinimo vietoje.

Ši versija apie P. Rusecko gyvenimo pabaigą Kazachijoje, tuometinės Džezkazgano srities Prostornojės koncentracijos stovykloje (prie Atasu miesto), yra pagrindinė. Bet, pasirodo, yra ir kita, kurią išgirdo Z. Toliušis iš Onos Ruseckaitės: jos brolis pasinaudojęs kažkokio mirusio kalinio dokumentais ir jos įduotais 100 červoncu, pabėgęs iš lagerio ir vėl grįžęs į Vilnių, čia slapstėsis iki 1946 metų, po to dingęs. Tačiau, žinant NKVD-KGB lagerių apsaugos tobulumą, šia versija patikėti sunkoka – juk daugelis jaunesnių, fiziškai kur kas tvirtesnių lagerininkų bandė ištrūkti į laisvę, bet jiems vis tiek nepavykdavo...

1993 metais, Atgimimo laikais, kraštotyrininkų ekspedicija bandė Kazachijoje surasti P. Rusecko kapa, bet nesėkmingai, nebėra gyvų jo artimųjų, išnyko jo gimtasis Baubliškių kaimas. Bet jo kūryba, jo parengtos knygos liko, jos ir šiandien tarnauja mums, liko ir atminimas apie narsųjį, darbštųjį savanorį – rokiškėną...

⁵ LYA, f. K-1, ap. 58, b. 2492/3.

Valstybės veikėjas Juozas Tūbelis

Jonas Rudokas

Ne viena rimta priežastis verčia mus prisiminti šį Lietuvai daug nusipelnusių žmogų. Visų pirma jis tikriausiai buvo antrasis (po Antano Smetonos) pagal svarbumą mūsų tarpukario valstybės veikėjas. Aišku, ne vien dėl savo gabumų ir nuopelnų – dar ir dėl to, kad, istorinėms aplinkybėms taip susiklosčius, net vienuolika metų tvarkė Lietuvos finansus, daugiau kaip aštuonerius metus vadovavo Vyriausybei. Tokių galimybių neturėjo nei Mykolas Sleževičius, nei Kazys Grinius ar Ernestas Galvanauskas, nors jie buvo taip pat žymūs politikai, valstybininkai. J. Tūbeliui pakako laiko ir jėgų ne tik suplanuoti, bet ir įgyvendinti tokią mūsų ūkio strategiją, kokia, jo nuomone, atrodė tikra ir geriausia – žemės ūkio, pramonės, finansų, transporto plėtra. Ir, reikia pripažinti, daugeliu atvejų jo sprendimai buvo tinkamiausi.

Antra, J. Tūbelis vairavo Vyriausybės laivą labai audringais pasaulinės krizės metais ir darė tai gana sėkmingai – tad argi nederėtų iš jo pasimokyti šių dienų mūsų politikams? Ir dar viena svarbi, bet keistoka aplinkybė: šis veikėjas, nepaisant jo nuopelnų, mūsų publikai mažai žinomas – iki šiol nėra, kaip kitiems, kur kas menkesnio masto valstybininkams, jam skirtos monografijos, kurios tikrai nusipelnė, o tik keli nelabai išsamūs straipsniai žurnaluose ir laikraščiuose.

Ministras, kooperatyvų organizatorius

J. Tūbelis gimė 1882 metais Panemunėlio valsčiaus Ilgalaukių kaime. Taigi jis priklausė šiek tiek jaunesnei mūsų tautinio atgimimo veikėjų kartai: buvo 8 metais jaunesnis už Antaną Smetoną, 16 metų – už Kazį Grinių. Bet carinės priespaudos leteną dar pajuto: platino draudžiamąją spaudą, atsisakęs kalbėti maldą rusiškai, išlėkė iš trečios Mintaujos gimnazijos klasės. Vėliau buvo agronomijos studijos Rygos politechnikos institute (baigė 1908 m.), darbai įgyvendinant Stolypino reformą Raseinių, Šiaulių apskrityse, karo metu – Draugija nukentėjusiesiems nuo karo šelpti Vilniuje ir Voroneže. 1918–1920 metais J. Tūbelis – žemės ūkio ir valstybės turtų, švietimo ministras pirmosiose mūsų valstybės Vyriausybėse – Augustino Voldemaro, M. Sleževičiaus, E. Galvanausko. Suprantama, jam teko šias įstaigas kurti tuščioje vietoje, be to, jis vadovavo Žemės reformos komisijai, kuri parengė atitinkamo įstatymo projektą Steigiamajam Seimui ir pradėjo šią reformą įgyvendinti, dalyti žemę kariamams-savanoriams dar nepriėmus minėto įstatymo.

Seimų laikais (1920–1926) netekęs ministro portfelio, J. Tūbelis ėmėsi kooperatyvų organizavimo. Tai buvo labai svarbi ūkinės veiklos sritis, nes mūsų krašto ekonomiką – žemės ūkį, pramonę, prekybą – po baisaus karo ir pokario suirutės teko atgaivinti pasitelkus tik vietinius išteklius, sutelkus jėgas, nes pagalbos iš šalies niekas nežadėjo. Būtinumą plėsti ir remti kooperatinį judėjimą savo programose buvo išsirašiusios beveik visos tuometinės politinės partijos; iš pradžių kooperatyvai kūrėsi politiniu pagrindu: atskirai krikščionių demokratų šalininkų, atskirai – liaudininkų ir socialdemokratų. Toks susiskaldymas buvo neracionalus, net žalingas, nes trukdė imtis didesnių projektų, investicijų, o svarbiausia – neleido mūsų kooperatininkams

sutelkti jėgų sunkiai konkurencinei kovai dėl rinkų, dėl klientūros su gerai organizuotais, daug turtingesniais ir patyrusiais žydu, o iš dalies ir su vokiečių verslininkais.

Tačiau atsirado ir kooperatyvų priešininkų, tvirtinusių, kad jie trukdys plėstis privačiai iniciatyvai, laisvai prekybai, kad juose klestės spekuliacija. Taip manančių netrūko todėl, kad ir kurdami kooperatyvus atsilikome nuo kaimynų (lenkų, latvių, estų), kurie dar caro laikais buvo toliau pažengę šioje srityje, mat buvo mažiau spaudžiami valdžios, turėjo daugiau raštingų žmonių.

Todėl J. Tūbelis turėjo daug vargti, kad įveiktų nepasitikėjimą kooperatyvais, jų susiskaldymą, kad kurtųsi jų susivienijimai. Tai buvo jo idėja, kurią atkakliai ir sėkmingai įgyvendino tada, kai traukiniais, arkliais, pėsčias apkeliavo Lietuvą, visur aiškindamas, įtikindamas, agituodamas. Pirmoji tokia struktūra buvo Lietuvos žemės ūkio draugija, vėliau išaugusi į kooperatyvų sąjungą – „Lietūki“, įkurtą 1921 m. pavasarį ir pasižyminčią dideliais užmojais – derinti atskirų žemės ūkio kooperatyvų veiklą, kelti žemdirbystės kultūrą, plėtoti maisto pramonę, aprūpinti ūkininkus reikalingomis prekėmis, supirkti jų gaminius ir organizuoti jų perdirbimą ir pardavimą vidaus bei užsienio rinkose.

Šie planai buvo taip sparčiai ir gerai įgyvendinami, kad ši veikla „Lietūkiui“ greitai pasidarė pernelyg didelė. 1926 m. žemės ūkio kultūra ėmė rūpintis Žemės ūkio rūmai, o 1927 m. atsiskyrė pienininkai, įkūrę Centrinę pieno bendrovių sąjungą – „Pienocentrą“, gyvulių supirkimu, mėsos produktų gamyba ir eksportu rūpinosi „Mais-tas“ – bendrovė, priklausiusi valstybei ir kooperatyvams. Visos šios struktūros, smarkiai padedant valstybei, užėmė monopolijų padėtį žemės ūkio produktų supirkimo, perdirbimo ir eksporto srityse – dėl to jos tapo tokios galingos ir svarbios mūsų ekonomikai. J. Tūbelis buvo visų jų organizatorius ir valdybos pirmininkas – kol jos atsistojo ant kojų, įsitvirtino rinkoje.

Savamokslis, bet apsukrus finansininkas

Tautininkams užėmus valdžią, J. Tūbelis 1927 m. tapo finansų ministru. Pagal mūsų valstybės įstatymus ir nerašytas tradicijas tai buvo labai svarbus, o gal ir svarbiausias, postas Vyriausybėje. Naujasis ministras neturėjo tinkamo išsilavinimo, bet jam netrūko sveikos valstietiškos nuovokos, paveldėtos iš tėvo – stipraus ir taupaus ūkininko, kuris, paveldėjęs vos 20 ha ūkį, vien tik taupumu, darbštumu ir apsukrumu gerokai jį išplėtė, o paskui nusipirko nugyventą 200 ha dvarą, sutvarkė jį ir sėkmingai šeiminkavo. Todėl taupumas, reikalavimas visiems valstybėje gyventi pagal išgales, neužsikraunant paskolų naštos, buvo svarbiausios jo veiklos nuostatos per visus vienuolika metų, kol ėjo finansų ministro pareigas.

Tokia valstybės politika tuo metu buvo tinkamiausia todėl, kad leido subalansuoti biudžetą ir net sukaupti išdo rezervo fondą, kuris labai pravertė, kai netrukus ir Lietuvą, kiek vėluodama, užgriuvo didžioji pasaulinė krizė. Iš jo valstybė galėjo

Juozas Tūbelis

padengti savo nepaprastąsias išlaidas, be to, tokių atsargų turėjimas padidino valstybės autoritetą kreditų rinkoje. Mat, nors ir labai taupiai gyveno, smarkiai sumažino valdymo išlaidas, Lietuva krizei siaučiant naujų paskolų išvengti negalėjo, bet gavo jas lengvesnėmis sąlygomis ir naudojo tik gamybai plėsti ir tvarkyti, o iš visų Baltijos kraštų buvo mažiausiai prasiskolinusi.

Kadaise garsusis Henris Fordas teigė, kad išmokti taupyti vis dėlto lengviau, negu apgalvotai panaudoti santaupas. Ir J. Tūbelis tai išmanė: jis įvedė naują valstybės išlaidų klasifikaciją, paskirstė jas ne pagal ministerijas, o pagal objektus. Tai leido tikslingiau, protingiau panaudoti lėšas. Tokia tvarka juk labai artima programiam finansavimo principui, apie kurį dabar daug kalbama ir rašoma, tik ne dažnai taip daroma.

Dar viena didelė J. Tūbelio problema sunkmečiu buvo nacionalinės valiutos, lito būklė. „Išlaikymas lito pastovumo yra rūpestis ne tik Vyriausybės, bet viso krašto, mūsų visu“, – pareiškė jis 1935 m. gruodį Tautininkų sąjungos suvažiavime. Šią problemą ministrui, Lietuvos valdžiai pavyko įveikti, nors buvo devaluotas net JAV doleris. Mūsų Valstybės bankas, laiku gavęs pavojaus signalą iš Lietuvos atstovo Vašingtone, suspėjo pakeisti savo dolerių atsargas į auksą, todėl nuostolių nepatyrė, ir indėlininkai, išlikus stabiliam lito kursui, – taip pat. Tačiau ne visi amžininkai ir istorikai teigiamai vertina šį faktą: yra nuomonių, kad lito stabilumas, tiesa, kėlė valstybės autoritetą, bet buvo pasiektas pernelyg didelė kaina – apsunkinant savo žemės ūkio produkcijos eksportą, nes daugelis šalių kaip tik nuvertinusios valiutą palengvino krizės sunkumus savo piliečiams.

Amžininkams kėlė abejonių ir kai kurie kiti J. Tūbelio finansų politikos sprendimai. Daug kas kaltina jį buvus pernelyg konservatyvų, atsargų – esą tai, kas naudinga tvarkant valstiečio ūkio finansus, nebūtinai tinka ir valstybės ūkiui. Pavyzdžiui, diplomatas, ekonomistas Vaclovas Sidzikauskas kritikavo ministrą dėl jo pasyvumo, vengimo imti paskolas užsienyje, dėl to Lietuvos ūkis augo pernelyg lėtai, jame trūko darbo vietų sparčiai gausėjantiems gyventojams (šiems teko emigruoti).

Lietuvos ūkio strategas

1929 m. rudenį dėl išaugusios Ministro Pirmininko A. Voldemaro arogancijos ir diktatoriškų užmačių galutinai pašlijo jo ir Prezidento A. Smetonos santykiai, tad Lietuvai pririekė naujo Vyriausybės vadovo. Juo tapo J. Tūbelis, kuris drauge ėjo ir ankstesnes finansų ministro pareigas. Toks pareigų padvigubėjimas smarkiai padidino darbo krūvį, bet kartu palengvino ūkio strategijos formavimą ir įgyvendinimą. Galimas dalykas, kad naujasis Ministras Pirmininkas čia klaidų neišvengė, tačiau neabejotina, kad nepaprastai sunkiu pasaulinės krizės laikotarpiu sugebėjo geriau tvarkyti ekonomikos reikalus, išmanė juos geriau nei jo pirmtakas. Todėl 1929–1938 metai dažnai vadinami Tūbelio era.

Pamatinis J. Tūbelio – Ministro Pirmininko – ekonominės strategijos akmuo buvo efektyvi ir sviri valstybės įtaka krašto ūkiui. Ne veltui jo ekonomikos politika buvo vadinama valstybinio socializmo atmaina. Jo nuomone, privati ūkinė iniciatyva Lietuvos sąlygomis viena pati nepajėgi spręsti tautos ūkio problemų, lygiai taip pat vertino padėtį ir Prezidentas:

„Anglijoje ar kitame kuriame didžio kapitalo krašte rėmė dvasios kultūrą, darė pažangesnį ūkį ir kūrė pramonę turtuoliai ar jų draugijos. Pas mus pristatyta mokyklų, pritiesta kelių, pramonės ir prekybos įstaigų pristeigta, žemės ūkis pertvarkomas – vis valstybės pinigais“, – pareiškė jis Tautininkų sąjungos suvažiavime 1933 m. gruodį.

Mūsų valstybės pagrindas tarpukario laikotarpiu buvo žemės ūkis, tuo metu vyko radiklios jo permainos: ūkininkai nuo laukininkystės, javų ir linų auginimo palaipsniui perėjo prie gyvulininkystės – mokėsi auginti bekonus, gerino karvių bandas, kad gautų daugiau pieno. Tokia žemės ūkio orientacija geriau atitiko gamtines mūsų sąlygas, žadėjo lengvesnį produkcijos realizavimą užsienyje ir geresnes pajamas. J. Tūbelis buvo vienas iš komisijos, 1921 m. pateikusių rekomendacijas taip pertvarkyti žemės ūkį, narys. Jis visokeriopa padėjo jas įgyvendinti, rėmė permainas, ypač per kooperatyvų susivienijimus – be jų pastangų mūsų žemdirbystės pažanga iš viso būtų buvusi neįmanoma. Todėl „Lietūkio“, „Pienocentro“, „Maisto“ stiprinimas, valstybės parama buvo nuolatinis Ministro Pirmininko rūpestis, jis nuo seno gerai išmanė jų būklę, nuolat palaikė ryšius su jų vadovais, su pastaraisiais tarėsi. Negana to, kaip tik dėl šių susivienijimų ir lietuviškas verslas galėjo išsikvoti vis geresnes pozicijas. Tai pripažino konkurentai – žydai, nors ir buvo labai nepatenkinti dėl nemažos dalies savo pozicijų praradimo.

Žemės ūkio plėtros strategija buvo aiški, J. Tūbelio laikais ji buvo sėkmingai įgyvendinama, neatsižvelgiant net pasaulinės krizės sukeltų sunkumų. Ji iš dalies lėmė ir svarbiausią pramonės plėtimo kryptį Lietuvoje: nauja žemdirbystės orientacija reikalavo sparčiai plėsti maisto pramonės šakas – mėsos, pieno, linų perdirbimą, statyti cukraus fabrikus. 1927–1939 m. pastatyta ir įrengta apie 160 pieninių, dauguma iš jų aprūpintos moderniais švediškais įrengimais, pirmuosius tokius už 5 mln. Lt paskolą, gautą iš švedų, parūpino J. Tūbelis dar 1923 metais. Modernūs mėsos perdirbimo fabrikai, taip pat padedant valstybei, iškilo Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, juose dirbo 1 500 darbininkų ir 500 specialistų.

Dėl maisto ir lengvosios pramonės augimo pramonės produkcijos mastas tarpukariu išaugo 3,5 karto, personalas – 1,75 karto. Tačiau, įvertinus mūsų krašto atsilikimą, aukštus natūralaus gyventojų prieaugio rodiklius, galima sakyti, kad tokio augimo tempo nepakako, valdžios ir J. Tūbelio skiriamas dėmesys pramonei tikriausiai buvo per mažas. Jo įpėdiniai Vyriausybėje, ypač finansų ministras Julius Indrišūnas, 1938 m. pavasarį ne tik kritikavo dėl to savo pirmtakus, bet ir planavo naujų įmonių statybas, parengė Pramonės ir prekybos ministerijos steigimo projektą, rengė Pramonės įstatymą, ruošėsi įkurti Pramonės banką – įmonių modernizavimui finansuoti. Bet laiko veikti buvo likę per mažai, kad pagerintų padėtį.

Dar būtina pridurti, kad J. Tūbelio Vyriausybės programoje buvo daug kitų svarbių punktų, kurie buvo sėkmingai vykdomi: sudaryti palankias sąlygas veikti privačiam kapitalui, pritraukti daugiau užsienio kapitalo krašto gerovei kelti, sparčiau skirstyti kaimus į viensėdžius, plėsti melioraciją, vieškelių, plentų, geležinkelių tiesimą, steigti daugiau amatų, prekybos mokyklų ir kt.

Juozas Tūbelis ir Antanas Smetona

Tautininkų valdžia Lietuvoje nebuvo populiari labiausiai dėl to, kad buvo nedemokratiška, kad joje, kaip ir daugumoje diktatoriškų režimų, buvo gausu karjeristų, pataikūnų, prisiplakėlių. Nors J. Tūbelis toks nebuvo, jis taip pat užkliūdavo aštrialiežuviams, ypač dėl savo giminytės su A. Smetona: jie buvo vedę seseris Chodakauskaites. Vienoje dainelėje Prezidentas klausė Ministrą Pirmininką: „*Oi švo-geri mieliausias, / Ar ilgai karaliausim?*“

Tiesa, buvęs A. Smetonos sekretorius Aleksandras Merkelis tvirtina, kad J. Tūbelio laikais Lietuvoje buvusi nei diktatūra, nei demokratija, o savotiška tarpinė padėtis, švelnusis režimas. Tačiau tuo galima suabejoti – politiką lėmė ne jis, o Prezidentas. Ir vis dėlto negalima nepripažinti, kad ši valdžia Lietuvai padarė daug gera, pavyzdžiui, tautinio auklėjimo, ypač ekonomikos srityje; apie tai jau rašyta. Tai lėmė daugybė priežasčių, tarp jų ir ši: J. Tūbelis gerai sutarė, sėkmingai bendradarbiavo su Prezidentu, todėl galėjo sėkmingai įgyvendinti savo idėjas ekonomikos sferoje, be to, neginčijo jo viršenybės (o tai kadaise mėgo A. Voldemaras), vertino jį kaip politiką, daugiau patyrusį ir atsakingą valstybės pareigūną.

Savo ruožtu A. Smetona, pažinojęs J. Tūbelį dar nuo Mintaujos gimnazijos, nuo visuomeninės veiklos Vilniuje karo metais laikų, vadino jį žymiausiu Lietuvos finansininku ir ekonomistu – dėl to ir padarė jį Ministru Pirmininku, dėl jo sėkmingo organizacinio darbo kuriant kooperatyvų susivienijimus, o ne todėl, kad giminiavosi. „*Lietuva tik Tūbeliu gyva*“, – mėgo sakyti jis ir ne kartą apgailėstavo, kad vis nesiseka rasti tokio autoritetingo kultūros vadovo, koks buvo J. Tūbelis ūkio srityje. Todėl nepasitaręs su juo vengė priimti bet kokį svarbesnį sprendimą, o šie pasitarimai prezidentūroje dažnai užtrukdavo iki pusiaunakčio.

Kaip savotišką Ministro Pirmininko pranašumą A. Smetona, atrodo, vertino tai, kad savo ramiu charakteriu, kuklumu, abejingumu politikai jis buvo visiška A. Voldemaro priešingybė. „*Kuklus kaimiečio tipas, turįs daug sveikų pažiūrų ūkiškais klausimais, bet iš esmės visai apolitiškas vyras tokiam par excellence politiniame poste kaip ministras pirmininkas*“, – taip jį apibūdino „Lietuvos aido“ redaktorius Valentinas Gustainis, vertindamas nepolitiškumą, suprantama, kaip didelį J. Tūbelio trūkumą. Gal ir be reikalo taip: Prezidentas ir Ministras Pirmininkas tiksliai, griežtai pasidalijo veiklos sferas ir dėl to gerai sugyveno.

Visišką A. Smetonos pasitikėjimą Ministru Pirmininku rodė ir tai, kad jis ne kartą prasarė planuojąs padaryti jį savo įpėdiniu, darbų tęsėju, ypač tada, kai jo santykiai su antruoju kandidatu į įpėdinius – generolu Stasiu Raštikiu – ėmė sparčiai blogėti. Tačiau J. Tūbeliui prezidentūros paveldėti neteko: jo sveikata, kadaise buvusi kuo puikiausia, ėmė sparčiai blogėti. Tai nenuostabu: maža jam buvo dviejų sunkių pareigų, 1931 m. tautininkai, tikriausiai A. Smetonai sukomandavus, išrinko jį savo Sąjungos pirmininku. O Ministras Pirmininkas laikė šias pareigas ne tik garbingomis, bet ir atsakingomis: po sunkios darbo savaitės Vyriausybėje beveik kiekvieną sekmadienį važinėjo po apskritis, aiškino, aiškinosi valandų valandas. Žinoma, veikla Tautininkų sąjungoje padėjo gauti vertingos informacijos, geriau vadovauti Vyriausybei, bet sveikatą nualino: metų metai be atostogų ir net be poilsio dienų nepraėjo veltui, negalėjo jam padėti nei Šveicarijos profesoriai: 1939 m. rugšėjo 30 d. J. Tūbelis mirė.

Kalbėdamas laidotuvėse A. Smetona pasakė:

„Jo ilgametis pirmininkavimas Ministrų tarybai tai jo didžiausias planingas valstybinis kūrybos laimėjimas mūsų kraštui.“ Ir dar pridūrė: „Jis man buvo ne tik draugas, bet ir artimiausias asmuo valstybės darbe ir mano gyvenime...“

Dainininkas Juozas Bieliūnas

Violeta Alekniėnė

Garsioji Katelių giminė Lietuvos kultūrai davė dar vieną įžymią asmenybę – operos solistą, pedagogą Juozą Bieliūną. Jo gyvenimas ir veikla laiko tėkmėje nebuvo plačiau tyrinėti. Tačiau viskam ateina savas laikas, nes atmintis gyvenime niekada neišnyksta.

Juozo Bieliūno gimtasis kaimas – Kraštai. Tokių vietovardžių Rytų Aukštaitijoje yra nemažai.

„Pats žodis kraštai reiškia pasienį“¹. „Iš tėvo Boleslovo pasakojimų girdėjau, kad kaimui pavadinimą „Kraštai“ parinko Bieliūnai“, – sakė sūnėnas Kazimieras Bieliūnas².

„Pranciškus Bieliūnas, buvęs Bernotiškio dvaro kumetis, po baudžios panaikinimo žemę gavo naujo kaimo ulyčioje“, – gerai Bieliūnų šeimą pažinojusi prisiminė Ona Černienė³.

Paulina Katelytė, dažnai gyvendama pas kun. Joną Katelę Panemunėlyje, susipažino su Kraštų kaime gyvenusiu ūkininku, gerokai už save vyresniu, Pranciškumi Bieliūnu. Paulinai tebuvo aštuoniolika metų, kai ji tekėjo už 50-mečio vyro. Bieliūnai sulaukė gausios šeimos: sūnų – Boleslovo, Juozo, Antano, Kazimiero, Jurgio, dukrų – Onos, Aldonos, Felicijos. Gausų būrį vaikų išmokyti darbštus ūkininkas vienas negalėjo. Visi sesers Paulinos vaikai sulaukė dėdės kun. J. Katelės pagalbos. Už rūpestį ir materialinę pagalbą Bieliūniukai talmino atliekant visus parapijos švietimo darbus.

„Senelio Pranciškaus Bieliūno 52 ha ūkis atiteko vyriausiajam sūnui Boleslovui. Mano tėvas, gavęs žemės, kartu su broliais 1928 m. pradėjo statyti dviejų galų trobą. Atsitraukę nuo statybos sodino sodą. Tokio didelio sodo, kuriame augtų apie 100 vaismedžių, nebuvo visame kaime. Neilgai teko

Mokytoja Ona Bieliūnaitė. Kaunas, 1930 m.

¹ Deksnys B. Kol Rokiškio dar nebuvo, *Priemunėlio*, 2009, nr. 1(22), p. 8.

² Bieliūnas K. Prisiminimai, 2000, *Rokiškio krašto muziejus* (toliau – RKM), b. 90, l. 40.

³ Černienė O. Prisiminimai, 1993, RKM, b. 90, p. 51.

džiaugtis augančia šeima. Susirgęs plaučių uždegimu 1930 metais tėvas mirė. Man tuomet buvo treji metai. Motinai buvo sunku auginti keturis vaikus. Mus nuolatos lankė ir rėmė tėvelio broliai ir seserys. Ypač visus mylėjo ir rūpinosi Juozas“, – pasakojo brolio Boleslovo sūnus Kazimieras Bieliūnas⁴.

Juozas – antrasis Paulinos ir Pranciškaus Bieliūnų vaikas. Jis pasaulį išvydo 1890 m. gruodžio 4 d. Gabumus muzikai mažasis Juozukas paveldėjo iš motinos. Dar besimokydamas Panemunėlio liaudies mokykloje, pirmąsias muzikos žinias gavo iš vargonininko Juozo Katelės (motinos Paulinos Bieliūnienės (Katelytės) brolio), rodydamas nemažus gabumus. Ten pat dalyvavo bažnyčios chore ir vietos mėgėjų chore⁵.

„Pradėjau mokyti skambinti fortepijonu ir fishedarmonija, o vėliau dainuoti chore, griežti smuiku ir kontrabosu. Įtraukiau į orkestrą, kurį buvau suorganizavęs iš vietinių mėgėjų, grįžusių iš kariuomenės. Praslinkus kiek laiko Juozukas taip pažengė muzikoje, kad galėjo mane pavaduoti, vadovauti chorui ir vaidinti lietuviškuose spektakliuose. 1905 m. man išvykus į Kauną, o vėliau – į Samarą, palikau J. Bieliūną vietoj savo“⁶.

Felicija Bieliūnaitė. Kaunas, 1931 m.

Jau šešiolikos metų jis pradėjo vargonuoti Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčioje. Nuo 1906 iki 1910 metų vargonininku dirbo Salosė ir kitur. Jaunas vaikas, neturėdamas profesionalaus muzikinio išsilavinimo, sugebėjo vadovauti chorams.

Juozas Katelė visą gyvenimą rūpinosi sesers sūnumi Juozu. Suprasdamas, kad gabiam jaunuoliui reikia toliau mokytis, 1910 metų pabaigoje pakviečia atvykti sūnėną į Kauną. Kaune tik vienus metus lankė J. Naujalio muzikos kursus. Dėdės paskatintas 1912–1916 m. įstojo į Maskvos konservatoriją. Dainavimo mokėsi pas prof. I. Gordijevskį. 1916 m. J. Bieliūnas išvyko studijų tęsti į Peterburgą ir tais pačiais metais buvo paimtas į carinės Rusijos kariuomenę. Jaunasis muzikantas aštuonis mėnesius kontrabosu griežė Peterburgo Volynės pulko simfoniniame orkestre. Nuo 1917 iki 1920 metų toliau studijas tęsė Peterburgo konservatorijoje,

⁴ Bieliūnas K. Prisiminimai, 2000, RKM, b. 90, p. 41.

⁵ Karosas-Karosevičius A. *Pirmieji Lietuvos dainininkai*, Vilnius, 1999, p. 46.

⁶ Katelė J. Dienoraštis, M. ir K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus, GEK-5815, p. 35.

dėstė muziką lietuvių ir lenkų progimnazijoje ir lietuvių darbo mokykloje. Iki išvykimo į Lietuvą keletą mėnesių dainavo Peterburgo komiškoje operoje, spėjo sukurti lietuvių chorą, rengė koncertus, vadovavo dramos kuopelei.

Politinė situacija ir dėdės Juozo Katelės kvietimas 1920 metų rudenį paskatino būsimąjį operos solistą vėl atvykti į Kauną. Tuo metu Kaune pūtė nauji kultūriniai vėjai. Į įvairias draugijas telkėsi menininkai, tarp jų ir muzikai. 1920 m. sausio 29 d. įsteigta Lietuvių meno kūrėjų draugija, kurios įstatuose buvo įrašyta ir apie Operos teatro kūrimą⁷.

Grįžęs į Kauną, 1920 metų spalio mėnesį jaunas solistas debiutavo pirmajame „Traviatos“ spektaklyje, atliko Barono vaidmenį. Trečias praėjusio amžiaus dešimtmetis jo kūrybinei veiklai buvo sėkmingiausias. Tačiau laikinai teko pasitraukti iš operinės veiklos. Vienus metus dėstė dainavimą Kauno muzikos mokykloje, o 1921–1922 metais buvo Valstybinio teatro direktorius. Sugrįžęs į teatrą jame dirbo iki 1926 metų. Juozas turėjo puikų, aukštą balsą. Kaip dėdė sakydavo: „Turi registrą su tvirta la bemol“⁸.

„Kipras Petrauskas jam pataręs tapti tenoru“⁹. Per kūrybinio darbo metus J. Bieliūnui teko atlikti keletą pagrindinių baritono partijų. „Teatro antrojoje premjeroje – „Birutėje“ – atliko Kęstučio vaidmenį, buvo pirmasis Demonas, Oneginas, Figaro, Valentinas, Eskamiljo, kitų tuometinio repertuaro vaidmenų atlikėjas“¹⁰.

Turėdamas aukštą balsą labai gerai išdainuodavo aukštas natas. Todėl jam geriausiai pavykdavo atlikti Demono, Figaro ir Valentino vaidmenis.

1921 m. V. Žadeika apie J. Bieliūno atliekamą vaidmenį rašė:

„Nepaprastai aiški dikcija, taip pat didelis sugebėjimas vaidinant išgauti tą demonišką dramatiškumą... Klausytojus sužavėjo nepaprasta jėga“¹¹.

Dėdės Juozo Katelės geriausias draugas J. Tumas-Vaižgantas taip pat yra vertinęs panemunėliečio kūrybinį talentą.

„Atlikdamas Valentino vaidmenį J. Bieliūnas ir čia buvo pilnas nepaprastos vertybės artistas. Balsas didelis, sveikas, vaidinime ir

Juozas Bieliūnas Sankt-Peterburge. 1920 m.

Juozas Bieliūnas – Valstybės teatro solistas

⁷ Bruveris J. Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras, Vilnius, 2006.

⁸ Birutė Almonaitytė: dainininkės gyvenimas, kūryba, mintys, bičiulių žodžiai, parengė J. Bruveris, Vilnius, 1999, p. 38.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Karosas-Karosevičius A. Pirmieji Lietuvos dainininkai, Vilnius, 1999, p. 47.

¹¹ Ten pat.

*giedojime jauti pilnai panaudotą mokyklą, pasisavintą visą jos techniką*¹².

Vėliau paaiškėjo, kad Kipro Petrausko pasiūlymas Juozui tapti tenoru buvo susijęs su šios grupės artistų trūkimu. Atrodo, kad širdyje jis to nenorėjo. Tačiau, patariamasi kai kurių vadovaujančių teatro darbuotojų, 1926–1930 m. J. Bieliūnas tobulinosi Italijoje, Milane, pas prof. Grini. Iš Italijos grįžusi ir keliuose vaidmenyse debiutavusi J. Bieliūną kritikai pavadino „dramatiniu tenoru“¹³.

Grįžęs iš Italijos debiutavo operoje „Aida“, atliko sunkų Radameso vaidmenį.

*„Per repeticijas J. Bieliūnas labai greitai pavargdavo, o premjeros metu, atlikdamas pirmąją ariją, pradėjo kimti, spektaklį vos pusbalsiu ištempė. Visiems tai buvo nelaukta staigmena: girdėję jį gana sėkmingai dainuojantį baritono partijas, nusioylė jo dainavimu tenoru“*¹⁴.

J. Bieliūnas Demono vaidmenyje

Dainininkui tai buvo didelė drama, dvi savaites jis neišėjo iš namų. J. Bieliūnas tenoru netapo, o dainuoti baritonu kažkodėl nelabai norėjo. Slėgė vidinis kaltės jausmas.

Labai nuoširdaus, gero kritikų įvertinimo jis sulaukė po jubiliejinio „Traviatos“ spektaklio, kuris įvyko 1930 m. gruodžio 31 d. Jame dainininkas atliko Žermono partiją. „Lietuvos aide“ buvo rašyta: „Po ilgų ir sunkių mėginimų nugalėti gamtą – vėl grįžo į baritonų šeimą. Už tai mes jį nuoširdžiai sveikiname“¹⁵. J. Bieliūnas buvo giriamas ir už 1931 m. sukurtą Figaro vaidmenį. Dirbdamas teatro chormeisteriu ir akompaniatoriumi parengė Dž. Pučinio operų „Skraistė“, „Sesuo Andželika“ ir „Džanis Skikis“ chorus. Metus padirbėjęs chormeisteriu, 1932 m. baigė savo kaip dainininko kelią.

Gimtinėje jo laukdavo brolio Boleslovo Bieliūno šeima. Po brolio mirties našlei su keturiais vaikais Juozas tapo pagrindiniu ramsčiu.

*„Liuciją nuo 7 metų augino tėvo sesuo Aldona Rastėnienė. Man pabaigus Panemunėlio pradžios mokyklą mokyti Kauno taikomosios dailės technikume padėjo dėdė Juozas. Brolis Apolinaras, dėdės padedamas, baigė Gruzdukių veterinarijos technikumą, o vėliau mokėsi Salū žemės ūkio mokykloje. Tik namuose, 7 skyrius baigusi, liko sesuo Palmira“*¹⁶.

¹²Ten pat.

¹³Ten pat, p. 48.

¹⁴Ten pat.

¹⁵Ten pat.

¹⁶Bieliūnas K. Prisiminimai, 2000, RKM, b. 90, p. 40.

Tarpukario metu per Šv. Elžbietos didžiuosius atlaidus Angelė Bieliūnienė beveik visada sulaukdavo vyro brolio Juozo Bieliūno ir motinos brolio Juozo Katelės. Abu kauniečiai su kaimo jaunimu nueidavo į Panemunėlį ir grįždavo su skambia lietuviška daina. Pakermošis prasidėdavo klebonijoje. Esant gražiam orui vaisių stalai stovėdavo sode. Vėl suskambėdavo daina. Labiausiai svečiai mėgdavo parymoti sodo pakraštyje, kur iš vieno medžio kamieno augo išsišakojusios aštuonios liepos. Jie puikiai sutarė su klebonais K. Mockumi ir J. Matelioniu. „*Dainuodavo miestiečiai ir šienaudami, dainuodavo, prakaitą nuplovę, prie Ruopiškio ežero, dainuodavo klebonijos sode, giedodavo ir grodavo Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčioje*“, – pasakojo Skāpiškyje gyvenanti Palmira Jakelevičienė (Bieliūnaitė)¹⁷. Panemunėlio dvare kun. Jono Katelės dviejų augintinių rūpesčiu buvo parodytas vaidinimas „Dvylika brolių juodvarniais lakstančių“. Čia dainavo Kauno valstybinio operos teatro solistai. Panemunėliečiai prisimena, kad trys Juozai – Tūbelis, Bieliūnas ir Katelė – ruošėsi Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčiai dovanoti vargonus, tačiau karas visus gerus norus sutrukdė.

„*Motina yra sakiusi, kad Juozas davė pinigų nusipirkti arkliui, karvei, padargams, baigė statyti trobą ir kitus pastatus. Visi šeimos nariai dėdę Juozą vadino Juzuku. Kaimo žmonių nuostabai dėdė Juozas atvežė radijo imtuvą. Vakarais kalbančios dėžės ateidavo klausytis aplinkinių kaimų smalsuoliai*“, – labai jausmingai susitikimo metu savo mintis dėstė Kazimieras Bieliūnas¹⁸.

Talkino svečiai nudirbti ir vasaros darbus. Pjaudavo šieną, veždavo į klojimą. „*Po sunkaus, bet širdžiai malonaus darbo miestiečiai gaivindavosi Ruopiškio ežero vandenyje. Kiek čia buvo sudainuota dainų! Nuo jų net šilo pušys linko*“, – teigė Liucija Kukuraitienė (Bieliūnaitė)¹⁹.

Apie 1933 m. iš J. Bieliūno Ruopiškio kaime žemę nupirko Jonas Černys. Už žemę sumokėjo 8 tūkst. litų. „*Pinigų neturėjome. J. Bieliūnas sutiko palaukti skolos. Jis žinojo, kad mes su vyru rinkome akmenis ir arkliais veždavome, kur tiesdavo kelius. Skolą mes grąžinome iki karo*“, – pasakojo Ona Černienė²⁰.

Po karo Onai Černienei jis buvo parašęs laišką. Domėjosi, kaip mokosi vaikai, dėkojo už gražintą skolą, labai ilgėjosi gimtųjų namų.

Atsisveikinęs su dainavimu J. Bieliūnas nemėgo daug pasakoti apie buvusias darbovietes. Sūnėnas Kazimieras yra sakęs, kad minėtas gyvenimo žingsnis dėdei buvęs labai skaudus. Visada reikia pasikliauti tik savo nuojauta ir širdimi. Du pasakotiniai gyvenimo dešimtmečiai jam buvo lyg bėgimas per įvairias muzikines įstaigas:

„*1932–1933 m. knygų ir laikraščių leidyklos bendrovės „Naujas žodis“ direktorius, 1934–1938 m. Kauno radiofono direktorius, įkūrė 54 muzikantų simfoninį orkestrą, 1940–1941 m. Vilniaus muzikos mokyklos dėstytojas, 1941–1949 m. Kauno konservatorijos dėstytojas, 1945–1949 m. Vokalo ir choro dirigavimo fakulteto dekanas, Vokalo*

¹⁷ Jakelevičienė P. Prisiminimai, 1994, RKM, b. 90, p. 45.

¹⁸ Bieliūnas K. Prisiminimai, 2000, RKM, b. 90, p. 41.

¹⁹ Kukuraitienė L. Prisiminimai, 1994, RKM, b. 90, p. 46.

²⁰ Černienė O. Prisiminimai, 1993, RKM, b. 90, p. 51.

katedros vedėjas, nuo 1946 metų docentas, vėliau einantis profesoriaus pareigas. 1945–1955 m. – ir Kauno Gruodžio muzikos mokyklos dainavimo dėstytojas²¹.

Pradėjęs vadovauti Valstybės radiofonui J. Bieliūnas daug dėmesio skyrė muzikinėms programoms. Buvo pradėti transliuoti įvairaus žanro muzikos koncertai.

„Vokalinių koncertų parengė 398, kamerinių 748, tiesiogiai iš salių transliuota operų 92 kartus, koncertų ir baleto muzika programoje užėmė beveik 200 val. transliacijos laiko“²².

Minint Lietuvos radijo dešimtmetį J. Bieliūnas per eterį kalbėjo:

„Mes manome, kad radijo programoje turi būti tam tikra dalis to, iš ko kiekvienas klausytojas rastų sau tinkamo ir patinkamo... Kiek kam ko programoje skirti – mes sprendžiame iš to, kiek ir kokių klausytojų yra ir kada jiems pageidaujамieji dalykai patogiaus klausyti. Į laiškuose atsiunčiamus pageidavimus visada atsižvelgiame... Vieniems įtinkame, kitiems – ne, bet padaryti, kad būtų galima vienu metu įtikti priešingiems pageidavimams, dar neturime išradę tokių priemonių“²³.

J. Bieliūnas – radiofono direktorius

Lietuvos nacionalinis radijas netapo vien muzikinių programų transliavimo vieta. Valstybės radiofonas turėjo uždavinį skelbti išmanančių žmonių mintis.

J. Bieliūnas yra sakęs, kad tobulinimo žingsniai, ruošiant konkrečias radijo laidas, buvo žengti pirmajame radijo dešimtmetyje (1926–1936), nes per tą laiką radiofonas tapo rimta kultūros ir švietimo įstaiga.

Buvęs operos dainininkas savo likusį gyvenimą atidavė pedagoginei veiklai. Jo darbo stilius mažai kuo skyrėsi nuo dėdės Juozo Katelės. Reiklus, nuoširdus pedagogas skatino mokinius siekti tikslo, reikalavo tobulai atlikti visas užduotis. Kartu su mokiniais tikslo siekė kantriai ir ilgai. Išleidęs mokinius į muzikinį kelią, domėjosi jų veikla ir gyvenimu. Nemėgo daug kalbėti, buvo santūrus, taktiškas, ramus žmogus. Birutė Almonaitytė, kalbėdamasi su muzikologu Jonu Bruveriu, sakė:

„Buvo labai malonus žmogus, mane, matyt, mėgo, nes susitikęs vis pašnekindavo, padrausindavo, sakydamas, kad aš turiu daug pasiiekti. J. Katelė man yra pasakojęs, koks puikus baritonas buvo J. Bieliūnas“²⁴.

²¹ Zubrickas B. *Pasaulio lietuvių chorvedžiai: enciklopedinis žinynas*, Vilnius, 1999.

²² LCVA, f. 964, ap. 1, b. 153, l. 57–60.

²³ LCVA, f. 964, ap. 1, b. 3, l. 63.

²⁴ Birutė Almonaitytė..., p. 37.

Vieną iš gambiausių ir perspektyviausių savo mokinių Joną Jocių jis paskatino vykti mokytis į Maskvą. Iš 500 norinčiųjų studijuoti Jonas buvo atrinktas ir pateko į laimingųjų penkioliktuką. Taip pat J. Bieliūnas mokė Veroniką Podėnaitę ir daugelį kitų gabių žmonių.

Šeimą J. Bieliūnas sukūrė sulaukęs brandaus amžiaus. Vedė gydytoją Oną Ragaišienę (Kaupelytę). Ji turėjo du sūnus. Karo metus Bieliūnai praleido savo dvarelyje. Čia jie priglaudė žydaitę Belą Gurnevičiūtę.

„1944 m. birželį, kai gestapas suėmė Landsbergių sūnų Gabrielių, baiminantis kratos reikėjo skubiai ieškoti kitos vietos Belai. Nauja slapstymosi vieta rasta J. Bieliūno prižiūrimame Bučiūnų dvare, už dviejų kilometrų nuo Labūnavos (Kėdainių r.)“²⁵.

Ona ir Juozas Bieliūnai Belą priėmė kaip darbininkę, parūpino netikrus dokumentus. Bela Gurnevičiūtė po dviejų mėnesių sulaukė tos dienos, kai vokiečiai buvo priversti pasitraukti iš Lietuvos. *„O. Bieliūnienė 1998 m. pripažinta Pasaulio Tautų Teisuole“²⁶.*

Po mirties 2007 m. rugsėjo 12 d. J. Bieliūnas apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi. Operos solisto, pedagogo gyvenimą turtino ne vien kūrybinė, pedagoginė veikla, bet ir knygos. Jis jas kaupė ir labai saugojo.

„Po J. Bieliūno mirties bibliotekos dalį paveldėjo J. Katelė – operų klavyrų, F. Schuberto, R. Schumanno dainų rinkinius (kita J. Bieliūno bibliotekos dalis atiteko Muzikos mokyklai)“²⁷.

1954 m. sūnėno Kazimiero Bieliūno šeimą pasiekė žinia, kad dėdė sunkiai serga. Tais pačiais metais jis gavo paskutinį dėdės laišką.

„Prisimenu, kad laiškas buvo rašytas didelėmis raidėmis. Dėdė Juozas žadėjo mus aplankyti, susipažinti su mano žmona. Mes jo nesulaukėme“²⁸.

Brolio Boleslovo dukra Palmira Jakelevičienė dar prieš mirtį spėjo aplankyti dėdę. J. Bieliūnas jautėsi gerai ir

Ona ir Juozas Bieliūnai. Apie 1945 m.

²⁵Selčinskaja D. *Gyvenimą dovanojusios širdys*, 2007, Vilnius; www.jumuseum.lt/index.267

²⁶*Ten pat.*

²⁷*Birutė Almonaitytė...*, p. 38.

²⁸Bieliūnas K. *Prisiminimai*, 2000, RKM, b. 90, p. 52.

J. Bieliūno laidotuvės
Kaune. 1955 05 20

ruošėsi vykti į namus. „Po atsisveikinimo su Palmira praėjus dviem valandoms, užsimerkė dėdės Juozo akys. Jis mirė 1955 m. gegužės 18 d. 18 val. Kauno klinikoje“, – taip pasakutines gyvenimo akimirkas apibūdino sūnėnas Kazimieras²⁹.

1988 m. sausio 12 d. prie namo Kaune (A. Mickevičiaus g. 22/32) atidengtoje lentoje buvo parašyta:

„Šiame name 1938–1955 m. gyveno operos solistas, pedagogas Juozas Bieliūnas“. 2004 m. lenta dingo“³⁰.

J. Bieliūno gyvenimą primena jo kapas Petrašiūnų kapinėse, Kaune, senelio Pranciškaus Bieliūno, tėvo Boleslovo Bieliūno ir kitų artimųjų kapavietė Panemunėlio parapijos kapinėse. Motina Paulina Bieliūnienė (Katelytė) nuo 1924 metų ilsisi Panėvėžio miesto kapinėse. Ji prieš mirtį gyveno pas dukrą Feliciją Siderkevičienę Panėvėžyje.

Kraštų kaimo lygiuose laukuose nebėra nė vieno vienkiemio, taip pat ir Boleslovo Bieliūno. Čia iki 1978 metų gyveno sūnėnas Apolinaras su žmona.

„Po brolio mirties pastatai nyko ir griuvo, lūžo sode obelys. Apolinaro žmona namus pardavė. Taip išnyko Bieliūnų gimtinė Kraštų kaime“³¹.

Prisilietus prie kiekvienos asmenybės gyvenimo tinka Justino Marcinkevičiaus mintys: „Nėra žmogaus, kuris sutilptų vienoj reikšmėj, vienoj tiesoj“³². J. Bieliūno kūrybinė ir pedagoginė veikla savo savitu spindesiu švietė Lietuvos kultūrinėje erdvėje ir rado vietą istorijoje. Nebegrįš jau laikai, kai nuo skambių balsų atrodė, jog Ruopiškio šilo pušys linguoja...

²⁹Ten pat.

³⁰Ramanauskienė S. *Kūrėjai ir jų memorialinės vietos*, 1984, Vilnius, p. 153.

³¹Bieliūnas K. *Prisiminimai*, 2000, RKM, b. 90, p. 52.

³²Marcinkevičius J. *Raštai*, Vilnius, 1983, t. 5, p. 212.

Rašytojas, mokslininkas, kultūrininkas Juozas Tininis

Parengė Valerija Tininaitė

Juozo Tininio artimieji (iš kairės): broliai Jonas ir Jurgis, sesuo Ona su vyru, tėvai Uršulė ir Juozas

Atgavus Nepriklausomybę į Lietuvą ėmė grįžti Lietuvoje kartais mažai žinomų, primirštų kultūrininkų, literatų, visuomenės veikėjų vardai. Vienas iš jų – rašytojas, žymus kultūros žmogus, kalbininkas, su didele meile puoselėjęs lietuvių literatūrą svetur, Los Andželo (Los Angeles) UCLA lietuvių kalbos dėstytojas Juozas Tininis, kilęs iš Panemunėlio valsčiaus Raizgynės kaimo.

J. Tininis gimė 1907 m. lapkričio 4 d. Turėdamas gerą atmintį ir kantrybę dirbti, noriai siekė mokslo. 1928 m. baigė Rokiškio gimnaziją ir įstojo į Lietuvos universiteto (vėliau VDU) Teologijos–filosofijos fakultetą, studijavo senovės kalbas ir pedagogiką (baigė 1935 m.). Gavo gimnazijos mokytojo vietą – Joniškio gimnazijoje dėstė lotynų ir prancūzų kalbas. 1938 m. nuvyko į Prancūziją ir Nansi (Nancy) universitete studijavo prancūzų kalbą ir literatūrą.

1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. 1944–1949 m. dirbo Tiubingeno–Pfulingeno (Tübingen–Pfullingen) lietuvių gimnazijos mokytoju, tenykščiame universitete dar studijavo graikų kalbą ir literatūrą. 1949 m. emigravo į Australiją. Dirbo fizinių darbų. Daug prisidėjo prie Sidnėjaus (Sydney) lietuvių rašytojų klubo „Plunksna“ steigimo ir jame aktyviai dalyvavo.

1954 m. persikėlė į JAV ir apsigyveno Los Andželo mieste. Ten įsijungė į lietuvių bendruomeninį gyvenimą ir kultūrinę veiklą. Buvo pakviestas į „Lietuvių

dienų“ žurnalo redakciją literatūros redaktoriūm. Lietuviška kultūra, literatūra, menas ir lietuvių kalba buvo Juozo Tininio gyvenimo tikslas. Jis žavėjosi lietuvių kultūros laimėjimais, pastebėdavo ir tuojau su dideliu kruopštumu ir neapsakomu džiaugsmu aprašydavo kiekvieną lietuvių kolonijos kultūrinį įvykį. Domėjosi lietuvių literatūra, nepraleisdavo nė vienos naujai išleistos knygos, jas tuojau perskaitydavo ir parašydavo kritinį straipsnį. Be to, rašė straipsnius apie dailės parodas, koncertus, skaitė paskaitas. Savo enciklopedinio išsilavinimo turtais dalijosi su visais bendrai (paskaitomis, kalbomis) ir su kiekvienu atskirai (patarimais, paaiškinimais...). Mokėdamas daug kalbų, ypač klasikinių, gaudydavo tomis kalbomis naujienas ir jas perduodavo kitiems.

Gyvendamas Los Andžele 1958–1959 m. dar City College išklaušė retorikos kursą.

Iš Los Andželo bene porą kartų buvo išvykęs į Europą. 1960 m. Vienos universitete gilino lotynų kalbos studijas, siekdamas aukštesnio mokslo laipsnio, parašė disertaciją apie Lukrecijaus kūrybos etiką daktaro laipsniui gauti. Studijuodamas Vienoje, susitiko ir užmezgė ryšį ne su vienu literatūros, filosofijos bei psichologijos profesoriumi. Skaitė paskaitą Studijų savaitėje Vokietijoje.

Juozo Tininio brolis Jurgis senatvėje

J. Tininis – studentas

*J. Tininio pusseserė
chemikė Emilija
Tininytė*

Pakeliavęs rašė įdomius išpūdžius iš kultūrinio, literatūrinio, meno gyvenimo kitur. Plunksną valdė smagiai, rašė su nuovoka ir autoritetingai, taisyklinga, žodinga, tikslia kalba. Jo užrašyti reportažai buvo ne vien kelionių aprašymai – tai buvo labiau kultūrinės esė.

Kelerius metus J. Tininis dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą UCLA, buvo įvairių organizacijų narys, dažnai jų valdybos narys ar pirmininkas. Nuo jaunystės, nuo studijų laikų Vytauto Didžiojo universitete ateitininkas, „Šatrijos“ draugijos narys. Nuo Tiubingeno laikų Lietuvių rašytojų draugijos narys, Los Andžele šios draugijos valdybos narys (iždininkas). Prisidėjo prie Los Andželo Dailių menų klubo įkūrimo ir buvo veiklus jo narys.

Juozas Tininis

Kūryboje intensyviau ėmė reikštis pasitraukęs iš Lietuvos. Iš pradžių daug vertė iš prancūzų kalbos. Lietuviškai parašė ir atskiromis knygomis išleido novelių rinkinį „Sužadėtinė“ (1957 m.), romaną „Dailininko žmona“ (1970 m.), novelių rinkinį „Nuskandintas žiedas“ (1971 m.). Iš lituanistinių darbų ypač pažymėtinas A. Baranausko „Anykščių šilelio“ lietuviškas-angliškas leidimas su J. Tininio parašytu įvadu ir jo redaguotas.

Rankraščiuose liko pluoštas novelių, romano fragmentas, medžiaga romanui apie Emiliją Pliaterytę, disertacija (vokiškai), graikų–lotynų ir lietuvių kalbų palyginimo studijos metmenys; periodikoje daug vertimų, kelionių išpūdžių, straipsnių, recenzijų. Visa tai, atsiūsta jo draugo poeto Bernardo Brazdžionio, yra Rokiškio krašto muziejuje.

Juozas Tininis žuvo 1971 m. rugpjūčio 2 d. autokatastrofoje už 200 mylių nuo Los Andželo.

Apie tragišką vaistininko Naumano Olkino šeimos likimą

Violeta Alekniėnė

*Prie Karabelniko
parduotuvės
Panemunėlio
geležinkelio stoties
gyvenvietėje.
RKM-45259*

Tarpukaryje Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje, kaip ir kituose Lietuvos miestuose ir miesteliuose, gyveno keletas žydų šeimų. Smulkūs, sumanūs prekybininkai ir amatininkai sutarė su vietos gyventojais, vieni su kitais artimai bendravo, dalyvaudavo šventėse, įvairiuose susibūrimuose.

Vyresniosios kartos panemunėliečių atmintyje daugiausia prisiminimų išliko apie buvusio vaistininko Naumano Olkino šeimą. Jautrios širdies, sąžiningas, išmintingas vaistininkas bėdoje padėdavo kiekvienam šio krašto žmogui. Vaistinę N. Olkinas buvo įkūręs išnuomotuose Makutėno namuose. Namas stovėjo prie pat gatvės, o kitoje pusėje buvo Marcelino Neniškio malūnas.

Asna Olkinienė niekur nedirbo, augino keturis vaikus ir prižiūrėjo namus. Kol nebuvo išsiskirstę vaikai, ši šeima kartu pusryčiaudavo, pietaudavo ir vakarieniaudavo. Tėvai vaikus nuo pat vaikystės mokė sąžiningumo, darbštumo, pagarbos, atjautos. Niekas negirdėjo šeimos nesutarimų, kurie būtų buvę sprendžiami viešai. Tėvai labai norėjo, kad jų atžalos mokytųsi ir taptų dorais piliečiais. N. Olkinas lyg ir nepastebėdavo vaikų laisvalaikio, tačiau iškrėtus šunybę reikėdavo atsakyti.

Šio straipsnio autorė, rinkdama prisiminimus apie Olkinų šeimą, nė iš vieno pateikėjo neišgirdo apie tautinius nesutarimus. Olkinų vaikai vaikystėje kartu su kitais vaikais lankė miestelio gatvėmis, maudėsi Šetekšnės upelyje, žaidė savo susikurtus žaidimus, lankė Panemunėlio pradžios mokyklą ir Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnaziją.

Apie vaikystę, praleistą vasaromis drauge su Naumano ir Asnos Olkinų vaikais, išsamius prisiminimus pateikė Marcelino Neniškio vaikaitė Lucija Vizgirdienė (Neniškytė).

Savo pasakojimą ji taip pradėjo:

„Labai gerai pažinojau visus šios šeimos narius, nes visas vaikystės ir jaunystės vasaras praleisdavau Panemunėlyje. Artimiausiai bendravau su Mika. Ją artimieji tiesiog vadino Mindačka. Nuostabioji Mika, taip aš ją iki šiandien vadinu, tapo bendraamžių rato lydere. Ji sumanydavo įvairiausių žaidimų. Mes nežaisdavome su lėlėmis. Turėjome susikūrę savo žaidimų: „Gatvės atidarymas“, „Teismas“, „Laikraštis“ ir t. t.¹

N. Olkinas prie vaistinės vaikams leido pasidaryti skelbimų lentą. Joje vaikai, bet dažniausiai Mika, parašiusi apie naujos gatvės atidarymą, pakabindavo skelbimą. „Naujos gatvės atidarymą dažniausiai vesdavo taip pat Mika“².

Marcelino Neniškio lentpjūvėje tarp rąstų vaikai išsirengdavo „teismo salę“. Kas pagal vaikų protą nusikalsdavo, tą ir teisdavo.

„Dažniausiai nuteistuoju tekdavo būti Iljai už saldainių atiminėjimą. Prokurorą vaidindavo Matilda, o advokatą Mika. Vieną kartą Mika net mirti buvo nuteisusi vieną vaiką“³.

Vaikai, mėgdžiodami Panemunėlio geležinkelio stoties kasdienį gyvenimą, apie 1938–1940 m. leido laikraštį „Panemunėlio žinios“. Šeštadienį per šabą laikraštį už 20 centų parduodavo Olkinų namuose susirinkusiems svečiams.

„Prieš išleisdami laikraštį fiksuodavome visas geležinkelio stoties naujienas. Prieš kiekvieno keleivinio traukinio atvažiavimą bėgdavome į peroną apsižvalgyti. Sužinodavome, kas ir kur išvažiuodavo, kas ir pas ką atvažiuodavo. Laikraščiuui reikėdavo karikatūrų ir eilėraščių. Matilda kurdavo eiles, o Mika rašydavo žinutes. Plačiai, šmaikščiai aprašydavome prie Šetekšnos upės vykstančias gegužines. Prisimenu juokingai parašytą straipsnį „Pamesta kiaulė“. Pagrindinis veikėjas buvo vieno miestelio gyventojų pabėgusi ir paklydusi kiaulė“⁴.

Lucija Neniškytė, Mika, Grunia, Matilda Olkinaitės ypač laukdavo iš Kau-

Mika Olkinaitė. 1935 09 05

Iš kairės: Mika Olkinaitė ir Lucija Neniškytė.
1936 07 20

¹ Vizgirdienė (Neniškytė) L. Prisiminimai, 2006, Rokiškio krašto muziejus (toliau – RKM), b. 91, l. 14.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

no atvykstančios Teofilijos Neniškytės. Ji atveždavo apie 10 metrų spalvoto perkelio. Iš jo Anelė Neniškienė (Balaišytė) visoms mergaitėms pasiūdavo vienodas sukneles.

„Nepastebimai prabėgo dešimt draugystės metų Panemunėlyje⁵ <...>. Visos prieš išvažiavimą labai verkdavome. Nebuvo tos vasaros, kad Olkinaitės nelauktų prie traukinio mainės atvažiuojančios“⁶.

Darniai sugyveno ir viskuo bėdoje dalydavosi ne tik vaikai, bet ir Olkino ir Neniškio šeimų nariai. N. Olkinas mėgo skaityti rusų klasiką. Skaitė Lermontovą, Puškiną, Nekrasovą, Dostojevskį ir kitų autorių kūrybą. Anelė Neniškienė savo kaimynams duodavo sūrių, sviesto. Vaikai dažnai per pietus valgydavo pas Olkinus, o pavakarius – pas Neniškisius. Šeštadienį per šabą visi Panemunėlyje gyvenę žydai nieko nedirbdavo. N. Olkinas, pasitelkęs vaikų išradingumą, ruošdavo įvairius vakarus. Į svečius ateidavo M. Neniškis, daktaras Sadauskas, mokytojas Jonas Siminonis, klebonas J. Matelionis, mokytoja Stasė Valavičiūtė, stoties viršininkas K. Prokapiavičius ir kiti. Mergaitės parodėdavo parengtą programą.

Matilda, antrasis Olkinų šeimos vaikas, savo individualumu išsiskyrė iš kitų.

„Matilda buvo už mane keleriais metais vyresnė. Tėvas dažnai jai liepdavo sėdėti namo salkoje ir kurti eilėraščius. Kai parašydavo, tik tada tėvas ją išleisdavo. Kodėl taip elgėsi, aš nežinau“⁷.

Matlė mėgo būti viena. Ji jautriai reaguodavo į kiekvieną smulkmeną. Labai gerai baigusi Panemunėlio pradžios mokyklą vidurinio išsilavinimo siekė Kūpiškio progimnazijoje ir Rōkiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje. Rokiškyje jai teko praleisti tik dvejus metus: 1933–1935 m. Buvusi jos bendraamžė, šiuo metu garbingo amžiaus sulaukusi mokytoja Aldona Zinkevičienė gerai prisimena Matildą:

„Tai buvo graži, kukli, linksma mergaitė. Akys ir plaukai tamsūs, o veido oda balta. Matlė buvo žydaitė, bet labai gerai, be jokio akcento kalbėjo lietuviškai. Po Kūpiškį sklاندė tokia žinia – Matlė poetė. Tai mus domino ir imponavo. Keletas jos eilėraščių buvo spausdinami vaikų žurnale „Žvaigždutė“. Visi vartėm, skaitėm.

Iš kairės: Matilda Olkinaitė, Lucija Neniškytė, Mika ir Grunia Olkinaitės. 1936 m.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat, l. 15.

⁷ Ten pat.

*Trys draugai
(iš kairės): mokytojas
Jonas Siminonis,
verslininkas
Marcelinas Neniškis ir
vaistininkas Naumanas
Olkinas. 1938 m.*

Matlės kūryba, mintys visiškai nesiskyrė nuo mūsų, lietuvių vaikų. Ji rašė apie gamtą, minėdavo ir mūsų šventes. Ir mums visai buvo nesvarbu, kad ji žydaitė⁸. „A. Zinkevičienė 1934 m. rudenį pradėjo mokytis Panevėžio gimnazijoje ir Matlės daugiau nesutiko“⁹.

M. Olkinaitė savo dienoraštyje rašė eiles. Devyniasdešimt šešių puslapių Matildos rankraštis, kuris išliko iki šių dienų, literatūros tyrinėtojams sudarė sąlygas plačiau atskleisti jaunos žydaitės nedidelį literatūrinį palikimą. Dienoraščio išsaugojimo kelio labai tiksliai atkurti negalima. Tačiau žmonių atmintyje išsaugoti faktai leido apytikriai atkurti rankraščio kelią.

Matildos tėvas N. Olkinas artimai bendravo su Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios klebonu J. Matelioniu.

„Kai pradėjo rinkti žydus į areštinę, Olkinas kurį laiką slėpėsi klebonijoje, bet bijodamas, kad kas neišduotų ir klebono nesusaudytų, jis nuėjo ir pasidavė, kad būtų kartu su šeima. Be to, N. Olkinas buvo palankus katalikams ir bažnyčiai, įrengė brangią ažuolinę klausyklą. Jis sekmadieniais gerdavo su klebonu Matelioniu arbatą“¹⁰.

Eleonora Rudokienė yra sakiusi, kad „N. Olkiną labai išgąsdino prie Panemunėlio valsčiaus buvusioje lentoje iškabintas skelbimas. Jame buvo rašoma, kad mirties bausmė laukia ir tų, kurie slepia žydus“¹¹.

Kada ir kaip tėvas perdavė dukros rankraštį kun. J. Matelioniui, tiksliai niekas nežino. Kunigas žydaitės dienoraštį slėpė antroje Didžiojo bažnyčios altoriaus pusėje po grindimis. Šią istorinę relikviją J. Matelionis perdavė vargonininkui ir filologui A. Andrijauskui. Pirmoji apie jaunos žydaitės poeziją plačiau prabilo Irena Veisaitė.

⁸ Zinkevičienė A. Prisiminimai, *Kupiškis*, 2005, p. 96.

⁹ Matiukaitė L. Matilda Olkinaitė, *Kupiškis*, 2005, p. 96.

¹⁰ Vaičionis J. *Iš prisiminimų*, Vilnius, 2008, p. 87.

¹¹ Rudokienė E. Prisiminimai, *RKM*, 2001, b. 91, l. 16.

„Prieš keletą metų šis šviesus žmogus, vargonininkas, atnešė man nuo laiko pageltusį gimnazistišką sąsiuvinį. Ant viršelio buvo užrašyta: „M. Olkinaitė 1938.VI.21.“ Paskutinis įrašas – žydų poeto Gotlibo poemos „Baladė apie nepažįstamą žydą“ vertimas – pažymėtas 1940 m. gegužės 12-tos data“¹².

Kaip apie vertėją apie M. Olkinaitę savo straipsnyje „Susitikimas su J. V. Gėte“ rašė V. Kubilius.

Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje vykę literatūriniai vakarai ir kiti renginiai nepraeidavo be Matildos. Iš gimnazistų ji išsiskirdavo individualumu, kultūringumu, kūrybingumu. Buvusi klasės draugė Ada Gudelienė (Apuokaitė) prisiminė:

„Matilda buvo linksma, draugiška. Niekada nemačiau, kad ji pertraukos metu kartotų užduotą pamokos medžiagą. Į pažymius ji reaguodavo vienodai. Jos žvilgsnis visada būdavo tarytum atitrūkęs nuo klasės smulkmenų, kažkoks skraidantis aukščiau. Pertraukos metu ji dažnai, priėjusi prie lango ir susikišusi rankas už prijuostės, ilgai žiūrėdavo į laukus. Ką ji galvojo – nežinau“¹³.

Ji turbūt ieškojo atsakymų į daugelį išmąstytų gyvenimo, ypač jaunystės, klausimų. Vidinis pasaulis visu savo grožiu atsiskleisdavo arba tiesiog pratrūkdavo sukurtose eilėse. Matlės gyvenimą turtino J. V. Gėtės, Horacijaus, Ovidijaus, kitų senovės, viduramžių laikų genijų kūryba. Tai iliustruoja brolio Iljos sužadėtinės Lizos Abramsonaitės prisiminimai, kaip Matlė padėjo išlaikyti lotynų kalbos egzaminą Kauno universitete, beveik kasdien atsiųsdama iš Rokiškio po vieną Horacijaus, Ovidijaus eilėraštį, Julijaus Cezario prozos fragmentus su savo vertimu į lietuvių kalbą¹⁴.

Matlė, mokydamasi Rokiškyje, spausdino savo eilėraščius vaikų laikraštyje „Žvaigždutė“, katalikiškuose žurnaluose „Ateitis“, „Ateities spinduliai“¹⁵.

„Ada Gudelienė (Apuokaitė) prisimena viešai paskelbtą ateitinių vaikų laikraščio „Žvaigždutė“ redaktoriaus laišką Matildai Olkinaitei: „Mieloji, kodėl nerašai? Laukiau, nesulaukiau Tavo smagios plunksnos...“ Ir pati priduria: „Gražūs, lengvi, suprantami buvo Matlės eilėraščiai, pilni giedros nuotaikos, gyvenimo džiaugsmo“¹⁶.

Ilona Murauskaitė, plačiau tyrinėjusi panemunėlietės poeziją, rašo:

„Eilėraščiuose atsiskleidžia Matlės pasaulis, kartais nerūpestingai krykštaujantis, kartais kupinas rimties, niuresnių spalvų. Jos kūryboje yra tokių eilučių, posmų, eilėraščių, kurie byloja į kiekvieno žmogaus širdį, nuskambdami kaip perspėjimas, rauda, priešmirtinė

¹²Veisaitė I. Įvadinis žodis M. Olkinaitės poezijai, *Literatūra ir menas*, 1989, bal. 1, p. 8.

¹³Veisaitė I. Keliai į saulę, *Krantai*, 1988.

¹⁴Ten pat.

¹⁵Vaičionis J. *Iš prisiminimų*, Vilnius, 2008, p. 87.

¹⁶Veisaitė I. Keliai į saulę...

Prie N. Olkino
vaistinės. Iš kairės
pirmas N. Olkinas su
dukterimi Grunia ant
kelių

malda ir viltis... Kiekvieną pavasarį Panemunėlio laukuose pražysta gėlės. Kiekvieną rudenį jos nuvyta...¹⁷

Ta jaunutė, į pražydusią lauko gėlę panaši mergina, girdėdama gandus apie besiantinantį karą, juos perteikia eilėmis. Eilėse liejasi mintis apie ateitį:

„Ak, sudie, sudie – mes negrįšime“, „Nulinks žiedai ant tavo balto veido...“ „Sunku dabar vienareikšmiškai teigti, ko posmų eilutėse daugiau: ar suvokimo, jog žmogaus būtis apskritai trapi, ar išankstinės nuojautos, kad lemtis neleis ištarti norimų žodžių...“¹⁸

Savo posmuose Matlė tapatino saulę su vasara, su gėlių žiedais, mažos mergaitės akimis... Tačiau prabyla ir apie tai, kad „juodas angelas saulę nusinešė“. Gal tai nuojauta, gal suvokimas tuometinio gyvenimo.

Matildą aplankė ir pirmoji meilė. „Ją buvo išimylėjęs Rokiškio vaistininko Šero sūnus“¹⁹. Matlės širdis nepanori į meilę, tačiau jaunuolio kvietimus priimdavo. Jaunasis Šeras lankydavosi ir Panemunėlyje. Kartą buvo dovanų Matlei nupirkęs batelius, jų dovanoti nesusėjo, nes Lietuvą okupavo vokiečiai²⁰.

1939 m. rugsėjį M. Olkinaitė įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą, studijavo Filologijos fakultete prancūzų ir rusų kalbas. Universitetui persikėlus į Vilnių studijas tęsė šiame mieste. Apie jos studijas universitete yra rasti dokumentai: studentų sąrašai, išskaitos lapas²¹.

Žiaurus likimas ją pasitiko vos sulaukus devyniolikos metų. Kaip poetė ji žengė tik pirmuosius žingsnius. Ir tie žingsniai buvo ir tvirti, ir trapūs. Filologė I. Murauskaitė teigia, kad kiekvieno poeto individualybė atsispindi kūryboje²². Karo mašina artėjo link Lietuvos. Beveik kiekviename vokiečių užimtame

¹⁷Murauskaitė I. Širdy nepasakyta žodį aš nešu, *Viltis*, 1994, p. 132–133.

¹⁸*Ten pat*, p. 132.

¹⁹Vizgirdienė (Neniškytė) L. Prisiminimai, 2006, RKM, b. 91, l. 15.

²⁰*Ten pat*.

²¹LCVA, FR-856, ap. 1, b. 321, l. 10.

²²Murauskaitė I. *Širdy nepasakyta žodį aš nešu...*, p. 132.

mieste ar miestelyje, ypač pirmaisiais mėnesiais, nemažą dalį gyventojų sudarė žydai. Visur vokiečiai vykdė tą patį scenarijų: kuriami getai, parenkamos didesnės patalpos suimtiesiems, kasami grioviai už miestų ir šaudomi niekuo nekalti žmonės. Vokiečiams pavyko prikaltinti kai kuriuos vietas gyventojus padėti naikinti žydus. Panemunėlio geležinkelio stotyje suimti žydų bendruomenės nariai iš pradžių buvo suvaryti į geležinkelio stoties patalpas, vėliau patalpinti buvusiam Panemunėlio dvaro kumetyne. Tarp suimtųjų buvo ir vaistininko N. Olkino šeima.

Pirmosiomis karo dienomis Matilda Olkinaitė sugrįžo į gimtąjį Panemunėlį. Prieš mirtį su ja buvo susitikęs jos klasės draugas Vaičionis ir Genovaitė Grigienė (Šukytė).

„Aš Olkinaitę Matlę norėjau išgelbėti. Ji turi gyventi. Tokia gabi poetė. Kada baltaraiščiai buvo išėję iš stoties patalpų, aš jai sakiau: „Bėgam! Aš turiu žmonių, kurie tave paslėps.“ Bet Matlė man nieko neatsakė, tik dar įnirtingiau pradėjo šveisti areštinės grindis. Net prakalbint jos nepavyko, kodėl nenori sprukti iš čia“²³.

Dvylikos metų Genovaitė Šukytę tėvai pasiuntė nunešti sriubos vienai žydų šeimai. Tuo metu jie buvo suvaryti į dvaro kumetyną.

„Pamačiau tarpduryje liūdną ir susimąsčiusią Matildą: „Nejaugi mus sušaudys?“ – paklausė manęs Matildos jaunesnioji sesuo Grunia, stovėjusi ten pat. Nė kiek nedvejodama atsakiau: „Kurgi tu matei, Grunia, kad kas šaudytų į gyvus žmones?“²⁴

Kitos dienos rytą žydai buvo sodinami į arklinius vežimus ir vežami į Rokiškį. Ten baigėsi nekaltų žmonių gyvenimas. Prie Panemunėlio–Kavoliškio kelio gyveno ūkininko Šarkausko šeima. Netoli gyvenamosios trobos kelias darė didelį vingį. Iš kiemo buvo galima matyti, kas darėsi abiejose kelio pusėse.

1941 metų vasarą Šarkauskų samdinyš Bronius (pavardė nežinoma) pamatė, jog keliuku pirmyn į Panemunėlį ir atgal pro Šeduikiškį dviračiais važinėja vyrai.

„Pagaliau jie pasistatė dviračius ir mūsų miškelyje pradėjo kasti. Kasti sekėsi sunkiai, nes neleido augančių medžių šaknys. Tada persimetė į kitą kelio pusę. Kitoje kelio pusėje buvo Kavoliškio dvaro žemė – Sacharos durpynas. Ten augo gera žolė ir Šarkauskai jau tą vietą buvo nušienavę“²⁵, – pasakojo Aldona Dranseikienė (Šarkauskaitė).

Jai tuo metu buvo tik 8 metai.

„Po kurio laiko vyrai su dviračiais dingo. Tačiau po kokios valandos samdinyš Bronius pamatė keliu atidardantį arklinį vežimą. Prie-kyje ir gale sėdėjo baltaraiščiai su automa-

²³Vaičionis J. *Iš prisiminimų*, Vilnius, 2008, p. 87.

²⁴Veisaitė I. *Keliai į saulę...*

²⁵Dranseikienė (Šarkauskaitė) A. *Prisiminimai*, 2004, RKM, b. 91, p. 17.

tais, o iš šonų dviračiais važiavo ginkluoti vyrai. Tėvas tą baisią egzekuciją stebėjo nuo šieno žaiginio, o aš – užlindusi už šieno kupetos. Vežimas sustojo. Iš jo, šautuvų buožėmis mojuodami, iš vežimo laipino užrištomis akimis vyrus ir moteris. Nelaiminguosius nusivarė į pakalnę. Ten ilgokai girdėjosi triukšmas. Kas ten žino, kas ten vyko? Tik po pietų pasigirdo klyksmai ir šūviai. Vakare baltaraiščiai užsuko į Šarkauskų ir Vaitkevičių kiemus. Jie atėjo prašyti degtinės, nors jau buvo girti. Kazys Vaitkevičius atidavė viską, kiek turėjo. Už degtinę vyrai pasiūlė suplėšytų pagalvių. Vėliau visi kalbėjo, jog jose ieškojo aukso. Pagalvės mėtėsi prie tvoros, o jų pūkus nešiojo vėjas. Vyrų dar ilgai dainavo, kai kurie net dviračius paliko Vaitkevičiaus sodyboje. Vienas kraugerys (pavardė žinoma) pradėjo garsiai rėkti ir parbėgo į Panemunėlį. Taip ir negrižo į sveiką protą. Girti važiuodami iš Vaitkevičių kiemo arklius taip ragino ir kapojo botagais, jog klaiku darėsi²⁶.

Tą pačią dieną eiti į žudynių vietą niekas nedrįso. Ypač bijojo aštuonmetė Aldutė. Tik kitos dienos rytą Šarkauskienė su kaimynu K. Vaitkevičiumi nuėjo pažiūrėti, kas atsitiko Sacharos durpyno pakraštyje.

„Jie pamatė negiliai užkastus lavonus. Kadangi žemė buvo sunki, iškasė labai negilią duobę. K. Vaitkevičius įbedė grėblio kotą, kuris į žemę įlindo per sprindį. Jis apipylė kauburį, kad būtų giliau ir žvėrys lavonų neišnešiotų“²⁷.

Vėliau paaiškėjo, kad N. Olkino ir amatininko Maušos Jofės šeimas iš Panemunėlio kumetyno arkliniu vežimu išvežė anksčiau, kad buvo devyni žmonės, nužudyti anksčiau, negu prasidėjo masinės žydų žudynės Vyžuonojė. Matyt, jie buvo turtingesni už kitus ir turėjo aukso.

Tik kartu su šeima nebuvo Iljos Olkino, kuris studijavo farmaciją Kaune, ten buvo suimtas ir uždarytas į Kauno getą. Iš Kauno jam su keliais kaliniais pavyko pabėgti į Vabalniūko mišką. Tose apylinkėse buvo įsikūręs žydų gelbėjimo komitetas. Savo žmoną Lizą jis paslėpė vienuolyne. Ilją pakirto kulka einant su draugais maisto į gretimą kaimą. Pilvą perskrodė draugų paleistas šūvis, kurie buvo pasaloje ir neatskyrė, kas eina mišku. Bendražygiai jį bandė vežti į ligoninę, bet pakeliui sveikata silpo. Ilją maldavo draugo, kad jį nušautų. Taip ir įvyko...

Vietiniai žmonės žinojo, nuo kieno rankų žuvo N. Olkino ir M. Jofės šeimos.

„Apie vieną iš jų, Panemūnių kaimo gyventoją, net satyrinę dainelę to meto jaunimas buvo sudėjęs. Jo jau nebėra tarp gyvųjų... Kiti du susirado prieglobstį užsienyje... Kaip tik pirmąjį asmeniškai man teko pažinti. Kaip žmogus, žudęs mažus vaikus, galėjo juoktis ir kalbėti su savo kaimynais...“²⁸

Maždaug prieš dešimt metų tą vietą buvo suradęs Stramilių kaimo senbu-

²⁶Ten pat.

²⁷Ten pat.

²⁸Paršonis P. Tą rytą girdėjo dainuojant, *Rokiškio pragedruliai*, 1988, kovo 6, p. 6.

vis Vladas Stašys. Norėta ją kaip nors įamžinti, bet sumanymas taip ir liko neįgyvendintas. Tačiau tai padaryti niekada ne vėlu.

Mano gimtojo Panemunėlio krašto žmogau, jeigu teks keliauti vaizdingu žvyrkeliu į Kavoliškį, sustok nepasiekęs kelio lanko, atsisuk į pamiškę ir pasimelsk. Tai čia yra vieta, kur 1941 metų vasarą nuo budelių rankų paleistų kulku žuvo niekuo nekalti devyni žmonės. „Ar gali žudikai nusikaltimo vietoje linksmintis ir dainas dainuoti?“²⁹ Matyt, gali...

Klyksmas, šūviai, kraujo dėmės, žemėje supiltas ir sumindžiotas kauburėlis, vasaros žiedams žydint didelių eglių šešėlyje susilieja su Matildos eilėmis:

„Ak, sudie, sudie –/ Mes negrišime./ Daug gėlių žydės/ Ankstų rytmetėlių –/ Ankstų rytmetėlių/ Nebegrišime“.

²⁹ Ten pat.

Lietuviškos spaudos kolekcininkas Povilas Gasiūnas

Vytautas Gasiūnas

Vartau nuo laiko pageltusius giminių, draugų, žinomų mokslo, kultūros, politikos veikėjų laiškus, rašytus dėdei Povilui Gasiūnui, iš naujo skaitau jo eilėraščius, keturių tomų rankraštį apie įvairias religijas, prisimenu tuos laikus, kai jis, varganai gyvendamas, pirkto lietuvių periodinės spaudos leidinius, knygas, ir nejučia susimąstau: kas jis, vos keturis skyrius baigęs žmogus?

Pasakyti, kad Povilas buvo uolus kultūros darbininkas, maža. Dar sunkiau apibūdinti jo pasaulėžiūrą. Jis laisvamanis, bet labai gerbė kunigus Antaną Strazdą, Joną Katelę... Jis vargšų gynėjas, bet nebuvo jokios partijos narys, net kritikavo blogus komunistų darbelius. Jis nekenė Smetonos diktatūros, pasisakė prieš vokiečių ir rusų okupaciją, už tai vos nepaaukojo gyvybės. Jis džiaugėsi, kad visais laikais lietuviai sugebėjo kovoti dėl laisvės ir nepriklausomybės, didžiavosi Mindaugo, Kęstučio ir Vytauto Lietuva.

* * *

Ne kartą skaičiau Povilo autobiografiją. Joje radau, kad dėdė gimė 1897 m. balandžio 4 d. Panemunėlio krašte, labai graziame Uvainių kaime. 1901 m. jo tėvai persikėlė į Grigiškį, įsiterpusį tarp Salągario ir Trakų miško.

Vaikystėje jis apkeliavo gretimus kaimus, nueidavo į Kāmajus, Panemunėlį. Tėvai baimindavosi, kad Poviliukas nepaklystų. Kartą prie kaimo kapinių jis susikibo net su vaiduokliu. Kai berniukas nutraukė jam nuo galvos velnio kaukę, tasai pasirodė esąs pažįstamas kaimo bernas. Nuo to laiko prietaringosios merginos atsiduso lengviau, o mažąjį Poviliuką praminė narsuoliu.

Vėliau dėdė pasakojo, kaip vaikystėje sekmadieniais kartu su Antanu Bimba (tapusiu žinomu JAV lietuvių žurnalistu, rašytoju, istoriku) skubėdavo Panemunėlio bažnyčion, kaip patarnaudavo mišioms. Daug kartų varstė klebonijos duris, gabendami parapijiečių atneštas aukas: kiaušinius, sviestą, duonos kepalus... Vikrios šeimininkės prigaminavo visokių skanėstų, netrūko ir gėrimų. Įsilinksminę kai kurie dvasininkai išigeisdavo tokių dalykų, kuriuos Bažnyčia jiems draudė. Nors tokius įvykius slėpdavo, tačiau Povilas ir Antanas žinojo ne vieną klebonijos paslaptį. Būtų ir daugiau pamatę, jei ne neapgalvotas žingsnis. Povilas išgeidė paragauti kleboniško vyno. Ir įkliuvo. Kunigas išivedė klebonijon, tardė, grasino, kad amžinai pleškės pragare. Uždraudė mišioms patarnauti, liepė atgailauti.

Po to jie rečiau lankydavosi bažnyčioje. Sekmadieniais stengdavosi laiką praleisti prie Valaitiško ežero.

* * *

Tarp daugelio knygų pamačiau 1904 metais išleistą Žemaitės „Rinkinėli vaikams“ ir parodžiau dėdei. Jis apsidžiaugė:

– Brangiausia dovana!

Ją nupirko tėvas, kai Povilui ėjo aštunti. Berniukas dar nepažino raidžių, todėl kreipėsi į senelę. Ji užsidėjo didelius akinius ant ilgos, žemyn lenktos nosies, pavartė knygelę ir suraukė kaktą:

– Prastas tavo elementorius.

Senelė išsinešė knygelę kamaron.

Povilas stovėjo ir nežinojo, ką daryti. Matyt, senelė supyko, kad tėvas, o ne ji nupirko knygelę.

Tačiau jos rankose pamatė storą maldaknygę. Berniukas patempė lūpą. Senelė ištiesė cukraus gabalėlį, bet Povilas atstūmė. Tada senelė paėmė jį už rankos ir pasodino greta savęs.

– Neišmanėli! Šita knyga geresnė. Gražūs paveikslėliai.

Povilas žvilgtelėjo į maldaknygę ir, pamatęs nukryžiuotą Jėzų, užsidengė rankomis veidą:

– Baisu, baisu...

Senelė vėl subarė:

– Neišmanėli! Dievulis kentėjo už nusidėjėlių nuodėmes...

Povilas kilstelėjo galvą:

– Atiduok mano dovaną! Tada būsiu geras...

Senelė turėjo gražinti knygelę. Dabar Povilas mokėsi rašto iš maldaknygės ir „Rinkinėlio vaikams“.

* * *

Europoje jau virė karo katilas. Tačiau Povilas dirbo: gabeno į Grigiškio kaimą savo spaudos kolekciją. Kaimynai stebėjosi jo energija, vikrumu, optimizmu.

...Kitą kartą jis atvyko iš Šiaulių pasiramsčiuodamas lazdele, su mėlynėmis paakiuose, pabrinkusiu veidu.

– Kas atsitiko? – klausinėjome.

– Kai grįžau iš Grigiškio, pasitiko gestapininkai. Jie iškratė kambarius ir, atrinę kelis tūkstančius knygų, laikraščių, liepė sukrauti į vežimą. Po to per visą miestą privertė tempti tą vežimą į gestapą. Čia pradėjo tardyti.

Dėdė apie tai papasakojo:

– Žmonės kalba, kad tamsta bedievis, – išgirdęs vokiškai.

– Negaliu garbinti to, ko nemačiau ir kuo netikiu, – atsakė jis.

– Bet tamsta krikščionis?

– Tėvai pakrikštijo prieš mano valią, – atkirto Povilas.

Gestapininkas ištraukė iš spintos diržą su geležine sagtimi, ant kurios buvo vokiškai užrašyta „Dievas su mumis“. Po to įpuolė dar du ir ėmė mušti. Kai parkrito ant žemės, vienas pakėlė ir davė stiklinę vandens.

– Kaip jautiesi po mūsų krikščioniško krikšto? – šyptelėjo.

Povilas tylėjo.

– Susipažinau su tamstos kolekcija, – kalbėjo vokietis. – Pasirodo, gerų knygų turi: katekizmą, tikybos istoriją, maldaknygių... Ar skaitei jas?

– Taip.

– O komunistinę literatūrą?

– Man, kaip lietuviškos spaudos kolekcininkui, teko skaityti visokių knygų.

Už tai tardytojas pagyrė ir pradėjo klausinėti, kam dar davęs skaityti komunistinių knygų, ar nepažįstas komunistų. Povilas į visus klausimus atsakė: „Ne“.

Tada vėl pasirodė du gestapininkai ir liepė rankas ištiesti į šonus.

– Tamsta esi nusidėjėlis, atpirk savo nuodėmes prieš Dievą ir vokiečių tautą, kuri pasėjo krikščionybę, – šaukė gestapininkas.

Jie daužė šonus diržu, gumine lazda. Kai paplūdo kraujais, išnešė į tamsų kambarį. Dar penkias dienas kartoją tą pačią procedūrą ir vis klausinėjo: „Kur slepiasi vienminčiai?“ Septintą dieną pats gestapo viršininkas Pakulis pradėjo tardymą. Kai Povilas neteko sąmonės, kelioms valandoms įmetė rūsį. Po pietų išvedė į kiemą ir ėmė daužyti pistoleto rankena per veidą. Išmušė du dantis. Tada pastatė prie sienos.

– Pasakyk, kur slepiasi komunistai, tylėsi – sušaudysime.

– Aš pats ne komunistas ir nežinau jų, – kartoją Povilas.

Ėmė šaudyti virš galvos.

Į kiemą atėjo kažkoks gestapininkas ir pasakė, kad reikia suimtajį paleisti, nes Šiaulių teatro vadovai, statydami spektaklį, neišsiverčia, be to, nėra už ką tą bedievi šaudyti. Paskutinių žodžių vertėjas neišvertė, bet Povilas, mokėdamas vokiškai, puikiai suprato.

Paleistas iš gestapo neužsuko nei į teatrą, nei į Ginkūnų gatvę, kur gyveno žmona, dukterė Rėnė, uošvė, o kiemais ir siauromis gatvelėmis išėjo iš Šiaulių ir pėsčias pasiekė Panemunėlio apylinkes.

Tą dieną visi mūsų namuose piktinosi okupantų darbais. Dėdė susirūpino ir savo paveikslu „Dievų konferencija“ likimu. Ši kūrinį jis tapė su pertraukomis dešimt metų. Jame buvo ironizuojami visų religijų, sektų dievai, atvykę į „dangiškąjį“ susirinkimą. Gestapininkai galėjo paveikslą surasti ir sunaikinti. Buvo nuspręsta pasiųsti laišką geram bičiuliui poetui Jovarui, kuris tada gyveno kaime netoli Šiaulių, ir prašyti, kad pasakytų šeimai, kur paslėpti paveikslą.

Kai asmeniniai reikalai buvo sutvarkyti, Povilas pralinksėjo. Vėl ėmė rašyti eilėraščius. Vienas posmas mums, vaikams, ištrigo į atmintį.

*Tu mano tėvynė – graži Lietuva,
Tave iškankino fašistų ranka.
Nuvyto ir gėlės, nukrito žiedai,
Nutilo paukštelių gražiausi balsai.*

*Povilas Gasiūnas savo kolekcijos parodoje
Klaipėdoje. 1937 m.*

Toliau kūrinyje jis pasakojo apie fašistų piktadarybes ir išreiškė mintį, kad Lietuva pakils iš kraujo ir pelenu.

Mes klausėmės eilėraščių „Kalinio laisvės jausmai“, „Atsisveikinimas su gimtine“, „Vokiečių okupuotoje Lietuvoje“ ir kitų. Dėdė dar labiau pagyvėjo, kai sekmdienį į mūsų trobą susirinko kaimynai Neniškiai, Tebeliškis, Janulis, Šerepka, Navulis. Jiems jis papasakojo apie vokiečių piktadarybes Šiauliuosė.

*Neliūski, drauguži mielas,
Kad pančiai ant rankų dar vis,
Bet žodis teisybės tikrasis
Į laisvę mūs liaudį nuves.*

Šiam posmui karštai pritarė kaimynai. Pamenu, svečiai prašė Povilą dar paskaityti eilėraščių. Jis pradėjo „Laisvės himnu“:

*Pirmyn, laisvų minčių skleidėjai,
Kultūros, mokslo ir tiesos,
Jūs būkit laisvės įkvėpėjai
Ir skleiskit vis daugiau šviesos.*

Vokiečių okupacijos metais Povilą kviesdavo į Valaitiško, Ažumiškio ir kitus kaimus, kur vykdavo vakaronės. Čia skambėjo jo balsas: deklamuodavo savo eilėraščius, skaitydavo knygų ištraukas. Dėl dėdės aktyvios veiklos mūsų namuose surerimo. Laimei, nei Grigiškio kaime, nei kituose neatsirado išdaviko.

* * *

Kai Povilas sužinojo, kad 1945 m. pabaigoje į Lietuvą iš Amerikos atvyko jo jaunystės draugas ir giminaitis Antanas Bimba, ėmėsi plunksnos. Per kelias valandas popieriaus lapuose buvo pasakyta daug tiesos apie rusų okupaciją: saugumo ir jo parankinių kruvinus susidorojimus su jo gerais bičiuliais, pažįstamais, vargingą žmonių gyvenimą.

Šventiškai apsirengęs, Povilas išvyko į Vilnių. Čia susitiko su Antanu Bimba – žmogumi, kuriuo Sovietų Sąjungos valdžia pasitikėjo. Pokalbis truko tik kelias minutes, bet to užteko, kad dėdė slapta įgrūstų į jo kišenę laišką.

Vos grįžęs į Šiaulius, Povilas buvo suimtas. Kaip didžiausią nusikaltėlį jį nugabeno į Vilniaus saugumo rūmus. Pirmas klausimas:

- Kokius slaptus dokumentus perdavei tam amerikoniui?
- Nepažįstu jokių amerikonų, – pradėjo Povilas gintis.
- O ši? – pakišo A. Bimbos nuotrauką.
- Ne! – tvirtai atsakė.

Po minutės į kabinetą įėjo vyriškis su akiniais – susitikimo liudytojas. Atidžiai pažiūrėjo į Povilą ir papurtė galvą:

– Ne, tai ne šis žmogus. Ten buvo tikras inteligentas: su skrybėle, gražiu kostiumu, o čia... kažkoks elgeta.

Povilas suprato, kad jam dar kartą nusišypsojo laimė.

*P. Gasiūnas planuoja
naują kelionę po
Lietuvą*

* * *

Buvo saulėta vasaros diena. Mes su dėde Povilu tempėme iš klėties į kiemą didžiules dėzes. Viena jų buvo maža, sukalta iš neobliuotų lentų.

– Į ją pradėjau rinkti laikraščius, knygas, – prasitarė Povilas.

Ir dar pridūrė, kad pirmąjį savo spaudos kolekcijos eksponatą gavo 1910 metais Valaitiško kaime iš ūkininko Bimbos. Tada jo galvoje gimė planas: surinkti visą periodinę lietuvišką spaudą, surasti Martyno Mažvydo katekizmą ir po jo išleistas knygas.

– Nežinau, – kalbėjo jis, – ar yra pasaulyje brangesnis daiktas kaip knyga. Nesvarbu, kas ją parašė: ar taurios sielos žmogus, ar tironas. Aš ją priimu tokią, kokia yra. Kai skaitau knygas, pajuntu didelį gražių, o kartais ir blogų minčių okeaną. Taip išsivaizduoju sudėtingą žmonių pasaulį.

* * *

Kai su dėde tvarkėme kolekciją, jis parodė laikraštį:

– Šį suradau Rytprūsiuose.

...Tai buvo 1945 m. Pirmiausia Povilas pasiekė Pagėgius, po to, valtele persikėlęs per Nėmuną, pateko į Tiļžę (dabar Sovėtskas). Apsistojo nakvynei pas lietuvi. Negyvenamuose namuose dėdė rado dešimtis lietuviškų laikraščių, knygų. Paskatintas sėkmės, nutarė keliauti į seną lietuvių gyvenvietę Ragainė (dabar Nėmanas). Kelionėje jam padėjo jau minėtas lietuvis, kurio giminaitis ten gyveno. Pas tą žmogų ir apsistojo.

Pirmiausia Ragainėje patikrino negyvenamus namus. Juose rado tik kelis laikraščius ir maldaknygių. Tada Povilas leidosi kelionėn į kaimus. Čia tykojo pavojai: dar užminuoti namai ir pulkai alkanų šunų. Pirmąjį pavojų įveikdavo lengvai: eidavo į negyvenamą namą per langą, o ne duris. Povilas sugalvojo, kaip apsiginti ir nuo šunų: į audinį stipriai įvyniodavo gabalėlį duonos ar mėsos ir mesdavo jiems. Tie imdavo draskyti. Taip Povilas pabėgdavo.

Kaimuose jis aptiko daug senų laikraščių, knygų ir kitų spaudinių, iš kurių vienas kitas buvo iš XVIII amžiaus.

Šioje kelionėje Povilas surinko kelis šimtus eksponatų ir laimingai pasiekė Lietuvą, o po savaitės – ir Šiaulius.

* * *

Vėliau sužinojau, kad Povilas paruošė spaudai eilėraščių rinktinę „Keturi laikotarpiai“ ir įteikė Rašytojų sąjungos pirmininkui Antanui Venclovai. Jo sprendimo ilgai laukti nereikėjo, bet jis buvo neigiamas. Dėl to dėdė labai sielojosi. Po kiek laiko vėl susitiko su A. Venclova. Šį kartą pokalbis buvo visiškai trumpas:

– Mums nereikia kito liaudies poeto Jovaro!

* * *

Mes, vaikai, statėme kieme smėlio pilį ir ginčijomės, kuris pirmas gyvens tokiuose rūmuose, šviečiant „Stalino saulei“. Pokario metais kitos saulės negalėjo būti, tik Stalino. Taip tikino mokytoja, laikraščiai...

Žaidimą nutraukė ginkluoti vyrai. Jie ėmė klausinėti, kur tėvai. Aš paaiškinau, kad išvyko turgun. Po to tarp jų kilo ginčas.

– Be šeimnininko negalima brautis į patalpas.

– Kodėl? – prieštaravo kiti. – Mes – liaudies gynėjai, turime teisę daryti krata.

– Įsakau pradėti darbą, – sukomandavo vyresnysis.

Jis liepė atnešti klėties raktą. Bandžiau priešintis, bet stumtelėjo mane ir suriko: „Greičiau!“

Kai klėties durys buvo atdaros, keli vyrai įėjo vidun, o kiti susėdo greta mūsų, kur statėme smėlio pilį. Jie klausė, koks čia bus statinys. Mes pasakojome, kad norime gyventi dideliuose rūmuose, pro kurių langus šviestų „Stalino saulė“. Vyrai gyrė mus už tokį žaidimą ir pasisiūlė padėti kurti ateities rūmą.

Kieme suliepsnojo laužas. Pribėgau prie vyrų, kurie nešė iš klėties knygas, laikraščius, žurnalus ir metė į ugnį.

– Kam deginat dėdės turta! – sušukau.

– Ne tavo reikalas, snargly! Povilą Gasiūną pasodinsime į kalėjimą už anti-stalininę literatūrą.

Ir dar girdėjau:

– Šlykštinė, o ne knygos! Štai kaip išjuoktas mūsų tėvas, draugas ir mokytojas Stalinas. Fašizmą – į ugnį, Smetoną – į ugnį. Maironį, Kudirką, Lazdynų Pelėdą, Žemaitę, Katekizmus – į ugnį!..

Man kraujas sustingo gyslose. Stovėjau kaip stulpas tarp tų, kurie degino, ir tų, kurie žaidė su broliu ir seserimis. Nesuvokiau, kodėl degintojams nepakanka „Stalino saulės ir šilumos“.

Staiga pasigirdo balsas:

– Štai Gasiūno testamentas.

Visi subėgo į būrį ir garsiai skaitė:

„Nuo 1924 m. esu kolekcionierius. Renku įvairią spaudą, atskirus leidinius. Per tuos metus sukaučiau vertingos lietuvių tautai litera-

tūros lobyną. Jau padovanojau Šiaulių „Aušros“, Rokiškio ir kitiems muziejams 45 tūkstančius egzempliorių spaudinių. Turiu teisę rinkti viską, kas išspausdinta lietuviškai. Šiam reikalui aukoju visą laisvalaikį ir gyvenimą...“

Dokumentą vyresnysis įsikišo kišenėn ir tarė:

– Kitąkart užbaigsime darbą.

Kai užgeso ugnis, uždarė klėties duris, vadas įsakė:

– Pranešk tėvui, kad atvyktų pas mus, į Panemunėlį.

Kitą dieną iš Šiaulių atvažiavo Povilas. Jis vaikščiojo po kambarį ir niršo:

– Ką tie barbarai padarė. Apie tūkstantį spaudos egzempliorių sudegino.

Vėliau sužinojau, jog dėdė parašė pareiškimą Rokiškio apskrities milicijos viršininkui, kad nubaustų tuos liaudies gynėjus. Tačiau tuomet teisybė buvo valdininkų pusėje. Byla nepateko į teismą.

Kelias dienas Povilas tvarkė klėtyje spaudą. Aš kviečiau pasišildyti saulėje, bet jis atkirto:

– Čia, klėtyje, daugiau šviesos!

* * *

Pamenu 1953 m. kovo 5-ąją. Dėdė rašė laišką į Rusijos šiaurę kaimynui Neniškiui, kurio prašė, kad atsiųstų periodinių leidinių, nušviečiančių lietuvių tremtinių gyvenimą.

Tą dieną iš dėdės sužinojau, jog Stasys Neniškis vokiečių okupacijos metais smerkė fašistų siautėjimą Rokiškio krašte, o pokario metais vienas pirmųjų stojo į kolektyvinį ūkį, tikėdamas, kad gyvens pasiturinčiai.

Tačiau jo likimas susiklostė kitaip. Panemunėlio valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Vincas Stukas ėmė persekioti už tai, kad jaunystėje jį ižeidęs. Po to Neniškių šeima buvo represuota, prekiniame vagone išvežti į Sibiro platybes. Ten patyrė daug vargo ir neteisybės.

Žiaurus kaimyno likimas dėdę privertė susimąstyti apie staliniečių piktadarybes.

Mums su dėde besikalbant, iš Panemunėlio grįžo teta Albina. Ji pranešė, kad miestelyje vėliavos perrištos juodu kaspiniu ir valdžios vyrai pranešinėja, jog mirė Stalinas. Žinia sukėlė šurmulį. Pirmas sujudo Povilas:

– Po Hitlerio mirties atsikvėpė visas pasaulis, po Stalino mirties pakels galvas milijonai nuskriaustųjų ir pasakys tiesą visiems apie jo piktadarybes.

Sunerimo mano motina:

– Tu taip garsiai nešauk. Dar pašalinė ausis išgirs, tada bus kaip Rudoko Joniukui. Enkavėdistai net dvi dienas kankino, liko be sveikatos.

Povilas šyptelėjo:

– Nebijok! Staliniečiai dabar lieja ašaras ir neturi laiko šnipinėti, kur kas šneka apie jų „didįjį vadą ir mokytoją...“ Stalino pakasynos bus didelė šventė ir Sibiro lietuviams. Parašysiu Neniškiams, kad Grigiškio kaimas jau laukia jų sugrįžtant.

Nurimus aistroms Povilas sėdo prie stalo ir kūrė eilėraščių apie Lietuvą, patyrusią nuo staliniečių tiek daug patyčių, kraujo ir ašarų.

* * *

Ne kartą skaičiau apie dėdę. Straipsniuose buvo rašoma, kad jis – žymiausias lietuviškos spaudos kolekcininkas, sukaupęs labai retų leidinių, nenuilstantis gimtojo žodžio propaguotojas.

* * *

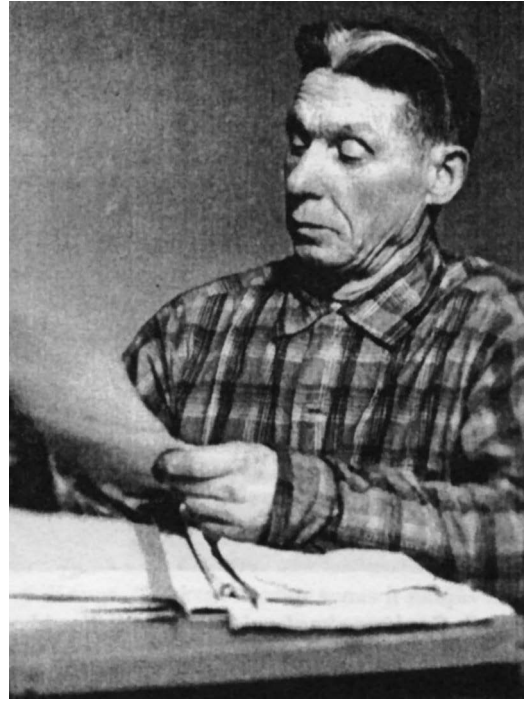
Paskutinį kartą mačiau dėdę 1966 metais. Jis buvo jau ligotas, visiškai pražilęs, bet kalbėjo tvirtai. Dėstė savo mintis kaip testamentą:

– Ar žinai, kad žmogus nemirtingas tik savo darbais? Kito gyvenimo nėra.

Dėdė džiaugėsi, kad teko ne kartą susitikti su puikiais žmonėmis – muziejininku, kolekcininku Jonu Kirliu, dainininku Kipru Petrausku...

Prisiminė 1937 m. Klaipėdoje, 1939 m. Šiauliuose, 1947 m. Rokiškyje suorganizuotas savo kolekcijos parodas. Žadėjo dovanoti naujai surinktų spaudos leidinių Rokiškio ir Šiaulių muziejams, tęsti „Periodinės spaudos kalendoriaus“ spausdinimą.

Deja, tų pačių metų birželio 25-ąją nutrūko jo gyvenimas. Šiaulių kapinėse ant nedidelio kauburėlio pražydo gėlės.

P. Gasiūnas savo darbo kambaryje Ginkūnuose prie Šiaulių. Apie 1955 m.

Tautodailininkas Jonas Vizbaras

Marijona Mieliauskienė

„Dirbi, kad rūpi“, – šiuos žodžius pasakė liaudies menininkas Jonas Vizbaras, kalbėdamas apie savo skulptūras. Daugeliui jo kūryba atrodė tik nereikalingas laiko gaišimas, triūsas, neduodantis jokios naudos. J. Vizbarui savotiškas jo mąstymas, išikūnydavęs medinėse „statulose“, sudarė gyvenimo esmę.

J. Vizbaras gimė, augo ir kūrė Panemunėlio krašte, kuris XIX a. antrojoje pusėje garsėjo kunigo Jono Katelės švietėjiška veikla. 1872 m. paskirtas čia kunigauti nuo 1873 m. jis ėmė steigti savo parapijos kaimuose mokyklas, veikusias Moškėnuose, Šetekšnose, Tindžiūliuose, Viliuose. Gabesnius mokinius, ypač neturtingas merginas, baigusias šias mokyklas, J. Katelė skirdavo naujų mokyklų daraktoriams¹. J. Katelė rūpinosi ir draudžiamų knygų platinimu. V. Bičiūnas apie tai rašė:

„Kiek ir kokiai sumai kun. J. Katelė išplatindavo kasmet Panemunėlio parapijoje lietuviškų knygų, sunku susekti. Tačiau apytikriai galima spėti, kad jos į čia plaukė tūkstančiais, ištraukdamos iš geraširdžio švietėjo kišenės kasmet ne vieną rublių šimtinę.“²

Per 34 J. Katelės kunigavimo metus Panemunėlio parapijoje nebeliko beraščių, buvo išugdyta pagarba knygoms, mokslui, žinioms. Jono Vizbaro asmenybės formavimuisi ir kūrybai tokia jo gimtinės atmosfera turėjo didelę reikšmę.

Būsimasis menininkas gimė 1888 m. lapkričio 27 d. Šiliūškių kaime. Jo tėvas buvo keliaujantis siuvėjas, kilęs iš Šimonių kaimo (Kupiškio r.), o po baudžios panaikinimo atsikėlęs į Panemunėlio parapiją. Yra žinių, kad jis irgi mėgo drožinėti. Drožėjo motina Tebeliškytė buvo J. Katelės auklėtinė³. Ji visus savo vaikus išmokė skaityti ir rašyti.

Senatvėje J. Vizbaras taip kalbėjo apie savo vaikystę ir paauglystę:

„Žemės čia blogos, duonos dar šiaip taip užauga, o gyvuliai neturi dobilo... nei čia pievos... Tokiems čia ir tegyvent – kriaučiams ir visokiems tokiems... Iki 14 metų laksčiau be kelnių...“⁴

Šeima gyveno vargingai. Nuo 14 iki 17 metų Jonas ganė gyvulius. Ganydamas ant beržų raižydavo senius. Rūpėjo žmogų išdrožti. Paaugus žemės ūkio darbai jo netraukė: daug labiau patiko staliaus amatas. Panemunėlio jaunimas, tarp jų ir broliai Vizbarai, gaudavo knygų, laikraščių iš Amerikos, skaitė juos. Šeimoje vyravo skirtingos pažiūros: tėvas buvo netikintis, motina – religinga. Tokioje atmosferoje formavosi pasaulėžiūra. Yra užrašytas Jono Vizbaro pasakojimas:

„Prie Smetonos kunigas sakydavo – tu laisvamani, tavoęs kapinėse nekavosime. Tada aš ir dar keli draugai susitarėme pasidaryti

¹ Blaževičius P. *Kai kurie Rokiškio krašto kultūros istorijos bruožai*, Utena, 1994, p. 6.

² Bičiūnas V. *Kun. Jonas Katelė ir jo laikai*, Kaunas, 1934, p. 179.

³ Liaudies meistrai, *Rokiškio krašto muziejaus (toliau – RKM) archyvas*, b. 17, p. 7.

⁴ *Ten pat.*

*kapinaites. Bobos rėkė, skundėsi ministrui Tūbeliui, bet mes pamiškėje
ęglutėmis apsodiname sklypelį. „Ot, ir kapinės!“ – juokdavomės.“⁵*

1941 m. šiose kapinėse J. Vizbaras laidojo žuvusius Raudonosios armijos kareivius, pastatė pušinį kryžių, kuris ilgainiui supuvo. Tada jis akmenyje iškalė tekančią saulę ir žodžius „Laisvi kapai“.

Pirmojo pasaulinio karo metus J. Vizbaras praleido namuose, į kariuomenę nebuvo paimtas. Brolių likimai įvairiai susiklostė: du išvyko ieškoti geresnio gyvenimo į Ameriką, kitas nutarė vesti. Jis ir Jonas pasidalijo žemę. Kadangi Jonas žemės ūkio darbų nemėgo, tai žemę išnuomojo, o pats vertėsi darydamas ir taisydamas verpimo ratelius, taisydamas laikrodžius.

Sulaukęs 37 metų, išsigandęs žilų plaukų ir vienatvės, vedė. *„Mislijau vesti kriaučką [siuvėją], į kitas nežiūrėdavau. Gavau kriaučką, bet manoji labai jau ūkiška, privertė dirbti prie žemės“*, – taip ši gyvenimo įvykių jau po daugelio metų prisiminė drožėjas.

1927 m. Vizbarų šeima susilaukė sūnaus, kuriam davė Jono vardą. Sūnus tėvui padėdavo dirbti verpimo ratelius, tačiau drožinėti nepamėgo. Tėvas gi trumpas laisvalaikio akimirkas skyrė savo mėgstamam užsiėmimui – medžio darbams. Yra žinių, kad tarpukario metais du jo drožiniai – šaukštas ir „Velniukas“ – pateko į Kauno M. K. Čiurlionio muziejų.

Pokario metais J. Vizbarui dėl senyvo amžiaus ilgai dirbti kolūkyje neteko.

Atsiradus daugiau laisvo laiko, jis pasinėrė į kūrybą. Pats Vizbaras teigė, kad rimčiau ėmė drožinėti nuo to laiko, kai išgirdo apie Pandėlyje gyvenantį ir skulptūras drožiantį „stebukladarį“ – Lionginą Šepką. Nors ir nelengvai, vis dėlto Rokiškio muziejininkams pavyko J. Vizbarą prikalbinti kartą dalyvauti parodoje. Tai įvyko 1962 m. Vėliau jo skulptūros buvo eksponuojamos Vilniuje (1976), Maskvoje (1967, 1970, 1974), apdovanotos premija ir diplomu.

Rokiškio krašto muziejaus darbuotojai, bendravę su liaudies menininku, jį taip apibūdina: *„Nedidukas, rausvo, jauno veido seneliukas, geranoriškas, malonus „svajotojas“*. Jo sūnus prisimena, kad tėvas gerai sutardavo su kaimynais, šie gana dažnai lankydavosi pas jį pažiūrėti drožiamų skulptūrų. Tačiau jo žmonai iš pradžių nepatiko vyro užsiėmimas. Ji drožinėjimą laikė paika išmone, kelis sykius visus drožinius sukūšė pečiuon.

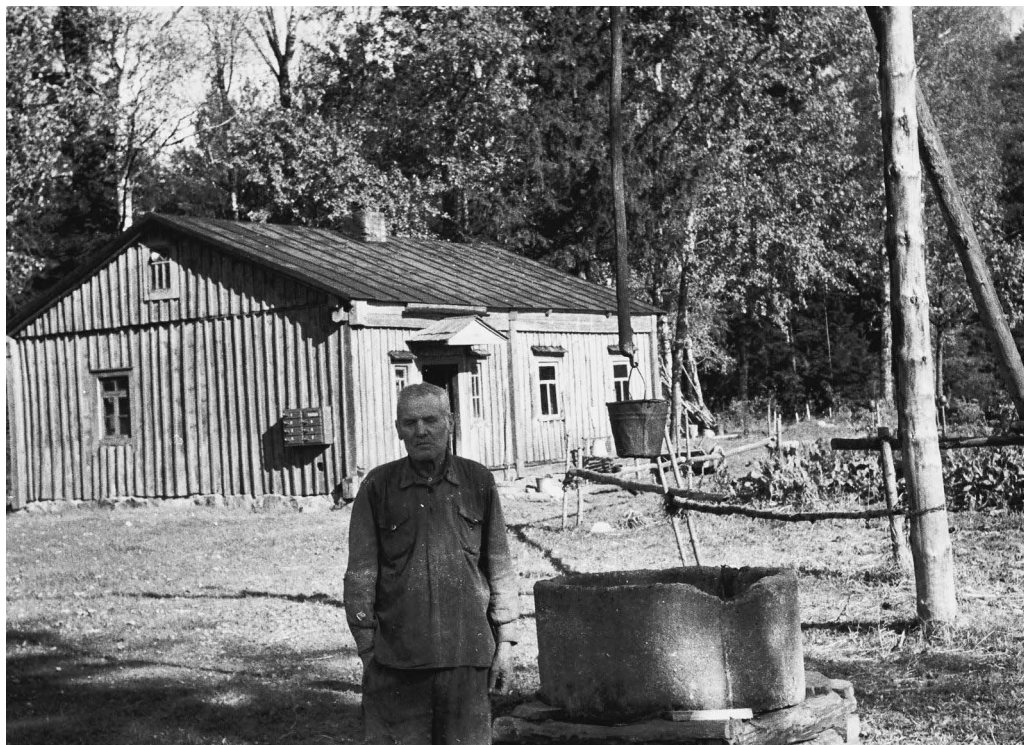
Jonas Vizbaras savo skulptūras vadino „mano vaikai“. Jas labai mylėjo, galima net sakyti, kad į jas žiūrėjo kaip į gyvas. Skulptūras jis sustatydavo lentynose, o pats, atsigulęs ant lovos, žiūrėdavo į jas ir grožėdavosi. Jis pats apie tai, kaip gimsta skulptūros, kalbėjo:

„Dirbu ne taip, kaip gamtoj – ten padaryta, išrasta. Svarbu sugalvot... Ką gimdamas mokėjau, daugiau nesimokiau... Tik vienas svarbumas, kad ne rankos dirba. Jei tik rankos dirbtų, pats galėčiau miegot.... Ale ne. Sugalvot reikia. Pradedu maišytis, maišytis... Atlaisvina mintį, į kitą pasaulį nukelia...“⁶

Drožėjo kūrinių kolekcija saugoma Rokiškio krašto muziejuje; ten yra

⁵ *Ten pat*, p. 8–9.

⁶ Sakalauskas T. Senio monologai, *Kultūros barai*, 1967, nr. 7, p. 39.

Jonas Vizbaras savo sodyboje. Apie 1965 m.

122 pavadinimų darbai, iš jų po vieną yra iš akmens ir silikatinės plytos. Du jo drožiniai yra Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, o vienas – Lietuvos dailės muziejuje⁷.

Rokiškio krašto muziejaus kolekcija pradėta kaupti nuo 1961 metų, kai į muziejų pateko jo drožinys „Velnius, jojantis ant arklio“ (RKM – 4120). Sukūrimo data nenurodyta. Seniausi J. Vizbaro drožiniai, patekę į muziejų, yra „Ragana“ (RKM – 5352), drožta 1947–1955 m. ir „Kolūkietė su vaisiais“ (RKM – 5354), drožta 1947–1950 m. Vėliau metai po metų muziejus išgydavo naujų liaudies menininko drožinių. Po jo mirties iš giminių buvo gautos dar 9 skulptūros. Gaila, kad daugelis darbų be tikslių datų. Meistras darbuose neįrėždavo datų, muziejininkams nurodavo tik apytikslius metus.

Pagal formą skirstydami J. Vizbaro skulptūras, pastebėsime, kad apvaliųjų yra 95, o reljefų – 7. Be to, muziejuje saugomos ir 3 jo padarytos kėdės. Drožėjas labiausiai mėgo drožti statulas – jų turime 92, o skulptūrinių grupių – 16.

Kokios temos labiausiai domino meistrą? Teminiu požiūriu jo kūrinius būtų galima suskirstyti į šias grupes: istorinės asmenybės, velniai ir raganos, eiliniai žmonės, gyvūnai.

Gausiausia yra 3-oji grupė (62 vnt.). Joje matome įvairių profesijų atstovų. Tai medkirtys, audėja, klebonas, kromelninkas [po kaimus vaikščiojantis prekybininkas], muzikantas, urėdninkas [valdytojas, prievaizdas], stiklorius, kriaučius

⁷ Počiulpaitė A. Jonas Vizbaras, *Tradicija šiuolaikinėje lietuvių liaudies dailėje* (sud. J. Kudirka), Kaunas, 1982, p. 43.

[siuvėjas], vyžų pynėjas, kolūkietė, mokytojas ir kt. Žmonės vaizduojami su įrankiais, apibūdinančiais tą ar kitą profesiją: kirviu, šaudykle, knyga, šautuvu ir kt. Šioje grupėje yra nemažai skulptūrų, vaizduojančių tam tikro socialinio sluoksnio atstovus: ubagą [elgetą], razbaininką [plėšiką], poną, bajorą. Į šią grupę patenka ir keletas skulptūrinių kompozicijų. Didžiausia, susidedanti iš 13 figūrų, – „Varžytynės“ (RKM – 9861/1-13).

Istorinių asmenybių grupei priklauso 28 kūriniai. Gausumu išsiskiria kunigaikščiai. Jų sukurta 8 skulptūros. Pats J. Vizbaras į klausimą, kodėl drožia kunigaikščius, atsakė: „Aš lietuvis, o Lietuvos branduolys – kunigaikščiai, užtat ir drožiu.“⁸ Skulptūros nėra didelės (aukščiausia – kunigaikščio Vytauto skulptūra (RKM – 9415) – 112 cm, o kitos siekia apie 50 cm), tačiau meistras sugebėjo suteikti joms didingumo. Kunigaikščiai vaizduojami raiti, pėsti, su visa apranga, karūnomis ir kitais valdžios simboliais.

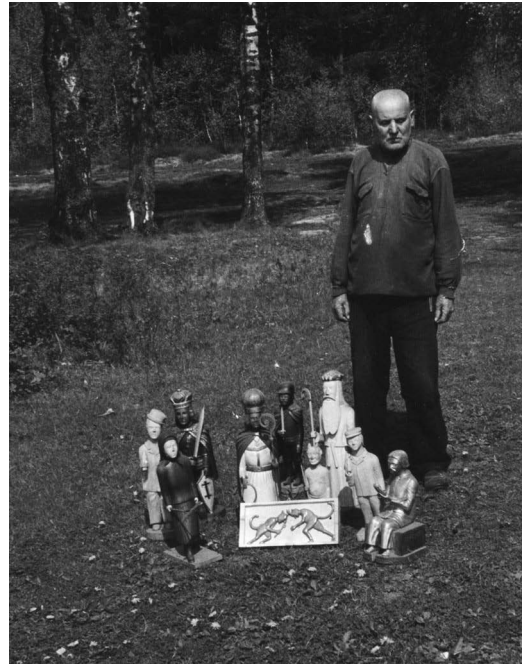
Velnių ir raganų muziejaus kolekcijoje yra 19. Velnius J. Vizbaras vaizduoja įvairiai: velnias su šakėmis, velnias su sparnais, velnias su ūsais, velnias su gyvate, ant arklio jojantis velnias ir pan. Vienu veidai ramūs, malonios išvaizdos, o kiti iššiepę baisius nasrus, perkreiptais veidais.

Kitose dviejose grupėse yra po keletą drožinių. Iš kolekcijos matyti, kad jis buvo abejingas sakralinei temai. Tam, matyt, įtakos turėjo jo laisvamaniškos pažiūros. Muziejuje esančioje jo kūrinių kolekcijoje yra tik vienas kryžius su Nukryžiuotuoju.

Liaudies menininko skulptūros yra natūralios spalvos ir dažytos. Jam pačiam labiau patiko dažytos, o pas jį atvykdamę muziejininkai, liaudies meistrai patardavo palikti natūralų, nedažytą medį. Kolekcijoje daugiau dažytų skulptūrų. Mėgstamiausios jo spalvos: ruda, žalia, raudona, mėlyna. Skulptūros „Medkirtys“, „Audėja“, „Kanklininkas“, „Velnias“, „Mindaugas“, „Bernas su merga“, „Urėdninkas ir klebonas“ ir kt. padengtos vienos spalvos dažais. Dalis skulptūrų yra įvairesnio kolorito – veidai paliekami natūralaus medžio arba nudažomi baltai, o figūros drabužiai dažomi viena arba dviem spalvomis. Išpūdingiausiai nudažytos kunigaikščių skulptūros: baltas veidas, tamsiai raudonos ar baltos spalvos apsiaustas, ornamentu papuošta karūna (žr. spalvotą lanką p. 632).

Menotyrininkė Alė Počiulpaitė taip apibūdina J. Vizbaro kūrybą:

„Skulptūros statiškos, pilnos rimties, sukaup-
tumo, siekimo teigti kažką svarbaus ir reikš-

J. Vizbaras su savo drožiniais. Stasio Daunio nuotr. 1965 m.

⁸ Liaudies meistrai, RKM archyvas, b. 17, p. 9.

mingo. Skulptūrų veidai ramūs, kiek suplokštinti, dažniausiai, kaip ir visa figūra, lygūs, nugludinti, retkarčiais pagyvinti raukšlėmis. J. Vizbaro žmonės žvelgia tiesiai, tarsi išžiūrėdami į tolumą ir į save. Vaizduodamas ypač pakilią nuotaiką, meistras savo herojaus žvilgsnį nukreipia į viršų. Veidai neindividualizuoti, nors pastangos kurti individualų portretą gana ryškios.”⁹

Rokiškio krašto muziejuje esanti J. Vizbaro drožinių kolekcija leidžia teigti, kad meistras per visą savo kūrybos laikotarpį išlaikė tą pačią drožybos manierą.

Jonas Vizbaras mirė 1976 m., palaidotas Kavolių kaimo kapinėse. Jo gimtojo namo jau nėra, ten tik auga medžiai.

⁹ Počiulpaitė A. Jonas Vizbaras..., p. 42.

Apie mokytoją Joną Siminonį

Violeta Aleknienė

Prieš dešimt metų rugsėjo 1-ąją, pasukusi į senąjį Šetekšnų kelią, sustojau prie buvusio Panemunėlio geležinkelio stoties mokyklos pastato. Žinojau, kad ši mokykla buvo pastatyta ir apšodinta medžiais mokytojo Jono Siminonio ir ministro pirmininko Juozo Tūbelio iniciatyva.

Mokytojo Jono Siminonio žmona Veronika gyvena pas dukrą Joaną Tunaitienę (Siminonytę). Ypač gražiai sutvarkytame, prie Šetekšnės upės išsidėsčiusiame vienkiemyje gyveno Joanos vyro Antano Tunaičio tėvai, o dabar čia šeimininkauja sūnus su šeima. Tačiau šių namų siela – be galo talentinga, darbšti, nuoširdi mokytojo žmona Veronika Siminonienė.

Mokytojo Jono Siminonio artimieji sugebėjo išsaugoti ne tik atminimą, bet ir brangias Tunaičių ir Siminonių šeimų relikvijas. Veronika Siminonienė parodė išlikusius savo vyro dokumentus, rankraščius, nuotraukas ir net rašomąjį stalą.

J. Siminonis gimė 1903 m. spalio 19 d. Pándėlio valsčiuje, Spiėgų kaime. Tėvai buvo vidutiniai valstiečiai, turėjo 7 ha žemės. Jonas 1923 m. baigė Kúpiškio gimnaziją ir 1925 m. Skápiškyje veikusius mokytojų kursus. Pirmoji darbo vieta – nuošalus Panemunėlio valsčiaus Klišių kaimas. Mokykla buvo išikūrusi Vaštakos trobos antrame gale. Buvęs mokinys Juozas Strumskys prisimena pirmojo savo mokytojo darbo metus:

„1925 m. rugsėjo 1-ąją dieną mokytojas mus su mamomis susodino į medinius suolus. Visi bijojome net sukrebždėti. Pasisveikinęs mokytojas liepė padainuoti V. Kudirkos „Tautišką giesmę“. Vyresniųjų klasių mokiniai ją labai gražiai giedojo mokytojui grojant smuiku. Per muzikos pamokas visas dainas dainuodavome skambant smuiko muzikai“¹.

Mokytojas Jonas Siminonis buvo griežtas ir reiklus, nemėgo melagių, pasipūtėlių. Nėra pakėlęs liniuotės ir sudavęs kuriam nors mokiniui per delną. Buvęs mokinys Juozas Strumskys sakė, kad nė vienas nepadarytas namų darbas nepraslysdavo pro jo akis – juos reikėdavo atlikti pasibaigus pamokoms.

Kiekvieną pamoką mokytojas vedavo gerai pasiruošęs, mintys būdavo sukauptos tik į dalyką ir mokinių dėmesį. Ypač reikėdavo mokiniams būti atidiems per istorijos ir geografijos pamokas:

„Mėgdavome net išsižioję klausytis jo sodraus ir gražaus balso. Po pasakojimo pri-

Jonas Siminonis, apie 1920 m.

¹ Strumskys J. Prisiminimai, 2000, Rokiškio krašto muziejus (toliau – RKM), b. 91, l. 18.

Mokytojas J. Siminonis su mokiniais prie Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės pradžios mokyklos

Klišių, Martiniškių, Roblių, Panemunėlio miestelio ir Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės pradžios mokyklų mokiniai prie Moškėnų piliakalnio. 1926 m.

valėdavome atsakyti į klausimus, istorines, geografines vietas parodyti žemėlapyje².

Jonas Siminonis kaip laikrodinis nuo pusės devynių laukdavo pradinukų prie klasės durų: „Susitikę jį net didžiausi neklaužados pakeldavo kepurę“³.

Klasė – nedidelė: penki maži langeliai, uždengti balto perkelio užuolaidomis, dvi eilės medinių suolų, mokytojo stalas, kėdė, stovas, pakrypusi lenta, žibalinė lempa. Už klasės sienos nedideliame kambarėlyje gyveno mokytojas. Didžiąją dalį kambario užėmė knygų lentynos:

„Ketvirto skyriaus mokiniams jau duodavo paskaityti knygų. Tokia laimė teko ir man. Knygų mano mokytojas važiuodavo pirkti į Rōkiškį. Į apskrities centrą jį nuveždavo pasiturinčių ūkininkų samdiniai“⁴.

J. Siminonis buvo tarpukario nepriklausomos Lietuvos vaikas. Šio laikotarpio žmonės atvira širdimi mylėjo tėvynę, be jokio apsimetinėjimo švėsdavo tautos šventes. J. Siminonio rūpesčiu kiekvienų metų rugsėjo mėnesį mažiukai Klišių pradinės mokyklos mokiniai paminėdavo Vasario 16-ąją – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo šventę, Motinos, Tėvo dienas. Po kiekvieno susibūrimo pradinukai kartu su mokytoju žaisdavo žaidimus, eidavo ratelius prie mokyklos kieme augančio didelio žilvičio.

Moškėnų piliakalnis – šių apylinkių pasididžiavimas ir beveik visų pradžios mokyklų mokinių lankoma vieta.

„1926 metų pavasarį su tėvais buvome nuvykę prie Moškėnų piliakalnio. Čia susitikome su Martiniškėnų, Roblių, Panemunėlio pradžios mokyklų mokiniais. Mokytojas visiems papasakojo apie gamtos paminklą. Po jo pasakojimo tie, kurie atsakė į pateiktus klausimus, gavo rieškučius saldainių. Pietavome, žaidėme žaidimus, dainavome dainas, vienas kitą ridenome nuo aukšto kalno“⁵.

Tarpukario metu mažoms kaimų mokykloms malkų pristatydavo tėvai. Jas reikėdavo ir sutvarkyti. Trečio ir ketvirto skyriaus berniukai kiekvieną dieną padėdavo jų atnešti į klasę, rudenį sukrauti prie klėties.

Šetėkšnų kaimo vaikai, eidami į mokyklą, turėdavo pereiti geležinkelį.

„Mus, išdykėlius, viliodavo Sālagalio kaimo bala ir geležinkelio šlaitai. Ne vieną rytą teko užsižaisti ir pavėluoti į pamokas. Mokytojas to dovanoti negalėjo. Pasakė tėvams. Man tėvelis pirmą kartą gyvenime davė beržinės košės.“

Jos gavo Peldžių Stasys, Starkonies Jonas ir kiti kaimo vaikai. Tėvo žodžiai mane lydi iki šios dienos: „Varliai, iš jaunų dienų mokykitės vertinti darbą, laiką ir pastangas jumis besirūpinančių žmonių“⁶.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

Dirbant Klišių pradžios mokykloje, gimdydama mirė mokytojo žmona ir sūnelis. Vykdamas pradžios mokyklų tinklo pertvarkymo nuostatus, nuo 1930 m. spalio 1 d. J. Siminonis buvo nukeltas į Panemunėlio stoties pradžios mokyklą ir „Švietimo ministerijos 1930 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 1266 jam pripažintas pradžios mokyklos mokytojo cenzas ir vardas“⁷. Nuo 1930 iki 1936 metų vadovavo šiai mokyklai. Dėl neaiškių priežasčių „1936 m. rugpjūčio 26 d. atleistas iš vedėjo pareigų“⁸.

Panemunėlio pradžios mokykloje Nr. 2 vadovavo šaulių kuopai ir jaunųjų ūkininkų būreliui. Buvusi mokinė Danutė Vinkšnelienė (Jurgelionytė) prisimena:

„Aš lankiau jo vadovaujamą jaunųjų ūkininkų būrelį. Kartu su mokytoju sodinome mokyklos sodą, miestelio skverelį, tvarkydavome aplinką, sodindavome gėles. Labiausiai laukdavome mokytojo draugo ministro pirmininko J. Tūbelio. Jis mums pasakodavo apie žemės ūkio reformas, kooperatyvų kūrimąsi, naujausius pasiekimus žemės ūkyje. Su mokytoju aplankydavome Panemunėlio valsčiaus kaimuose gyvenančius ūkininkus. Gražiausiai savo ūkį tvarkė Bajoriškių kaimo dvarininkas Antanas Vienažinskis“⁹.

Mokytojas rūpinosi naujos Panemunėlio pradžios mokyklos pastato statyba. Kol nebuvo naujo pastato, savo namuose jis įsteigė tris klases.

„Pastačius mokyklą J. Tūbelis davė 100 litų mokyklos vedėjui Varneckui, kad vaikams nupirktų saldainių. Be to, mano vyras savo bičiulį aplankydavo Kaune. Vasaros metu, susikvietęs būrelio narius, daug laiko praleisdavo ministro pirmininko tėviškėje Augustinavoje“¹⁰.

Dalį laisvo laiko mokytojas su savo auklėtiniais praleisdavo asmeninėje bibliotekoje. Lentynose puikavosi enciklopedijos, pasaulio ir lietuvių klasikų kūriniai, žurnalai ir laikraščiai. Bibliotekoje su jaunaisiais ūkininkais jis kalbėdavo įvairiomis temomis.

J. Siminonis ir jo sesuo Onutė su mokiniais: Zose Jankauskaite, Jurgiu Vilimu, Jadvyga Jankauskaite ir Aldona Stočkute. 1932 m.

⁷ J. Siminonio asmens byla (asmeninis V. Siminonienės archyvas), l. 4.

⁸ Ten pat.

⁹ Vinkšnelienė (Jurgelionytė) D. Prisiminimai, 1999, RKM, b. 91, l. 19.

¹⁰ Siminonienė V. Prisiminimai, 1999, RKM, b. 91, p. 20.

Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės inteligentai (iš kairės): K. Prakopavičius, J. Siminonis, Stasė Valavičiūtė, Marcelinas Neniškis, 1936 m.

„Kartą visi drauge nutarėme, kad reikia vasaros metu atlikti kažką praktiškai. Sugalvojau išvesti naują miežių sėklą. Darbas rezultatų nedavė. Už pusę maišo sugadintų grūdų tėvas norėjo net kailį karšti“¹¹, – bendraudama su teksto autore pasakojo Danutė Vinkšnelienė (Jurgelionytė).

Karo metus J. Siminonis praleido Panemunėlyje. Buvo priverstas sudeginti archyvą, nes „liaudies gynėjai“ ne kartą darė kratą jo namuose. Argi laisvas Lietuvos mokytojas galėjo sovietiniais metais mokyti vaikus?! Turbūt ne?! Kelis kartus pokalbiai vyko su Rokiškio apskrities Vykdomojo komiteto Liaudies švietimo skyriaus vedėju. J. Siminonis, gerai suvokdamas esamą padėtį, pats atsisakė mokytojo pareigų. Jo asmens byloje yra toks įrašas: „Švietimo skyriaus vedėjo 1944 m. rugpjūčio 28 d. įsakymu Nr. 10, kaipo susipratusį, jam pačiam prašant iš mokytojo pareigų atleistas nuo š/m. rugsėjo 1 d.“¹² Už žodžio „susipratusį“ slypi reiklaus, protingo mokytojo išniekintas darbas, kurį jis paaukėjo dėl jaunų žmonių.

Pokaris buvo sunkesnis už karo metus. Teko slapstytis, bet likimas lėmė būti neišvežtam. Nuo 1945 m. rugsėjo 1 d. dirbo Biržų „Aušros“ pradinėje mokykloje ir to paties rajono mokyklų inspektoriumi. 1947 m. paskiriamas Kuprėlišio valsčiaus švietimo skyriaus vedėju. Čia jis sutiko tolesnio savo gyvenimo brangiausią žmogų – žmoną Veroniką. Čia jie sukūrė šeimą. Panaikinus Kuprėlišio valsčių, mokytojo darbą teko pakeisti į buhalterio profesiją. Su šeima vienus metus praleido Kupiškio rajono Jutkonių kaime. Žmona Veronika Siminonienė teigė:

„Vyro nepamiršo studijų draugas J. Buckus. Tuo metu jo draugas dirbo Utenos švietimo skyriaus vedėju. Su vyru išvykome gyventi į Vyžuonėlės. Čia jis vėl pradėjo dirbti šio kaimo pradinėje mokykloje. Vyžuonėlėse gimė dukros Bronė ir Joana. Norėjome sugrįžti į Panemunėlį, nes ten buvo Jono darbo ir brandaus gyvenimo pradžia“¹³.

Į Panemunėlį Siminonių šeima sugrįžo 1952 m. Čia pasaulį išvydo sūnus

¹¹Vinkšnelienė (Jurgelionytė) D. Prisiminimai, RKM, b. 91, p. 19.

¹²J. Siminonio asmens byla (asmeninis V. Siminonienės archyvas), l. 4.

¹³Ten pat, l. 20.

Mokytojas J. Siminonis (sėdi pirmas iš kairės) su Vyžuonėlių pradžios mokyklos mokiniais

Algimantas. Panemunėlyje darbo negavo dėl vieno žmogaus ir valdžios nusistatymo. Kiekvienų metų rugsėjo 1-ąją sutikdavo stovėdamas prie lango. Ką tada išgyveno mokytojo Jono širdis, niekas nežinojo. Mokyklą primindavo savi vaikai. Persikėlęs į Panemunėlį jis turėjo tikslą – čia užauginti savus vaikus. Gyventi buvo kur, nes Panemunėlio geležinkelio stotyje buvo likę 1931–1935 m. statyti savi namai.

Visą gyvenimą mokytojas nesiskyrė su knygomis, smuiku, kontrabosu ir rašomuoju stalu. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais grojo šetekšnų kaimo kapeloje. Vakaris mėgo griežti smuiku V. Kudirkos „Tautišką giesmę“. Sulaukdavo atbėgusių iš mokyklos vaikų, kurie jį pasveikindavo su rugsėjo 1-ąja ir Mokytojų diena. Apkabinęs vaikus pravirkdavo kaip mažas vaikas. Visą gyvenimą žavėjosi savo parapijos šviesuoliu J. Katele. Jo atminimui parašė eilėraštį „Nemunėlio žvaigždė“.

J. Siminonis savo namuose. 1982 m.

J. Siminonio šeima artimai bendravo su mokytojų Pakštų ir Petkevičių šeimomis. Žmogus gyveno ramiai, niekam neatskleisdamas savo išgyvenimų, labai mylėdamas savus ir svetimus vaikus.

Žmona Veronika, prisiminusi kartu su vyru praleistus metus, sakė:

„Savo vyro tvirtą petį jaučiau kiekvieną dieną. Jo išmintis buvo tokia didelė ir paprasta. Ją sugebėjo palikti ir savųjų vaikų širdyse“¹⁴.

Mokytojas J. Siminonis mirė 1986 m. vasario 1 d., palaidotas Panevėžio miesto senosiose kapinėse.

Užaugę vaikai sukūrė šeimas, sulaukė vaikų, o močiutė Veronika – net provaikaičių. Tėvo, senelio, prosenelio perduota išmintimi, parodytomis dvasinėmis vertybėmis grindžiamas šios giminės kartų gyvenimas.

Atsisveikindama su V. Siminoniene palinkėjau jai į audžiamus kilimus įauti savo vaikų, vaikaičių, provaikaičių gyvenimo vertybes, svajones ir brangų vyro atminimą.

¹⁴Ten pat.

Architektas Jonas Kriukelis

Violeta Alekniėnė

Jonas Kriukelis gimė 1927 m. gruodžio 21 d. Rėkiškio r. Panemunėlio seniūnijoje, Roblių kaime.

Jono tėvas Tomas Kriukelis buvo užkuryš, vedęs turtingo Roblių sodžiaus ūkininko Kepalo dukrą Uršulę. Jaunieji Kriukeliai paveldėjo 44 ha žemės. Tomo ir Uršulės Kriukelių šeimoje gimė 17 vaikų, o užaugo 7. Vyriausias buvo Antanas (gim. 1910), antrasis Benediktas (gim. 1911), trečiasis Pranas (gim. 1919), ketvirtasis Jonas (gim. 1927), Kazys. Tarp penkių brolių augo dvi dukros: Teresė (gim. 1912) ir Onutė (gim. 1921). Tomas Kriukelis rūpinosi, kad vaikai baigtų mokslus. Visi vaikai, baigę Roblių pradinę mokyklą, toliau mokėsi įvairiose mokyklose.

Jonas buvo jauniausias vaikas šeimoje, jis mokėsi Kamajū mokykloje. Smulkutis, šviesiaplaukis berniukas, nuo pat vaikystės prisirišęs prie knygų, išstis valandas piešdavo, mėgdavo braidyti Šetekšnės upės pakrantėmis. Kaimynai ir pats tėvas sakydavęs, kad jo Jonas kitoks negu kiti vaikai. Augdamas darnioje, knygą mėgstančioje šeimoje Jonas anksti suprato savo pašaukimą, gal dar vaikystėje, bėgįojant po Roblių kaimą, gimė svajonė iš naujo sukurti jo architektūrinį planą. Ši svajonė išsipildė tapus garsiu architektu.

Jonas Roblių kaimą buvo išvaikščiojęs skersai ir išilgai. Jis suspėjo padaryti kiekvienos Roblių sodybos brėžinius, skaidres. Roblių kaimo planai yra Lietuvos istorijos institute. „Po Jono mirties nespėjome jų paimti“, – pasakojo brolis Benediktas.

Baigęs Rėkiškio J. Tumo-Vaižganto gimnaziją, Jonas Kriukelis 1945 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, Statybos fakulteto Architektūros skyrių. Studijų metais kūrė įvairius projektus, domėjosi Lietuvos istorija, liaudies menu, labai gerai mokėsi. Nusivylęs pirmąją meilę, nelabai domėjosi moterimis. Su savo gimnazijos laikų mergaite dviračiais buvo apkeliavęs visą Lietuvą. „Brolis jos ilgėjosi iki pat mirties. Jonas vieną kartą buvo prasitaręs, kad jai nepatiko mažo ūgio gimnazistas“, – pasakojo brolis Benediktas. Kiekvieną vasarą Jonas praleisdavo gimtinėje. Tėviškėje kartu su broliais perstatė tėvo namus. Su dideliu popieriaus lapu, pieštuku ir skriestuvu jį galėdavai valandų valandas matyti dirbantį antrame trobos gale.

1951 m., turėdamas Kauno politechnikos instituto diplomą, Jonas Kriukelis pradėjo dirbti Lietuvos mokslų akademijoje jaunesniuoju moksliniu bendradarbiu.

Darbštus, gabus, nesavanaudiškas, švelnaus būdo jaunas architektas 13 metų išdirbo Miestų statybos projektavimo institute vyresniuoju architektu. Per tą laiką dirbo autorių kolektyve projektuojant Sporto rūmus Vilniuje, už kurios Jonui 1973 m. buvo paskirta Valstybinė premija. Jonas Kriukelis yra Valstybinio banko administracinio pastato Vilniuje, Vilniaus pedagoginio instituto suplanavimo ir daugelio kitų projektų autorius.

Nuo 1972 metų iki pat mirties Jonas buvo vyriausiasis specialistas Paminklų konservavimo institute. Jam vadovaujant rekonstruotas Vilniaus universiteto Lituanistikos centras, Kurčiųjų draugijos centro tarybos pastatai. Paskutinis projektas – Universiteto Baltoji salė su bokštu. Rekonstruojant Baltosios salės bokštą, Jonas savo kolegoms susirinkime karštai įrodinėjo, kad nereikia nieko keisti. Jo širdis neišlaikė,

Architekto J. Kriukelio tėvai Uršulė ir Tomas Kriukeliai

Broliai Kriukeliai (iš kairės): būsimasis architektas Jonas, Antanas, Pranas, Benediktas, Kazys

kai buvo uždengta viena arka. Po smarkaus ginčo jis gatvėje krito negyvas. Dirbant kūrybinį darbą jam tekdavo dažnai susidurti akis į akį su nepelnytos garbės troškimo ir karjerizmo siautuliu. Dažnai jo mintys būdavo atmetamos, neretai lydėdavo nesėkmė. Tačiau talentingas, be galo daug iš savęs reikalavęs, mylėjęs Tėvynę, jos liaudies meną ir architektūrą, Jonas liko didžiu ir nepamirštamam žmogumi.

Architekto brolis Benediktas, baigdamas pasakojimą, sakė, kad per giliai į širdį įstrigusios nuoskaudos, dažnas rūkymas, iki 12 valandų darbo laikas baigėsi gedulingos muzikos akordu ir prie šalto kapo duobės susirinkusių giminių, draugų ir artimųjų tyliu gilaus liūdesio atodūsiu 1985 metų sausio 13 dieną Kamajų miestelio kapinėse.

Mokytojas ir poetas Danas Kairys

Violeta Alekniėnė

Pirmą kartą savo būsimą mokytoją Daną Kairį pamačiau būdama dar pradinukė – 1964 m. rugsėjo 1 d. Turbūt tuomet daugelis mokinių, mokytojų, tėvų šiltu, netikėtu žvilgsniu žvelgė į jauną, aukštą, tamsiaplaukį, nuoširdžios šypsenos būsimą lietuvių kalbos ir literatūros mokytoją. Nors ir nauja aplinka, bet žmogaus talentai greitai pastebimi. Rugsėjo 1 dieną kolegos jau žinojo, kad naujasis mokytojas yra puikus sportininkas, artistas, eilių kūrėjas.

Ar tada būsimo Rōkiškio krašto poetas jautė, kad mažoje Panemunėlio aštuonmetėje mokykloje teks praleisti didžiąją dalį pedagoginio gyvenimo metų?

Sovietiniais metais į atokius užkampius atvykusiems mokytojams tekdavo nuomotis būstą. Jauną pedagogą priėmė gyventi Klementina Jurgelionienė. Namukas nedidelis, apmuštas juodu toliumi, stovėjo prie senojo miestelio kelio visai netoli mokyklos.

Savaitgaliais mokytojas D. Kairys vykdavo į tėviškę. Jis gimė gamtos grožiu apdovanotame Ažūsienių kaime 1938 m. gruodžio 6 d. Mokytojo gimtasis kaimas yra netoli Žiobiškio miestelio, todėl jis ir mokėsi Žiobiškio septynmetėje mokykloje. Ją baigęs, išvyko į Kazliškį. Tuo laikotarpiu Kazliškyje keletą metų veikė vidurinė mokykla. Kazliškio vidurinę mokyklą D. Kairys baigė 1958 m. Tų pačių metų rugsėjo 1-ąją jis tapo Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto studentu. Gabus studentas aukštojoje mokykloje įsijungė į literatūrą būrelio veiklą, kurio vadovu buvo A. Sprindis. Poetiškai sielai prasiveržti reikėjo laiko.

Igimto talento tarp keturių sienų neuždarysi. Kuriančio žmogaus vidinį pasaulį visais metų laikais virpino pušynais, kalneliais, giraitėmis besipuošiantis Žiobiškio ir Kazliškio kraštas. „Poezija, – anot paties autoriaus, – tai skambantis, ošiantis, šlamantis Kazliškio šilas, kvepiantis Žiobiškio laukų vėjas ir meilė“¹. Tikiu, kad jo poezijai turėjo įtaką ir Panemunėlio aštuonmetės mokyklos aplinka: senoji kunigo Jono Katelės bendraminčių sodinta liepų alėja, šviesuolio meile gimtajai kalbai sušildyta klebonija, Nemunėlio upelio tėkmė, į dangų besistiebiani raudonų plytų Šv. Juozapo Globėjo bažnyčia, buvusių kolegų sukurta jauki, šilta, draugiška pedagoginio darbo aplinka.

D. Kairiui teko dėstyti ne tik gimtąją kalbą. Jis puikiai perteikdavo geografijos, kūno kultūros dalykų žinias, gebėjimus, įgūdžius. Pamokos metu net koridoriuje galėdavai išgirsti sodrų jo balsą. Išsamiai, dalykiškai perteikta Žemaitės, J. Biliūno, Tumo-Vaižganto ir kitų lietuvių klasikų kūryba, išmokyti rašyti pirmieji literatūriniai rašinėliai paskatino daugelį mokinių pasirinkti humanitarinės krypties profesijas.

Per kūno kultūros pamokas mokytojas stebėjo kiekvieną žaidimo ar pratimo judesį, pakeldavo balsą, kai tingėdavome žaisti ar kur nors nosisukdavome į šalį. Šaltomis žiemos dienomis kartu su mokytoju slidėmis čiuoždavome nuo Nemunėlio upės šlaitų, vadinamojo Kapų kalno, Čižako skardžiaus. Privaloma būdavo laiku įveikti trasą, kurią pats su stipresniais berniukais pračiuoždavo ant užšalusios pelkės. Beveik kiekviename mokyklos ren-

ginyje deklamuodavome D. Kairio su-

¹ Kairys D. *Prie Nemunėlio*, 2008, nr. 2 (21), p. 27.

Mokytojas D. Kairys su auklėtiniais aštuntokais. Panemunėlio aštuonmetė mokykla. 1966 m.

daigininkai, prastai besimokantys, iš mokyklos išlydėti aštuntos klasės mokiniai. Išpūdingi išleistuvių vakarai, kurių scenarijus jis ruošdavo su klasės auklėtojais, virkdė visų širdis.

„Taigi mokytojavo ir visą laiką rašė eiles, taip sakant sau, nesigirdamas, poetu nesiskelbdamas, viešajame literatūriniame gyvenime nedalyvaudamas. Tai lėmė nepaprastas jo būdo kuklumas“².

Dirbdamas Panemunėlyje mokytojas sukūrė šeimą. Birutei ir Danui Kairiams gimė sūnus Darius. Mokytojas su žmona Birute turėjo didelę biblioteką. Daug skaitė, ruošdavosi pamokoms, įkvėpimo akimirksniams atėjus rašė eiles. Nerašyti jis negalėjo, nes talentas buvo stipresnis už viską. *„Ir visą gyvenimą – draugystė su mylimiausia poezijos mūza“³*. Retkarčiais jo eilėraščiai būdavo spausdinami Rokiškio rajono laikraštyje. Kaip relikviją ir aš saugau B. ir D. Kairių gimtadienio proga padovanotą knygą „Lietuvos rašytojai“.

Tik pabaigusi mokslus, prisilietusi prie istorinių ir literatūrinių temų, supratau, kad mano širdyje susiformavęs bendravimas su mokytoju jau buvo seniai prasidėjęs.

Mokytojas kalbinamas ne iš karto įsijungia į pokalbį. Jis daugiau mėgsta klausytis pašnekovo. Tik idėmiai išklauses kitą žmogų, pasako savo nuomonę. Daugelyje bendravimo situacijų išlieka ramus, mažai atsiveria. Dano Kairio literatūriniai gabumai netrukdė bendrauti su Panemunėlio miestelio žmonėmis. Ypač jis buvo ir yra laukiamas buvusių savo kolegų šeimose. Dažnai lankydavosi ir mano tėvėlių namuose. Po motinos mirties pasakyti žo-

² Rybelis A. Poezija iš vėjo ir tylos, *Su vėju už parankės*, 2011, p. 2.

³ Rybelis A. Dano Kairio egzistencinė gamtos lyrika, *Prie Nemunėlio*, 2007, nr. 2 (19), p. 44.

džiai: „Kokia netikėta ir beprasmiška jos mirtis. Kaip mums dabar Liuda buvo reikalinga“, atskleidė jo požiūrį į buvusią kolegę ir sušildė mano širdį.

1970 m. dėl šeiminių aplinkybių D. Kairys išvyko į Utenės rajoną, Daugailių miestelį. Tai nebuvo jo kraštas. Dirbdamas Daugailių pradinėje mokykloje su Panemunėlyje dirbančiais kolegomis mokytojas palaikė artimus ryšius.

Likimas 1982 m. jį vėl grąžino į pirmąją darbovietę. Tada mano, kaip buvusios mokinės ir mokytojos, bendravimas su juo tapo visai kitoks. Mes visada turėdavome apie daug ką padiskutuoti. Visada pritardavo mano nuomonei, skatindavo rinkti ir kaupti medžiagą apie Panemunėlį. Negailėjo mokytojas laiko savo eilėmis apdainuoti kunigo Jono Katelės nuveiktus darbus. A. Rybelis rašo, kad „D. Kairio poetinis talentas išryškėjo sulaukus solidaus amžiaus“⁴. Aš šiai nuomonei nenoriu pritarti. Kūrė jis nuo pat jaunystės Jesenino poezijos įkvėptas eiles, tačiau jų neskelbė. Metams bėgant brendo vidinis mokytojo pasaulis. Aš buvau iš tų žmonių, kurie žinojo, kad ilgametis lietuvių kalbos mokytojas ruošiasi išleisti pirmąją savo knygą. Kolegos jau senokai jį skatino tai padaryti.

Tik esant šiltai ir draugiškai atmosferai mokytojų kambaryje Danas lyrišku, šiek tiek pakimusiū balsu „surėždavo posmą“. Taip sakydavo kolegos. Jis parengė puikų laikraštuką „Nemunėlio žvaigždė“, kuris buvo skirtas Panemunėlio pagrindinei mokyklai kun. Jono Katelės vardo suteikimo proga.

1997 metų pabaigoje poezijos mylėtojai sulaukė pirmojo poezijos rinkinio „Žvaigždė sulos sąsotyje“. Rokiškio rajono savivaldybės kultūros tarnybos vadovas Petras Blaževičius buvo teisus, dar prieš knygos pristatymą pasakęs, kad „tai, mano manymu, geriausias šių laikų poetas Rokiškio krašte“⁵. Šiai minčiai turėtų pritarti poeta pažįstantys ir jo poeziją skaitantys žmonės.

Pirmosios poezijos knygos „Žvaigždė sulos sąsotyje“ pristatymas įvyko 1997 metų spalio mėnesį Rokiškio rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje. Į rinkinį D. Kairys sudėjo pačius mieliausius per 30 metų sukurtus eilėraščius.

„Labai reikalinga, labai laukta ir kartu šiek tiek graudi poezija, pripildyta jausmų, emocijų, per kurias matai tikrąjį Kairį“, – taip apie poetą kalbėjo Vida Papaurėlienė⁶.

Man pavyko išsaugoti tuo metu Obėlių internate dirbusio direktoriaus pavaduotojo Antano Žilinsko sveikinimą:

„Gerb. Danai, neturėjau laimės pasveikinti Tave tą paminėtą dieną – ketvirtadienį. Tačiau ir tas neilgas minutes, kurias praleidau klausydamas Tavo žodžio, menu lietui barbenant į šaltą rudens langą.

Sveikinu, Danai, su pirmąja knyga. Tavo žodžiai byloja, kad kūrybinės ugnies turi nemažai, ir ne už kalnų tikiuos sulaukti kitos knygos.

Dėkoju Tau už tikrą ir nuoširdų žodį, kurio tavvyje ir dvasioje jauti tikrą kūrėją. Su geriausiais linkėjimais spaudžiu dešinę“⁷.

⁴ Ten pat, p. 44.

⁵ Blaževičius P. *Gimtas Rokiškis*, 1997, spalio 22, nr. 163, p. 3.

⁶ Milaknienė R. Šiek tiek graudi, bet labai laukta, *Gimtas Rokiškis*, 1997, spalio 22, nr. 163.

⁷ Žilinskas A. *Sveikinimas D. Kairiui*. Obeliai, 1997 10 21.

Jo bendramintis prie sveikinimo pridėjo draugui sukurtas eiles.

2001 m. uždarius Panemunėlio Jo-
no Katelės pradinę mokyklą, D. Kairys
išvyko dirbti į savo mėgstamiausio po-
eto P. Širvio mylimą vietovę – Aleksan-
dravėlę. Kelerius metus mane persekiojo
nematomos minties šešėlis, kaip mūsų
Danukas gali dirbti kitoje Rokiškio rajo-
no mokykloje – Aleksandravėlyje. P. Širvio
pagrindinėje mokykloje D. Kairys dėstė
lietuvių kalbą. Mano mokytojas savo ži-
nias ir meilę vaikams vienodai dalijo dirb-
damas visose trijose mokyklose, niekur
kitoks nebuvo.

A. Žilinsko linkėjimai išsipildė
2006 metų rudenį. „Poezijos pavasarė-
lio“ laureatas D. Kairys išleido antrąją
poezijos knygą „Vėjas alėjoje“. Kalbin-
tas laikraščio „Gimtas Rokiškis“ žur-
nalistės Dalios Zibolienės, poetas teigė „ei-
lėraščiuose palietęs tris temas – gamtos ir
žmogaus, Dievo ir žmogaus bei žmogaus tarp
žmonių“⁸. Knygos pavadinimas susietas

su vėju, nes jo amžinybė paliečia kiekvieną žmogaus gyvenimo dieną. Pasak knygos
autorius, antroji poezijos rinktinė išėjo užbaigus vieną kūrybos dalį. „Mano eilėraščiai –
vaizdų ir judėjimo poezija, kurioje slypi daug baladės elementų. Jei ateityje kursiu, tikrai jau
kitaip“⁹. Jo eilės paliečia kiekvieno žmogaus sielą, nes yra lengvai surimuotos, jose
susipina meilės, gimtinės, gamtos motyvai. D. Kairio eiles bandė dainuoti kolegos
mokytojai iš Aleksandravėlės. Jo posmams tikrai lemta tapti liaudies dainomis.

Už šią knygą mokytojas poetas dėkingas savo gyvenimo draugei Aldonai Kriu-
kelienei. „Ji – mano mūza. Vargu ar be jos būtų gimusi ir ši knyga“, – sakė poetas¹⁰.
Visas gautas gėles per knygos pristatymą jis įteikė gyvenimo draugei.

Trečiąją poezijos rinkinį „Su vėju už parankės“ D. Kairys parengė paragin-
tas kurso draugų. Čia sudėta pastarųjų metų poezija. „Palyginti su pirmaisiais
dviem rinkiniais, jis vis dėlto kitoks, nors daugeliu motyvų ir panašus“¹¹, – teigia
Antanas Rybelis. Kritikas, analizuodamas D. Kairio eiles, pastebi, kad gražiai
surimuotus posmus čia ima keisti bal-
tosios eilės, bet eilėse poetas „lieka išti-
kimas savo pamėgtiems motyvams ir išpū-
džiams – vėjui, vakarui, nakties tylai,
mėnesienos šviesai, žvaigždėtam dangaus
skliautui“¹². Vėjas stūgauja abiejuose
D. Kairio poezijos rinkiniuose. O gal
ir neatsitiktinai?

Danas ir Birutė Kairiai. 1968 06 17

⁸ Zibolienė D. D. Kairio „Vėjas alėjoje“, *Gimtas Rokiškis*, 2006, lapkr. 18, nr. 175, p. 5.

⁹ *Ten pat*.

¹⁰ Zdanevičienė R. Už savo naują knygą poetas dėkojo gyvenimo draugei, *Krašto žinios*, 2006, gruodžio 21, nr. 283 (3967), p. 8.

¹¹ Rybelis A. Poezija iš vėjo ir tylos, *Su vėju už parankės*, 2011, p. 4.

¹² *Ten pat*, p. 5.

*D. Kairys Rokiškio
J. Keliuočio viešojoje
bibliotekoje*

Žiobiškio ir Kazliškio šilai nuo vėjo užė vaikystėje, jaunystę džiugino ir virkdė Panemunėlio miestelio šimtamečiuose medžiuose įsisukęs vėjas, o vėliau P. Širvio apdainuoti Aleksandravėlės beržų miškeliai ant aukštų kalnų šakomis dainavo vėjo dainas. O dabar į Dano širdį vėją atpučia Rokiškio dvaro parko medžiai.

To nepastebėti negali viskam jautri poeto, mano mokytojo širdis. Taigi ėjo ir eina poetas savo gyvenimo keliu, o vėjas atneša naują mintį... 2008 m. atšventęs savo 70-metį poetas nejaučia metų naštos. Tikėsimės, kad D. Kairio poeziją skaitysime kitose knygose.

Mielas mokytojau, Jūs esate be galo kuklus žmogus. Knygas leidžiate už savo pinigus. Manau, kad šis žmogus turėtų sulaukti išskirtinio dėmesio. Palinkėsiu savo mokytojui toliau eiti savuoju keliu, dėti posmą prie posmo, peržengti kuklumo rėmus, nepamiršti jį gerbiančių ir mylinčių žmonių. Mintimis ir širdimi apglėbti mūsų mielą Panemunėlio miestelį, nes čia „*bažnytėlė vis gieda ir stiebias į dangų nuo žaliuojančio kalno*“, nes čia liko „*svajonių ir lūkesčių krantas*“. Ir svarbiausia – metai sukrovė didelį eilėraščių kraitį. Reikia iš jo išrinkti geriausius kūrinis ir platesniam skaitytojų ratui parengti eilėraščių rinktinę. Taip samprotauja D. Kairio poezijos vertintojas Antanas Rybelis.

Muziejininkas Jonas Bitinas

Bronislava Kornilova

Jonas Bitinas gimė 1942 m. gruodžio 8 d. Rokiškio rajone, Tindžiulių kaime. Mokėsi Panemunėlio septynmetėje mokykloje, tačiau dėl nepakankamų materialinių sąlygų jos nebaigė. Jonas nuo pat mažens buvo labai smalsus, troško žinių. Išstojo į Panevėžio dailės mokyklą ir ją baigęs septyniolika metų dirbo Panevėžio dramos teatre dailininku-dekoratoriumi. Tai buvo patys prasmingiausi jo gyvenimo metai. Čia jis brendo kaip asmenybė. Vėliau, susirgus motinai, grįžo į gimtuosius Tindžiulius. Gyvendamas Rokiškio rajone, aktyviai reiškėsi Rokiškio rajono kultūriniam gyvenime. Rokiškio liaudies teatrui statant R. Skučaitės dviejų dalių pjesę „Ir teisė mylėti“ ir D. Urnevičiūtės dviejų dalių dramą „Vadink mane motina“, režisuotas V. Pekšio, spektakliams sukūrė dekoracijas. Kelerius metus talkino kolūkiams – apipavidalino jų kultūros objektus, administracines patalpas. Jau tada pradėjo domėtis etnokultūra, surinko ir parengė XX a. pirmosios pusės Panemunėlio krašto etnografinių audinių albumą. Domėjosi Panemunėlio krašto šviesuolio kunigo Jono Katelės veikla. Bendravo su J. Katelės 1893 m. statyto J. Tumo-Vaižganto spektaklio „Nepadėjus nér ko kasti“ dalyve Anastasija Balaišyte. Jonas 1958–1965 m. dirbo Panemunėlio pašte, o ši moteris, jau būdama gana garbingo amžiaus, ateidavo į paštą iš Keragaiviškių kaimo išsiųsti laiškų giminėms į Kauną. Todėl jis nemažai iš jos sužinojo apie J. Katelės veiklą. Klojimas, kuriame buvo surengtas pirmasis spektaklis, sudegė per karą. Išliko prie klojimo buvusi klėtis. Ten vaidintojai grimuodavosi, persirenginėdavo. Sovietmečiu, kai Naujūnų kaime vyko melioracija, Jonas, suprasdamas klėtelės istorinę reikšmę, ją gelbėdamas perkėlė į savo sodybą Tindžiulių kaime. Kiek galėjo dar surinko medžiagos ir J. Katelės pirmojo spektaklio 100-osioms metinėms buvo

*Kunigo J. Katelės
mokinė Julija Bitinienė
su dukra Brone ir
sūnumi Jonu
(muziejininko J. Bitino
tėvu). Iš J. Bitino
archyvo*

parengęs ekspoziciją. Pasak jo, prie klėtelės buvęs didelis akmuo, skleidęs ypatingą energiją. Apie tai buvo užsiminęs čia lankęsis poetas Maironis. Tas akmuo yra dingęs, o galbūt dėl vykusių melioracijos darbų užverstas žemėmis, tai iki šiol nėra žinoma. J. Bitinas saugo ir puoselėja klėtelę kaip J. Katelės šviečiamosios veiklos atminimą. Būtent J. Katelės nuveiktų darbų dėka 1906 m. S. Mečys išleistoje knygoje „Trumpas Žemės aprašymas“ įrašė argumentuotą teiginį, kad devyniolikto ir dvidešimto amžiaus sandūroje Lietuvoje yra viena parapija, kur visi žmonės moka skaityti ir rašyti – tai Panemunėlis. Klėtelės ekspozicija buvo atvira kelerius metus. Mums, apylinkės žmonėms, buvo labai malonu matyti giminių ir pažįstamų, išėjusių Anapilin, sukurtus meno dirbinius: audinius, siuvinius, mezginius, medžio darbus. Ji ir dabar reikšminga Panemunėlio apylinkių kultūros paveldo išsaugojimui.

Muziejininkas J. Bitinas ant Moškėnų piliakalnio

Orumas, dvasingumas, sąžiningumas, darbštumas, savita pasaulėžiūra, pagrįsta senojo lietuvių tikėjimo filosofija, – kertiniai Jono asmenybės bruožai. Jonas labai domisi istorija, turi senų, vertingų leidinių, atsidėjęs tyrinėja savo apylinkių istoriją, ypač piliakalnius.

Jis – tikras gamtos vaikas, ją mylintis ir puoselėjantis. Vienas iš maloniausių jo užsiėmimų – bitininkystė.

Jonas savo šeimos nesukūrė, bet didelę gyvenimo dalį paskyrė sunkiai sergančios, apakusios motinos slaugymui, dukterėčių globai.

Meilė savo gimtajam kraštui, menui, begalinis pasiaukojimas šeimai – taip būtų galima įvardyti svarbiausias Jono žmogiškąsias savybes.

Panemunėliečių biografijų sąvadas

Parengė Venantas Mačiekus, Juozas Prancūnas

Šiame biografijų sąvade pateikiamos enciklopedinio pobūdžio žymesnių panemunėliečių (gimusių ar gyvenusių Panemunėlio valsčiuje) biografijos, parengtos remiantis enciklopedijų ir kitų šaltinių (archyvų, informacinių leidinių) medžiaga.

Jonas BALAIŠIS (1940 06 23 Roblių k., Panemunėlio vls. – 1996 04 26 Vilniuje), pulkininkas leitenantas. 1960 baigė Kamajū vidurinę mokyklą, 1964 – Leningrado karo mokyklą, 1977 – Leningrado užnugario ir transporto karo akademiją. Dalyvavo kuriant Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemą. Paskutiniu metu dirbo KAM Civilinės saugos departamento Vilniaus apskrities skyriaus viršininku.

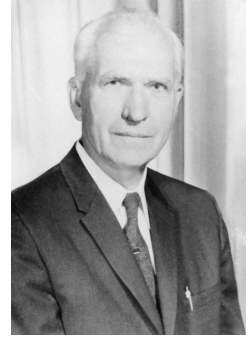
Jonas BALAIŠIS (1953 01 22 Roblių k., Panemunėlio vls.), poetas. Mokėsi Panemunėlio vidurinėje mokykloje. Gyvena tėviškėje Roblių k. Išleido eilėraščių rinkinį *Kaimo elegijos* (2001).

Pranciškus BALAIŠIS (1942 05 30 Juřkupių k., Panemunėlio vls.), inžinierius radiotechnikas. Habil. dr. (technologijos m.; technikos m. dr. 1987). 1965 baigė KPI. 1965–1988 dirbo Kauno radijo matavimų technikos mokslo tyrimų institute; nuo 1988 KTU; prof. 1994. Parengė per 190 mokslinių straipsnių, pramonės standartų, per 60 metodinių priemonių ir standartų įmonėms. Svarbiausios knygos: *Elektroninių įtaisų kokybė* (su D. Eiduku, 1998), *Elektroninių įtaisų patikimumas ir eksploatacija* (su kt., 1999, 2001), *Informacinių elektroninių sistemų efektyvumas* (su kt., 2004), *Elektroninių sistemų techninis efektyvumas* (su kt., 2006), *Elektroninių sistemų patikimumas ir efektyvumas* (su kt., 2006, anglų k.), *Integruotųjų informacinių elektroninių sistemų efektyvumas* (su kt., 2008), *Elektroninių priemonių veiksnumas* (su kt., 2009). Lietuvos mokslo premija (su kt., 1995).

Romualdas BALAIŠIS (1914 09 26 Panemūnių k., Panemunėlio vls. – 1996 Vilniuje), matematikas, mokytojas. 1939 baigė VDU. 1939–1949 dėstė Šiauliū, Kauno mokytojų seminarijose, 1951–1981 mokytojo Vilniaus A. Vienuolio vidurinėje mokykloje. Parašė knygas: *Lygčių tyrimas* (1961), *Matematikos uždavinynas* (1996), *Olimpinis matematikos uždavinynas: su sprendimais* (1996).

Rimantas BALEIŠIS (1941 07 05 Užumiškio k., Panemunėlio vls.), zoologas. Dr. (biomedicinos m.; biologijos m. kand. 1973). 1964 baigęs VU iki 1970 dirbo jame. 1970–2006 dirbo Ekologijos institute (iki 1989 Zoologijos ir parazitologijos institutas). Tyrė briedžių amžiaus

nustatymo būdus, pasiūlė, kaip reguliuoti briedžių tankį Lietuvos miškuose. Nustatė elninių gyvūnų pasiskirstymo ypatumus pagrindiniuose Lietuvos kraštovaizdžio biotipuose, pateikė rekomendacijų, kaip vykdyti šių gyvūnų medžioklę ir atranką. Paskelbė per 60 mokslinių straipsnių. Parašė monografiją *Briedis* (1977), knygas *Lietuvos medžioklės trofėjai* (1992, 1997, 2002), *Pasaulio kanopiniai žvėrys* (2006), su kitais – *Medžiotojo vadovas* (1980, 1996), *Čepkelių rezervatas* (1984), *Lietuvos kanopiniai žvėrys* (1987, 2003), *Lietuvos fauna. Žinduoliai* (1988), *Žuvinio rezervatas* (1993, rusų k.), *Taurieji elniai ir augmenija Žagarės draustinyje* (1988), *Žinduolių pavadinimų žodynas* (2002), *Didžioji Lietuvos medžioklės knyga* (2 t., 2003–2005). Tarptautinės medžioklės ir gyvūnų apsaugos tarybos medžioklės trofėjų ekspertas.

A. Bimba

Juozas BIELIŪNAS (žr. p. 1482).

Kazys BIELIŪNAS (1894 12 20 Kraštų k., Panemunėlio vls. – miręs), visuomenės veikėjas. Steigiamojo seimo narys. 1914 Sankt Peterbūrge baigė gimnaziją, Maskvės universitete studijavo Filologijos istorijos fakultete, vėliau perėjo į Teisių fakultetą. Grįžęs į Lietuvą mokytojavo Rokiškio gimnazijoje, vadovavo šaulių būriui, buvo Panemunėlio valsčiaus valdybos pirmininkas ir Rokiškio apskrities valdybos narys. Buvo išrinktas 3-iojo seimo nariu valstiečių liaudininkų sąrašė. Vėliau dirbo *Pienocentre*.

Antanas BIMBA (1894 02 03 Valaitišio k., Panemunėlio vls. – 1982 09 30 Niujorkė, JAV; 1983 palaidotas Panemunėlyje), JAV lietuvių spaudos darbuotojas. P. Bimbos brolis. VU garbės daktaras. 1913 atvyko į JAV. Dirbo fabrikuose. 1915–1918 studijavo Valparaíso universitete. JAV komunistų partijos veikėjas (narys nuo 1919); už komunistinę veiklą kalintas. Redagavo nelegalius komunistų laikraščius, bendradarbiavo JAV lietuvių socialistų sąjungos laikraščiuose. 1941–1952 Amerikos lietuvių darbininkų literatūros draugijos pirmininkas; 1936–1980 redagavo draugijos žurnalą *Šviesa*. Nuo 1923 dirbo komunistiniame laikraštyje *Laisvė* (1967–1982 redaktorius). Lankėsi sovietų

A. Bimbos tėviškė
Valaitišio k. Vytauto
Gasiūno nuotr.

Moterų ansamblis koncertuoja Nepriklausomybės atstatymo pirmųjų metų minėjime. Iš kairės: Vanda Matiukienė, Stasė Vilimienė, Irena Mackevičienė, Jadvyga Pakštienė, Ona Juknienė, Valė Kučinskienė. 1991 03 11. Iš D. Bružienės albumo

okupuotoje Lietuvoje. Parašė prosovietinių straipsnių, kelionių išpūdžių (kn. *Prisikėlusi Lietuva 1946*, *Klesti Nemuno kraštas 1967*). Išleido knygų apie JAV darbininkų socialistinį judėjimą (*JAV darbininkų judėjimo istorija 1927*) ir kt.

Juozas BIMBA (1890 Valaitišio k., Panemunėlio vls. – miręs JAV), JAV lietuvių visuomenės veikėjas. 1905–1907 revoliucijos metu Salosė platino atsišaukimus. 1911 emigravo į JAV. Buvo Amerikos lietuvių darbininkų literatūros draugijos narys, dalyvavo kitų kairiųjų lietuviškų organizacijų veikloje, bendradarbiavo *Laisvėje*.

Petras BIMBA (1887 02 23 Valaitišio k., Panemunėlio vls. – 1935 03 14 Kaune), mokytojas, visuomenininkas. A. Bimbos brolis. 1908 įgijęs pradžios mokyklos mokytojo cenzą, buvo paskirtas mokytoju į Vieکشnius. Už dalyvavimą mokytojų suvažiavime Sankt Peterburge 1914 iš mokytojų atleistas. 1914–1917 mobilizuotas rusų kariuomenėn. 1918 grįžęs į Vieکشnius, 1918–1919 dirbo Akmėnės apskrities įgaliotiniu. Vokiečiams traukiantis iš Lietuvos, organizavo Akmenės apskrities valsčių ir apskrities komitetus. Nuo 1919 dirbo Mažeikių, Sedos, Giedraičių gimnazijų direktoriumi. 1930–1935 dirbo Finansų ministerijoje Kaune. Bendradarbiavo *Vilniaus žiniuose*, *Lietuvos ūkininke*, *Lietuvos žiniuose*, *Viltyje*.

Jonas BITINAS (žr. p. 1529).

Danutė BRUŽIENĖ (DAUNYTĖ) (1937 02 17 Rukšių k., Panemunėlio vls.), bibliotekininkė. 1955 baigė Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą. Bandė studijuoti mediciną, bet, nors ir gerai išlaikiusi stojamuosius egzaminus, į KMI nebuvo priimta dėl ideologinių priežasčių.

1956–1959 dirbo *Žalgirio* kolūkio skaitykloje, 1960 – Duōkiškio bibliotekoje, 1961–2002 – Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės bibliotekoje. Dirbdama neakivaizdžiai baigė Salū žemės ūkio technikumą (1971). Subūrė pagyvenusių moterų (1962), vėliau ir jaunesnių moterų ansamblius. Už gerą darbą apdovanota *Knygos bičiulis* (1970), *Kultūros žymūno* (1987) ženkleliais, Kultūros ministerijos garbės raštu (1980), yra gavusi per 30 kitokių garbės raštų. 1990 ir 1992 organizavo Rukšių kaimo gyventojų susitikimus.

Liudvika DIDŽIULIENĖ (NITAITĖ)-ŽMONA (1856 05 03 Roblių k., Panemunėlio vls. – 1925 10 25 Griežionėlėse, Andriūniškio vls.; palaidota Padvarniūnų k.), rašytoja. Mokėsi privačiai. Ištekėjusi už Stanislovo Didžiulio 1877 apsigyveno Griežionėlių dvarelyje. Platino draudžiamąją lietuvišką spaudą, *Varpe*, *Ūkininke* paskelbė apsakymų, straipsnių, korespondencijų. Rinko lietuvių tautosaką. 1896–1907 gyveno Mintaujojė, laikė moksleivių bendrabutį, globojo moksleivius lietuvius. 1905 išitraukė į revoliucinį judėjimą, slėpė nelegalią literatūrą. Nuo 1915 gyveno Jáltoje, dirbo karo ligoninėje, organizavo lietuvių kultūrinę veiklą. 1924 grįžo į Lietuvą. Parašė apsakymų (*Dėl tėvynės* 1893, *Vagių veislė* 1905), apysaką *Atgajėlė* (1904), pjesių (*Lietuvaitės* 1912, *Katei juokai – pelei verksmai*), atsiminimų knygą *Ką aš beatmenu* (1926). Kūryba realistinė, joje reiškiamos tautinio judėjimo ir socialdemokratinės idėjos, atskleidžiami socialiniai prieštaravimai.

Julius DUDONIS (1943 03 15 Alsetos k., Panemunėlio vls.), fizikas. Habil. dr. (technologijos m., 1995). 1968 baigė VU, nuo 1973 dėstė KTU, nuo 2000 Fizikos katedros vedėjas; prof. (1992). Stažavo Vėnos technikos (1978–80) ir kt. universitetuose. Svarbiausi darbai iš daugiakomponenčių medžiagų dangų sintezės, amorfinių metalų, joninių ir plazminių bei lazerinių dangų sintezės procesų, vandenilio kuro elementų, saulės energijos. Parašė per 150 mokslinių straipsnių, padarė 7 išradimus. Parašė monografiją *Kietųjų kūrų modifikacija jonų pluošteliais* (su L. Pranevičiumi, 1980, rusų k.), mokomųjų knygų: *Apsauginės dangos ir jų gavimo fizikiniais metodais technologija* (2 d., 1990, rusų k.), *Medžiagų paviršiaus joninė ir plazminė inžinerija* (su kt., 2000), *Plonųjų dangų fizika ir nanotechnologijos* (2007), *Paviršiaus fizika ir chemija* (2008). Lietuvos mokslo premija 2000 (su kt).

Balys GAIGALAS (1928 06 15 Bimbų k., Panemunėlio vls. – 1988 Vilniuje), ekonomistas. Socialinių mokslų dr. (1974). 1953 baigė VU. 1957–1966 LŪT Mašinų gamybos valdybos skyriaus viršininkas, nuo 1967 iki mirties Valstybinio darbo komiteto pirmininkas.

Arvydas GALINIS (1958 Panemunėlio vls.), energetikas. Dr. Baigė Panemunėlio vidurinę mokyklą (1976), KPI. Dirba Lietuvos energe-

tikos institute Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorijoje vyr. m. darbuotoju. Svarbesni leidiniai: *Lietuvos integracija į Europos Sąjungą* (su kt., 2000), *Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtota iki 2015 metų strategija* (su kt., 2002), *Lietuvos energetikos institutas, 50* (su kt., 2006).

G. Garuolienė
personalinėje parodoje.
Rokiškio krašto
muziejus. 1999 m.

Genovaitė GARUOLIENĖ (ŠLAPELYTĖ) (1940 06 28 Naivių k., Skāpiškio vls.), tautodailininkė. Baigė Kūpiškio vidurinę mokyklą, Vilniaus lengvosios pramonės technikumą. Pagal paskyrimą atvykusi į Panemunėlio linų fabriką dirbo laborante, meistre. Iš mažens jautė potraukį piešti. Išmoko piešti ant stiklo. Jos piešiniuose gimtojo Naivių kaimo, Panemunėlio apylinkių vaizdai. Mėgsta sodrias, ryškias spalvas. Surengė personalines parodas Panemunėlyje ir Rokiškio krašto muziejuje.

G. Garuolienės
paveikslas „Beržų
ir vandens daina“

Jonas GASIŪNAS (1893 06 10 Uvainių k., Pāndėlio vls. – 1974 07 02 Niujorkė), JAV lietuvių veikėjas, žurnalistas. Vaikystėje

J. Gasiūnas (2-as
iš kairės) su broliais.
Iš dešinės 1-as
Rokiškio r. vykdomojo
komiteto pirmininkas
Janulis, 2-a
KGB darbuotoja.
Grigiško k. 1965 m.

su tėvais apsigyveno Grigiščio k. (Panemunėlio vls.). 1905 dalyvavo demonstracijose Panemunėlyje, Salosė, Kamajuosė. 1913 emigravo į JAV. Dirbo fabrike, paskui kirpėju. Nuo 1916 *Kovos, Žarijos, Laisvės* bendradarbis. Dirbo Lietuvių darbininkų susivienijimo (LDS) laikraščio *Tiesa* redaktoriumi. Nuo 1946 LDS prezidentas. 1950–1958 laikraščio *Laisvė* bendradarbis. Lankėsi lietuvių kolonijose Argentinoje, Urugvajuje, Brazilijoje. 1959 ir 1965 aplankė Lietuvą. Rašė straipsnius kultūros ir kitais klausimais. Išleido knygą *Mano dešimtmečiai Amerikoje* (1968).

J. Gasiūnas

Povilas GASIŪNAS (žr. p. 1502).

Vytautas GASIŪNAS (1937 01 29 Grigiščio k., Panemunėlio vls.), istorikas, literatas. Baigė Panemunėlio vidurinę mokyklą (1958), neakivaizdžiai – VPI, įgijo istoriko specialybę. Dirbo Šetėkšnių bibliotekos vedėju ir Šetėkšnių kultūros namų direktoriumi, Rokiškio rajono laikraščio redakcijoje, Rokiškio kraštotyros muziejuje (1965–1972), Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje (1972–1987). Nijolės ir Vytauto Gasiūnų sodyba Rokiškyje yra lankytina vieta. Joje pastatytas pirmasis Lietuvoje paminklas knygai (2006), paminklai Vytautui Didžiajam (2008, aut. Saulius Lampickas), karaliui Mindaugui (2009, aut. Vidmantas Zarkarka), kitiems Lietuvos kunigaikščiams. Lietuvos kaimo šviesuolis

N. ir V. Gasiūnų sodyba. Dešinėje – kunigaikščių alėja. 2011 m. Iš N. ir V. Gasiūnų albumo

(2009). Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narys. Knygos: *Rokiškis* (1967, 1978), *Rokiškio kraštotyros muziejus* (1970), *Rokiškio E. Tičkaus vidurinė mokykla* (1981), *Nesuklupęs gyvenimo kelyje* (1999), *Rokiškio žemės šviesuliai* (2001), *Baisiau už neapykantą* (2002), *Salāgiris Tarzanas* (2003), *Laibgaliai* (2008), *Literatūrinuose arimuose* (2009), *Portretai* (2009), *Mano kaimas – vilčių ir svajonių atolas* (2010).

Matas GRIGONIS (1889 10 03 Miškinių vnk., Panemunėlio vls. – 1971 01 07 Vilniuje), vaikų rašytojas, pedagogas. Vienas aktyviausių XX a. pradžios lietuvių kultūros veikėjų. 1900–1907 mokėsi Mintaujės ir Vilniaus gimnazijose. 1907–1927 mokytojavo (daugiausia Panevėžyje, per Pirmąjį pasaulinį karą – lietuvių mokyklose Kinešmoje, Voroneže, Jaroslāvlyje). Panevėžyje rengė lietuviškus vakarus, režisavo, vaidino, buvo vienas mokinių literatų sambūrio *Meno kuopa* įkūrėjų. 1925–1929 Rozalimo, 1929–1934 Anykščių progimnazijų direktorius. 1934 apsigyveno Senāmiesčio vienkiemyje prie Panevėžio, tyrė gamtą, selekcionavo augalus. Išleido per 40 knygų vaikams (slp. *Svirno Žvynė, Matas Gojelis* ir kt.). Parašė eilėraščių (rink. *Kvietkelis* 1913, pirmoji lietuviška vaikų poezijos knyga, *Į vaikučių širdis* 1933, *Vaikų džiaugsmui* 1935, *Algimantėlio metai* 1936, *Tau, Tėvyne* 1938, *Žemuogėlės* 1960), apsakymų (*Vaikų draugas* 1913), scenos vaizdelių. Jiems būdinga vaikų gerųjų jausmų ugdymas, gamtos, tėvynės meilės motyvai, katalikiškas auklėjimas. Sudarė lietuvių ir kitų tautų žaidimų knygas: *200 žaidimų kambaryje ir tyrame ore* (1911), *Vaikų žaidimai* (1912), *Smagūs žaidimai* (1914), *Šeimyniškiems vakarėliams pramogėlė* (1914, 1920), *Žaidimų vainikas* (1919), *Vaikų žaidimai* (1966). Išvertė ar laisvai perpasakojo E. de Amicio, H. Chr. Anderseno, I. Kotliarevskio, L. Tolstojaus, I. Turgenovo ir kt. rašytojų kūrinių vaikams. Parašė atsiminimų (neskelbti). Apdovanotas Gedimino 4 laipsnio ordinu (1928).

Rimantas GROCKIS (1948 08 02 Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje), teisininkas. 1966 baigė Panemunėlio vidurinę mokyklą, 1976 – VU Teisės fakultetą. 1977–1985 dirbo respublikinėje prokuratūroje, 1985–1990 – Vilniaus mst. vyriausiojo prokuroro pavaduotojas, 1991–1992 – Generalinės prokuratūros reikalų valdytojas, 1992–1995 – Vilniaus mst. vyriausiasis prokuroras, 1995 Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras, šiuo metu – LR generalinės prokuratūros Mokyimo metodinio skyriaus vyriausiasis prokuroras. Apdovanotas Vyčio kryžiaus 5 laipsnio ordinu.

Paminklas knygai.

Iš N. ir V. Gasiūnų albumo

Juozas JANKEVIČIUS (1890 11 02 Vėbrių k., Panemunėlio vls. – 1945 04 22 Vorkutoje, Kõmijoje), inžinierius, dėstytojas. Baigė Pānevėžio gimnaziją, 1915 – Kijevo politechnikos institutą. 1918 grįžęs į Lietuvą dirbo geležinkelių sistemoje, nuo 1922 Susisiekimo ministerijoje, 1929–1940 Susisiekimo ministerijos generalinis sekretorius. Kartu 1924–1940 VDU Technikos fakultete skaitė geležinkelių kursą. Doc. (1925). 1940 11 sovietų suimtas, kalintas Lūkiškių kalėjime, 1941 04 išvežtas į koncentracijos stovyklą Vorkutoje. Darbai: *Lietuvos platieji geležinkeliai 1917–1927*, *Lietuvos geležinkelių savikaina* (1932), *Telšių–Kretingos geležinkelis* (1933).

Trys seserys Jurgelionytės (iš kairės): Valė, Zita, Janina. Iš Z. Jodeikienės albumo

Zita JODEIKIENĖ (JURGELIONYTĖ) (1936 03 08 Jonėliškių k., Panemunėlio vls.), bibliotekininkė. 1948 baigė Panemunėlio miestelio pradinę mokyklą, 1955 – Pāndėlio vidurinę mokyklą. 1949 tėvai buvo ištremti į Sibirą. 1958–1963 neakivaizdžiai studijavo VU ir įgijo bibliotekininkės specialybę. 1955–1967 dirbo Pāndėlio bibliotekoje, 1967–2001 vadovavo Rokiškio rajono viešajai bibliotekai. Nusipelnusi kultūros švietimo darbuotoja (1983), Metų bibliotekininkė (1995). Apdovanota Gedimino ordino 4 laipsnio medaliu.

Kleopas JURGELIONIS (žr. p. 1445).

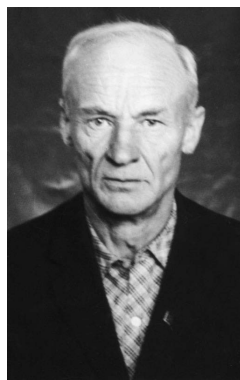
Danas KAIRYS (žr. p. 1524).

Janina KAŠKELIENĖ (BALAIŠYTĖ) (1932 08 19 Roblių k., Panemunėlio vls.), bibliotekininkė. 1950 baigė Rokiškio 2-ąją vidurinę mokyklą, 1955 – VU ir įgijo bibliotekininko specialybę. 1955–1962 Šiaulių P. Višinskio viešosios bibliotekos direktoriaus pavaduotoja, 1963–1989 – direktorė, vėliau – vyr. bibliotekininkė. Nusipelnusi kultūros švietimo darbuotoja (1975).

Jonas KATELĖ (žr. p. 418).

Juozas KATELĖ (1884 07 10 Suvainių k., Kūpiškio vls. – 1981 07 25 Kaune), dainininkas (bosas). Kunigo J. Katelės giminaitis. Paauglystės metus praleido Panemunėlyje. 1901 baigė Rokiškio muzikos mokyklą. 1906–1907 mokėsi J. Naujalio vargonininkų kursuose Kaune. 1908–1920 mokytojavo, vadovavo chorui Samāroje (Rusija).

1920–1935 Valstybės teatro, 1940–1941 Kauno operetės teatro solistas. 1941–1951 Kauno jaunojo žiūrovo teatro aktorius. 1951–1975 Kauno J. Gruodžio muzikos mokyklos koncertmeisteris. Operų vaidmenys: Monteronė (G. Verdi *Rigoletas*), Don Bartolo (G. Rossini *Sevilijos kirpėjas*), Tarnas (A. Rubiņšteino *Demonas*), Mefistofelis (Ch. Gounot *Faustas*), Cuniga (G. Bizet *Karmen*), Vaitas (R. Planquette *Kornevilio varpai*).

Pranas KAVOLIŪNAS (1892 10 06 Keragaļviškio k., Panemunėlio vls. – mirė JAV), teisininkas. Baigė gimnaziją Sankt-Peterburge, 1925 – LU Teisės fakultetą. 1925–1934 dirbo apylinkės teisėju, 1934–1941 04 – Kauno apygardos teismo teisėju, 1941 10–1944 – apygardos teismo skyriaus pirmininku. 1944 pasitraukė į Vokietiją, 1949 išvyko į JAV. Bendradarbiavo *Drauge, Naujienose*.

Jonas KAZLAUSKAS (1913 03 21 Pužonių k., Rokiškio vls. – 1990 10 15 Panemunėlio mstl.), mokytojas, filatelistas. Baigė Pužonių pradžios mokyklą ir Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnaziją. Nuo 1933 studijavo Vytauto Didžiojo universitete ir Klaipėdos prekybos institute. Gyvendamas Klaipėdoje gerai išmoko vokiečių kalbą. Nuo 1941 pradėjo dirbti Kamajų pradžios mokykloje, vėliau dirbo Kamajų progimnazijoje. 1947–1951 – Panemunėlio progimnazijos direktorius, 1951–1964 dirbo Kamajų vidurinėje mokykloje, 1964–1987 – Panemunėlio aštuonmetėje (vėliau – devynmetėje) mokykloje. Mokytojaudamas baigė VPI. Dirbdamas Panemunėlyje dėstė vokiečių kalbą, geografiją, fiziką, biologiją, technologijas. Laisvalaikiu rinko pašto ženklus.

*Mokytojas
J. Kazlauskas.
Apie 1974 m.*

Liucija KEPALIENĖ (PRASCIENIŪTĖ) (1933 04 18 Pākriaunio k., Kriaunų vls.), mokytoja, visuomenininkė. Mokėsi Kriaunų pradžios, Obėlių vidurinėje ir Pānevėžio pedagoginėje mokykloje. 1956 pradėjo

*Mokytoja Liucija
Kepalienė*

*Panemunėlio
pagrindinės mokyklos
mokytojai. Pirmoje
eilėje (iš kairės): Elena
Lukošiūnienė, Laima
Kačinskaitė, Liudvika
Kepalienė; antroje
eilėje (iš kairės):
Danas Kairys, Liucija
Kepalienė, Violeta
Kazlauskienė,
Vladimiras Belovas*

dirbti Panemunėlio septynmetėje mokykloje ir dirbo joje 45 metus. Dėstė fiziką, chemiją, kūno kultūrą, muziką, piešimą, vokiečių kalbą. Aktyviai dalyvavo įvairiuose renginiuose, sporto varžybose, ypač gerai žaidė tinklinį, tenisą, vaidino dramos būrelyje, šoko jaunimo ratelyje, dainavo merginų vokaliniam ansamblyje, vėlesniais metais vadovavo pagyvenusių žmonių šokių kolektyvui. Su vyru Algimantu užaugino dukrą Loretą ir sūnų Rolandą. Per visą darbo mokykloje laiką mokė mažuosius panemunėliečius dainuoti. Jos parengti mokiniai dalyvavo rajoniniame *Dainų dainelės* ture, o 1974 pradinių klasių mergaičių ansamblis pateko į respublikinį *Dainų dainelės* turą.

*Mokytoja Liudvika
Kepalienė. 1980 m.*

Liudvika KEPALIENĖ (BIELIŪNAITĖ) (1927 03 30 Vaičiūnų k., Panemunėlio vls. – 2002 10 01 Panemunėlio mstl.), mokytoja, kraštotyrininkė. Baigė Panemunėlio pradžios mokyklą ir Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnaziją. Dėl lėšų stygiaus toliau tęsti mokslo negalėjo. Pradėjo dirbti mokytoja Neviėrių pradinėje mokykloje. Nuo 1949 09 01 iki išėjimo į pensiją 1987 dirbo Panemunėlio J. Katelės pagrindinėje mokykloje. Čia su vyru Lionginu pasistatė namus, užaugino dukras Violetą ir Liminą. Mokytoja stropiai atlikdavo visas tiesiogines ir netiesiogines pareigas, beveik visą savo gyvenimą atiduodama mokiniams. Daug metų vadovavo Panemunėlio mokyklos profsąjungos organizacijai, kraštotyros, darbščiųjų rankų būreliams, mokinių šo-

Panemunėlio aštuonmetės mokyklos pradinių klasių šokių kolektyvas – respublikos Dainų ir šokių šventės dalyvis. Trečioje eilėje (iš kairės): 3-ia Liudvika Kepalienė, 4-a Elena Lukošūmienė. 1966 m.

kių kolektyvams. Nors nebaigusi jokių choreografijos mokslų, sugebėjo išmokyti vaikus šokti taip, jog jie dalyvaudavo respublikinėje Dainų ir šokių šventėje. Jos surinkta kraštotyros medžiaga ne kartą buvo įvertinta padėkos raštais. Įtraukdama vaikus į saviveiklą skatino juos būti aktyvius, draugiškus, siekti užsibrėžto tikslo. Amžinybėn išėjo simboliškai – per Mokytojų dieną. Palaidota Panemunėlio parapijos kapinėse.

Vytautas KLEMKĀ (1924 09 08 Ridikiškio k., Panemunėlio vls. – 1991 08 14 Kaune), skulptorius, grafikas, tapytojas. 1946–48 mokėsi Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institute, 1961–1977 dėstė Kauno S. Žuko taikomosios dailės technikume. Nuo 1953 dalyvavo parodose Lietuvoje ir užsienyje (individualios Kaune 1962, 1974, 1976, 1987, Vilniuje 1977; pomirtinė Rokiškyje 2004). Sukūrė grafikos (estampų, linoraižinio, oforto, akvatintos, sausosios adatos technika), tapybos (aliejinės tapybos, akvarelių, pastelijų), skulptūros kūrinių. Pagrindinės kūrybos temos – žmogus, gamta. 6-ajame dešimtmetyje daugiausia kūrė skulptūras (*Mergaitė su pėdu* 1951, *Valstiečiai* 1952). Grafikos kūriniai išsiskiria poetiškumu, precizišku štrichu, subtiliais tonais, ankstyvuosiuose vyravo tikroviškas, šiek tiek stilizuotas piešinys (*Pirčiupio tragedija* 1959–60, *Tinklus taisy* 1965), 8-ojo dešimtmečio kūriniai romantizuoti, poetiški (*Kopų paukštis* 1976, *Vėjas kopose* 1984). Grafikos technikomis sukūrė portretų (*Vinco Mykoliaičio-Putino portretas* 1979, *Dailininko Kajetono Sklėriaus portretas*, *Jono Šileikos portretas*, abu 1983). Akvarelės sukurtos į K. Sklėriaus panašia maniera, būdinga skaidrūs tonai, laisvas potėpis (*Natiurmortas su kriaušėmis* 1986, *Langas į sodą* 1987).

Renė Kristina KLEMKAITĖ (GABDANKIENĖ) (1942 03 16 Ridikiškio k., Panemunėlio vls.), dailininkė. Dalyvavo parodose užsienyje.

Alfonsas KLIMKA (1904 05 30 Kavolių k., Panemunėlio vls. – 1976 Vilniuje), teisininkas, dėstytojas, vadovėlių autorius. Nusipelnęs teisininkas (1974). Baigė Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnaziją, pragyvenimui užsidirbdamas privačiomis pamokomis. Priklausė *Kultūros draugijos* kuopelei, ištraukė į socialdemokratinės pakraipos veiklą. 1928 pradėjo studijuoti teisę LU. Už kairiųjų idėjų sklaidą tarp darbininkų karo lauko teismo buvo nuteistas, 1929–1930 kalėjo Kauno ir Šiaulių sunkiųjų darbų kalėjimuose. Ministrui pirmininkui J. Tūbeliui užtarus, bausmė buvo sušvelninta. Už dalyvavimą kairuoliškoje *Auroros* draugijoje karo komendanto įsakymu 1932 buvo ištremtas į gimtinę. 1939 baigė teisės studijas. 1940 gavo kvietimą dėstyti VU. Vokiečių okupacijos pradžioje buvo suimtas ir tardytas. 1944 grįžo į VU, kur dirbo iki mirties, dėstė baudžiamosios teisės ir jai giminingus dalykus. So-

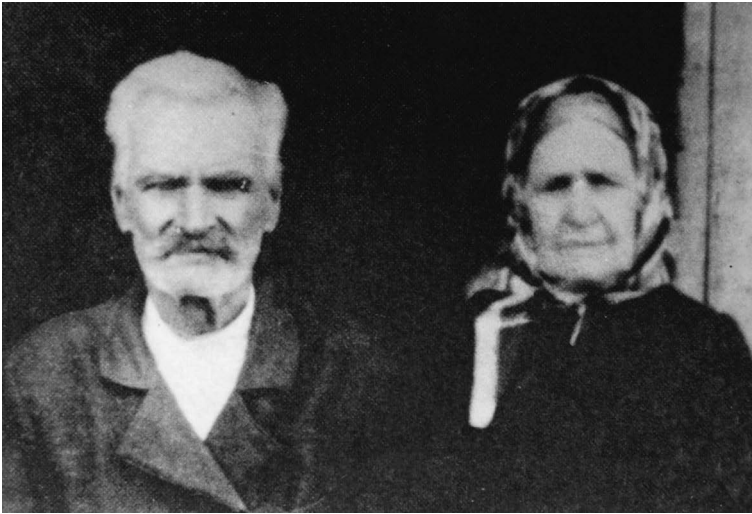
cialdemokratinų nuostatų neišdavė ir į Komunistų partiją nestojo. Tai buvo viena iš priežasčių, dėl kurios negalėjo siekti akademinės karjeros. Dirbo vyresniuoju dėstytoju, nors 1945 buvo išrinktas docentu, o 1948–1951 ėjo Baudžiamosios teisės ir proceso katedros vedėjo pareigas. Paskelbė apie 40 mokslinių darbų. Reikšmingesni darbai (su kt.): *Tarybinio darbuotojo vadovas* (1948), *Teisinių terminų žodynas* (1954), *Tarybinės valstybės ir teisės pagrindai* (1967), *Tarybinė baudžiamoji teisė* (1972), *Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatingoji dalis* (1974), *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras* (1974) ir kt. A. Klimka nuolat rūpinosi juridinės terminijos kūrimu, teisininkų kalbos tobulinimu. Aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime: LTSR Aukščiausiojo teismo Mokslinės-konsultacinės tarybos narys, liaudies teismo tarėjas, *Žinijos* draugijos lektorius.

Jonas KRIUKELIS (žr. p. 1522).

Juozas KUBILIUS (žr. p. 1464).

Marcelė KUBILIŪTĖ (1898 07 28 Tindžiūlių k., Panemunėlio vls. – 1963 06 13 Vilniuje), Lietuvos visuomenės veikėja. Nuo 1912 dirbo *Vilties* laikraščio redakcijoje Vilniuje. 1918–1925 dirbo Lietuvos žvalgyboje; 1919 perdavė į Kauną slaptus lenkų dokumentus, tarp jų ir peoviakų rengiamo sukilimo Lietuvoje organizatorių šifrus (tai padėjo likviduoti maištininkų organizaciją). 1919 laikraščio *Nepriklausomoji Lietuva* (Vilnius) redaktorė. Rūpinosi lietuvių kariais, patekusiais į nelaisvę, ir lenkų valdžios suimtais vilniečiais. 1922 gresiant suėmimui pasitraukė iš Vilniaus. 1925–1940 Kaune dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje, studijavo VDU. Nuo 1940 gyveno Vilniuje. Dirbo Lietuvos MA įstaigose. 1941 Birželio sukilimo dalyvė, sukilėlių Vilniaus štabo, vėliau Vilniaus miesto ir srities komiteto narė. Per nacių okupaciją gelbėjo žydus. 1944 08 17 NKVD suimta. 1945 SSRS NKVD ypatinogo pasitarimo sprendimu iki 1949 gyveno tremtyje Tiumėnės, vėliau Akmòlinsko (dab. Akmòlos) srityje. 1956 grįžo į Vilnių. Apdovanojta Vyčio kryžiaus 2 rūšies 3 laipsnio (1928), Gedimino 4 laipsnio (1928) ir 3 laipsnio (1938), Vytauto 5 laipsnio (1930) ordinais.

Petras MAČIULIS (1895 03 18 Bimbų k., Panemunėlio vls. – mirė JAV), teisininkas, diplomatas. S. Mačiulio brolis. Vidurinį mokslą ėjo Šiauliuose, 1919 baigė gimnaziją Kaune. 1919–1923 studijavo teisę Karališkajame universitete Romoje. 1923 ten apgynė disertaciją ir gavo teisių daktaro laipsnį. Dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje ir diplomatinį darbą: 1923–1924 – Užsienio reikalų ministerijos sekretorius, 1925 – Lietuvos pasiuntinybės sekretorius Prahoje, 1926–1929 – Užsienio reikalų ministerijos referentas, 1929–1935 – konsulas San Páule (Brazilija), nuo 1936 – vėl Užsienio reikalų ministe-

*M. Kubiliūtės tėvai:
Juozas (1849–1928),
Marijona (1856–
1924). Iš kn. „Dek,
širdie, ant amžinojo
aukuro...“*

*M. Kubiliūtė su
krikštasiūniu
Vytautu Pupšiu.
Vyžulėnų sanatorija.
1959 05 02*

rijos referentas. 1940 06 Lietuvos delegacijos į Māskvą narys. Karo metais mokytojavo Kaune. 1944 pasitraukė į Vokietiją, 1949 išvyko į JAV. Būdamas konsulu San Paule suorganizavo 4 lietuviškas mokyklas, kuriose mokėsi apie 500 mokinių, ir pastatė mokykloms 3 namus su salėmis ir butais mokytojams. Spaudoje (*Lietuvos aide*) pradėjo bendradarbiauti 1918. Daugiausia rašė *Vytyje, Darbininke, Garse, Ryte, XX amžiuje, Brazilijos lietuvyje, Karyje, Karde, Mūsų žinyne, Naujojoje Romuvoje, Drauge* ir kt.

Stanislovas MAČIULIS (1893 02 22 Bimbų k., Panemunėlio vls. – 1941 06 26 Panevėžyje), gydytojas. P. Mačiulio brolis. 1914 baigė Šiaulių gimnaziją, 1919 – Karo medicinos akademiją Sankt Peterburge. 1921 ten pat išlaikė chirurgo egzaminus. 1934 gilino žinias Vienoje ir Budapeštė. 1937 VDU išlaikė medicinos dr. egzaminus. Vertėsi privačia

praktika Smilgiuose. 1930 paskirtas Panevėžio apskrities ligoninės direktoriumi ir chirurgijos skyriaus vedėju. Bėgančių bolševikų suimtas operuojant ligonį, išvestas ir sušaudytas. Paskelbė apie 30 straipsnių medicinos klausimais *Medicinoje* ir kt. žurnaluose. Pastatė (visai nebai-gė) 500 vietų Panevėžio apskrities ligoninę.

Algimantas MAGYLA (1932 10 24 Roblių k., Panemunėlio vls. – 2003 10 31 Akademijos mstl., Kėdainių r.), agronomas. Žemės ūkio m. dr. (1968). 1943 baigė Roblių pradinę mokyklą, 1948 – Ka-majų vidurinės mokyklos aštuonias klases, 1956 – Joniškėlio žemės ūkio technikumą, 1962 – LŽŪA Agronomijos fakultetą. 1967–2001 dirbo Žemdirbystės institute iš pradžių mokslo, vėliau vyr. mokslo darbuotoju. Išėjęs į pensiją mokslinį darbą tęsė būdamas neetatiniu mokslo darbuotoju. A. Magylos mokslinių tyrimų sritis – sėjomainos. Jis ištyrė įvairių priešėlių bei sėjomainų rotacijų grandžių įtaką vasariniams miežiams, žieminiams kviečiams, cukriniams runkeliams. Paskelbė apie 320 mokslinių ir populiarių straipsnių. Svarbiausi lei-diniai: *Kukurūzų auginimas pastoviuose sklypuose* (1967), *Javai mūsų ūkiuose* (1973), *Svarbesniųjų pasėlių išsidėstymas Lietuvoje ir jų koncentracijos arealai* (2001).

Stasys MALKEVIČIUS (1928 03 17 Salāgirio vnk., Panemunėlio vls.), inžinierius, politikas. Dr. (technologijos m.; technikos m. kand. 1985). Kovo 11 Akto signataras. 1952 baigė KPI. 1952–1958 dirbo Klaipėdos žvejybos laivyno projektavimo institute konstruktoriumi, 1958–1971 – Klaipėdos probleminės jūrų elektrinės žūklės laboratorijos vir-šininkas. 1971–1985 Kaliningrado pramoninės žvejybos mokslinio gamybinio susivienijimo Klaipėdos filialo vyr. inžinierius. 1985–1990 dėstė KPI Klaipėdos fakultete. Doc. (1985). Nuo 1988 dalyvavo Klai-pėdos miesto Sąjūdžio veikloje. 1990–1992 Lietuvos AT/AS narys, pri-klausė Jungtinei Sąjūdžio frakcijai, 1991–1992 – jos pirmininkas. 1992–1996 ir 1996–2000 LR Seimo narys, priklausė TS (LK) frakcijai. Su kitais parašė knygą *Elektros laukų naudojimo žvejyboje biologiniai ir techniniai pagrindai* (1991). Padarė 30 išradimų.

Antanas MARCIJONAS (1938 11 30 Viliū k., Panemunėlio vls.), teisininkas. P. Marcijono brolis. Dr. (socialinių m.; teisės m. kand. 1972). 1963 baigęs VU dėsto jame. 1983–2003 Valstybės teisės, 2003–2008 Konstitucinės ir administracinės teisės katedros vedėjas; prof. (2002). Nuo 2004 Vyriausiosios tarnybinės etikos ir Vyriausiosios rinkimų ko-misijų narys. Mokslinių darbų pagrindinės sritys: aplinkos teisinė ap-sauga, mokesčių teisė. Svarbiausi veikalai: *Teisinė gamtos apsauga* (1978), *Materialinė atsakomybė už žalą, padarytą gamtai* (1986), *Agrarinė teisė* (su A. Andruškevičiumi, 1987), *Namų advokatas* (su kt., 2002), *Mokesčių tei-sė* (su B. Sudavičiumi, 2003). Parašė mokomąsias knygas: *Žemės ūkio teisė* (su A. Andruškevičiumi, S. Stačioku, 1989), *Ekologinė teisė* (su

B. Sudavičiūmi, 1996), *Lietuvos konstitucinė teisė* (2003), *Lietuvos teisės pagrindai* (su kt., 2004).

Petras MARCIJONAS (1932 07 30 Vilių k., Panemunėlio vls. – 2009 07 06 Júodupėje), mokytojas. A. Marcijono brolis. 1951 baigė Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą, 1958 – VPI Rusų kalbos ir literatūros fakultetą. 1951–1952 dirbo mokytoju Žiobiškio septynmetėje mokykloje, vėliau Panemunėlio vidurinėje mokykloje. 1958–2001 Juodupės vidurinės mokyklos (gimnazijos) direktorius. Jo vadovaujama mokykla buvo viena pirmaujančių rajone. Aktyvus visuomenininkas: beveik dešimtmetį vadovavo Juodupės bendruomenei, buvo Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos gimnazijų ir vidurinių mokyklų ekspertų komisijos ir Rokiškio rajono švietimo tarybos narys, Rokiškio rajono mokyklų vadovų asociacijos tarybos pirmininkas. Parengė knygą *Juodupės mokyklos istorija* (2007).

Elvyra MARCIJONIENĖ (VAITOŠKAITĖ) (1940 Šetekšnių k., Panemunėlio vls.), germanistė. Doc. 1958 baigė Panemunėlio vidurinę mokyklą, 1963 – Vilniaus universitetą. VU dėsto vokiečių kalbą. Svarbesni leidiniai: *Visuomeniniai – politiniai tekstai su pratimais* (1978), *I svečias šalis* (su kt., 1992, 1993), *Wir lessen und sprechen Deutsch* (su kt., 1996, 1997), *Žodis ir frazė: lietuvių-vokiečių kalbomis* (su kt., 1999), *Žodynas ir pokalbiai lietuvių-vokiečių kalbomis* (su kt., 2002).

Genovaitė MARČIAUSKIENĖ (ČYPAITĖ) (1937 01 03 Žilių k., Panemunėlio vls.), agronomė, rašytoja. Agrarinių mokslų dr. (1971). Baigė Panemunėlio septynmetę mokyklą, Joniškėlio žemės ūkio technikumą, Lietuvos žemės ūkio akademiją (1964). 1964–1984 dirbo mokslinį darbą Lietuvos žemdirbystės ir gyvulininkystės mokslinių tyrimų institute. Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narė. Knygos: *Nuo lopšelio lig mergelės* (2001), *Gamtos ritmai laike* (2005), *Zylės dainelės* (2007), *Tarp septynių mokslo metų ratų* (2011).

Petras MATIUKAS (1937 03 23 Gireišių k., Panemunėlio vls.), matematikas. Technologijos mokslų dr. 1955 baigė Ukmergės 1-ąją vidurinę mokyklą, 1961 – VU Fizikos ir matematikos fakultetą, 1971 – KPI aspirantūrą. 1961–1968 dirbo KPI asistentu, vyr. dėstytoju, 1971–1978 – vyr. dėstytoju, docentu. 1979–1992 LVA Fizikos ir matematikos katedros vedėjas, nuo 1992 – Fizikos ir mechanizacijos katedros vedėjas.

Danutė MAŽEIKIENĖ (TUMONYTĖ) (1942 Juškupių k., Panemunėlio vls.), kultūros darbuotoja, poetė. Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narė. Dirbo kolūkyje, kultūros namų direktore. Parengė išsamią Jurkupių kaimo istoriją. Išleido eilėraščių knygą *Ilgesio žaiboarnė*

(2005). Jos eilėraštis *Panemunėliui: Nemunėlio juosta, Šetekšnos pakrantė,/ Tarp beržų svyruoklių, klonių ir kalvų,/ Čia likimas lėmė gimti ir gyventi,/ Mirgant Paukščių Takui virš senų klevų.// Čia kukli bažnyčia, ramumos salelė,/ Sielai nulipdytas atgaivos korys,/ Triūsė čia kadaise gerbiamas Kattelė,/ Kunigas šviesuolis, krašto švyturys.// Jo dėka aplinkui sklido meilė šviesai,/ Dievui ir Tėvynei priespaudos laikais./ Ta ugnelė dega niekad neišblėsus,/ Leidusi mums likti Lietuvos vaikais.// Prakaitu dažytas margas lino kelias/ Ir riekelė duonos žemdirbio delnuos,/ O gražus be galo gimtas kaimas žalias/ Ir rudens auksinio, ir žiemos sparnuos.// Nemunėlio juosta, Šetekšnos pakrantė/ Šnareisy žilvičių, gluosnių ir klevų –/ Čia viltis ir laikas dovanuoja šventę,/ Čia esi laimingas – savas tarp savų...*

Kun. Juozas Maželis.
1980 m.

Jonas MAŽEIKIS (1933 12 29 Miestėliškių k., Panemunėlio vls. – 2011 04 24 Rokiškyje), žurnalistas. 1976 baigė VU, įgijo žurnalisto specialybę. 1962–1965 Sėlynės aštuonmetės mokyklos mokytojas. Nuo 1965 dirbo Rokiškio laikraštyje, nuo 1990 – laikraščio redaktorius. Lietuvos žurnalistų sąjungos narys. Jaunystėje rašė eilėraščius, kurie buvo spausdinami rajono spaudoje. Išleido knygą *Apie sveikatą ir tikėjimą* (2001).

Juozas MAŽELIS (1939 04 14 Ruopiškio k., Panemunėlio vls. – 1997 04 18 Saftininkuose, Tauragės r.), kunigas. Baigė Panemunėlio pradinę mokyklą, po to – Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą. Įstojo į kunigų seminariją. Iš jos buvo paimtas į sovietinę armiją. Pusantrų metų tarnavo Uralė. Dėl ligos iš kariuomenės paleistas anksčiau. Dvejus metus gydėsi namuose, 1962–1966 tęsė studijas Kauno kunigų seminarijoje. Į kunigus iššventintas 1966 Kaune. Jį palaimino dėdė vyskupas Petras Maželis. Kunigavo Kretingoje, Palangoje, Klaipėdoje, Tauragėje, aptarnavo Viešvilės, Smaliniūku, Kvėdarnos parapijas. 1995–1997 kunigavo Sartininkų parapijoje. Telšių vyskupijoje panemunėlietis buvo gerbiamas ir vertinamas. Telšių vyskupas buvo numatęs paskirti jį dekanu, bet nesuspėjo. J. Maželis susirgo nepagydoma liga ir mirė. Jo paties prašymu palaidotas šalia tėvų Panemunėlio parapijos kapinėse.

Amelija MAŽYLYTĖ (1900 03 17 Vėbrių k., Panemunėlio vls. – 1972 04 30 Vilniuje), mokytoja, žurnalistė. 1912 baigė Panemunėlio pradžios mokyklą, 1918 – Voronėže evakuotą Vilniaus mergaičių gimnaziją, 1925 – Lietuvos universitetą. Dirbo įvairiose gimnazijose, mokytojų seminarijoje. 1928–1930 buvo mergaičių moksleivių žurnalo *Naujoji vaidilutė* redaktorė. Pokario metais dirbo MA Centrinėje bibliotekoje ir kt. įstaigose.

Zigmas MEDINECKAS (1928 02 01 Panemunėlio k.), ekonomistas, visuomenės veikėjas. 1939–1945 mokėsi Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje, 1979–1984 studijavo Maskvos kooperatinio ins-

tituto Vilniaus filiale, įgijo ekonomisto specialybę. Ėjo įvairias pareigas „Lietkoopsajungoje“ ir kitur. Buvęs politinis kalinys. Kaune įkūrė Sąjūdžio rėmimo grupę (1988). Vadovavo Lietuvos politinių kalinių sąjungai.

Irena MIKULIENĖ (GRATKAUSKAITĖ) (1949 06 05 Panemunėlio mstl.), teisininkė. 1955–1959 mokėsi Pāpilio ir Raščiūnų pradžios mokyklose, 1966 baigė Pandėlio vidurinę mokyklą, 1974 – VU Teisės fakultetą. Dirbo Rokiškyje juriskonsulte. 1990–1993 – Rokiškio r. prokuratūros prokuroro padėjėja, nuo 1993 – vyriausioji prokurorė.

Jonas NENIŠKIS (žr. p. 1036).

Kazimieras NENIŠKIS (žr. p. 1042).

Marcelinas NENIŠKIS (žr. p. 1028).

Petras NENIŠKIS (žr. p. 1080).

Vytautas NENIŠKIS (žr. p. 1073).

Marija NENIŠKYTĖ-KREVNEVIČIENĖ (žr. p. 1048)

Janina NENIŠKYTĖ-LYVENS (žr. p. 1048).

Madlė OLKINAITĖ (žr. p. 1493).

Pranas PALIKEVIČIUS (1930 04 03 Rukšių k., Panemunėlio vls.), žurnalistas. 1950 baigė Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą, 1955 – VU ir įgijo žurnalisto specialybę. Dirbo *Valstiečių laikraščio* vyr. redaktoriaus pavaduotoju, žurnalo *Žemės ūkis* skyriaus vedėju.

Pranas PARŠONIS (1938 01 03 Šetėkšnių k., Panemunėlio vls.), literatas. Baigė Panemunėlio septynmetę mokyklą. Mokytiis Salū žemės ūkio technikumė ir proftechnikos mokykloje Kaune kaip politinio kalinio sūnaus nepriėmė. Dirbo Rokiškio melioracijos statybos ir montavimo valdyboje darbininku. Kuria, literatūriškai apdoroja padavimus, juos skelbia rajono ir respublikos spaudoje.

Juozas PAVAROTNIKAS (1871 Panemunėlio apylinkėse – 1932 Kamajuosė), knygnešys. Draudžiamą lietuvišką spaudą pradėjo plautinti turėdamas 15 metų. Į knygnešystę įsitraukė ne dėl pelno, o

P. Paršonis savo namuose

idėjiniais sumetimais. Draudžiamą spaudą gaudavo iš Panemunėlio klebono J. Katelės. 1905 kovojo už lietuvišką spaudą Kamajuose. Nepriklausomos Lietuvos metais buvo ilgalaikis Kamajų valsčiaus tarybos narys.

Antanas PELDŽIUS (1895 Bimbų k., Panemunėlio vls. – 1968 08 13 Bròktone, JAV), spaudos darbuotojas. 1913 išvyko į JAV. Kurį laiką dirbo *Draugo* administracijoje, 1930–1951 administravo *Darbininką*, rūpinosi laikraščio ir spaustuvės išlaikymu. Reiškėsi lietuvių visuomeninėje veikloje.

Albinas PIGAGA (1944 Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje), chemikas, mokslininkas. Baigė Maskvos Lomonosovo universitetą. Fizinių mokslų dr. Dirbo Chemijos institute. Skelbia mokslinius straipsnius iš neorganinių junginių chemijos srities.

Albinas PIVORIŪNAS (1923 01 20 Bajōriškių k., Panemunėlio vls. – 1991 04 29 Kaune), dailininkas keramikas. 1947 baigęs Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutą, 1948–1951 dirbo jame. 1955–1991 dėstė Kauno meno mokykloje. Nuo 1955 dalyvavo parodose Lietuvoje ir užsienyje; individualios Kaune (1973, 1983). A. Pivoriūno sukurtos dekoratyvinės lėkštės (*Eglės* 1967, *Kosmosas* 1969, *Paukščiai* 1974, *Rudens vėjas* 1980, *Paukščių choras* 1981, *Sapnas* 1982) įvairių spalvinių derinių, puoštos kontūriniais piešiniais, jose vyrauja gamtos, kosmoso tematika; vazos (*Verpstė* 1972, *Jūros bangos* 1974, *Liepsnos* 1982) sunkių, masyvių formų. Sukūrė pano (*Neringa ir Naglis* kino teatre *Neringa* Kaune, su dailininku B. Klova, 1969; Varėnos vaistinėje,

1981), buitinės keramikos dirbinių. Naudojo redukcinę (padedančią išgauti laisvai išsiliejančias spalvų dėmes, įvairius derinius), kraklę techniką. Kūriniams būdinga griežti siluetai, formos ir dekoruotė dermė.

Elvyra PIVORIŪNIENĖ (JASIŪNAITĖ) (1932 03 13 Legišio k., Panemunėlio vls.), poetė. Baigė septynmetę mokyklą. 18 metų dirbo Bajoriškių pieno punkte. Išleido eilėraščių knygas *Prakalbink tylą* (2007), *Čiulba ulba lakštingėlė* (2011).

Antanas POVILAVIČIUS (1922 09 16 Tindžiūlių k., Panemunėlio vls. – 1977 09 12 Mažeikiuose). Baigė Panemunėlio pradžios mokyklos 6 skyrius (1937), mokėsi Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje. Antrajame pasauliniame kare dalyvavo sovietų pusėje. Po demobilizacijos gyveno ir dirbo žurnalistu Mažeikiuose. Išleido atsiminimų knygą *Laukė tėviškės berželiai* (1973).

Jurgis POVILAVIČIUS (1882 03 28 Tindžiūlių k., Panemunėlio vls. – 1919 prie Molodėčinos, Baltarusijoje), visuomenės veikėjas. Nuo 1905 Rygės fabriko darbininkas. 1905 įstojo į LSDP. Nuo 1910 priklausė lietuvių darbininkų *Giedros* draugijai. 1917 08 išrinktas Rygos miesto dūmos deputatu, atstovavo bolševikams. Vokiečiams užėmus Rygą, pasitraukė į Petrogradą, dalyvavo Spalio perversme. 1919 pradžioje Lūkiškių kalėjimo Vilniuje komisaras. Lenkų sugautas bolševikų pavedimu vykstantis į Vilnių ir sušaudytas.

Juozas PRANCKŪNAS (1921 01 01 Padustėlio k., Dusetų vls. – 2005 03 15 Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje), mokytojas rusistas, kraštotyrininkas. Nusipelnęs kultūros švietimo darbuotojas. 1947–1949 kalėjo Vorkūtoje. 1949–1950 Pándėlio, 1951–1991 Panemunėlio vidurinių mokyklų direktorius. Globojo Panemunėlio vidurinės mokyklos muziejų, išėjęs į pensiją rinko kraštotyros medžiagą ir ją skelbė savilaida (kompiuteriu spausdintomis knygelėmis).

Edmundas Antanas RIMŠA (1948 12 15 Skirų k., Panemunėlio vls.), istorikas. Humanitarinių m. dr. (1993). Baigė Panemunėlio vidurinę mokyklą, 1977 – VU, įgijo istoriko specialybę. Nuo 1981 dirba Lietuvos istorijos institute, nuo 1991 – VU dėstytojas, 1995–1998 VDU dėstytojas. Doc. (1995). Mokslinių interesų sritis – pagalbinių istorijos mokslai: heraldika, sfragistika, genealogija. Daugelio mokslinių straipsnių autorius. Knygų *Lietuvos heraldika* (1998–2008), *The Heraldry of Lithuania* (1998–2008), *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai* (1999), *Heraldika. Iš praeities į dabartį* (2004), *Heraldry. Past to present* (2005), *Pieczęcie miast Wielkiego Księstwa Litewskiego* (Lenkija, 2007) ir kt. autorius ir parengėjas. Lietuvos heraldikos

komisijos prie LR prezidento pirmininkas, Lietuvos istorijos instituto leidinio *Lietuvos istorijos metraštis* ir kt. leidinių redakcinės kolegijos narys, Lenkijos heraldikos draugijos narys ir kt. Apdovanotas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino 5 laipsnio ordinu, Ordino *Už nuopelnus Lietuvai* Karininko kryžiumi (2009), valstybine mokslo premija už knygą *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai* (2001), A. Heymowskio premija už heraldikos darbų visumą (Lenkija, 2005), diplomu *Przegląd Wschodni* už Lenkijoje išleistą knygą *Pieczenie miast Wielkiego Księstwa Litewskiego* (Lenkija, 2008). Rokiškio krašto garbės pilietis (1999).

Petras RUSECKAS (žr. p. 1469).

Veronika SIMIONIENĖ (MIKĖNAITĖ) (1921 02 15 Čepóniškių k., Pándelio vls.), tautodailininkė. J. Simionio žmona. Baigusi Radžiūnėlių pradžios mokyklą, 1937–1939 mokėsi Salū žemės ūkio mokykloje, įgijo namų ūkio ekonomės specialybę. Dar mokydama šioje mokykloje susidomėjo audimu. Audžia lovatieses, rankšluosčius, juostas, kilimus, pagalvėles. Naudoja raišiojimo ir gobeleno techniką. Kilimai spalvingi. Juose išausti medžiai (ypač mėgstamas ažuolo motyvas), gėlės, koplytstulpiai, bažnyčios. Apdovanota per 10 padėkos raštų.

Jonas SIMINONIS (žr. p. 1515).

Antanas SLESARIŪNAS (1946 01 10 Kirklių k., Utenės r.), mokytojas, politikas. Baigė Sudeikių devynmetę mokyklą, 1964 – Utenos 2-ąją vidurinę mokyklą. Tarnavo sovietinėje kariuomenėje. 1970 baigė Utenos medicinos mokyklą, 1991 – ŠPI. Dirbo Anykščių rajone, nuo 1974 Panemunėlio medicinos punkto vedėjas, 1983–1994 – Panemunėlio pagrindinės mokyklos mokytojas, 1994 – mokyklos direktoriaus pavaduotojas, 1995–2000 Rokiškio r. savivaldybės mero pavaduotojas, 2003–2011 mero patarėjas. Lietuvos krikščionių demokratų partijos Rokiškio skyriaus pirmininkas, nuo 2008 Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų partijos narys. 1990–1995 – Rokiškio r. tarybos deputatas, 1995–2011 – Rokiškio r. savivaldybės tarybos narys. Sausio 13-osios brolijos rajono skyriaus pirmininkas.

Pranas SOKAS (1920 02 01 Miestėliškių k., Panemunėlio vls.), inžinierius elektrotechnikas. Technikos m. dr. (1963). 1950 baigė Kauno universitetą. 1952–1957 Žemės ūkio statybos projektavimo instituto elektrikų grupės vadovas. Nuo 1957 m. dėstė Lietuvos žemės ūkio akademijoje. Doc. (1965). Paskelbė mokslinių straipsnių apie ultravioletinius spindulius ir jų taikymą gyvulininkystėje.

Jonas STASIŪNAS (1894 03 06 Juřkupių k., Panemunėlio vls. – 1958 07 24 Čikągoje, JAV), gydytojas, pulkininkas leitenantas. 1913 baigė Mintaujės gimnaziją, 1917 – Sankt Peterburgo karo medicinos akademiją. Tarnavo rusų kariuomenėje iki 1920 pabaigos. 1921 02 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. 1922–1925 ir 1929–1941 dirbo Karo ligoninės chirurgijos skyriuje, 1941–1944 – Raudonojo kryžiaus ligoninėje, ten suorganizavo pirmąją Lietuvoje kraujo perpylimo stotį. 1944 pasitraukė į Vokietiją, 1949 išvyko į JAV. Skelbė mokslinius straipsnius *Medicinoje*. Kartu su V. Laboku išleido knygą *Kraujo transfuzija ir jos reikšmė* (1941).

Birutė STAŠIENĖ (BIELIŪNAITĖ) (1956 12 23 Pakriaunių k., Obelių vls.), lituanistė. 1974 baigė Obelių vidurinę mokyklą, 1984 – neakivaizdžiai VPI, 1998 – papildomas vokiečių kalbos studijas. Dirbo Čedasų vidurinėje ir Panemunėlio devynmetėje mokyklose. Nuo 1986 dirba Panemunėlio pagrindinėje mokykloje lietuvių ir vokiečių kalbų mokytoja. Globoja mokyklos kraštotyros muziejų. Rašo ir publikuoja eilėraščius.

Dangerutis STOČKUS (1926 03 26 Panemunėlio mstl.), inžinierius mechanikas. Technikos m. dr. (1956). 1950 baigė Kauno universitetą. 1951–1964 Hidrotechnikos ir melioracijos instituto darbuotojas. Nuo 1964 dėstė KPI. Paskelbė mokslinių straipsnių melioracijos darbų mechanizavimo klausimais.

Jonas ŠARKAUSKAS (žr. p. 1458).

Vytautas ŠAVELIS (1928 02 08 Stepónių k., Panemunio vls. – 1996 Stramilių k., buv. Panemunėlio vls.), mokytojas, bibliotekininkas. Rašė eilėraščius, straipsnius į rajono laikraštį, žurnalus. Išleido eilėraščių rinkinį *Čiobrelių kiemas* (1991).

Nijolė TETENSKIENĖ (BRAŽIŪNAITĖ) (1952 11 13 Panemunėlyje), muzikė. Baigė Panemunėlio vidurinę ir Rokiškio muzikos mokyklą, Lietuvos muzikos ir teatro akademiją (1977). Dirba KU Menų fakulteto Liaudies muzikos katedroje. Doc. (1995). Kanklių ansamblio vadovė. Parengė ir išleido mokymo priemonių, paskelbė straipsnių spaudoje, aranžavo 100 kūrinių.

Antanas TINDŽIULIS (1922 10 23 Skirų k., Panemunėlio vls. – 1987 10 30 Akademijos mstl., Kėdąinių r.), agronomas. Žemės ūkio m. dr. (1972). Nusipelnęs agronomas (1972). Nusipelnęs mokslo veikėjas (1983). 1947 baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją. 1951–1956

dirbo Dotnuvės bandymų stotyje, 1953–1956 jos direktorius. Vėliau Žemdirbystės instituto agrotechnikos skyriaus vedėjas. Prof. (1976). A. Tindžiulis – dirvožemio fizikinių savybių tyrimų pradininkas Lietuvoje. Paskelbė darbų apie dirvos akmens sluoksnių fizikinių savybių kitimą ariant skirtingais plūgais, dirvos struktūrą, jos įtaką augalų auginimui, sėjomainas. Monografija *Žemės dirbimas* (1979, valstybinė premija 1981).

Juozas TININIS (žr. p. 1495)

Juozas TŪBELIS (žr. p. 1476)

Juozas TUITA (1951 01 12 Panemunėlio mstl.), inžinierius. 1974 baigė Leningrado kino inžinierių institutą. Dirbo Lietuvos kino studijoje garso operatoriumi. Garsino dokumentinius ir vaidybinius filmus.

Antanas TUNAITIS (1945 05 03 Šetėkšnių k., Panemunėlio vls.), inžinierius, ūkininkas, muziejininkas. S. Tunaičio brolis. Tėvai, kaip pasiturintys ūkininkai (turėjo 28 ha žemės), 1948 buvo tremiami į Sibirą. Tėvui su 3 mažamečiais vaikais pavyko pasislėpti, o motiną ištrėmė. Iš Sibiro (Irkūtsko srities) motina grįžo 1956 metais. A. Tunaitis 1963 baigė Panemunėlio vidurinę mokyklą, 3 metus tarnavo sovietų kariuomenėje. Atitarnavęs dirbo *Ekrano* gamykloje Panevėžyje ir studijavo KPI Pānevėžio filiale, įgijo inžinieriaus specialybę. 1976 sukūrė šeimą, su žmona Joana užaugino sūnų Gediminą ir dukrą Birutę. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, grįžo į tėvų sodybą ir ėmė ūkininkauti. 1995 pradėjo rinkti įvairias senienas. Jo rinkiniai išaugo iki etnografinio muziejaus. Dalyvauja kultūriniuose seniūnijos renginiuose.

Stepas TUNAITIS (1940 03 07 Šetėkšnių k., Panemunėlio vls. – 2010 03 21 Vilniuje; palaidotas Šetėkšnių k. kapinėse), germanistas, filosofas. A. Tunaičio brolis. 1958 baigė Panemunėlio vidurinę mokyklą, 1963 – VU. Baigęs universitetą dirbo mokyklose. 1969–1972 mokėsi aspirantūroje. Rašomoje disertacijoje nagrinėjo VU dirbusio vokiečio filosofo H. Abichto (1762–1816) filosofines pažiūras. Baigiantis aspirantūros laikui, S. Tunaičio disertacijos tekstas buvo apsvartytas Filosofijos, teisės ir sociologijos institute ir disertacija rekomenduota ginti. Tačiau labai kruopštus ir reiklus sau S. Tunaitis disertacijos tekstą vis dar gerino ir atidėliojo gynimą. Po aspirantūros S. Tunaitis konkurso keliu buvo išrinktas į mokslo darbuotojo pareigas Lietuvos filosofijos, teisės ir sociologijos instituto Lietuvos filosofijos skyriuje ir tyrinėjo 18–19 amžių Lietuvos filosofiją bei kantizmo recepciją Lietuvoje. Mokslinius straipsnius skelbė leidiniuose: *Lietuvos Mokslų Akademijos darbai*, *Problemos*, *Etikos etiudai*, *Filosofija*. *Sociologija*, *Lietuvos filo-*

Kun. Kazimieras Vaičionis. Iš Virginijos Mikalauskienės albumo

Kun. K. Vaičionis gulage.

Iš V. Mikalauskienės albumo

sofinės minties istorijos šaltiniai, *Iš Lietuvos sociologijos istorijos, Lietuvos filosofijos istorija. Paminklai ir tyrinėjimai*. Išleido knygas: *Apšviotos epochos socialinės ir politinės filosofijos metmenys* (2004), *Apšviotos ir romantizmo kryžkelėse: filosofijos kryptys ir kontroversijos Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – pirmoje XIX a. pusėje* (2008).

Juozas VAIČIONIS (1926 09 03 Vievės k., Panemunėlio vls.), dailininkas, poetas. K. Vaičionio brolis. Mokėsi Panemunėlio pradžios mokykloje, Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje. Baigęs kunigų seminariją dirbo kunigu. Išėjęs iš kunigų dėl pašaukimo stokos baigė Dailės institutą. Tapo realistinius paveikslus, kuriuose vyrauja Biblijos tematika, rašo eilėraščius. Surengė personalines parodas Rokiškio krašto muziejuje (2006), Palėvenėje (2011) ir kt. Išleido knygas: *Pažadėtoji žemė* (1994), *Langas* (2007), *Iš prisiminimų* (2008).

Kun. K. Vaičionis dovanoja Šventajam Tėvui Jonui Pauliui II savo brolio Juozo sukurtą medalį šv. Kazimierui. 1997 m. Iš V. Mikalauskienės albumo

Kazimieras VAIČIONIS (1921 08 19 Vievės k., Panemunėlio vls. – 2002 11 09 Mielagėnų k., Ignalinos r.), kunigas, tremtinys, poetas, vertėjas, dailininkas. J. Vaičionio brolis. Mokėsi Panemunėlio pradžios mokykloje, Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje. Įskūstas provokatoriaus moksleivio 1941 02 16 enkavėdistų suimtas, žiauriai tardytas. Gimnazijos direktoriaus J. Janulionio ir mokytojo V. Jovaišos rūpesčiu paleistas egzaminų laikyti. Egzaminus išlaikė, bet atestato negavo. 1941 06 26, bėgdami nuo vokiečių, čekistai ir komjaunuoliai nušovė niekuo dėtą Kazimiero brolių Joną. Vėliau paaiškėjo, kad tai turėjęs būti Kazimieras. 1941 lankė mokytojų kursus Panevėžyje ir tais pačiais metais įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1942 organizuojant lietuvišką kunigų seminariją persikėlė į Vilnių. 1945 10 28 arkivyskupas M. Reinys Vilniuje K. Vaičionį išventino į kunigus. Buvo paskirtas vikaru į Švenčionis, 1947 – į Kalesninkus. Vėliau dirbo Eišiškėse, Vilniaus Šv. Apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčioje, nuo 1948 administravo nebaigtą statyti Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią. Tuo pat metu kartu su kunigais K. Vasiliausku ir K. Garucku vadovavo nelegaliai *Aušros Vartų Mergelės kolegijai*. 1949 06 26 suimtas ir nuteistas 10-čiai metų lagerio. 1949 10 išvežtas į Karagandos lagerius. 1950 vėl atvežtas į Vilnių ir tardytas *Aušros Vartų Mergelės kolegijos* byloje. Ypatingojo pasitarimo Maskvoje už akių už grupinę antisovietinę agitaciją nuteistas 25 metams la-

gerio. 1951 išvežtas į Vorkūtą. Ten parašo garsiąją *Jeremiadą* ir kitus religinius, filosofinius ir patriotinius eiliuotus kūrinius, aukoja šv. Mišias, visokeriopaip gelbsti ir padeda lagerio draugams. Už nesitaikstymą su patyčiomis ir žmogaus orumo žeminimu buvo kilnojamas į įvairius kalėjimus. 1956 06 19 išleistas į laisvę be teisės gyventi Lietuvoje. Gyveno ir dirbo įvairiausius darbus Latvijoje. Tik 1970 jam leista grįžti į Lietuvą. Kunigavo Švenčionysė, Pabradėjė, Pabéržėje, Turgėliuose. 1990 buvo paskirtas į Céikinius, kur dirbo ganytojišką darbą beveik iki mirties. Palaidotas Ceikinių bažnyčios šventoriuje. Šis Dievo tarnas, laisvės šauklys surado savo vietą Lietuvos istorijoje. Jo autorinės ir verstos iš latvių, lenkų kalbų giesmės giedamos visose Lietuvos bažnyčiose. Iš jo paliktų pamokslų semsis išminties dar ne vienas jaunas kunigas. Kn. *Lietuvos jeremiada* (2001).

Rimantas VELYKIS (1955 01 25 Dvaralaūkių k., Pásvalio r.), agronomas, politikas. Baigė Nakvōsų pradinę ir Vaškų vidurinę mokyklą, 1978 – LŽŪA. Dirbo agronomu, 1994–1999 žemės ūkio bendrovės *Dviragis* valdybos pirmininkas, 2000–2003 – Panemunėlio seniūnas, 2003–2007 – Rokiškio r. savivaldybės mero pavaduotojas, 2007–2008 – Rokiškio r. savivaldybės meras, nuo 2008 – UAB *Rokiškio vandenys* direktoriaus pavaduotojas. Nuo 1990 Lietuvos demokratinės darbo partijos, nuo 2000 Lietuvos socialdemokratų partijos narys, 2001–2005 Lietuvos socialdemokratų partijos Rokiškio r. skyriaus pirmininko pavaduotojas, LSDP tarybos narys, 2005–2008 – skyriaus pirmininkas. 1990–1995 – Rokiškio r. tarybos deputatas, 1995–2011 – Rokiškio r. savivaldybės tarybos narys.

Anastazija VIKERTIENĖ (1888 05 12 Voverynės vnk., Panemunėlio vls. – 1973 08 04 Jonavojė), laisvamanė, spausdinto žodžio gerbėja. Išleido knygelę *Išpažintis* (1963).

Jolanta VILUTYTĖ (1969 12 14 Šetėkšnių k., Panemunėlio vls.), krepšininkė. 1976–1983 mokėsi Panemunėlio vidurinėje mokykloje, 1983–1986 – Pānevėžio sporto internatinėje mokykloje, 1986–1987 – Kauno J. Jablonskio vidurinėje mokykloje, 1987–1990 studijavo LKKI. 1986–1990 – Kauno radijo gamyklos sporto klubo *Banga* krepšininkė, nuo 1990 – Vengrijos krepšinio klubo PVSK-DA'LIA krepšininkė. Europos jaunimo krepšinio (1988), Pasaulio jaunimo čempionė (1989). Lietuvos (1990), Vengrijos (1992, 1995, 1996), Europos (1997) čempionė. Šiuo metu žaidžia krepšinio klube *Svaja*. Apdovanota Gedimino 4 laipsnio ordinu.

Bronislovas VIZBARAS (1937 07 26, Rukšių k., Panemunėlio vls.), pulkininkas. 1955 baigė Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą, 1958 – Kaliningrādo artilerijos ir minosvaidžių karo mokyklą, 1966 – Leningrādo

karo akademiją. 1958–1959 – būrio vadas, 1959–1962 – Artilerijos baterijos vyriausiasis karininkas, vado pavaduotojas, 1966–1970 – diviziono štabo viršininkas, 1970–1972 – diviziono vadas, 1972–1974 – brigados vado pavaduotojas, 1974–1981 – brigados vadas, 1981–1990 – LŽŪA karinės katedros viršininkas, 1991–1993 – LR karininkų kursų viršininkas, nuo 1993 – Puskarininkų mokyklos viršininkas. 1991 anuluotas sovietinio karininko laipsnis ir suteiktas LR krašto apsaugos pulkininko karinis laipsnis. Statuto, kario vadovėlio, karo technikos ir prietaisų techninio aprašymo, mokymo priemonių autorius. Apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu (1991), Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio medaliu (1993), vardiniu ginklu (1995), vardiniu kardu (1997), garbės ženklu *Už nuopelnus krašto apsaugai* (1997).

Jonas VIZBARAS (žr. p. 1510).

Jadvyga ZELENKAUSKIENĖ (MARCIJONAITĖ) (1934 01 30 Vilių k., Panemunėlio vls.), pedagogė. Baigė Panemunėlio septynmetę mokyklą (1949), Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą (1952), neakivaizdžiai VPI, aspirantūrą Maskvoje (1979). Apgynė disertaciją apie slavų kalbų dėstymo metodiką (1979). Dirbo Rokiškio 1-ojoje vidurinėje ir Drūskininkų 1-ojoje vidurinėje mokykloje, nuo 1973 – Pedagogikos mokslinio tyrimo institute vyr. moksline bendradarbe. Išleido knygą *Paveikslėliai: rusų kalbos mokymo priemonė I kl.* (1988).

Petras ZIZAS (1937 05 27 Keragaiviškio k., Panemunėlio vls.), buhalteris. 1946 baigė Panemunėlio pradžios mokyklą, 1954 – Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą, 1964 – Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą. Dirbo vyriausioju buhalteriu Panemunėlio ir Jurbarko linų fabrikuose, *Ekrano* gamykloje Panevėžyje (nuo 1964), Kauno gamyklose (nuo 1970). Kurį laiką dėstė KPI ir VU Kauno fakultete. Išleido eilėraščių knygą *Eime kartu* (2002, 2004).

Petras ZIZAS (1940 01 15 Rybėkų k., Panemunėlio vls.), inžinierius. 1953 baigė Panemunėlio septynmetę mokyklą, 1957 – Rokiškio 1-ąją vidurinę mokyklą, 1962 – KPI. 1962–1965 dirbo Rokiškio durpynų kontoroje, nuo 1965 – Laukesos durpių įmonėje (Tauragės r.). 1968–1992 Laukesos durpių įmonės direktorius, 1992–1994 AB *Laukesa* generalinis direktorius, nuo 1994 – Lietuvos ir Vokietijos BĮ UAB *Laukesa-WTL* generalinis direktorius. 2001 išėjo į pensiją. Apdovanotas Durpių įmonių asociacijos *Lietuviškos durpės* prof. Jurgio Vidmanto vardo nominacijos medaliu (2006).

Algimantas ŽVIRĖNAS (1925 02 02 Gireišių k., Panemunėlio vls.), inžinierius mechanikas. Technikos mokslų dr. (1957). 1951 baigė Maskvos durpininkystės institutą. 1951–56 dirbo Melioracijos institute moksliniu

bendradarbiu, 1956–1966 – Žemės ūkio mechanizacijos ir elektrifikacijos institute skyriaus vedėju, direktoriaus pavaduotoju mokslo reikalams. Nuo 1966 dėstė KPI. Doc. (1968). Paskelbė mokslinių straipsnių apie melioracijos, dirvų paruošimo ir tręšimo darbų mechanizavimą, durpių džiovinimą.

Matas ŽVIRĖNAS (1892 09 21 Gireišių k., Panemunėlio vls. – miręs), provizorius. Maskvoje dirbo vaistinėje ir studijavo Maskvos universitete, ten 1918 įgijo provizoriaus laipsnį. Nuo 1919 dalyvavo Farmacininkų sąjungos veikloje. Nuo 1934 VDU Teismo ir socialinės medicinos katedros vyr. asistentas. Iki tol dirbo Valstybinėje chemijos laboratorijoje. Bendradarbiavo *Farmacijos žiniose*.

SOCIOLOGIJA

Adaptacija istorinių lūžių sąlygomis: sovietmečio pradžia ir pabaiga Panemunėlio žmonių autobiografiniuose pasakojimuose

Irena Šutinienė

Vyresniajai Lietuvos žmonių kartai teko išgyventi ne vieną istorinį lūžį, įvykius, iš esmės pakeitusius tiek šalies, tiek beveik kiekvieno žmogaus gyvenimą. Ypač radikaliai paveikė žmonių gyvenimus laikotarpio nuo keturiasdešimtųjų iki stalinizmo pabaigos įvykiai. Tokie įprastinę tvarką radikaliai griauinantys įvykiai istoriografijoje įvardijami kaip istoriniai įvykiai ir dažniausiai nagrinėjami politinių, ekonominių, socialinių struktūrų lygiu, atsietai nuo kasdienio žmonių gyvenimo, nors kaip tik tokie įvykiai giliai, iš esmės paveikia individualius daugybės žmonių likimus. „Objektyvių“ iš esmės, „išorinių“ įvykių neįmanoma atskirti nuo jų „vidinės“ patirties ar interpretacijų: „Reikšmės neįmanoma atskirti nuo įvykio ar ją jam priskirti, nes įvykio kaip tokio iš viso nėra. Bet koks įvykis yra jau interpretuotas įvykis“¹. Šiame straipsnyje stalininio laikotarpio įvykiai ir jų padariniai nagrinėjami juos pergyvenusiu žmonių požiūriu, analizuojami jų autobiografiniai pasakojimai. Autobiografinis pasakojimas visuomet „tėra tekstas, ne pats gyvenimas“², todėl stengtasi atsižvelgti į pasakojimo ypatybes, pasakotojų buvusias ir dabartines socialines ir situacines pozicijas, tapatumus, kontekstus. Kita vertus, pasakojimai traktuoti ir „realistiškai“ – ne kaip visiškai laisvai sukonstruoti, o kaip nusakantys, nors ir priklausomai nuo dabarties bei ateities perspektyvų, realią pasakotojų patirtį: pasak D. Bertaux, „pasakojimas yra realių įvykių funkcija ir pasakotojas stengiasi atskleisti tuos įvykius“³. Todėl autobiografiniuose pasakojimuose atsispindi ir žmonių laikysena socialinių lūžių metu, ir tų laikotarpių interpretacija dabarties požiūriu.

Siekėme atskleisti du žmonių santykio su keturiasdešimtaisias prasadėjusia įvykių seka aspektus: 1) žmonių santykio su totalitarine sistema, adaptacijos joje procesą ir problemas; 2) dabartinėje kolektyvinėje vyresniosios kartos atmin-

Straipsnis, „Vermės“ leidyklai įteiktas 2011 04 05, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2011 12 16, čia skelbiamas pirmą kartą.

¹ Rosenthal G. May 8th, 1945. The Biographical Meaning of a Historical Event, *International Journal of Oral History*, 1989, Vol. 10, No. 3, p. 184.

² Roos J. P. Reality or Nothing: False and Repressed Memories and Autobiography, M. Chamberlain et al. (ed.), *Trauma and Life Story. Memory and Narrative*, 2, 2000, p. 9.

tyje vyraujančios šio laikotarpio interpretacijos ypatumus. Pirmasis problemų laukas tiriamas analizuojant žmonių gyvenimus, o atminties strategija atskleidžiama tiriant naratyvinį pasakojimų aspektą – kreipiamas dėmesys į tai, kaip žmonės prisimena sovietinį laikotarpį ir kaip apie jį pasakoja. Tyrimo objektas buvo vyresnioji karta – valsčiaus žmonės, pergyvenę visą sovietinį laikotarpį.

Staigiai ir esmiškai keičiančių ligtolinę visuomenės sandarą įvykių socialiniai padariniai sociologijoje neretai aiškinami socialinių, kultūrinių traumų sąvoka (P. Sztompka, J. Alexander, R. Eyerman, A. Neal ir kt.). Trauma laikomas staigus ir gilus įprastos psichologinės, socialinės, kultūrinės būsenos ar tvarkos pažeidimas, nenormalumas (pirmuoju atveju kalbama apie psichologines traumas, aptartas dar Z. Freudo, kitais – socialinių mokslų tyrinėjamas sociokultūrinės traumas). Sovietmečio pradžios įvykių – okupacijų, karo, pokario, stalininių represijų – poveikį žmonėms taip pat nemaža dalimi galima nusakyti kaip kolektyvines traumas. Ilgalaikiai neigiami esminių visuomenės pokyčių padariniai aptariami tokiomis sąvokomis kaip istorinė trauma (pokolonijinės psichologijos tradicijoje), traumas padariniai kartoms, kultūrinė trauma ir pan. Kultūrinės traumas sąvoką įvairūs autoriai supranta nevienodai. Gana išsamai yra B. H. Stammo ir kitų samprata, išvystyta pokolonializmo diskurse; joje kultūrinė trauma suvokiama kaip procesas, kuriame reiškiasi ilgalaikės praeityje buvusio įvykio (kolonizavimas) psichologiniai, socialiniai, ekonominiai kultūriniai padariniai.

„Kultūrinė trauma tai daugiau negu fizinis žmonių, nuosavybės, kraštovaizdžio sunaikinimas, kaip gali nutikti per karus ar etninius gryninimus. Ji tiesiogiai ar netiesiogiai griaua tai, kas sudaro kultūrą, esminius, bet pažeidžiamus jos elementus: kūno/erdvės praktikas, religiją, istoriją, kalbą, valstybės organizaciją, ekonomiką“⁴.

Istorinė-kultūrinė trauma, praradus ankstesnę stabilią sociokultūrinę sistemą, reiškiasi tokiais požymiais: a) visuotinis socialinės sistemos ir šeimos žlugimo, surimo pojūtis; b) egzistencinė depresija dėl žlugimo, prarasto stabilumo; c) svyravimas tarp prarastų vertybių ir praeities kartų kančių pripažinimo ir pagundos priimti užkariautojų vertybes; d) nuolatinė egzistencinė baimė ir įtampa, pasireiškianti destruktiviu elgesiu; e) pakartotinis kolonijinės traumas patyrimas per stereotipus, rasizmą; f) negalimybė išvengti egzistencinės baimės, skausmo arba jį įveikti⁵ (R. Eyerman ir kitų nusakomas kaip traumas nepamirštamumas).

Sovietinė okupacija ir kiti karo bei pokario įvykiai bei represijos Panemunėlyje, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo suvokti kaip radikaliai sugriovę ligtolinę tvarką įvykiai, tad neigiami jų socialiniai efektai nemaža dalimi gali būti aptariami kolektyvinės traumas sąvoka, o žmonių reakcija į šiuos įvykius – kaip sociokultūrinės traumas įveikimo ir reagavimo į ją būdai. Estų sociologė A. Aarelaid-Tart išskiria keturias gyvenimo sritis, kuriose empiriniu lygiu galima stebėti sociokultūrinės traumas sklaidą išgalint sovietinei sistemai: 1) „dvigubos sąmonės“ formavimasis; 2) viešo socialinio aktyvumo atkūrimas

⁴ Stamm B. H., Stamm H. E., Hundall A. C., Highson-Smith C. Considering a Theory of Cultural Trauma and Loss, *Journal of Loss and Trauma*, 9, 2004, p. 94.

⁵ *Ten pat*, p. 95.

naujomis sąlygomis; 3) kultūrinių tradicijų tęstinumo sunkumai, sutrikimai; 4) kasdieninio gyvenimo (namų, šeimos gyvenimo) atkūrimas⁶. Panemunėlio gyventojų vyresniosios kartos autobiografiniuose pasakojimuose atsispindinčius jų adaptacijos sovietinėje sistemoje ypatumus iš dalies aptarsime kaip kultūrinės-istorinės traumos požymius ir jų įveikimo strategiją.

Sovietinė okupacija, nors ne iš karto, sudarė ne tik beveik visas įprastines socialinės, politinės, ekonominės organizacijos formas, bet ir kultūrą bei kasdieninio gyvenimo rutiną. Žmonėms reikėjo išlaikyti tapatumo tęstinumą, išgyventi ir adaptuotis net radikaliausių traumuojančių įvykių sąlygomis. Tirtai vyriausiųjų Panemunėlio žmonių kartai teko patirti lūžius ir adaptuotis net du kartus – išgalint sovietinei okupacinei sistemai ir jai žlugus. Šias tapatumo tęstinumo, socialinio-kultūrinio gyvenimo formų praradimų ir tam tikro jų restruktūrizavimo trajektorijas ir atspindi žmonių autobiografiniai pasakojimai. Jie padeda suteikti tam tikrą tvarką suirusiam pasaulėvaizdžiui, atkurti žmonių santykį su socialine aplinka, todėl traumuojančius įvykiai, sugriauti lūkesčiai generuoja pasakojimus⁷. Nemaža dalis apklaustųjų, dabar pensininkų, taip pat yra parašę prisiminimų. Jie rašyti jau atkūrus nepriklausomybę, išgyvenus visą sovietmetį, ir daugiausia jų parašyta būtent apie traumuojančius okupacijų įvykius.

Čia analizuojami penkiolikos vyresniosios kartos Panemunėlio valsčiaus gyventojų autobiografiniai pasakojimai, papasakoti ir autorės užrašyti 2002 metų vasarą „Versmės“ leidyklos ekspedicijos metu. Siekiant užtikrinti anonimiškumą, pasakotojų vardai tekste pakeisti.

Adaptacijos pradžia: išgyvenimo strategija sugriovimų akivaizdoje

Socialinė adaptacija čia suprantama kaip individo lūkesčių derinimas su jo galimybėmis ir visuomenės ar socialinės aplinkos lūkesčiais bei reikalavimais. Keturiasdešimtaisias prasidėjusių įvykių virtinė radikaliai sugriovė iki okupacijos buvusią socialinę aplinką, visuomenės tvarką, ir žmonėms teko ne tik bandyti iš naujo suvokti besikeičiančius visuomenės reikalavimus ir derinti su jais savo siekius, bet ir tai daryti ekstremalioomis – kovos dėl išgyvenimo – sąlygomis.

Keturiasdešimtųjų okupacija užklupo pasakotojus įvairiose situacijose ir gyvenimo ciklo laikotarpiuose, vieni tuo laikotarpiu patyrė pačius radikaliausius traumuojančius įvykius – tremtį, represijas, artimųjų netektis, kiti tai matė pažįstamų ir mažiau pažįstamų gyvenimuose. Istoriniame ir socialiniame laike buvo daugybė įvykių, bet šie laikai ne visuomet sutampa su asmeniniu laiku, socialiai reikšmingi įvykiai ne visų žmonių gyvenimus palietė vienodai.

Rusus sutikom namuose. Nieko, praėjo ir nuėjo. Mano tėvukas dar caro armijoj buvo, žinojo, kas tie rusai. Praėjo ir viskas. Tuo laiku valdžia nieko nedarė (p. Steponas, g. 1921 m.).

Daugelį apklaustųjų okupacija užklupo jų ankstyvoje jaunystėje ar paauglystėje, bebaigiančius mokyklą ar kitaip

⁶ Aarelaid-Tart A. Double Mental Standards in the Baltic Countries – Three Generations. Humphrey R., Miller R., Zdravomyslova E. (eds.), *Biographical Research in Eastern Europe*, Newcastle, Ashgate Publishing, 2003, p. 214.

⁷ Rosenthal G. German War Memories: Narrability and the Biographical and Social Functions of Remembering, *Oral History*, Autumn 1991, p. 34.

planavusius savo ateitį dar ikitotalitarinėje visuomenėje ir remiantis jos vertybėmis jaunuolius, sugriaudama jų planus. Simboliškas yra pasakojimas buvusios gimnazistės, kurią okupacija užklupo atestatų įteikimo dieną:

Keturiasdešimt pirmaisiais, kai buvo trėmimas, aš čia nebuvau. Baidiau gimnaziją ir birželio 15-ąją per atestatų įteikimą išgyviavo Raudonoji armija, tai vėliau susirinkom tų atestatų paimti. Susitikom visi – jau buvo tarybinė valdžia ir buvo mūsų klasėj tokie žydų tautybės berniukai, toks Rivkinas, Furmanskis, sako, žino, mergos, ką aš jums pasakysiu, – ogi žydas paskirtas švietimo ministru. Jie patys nusistebėjo. Kai gavom atestatus, nuvažiavom keturios į Ukmergę, į mokytojų kursus. Aš buvau galvojus stoti į Žemės ūkio akademiją, bet dabar stengėmės bet kur, paskui įstosim, kur norėsim (p. Elena, g. 1924 m.).

Pasakojimas rodo, kad žmonės iš pradžių suvokė kitimus kaip laikinus ir tiesiog atidėjo ankstesnius planus, bet dar nebandė atsisakyti senosios vertybių sistemos, ją keisti ar slėpti. Tačiau tolesni įvykiai vis labiau ardė tęstinumą, ankstesnė patirtis tapo vis mažiau pritaikoma, o planuoti ateitį pasidarė neįmanoma. Todėl jau tada pradėjo formuotis bejėgiškumo jausena ir laikysena, kurią vėliau įtvirtino žiaurūs traumuojantys įvykiai karo ir pokario metais. Kad išgyventų, daugumas žmonių turėjo laikytis nesikišimo, pasyvaus prisitaikymo prie aplinkybių pozicijos. Iš dabarties perspektyvos pasakotojai, penkis dešimtmečius išgyvenę sovietinėje sistemoje, tokią laikyseną nusako kaip savaime suprantamą, ji jiems nekelia jokių abejonių ar svarstymo vertų konfliktų. Tai rodo, kad ši laikysena sovietmečiu įsitvirtino, tapo normalia.

Bejėgiškumo, „istorijos blaškomų“ objektų laikyseną skatino jau pati okupacijos pradžia savo netikėtumu. Netikėtumo, nesusigaudymo, nežinojimo motyvą pažymi visi. Kai kas kaip vienintelę tuo laiku žmonių turėtą patirtį ar žinias apie rusus mini tėvų ar senelių susidūrimus su rusais caro okupacijos laikais, dažniausiai tarnavimą caro kariuomenėje. Visi konstatuoja tos patirties, žinių bei lūkesčių ir tikrovės neatitikimą. Sovietinė okupacija nusivylė ir tikėję miglotai žinomomis komunizmo idėjomis, ir bežemiai bei neturtingi, ir turtingesni žmonės. Rami, rutiniška kasdienybės laiko tėkmė ir tvarka, kurioje žmonės galėjo orientuotis ir planuoti bei lemti savo gyvenimus, buvo suardyta, todėl pasakojimuose apie šį laikotarpį vyrauja M. Bachtino nusakytas įvykių, „nuotykių“ laikas – kaip pasakose, šiame laike smulkmenos, atsitiktinumai, sutapimai lėmė žmonių gyvenimą ir išgyvenimą, likimus⁸. Pasakojimai rodo, kad net daugelį sąlygiškai laisvų sprendimų (išėjimą partizanauti karo metu ar pokariu, profesijų pasirinkimą ir pan.) tuo metu lėmė aplinkybės. Penktojo dešimtmečio pokyčiai labai sumažino, o kartais ir visiškai atimdavo pasirinkimo laisvę, galimybę veikti ar lemti savo veiksmų rezultatus. Pasirinkimai kartais turėdavo labai mažai alternatyvų, iš kurių tik viena ar kelios leisdavo išgyventi.

Kaip rusai užėjo, mums mokesčius uždėjo malūnan, vokiečiai paskui mum grąžino dokumentus, kad malūnas mūsų. Mes toj po-

⁸ Skultans V. *Testimony of Lives. Narrative and Memory in Post-Soviet Latvia*, London–New York, Routledge, 1998, p. 86.

litikoj nieko nesupratom apie rusus. Tėvas tai tarnavo armijoje Rusijoje, tai jis žinojo apie juos. Mes, pacanai, kur ten žinosim. Buožės rusams buvom, nes malūną turėjom. O kad skolos, tai nesvarbu. Baltaraiščiai mus – tėvą ir brolius – buvo uždarę sklepe. Jie mus suėmė, ir bernas buvo tarp jų, kur pas mus bernavo, baltaraiščių vadas Žiobišky, Kirs-tukas toks, obliu vadindavom. Buvo gerai pažįstamas, tai nuėjo mo-tina, kojas išbučiavo. Rytą ateina tas vadas: „Būtėnai, lauk iš sklepo“. Būtų mum sušaudę irgi. Nuo vienos valdžios teko kentėti, nuo kitos irgi, prie Smetonos buvom „komunistai“, tėvas bažnyčion neidavo, atėjo rusai – esam buožės, atėjo vokiečiai – vėl komunistai. Tai ir gyvenom kaip ant adatų. Po karo, kai miškinių nebuvo, išnaikino, tapo ramiau (p. Juozas, g. 1922 m.).

Tėveliai bežemiai, svetimą žemę nuomodavo, senelis puodžius, močiutė verpdavo. Vėliau 40 ha nuomodavo du broliai ir versdavos tuo. Ke-turiasdešimtais baigiau šešias klases, po to dar vieną gimnazijos klasę ir 1941 m. birželio 22 ištrėmė. Tėvelis buvo šaulys. Ir dar šaulių būrio vadas. Na, jį įskundė (p. Genovaitė, g. 1926 m.).

Keturiasdešimtais metais vienintelis mūsų klasės moksleivis Kazimie-ras pasveikino tarybinę armiją. Direktorius sako, aš būč jam nedavęs atestato. Gerai, kad nežinojo, o tai pats būt buvęs kalėjiman uždarytas. Gimnazijoj Kazimieras buvo šaulys, o pakui jam taip atrodė (p. Elena, g. 1924 m.).

Apie naująją sistemą, pasakotojų nuomone, mažai žinojo ir aktyviai pritarusieji, stojusieji į komjaunimą ir kitaip bendradarbiavę su okupaciniu režimu žmonės; jų veikla keturiasdešimtaisiais ir beprasmės žūtys vokiečių okupacijos laikais – irgi ne-prognozuojamų, nepriklausomų nuo jų valios žmonių veiksmų padarinių pavyzdys:

Kareiviai neagresyvūs buvo, paprasti tokie. Paskui jau atsirado tokių, kurie valdžion stoji, aš tada nedirbau Panemunėly, bet buvo, kad komjauniman stoji, o paskui, kai vokiečiai užėjo, sušaudė komjaunuo-lius. Kas tie durniai vaikėzai, Šepka iš kaimo, Antaniukas toks, stoji, o paskui sušaudė juos. Nieko jie nedarė, nieko (p. Elena, g. 1924 m.).

Karo ir pokario įvykiai dar labiau įtvirtino žmonių subjektiškumo – galimybių ir noro lemti savo likimus – praradimą ir bejėgiškumo jauseną. Beveik visi pasako-jimuose minimi patirti ar stebėti įvykiai – priverstiniai darbai Vokietijoje, holokaustas, fronto įvykiai, sužeidimai, žūtys – turi traumuojantį aspektą, žmonių veiksmų rezul-tatai dažniausiai buvo nuo jų nepriklausomi. Visuose pasakojimuose yra epizodų, liudijančių netikėtų aplinkybių nulemtus skaudžius žmonių veiksmų padarinius:

Bet matai, kaip ir sumaištis tokia buvo. Nesuprato žmonės. O čia po karo, kai paėmė mano brolių, kiek jie su draugais rado šautuvų, dur-

neliai, susirinko ir kovojo brolis klojime. Be reikalo. Mes net nežinojom, tėvas dėmesio nekreipė. Negalvojo. O kaip dėl to nukentėjo (p. Bronė, g. 1925 m.).

Priespauda vokiečių nebuvo lengvesnė nė kiek, svarbiausia, tuos žydus. Tuoj pradėjo varinėti žydus ir, sakau, tie žmonės susipriešino prieš karą. Vieni sako, ai, ten rusai išvežė dėdes, jo gimines, aš einu už dėdę keršyt. Supriešino žmones. Jei rusai nebūt vežę, gal būt laimėję karą lengviau (p. Elena, g. 1924 m.).

Vokiečiai mane buvo išvežę Rusijon, vermachto darbams. Arklius ganyt, malkas kapot, zemliankas kast, beveik basas vaikštinėjau šaltyje. Keturiasdešimt antrais metais buvau išvežtas, keturiasdešimt trečiais pabėgom. Sugrižau į namus. Paskui susirišau su Žemaitės vardo partizanų būriu, paskiau ryšininku buvau, paskui išėjau partizanaut, vokiečiai pradėjo visur sekiot, nusibodo, kad sekioja, tai išėjau. Su tais ryšininkais ir išėjau miškan. Kariavom, kol išlaisvino vėl rusai (p. Juozas, g. 1922 m.).

1942 mane išvežė darbam, man buvo devyniolika metų. Leipcige liejykloj dirbom. Mašinių blokus liejom. Supratau biški vokiškai, bet man kalbėt nelabai reikėjo. Keturiasdešimt ketvirtais grįžau, paleido, sveikata nekokia buvo. Atvažiavau, pasislapsčiau Utenoj, 1944 m. užėjo rusai, rugpjūčio mėnesį Rokiškio rajoną išvadavo. Dirbau prie geležinkelio, tai triskart gavau broniruotę, kad neimtu į armiją. Lapkričio mėnesį paėmė ir išvežė į Brianską. Paskui Berlyno frontan. Vežė per Varšuvą, Varšuva buvo labai sugriauta. Vien griuvėsiai. Berlynas trim žiedais buvo apsuptas. Keturiasdešimt penktųjų balandžio 16 dieną mane sunkiai sužeidė, o mūsų pulkas inėjo Berlynan. Po sužeidimo gydžiaus doiejos ligoninės Vokietijoj, po to Lenkijoje ir iš ten mane demobilizavo, davė antrą grupę, o kitus ruošė komisijon, būt reikėję važiuot japonų frontan. Kai Amerika numetė bombą, nebereikėjo. Jau buvo laivan susodinti (p. Steponas, g. 1921 m.).

Pokarį daugumas žmonių (išskyrus tremtinius ar Gulago kalinius, kurių sunkumai neretai truko ilgiau) mini kaip sunkiausią savo gyvenimo laikotarpį, jis atrodo baisesnis net palyginus su karu (anot p. Vlodo, ...po karo tai jau visiems sunkiausias). Pokarį nusako tokios pasakojimų temos, kaip rezistencijos kovų žiaurumai ir netektys, represijos, šeimų išardymai, nuolatinė egzistencinė baimė, pavojai, sugriovimai, skurdas, badas, susijęs ir su karo netektimis, ir su kolūkių kūrimu.

Nei paskutinis, nei pirmutinis šitas karas. Pokaris buvo labai žiaurus. Karas tai karas, karas praėjo, gal kelias dienas čia buvo, o pokaris buvo žiaurus. Daugiausia šitie iš Amerikos – ateisim, išvaduosim, o visą jaunimą išnaikino. [...] Mūsų kaimo, Vainių, iš kariuomenės gal

tik du negrižo, o katrie miškan, nè vienas negrižo. Aš tuo metu ėjau Salų mokyklon, ten tokia kopolytėlė, tai vos ne kasnakt žuvusius atveždavo, baisus dalykas (p. Andrius, g. 1924 m.).

Aš buvau sulaikytas 45 metais Rokišky, tai pragaras, negaliu apsaityt, kaip kankino žmones. Sumušti žmonės, kraujuoti. [...] Kitas brolis nėjo armijon, pasitraukė į mišką. Keturiasdešimt penktaisiais legalizavosi ir lyg tai nieko nebuvo, o keturiasdešimt devintaisiais už ausų ir tenais... Po to buvau partizanų ryšininku. Vėliau lageris.

Man tai dabar laikai geriausi. Sunkiausi tai sovietmečio. Po karo tai jau visiems sunkiausias laikas. Kaip užėjo, pradėjo draskyti, žemes dalinti, ūkininkai nepatenkinti. Mes kai buvom neturtingi, pus-brolis toksai, Henrikas, tai sako, basi esat, imkit mūsų dvylika hektarų žemės ir dirbkit. Mes taip žemės ir neėmėm, nors, kaip sako, labai brangi ta žemė. Iš nieko neėmėm, pragyvenom ir taip (p. Vladas, g. 1927 m.).

Kada jau nuteisė, daugeliui po dvidešimt penkerius metus, ir gaila buvo Lietuvos, ir gyvenimo, tik apsivedžiau ir turėjau palikti savo numylėtinę. Tiek laiko praėjo veltui. [...] Žmona kolūkyje dirbo, buvo susirgusi, iš pergyvenimo turbūt, nervais. Negalėjo, visą skaudėjo, gulėjo. Paskui stojo čia linų fabrikon. Kai grįžau, tai jau dirbo čia linų fabrike. Kada grįžau, niekas nepriregrastrovo mūsų ir niekas nedavė dokumentų, kol darbo negausi (p. Vladas, g. 1927 m.).

Be represijų, kaip kolektyvinė trauma suvoktas ir turto atėmimas, kurį baigė kolektyvizacija:

Ūkininkai nekentė sovietų, kad prievolės, o miškininkams kiek kas galėjo, padėjo (p. Vladas, g. 1927 m.).

Stalinas nors turtą atėmė, gyvybę paliko, o Hitleris ir turtą, ir gyvybę. Žydai daugiau nukentėjo... (p. Juozas, g. 1922 m.).

Toliau cituojama pasakotoja, buvusi mokytoja, teigia, kad įprastinės tvarkos, normų ir vertybių suirimas leidžia pasireikšti netikėtoms, kartais ne pačioms geriausioms, žmonių savybėms. Ji sako ir tomis aplinkybėmis buvus vietos pasirinkimui ir smerkia žydšaudžius ar *sribus* kaip sąmoningai pasirinkusius būti žmogžudžiais. Ji nepritaria nuomonei (leidžiančiai „normaliai“ visuomenės daliai atsiriboti nuo atsakomybės), kad žydšaudžiais tapdavo tik nusikaltėliai, socialinio paribio žmonės. Iš pasakojimo taip pat matome, kad tuo metu ne visi išdrišdavo viešai smerkti žydšaudžius, vyravo baimės ir nesikišimo, nutylėjimo laikysena.

Man tai atrodo, gal čia išryškėja žmogaus prigimtis. Gal kad jam tokia situacija nebūt atėjus, gal jis būt pragyvenęs gyvenimą ir būt

normalus visiškai žmogus. O kai atėjo jam toks laikas, na pavyzdžiui, žydus šaudyt, na, argi kiekvieną gali privaryt prievarta. Šaudė ne vokiečiai, daugiausia mūsų šie. Išryškėja jo tas žvėriškumas. Vieną tai žinau. Kartą Rokišky mačiau nešėsi su draugu tų žydų, matyt, drabužių ar ko ryšulius ant nugaros. Gražus vyras, mum net patikdavo, kai buvom gimnazistės, ir labai gražiai dainuodavo. Žmogus kaip žmogus, namus statė, visiškai normalus. O kai užėjo vokiečiai, jis irgi išėjo šituo baltaraiščiu ir nesakė, kad šaudė, bet visi žinojo. Kartą pas kaimynus, žiūriu, sėdi su vokiška uniforma ir kaimynai vaišina jį. Ir man sako, sėsk. Sakė, Vilniaus krašte dirba, eini per mišką, randi pasislėpusią žydauką – nušauni. Su tokiu pasigėrėjimu kalba, pats pasakoja. Sako, dabar man siūlo darbą Skapišky nuovados viršininku. Aš sakau žinai, Petrai, Skapišky nuovadoj mums žmogūdžių nereik, tu ten neik. Ta moteris, kaimynė, pas kuriuos buvo, išsigando, sako, kaip tu šitaip. Sakau, pasakiau teisybę (p. Elena, g. 1924 m.).

Pokario kaip visiems sunkiausio laiko įvardijimas didele dalimi gali atspindėti kultūrinės traumos – ankstesnio gyvenimo struktūrų praradimo – lemtą trauminio streso išgyvenimą. Karo sugriovimus ir netektis papildė kultūrinė trauma – įprastinių normų, ideologijų, vertybių, religijos, istorijos, ekonomikos, kasdieninio gyvenimo praktikos tęstinumo suardymas, dėl represijų, karų, sugriovimų silpnėjantys šeimininiai ryšiai, priverstiniai persikėlimai ir kt. Kultūrinę traumą šiuo atveju apsunkino karo ir represijų smurtas, daugelis žmonių dėl kultūrinės traumos patyrė ir psichologines traumas. Žmonės juto didesnę ar mažesnę grėsmę gyvybei, nuolatinę egzistencinę baimę. Nors dar ne visa ankstesnė kultūra buvo prarasta, tačiau daugiau ar mažiau buvo sugriautos pagrindinės gyvenimo sritys. Kova dėl išgyvenimo formavo prisitaikymo prie aplinkybių, nesikišimo laikyseną.

Adaptacijos sociokultūrinės traumos sąlygomis mechanizmai: „susidvejinimas“ ir neformaliosios gyvenimo sferos svarba

Sovietinė sistema tiriama žmonių kartai buvo ne tik netikėta ir prievartinė, bet ir svetima, nepažįstama. Naujoji sistema paskelbė negaliojančia, nelegalia ir net nusikalstama beveik visą ligtolinę žmonių patirtį, jų gyvenimo pasaulį: vertybes, ideologiją, papročius ir tradicijas, tikėjimą, kasdienybės formas. Kultūrine prasme naujoji doktrina paskelbė „tikruoju“ tą pasaulio vaizdą, kuris, kaip svetimas, žmonėms iki tol buvo *ne pasaulis*, o *savas pasaulis* jiems turėjo virsti *svetimuoju*. *Savas pasaulis* semiotikoje aprašomas kaip atpažįstamas, diskretiškas, individualizuotas, „tikrinių vardų“, vienaskaitos pasaulis, o *svetimas* arba *jų pasaulis* yra neryškus, nežinomas, nusakomas abstrakčiomis daugiskaitinėmis formomis⁹.

⁹ Aarelaid-Tart A. Double Mental Standards in the Baltic Countries – Three Generations, Humphrey R., Miller R., Zdravomyslova E. (eds.), *Biographical Research in Eastern Europe*, Newcastle, Ashgate Publishing, 2003, p. 217.

Entuziazmo didelio dėl rusų niekas nerodė, nelabai apie tą Rusiją ir žinojo. Domavosi,

kada jie šventes švenčia, ar penktadienį, ar sekmadienį (p. Elena, g. 1924 m.).

Vienam pasakotojui (jam tada buvo 15 metų) okupacijos pradžia asocijuojasi su tokiu modalumu kaip kvapas, kuris jam yra lyg ir nusivylimo komunizmu metafora, nors anksčiau ir žavėjosi miglotai žinomomis jo idėjomis. Tikėjimą šiomis idėjomis išsklaidė tikrovė ne tik su nemaloniais kvapais, bet ir žiauriais represijų įvykiais:

Aš baisiai laukiau komunizmo. Kadangi mano pusbrolis, jis daug vyresnis už mane, ėjo gimnazijon Rokiškin, jis daug pasakojo apie komunizmą. Mes buvom beveik bežemiai, neturtingi, o jo tėvai valdė 50 ha.

Bet kaip atėjo, aš kažkaip kvapą labai pajutau. Ne namuose buvau, Kama juose pas krikšto tėvą, rytą ateinu, smirdi kažkas prakaitu, šutu tokiu, žiauriu daiktu. Žiūriu, keliu važiuoja su mašinom. Kai grįžau namo, pilni grioviai guli tų kareivėlių. Jie, pasirodo, guli grioviuose, kad pailsėtų. Tai netrukus pajutom spaudimą, ėmė spausti, giminaičius pradėjo vežti, tremti, pas mane kai kurie tarp miškų pasislėpė. Kaip užėjo vokiečiai, jau nereikėjo slėptis. Tadu ir supykau su komunizmu, kiek mylėjau, tiek pradėjau nebekęsti. Nė vienas ir brolis į komjaunimą nestojo, nedalyvavom (p. Vladas, g. 1927 m.).

Tirtoji žmonių karta ši dviejų gyvenimo pasaulių susidūrimą ir sukeitimą vietomis išgyveno įvairiai, bet visi turėjo sąmoningai ar nesąmoningai tą problemą spręsti ir pasirinkti vienokią ar kitokią adaptacijos strategiją ir veiksmus. Daugumas pasirinko prisitaikymo ir nedalyvavimo, kiek leido aplinkybės, laikyseną.

Išgyvent, niekam nekliūti daugiausia reikėjo. Atsargesni žmonės buvo per visą sovietmetį. Dabar tai jau laisviau kalba, nebijo (p. Marija, g. 1926 m.).

Vieną kartą užėjo sribai Rokišky, sako, pas jus gydytojas Petrikas pasislėpė. Parodėm, kad nėra. Bijojom jų, svetimi buvo (p. Elena, g. 1924 m.).

Pokario laikotarpiu senosios kultūros konfigūracijos išpažinėjai (jos esmę galima nusakyti lojalumu ikiokupacinei sistemai, kurioje „teisingas“, tikras pasaulis yra nepriklausoma Lietuva su jos vertybėmis, ideologija ir gyvenimo formomis; ją reikia siekti vėl atkurti) dar turėjo (ar tikėjo turi) galimybę pasipriešinti. Tai buvo žmonės, kurie sąmoningai pasirinko dalyvavimą rezistencinėje kovoje. Pasakotojų nuomone (jie įvardijami kaip patriotai arba pasirinkę šį kelią „iš idėjos“), tokių buvo nedaug:

Buvo gal ir patriotų, bet... Jų mažiau, nepatriotų daugiau buvo (p. Steponas, g. 1921 m.).

Katrie žydus šaudė, po karo išėjo miškan, katrie nenorėjo eit rusų kariuomenėn, kiti gal iš idėjos, bet mažai tokių buvo, gal tie, kur vadovavo, karininkai, o kiti nuotykių ieškot, grynai va, juokas. Kiti išėjo liaudies gynėjais, kad atleido nuo rusų kariuomenės, ir paskui tie patys liaudies gynėjai šaudė tuos, kurie miški, o miškiniai pagavę šaudė liaudies gynėjus. Susipriešino patys lietuviai su lietuviais. Kad parodyt, kaip jie gyvena draugiškai, Robliuos ateina pas mane du miškiniai ir sako, va, sugavom liaudies gynėją. Visi trys iš Roblių, vienas liaudies gynėjas, kiti miške, ir visi draugai, tai ateina pas mokytoją pasirodyt, kad jie draugiški, kad visi šitaip gyventume, kad nežudym vieni kitų. Kaip nors pralaukim šitą laiką ir išgyvenkim (p. Elena, g. 1924 m.).

Pastarajame pasakojimo sakinyje aiškiai suformuluotas požiūris, vyraujantis iš esmės visų pasakotojų to laikotarpio vertinimuose: teigiamai vertinama ir laikoma racionalia tik ta strategija, kuri leido žmonėms išgyventi, nežudant kitų.

Bejėgiškumo prieš okupacinės valdžios galią jausena, kurioje vienintelė racionali laikysena – nesipriešinti – aiškiai suformuluota ir buvusios tremtinės pasakojime; ji nepritaria tik bendradarbiavimui su okupantu:

Partizanai durneliai, tie lietuviukai. Rusai šaukė kariuomenėn. Tuoj ateis amerikonas ir išlaisvins, kalbėjo, tai jie ėjo miškan. [...] Katrie miške, jie visi rokuoja, kam čia reikia ruso. Nu tai jeigu atėjo, tai ką tu, dieve. Be ginklo, ar šautuviuku – ką tu padarysi prieš kariuomenę. Jis atėjo ir jų valdžia. Tiktai tiek, kad mūsų daug lietuvių kišės. Rusas, atvažiuavęs iš Rusijos, aš jum pasakysiu, vežė mus Rusijon. Tai buvo daug lietuvių, kurie padėjo rusam (p. Bronė, g. 1925 m.).

Pasakotojų vertinimai visų pirma atspindi jų dabarties požiūrius, tad matome, kad stalininiu laikotarpiu susiformavusi prisitaikymo ir nesikišimo laikysena stipriai išvirtinto sovietmečiu kaip adaptacijos totalitarinėje sistemoje rezultatas, todėl pasyvumas, nedalyvavimas vertinamas kaip vienintelė racionali laikysena.

Kad išgyventų pereinamuoju laikotarpiu, skausmingai susidūrus dviem sistemoms ir kultūrų konfigūracijoms, žmonės turėjo tarp jų laviruoti. Tačiau šis dviejų sistemų susidūrimas vis labiau evoliucionavo į didesnę ar mažesnę viešojo ir neviešojo gyvenimo susidvejinimą, kuris šios kartos mąstyme dar reiškėsi kaip daugiau ar mažiau konfliktiškas minėtų dviejų konfigūracijų (senosios ir oficialiosios) ir lojalumų joms abiem derinimas. Žmonės pasakojimuose tiesiogiai įvardija daug strategijų, kurios padėjo laviruoti įvairiose situacijose – tiesioginis bendravimas su abiejų sistemų atstovais („liaudies gynėjais“ ir rezistentais ir pan.), ne per didelis lojalumas nė vienai sistemai – „dirbti nebūtinai labai nuoširdžiai“, „neturėti ginklo“, nedalyvauti represijose ir pan.:

Po karo buvau pačiam valsčiuoj, čia miškų nebuvo. Buvo pavojinga, ryte atsikeli, tai ten nužudė, tai ten. Kalbėdavo visaip. Visokių buvo.

Našlėnų punkte pasakojo, apskaita buvo, o draugų buvo viršų, paskui sakė, bet aš nežinojau, man nieko. Aš likau gyvas ir sveikas, ir neturėjau ginklo. Kas turėdavo, iš to paimdavo ginklą ir arba paleidžia, arba gatavai... Mūsų kaime išžudė visą šeimą... Miškiniai sudegino visą šeimą. Svarbiausia tai ginklo neturėti.

Matydavos, kuris nuoširdžiai dirba, kuris ne. Aš pasakysiu taip, reikia nebūt labai saldžiam, tai ir galva bus ant pečių. Aš esu gavęs tokių raštelių, kaip dirbai, taip ir dirbk, o jei pakrypsi, tai bus viskas. Stebėjo. Gerai, kad ginklo neturėjau. Reikia dirbti teisingai, nebūtinai labai nuoširdžiai. Man sunkiausia buvo po karo. Sunkūs ir pavojingi metai. Turi laviruoti (p. Steponas, g. 1921 m.).

Man nieks nieko nedarė, nei aš miškiniams, nei man miškiniai, nedalyvavau nei išvežime, nei sušaudyme, KGB nepriklausiau, niekur. Reikėjo skųsti, bet neskundžiau nė vieno. Buvo tokių, kur skųsdavo, tai tuos šaudydavo. [...] Žmonės man geri buvo, aš jiems geras buvau. Keturiasdešimt pirmais metais skundė vokiečiams komjaunuolius davatkos, rinko parašus, kad tas toks, tas toks. Pamačiau, kad renka parašus, ir nuėjau (p. Juozas, g. 1922 m., pokario apylinkės pirminkas).

Tas žmogus, kur įskundė, taip ir pasakė: „Va ir pamatys, kur baltosios meškos“. O dėdė sako, ką, tu atkeršijai vaikam ir motinai su vaikais. Bet tas prieš vokiečiam užėinant išvažiavo į Rusiją. Jis bijojo, ne mum vienus, ir daugiau įskundė žmonių (p. Bronė, g. 1925 m.).

Tad oficialioji sovietinė doktrina buvo įsisavinama drauge su neįvardinta norma, leidžiančia privačiame ir praktiniame gyvenime ja nesiremti ir pagal galimybę manipuliuoti. Žmonės aiškiai matė naujosios sistemos diegiamų doktrinų neatitikimą jų patirčiai ir realybei (kaip matėme iš pasakojimų, daugelio lūkesčius komunizmas nuvylė jau pirmaisiais mėnesiais) ir jau tada formavosi „dviguba moralė“ ir mokėjimas manipuliuoti oficialiojo gyvenimo taisyklėmis. Elgesį neoficialiose situacijose grindė vienokios, oficialųji – imituojamos kitokios normos. Įteisinta „dviguba moralė“ tampa pagrindine totalitarinės sistemos kasdienybę reguliuojančia norma¹⁰. Vėlesniu laikotarpiu lojalumo naujai sistemai demonstravimas buvo jau ne išgyvenimo, bet didesnio ar mažesnio dalyvavimo viešajame gyvenime, tam tikros socialinės padėties įgijimo sąlyga. Bet prisitaikymas prie bet kokios ideologinės sistemos, siekiant pragmatinių tikslų, išliko vyraujančia elgesio norma. Lojalumas vienokioms ar kitokioms vertybėms bei ideologijoms pasakojimuose laikomas nesvarbiu ar mažiau svarbiu už „praktinę“ naudą ir kalbant apie vėlesnį laikotarpį, kai šis lojalumas jau nebuvo siejamas su išgyvenimo, išlikimo klausimais. Šios „susidvejinimą“ įteisinančios pragmatinio prisitaikymo normos vyravimas lemia ir tam tikrą vertybinį reliatyvizmą ar net cinizmą, kai abi vertybių konfigūracijos – „tikroji“, „sava“ ir „sveti-

¹⁰Zdravomyslova E., Voronkov V. The Informal Public in Soviet Society: Double Morality at Work, *Social Research*, 2002, Vol. 69, No. 1, p. 58.

moji“, sovietinė – traktuojamos kaip lygiavertės (tai rodo žemiau cituojamas teiginys apie lojalumą ir daugelis kitų pasakojimų motyvų). Kolaboravimo ir lojalumo sovietinei sistemai klausimai pasakojimuose iš esmės nekeliama ir nesvarstomi, o svarbiausia vertybe, kalbant tiek apie sovietmetį, tiek apie dabartį, laikomi patikimi neformalūs socialiniai ryšiai – „žmogus su žmogum“:

Lojalumas... kaip čia pasakius, lojalus ir taip, ir taip gali būti. Žmogus su žmogum – aš sau priešų neturėjau, niekam nenorėjau blogo (p. Steponas, g. 1921 m.).

Kai kurie pasakotojai tokią didelį pragmatinio prisitaikymo laipsnį laiko būdinga šių kraštų savybe, palyginus, pavyzdžiui, su Žemaitija:

Žemaitijoje toks medis, rąstas gulėjo ir buvo išrašyta juodais dažais: „Stalinu arsim, Hitleriu akėsim, bolševikais laukus krėsim“, ir kol aš ten dirbau, tas užrašas stovėjo. Žemaičiam niekas netiko, jie tokie tiesūs. Atsimenu – paskolas rašėm, ten niekas nesirašė už paskolas, o atvažiuoju čia – visi pasirašė. Čia ne tokio tvirto būdo mūsų aukštaičiai. Patiklesni bet kokiai valdžiai (p. Elena, g. 1924 m.).

Tad „dvejetainis“ oficialiajam ir neformaliajam gyvenimui tampa ypač svarbūs neinstituciniai neformalių socialinių ryšių tinklai, socialinis kapitalas. „Šis kapitalas, R. Putnamo apibrėžiamas kaip ryšiai tarp žmonių – socialiniai tinklai ir iš jų kylančios abipusės normos ir pasitikėjimas bei patikimumas“¹¹, tapo labai svarbus jau okupacijos, karo, pokario laikotarpiu. Dalis galios, viešpataujant „svetimai“ sistemai, kurios doktrinomis daugumas netikėjo, persikelia į neformalius žmonių ryšius.

Pasakojimuose yra daugybė liudijimų, kad būtent neformalūs žmonių ryšiai, pažintys, giminystės ryšiai ir pan. padėjo daugeliui žmonių išvengti represijų ir mirties, jais žmonės kliaudavosi įvairiose gyvenimo situacijose.

Žmonės stengdavosi ir žmonėms padėti, kai buožino, įspėdavo, kas galėdavo (p. Elena, g. 1924 m.).

Labai geri žmonės buvo, kaip tik sribeliai organizuoja vežimą, tai sako, tu nenaikovk namuose, iš jų nemaža sribų buvo, tai žinodavo. To skrebo močia atėjo pas mamą ir sako: mergaitės namie nelaikyk. Dar tėtė buvo nesubuožintas ir dar tėtė namie tada buvo. Ir mane taip išėmė iš kalėjimo. Ačiū tėtėi, kad jis nedurnas buvo ir mokėjo prieit. Nėjo per šituos, atsiprašant, skarmalius, oėjo in načialnikų (p. Bronė, g. 1925 m.).

Tėtis buvo baigęs dvi klases gimnazijos, tai po karo rašydavo žmonėms dokumentus. Valsčiaus pirmininkas buvo Stukas, po to Vaitutis, tėtė irgi dirbo valsčiuje. Išgerdavo vaikš-

¹¹Matonytė I. Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimų perspektyvų prie empirinių pastebėjimų, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004, nr. 1, p. 23.

čiodamas, sūnus buvo banditas tos šeimos, kur nakvojo išgėres, tai vienoj lovoj su juo miegojo. Tėtė žmonėms buvo geras. Mane siųsdavo įspėti, kad veš. Sakydavo, vaikas, kad lakstai, tai nieko (p. Aldona, g. 1936 m.).

Gerai žmonės, draugai labiausiai padėjo lageryje ištvėrt, Slapšinskas iš Ukmergės, buvęs Lietuvos saugumo tarnautojas, jis kavoliu dirbo ir mane paėmė, nei aš mokėjau dirbti, kad suvargęs lietuvis paėmė, paskui daržovių sandėlin, naktinėn pamainon bulves, morkas perrinkti. Jo dėka daugiau nei pusantrų metų išgyvenau (p. Vladas, g. 1927 .m.)

Kita vertus, būtent šiuo represijų ir teroro laikotarpiu įsigali baimė, nesaugumas, mažėja žmonių savitarpio pasitikėjimas, sistemai bandant kontroliuoti vis didesnę privataus gyvenimo dalį (žmonėms atsidūrus skirtingose kovojančiose pusėse, skundžiant ir išduodant, formuojantis, žmonių žodžiais tariant, „skundikų ir šnipų“ tinklui ir pan.):

Tada negali žmogum tikėt, kai tokie dalykai darosi (p. Elena, g. 1924 m.).

Prie Stalino tik ką pikta turės, paskūs, ir važiuoji, kur baltos meškos. Labai reikėjo saugotis (p. Juozas, g. 1922 m.).

Nutrūksta ir tradiciškai apibūdinančios socialinių kapitalą organizuotos socialinių ryšių formos. Socialinis kapitalas kaip nevieši „šešėlinės ekonomikos“ bei kitokios neviešos savitarpio paramos – „blato“ tinklai, kiti neoficialiems tikslams naudoti daugiau ar mažiau organizuoti sąjūdžiai (gamtosaugos, kraštotyros ir pan.), kontrkultūros, disidentų sąjūdžiai ir pan. formuosis vėliau, po stalinizmo¹². Tad socialinio kapitalo padėtis aptariamuoju laikotarpiu buvo dvilypė: represijų ir baimės atmosferoje mažėjant pasitikėjimui, išliko ir didėjo neformalių socialinių ryšių ir neformalios, neviešos gyvenimo sferos vaidmuo. Ne visas viešasis gyvenimas sovietinėje sistemoje buvo reguliuojamas oficialiųjų elgesio normų, daugelis neoficialių elgsenos formų reiškėsi ir „pusiau viešojoje“ sferoje – neformaliame kaimynų, bendradarbių ir kt. bendravime, tad viešojo ir privačioji sferos buvo susipynusios. Tačiau oficialioji – kontroliuojama sistemos institucijų – sritis ryškiai nuo jų skyrėsi. Šiuo laikotarpiu viena svarbiausių viešąjį ir privatų gyvenimą lemiančių vertybių tampa žmogaus patikimumas, pasakotojų dažniausiai nusakomas žodžiais „geras žmogus“. Kai kurios pasakotojams svarbios „gero žmogaus“ savybės nusakytos jau anksčiau cituotuose pasakojimuose – pagalba žmonėms, nepaisant oficialių vaidmens ar užimamos padėties visuomenėje reikalavimų, neskundimas, neuolus kolaboravimas.

Jei žmogus geras, prie ko čia partija, tegu jis būna mėlynas ar baltas (p. Aldona, g. 1936 m.).

¹² Zdravomyslova E., Voronkov V. The Informal Public in Soviet Society: Double Morality at Work, Social Research, 2002, Vol. 69, No. 1, p. 57.

Niekas nieko nepriekaištuoja tiems, kas gerai sugyveno su žmonėm (p. Andrius, g. 1924 m.).

Aš kietos nuomonės. Man visuomet buvo svarbu žmogus. Viršininkas buvo rusas, ir stengėsi padėti grįžtantiems miškiniams. Jisai žmogus, jis norėjo žmonėm gero. CK dirbo lietuviai, bet jei nebūtų lietuviai, būtų rusai. Būtų miškiniai nušovę rusą, būtų blogiau. Kai Mitkinas buvo sekretorius, visi kalbėjo rusiškai, kai jis dalyvaudavo. Svarbiausia, ne kuo dirbo, bet kaip jis dirbo, koks jisai žmogus buvo. [...] Jei prie vokiečių visi būtų vokiečiai, prie rusų rusai, būtų blogiau (p. Steponas, g. 1921 m.).

Bet rajone buvo vykdomojo pirmininkas paprastesnis, žmonės buvo paprastesni. Pakalbėsi, ir bus rezultatas. Paskambina, kam reikia, ir reikalas bus sutvarkytas. O dabar kitaip (p. Elena, g. 1924 m.).

Pasakojimai rodo, kad neoficialieji ryšiai ir „geri žmonės“, kurie jais naudodamiesi sprendavo žmonių problemas („paskambina, kam reikia“) sovietinėje realybėje galėjo turėti net didesnę galią negu oficialios institucijos. Lygindami sovietinę praeitį ir dabartį, žmonės apgailestuoja būtent dėl šios įprastinės galios formos nebuvimo (arba persikėlimo į kitus tinklus, su kuriais jie neturi ryšio). Ypač šią neformalią su sistema bendradarbiavusių žmonių pagalbą kitiems pabrėžia užėmę kiek aukštesnes socialines pozicijas žmonės. Galbūt, išryškindami bendradarbiavimo su sovietinėmis institucijomis dvilypumą, šie žmonės taip įprasmina iš dabarties vertybinių pozicijų savo to meto laikyseną.

Dalyvavimo asmeninių neformalių ryšių tinkluose galią parodo ir šis pasakojimas, kuriame šie ryšiai įvardijami kaip „užnugario turėjimas“; tik susiję su šia galia (arba užimantys žemesnes socialines pozicijas ir todėl mažiau kontroliuojami) žmonės galėjo sau leisti mažiau paisyti oficialiosios sferos taisyklių. Pasakojime taip pat atskleidžiama, kad daugelio sovietinį gyvenimą realiai reguliavusių normų ir taisyklių (šiuo atveju – kad neleidžiama klausyti „Amerikos balso“) nebuvo leidžiama įvardyti:

Kartą buvo rinkimai, man visokių pareigų. Atvažiuoja partijos sekretorius, sakau, iš buržuazinės nacionalistės nėr ko geriau norėt. Niekas nesakė. Mokytojas toks, Pakštas, sako, kaip tu ir nebijai visiems sakyti, turbūt turi kokį užnugarį. Sakau, turi būti stiprus ne užnugaris, bet stiprus stuburas. Jeigu tu galvosi ir nusileisi visiems, tai ant tavęs ir jos. Jei kovosi už teisybę ir nebijosi, visi galvos, kad turi užnugarį. Draugė šaukė saugumas, dienoraštį jos rado, tai prikišo, kad Amerikos balso eini klausyt pas Skipskienę. Reiškia, žinojo ir šitą. Ta sako, ar negalima klausyti? Nesakė, kad negalima (p. Elena, g. 1924 m.).

Kovoje dėl išgyvenimo susiformavusi prisitaikymo ir „dvigubos moralės“ norma bei laikysena buvo svarbus gynybos ir adaptacijos mechanizmas, sovietinei sis-

temai sukeitus vietomis *savąjį* ir *svetimąjį* pasaulius. Jau minėta, kad šis dvilypumas įsitvirtino kaip viena svarbiausių sovietmečio kasdieninį gyvenimą reguliuojančių normų, leidusi išvengti daugelio nelaimių, kurias kėlė totalitarinės sistemos priespauda ir senosios bei naujosios sistemų susidūrimas.

Privačioje ir „privačiai viešoje“, mažiau kontroliuojamoje neformalaus bendravimo sferoje išliko ir senosios kultūros elementų. Pagrindinė išlikusi tradicinė sritis kaimo žmonėms buvo religija ir su ja susijusios kultūros tradicijos bei papročiai: daugumas žmonių neatsisakė nei bažnyčios lankymo, nei religinių švenčių bei religinių privataus gyvenimo ritualų ir papročių (krikšto, vedybų, laidotuvių ir pan.). Religija ir kai kurios religinės tradicijos šiai kartai buvo tokia svarbi sritis, kad sovietinė sistema ją tik apardė, bet nesugriovė, žmonės išlaikė jų tęstinumą. Viešas šių papročių laikymasis buvo nelojalumo sovietinei sistemai ženklas, bet jų dažnai neatsisakydavo net aktyviau su ja bendradarbiaavę žmonės (bet jie šią veiklą labiau slėpė).

Jei auklėjo tėvai, galėjai ir tais laikais išlikti tikintis, buvo kai kurie, ateistinis auklėjimas, bet ne visi. Pasakydavo man, kas eina bažnyčion, bet ne visi. Sekretoriai – jie irgi nelabai buvo ateistai dideli (p. Steponas, g. 1921 m.).

Aš ir vaikus veddavau į bažnyčią, tas direktorius [...] labai bardavo, ir kiti, ne kartą vaikas grįžo apsiiverkęs. Jis sakydavo, mes turim motinos klausyt, ne ko kito. O vyras tai šitaip, kalbindavo ir partijon, ir komjauniman, tai jis pasakė, niekas tokių įstatymų nepaiso, nepaisysiu ir aš. Niekas neprivertė, kas gali uždrausti eit bažnyčion (p. Stasė, g. 1927 m.).

Pusiau vieša sfera buvo ne tik šeima, kaimynų santykiai, bet ir neformalūs ryšiai darbo kolektyvuose, kuriuos sovietinėje sistemoje norėta paversti totalitarinės kontrolės institutais.

Savo tarpe kalbėjom kaip norėjom, direktorius per susirinkimą, aišku, kalbėdavo kitaip. Jis agitatorius buvo. Sakau, jei pasakysit, kad prie Lietuvos žmonės išmoko gerti, o ne dabar, prieisiu ir trenksiu. Tai juokėsi. Man gražu buvo visą laiką konfrontuot su valdžia. Jaučiau malonumą. O kiti bijojo. Net kolūkio pirmininke siūlė, gal tyčia, norėdami sužlugdyti (p. Elena, g. 1924 m.).

Tad susidvejinimo mechanizmas leido išlikti, nors apardytiems ir įvairių žmonių gyvenime pasireiškiantiems nevienodu laipsniu, ikitotalitarinės kultūros tradicijų, vertybių, kolektyvinės atminties elementams. Be to, „dvigubos moralės“ norma daugeliui net aktyviau negu vidutiniškai bendradarbiavusių su sovietine sistema žmonių leido visiškai nesusitapatinti su jos taisyklėmis ir reikalavimais, juos „apeiti“ ir pažeidinėti per neformalius socialinius ryšius. Pavyzdžiui, aktyviai propagavęs sovietinę ideologiją mokyklos direktorius charakteristikoje nuslepia moksleivio kilmę iš tremtinių šeimos, panašiai elgiasi partinės organizacijos pirmininkas ir pan.:

Direktorius Pranckūnas nerašė charakteristikoj, ir sūnus autobiografijoj nerašė, kad tėvai tremtiniai (p. Genovaitė, g. 1926 m.).

Padėjau vienam besislapstančiam, pakalbėjau su saugumo viršininku. Bet jis tuo tarpu gavo kitur dokumentus. Tai tas viršininkas, rusas, sako, na ir gerai, kad gavo. Nuo žmogaus priklausė, reiškia. Pas mus buvo partorgas, vieno berniuko brolis buvo pasitraukęs į Vakarus. Tai charakteristikoj parašė, kad brolis tarnauja tarybinėj armijoj, o visa šeima santvarkai lojali. Lietuvos rusas buvo. Pamela, bet norėdamas gero. Man visada pasitaikė geri žmonės (p. Elena, g. 1924 m.).

Daugumai žmonių „susidvejinimas“ padėjo įveikti sociokultūrinės traumos dėl senosios kultūros ir gyvenimo formų praradimų sukeltą įtampą. Kita vertus, yra požymių, leidžiančių manyti, kad šie praradimai ir jų sukelta kultūrinė trauma daugeliu atvejų buvo tiesiog išstumti ir nutylėti net privačioje sferoje. Tai rodo nesaugumo, egzistencinės baimės, destruktivaus elgesio požymių išlikimas per visą sovietmetį, atsispindintis kai kuriuose pasakojimuose. Minimi tokie įtampos ir destruktivaus elgesio požymiai, kaip „sunkūs, nenusistovėję“ laikai, nesąžiningumas, tinginystė, girtuokliavimas, vogimas, „prisiplakėlių“ neveiklumas, neproduktyvus darbas ir pan. Sovietinis gyvenimas įvardijamas kaip „nenormalus“, palyginus su „normaliu“ gyvenimu prieškarinio respublikoje: Šie sovietmečių susiformavę bruožai pasireiškė ir po sovietinės sistemos suirimo:

Sunkiausias pokario metas, kolektyvizacija sunkus laikas. Žmonės dirbt nenorėjo, grobstė, dirba, nieko negauna, klaiku. Ateina metai atsiskaityti, po puskilogramį gauna ir viso gero. [...] Į gera nieko, bendrai paėmus, nepasikeitė. Kiti labai gerai gyvena, ten valdininkai, verslininkai, o paprastiem žmonėm tai nieko – neturi darbo. Kolūky kas dirbo, kas tinginiavo. Jie nebesiorientuoja, kaip pradėti imtis ko nors. Šitie, katrie dar gabesni, dar įsistovė, kurie vaikščiojo prisiplakę, tiem krachas. [...] Niekas ir nebeina samdiniu. Žmonės atpratino dirbti. [...] Žmonės pradėjo girtuokliauti labiau... Dabar ėmė žmonės žemes, čiupo, o nedirba, drybso lovoj (p. Andrius, g. 1924 m.).

Dabar kiekvienas žmogus būt turėjęs traktorių ir būt kaip karaliai gyvenę, būt reikėję ir dirbt mažiau, kad ne tarybų valdžia. Pijokų nebūt, tinginių buvę, ir vagių, kaip dabar prasigėrę žmonės sėdi. Dirbt nenori, kad vogt, pijokaut. [...] Kurie brigadininkais ar fermoje dirbo, taigi jie vogė kiek nori, gėrė kiek nori, ir niekas nekainavo (p. Bronė, g. 1925 m.).

Daugumas geria iš nevilties, neranda darbo. Mūsų jaunimas per penkiasdešimt metų įprato, kad jis jau baigia mokslus ir žino, kad dirbs (p. Elena, g. 1924 m.).

Kaip sėdavo kolūkiuos – ant juoko – tik pakraščius. Čia nelabai gerai. Brigadininkas iš to pačio kaimo, jis nukentės. Kai likvidavos kolūkiai, irgi teisybės nebuvo. Žmonės kurie daugiau dirbo, mažiau gavo arba beveik nieko negavo. Moterys melždavo rankom. O kai dalinos, kas valdžioje, tie ir gavo. Pirmininko draugai gavo techniką, kiti ne. Kaip norėjo, taip ir skirstė. [...] Jei būt Smetona buvęs iki šio laiko, būtų kitaip. Tada žmonės stengėsi. Žmonės pasidavė įtakai vėliau. Kad jiems būtų nurodoma. Kai nebenurodoma, nieko ir nedaro. Pažintys turėjo įtakos (p. Steponas, g. 1921 m.).

Žemiau pateikiamame pokariu buvusio kolūkio pirmininko pasakojime įvardinta sovietinio laikotarpio kaip neišspręstos sociokultūrinės traumos jausena: palyginus su ikisovietinės visuomenės ramiu, „normaliu“ gyvenimu, įvardijama sovietmečio įtampos, neramumo (egzistencinės baimės) būseną, nesažiningumas ir tingėjimas kaip sąžiningo darbo „prie Smetonos“ priešprieša. Tad sovietinė „kultūra“ neatliko kultūros funkcijų – reguliuoti ir užtikrinti ramią visų žmonių gyvenimo sričių tėkmę, produktyvią veiklą.

Kad gerų laikų nebuvo, kad būtų bendrai paėmus nusistovėję. Prie Smetonos, būdavo, sunkiai gyvena, bet sėsliai – kaime, būdavo, dainuoja, ramiai gyvena, jei pijokas rėkdams perėjo, ir viskas, vėl ramu. O dabar, kolūkiai kai buvo, baudžiavos laikai, neduok Dieve, kas dabar gimė, nematė, kaip buvo anksčiau, tai gal galvoja, kad taip ir turėjo būt, o kad matė, kaip gyvena saviestnai, dirbo savo laukuose, vėžės viską... Jie jau nebeprišlifavo, nebemoka. Jauni katras liks, didelė atranka bus. Linų fabrike 300 žmonių buvo; buvo bezdelnių, prisipalėkių, bet vis kažkiek gaudavo, iš vieno darbo į kitą (p. Andrius, g. 1924 m.).

Tad kartai, kuri ekstremaliomis aplinkybėmis turėjo derinti savąją ir svetimąją vertybių konfiguracijas ir gyvenimo formas, adaptuotis padėjo tokie mechanizmai, kaip „dviguba moralė“ – dvigubos mentaliteto ir elgsenos normos, socialinis kapitalas – neformalūs socialiniai ryšiai ir pan. Respondentai beveik neužsimena apie galimus sąmoningai išgyvenamus dviejų vertybių sistemų konfliktus dėl kolaboravimo, nors šioje kartoje nedaugelis tikėjo sovietine ideologija; bet pasakojimuose yra požymių, rodančių nutylėtus, neišspręstus vertybių ir normų konfliktus. Pasakojimai leidžia manyti, kad „susidvejinimas“ ir kiti adaptacijos svetimoje totalitarinėje sistemoje mechanizmai galutinai neišsprendė šios kartos traumų, sukeltų prievartinio senosios kultūros ir gyvenimo formų praradimo, o tik privertė jas nutylėti, neigti, pragmatiškai prisitaikyti prie aplinkybių.

Socialinio aktyvumo viešajame gyvenime atkūrimas: aplinkybės ir strategija

Atkuriant ir formuojant dalyvavimą viešajame gyvenime stalininiu laikotarpiu svarbus pagrindas buvo lojalumas sovietinei sistemai ir socialinė kilmė. Lojalumo ženklai – tarnyba sovietinėje armijoje bei sužeidimai fronte, dalyvavimas ar pagalba tarybiniais partizanams, įstojimas į komjaunimą ar komunistų partiją, buvimas „liaudies gynėju“ ir pan. Daugumas, išskyrus aktyviausius, rinkosi minimalaus lojalumo laikyseną. Dažnai vieno šeimos nario lojalumas ar nelojalumas lemdavo ir kitų šeimos narių padėtį – represijas ir stigmatizaciją arba, atvirkščiai, karjeros galimybes.

Žmonės pastebi, kad lojalumas dažnai nesutapdavo su reikiamu toms pareigoms užimti išsilavinimu, kompetencija.

Viena po karo tik keturis skyrius baigusi tuoj stojo komjauniman, iš komjaunimo ją pastatė krautuvėn. Gal ana sugebanti ir su keturiais skyriais (p. Bronė, g. 1925 m.).

Štai būdinga pokario laikų karjeros trajektorija. Turintis lojalumo ženklą žmogus – buvęs tarybinis partizanas – pokariu skiriamas įvairioms atsakingoms pareigoms neatsižvelgiant į išsilavinimą ir kompetenciją. Nepanorėjęs aktyviai išitraukti į partinę ideologinę veiklą (į partiją įstojo tik 1954 m.) vėliau pasirenka labiau atitinkantį jo kompetenciją darbą.

Kariavom, kol išlaisvino vėl rusai. Rusai išlaisvino, tai paskui Panemunio valsčių dirbau komsorgu. Paskui iš komsorgų perkėlė mane į Klaipėdos kraštą, Pagėgius. Iki 1947 metų, kol likvidavos valsčius, tada dirbau apylinkės sekretorium, apylinkės pirmininku. Dirbau kolūkio pirmininku, paskui pasidarė tarybinis ūkis, dirbau brigadininku Laūksargių. Direktorių rusų pasodino, buvo geras žmogus, tai parašiau pareiškimą ir atvažiavau pas tėvą Panemunėlin. Buvau buitinio pirmininku, ir čia pas tėvą iki šiolei (p. Juozas, g. 1922 m.).

Kitam žmogui sąlyga užimti aukštesnes pareigas buvo tarnyba sovietinėje armijoje ir įstojimas į komjaunimą. Bet vėlesniu laikotarpiu irgi pritrūkstama išsilavinimo:

Keturiasdešimt septintaisiais grįžau iš kariuomenės. Nebuvau nei su tais, nei su tais susirišęs. Slapstėmės pavieniui, nors buvau susitikęs su partizanais [...] Grįžęs gyvenau su tėvais. Paskiau reikėjo dirbti, kolūkius organizavo, tai visi kur katras. Ašei buvau pradėjęs skaitykloj dirbti, paskiau stojau komjauniman, paskiau komsorgu dirbau. [...] Paskiau rajkoman dirbau instruktorium, paskui skyrė mane kolūkio pirmininku. Kolūky padirbau metus, vagystė didelė įvyko, reikia atsiskaityt valstybei ir žmonėm: katrie griebė – prisigriebė, katras nebegauna nieko, po pusę kilogramo. Tai daugiau nebeišrinko manęs. Paskiau „Atžalynan“ dirbau, šešerius metus pirmininku, tai ir – at-

sirado mokytesni, baigę aukštuosius. Tada fabrike linų dirbau, dvidešimt vienerius metus. Toks ir gyvenimas – atėjo senatvė, gaunu pensiją, tai dabar nebėr geresnio gyvenimo, kaip pensininko. Gyvenimo jau pavakarys (p. Andrius, g. 1924 m.).

Abu pasakojimai taip pat atspindi stalininio laikotarpio viešojo gyvenimo ir ekonomikos suirutę, pasireiškiančią nuolatine vadovų kaita ir nekompetencija, ikisovietinei sistemai būdingų sąžiningo darbo ir sąžiningumo vertybių suirimu, nenašiu darbu ir pan.

Lojalumas sistemai tapo nuoseklios karjeros priemone tik labai ideologiškai aktyviems, daugiau negu vidutiniškai bendradarbiavusiems su sovietine sistema žmonėms. Bet greta lojalumo vėlesniu laikotarpiu reikėjo ir išsilavinimo, kompetencijos, svarbus veiksnys buvo ir neformalus ryšiai, minėtas „užnugaris“. Neformalus socialiniai ryšiai kartais padėdavo įsitvirtinti ir represuotiems bei kitaip persekiotiems žmonėms:

Kada aš mažabausmis ir nusikaltęs nepilnametis, leido mane į Lietuvą, o brolio neleido į Lietuvą, apsistojo Latvijoje. Bet čia buvo mano toks pažįstamas statyboje ir jis išrašydavo pažymėjimus labai lengvai, kad dirba. Dar parašė juokingą tokį dalyką, kad aš dirbau, dar kai lageryje buvau, Pandėlio rajone statybose. Ir nesusekė milicija. Spravokėj [pažymoje] taigi nėr paleidimo datos. Tada gavau pažymėjimą ir dirbau Pandėlio rajone kolūkio statybose ketverius metus (p. Vladas, g. 1927 m.).

Vienas svarbiausių lojalumo naujai sovietinei vertybių sistemai ženklų tiek jos institucijų, tiek žmonių akyse buvo įstojimas į komunistų partiją, komjaunimą. Labiausiai pastebimi senosios ir naujosios sistemų susidūrimai postalininiu laikotarpiu reiškėsi būtent žmonių santykiuose su šiais lojalumo vienai ar kitai sistemai ženklais – iš vienos pusės, religingumu ir bažnyčios lankymu bei senųjų papročių laikymusi, iš kitos – stojimu į komunistų partiją. Partinę priklausomybę daugumas žmonių vertino tik kaip prisitaikymo, siekiant pragmatinių tikslų, ženklą:

Į partiją mes ir įstojom finansų skyriuj. Mes vadinom ne partija, bet „duonos kortelė“. Jei nestosi – nieko nepasieksi, nedirbsi, nieko nebus (p. Steponas, g. 1921 m.).

Daugumoj stojo į partiją dėl tarnybos, dėl darbo, nors prievartos nebuvo, bet tam tikras spaudimas buvo (p. Andrius, g. 1924 m.).

Bet daugumas nesiekusių aukštesnių pozicijų žmonių rinkosi minimalaus lojalumo kelią. Netgi kai kurie užėmę aukštesnes pareigas žmonės stengėsi būti minimaliai lojalūs ir ne visuomet įstodavo į komunistų partiją. Pavyzdžiui, pokario laikų apylinkės sekretorius, vėliau kolūkio pirmininkas, dirbo šį darbą nebūdamas partijos nariu; šiam žmogui pakankamas lojalumo „kapitalas“ tuo metu buvo jo kaip tarybinio partizano nuopelnai:

Į partiją įstojau tik 1954 metais. Man politika Stalino nepatiko, priešvolės, soclenktynės (p. Juozas, g. 1922 m.).

Kai kurie pedagogai taip pat į partiją įstojo gerokai vėliau – kai daugumas jau patikėjo negrižtamam sovietinės sistemos ištvirtinimui ir daugiau ar mažiau joje adaptavosi. Abi čia cituojamos 1963 metais įstojusios į komunistų partiją pedagogės nelengvai adaptavosi sovietinėje sistemoje, turėjo didesnių ar mažesnių susidūrimų su ja, vienai neretai kildavo konfliktų dėl viešajame gyvenime jos kartais atstovautų senųjų vertybių (tiesos, sąžiningumo ir pan.), kitai trukdė adaptuotis jos socialinė kilmė ir taip pat daugiau ar mažiau išpažįstamos senosios vertybės. Pasakojimai rodo, kad pedagogams, norint būti kuo mažiau lojaliems, tekdavo nuolat išsisukinėti nuo partinių institucijų spaudimo:

Iš pradžių buvo, kad buožės, paskiau tai ne. Vėliau įstojom į partiją, tai jau nebevadino buožėm, bet jau 1963-iaisiais, o po karo tai prikišdavo. Tada, kai jau įstojom, buvom ir liaudies švietimo pirmūnai, ir nusipelnę mokytojai (p. Marija, g. 1926 m.).

Vėliau mokykloje buvo inspektorius, bet aš pasakiau mokykloj istoriją taip, kaip žinojau. Sako, ji išsireiškė antitarybiškai mokiniams. Sakau, ar gali būt istorija tarybinė ar antitarybinė, tai mokslas apie praeitį, jis turi būt tikslus. Ir sakau, nebenoriu aš su ta istorija susidėti, ir atsiskaiu dirbti. [...] Kai klausė, kodėl nestoji komjauniman, rajone, sakau, per sena. Kartą išvadino partijos sekretorius rajone prie visų mokytojų buržuazine nacionaliste. [...] Mūsų daug mokytojų kalbino į partiją, kas stoji, kas ne. Sako, stok partijon, Kačinskienė, mokyklos sekretorė, sako, partinių nėr mokykloj – direktorius, dar keli. Sakau, neblogai būtų man partijon, žinočiau, ką jūs čia kalbat slaptai, laiškus skaitot. Na, bet raskit kitą tokį durnių, aš vis juokais, ir paskui randa kitų. Sakau, na ir gerai, dabar protingi nebestoja, tenka ieškoti durnių. [...] Charakteristiką gal jau jie parašė, na ir mes su Sasnauskiene stojom partijon, šešiasdešimt trečiais metais gal, neatsimenu. Sakau, dabar jau aš tikrai nebebijosiu nieko sakyt, kaip sau nori (p. Elena, g. 1924 m.).

Žemiau pateikiamas pasakojimas atspindi ir viešojo bei „pusiau viešojo“ gyvenimo normų ir elgsenos skirtingumą, ir minimalų lojalumą, kurio laikėsi daugumas nesiekiančių aukštų socialinių pozicijų žmonių:

Tuo laiku buvo tokia valdžia ir jiems reikėjo būt komunistais. Aš dirbau prie linų markų, pirštas buvo užtvinkęs, gulėjau lovoj, atėjo meistras su sekretorium ir visą dieną išsėdėjo, sakė, tu mum labai tinkama kandidatė, stok į partiją. Sakau, ar duosit lengvesnį darbą. Darbo lengvesnio nežadėjo, ne specialistė, septynias klases baigus. Tai sakiau, ne, kam reikia, kad ten mane nagrinėtų. Aš gi nė karto ne-

ištariau savo nuomonės, jeigu reikia, prabalsuoji ir viskas (p. Aldona, g. 1936 m.).

Bendradarbiavimą su sistema – stojimą į partiją – daugumas pasakotojų dabar laiko savaime suprantamu, nekvestionuojamu socialinio aktyvumo sovietmečio viešajame gyvenime ženklu:

Dabar daug priekaištauja, kad Brazauskas komunistas. Tai jeigu jis buvo valdžioj, kaip jis nebus komunistas. Taipgi nebūna (p. Aldona, g. 1936 m.).

Vis dėlto politinis lojalumas buvo nors ir ne vienintelė, bet būtina sąlyga užimti bent kiek aukštesnei socialinei pozicijai. Sunkiausia adaptuotis sovietinėje sistemoje buvo persekiojamiems žmonėms – buvusiems tremtiniams, politiniams kaliniams, kitiems įtariamiesiems neloyalumu žmonėms: jie buvo stumiami iš aktyvaus socialinio gyvenimo, neregistruojami, nepriimami į darbą, neleidžiama studijuoti ir pan. Bet daug kas priklausė nuo minėtų neformalių socialinių ryšių. Tačiau ir su jų pagalba sistemos „priešais“ paskelbti žmonės tegalėjo užimti žemas pozicijas. Šių žmonių gyvenimas buvo sudėtingas – jie patyrė daug traumų ne tik tremtyje ar lageriuose, bet ir Lietuvoje, kur jautėsi „paženklinti“, nei jie, nei jų šeimos negalėjo jaustis saugūs. Jų „nepatikimumas“ kartais būdavo prikišamas ne tik oficialiose, bet ir neformaliose situacijose.

Man sunkiausia, kai aš visą jaunystę praleidau Rusijoje, oi kiek mes ten ir šalom, ir vargom, darbų sunkių dirbom, mane kiek kartų sužeidė, koją, akį, aš tik viena akim dabar matau. Bet ką padarysi, ką padarysi. Atleisk, Viešpatie, nes jie nežinojo, ką daro. Ką ten pradėsi keršyti, nesąmonė. Kas mum vežė, jau anam pasauly. Dievas nuteis. [...] Daug kas pasakydavo mum, ai, jūs bagoti buvot. Ir anksčiau visa Stotis žinojo, kad aš „blogas žmogus“. Visas kraštas čia komunistų pilna. Rusų čia daugiau buvo, jie visi biški už komunistus. Būna rusų labai gerų. [...] Mano brolis niekur neįstojo, iš visur išmesdavo, susėkdavo pagal pavardę, viena tokia pavardė rajone buvo. Tada pradžios mokyklos mokytoju rusų kaime įstojo. Bet jis taip nemėgo to darbo, taip nemėgo, sakydavo, jei būt buvęs geras laikas, nedirbčiau (p. Bronė, g. 1925 m.).

Kitos tremtinės pasakojimas irgi trumpai nusako ir tremties vargus, ir sunkią adaptaciją sugrįžus. Adaptacijos rezultatas dažniausiai tegalėjo būti „pralaimėtojo“ – „prastos darbininkės“ – pozicija:

Dvidešimt šeši hektarai buvo, mokesčius sumokėjom, pyliavas atidavėm. [...] O vieną dieną atėjo šitie visi, nakties laiku, prikėlė dviem valandom ir išvežė. Brolis turėjo paslėpęs šautuvą. Jį į kalėjimą, o mus visus išvežė už žemę ir šautuvą. Brolį nuteisė atskirai 25 metams.

Tik kai atvažiuoju, sužinojau, už ką – buvom buožės. Brolis grįžo iš Magadano. Mes grįžom penkiasdešimt devintais ar aštuntais. Dabar tai jauni viską žino, mes dar buvom durneliai. Užlipdavom ant kalnų, tai pamatysim Lietuvą, durni buvom, svajojom sugrįžti. Buvom po komendantu, kai sugrįžom. Sesuo mirė, suparalyžiuota, tėvelis irgi mirė, penkiasdešimt trečiais. Palaidojom ten. Sesers palaikus devyniasdešimtaisais parsivežėm, o tėvelio kapo neradom. Atsivežėm tik žemės trupučiuką, ir viskas.

Grįžom – nugi pasikeitę kažkaip. Betgi Dieve, kai aš atėjau šiton savo jau gryčion, tvartas išdraskytas, didelis molinis tvartas, klėtelė suirus. Mes su vyru buvom susitvarkę, viską susipirkom. Čia gyventa be grindų, langai gal dujė tiktai, langus užsakėm, dėjom vėliau su vyru. Bet manęs neįregistravo, tai išvažiuoju į Rygą, dirbau kurorte. Bet po kiek laiko leido sugrįžti, tai turėjau savo gryčią atsipirkti, 500 rublių turėjau sumokėti. Ejau į kolūkį prasta darbininke, o paskui karves melžiau (p. Veronika, g. 1922 m.).

Dar sunkesnes daugelį metų trukusių represijų peripetijas atskleidžia žemiau pateikiamo tremtinės pasakojimo fragmentai. Iš pasakojimo paaiškėja, kad sunkiose tremties situacijose adaptuotis ir tam tikra prasme laimėti, be kitų motyvų, ypač padėjo bendruomeniškumas ir darbštumas – vertybės, kurias pasakotojai, kaip matėme, laiko būdingomis iki totalitarinei sistemai ir apgailstauja dėl jų praradimo sovietmečiu.

Paskiau, po šešių metų, kai jau karas pasibaigė, pradėjo žmonės važiuot Lietuvon. Dėdė buvo likęs Lietuvoj, atsiųsdavo rublių, gaudavom laiškus. Sugalvojom ir mes važiuot Lietuvon. Komendantas žinojo, sako, važiuokit, aš nieko prieš, Rožkovas toks buvo, geras žmogus, rusas. Sesuo pirma išvažiavo rudenį, pas dėdę apsigyveno, pavasarį ir mes. Prisistatėm be dokumentų, valdžia sako, gyvenkit, kol pareikalas jūsų. Po metų atvažiavo, sako, nebegalim laukt, antrąkart tremiam. Keturiasdešimt septintų balandžio mėnesį ištrėmė vėl.

Tėvelis tik po savaitės sužinojo, kad mus ištrėmė. Pats nuvažiavo į Rokiškį, prisistatė, kad mum pasivyti. Jį ištrėmė į lagerį Irkutsko srity, jis ten po metų mirė, mes tik grįžę sužinojom.

O mum iškėlė vėl į tą pačią vietą. Mes galvojom, kad mum kalėjimas gresia. Labai ilgai, dvi savaites negalėjo paimt, pavasaris, keletą šeimų mum paliko tuščiose kamerose, maitinkis, kaip nori. Vėliau mum apdovanojo, ir seserį, ir mane už plėšinius, Altajaus krašte tuo metu buvo plėšiniai. Sesuo tada jau buvo vedus, apšvedė su lietuviu, ir tą švogrių apdovanojo su medaliu. Ir tada jau galėjom grįžti, gavus apdovanojimą buvo galima grįžti, bet mes neturėjom pasų. Po to mum išdavė pasus, po Stalino leido. Man atsiuntė raštą, kad galiu važiuot, o švogriui nedavė leidimo, jis pagal daugiažemių dokumentus buvo vežtas, tai mes su mama grįžom penkiasdešimt aš-

tuntais metais, antrąkart, birželio trečią. Buvom nusipirkę ten namelį tam rajono mieste, aš viską palikau ir grįžau tik su mama (p. Genovaitė, g. 1926 m.).

Represuotųjų gyvenimo aplinkybės turėjo tokį pranašumą, kad, būdami tremtyje ar lageriuose, jie nesistengė susitapatinti, suderinti savo lūkesčius ir vertybes su svetima socialine aplinka, juos skriaudusios svetimos sistemos reikalavimais. Todėl represuotieji žmonės labiau negu gyvenę Lietuvoje liko ištikimi senosioms, ypač patriotizmo, nacionalizmo vertybėms; tam padėjo ir tai, kad jie gyveno sunkiomis sąlygomis bendraminčių būryje tarp svetimųjų (tai sutelkdavo bendriją), ir tai, kad grįžus jų užimta dažniausiai žema socialinė padėtis nereikalaudavo aktyviai demonstruoti lojalumą. Apie senųjų vertybių puoselėjimą tremtyse ir lageriuose kalba visi pasakotojai:

Kai Stalinas mirė, rusės rauda, jiems gi šventos dvasios įpūtė, o mum tai juokas, šokom, džiaugėmės, mum grasino (p. Bronė, g. 1925 m.).

Mes visi suveidavom, mes dainuodavom, šokdavom, sukūrėm tokius vaidinimus, išvertėm į rusų kalbą, važiuodavom į kultūros namus. Pirmininkas toks, Rožkovas, labai lietuvius mylėjo, sakė, už vieną lietuvių keturis rusus duočiau. [...] Viena mokytoja, ją tik vedusią atskyrė nuo vyro, kaip vadovė buvo. Tai vaidindavom, šokdavom, tai tos rusės čiastuškas dainavo ir šoko, o mes, būdavo, miške dirbam, dirbam ir davaj šokt. Vienoj vietoj pašokam ir, kad nematyt, kad ištrypta, kiton vieton persikeliam. Labai Lietuvą mylėjom, meldavomės per gegužį, birželį, pas mus jau toks būdavo kambarys, tai gegužinės pamaldos, vakarais rožančių, vis prašydavom, kad grąžink mum į Lietuvą. Tikėjomės, kad jau grįžt. O kai antrąkart vežė, jau nesitikėjom, kad grįšim, dar vienuolika metų teko išbūt (p. Genovaitė, g. 1926 m.).

Pasakojimai leidžia manyti, kad daugeliu atvejų ne tik represuotųjų užimama žema socialinė pozicija nereikalavo aktyviai demonstruoti lojalumą, bet ir atvirkščiai, jų labiau išsaugota senoji pasaulėžiūra ir mažesniu laipsniu įsisavinta pragmatinio prisitaikymo norma tam tikrose situacijose neleisdavo aktyviau kolaboruoti su sistema, kuri jiems atrodė svetimesnė negu sėkmingiau besiadaptavusiems žmonėms.

Iš mano brolių, draugų nė vieno partijoj nebuvo, to tai jau ne. [...] Kad Sovietų Sąjunga sugrius, nemanėm, bet mūsų bendraminčiai ir dainose, visai dainuodavom: kraujo rūmai tau sugrius, pakratysi bašmakus – čia apie Staliną. [...] Man siūlė tūkstantį rublių, kad Rusijoje pasilikčiau, galvojau visai, bet kai paklausė, kur važiuosiu, tai automatiškai širdis pasakė, kad Litovskaja SSR, Rokiškio raj., Panemunėlis (p. Vladas, g. 1927 m.).

Didesnė negu kitų ištikimybė „senosioms, tikrosioms“ vertybėms (arba mažesnis negu labiau prisitaikiusiųjų tų vertybių „pamiršimas“, išstūmimas), be kitų problemų, kėlė konfliktiškas situacijas ir represuotųjų šeimose. Šiose šeimose toks lojalumo ženklas kaip stojimas į komjaunimą ar komunistų partiją nebuvo savaime suprantamas, jis keldavo ir vidinių vertybinių konfliktų kitaip mokykloje indoktrinuojamiems vaikams, ir tėvų bei vaikų konfliktų:

Vyresnioji tai niekur nestojo, nei pionierė buvo, nei komjaunuolė. Tarybiniais laikais sakiau – niekur nestok, nei pionieriuos, nei komjauniman. Ir nestojo. O jaunesnioji tai ne. Sako, mama, kai jūsų daug žemės buvo, tai jums gerai, o šitie biednieji tai kaip sunkiai gyveno. Nieko jie nesunkiai. Ateis pas žmogų, padirbs dieną, tai gauna 5 litus arba centnerį rugių. Jeigu žmogus tvarkingas, jis gyveno gerai. Prie mūsų vienas 1 ha turėjo, jis gelžkely dirbo, ji šeiminkaudavo, vaikus išmokino.

Mergaitė mažoji išprašė į pionierius gal penktoji klasė, atėjo mokytojų mergaitė (jos tėvas raudonas buvo, ir dabar toks), norėjo į ekskursiją važiuoti. Eik, sakau, rašykis, kad tokia durna. Į pionierius įsirašė, paskui į komjaunimą įstojo. Dabar toji duktė visai kitaip kalba. Mes su tėvu aiškinauom, kai paaugo, ir tėvas kalėjime buvęs, viską. [...] Mažoji visai pakeitė nuomonę. Dabar jau taip nekenčia šitų komunistų. (p. Bronė, g. 1925 m.)

Šis pavyzdys taip pat rodo, kad vieniems tos pačios šeimos vaikams didesnę įtaką darė tėvų pasaulžiūra, kitiems – sovietinis švietimas. Atkūrus nepriklausomybę, minėtos šeimos vaikai aktyviai parėmė tėvų vertybes (galbūt iš dalies dėl to, kad nuo vaikystės jas žinojo), bet iki šiol tebesitęsia pasaulžiūrinė takoskyra su žentu, jis įvardijamas kaip kitokių pažiūrų ir dėl to nepatikimas:

Sūnų kalbino komjauniman rašytis ir pionieriuos, nėjo. Labai domėdavosi ir tikėjo tuo, ką aš pasakydavau. Mokykloj tai jie vis Leniną. Bet mergiotės buvo komjaunuolės. [...] Tai va, šiandien išsiunčiau laišką į „Valstiečių laikraštį“, [...] ir savo kalėjimą surašiau. Vaikam nenorėjau duot, bo mano tas žentas tai jisai...nepatikimas, jis buvo jau tarybiniais laikais butų valdytojas. [...] Žentas prisiplakė prie anos valdžios, buvo mokytojas, bet nedirbo, paskiau bendrabučio auklėtojas. Dabar jis irgi [...] moka dirbti ir uždirbti, vis tiek viršūnėn ilis (p. Bronė, g. 1925 m.).

Kartais aukštesnes socialines pozicijas užimdavo ir žmonės, turėję tam tikrą biografijos „dėmių“; jiems užimti toms pozicijoms reikėjo atitinkamų sąlygų. Bendradarbiauti su sovietine sistema ir demonstruoti lojalumą jie dažniausiai turėdavo uoliau negu vidutiniškai. Aukštesnes pareigas švietimo įstaigoje ėjęs p. Jonas į šias pareigas buvo paskirtas dar Stalino laikais, praėjus keleriems metams po grįžimo iš lagerio, kuriame buvo nelabai ilgai. Užimti Švietimo skyriaus darbuotojo, vėliau mo-

kyklos direktoriaus pareigas jam padėjo iš dalies socialinis kapitalas – neformalūs ryšiai, iš dalies aktyvus lojalumo sistemai demonstravimas: jis įstojo į komunistų partiją (sunku pasakyti, kodėl buvo priimtas), aktyviai propagavo jos ideologiją ir vykdė ideologinių institucijų nurodymus. Eidamas tokias pareigas, p. Jonas buvo priverstas neigti ar slėpti dalį savo gyvenimo – lagerio ir panašią patirtį – net tarp artimai jį pažinojusių žmonių, taip pat labiau už kitus kontroliuoti savo elgesį viešose situacijose ir susitapatinti su „svetimąja“ sovietinių vertybių konfigūracija. Šis adaptacijos variantas – didelis politinis-ideologinis aktyvumas, vidinės patirties, vertybių ir išorinio elgesio neatitikimas (posovietinis laikotarpis parodė, kad ikisovietinės šio žmogaus patirties atmintis išliko ir buvo svarbi), dalies savo gyvenimo neigimas savo ruožtu galėjo kelti ir tam tikrų konfliktų su aplinka, ir psichologinę įtampą. Tai turi didelę įtaką tiek individo, tiek jo šeimos gyvenimui. Tad ir šios kartos „nugalėtojų“ adaptacijos variantai dažnai buvo psichologiškai sudėtingi. Galbūt neatsitiktinai nesėkmingai susiklostė šio žmogaus vaikų gyvenimai. Vokietijoje ir kitose šalyse atlikti tyrimai parodė, kad nutylėta skaudi praeitis ir patirtis turi didelę įtaką tarpasmeniniams ryšiams ir veikia net trečios bei ketvirtos kartos žmonių gyvenimus¹³.

Tad žmonių pasakojimai rodo, kad adaptacija sovietinėje sistemoje, prasidėjusi žiauriomis smurto ir represijų sąlygomis, buvo nelengva ir kainavo nemažai praradimų ir nelaimių ne tik sistemos persekiojamiems ar užėmusiems žemesnes pozicijas vyriausiosios Panemunėlio žmonių kartos „pralaimėtojams“. Kai kuriems „nugalėtojams“, užėmusiems aukštesnes socialines pozicijas, ši adaptacija taip pat nebuvo lengva: kildavo psichologinė įtampa, vidiniai konfliktai, nutylėjimai, laviravimas, svarbių žmogiškųjų vertybių, artimesnių ir tolimesnių socialinių ryšių praradimas ir pan.

Tapatumų tęstinumas atkurtoje valstybėje ir stalininio laikotarpio įvykių kolektyvinės atminties bruožai

Vyresniosios kartos Panemunėlio žmonėms teko išgyventi dar vieną istorinį lūžį – sovietinės sistemos žlugimą ir nepriklausomybės atkūrimą. Po sunkios, kartais trukusios dešimtmečius, sėkmingos ar mažiau sėkmingos adaptacijos sovietinėje sistemoje jiems teko vėl adaptuotis pasikeitusioje visuomenėje. Jau minėta, kad visuomenės mastu sovietiniame gyvenime galima išžiūrėti nemažai neišspręstos kultūrinės traumos požymių (besireiškiančių tokiais neretai neišsąmonintais traumos požymiais, kaip egzistencinės baimės, destruktivaus elgesio paplitimas, „susidvejinimas“ ir pan.). Šios visuomenės „kultūra“ netenkino daugelio poreikių, kuriuos paprastai tenkina kultūra, – atsakyti į esminius egzistencinius klausimus, užtikrinti normatyvinius ir instrumentinius žmonių veiklos pagrindus. Tad neviseškai įveiktos kultūrinės traumos sąlygomis sovietmečio pabaigos ir nepriklausomybės atkūrimo pokyčiai (kurie, nepaisant pritarimo jiems, dėl savo radikalumo neišvengiamai sukėlė didesnę ar mažesnę stresą) daliai žmonių galėjo būti „trauma traumoje“ – naujas taip galutinai ir neišgydytos adaptacijos rezultatų sugriovimas.

Kadangi tirtoji žmonių karta daugiau ar mažiau prisiminė ikitotalitarinės sistemos vertybes, kurias aktualino ir siekė realizuoti tautinis atgimimas (siekiant

¹³Schwann G. The Healing Value of Truth-telling, *Social Research*, 1998, Vol. 65, No. 4.

nepriklausomybės tarpukario Lietuva dažnai buvo ideologinis mitas ir modelis; siekta „sugrižti“ į praeitį, atkuriant keturiasdešimtaisiais nutrukusią istoriją¹⁴), tai, reaguodami į pokyčius, jie rėmėsi jau turėta patirtimi. Todėl daugumas mini, kad nepriklausomybės sąjūdį sutiko džiaugsmingai, jam pritarė. Šiai kartai tai buvo grįžimas prie kadaise buvusios savos, vėliau, pagal adaptacijos sovietinėje sistemoje variantą, arba pamirštos, išstumtos, arba puoselėtos ir lauktos vertybių konfigūracijos. Daugelis mini teigiamas nepriklausomybės atkūrimo emocijas, džiaugsmą, dalyvavimą nepriklausomybės sąjūdžio veiksmuose. Dažniau jas mini labiau konfliktavę su sovietine sistema – buvę politiniai kaliniai, tremtiniai ir kiti mažiau „prisitaikę“ žmonės. Pasakojimuose įvardijami ir atgimimo kaip senųjų vertybių grįžimo („kaip prie Smetonos“), ir nusivylimo, susidūrus su neigiamais pokyčių padariniais, motyvai:

Kurie buvo daugiau Lietuvos patriotai, tiesiog negalėjom susitikę kalbėt, verksmas, daugiau nieko. Aš tada jau buvau menkos sveikatos, niekur negalėjau dalyvauti, nemačiau, per televizorių tik šešėliai, verkiu atsisėdęs ir tiek, daugiau nieko. [...] Beveik pusė buvo priešingi nepriklausomybei, pusė už. Važiavom į nepriklausomybės kelią, mano giminaičių daug važiavo. Kurie prieš, daugiausia dėl savo gero gyvenimo (p. Vladas, buvęs politinis kalinys, g. 1927 m.).

Kada prasidėjo čia šita „zaverucha“, užėmė Vilnių, Spaudos rūmus, man net ašaros riedėjo, labai pergyvenau, gaila buvo, labai domėjaisi. Aš tikėjaisi, kad bus kitaip, geriau viskas, kaip sakydavo tėtė, kaip prie Smetonos...O dabar matai, kas gavos (p. Veronika, buvusi tremtinė, g. 1922 m.).

Panemunėly buvo labai didelis pakilimas. Aš jau pensijoj buvau, tai sėdėjau ir jokio darbo nedirbau, aš klausiausi per radiją, žiūrėjau per TV, per susirinkimą, ir man ašaros riedėjo, kažkaip buvo labai entuziazmas, pakilimas. O paskui po kiek blėso tas entuziazmas, kai pradėjo žmonės darbo nebeturėt, ir visa, o dabar tai daugumas pasijuokia, kad gerai gyvenam. Mes tai nebadaujam, bet vaikai kai kurių tai vos nebadauja (p. Elena, g. 1924 m.).

Džiaugės žmonės – ir vėliava, ir katedra. Dabar tai jau nebe tas, jau blogiau. Kaime darbo neieškok, nėra (p. Marija, g. 1926 m.).

Pasako dabar, kai Sąjūdis buvo, mes už Landsbergį dėjom pastangas visas, tai daug kas pasakydavo mum, ai, jūs bagoti buvot. Bet dabar jau lygūs, visi žemės gavo... (p. Bronė, buvusi tremtinė, g. 1925 m.).

Adaptuodamiesi intensyvių socialinių pokyčių sąlygomis, žmonės turi suderinti savo tapatybę, asmeninę patirtį su pasikeitusia visuomene. Sovietmečiu,

¹⁴Gaidys V., Tureikytė D., Štutiniėnė I. Istorinė lietuvių atmintis, *Filosofija, sociologija*, 1991, Nr. 1(4).

kaip matėme, šis derinimas vyko labai sunkiomis, traumuojančiomis kovos dėl išgyvenimo aplinkybėmis. Atsikuriančios demokratijos sąlygomis žmonės nepatyrė prievartos, bet asmenybės integralumui svarbu išlaikyti tam tikrą tapatybės tęstinumą, surasti savo vietą dabartyje, kuo mažiau paneigiant savo ankstesniąją „aš“, todėl žmonėms teko suderinti savo „sovietinę“ tapatybę su dabartine. Kaip rašė W. Fischeris-Rosenthalis, kai įvykius ir katastrofas žmonės suvokia kaip griaušančius ligtolinio jų gyvenimo pagrindus, jie perkuria savo biografijas, kad surastų naują praktinę orientaciją ir išgyventų¹⁵. Tokio naujo interpretavimo ženklų galima pastebėti ir aptariamuose autobiografiniuose pasakojimuose. Ryškiausiai pasikeitė dviejų žmonių grupių gyvenimai: labiausiai susitapatinusių su sovietine sistema bei anksčiau dėl politinio nelojalumo išstumtų iš aktyvaus gyvenimo.

Išlaikyti savo tapatybės tęstinumą buvo lengviau mažiau susijusiems su sovietmečio ideologine konfigūracija žmonėms, ypač buvusiems sovietinės visuomenės pakraščiuose. Jiems pasaulis „atsistojo į savo vietas“, kartais net privačiame gyvenime slėpta patirtis ir pasaulėžiūra buvo viešai pripažinta ir įvertinta, todėl daugiau nereikėjo „dvejintis“. O labiau susitapatinusiems su sistema žmonėms buvo sunkiau suderinti savo dabartinį ir ankstesnįjį „aš“.

Ištvirtinti ir adaptuotis naujoje socialiai aktyvioje viešojo gyvenimo pozicijoje (darbo, visuomeninio aktyvumo, kasdieninio gyvenimo) daugumai apklaustųjų jau nereikėjo: jie buvo pensininkai arba netoli šio amžiaus, tad šioje pozicijoje jie ir turėjo adaptuotis pasikeitusioje visuomenėje. Pasakotojai pažymi tam tikrą šios pozicijos pranašumą prieš turinčius adaptuotis aktyvioje sferoje jaunesnius žmones: [...] *tai dabar nebėr geresnio gyvenimo, kaip pensininko* (p. Andrius, g. 1924 m.).

Bet ištvėrusiems karo ir pokario sunkumus ir dažniausiai sunkiai išmokusiems gyventi anoje sistemoje žmonėms adaptuotis iš naujo nėra lengva net santykinai socialiai aprūpintoje ir mažiau pastangų reikalaujančioje pensininko pozicijoje. Daugelyje pasakojimų reiškiamas didesnis ar mažesnis nusivylimas dabartimi. Nusivylimą iš dalies lėmė ir idealizuotomis vertybėmis grįsti per dideli lūkesčiai, būdingi visam Tautinio atgimimo sąjūdžiui (bet šie idealizuoti mitai buvo svarbūs mobilizuojant žmones nepriklausomybės atkūrimo veiksams). Ypač neigiamai dabarties sunkumus vertina žmonės, kuriems senosios ikisovietinės vertybės jau buvo nereikšmingos, pamirštos ir kurie vadovavosi pragmatinio prisitaikymo normomis. Štai tokio požiūrio pavyzdys (pasakojimo autorė trumpiau už kitus gyveno ikisovietinėje visuomenėje, tėvas – pokario aktyvistas):

Dabar tai man viskas blogai. Prie sovietų uždirbau mažai, 110 rublių, bet aš išlaikydavau šeimą, už butą sumokėdavau ir dar likdavo keli litai. O vyro algą 70 rublių dėdavom ant knygutės, labai norėjom mašiną nusipirkti. O dabar iš trijų šimtų už butą sumoku ir badaujam dviese. Man tada buvo tūkstantį kartų geriau, ir darbų buvo. O dabar jaunas, trisdešimt penkerių metų vyras turi eiti į kaimą uždarbiauti (p. Aldona, g. 1936 m.).

Pasakojimų ypatumai rodo, kad susitapatinimo su sovietiniu režimu laips-

¹⁵Fischer-Rosenthal W. The Problem with Identity: Biography as Solution to Some (Post)-modernist Dilemmas, *Comenius*, 1995, No. 3, p. 260.

nis bei tapatybės tęstinumo pasikeitusioje visuomenėje atkūrimo strategija iš dalies lemia ir kolektyvinės atminties bruožus, tai, kaip žmonės prisimena ir vertina tiek sovietinį, tiek ikisovietinį laikotarpį bei dabartį. Mažiau susitapatinę su sovietmečio ideologija ir normomis žmonės geriau vertina dabartį ir ikisovietinį laikotarpį, blogiau – sovietinį, šias normas labiau įsisavinę žmonės geriau vertina sovietmetį, blogiau – dabartį:

Man tai dabar laikai geriausi. Sunkiausi tai sovietmečio. Po karo tai jau visiems sunkiausi. Prieš karą gyveno neblogai žmonės. Pandėlio rajone pažįstamas kriaučius, Jonas, vyno fabrike 80–100 litų gaudavo per mėnesį, karvę už mėnesį geriausių gali pirkti jau, tai buvo šis tas. Dviratį turėjo (p. Vladas, g. 1927, buvęs politinis kalinys).

Per Sąjūdį aš gyvenau Rokiškyje. Mano draugė atėjus pasakojo, kad sūnus išvažiuojo prie tų rūmų saugoti, ji verkė, skundėsi, po kelių dienų sužinojome, kad Vilniuj perversmas vyko, šturmavo tuos rūmus, televiziją, kad yra žuvusių, kiti kad šimtai, kiti, kad vienetai. Bet nežinau, dabar laisva Lietuva gal ir gerai, mano manymu, bet tik man ji nieko gero nedavė. Aš prie rusų gyvenau daug geriau, daug mažiau uždirbom, o ėjom kur norėjom, aš aplankiau Čekoslovakiją su kelionlapiu, iš „kombikormo“ man davė kaip geriausiai darbuotojai, viena iš Rokiškio važiuoju. O dabar aš į Daugpilį negaliu nuvažiuot, įsivaizduojat, nebevažiuoja traukiniai. Užmūrijo mūsų stotį, čia blogiau kaip po karo (p. Aldona, g. 1936 m.).

Žmonių tapatumo atkūrimo strategijos ryšys su kolektyvine atmintimi ypač ryškus vertinant traumuojančius praeities įvykius, kurie kelia kaltės, skriaudos, atsakomybės ir panašius klausimus. Tai okupacijos, karo, pokario, kolaboravimo vertinimai. Kolektyvinė atmintis – daugiau ar mažiau suderintas bendras grupės pasakojimas apie praeitį – susiformuoja kasdienėje žmonių komunikacijoje iš individualių atminčių ir pasakojimų. Keblių, nemalonių, neretai nesiderinančių su teigiamais kolektyviniais ir individualiais tapatumais įvykių atžvilgiu visuomenės atmintyje ir elgsenoje dažniausiai susiklosto kelios strategijos: 1) kolektyvinė amnezija, kai keblesni momentai „pamirštami“ ir viešajame diskurse apie juos vengiama kalbėti; 2) kaltės už žudynes, pralaimėjimus ir kitas blogybes perkėlimas pavienėms žmonių grupėms ir tų grupių demonizavimas (pavyzdžiui, „buržuazija“, „komunistai“, „naciai“); 3) atsakomybės, kančių reliatyvizavimas („visi kentėjo“ „visi kolaborantai“ ir pan.); 4) viktimizacija, kai nukentėjusi grupė ar visuomenė suvokiama kaip auka; 5) diskusija ir nuolatinis atminties permąstymas¹⁶. Pastaroji strategija produktyviausia, nes leidžia siekti visuomenės sutarimo ir praeityje buvusioms priešiškomis grupėms kurti bendrą ateitį.

Galima pasakyti, kad nemaža dalis aktyviau bendradarbiavusių su sovietine sistema žmonių savo autobiografiniuose pasakojimuose pasirinko nutylėjimo, „am-

¹⁶Turnbridge J. E., Ashworth G. J. *Dissonant Heritage. The Management of the Past as a Resource in Conflict*, Chichester, John Wiley and Sons, 1996, p. 106–112.

nezijos“ strategiją. Pavyzdžiui, aktyviai propagavęs sovietinę ideologiją Panemunėlio pedagogas raštu išdėstytoje autobiografijoje neproporcingai išryškina net nereikšmingus momentus, atitinkančius dabarties vertybes, bet beveik nutyli keturiasdešimt aktyviausių gyvenimo metų. Šešių puslapių tekste apie šį laikotarpį, kai autorius dirbo pedagogu, tik pusė puslapio skirta pasakojimui apie autoriaus gyvenimą, kitą dalį sudaro mintys apie mokytojo darbą, pedagoginiai apmąstymai, mokyklos laimėjimų aprašymas. Greta patirtį atspindinčio aprašymo įterpiama argumentacija, kurioje lyg ir bandoma teisinti sovietinį režimą: kalbama apie „kilnią ideologiją ir purvinus jos nešėjų darbus“, stalinizmas apibūdinamas prieštarigai, kaip „sunkiai suprantama mįslė“ ir pan.

Minima autobiografija atskleidžia pototalitarinėje visuomenėje greičiausiai neretą atvejį, kai autobiografijos „perrašymas“ esminių istorinių permainų situacijoje nepadeda atkurti integralaus asmenybės tapatumo (didelė dalis gyvenimo patirties neigiama, užuot permaščius ir naujai įprasminus). Tokia biografijos versija negali nei padėti atkurti integralų tapatumą, nei jį apibūdinti. Psichologai teigia kad

„nutylėjimas reiškia atsisakymą kelti sau klausimus, sąžinės, laisvos valios ir atsakomybės neigimą. Vertindami žmogaus elgesį kaip „sunkių aplinkybių“ rezultatą, mes neigiame, kad jis yra atsakingas subjektas“¹⁷.

Dar nuosekliau „amnezijos“ strategijos laikosi žmonės, kurie galėjo būti daugiau ar mažiau susiję su represinėmis struktūromis: buvę „stribai“, pokario aktyvistai, iš dalies jų šeimų nariai. Tai patvirtina ir kiti tyrime užfiksuoti atvejai, tarp jų ir neįvykęs autobiografinis interviu su buvusiu „liaudies gynėju“; pavyko pasikalbėti tik su jo žmona, kuri, trumpai pasakodama savo gyvenimo istoriją, pabrėžtinai kalbėjo tik apie kitą, vėlesnį savo vyro darbą pokario laikais, praleisdama „liaudies gynėjo“ laikotarpį. Be to, ji sakėsi pasakojusi apie praeitį tik todėl, kad vyro nebuvo namie, nes jis ne tik su niekuo nesikalbęs apie bet kokią savo praeitį, bet draudžias ir jai kalbėti apie savąją. Pateikiamoje šios moters pasakojimo ištraukoje matome, kad šis laikotarpis neigiamas, apie jį atsisakoma kalbėti net šeimoje:

Dieve gink, jokių pavardžių nereikia. [...] Kas čia žino, kokie laikai vėl ateis. Kai pragyvenom šitokių visokių baisybių, tai dabar visko bijom. [...] Nei vaikai klausia, nei aš ką sakau, ir aš nežinau nieko... Nežinau, su niekuo apie praeitį nėra kalbos, apie tai nešnekam (p. Stasė, g. 1927 m.).

Šis buvęs „liaudies gynėjas“ ne tik nebando permąstyti praeities įvykių prasmės, bet savo patirtį neigia ir vengia bet kokių aplinkybių, kurios ją primintų. Aptarti pavyzdžiai rodytų, kad dalis aktyviau kolaboravusių su sovietiniu režimu žmonių dar nepasirengę apmąstyti sovietinę praeitį kaip laisvi ir atsakingi žmonės ir apie tai atvirai diskutuoti.

Mažiau nutylėjimų ir praeities neigimo pasakojimuose tų žmonių, kurie

¹⁷Schwann G. The Healing Value of Truth-telling, *Social Research*, 1998, Vol. 65, No. 4, p. 727.

aktyviau bendradarbiavo su sovietine sistema seniai, pokariu (ir nelabai uoliai), o vėliau gyveno palyginti depolitizuotą gyvenimą, neužėmė aukštesnių pozicijų: tai kai kurie buvę pokario aktyvistai, kolūkių pirmininkai, minėtas buvęs „tarybinis partizanas“, teigiantis, kad „*mano sąžinė švari yra*“, pedagogai, įstoję į partiją gana vėlai ir mažai susitapatinę su sovietinėmis vertybėmis, ir pan. Bet kolaboravimo problema, moraliniai jo aspektai pasakojimuose nesvarstomi, jis traktuojamas kaip savaime suprantama praktika. Tai vertybinio reliatyvizmo pozicija, pagal kurią abi visuomenės traktuojamos instrumentiškai, nė vienos nevertinant kaip geresnės.

Praeityje nevienodai su sovietiniu režimu susiję žmonės, pasakodami apie okupaciją, karą, pokarį ir kitus visuomenei svarbius įvykius, vartoja ir skirtingą retoriką. Užėmę aukštesnes pozicijas žmonės kur kas dažniau vartoja sovietinę retoriką ir įvykių interpretacijas. Pavyzdžiui, *1944-aisiais rusai išvadavo* (buvęs apylinkės pirmininkas, buvęs tarybinis partizanas); pokario partizanai vadinami „banditais“ arba neutraliau – „miškiniais“, „stribai“ – „liaudies gynėjais“ ir pan. Vertinant minėtus įvykius, šių žmonių atmintyje vyrauja vertybių, kaltės ir atsakomybės reliatyvizavimo strategija. Nors rezistencija daugumos vyresniosios kartos Panemunėlio žmonių atmintyje vertinama kaip beprasmė, smerkiama ją skatinusi „Amerika“, bet tik daugiau susitapatinę su sovietiniu režimu žmonės patriotinius šio pasirinkimo motyvus vertina ne geriau negu kitus, nulemtus aplinkybių (kariuomenės vengimo ir pan.). Pastaruoju atveju matome vertybinį reliatyvizmą. Vienpusiškas, idealizuotas ir herojizuotas pokario rezistencijos vertinimas nepriimtinas beveik visiems pasakotojams, prisimenantiems įvairias pokario peripetijas ir įvairius jose dalyvavusius žmones:

Kiti išėjo liaudies gynėjais, kad atleido nuo rusų kariuomenės, ir paskui tie patys liaudies gynėjai šaudė tuos, kurie miški, o miškiniai pagavę šaudė liaudies gynėjus. Susipriešino patys lietuviai su lietuviais. Kad parodyt, kaip jie gyvena draugiškai, Robliuos ateina pas mane du miškiniai, sako, va, sugavom liaudies gynėją. [...] Vokiečių okupacijos metais irgi buvo partizanai. Jie kenkė frontui ir nieko nedarė žmonėm, gal tik valgyt kartais paprašydavo. O šitie kur miškiniai, tai, kai pastatė paminklą Notigalėj žuvusiems partizanams, sakau klasės draugui, Leonai, kai kurių pavardes reikia išbraukt. [...] Pas kaimynus Robliuose sudegino liaudies gynėjai klojimą, po kuriuo buvo bunkeris. Aš nueėjau, šeimininkė kad verkia. Sako, aš verkiu ne dėl to, kad sudegino, o kad tas liaudies gynėjas galėjo taip pasakyti. Sako, motin, eik dabar sūnaus taukų pasidažyt, kur mes sudeginom, sūnų atseit bunkery. Sakau, aš jį pažįstu, bet tu neverk, Juozas gyvas (jis tuo laiku buvo išėjęs), o tam Vladui Dievas atlygins ar likimas. Jis turėjo du sūnus ir dvidešimtį metų abudu jo sūnūs žuvo. Po daugelio metų Dievas atlygino (p. Elena, g. 1924 m.)

Bet daugiau susitapatinę su sovietinio mentaliteto normomis pasakotojai daug labiau negu kiti pabrėžia neigiamas rezistencijos puses, taip išreiškdami reliatyvizuojantį požiūrį – („visi vienodi“). Šie žmonės ypač pabrėžia pragmatinius partizanų dalyvavimo rezistencijoje motyvus ir jų ar jiems priskiriamus nusikaltimus:

Mano nuomone, jie buvo banditai ir liks banditai iki grabo lentai. Kiek jie pridirbę blogybių, kiek jie išžudė žmonių. Buvo Viktoras su Nastazija, turėjo sūnų, jį išsivadino į kaimą ir žiauriai nužudė. Ten buvo banditų darbas ir niekas man neįpūs, kad čia buvo partizanai, didvyriai, kokie jie didvyriai, jei nekaltus žmones žudė. O kad sribai žudytų, negirdėjau (p. Aldona, g. 1936, tėvas pokariu dirbo valsčiuje).

Greta reliatyvizavimo, šie žmonės sovietinės praeities atžvilgiu kartais siūlo laikytis ir amnezijos strategijos:

Manau, kad reikia kuo švelniau, jei dabar aiškintis praeitį. Nebūtinai reikia. Buvo tai buvo viskas, jau negrįš tas dalykas (p. Steponas, g. 1921 m.).

O nukentėjusiems nuo sovietinio režimo žmonėms labai svarbi represijų atmintis. Kai kurie patys rašo prisiminimus, kad nebūtų pamiršta skaudi patirtis. Jų pasakojimų retorika taip pat skiriasi: vartojama *partizanai, sribai, sovietai* ir pan. Jie nepritaria ir reliatyvizavimo strategijai („*visi vienodi*“), pripažindami ir nepragmatinius dalyvavimo pokario rezistencijoje motyvus:

Didžioji dalis galėjo būt dėl armijos miške. Buvo ir tokių, kurie ne dėl armijos, kuriem nereikėjo į armiją, iš dūšios stojo. [...] Sakyčiau, kad būtinai reikia žinoti, jaunimas nieko nežino (p. Vladas, g. 1927 m.).

Apie tremtį tai reikia labai daug rašyti, nes daug išvežė, ir estų vežė, ir šitų latvių, mum kai nuvežė Karagunan, net vokiečių buvo. Tai va, šiandien išsiunčiau laišką į „Valstiečių laikraštį“, viską, kaip buvo žmonių prikišti šuliniai surašiau ir savo kalėjimą surašiau (p. Bronė, g. 1925 m.).

Apibendrinant galima pasakyti, kad vyresniosios kartos, kuri dar turėjo iki-sovietinę patirtį ir adaptuodamasi turėjo derinti dvi daugeliu atžvilgių priešingas vertybių konfigūracijas, adaptacija sovietinėje sistemoje buvo nelengva tiek sėkmingai, tiek mažiau sėkmingai besiadaptavusiems žmonėms. Adaptuotis šiai kartai padėjo tokie mechanizmai kaip „dviguba moralė“ – dvigubos mentaliteto ir elgsenos normos, neformalūs socialiniai ryšiai ir pan. Ekstremalios kovos dėl išgyvenimo aplinkybės, „dvigubos moralės“ normų įsisavinimas suformavo pragmatiškesnį mentalitetą ir didesnę vertybinę reliatyvizmą tiems žmonėms, kurie daugiau tapatinosi su sovietine sistema ir užėmė joje aukštesnes pozicijas. Jų adaptacija ir tapatumo tęstinumo išlaikymas po antrojo socialinio lūžio – atkūrus nepriklausomybę – buvo problemiškesnis. Ne taip sėkmingai adaptavęsi sovietinėje visuomenėje ir išstumti į jos „paribius“ žmonės liko ištikimesni senosioms vertybėms ir išgyvendavo ryškesnius vertybinius konfliktus tais atvejais, kai tekdavo demonstruoti lojalumą sistemai. Bet atkūrus nepriklausomybę jiems buvo lengviau adaptuotis ir išlaikyti tapatybės tęstinumą.

Žmonių adaptacijos sovietinėje sistemoje ir sovietinio mentaliteto normų įsisavinimo laipsnis turi įtakos praeities ir dabarties interpretacijoms tiek autobiografijose, tiek kolektyvinėje įvykių atmintyje.

Kultūros lygmeniu sovietinės visuomenės kasdienybėje galima pastebėti neišspręstos, nutylėtos kultūrinės traumos požymių (pusiau vieša išlikusių papročių, ritualų praktika, egzistencinės baimės apraiškos, destruktivus elgesys ir „amnezija“ ir kt.).

English summaries of the papers approved
by the “Lietuvos valsčiai” Monograph Series
Lithuanian Local Researches Commission
for Scientific Works

The geological setup and development of valley-shaped
area of Panemunėlis

Rimvydas Kunskas

The geological setup of the area indicates large variety of forms, subsurfaces and geosystems. The tectonic structure witnesses the zones of local tectonic faults as well as regional and inter-regional breakings. Dissection of crystalline foundation in the region of the West Aukštaičiai plateau is more important than in other areas. Periods of tectonism and seismism left a distinctive combination of granite rocks and slitty ferriferous minerals indicating the directions of tectonic faults. The later (Palaeozoic, Mesozoic and Cenozoic) development of the archaic landscape confirmed the inevitability of such tectonic structure.

A geological key of this region is related to the negative forms of relief or the palaeo-incisions as a geological formation notable for many forms and polygenetic character.

The dissection of ice-shield margin depended on the former inherited relief. Hypothetically there was an ice-shield in the area of Panemunėlis. Its accumulative forms are peculiar and more differentiated than those of the frontal ice formations or ground (bottom) moraine.

The geomorphological peculiarity of Panemunėlis and adjacent systems is determined by steepness of a terraced western slope of the Aukštaičiai Upland. A meridional extension of the Nemunėlis glacial lobe and glaciolimnic plains is also characteristic. The glacial meltwaters were flowing southwards.

Subglacial channels played a significant role in landscape formation from the end of the Neogene.

Old valleys, buried (interment) valleys and subglacial channels, as well as remaining whole subglacial channels are extending in three directions. They are partly related to tectonic breakings of diagonal and meridional directions. The west-extension (from SE to NW) long negative forms are most numerous and typical of all the slope of the Aukštaičiai Upland. East of Panemunėlis, there are more often east-extension (from SW to NE) diagonal subglacial channels, while the meridional channels are rarer but very strongly expressed in the recent lake area with the lakes of Sartai, Jūžintai and Gacionys. During the last postglacial time, in Holocene, majority of subglacial channels experienced at least three transformations: from an old valley into a channel lake and then to a mire. The organogenic strata present a highly valuable archive of an archaic landscape. The tribal period left there the traces of Sėliai people activities.

The economic development of historical landscape experienced seven periods contrasting in social culture: 1–old settlements and fortified homesteads (Laukupėnai);

2–migration of tribes, navigation in rivers and lakes, and conflicts with autochthons; 3–late spreading of homesteads in forest areas; 4–intensifying feudal farming; 5–the 20th century independent farmers; 6–Soviet latent feudal and industrial farming forms, 7–conglomeration of small and large farms in the new republic.

The vegetation of Panemunėlis area

Daiva Patalauskaitė

Institute of Botany of Nature Research Centre

Flat non-sloping plains prevail in the area of Panemunėlis with two larger rivers–Nemunėlis and Šetekšna–as well as their tributaries, three natural lakes and numerous bogs varying in size. Forests cover about a quarter of the area.

Due to intensive economic activities, agrarian landscape dominates now in the environs of Panemunėlis. The larger and smaller bogs are mainly drained and turned into pastures, meadows or arable land. These measures lessened the biological variety, thus very few nooks of untouched nature remained. The present work was aimed at the study of the vegetation in the area of Panemunėlis, assessment of its state, localisation of natural plant communities and determination of their value.

The area was under study during the summer of 2002 by a route method. The communities detected were described applying the principles of French-Swiss school of vegetation studies and classification. The value of communities was determined according to the criteria applied to distinguish the habitats of European significance.

Now the preserved valuable natural communities of plants lie mainly in the river valleys which avoided draining and forests. The following habitats of the European significance have been detected in the area of Panemunėlis:

The hayfield (mesophyte) meadows (6510). The areas of natural meadows in the natural flood plains for this habitat are in the valley of the Šetekšna River at the Šetekšnos Village.

The semi-natural dry grasslands (6210). Small fragments of such meadows have been observed east of Lake Alseta on the gravel hills at the disused gravel pits and on the slopes of the Nemunėlis River terraces, as well as on clayey soils at the nemoral forest outskirts close to Panemuniai Village.

The eutrophic tall herbs (6430) have been detected on the banks of the Šetekšna River in drier valley lengths.

The alluvial forests (91E0). T Such forests are observed in the Panemuniai Village in the valley of a small tributary of Nemunėlis River in a narrow part of the valley confined by narrow and steep slopes.

The Fennoscandian deciduous swamp woods (9080) have been detected in the forest of Alseta: quarters 48, 49 and 52 closer to the lake.

The herb-rich forests with *Picea abies* (9050) have been detected in the forest of Alseta.

The broad-leaved deciduous forests (9020) have been observed in the Panemuniai Village on the above-terrace part of the valley of a small tributary of the Nemunėlis River as narrow belt of normal humid nemoral forests.

Institute of Botany of Nature Research Centre, Žaliųjų ežerų
49, LT-08406, Vilnius, Phone (8 5) 269 7066, fax (8 5) 272 9950,
daiva.patalauskaite@botanika.lt

A history of Panemunėlis area

Andra Simniškytė

The Lithuanian Institute of History

Based on archaeological data the past of the Panemunėlis area from the times of the stone hatchets to the 17th–18th centuries is discussed in the paper. The all old and new facts systematised for a small (120 sq. km) area of this rural district showed more than 50 hatchets had been collected from dozens of sites, several Iron Age burials, some historical burial places and one money treasure site. There is one of most outstanding archaeological monuments in Lithuania—the Moškėnai Mound—embracing the history of several millennia. An assumption is made in the paper that this could be a centre of the historical Selonian land called Medenė.

The Lithuanian Institute of History, Kražių 5, LT-01108 Vilnius,
Phone +370 5 261 4935, simniskyte@istorija.lt

Historical traits of credit cooperation in Panemunėlis (1924–1949)

Vladas Terleckas

The original sources enabled to reveal that the first enterprise to lend assistance to people in Panemunėlis was the grain store (“magazine”, established in 1850s). It used to lend grain to peasants who had suffered from crop failure or natural disasters. In 1913 a department of State Savings Fund at the Panemunėlis Post started its operation.

On 5 May 1924, the Panemunėlis Small Credit Bank (later renamed into the Small Credit Society) started its operation; it was attributable to the category of the cooperative credit enterprises. The key operation of the Society was to provide short-term loans to its members—farmers. It accumulated its resources for crediting by accepting deposits and borrowing from banks. The Society successfully expanded its operations: in 1926–1939 its own capital grew 21.6 times, the deposits went up 52.2 times and credits given increased 18.8 times.

After Lithuania was occupied in 1940, the Panemunėlis Small Credit Society was sovietised, lost its economic and legal self-sufficiency and was turned into an enterprise introducing Soviet power in rural area.

At the end of 1949, due to general collectivisation, the Society was dissolved.

Wraps and headscarves: traditions and fashion in Panemunėlis area

Inga Nėnienė

The fashion and traditions of wearing wraps and headscarves by women in the area of Panemunėlis in 20th century and the beginning of the 21st c. has been discussed in the paper. Based on field investigations performed by the author in 2001 and the data of precedent years collected by other researchers, an attempt is made to analyse the appearance of headcloths, headscarves and wraps, peculiarities of their weave and decoration, as well as traditional wear originality as the expression of ethnocultural and confessional identity. The olden headcloths, wimples, had disappeared in the area discussed at the beginning of the 20th century. They were replaced by headscarves weaved at home in a great variety of styles or shop-bought. Warm shoulder scarves–wool wraps–had been popular by mid-20th century both by Lithuanian Catholic or Russian Olden Orthodox women for everyday or festive sacral wearing. Ethnic originality had been expressed by colours and weaving style. At the end of the 20th and beginning of the 21st century, a tradition to cover head and shoulder remained typical only of the Russian Old believers during the sacral ceremonies caused by specific requirements of this confession. The confessional requirements for Lithuanian Catholic women were more liberal and the tradition to cover the head became similar in regard to everyday and sacral environment. Use of headscarves became unfashionable for both young and adult women, while wrapping the shoulders remained in rare cases for an extraordinary case or within the environment of folklore activities.

inga.ne@gmail.com

Mills in the pre-war Panemunėlis area

Eligijus Juvenčijus Morkūnas

The Open Air Museum of Lithuania

The article deals with the mills in the Panemunėlis area in order to review their types, development, construction methods, pollution, sanitary, labour protection as well as to analyse their designs and designers and the activities of millers. Sources and geographical peculiarities of the area are reviewed.

The article is illustrated with design schemes, drawings, reconstructions and mill measurements.

The Open Air Museum of Lithuania, Jono Aisčio 2, LT-56335
Rumšiškės,
Phone +370 346 47 233, ejmorkunas@yahoo.com

Adaptation under the conditions of historical turning points: the beginning and end of the Soviet period in the narrations by Panemunėlis people

Irena Štutinienė

Institute for Social Research

The older generation of Lithuanians experienced several historical turning points which in substance changed not only the state but also the lives of nearly all its people. Historians call such radical destructive events as being the historical ones, which are, as a rule, investigated at political, economic and social structural level, dissociated from daily life of people, although these events are those which substantially affected the individual fates of many people. An attempt is made in the present paper to discuss some social and cultural aspects of society's radical changes at a micro level—their expression in daily life and mentality of people. Thus, the traits of adaptation of older generation to Soviet totalitarian regime and its collapse at the turning points are analysed as there traits are revealed in culture traumas and collective memory. The events at the start of the Soviet period and its end, as well as their consequences are examined from the autobiographical narrations and viewpoints of people which survived these events.

Institute for Social Research, Saltoniškių 58, LT-08105 Vilnius,
Phone +370 5 210 2071, irena.sutiniene@gmail.com

The hydronyms in Panemunėlis area

Laimutis Bilkis

Institute of the Lithuanian Language

In 1935–1936, 48 hydronyms had been registered in Panemunėlis Valsciūs (rural district); 11 names of lakes and 37 names of rivers, brooks, ravines or their parts.

According to their origin, the hydronyms of Indo-European, general Baltic and Lithuanian layer are distinguished within the Panemunėlis array. The Indo-European layer contains those names which could be formed even before the formation of

Lithuanian and, in general, Baltic languages. To explain their origin it is necessary to use the context of many Indo-European languages. A hydronym of such origin might be the lake name *Nótigalė*. The general Baltic group of hydronyms consists of those, the origin of which can be explained not only by Lithuanian, but also by other Baltic (Latvian, Prussian, Selian) language data. The lake name *Alsetà* and such river names as *Šetekšnà*, *Žvỹgupis* and *Žvygupỹs* can be attributed to this group. In order to explain the origin of the names belonging to the Lithuanian layer, it is enough to have the Lithuanian language. This group contains the highest number of names, i.e. 43.

From the word-formation point of view, there are primary hydronyms, i.e., those coinciding with the common words, and the secondary hydronyms, i.e., those formed using the additional word-formation means. According to the word-formation type, there are 18 compound hydronyms, or 37.5%, 11 suffix derivatives, or 22.9%, and nine primary and nine composite hydronyms, or 18.75%, as well as 1 ending derivative, or 2.1%. The trends in formation of Panemunėlis Valscius hydronyms differ slightly from those in other areas of Lithuania: more than a half of all Lithuanian hydronyms are suffix derivatives, while in Panemunėlis area the compound names prevail; moreover, there are few ending derivatives and not a single prefix derivative.

There is very different semantics of hydronyms or motivation of their formation, but the motives met more often can be distinguished. The most names express peculiarities of stream, water surface, colour, temperature, channel direction, banks, flowing, location and dependence. In rarer cases, the hydronym semantics or motivation can be related to the names of animals, plants, mythological entities. There are two cases, when common hydronyms became the proper names, and one case that can be counted as a metaphor.

Institute of the Lithuanian Language, P. Vileišio 5, LT-10308
Vilnius, tel. +370 5 263 8171, laibil@lki.lt

The names of plants in the Panemunėlis dialect

Aurelija Gritėnienė

Institute of the Lithuanian Language

The article presents a detailed analysis of one lexical-semantic group of words—popular names of plants used in the Panemunėlis dialect. The text deals with lexical dialectisms—the words characteristic only of one dialect or sub-dialect. The purpose of the article was to reveal geography of words. Working in this way all plant names collected in Panemunėlis parish were compared with the material available in *The dictionary of the Lithuanian Language* and its card index, as well as other sources. According to the spreading of words, four groups of names can be distinguished: (1) words known well in a major part of Lithuania, (2) names used in the dialect of *Aukštaiciai* (highlanders), (3) names known in the dialect of eastern *Aukštaiciai*, (4)

names used only in the Rokiškis region. Moreover, the article indicates origin of words, their semantic and derivational motivation, words novelty or oldness.

Institute of the Lithuanian Language, P. Vileišio 5, LT-10308
Vilnius, tel. +370 5 263 8046, aurelija.genelyte@gmail.com

Panemunėlis dialect 100 years ago and now

Laima Kalėdienė

Institute of the Lithuanian Language

An overview of an article on Panemunėlis sub-dialect authored by Kleopas Jurgelionis 100 years ago is presented and the most important observations of Kleopas Jurgelionis are actualized, because comments on the current status of the sub-dialect are provided based on audio records and field observations collected during an expedition organized by *Versmė* Publishing House in 2001. The dialect of senior informants is compared to that of junior ones to make sociolinguistic insights into the speed and direction of change of phonetic phenomena. Having compared facts of the article *Panemunėlio Tarmės Fonetika* (Eng. *Phonetics of Panemunėlis Dialect*) authored by Kleopas Jurgelionis 100 years ago and observations of the author with the current texts provided in Annex 1 to the present Article, conclusions are drawn regarding the development of the phonetic dialect processes. Annexes include a considerable collection of transcribed dialect texts and a copy of the article by Kleopas Jurgelionis.

Analysis of the dialect of younger informants discloses that in recent decades the dialect is acquiring lots of features of the official language, thus very fast processes of the dialect losing its distinctness take place. The most significant changes have taken place in the use of the diphthong *un*, which is resounded as *an* in the official language: younger informants have fully stopped using this type dialect forms, they also get less numerous in the dialect of older ones. The vowel *u*, which is resounded as *a* in the official language, is also becoming extinct. This may be caused by the ability of the dialect speaking population to notice these differences between their dialect and the official language and make effort to eliminate them. Articulation features of the dialect which are not perceived as different from the official language by the dialect speaking population, e.g., less tense *o* and *é*, are still distinct. Changes in sounds noticed back 100 years ago keep taking place, e.g., *ie*, and especially *uo*, resounded as [a], [e] in unstressed syllables, phonetically very slowly migrate back to the initial sounds *ie*, *uo*.

Institute of the Lithuanian Language, Petro Vileišio 5, LT-10308
Vilnius, Phone +370 5 263 7861, laima.kalediene@lki.lt

Several strokes for the songs portrait

Povilas Krikščiūnas

Lithuanian Literature and Folk-lore Institute

An attempt is made to reveal in the present paper how typical singing folklore traits in Aukštaitija (Upper Lithuanian) area are (or not) reflected in the material used by those who compiled the material for the book. On the ground of Panemunėlis area folklore collections stored in the Manuscript Depository of the Lithuanian Literature and Folklore Institute of Manuscripts, the author was searching for reflections of local life, peculiarities in song poetry and stylistics. To define the spreading area of songs and their variations, he used the catalogue of Lithuanian folk song texts; its system was created in the above Institute.

The analytical description method has been applied in the paper, not forgetting comparison of texts. Not all texts, which intrigued the author, are published in the Archive Funds; they are not easily available for some readers, especially those living in the country; therefore numerous citations are given, sometimes with repetition of similar texts.

The author selected the citations intentionally. These are typical samples of folklore in Aukštaitija and Rokiškis area, or some more impressing local creations. They are harmonious components in general panorama of the folklore creations. The area of Panemunėlis was notable for inventive lyricists, which felt the traditions of olden poetry and realised them in their creations reflecting local life, historical events, traditions and habits.

Features of old local material stand out the best against a background of the repertoire of a whole of nation or an ethnographic region. The regional type is attributable to creations of certain genres (e.g., glees), songs about historical events (e.g., revolutions). The life of real areas is reflected in songs, which can be varying but making realities actual by mentioning names of places and/or individuals, personal habits or adventures. This is illustrated by citations from songs recorded in Panemunėlis and neighbouring areas.

The material discussed reveals the tendency of modernisation in songs observable in the entire Lithuania, and it was Panemunėlis area, where the writing culture tradition had significant influence on it. This tradition entrenched the recent songs and gradually replaced the creations of the olden layer. Here one can observe the changes in literary and musical taste of Panemunėlis people, which still remember some labour, calendar and ceremony songs, but love romances as well as humoristic literary or anonymous, moralising songs prevail. Such shifts in the second half of the 20th century make no news in Lithuania and all East European countries as a general process still going on.

Lithuanian Literature and Folklore Institute, Antakalnio 6,
LT-10308 Vilnius, vikanta@gmail.com

Apie autorius

Irena Abramavičiūtė – istorikė.

Birutė Abromaitytė – istorikė.

Violeta Aleknienė – istorikė, Kupiškio etnografijos muziejaus direktorė.

Romualdas J. Apanavičius – lituanistas, mokytojas.

Valerija Bagdonavičienė – ekonomistė.

Nijolė Balvočiūtė – biologė, kraštotyrininkė.

Janina Baraišienė – buhalterė.

Aušra Bieliūnienė – biologė, biomedicinos m. daktarė.

Laimutis Bilkis – lituanistas, humanitarinių m. daktaras, Lietuvių kalbos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas.

Teresė Bimbienė – namų šeimininkė.

Anicetas Bytautas – inžinierius, Panemunėlio seniūnas.

Danutė Bružienė – bibliotekininkė, ilgametė Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės bibliotekos vedėja.

Birutė Burauskaitė – inžinierė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo instituto direktorė.

Ričardas Čepas – istorikas, humanitarinių m. daktaras.

Bronė Čeponienė – pradinių klasių mokytoja.

Danutė Černiauskienė – medicinos sesuo.

Dalia Daleckaitė – matematikė, kraštotyrininkė.

Bronius Deksnys – filosofas, istorikas.

Aldona Dranseikienė – pradinių klasių mokytoja.

Rita Dudėnaitė – bibliotekininkė, kraštotyrininkė.

Vytautas Gasiūnas – hidrometeorologas.

Vytautas Gasiūnas – istorikas, literatas.

Vladas Gasiūnas – dailėtyrininkas, muziejninkas.

Dalia Giriūnienė – buhalterė, bibliotekininkė.

Genė Giriūnienė – žemės ūkio darbininkė.

Aldona Grigaitytė – matematikė, kraštotyrininkė.

Aurelija Gritėnienė – lituanistė, humanitarinių m. daktarė, Lietuvių kalbos instituto mokslo darbuotoja.

Petras Jakštas – Lietuvos karininkas, žurnalistas, istorikas, bibliofilas.

Vilija Janušauskienė – lituanistė, kraštotyrininkė.

Kleopas Jurgelionis – rašytojas, kalbininkas.

Emilija Jurkevičienė – medicinos sesuo.

Laima Kalėdienė – lituanistė, prof., humanitarinių m. habil. daktarė, Lietuvių kalbos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja.

Ieva Kaušiniene – architektė.

Lidija Kavaliauskienė – kartografe, Vilniaus universiteto mokslo darbuotoja.

Libertas Klimka – fizikas, mokslo istorikas, etnologas, fizinių m. daktaras, Lietuvos edukologijos universiteto profesorius, Valstybinės J. Basanavičiaus (2005) ir Lietuvos kultūros fondo S. Šalkauskio (2008) premijų laureatas.

Povilas Krikščiūnas – folkloristas, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslo darbuotojas.

Bronislava Kornilova – geografė, mokytoja.

Irena Kubilienė – bibliotekininkė, ilgametė Panemunėlio miestelio bibliotekos vedėja.

Edmundas Kubilius – agronomas.

Stasė Laučiškytė – ekonomistė, kraštotyrininkė.

Venantas Mačiekus – ekonomistas, kraštotyrininkas, Vilniaus universiteto dėstytojas, Valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatas (1997).

Grażina Mališauskienė – lituanistė, mokytoja, kraštotyrininkė.

Petras Marcijonas – rusistas, ilgametis Juodupės gimnazijos direktorius.

Danutė Mažeikienė – kultūros darbuotoja, poetė.

Marija Mieliauskienė – muziejininkė, Rokiškio krašto muziejaus direktoriaus pavaduotoja.

Virginija Mikalauskienė – biologijos ir chemijos mokytoja.

Kazys Misius – inžinierius, istorikas, daugelio straipsnių istorine tematika autorius.

Ona Misiūnaitė – biologė, kraštotyrininkė.

Donata Mitaitė – lituanistė, humanitarinių m. daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja.

Eligijus Juvencijus Morkūnas – istorikas, humanitarinių m. daktaras, Lietuvos liaudies buities muziejaus direktoriaus pavaduotojas.

Nijolė Navikaitė – matematikė, mokytoja, kraštotyrininkė.

Janina Neniškytė-Lyvens – pianistė, docentė.

Inga Nėnienė – etnologė, humanit. m. daktarė.

Pranas Palikevičius – žurnalistas.

Donatas Papaurėlis – fizikas, pedagogas.

Daiva Patalauskaitė – botanikė, biomedicinos m. daktarė, Lietuvos botanikos instituto mokslo darbuotoja.

Petras Peldžius – darbininkas.

Aloyzas Petrašiūnas – istorikas, fotografas, Kultūros paveldo departamento darbuotojas.

Sigutė Petrauskienė – medikė, trenitinė.

Juozas Prancūkūnas – rusistas, kraštotyrininkas, ilgametis Panemunėlio vidurinės mokyklos direktorius.

Birutė Ramelienė – pradinių klasių mokytoja.

Bronius Riauba – matematikas, fizinių m. daktaras.

Alminta Rudytė – etnologė.

Jonas Rudokas – inžinierius, kraštotyrininkas, socialinių m. daktaras.

Marija Rupeikienė – architektė, humanitarinių m. daktarė.

Danutė Rutkauskienė – germanistė, mokytoja.

Andra Simniškytė – archeologė, humanitarinių m. daktarė, Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotoja.

Vilija Skipskienė – zootechnikė, Panemunėlio miestelio bendruomenės pirmininkė.

Jolanta Skukauskaitė – bibliotekininkė, kraštotyrininkė.

Alma Stanaitytė – etnologė.

Irena Stonkuvienė – etnologė, humanitarinių m. daktarė, doc.

Elvyra Straševičienė – Lietuvos liaudies buities muziejaus mokslo darbuotoja.

Vanda Šešelgienė – pradinių klasių mokytoja.

Emilija Šukienė – mokytoja.

Vytautas Šukys – tarnautojas.

Vladas Terleckas – ekonomistas, socialinių m. daktaras, docentas, Ko-vo 11-osios Akto signataras.

Valerija Tininaitė – tarnautoja.

Stepas Tunaitis – germanistas, filosofas.

Juozas Vaičionis – dailininkas.

Alma Vaičiulytė – biologė, mokytoja.

Jolanta Varapnickaitė – žurnalistė, teisininkė.

Daiva Vyčinienė – muzikologė, humanitarinių m. habil. daktarė, prof., Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos katedros vedėja.

Jadvyga Zelenkauskienė – rusistė, humanitarinių m. daktarė.

Dalia Zibolienė – žurnalistė.

Birutė Zizienė – žemės ūkio darbininkė, kraštotyrininkė.

Albina Žebrauskaitė – matematikė, kraštotyrininkė.

Genovaitė Žukauskienė – inžinierė, muziejininkė.

Santrumpos ir sutrumpinimai

AB – akcinė bendrovė
 AG – arklio galia
 ASSR – *Autonominė Sovietų Socialistinė Respublika*
 AT/AS – Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas
 ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje (knyga)
 BALF – Bendrasis Amerikos lietuvių fondas
 BK – Baudžiamasis kodeksas
 CBAĮ – civilinės būklės aktų įrašai
 CK – centro komitetas
 DP – *displaced persons* (perkeltieji asmenys, dipukai)
 DR – Demokratinė Respublika
 DŽDT – Darbo žmonių deputatų taryba
 DŽTŽ – didysis žvejybos traleris šaldytuvas
 ELTA – Lietuvos telegramų agentūra (Lietuvos naujienų agentūra)
 ES – Europos Sąjunga
 ESM – elektroninė skaičiavimo mašina
 IEM – Istorijos ir etnografijos muziejus
 IP – Istorijos paminklai
 JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
 JT – Jungtinės Tautos
 KAM – Krašto apsaugos ministerija
 KEM – Kupiškio etnografijos muziejus
 KGB – SSRS Valstybės saugumo komitetas (*Комитет государственной безопасности*)
 KKI – Kūno kultūros institutas
 KMI – Kauno medicinos institutas
 KP – komunistų partija
 KPI – Kauno politechnikos institutas
 KTR – Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus rankraštynas
 KTU – Kauno technologijos universitetas
 KTU ASI – Kauno technologijos universiteto archyvas
 KU – Klaipėdos universitetas
 KVC – Katalikų veikimo centras
 LAA – Lietuvos archeologijos atlasas
 LBKS – Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga
 LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
 LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
 LDS – Lietuvių darbininkų susivienijimas
 LGGRTC – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
 LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
 LIIES – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas
 LIIRS – Lietuvos istorijos instituto Rankraščių skyrius
 LIK – Linksmųjų išradimų klubas
 LKDP – Lietuvos krikščionių demokratų partija
 LKKI – Lietuvos kūno kultūros institutas
 LKP – Lietuvos komunistų partija
 LKP(b) – Lietuvos komunistų partija (bolševikų)
 LKT – Liaudies Komisarų Taryba
 LLBM – Lietuvos liaudies buities muziejus
 LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas
 LMA – Lietuvos Mokslų Akademija
 LMD – Lietuvių mokslo draugijos rinkiniai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne
 LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
 LPŽ – Lietuvių pavardžių žodynas
 LR – Lietuvos Respublika
 LSDP – Lietuvos socialdemokratų partija
 LSSR, LTSR – Lietuvos Sovietų (Tarybų) Socialistinė Respublika
 LTR – Lietuvių tautosakos rankraštynas
 LTRF – Lietuvių tautosakos rankraštyno fonoteka

LU – Lietuvos universitetas
 LŪT – Liaudies Ūkio Taryba
 LVA – Lietuvos veterinarijos akademija
 LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
 LVS – Lietuvos valstiečių sąjunga
 LZŪA – Lietuvos žemės ūkio akademija
 LZŪU – Lietuvos žemės ūkio universitetas
 LZV – Lietuvos žemės vardynas (anketa)
 MA – Mokslų akademija
 MABRS – Lietuvos Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius
 MGB – SSRS Valstybės saugumo ministerija (Министерство государственной безопасности)
 MLLM – Maironio lietuvių literatūros muziejus
 MPTM – miesto profesinė technikos mokykla
 MSMV – Melioracijos statybos ir montavimo valdyba
 MSV – Melioravimo ir statybos valdyba
 MT – Ministrų Taryba
 MTI – mokslinių tyrimų institutas
 MTS – mašinių ir traktorių stotis
 MVD – SSRS Vidaus reikalų ministerija (Министерство внутренних дел)
 NATO – Šiaurės Atlanto sutarties organizacija
 NKGB – SSRS Valstybės saugumo liaudies komisariatas (Народный комиссариат государственной безопасности)
 NKVD – SSRS Vidaus reikalų liaudies komisariatas (Народный комиссариат внутренних дел)
 ODVCA – Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг
 PEN – Pasaulinė rašytojų draugija
 POW – Lenkų karinė organizacija (Polska Organizacja Wojskowa)
 PR – pietryčiai
 PSM – Panemunėlio savivaldybės muziejus
 PTM – profesinė technikos mokykla
 PV – pietvakariai
 RIB – Rusų istorinė biblioteka (Русская историческая библиотека)
 RKM – Rokiškio krašto muziejus
 SA – Senieji aktai
 SKD – smulkaus kredito draugija
 SLA – Susivienijimas lietuvių Amerikoje
 SSKP – Sovietų Sąjungos komunistų partija
 SSRS, SSSR – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
 Š – šiaurė
 Š–P – šiaurė–pietūs
 ŠPI – Šiaulių pedagoginis institutas
 ŠR – šiaurės rytai
 ŠV – šiaurės vakarai
 TSKP – Tarybų Sąjungos komunistų partija
 TS(LK) – Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai)
 TSRS – Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga
 UAB – uždaroji akcinė bendrovė
 UDK – universalioji dešimtainė klasifikacija
 UNESCO – Jungtinių Tautų Švietimo, kultūros ir mokslo organizacija
 VAK – Valstybės archeologijos komisija
 VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
 VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
 VDU EA – Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos archyvas
 VGTU – Vilniaus Gedimino technikos universitetas
 VISI – Vilniaus inžinerinis statybos institutas
 VK – vykdomasis komitetas
 VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
 VLŪP – Visasąjunginė liaudies ūkio paroda
 VPI – Vilniaus pedagoginis institutas
 VPU – Vilniaus pedagoginis universitetas

VPUTR – Vilniaus pedagoginio universiteto Tautosakos rankraštynas
 VRM – Vidaus reikalų ministerija
 VU – Vilniaus universitetas
 VUBR(S) – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius
 VVPI – Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas
 ŽŪ – žemės ūkis
 ŽŪA – Žemės ūkio akademija
 ŽŪB – Žemės ūkio bankas
 ŽŪKD – žemės ūkio kredito draugija
 ŽŪM – žemės ūkio mokykla

a – aras
 a. – amžius; aukštuma
 adm. – administracija, administracinis
 ag. – agentūra
 agr. – agronomas
 akad. – akademija
 al. – alėja
 amat. – amatininkas; amatas
 ap. – aprašas
 apyg. – apygarda
 apyl. – apylinkė
 apskr. – apskritis
 ats. – atsakingas
 aut. – autorius
 b. – byla
 bal. – balandis (mėnuo)
 biomed. – biomedicinos
 birž. – birželis (mėnuo)
 brėž. – brėžinys
 brus. – baltarusių (kalba)
 buv. – buvęs
 bžn. – bažnyčia, bažnytinis
 bžnk. – bažnytkaimis
 chem. – chemijos; chemikas
 cm – centimetras
 cent. – centneris
 ct – centas
 d. – diena; duktė; dalis
 dab. – dabartinis
 dail. – dailininkas
 darbin. – darbininkas
 dėst. – dėstytojas
 doc. – docentas
 dr. – daktaras (mokslų)
 drp. – durpynas
 dš. – dešinysis (intakas)
 dv. – dvaras
 egz. – egzempliorius
 eil. – eilėraštis; eilutė
 eil. nr. – eilės numeris
 ekon. – ekonomikos
 etc. – ir kita, ir taip toliau
 ež. – ežeras
 f. – fondas
 fak. – fakultetas
 fotogr. – fotografas
 fiz. – fizika
 g – gramas
 g. – gatvė; giminė (gram.)
 geg. – gegužė (mėnuo)
 gen. – generolas

geogr. – geografinis
 gerb. – gerbiamasis; gerbiamas
 gim. – gimęs
 gyv. – gyvenantis; gyvenvietė
 glžk. – geležinkelis
 glžk. st. – geležinkelio stotis
 gr. – grupė
 gram. – gramatika
 ha – hektaras
 habil. dr. – habilituotas daktaras
 hidrol. – hidrologas
 humanit. – humanitarinis
 įl. – įlanka
 ilg. – ilguma, ilgis
 iliustr. – iliustracija
 inst. – institutas
 int. – intakas
 inž. – inžinierius; inžinerinis
 ypat. – ypatingasis
 ir kt. – ir kiti
 ir pan. – ir panašiai
 ir t. t. – ir taip toliau
 ist. – istorijos
 išl. – išleista
 išsp. – išspausdinta
 įv. – įvairūs
 k. – kaimas; kalba; kursas; kolonėlė
 kan. – kanauninkas
 kand. – kandidatas
 kg – kilogramas
 km – kilometras
 kn. – knyga
 kol. – kolūkis
 kp – kapeika
 kp. – kapinės
 kr. – kraštas; kairė, kairysis
 kt. – kita, kiti
 kun. – kunigas
 l – litras
 l. – lapas popieriaus); laipsnis
 laikr. – laikraštis
 lapkr. – lapkritis (mėnuo)
 leid. – leidinys, leidimas, leidėjas
 lenk. – lenkų
 lent. – lentelė
 liet. – lietuvių
 lit. – literatūra
 lot. – lotynų
 Lt – litas
 m – metras
 m. – metai; miręs; mokslų

<i>mėn.</i> – mėnuo	<i>sen.</i> – seniūnas, seniūnija; senasis, senovinis
<i>m. b.</i> – mokslinis bendradarbis	<i>s-ga</i> – sąjunga
<i>mg</i> – magnetofono juosta	<i>sk.</i> – skyrius
<i>min.</i> – minutė; minimas	<i>sl.</i> – slavų
<i>m-ja</i> – ministerija	<i>slp.</i> – slapyvardis
<i>m-kla</i> – mokykla	<i>sov.</i> – sovietų, sovietinis
<i>mln.</i> – milijonas	<i>sp.</i> – spauda
<i>mm</i> – milimetras	<i>spalv.</i> – spalvotas
<i>m. m.</i> – mokslo metai	<i>spec.</i> – specialus, specialusis
<i>mokyt.</i> – mokytojas	<i>sr.</i> – sritis (geogr. terminas)
<i>mst.</i> – miestas	<i>st.</i> – stotis
<i>mstl.</i> – miestelis	<i>str.</i> – straipsnis
<i>mšk.</i> – miškas	<i>stud.</i> – studentas
<i>nr.</i> – numeris	<i>sud.</i> – sudarytojas, sudarė
<i>nuolat.</i> – nuolatinis	<i>suotr.</i> – sutrumpintai, sutrumpintas
<i>nuotr.</i> – nuotrauka	<i>s. v.</i> – saugojimo vienetas
<i>org.</i> – organizacija; organizacinis	<i>š. m.</i> – šių metų
<i>orig.</i> – originalas	<i>šnek.</i> – šnekamosios (kalbos)
<i>p.</i> – puslapis; ponas, ponija, panelė	<i>šv.</i> – šventas
<i>pab.</i> – pabaiga	<i>Švč.</i> – Švenčiausiasis, -ioji
<i>pagr.</i> – pagrindinis	<i>t</i> – tona
<i>pan.</i> – panašiai	<i>t.</i> – tomas
<i>papild.</i> – papildymas, papildytas	<i>taik.</i> – taikomas
<i>par.</i> – parapija	<i>t. y.</i> – tai yra
<i>pareng.</i> – parengė; parengėjas	<i>tir.</i> – tiražas
<i>pav.</i> – paveikslas (ilustracija); pavardė; pavaduotojas	<i>t. p.</i> – taip pat; ten pat
<i>ped.</i> – pedagogas, pedagoginis	<i>trib.</i> – tribunolas
<i>pieš.</i> – piešinys	<i>t. t.</i> – taip toliau
<i>pil.</i> – pilietis	<i>tūkst.</i> – tūkstantis
<i>pirm.</i> – pirmininkas	<i>ūkin.</i> – ūkininkas
<i>pl.</i> – plotis; platuma	<i>ukr.</i> – ukrainiečių
<i>plg.</i> – palygink	<i>up.</i> – upė
<i>plv.</i> – palivarkas	<i>u-tas</i> – universitetas
<i>po Kr.</i> – po Kristaus	<i>užs.</i> – užsienio
<i>ppr.</i> – paprastai	<i>užus.</i> – užsienis
<i>pr.</i> – pradžia; prieš	<i>v.</i> – vardas; vyriškoji giminė (gramatika)
<i>prad.</i> – pradinis, pradžios	<i>vad.</i> – vadovas; vadinamasis
<i>prel.</i> – prelatas	<i>val.</i> – valanda
<i>prk.</i> – perkeltinė (prasmė)	<i>valst.</i> – valstietis; valstybė
<i>pr. Kr.</i> – prieš Kristų	<i>vas.</i> – vasaris (mėnuo)
<i>proc.</i> – procentai	<i>v-ba</i> – valdyba
<i>prof.</i> – profesorius; profesinis	<i>vid.</i> – vidurinė (mokykla)
<i>pvoz.</i> – pavyzdžiui	<i>vyr.</i> – vyriausias, vyriausiasis
<i>r.</i> – rajonas	<i>vyresn.</i> – vyresnysis
<i>raiž.</i> – raižinys	<i>vysk.</i> – vyskupas; vyskupija
<i>rankr.</i> – rankraštis	<i>vls.</i> – valsčius
<i>rb</i> – rublis	<i>vnk.</i> – vienkiemis
<i>red.</i> – redaktorius	<i>vns.</i> – viensėdis
<i>rink.</i> – rinkinys	<i>ont.</i> – vienetas, vienetas
<i>rugpj.</i> – rugpjūtis (mėnuo)	<i>otv.</i> – vietovardis
<i>rugs.</i> – rugsėjis (mėnuo)	<i>veik.</i> – veikalas
<i>rus.</i> – rusų	<i>žalv.</i> – žalvaris
<i>s</i> – sekundė	<i>žr.</i> – žiūrėk
<i>s.</i> – sūnus	<i>ž. ū.</i> – žemės ūkis
<i>sav.</i> – savaitė	<i>žurn.</i> – žurnalas, žurnalistas

„Panemunėlio“ monografijos finansavimas

Parengė Petras Jonušas

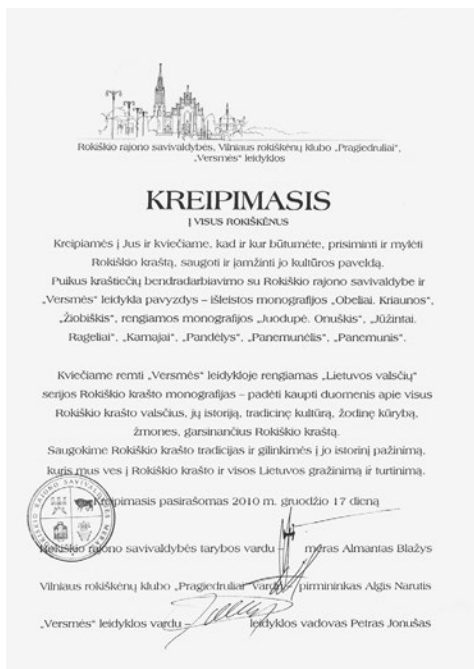
Monografijos finansuotojai, rėmėjai ir iš jų gautos lėšos, Lt

1.	Petras Jonušas	30 000
2.	Rokiškio rajono savivaldybė (meras Vidmantas Kanopa, 2002 09 11, 2011 03 01)	22 000
3.	UAB „Magnolija“ (direktorius Jonas Dubickas)	20 000
4.	Edmundas Rimša (2011 01 28)	1 000
5.	Rėmėjai, paaukoję lėšas Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ metiniame susirinkime (2011 01 28)*	764
6.	Monika Žilienė (Mulvainaitė, 2010 04 13)	600
7.	Sigita Petrauskienė (2008 12 15)	500
8.	Kęstutis Zizas (2008 12 08)	300
9.	Rimvydas Adomavičius (2011 02 22)	250
10.	Janina Neniškytė-Lyvens (2008 12 03)	200
11.	Ieva Kaušiniene (Neniškytė, 2008 12 12)	200
12.	Dalia Balsienė (2010 12 20)	200
13.	Ilna Sapinska (Kliučinskaitė, 2011 08 04)	200
14.	Andriejus Edvardas Ancuta (2011 08 18)	200
15.	Jonas Jukna (2011 11 18)	200
16.	Bernadeta Juzė Guogienė, Emilija ir Juozas Juškevičiai (2008 11 16)	150
17.	Antanas Lungys (2011 01 28)	150
18.	Vanda Kuprienė (2010 04 30)	100
19.	Petras Zizas (2010 07 08)	100
20.	Algis Narutis (2011 01 28)	100
Iš viso		73 214

Siekiant sukaupti monografijai trūkstamas lėšas, 2010 m. gruodžio 17 d. Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ metiniame susirinkime šio klubo iniciatyva buvo iškilmingai pasirašytas prasmingas trišalis kreipimasis į visus rokiškėnus: *„Kreipiames į Jus ir kviečiame, kad ir kur būtumėte, prisiminti ir mylėti Rokiškio kraštą, saugoti ir įamžinti jo kultūros paveldą [...] kviečiame remti „Versmės“ leidykloje rengiamas „Lietuvos valsčių“ serijos Rokiškio krašto monografijas – padėti kaupti duomenis apie visus Rokiškio krašto valsčius, jų istoriją, tradicinę kultūrą, žodinę kūrybą, žmones, garsinančius Rokiškio kraštą [...]“*

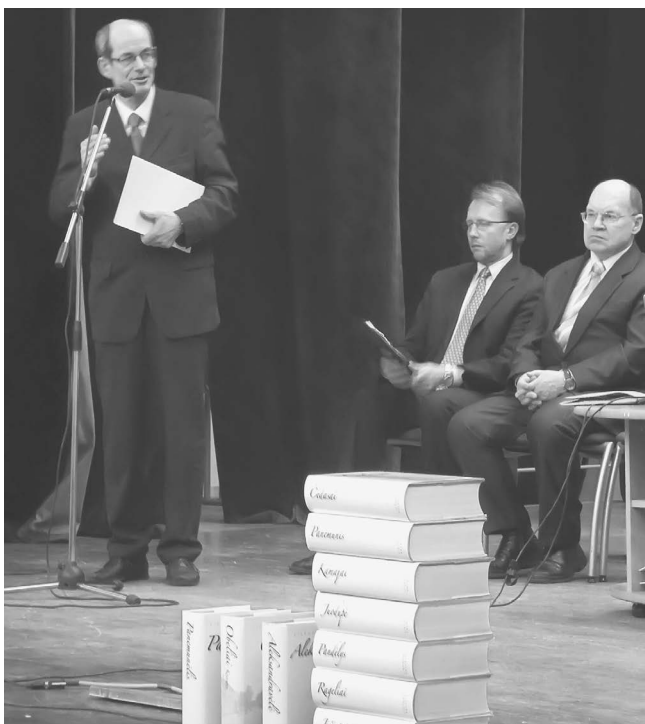
* Kristina Šmagoriūtė – 56 Lt, Kęstutis Zaborskas – 50 Lt, Algimantas Kliauga – 47 Lt, Danutė Deksnienė – 30 Lt, Algimantas Bučys – 30 Lt, Vilius Kazanavičius – 30 Lt, Donatas Papaurėlis – 30 Lt, Borisas Nikonovas – 25 Lt, Birutė Bučienė – 22 Lt, Antanas Nemeikšis – 20 Lt, Dalė Šliužienė (Karazijaitė) – 20 Lt, Algirdas Meilus – 20 Lt, Julius Sabaliauskas – 20 Lt, Vilius Kazanavičius – 20 Lt, Algimantas Bučys – 20 Lt, Nijolė Šniokienė – 20 Lt, Almantas Blažys – 20 Lt, Aloyzas Jočys – 20 Lt, Venantas Mačiekus – 20 Lt, Eugenijus Driskius – 20 Lt, Bronius Deksnys – 20 Lt, Anicetas Bytautas – 20 Lt, Algis Pekeliūnas – 10 Lt, Aldona Baronienė – 10 Lt, Juozapas Trumpickas – 10 Lt, Bronius

Aleksejūnas – 10 Lt, Vitalis Purlys – 10 Lt, Lidija Kavaliauskienė – 10 Lt, Stasė Šešelgienė – 10 Lt, Aldona Gaulienė (Lungytė) – 10 Lt, Juozas Kiškis – 10 Lt, Leonarda Vaitulionienė – 10 Lt, Vytautas Žukas – 10 Lt, Valentina Račkauskienė – 10 Lt, Elena Nikovienė – 10 Lt, Borisas Nikonovas – 10 Lt, Kazimieras Šešelgis – 10 Lt, Aldona Valiulienė – 10 Lt, Bronius Riauba – 10 Lt, Valentinas Deksnys – 10 Lt, Algimantas Matiukas – 10 Lt, Algimantas Kliauga – 10 Lt, Petras Peldžius – 10 Lt, Vytas Areška – 10 Lt, Algis Narutis – 10 Lt, Jevlampijus Laškovas – 10 Lt, Jonas Stankūnas – 10 Lt, Antanas Puriškis – 10 Lt, Alicija Matiukienė – 10 Lt, Vytautas Ragelis – 10 Lt, Juozas Audickas – 10 Lt.

Su ką tik pasirašytu bendru trišaliu kreipimusi į visus rokiškėnus remti savo krašto monografijų rengimą (iš kairės): Rokiškio r. vicemeras Albinas Urbonas, Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ pirmininkas Algis Narutis, „Vermės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas. 2010 12 17. Viliaus Jasinevičiaus nuotr.

Vilniaus rokiškėnų klubo metiniame susirinkime Rokiškio rajono savivaldybės Kultūros, turizmo ir ryšių su užsienio šalimis skyriaus vedėjo Petro Blaževičiaus pasakojimo klausėsi kraštiečiai Valstybinės kalbos inspekcijos viršininkas Donatas Smalinskas (kairėje) ir „Vermės“ leidyklos „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų sudarytojas, redaktorius Venantas Mačiekus. Vilniaus karininkų ramovės salės scenoje sukrauta dar neišleistų Rokiškio r. baltųjų knygų rietuvė vėliau kaip įpareigojantis priminimas buvo iškilmingai padovanota Rokiškio rajono savivaldybei. 2010 12 17. Viliaus Jasinevičiaus nuotr.

Asmenvardžių rodyklė

8 190 vnt.

A

- Aarelaid-Tart A. 1558, 1559, 1564
 Aarne Antti 1391
 Abakanovičius Antanas 294
 Abaravičius Balys 243
 Ablėnaitė Palmyra 1014
 Abramavičiūtė Irena 6, 12, 259, 1597
 Abramička 296
 Abramsonaitė Liza 1497
 Abromaitytė Birutė 6, 12, 259, 1597
 Adamkus Valdas 1073, 1673
 Adamonaitė Marijona 138
 Adamonaitė Rozalija 141
 Adamoniai 149, 987
 Adamonienė Agota 151
 Adamonienė Barbora 149, 151
 Adamonienė Elena 796
 Adamonienė Elžbieta 141
 Adamonienė Ieva 141
 Adamonienė Julijona 151
 Adamonienė Ona 151
 Adamonienė Teresė 149, 150
 Adamonis 469, 957, 987
 Adamonis Adomas 139, 149, 151
 Adamonis Andrius 141
 Adamonis Antanas 149–151, 381
 Adamonis Benediktas 149, 151
 Adamonis Bronius 202, 230
 Adamonis Jonas 149–151, 987
 Adamonis Juozapas 141, 149, 151, 341
 Adamonis Jurgis 149, 151
 Adamonis Kazimieras 149, 151
 Adamonis Kazys 987
 Adamonis Mateušas 150, 151
 Adamonis Motiejus 141, 142, 149
 Adamonis Petras 326, 963
 Adamonis Pranas 796, 957
 Adamonis Pranciškus 149, 151
 Adamonis Tamošius 151
 Adamonis Tomas 138, 139
 Adamonytė 142
 Adamonytė Anelė 149
 Adamonytė Barbora 151
 Adamonytė Domicelė 149
 Adamonytė Elžbieta 149, 151, 814
 Adamonytė Marijona 141, 149
 Adamonytė Ona 151
 Adamonytė Teresė 143
 Adamonytė Viktorija 149
 Adamonytė Zita 957
 Adomaičiai 1349, 1356
 Adomavičius Jonas 315
 Adomavičius Rimvydas 1605
 Adomėnas Egidijus 705
 Adomėnas Juozapas 142
 Adomėnas Martynas 705
 Adomėnas Pijus 705
 Adomoniai 1356
 Adomonienė (Ruželytė) Monika 341
 Adomonienė Emilija 1183
 Adomonienė Konstancija 231, 232
 Adomonienė Rozalija 149
 Adomonienė Teofilija 1183, 1191
 Adomonienė Zofija 1150
 Adomonis Boleslovas 231, 232
 Adomonis Bronius 228
 Adomonis Jonas 162
 Adomonis Juozas 162, 809, 1091, 1094, 1095, 1103, 1153–1155, 1158, 1160, 1166, 1168, 1170, 1171
 Adomonis Jurgis 160
 Adomonis Kazys 233
 Adomonis Matas 231, 232
 Adomonis Petras 811
 Adomonis Stanislovas 401
 Adomonytė Akvilė 181
 Adomonytė Cecilija 138
 Adomonytė Elžbieta 137, 140, 141
 Adomonytė Emilija 181
 Adomonytė Ieva 139
 Adomonytė Kazimiera 162
 Adomonytė Teresė 138
 Aduliai 872, 882
 Adulienė (Bimbaitė) Emilija 1406, 1408
 Adulis Vladas (Aduliokas Ladusis) 887
 Adulytė Jurga 592, 593
 Afanasjeva Bronė 360, 362
 Aftanazis Romanas 98, 107, 120, 121, 104, 123, 126, 98
 Agurkytė Violeta 1218
 Aismontaitė Darata 140
 Aismontaitė Ona 140
 Akviniėtis Tomas 1457
 Albedinskis 435
 Alekna A. 243, 425, 538
 Alekna Dalius 414
 Alekna-Krivičius 381
 Aleknavičienė O. 1312
 Aleknienė (Kepalaitė) Violeta 5–7, 9, 11–13, 15, 16, 200, 341, 367, 418, 453, 476, 538, 571, 574, 577, 597, 604–607, 861–863, 950, 1445, 1458, 1464, 1482, 1493, 1515, 1522, 1524, 1597
 Aleksandras (kunigaikštis) 102, 103
 Aleksandravičius A. 1104, 1110
 Aleksandrova 66
 Aleksejūnas Bronius 1605
 Aleksiejienė (Janonytė) Anelė 320
 Aleksiejienė (Tunaitytė) Stefanija 921, 922
 Aleksiejienė Barbora 150
 Aleksiejienė Emilija 196
 Aleksiejienė Marijona 150
 Aleksiejienė Nadiežda 1150
 Aleksiejienė Ona 139, 149
 Aleksiejienė Teresė 801
 Aleksiejis Tautvilis 196
 Aleksiejis Vincentas 150
 Aleksiejus A. 950
 Aleksiejus Andrius 133
 Aleksiejus Antanas 133, 150
 Aleksiejus Augustas 149
 Aleksiejus Ignotas 149, 150
 Aleksiejus J. 493
 Aleksiejus Jonas 133, 139, 149, 150, 1357
 Aleksiejus Juozas 553
 Aleksiejus Jurgis 143, 149, 150
 Aleksiejus Kazimieras 133, 191
 Aleksiejus Kazys 507, 801
 Aleksiejus Laurynas 140
 Aleksiejus Mateušas 150
 Aleksiejus Mykolas 319
 Aleksiejus Motiejus 133, 140, 141
 Aleksiejus Petras 177, 196
 Aleksiejus Simonas 139
 Aleksiejus Steponas 141
 Aleksiejus Vincentas 149, 150, 331, 801
 Aleksiejus Vytautas 801
 Aleksiejūtė Anelija 1461
 Aleksiejūtė Domicelė 150
 Aleksiejūtė Elena 550, 554–556
 Aleksiejūtė Elvyra 196
 Aleksiejūtė Genė 801
 Aleksiejūtė Jadvyga 184, 220
 Aleksiejūtė Ona 150, 162
 Aleksiejūtė Teresė 141, 149
 Aleksiejūtė Teresė 162
 Aleksiejūtė Zofija 184, 220
 Aleksionai 953
 Aleksionas Steponas 1409, 1443
 Alexander J. 1558
 Ališauskas Bronius 172
 Ališauskas Skirmantas 526
 Ališauskienė Genė 371
 Ališūnienė Gražina 691
 Almonaitytė Birutė 1484, 1487
 Alorge 67
 Amalickaitė Barbora 138
 Amalickaitė Morta 139
 Amalickas Antanas 128
 Amalickas Kazimieras 128
 Amalickas Mateušas 128
 Amalickas Simonas 128, 139
 Ambrasas S. 1312
 Amicis E. 1537
 Ancitis K. 1353, 1359
 Ancuta Andriejus Edvardas 1605
 Andersen H. Chr. 1537
 Andrejauskas Valerijonas 297, 298
 Andrejevas A. 1105
 Andrejevas Nikolajus 401
 Andrijauskas A. 1496
 Andriūnienė 791
 Andruškevičius A. 1544
 Angrabaitis, Angrobaitis J. 441, 464
 Antanavičius Antanas 748
 Antanavičius Cytis 748
 Antanavičius Juozas 748
 Antanavičius Rimantas 748
 Antanavičius Vaidas 748
 Antanavičiūtė Diana 748
 Antanavičiūtė Monika 748
 Antanavičiūtė Viltė 748
 Anteins A. 417
 Antinienė V. 272
 Anuklis Juozas 180
 Anuzanienė Marina 112
 Anuzanis Baltromiejus 112
 Anuzanis Jonas 112
 Anuzanis Kasperas 112
 Anuzanis Motiejus 112
 Anuzanis Romanas 112
 Anuzanis Stasiulis 112
 Apanavičienė Regina 526, 592
 Apanavičienė Virginija 253
 Apanavičius Romualdas J. 5, 11, 12, 245, 254, 1597
 Arelis Danielius 294
 Areška Vytautas 1605

- Aristotelis 466
 Arūna 1168
 Arūnas Jonas 142
 Arūnas Pranas 656
 Asejevas A. A. 22, 23, 27
 Ashworth G. J. 1584
 Astartavičius 965
 Astikai 107, 108, 109
 Astikaitis Radvila 102
 Astikas Grigalius 90, 102, 107, 110
 Astikas Grigalius I 108
 Astikas Grigalius II 108, 109
 Astikas Grigalius III 108
 Astikas Jonas 108, 109
 Astikas Jurgis 108
 Astikas Kristinas 107
 Astikas Mikalojus 107
 Astikas Radvila 107
 Astikas Stanislovas 107
 Astikienė Jonienė 109
 Astrauskas Jonas 151
 Astrauskas Juozapas 151
 Aškudauskas Jonas 138
 Ašmega Antanas 137
 Ašmega Jurgis 141, 142
 Ašmega Mateušas 142
 Ašmega Sebastijonas 137, 144
 Ašmegaitė Uršulė Barbora 142
 Ašmežas Tomas 137
 Ašmegienė Marijona 142
 Ašmegienė Ona 137
 Audickaitė Petronėlė 701
 Audrickas Juozas 1605
 Augulytė J. 592, 593
 Augustinionis Jurgis 608
 Augustinionis Mikalojus 608
 Auksaraitienė Antanina 1191
 Avižonis J. 457
- B**
- Babickaitė 787
 Babickaitė Unė 1456
 Babickienė I. 1312
 Babinovskaitė Uršulė 138
 Babinovskis Antanas 138
 Babrauskas Benediktas 1452
 Bacevičiūtė R. 1312, 1355
 Bachtinas M. 1560
 Bačkauskas Kazimieras 138
 Bagaslauskaitė Birutė 517
 Bagaslauskas Bronius 804, 806
 Bagaslauskas Domas 177
 Bagdonai 800
 Bagdonas 243
 Bagdonas Algis 522, 848
 Bagdonas Antanas 797
 Bagdonas Ignotas (Bagdonavičius) 797, 807
 Bagdonas Jonas 780
 Bagdonavičienė Valerija 6, 7, 12, 13, 355, 778, 1597
 Bagdonavičius Aloyzas 787, 788
 Bagdonavičius Justas 787
 Bagdonavičius Paulius 787
 Bagdonavičius Vytautas 787
 Bagvilys Martynas 109
 Bagvilys Petras 109
 Bajorūnas Jonas 262
 Bakanas Viktoras 543, 555
 Bakanavičiūtė A. 592
 Bakevičiūtė Agnė 594
 Bakšiai 282
 Bakšys 948
 Bakšys Petras 308, 360
 Bakšys Vladas 185, 302, 305
 Balaišiai 245, 677, 680, 745, 761, 763, 766
 Balaišienė (Dūkškaitė) Uršulė 676
 Balaišienė (Janutėnaitė) Venceslava 1256
 Balaišienė (Rudokaitė) Ona 678
 Balaišienė (Zizaitė) Marijona 636
 Balaišienė A. 589
 Balaišienė Aldona 665, 679
 Balaišienė Anelė 966
 Balaišienė Danutė 514, 517, 592, 680, 777
 Balaišienė Elena 188
 Balaišienė Irena 679
 Balaišienė Laura 679
 Balaišienė Liucija 677
 Balaišienė Liudvika 1341
 Balaišienė Marijona 665
 Balaišienė Nadia 680
 Balaišienė Ona 636, 678
 Balaišienė Paulina 1183, 1191
 Balaišienė Uršulė 677
 Balaišis 796
 Balaišis A. 655, 665
 Balaišis Albinas 1183, 1191
 Balaišis Algimantas 188, 796
 Balaišis Almantas 679
 Balaišis Antanas 188, 638, 646, 676, 677, 698, 729, 770, 961
 Balaišis Bronius 334, 341, 652, 680, 796, 951, 1091, 1096, 1103
 Balaišis Dainius 679
 Balaišis Fortunatas 676
 Balaišis Ignas 966
 Balaišis Jonas 294, 341, 487, 640, 676, 677, 680, 1531
 Balaišis Juozas 201, 202, 330, 796, 1424, 1444
 Balaišis Justinas 640, 678, 680, 734, 749, 766, 1191
 Balaišis Kazys 188, 527, 673, 678, 679
 Balaišis Marcelinas 678, 704, 774, 1102
 Balaišis Napalys 959
 Balaišis Petras 680
 Balaišis Pranciškus 636, 676–678, 680, 1531
 Balaišis Rimantas 678, 749, 774, 775
 Balaišis Romualdas 1531
 Balaišis Stanislovas 332, 341
 Balaišis Stasys 966
 Balaišis Steponas 680
 Balaišis Virgilijus 680
 Balaišis Vytautas 652, 667, 673, 679, 777, 796
 Balaišiūtė Asta 679
 Balaišiūtė Kristina 679
 Balaišytė 447, 478, 806
 Balaišytė Anastasija 1529
 Balaišytė Anelė 482, 636, 1028
 Balaišytė Elena 683
 Balaišytė Erika 676
 Balaišytė G. 520
 Balaišytė Katrė 680
 Balaišytė L. 525
 Balaišytė Liucija 676
 Balaišytė Loreta 680
 Balaišytė Marcelė 790
 Balaišytė Nastazija 487, 680
 Balaišytė Ona 189, 678, 707
 Balaišytė Stasė 522, 584
 Balaišytė Teresė 754, 755
 Balaišytė Uršulė 754
 Balaišytė Valė 189
 Balaišytė Vitalija 680
 Balandiškis 864
 Balaščenkova Feodosija 953
 Balaščenkova Nadiežda 1150
 Balaščenkovas Nikolajus 954
 Balčiūnaitė Ieva 138
 Balčiūnaitė Kotryna 138, 141
 Balčiūnas Alfonsas 368
 Balčiūnas Domininkas 141
 Balčiūnas Mykolas 141
 Balčiūnas Petras 547
 Balčiūnienė (Šukytė) Rasa 961
 Baleišiai 451
 Baleišienė Elena 190
 Baleišienė Kristina 137
 Baleišis Adomas 329
 Baleišis Algimantas 190
 Baleišis Dominykas 633, 634
 Baleišis Jonas 635
 Baleišis Juozas 190
 Baleišis Justinas 633, 635, 636
 Baleišis Rapolas 401
 Baleišis Rimantas 1531
 Baleišis Zigmuntas 294
 Balaišytė Elžbieta 138
 Balaišytė Kotryna 139
 Balaišytė Marina 636
 Balaišytė Severina 635, 636
 Balevičius Jonas 74, 367
 Balevičiūtė Barbora 143
 Balis Adomas 294
 Baliulis A. 105, 131, 372
 Baliūnaitė Darata 138
 Baliūnaitė Uršulė 151
 Baliūnaitė Viktorija 150
 Baliūnas Andrius 150, 151
 Baliūnas Antanas 782
 Baliūnas Jonas 151
 Baliūnas Juozapas 150, 151
 Baliūnas Jurgis 150
 Baliūnas Mykolas 151
 Baliūnas Pranas 185
 Baliūnas Silvestras 151
 Baliūnas Stanislovas 150
 Baliūnienė Domicėlė 150
 Baliūnienė Marijona 139
 Baliautienė (Baublytė) Elvyra 823
 Balnaitė Eugenija Laimutė 196, 257, 304
 Balnaitė Irena 196
 Balnas Laurynas 257
 Balnas Teodoras 196, 257, 258
 Balnienė Kazimiera 196
 Balsienė (Neniškytė) Vanda 1055
 Balsienė Dalia 1605
 Balsys Aras 1055
 Balsys Leopoldas 1055, 1072
 Balsys Rimantas 607
 Balsys Rimas 1055
 Balsytė Amanda 1055
 Balsytė Vanda 1055

- Baltošiūnas Martynas 608
 Baltrėnas V. 523
 Baltrėnienė Zofija 590, 592
 Baltrukėnaitė Ignė 820
 Baltrukėnaitė Rolanda 819
 Baltrukėnas A. 521
 Baltrukėnas Antanas 818
 Baltrukėnas Eividas 820
 Baltrukėnas J. 516
 Baltrukėnas Jonas 176
 Baltrukėnas Lionginas 201
 Baltrukėnas Mantvydas 819
 Baltrukėnas Pranas 938
 Baltrukėnas Rolandas 818
 Baltrukėnas Sigitas 818, 820
 Baltrukėnas Vygantas 818, 819
 Baltrukėnienė (Vaitoškaitė) Aldona 814, 826
 Baltrukėnienė Dalia 820
 Baltrukėnienė Liuda 176
 Baltrukėnienė Valerija 938
 Baltrūnai 268, 942
 Baltrūnai B. ir A. 1202
 Baltrūnaitė Aldona 942
 Baltrūnaitė Gražina 942
 Baltrūnaitė Janina 934, 942
 Baltrūnaitė Julė 268
 Baltrūnaitė Regina 942, 945
 Baltrūnas 924, 948, 958
 Baltrūnas B. 552, 589
 Baltrūnas Balys 557
 Baltrūnas Boleslovas 941, 942
 Baltrūnas Bronius 1201
 Baltrūnas Petras 294
 Baltrūnas Valentinas 4, 860
 Baltrūnas Vytautas 1201
 Baltrūnienė 942
 Baltrūnienė (Tūbelytė) Teklė 1399
 Baltrūnienė Antanina 1201
 Baltrūnienė Janina 1201
 Baltrūnienė Teklė 942, 1273, 1279
 Baltuonis Jonas 608
 Baltušis J. 507, 519
 Baltušis Leonardas 248
 Baltušis Lionginas 912
 Baltuška 481
 Baltuška Antanas 324, 334
 Baltuška Feliksas 331, 335
 Baltuška Juozas 346
 Baltuškaitė Audronė 341, 481
 Baltuškanis Matulis 112
 Baltuškanis Paliulis 112
 Baltuškanis Petras 112
 Baltuškienė (Čepelytė) Ksavera 341
 Baltuškienė (Tūbelytė) Ona 341, 487
 Balvočiūtė Nijolė 8, 14, 862, 1269, 1597
 Balzakas O. 1077
 Bandomyras Aleksandras 401
 Baniai 766
 Baniėnė 681
 Baniėnė Anelė 637
 Baniėnė Emilija 681, 709
 Baniūtė 956
 Banys A. 520
 Banys Benediktas 637
 Banys Edvardas 681
 Banys Jonas 638, 681
 Banys Juozapas 636
 Banys Kazys 236, 638, 681, 706, 735
 Banys Motiejus 633
 Banytė Anelė 636
 Banytė Danutė 681
 Banytė Janina 681
 Banytė Nijolė 681
 Banytė Ona 681
 Banytė Regina 681, 781
 Banytė Veronika 681
 Baraišienė Janina 8, 14, 861, 998, 1597
 Baraišis 906
 Baraišis Adolfas 179, 230
 Baraišis V. 520
 Baranauskaitė Agota 136, 143
 Baranauskaitė Marijona 137
 Baranauskaitė Miglė 722
 Baranauskas 440
 Baranauskas Antanas 420, 430, 459, 509, 1302, 1445, 1492
 Baranauskas Ignas 1394, 1403, 1404, 1417, 1425, 1429, 1433
 Baranauskas J. 423
 Baranauskas Laurynas 137, 141
 Baranauskas Povilas 722
 Baranauskas Pranciškus 143
 Baranauskas Ričardas 722
 Baranauskienė (Bielūnaitė) Ona 780
 Baranauskienė Marcelė 424, 455
 Baranovska Agota 136, 137
 Baranovska Ieva 140
 Baranovskis 135
 Baranovskis Dominykas 121
 Barauskas A. 1104
 Barauskas Alvydas 827
 Barauskas Petras 687
 Barauskienė (Jurkštaitė) Pranutė 777
 Bareikis 1159
 Bareišienė Karolina 179
 Bareišienė Vincė 176
 Bareišis (Baraišis) Jonas 176
 Bareišytė Bronislava 176
 Bareišytė Elena 139
 Bareišytė Genovaitė 176
 Bareišytė Gertrūda 176
 Bareišytė Marijona 1357
 Barysaitė Džoja Gunda 1673
 Barysas Juozas 956
 Barysas Petras 972
 Barkauskaitė G. 507
 Barkauskaitė Violeta 10, 16, 864
 Baronaitė Janina 507, 509, 511
 Baronaitė Jūratė 173
 Baronaitė Ona 139
 Baronas Alfonsas 173
 Baronas Eugenijus 173, 175
 Baronas J. 1349, 1350
 Baronas Jonas 173, 174, 235, 333, 1171, 1197
 Baronas Pranas 173
 Baronienė Aldona 1605
 Baronienė Irena 526
 Baronienė Konstancija 173, 1197, 1213
 Baronienė Marė 1325
 Baršauskaitė Aušra 693
 Baršauskaitė Justė 695
 Baršauskaitė Miglė 695
 Baršauskas Bronius 693, 695
 Baršauskas Robertas 693, 695
 Baršauskienė (Mačiulytė) Danguolė 695, 777
 Baršauskienė Olia 695
 Baršys 230, 231
 Baršytė G. 522
 Bartkus Alfonsas 205
 Bartkus Antanas 165
 Bartkus Mikas 165
 Bartoševičius Andriejus 432–434, 438
 Bartoševičius Stanislovas 103
 Bartošūnas Jurgis 112
 Bartošūnas Mykolas 113
 Bartošūnas Stasiulis 112
 Bartošūnas Tumas 113
 Bartošūnienė Margarita 113
 Bartošūnienė Masia 112
 Basalykas A. 19, 22, 23, 28, 29, 65, 74, 77
 Basanavičius Jonas 441, 448, 478, 479, 548, 657, 1134, 1601
 Baškys V. 520
 Batoras Steponas 102, 108
 Baubliai 897
 Baublienė (Vaitoškaitė) Genovaitė 823–825
 Baublienė Afimija 911
 Baublienė Apinija 178
 Baublienė Elvyra 253
 Baublienė Genovaitė 171
 Baublienė Marijona 144
 Baublienė Pranė 171
 Baublys Antanas 140, 171
 Baublys B. 1111
 Baublys Jonas 138
 Baublys Juozapas 138–141
 Baublys Justinas 140
 Baublys Kazimieras 401, 823, 855
 Baublys Kazys 171
 Baublys Mateušas 138, 140
 Baublys Motiejus 140
 Baublys P. 1036
 Baublys Petras 1189
 Baublys Povilas 171, 823
 Baublys Pranas 178, 911
 Baublys Vidas 911
 Baublys Vincentas 138
 Baublys Vladislovas 140, 157
 Baublytė Darata 142
 Baublytė Ieva 142
 Baublytė Ina 1189
 Baublytė Janina 171
 Baublytė Magdalena 138
 Baublytė Marijona 138, 142
 Baublytė Nijolė 171
 Baublytė Zita 171
 Bazilevskis 432, 433
 Beconaitė Julija 695
 Beconienė Aušra 695
 Beconis Remigijus 695
 Beethovenas Liudvikas 1061
 Begrovas Ernestas Henrikas 398
 Beinoras 239
 Beinoravičius 192
 Beinorius Romas 708
 Beinorius Žydrūnas 708
 Beivydas 103
 Beleckaitė Janina 682
 Belkinienė (Neniškytė) Santa 1078

- Bellas Medvillis 1302
 Belovas Vladimiras 575, 576, 578, 1539
 Belskytė Elena 826
 Beresnevičius 432, 433, 439
 Bernans Aistė 592–594
 Bernotaitytė Marija 1449
 Bernotas Augustas 319
 Bernotavičius Aleksiejus 116
 Bertaux D. 1557
 Bichnevičienė (Šostovskaitė) Sofija 475
 Bičiūnas 448
 Bičiūnas Vytautas 98, 310, 406, 418–423, 425–427, 430, 457, 476–478, 481–487, 488, 531, 538, 540, 1458–1460, 1464, 1467, 1510
 Bielenstein A. 90, 100
 Bieliauskai 236, 662, 743, 968, 969
 Bieliauskaitė 731
 Bieliauskaitė Emilė 714
 Bieliauskaitė Gabrielė 856
 Bieliauskaitė Inga 856
 Bieliauskaitė Vanda 236, 731
 Bieliauskas 258, 708, 762, 949
 Bieliauskas Albertas 856
 Bieliauskas Joniukas 236
 Bieliauskas Juozas 236
 Bieliauskas Rolandas 856
 Bieliauskas Vladas 678, 774
 Bieliauskienė Beata 856
 Bieliauskienė Karolina 235, 236
 Bieliauskienė Ona 749
 Bielionis Jonas 1361, 1373, 1389
 Bieliūnai 451, 953, 964, 1488, 1489
 Bieliūnaitė A. 527
 Bieliūnaitė Agota 964
 Bieliūnaitė Aldona 952, 1482
 Bieliūnaitė Anelija 964
 Bieliūnaitė B. 522
 Bieliūnaitė Elžbieta 127
 Bieliūnaitė Felicija 539, 1482, 1483
 Bieliūnaitė Genė 955, 970
 Bieliūnaitė Janina 955
 Bieliūnaitė Kotryna 127
 Bieliūnaitė Levusia 955
 Bieliūnaitė Liuda 955
 Bieliūnaitė Liudvika 554, 558
 Bieliūnaitė Marijona 168, 170, 198, 408, 472, 955, 964
 Bieliūnaitė Nastė 955
 Bieliūnaitė Ona 127, 168, 964, 1482
 Bieliūnaitė Uršulė 964
 Bieliūnaitė Vanda 955
 Bieliūnas 949, 1486
 Bieliūnas A. 296, 527
 Bieliūnas Adomas 294
 Bieliūnas Algis 282, 294, 302, 306, 308
 Bieliūnas Antanas 168, 196, 955, 956, 964, 966, 1482
 Bieliūnas Apolinaras 1489
 Bieliūnas Arvydas 955
 Bieliūnas Boleslovas 1482, 1485, 1489
 Bieliūnas Bronius 955
 Bieliūnas Eimutis 955, 972
 Bieliūnas Feliksas 955
 Bieliūnas Gasparas 127, 138
 Bieliūnas Ignas 478
 Bieliūnas J. 450, 482, 1043, 1484–1489
 Bieliūnas Jonas 294, 401, 552, 955, 964–966
 Bieliūnas Juozapas 127
 Bieliūnas Juozas 9, 15, 478, 482, 489, 553, 863, 947, 952, 964, 1482, 1484, 1486, 1488, 1489
 Bieliūnas Jurgis 1482
 Bieliūnas Kazimieras 138, 168, 478, 955, 964, 965, 1482–1486, 1488, 1489
 Bieliūnas Mateušas 127, 138, 142
 Bieliūnas Petras 964–966
 Bieliūnas Pilypas 141
 Bieliūnas Pranciškus 964, 1482, 1483
 Bieliūnas Romusis 953, 955, 970
 Bieliūnas Simonas 141
 Bieliūnas Stanislovas 127
 Bieliūnas Zigmas 955
 Bieliūnienė 536
 Bieliūnienė (Katelytė) Paulina 478, 1489
 Bieliūnienė Angelė 1486
 Bieliūnienė Aušra 6, 12, 273, 1597
 Bieliūnienė E. 288
 Bieliūnienė Genovaitė 308, 589
 Bieliūnienė Kotryna 138
 Bieliūnienė Liuda 955, 970, 1150
 Bieliūnienė Ona 1488
 Bieliūnienė Paulina 1483
 Bielskis Petras 605, 606, 826
 Biknevičius Vladislovas 98, 126, 324, 329, 333, 340, 551
 Biknevičiūtė 252
 Biknevičiūtė Kristina 1026
 Biknevičiūtė Marija 1026
 Bilenšteinas Augustinas 90
 Bilevičiai 121
 Bilevičiūnė (Pliaterytė) Marina Amelija 121
 Bilevičius Tadas 121
 Bilevičiūtė-Leškovskienė Regina 135
 Bilūnas J. 1524
 Bilkis Laimutis 8, 15, 862, 1326, 1332, 1352, 1358, 1593, 1597
 Bimba Antanas 519, 522, 523, 1505
 Bimba Baltramiejus 141
 Bimba Benediktas 142
 Bimba Edvardas 181
 Bimba I. 302, 1123, 1125
 Bimba Jonas 325, 333, 335, 1282
 Bimba Juozas 176, 341, 1096, 1102, 1103, 1120–1122
 Bimba Kazimieras 324, 325, 1096
 Bimba Mateušas 141
 Bimba Napalys 557
 Bimba Petras 1102
 Bimba Stanislovas 140–142, 176
 Bimba Steponas 144
 Bimbaitė Elžbieta 142
 Bimbaitė Karolina 221
 Bimbaitė Ramunė 593
 Bimbaitė Veronika 782
 Bimbienė Elžbieta 176
 Bimbienė Ilzė 522
 Bimbienė Ona 140
 Bimbienė Teresė 7, 13, 489, 495, 861, 947, 1597
 Bimbienė Uršulė 142
 Bimbienė Vlada 220
 Bimbienė Zofija 341, 1103, 1273, 1279
 Bimbiokai 1169
 Bimbiraitė Valė 522, 786
 Bimbiras 296, 948
 Bimbiras Virginijus 786
 Bimbiras Vytautas 326, 341, 589, 591, 592, 786, 1256
 Bimbirienė (Buckutė) Valerija 341, 359, 589, 1256
 Bimbirienė (Jurgelionytė) Janina 325, 972
 Bimbirienė Konstancija 1443
 Binkauskas 243
 Binkis K. 507, 1056
 Bira Vladas 262, 324, 335
 Birienė Emilija 956
 Biriukas Vladas 956
 Birulis Vl. 1116
 Biržiška Mykolas 1472
 Biržiška V. 420, 436
 Biržys Petras 334
 Biržytė A. 524
 Bislys Antanas 774
 Bislys Kazys 774
 Bislys Stasys 774
 Bislytė Elena 774
 Bitinai 932, 965, 1350, 1356
 Bitinaitė 925
 Bitinaitė Adelija 929–931
 Bitinaitė Agota 137
 Bitinaitė Albina 926
 Bitinaitė Aldona 951
 Bitinaitė Birutė 575, 926, 930, 933, 934
 Bitinaitė Bronė 1529
 Bitinaitė Bronislava 932, 935
 Bitinaitė D. 521
 Bitinaitė Danutė 965
 Bitinaitė Domicelė 139
 Bitinaitė Donata 932, 935
 Bitinaitė Elžbieta 130
 Bitinaitė Emilija 951
 Bitinaitė Genė 169, 965
 Bitinaitė Irena 928, 934
 Bitinaitė Janina 172, 522, 801, 926, 955
 Bitinaitė Karolina 168, 169, 780
 Bitinaitė Karusė 965
 Bitinaitė Kazionė 965
 Bitinaitė Kotryna 130
 Bitinaitė Kristina 129
 Bitinaitė Laima 927
 Bitinaitė Liuda 801
 Bitinaitė Magdalena 129
 Bitinaitė Marcelė 950
 Bitinaitė Marė 455, 554, 1154, 1164, 1165, 1167
 Bitinaitė Margarita 140
 Bitinaitė Ona 130, 801
 Bitinaitė Riva 931
 Bitinaitė Stasė 926, 927, 934, 955
 Bitinaitė Valentina 955
 Bitinaitė Vanda 801
 Bitinaitė Veronika 1416, 1423, 1426
 Bitinaitė Zita 945
 Bitinaitės 806
 Bitinas 336, 487, 894, 924, 926
 Bitinas Aleksas 478, 480, 486, 547, 551, 926

- Bitinas Algirdas 201, 927, 928
 Bitinas Aloyzas 932
 Bitinas Antanas 140, 172, 557, 702, 926, 927, 955, 972
 Bitinas Augustas 797
 Bitinas Augustinas 165
 Bitinas Bonifacas 955
 Bitinas Bronius 355, 929, 955, 965
 Bitinas Ignotas 926, 932, 943
 Bitinas J. 427
 Bitinas Jonas 9, 16, 79, 87, 129, 193, 201, 341, 445, 448, 479, 480, 488, 491, 606, 863, 927, 930–932, 944, 946, 950, 965, 966, 1177, 1363, 1464, 1529, 1530
 Bitinas Juozapas 129, 130, 139, 142, 165, 951, 955
 Bitinas Juozas 965
 Bitinas Jurgis 137
 Bitinas Kazimieras 129, 140, 142, 926, 932, 943
 Bitinas Kazys 667, 729, 730, 924, 929, 931, 953
 Bitinas Konstantinas 928, 929
 Bitinas Kostas 1180
 Bitinas Mataušas 129, 130, 140, 955
 Bitinas Mykolas 129, 130, 137, 140, 925, 926, 928, 944
 Bitinas Petras 165, 202, 213, 333, 801, 925–927, 929, 930, 955, 972
 Bitinas Povilas 193, 926,
 Bitinas Pranas 491, 925, 926, 928, 930–940
 Bitinas Severas 966
 Bitinas Stasys 201, 928
 Bitinas Tomas 129
 Bitinas V. 480
 Bitinas Vidmantas 926
 Bitinas Vytautas 193, 549, 553, 926, 944
 Bitinas Vladas 930
 Bitinas Zigmas 202, 213, 955, 972
 Bitinienė 945
 Bitinienė (Adomonytė) Uršulė 1209, 1371, 1378, 1386, 1388
 Bitinienė (Kubiliūtė) Zita 937
 Bitinienė (Maželytė) Karolina 955
 Bitinienė (Tijšaitė) Bronė 930
 Bitinienė Agota 929, 945
 Bitinienė Albina 926, 1279
 Bitinienė Antanina 932, 944
 Bitinienė Baltramiejienė 130
 Bitinienė Bronė 930, 1180
 Bitinienė Julija 1529
 Bitinienė Julijona 930
 Bitinienė Kotryna 143, 172
 Bitinienė Ksavera 926
 Bitinienė Marijona 372, 402, 928, 932, 933
 Bitinienė Ona 687, 702, 943, 944, 958, 973
 Bitinienė Sevutė 955
 Bitinienė Veronika 1209, 1273, 1279
 Bitinienė E. 421
 Bitinienė M. 423
 Bitiniokas 879
 Bizet G. 1539
 Byla Petras 315, 316
 Bytautas Anicetas 5, 6, 11, 12, 75, 369, 597, 598, 681, 706, 770, 1597, 1605
 Bytautienė (Mociūnaitė) Danutė 777
 Blaškienė Margarita 142
 Blaškys Juozas 142
 Blaškys Laurynas 139, 140
 Blaškytė Teklė 139
 Blauzdavičius V. 526
 Blaževičienė Juzė 1221
 Blaževičius Petras 372, 396, 1510, 1526, 1606
 Blažienė (Bagdonavičiūtė) Danutė 797, 808
 Blažienė (Vizbaraitė) Marija 341
 Blažienė Marytė 803
 Blažienė Rozalija 445
 Blažys 765, 766
 Blažys Almantas 365, 1605
 Blažys Eugenijus 781
 Blažys Feliksas 228
 Blažys Gintaras 781
 Blažys Ignas 228
 Blažys Jonas 130, 141
 Blažys Kazimieras 130
 Blažys Mateušas 130
 Blažys Vincas 804
 Blažytė 788
 Blažytė Elžbieta 139
 Blažytė Ona 141
 Blažytė-Baužienė Danutė 4, 860
 Bliūdžienė Konstancija 747
 Bliūdžienė Rima 747, 748
 Bliūdžius (Raulas) Mikas 1447
 Bliūdžius Arnas 747
 Bliūdžius Benjaminas 747
 Bliūdžius Kazys 747
 Bliūdžius Ričardas 747, 748
 Bliūdžiūtė Kristina 747
 Blynovas 334
 Blusys Boleslovas 549, 550, 556
 Bobojedaitė Bogdana 110
 Bobojedas 109, 110
 Bobojedas Ivanas 110
 Bobrudas Pranelis 608
 Bobrudas Tomas 608
 Bogdanavičius Ignas 1221
 Bogus 103
 Bogušlauskas Juozas 346, 351
 Bogušas-Sestšencevičius Stanislovas 475
 Bogužis Alizas 296
 Bojaranienė Jadvyga 114
 Bojaranienė Jagnieška 114
 Bojaranis Motiejus 114
 Bojaranis Stanislovas 114
 Bojaranis Tumas 114
 Bonapartas Napoleonas 146
 Borchas Gedeonas Jonas 120
 Boreiša Jokūbas 133, 151
 Boreiša Juozapas 151
 Boreiša Jurgis 133, 151
 Boreiša Justinas 150, 151
 Boreiša Kazimieras 151
 Boreiša Mateušas 150, 151
 Boreiša Mykolas 151
 Boreiša Motiejus 151
 Boreišaitė Agota 151
 Boreišaitė Barbora 150
 Boreišaitė Uršulė 150, 151
 Boreiševičius Šimas 106
 Boreišienė Data 113
 Boreišienė Ona 151
 Boreišienė Teresė 151
 Boreišis Šimkus 113
 Boreišos 133
 Borisas Kazys 294
 Bradūnaitė Gustė 750
 Bradūnas Gytis 750
 Bradūnas Teisutis 750
 Bragela Tomas 140
 Bragelaitė Viktorija 140
 Bragelienė 137
 Bragelienė Ona 138
 Bragelytė Marijona 143
 Bragla Laurynas 143
 Brakauskas Eduardas 908
 Braun-Blanquet J. 66, 74
 Brazauskas A. 247
 Brazdžionis Bernardas 1457, 1492
 Braziūnaitė A. 408
 Braziūnaitė Brigita 127
 Braziūnaitė Elžbieta 126
 Braziūnaitė Kotryna 126
 Braziūnaitė Magdalena 126
 Braziūnaitė Ona 126
 Braziūnas Andrius 126
 Braziūnas Jokūbas 126
 Braziūnas Juozapas 126
 Braziūnas Kazimieras 126
 Braziūnas Kristupas 127
 Braziūnas Mykolas 127
 Braziūnas Petras 126
 Braziūnas Steponas 127
 Bražinskas Petras 1090
 Bražiūnai 336
 Bražiūnaitė Anelė 208, 220, 958
 Bražiūnaitė Elžbieta 138
 Bražiūnaitė Emilija 208, 958
 Bražiūnaitė Genutė 208, 958
 Bražiūnaitė Gustė 687
 Bražiūnaitė Ona 141
 Bražiūnaitė Viktorija 142
 Bražiūnas 925, 962
 Bražiūnas Algis 565
 Bražiūnas Juozapas 141
 Bražiūnas Juozas 181, 208, 958
 Bražiūnas Mindaugas 341
 Bražiūnas Petras 187, 208, 209, 958
 Bražiūnas Pranas 187, 208, 209, 456, 958, 1183, 1191
 Bražiūnas Ričardas 687
 Bražiūnas Steponas 142, 143
 Bražiūnienė (Bitinaitė) Ona 341
 Bražiūnienė (Kubiliūtė) Teresė 208
 Bražiūnienė Emilija 958
 Bražiūnienė Janina 687
 Bražiūnienė Ona 973, 1183, 1191
 Bražiūnienė Teresė 187, 209
 Brėdienė (Čižakaitė) Janina 957
 Brekys Petras 195
 Brenneris Z. 949
 Brenšteinas Michailas (Mykolas), Brensteinis M. 77, 401, 415, 416, 431, 432, 474, 475
 Brinkelis Vladas 340
 Brinklienė Norberta 178
 Brinklys 949
 Brinklys Juozas 178
 Brinklys Romualdas 178
 Brinklytė Bronė 178
 Brinklytė Stasė 178
 Brogelė Jonas 901, 902
 Brogelė Mataušas 897

- Brogeliai 897
 Brogelienė Bronė 915
 Brogelis Alfonsas 900
 Brogelis Romas 900
 Bronguleev V. V. 23
 Bruškis Simonas 608
 Brunkūnas Jonas 140
 Bruškevičius Ignas 474
 Bruveris Jonas 1484, 1487
 Bruzgytė Gabija 10, 16, 863, 1680
 Bružaitė Elvyra 360
 Bružaitė Liudvika Elžbieta 140, 523
 Bružaitė Virginija 865
 Bružas Adomas 140
 Bružas Algirdas 363
 Bružas Algis 802
 Bružas Ignotas 968
 Bružas Jonas 1158, 1161, 1163–1167, 1171–1173
 Bružas Juozapas 360
 Bružienė (Čepelytė) Elena 1443
 Bružienė (Daunytė) Danutė 7, 13, 264, 584, 586, 587, 589, 590, 593, 594, 598, 802, 803, 808, 1023, 1215, 1216, 1268, 1597
 Bružienė Ona 138, 139
 Bružienė V. 272
 Bubelis Juozas 601
 Bubnys Arūnas 4, 860
 Bubnys Vytautas 519, 520
 Buchmanas Jonas 138
 Buchoveckis Antanas Dragoslavas 474
 Buchoveckis Jonas Duklanas 474
 Buckai 446, 787, 788, 940
 Buckienė (Stanisloviene) 130
 Buckienė Anelija 778, 788
 Buckienė Apolonija 152
 Buckienė Elžbieta 141, 142
 Buckienė Emilija 918
 Buckienė Marcelė 1090
 Buckienė Marijona 779
 Buckienė Marulė 1163
 Buckienė Morta 139
 Buckienė Ona 141, 927
 Buckienė Rozalija 140
 Buckys Kazys 787
 Buckys Vytautas 940
 Buckytė Barbora 130
 Buckytė Elžbieta 130
 Buckytė Emilė 787
 Buckytė Marijona 130
 Buckytė Ona 130
 Buckus 783, 925, 944, 1157
 Buckus Alfonsas 181, 849
 Buckus Antanas 787, 927
 Buckus Augustas 199, 900
 Buckus Bronius 779, 787
 Buckus J. 1519
 Buckus Jokūbas 130
 Buckus Jonas 130, 139, 178, 333, 355, 359, 778, 779, 781, 784, 786–788, 927, 984
 Buckus Juozapas 130, 139, 143
 Buckus Justas 788
 Buckus Kazimieras 786, 925–927, 940
 Buckus Kostas 778, 787–789, 792, 1324
 Buckus Mykolas 130, 137, 139, 141
 Buckus Petras 259
 Buckus Petras 341, 787
 Buckus Pranas 779, 784, 940
 Buckus Rapolas 779, 785, 787
 Buckus Rimantas 199, 900, 916, 918
 Buckus Stanislovas 130, 139
 Buckus Steponas 139
 Buckus Tomas 940
 Buckus Viktoras 924, 933, 939, 1163
 Buckutė Darata 130
 Buckutė Emilija 780, 927
 Buckutė G. 524
 Buckutė Janina 984
 Buckutė Magdalena 130
 Buckutė Marcelė 927
 Buckutė Margarita 139, 143
 Buckutė Marijona 927, 932
 Buckutė Marytė 784, 787
 Buckutė Ona 130, 140, 141
 Buckutė Valerija 778, 779, 786–789
 Buckutė Zofija 778, 787–789
 Buckuvienė 925
 Buckuvienė Anelė 1273, 1279
 Buckuvienė Angelė 1217
 Buckuvienė Marcelė 945
 Buckuvienė Marijona 940
 Buckuvienė Zofija 1217
 Bučienė Birutė 1605
 Bučys Algimantas 1605
 Bučys P. 1467
 Bučnys A. 318
 Budreika Audrius 855
 Budreika Tytas 855
 Budreikaitė Goda 855
 Budreikaitė V. 522
 Budreikaitė D. 1443
 Budrikas Juozapas 401, 406, 427, 1063, 1064, 1460, 1461
 Būga Kazimieras 100, 440, 442, 1301, 1302, 1333, 1340, 1358, 1446
 Bugailiškis P. 487
 Būgenis A. 238
 Builytė Rita 1406, 1408, 1414, 1419, 1420
 Buinovskaja Arijanda 575, 1316
 Buišaitė Nijolė 510
 Buišas Vytautas 510
 Buividas Jonas 587
 Buivydaitė Regina 560
 Buivydas Jonas 180, 347
 Bukauskaitė Genė 671, 677
 Bukauskaitė Nastė 749
 Bukauskaitė Zita 677
 Bukauskas A. 284
 Bukauskas Juozas 677
 Bukauskas Kazys 1221, 1333, 1340, 1358
 Bukauskienė J. 592
 Bukovska Kotryna 137
 Bulavaitė Anelė 152
 Bulavaitė Barbora 152, 153
 Bulavaitė Elžbieta 152
 Bulavaitė Petronėlė 152
 Bulavaitė Pranciška 153
 Bulavaitė Teresė 139
 Bulavaitė Uršulė 152
 Bulavas Adomas 153
 Bulavas Aleksandras 152, 153
 Bulavas Antanas 152, 153
 Bulavas Feliksas 152
 Bulavas Ignotas 153
 Bulavas Jonas 152, 153, 916
 Bulavas Juozapas 152, 153
 Bulavas Laurynas 153
 Bulavas Mateušas 153
 Bulavas Mykolas 152
 Bulavas Pranas 152
 Bulavas Stanislovas 152, 153
 Bulavas Vincentas 153
 Bulavienė (Stukaitė) Ona 1433, 1443
 Bulavienė Elžbieta 153
 Bulavienė Teresė 152, 153
 Bulavienė Viktorija 152
 Bulavienė Zofija 152
 Bulota Jonas 316
 Bulovai 229, 1157
 Bulovaitė 783
 Bulovaitė Aldona 198, 779, 786
 Bulovaitė Anastazija 784, 785
 Bulovaitė Birutė 779, 780
 Bulovaitė Emilija 779, 781, 784, 785
 Bulovaitė Genė 356, 359, 779, 784, 1150, 1153, 1157, 1166, 1168, 1172–1174, 1256, 1335, 1341
 Bulovaitė Jūratė 172
 Bulovaitė Konstancija 784, 785
 Bulovaitė L. 522
 Bulovaitė Marcelė 784, 785, 787
 Bulovaitė Marijona 784, 785
 Bulovaitė R. 523
 Bulovaitė Uršulė 781
 Bulovaitė Vanda 779, 781, 785
 Bulovaitė Violeta 517, 784, 785
 Bulovas 487, 785
 Bulovas Anatolijus 779, 785
 Bulovas Antanas 172, 779, 784–787, 794
 Bulovas Eugenijus 784, 785
 Bulovas Feliksas 784
 Bulovas Jonas 359, 779, 915
 Bulovas Kostas 423, 470, 546
 Bulovas Lioginas 779, 781, 785
 Bulovas Liudvikas 779, 781, 784, 785, 787
 Bulovas Valentas 784, 785
 Bulovienė 785
 Bulovienė Anastazija 172
 Bulovienė Elena 1335, 1341
 Bulovienė Emilija 779, 1273
 Bulovienė Genė 785
 Bulovienė Konstancija 172
 Bulovienė Ona 779
 Bulovienė Vida 577
 Bumblienė Paulina 699
 Bumblys Gintaras 699
 Bumblys Rokas 699
 Burauskaitė Birutė 5, 11, 168, 1597
 Buravceva Inga 692
 Buravceva Vaida 692
 Buravcevas Valerijus 692
 Burba Mindaugas 766
 Burbai 766
 Burbienė Julė 1285
 Burbulas 1154
 Burbulienė S. 592
 Burbulus 340
 Bureninas K. 458
 Burgschat Emma 1046, 1047

Burkauskienė 948
 Burkšaitienė L. 1370
 Burokaitė Stasė 725, 979
 Burokas 238
 Burokas Juozas 1162–1165, 1167,
 1169, 1170, 1209, 1363, 1364, 1419,
 1427, 1428
 Burokienė Emilija 1221
 Buteikienė 824
 Buteikienė Angelė 824
 Buteikienė Elžbieta 140
 Butėnaitė D. 592
 Būtėnaitė Ramutė 593
 Butkvičius Tomas 143
 Butkys Adolfas 440
 Butkūnas Mykolas 127
 Butkutė Agota 781
 Butleriai 120
 Butneris Vladas 294
 Butrimaitė 306
 Butvilaitė Rasa 4, 860
 Buziliauskas Jonas 371, 849, 851

C

Campion-Vincent V. 1376
 Carrutherso G. 1052
 Cechlinas Erichas 1473, 1474
 Cezaris Julijus 1497
 Chainovskis Crizostomas 142
 Chajamas Omaras 1455, 1456
 Charlamovas 238, 239
 Chilevskiai 153
 Chochlova (Kubiliūtė) Aldona 936
 Cibulskienė Elena 1273
 Cibulskis Vincas 1183, 1273, 1279
 Cibulskytė Zofija 829
 Cicėnas 648, 650, 704, 716, 744,
 772
 Cicėnas A. 530
 Cincinas Rytis 370
 Ciuraitė Ona 140
 Cybavičius Juozas 638

Č

Čakas Mikalojus 608
 Čaplinskis Konstantinas 635
 Čartoriskis Adomas 418
 Čebatoriūnas Matulis 112
 Čebatoriūnas Šimka 112
 Čebatoriūnas Tumas 112
 Čebatoriūnienė Hana 112
 Čebatoriūnienė Jatė 112
 Čebotariova N. S. 22, 23
 Čėčiai 682
 Čėčienė Emilija 188
 Čėčienė Ona 188
 Čėčienė Teresė 633
 Čėčienė Veronika 637
 Čėčiūtė Marijona 140
 Čėčys Alfonsas 682, 683
 Čėčys Aloyzas 188
 Čėčys Artūras 683
 Čėčys Bronius 682
 Čėčys Eugenijus 682, 683, 777
 Čėčys Jonas 188, 638, 682, 702,
 730, 736, 749, 1287, 1291
 Čėčys Kazimieras 324, 331, 336,
 682
 Čėčys Marcelinas 682

Čėčys Mykolas 640, 682, 729, 730,
 748
 Čėčys Pranas 188, 324, 658, 682,
 683, 744
 Čėčys Vincas 188
 Čėčys Vitalijus 683
 Čėčys Vytautas 188, 682, 683
 Čėčytė Anelė 188
 Čėčytė Bronė 188, 682, 687
 Čėčytė Danutė 682, 683
 Čėčytė Stefanija 188
 Čėčytė Valė 665, 702
 Čėčytė Veronika 188
 Čėčytė Zosė 682
 Čėičienė 1000
 Čėičienė 574
 Čėičys Jonas 367
 Čėikauskaitė Adelė 741
 Čėikauskaitė Gerda 741
 Čėikauskas Augustas 741
 Čėikauskas Dainius 741
 Čėikauskas Lukas 741
 Čėikienė Emilija 1217
 Čėkas Grigas 608
 Čėlkienė 325
 Čėlkiš 706
 Čėlkiš Algis 706
 Čėlkiš Linas 706
 Čėpaitė Aldona 652
 Čėpaitė Birutė 781
 Čėpaitė Saulė 781
 Čėpas Jonas 781
 Čėpas Ričardas 5, 11, 165, 1597
 Čėpelienė (Vaitoškaitė) Zofija 822
 Čėpelienė Anelė 510, 517
 Čėpelis 948, 949
 Čėpelis Algis 984
 Čėpelis Antanas 822, 984
 Čėpelis Augimantas 822, 823
 Čėpelis Jacek 162
 Čėpelis K. 984
 Čėpelis Kazimieras 1102
 Čėpelis Kęstutis 984
 Čėpelis Petras 204
 Čėpelis Ričardas 822
 Čėpelis Valentas 984
 Čėpelytė Birutė 984
 Čėpelytė Bronė 958
 Čėpelytė Karusė 1011
 Čėpelytė Kazimiera 984
 Čėpelytė Seva 984
 Čėpelytė Virginija 521, 822
 Čėpelytė Zita 521, 702
 Čėpėnas P. 286, 538
 Čėpienė Sigita 1103
 Čėplinskaitė Genovaitė 770
 Čėplinskas 786
 Čėplinskas Valdas 932
 Čėpokienė (Čėčytė) Valerija 341
 Čėponaitė Rugilė 758
 Čėponas Aidas 758
 Čėponas Rolandas 758
 Čėponienė (Ramelytė) Bronislava
 8, 14, 861, 942, 1025, 1597
 Čėponienė Veronika 190, 729
 Čėponis 730
 Čėponis Antanas 330
 Čėponis Boleslovas 294
 Čėponis Stasys 364, 366
 Čėponytė Danutė 190
 Čėponytė Emilija 190

Čėpukaitė D. 521
 Čėpukaitė Inga 702
 Čėpukas Aleksandras 702
 Čėpukas Alvydas 702
 Čėpukas Gintaras 702
 Čėpukas Karolis 702
 Čėpukas Rimantas 702
 Čėpukas Valdas 702
 Čėpukienė 766
 Čėpukienė Valerija 235
 Čėpukytė Danguolė 702
 Čėpulytė Anelija 964
 Čėreška 284, 948, 1030
 Čėrniai 954
 Čėrniauskaitė I. 520
 Čėrniauskas E. 589
 Čėrniauskas Juozapas 138
 Čėrniauskienė (Stumbrytė) Genutė
 5, 11, 226
 Čėrniauskienė Danutė 1597
 Čėrniauskienė Zofija 1090
 Čėrnienė Ona 1482, 1486
 Čėrnius Kazys 341
 Čėrnys Jonas 1486
 Čėrnys P. 961
 Čėrškienė Janina 753
 Čėrškienė Jolanta 752
 Čėrškus Albertas 751
 Čėrškus Juventas 751
 Čėrškus Kostas 751, 753
 Čėrškus Linas 751, 752
 Čėrškus Nerijus 751
 Čėrškus Raimondas 751
 Čėrškus Žygimantas 751
 Čėrškutė Algimanta 667
 Čėrškutė Bronė 353
 Čėrškutė Gemutė 751
 Čėrškutė Gintarė 752
 Čėrškutė Janina 752
 Čėrškutė Kazimiera 752
 Čėrškutė Lina 751
 Čėrškutė Onutė 751
 Čėrškutė Rasa 752
 Čėsnaitė 248
 Čėsonienė Petronėlė 185
 Čėškevičiūtė Neringa 99
 Čėtkauskaitė G. 1370
 Čėtulskis 963
 Čėžys Juozas 1432
 Čėčiņskas 949
 Čėiočiokai 960
 Čėiplienė Bronė 599, 600
 Čėplytė Meilutė 575
 Čėrlaitė Elžbieta 141
 Čėrūna Napalys 638
 Čėrūnaitė Dalia 686
 Čėrūnaitė Janina 173, 684
 Čėrūnaitė Konstancija 689
 Čėrūnas 642
 Čėrūnas Aloyzas 173, 641, 655,
 686, 763
 Čėrūnas Napalis 683
 Čėrūnas Napalys 173, 641, 655, 749
 Čėrūnas Petras 173, 660, 684, 763
 Čėrūnas Vladas Rimas 173, 641,
 662, 665, 672, 684, 685, 686, 777
 Čėrūnienė Bronė 686
 Čėrūnienė Stasė 173, 655, 684
 Čėubrinskas Vytytis 1396
 Čėukšytė Zita 522
 Čėurlienė Bronė 1221

- Čiurlionienė-Kymantaitė S. 505
 Čiurlionis M. K. 1039, 1048, 1049, 1511, 1512
 Čiurlys Antanas 334, 336, 499, 530, 648, 649, 656, 657, 689, 695, 704, 736, 745, 766, 1332
 Čiurlytė Julija 736
 Čizakas Juozapas 138
 Čizakas Jurgis 138
 Čizakai 957
 Čizakaitė Janina 972
 Čizakas 262
 Čizakas Bronius 972
 Čizakas Ignas 957
 Čizakas Ignotas 970
 Čizakas Jonas 957
 Čižikienė Genė 1215
 Čižiūnas Kazimieras 180
 Čižiūnas Petras 226
 Čypai 791, 953, 958, 1350, 1356
 Čypaitė 447, 478, 522, 956, 964, 965
 Čypaitė Agota 130, 142
 Čypaitė Anelija 958
 Čypaitė Antosė 944
 Čypaitė Apolonija 128, 965
 Čypaitė Bonifaca 1198
 Čypaitė Bronislava 190, 199, 778, 791, 792
 Čypaitė Elžbieta 128, 130
 Čypaitė Genovaitė 525
 Čypaitė Ieva 140
 Čypaitė Irena 953
 Čypaitė Janina 199, 210, 778, 791, 792, 953
 Čypaitė Javincija 782
 Čypaitė Kotryna 126, 128, 140
 Čypaitė Magdalena 128
 Čypaitė Marijona 128
 Čypaitė N. 522
 Čypaitė Ona 128, 732
 Čypaitė Regina 972, 1198
 Čypaitė Vanda 199, 210, 778, 791
 Čypaitė Zosė 953
 Čypaitės 482
 Čypas 1118, 1122, 1157, 1172
 Čypas Algis 979
 Čypas Benediktas 791
 Čypas Ignas 956
 Čypas Jokūbas 126, 141
 Čypas Jonas 130, 140, 199, 210, 778, 782, 783, 791, 794
 Čypas Juozapas 130, 142
 Čypas Juozas 190, 333, 797
 Čypas Jurgis 128
 Čypas Kazimieras 128, 130
 Čypas Kazys 973
 Čypas Leonas 945
 Čypas Napalys 190
 Čypas Petras 126, 296
 Čypas Pranas 210, 211, 261, 324, 325, 330, 778, 791, 804, 953, 956, 970
 Čypas Rimantas 953
 Čypas Simonas 126, 128
 Čypas Stanislovas 128
 Čypas Stasys 953
 Čypas Tomas 140
 Čypas Valentas 797
 Čypas Vytautas 953
 Čypas Vladas 190, 953, 972
- Čypienė 792
 Čypienė (Janonytė) Konstancija 199, 210, 778, 791, 792
 Čypienė (Vizgirdaitė) Ona 952
 Čypienė Janina 797
 Čypienė Marcelė 190, 958
 Čypienė Margarita 142
 Čypienė Ona 141
 Čypienė Sigita 277, 308, 360
 Čyplytė M. 522
 Čyžakas Jokūbas 142
 Čyžakienė Ona 142
 Čuvaševs 157
- D**
- Dabužinskas Viktoras 223
 Dabužinskienė Joana 223
 Dačinskaitė Agota 964
 Dačinskaitė Elena 965
 Dačinskaitė Kostė 964
 Dačinskaitė Marcelė 964
 Dačinskaitė Nastutė 964
 Dačinskaitė Ona 964
 Dačinskaitė Rozalija 964
 Dačinskas Antanas 965, 1197
 Dačinskas Bronius 965
 Dačinskas Jonas 964, 966
 Dačinskas Petras 965
 Dačinskas Pranas 168
 Dačinskas Vytautas 197
 Dačinskienė (Jagaitė) Kaziuinė 965
 Dačinskienė Adelė 197, 198
 Dačinskienė Kazimiera 1273, 1279
 Dačius 103
 Dagienė Agnietė 145
 Dagienė Domicelė 686
 Dagienė Elžbieta 162
 Dagienė Karolina 1221
 Dagys Jonas 555, 686, 697, 738, 781, 1292, 1355
 Dagys Juozas 638, 682, 728, 729
 Dagys Kazimieras 950
 Dagys Laurynas 633
 Dagys Mykolas 142
 Dagys Vincentas 633
 Dagytė Agota 144
 Dagytė Anelė 961
 Dagytė Elžbieta 162
 Dagytė Gražina 1412
 Dagytė Vanda 738
 Dainienė (Zizaitė) Emilė 902
 Šakalienė A. 607
 Daleckaitė Dalia 8, 14, 862, 1597
 Daleckaitė Danutė 1184
 Dalevičius Juozapas 142
 Dalevičius Stanislovas 142
 Dambrauskas 1468
 Dambrovaitė Vanda 966
 Daminauskaitė D. 520
 Damonienė Uršulė 1217
 Danauskas Jonas 587
 Danauskas Jurgis 356
 Danauskas Pranas 356
 Danauskienė Stasė 1209
 Danevičius Jonas 399
 Danienė (Zizaitė) Emilė 900, 915
 Danilavičius Danielius 210
 Daniliauskienė V. 1387, 1390
 Danilowicz I. 102
 Danisienė (Bitinaitė) Laima 928
- Daniūnas Antanas 510
 Daratėnas Povilas 282, 294
 Dargužai 283
 Dašinskaitė Marijona 130
 Dašinskas Juozapas 130
 Dašinskas Laurynas 130
 Daubaraitė Angelė 520
 Daubaraitė Konstancija 137
 Daubaraitė Kotryna 142
 Daugėla 660
 Daugėla Aleksas 351
 Daugėla Ignas 179
 Daugėla Leonardas 179
 Daugėla Petras 179
 Daugėlaitė Elena 179
 Daugintavičius 103
 Daugintavičius Butrimas 103
 Daugnora Eligijus 605–607
 Dauguvietis B. 507
 Daujotis Juozapas 184
 Daujotis Juozas 1196
 Daujotis Ričardas 184
 Daujotis J. 427
 Daukantas S. 459, 467
 Daukša Juozapas 404
 Daukšienė (Strečkytė) Nijolė 572, 573, 577
 Daumantas (kunigaikštis) 1447
 Daunia 801, 803
 Daunienė (Baltrūnaitė) Aldona 942
 Daunienė (Kvalkytė) Pranė 1443
 Daunienė Pranė 796, 801
 Daunienė Zofija 264
 Daunys Bronius 802
 Daunys Jonas 190, 801, 807
 Daunys Juozas 801, 1216, 1221
 Daunys Rimgaudas 802
 Daunys Stasys 94, 95, 1513
 Daunys Vytautas 802
 Daunoravičienė Pienė 113
 Daunoravičius Adomas 113
 Daunoravičius Motiejus 113, 119
 Daunoravičius Pronckus 113
 Daunoravičius Valiulis 113
 Davainis-Silvestraitis M. 425
 Daveinienė Genovaitė 1145, 1151, 1209, 1268
 Davolienė Karolina 165
 Davolis Antanas 165
 Dekartas R. 466
 Deksnienė Danutė 1605
 Deksnienė Eliza 180
 Deksnienė Jūratė 371
 Deksnienė Virginija 371
 Deksnys Bronius 5, 11, 98, 1482, 1597, 1605
 Deksnys J. 577
 Deksnys Valentinas 1605
 Deksnys Viktoras 557
 Deksnytė Barbora 1356, 1357
 Deksnytė Jolita 593
 Deksnytė Jūratė 593
 Deniščiukas Jonas 294
 Denutis Vytautas 751
 Denutytė Vita 751
 Dereškaitė D. 1417, 1423, 1425, 1431
 Deržavinas 990
 Didžgalvienė Darata 138
 Didžgalvienė Elžbieta 137
 Didžgalvis Tomas 137
 Didžgalvytė Barbora 137

Didžgalvytė Ona 137
 Didžiulienė (Nitaitė)-Žmona
 Liudvika 77, 1534
 Dieninienė (Vizbaraitė) Janina 803,
 805, 808
 Dieninis Algis 734
 Dįglys Romas 1224, 1257
 Dikas 103
 Dilba Antanas 1012
 Dilbaitė Ona 941, 1443
 Dilys Adomas 974
 Dilys Jonas 951
 Dilys Jurgis 127
 Dilys Kazimieras 127
 Dilys Mateušas 127
 Dilys Stanislovas 127, 139
 Dilys Tomas 139, 143
 Dilytė Agota 139
 Dilytė Barbora 127
 Dilytė Elena 140, 649, 706
 Dilytė Elžbieta 127, 139
 Dilytė Ieva 127
 Dilytė Kotryna 137
 Dilytė Laima 682
 Dilytė Ona 127
 Diržiai 959
 Diržys 444
 Diržys Antanas 1105, 1134, 1138
 Diržytė 1035
 Diržytė Karolina 1034
 Dogelis Povilas 406, 422, 435, 444,
 452, 471, 540
 Domaševičius A. 829
 Dominauskai 282
 Dorelytė Lena 256
 Dostojevskis 1495
 Doveišis 103
 Dovydaitis J. S. 420, 459
 Dovydaitis Jurgis 1361, 1384, 1385,
 1391, 1435, 1443
 Dovydėnaitė Danutė 779
 Dovydėnaitė Irena 268, 779
 Dovydėnas 249, 254
 Dovydėnas Algis 779
 Dovydėnas Petras 946
 Dovydėnas Pranas 779, 783, 1209
 Dovydėnienė (Bitinaitė) Birutė 931
 Dovydėnienė Marija 557
 Dovydėnienė Marijona 779
 Dovydovai 954
 Drabavičius Jonas 523
 Dranseikaitė Marijona 793
 Dranseikienė (Šarkauskaitė) Aldona
 9, 15, 422, 863, 1459–1462, 1499,
 1597
 Drašutienė E. 1077
 Drimeikienė T. 577
 Drimeikienė Tamara 558
 Driskius Eugenijus 1605
 Driskius Klaudijus 1674
 Driskuvienė Bronė 526
 Dručkutė Gertrūda 767
 Drulytė Kazė 509, 511
 Dubikaltienė Aira 4, 1162, 1163,
 1665, 1667, 1681
 Dubonis Artūras 109
 Dubonis Artūnas 109
 Dūda 218
 Dūda Andrius 126
 Dūda Jonas 178
 Dūda Juozas 177

Dūda Jurgis 126
 Dūda Petras 126, 178
 Dūda Simonas 126
 Dūda Stanislovas 126
 Dūdaitė Aldona 178
 Dūdaitė Genovaitė 178
 Dudėnaitė Rita 8, 14, 862, 1192,
 1597
 Dūdienė Konstancija 178
 Dudonis Julius 1534
 Dugnai 814, 830, 840, 841, 845, 897
 Dugnaitė Albina 830
 Dugnaitė Elžbieta 138, 154
 Dugnaitė Monika 188, 830
 Dugnaitė Ona 154
 Dugnas Antanas 154
 Dugnas Balys 830
 Dugnas Bartalomiejus 137
 Dugnas Dominykas 153
 Dugnas Jonas 154, 155
 Dugnas Juozapas 138, 140, 153,
 154
 Dugnas Juozas 188, 697, 830
 Dugnas Jurgis 141
 Dugnas Justinas 140, 154
 Dugnas Kazimieras 154, 916
 Dugnas Laurynas 155
 Dugnas Lionginas 172, 830, 833,
 873
 Dugnas Stanislovas 154
 Dugnas Vidas 830
 Dugnienė 814, 825, 884
 Dugnienė Agota 154
 Dugnienė Darata 155
 Dugnienė Elžbieta 188
 Dugnienė Karolina 172
 Dugnienė Teresė 153
 Dulkytė Anelė 527, 960, 1332
 Dulkytė Katrė 441
 Dulksnienė Lėnė 222, 223
 Dundulienė P. 81
 Dvarionaitė Julija 1064
 Dvarionaitė Lilė 1066
 Dvarionas Balys 1066
 Dvilel 118
 Dvylielienė Zofija 113
 Dvylelis Martynas 113
 Dvylelis Steponas 113
 Dvylelis Vaitiekus 113
 Dvylelis Valentinas 113
 Dzekanskas Mantas 371
 Dziešulskis 441

E

Eismontas Antanas 125
 Eyerman R. 1558
 Elisonas Jurgis 78, 84, 91
 Erdzelins J. 1333, 1340, 1352, 1358
 Ernestaitė Zofija 138
 Etevičienė (Nagurkaitė) Vijaletė 777
 Etevičius Mykolas 710
 Etevičiūtė Akvilė 711
 Etevičiūtė Živilė 710, 1362
 Euklidas 466

F

Faustova M. A. 23, 27
 Federavičius Juozapas 401
 Fedoravičius Bonifacas 102, 404
 Fernandezas Salvadoras 1081

Fischer-Rosenthal W. 1583
 Fordas Henris 1478
 Franckevičias Marija 294
 Frejremenas R. 593
 Freudas Z. 1558
 Fridas L. 981
 Furmanskis 1560

G

Gabrėnaitė Stefanija 820
 Gabrėnienė Vanda 577
 Gabrys-Paršaitis Juozas 1469, 1470
 Gacevičius Petras 404
 Gačionis Edgaras 677
 Gačionis Remigijus 677, 691
 Gačionytė Agnė 677
 Gačionytė Jolanta 748
 Gaidamavičius J. 476
 Gaidimauškaitė Emilija 952
 Gaidimauskienė Vilija 1151
 Gaidys V. 1582
 Gaigalaitė Elžbieta 215
 Gaigalas 103, 1065
 Gaigalas A. 21
 Gaigalas Balys 1534
 Gaigalytė Teresė 176
 Gaila Andrius 705
 Gailaitė Viktorija 705
 Gailiminaitis Hanusas 102, 107
 Gailinis 103, 1028
 Gailiūnas 482
 Gailiūšis B. 102
 Gailutis J. 439, 443, 457, 458,
 460–463, 465, 467, 468, 540
 Gaižauskas B. 516
 Gaižutis Algirdas 4, 860
 Galinaitė Marcellutė 973
 Galinaitė Pranutė 214
 Galinaitė Salomėja 964
 Galinaitė Teresutė 973
 Galinienė (Dagyte) Anelija 950
 Galinienė (Dilytė) 491
 Galinienė (Laurynienė) 127
 Galinienė (Stukaitė) Marijona 788
 Galinienė Emilija 961
 Galinienė Ona 141
 Galinienė Veronika 171, 1209
 Galinienė Zosė 1180
 Galinis Andrius 127
 Galinis Antanas 127, 140, 961,
 965, 966
 Galinis Arvydas 521, 525, 1534
 Galinis Balys 966, 1154, 1165, 1174
 Galinis Donatas 341, 957, 961, 962
 Galinis J. 206
 Galinis Jonas 127, 170, 346, 351,
 965, 966
 Galinis Juozapas 127, 169, 333,
 340, 961
 Galinis Jurgis 966
 Galinis Kazimieras 127, 961, 966
 Galinis Kostas 804
 Galinis Lionginas 170, 171
 Galinis Petras 961, 962
 Galinis Povilas 1176
 Galinis Pranas 961, 966
 Galinis Rimantas 961
 Galinis Simonas 127
 Galinis Stanislovas 127
 Galinis Vytautas 171, 519, 520,
 961, 962

- Galinytė 792
Galinytė Anelija 958, 961
Galinytė Augustina 966
Galinytė Birutė 961
Galinytė Bronė 171
Galinytė Dalia 770
Galinytė Danutė 522, 961
Galinytė Elena 782, 961
Galinytė Elžbieta 127
Galinytė Genė 360
Galinytė Janina 961
Galinytė Kristina 127
Galinytė Laimutė 522, 961
Galinytė Liuda 170, 171
Galinytė Monika 961
Galinytė Ona 472
Galinytė Pranė 170, 171, 966
Galinytė Salomėja 965
Galinytė Stasė 961
Galinytė Stefanija 961
Galinytė Zofija 169
Galvanauskas Ernestas 1447, 1470, 1476
Galvydis 365
Galvydytė Ona 786
Galvydžiai 268
Garbaskai 282
Garbaskaitė Stasė 281
Garbaskas Aleksas 281, 304, 308
Garbaskas Antanas 281, 282, 289, 300, 304, 308
Garbaskienė Zofija 281
Garška Juozapas 410, 471, 473, 875
Garška Pranas 984
Garškienė (Brogelytė) Valė 916
Garškienė (Buckutė) Zosė 1443
Garuckas K. 1553
Garuolienė (Šlapelytė) Genovaitė 371, 596, 1535
Garuolienė Prudancija 1209
Garulis 1162
Gasiūnai 831, 865
Gasiūnaitė (Jurgelionienė) Marijo-
na 422
Gasiūnaitė Barbora 141
Gasiūnaitė Bronė 789
Gasiūnaitė D. 522
Gasiūnaitė Daiva 869
Gasiūnaitė Dalytė 872
Gasiūnaitė Emilija 178
Gasiūnaitė Genovaitė 831, 865, 866, 869–871
Gasiūnaitė Janina 831
Gasiūnaitė Kristina 139
Gasiūnaitė Marijona 137, 178
Gasiūnaitė Ona 154
Gasiūnaitė Vaida 592–594
Gasiūnas Adomas 138
Gasiūnas Balys 333, 529
Gasiūnas Feliksas 865
Gasiūnas Giedrius 869
Gasiūnas Ignas 371
Gasiūnas Ignotas 154
Gasiūnas Jonas 154, 178, 519, 1166, 1535, 1536
Gasiūnas Julius 872
Gasiūnas Juozapas 143, 154, 178, 826, 865, 866, 870, 871
Gasiūnas Kazimieras 178
Gasiūnas Kostas 178, 336, 340
Gasiūnas Laurynas 138
Gasiūnas Lionginas 1153–1156, 1158, 1161, 1168–1174
Gasiūnas P. 592, 1506, 1509
Gasiūnas Petras 154, 332, 336, 341, 587, 831, 1096, 1097, 1102, 1103, 1256, 1258, 1268
Gasiūnas Povilas 9, 15, 863, 1502, 1504, 1507, 1536
Gasiūnas Pranas 185, 831
Gasiūnas Remigijus 872
Gasiūnas Sigitas 872
Gasiūnas Stanislovas 138
Gasiūnas Vytautas 7, 9, 13–15, 324, 325, 525, 831, 861, 863, 865–867, 869, 948, 968, 979, 1171, 1502, 1536, 1537, 1597
Gasiūnas Vladas 6, 12, 1597
Gasiūnienė (Mockutė) Zofija 865
Gasiūnienė Alma 869
Gasiūnienė Ieva 140
Gasiūnienė Irena 514, 517
Gasiūnienė Kastusia 1417, 1423, 1425
Gasiūnienė Loreta 872
Gasiūnienė Marijona 178
Gasiūnienė Nijolė 1536, 1537
Gasiūnienė Ona 154
Gasiūnienė Teresė 138
Gasiūnienė Zofija 871
Gasperavičius Juozapas 142
Gasperavičius Mikalojus 142
Gašputienė (Bitinaitė) Bronė 929–931
Gaučiūnas I. 530, 648, 649
Gaudešis 438
Gaulienė (Lungytė) Aldona 1605
Gauris Mikola 294
Gavelis 250
Gavėnaitė L. 522
Gavėnaitė Marijona 957
Gavėnaitė Ž. 524
Gavėnas 677
Gavėnas Bronius 367
Gavėnas Juozapas 141
Gavėnas Vytautas 687, 688
Gavėnienė (Jurkštaitė) Janina 688, 777
Gavėnienė Zita 667
Gečnyne(?) Ona 137
Gėgžnaitė Janina 1202
Geldutytė Ona 784
Gendrutienė Julija 736
Gendrutis Henrikas 736
Gendrutis Jonas 736
Genelytė Aurelija 1313, 1316, 1317, 1322, 1323
Gerbštautas J. 1195
Germanas M. 194
Gerulaitis Virginijus 4, 860
Gerullis G. 1327, 1333, 1334
Gervytė Ona 781
Gėtė J. V. 1497
Giedraitis Feliksas 984
Giedraitis L. 119
Giedraitytė Irena 984
Giedroica Aleknavičevna Ana 276
Giedroica Jonas 276
Gikis Jonas 143
Gilbrantaitė Elida 575
Gildutis Grigas 633
Gimbutienė (Kazlauskaitė) Stasė 342
Gimbutienė S. 1364
Gimbutytė Marytė 817
Gimževskienė (Baltrūnaitė) Janina 942
Gindvilienė Juzė 779
Gindvilis Alfonsas 784
Gindvilis Alfredas 784
Gindvilis Edvardas 784
Gindvilis Ildefonsas 355, 779, 784
Gindvilis Vytautas 779, 780, 784
Gindvilytė Audronė 784
Gindvilytė Nijolė 784
Gineikaitė Ieva 1045
Gintautai 815
Gintautas Alfonsas 342
Gintautas Algis 361
Girčius Jonas 242
Girčius Petras 242
Girdenis A. 1312
Girininkienė Vida 4, 860, 1674
Giriūnai 814, 826, 840, 841, 845, 963
Giriūnaitė Birutė 828, 866, 871
Giriūnaitė Danutė 522, 783
Giriūnaitė Emilė 783
Giriūnaitė Laimutė 828, 866
Giriūnaitė Limina 826
Giriūnaitė Lina 828
Giriūnaitė Liucija 827
Giriūnaitė Monika 828
Giriūnaitė Onutė 783
Giriūnaitė Rita 826
Giriūnaitė Sigita 871
Giriūnaitė Vita 826, 828
Giriūnas 963
Giriūnas Aloyzas 825, 827
Giriūnas Antanas 1283, 825–827
Giriūnas Evaldas 575, 578
Giriūnas Jonas 360, 783, 825– 828, 856, 863, 870–872, 1285, 1286, 1289
Giriūnas Justas 864
Giriūnas Justinas 371
Giriūnas Petras 825, 826, 827, 841
Giriūnas Remigijus 371, 828, 871
Giriūnas Rimas 827
Giriūnas Sigitas 828
Giriūnas V. 521
Giriūnas Valdemaras 783
Giriūnas Valentinas 783
Giriūnas Vytautas 827, 828
Giriūnatė Laimutė 871
Giriūnienė Dalia 7, 13, 371, 595, 597, 603, 872, 1598
Giriūnienė Elena 826
Giriūnienė Genė 7, 13, 825, 826, 861, 865, 866, 872, 1597
Giriūnienė Jadvyga 359, 589, 590, 592, 594
Giriūnienė Veronika 825, 826, 827
Girštautas Jonas 784
Girštautienė Marijona 779, 783, 787
Giunaitė Darata 142
Gylienė Kristina 1151
Gylus Justinas 423, 470
Gylus P. 1379
Gylytė 1198
Gladutytė Ona 541, 542, 555
Glogeris Zigmantas 475

- Gobrytė Marijona 964
 Gocentas Vytautas 1674
 Gočelkienė (Balaišytė) Liucija 777
 Gočelkis Andrius 676
 Gočelkis Artūras 676
 Gočelkytė Vilija 676
 Godliauskai 282
 Godliauskaitė Cecilija 281, 299
 Godliauskas Bonifacas 281, 299
 Godliauskas Stasys 305
 Godliauskas Vladas 277, 281, 298, 299, 301, 304, 305
 Godliauskienė Julija 281, 299
 Godulienė Hana 115
 Godulis 118
 Godulis Jasas 115
 Godulis Mykolas 115
 Golinevičius Ustinas 405
 Golminas Stanislovas 111
 Gordijevskis I. 1483
 Gorkis 358
 Gorkis Maksimas 1379
 Gounot Ch. 1539
 Govedas Adolfas 557, 558, 934
 Govedas J. 577
 Grabauskas 241, 242
 Grabauskas Antanas 509
 Grabauskas Juozas 180
 Grabauskas Leonas 529
 Grablys Bronius 180
 Grabovska Ieva 142
 Graičiūnas Antanas 294
 Gribokas 202
 Gricaitė Julijona 638
 Gricaitė Ulijona 690
 Gricienė Marijona 139
 Griciūnai 963
 Griciūnas Kasperas 114
 Griciūnas Matysas 109
 Griciūnas Vaitkus 114
 Griciūnienė Hana 114
 Gricius Juozapas 139, 141
 Gricius Motiejus 137
 Griciūtė Domicėlė 139
 Gridijonaitė Karolina 960
 Gridijonas Petras 960
 Gridijonienė 959
 Grigaitė Ona 168, 198
 Grigaitytė Aldona 8, 14, 861, 1083, 1601
 Grigalavičienė Aldona 1151
 Grigalavičienė Ingrida 650
 Grigalavičienė Janina 649, 650, 777
 Grigalavičienė E. 82, 88
 Grigalavičius Juozas 649
 Grigalavičius Kęstutis 650
 Grigalavičiūtė Audronė 650
 Grigalavičiūtė Aurelija 650
 Grigalavičiūtė Ieva 650
 Grigaliūnai 960
 Grigaliūnaitė Ona 137
 Grigaliūnaitė Viktorija 139
 Grigaliūnas 552, 648, 704, 744
 Grigaliūnas J. 659
 Grigaliūnas Juozas 557, 960
 Grigaliūnas Kazimieras 637, 926
 Grigaliūnas Mykolas 410
 Grigaliūnas Motiejus 141
 Grigaliūnienė (Bitinaitė) Janina 926
 Grigaliūnienė Alena 795
 Grigaliūnienė Ona 637
 Grigaliūnienė Stasė 756
 Grigaliūnienė Viktorija 138
 Grigalius II 107
 Griganiėnė Halžbieta 115
 Griganiėnė Janė 115
 Griganis Stašys 115
 Griganis Šimka 115
 Grigaravičienė 530
 Grigaravičienė Aldona 589, 590, 592
 Grigaravičius Vytautas 852
 Grigas Kazys 1435
 Grigas Mataušas 193, 964
 Grigas Romualdas 4, 860, 1674
 Grigenas 440
 Grigienė (Bieliūnaitė) Ona 551
 Grigienė (Šukyėtė) Genovaitė 1499
 Grigienė Emilija 193
 Grigienė Ona 193
 Grigonis Matas 1537
 Grigovičius Stanislovas 108
 Grikelis 968
 Grikėnas Edvardas 1217
 Grikėnas Vaclovas 1427
 Grikėnienė (Aleksiūnaitė) Anelija 1221, 1365, 1366, 1399, 1403, 1410, 1415, 1425, 1427, 1429, 1430
 Grinaveckienė E. 1312, 1355
 Griniai 1449
 Grinius Kazys 1475, 1476
 Griškaitė Valerija 222
 Griškevičius A. 829
 Griškevičius P. 829
 Gritėnienė Aurelija 8, 15, 862, 1341, 1594, 1598
 Grižai 987–989
 Grižaitė Daiva 737
 Grižaitė Uršulė 137, 151
 Grižaitė Viktorija 151
 Grižaitė Violeta 737
 Grižas 988, 992
 Grižas Jeronimas 999
 Grižas Jonas 151, 987
 Grižas Juozapas 151, 987
 Grižas Kazimieras 142, 151
 Grižas Mykolas 151
 Grižas Petras 989
 Grižas Vytautas 737
 Grižienė 989
 Grižienė Ona 151
 Grižys Jonas 434
 Grybas Juozapas 138
 Grybauskaitė Dalia 1674
 Groblys 633
 Groblys Antanas 587
 Grobnickis I. 91
 Grochovskis Kazimieras 139
 Grockienė Anelė 589, 590
 Grockis Povilas 338
 Grockis Rimantas 1537
 Grockis Rimas 587
 Grockis Romas 261
 Grockis Vaitiekus 110
 Grockytė E. 517, 519
 Grosvaldas M. G. 22, 23, 27
 Grubė A. V. 466
 Grubinskas Eugenijus 360
 Grumadiėnė-Kalėdiėnė Laima 119, 1313, 1316, 1317, 1319, 1321–1323
 Grumbinai 924
 Grumbinaitė Bronė 943
 Grumbinas 267
 Grumbinas Konstantinas 294, 941, 942
 Grumbinienė Apolonija 942, 943
 Grunertaitė Marijona 137
 Gruodis J. 526, 1071, 1539
 Gruodytė Irena 679
 Grušeckis Jurgis 404
 Gudas 473
 Gudbergis Juozapas 154
 Gudbergis Kazimieras 154
 Gudbergis Stanislovas 154
 Gudėlienė (Apuokaitė) Ada 1497
 Gudonienė (Janušonytė) Ona 941
 Gudonienė Bronė 941
 Gudonis Algirdas 941
 Gudonis Karolis 725
 Gudonis Kazys 941
 Gudonis Petras 941
 Gudonis Stasys 725
 Gudonytė Birutė 941
 Gudonytė Janina 941
 Gudžinskas Z. 66, 74
 Gulbinienė 680
 Guoba 1012
 Guoba Alfonsas 177
 Guoba Viktoras 177
 Guobaitė Elžbieta 177
 Guobaitė Janina 177
 Guobienė Petronėlė 177
 Guogienė Bernadeta Juzė 1605
 Guogytė Julija 572, 575
 Gūra Algimantas 284, 285, 308
 Gura Ignotas 140
 Gura Jonas 145
 Gura Jurgis 139
 Guraitė Apolonija 140
 Gūraitė Domicėlė 782
 Guraitė Elžbieta 137
 Guraitė Ieva 137, 141
 Guraitė Kotryna 141
 Guraitė Ona 140
 Gūraitė Uršulė 736
 Guras Andrius 138
 Guras Juozapas 137
 Guras Jurgis 138
 Guras Kazimieras 141
 Gurauskas J. 526
 Gūrienė Valerija 308
 Guryš Laurynas 140
 Gurklienė (Januškaitė) E. 426
 Gurnevičiūtė Bela 1488
 Gustaitis A. 1447, 1457
 Gutauskas Vytautas 263, 265
 Guterlis Gertradas 152
 Guterlis Mykolas 152
 Guterlis Stanislovas 152
 Guterlytė Emilija 152
 Guzikas Simonas 314, 328
 Guzikauskaitė Birutė 516, 517, 526
 Guzikauskas 214
 Guzikauskas Algis 202
 Guzikauskienė Stasė 279
 Gužas Ignotas 178, 911, 1012

H

- Heymowski A. 1550
 Helcermanas Boris 1104, 1123
 Hetzelis Augustas Johana 417

Highson-Smith C. 1558
 Hofman Stefan 228
 Horacijus 1497
 Huba Florijonas 110, 111, 116,
 119, 120
 Hubienė Marina 110
 Humpfrey R. 1559, 1564
 Hundall A. C. 1558

I

Icikas 876, 877
 Ičiūnas V. 424
 Ignatavičienė Ona 541, 555
 Iliška J. 401
 Indriūnai 897
 Indriūnas Boleslovas 290, 308,
 915, 916
 Indriūnas Kazimieras 637
 Indriūnas Mykolas 968
 Indriūnas Romas 915
 Indriūnas Vytautas 915
 Indriūniėnė Marijona 637
 Indriūniėnė Ona Nijolė 308
 Ivanas Rūstusis 108
 Ivanauskas E. 77, 91
 Ivanauskienė A. 1312, 1349
 Ivanauskienė A. 1355
 Ivaškevičius Vincas 281, 305
 Ivickas Tomas 143
 Ivinskis L. 459
 Ivinskis Z. 1473

Y

Yla Stasys 473, 875, 1222, 1248

J

Jablonskis Jonas 102, 424, 471
 Jablonskis Konstantinas 98, 105,
 110, 112
 Jacevičius 947
 Jacinkevičius Kazys 324
 Jackevičaitė Elena 322, 1105, 1107
 Jackevičius Dominykas (Dominin-
 kas) 142, 143, 310, 399, 404
 Jackevičius Kazimieras 139
 Jackevičius Vincentas 139
 Jacobis K. G. J. 457
 Jagaitė Karolina 422, 423, 539
 Jagaitė Kazimiera 189, 1197
 Jagaitė Ona 472, 960
 Jagas Jonas 196, 965
 Jagas Povilas 965
 Jäger E. 74
 Jagytė Kaziuinė 965
 Jaglinskas Juozas 367
 Jakaitienė E. 1349, 1355
 Jakaniėnė Bakša 112
 Jakanis Janikas 112
 Jakanis Povilas 112
 Jakanis Stanis 112
 Jakavičius Domininkas 398, 399
 Jakelaitis Vyt. 516
 Jakelevičienė Palmira 1486, 1488
 Jakšienė Aldona 571, 577
 Jakšys Ferdinandas 746, 747
 Jakštas Adomas 431, 471
 Jakštas Antanas 1102
 Jakštas Petras 6, 7, 12, 14, 469,
 861, 987, 1447, 1453, 1454, 1598

Jakštas Vytautas 179
 Jakštas-Dambrauskas A. 424, 458,
 1450, 1467, 1468
 Jakubavičienė Barbora 116
 Jakubavičienė Hana 116
 Jakubavičius Andrius 120
 Jakubavičius Jasius 116
 Jakubavičius Jendrius 116
 Jakubavičius Laurynas 116
 Jakubavičius Motiejus 116
 Jakubavičius Povilas 116
 Jakubavičius Stanislovas 116
 Jakubavičius Steponas 116
 Jakubavičius Tumas 116
 Jakubavičius Vaitiekus 116
 Jakubčionis Algirdas 4, 860
 Jakubonienė Kotryna 141
 Jakubonis Alius 702
 Jakubonis Edvardas 171
 Jakubonis Naglis 702
 Jakubonis Pranas 171
 Jakubonytė Valė 515
 Jakulienė Apolonija 1335, 1341
 Jakuntavičienė Kristina 140
 Jakuntavičiūtė Teklė 140
 Jakutis 103
 Janavičienė Valerija 511, 517, 525,
 536
 Janavičius Algis 787
 Janavičius Jonas 787
 Janavičius Lukošius 115
 Janavičius Nemunas 115
 Janavičius Stanislovas 115
 Janavičius V. 520
 Janavičiūtė Danutė 787
 Janavičiūtė Rozalija 140
 Janelevičiai 118
 Janelevičienė Jėgnieška 115
 Janelevičienė Magdė 115
 Janelevičienė Nastasija 115
 Janelevičius Baltramiejus 115
 Janelevičius Gvernas 115
 Janelevičius Juozapas 115
 Janelevičius Juras 115
 Janelevičius Martynas 115
 Janelevičius Motiejus 115
 Janelevičius Narbutas 115
 Janelevičius Steponas 115
 Jankauskai 963
 Jankauskaitė Angelė 1453
 Jankauskaitė Elena 963, 979
 Jankauskaitė Jadvyga 979, 1518
 Jankauskaitė Kristina 650
 Jankauskaitė Laura 768
 Jankauskaitė Marijona 141
 Jankauskaitė Skaistė 650
 Jankauskaitė Zosė 979, 1518
 Jankauskas 947, 968
 Jankauskas Albertas 768
 Jankauskas Antanas 191, 324, 325,
 963, 978, 979
 Jankauskas Benediktas 979
 Jankauskas Jurgis 991, 1453
 Jankauskas Rimvydas 650
 Jankauskas Stasys 315
 Jankauskas Tomas 768
 Jankauskas V. 608
 Jankauskienė Elena 1449
 Jankauskienė Genė 949, 1443
 Jankauskienė Irena 601, 603
 Jankevičienė Algė 382

Jankevičienė R. 66, 74
 Jankevičius Juozas 332, 1538
 Jankevičiūtės 1043
 Janoniai 987
 Janonienė (Papovaitė) Aksinija 571,
 577
 Janonienė Uršulė 151
 Janonis 118, 989, 992, 998
 Janonis Aleksas 191
 Janonis Jeronimas 151
 Janonis Jonas 139, 179
 Janonis Jurgis 138, 139
 Janonis Mateušas 151
 Janonis Petras 294
 Janonis Pranciškus 151
 Janonis Vytautas 179
 Janonytė Akvilė 179
 Janonytė Kristina 137
 Janonytė Uršulė 145
 Janulis 1505
 Janulis J. 516, 517
 Janulytė R. 522
 Janušaitienė A. 567
 Janušaitienė Albina 1217
 Janušaitis 941
 Janušauskaitė Birutė 1419
 Janušauskaitė Rita 756
 Janušauskaitė Violeta 576
 Janušauskas Rimantas 756
 Janušauskienė Vilija 8, 14, 862,
 1218, 1598
 Januševskis V. 428, 472
 Januševskis Vaitiekus 319, 320
 Januška Alfonsas 691
 Januška Virginijus 691
 Januškaitė A. 523
 Januškaitė Vaiva 691
 Januškevičienė Stasė 558
 Januškevičius Balys 366, 510
 Januškienė-Bieliūniėnė Genė 667,
 691
 Janušonienė 924
 Janušonienė Apolonija 151
 Janušonienė Emilija 941
 Janušonienė Ona 1010, 1012
 Janušonis 925, 987, 1156
 Janušonis Audrius 716
 Janušonis Jonas 1011
 Janušonis Juozas 925, 941, 1010,
 1013
 Janušonis Mataušas 1010
 Janušonis Petras 1010
 Janušonis Vytautas 941
 Janušonytė Bronė 935, 941, 1180
 Janušonytė Emilija 1010, 1011
 Janušonytė Genovaitė 941
 Janušonytė Ona 941
 Janušonytė Onutė 268
 Janušonytė Paulina 716
 Janušonytė Valerija 1010, 1011
 Jasaitis Antanas 476
 Jasaitis Petras 552
 Jasanienė Alzbieta 112
 Jasanienė Nastasija 113
 Jasanis Kasperas 113
 Jasanis Martynas 112
 Jasanis Matulis 113
 Jasanis Petras 112
 Jasanis Stasiulis 113
 Jasėnaitė Leonida 180
 Jasėnas Algimantas Jonas 180

- Jasėnas Leonas 180, 489, 947
 Jasėnienė 494
 Jasėnienė Vitalija 180
 Jasikevičienė (Valečkaitė) Janina 789
 Jasikevičienė Janina 1146, 1151
 Jasikevičienė Regina 851
 Jasikevičius Benas 851
 Jasikevičius Nerijus 851
 Jasikevičius Valdemaras 363
 Jasikevičiūtė Justė 851
 Jasinevičius 203, 230
 Jasinevičius Adolfas 368
 Jasinevičius Andrius 140
 Jasinevičius Baltramiejus 140
 Jasinevičius Ignotas 141
 Jasinevičius Juozas 231
 Jasinevičius Mantas 555
 Jasinevičius Mataušas 202, 231
 Jasinevičius Petras 905
 Jasinevičius Pranas 555
 Jasinevičius Vilius 1606
 Jasinevičius Vladas 231
 Jasinevičiūtė Agota 141
 Jasinevičiūtė Elžbieta 137
 Jasinevičiūtė Kotryna 138
 Jasinevičiūtė Ona 140, 752
 Jasinevičiūtė Pranutė 957
 Jasinevičiūtė Zosė 231
 Jasiūnai 987, 1350, 1356
 Jasiūnaitė Agota 162
 Jasiūnaitė Barbora 140, 152
 Jasiūnaitė Elžbieta 152
 Jasiūnaitė Marijona 152, 990
 Jasiūnaitė Ona 150
 Jasiūnaitė Pranciška 138
 Jasiūnaitė Rozalija 152
 Jasiūnaitė Teresė 142, 152
 Jasiūnaitė Uršulė 150
 Jasiūnaitė Viktorija 150, 152
 Jasiūnaitė Z. 1312
 Jasiūnas Albinas 294
 Jasiūnas Algirdas 234
 Jasiūnas Antanas 145, 547
 Jasiūnas Balys 226, 234
 Jasiūnas Bartolomejus 138
 Jasiūnas Dominykas 138
 Jasiūnas Gasparas 157
 Jasiūnas Jokūbas 142
 Jasiūnas Jonas 150, 152, 179, 233
 Jasiūnas Juozapas 150, 152
 Jasiūnas Martynas 150
 Jasiūnas Mykolas 152
 Jasiūnas Motiejus 142, 151, 152
 Jasiūnas Povilas 990, 993, 998, 1012
 Jasiūnas S. 1446, 1453
 Jasiūnas Simonas 152
 Jasiūnas Stanislovas 151
 Jasiūnas Steponas 151
 Jasiūnas Tamošius 150, 151, 152
 Jasiūnienė (Kurkietienė, Marcijonaitė) Aldona 939
 Jasiūnienė Emilija 173
 Jasiūnienė Jadvyga 569
 Jasiūnienė Karolina 175
 Jasiūnienė Marijona 150
 Jasiūnienė-Aleksiejienė Marijona 152
 Jaskonis J. 1349, 1355
 Jasponis Antanas 960
 Jasponis Jonas 960
 Jasponis Jurgis 960
 Jastržemskis Pranciškus 404
 Jaunius Kazimieras 1302, 1312, 1446, 1450
 Jautakis Alfredas 720
 Jautakis Vidas 720
 Jautakis Virginijus 720
 Jazdauskaitė Renė 1066
 Jažemskis Ignotas 145
 Jendrusevičiai 131
 Jendrusevičienė Kotryna 114
 Jendrusevičius Baltramiejus 114
 Jendrusevičius Jonas 114
 Jendrusevičius Urbonas 114
 Jenkelevičienė P. 482
 Jerkūnienė Agota 139
 Jevtuševskis V. 458, 466
 Jociūtė Irena 1198
 Jocys Jonas 1488
 Jočienė Regina 747
 Jočiūtė Justė 747
 Jočiūtė Viktorija 747
 Jočys Aloyzas 1605
 Jočys Jonas 599
 Jočys Vidas 747
 Jodeikienė (Jurgelionytė) Zita 1538
 Jofė Motelis (Mauša) 949, 1123, 1127, 1130, 1500
 Joffienė I. 329
 Jogaila 1450
 Jokantas K. 424
 Jokimaitienė P. 1375, 1379
 Jokūbauskaitė R. 1443
 Jokūbonis Antanas 790
 Jokūbonis Edvardas 790
 Jokūbonis Jonas 790
 Jokūbonis Pranas 790
 Jokūbonytė Sigita 790
 Jonaitytė A. 1349, 1355
 Jonaitytė Irena 774
 Jonas Paulius II 1553
 Jonavičiai 103
 Jonavičius Zolta Bernotas 116
 Jonavičius Grigalius 103
 Jonavičius Petka 103
 Joneliūkšytė Regina 767
 Jonėnaitė J. 524, 1403
 Jonušas Petras 4, 10, 16, 863, 860, 1605, 1606, 1674, 1677, 1680
 Jovaiša V. 1553
 Jovienė (Bielūnaitė) Janina 955
 Jovilas 103
 Juciūtė Elena 550, 553, 556
 Judikevičiai 754
 Judikevičienė Teresė 190, 422, 423, 455, 1282
 Judikevičius Jonas 190
 Judikevičius Jurgis 754
 Judikevičiūtė Elena 190, 754
 Judikevičiūtė Janė 190
 Judžentis Artūras 4, 860
 Jugulytė B. 659
 Jukna 1012
 Jukna Bronius 811
 Jukna Jananis 114
 Jukna Jonas 584, 813
 Jukna Juozas 529
 Jukna Lioginas 1183
 Jukna Petras 1217
 Jukna Rimantas 813
 Jukna P. 1443
 Juknaitė B. 519
 Juknavičius Povilas 114
 Juknienė Albina 1217
 Juknienė Janina 526
 Juknienė Nastasija 114
 Juknienė Ona 589, 590, 592
 Juknienė Veronika 1183
 Jukonienė I. 66, 74
 Jukša A. 1344
 Junka Jonas 1605
 Junokaitė Barbora 139
 Junokaitė Kotryna 137, 141
 Junokaitė Kristina 139
 Junokaitė Ona 139
 Junokas Antanas 137, 720
 Junokas Domas 968
 Junokas Juozapas 142
 Junokas Vytautas 720
 Juodeikienė Zita 956
 Juodelė 366
 Juodelė Alfonsas 873
 Juodelė Algis 873
 Juodelė Alvydas 873
 Juodelė Antanas 139
 Juodelė Jonas 873
 Juodelė Juozapas 144
 Juodelė Petras 873
 Juodeliai 873
 Juodelienė Emilija 873
 Juodelis Andrius 137
 Juodelis Juozapas 137
 Juodelis Jurgis 153
 Juodelytė Adelė 873
 Juodelytė Anelė 873
 Juodelytė Eugenija 873
 Juodelytė Nijolė 873
 Juodelytė Teresė 153
 Juosavitas Petras 956
 Juosponienė 678
 Juosponienė Emilija 1217, 1280, 1281, 1287, 1297, 1299, 1300
 Juozapaitytė Sigrida 4, 860
 Juozapavičienė Danutė 747
 Juozapavičius Giedrius 747
 Juozapavičius Marius 747
 Juozapavičius Paulius 747
 Juozapavičius Rimas 747
 Juozapavičiūtė Eglė 747
 Juozonis Leonas 228
 Juozonytė Juzė 784
 Juranas Dominykas 331
 Jurėnaitė Joana 584
 Jurėnas 948
 Jurėnas Antanas 1103
 Jurevič 118
 Jurevičiai 131
 Jurevičienė Dositė 114
 Jurevičienė Paliulia 112
 Jurevičienė Zofija 112
 Jurevičius Baltramiejus 114
 Jurevičius Imbrasas 112
 Jurevičius Januška 112
 Jurevičius Jendrius 114
 Jurevičius Laurynas 112
 Jurevičius Martynas 112
 Jurevičius Petras 112
 Jurevičius Stanislovas 114
 Jurevičius Tumas 114
 Jurgaitis Robertas 4, 860
 Jurgaitis J. 412

- Jurganienė Masa 113
 Jurganis Laurynas 113
 Jurganis Pronckus 113
 Jurganis Steponas 113
 Jurgelianis Tomas 127
 Jurgelionaitė Barbora 138
 Jurgelionaitė Bronė 209
 Jurgelionaitė Elena 990
 Jurgelionaitė Genė 209
 Jurgelionaitė Julija 990
 Jurgelionaitė Ona 129
 Jurgelionaitė Stefanija 990
 Jurgelionaitė Valerija 172
 Jurgelionaitė Zosė 209
 Jurgelioniai 953, 990, 1446, 1450, 1453, 1454
 Jurgelionienė 938, 947, 987
 Jurgelionienė (Braziūnaitė) Genovaitė 342
 Jurgelionienė (Gasiūnaitė) Marijona 539
 Jurgelionienė (Jasiūnaitė) Marijona 1445, 1446, 1447, 1453, 1454, 1455
 Jurgelionienė (Šukytė) Genė 180, 492, 554, 599, 1367, 1406–1410, 1412, 1413, 1422, 1443
 Jurgelionienė (Veiverytė) Adolfiną 342
 Jurgelionienė Aldutė 974
 Jurgelionienė Alfonsa 209, 1273, 1279
 Jurgelionienė Emilija 172
 Jurgelionienė Eugenija 193, 194
 Jurgelionienė Klementina 1524
 Jurgelionienė Ona 938
 Jurgelionienė Pranė 1416, 1425
 Jurgelionis 347, 924
 Jurgelionis Albinas 213
 Jurgelionis Alfonsas 990, 1446, 1453
 Jurgelionis Andrius 129, 138
 Jurgelionis Antanas 193, 209, 324, 333, 958, 973, 974, 990, 1446, 1453, 1455
 Jurgelionis Balys 958
 Jurgelionis Benediktas 926, 938
 Jurgelionis Feliksas 958, 974
 Jurgelionis J. 180
 Jurgelionis Jonas 187, 551, 552, 955, 956, 970, 974, 990, 1445, 1446, 1453, 1454
 Jurgelionis Juozapas 141, 172, 332, 553–555, 955, 956, 972
 Jurgelionis Jurgis 129
 Jurgelionis Justinas 955, 956
 Jurgelionis Kazimieras 1198
 Jurgelionis Kazys 193, 599, 938
 Jurgelionis Kleopas 7, 9, 861, 862, 990, 992, 1301–1306, 1311, 1312, 1326, 1445–1457, 1538, 1598
 Jurgelionis Lionginas 957
 Jurgelionis Motiejus 129
 Jurgelionis O. 938
 Jurgelionis Petras 546
 Jurgelionis Pranas 193, 194, 323, 324, 346, 350, 355, 500, 503, 553, 925, 934, 938, 944, 958, 974
 Jurgelionis Rimantas 956
 Jurgelionis Simonas 129
 Jurgelionis Vytautas 342, 975, 1157, 1165, 1166, 1168, 1319, 1321
 Jurgelionis Vladas 1449, 1457
 Jurgelionytė Adelė 972
 Jurgelionytė Aldona 956
 Jurgelionytė Bronė 172, 408, 956
 Jurgelionytė Bronislava 1446, 1453
 Jurgelionytė Danguolė 1321
 Jurgelionytė Danutė 193, 522, 938
 Jurgelionytė Elena 1446, 1453
 Jurgelionytė Ieva 137
 Jurgelionytė Janina 505, 507, 532, 956, 1538
 Jurgelionytė Julija 1446, 1453
 Jurgelionytė Justina 137
 Jurgelionytė Kotryna 141, 145
 Jurgelionytė Loretą 575
 Jurgelionytė Nastutė 928
 Jurgelionytė Ona 193, 938, 944
 Jurgelionytė Regina 956
 Jurgelionytė Stefanija 1446, 1453
 Jurgelionytė Valė 956
 Jurgelionytė Viktorija 482
 Jurgelionytė Zita 956, 1538
 Jurgelionytė-Kirstukienė Danutė 1321
 Jurginis Juozas 1353, 1359
 Jurginis Mikalojus 608
 Jurginis Stasys 608
 Jurkėnienė Regina 562, 565, 566, 577
 Jurkevičienė (Kubiliūtė) Emilija 7, 13, 861, 924, 937, 1598
 Jurkevičienė Genutė 749
 Jurkevičius Algirdas 775
 Jurkevičius Antanas 775
 Jurkevičiūtė Nijolė 775
 Jurkonaitė Aistė 828
 Jurkonis Dainius 828, 863
 Jurkonis Jonas 828, 863
 Jurkonytė Aistė 863
 Jurkštai 960
 Jurkštaitė Anelė 712
 Jurkštaitė Bronė 687, 702, 714
 Jurkštaitė G. 504
 Jurkštaitė Janina 664, 687, 688
 Jurkštaitė Jūratė 687
 Jurkštaitė Karolina 687
 Jurkštaitė Laima 688
 Jurkštaitė Ona 687
 Jurkštaitė Pranė 671, 687
 Jurkštaitė Regina 687
 Jurkštas 721
 Jurkštas Adomas 633
 Jurkštas Antanas 960
 Jurkštas Benediktas 637, 638, 687, 688, 716, 741, 768
 Jurkštas Danukas 687
 Jurkštas Deividas 756
 Jurkštas Ignas 634
 Jurkštas Jonas 633–635
 Jurkštas Juozapas 687, 688, 702, 730
 Jurkštas Juozas 638, 712
 Jurkštas Jurgis 633
 Jurkštas Laurynas 633
 Jurkštas Linas 687
 Jurkštas Lukas 756
 Jurkštas Mantas 756
 Jurkštas Marius 687
 Jurkštas P. 772
 Jurkštas Petras 960
 Jurkštas Pranas 653, 682, 687, 692, 762
 Jurkštas Rolandas 756
 Jurkštas Valentas 687
 Jurkštienė (Stočkutė) Ona 687, 688, 1397, 1406, 1420
 Jurkštienė Balaišytė (Ona) 1430
 Jurkštienė Benita 687
 Jurkštienė Marė 640, 686
 Jurkštienė Ona 769, 960
 Jurkštytė Deimantė 756
 Jurkštytė Ona 854
 Juronaitė Bronė 216
 Juronaitė Daiva 592, 593
 Juronaitė Marija 217
 Juronaitė V. 524
 Juronas Algis 171, 213, 214, 215, 217
 Juronas Bronislovas 342, 171
 Juronas Bronius 213, 214, 216, 217
 Juronas Danukas 216
 Juronas Domas 171, 335
 Juronas Dominykas 213, 214, 217
 Juronas Julius 801
 Juronas Petras 215
 Juronas Rimantas 213, 214, 216
 Juronas Romas 171
 Juronas Vytautas 213, 214
 Juronienė (Mikėnaitė) Marija 214–217
 Juronienė Veronika 171, 214, 218
 Juronytė Aldona 213, 214
 Juronytė Vanda 213, 214
 Juršaitė Elžbieta 145
 Jusianiai 131
 Jusianienė Barbora 114
 Jusianienė Hana 114
 Jusianis Adomas 114
 Jusianis Laurynas 114
 Jusianis Martynas 114
 Jusianis Tumas 114
 Jusianis Urbonas 114
 Jusius Petras 503
 Juška 103
 Juškevičienė (Čipaitė) Emilija 333, 342, 1256, 1605
 Juškevičienė Zosė 197
 Juškevičius Antanas 802, 806, 966, 1092, 1097–1099, 1103, 1256
 Juškevičius Juozas 197, 257, 1605
 Juškevičius Petras 257
 Juškevičiūtė Barbora 143
 Jutka 103
 K
 Kačenauskas Jokūbas 141
 Kačenauskas Mykolas 141
 Kačinskaitė Laima 522, 525, 1539
 Kačinskienė Anelė 524
 Kadžiulis Leonas 527
 Kadžytė Gražina 1396
 Kairėlienė Anelė 510
 Kairienė 133, 135
 Kairienė (Rinkevičienė) Birutė 567, 570, 572, 1525, 1527
 Kairienė Marijona 149
 Kairiūkštytė-Jaciniėnė H. 1140
 Kairys Andrius 133
 Kairys Antanas 140
 Kairys Baltramiejus 133
 Kairys Danas 9, 16, 567, 569–572, 574–581, 599, 863, 1524–1528, 1538

- Kairys Darius 1525
 Kairys Ignatas 151, 160
 Kairys Jokūbas 135
 Kairys Jonas 133
 Kairys Juozas 333, 346, 547, 551
 Kairys Kazimieras 133
 Kairys Kristupas 140
 Kairys Mateušas 151
 Kairys Mykolas 135
 Kairys Motiejus 135
 Kairys Petras 151, 319
 Kairys S. 1446
 Kairys Simonas 133, 135
 Kairys Stanislovas 135
 Kairys Steponas 1448
 Kairys Tamošius 135
 Kairytė Ona 1428
 Kalasauskaitė Teodora 507, 509, 511
 Kalėdienė Laima 8, 15, 862, 1301, 1595, 1598
 Kalnietienė Antanina 1273
 Kalnietytė Stasė 529
 Kalpokas Adomas 142
 Kalpokas Jurgis 142
 Kalpokas R. 878
 Kalpokienė (Kubiliūtė) Birutė 936
 Kalvaitis Romas 1674
 Kalveliai 268
 Kalvelienė (Pulmickaitė) Adelė 181, 550, 554, 951
 Kalvelienė Adelė 261
 Kalvelienė Zosė 1183
 Kalvelis 262, 887
 Kalvelis Algimantas Jonas 181
 Kalvelis Jonas 181, 549, 550, , 554–556, 1326, 1332
 Kalvelytė A. 182
 Kalvelytė Elena Nijolė 181
 Kalvelytė Emilija 182, 198
 Kalvelytė Sigutė 599
 Kalvelytė Stasė 268
 Kamalauškaitė Marijona 142
 Kamarausakai 382
 Kamarauskas Bartolomiejus 137
 Kamarauskas Kazimieras 137
 Kamarauskas Petras 333
 Kameklytė Birutė 510
 Kaminskaitė Emilė 789
 Kaminskaitė Ieva 141
 Kaminskaitė N. 521
 Kaminskas A. 522
 Kaminskas Adomas 141
 Kaminskas Algirdas 360
 Kaminskas Algis 356
 Kaminskas Antanas 1217
 Kaminskas Bronius 335
 Kaminskas J. 592
 Kaminskas Jonas 342
 Kaminskas Juozapas 142
 Kaminskas Kazys 323, 455, 1273, 1279, 1294, 1297
 Kaminskas Pranas 1101, 1102
 Kaminskas Romualdas 365
 Kaminskas Simonas 142
 Kaminskas K. 421
 Kaminskienė (Burbulaitė) Genė 342, 1151
 Kaminskienė Bronė 1279
 Kancevičienė Marija 360
 Kandroškaitė Kristina 525
 Kandzerkaitė Emilija 854
 Kandzerkaitė Genė 728
 Kandzerkaitė Konstancija 854
 Kandzerkas Albinas 854
 Kandzerkas Juozapas 854
 Kandzerkienė Marcelija 854
 Kandziorkai 268
 Kanišauskaitė Anelė 637, 765
 Kanopaitė Danutė 770
 Kanzerka 234, 987
 Kanzerkaitė Anelė 832
 Kanzerkaitė Emilija 832
 Kanzerkaitė Genovaitė 832
 Kanzerkaitė Petrutė 832
 Kanzerkaitė Uršulė 175, 832
 Kanzerkaitė Vanda 832
 Kanzerkaitė Vladislava 832
 Kanzerkaitė Zofija 832
 Kanzerkaitės 998
 Kanzerkas Jonas 832
 Kanzerkas Julius 832
 Kanzerkas Juozas 832
 Kanzerkas Kazys 832
 Kanzerkas Matas 832
 Kanzerkas Petras 832
 Kanzerkas Steponas 832
 Kanzerkas Vytautas 832
 Kanzerkienė Barbora 832
 Kapelaitė L. 522
 Kapliauskaitė S. 521
 Kapliauskas 949
 Kapliauskas Jonas 801
 Kapliauskas Kazys 745, 1102
 Kapliauskas Titas 801
 Kapšinskaitė Laima 520
 Karabelnikas 948, 949
 Karabelnikas Girša 329
 Karabelnikas Jankelis 329, 331
 Karalevičienė (Pretkutė) Liuda 713, 714, 777
 Karalevičius Juozas 712
 Karalevičiūtė Ramunė 712
 Karaliūnienė Birutė 549, 556
 Karanauskas 441
 Karavackienė B. 589
 Karaveckai 282
 Karaveckas B. 306
 Karaveckas J. 302
 Karaveckienė (Mažeikytė) Bronisla-va 308, 1256, 1335, 1341
 Karazija Bronius 667, 739
 Karazijaitė Dalia 522, 739
 Karazijienė (Šešelgytė) Valė 777, 1209
 Karbauskas Antanas 522, 579–581
 Kardelis Vytautas 1303, 1312
 Kardelytė-Grinevičienė D. 1312
 Kardzis Kazys 234
 Karenga Jurgis 102, 108
 Karenga Kristupas 109
 Karenga Povilas 106
 Karevičius Pranciškus 402
 Karka Kazys 998, 1011
 Karkaitė Onutė 850
 Karkienė 151
 Karkutė Ieva 151
 Karnašnikovaitė Ana 954
 Karnašnikovaitė Feodosija 954
 Karnašnikovas 962
 Karnašnikovas Ana 953
 Karnašnikovas Anfimas 954
 Karnašnikovas Fetinija 953
 Karnašnikovas Fiodoras 954
 Karnašnikovas Frosija 953
 Karnašnikovas Izotas 954
 Karnašnikovas Konstantinas 953, 954
 Karnašnikovas Makarijus 953
 Karnašnikovas Nikiforas 953
 Karnašnikovas Piotras (Petras) 177, 953, 954
 Karnašnikovas Proforas 954
 Karnašnikovas Terentijus 953
 Karnegis D. 1350, 1356
 Karolienė Marijona 957
 Karolis Pranas 957
 Karolis Rimantas 957
 Karolis Valdas 957
 Karolis XII 132
 Karosas-Karosevičius A. 1483, 1484
 Karpačiūnas Ambrozijus 116
 Karpačiūnas Steponas 116
 Karpačiūnienė Hana 116
 Karpauškaitė Kotryna 141
 Karpavičiai 650
 Karpavičienė (Lapytė) Karolina 688
 Karpavičius Feliksas 688, 749
 Karpavičius Petras 653, 655, 657, 658, 684, 688, 714
 Karpavičius Stasys 656–658, 688
 Karpavičiūtė Bronė 663, 688, 689, 728, 757, 777
 Kartanas Juozas 1070
 Kasakauskai 381
 Kasparavičius Mateušas 140
 Kasperavičienė Aliukna 113
 Kasperavičius Baltramiejus 113
 Kasperavičius Imbrasas 113
 Kasperavičius Jokūbas 113
 Kasperavičius Motiejus 113
 Kasperavičius Tumas 113
 Kasperavičius Urbonas 113
 Kasperovič 118
 Kastanauskas 233
 Kašėtienė Rasa 4, 860, 1435
 Kaškadovskis Jonas 139
 Kaškelenė (Balaišytė) Janina 1538
 Kaškevičiūtė Barbora 143
 Katauskaitė Onutė 1077
 Katauškaitė Lauryna 676
 Katauškaitė Lina 676
 Katauškaitė Vilija 676
 Katauškas Albertas 676
 Katelė Ambrasas 418
 Katelė Jackus 418
 Katelė Jonas 6, 7, 12, 15, 273, 276, 321, 371, 372, 400, 401, 405, 406, 416, 418–460, 462–471, 476–488, 495, 527, 531, 538–541, 552, 557, 563, 567, 576–582, 595, 597, 599, 602–607, 788, 928, 962, 963, 965, 974, 987, 993, 1018, 1027–1029, 1037, 1445, 1458–1460, 1462–1467, 1482, 1486, 1502, 1510, 1526, 1527, 1529, 1530, 1538, 1540, 1548
 Katelė Juozas 427, 447, 451, 478, 482–484, 1028, 1467, 1483, 1486, 1487, 1538
 Katelė Jurgis 418
 Katelė P. 418, 423
 Kateles 215, 233
 Katelienė Salomėja 418

- Katelis Kazimieras 418
 Kateliukai 230
 Kateliukas Juozas 229
 Katelyčia Bronislava 450
 Katelyčia Elžbieta 450
 Katelytė Elžbieta 483
 Katelytė Paulina 1482
 Katinėlienė Aliula 113
 Katinėlis Andrius 113
 Katinėlis Grigas 113
 Kaulakienė (Šaučiūnaitė) Apolonija 323, 342, 667, 743, 777, 1142, 1151, 1256
 Kaulakienė Joana 1258, 1268
 Kaulakis Kazys 743
 Kaulakis Laurynas 213
 Kaulinas Romas 1115
 Kauneckas Jonas 412, 606, 607
 Kauneckas Vytautas 1076
 Kauneckis J. 587
 Kaunietis Jonas 228
 Kaupas A. 1450, 1451
 Kaušakienė 487
 Kaušakys Jurgis 296
 Kaušakys Pranas 296
 Kaušakys Stasys 186, 495, 497, 498, 526, 531, 548, 948
 Kaušakys Stasys 296, 497, 498, 526
 Kaušiniėnė (Neniškytė) Ieva 1037, 1048, 1605
 Kaušiniėnė Ieva 8, 14, 861, 1027, 1598
 Kaušinis Dovydas 1048
 Kaušinis Jurgis 1048
 Kaušinis Saulius 1048
 Kaušinytė Gabrielė 1048
 Kaušinytė Ieva 1048
 Kaušpėdaitė Aldona 509, 511
 Kavaliauskaitė Barbora 699
 Kavaliauskaitė Elenutė 699
 Kavaliauskaitė Marijona 783
 Kavaliauskaitė Roma 522, 525
 Kavaliauskas Juozas 1070
 Kavaliauskas Simas 699
 Kavaliauskienė Lidija 4, 10, 16, 65, 863, 1598, 1605
 Kavolienė Alžbieta 114
 Kavolienė Polonija 114
 Kavolis Adomas 114
 Kavolis Blažiejus 114
 Kavolis Jonas 114
 Kavolis Petras 114
 Kavolis Steponas 114, 118, 131
 Kavolis Urbonas 114
 Kavoliukas 469
 Kavoliūnas Blažiejus 131
 Kavoliūnas Petras 131
 Kavoliūnas Pranas 1539
 Kazanavičius Vilius 1605
 Kazickai 786
 Kazickaitė Janina 779, 786, 1023, 1103
 Kazickaitė Kostė 786
 Kazickas Antanas 359, 786, 1092, 1099
 Kazickas Jonas Adomas 526, 779, 786
 Kazickienė Marijona 779
 Kazlauskai 816, 1350, 1356
 Kazlauskaitė Liuda 176
 Kazlauskaitė Ona 151
 Kazlauskaitė Regina 176
 Kazlauskaitė Stasė 334
 Kazlauskaitės 806
 Kazlauskas 306
 Kazlauskas Aloyzas 176
 Kazlauskas Antanas 171
 Kazlauskas Audrius 740
 Kazlauskas Česlovas 176
 Kazlauskas Jonas 140, 143, 507, 508, 526, 567, 569, 573, 575, 578, 1539
 Kazlauskas Juozas 176, 294
 Kazlauskas Kazys 171, 234
 Kazlauskas Leonas 740
 Kazlauskas Redis 740
 Kazlauskas Vincas 423, 519
 Kazlauskienė (Rudokaitė) Kaziūnė 1443
 Kazlauskienė (Šešelgytė) Irena 707
 Kazlauskienė Bronė 1379
 Kazlauskienė Emilija 171
 Kazlauskienė Karolina 334
 Kazlauskienė Ona 176
 Kazlauskienė Sofija 577
 Kazlauskienė Violeta 575, 578, 1539
 Kazlienė Loreta 371
 Kazulėnas A. 371
 Každailis Arvydas 1674
 Kažemėkaitė Barbora 139
 Kažemėkas Juozapas 142
 Kažemėkas Jurgis 139
 Kebelis 131
 Keidošius Petras 519, 520
 Keinys S. 1355
 Kelečius Dalius 737
 Kelečius Robertas 737
 Kelertova 416
 Keliuotis J. 1459, 1528
 Kemundris Petras 637
 Kepalaitė Domicėlė 1027, 1028
 Kepalaitė Limina 522, 1540
 Kepalaitė Loreta 575, 1540
 Kepalaitė Marijona 682, 730
 Kepalaitė Uršulė 1522
 Kepalaitė Veronika 730
 Kepalaitė Violeta 1540
 Kepalas 649
 Kepalas Algimantas 1540
 Kepalas Algis 577
 Kepalas Ignas 956
 Kepalas Jonas 941
 Kepalas Lionginas 558
 Kepalas Pranas 650, 662, 682, 729, 730
 Kepalas Rimantas 941
 Kepalas Rolandas 1540
 Kepalas Vytautas 941
 Kepalienė (Janušonytė) Genovaitė 941
 Kepalienė (Prascieniūtė) Liucija 566, 568, 569, 573–578, 582, 600, 601, 1539
 Kepalienė Elena 730
 Kepalienė Genovaitė 941
 Kepalienė Liudvika 425, 550, 551, 559, 565–570, 573, 575–577, 1458, 1539, 1540
 Kepalienius Liudvikas 575
 Kepenis Petras 368
 Keraitienė L. 597
 Kerbelytė Bronislava 1376, 1391, 1428
 Kęstutis (kunigaikštis) 1502
 Keturakis A. 487
 Kiaulakienė (Šiaučiūnaitė) Apolonija 744
 Kiaulakys Kazys 744
 Kiaulėnas P. 200
 Kiboras Juozas 165
 Kiela Ignas 1116, 1117, 1119, 1121
 Kiela Jonas 950
 Kiela Matas 168
 Kiela Mykolas 950
 Kieilienė 559, 560, 950
 Kietaitė Ramunė 719
 Kietaitė Valė 719
 Kietis 719
 Kietytė Barbora 141
 Kietytė Elena 141
 Kievauskaitė Barbora 138
 Kilienė Marijona 716
 Kiliūtė Agota 137
 Kimontas Adomas 297
 Kimontas Stasys 297
 Kimsaitė Barbora 137
 Kinderaitė Ona 717
 Kiplingas 877
 Kirdeikis Jonas 243
 Kirdulytė K. 527
 Kirelienė Hana 114
 Kirelis Grigalius 114
 Kirelis Grigas 132
 Kirelis Laurynas 114
 Kirelis Povilas 114, 132
 Kirilovaitė E. 589
 Kirilovaitė L. 522
 Kirilovas A. 589
 Kirkas 103
 Kirlys Jonas 1509
 Kirlytė 249
 Kirlytė S. 522
 Kirlytė Teresė 220
 Kirstukas 230
 Kirstukas Jonas 541, 555
 Kirstukas Kaziukas 229
 Kirstukas Kazys 323, 326
 Kirstukas Petras 335
 Kirstukas Pranas 326, 342
 Kirstukas Robertas 1321
 Kisielis Petras 242
 Kisielius Juozas 1101, 1102, 1191
 Kiškienė Marcelė 190, 804
 Kiškienė Paulina 801
 Kiškienė S. 595
 Kiškis Antanas 190, 433, 438, 785, 804
 Kiškis Jonas 190, 333, 335, 804
 Kiškis Juozas 1605
 Kiškis Motiejus 331
 Kiškis Stasys 801
 Kiškytė Janina 692
 Kiškytė Marcelė 804
 Kiškytė R. 522
 Kiškytė Silverija 542, 555
 Kišūnas 112, 118
 Kišūnas Janušas 112
 Kišūnas Motiejus 112
 Kišūniėnė Jadvyga 112
 Kiukienė Dalia 777
 Kiukys Aidas 685
 Kiukys Andrius 685

- Kiukys Justas 685
 Kivirpanienė Hana 115
 Kivirpanis Ligiš 115
 Kivirpanis Paliulis 115
 Kivirpanis Šimka 115
 Kivirpanis Tumas 115
 Kizalaitė Agnė 743
 Kizalas Jonas 743
 Kizalienė Alvyda 743
 Kizienė B. 74
 Kymantaitė-Čiurlionienė S. 532
 Kymantas Vaclovas 406
 Kytra Alfonsas 721
 Kytra Vytautas 721
 Kytrytė Jūlytė 721
 Klangauskas Audrius 688
 Klangauskas Valdas 688
 Klauseikis J. 1452
 Klebonas Jonas 127
 Klebonas Juozapas 127
 Klemka Vytautas 1541
 Klemkaitė (Gabdankienė) Kristina 1541
 Klemkienė (Mozūraitė) J. 870
 Kliaugas Algimantas 1605
 Kiaugienė (Kačinskaitė) L. 575, 577
 Kličenė Dasė 114
 Kličius Kasperas 114
 Kličius Mačys 114
 Kličius Stanis 114
 Kličius Steponas 114
 Kličius Tumkus 114
 Kligienė (Kubiliūtė) Danutė Anastazija 5, 11, 245–249, 251, 253
 Kligys Augustas 253
 Kligys Domas 253
 Kligys Rokas 253
 Kligys Romualdas 253
 Kligytė Aurelija 253
 Kligytė Izabelė 253
 Kligytė Kristina 253
 Kligytė Liucija 253
 Kligytė Raimunda 253
 Kligytė Romana 575
 Kligytė Virginija 253
 Klimaitė D. 522
 Klimas Julius 358
 Klimienė Ona 145
 Klimka 949
 Klimka Alfonsas 531, 1541, 1542
 Klimka Edmundas 956
 Klimka Ignas 553, 950–952, 956
 Klimka Izidasas 340
 Klimka Kazimieras 157, 531
 Klimka Libertas 6, 7, 12, 13, 413, 416, 531, 1598
 Klimka Petras 259, 1170, 1172, 1174, 1217
 Klimka Stasiukas 956
 Klimka Vytautas 225, 956
 Klimkaitė Bronė 956
 Klimkaitė Regina 956
 Klimkienė Ona 504, 507, 532
 Klimkos 951
 Klišienė (Bitinaitė) Stasė 955
 Klišionienė Birutė 916
 Klišionienė Valė 905, 916
 Klišionis Kęstutis 905, 908, 916, 917
 Klišionis Kostas 830
 Klišionytė Birutė 840
 Kliučinskas Kazimieras 1037, 1063
 Kliučinskienė 1063
 Kliučius Jonas 1677
 Klynėlienė Hana 115
 Klynėlis Lukošius 115
 Klynėlis Martynas 115
 Klynėlis Stanis 115
 Klynėlis Tumka 115
 Klova B. 1548
 Knabikas Pranas Aloyzas 4, 860
 Knyva V. 74
 Koch W. 66
 Kocielo Joan 276
 Komaras Teofilis 152
 Komarovska Vanda Juzefa 1004
 Komarovskiai 963
 Komarovskis 962, 987
 Koncevičienė (Stočkutė) O. 277
 Koncevičius 963
 Kondroškaitė Kristina 509, 511, 517, 526
 Konstantinovičius Žaba Simonas 105
 Kopalinskis Mykolas 137, 139
 Korenka Jonas 849
 Korenkienė Ramunė 849
 Kornevas 238
 Kornilova (Bitinaitė) Bronislava 7, 13, 16, 861, 924, 933, 966, 1529, 1598
 Korolis Rimantas 602
 Korsakaitė L. 593
 Kosakauskai 963
 Kosakovskis Jonas 398
 Kosakovskis Jonas Nepomukas 398
 Kosakovskytė Teresė 123
 Koscialkauskas Konstantas 978
 Koscialkovskiai 399
 Koscialkovskis Eugenijus 148
 Kosienė Otilija 1325
 Kosteničius Petras 328
 Kosteničius Piotras 311
 Kotliarevskis I. 1537
 Kovalenkoviėnė M. 102
 Kozlovska Jozefa 137
 Krainovskis Tomas 138, 142, 143, 397, 404
 Kraptavičius Jonas 137
 Kraptavičiūtė Kotryna 137
 Kraptavičiūtė Rozalija 137
 Krasauskai 1020
 Krasauskaitė Genovaitė 1020, 1021
 Krasauskaitė Ona 138
 Krasauskas Romas 1020
 Krasauskas Simonas 138
 Krasauskas Vladas 360
 Krasnickaitė 877, 878
 Krasovskis Kristupas 104, 106
 Kraujutienė Kotryna 145
 Kraujutis Andrius 137
 Kraujutis Jokūbas 129
 Kraujutis Stanislovas 129
 Kraujutytė Barbora 137
 Kraujutytė Elžbieta 129
 Kregždienė Gertrūda 511
 Kreinis 452
 Kreiza Adomas 804
 Kreiza Antanas 952
 Kreiza B. 807
 Kreiza Jonas 840, 874
 Kreiza Kazimieras 576
 Kreiza Kazys 289, 952
 Kreiza Mataušas 294, 333
 Kreiza P. 208
 Kreiza Pranas 336, 952
 Kreiza Pranciškus 840
 Kreiza V. 296
 Kreiza Vincas 840
 Kreiza Vladas 332
 Kreizaitė B. 806
 Kreizaitė Gražina 268
 Kreizaitė Orianta 840
 Kreizaitė Rita 840
 Kreizaitė Vita 840
 Kreizienė (Bitinaitė) A. 170
 Kreizienė (Neniškytė) Vladislava 832
 Kreizienė (Vaičiūnytė) Genovaitė 342, 539, 576, 577, 603, 867, 1151, 1191
 Kreizienė Angelė 866
 Kreizienė Janina 268, 577
 Kreizienė Ona 952
 Kreizienė Veronika 952
 Kreizytė Elena 952
 Kreizytė Emilija 952
 Kreizytė Ieva 866
 Kreizytė Laura 866
 Kreizytė Regina 866
 Kreizytė Renata 866, 867
 Krekštelis Baliulis 131
 Krekštelis Janiukas 131
 Kremenskas Vladas 412, 473, 578, 581, 603, 721, 803, 916, 918
 Krevnevičius Adomas 1049
 Krevnevičius Bernardas 1049
 Krevnevičius Kazimieras 1049
 Kriaučionis 738
 Kriaučiuonai 131
 Kriaučiuonas Andrius 115
 Kriaučiuonas Jonas 114
 Kriaučiuonas Juozapas 115
 Kriaučiuonas Matulis 114
 Kriaučiuonas Petras 113
 Kriaučiuonas Stanis 113
 Kriaučiuonas Tumas 114
 Kriaučiuonas V. 638, 646, 653
 Kriaučiuonienė Černa 113
 Kriaučiuonienė Hana 114
 Kriaučiuonienė Katryna 115
 Kriškėčiūnas Povilas 4, 9, 15, 860, 862, 1361, 1362, 1370, 1383, 1391, 1396, 1397, 1406, 1420, 1423, 1428, 1430, 1433, 1435, 1596, 1598, 1680
 Krikunovas Petras 367
 Krilavičienė (Bitinaitė) Birutė 927
 Krisiukaitė Darata 141
 Krisiukaitė Ieva 141
 Krisiukaitė Ona 141
 Krisiukaitė R. 522
 Krisiukas A. 548
 Krisiukas Feliksas 165
 Krisiukas Jonas 138
 Krisiukas Jurgis 142, 143
 Krisiukas Matas 165
 Krisiukas Mykolas 142
 Krisiukas Pranas 536
 Krisiukas Steponas 138
 Krisiukienė (Bitinaitė) Genovaitė 342, 1143, 1151, 1256
 Krisiukienė Darata 138
 Krisiūnas Krištopas 133

- Kristukienė Danutė 577
 Krištopaitė D. 1370
 Kriukeliai 1522
 Kriukelienė 217
 Kriukelienė Uršulė 189, 1522, 1523
 Kriukelis Antanas 1522, 1523
 Kriukelis Benediktas 1522, 1523
 Kriukelis Jonas 9, 16, 189, 863, 1522, 1523, 1542
 Kriukelis Kazys 1166, 1522, 1523
 Kriukelis Kostas 199
 Kriukelis Pranas 77, 1522, 1523
 Kriukelis Tomas 189, 1522, 1523
 Kriukelytė Onutė 1522
 Kriukelytė Teresė 1522
 Kriukienė (Kairaitė) Stefanija 1256
 Krivcovna Marina 116
 Krivcovna Olechnovna Hana 112
 Krivecai 105
 Krivickaitė Liudmila 572
 Krivickaitė Zosija 294
 Krivičiai 123, 1027
 Krivičius 381
 Krivičius Alekna Fiodorovičius 101, 104, 105, 107, 108, 110, 147, 157
 Krivičius Levas 105
 Krivičius Olechnovičius Onikiejus 105, 112
 Krivičiūtė Hana 105, 106
 Krivičiūtė Marina 105, 106
 Krivičiūtės 104
 Kromeris Juozas 284, 300
 Krošinskis Timotiejus 104, 110
 Krova Ladzija 915
 Krovienė (Zizaitė) Birutė 915
 Kručai 723
 Kručaitė Eugenija 722
 Kručaitė Jolita 722
 Kručaitė Loreta 722
 Kručas Giedrius 722
 Kručas Juozas 722, 777
 Kručas Osvaldas 722
 Kručas Ričardas 722
 Kručas Saulius 722
 Kručas Vaidas 722
 Kručienė (Rudokaitė) Irena 723, 777
 Kručys Juozas 723
 Kručytė Eugenija 722
 Kručytė Jolita 722
 Kručytė Loreta 722
 Kruopas J. 1348, 1354
 Krupavičius Mykolas 1475
 Kručaitė R. 1443
 Kšivickis Alekna 90
 Kšivickis Liudvikas (Krzywicki L.) 77, 82, 88
 Kubiliai 208, 245, 246, 268, 782, 933, 936, 1157, 1356
 Kubilienė (Buckutė) Emilija 936, 955, 970, 971, 1204
 Kubilienė (Rudokaitė) Stefanija 182, 492, 1443
 Kubilienė (Stumbrytė) Janina 781, 794
 Kubilienė (Tumonytė) Elena 585
 Kubilienė Anastazija 187, 245, 246, 247
 Kubilienė Danutė 220
 Kubilienė Domicelė 782
 Kubilienė Elena 779, 1183, 1191, 1273, 1279
 Kubilienė Emilija 195
 Kubilienė Irena 7, 13, 598–601, 1198, 1201–1204, 1598
 Kubilienė Janina 517, 519, 523, 1023
 Kubilienė Karolina 526, 1273, 1279
 Kubilienė Marijona 450, 479, 480, 779, 783, 934, 1464, 1543
 Kubilienė Ona 779
 Kubilienė Stefanija 936, 1209, 1273, 1279
 Kubilienė Veronika 779, 1209
 Kubilienė Karolina 779
 Kubilis Adomas 126
 Kubilis Jokūbas 126
 Kubilis Juozapas 126
 Kubilis Jurgis 126
 Kubilis Kazimieras 126
 Kubilis Mateušas 126
 Kubilis Mykolas 126
 Kubilis Petras 126
 Kubilis Simonas 126
 Kubilis Steponas 126
 Kubilis Tomas 126
 Kubilius 246, 262, 347, 447, 487, 925, 926, 949, 1162
 Kubilius A. 976
 Kubilius Aleksas 481
 Kubilius Andrius 1677
 Kubilius Antanas 200–202, 245, 294, 333, 336, 346, 490, 553, 554, 557, 781, 782, 927, 934–937, 944, 952, 955, 974, 1153–1156, 1163–1165, 1167, 1169, 1172, 1173
 Kubilius Audrius 782
 Kubilius Augustas 957
 Kubilius Augustinas 547, 551
 Kubilius Balys 361, 779, 782, 794
 Kubilius Bonifacas 934
 Kubilius Bronius 268, 952, 955
 Kubilius Dominykas 782
 Kubilius Edmundas 7, 14, 268, 601, 861, 955, 970–972, 1198, 1201, 1203, 1598
 Kubilius Ignas 782
 Kubilius Irmantas 782
 Kubilius J. 346, 478, 519, 552, 936, 938
 Kubilius Jonas 195, 350, 478, 480, 488, 546, 547, 553, 554, 779, 783, 925, 926, 934, 936, 944, 955, 957, 1465, 1468
 Kubilius Juozapas 925
 Kubilius Juozas 9, 15, 200, 247, 346, 355, 359, 426, 432, 450, 471, 478, 479, 488, 554, 863, 934, 936, 956, 970, 971, 1036, 1212, 1464–1468, 1542, 1543
 Kubilius Kazys 210, 779, 974
 Kubilius Mataušas 925, 926, 933, 934
 Kubilius Petras 779, 782, 955, 972
 Kubilius Povilas 779, 782, 792
 Kubilius Pranas 779, 782
 Kubilius Romas 779, 782
 Kubilius Stasys 523, 779
 Kubilius Valentinas 957
 Kubilius Vytautas 1677
 Kubilius Vladas 359, 514, 778, 779, 781, 782, 794, 1256
 Kubiliūtė Aldona 195, 779, 936, 957
 Kubiliūtė Anelė 956
 Kubiliūtė Birutė 194, 195, 200, 936
 Kubiliūtė Bronė 779, 786, 936, 945, 957
 Kubiliūtė Danutė 505, 507
 Kubiliūtė Donata 245, 247, 248, 249
 Kubiliūtė Edita 599, 600, 602
 Kubiliūtė Elvyra 934, 945
 Kubiliūtė Emilija 200, 779, 781, 782, 935, 956
 Kubiliūtė Genė 779, 782
 Kubiliūtė Jadvyga 779
 Kubiliūtė Janina 779
 Kubiliūtė Julė 779
 Kubiliūtė Jūra 945
 Kubiliūtė L. 520, 521
 Kubiliūtė Laimutė 194, 195, 479, 936, 937, 1464
 Kubiliūtė Marcelė 450, 471, 936, 1468, 1542, 1543
 Kubiliūtė Marė 1209
 Kubiliūtė Marija 194, 195, 936, 944
 Kubiliūtė Marijona 139, 359, 957
 Kubiliūtė Ona 779
 Kubiliūtė Paulina 937
 Kubiliūtė Uršulė 738
 Kubiliūtė Valė 957
 Kubiliūtė Valerija 5, 12, 245, 247, 254
 Kubiliūtė Vida 957
 Kubiliūtė Vincė 937
 Kubiliūtė Zita 200
 Kubiliūtė Zosė 779
 Kubilytė Bronė 936
 Kubilytė Elvyra 936
 Kubilytė Irena Emilija 936
 Kubilytė Marcelė 1361, 1401
 Kubilytė Ona 126
 Kubilytė Teresė 126
 Kuciukaitė Elžbieta 150
 Kučevskaitė Elžbieta 146
 Kučinskaitė Aldona 1453
 Kučinskaitė Alma 505, 507, 991, 1453
 Kučinskaitė Birutė 179, 991, 1453
 Kučinskaitė Margarita 991
 Kučinskaitė Rima 507
 Kučinskaitė Rita 1453, 1455
 Kučinskaitė Šileikienė A. 1453
 Kučinskis Antanas 991, 1453–1455
 Kučinskienė Anelė 524
 Kučinskienė Julija 1454, 1455
 Kučinskienė Valė 589, 590, 592–594
 Kudarauskas Cezaris 943
 Kudarauskienė (Kukuškienė, Grumbinaitė) Bronė 931, 943
 Kudirka 1507
 Kudirka J. 1512
 Kudirka Vincas 1507, 1515, 1520
 Kukuraitienė (Bieliūnaitė) Liucija 1435, 1486
 Kukuška Edmundas 943
 Kukuška Germanas 185, 942
 Kukuškienė Bronė 942, 943
 Kulakauskas Juozas 991
 Kulakauskas Saulius 991

Kulbienė 133
 Kulbis Jokūbas 133
 Kulbis Jurgis 133
 Kulbis Mykolas 133
 Kulbys Augustas 951
 Kuliešius V. 1114, 1115
 Kulikauskas P. 77, 83
 Kulyk K. 1073
 Kulpis Augustas 342
 Kulvinska Kotryna 141
 Kumštienė (Čypaitė) Bronislava 198, 210, 794, 1183, 1313, 1335, 1341
 Kumštis Vilhelmas 792
 Kumštis Virginijus 792
 Kumštys Vilius 1313
 Kumšytė Janina 792
 Kumšytė Regina 792
 Kunka Adomas 137
 Kuskas Rimvydas 5, 11, 19–21, 1589
 Kuolai 282
 Kuolas Kazys 185, 305
 Kupetaitė Teresė 444
 Kupetaitė Veronika 140
 Kupetienė Elžbieta 140
 Kupetienė Ieva 150
 Kupetienė Katryna 113
 Kupetienė Masa 112
 Kupetienė Nastasija 112
 Kupetienė Ona 138
 Kupetis 118
 Kupetis Adomas 113
 Kupetis Ambroziejus 112
 Kupetis Baltuška 112
 Kupetis Janelis 112
 Kupetis Jonas 113, 151
 Kupetis Juozapas 151
 Kupetis Kasperas 113
 Kupetis Mykolas 150
 Kupetis Motiejus 140
 Kupetis Pranciškus 151
 Kupetis Romanas 112
 Kupetis Staniulis 113
 Kupetis Tadeušas 140, 150
 Kupetis Tumas 113
 Kupetis Urbonas 113
 Kupėtytė 455
 Kupėtytė Elžbieta 160
 Kupėtytė Ona 1196
 Kupėtytė Teresė 150, 422, 539, 1196
 Kupėtytė Viktorija 151
 Kuprevičius V. 1056
 Kuprienė Vanda 1038, 1605
 Kuprinskas Bronius 507
 Kupscis Vincentas 137
 Kupstas Adomas 1037
 Kurauskienė Ona 939
 Kurczewski J. 397
 Kurklietienė Regina 597
 Kurklietienė Zita 575, 576
 Kurlinskai 973
 Kurlinskaitė Genutė 958
 Kurlinskaitė Ona 138
 Kurlinskas 958, 962
 Kurlinskas Antanas 209, 958
 Kurlinskas Bonifacas 187
 Kurlinskas Jonas 346, 546
 Kurlinskas Kazimieras 137
 Kurlinskas Ričardas 209
 Kurlinskas Stanislovas 138

Kurlinskienė Genė 208
 Kurlinskis Juozapas 129, 140
 Kurlinskis Jurgis 140
 Kurlinskis Kazimieras 129, 140, 141
 Kurlinskis Stanislovas 129
 Kurlinskis Steponas 129
 Kurlinskis Tomas 129
 Kurlinskytė Magdalena 129
 Kurlinskytė Margarita 141
 Kurlinskytė Ona 145
 Kurlmis Jonas 143
 Kurpienė (Baublytė) Valė 911
 Kurpys Juozas 368
 Kuseckaitė Elžbieta 139
 Kuseckas Stanislovas 139
 Kušeliauskas Serafinas 421
 Kušleika 242
 Kutka P. 286
 Kutkevičienė Stasė 667
 Kutkevičius Henrikas 363
 Kutkevičiūtė Daiva 770
 Kuzavienė-Buckuvienė Emilė 900, 901
 Kuzaviniene Kotryna 154
 Kuzaviniene E. 1370
 Kuzavinis 154
 Kuzavinis Adolfas 900
 Kuzavinis Baltramiejus 154
 Kuzavinis Ignotas 154
 Kuzavinis Petras 154, 900
 Kuzavinytė Ona 154
 Kuznecovas Vasilijus 860
 Kvedarytė Juozapota 636
 Kviatkovskas Pranas 294
 Kvietkauskaitė Aistė 756
 Kvietkauskas Virgilijus 756
 Kvietkauskienė Daiva 756
 Kviklys B. 104, 90, 98, 123, 275, 382, 396, 477

L

Labakojis E. 523
 Labanauskienė Liuda 507, 509, 511, 517, 526
 Labeikis 949
 Labeikis Mikalojus 608
 Labokas V. 1551
 Labuckaitė J. 1325
 Ladyga Alvydas 4, 860
 Ladukas 441
 Lakavičius Aleksas 298
 Lakavičius Mykolas (Mikas) 298
 Lalis A. 1450
 Lampickas Saulius 1536
 Landsbergis-Žemkalnis V. 1104, 1110
 Langas G. 1061
 Lapaitė Akvilė 692
 Lapaitė Ona 692
 Lapaitė Stasė 691
 Lapas Vladas 633
 Lapė Antanas 633, 634
 Lapė Jonas 688, 691, 702, 708, 711
 Lapė Kazimieras 691, 692
 Lapė Kazys 640, 665
 Lapė Stasys 638, 687, 692, 693, 711, 728
 Lapeliai 950
 Lapelis 950, 962
 Lapelis Jonas 340
 Lapelytė 950
 Lapelytė D. 526
 Lapienė (Matiukaitė) Liuda 691, 1221, 1443
 Lapienė Ona 692
 Lapinas Jurgis 441
 Lapinskienė Ona 1217
 Lapytė Akvilė 728
 Lapytė Konstancija 711
 Lapytė Stasė 665, 670
 Lapkovska Teodora 138
 Laplace P. 460
 Lasinskaitė R. 522
 Lasinskas Albertas 522
 Lasinskienė Zita 526, 589, 593
 Laska Aleksandras 139
 Laska Dominykas 139
 Lašaitė Danutė 180
 Lašas Kazys 180
 Lašas Pranas 180
 Lašas Tomas 180
 Lašas Vladas 1037
 Lašienė Teresė 180
 Lašiniene (Giriūnaitė) Liucija 828, 829
 Lašinys Venantas 828
 Lašinytė Tolvina 828
 Laškovas Jevlampijus 211605
 Laškovskis Jonas 135,
 Laškovskis Mykolas 106
 Latvėnas 925
 Latvėnas Aleksandras 1183
 Latvėnas Alfonsas 507, 509
 Latvėnas Antanas 330
 Laučiškytė Stasė 8, 14, 862, 1184, 1598
 Laukis J. 1450, 1451
 Laurinaitis V. 419
 Laurinonis 706
 Laužadis 947
 Laužikaitė 221
 Lavinskienė Veronika 1221
 Lavrovas A. S. 23, 27
 Lazauskaitė Domicėlė 142
 Lazauskaitė Marijona 139, 145
 Lazauskas Andrius 142
 Lazauskas Bernardas 139
 Lazauskas Martynas 143
 Lazdauskaitė Ž. 74
 Lazdynų Pelėda 575, 1365, 1507
 Lazovska Marijona 140
 Lazovskis Andrius 140
 Lebedeva Renata 1362
 Legai 953
 Legaitė Agota 137, 138
 Legaitė Ieva 130
 Legaitė Kotryna 137
 Legaitė Ona 129, 130
 Legas 262
 Legas Antanas 130, 956
 Legas Baniukas 953
 Legas Jonas 130, 137, 165, 448, 557
 Legas Juozas 958
 Legas Mateušas 130
 Legas Mikalojus 130
 Legas Mykolas 129
 Legas Stanislovas 129, 130, 141
 Legas Tadas 165
 Legienė (Gudonytė) Emilija 956
 Legienė (Sesickaitė) Nida 937

- Legienė Margarita 138, 595
 Legienė Valė 599
 Leikauskienė Aušra 943
 Leikuvienė V. 595
 Leimontaitė A. 519
 Leipus Arūnas 721
 Leiputė Radvilė 721
 Leiputė Rūta 721
 Leišienė Eleonora 170, 221
 Leišis Jonas 202, 212
 Leišis Vitalijus 221
 Leišytė Veronika 170, 221
 Lekandrai 915
 Lekavičius A. 66, 74
 Lelis P. 1104
 Lemusas Augustinas 1081
 Leninas 927, 1448
 Lenkšus Albinas 649, 652
 Lenkšutė Eleonora 511, 517, 526, 530, 560, 587, 590, 592, 649, 652
 Leonavičius V. 1394, 1398, 1405, 1412, 1419, 1424, 1427–1429
 Leonavičiūtė I. 523
 Leonickas V. 306
 Leonickienė (Jurėnaitė) Marijona 342, 587, 1147, 1150, 1151
 Leonytė Marijona 707
 Leontovič F. I. 102, 103
 Lepšienė Gendrutė 113
 Lepšis Endrius 113, 118
 Lepšis Grigas 113
 Lepšis Jonas 113
 Lermontovas 1495
 Leskauskaitė A. 1312, 1349, 1355
 Lesmanavičiai 953
 Lesmanavičius Antanas 213, 972
 Lesmanavičius Juozas 970
 Lesmanavičius Vincas 213, 972
 Leščetas Fryderikas Jonas 138
 Levanavičius J. 552
 Levanavičius Steponas 320
 Levandavičienė 246
 Levandavičius 347
 Levandavičius Kazys 181
 Levandavičius M. 407, 472
 Levandavičius Steponas 194, 547, 957
 Levandavičius Vytautas 181, 351, 507–509, 511, 526, 557
 Levandavičiūtė O. 558, 561
 Levandravičius Steponas 329, 333
 Levonienė Anelė 1273, 1279
 Levaškevičienė (Bitinaitė) Riva 931
 Levaškevičienė Liudvika 548
 Levaškevičienė Vincė 201
 Levaškevičius Algis 200
 Levaškevičius Petras 200, 201, 202
 Levaškevičius Povilas 200
 Levinas J. 948
 Levonai 814, 830, 865
 Levonaitė Agnietė 139
 Levonaitė Anelė 865
 Levonaitė Darata 137
 Levonaitė Genovaitė 832
 Levonaitė Ieva 140
 Levonaitė Janina 832
 Levonaitė Karolina 830
 Levonaitė Marijona 141
 Levonaitė Morta 140
 Levonaitė Ona 139
 Levonaitė Rozalija 140
 Levonas Jonas 145
 Levonas Juozas 865
 Levonas Pranas 830
 Levonas Silvestras Adomas 142
 Levonas Tomas 139, 142
 Levonas Vladas 830, 831, 832
 Levonavičius Jonas 138
 Levonavičius Juozapas 138
 Levonienė Anelė 830, 832
 Levonienė Barbora 144
 Liarva Jonas 114
 Liarvienė Hana 114
 Liaugoda Nojus 1073
 Liaugodaitė Gabrielė 1073
 Liaugodiėnė Viltė 1073
 Lichodziejewska T. 438
 Liepinytė Emilija 1351, 1357
 Lijeiveliėnė Lucė 115
 Lijeivelis Simukas 115
 Lijeivelis Stanislovas 115
 Likas Petras 294
 Liknevičiai 690, 691
 Liknevičienė Anelė 690
 Liknevičius 765
 Liknevičius Jonas 690, 691
 Liknevičiūtė Janina 690
 Liknevičiūtė Stasė 665, 690
 Limbienė (Kubiliūtė) Elvyra 936
 Linartas Petras 656, 657, 658
 Lindgren A. 593
 Lingevičiai 953
 Lingevičienė Anelė 956
 Lingevičius 202
 Lingevičius Jonas 170
 Lingevičius Simonas 143
 Lingevičius Vladas 202, 956, 972
 Lingevičiūtė Eleonora 956
 Linkauskas Antanas 139
 Linkevičius Gintautas 827
 Linkevičius Jonas 1674
 Linkevičius Vladas 213
 Linkevičiūtė Eglė 827
 Linkevičiūtė Indrė 827
 Linkevičiūtė Janina 691
 Linkevičiūtė Stasė 691
 Linkovska Magdalena 139
 Liovė A. 458, 466
 Lipeikaitė V. 289, 290
 Lipienė Anelė 938
 Lipovskis Petras 111
 Lisieckis Mykolas 147
 Liškauskaitė Eglė 752
 Liškauskaitė Raimonda 752
 Liškauskaitė Vaida 752
 Liškauskas Darius 752
 Liškauskas Modestas 752
 Liškauskas Svajūnas 752
 Liškauskas Vincas 752
 Liškauskienė Birutė 752
 Litas Povilas 1104, 1117, 1130, 1134
 Litvinas Jonas 120
 Litvinovas 147
 Liugailienė Ona 4, 860
 Liukevičiūtė Adelė 555
 Liutkus Pranas 333
 Livenas Reinholdas Eberhardtas 121, 132, 1351, 1357
 Livonta A. 1049
 Lyvens Karolis 1048
 Lyvens Oliveris 1048
 Locaitienė (Neniškytė) Vitalija 1073
 Ločerytė Dana 1393, 1394, 1403, 1404, 1417, 1419, 1425, 1429, 1433
 Lopatienė Veronika 590, 592
 Lukoševičius Steponas 143
 Lukoševičiūtė Juzefa 138
 Lukoševičiūtė Ona 507
 Lukošūnaitė B. 523
 Lukošūnaitė Cecilija 127
 Lukošūnaitė Elžbieta 127
 Lukošūnaitė Kotryna 127
 Lukošūnaitė Marijona 127
 Lukošūnas Boleslovas 577
 Lukošūnas Jurgis 127
 Lukošūnas Kazimieras 127
 Lukošūnas Martynas 127
 Lukošūnienė (Mažeikytė) Loreta 575
 Lukošūnienė Elena 566–570, 573–576, 578, 579–581, 1539, 1540
 Lukšas Leonas 411, 412, 473
 Lukšienė Kazė 342
 Lukšys Albertas 355, 360
 Lukšys Kazys 314, 315
 Lukšys Petras 342, 355, 363, 1215
 Lukšys Povilas 360
 Lukštaraupis Jonas 544, 545, 556
 Lundzikauskas Juozas 633
 Lungienė Nida 848
 Lungys Antanas 1605
 Luomonas Petras 1457

M

- M. Sonata 1268
 Maceikienė Salomėja 248
 Maciekutė Marijona 137
 Macijauskaitė Marijona 138
 Macijauskas 770
 Macijauskas A. 709, 766
 Macijauskas V. 519
 Macijauskienė (Jurėnaitė) Joana 584, 587
 Macijauskienė Janina 979
 Macijauskis 1467
 Maciukaitė I. 86, 87
 Maciūnas Mykolas 608
 Maciūnas Stasys 608
 Maciūnas Steponas 139
 Mack M. 1126
 Mackevičienė Irena 586, 589, 590, 592–594, 1215
 Mackevičienė Onutė 371, 777
 Mackevičius 121
 Mackevičius A. 522
 Mackevičius Adomas 127
 Mackevičius Antanas 147
 Mackevičius Jonas 127
 Mackevičius Vytas 307
 Mackevičiūtė J. 522
 Mackonis Rapolas 1475
 Mackus 902
 Mačiekienė (Janonytė) Akvilė 342
 Mačiekus Pranas 1012
 Mačiekus Stasys 324
 Mačiekus Venantas 4, 5, 8–11, 14, 16, 229, 862–864, 1152, 1312, 1531, 1598, 1605, 1606, 1674, 1680
 Mačiekus Vytautas 335
 Mačiekus Vladas 336
 Mačiukas Marinas 635

- Mačiuliai 695, 745
 Mačiulienė (Gūraitė) Julijona 636, 693
 Mačiulienė (Gurnikaitė) Barbora 638
 Mačiulienė (Preidytė) Ona 693
 Mačiulienė Birutė 737
 Mačiulienė Domicelė 637, 699
 Mačiulienė Marijona 660, 662, 698, 700
 Mačiulienė Ona 668, 694
 Mačiulienė V. 482, 487
 Mačiulionis 338
 Mačiulis 473, 649, 744, 763, 948, 1040, 1168
 Mačiulis Adomas 638
 Mačiulis Antanas 325, 335, 636, 640, 646, 663, 693–695, 697, 702, 704, 711
 Mačiulis Bronislovas 650, 667, 672, 698, 699, 721, 737, 979
 Mačiulis Gintaras 699
 Mačiulis J. 522
 Mačiulis Jonas 325, 693
 Mačiulis Juozas 173, 633, 655, 656, 673, 698, 738, 739, 757, 766, 1191, 1210, 1221, 1405, 1412
 Mačiulis Jurgis 633
 Mačiulis Kazys 633
 Mačiulis Laurynas 633
 Mačiulis Martynas 638
 Mačiulis Mykolas 633
 Mačiulis P.-Antanas 659
 Mačiulis Petras 1542, 1543
 Mačiulis Pranas 633, 640, 648, 686, 688, 693, 695, 697, 704
 Mačiulis R. 530
 Mačiulis Rimvydas 696
 Mačiulis Rokas 699
 Mačiulis Stanislovas 1542, 1543
 Mačiulis Steponas 143
 Mačiulis Vikentijus 637
 Mačiulis Vincentas 635, 640, 698, 699, 731
 Mačiulis Vytautas 649, 697
 Mačiulis-Maironis J. 372
 Mačiulytė 790
 Mačiulytė Aldona 697
 Mačiulytė Augustė 699
 Mačiulytė Daiva 696
 Mačiulytė Danguolė 693, 695
 Mačiulytė Emilija 693
 Mačiulytė Marijona 638
 Mačiulytė Milda 672, 698–700, 979
 Mačiulytė Ona 638
 Mačiulytė Paulina 699
 Mačiulytė Regina 670, 698, 700
 Mačiulytė Stasė 695, 696
 Mačiulytė Veronika 638
 Mačiulytė Viktorija 699
 Mačiūnas Jonas 114
 Mačiūnas Kasperas 114
 Mačiūnas Matulis 114
 Mačiūnas Valiulis 114
 Mačiūnienė Kachna 114
 Magyla Algimantas 1546
 Maigys Mikalojus 131
 Mainelis 887
 Maineva Adomas 114
 Maineva Jonas 114
 Mainevai 131
 Maironis 4, 401, 428, 453, 456, 860, 471, 486, 885, 1029, 1056, 1063, 1064, 1507, 1530
 Majauskienė 833
 Majeikienė Marijona 139
 Majejskis 540
 Makarova 816
 Makauskas 783
 Makauskas Ignatas 636
 Makauskienė (Beregytė) Emilija 783
 Maknys V. 425, 476, 477, 478, 483, 486
 Makuška K. 94, 95
 Makuškaitė 447
 Makutėnas 1103
 Makutėnas Juozas 323, 516
 Makutėnas P. 346
 Malachovas 991
 Malalytė 667, 715
 Malciai 283
 Malcienė (Taliūtė) Bronė 563
 Malcienė Bronė 563, 569, 575, 577
 Malciūtė Agota 928
 Maldkevičiūtė Margarita 139
 Malinauskaitė Marija 991
 Malininas A. 458
 Malinovskis Juozapas 137
 Malinovskis Mateušas 137, 140
 Mališauskienė (Meilutytė) Gražina 9, 15, 862, 1365, 1598
 Mališevskienė Motiejienė 109
 Mališka Jonas 555
 Malkevičius Stasys 1544
 Manauskaitė Domicelė 142
 Marcijonai 788, 789, 924, 938, 939, 1157
 Marcijonaitė Adelė 790
 Marcijonaitė Aldona 939
 Marcijonaitė Anelė 787, 788, 939, 940, 958
 Marcijonaitė Audronė 599
 Marcijonaitė Aurelija 791
 Marcijonaitė Barbora 140, 142
 Marcijonaitė Birutė 939
 Marcijonaitė Danutė 268
 Marcijonaitė Elžbieta 127
 Marcijonaitė Emilija 958
 Marcijonaitė Gailė 1199
 Marcijonaitė Genutė 790
 Marcijonaitė Jadvyga 778, 780, 788, 789
 Marcijonaitė Janytė 790
 Marcijonaitė Kotryna 128
 Marcijonaitė Kristina 128, 137
 Marcijonaitė M. 408
 Marcijonaitė Margarita 140
 Marcijonaitė Marijona 127, 144, 213
 Marcijonaitė Norberta 784
 Marcijonaitė Ona 127, 939
 Marcijonaitė Regina 934, 945
 Marcijonaitė Rozalija 139
 Marcijonaitė Rūta 791
 Marcijonaitė Stasė 784
 Marcijonaitė Stefanija 790
 Marcijonaitės 973
 Marcijonas A. 552
 Marcijonas Aleksas 938, 939, 940, 946
 Marcijonas Antanas 193, 522, 523, 525, 788, 790, 791, 938, 939, 944, 1544, 1545
 Marcijonas Baltramiejus 128
 Marcijonas Benediktas 925, 926, 938, 939
 Marcijonas Bronius 268
 Marcijonas Jokūbas 139
 Marcijonas Jonas 127, 788, 790
 Marcijonas Juozapas 128
 Marcijonas Jurgis 128, 788
 Marcijonas Laurynas 128
 Marcijonas Lionginas 778, 780, 788, 789
 Marcijonas Marius 791
 Marcijonas Matas 478, 480, 482, 485
 Marcijonas Mateušas 139
 Marcijonas Motiejus 128
 Marcijonas Petras 6, 7, 12, 13, 355, 510, 511, 522, 778–780, 790, 791, 925, 926, 938, 939, 970, 966, 1545, 1598
 Marcijonas Povilas 187, 811, 813
 Marcijonas Pranas 778, 788–790, 794
 Marcijonas Ramūnas 791
 Marcijonas Rimantas 778
 Marcijonas Simonas 127
 Marcijonas Tomas 791
 Marcijonas Vytautas 268
 Marcijonas Vladas 938
 Marcijonienė (Kaušakytė) Elena 1410, 1424
 Marcijonienė (Vaitoškaitė) Elvyra 525, 1545
 Marcijonienė Albina 945
 Marcijonienė Antanina 939
 Marcijonienė Bronė 813
 Marcijonienė Elena 137
 Marcijonienė Juzė 939, 945, 946
 Marcijonienė Marcelė 790
 Marcijonienė Marijona 778, 789–791
 Marcijonienė Ona 140
 Marcinkevičienė Ieva 140
 Marcinkevičienė D. 1238
 Marcinkevičius 548, 648, 704, 716
 Marcinkevičius Justinas 593, 794, 849, 1489
 Marcinkevičius Mykolas 140, 141, 257
 Marcinkevičius Simonas 141
 Marcinkevičiūtė Viktorija 140
 Marčiauskienė (Čypaitė) Genovaitė 1545
 Marganavičius Gintautas 371
 Marganavičius Lukas 371
 Marikonis Marcijonas 123
 Markevičienė (Predkytė) Marė 1443
 Markevičienė Akvilė 1217
 Markevičienė Karolina 148
 Markevičienė M. 796
 Markevičienė Marė 1153, 1159, 1170, 1210, 1221
 Markevičienė Margarita 142
 Markevičienė Žaneta 1302, 1312, 1349
 Markevičius Liudvikas 176
 Markevičius Marius 751
 Markevičius Mateušas 143

- Markevičius Petras 336
 Markevičius Pranas 1153, 1159, 1170
 Markevičius Vitas 256
 Markevičius Vytautas 751
 Markevičiūtė Marijona 142
 Markevičiūtė Ona 140
 Markevičiūtė Vita 751, 806
 Markulys Mykolas 966
 Marmokas Antanas 963, 1191, 1405, 1421, 1431, 1433, 1434
 Marmokienė Adelė 1417
 Marozovas Ivanas 367
 Maršakas Jonas 155
 Maršakas Juozapas 155
 Maršakienė Ona 155
 Martinėlis Aloyzas 271, 272
 Martinėlis R. 522
 Martinonis Saulius 1396
 Martusevičienė 451
 Masalskiai 106, 110, 123
 Masalskienė Jurgienė 112
 Masalskis 957
 Masalskis Andriejevičius Jurgis 116
 Masalskis Ignotas Jokūbas 125, 397
 Masalskis Jurgis 105, 106, 116
 Masalskytė Rita 957
 Masalskytė Roberta 957
 Masiokaitė A. 560
 Masionaitė Genė 978
 Masiulis 306, 991, 1453
 Masiulis Kazimieras 140, 162
 Masiulis Mataušas 333
 Masiulis Pelikšas 294
 Masiulytė Magdalena 139
 Masiulytė Marijona 139, 140
 Masteikienė Virginija 566–569, 573, 575, 577, 579, 580, 581, 601
 Masteikis Evaldas 575
 Matas Jonas 441
 Mateika J. 306
 Mateikienė Stanislova 1335, 1341
 Matelienė (Kepalaitė) Limina 571
 Matelionis Jonas 123
 Matelionis Juozapas 181, 186, 399–402, 407–410, 412, 427, 471–473, 503, 553, 824, 882, 959, 1486, 1495, 1496
 Matelionis Kazimieras 473
 Matelis Kęstutis 849, 851
 Mažeikienė Danutė 605
 Matijošienė Juzefa 360
 Matijošiūtė Elžbieta 138
 Matiukai 150, 804
 Matiukaitė Agota 137
 Matiukaitė Anelė 699
 Matiukaitė Barbora 144, 522
 Matiukaitė D. 521
 Matiukaitė Genovaitė 1073
 Matiukaitė Juzė 938
 Matiukaitė Kostė 699
 Matiukaitė L. 1496
 Matiukaitė Marija 699
 Matiukaitė Ona 699, 955
 Matiukaitė Rozalija 150
 Matiukaitė Uršulė 699
 Matiukaitė Vanda 804, 806
 Matiukaitė Zita 916
 Matiukas Alfonsas 782
 Matiukas Algimantas 804, 1605
 Matiukas Antanas 150, 151, 178, 264, 635, 804, 1102
 Matiukas Česlovas 519
 Matiukas Jokūbas 137, 139
 Matiukas Jonas 294
 Matiukas Juozapas 141, 150
 Matiukas Kaziukas 699
 Matiukas Konstantinas 150
 Matiukas Lioginas 984
 Matiukas Motiejus 141
 Matiukas Petras 150, 236, 1545
 Matiukas Romas 235, 236
 Matiukas Stanislovas 150
 Matiukas Stasys 236
 Matiukas Tadeušas 633–635
 Matiukas Vincas 699
 Matiukas Vladas 984
 Matiukienė 236
 Matiukienė (Jurgelionytė) Elzė 956
 Matiukienė (Matiukaitė) Ona 1398
 Matiukienė (Raugaitė) Janina 585, 603
 Matiukienė Alicija 1605
 Matiukienė Barbora 150
 Matiukienė Konstancija 804
 Matiukienė Stasė 314, 328
 Matiukienė V. 589
 Matiukienė Vanda 1143, 1144, 1146, 1151
 Matkevičius Simonas 137, 142
 Matonytė I. 1568
 Matukas Augustinas 1217
 Matukas Juozas 633
 Matulaitienė (Godliauskaitė) Cecilija 298, 302, 304, 308, 504, 505
 Matulėnaitė Julijona 151
 Matulėnas 987
 Matulėnas Jonas 151
 Matulėnas Jurgis 151
 Matulėnienė Pranciška 151
 Matulevičienė E. 272
 Matulevičiūtė Veronika 751
 Matuliauskas J. 77, 801
 Matulienė (Bitinaitė) Adelė 930, 931
 Matulionienė 477
 Matulionis 902
 Matulionis J. 461
 Matulionis Napalys 179
 Matulionis Povilas 421, 457, 458, 464, 465, 467
 Matulis Jonas 1014, 1344
 Matulis Lioginas 929
 Matulka Alvydas 525
 Matulka Antanas 179
 Matulka Augustas 179
 Matulka Ignas 179
 Matulka Ignotas 141
 Matulka Juozapas 141, 145
 Matulkaitė Marijona 141
 Matulkaitė Regina 179
 Matulkienė Emilija 179
 Matulkienė Ona 144
 Matuszkiewicz W. 66, 74
 Matuzas Mateušas 130
 Matuzas Mykolas 143
 Matuzoniai 283
 Matuzonis J. 306
 Mazurevičiūtė Janina 756
 Mažeika Antanas 140
 Mažeikaitė Ona 142
 Mažeikaitė Regina 984
 Mažeikaitė Stasė 984
 Mažeikaitė Valė 532
 Mažeikaitė Žiedė 786
 Mažeikaitė Žydrė 786
 Mažeikiai 814, 840, 854, 855
 Mažeikienė (Kubiliūtė) Bronė 794
 Mažeikienė (Tumonytė) Danutė 7, 13, 608, 669, 672, 1545, 1598
 Mažeikienė Albina 854, 856
 Mažeikienė Ona 1183, 1191, 1273, 1279
 Mažeikienė Violeta 371
 Mažeikis Alfonsas 813
 Mažeikis Antanas 809, 984
 Mažeikis Baltralomiejus 142
 Mažeikis Benediktas 667, 758, 984
 Mažeikis Deimantas 371, 786
 Mažeikis Jeronimas 984
 Mažeikis Jonas 139, 192, 371, 786, 792, 794, 854, 854, 856, 963, 1546
 Mažeikis Juozas 811
 Mažeikis Jurgis 144
 Mažeikis Kazimieras 854, 856
 Mažeikis Laurynas 139, 142
 Mažeikis Narcizas 984
 Mažeikis Petras 811
 Mažeikis Rimvydas 524, 672, 786
 Mažeikis Stanislovas 963
 Mažeikis Vytautas 782, 786, 794
 Mažeikytė Aldona 854
 Mažeikytė B. 523
 Mažeikytė Elvyra 854
 Mažeikytė Emilija 192
 Mažeikytė Kristina 142
 Mažeikytė Renata 525
 Mažeikytė Sigita 984
 Mažeikytė Valė 505, 507, 532
 Mažeikytė Vanda 854
 Maželis Juozas 1546
 Mažulis Vytautas 1352, 1358
 Mažylienė (Giriūnaitė) Daiva 829
 Mažylis P. 820
 Mažylytė Amelija 1546
 Mažliokienė (Bitinaitė) Stasė 927
 Mažonis 440
 Mažukėlienė Regina 1063
 Mažulianienė Hana 115
 Mažulianienė Jėgnieška 115
 Mažulianis Baltramiejus 115
 Mažulianis Jonas 115
 Mažulianis Motiejus 115
 Mažulianis Steponas 115
 Mažulianis Šimka 115
 Mažuolis Balys 1102
 Mažvydas Martynas 4, 457, 755, 860, 1104, 1474, 1506, 1674
 Mečys S. 1530
 Medeška 103
 Medineckas Zigmas 1546
 Medišauskienė Zita 4, 860
 Medutis 103
 Medžiaušienė-Venciuvienė Auksė 1073
 Medžiaušius Algimantas 1073
 Medžiaušius Andrius 1073
 Meilus Alfonsas 368
 Meilus Algirdas 1605
 Meilus Elmantas 90, 98, 107, 110, 121, 126
 Meilus Juozas 531, 649, 947

- Meilus Stanislovas 495, 496, 1461
 Meilutė Giedrė 1461
 Meilutė Janina 507, 509
 Meilutė Konstancija 650, 716
 Meilutytė Gražina 1361, 1366–1368, 1376, 1378, 1380, 1382, 1386, 1388, 1393, 1397, 1399, 1403, 1405–1415, 1417–1422, 1425–1427, 1429–1434
 Meiluvienė Bronislava 1461
 Mekuškaitė Elena 422, 451, 478, 482, 539
 Melentjevas 290
 Melešytė M. 21
 Mėlinis Petras 294
 Meliūnas 1102
 Melnikaitė Kotryna 141
 Melnikaitė M. 243
 Memėnaitė Bronė 682
 Memėnas Kazimieras 1191, 1300
 Memėnienė Marija 1183
 Memėnienė Marijona 1191, 1221
 Merkelis Aleksandras 421, 1480
 Merkienė A. 423
 Merkienė Irena Regina 4, 860
 Merkys A. 1101, 1030
 Meškaitė Barbora 137
 Meškaitė Pelagėja 152
 Meškauskaitė E. 1467
 Meškela Alfonsas 331, 1090
 Meškelė Albertas 1418
 Meškeliienė Marijona 1418
 Meškis Jonas 133, 152
 Meškis Justinas 152
 Meškis Simonas 133
 Meškis Symonas 1357
 Meškoniai 962
 Mėžaras 441
 Micas L. 21
 Michelbertas M. 86, 87
 Michelevičienė (Jakubonytė) G. 226
 Mickevičienė Aldona 360
 Mickevičienė Vanda 453
 Mickevičius (Smetona) Antanas Tomas 1070, 1071
 Mickevičius A. 1489
 Mickevičius Algirdas 360
 Mickevičius Antanas 797
 Mickevičius Juozas 269, 360
 Mickevičiūtė Irena 1071
 Mickevičiūtė K. 592, 593
 Mickis Rimantas 370, 597, 598
 Mickys R. 526
 Mickutis 949
 Mickutis Remigijus 587
 Mickuvienė-Vėtienė Paulina 956
 Mičiulienė Violeta 849, 851
 Mičiūnas Adomas 113
 Mičiūnas Janelis 113
 Mičiūnas Juozapas 113
 Mičiūnas Marekas 113
 Mičiūnas Martynas 113
 Mičiūnas Stanislovas 113
 Mičiūnas Urbonas 113
 Mičiūnienė Jadvyga 113
 Mičiūrinas 740
 Mičūn 118
 Mičiauskienė Marija 9, 16, 863, 1598
 Mieliūnaitė Apolonija 140
 Mieliūnas Vytautas 683
 Miežinis M. 1338
 Miežis Juozas 294
 Mīgūtis Mikalojus 120
 Mikalaičiūnienė 217
 Mikalajūnas Kasparas 608
 Mikalajūnas Kasperas 113
 Mikalajūnas Kristupas 113
 Mikalajūnas Motiejus 113
 Mikalajūnas Simukas 113
 Mikalajūnas Urbonas 113
 Mikalajūnienė Bakša 113
 Mikalauskaitė Morta 139
 Mikalauskaitė Ona 782
 Mikalauskaitė V. 520
 Mikalauskaitė Zinaida 168
 Mikalauskas 951
 Mikalauskas Aloyzas 168
 Mikalauskas Juozas 554, 555
 Mikalauskas Rapolas 168
 Mikalauskas Stasys 1210, 1432, 1434
 Mikalauskienė (Skrebitė) Ksaverija 1415
 Mikalauskienė (Zizaitė) Bronė 912
 Mikalauskienė Emilija 168
 Mikalauskienė Ona 1217
 Mikalauskiene Virginija 7, 13, 371, 411, 526, 861, 865, 1552, 1553, 1598
 Mikaleičienė 140
 Mikalkėnaitė S. 522
 Mikalkėnaitė V. 522
 Mikalkėnienė J. 812
 Mikalkevičius Albinas 702
 Mikalkevičius Alvydas 702
 Mikalkevičius Paulius 702
 Mikalkevičius Ramūnas 702
 Mikalkevičiūtė Daiva 702
 Mikalkevičiūtė J. 595
 Mikalkevičiūtė Liuda 702
 Mikalkienė Joana 1151
 Mikelis Juozapas 154
 Mikelis Petras 154
 Mikelytė Pranciška 154
 Mikėnaitė Bronė 215
 Mikėnaitė Janina 215
 Mikėnaitė Lina 215
 Mikėnaitė Marija 215
 Mikėnaitė Z. 521
 Mikėnas Danukas 215
 Mikėnas G. 520
 Mikėnas Juozas 215, 228
 Mikėnas Kęstutis 217
 Mikėnas Lionginas 215, 217
 Mikėnas Vladas 215
 Mikėnienė Ona 215, 217
 Mikėnienė Vanda 217
 Miklevičius 1006
 Mikolaitis Aloyzas 360, 592
 Mikolaitis Antanas 1431
 Mikolaitis Jonas 340
 Mikolaitytė 325
 Mikolajevičienė Marina 114
 Mikolajevičius Jokūbas 114
 Mikolajevičius Petras 114
 Mikolajevičius Povilas 114
 Mikolūnas 716
 Mikšienė Marijona 333
 Mikšys Ignas 165
 Mikšys Jonas 165, 1191
 Mikšytė Bronė 935
 Mikšytė Ieva 139
 Mikšytė Regina 877
 Mikšytė Stasė 934, 1180
 Mikuckienė L. 526
 Mikuckis 1117, 1130
 Mikučionis Kęstutis 737
 Mikulčius S. 529
 Mikulėnaitė Genė 268, 1198
 Mikulėnaitė Pranciška 150
 Mikulėnas 565, 680, 801
 Mikulėnas Jonas 557, 558
 Mikulėnas Juozapas 150
 Mikulėnas Mykolas 150
 Mikulėnas Petras 233, 956
 Mikulėnas Stanislovas 150
 Mikulėnas Vytautas 956
 Mikulėnienė Karolina 1183, 1191
 Mikulienė (Gratkauskaitė) Irena 1547
 Mikulionis S. 105
 Mikulis Jonas 708, 984
 Mikulis Rimantas 523, 984
 Mikutis Jonas 178
 Milakna Vincentas 141
 Milaknienė Asta 667
 Milaknienė R. 1526
 Milaknis 988
 Milašiūnas Baltramiejus 114
 Milašiūnas Janiukas 114
 Milašiūnas Jonas 114
 Milašiūnas Kasperas 114
 Milašiūnas Mikalojus 114
 Milašiūnas Pocius 114
 Milašiūnienė Jetė 114
 Milašiūnienė Nastasija 114
 Mileikaitė E. 517
 Mileras 968
 Mileronka Justinas 294
 Miliuvienė M. 1140
 Miller R. 1559, 1564
 Milnas A. 593
 Miltinis J. 837
 Milva Polia 817, 818
 Mindaugas (karalius) 2, 99, 102, 109, 858, 1502, 1536, 1680
 Miniotienė Eugenija 1069
 Miorka Gustavas 414, 416
 Mironaitė Palmyra 836
 Mironas 953
 Mironas Vladas 1011
 Misevičius Mykolas 180, 185, 346, 347, 351, 492, 543–548, 553, 555–578, 951, 934, 935, 951
 Misiūnai 897
 Misiūnaitė Antanina 153
 Misiūnaitė Barbora 155
 Misiūnaitė Domicėlė 154
 Misiūnaitė Elžbieta 141
 Misiūnaitė Genė 897, 900
 Misiūnaitė Genovaitė 732
 Misiūnaitė Ieva 154
 Misiūnaitė Kristina 154
 Misiūnaitė Marijona 137, 140, 143, 153
 Misiūnaitė Ona 8, 14, 153, 862, 1275, 1599
 Misiūnaitė Stefa 900
 Misiūnaitė Uršulė 153
 Misiūnaitė Viktorija 153
 Misiūnas Adomas 137, 140, 154
 Misiūnas Albinas 898
 Misiūnas Alfonsas 342, 356, 900
 Misiūnas Aloyzas 915, 916

- Misiūnas Antanas 895, 900
 Misiūnas Boleslovas 915
 Misiūnas Bronius 1190, 1205
 Misiūnas Dominykas 153, 154
 Misiūnas Henrikas 894, 915
 Misiūnas Jonas 153, 154, 913, 1101
 Misiūnas Juozapas 153, 154
 Misiūnas Justinas 155
 Misiūnas Kazimieras 153–155, 909, 1197
 Misiūnas Kipras 482
 Misiūnas Ladisius 894, 896, 899
 Misiūnas Mateušas 137, 140, 141
 Misiūnas Petras 154
 Misiūnas Rimantas 907
 Misiūnas Stanislovas 155
 Misiūnas Stasys 529
 Misiūnas Valentinas 173–175, 405, 513, 908, 909, 914–916, 1197, 1202, 1214, 1217
 Misiūnienė A. 895
 Misiūnienė Adelė 1191, 1274, 1279
 Misiūnienė Adeliutė 896, 915
 Misiūnienė Akvilė 901, 918
 Misiūnienė Albina 894
 Misiūnienė Aleksandra 1197
 Misiūnienė Barbora 155
 Misiūnienė Darata 153
 Misiūnienė Elena 138
 Misiūnienė Elžbieta 153, 154
 Misiūnienė Marijona 154
 Misiūnienė Pranė 1274
 Misiūnienė Teresė 154
 Misiūno Antanas 886
 Misiūnas Kazys 4, 6, 12, 309, 379, 396, 397, 431, 860, 1598
 Miškinienė Janina 584
 Miškinienė Ona 172
 Miškinis Antanas 105, 584, 698
 Miškinis Juozas 306, 503, 504, 531, 532, 541
 Miškinis Pranas 172
 Miškinytė Cecilija 138
 Mitaitė Donata 8, 14, 862, 1211, 1599
 Mitkinas 1570
 Mitras 103
 Mydlevskis 1470
 Mykolaitė Elžbieta 142
 Mykolaitis 355
 Mykolaitis Antanas 1217, 1273, 1279
 Mykolaitis Izidorius 141
 Mykolaitytė Viktorija 146
 Mykoliūnas 648, 704
 Mylytė Amelija 1546
 Mocartas 1064
 Mociūnaitė Alfreda 705
 Mociūnaitė Anelė 707
 Mociūnaitė Danutė 701
 Mociūnaitė Elvyra 703, 705
 Mociūnaitė Elvyra 705
 Mociūnaitė Emilija 706
 Mociūnaitė Genovaitė 705
 Mociūnaitė Janė 706
 Mociūnaitė Julijona 706
 Mociūnaitė Jūratė 701, 777
 Mociūnaitė Karolina 707
 Mociūnaitė Konstancija 636, 637, 707
 Mociūnaitė Laura 767
 Mociūnaitė Lina 708
 Mociūnaitė Marijona 706
 Mociūnaitė Monika 767
 Mociūnaitė Ona 702
 Mociūnaitė Rima 589, 707, 767
 Mociūnaitė Stasė 706, 728
 Mociūnaitė Vanda 706
 Mociūnaitė Veronika 706
 Mociūnaitė Viktė 697
 Mociūnaitė Vilma 708
 Mociūnas 635, 645, 693, 761
 Mociūnas Albinas 658, 697, 701
 Mociūnas Alfonsas 331, 707,
 Mociūnas Algirdas 767
 Mociūnas Antanas 638, 649, 677, 706, 707
 Mociūnas Bronius 707
 Mociūnas Eugenijus 767
 Mociūnas Jonas 667, 701, 706, 707
 Mociūnas Juozas 640, 705, 716, 766
 Mociūnas Karolis 767
 Mociūnas Kazimieras 637, 638
 Mociūnas Kazys 707
 Mociūnas Laimutis 707
 Mociūnas Lionius 701
 Mociūnas Marcelinas 640, 702, 708, 738
 Mociūnas Matas 633
 Mociūnas Napalys 657, 658, 687, 702, 703, 769, 777, 1155, 1162, 1166–1168, 1170
 Mociūnas P. 659, 759, 1322
 Mociūnas Petras 638, 664, 665, 706, 707, 734, 735, 767
 Mociūnas Povilas 658, 665, 667, 670, 705, 706, 734, 764, 777
 Mociūnas Pranas 333, 638, 701, 706, 717, 718
 Mociūnas Rapolas 658, 701
 Mociūnas Rimantas 667, 767, 777
 Mociūnas S. 589
 Mociūnas Stepas 640, 691, 702
 Mociūnas Svaigedas 767
 Mociūnas Vidas 707
 Mociūnas Vikentijus 637
 Mociūnas Vincas 633, 634, 640, 701, 727, 743
 Mociūnas Vladas 702
 Mociūnienė (Balaišytė) Juozapota 637
 Mociūnienė (Baronaitė) Veronika 638
 Mociūnienė (Černiūtė) Regina 708
 Mociūnienė (Petrylaitė) Birutė 705
 Mociūnienė Adelė 590, 592
 Mociūnienė Aldona 767
 Mociūnienė Birutė 706, 1322, 1335, 1341
 Mociūnienė Bronė 703
 Mociūnienė Elena 707
 Mociūnienė Emilija 638, 693
 Mociūnienė Julijona 638
 Mociūnienė Petronėlė 637
 Mociūnienė Rozalija 702
 Mociūnienė Teklė 706
 Mociūnienė Veronika 638
 Mociūnienė Violeta 767
 Mociūnienė Zosė 705
 Mockus 959
 Mockus Almeras 689
 Mockus Kazimieras 329, 375, 402, 410, 427, 428, 471, 1486
 Mockutė Anelė 747
 Mockutė D. 529
 Mockutė Zofija 857
 Močiekus 902
 Močiekus Leonas 1210, 1367, 1422, 1430, 1434
 Močiekutė Janina 572
 Moicyka Kazimieras 139
 Molčanovas 241
 Molytė Marė 1217
 Monge G. 460
 Monkevičienė N. 517
 Monkevičienė Norberta 511
 Moravskienė (Buchoveckytė) Agota 474
 Moravskis Mikalojus 474
 Morikonis 475
 Morikonis Ignotas 633
 Morikonis Martynas 633
 Morkūnaitė Aldona 565
 Morkūnas Eligijus Juvecijus 8, 14, 861, 1104, 1105, 1114, 1115, 1592, 1599
 Morkūnas Kazys 1303, 1312, 1324, 1349, 1355
 Morkūnas Valentinas 526, 1099, 1103
 Morkūnienė Irena 525
 Morkūnienė Jūratė 1103
 Morkuškis Jonas 294
 Mosiūnaitė Anastazija 638
 Mosiūnas Jonas 638
 Motiejūnaitė Irena 683
 Motiejūnaitė Jurga 4, 860
 Motiejūnas Antanas 968
 Motiejūnas Antanas 968
 Motiejūnas Juzefas 633
 Motiejūnienė Jūratė 1210
 Motiukaitė Aldona 679
 Motiukaitė Anelė 766
 Motiukaitė Elena 665
 Motiukaitė Elvyra 708
 Motiukaitė Janina 767
 Motiukaitė Liuda 691, 708
 Motiukaitė Teresė 638
 Motiukas 949
 Motiukas Aleksandras 689
 Motiukas Ignotas 635, 640, 691, 708, 723
 Motiukas Juozas 633
 Motiukas Petras 679, 708
 Motiukas Romas 637, 708, 743
 Motiukas Stasys 743
 Motiukienė Anastazija 725
 Motkienė 948
 Mula Jonas 1283, 1393, 1418
 Mülenbachas K. 1327, 1333, 1334, 1340, 1352, 1358
 Muliėnė (Tübelytė) Viktorija 481, 487
 Mulvainaitė Monika 803, 1303
 Mulvainaitė Stasė 504, 507, 527, 528, 803
 Mulvinas A. 527
 Mulvinas Alfonsas 803
 Mulvinas Antanas 504, 505, 507, 803
 Mulvinas Juozas 803
 Mulvinas Pranas 803

- Mulvinas Steponas 803
 Mulviniėnė 560
 Mulviniėnė Elena 589, 592, 593, 808
 Mulviniėnė Ona 803
 Mulviniėnė Zofija 264, 272, 599, 600, 1258, 1259, 1268
 Muraliėnė V. 595
 Muralis Juozas 975
 Murašova K. 574, 577
 Murauskaitė Benedikta 138
 Murauskaitė Ilona 1497, 1498
 Murauskas Juozapas 138
 Muravjovas M. 282, 660
 Murla Baltramiejus 152
 Murla Mykolas 152
 Murniekas J. 1030
 Murolytė Edita 589
 Murolytė Svajūnė 589
 Musteikis Jonas 1109, 1110
 Musteikis Vytautas 577
 Mušėianienė Katryna 113
 Mušėianis Grigas 113
 Mušėianis Laurynas 113
- N**
- Nabagaitė Elžbieta 127
 Nabagaitė Kotryna 144
 Nabagaitė Ona 127
 Nabagas Motiejus 127
 Nabagas Simonas 127
 Nabagas Stanislovas 127
 Nageliėnė Marijona 142
 Nagrockis G. 523
 Nagurka 635, 649, 716
 Nagurka Antanas 650, 665, 667, 669, 672, 673, 681, 700, 708, 709, 711
 Nagurka Petras 225
 Nagurkai 950
 Nagurkaitė Elena 730
 Nagurkaitė Vijolė 709, 736
 Nagurkienė (Čypaitė) Danutė 956
 Nagurkienė Anelė 673, 711, 777
 Nagurkos 709, 710, 711
 Naitas E. 593
 Nakaitė Birutė 176
 Nakaitė Jolita 599
 Nakaitė Laima 94, 95
 Nakaitė Teresė 966
 Nakaitė Vanda 176
 Nakaitė-Vaitkunskienė Laima 79
 Nakas Antanas 176
 Nakas Jonas 172, 183
 Nakas Linas 577
 Nakas Vilmantas 577
 Nakėrienė Marijona 169, 181, 183, 189, 198, 577, 964, 965
 Nakėris Bronius 183
 Nakienė I. 595
 Nakienė Veronika 176
 Nakienė Viktorija 567
 Naktiniėnė G. 1349, 1355
 Nakuėiai 649, 650, 710, 745, 761, 763
 Nakutiėnė (Vilimaitė) Ona 637
 Nakutiėnė Anelė 637
 Nakutiėnė Domicėlė 708, 709
 Nakutiėnė Liuda 1221
 Nakutis 340, 716
 Nakutis Baltramiejus 633, 638
 Nakutis Boleslovas 811
 Nakutis Jonas 811
 Nakutis Juozas 633, 637, 638, 708
 Nakutis Kazimieras 633, 635
 Nakutis N. 979
 Nakutis P. 655
 Nakutis Petras 811
 Nakutis Pranas 638, 646, 708, 709, 728, 729, 811, 813
 Nakutis Rimantas 811, 813
 Nakutis Vikentijus 638
 Nakutis Vincentas 633
 Nakutytė Juozapota 637
 Nakutytė Karolina 638
 Nalivaika 949
 Nanienė Liucija 1218
 Napoleonas III 475
 Narbutai 208, 958
 Narbutaitė Joana 139
 Narbutaitė Jolanta 768
 Narbutaitė Jurgita 768
 Narbutanienė Barbora 113
 Narbutanienė Jadvyga 112
 Narbutanienė Lucija 112
 Narbutanienė Paliulia 113
 Narbutanis Bagdonas 113, 119
 Narbutanis Janikas 113
 Narbutanis Jonas 112, 119
 Narbutanis Laurynas 113
 Narbutanis Martynas 113
 Narbutanis Mikalojus 112, 119
 Narbutanis Petras 113, 119
 Narbutanis Stanislovas 112
 Narbutanis Steponas 113
 Narbutanis Tumas 113, 952, 962
 Narbutas 129, 443
 Narbutas Baltramiejus 129
 Narbutas Jurgis 129
 Narbutas Laurynas 129
 Narbutas Mateušas 129
 Narbutas Modestas 677
 Narbutas Petras 768, 1288
 Narbutas Stanislovas 129
 Narbutas T. 100
 Narbutienė (Vilytė) Meilutė 777
 Narbutienė (Visotinaite) Lina 677
 Narbutienė Marijona 137
 Narbutienė Uršulė 1361, 1389
 Narbutonis 118
 Nareckienė Alė 765
 Nareckienė Reda 765
 Nareckis Albertas 765
 Nareckis Eimantas 765
 Nareckis Majus 765
 Nareckis Simas 765
 Nareckis Žilvinas 765
 Narkeviėčius A. 1043
 Narkeviėčius Antanas 137
 Narkeviėčius Fabijonas 404
 Narkeviėčius Simonas 137
 Naruševičius Jokūbas 139
 Narutis Algis 1605, 1606
 Našlėnaitė Zosė 705
 Natkeviėkaitė-Ivanauskienė M. 74, 66, 1349, 1355
 Naujalis J. 1483, 1538
 Naujikaite Ona 505, 507, 527
 Naujikas Bronius 226, 228
 Naujikas Jonas 608
 Naujikas Marijus 721
 Naujikas Petras 171
 Naujikas Povilas 966
 Naujikas Rolandas 721
 Naujokaitienė Felicija 171, 186, 192, 280, 293, 308, 500, 505, 1030
 Naujokaitienė-Skipskienė Ona 532
 Navickaitė A. 1312
 Navickaitė Marija 557
 Navickas Antanas 139, 143
 Navickas Benediktas 138, 144
 Navickas Juozapas 138
 Navickas Kazimieras 137
 Navickas Laurynas 145
 Navidomskienė (Šukytė) Elena 956
 Navierienė Albina 690
 Navikaitė Kotryna 138
 Navikaitė Nijolė 9, 15, 862, 1363, 1369, 1379, 1394, 1398, 1405, 1412, 1413, 1419, 1424, 1427–1429, 1599
 Navikas Petras 114
 Navikas Baltramiejus 157
 Navikas Jonas 114
 Navikas Steponas 114
 Navikienė Aliula 114
 Navolis Zigmantas Ambroziejus 142
 Navulis 744, 1505
 Neal A. 1558
 Neidzenaviėčiūtė Aldona 1406, 1408, 1414, 1419, 1420
 Nejelovaitė Elena 1453
 Nejelovas Konstantinas 1453
 Nejelovas Nikolajus 991, 1453
 Nekrasovas 1495
 Nekrošiūtė V. 1393, 1394, 1403, 1404, 1417, 1425, 1430, 1433
 Nemeikėsis Antanas 1605
 Nėnienė Inga 8, 14, 861, 1140, 1592, 1599
 Neniškaitė Genovaitė 834
 Neniškaitė Gintarė 838, 839
 Neniškaitė Gita 838
 Neniškaitė Karolina 830
 Neniškaitė Kristina 839
 Neniškaitė Margarita 839
 Neniškaitė Raminta 838, 839
 Neniškaitė Ramunė 839
 Neniškaitė Rasa 838
 Neniškaitė Stasė 978, 979
 Neniškaitė Vitalija 838, 839
 Neniškaitė Vlada 834
 Neniškiai 341, 447, 478, 833, 834, 841, 882, 1027, 1037, 1038, 1043, 1048, 1064, 1495, 1505, 1508
 Neniškienė 482, 999, 1057
 Neniškienė (Čėčytė) Adelė 840, 1029, 1031, 1495
 Neniškienė (Vainauskaitė) Marija 1037
 Neniškienė Adelė 841
 Neniškienė Bronė 1217, 1291, 1292
 Neniškienė Danutė 1078
 Neniškienė Domicėlė 482
 Neniškienė Genovaitė 837–839
 Neniškienė Ieva 1045–1047
 Neniškienė Jadvyga 1063
 Neniškienė Janina 190
 Neniškienė Jolita 589
 Neniškienė Jurgita 1078
 Neniškienė Juzefa 190

- Neniškienė Karolina 1034, 1035, 1074, 1076, 1077
 Neniškienė Kazimiera 1036
 Neniškienė Konstancija 1075
 Neniškienė Liuda 172, 1221
 Neniškienė Marija 195, 1036–1038, 1042–1044, 1046, 1047, 1056, 1058, 1062–1064
 Neniškienė Rūsna 843
 Neniškienė Stefa 1048
 Neniškienė Veronika 1191
 Neniškienė Zofija 188, 834
 Neniškis 334, 534, 649, 745, 865, 931, 949
 Neniškis Aleksiejus 447
 Neniškis Algimantas 342, 589, 838–841, 1027, 1037, 1044, 1053, 1057, 1058, 1071
 Neniškis Antanas 342, 482, 1027, 1034
 Neniškis Arvydas 839
 Neniškis Audrius 838
 Neniškis Balys 775
 Neniškis Edgaras 843
 Neniškis Edvardas 843
 Neniškis Gintaras 1078
 Neniškis Ignatas 447, 478, 482, 487, 1027, 1028, 1034, 1035
 Neniškis Jonas 142, 190, 195, 324, 326, 329, 333, 336, 346, 350, 447, 478, 482, 1019, 1020, 1026–1030, 1033, 1036–1040, 1048–1058, 1062, 1063, 1547
 Neniškis Julius 839
 Neniškis Juozas 814, 832, 833, 839–841, 984, 1034, 1073, 1074
 Neniškis Kazimieras 141, 447, 478, 479, 482, 872, 1027, 1028, 1034–1039, 1042, 1044, 1071, 1073, 1074, 1221, 1547
 Neniškis Kristupas 1078
 Neniškis Marcelinas 323, 324, 329, 332, 335, 336, 338, 341, 497, 531, 950, 1027, 1128–1131, 1133, 1034, 1125, 1139, 1139, 1493, 1494, 1496, 1519, 1547
 Neniškis Matas 633
 Neniškis Paulius 843
 Neniškis Petras 494, 502, 833, 834, 838, 845, 947, 1073, 1074, 1080, 1081, 1547
 Neniškis Povilas 814, 834, 840, 841, 844
 Neniškis Pranas 195, 331, 346, 347, 351, 1031, 1033, 1035, 1043–1046, 1053, 1057, 1058, 1063
 Neniškis Rapolas 1078
 Neniškis Remigijus 838, 839
 Neniškis Rimvydas 1075, 1078
 Neniškis Romas 172
 Neniškis Saulius 838
 Neniškis Stasys 172
 Neniškis Steponas 188, 834, 835, 838, 839, 841, 845
 Neniškis Tadas 633
 Neniškis Vaidas 843
 Neniškis Vilimas 447
 Neniškis Visvaldas 1036
 Neniškis Vytautas 834, 838, 845, 1053, 1073–1077
 Neniškis-Šulc Kristina Giedrė 1080
- Neniškytė Anastasija 832
 Neniškytė Birutė 999
 Neniškytė Bronė 1032, 1055
 Neniškytė Danutė 999, 1075
 Neniškytė Elena 525, 1034, 1035
 Neniškytė Gabija 1036
 Neniškytė Genovaitė 188, 836, 837
 Neniškytė Ieva 1045–1047
 Neniškytė Irena 1047, 1050
 Neniškytė J. 523
 Neniškytė Jadvyga 1035, 1042, 1044, 1056
 Neniškytė Janina Marija 332, 341, 1043, 1044, 1046, 1047, 1050, 1053, 1057
 Neniškytė Karolina 1034
 Neniškytė Kazimiera 1034
 Neniškytė Konstancija 1034, 1075
 Neniškytė Liucija Veronika 342, 1028, 1033, 1494
 Neniškytė Marcelė 832
 Neniškytė Marcelina 482
 Neniškytė Marė 730
 Neniškytė Marija 1047
 Neniškytė Martyna 843
 Neniškytė Ona 1034
 Neniškytė Stasė 984
 Neniškytė Stefanija 1034
 Neniškytė Teofilija 1032
 Neniškytė Vanda 1043, 1044, 1057
 Neniškytė Vitalija 1079
 Neniškytė-Krevnevičienė Marija 1048, 1547
 Neniškytė-Lyvens Janina 8, 14, 861, 1027, 1037, 1048, 1049, 1547, 1599, 1605
 Neniškytė-Smetonienė Jadvyga 1063
 Nėris Salomėja 248, 593, 882
 Netiška 103
 Neumantas 103
 Nevedomska Ona 142
 Neverdausienė (Čeplinskienė, Bitinaitė) Donata 932
 Nevierai 649
 Nevierienė Albina 649, 655, 665
 Nevieris Petras 649
 Nevieriūtė Laima 649
 Nezabitauskas A. 77
 Niemi Augustas Robertas 465, 1372
 Nikalajus I 273
 Nikolajus II 312
 Nikonovas Borisas 1605
 Nikonovas J. 367
 Nikovienė Elena 1605
 Nilas Mikalojus 991
 Niutonas Izaokas 75
 Nižinska Ona 137
 Nižinskaitė Domicėlė 137
 Nižinskas Motiejus 137
 Nydermanas M. 1345, 1346, 1348, 1352, 1393
 Noreika L. 1468
 Noreikaitė Elžbieta 142
 Noreikevičiai 503
 Noreikevičienė Aldona 185
 Noreikevičienė Elena 503, 531
 Noreikevičius Juozas 185, 503, 531
 Noreikevičiūtė Vida 185
 Norkaičiai 1054
- Norkaitienė 1054
 Norvaišas Mykolas 112
 Norvaišas Motiejus 112, 119
 Norvaišienė Kača 112
 Novickas Dominykas 139
 Novickas Juozapas 139
 Novickas Motiejus 139, 141
 Numgaudas 242
- ## O
- Obelevičiai 745, 968
 Obelevičius 713, 963
 Obelevičiūtė Viktorija 549, 556
 Obelinskaitė Inga 750
 Obelinskas Egdūnas 750
 Obelinskas Vladas 750
 Obelinskienė (Tijūšaitė) Elvyra 777
 Obolevičiūtė Viktorija 1326, 1332
 Obrikaitė D. 519
 Okaitė Marijona 139
 Okolinskis Laurynas 144
 Okseika 103
 Olechnovičius Jonas 123, 475
 Olechnovna Krivcovna Hana 116
 Olechnovna Krivcovna Marina 112, 116
 Olkinai 882, 1493–1495
 Olkinaitė Grunia 1495, 1498
 Olkinaitė Matilda (Madlė) 882, 947, 1494–1499, 1547
 Olkinaitė Mika 1494, 1495
 Olkinaitės 1495
 Olkinas 473, 882, 948
 Olkinas Ilja 498, 1500
 Olkinas Neumanas 9, 863, 1493–1496, 1498–1500
 Olkinienė Asna 882, 1493
 Olšauskas A. 1450, 1451
 Orintaitė-Janutienė P. 1457
 Oškiniene Vaida 371, 597
 Ovcarnikas Aleksandras 294
 Ovidijus 1497
 Oziallas Vladyslavas 294
 Ozolas Romualdas 1674
- ## P
- Paberžienė Aldona 571, 573
 Paberžytė R. 523
 Pacas Jonas 131
 Pacevičienė (Neniškytė) Janina M. 333, 342, 1050–1052, 1055, 1060
 Pacevičienė Lina 1051
 Pacevičius 1072
 Pacevičius Algis 1051
 Pacevičius Stasys 1050, 1054, 1055
 Pacevičiūtė Aleksandra 1054
 Pacevičiūtė Danutė 1050
 Pacevičiūtė Gražina 1051
 Pacevičiūtė Viktorija 1051
 Pagirienė (Stukaitė) Elvyra 777
 Pagirienė Daiva 737
 Pagirienė Elvyra 737
 Pagirienė Veronika 737
 Pagirys Gustas 737
 Pagirys Oskaras 737
 Pagirys Petras 737
 Pagirys Ramūnas 737
 Pagirys Rimantas 737
 Pagirys Saulius 737
 Pagirytė Olizija 737

- Pagirytė Saulena 737
 Pakalniškis V. 1370
 Paknys Augustinas 128
 Paknys Baltramiejus 127
 Paknys Jonas 128
 Paknytė Cecilija 128
 Paknytė Kotryna 128
 Paknytė Kristina 128
 Paknytė Marijona 127
 Paknytė Ona 127
 Paknytė Zofija 128
 Pakštai 1521
 Pakškaitė R. 522
 Pakštas Aloyzas 509, 516–518, 526, 565
 Pakštas R. 522
 Pakštienė (Šukytė) Stasė 959
 Pakštienė Jadvyga 589, 590, 593, 594
 Pakulis 1504
 Palavinskis Eugenijus 723
 Palavinskienė (Vizbaraitė) Albina 808
 Palavinskienė Ona 585, 592, 1316, 1317
 Paleckis J. 700
 Palikevičiai 799
 Palikevičienė Elena 797–800
 Palikevičienė Liucija 800
 Palikevičienė Regina 800
 Palikevičius Antanas 797, 798, 800, 807
 Palikevičius Augis 800
 Palikevičius Gintautas 800
 Palikevičius Jeronimas 800
 Palikevičius Linas 800
 Palikevičius Pranas 7, 13, 795, 1546, 1599
 Palikevičius Vladas 800
 Palikevičiūtė Daiva 800
 Palikevičiūtė Jurgita 800
 Palikevičiūtė Miglė 800
 Palikevičiūtė Rimutė 800
 Palikevičiūtė Stefa 800
 Palionienė 963
 Palionis 1006
 Paliulionis 449, 452
 Paliulionis Mečislovas 399, 424, 426
 Paltarokas Kazimieras 410, 412, 935, 1037, 1063, 1064
 Paltinienė Nelė 710
 Panavas Antanas 243
 Papaurėliai 268, 987
 Papaurėlienė 990, 998
 Papaurėlienė Juozapota 150
 Papaurėlienė Marijona 150
 Papaurėlienė Ona 150, 151
 Papaurėlienė Rozalija 150
 Papaurėlienė Vida 1526
 Papaurėlis 990
 Papaurėlis Andriejus 1357
 Papaurėlis Antanas 220
 Papaurėlis Donatas 5, 6, 8, 11, 12, 15, 159, 261, 862, 1356, 1357, 1599, 1605
 Papaurėlis E. 525
 Papaurėlis Jonas 133, 150, 1356, 1357
 Papaurėlis Juozapas 150,
 Papaurėlis Juozas 220, 1357
 Papaurėlis Jurgis 133, 1357
 Papaurėlis Kazimieras 150, 159, 1357
 Papaurėlis Mataušas 191, 220
 Papaurėlis Mykolas 150
 Papaurėlis Nerijus 1357
 Papaurėlis Osvaldas 1357
 Papaurėlis Petras 150
 Papaurėlis Pranas 1357
 Papaurėlis Stanislovas 150, 159
 Papaurėlis V. 272
 Papaurėliūtė Anelija 220
 Papaurėliūtė Zofija 220
 Papaurėlytė Anelija 220, 1461
 Papaurėlytė D. 522
 Papaurėlytė Danutė 220
 Papaurėlytė Elžbieta 150
 Papaurėlytė Emilija 1351
 Papaurėlytė Gustė Nerija 1357
 Papaurėlytė Ina 1357
 Papaurėlytė Julijona 150
 Papaurėlytė Paulė 1357
 Papaurėlytė Uršulė 150
 Papaurėlytė Viktorija 150
 Papaurėlytė Zofija 220
 Papinigys 365
 Papovaitė Aksinija 573
 Papušienė Vanda 803
 Papušis Jonas 803
 Papušys Kazys 804
 Parafjanavičius 123
 Paramaitė Agota 137
 Paramaitė Kotryna 141
 Paramas Jonas 141
 Parfianovičienė Kosakauskytė Teresė 121
 Parfianovičius 125
 Parfianovičius Juozapas 121, 123, 397
 Parfianovičius Justinas 123, 126, 381, 475
 Parfianovičius Juzefas 475
 Parfionavičiūtė-Stravinskienė Rachelė 148
 Paršonis Antanas 191, 811
 Paršonis Jurgis 197
 Paršonis Kazys 191, 811
 Paršonis Petras 191, 775, 1095, 1102, 1500, 1546, 1548
 Paršonys 1168
 Paršonytė D. 589
 Pasternakaitė Marijona 780
 Paškaitis Čepas 608
 Paškaitis Jurgis 608
 Paškonis Feliksas 406, 471
 Patalauskaitė Daiva 5, 11, 65, 74, 1590, 1599
 Paukšta Juozas 300
 Paukšta Stasys 284, 300
 Paulauskai 1356
 Paulauskas Juozapas 404, 1355
 Paulauskas Kęstas 702
 Paulauskas Mantas 702
 Paulauskas Mindaugas 702
 Pauliukaitė Rasa 600
 Pauliukas 540
 Pauliukas A. 520
 Pauliukas Antanas 940
 Pauliukas Kazys 924, 939, 940, 945
 Pauliukas Vytautas 371, 940
 Pauliukienė (Marcijonaitė) Anelė 939
 Pauliukienė Anelė 601, 603, 945, 1210, 1316
 Pauliukienė L. 595
 Paulsenas J. 458, 466
 Paunksnis 1102
 Paunksnis K. 77
 Paurienė 248
 Pavarotnikas Juozas 1546
 Pavilonis Stanislovas 608
 Pečiulis Alfonsas 314, 328
 Pečiūra 949
 Pečiūra Antanas 555, 556
 Pečiūra Jonas 355, 359, 778, 783, 784, 794, 1090, 1183, 1274, 1279
 Pečiūra Kazys 1258
 Pečiūra Laurynas 633
 Pečiūra Norbertas 633
 Pečiūra Petras 202
 Pečiūrienė Emilija 778
 Pekeliūnas Algis 1605
 Pekšiai 282, 1157
 Pekšienė (Bitinaitė) Karolina 342
 Pekšienė (Buckutė) Emilija 342, 778
 Pekšienė (Nakaitė) Liuda 967
 Pekšienė (Vaičionytė) E. 869
 Pekšienė Agota 140, 789
 Pekšienė Elena 484, 538, 867–870
 Pekšienė Emilija 596, 778, 780, 790, 1141, 1151, 1183
 Pekšienė Karolina 338, 339
 Pekšienė Liudvika 567
 Pekšienė Marijona 778
 Pekšienė Paulina 1090, 1279
 Pekšienė E. 419, 421, 423, 484
 Pekšys 780
 Pekšys Adomas 781, 785
 Pekšys Antanas 779, 781, 794
 Pekšys Benediktas 778, 780, 781, 787, 790
 Pekšys Darius 781
 Pekšys Drašutis 781
 Pekšys Evaldas 781
 Pekšys Gediminas 869
 Pekšys Ignotas 140
 Pekšys Jokūbas 128, 140
 Pekšys Jonas 127, 128, 183, 359, 778–781
 Pekšys Juozapas 127
 Pekšys Juozas 681, 778, 780, 781, 869
 Pekšys Kazimieras 127, 137
 Pekšys Kazys 781
 Pekšys Kristupas 128
 Pekšys Mateušas 137
 Pekšys Mykolas 781, 783, 786
 Pekšys Motiejus 127
 Pekšys Napalys 340, 778, 780, 812, 970, 971, 1157, 1162, 1172
 Pekšys Petras 778, 781, 782, 794
 Pekšys Stanislovas 128
 Pekšys Tomas 128
 Pekšys Vytautas 520, 867–869, 870
 Pekšytė Anelė 740, 778, 780, 781
 Pekšytė Barbora 141
 Pekšytė Danutė 779, 781, 794
 Pekšytė Elžbieta 127, 128
 Pekšytė Emilija 781, 785
 Pekšytė Jadvyga 778

- Pekšytė Karolina 686, 781
 Pekšytė Kotryna 127
 Pekšytė Magdalena 127, 128
 Pekšytė Margarita 139
 Pekšytė Marijona 780, 781, 786
 Pekšytė Nastazija 453
 Pekšytė Ona 127, 128, 784
 Pekšytė Regina 340, 780
 Pekšytė Romantė 781
 Pekšytė Salomėja 780, 792
 Pekšytė Teresė 127
 Pekšytė Vanda 778
 Pekšytė Virginija 521, 522, 525, 868–870
 Pekšytės 455
 Peldžiai 963
 Peldžius Adomas 325
 Peldžius Antanas 142, 983, 1548
 Peldžius Arvydas 691
 Peldžius Dainius 691, 777
 Peldžius E. 520
 Peldžius Jonas 165, 981
 Peldžius Juozas 165, 981, 983, 984
 Peldžius Kazys 1102
 Peldžius Mateušas 142
 Peldžius Petras 7, 14, 861, 978–980, 983, 984, 1599, 1605
 Peldžius Stasys 667, 691, 1517
 Peldžius Steponas 982–984, 1403
 Peldžiūtė Aldona 978, 979, 983, 984
 Peldžiūtė Banga 691, 692
 Peldžiūtė Elena 978, 979, 984
 Peldžiūtė Elžbieta 145
 Peldžiūtė G. 667, 715
 Peldžiūtė Janina 691
 Peldžiūtė Kotryna 142
 Peldžiūtė Lucija 137
 Peldžiūtė Ona 142, 145
 Peldžiūtė Pranciška 983
 Peldžiuvienė Bronė 1191, 1274, 1279
 Peldžiuvienė Emilija 1274, 1279
 Peldžiuvienė Pranė 1279
 Peldžiuvienė Reda 667
 Peldžiuvienė Stasė 691
 Peras Š. 536
 Perekšlis 449
 Perekšlis Karolis 406, 422, 540
 Peris Dominykas 633
 Peška Juzefas 474
 Peškaitaitė Vilma 1078
 Peškaitaitė Violeta 1078
 Peškaitienė (Neniškytė) Konstancija 1078
 Peškaitis Robertas 1078
 Pėteraitis Vilius 1359
 Petkevičienė Jūratė 514, 517, 525
 Petkevičius 1521
 Petkevičius Algis 514, 1096
 Petkevičius V. 523
 Petkevičiūtė Jūratė 519, 522
 Petkevičiūtė S. 522
 Petkūnas 702
 Petkūnas Antanas 1221
 Petkūnienė (Čypaitė) Ona 267
 Petkus Antanas 692
 Petkus Povilas 770
 Petras I 132
 Petrašas 103
 Petrašiūnas Aloyzas 8, 14, 74, 101, 117, 118, 122–125, 128, 129, 131, 134, 135, 236, 400, 402, 403, 427, 445, 446, 448, 480, 488, 491, 803, 810, 811, 862, 1156, 1160, 1280, 1368, 1444, 1599
 Petraškovičius Mikalojus 111
 Petrauskaitė Danutė 191
 Petrauskaitė Emilija 716
 Petrauskaitė Jadvyga 510
 Petrauskaitė Janina 191
 Petrauskas Jonas 127
 Petrauskas Kipras 1509
 Petrauskas Mikas 1447
 Petrauskas Petras 191, 326, 809, 811, 1016
 Petrauskienė (Smetonaitė) Sigutė 8, 14, 861, 1027, 1050, 1051, 1056, 1599
 Petrauskienė Albina 191
 Petrauskienė Irena 511
 Petrauskienė Sigita 1605
 Petravičienė Polonija 115
 Petravičienė Zofija 115
 Petravičius Baltuška 115
 Petravičius Petras 115
 Petravičius Steponas 115
 Petravičius Tomas 115
 Petravičius Urbonas 115
 Petrylaitė Birutė 705
 Petrokienė R. 1355
 Petronienė (Bielūnaitė) Stasė 955
 Petronis 948, 949
 Petronis Jonas 329, 1473
 Petrovas 311
 Petrulienė Bronė 176
 Petrusis Algirdas 176
 Petrusis Antanas 176
 Petrusis Gintaras 690
 Petrusis L. 21
 Petrusis Mykolas 138
 Petrusis Romas 690
 Petrusis Stasys 1379
 Petruolytė Pranciška 138
 Petruolytė Uršulė 143
 Petuchova Tolia 978, 979
 Pierus Tadeušas 143
 Pigaga 181
 Pigaga Albinas 514, 525, 1548
 Pigaga Klemensas 273, 281, 291, 302, 303
 Pigagienė Eugenija 273, 308, 1151
 Pileckis Adomas 400
 Pilipas Osvaldas 510
 Pilipas Vytautas 514
 Pilipienė Regina 510
 Pilkauskaitė Birutė 527
 Pilsudskis Juzefas 1471
 Pipikienė Eugenija 569, 572, 577
 Pipikienė S. 796
 Pipinys J. 1355
 Pipinys Tadeušas 143
 Piskarskas L. 272
 Piskarskas Pranas 332
 Pitagoras 250
 Pivariūnaitė Agota 141
 Pivariūnas Petras 140, 143
 Pivoriūnai 225, 951
 Pivoriūnaitė Birutė 225, 649, 651
 Pivoriūnaitė Uršulė 225
 Pivoriūnaitė Zofija 225
 Pivoriūnas 200
 Pivoriūnas Albinas 225, 1548
 Pivoriūnas Antanas 1217
 Pivoriūnas Edvardas 190
 Pivoriūnas Jonas 356, 591, 592
 Pivoriūnas Liudvikas 225
 Pivoriūnas Petras 225
 Pivoriūnas Pranas 225
 Pivoriūnas V. 522
 Pivoriūnas Vytautas 225
 Pivoriūnas Vladas 225, 1256
 Pivoriūnas Zidasas 225
 Pivoriūnienė (Jasiūnaitė) Elvyra 1549
 Pivoriūnienė (Pekšytė) Kazė 1256
 Pivoriūnienė B. 577
 Pyragaitė Kotryna 130
 Pyragaitė Magdalena 130
 Pyragas Mykolas 130
 Pyragas Motiejus 130
 Pyragius Jonas 1475
 Planquette R. 1539
 Platikytė Laima 1386, 1388, 1393, 1399, 1403, 1405–1415, 1417–1419, 1421, 1422, 1425–1427, 1429–1433, 1434
 Plechanovas 1448
 Plechavičius P. 935, 1072
 Plečkaitis 242
 Plečkaitis Jeronimas 732
 Pleikevičienė Dosia 114
 Pleikevičienė Jatė 114
 Pleikevičius Jasius 114
 Pleikevičius Motiejus 114
 Plerpienė Janina 777
 Pleštytė Janina 510, 530, 649, 654
 Plewczyński M. 108
 Pliateriai 123, 1027
 Pliaterienė Jadvyga 132, 1357
 Pliaterienė-Korskaitė Kristina 132
 Pliateris 121
 Pliateris Aleksandras 121
 Pliateris Ferdinandas Fabionas 120, 132
 Pliaterytė Elena 120
 Pliaterytė Emilija 1492
 Pliaterytė Jadvyga 120
 Pliaterytė-Pliaterienė Jadvyga 132
 Pocevičius Povilas 589, 590
 Pocienė 665
 Pocienė Kazimiera 665, 677
 Pocius Zenonas 957
 Pociūtė Laima 665, 677, 957
 Pociūtė Ramutė 957
 Počebutaitė Ona 139, 140
 Počebutas Stanislovas 139, 140
 Počiulpaite A. 1512, 1514
 Polekevičius 135
 Polikevičius Jeronimas 808
 Ponomarevas 437
 Poškevičienė (Mačiulytė) Regina 699, 777
 Poškevičius Donatas 758
 Poškevičius Martynas 758
 Poškevičius Vytautas 699
 Poškevičiūtė Jurgita 699
 Poškevičiūtė Justina 699
 Poškus 848
 Poškutė Stasė 509, 511
 Pott 66, 74
 Povilaitytė Antanina 514, 520, 721

- Povilauskaitė Gitana 705
 Povilauskas Alvydas 705
 Povilauskas Povilas 705
 Povilauskas Ramūnas 705
 Povilavičienė (Rudokaitė) Aldona 777
 Povilavičienė R. 526
 Povilavičius 858
 Povilavičius Antanas 519, 1549
 Povilavičius Jurgis 925, 1549
 Povilavičiūtė Julijona 929
 Povilonis Juozas 1102
 Požėla Vladas 1449
 Prakapas Lionginas 185
 Prakopas Vigandas 510
 Prakopavičiai 282
 Prakopavičius K. 301, 302, 306, 1519
 Pranavičius K. 301
 Pranckevičius P. 552
 Pranckūnai 245
 Pranckūnai 924, 938, 946
 Pranckūnaitė Agota 127
 Pranckūnaitė Anelė 938
 Pranckūnaitė B. 408
 Pranckūnaitė Emilija 505
 Pranckūnaitė Kristina 127
 Pranckūnaitė Marcelė 781
 Pranckūnaitė Ona 787
 Pranckūnas Algimantas 515, 516, 520, 590, 594, 779, 780
 Pranckūnas Antanas 127, 324, 454, 546, 966
 Pranckūnas Arvydas 519
 Pranckūnas Bronius 170, 212, 213
 Pranckūnas Giedrius 520, 594
 Pranckūnas Juozas 5–7, 9, 11–13, 16, 238, 239, 257, 342, 516, 517, 519, 520, 522, 523, 526, 527, 396, 495, 507, 509, 510, 511, 534, 589, 594, 861, 863, 938, 947, 593, 1531, 1549, 1572, 1599
 Pranckūnas Kazimieras 127, 976
 Pranckūnas Mateušas 127
 Pranckūnas Motiejus 144
 Pranckūnas Petras 505, 507, 938, 944, 946
 Pranckūnas Povilas 214, 552–554, 925, 926, 938
 Pranckūnas Pranas 333, 779
 Pranckūnienė (Lapinskaitė) Birutė 342
 Pranckūnienė Eleonora 238, 507, 509, 511, 517, 522, 526
 Pranckūnienė Elžbieta 938
 Pranckūnienė Marijona 779
 Pranckūnienė Stasė 577
 Pranevičius L. 1534
 Praniauskas Ignotas 138
 Praniauskas Jonas 138
 Praniauskas Pranciškus 143
 Praniauskienė Ona 144
 Pranskūnai 249, 793
 Pranskūnaitė 249
 Pranskūnaitė Anelė 195
 Pranskūnaitė Genė 168
 Pranskūnaitė Stasė 168
 Pranskūnas 1157, 1162
 Pranskūnas Algimantas 199, 793, 794
 Pranskūnas Antanas 170, 793
 Pranskūnas Povilas 170, 195
 Pranskūnas Pranas 199, 793
 Pranskūnienė (Indriūnaitė) Aldona 236
 Pranskūnienė (Lapinskaitė) Birutė 1256
 Pranskūnienė (Tūskaitė) Laima 766
 Pranskūnienė Adelė 170
 Pranskūnienė Anelė 195
 Pranskūnienė B. 589
 Pranskūnienė Elžbieta 195
 Pranskūnienė Emilija 793
 Pranskūnienė Marija 199, 793
 Prascieniūtė Liucija 561, 562, 565
 Pratkus Jurgis 633
 Predkūnas Jokūbas 608
 Predkūnas Petras 608
 Predkus Andrius 633
 Predkus Jurgis 633
 Predkus Mykolas 633
 Preidytė Ona 693
 Preikšaitė Lina 828
 Preikšaitė Vaida 828
 Preikšas K. 828, 863
 Pretkai 712
 Pretkaitė Elena 712
 Pretkaitė Genovaitė 712
 Pretkaitė Irena 712
 Pretkaitė Liuda 712
 Pretkaitė Marcelė 712
 Pretkaitė Marijona 712
 Pretkelis H. 516
 Pretkienė Marijona 637
 Pretkus 716
 Pretkus Antanas 640, 693, 711
 Pretkus Jonas 637
 Pretkus Kazimieras 650, 667, 712, 713, 777
 Pretkus Povilas 638, 663, 711, 712, 720
 Pretkus Stasys 749
 Pretkutė Aldona 716
 Pretkutė Antanina 713
 Pretkutė Elena 775
 Pretkutė Genovaitė 670
 Pretkutės 650
 Pretkuvienė (Jurkšaitė) Anelė 688
 Pretkuvienė Anelė 1156, 1158–1160, 1165, 1167, 1169, 1170, 1172–1174, 1191, 1221, 1281, 1299, 1363, 1369, 1378
 Pretkuvienė Veronika 749
 Pročkys Antanas 1102
 Pročkytė A. 521
 Prokapavičius 437
 Prokapavičius K. 1495
 Pronievska Margarita 140
 Pronekūnaitė Elžbieta 139
 Pučinis Dž. 1485
 Pugžliai 998
 Pugžlienė (Kubiliūtė) Marytė 207, 937
 Pūgžlienė Agota 152
 Pūgžlienė Cecilija 152
 Pūgžlienė Emilija 177
 Pūgžlienė Gertrūda 153
 Pūgžlienė Ieva 138
 Pūgžlienė Rozalija 153
 Pugžlys 844
 Pūgžlys Adomas 153
 Pūgžlys Benediktas 139, 152
 Pūgžlys Eduardas 177, 1326, 1332
 Pūgžlys Edvardas 905, 906
 Pūgžlys Jonas 152, 529, 998, 1001
 Pūgžlys Juozapas 152
 Pūgžlys Jurgis 152, 153
 Pūgžlys Kazimieras 152, 153
 Pūgžlys Krištopas 153
 Pūgžlys Mykolas 139, 152
 Pūgžlys Petras 152
 Pūgžlys Pranciškus 139
 Pūgžlys Silvestras 152
 Pūgžlys Steponas 152
 Pūgžlys Vytautas 177, 208
 Pūgžlytė Agota 152
 Pūgžlytė Anastasija 152
 Pūgžlytė Anelė 1011
 Pūgžlytė Barbora 153
 Pūgžlytė Elžbieta 152
 Pūgžlytė Emilija 844
 Pūgžlytė Genė 177
 Pūgžlytė Kotryna 153
 Pūgžlytė Stefa 782, 1011
 Pūgžlytė Uršulė 153
 Pūgžlytė Veronika 152
 Pūgžlytė Viktorija 152
 Puipauskaitė Vanda 707
 Pukinskas Pranas 199
 Pukinskas Rimvydas 748
 Pukinskienė Viktorija 199
 Pulmickaitė A. 545, 546, 549, 556
 Puluikienė Jolanta 371
 Puluikis Julius 228
 Puluikis Liudvikas 1217
 Pumputienė Ona 360
 Pundzevičius Gabrielius 139
 Puodžiūnas Steponas 633
 Pupelienė Laura 852
 Pupienienė Emilija 956
 Pupienis 952, 953
 Pupienis Bonifacas 956
 Pupienis Jonas 956
 Pupienis Juozas 956
 Pupienis Jurgis 324, 325, 333, 956
 Pupienis R. 521
 Pupienis Vytautas 956
 Pupienis Vladas 262, 332, 335, 337, 342, 953, 956
 Pupienytė Valentina 956
 Pupšys Vytautas 1543
 Pupų Dėdė 334
 Pur 118
 Pūras Baliulis 113
 Pūras Janelis 113
 Pūras Jonas 845
 Pūras Narbutas 113
 Pūras Stasiulis 113
 Pūrenas A. 487
 Pūrienė Kotryna 113
 Pūrienė Zofija 113
 Pūriškienė-Kairaitė Ona 1256
 Pūriškis Antanas 1605
 Pūrlis Vitalis 1605
 Purvinis Juozas 166
 Purvinis Petras 166
 Puskunigis H. 516
 Puškinas A. 1446, 1495
 Puškolis 103
 Puškorienė Jėgnieška 114
 Puškorius Jonas 114
 Puškorius Juozapas 114
 Putnamas R. 1568

- Puzynaitė Elena 106, 131
Puzynaitė Toločkienė Elena 121
- R**
- Rabačiūtė D. 1403
Rachuba Andrzej 120
Račiūnaitė (Vyčiniienė) D. 1371, 1373
Račkauskas Karolis 1445, 1448–1452, 1456
Račkauskas-Vairas K. 1447
Račkauskienė Valentina 1605
Račkauskis J. K. 459
Radniai 912
Radnienė Nastutė 911
Radnis Antanas 154, 155
Radnis Jonas 140
Radnis Juozapas 155
Radnys 902
Radnys Dominykas 154, 155
Radnys Petras 911
Radvila Kristupas 109, 117
Radvilas G. 1435
Radzikevičius Juozapas 141
Radzikevičius Mykolas 142
Radzikevičiūtė Kotryna 139
Radziskienė (Balnaitė) Irena 257
Radževičius 949
Ragaišienė (Kaupelytė) Ona 1488
Ragauskas Vladas 522
Rageišis Stasys 306
Ragelis 716
Ragelis Vytautas 1605
Ragelytė 560
Ragelytė Barbora 142
Raišelis Stasys 109
Raišėlys Juozapas 109
Raišėlys Povilas 109
Raišytė Rima 808
Rajeckaitė Vijolė 709
Rajeckas Vladas 711
Rajeckienė Birutė 709, 711
Rakevičius Vasilis 294
Rakūnas 440
Ramananis Čiužas 113
Ramananis Jurgis 113
Ramananis Petras 113
Ramanauskai 135, 883
Ramanauskaitė Irena 557
Ramanauskaitė R. 522
Ramanauskaitė Vijolė 713
Ramanauskas 713
Ramanauskas Aleksas 368
Ramanauskas Artūras 713
Ramanauskas Kazys 166
Ramanauskas Mindaugas 713
Ramanauskas Stasys 514, 516, 525, 526, 589
Ramanauskas Vytautas 166
Ramanauskienė Dana 713
Ramanauskienė Stefa 525, 526, 589, 1489
Rameliai 941, 942
Ramelienė (Mažeikytė) Vanda 854
Ramelienė Birutė 7, 8, 13, 14, 814, 861, 863, 1027, 1599
Ramelienė Ona 942, 945, 1090, 1210
Ramelienė Vanda 601, 603
Ramelis 924
Ramelis Andrius 856
Ramelis Anupras 941, 942
Ramelis Gediminas 680
Ramelis Jonas 368, 554, 942
Ramelis Kazimieras 368, 856, 942, 945
Ramelis Sigitas 856
Ramelis Virginijus 856
Ramelis Vladas 942
Ramelytė Aušra 856
Ramelytė Bronislava 942
Ramelytė Daiva 680
Ramoškaitė Ž. 1370
Rancevai 953, 954
Rancevaitė Filimona 954
Rancevaitė Katerina 954
Rancevaitė Klaudija 954
Rancevaitė Kristina 954
Rancevaitė Marfa 955
Rancevaitė Olga 954
Rancevas Avdelijus 955
Rancevas Filimonas 955
Rancevas Idoksijus 955
Rancevas Irinėjus 955
Rancevas Jefimas 955
Rancevas Makarijus 955
Rancevas Olimpijus 954
Rancevas Pavlas 954
Rapas 1012
Rasčiupkina Ema 561, 562, 565
Rasimavičius Mateušas 139
Rastauskas 469
Rasteikaitė M. 523
Rastenienė Aldona 447, 1485
Raščius P. 520
Rašomavičius V. 66, 74
Raštikienė (Smetonaitė) Elena 1066
Raštikis St. 1066, 1473
Ratkutė Ona 265
Ratnikas Jurgis 956
Rauba 343
Raugaitė Janina 587
Raugas Juozas 1461
Raugas Pranas 1461
Raugytė Genė 1461
Raugytė Izolina 1461
Raugytė Liudvika 1461
Raugytė Regina 1461
Rauplienė (Narbutaitė) Marijona 1379, 1411
Rauplienė Marė 1183
Rauplys Juozas 1090, 1379, 1413, 1426
Razwadowskis J. 1302
Ražinskas A. 21
Redžys 707
Reimeris Vacys 519
Reinys M. 1553
Rekerta Daivaras 707
Rekerta Gintautas 522, 523, 525, 526, 527, 598
Rekertaitė Aurelija 707
Rekertienė Danguolė 522, 526
Rėklaitytė Ieva 1105
Repšys Antanas 707
Riauba Bronius 6, 12, 457, 1599, 1605
Riaubos 1027
Ribokas K. 272
Rimavičius Anupras 166
Rimavičius Jonas 166
Rimkavičius Jendrius 115
Rimkavičius Šimkus 115
Rimkunonis Stasys 608
Rimkus Algis 752
Rimkus Mindaugas 752
Rimkus Vytautas 804, 808
Rimkuvienė G. 272
Rimša 800, 949
Rimša Bartalomiejus 142
Rimša Edmundas Antanas 4, 519, 525, 860, 1549, 1605, 1674
Rimša Jonas 142, 333, 342, 423
Rimša Juozapas 141
Rimša Kazys 324
Rimša Stasys 325
Rimša Steponas 142
Rimša J. 423
Rimšaitė Ieva 144
Rimšaitė Liucija 541, 542, 555
Rimšaitė Ona 964
Rimšienė 800
Rimšienė (Čypaitė) Marijona 162, 786, 1361, 1371, 1384, 1385
Rindokas Stanislovas 406
Rinkauskienė Regina 1302, 1312
Rinkevičienė Birutė 569
Rinkevičius V. 519
Riomerienė (Dembovskaitė) Sofija 475
Riomeris Edvardas Matas 1117
Ripkevičius J. 527
Ritvinskas Antanas 140, 141
Rybelis Antanas 1525–1527
Rydvinskis Jonas 141
Rykonis Kiprijonas Stanislovas 142
Rykonis Motiejus 142
Ryla M. 74
Ryžkovas 435
Roblys Jonas 1522
Romananienė Marina 113
Romananis Baltramiejus 113
Romananis Matulis 113
Romanavičienė Bakša 115
Romanavičienė Darata 115
Romanavičienė Jegnieška 115
Romanavičienė Magdė 115
Romanavičius Jokūbas 115
Romanavičius Jonas 115
Romanavičius Martynas 115
Romanavičius Mykolas 115
Romanavičius Povilas 115
Romanavičius Pronckus 115
Romanavičius Rimka 115
Romanavičius Stanislovas 115
Romanavičius Stasiulis 115
Romanavičius Urbonas 115
Romanovskiai 121
Romanovskis Andrius 121
Romanovskis Baltramiejus 121
Romanovskis Benediktas 135
Romanovskis Dominykas 121, 135
Romanovskis Juozapas 121
Romanovskis Stanislovas 121
Romeika 103
Romeris (Riomeris) Mykolas 424, 676, 699, 748, 758, 767, 781
Roos J. P. 1557
Rosenthal G. 1557, 1559
Rossini G. 1539
Rothmaler W. 66, 74
Rozauskas E. 1475

- Rozvadovskis Janas 1449
 Rožkovas 1581
 Rubcovas 434, 435
 Rubiņšteinas A. 1539
 Ruchas R. 1012
 Rudakas 482
 Rudakis 1028
 Rudikavičienė Velikna 116
 Rudikavičius Baltramiejus 116
 Rudikavičius Paliulis 116
 Rudytė Alminta 8, 14, 862, 1257, 1599
 Rudokai 336, 727, 771, 774
 Rudokaitė 657, 768
 Rudokaitė Albina 200
 Rudokaitė Aldona 718, 749, 774
 Rudokaitė Anelė 637
 Rudokaitė Audra 712
 Rudokaitė Aušra 716
 Rudokaitė Birutė 516, 721
 Rudokaitė Bronė 718
 Rudokaitė D. 522
 Rudokaitė Daiva 712, 720
 Rudokaitė Dalia 725, 726
 Rudokaitė Danguolė 718
 Rudokaitė Danutė 712, 774
 Rudokaitė Elena 665, 671, 717, 718, 771, 774
 Rudokaitė Gelmutė 748, 749
 Rudokaitė Genė 743, 771
 Rudokaitė Genovaitė 720
 Rudokaitė Irena 665, 671, 722
 Rudokaitė Janina 720
 Rudokaitė Julė 721
 Rudokaitė Jūratė 718
 Rudokaitė K. 524
 Rudokaitė Karolina 733
 Rudokaitė Kotryna 138
 Rudokaitė Kristina 721
 Rudokaitė Marcelė 637, 722
 Rudokaitė Nijolė 720
 Rudokaitė Ona 657, 670, 718, 771
 Rudokaitė Ramutė 717
 Rudokaitė Rasa 712, 718
 Rudokaitė Reda 720, 721
 Rudokaitė Renata 721
 Rudokaitė Rūta 725, 726
 Rudokaitė Stasė 665, 724
 Rudokaitė Stefanija 935, 1221
 Rudokaitė Vanda 720
 Rudokaitė Veronika 771
 Rudokaitė Vilija 725, 726
 Rudokaitė Vilma 712
 Rudokas 250, 447, 645
 Rudokas Alfonsas 664, 665, 717, 718
 Rudokas Algimantas 721
 Rudokas Antanas 633, 634, 650, 718, 721, 748, 771, 774, 777
 Rudokas Arvydas 672, 720, 725, 726
 Rudokas Augustinas 634
 Rudokas Baltrus 633
 Rudokas Benediktas 638, 717, 718
 Rudokas Bronius 717, 718, 720, 777
 Rudokas Dominykas 633, 634
 Rudokas Donatas 712
 Rudokas Erikas 716
 Rudokas J. 478, 480, 486, 547, 650, 659, 669
 Rudokas Jokūbas 721
 Rudokas Jonas 9, 453, 478, 487, 608, 637, 716, 717, 733, 736, 768, 777, 863, 968, 1210, 1469, 1476, 1599
 Rudokas Juozapas 138, 958
 Rudokas Juozas 329, 342, 480, 547, 633, 640, 650, 656, 657, 658, 662–665, 667, 672, 673, 689, 702, 708, 721–723, 725–727, 755, 771–775, 935
 Rudokas Juozas 749
 Rudokas Jurgis 138, 640, 656, 697, 706, 717–720, 723, 727, 757, 766
 Rudokas Justinas 454
 Rudokas Juzefas 633, 634
 Rudokas Kazimieras 454, 637, 716, 748, 771, 774, 775
 Rudokas Kazys 638, 640, 705, 717
 Rudokas Kostas 717
 Rudokas Laurynas 721
 Rudokas Martynas 720
 Rudokas Mindaugas 774
 Rudokas Mykolas 637, 640, 721, 733, 745
 Rudokas Petras 584
 Rudokas Povilas 360, 706, 712, 728, 749, 771
 Rudokas Pranas 638, 646, 649, 712, 717, 718, 720, 777
 Rudokas Pranciškus 637
 Rudokas Ramūnas 712
 Rudokas Ričardas 712, 777
 Rudokas Rolandas 716
 Rudokas S. 520
 Rudokas Saulius 725, 726
 Rudokas Sigitas 712
 Rudokas Stanislovas 633
 Rudokas Steponas 145
 Rudokas Tautvilis 716
 Rudokas Tomas 633
 Rudokas Vincentas 633, 634
 Rudokas Vitalis 664, 665, 717, 733, 736, 743
 Rudokas Vytautas 716, 717, 718
 Rudokienė 684
 Rudokienė (Kinderaitė) Ona 717
 Rudokienė (Mačiulytė) Ona 637
 Rudokienė (Motiukaitė) Anastazija 637
 Rudokienė (Pretkutė) Elena 749
 Rudokienė (Stukaitė) Marijona 637
 Rudokienė (Šukytė) Bronė 749
 Rudokienė A. 517, 521, 526, 592
 Rudokienė Anelė 720
 Rudokienė Antanina 521, 587, 670, 722, 723, 777, 1023
 Rudokienė Danutė 720
 Rudokienė E. 1496
 Rudokienė Eleonora 221
 Rudokienė Elvyra 717, 736
 Rudokienė Irena 368
 Rudokienė Janė 717
 Rudokienė Juozapota 771
 Rudokienė Marcelė 723, 769
 Rudokienė Marė 968
 Rudokienė Ona 665, 718
 Rudokienė Stasė 673, 725–727, 777
 Rudokienė Veronika 637, 721, 728, 773
 Rudokienė Viktė 718
 Rugienis J. 1475
 Rumšas P. 458
 Rupeika Antanas 372
 Rupeikienė Marija 6, 12, 372, 1599
 Ruseckaitė Ona 1474, 1475
 Ruseckas 1034
 Ruseckas Antanas 168
 Ruseckas Karolis 166
 Ruseckas Marijonas 181
 Ruseckas Marius 1026
 Ruseckas Petras 9, 15, 166, 423, 863, 1469–1475, 1550
 Ruseckienė (Aleksiejūtė) Elena 557, 1026
 Ruseckienė Katrė 504
 Ruseckienė Teklė 168
 Rusėnas 1469
 Rutkauskienė Danutė 7, 13, 809, 1599
 Rutkevičienė Teklė 139
 Ružancovas A. 286
 Ruželė 648, 744
 Ruželė Alfonsas 650, 659, 1183, 1413, 1429
 Ruželė Antanas 335
 Ruželė Benediktas 141
 Ruželė Bonifacijus 964
 Ruželė Dominykas 154
 Ruželė Jonas 154
 Ruželė Jonas 900, 905
 Ruželė Kazimieras 154, 964
 Ruželė Kazys 1102
 Ruželė Laurynas 141
 Ruželė Lionginas 338
 Ruželė Mateušas 142
 Ruželė Petras 964
 Ruželė Pranciškus 140
 Ruželė Steponas 964, 966, 1158, 1163, 1166, 1168, 1169, 1090
 Ruželė Virginijus 722
 Ruželės 704, 964, 1203
 Ruželienė (Zizaitė) Emilė 897
 Ruželienė (Žemaitytė) Vanda 1414
 Ruželienė Darata 140
 Ruželienė Marijona 154
 Ruželienė Vanda 1191
 Ruželytė 1000
 Ruželytė Elžbieta 141
 Ruželytė Emilija 938
 Ruželytė Janina 510
 Ruželytė Marijona 140
 Ruželytė Nijolė 964
 Ruželytė Ona 786, 964
 Ruželytė Rozalija 154
 Ruželytė Ursulė 964
 Ruželytė Vanda 964

S

- Sabaitis Jonas 725
 Sabaitis Ovidijus 725
 Sabaliauskas A. 1372
 Sabaliauskas Antanas 465, 514, 515, 519, 592
 Sabaliauskas Julius 1605
 Sabaliauskas S. 589
 Sabinskas Pranciškus 137, 138
 Sadaunykaitė Jurgita 705
 Sadaunykas Julius 705
 Sadaunykas Rolandas 705
 Sadaunykas Vladas 705

- Sadaunykienė (Mociūnaitė)
 Genovaitė 705
 Sadauskas 874, 1495
 Sadauskas Petras 360
 Sadauskienė Stasė 360
 Sagov V. 275
 Saikalis 650
 Saja Kazys 526, 597
 Sakaitė Agota 139
 Sakaitė Teresė 139
 Sakalauskaitė Antanina 139
 Sakalauskas Kazimieras 177
 Sakalauskas Liudvikas 294
 Sakalauskas Steponas 826
 Sakalauskas Tomas 139, 1511
 Sakalauskienė Elena 145
 Sakalienė Ona 1221, 1364
 Sakas Andrius 149
 Sakas Ignotas 149
 Sakas Jonas 149
 Sakas Juozapas 139, 149–151
 Sakas Jurgis 151
 Sakas Kazimieras 139, 150
 Sakas Motiejus 150
 Sakevičius Gediminas 1051
 Sakevičiūtė Indrė 1051
 Sakevičiūtė Kristina 1051
 Sakevičiūtė Rita 1051
 Sakiėnė Domicilė 150
 Sakus Gedas A. 1044, 1050, 1051
 Sakus Rita 1052
 Saladžius Andriulis 116
 Salagubaitė 655
 Samavičius Antanas 406
 Samėnienė Jūratė 1073
 Samuilova Irina 1147, 1151
 Samuilova Kondratijus 201
 Samuilova Kristina 201, 574
 Samuilovas Antanas 557
 Samuilovas Filimonas 201, 368
 Samuilovienė Laima 526, 1260, 1268
 Samulionienė Vanda 229
 Samulionis Vitoldas 229
 Samulionytė Miranda 229
 Samulionytė Regina 229
 Samulis Juozas 221
 Samulis Petras 221
 Samulis Petras 324
 Samulis Vladas 221
 Samulytė Anelija 221
 Samulytė Danguolė 221
 Samulytė Danutė 221
 Samulytė Liudvika 221
 Saniukaitė Agnė 707
 Saniukaitė Gabija 707
 Saniukas Garoldas 707
 Saniukienė Sigutė 707
 Sapeliauskaitė R. 525
 Sapiega Jonas 105
 Sapinska (Kliučinskaitė) Ilona 1605
 Sapka 707
 Sapka Jonas 707
 Sapkaitė Konstancija 707
 Sapožnikovas 948
 Saptja Mykolas 633
 Sarajevas Vasilijus 433, 437
 Sarulis 243
 Sarulytė Kazimiera 964
 Sasnauskaitė Deimantė 853
 Sasnauskaitė Evita 853
 Sasnauskas Mantas 853
 Sasnauskas Marius 853
 Sasnauskienė Dalia 589, 853, 1576
 Satkūnas J. 28, 36
 Saulienė (Šešelgytė) Genovaitė 649, 777
 Saulienė Danutė 741
 Saulienė Lina 741
 Saulis Ignas 555
 Saulis V. 597
 Saulius Ignas 557
 Saulius Jonas 741
 Saulius Nerijus 741
 Saulius Rolandas 741
 Saulytė Alvyda 741
 Saulytė Audronė 741
 Saulytė Egidija 741
 Saulytė Jolanta 741
 Saurimavičius Pranciškus 125
 Sausienė (Tijūšaitė) Ona 930
 Sausienė Ona 940
 Savaidaitė Kristina 142
 Savickai 283
 Savickaitė Akvilė 698
 Savickaitė Alė 520
 Savickaitė Aloyza 572
 Savickaitė Augustė 699
 Savickaitė Jūratė 699
 Savickaitė Viktorija 699
 Savickas 1101
 Savickas Bronius 698, 699
 Savickas Edvardas 698
 Savickas Gintaras 699
 Savickas Tadas 698
 Savickas V. 589
 Savickas Žydrūnas 915
 Savickienė Birutė 699
 Savickienė Jolanta 699
 Savickienė Milda 698
 Savickienė Palmira 529
 Savickienė Vilija 698
 Savoniakaitė V. 1370
 Savukynas Bronys 1326, 1332, 1340
 Schubert R. 74
 Schuman A. 1370
 Schwann G. 1581, 1585
 Selčinskaja D. 1488
 Semaška 433
 Semaškienė Felicija 138
 Senvaitienė Emilija 177
 Senvaitis Juozas 177
 Senvaitytė Aldona 177
 Serafimovičius Jonas 120
 Serafimovičius Stanislovas 120
 Serafimovičiūtė Marina 120
 Serbinovičius Piotras 400
 Serbinovičius Piotras 400
 Sereika 443, 540
 Sesickaitė Genė 198
 Sesickaitė Kazimiera 792
 Sesickaitė Nida 935, 945, 1180
 Sesickaitė Veronika 182, 183
 Sesickaitė Zofija 183, 198
 Sesickas A. 182
 Sesickas Bronius 187, 202
 Sesickas Jonas 937
 Sesickas Virginijus 575
 Sesickienė 149
 Sesickienė Paulina 937
 Sicari A. 414
 Sidabra Jokūbas 142
 Sidabra Tomas 142
 Sidabraitė Rozalija 143
 Sideravičiai 952
 Siderkevičienė Felicija 1489
 Sidzikauskas Vaclovas 1478
 Sierakauskas Zigmantas 147
 Silickas 422
 Simaitienė Danguolė 719
 Simaitis Juozas 719
 Simaitytė Inga 719
 Simanavičius Ignas 314
 Simavičius Ignas 328
 Siminonienė (Mikėnaitė) Veronika 1023, 1515, 1519, 1521, 1550
 Siminonis Jonas 9, 16, 497, 498, 500, 503, 504, 535, 587, 863, 948, 1326, 1332, 1496, 1515–1521, 1550
 Siminonis Kostas 963
 Siminonytė J. 525
 Siminonytė Onutė 1518
 Simniškytė Andra 5, 11, 77, 89, 90, 94, 1359, 1591, 1599
 Simonaitis 471, 905
 Simonaitis Antanas 408, 411, 471, 503, 555
 Sinkevičienė Z. 74
 Sinkevičius A. 1450
 Sinkevičius K. 584
 Sipavičiai 282
 Sipavičius Ottonas 288, 294
 Sirvydaitė Diana 748
 Sirvydaitė Virginija 748
 Sirvydas J. O. 1028
 Sirvydienė (Šukytė) Bronė 777
 Sirvydis Antanas 748
 Sirvydis Juozapas 435, 748
 Sirvydis Vytautas 677
 Skardžiūtė Janina 765
 Skavičienė 925
 Skavičius Jurgis 924, 939, 940
 Skeirytė Daiva 593
 Skeirytė Laima 593
 Skeiverienė Nijolė 721
 Skeiveris Leonas 721
 Skeiverytė Inga 721
 Skeiverytė Kristina 721
 Skipitis Jonas 351
 Skipskienė (Naujikaitė) Ona 342, 1256, 1570
 Skipskienė (Peldžiūtė) Marijona 1414, 1420
 Skipskienė Elena 524, 591, 592, 594
 Skipskienė Marijona 1335, 1341
 Skipskienė Ona 324, 329, 332, 334, 509, 511, 517, 526, 587, 592, 1259, 1268
 Skipskienė Vilija 6, 12, 371, 1599
 Skipskis Gintaras 712
 Skipskys Jonas 218, 333, 342, 975, 976
 Skipskytė E. 523
 Skipskytė L. 521
 Skipskytė Laima 712
 Skipskytė Lina 1268
 Skipskytė Virginija 712
 Skirmuntaitė 540
 Skystimas Benediktas 691
 Sklėrius K. 1541
 Skorupskas Mykolas 406
 Skrebas Kazimieras 340
 Skrebiėnė Darata 142

- Skriveliėnė (Skryveliėnė) Bronė 186, 503, 509, 511, 516, 517, 526, 533, 550, 556, 584, 585, 587, 590, 592
 Skrivelis (Skryvelis) Steponas 186, 187, 301, 318, 319, 489, 504, 507, 509, 511, 512, 526, 533, 534, 536, 947, 1215
 Skrivelis Valentinas 1215
 Skrodenis Stasys 4, 860, 1362, 1381
 Skučaitė R. 1529
 Skučaitė V. 99
 Skukauskaitė Jolanta 8, 14, 862, 1192, 1599
 Skultans V. 1560
 Skuodis V. 36, 42
 Skureviėienė Terezija 148
 Slavinskas Bronius 591–593
 Slaviuėnas Zenonas 1371
 Slavys Jonas 633
 Slesariuėnas Antanas 580, 581, 597, 598, 600–603, 971, 979, 1550
 Slesariuėnė Danutė 371
 Sleževiėčius Mykolas 1469–1471, 1476
 Sliuėzinskas Rimantas 1387, 1390, 1396
 Slovackis J. 1447
 Slušinskaitė Marytė 1419
 Smailys Stanislovas 601
 Smalinskas Donatas 1606
 Smalinskas Žilvinas 371
 Smalstytė Anastazija 246
 Smetona (Mickeviėčius) Tomas 1058, 1059
 Smetona Adomas 1039
 Smetona Algimantas 1058
 Smetona Antanas 1045, 1056–1061, 1066, 1070, 1071
 Smetona Antanas (prezidentas) 279, 424, 447, 471, 482, 536, 546, 704, 745, 765, 909, 960, 963, 1002, 1449, 1467, 1471, 1472, 1476, 1478, 1480, 1481, 1502, 1510, 1561, 1573
 Smetona Julius 1070
 Smetona Motiejus 1066, 1070
 Smetonaitė 1069
 Smetonaitė Sigutė 1059, 1060
 Smetonienė (Neniškytė) Jadvyga 1039, 1056, 1070
 Smetonienė Barbora 1066
 Smetonienė Jadvyga 1027, 1059–1061
 Smugleviėčius Pranciėskus 474
 Snarskis P. 66, 74
 Snitkienė Bronė 777
 Sobkelė Steponas 608
 Sobolevska Agota 141
 Sokai 987
 Sokas 987, 989
 Sokas Albinas 172
 Sokas Gendrutis 914
 Sokas Juozapas 401, 987
 Sokas Lioginas 179, 230
 Sokas Martynas 989
 Sokas Petras 333, 334, 1550
 Sokas Pranciėskus 988
 Sokienė Danutė 914, 1445
 Sokienė Ona 1183
 Sokienė D. 1445
 Solodaris C. 512
 Solominas I. 1104, 1124
 Somforolviėciova Jozefota 140
 Spaiėrys 231
 Spaiėrys Algis 589, 984
 Spaiėrys Kazimieras 984
 Spaiėytė Bronė 728, 979, 984
 Speiėrys Antanas 166
 Speiėrys Jonas Petras 166
 Spetylos 336
 Spietilaitė Kotryna 139
 Spietilas Juozapas 139
 Spietinaitė Agnietė 138, 141, 142
 Spietinaitė Elėzbieta 141
 Spietinaitė Kristina 129
 Spietinaitė Marijona 129
 Spietinas Antanas 129
 Spietinas Jokūbas 126
 Spietinas Jonas 129
 Spietinas Kristupas 129
 Spietinas Pranciėskus 129
 Spietinytė Ona 143
 Sprindis A. 1524
 Sprundzeviėiūtė Laura 1362
 Spudulis Jonas 439, 457, 458, 464, 540
 Spundzeviėienė Bronė 592
 Spundzeviėčius Jurgis 1419
 Spundzeviėiūtė L. 1443
 Spurgys Jurgis 447, 483
 Sruoga Balys 476, 484, 485, 487, 526, 1447, 1451, 1453
 Stachovskis Jonas 107
 Stachovskis Mykolas 107, 120
 Staėiokas S. 1544
 Stakėnas Virgis 825
 Stakonienė Stefanija 813
 Stakonis Stasys 813
 Stakėsys Stanislovas 137
 Stakulaitė Elėzbieta 128
 Stakulaitė Magdarena 128
 Stakulaitė Ona 128
 Stakulienė Genė 1418, 1431
 Stakulienė Petrienė 127
 Stakulis Benediktas 137
 Stakulis Jokūbas 128
 Stakulis Jonas 127, 128, 958
 Stakulis Juozapas 128
 Stakulis Laurynas 128
 Stakulis Mykolas 127, 128
 Stakulis Motiejus 128
 Stakulis Petras 127, 482
 Stakulis Simonas 128
 Stakulis Tomas 128
 Stakulis Vladas 334, 336, 342, 547, 1402, 1421
 Stakulytė Agota 127
 Stakulytė Kotryna 127
 Stakulytė Ona 127
 Stakulytė Zofija 127
 Stalinas 200, 203, 207, 215, 255, 256, 533, 753, 762, 773, 781, 792, 816, 821, 859, 926, 958, 1002, 1054, 1507, 1508, 1569, 1576, 1579, 1580
 Stalionis Paulius 370
 Stamm B. H. 1558
 Stanaitytė Alma 6, 12, 269, 1599
 Stanelytė Jadvyga 1063
 Staneviėienė Dosia 114
 Staneviėčius Juozapas 114
 Staneviėčius Šimka 114
 Stanienė Genovaitė 777
 Stanienė Julė 769, 770
 Stanikas Jonas 633
 Stanikas Laurynas 633
 Stanikas Tomas 633
 Staniokai 745
 Staniokaitė Elvyra 728
 Staniokaitė Emilija 729
 Staniokaitė Laimutė 728
 Staniokaitė Ona 729
 Staniokaitė Veronika 729
 Staniokas 743
 Staniokas Adomas 637, 729
 Staniokas Algis 655, 721, 728
 Staniokas Ignacijus 638
 Staniokas Ignotas 633, 634
 Staniokas Jonas 638, 708, 728, 729
 Staniokas Pranciėskus 637, 646, 663, 672, 692, 728
 Staniokas Stasys 728
 Staniokienė (Peldžiūtė) Teresė 637, 729
 Staniokienė (Tumonytė) Kazimiera 728
 Staniokienė Akvilė 728, 1259
 Staniokienė Bronė 673, 777
 Staniokienė Karolina 728
 Staniokienė Kazimiera 634
 Staniokienė Rozalija 638
 Staniokytė Angelė 636
 Stanislovas Augustas 123
 Stanislovaviėienė Haliula 115
 Stanislovaviėienė Hana 115
 Stanislovaviėienė Naruėša 116
 Stanislovaviėienė Zofija 115
 Stanislovaviėčius Ambrasas 115
 Stanislovaviėčius Huba Florijonas 116
 Stanislovaviėčius Janelis 116
 Stanislovaviėčius Jasius 116
 Stanislovaviėčius Juozapas 115
 Stanislovaviėčius Kasperas 115
 Stanislovaviėčius Lenartas 115
 Stanislovaviėčius Motiejus 115
 Stanislovaviėčius Petras 115
 Stanislovaviėčius Povilas 116
 Stanislovaviėčius Steponas 115
 Stanislovaviėčius Urbonas 115
 Staniukas Kazimieras 608
 Staniukas Vaiėčius 608
 Staniulienė Marina 114
 Staniulis Jananis 114
 Staniulytė Ieva 137
 Staniulytė Marijona 138
 Staniulytė Veronika 1005
 Stany 721, 723
 Stany Antanas 755
 Stany Kazimieras 667, 770
 Stany Kazys 979, 1168
 Stany Petras 768, 769, 770
 Stany Pranas 777
 Stankeviėčius 199
 Stankeviėiūtė Kotryna 137
 Stankūnas 201
 Stankūnas Adomas 115
 Stankūnas Baliulis 115
 Stankūnas Jonas 1605
 Stankūnas Jurgis 115
 Stankūnas Martynas 115
 Stankūnas Mikaila 115
 Stankūnas Petras 193
 Stankūnas Pranckus 115

- Stankūnienė (Čeplinskaitė) Vanda 342
 Stankūnienė (Petkūnaitė) Birutė 267, 268
 Stankūnienė Katryna 115
 Stankūnienė Masia 115
 Stankūniskas Kazimieras 633
 Stankus K. 510
 Starikonis Jurgis 142
 Starkonis Jonas 1517
 Starkuvienė Ona 590, 592, 796
 Staržinskas Audrius 756
 Stasionienė 142
 Stasionytė Donata 140
 Stasionytė Margarita 140
 Stasilionis Vladas 800
 Stasiukynas Stanislovas 143
 Stasiukonytė Margarita 141
 Stasiulionis Juozas 338
 Stasiulionis R. 521
 Stasiulionytė D. 521
 Stasiulytė Ona 141
 Stasiūnaitė Loreta 721
 Stasiūnas 676
 Stasiūnas Evaldas 721
 Stasiūnas Jonas 1551
 Stasiūnas Juozas 638, 708, 729, 730
 Stasiūnas Kazimieras 633
 Stasiūnas Mykolas 637
 Stasiūnas Pranciškus 637
 Staskoniai 810
 Staskonienė (Burbulaitė) Albina 1256
 Staskonis Alvydas 810
 Staskonis Bronius 810
 Staskonis Jonas 351, 587, 592, 1414
 Staskonis Kazimieras 809, 810, 1256
 Staskonis Klemensas 810
 Staskonis Lionginas 810, 813
 Staskonis Petras 809
 Staskonis Pranas 809, 1210
 Staskonis Stasys 810, 813
 Staskonytė Genutė 520, 810
 Staskonytė Zita 810
 Stašienė Agota 153
 Stašienė Barbora 153
 Stašienė Birutė 523, 526, 572, 589, 592–94, 599, 747, 1551
 Stašienė Regina 667
 Stašikonis Motiejus 137
 Stašikonis Vincentas 137
 Stašys Adomas 153
 Stašys Algirdas 526
 Stašys Jurgis 153
 Stašys Justinas 153
 Stašys Martynas 153
 Stašys Petras 527
 Stašys Stasys 747
 Stašys Valdas 572, 593, 599
 Stašys Valdovras 525, 526
 Stašys Vladas 1501
 Staškevičius Juozapas 406
 Staškovskis Pranciškus 405
 Statkevičius Rimantas 916
 Stelionis Jurgis 166
 Stelionis Petras 166
 Stepanova Matrona 954
 Stepanovai 953
 Stepanavičius Julijonas 412
 Stepukienė 734
 Stiklius Kostas 1379
 Styra 324
 Stočkai 1139
 Stočkaitė Ona 328
 Stočkienė Bronislava 185
 Stočkienė Ieva 637
 Stočkienė Ona 495, 507, 509, 511
 Stočkus 335
 Stočkus 948, 1130
 Stočkus A. 949
 Stočkus Dangerutis 1551
 Stočkus Dangis 504
 Stočkus Evaldas 185
 Stočkus Jonas 587
 Stočkus Juozas 637, 730
 Stočkus Jurgis 185, 305, 336, 337, 503, 1129–1131, 1137, 1139
 Stočkutė Aldona 1518
 Stočkutė Klaudija 185
 Stočkutė Ona 730
 Stočkutė Regina 185
 Stočkutė Vanda 185
 Stočkuvienė Ieva 638, 687, 730
 Stokienė Apolonija 634
 Stokienė Rozalija 634
 Stolypinas 1476
 Stomberskis Danielius 106
 Stonkuvienė Irena 14, 862, 1222, 1599
 Stoškienė Ona 531
 Straševičienė Elvyra 8, 14, 861, 1091, 1600
 Stravinskai 538
 Stravinskaitė Bronislava 126, 420, 495, 538
 Stravinskaitė Jadvyga 495, 538, 540
 Stravinskaitės 147
 Stravinskiai 126
 Stravinskienė Rachelė 475
 Stravinskis Kazimieras 126, 148
 Strazdaitė Gintarė 785
 Strazdaitė Vilija 785
 Strazdas A. 420, 430, 692
 Strazdas Algis 785
 Strazdas Antanas 431, 447, 1117, 1502
 Stražnikaitė Ona 141
 Stražnikas Jonas 141
 Stražnikienė Barbora 142
 Streckienė (Daugelytė) Anelė 182
 Streckienė Aldona 562, 565, 577
 Streckis J. 566, 577
 Striupas Martynas 143
 Strykovskis 443
 Stročkaitė Ona 314
 Strumskaitė Jūlytė 915
 Strumskaitė Stasė 978
 Strumskienė (Brogelytė) Genovaitė 342
 Strumskienė (Šeinauskaitė) Bronislava 1256
 Strumskienė Bronislava 1144, 1151
 Strumskienė Elena 672
 Strumskienė Genovaitė 1141, 1151
 Strumskienė Rozalija 160
 Strumskienė Veronika 963, 1191
 Strumskis Algis 984
 Strumskis Antanas 984
 Strumskis Artūras 679
 Strumskis Dainius 679
 Strumskis Jonas 984
 Strumskis Juozas 160, 984
 Strumskis Kazimieras 984
 Strumskis Kęstutis 984
 Strumskis Petras 810
 Strumskis Stasys 984
 Strumskis Vytautas 813, 984, 1017
 Strumskys 948, 962
 Strumskys Bronius 519
 Strumskys Juozas 1515
 Strumskys Kostas 171, 963
 Strumskys Marcelinas 330, 338, 342
 Strumskys Romas 962, 1091, 1093, 1094, 1100, 1103, 1217
 Strumskytė 557
 Strumskytė Danutė 984
 Strumskytė Kazimiera 984
 Strumskytė Rožė Genutė 984
 Strumskytė Seva 984
 Strumskytė Veronika 1274, 1393
 Strumskytė Z. 521
 Strungytė I. 1312
 Struvė Fridrichas Georgas Vilhelmas 26, 27, 75, 76
 Stružaitė Aldona 1000
 Stružaitė Danutė 509, 511, 680, 978
 Stukai 703, 731, 732, 733, 761
 Stukaitė 666
 Stukaitė Danutė 734, 736, 737
 Stukaitė Elena 665, 672, 730, 732
 Stukaitė Elvyra 736
 Stukaitė Elzė 769
 Stukaitė Irena 769
 Stukaitė Janina 734, 769
 Stukaitė Jolita 732, 733
 Stukaitė Julijona 765
 Stukaitė Jūratė 734
 Stukaitė N. 522
 Stukaitė Ona 635, 766
 Stukaitė Stasė 734
 Stukaitė Zita 769
 Stukas 236, 237, 736, 749, 750
 Stukas Adomas 296, 633, 638, 678, 733, 734, 765, 766, 768
 Stukas Andrius 633, 634
 Stukas Antanas 640, 646, 698, 730–732, 745, 769
 Stukas B. 520
 Stukas Dominykas 634
 Stukas Gasparas 633, 634, 635
 Stukas Giedrius 732
 Stukas J. 517, 656
 Stukas Jonas 351, 633, 637, 638, 646, 650, 653, 663, 681, 707, 717, 733–736, 745, 757, 762, 766, 769, 770, 1160, 1161, 1165, 1168, 1173, 1174, 1191, 1293, 1295, 1297
 Stukas Juozapas 143, 633, 638, 640, 665, 667, 670, 721, 729–733, 735–769, 777
 Stukas Jurgis 633, 678
 Stukas Kazimieras 637, 769
 Stukas Kazys 633, 638, 735–737, 745
 Stukas Martynas 769
 Stukas Mataušas 633, 634
 Stukas Mykolas 633, 736
 Stukas Motiejus 633, 634, 635
 Stukas P. 296
 Stukas Petras 633, 638, 678, 707, 723, 735, 759, 769

- Stukas Povilas 733
 Stukas Pranas 635, 638, 682, 712, 736, 737, 745, 769
 Stukas Rimantas 736, 769
 Stukas Romas 733
 Stukas Stasys 294
 Stukas Tadeušas 636
 Stukas Tomas 633, 733
 Stukas Vincas 762, 1508
 Stukas Vincentas 633
 Stukas Vladas 733, 734
 Stukienė (Pretkutė) Juozapota 637
 Stukienė Anastazija 742
 Stukienė Antanina 769
 Stukienė Elenytė 732
 Stukienė Emilija 730
 Stukienė Genovaitė 733
 Stukienė Juzefa 736, 737
 Stukienė Karolina 734, 768
 Stukienė Marijona 731
 Stukienė Nastė 677
 Stukienė Ona 665, 733
 Stukienė Uršulė 638, 737
 Stukienė Vera 736
 Stukienė Zita 733
 Stukonienė (Mickytė) 249
 Stumbrienė Adelė 226
 Stumbrienė Valė 1376
 Stumbris Ignas 226
 Stumbrys Adolfas 1300, 1376
 Stumbrys B. 516
 Stumbrys Jonas 139
 Stumbrys Kazimieras 137
 Stumbrys Povilas 1090
 Stumbrys Rimas 515, 516
 Stumbrytė G. 226
 Stumbrytė Janina 509
 Stumbrytė Ona 142, 529
 Stundžia Bonifacas 1303, 1312
 Stungurienė G. 870
 Stunka Andrius 127
 Stunka Juozapas 130
 Stunka Marijonas 127
 Stunka Steponas 127
 Stunkaitė Brigita 127
 Stunkaitė Kotryna 127
 Suchodolskaitė Jozefota 140
 Suchodolskis Jonas 140
 Sudavičius B. 1544, 1545
 Supranavičius Rimas 1680
 Surgautienė Stasė 600
 Surgučionis Jonas 608
 Sutuginas Artūras 725
 Sutuginas Viktoras 725
 Suvaizdienė 259
 Svencickas Bronius 296
 Sventeckiai 126
 Sventeckis Henrikas 126
 Sventeckis Kazimieras 400, 401, 406, 427, 441, 443, 447, 451, 474, 475, 480, 485, 1460
 Sventicka Anelė 137
 Svirskienė Lionė 777
 Svirskis Mantas 775
 Sweatas Hendris 1302
 Sztompka P. 1558
- Š
- Šakaliai 200, 201, 203
 Šakalienė (Adomonytė) Aldona 229
 Šakalienė (Tumonytė) Aldona 974
 Šakalienė Anelė 201
 Šakalys Juozas 200, 204, 205, 552, 553
 Šakalys Kestutis 200, 592
 Šakalytė Albina 200, 201
 Šakalytė Anelija 200, 201
 Šakalytė Bronė 827
 Šakalytė E. 521
 Šakalytė Emilija 200
 Šakalytė Eugenija 974
 Šakalytė Stefanija 200, 201
 Šakalytė Vincė 200, 937
 Šaknys Žilvytis 4, 860
 Šalavėjienė V. 589
 Šalčius Matas 1472
 Šalčiuvienė (Tübelytė) Emilija 487
 Šalkauskas Jurgis 143
 Šalkauskienė 681
 Šalkauskis S. 1602
 Šaltenis Bernotas 110
 Šaltenis Petras 110
 Šaltenis R. 745
 Šaltys 234
 Šamforavičius Jonas 137
 Šamforavičiūtė Marijona 137
 Šanynaitė Kotryna 141
 Šapka Jonas 138
 Šapolas Povilas 315
 Šapranauskaitė Elzė 542, 555
 Šapranauskas Antanas 547
 Šarka 900
 Šarka Arūnas 721
 Šarka Bronius 515, 516, 721
 Šarka Jonas 235
 Šarka Pranas 235, 324
 Šarkaitė Elžbieta 141
 Šarkaitė Janė 235
 Šarkaitė Margarita 141
 Šarkaitė Vitalija 235
 Šarkauskai 219, 223, 951, 952, 1499, 1500
 Šarkauskaitė Adelė 1459, 1461
 Šarkauskaitė Bronislava 952, 1459, 1461
 Šarkauskaitė Lėnė 222
 Šarkauskaitė Lionė 191
 Šarkauskaitė Marijona 952
 Šarkauskaitė N. 521
 Šarkauskaitė Ona 952
 Šarkauskaitė Stasė 952
 Šarkauskaitė Vanda 219
 Šarkauskaitė Vladislava 170, 951
 Šarkauskas Alfonsas 952
 Šarkauskas Antanas 546, 1458, 1462
 Šarkauskas Jonas 9, 15, 170, 219, 406, 422, 426, 443, 444, 451, 539, 862, 863, 951, 1458–1462, 1467, 1551
 Šarkauskas Juozas 220, 958, 1459, 1461, 1467
 Šarkauskas Kazimieras 952
 Šarkauskas Petras 952, 1183, 1191, 1459, 1461
 Šarkauskas Rimantas 191, 222, 223
 Šarkauskas Stanislovas 952
 Šarkauskas Vladas 170, 191, 218–220, 222, 223, 951, 952, 1218
 Šarkauskienė 1500
 Šarkauskienė (Bakutytė) Jonė 1424
 Šarkauskienė (Galinaitė) Kazė 1443
 Šarkauskienė Anelė 1183, 1191
 Šarkauskienė Elžbieta 952
 Šarkauskienė Kazimiera 1183, 1191
 Šarkauskienė Ona 1461
 Šarkauskienė Stasė 170, 218, 219, 950
 Šarkauskienė Valerija 191, 222, 223
 Šarkienė Antanina 235
 Šarkienė Kristina 721
 Šarkiūnaitė Elena 998
 Šarkiūnėlienė Konstancija 577
 Šarkutė Audronė 721
 Šateikis 747
 Šaučiūnaitė Apolonija 731
 Šaučiūnaitė Elena 179
 Šaučiūnaitė Stasė 731
 Šaučiūnas 499
 Šaučiūnas Adolfas 179
 Šaučiūnas Alfonsas 179
 Šaučiūnas Algirdas 179
 Šaučiūnas Benediktas 323
 Šaučiūnas Julius 179
 Šaučiūnas Lionginas 179
 Šaučiūnienė Bronė 179
 Šaučiūnienė Eugenija 179
 Šaučiūnienė Kristina 179
 Šavelis Vytautas 1551
 Šavkovskis Kupscius Jurgis 109
 Šedienė Genovaitė 777
 Šedienė Regina (Renė) 895, 898, 903, 915, 919, 921, 922, 1190, 1191, 1199, 1202, 1214, 1215
 Šedys 987, 988
 Šedžiai 998
 Šeikus 239
 Šeinauskaitė Barbora 139
 Šeinauskaitė Danutė 813
 Šeinauskaitė Elžbieta 141
 Šeinauskaitė Eugenija 813
 Šeinauskaitė Julijona 138, 144
 Šeinauskaitė Konstancija 141
 Šeinauskaitė Magdalena 138
 Šeinauskaitė Marijona 741
 Šeinauskaitė Pranutė 966
 Šeinauskas 810
 Šeinauskas Andrius 138, 141
 Šeinauskas Antanas 138, 1176
 Šeinauskas Benediktas 139
 Šeinauskas Feliksas 557, 966
 Šeinauskas Juozas 810, 813, 1217
 Šeinauskas Kazimieras 800
 Šeinauskas Lionginas 810
 Šeinauskas Pranas 800, 1183, 1191, 1285, 1293
 Šeinauskas Stasys 810
 Šeinauskas Vincentas 138
 Šeinauskas Vladas 800
 Šeinauskienė Darata 144
 Šeinauskienė Domicelė 796, 800
 Šeinovska Magdalena 141
 Šemaitė Veronika 539
 Šemeta Antanas 951
 Šemeta Bonifacas 951
 Šemeta Gediminas 951
 Šemeta Jonas 346, 347, 423, 951
 Šemetaitė Elvyra 951
 Šemetienė 246
 Šemetienė Liucija 578, 580
 Šemetos 952
 Šepka 903
 Šepka Antanas 144

- Šepka Dominykas 157
 Šepka Juozapas 140
 Šepka Kristupas 140
 Šepka Lionginas 371, 1511
 Šepka Pranciškus 140, 141
 Šepka Tadas 1172
 Šepkai 259
 Šepkaitė Elena 175
 Šepkaitė Kristina 143
 Šepkaitė Ona 138
 Šepkienė (Ruželytė) Veronika 342, 1417
 Šepkienė Veronika 1103
 Šepkutė Akvilė 721
 Šepranaitė Elžbieta 127
 Šepranas Andrius 127
 Šepranas Jokūbas 127
 Šeras Solomas 877
 Šereiva 444
 Šereiva Juozapas 406, 441
 Šerepka 236, 1505
 Šerepka Antanas 984
 Šerepka Bronius 984
 Šerepka Stasys 591, 592
 Šerepkaitė D. 522
 Šerepkaitė Onutė 984
 Šerepkaitė S. 589
 Šerepkienė Bronė 360, 362
 Šešelgiai 741
 Šešelgienė (Mačiulytė) Stasė 693–695, 777
 Šešelgienė (Stukaitė) Julijona 637, 743
 Šešelgienė (Stumbrytė) Vanda 5, 11, 226, 1600
 Šešelgienė Anelė 740
 Šešelgienė Konstancija 738
 Šešelgienė Marijona 742
 Šešelgienė Stasė 1605
 Šešelgienė Uršulė 454, 1183, 1191
 Šešelgienė Vanda 1603
 Šešelgis 657, 763
 Šešelgis Adomas 637, 638, 640, 701, 743, 748
 Šešelgis Balys 173, 655, 656, 738–741, 757, 766
 Šešelgis Benediktas 738
 Šešelgis Danukas 740
 Šešelgis Jonas 640, 738
 Šešelgis Juozas 633, 658, 661, 703, 741
 Šešelgis Juzefas 633, 634
 Šešelgis Kazimieras Julius 694, 695, 843, 1605
 Šešelgis Kazys 738, 740, 743
 Šešelgis Mantas 743
 Šešelgis Marcelinas 640, 680, 738, 740, 741
 Šešelgis Petras 638, 687, 703, 736, 738, 740–742, 780
 Šešelgis Povilas 703, 741
 Šešelgis Pranciškus 636
 Šešelgis Ridas 743
 Šešelgis Romas 697, 738
 Šešelgis Rosvaldas 743
 Šešelgis Stanislovas 741–743
 Šešelgis Steponas 202, 686, 738, 769
 Šešelgis Vincentas 635
 Šešelgytė 666
 Šešelgytė Genovaite 653, 741, 742
 Šešelgytė Irena 652, 740
 Šešelgytė Marcelė 743
 Šešelgytė Miglė 743
 Šešelgytė Ona 637, 708, 738, 743
 Šešelgytė Valerija 665, 672, 738, 739
 Šešelgytė Vesta 743
 Šeškevičiai 440
 Šeškienė Daiva 853
 Šeškienė Genė 1274, 1279
 Šeškienė Gitana 853
 Šeškytė Mintautė 853
 Šeškus Arnoldas 853
 Šeškus Darius 853
 Šeškus Dovidas 853
 Šeškus Justas 853
 Šeškus Regimantas 853
 Šeškus Romas 910
 Šeškus Silvestras 853
 Šeškutė Dovilė 853
 Šiaučiūnai 743
 Šiaučiūnaitė Apolonija 743
 Šiaučiūnaitė Stasė 743
 Šiaučiūnas Benediktas 743
 Šiaučiūnas Bronius 657, 743
 Šiaučiūnas Jonas 804
 Šiaučiūnas Matas 633
 Šiaučiūnas Vincas 633
 Šidlauskaitė Veronika 772
 Šidlauskas Algirdas 1353, 1359
 Šidlauskas Jurgis 166
 Šidlauskas Romualdas 166
 Šikštulis Edvardas 185
 Šiktarovas 536
 Šileika Motiejus 137
 Šileikaitė Agnieta 137
 Šileikienė (Kučinskaitė) Alma 1453, 1454
 Šileris Gintautas 520, 522
 Šiliniė Ona 184
 Šilinis 184
 Šilinis Domas 184
 Šilinis Pranas 167
 Šilinis Simonas 167
 Šimaitė (Šimovna) Kristina 128
 Šimanauskaitė Ksavera 836
 Šimanauskas Petras 204
 Šimanskas Juozas 296, 297
 Šimanskas Mataušas 296
 Šimėnas P. 514
 Šimkavičius Krištopas 116
 Šimkevičius Stasys 360
 Šimkovičius Toločka Stanislovas 116
 Šimkūnaitė 676
 Šimkūnaitė E. 593
 Šimkūnaitė Vanda 507, 509, 511
 Šimkus S. 298
 Šimonėlytė Eugenija 514, 517
 Šimonis P. 589
 Šimonytė S. 521
 Šinguris Jonas 140
 Šingurytė Ona 140
 Šinkauskaitė Teresė 138
 Šinkauskas Kazimieras 138
 Šinkūnaitė D. 522
 Šinkūnas Jožapas 459
 Šinkūnas Matas 176
 Šinkūnas R. 379, 396
 Šinkūnas Viktoras 459
 Šinkūniėnė T. 459
 Šipkauskaitė D. 523
 Širmelytė D. 1417, 1423, 1425, 1431
 Širmienė Pranciška 137
 Širvydas Juozas Otas 424, 439, 451, 476, 478, 479, 480, 483–486, 540
 Širvys Paulius 244, 519, 520, 592, 599, 1527, 1528
 Širvytė Giedrė 525
 Šiugžda Motiejus 1448
 Šiupinis Antanas 226
 Šiupinis Jonas 226, 228
 Šiupinytė Elžbieta 139
 Šiupinytė Margarita 139
 Šykštulis Edvardas 305
 Škirpa Aleksas 1032
 Škirpa Kazimieras 1032, 1042, 1055, 1072
 Škirpa Kęstutis Kazimieras 1032
 Škirpaitė Viktorija 1032
 Škirpienė (Neniškytė) Bronė 1033
 Škirpienė Bronė 1032
 Šleicheris A. 458
 Šležas Juozapas 154, 155
 Šleževičius K. 21
 Šliaupa A. 27–29, 35
 Šliaupa Aleksandras 20, 28
 Šlikas Vytautas 558, 577
 Šliogerienė (Bitinaitė) Janina 926
 Šliūpas Jonas 431, 439, 471, 1450
 Šliužas Andrius 739
 Šliužas Eugenijus 739
 Šliužas Vitalijus 739
 Šliuzienė (Karazijaitė) Dalė 1605
 Šmagoriūtė Kristina 1605
 Šmatavičiūtė Ona 667, 712, 715
 Šmirdėlytė Elena 855
 Šneidermanas Ch. 174, 182, 184, 188, 192, 198
 Šniokienė Nijolė 581, 1605
 Šniukas Damijonas 1674
 Šopenas 1064
 Šprunkaitė Malgoreta 275
 Šprunkas Adomas 275
 Šprunkienė (Troinaitė) Marija 275
 Šreitėnas Jurgis 465
 Šteinbergas V. 406
 Štombergas Aleksandras 406, 540, 552
 Šukiai 282, 950, 956, 961
 Šukienė 959
 Šukienė (Marcijonaitė) Karolina 959, 961
 Šukienė (Trumpickaitė) Uršulė 638
 Šukienė Anastazija 746, 747, 1221, 1274, 1279
 Šukienė Anelė 747, 950
 Šukienė Domicelė 745
 Šukienė Emilija 7, 14, 526, 528, 529, 748, 861, 973, 1335, 1341, 1600
 Šukienė Janina 770
 Šukienė Karolina 168
 Šukienė Teresė 635
 Šukienė Uršulė 191, 801
 Šukienė Veronika 749
 Šukienė Z. 592
 Šukis Antanas 137
 Šukis Petras 137
 Šukys 443, 469, 953
 Šukys A. 306
 Šukys Albertas 752

- Šukys Algirdas 191, 801, 808
 Šukys Benius 950
 Šukys Bronius 748, 950
 Šukys Gediminas 870
 Šukys Jonas 168, 553, 638, 640, 682, 686, 743, 745, 748, 959, 1294
 Šukys Juozas 346, 638, 682, 688, 745, 749, 770
 Šukys Juzefas 633
 Šukys Karolis 960
 Šukys Kazimieras 191
 Šukys Kazys 190, 801, 806, 1292
 Šukys Lionginas 959
 Šukys Marcelinas 640, 688, 691
 Šukys Napalys 640, 663, 721, 731, 745, 746, 749
 Šukys P. 950
 Šukys Petras 746, 747, 959
 Šukys Pranas 959
 Šukys Rimantas 752
 Šukys Romas 190, 950, 1289, 1420, 1423, 1428
 Šukys Stasys 749, 961
 Šukys Tomas 1090
 Šukys Vincentas 634
 Šukys Vytautas 6, 12, 247, 355, 504, 533, 959, 1600
 Šukys Vladas 653, 664, 687, 696, 749, 752
 Šukytė Elena 667
 Šukytė (Jurgelionienė) Eugenija 194
 Šukytė Adelė 656, 657, 659, 731, 748
 Šukytė Alma 950
 Šukytė Anastazija 746
 Šukytė Anelė 638
 Šukytė Birutė 959
 Šukytė Bronė 731, 746, 747, 748, 775
 Šukytė Elena 191, 746, 747, 801
 Šukytė Emilija 189, 1256
 Šukytė Genovaitė 801, 959
 Šukytė Irena 519, 950
 Šukytė Janina 191, 519, 801, 808, 959
 Šukytė Karolina 745
 Šukytė Konstancija 746, 747
 Šukytė Kostė 665
 Šukytė Marijona 745
 Šukytė Ona 189, 665, 673, 745, 746, 747
 Šukytė R. 521
 Šukytė Stasė 950
 Šukytė Vanda 956
 Šukytė Vida 752
 Šukytė Vijolė 752
 Šukytė Vlada 752
 Šukytė Zita 950
 Šukytės 666
 Šumyla P. 279
 Šutaitė Karolina 1073
 Šutinienė Irena 4, 10, 16, 860, 863, 1557, 1582, 1593
 Švalkünaitė Ona 151, 152
 Švalkūnas Baltrus 151
 Švambarytė Janina 1399, 1402, 1410, 1414, 1416, 1418, 1421, 1423–1426, 1431
 Švelnys Jonas 1326, 1332
 Švelnys P. 529
 Švitrienė (Vainauskaitė) Aleksandra 1038, 1042, 1057
 Švitris Švitrigaila 1057
 Švitrys Vladas 1057
 Švitrytė Vanda 1057
 Švolkünaitė Domicėlė 151
 Švolkūnas Baltramiejus 150, 151
 Švolkūnas Juozapas 150, 151
 Švolkūnas Jurgis 151
T
 Tabeliškaitė Janina 172
 Tabeliškienė Anelija 172
 Tabeliškis Stasys 172
 Talačka 306, 948
 Taliūtė Bronė 561, 562, 565
 Taločka Peliksas 296
 Taločkaitė Genė 186
 Talutienė Ona 1443
 Talžūnaitė Palma 782
 Talžūnas Juozapas 140
 Talžūnas Petras 141
 Talžūnas Stanislovas 142
 Tamošaitienė L. 517
 Tamošaitis Jonas 510
 Tamošaitytė L. 521
 Tamošiūnas 951
 Tamošiūnas Antanas 544, 545, 547, 548, 556
 Tamošiūnas Jonas 316–318
 Tamošiūnas Juozas 905
 Tamošiūnienė Gendra 716
 Tamulevičius Arvydas 732
 Tamulevičius Gytis 732
 Tamulevičius Mindaugas 732
 Tamuliai 282
 Tamulis Adomas 186, 305, 306
 Tamulis Matas 306
 Tamulis Sigitas 1680
 Tananevičius 1451
 Taranda A. 238, 243
 Tarasenka Petras 78, 96
 Tarvydaitė Agota 142
 Tarvydas 877
 Tarvydas Aloyzas 1677
 Tarvydas Jonas 142
 Tarvydienė Elžbieta 137
 Taseckaitė Regina 561, 565
 Taseckas Jonas 686
 Taseckienė Janina 686
 Taujanskaitė Juozapota 771
 Tautvilas Petras 1081
 Tavoraitė J. 524
 Tavoraitė L. 523
 Tavoras Klemensas 342, 1092, 1099, 1100, 1102, 1103
 Tavoras Petras 196
 Tavorienė Ona 587, 590, 592
 Tchebotariova N. S. 23, 27
 Tebeliškienė Genė 813
 Tebeliškienė Ona 139
 Tebeliškis Albinas 504
 Tebeliškis Bronius 813
 Tebeliškis Gasparas 138
 Tebeliškis Jurgis 138
 Tebeliškis Pranciškus 137, 138
 Tebeliškytė 1510
 Tebeliškytė Konstancija 142
 Tebeliškis Ignotas 637
 Tebeliškis Povilas 79, 85, 92
 Tebeliškytė Emilija 637
 Tebeliškytė Stefanija 637
 Teneris Karolis 26
 Tereška Blažiejus 114
 Tereška Jonas 114
 Tereška Mikalojus 114
 Tereškevičius Kostas 167
 Tereškevičius Stasys 167
 Tereškienė Aliula 114
 Terleckas Vladas 6, 12, 343, 1591, 1600
 Tervydaitė 787
 Tervydytė (Nagurkienė) Anelė 730
 Tešerskienė (Žvirėnaitė) Gražina 965
 Tetenskienė (Bražiūnaitė) Nijolė 1551
 Thompsonas Stith 1391
 Tičkus E. 828, 856, 863, 939
 Tigrūdienė Adelė 1210
 Tijūnas Juozas 984
 Tijūnas Petras 984
 Tijūnas Romas 983, 984
 Tijūnas Stasys 984
 Tijūnas Zigmas 984
 Tijūša Jonas 924, 926
 Tijūšaitė Bronė 931
 Tijūšaitė Elvyra 671, 750
 Tijūšaitė Janina 940
 Tijūšaitė Ona 931
 Tijūšaitė Reda 750
 Tijūšas 259
 Tijūšas Jonas 445, 689, 749, 750, 940, 1102
 Tijūšas Juozas 925, 940, 1160, 1164, 1165, 1169, 1173
 Tijūšas Rolandas 750
 Tijūšas Stasys 218
 Tijūšas Valentinas 750
 Tijūšienė 750
 Tijūšienė Adelė 940
 Tijūšienė Albina 1274, 1279, 1284
 Tijūšienė Konstancija 750
 Tijūšienė Ledina 750
 Tijūšienė Ona 640, 678, 683, 749, 750
 Tijūšienė Stefanija 445
 Tilvytis T. 1026
 Timireva S. N. 23, 27
 Tindžiulis Antanas 527, 1551, 1552
 Tindžiulis Mateušas 130
 Tindžiulis Stanislovas 130
 Tindžiulytė Ona 130, 141, 1490
 Tininaitė Valerija 8, 14, 15, 861, 863, 1004, 1490, 1600
 Tininiai 1013
 Tininienė (Tigrudytė) 1004
 Tininienė Emilija 1012, 1013, 1015
 Tininienė Uršulė 1490
 Tininis Antanas 1004, 1009, 1013
 Tininis Jonas 1004, 1490
 Tininis Juozas 9, 15, 863, 1004, 1007–1009, 1013, 1490, 1491, 1492, 1552
 Tininis Jurgis 1004, 1490, 1491
 Tininis Kasparas 1004, 1015
 Tininis Kazimieras 1009, 1013
 Tininis Matas 1010, 1012, 1013
 Tininis Pranas 1004, 1013, 1015
 Tininis Silvestras 1004, 1007
 Tininis Valentinas 1004, 1009

- Tininis Vytautas 1009
 Tininytė Anelė 788
 Tininytė Elenutė 1009
 Tininytė Emilija 1004, 1008, 1009, 1013, 1015, 1491
 Tininytė Jasi 1009
 Tininytė Rūta 1009
 Tininytė Skaistė 1004
 Tininytė Valerija 1013, 1015
 Tirvydytė S. 523
 Tiška 107
 Tiška Sčasnas 109, 111, 120
 Titenis Gintautas 770
 Titinis Antanas 1005
 Titinis Silvestras 1005
 Tylūtė Kristina 1032
 Tylūnaitė Lina 701
 Tylūnaitė Neringa 701
 Tylūnas Giedrius 701
 Tylūnas Gintaras 701
 Tylūnas Marius 701
 Tylūnas Stasys 701
 Tylūnas Vytautas 701
 Tylūnas Žydrūnas 701
 Tylūnienė Audronė 701
 Tylūnienė Oksana 701
 Tyzenhauzas Reinoldas 633
 Todesas D. 1475
 Toliušis Z. 1475
 Toločka Jurgis 104, 106, 107, 109, 111, 121, 131
 Toločka Kristupas 104, 106
 Toločka Mykolas 137
 Toločka Stanislovas 105, 106, 110
 Toločkaitė Elžbieta 107
 Toločkaitė Kotryna 137
 Toločkaitė Kristina 106
 Toločkaitė Marijona 137
 Toločkienė Kotryna 138
 Toločkienė Marina 106, 111
 Toločkienė Stanisloviene 112
 Toločkos 110, 111, 117, 120, 131
 Tolstojus L. 1537
 Tomas Edvardas 406
 Tomonaitė Audronė 692
 Trakoplėša Kasperas 119
 Trasykis J. 519
 Trečiokas A. 949, 1361
 Trečiokas Apolinaras 342
 Trečiokas Bronius 1101
 Trečiokienė (Motėjūnaitė) Antanina 342
 Trockis 1448
 Trofimovičius Aleksandras 310, 311
 Trukšnienė Jekaterina 1151
 Trumenas H. 1455
 Trumpa E. 1312, 1349, 1355
 Trumpickai 778, 783
 Trumpickaitė Bronė 749
 Trumpickaitė D. 523
 Trumpickaitė Genė 209
 Trumpickaitė Veronika 636
 Trumpickas 214
 Trumpickas Antanas 633, 968
 Trumpickas Benediktas 633
 Trumpickas Jonas 637, 656, 658
 Trumpickas Juozapas 1605
 Trumpickas Pranciškus 637
 Trumpickienė (Garkauskaitė) Karolina 783
 Trumpickienė K. 784
 Trumpickienė Ona 637
 Trušienė (Bitinaitė) Irena 928
 Tūbelienė Domicėlė 152
 Tūbelienė Ieva 153
 Tūbelienė Jadvyga 1452
 Tūbelienė Marijona 152
 Tūbelis 453, 882, 1102, 1486
 Tūbelis Antanas 143, 152, 153
 Tūbelis Jonas 152, 153
 Tūbelis Juozapas 153, 372, 401, 402
 Tūbelis Juozas 9, 15, 303, 317, 329, 332, 355, 424, 444, 446, 451, 471, 478, 481, 486, 500, 501, 503–506, 531, 800, 820, 855, 856, 863, 905, 966, 1037, 1466, 1476, 1477–180, 1518, 1541, 1552
 Tūbelis Kazimieras 152
 Tūbelis Krištopas 153
 Tūbelis Mateušas 152
 Tūbelis Mykolas 152
 Tūbelis Petras 153
 Tūbelis Pranas 152
 Tūbelis Simonas 153
 Tūbelis Stanislovas 137, 153
 Tūbelytė Elžbieta 152, 153
 Tūbelytė Emilija 373, 402
 Tūbelytė Ona 152, 478, 481
 Tūbelytė Petronėlė 153
 Tūbelytė Teklė 153, 942
 Tūbelytė Teresė 137
 Tūbelytė Uršulė 153
 Tūbelytė Viktorija 478, 481
 Tūbelytė-Baltuškienė Ona 481
 Tūbelytės 447
 Tučiai 792
 Tučienė A. 74
 Tučienė Salomėja 778
 Tučis Jonas 792
 Tučis Petras 792
 Tučius Eugenijus 792
 Tučius Jonas 778, 780, 792
 Tučius Vytautas 778, 792
 Tučiūtė Neringa 792
 Tučiūtė Virginija 792
 Tučytė Ulia 792
 Tuita Antanas 804
 Tuita Bronius 796
 Tuita Juozas 520, 1552
 Tuita Kazys 804
 Tuita Petras 282, 283, 306, 516, 796, 804
 Tuitai 283
 Tuitaitė K. 521
 Tuitienė (Juknaitė) Janina 283, 308, 342, 1142, 1145, 1151, 1256, 1323, 1341
 Tuitienė Valentina 1378
 Tumalevičiūtė R. 520
 Tumas–Vaižgantas Juozas 156, 424, 447, 448, 471, 477, 478, 484, 486, 508, 595, 828, 850, 871, 934, 939, 951, 984, 1057, 1450, 1464–1468, 1472, 1484, 1495, 1497, 1522, 1524, 1529, 1536, 1539–1541, 1546, 1553
 Tumėnas 477
 Tumėnas Jonas 951
 Tumėnienė (Valaišytė) Julė 1256
 Tumkūnas Motiejus 133
 Tumonaitė Dovilė 692
 Tumonaitė Jolanta 677
 Tumonaitė Magdalena 137
 Tumonaitė Teresė 138
 Tumoniai 693, 745, 749, 750, 754, 974
 Tumonienė (Arūnaitė) Anelė 750
 Tumonienė Antanina 755
 Tumonienė Danutė 757, 777
 Tumonienė Janina 693
 Tumonienė Ona 191, 692, 693, 696
 Tumonienė Teresė 657, 670, 756
 Tumonienė Veronika 751
 Tumonis 331, 948, 965
 Tumonis Albinas 974
 Tumonis Aloyzas 804
 Tumonis Antanas 140, 640, 754, 756, 964–966
 Tumonis Balys 180
 Tumonis Benediktas 190, 754
 Tumonis Bronislovas 759
 Tumonis Bronius 663, 665, 692, 693, 734, 754, 756, 757, 777
 Tumonis Donatas 692
 Tumonis Eimutis 692
 Tumonis Ignotas 140
 Tumonis J. 552, 763, 769
 Tumonis Jonas 138, 667, 754–756, 811
 Tumonis Julius 974
 Tumonis Juozapas 137, 964
 Tumonis Jurgis 191, 546, 547, 551–555, 706, 750, 974
 Tumonis Justas 640, 750, 751, 754
 Tumonis Justinas 141
 Tumonis Kazimieras 141, 746, 750
 Tumonis Kazys 811, 813
 Tumonis Kęstutis 692
 Tumonis Kostas 750–752
 Tumonis P. 646, 655, 738, 766
 Tumonis Petras 191, 333, 754, 756, 811, 1016
 Tumonis Pranas 173, 324, 646, 656, 677, 692, 693, 754, 756, 757, 777, 811
 Tumonis Remigijus 677
 Tumonis Romas 692
 Tumonis Stasys 646, 663, 689, 692, 693, 696, 749, 777
 Tumonis V. 284
 Tumonis Valentinas 202, 974
 Tumonis Vytautas 191, 754, 757, 811
 Tumonis Vladas 811
 Tumonytė Aldona 200, 756
 Tumonytė Aldutė 754, 974
 Tumonytė Barbora 141
 Tumonytė Bronė 685, 755, 811
 Tumonytė Danutė 652, 665, 670, 671, 754, 759, 811
 Tumonytė Elena 754, 756
 Tumonytė Elvyra 811
 Tumonytė Janina 751, 753, 811
 Tumonytė Julė 750
 Tumonytė Kazimiera 728, 746, 749, 751
 Tumonytė Konstancija 754
 Tumonytė Laima 755
 Tumonytė Ona 137, 665, 750, 751, 754

Tumonytė Pranutė 751, 777
 Tumonytė Reda 756
 Tumonytė Rita 756
 Tumonytė Rozalija 750
 Tumonytė Stefa 510
 Tumonytė Teresė 754
 Tumonytė Uršulė 750
 Tumonytė Veronika 964
 Tunaičiai 963, 1016, 1017,
 1019–1021, 1024
 Tunaitienė Genovaitė 193, 1016,
 1022, 1221
 Tunaitienė Joana 391, 392, 394–396,
 526, 592–594, 1023, 1024, 1149,
 1515, 1552
 Tunaitis Antanas 391, 392,
 394–396, 811, 1023, 1024, 1149,
 1515, 1552
 Tunaitis Gediminas 1552
 Tunaitis Juozas 938
 Tunaitis Stanislovas 811, 1020–
 1022, 1024
 Tunaitis Steponas 8, 14, 510, 861,
 1016, 1552, 1600
 Tunaitytė Alė 978
 Tunaitytė Birutė 1552
 Tūra V. 343
 Turai 123, 1027
 Turas Jonas 135, 141
 Turas Mykolas 148
 Turas Vladislovas 157
 Turauskai 991
 Turauskas Eduardas 991, 1447,
 1453, 1454
 Turčynaitė-Turienė Aleksandra 131
 Tureikytė D. 1582
 Turgenevas I. 1537
 Turnbridge J. E. 1584
 Tūska 949
 Tūska A. 368
 Tūska Dominykas 635
 Tūska Ignotas 635
 Tūska Jonas 804
 Tūska Juozas 633
 Tūska Kazimieras 527, 913
 Tūska Motiejus 633, 634
 Tūska Petras 137, 356, 785
 Tūska Rafaelis 636
 Tūska Vladas 272, 366, 806
 Tūskaitė Genė 792
 Tuskienė (Bulavaitė) Anastazija
 1430
 Tuskienė (Kaupaitė) Teofilė 1394
 Tuskienė (Kuzavytė) Marytė 1001
 Tuskienė Anastazija 1217
 Tuskienė Emilija 360, 363
 Tuskienė Marytė 918
 Tuskienė Stefa 1296, 1298
 Tuskytė Uršulė 137
 Tuskutė Ona 1357
 Tuskienė (Šeinauskaitė) Vida 342
 Tutinaitė Janina 507, 509
 Tvarijonas Vytautas 409
 Tvirkučiai 987, 998, 1002
 Tvirkutaitė Liudvika 966
 Tvirkutienė Kaziuonė 998, 1002
 Tvirkutienė Marijona 151
 Tvirkutienė Steponienė 133
 Tvirkutienė Uršulė 150
 Tvirkutis 987
 Tvirkutis Andrius 150

Tvirkutis Antanas 150
 Tvirkutis Edmundas 998, 1002
 Tvirkutis Ignotas 150, 152
 Tvirkutis Jokūbas 133
 Tvirkutis Juozapas 133, 150
 Tvirkutis Jurgis 133
 Tvirkutis Kazimieras 1001, 1002
 Tvirkutis Matas 988
 Tvirkutis Mateušas 151
 Tvirkutis Motiejus 133
 Tvirkutis Petras 151, 152
 Tvirkutis Pranciškus 150
 Tvirkutis Robertas 1002
 Tvirkutis Steponas 133, 1351, 1357
 Tvirkutis Tamošius 133
 Tvirkutis Viktoras 998, 1001, 1002
 Tvirkutytė Alesia 1002
 Tvirkutytė Barbora 149
 Tvirkutytė Danutė 1002
 Tvirkutytė Karolina 998
 Tvirkutytė Kastutė 998
 Tvirkutytė Liuda 1002, 1011
 Tvirkutytė Marijona 140
 Tvirkutytė Stefa 1002, 1011

U

Ūdra Kazimieras 423
 Uldukis Eugenijus 724
 Uldukis J. 520
 Uldukis Jonas 1028
 Uldukis Pranas 1210
 Umiaстовska Juzefa 475
 Umoraitė Bronė 784
 Urbanienė Hana 115
 Urbanis Laurynas 115
 Urbanis Steponas 115
 Urbelis Bronius 680
 Urbelytė 680
 Urbonaitė Aldona 510
 Urbonas 229
 Urbonas Albinas 1606
 Urbonas Jokūbas 112
 Urbonavičienė Emilija 177
 Urbonavičius Antanas 177
 Urbonienė 71
 Urbonienė J. 74
 Urnevičius 1072
 Urnevičiūtė D. 1529
 Urnikas Liudvikas 404
 Ūsaiytė Jurgita 1374
 Usevičienė Birutė 584
 Ušeckai 999, 1000
 Ušeckas 844
 Ušeckas Aleksas 167, 797
 Ušeckas Danielius 999
 Ušeckas Ignas 167
 Ušeckas Juozas 999–1001
 Ušeckas Kazys 317
 Ušeckas Povilas 999, 1000
 Ušeckas Viktoras 999, 1000
 Ušeckienė 999, 1011
 Ušeckienė (Tvirkutytė) Uršulė
 999
 Ušeckienė Bronė 1000
 Ušeckienė Genė 1000
 Ušeckienė Palmira 264
 Utoravičiūtė Liudvika 137
 Užkurėliai 1015
 Užkuris Jonas 608
 Užsienienė Vanda 577

V

Vadoklytė Vita 606
 Vaičaitis Jonas 905
 Vaičaitis P. 1446
 Vaičienė Skaistė 1004
 Vaičioniai 873
 Vaičionienė Aldona 879
 Vaičionis Gediminas 879
 Vaičionis Jonas 197, 873, 889
 Vaičionis Juozas 6, 7, 12, 13, 225,
 471, 861, 877–881, 889, 1496, 1497,
 1499, 1553, 1600
 Vaičionis Kazimieras 877, 878, 889,
 1552, 1553
 Vaičionis Matas 874
 Vaičionytė Bronislava 408, 874
 Vaičionytė Elena 408, 875
 Vaičionytė Genovaitė 873, 874
 Vaičionytė Jūratė 879
 Vaičiškaitė Kristina 140
 Vaičiškaitė Ona 140
 Vaičiškaitė Paulina 897, 905
 Vaičiškaitė Zofija 140
 Vaičiškiai 897
 Vaičiškienė Kristina 137
 Vaičiškis Juozapas 138, 900
 Vaičiškis Jurgis 138
 Vaičiškis Juzas 915
 Vaičiškis Kastantas 900, 901–903
 Vaičiškis Kazimieras 137, 902
 Vaičiškis Motiejus 137, 143
 Vaičiškis Rimantas 915
 Vaičiškytė Kristina 139
 Vaičiškytė Ona 138, 139
 Vaičiulėnas Petras 708
 Vaičiulėnienė (Mociūnaitė) Rimutė
 777
 Vaičiulis 754
 Vaičiulytė Alma 14, 862, 1269,
 1600
 Vaičiulytė Ona 754
 Vaičiūnaitė J. 1335, 1341
 Vaičiūškieinė 1414
 Vaičiūškieinė Domicėlė 153, 155
 Vaičiūškieinė Elžbieta 154
 Vaičiūškieinė Ona 154
 Vaičiūškieinė Uršulė 155
 Vaičiūškis Antanas 153, 155
 Vaičiūškis Juozapas 155
 Vaičiūškis Kazimieras 153, 155
 Vaičiūškis Motiejus 154
 Vaičiūškis Petras 154, 155
 Vaičiūškis Stanislovas 154
 Vaičiūškis Tamošius 155
 Vaičiūškytė Ona 155
 Vaidys 103
 Vaiguckis Jonas 296
 Vaikutis Antanas 284, 300
 Vaikutis Kazys 300
 Vainauskai 1038, 1061
 Vainauskaitė Aleksandra 1063
 Vainauskaitė Marija 482, 1037
 Vainauskaitė Sofija 1037
 Vainauskas Pranas 1037
 Vainauskas Vladas 1057
 Vaineikytė Rūsna 843
 Vaineliūnas Jonas 558, 559, 560
 Vainiliūnas 244
 Vairaitė Barbora 142
 Vaišnys Jokūbas 140

- Vaišnys Juozapas 140
 Vaitiekūnai 268
 Vaitiekūnas 23, 262
 Vaitiekūnas Gediminas 268
 Vaitiekūnas P. 23
 Vaitkevičienė Elena 212
 Vaitkevičius 221, 238, 427,
 Vaitkevičius Henrikas 167
 Vaitkevičius Kazys 1500
 Vaitkevičius Konstantinas 167
 Vaitkevičius Nikodemus 552
 Vaitkevičius Stasys 170, 212, 213
 Vaitkevičius Vykintas 79, 92, 93
 Vaitkevičiūtė Ramunė 593
 Vaitkienė Romualda 1673
 Vaitkūnas Ambrasas 112
 Vaitkūnas Jonuška 112
 Vaitkūnas Martynas 112
 Vaitkūnas Stasiulis 112
 Vaitkūnienė Gavė 112
 Vaitkus 103, 1467
 Vaitonienė (Klišonytė) Birutė 905,
 916
 Vaitonienė E. 796
 Vaitonis V. 23, 24
 Vaitoška 338, 495, 745, 810, 811,
 833, 891, 892, 948
 Vaitoška Algirdas 810, 813
 Vaitoška Aloyzas 814, 817, 819,
 822
 Vaitoška Antanas 814
 Vaitoška Balys 814–817, 819, 820,
 826
 Vaitoška Boleslovas 188
 Vaitoška Dominykas 140
 Vaitoška Ignatas 157, 174
 Vaitoška Jonas 168, 176, 188, 324,
 454, 792, 814, 819, 824
 Vaitoška Kazys 168, 176
 Vaitoška Lioginas 325
 Vaitoška Mykolas 712
 Vaitoška Motiejus 140
 Vaitoška Nerijus 821, 822
 Vaitoška Petras 813
 Vaitoška Povilas 814, 824
 Vaitoška Pranas 188, 333, 814–816
 Vaitoška Vidas 792
 Vaitoška Virginijus 212
 Vaitoškaitė Aldona 188, 814,
 816–819
 Vaitoškaitė Asta 824
 Vaitoškaitė Aušra 821, 822
 Vaitoškaitė Barbora 140
 Vaitoškaitė Elena 168
 Vaitoškaitė Elvyra 510, 791, 810
 Vaitoškaitė Elžbieta 830
 Vaitoškaitė Genutė 814
 Vaitoškaitė Janina 407, 814
 Vaitoškaitė Nijolė 792
 Vaitoškaitė Ona 140
 Vaitoškaitė Rosita 821
 Vaitoškaitė Vanda 810
 Vaitoškaitė Zofija 814, 819
 Vaitoškaitis Jonas 140
 Vaitoškienė 325, 884
 Vaitoškienė (Čypaitė) Janina 212
 Vaitoškienė Daiva 824
 Vaitoškienė Elžbieta 188, 816, 817,
 824
 Vaitoškienė Elžbieta 819
 Vaitoškienė Konstancija 176
 Vaitoškienė Marija 168
 Vaitoškienė Regina 777, 821
 Vaitoškienė Teresė 142
 Vaitoškis Lioginas 176
 Vaitoškytė Janina 212
 Vaitoškytė Regina 212
 Vaitoškos 814, 819, 840, 841
 Vaitulionienė Leonarda 1605
 Vaizelevičienė Kača 115
 Vaizelevičienė Marula 115
 Vaizelevičius Grigas 115
 Vaizelevičius Mikalojus 115
 Vaizelevičius Motiejus 115
 Vajėga J. 421, 426, 428, 539, 540
 Valančiūnas Antanas 411, 412,
 473, 1217
 Valančiūnas Jaska 114
 Valančiūnienė Polonija 114
 Valančius Motiejus 399, 418, 420,
 459, 538, 539
 Valasavičiūtė Stanislava 544
 Valašinautė Danutė 984
 Valašinautė Rasutė 984
 Valašinas Antanas 979, 984
 Valašinas Benediktas 984
 Valašinas Motiejus 324
 Valašinas Petras 984
 Valavičiūtė 408, 547, 951
 Valavičiūtė Stanislava 497, 500,
 503, 545, 549, 556, 1495, 1519
 Valbesys Antanas 139
 Valečkaitė Bronė 1145, 1151
 Valeika Kristupas 138, 143
 Valeikaitė Efroginija 143
 Valeikaitė Ona 143
 Valenčiūnai 131
 Valenčiūnas Adomas 114
 Valenčiūnas Baltramiejus 114
 Valenčiūnas Michna 114
 Valenčiūnas Petras 114
 Valenčiūnienė Margarita 114
 Valenta Antanas 719
 Valentaitė Aldona 718
 Valentaitė Danutė 718
 Valentas Alfonsas 718
 Valentas Antanas 718
 Valentienė Ona 719, 1459
 Valentinavičius Jonas 125, 135,
 397, 398
 Valikoniai 987
 Valikonienė Aldona 908
 Valikonis 989
 Valiukienė 960
 Valiukonienė (Marcijonaitė) Regina
 939
 Valiukonienė Aldona 828
 Valiuliai 952
 Valiulienė Aldona 1605
 Valiulienė Elžbieta 140, 445
 Valiulis Kazys 167
 Valiulis Marcelinas 167
 Valiulis Motiejus 140
 Valiulytė L. 523
 Valiulytė Morta 140
 Valuckienė V. 1674
 Valužis Vacys 4, 860
 Vanagas Aleksandras 100,
 1326–1328, 1332–1334, 1340
 Vanagas J. 529
 Vanagienė B. 1349, 1355
 Varaneckas Vladas 489, 500, 503,
 505, 531
 Varaneckienė A. 494, 500, 503
 Varapnickaitė Jolanta 6, 12, 453,
 1600
 Vareika Nerika 717
 Vareika Stasys 717
 Vareikaitė Gabija 718
 Vareikaitė Gintarė 718
 Vareikaitė Neringa 717
 Vareikienė (Rudokaitė) Veronika
 777
 Vareikienė Elena 667
 Variakojis Algis 835
 Varkalis 220
 Varkalys Pranas 552
 Varnas Jonas 905
 Varneckas 947
 Varneckas Vladas 301
 Vasilevskis 998
 Vasiliauskaitė Emilija 1399, 1402,
 1410, 1414, 1416, 1418, 1421,
 1423–1426, 1431
 Vasiliauskas Alfonsas 561, 562,
 565, 566, 575, 577, 579, 580, 581
 Vasiliauskas Bronius 770
 Vasiliauskas Kazimieras 870, 1553
 Vasiliauskienė (Stanytė) Janina
 777
 Vasiliauskienė Genovaitė 561, 562,
 565, 566, 577, 580
 Vaškevičienė (Morkūnaitė) Aldona
 571
 Vaškevičienė Aldona 566, 569
 Vaškevičius Antanas 411, 412
 Vaštaka J. 283
 Vaštaka Kostas 356
 Vaštaka Lioginas 218
 Vaštaka M. 949
 Vaštaka P. 949
 Vaštaka Steponas 302, 305
 Vaštaka V. 294
 Vaštakas 948
 Vaštakas Jonas 294, 296
 Vaštakas Juozas 296
 Vaštakas Kastutis 296
 Vaštakas Kostas 184
 Vaštakas Steponas 184
 Vaštakas Vytautas 308
 Vaštakienė Elena 590, 592
 Vatkevičius Alfonsas 184
 Vaza Zigmantas 102, 108
 Vėbra R. 418
 Vėbrienė Monika 561, 563, 565
 Vėbrienė V. 561
 Vedeckas Jonas 514
 Veisaitė Irena 1496, 1497, 1499
 Veiveriai 245, 246
 Veiverienė (Mikulėnaitė)
 Bronislava 342
 Veiverienė Genė 956, 1183
 Veiverienė Loreta 523
 Veiverienė Sigita 371
 Veiveris Adomas 977
 Veiveris Algirdas 221
 Veiveris Antanas 127
 Veiveris Ignatas 144
 Veiveris Jonas 127
 Veiveris Juozapas 127
 Veiveris Jurgis 127
 Veiveris Kazimieras 127

- Veiveris Mykolas 127
 Veiveris Petras 127
 Veiveris Povilas 127
 Veiveris Pranciškus 127
 Veiveris Ramūnas 363
 Veiveris Stanislovas 127
 Veiveris Tadeušas 127
 Veiverys Adomas 187
 Veiverys Algirdas 187, 202
 Veiverys Tomas 371
 Veiverys Vidmantas 371
 Veiverytė Agota 127
 Veiverytė Aldona 557
 Veiverytė D. 523
 Veiverytė Elžbieta 127
 Veiverytė Kotryna 127
 Veiverytė N. 523
 Veiverytė Ona 127
 Velbasienė Teresė 945
 Velbasis 1157
 Velbasis Antanas 792
 Velbasis Kazys 792
 Velbasis Lionginas 187, 305, 792
 Velbasis Robertas 792
 Velbasis Vincas 792
 Velbasis L. 1465
 Velbasys Antanas 779
 Velbasys Kazimieras 546
 Velbasys Kazys 779
 Velbasys Lionginas 213, 779
 Velbasytė Malvina 637, 768, 792
 Velbesienė Elžbieta 141
 Velbesiūtė Marijona 139
 Velbesys Antanas 140
 Velbesys Juozapas 141
 Velbis Jokūbas 129
 Velbis Juozapas 129
 Velbis Mykolas 129
 Velbis Tomas 129
 Velbytė Elena 129
 Velbytė Elžbieta 129
 Velikonienė Eufrozija 150
 Velikonienė Ieva 149
 Velikonis Antanas 149
 Velikonis Juozas 149
 Velikonis Mykolas 149
 Velikonis Petras 149
 Velikonis Pranas 149
 Velikonis Rapolas 149
 Velikonis Stanislovas 149
 Velikonytė Ona 149
 Velykienė V. 526
 Velykis M. 1470
 Velykis Rimantas 365, 597, 1554
 Velokonytė Marijona 149
 Velžytė Vincenta 4, 860
 Venckauskas A. 550
 Venckus 74, 301, 302, 473
 Venclova Antanas 1507
 Venclovas Alfonsas 319
 Vėneris Samuelis Janas 417
 Venskai 282
 Verablauskas Kazimieras 145
 Verdi G. 1539
 Verenius Stasys 368
 Veresovas Vladimiras 310, 451
 Verketienė D. 589
 Vestfalenaitė Konstancija 153
 Vestfalenaitė Ona 152
 Vestfalenaitė Petronėlė 153
 Vestfalenas Jonas 152, 153
 Vestfalienė Marijona 153
 Vėžys Juozapas 143
 Vidlovskā Elena 138
 Vidmantas Jurgis 1555
 Vidugiris Aloyzas 1303, 1324, 1349, 1355
 Viduoliai 814, 840, 844
 Viduolienė (Žintikaitė) Uršulė 342
 Viduolienė Danguolė 851
 Viduolienė Emilija 846
 Viduolienė Ona 851, 852
 Viduolienė Uršulė 323
 Viduolienė Veronika 193
 Viduolis A. 521
 Viduolis Albinas 845
 Viduolis Alfonsas 1102
 Viduolis Arūnas 851
 Viduolis Audrius 848
 Viduolis Bronius 865
 Viduolis Darius 851
 Viduolis Dominykas 138
 Viduolis Edmundas 306, 841, 844, 846
 Viduolis Giedrius 848–852
 Viduolis Jonas 138, 139, 193, 228, 333
 Viduolis Juozas 193
 Viduolis Laurynas 850, 852
 Viduolis Paulius 850, 852
 Viduolis Petras 844, 847, 851
 Viduolis Povilas 841, 844, 851
 Viduolis Raimondas 851
 Viduolis Regimantas 851
 Viduolis Vytautas 844, 845, 847
 Viduolis Vladas 844–847, 873
 Viduolis Zenonas 851
 Viduolytė Barbora 139
 Viduolytė Bronislava 844
 Viduolytė Daiva 851
 Viduolytė Gitana 851
 Viduolytė Kazimiera 844, 846
 Viduolytė Liucija 844
 Viduolytė Marijona 846
 Viduolytė Mariūtė 873
 Viduolytė Ona 138
 Viduolytė Regina 851
 Viduolytė Veronika 193
 Viduolytė Vilma 851
 Vienažindis Antanas 430, 447, 966
 Vienažinskis 947, 952
 Vienažinskis Antanas 1518
 Vienažinskis Kęstutis 504
 Vienožinskis 324, 447, 1037, 1043
 Vienožinskis Antanas 329, 1450
 Vienožinskis Justinas 795
 Vienuolis A. 587, 1531
 Vierablauskaitė Agota 139
 Vierablauskas Antanas 139
 Vieversis Gintas 843
 Vikaniai 229
 Vikanienė K. 272
 Vikanienė Klementina 1268
 Vikertienė Anastazija 1554
 Vikontas 103
 Vilavičiai 118
 Vilavičienė Dana 113
 Vilavičienė Jadvyga 113
 Vilavičienė Pienė 113
 Vilavičienė Zofija 113
 Vilavičius Andrius 113
 Vilavičius Baliulis 113
 Vilavičius Bernotas 113
 Vilavičius Jonas 113
 Vilavičius Kasperas 113
 Vilavičius Mikalojus 113
 Vilavičius Petras 113
 Vilavičius Povilas 113
 Vilavičius Tumas 113
 Vilčevskis Tomas 397
 Vilčinskienė Vlada 1217, 1274
 Vildzevičius Tomas 125
 Vileišytė Birutė 991, 1454
 Viliai 768
 Vilienė (Stukaitė) Ona 637, 678
 Vilienė Aldona 768
 Vilienė Anelė 767, 768
 Vilienė Janina 768
 Vilienė Ona 734, 768
 Vilienė Regina 777
 Vilimai 657, 766
 Vilimaitė Dalia 765
 Vilimaitė Juozapota 637
 Vilimaitė L. 522
 Vilimaitė Lukrecija 676
 Vilimaitė Paulina 191, 963
 Vilimaitė Pranė 186
 Vilimaitė Vilma 765
 Vilimas 830, 948
 Vilimas A. 171, 482
 Vilimas Antanas 478, 1256
 Vilimas Bronius 765
 Vilimas D. 656, 657, 762, 766
 Vilimas Darius 676
 Vilimas Dominykas 637, 638, 653, 733, 756, 765, 766
 Vilimas Jonas 766
 Vilimas Julijonas 637, 765
 Vilimas Julius 765
 Vilimas Juozas 171, 186, 1090
 Vilimas Jurgis 505, 507, 1518
 Vilimas Kazimieras 636
 Vilimas Kazys 633
 Vilimas Mateušas 143
 Vilimas Mykolas 297
 Vilimas Romas 1215
 Vilimas Steponas 633
 Vilimas V. 516, 769
 Vilimas Vytautas 755, 765
 Vilimas Vladas 765
 Vilimavičius Alfonsas 1418
 Vilimienė 766
 Vilimienė (Stukaitė) Anastazija 637
 Vilimienė Stasė 1215
 Vilimienė Stasė 589, 590, 593, 594
 Vilipienė (Bieliūnaitė) Genė 585
 Vilipienė (Peldžiūtė) Elena 983
 Vilis Jurgis 705
 Viliūnaitė Valerija 541, 542, 555
 Vilūtė Laima 767, 768
 Vilūtė Meilutė 768
 Vilūtė Viktorija 767
 Vilūtė Zita 768
 Vilys 645
 Vilys Bronius 595, 667, 767, 768
 Vilys Dainius 768
 Vilys Jonas 143
 Vilys Jurgis 640, 646, 671, 732, 734, 766, 767, 768
 Vilys Justas 678
 Vilys Kazys 678
 Vilys Mantas 767
 Vilys Marcelinas 678

- Vilys Petras 637, 640, 766, 768
 Vilys Pranas 768
 Vilys Pranciškus 637, 766, 768
 Vilys Rimas 768
 Vilys V. 527
 Vilytė Aldona 665, 706, 767
 Vilytė Meilutė 767, 768
 Vilkaitė Bronė 650, 662, 745
 Vilkas Gasparas 635
 Vilkas Jonas 215, 633, 634
 Vilkas Kazimieras 638, 681, 722, 766, 768
 Vilkauskienė Aina 575, 576, 578
 Vilkelis 239
 Vilkienė (Juknaitė) Zofija 1382, 1443
 Vilkienė (Neniškytė) Genovaitė 832
 Vilkienė Ona 766
 Vilutienė Adelė 1191
 Vilutis 949
 Vilutis Antanas 1183, 1191
 Vilutis Jonas 495
 Vilutis Vytautas 529, 812
 Vilutytė Jolanta 1554
 Vilutytė Marė 680
 Vilutytė Valė 680
 Vinkšnelienė (Jurgelionytė) Danutė 194, 180, 206, 554, 555, 1518, 1519
 Vinkšnelis J. 182
 Vinkšnelis Petras 478, 483, 484
 Vinkšniėnė Zuzana 1217
 Vinkšnys Jonas 261
 Vinkšnytė Stasė 268
 Vinogradova Vera 507
 Vipienė Ona 182
 Virketienė 514
 Virketytė R. 521, 525
 Visiūnienė (Stajonytė) Adelė 1443
 Visockas 1170
 Visockis 239
 Višinskis P. 1538
 Viškelytė Marytė 520
 Vitenavičius Antanas 137, 139
 Vitenavičius Jokūbas 137, 142
 Vitenavičius Juozapas 139
 Vitenavičius Pranciškus 141
 Vitenavičiūtė Elžbieta 139
 Vitenavičiūtė Ona 141, 142
 Vitkauskas A. 1114, 1115
 Vitkauskas V. 1349
 Vitkauskas Vincas 772, 1355
 Vitkevičius Pranciškus 406
 Vitkevičius S. 1450
 Vitkevičius P. 309
 Vizbarai 805, 1511
 Vizbaraitė Anelė 804
 Vizbaraitė Janina 734, 805
 Vizbaraitė Marytė 805
 Vizbaraitė Ona 585, 805
 Vizbaras 734, 911
 Vizbaras Albinas 351, 804, 805
 Vizbaras Antanas 805
 Vizbaras Bronislovas 734, 804, 805, 1554
 Vizbaras Jonas 9, 16, 863, 1102, 1510–1514, 1555
 Vizbaras Jurgis 330, 805
 Vizbaras Kazimieras 804, 805
 Vizbaras Petras 1102
 Vizbaras Romas 805
 Vizbarienė (Levanaitė) Emilija 1387, 1390
 Vizbarienė (Mačiekutė) Vanda 342
 Vizbarienė (Stukaitė) Janina 734
 Vizbarienė Anelė 796, 805, 1221
 Vizbarienė Vanda 1151, 1217
 Vizgirdaitė Deimantė 1033
 Vizgirdaitė Diana 1033
 Vizgirdas Rolandas 1033
 Vizgirdienė (Neniškytė) Lucija 1493, 1494, 1498
 Vižinytė Nijolė 702
 Vyčiniėnė Daiva 4, 860, 1373, 1383–1386, 1388, 1600
 Vyduolis Antanas 1443
 Vyduolis Vytautas 1001
 Vyganovskis Florijonas 396, 400
 Vygelis Vytautas 601, 971
 Vyšniauskas Jonas 355
 Vyšniauskas Vincas 172
 Vyšniauskienė Liudmila 573
 Vytautas Didysis 1536
 Vyžinis Valdas 849
 Vlivčys Juozas 129
 Vlivčys Jurgis 129
 Voikovas 358
 Vojtkoviakas Zbyslavas 98, 104
 Voldemaras Augustinas 440, 1446, 1476, 1478, 1480
 Volensas V. 458
 Volkovska Marija 140
 Vonsavičius V. 21, 24
 Vopeika Baltramiejus 109
 Voronkov V. 1567, 1569
- W**
 Werner K. 74
 Wilsonas 1081
 Wojtkowiak Z. 98
- Z**
 Zabarskaitė J. 1355
 Zabiela Gintautas 4, 79, 80, 82, 84, 88, 860
 Zabielevičius Juozapas 137
 Zabielevičius Mykolas 137
 Zablockis 963
 Zaborskas Kęstutis 1605
 Zaborskis 1005, 1006
 Zagorskaitė Ona 154
 Zagorskienė Barbora 154
 Zagorskienė Uršulė 154
 Zagorskis Antanas 154
 Zagorskis Benediktas 154
 Zagorskis Dominykas 154
 Zagorskis Ignatas 154
 Zagorskis Jonas 154
 Zagorskis Justinas 154
 Zagorskis Mykolas 154
 Zaicevas 878
 Zaikauskienė D. 1435
 Zakarka Vidmantas
 Zakarka Vidmantas 371, 604
 Zalatorius Aidas 747
 Zalatorius Algis 747
 Zalatorius Artūras 747
 Zamauskas 855
 Zameta J. 1118, 1126
 Zaukienė Alena 1370
 Zavackaitė Marijona 143
 Zavadskis Z. 1199
 Zavadzskis A. 459
 Zavadzkiūtė Genutė 712
 Zavaraskai 915
 Zavaraskas Kazimieras 899
 Zavaraskiai 897, 909, 910
 Zavaraskienė Aldona 910, 917, 1199
 Zavaraskienė Marijona 899
 Zavaraskis Alvydas 910, 1177, 1206
 Zavaraskis Kazimieras 897, 898, 910, 915, 922, 1177, 1199, 1205
 Zavaraskis Zenonas 897–899, 909, 910, 917, 919, 1176, 1177, 1191, 1205, 1206
 Zavaraskytė Genė 899
 Zavaraskytė Janė 899
 Zaveckaitė Elena 978, 979
 Zaveckaitė Konstancija 750
 Zaviša Antanas 150, 152
 Zaviša Baltramiejus 152
 Zaviša Jokūbas 129
 Zaviša Jonas 152
 Zaviša Juozapas 133, 152
 Zaviša Juozas 1351, 1357
 Zaviša Kazimieras 133, 150
 Zaviša Motiejus 133, 1351, 1357
 Zavišaitė Domicėlė 152
 Zavišaitė Elžbieta 129
 Zavišaitė Ona 129
 Zavišaitė Rozalija 152
 Zavišaitė Uršulė 152
 Zavišaitė Zofija 129
 Zavišienė Elena 143
 Zavišienė Ieva 152
 Zdanavičienė Alvyda 1210
 Zdanavičienė Kostė 1375
 Zdanavičienė (Tijūšaitė) Janina 940
 Zdanavičienė R. 1527
 Zdanavičius Jonas 1203
 Zdanavičius Pranas 193
 Zdanavičiūtė 575
 Zdravomyslova E. 1559, 1564, 1567, 1569
 Zebras Šimonas 109
 Zelenkauskas Vilius 788, 789
 Zelenkauskienė (Marcijonaitė) Jadvyga 7, 13, 535, 1555, 1600
 Zenkovas Vladimiras 838
 Zgrunda 949
 Zgrunda Jokūbas 151
 Zgrunda Juozapas 151
 Zibolienė Dalia 7, 13, 604, 1527, 1600
 Zikariėnė 949
 Ziktas Mykolas 126
 Zinka 949
 Zinkevičienė Aldona 1495, 1496
 Zinkevičius Z. 1349, 1355
 Zizai 234, 897, 909, 956, 1102
 Zizaitė 965
 Zizaitė Albina 897
 Zizaitė Anelė 897
 Zizaitė Barbora 155
 Zizaitė Birutė Janina 897, 1199
 Zizaitė Cecilija 154
 Zizaitė Darata 138, 154
 Zizaitė Emilė 905
 Zizaitė Emilija 1199
 Zizaitė Karolina 782
 Zizaitė Konstancija 142
 Zizaitė Kotryna 143, 154

Zizaitė Ona 155
 Zizaitė Regina 907, 1199
 Zizaitė Rozalija 154, 155
 Zizaitė Stanislava 196
 Zizaitė Stefanija 897
 Zizaitė Teresė 153, 155
 Zizaitė Uršulė 154, 155
 Zizas 875
 Zizas A. 332, 1101
 Zizas Adomas 154, 155
 Zizas Albertas 1214
 Zizas Alfonsas 196
 Zizas Algis 913
 Zizas Andrius 137, 154, 155, 332, 342, 636, 892–894, 903, 910, 1093, 1094, 1145, 1149, 1206
 Zizas Balys 178, 903
 Zizas Dominykas 155
 Zizas Feleksas 902
 Zizas Gendrutis 908
 Zizas Jonas 137, 138, 154, 155, 902, 905, 912
 Zizas Julijonas 897, 901, 1194
 Zizas Juozapas 155, 1207
 Zizas Jurgis 153
 Zizas Kazimieras 84, 154, 155, 196, 324, 325, 896, 897, 902, 904, 917–920
 Zizas Kęstutis 79, 792, 895, 908, 916, 919, 1605
 Zizas Laurynas 154, 155
 Zizas Mataušas 154, 155, 902, 903
 Zizas Mykolas 142, 154, 155, 546, 547, 551
 Zizas Petras 154, 1102, 1555, 1605
 Zizas Povilas 901, 905, 910, 912, 918
 Zizas Pranas 833, 897, 905, 906
 Zizas Romas 900, 903
 Zizas Stanislovas 153
 Zizas Steponas 833, 897, 911, 921
 Zizas Valentinas 900, 912, 913
 Zizas Vincentas 153, 154
 Zizas Vytautas 1101, 1103
 Zizienė (Dugnaitė) Bronislava 900
 Zizienė (Ruželytė) Marijona 901
 Zizienė Anelė 898
 Zizienė Barbora 155
 Zizienė Birutė 7, 13, 196, 861, 894, 1194, 1214, 1600
 Zizienė Bronislava 916
 Zizienė Darata 155
 Zizienė Domicėlė 154
 Zizienė Elžbieta 154
 Zizienė Grasilda 154
 Zizienė Ieva 154
 Zizienė Kotryna 154
 Zizienė Ona 154
 Zizienė Rozalija 155
 Zizienė Stefanija 921
 Zizienė Stepūtė 918
 Zizienė Uršulė 155
 Zlatkus Vladas 526
 Zmitris Feliksas 167
 Zmitris Juozas 167, 333
 Znaidukaitė Apolinara 836
 Zoltas Bernotas 111, 120
 Zoltas Petras 111
 Zoluba 234
 Zolūba Jonas 175
 Zoluba Juozas 228

Zonovas 836
 Zostiejus 103
 Zovaitė Julė 769
 Zovė 721, 754
 Zovė Jonas 633
 Zovė Jurgis 633
 Zovė Juzefas 634
 Zovė Petras 804, 949, 1122, 1126, 1162
 Zovė Pranas 638, 687, 766, 768
 Zovė Pranciškus 637
 Zovė Stanys 687
 Zovė Vladas 297
 Zovienė 769
 Zovienė Ulijona 702
 Zovienė Veronika 456, 1221
 Zovys Stanislovas 636
 Zovytė N. 521
 Zubackis Jarošas Turas 121
 Zubackis Turas Jarošas 131
 Zubas Petras 371
 Zubienė Vida 371
 Zubrackis Janošas Turas 107
 Zubrickas B. 1487
 Zuikis Jonas 608, 633
 Zulonon P. 477
 Zumbrickaitė Ingrida 1077
 Zumbrickaitė Virginija 724
 Zumbrickas Jonas 724
 Zumbrickas Kazys 1077
 Zumbrickas Rimvydas 1077
 Zumbrickas Romualdas 724
 Zumbrickienė 945
 Zumbrickienė (Neniškytė) Danutė 1077
 Zumbrickienė Dalia 1077
 Zumbrickienė Stasė 724
 Zumkaitė Virginija 575
 Zunkaitė V. 522, 1303

Ž

Žaba Grigalius 108
 Žaba Konstantinas 101
 Žabaitė Hana 104
 Žabanskis Andrius 141
 Žadeika V. 1484
 Žadeikis P. 1471
 Žakevičius Stasys 1475
 Žalėnas G. 415
 Žalienė 948
 Žalienė Onutė 777
 Žalys Jonas 201
 Žalytė Emilija 961
 Žalkauskaitė Joana 853
 Žalkauskaitė Lijana 853
 Žalkauskas Svajūnas 853
 Žalkauskas Vladas 226, 228
 Žalkauskienė Vilma 853
 Žaltauskaitė Ona 927
 Žarskis Piotras 310
 Žebrauskaitė Albina 8, 14, 862, 1175, 1600
 Žebrauskas Brionislovas 545, 556
 Žebrauskienė (Barysaitė) Stasė 956
 Žebrys J. 421, 540
 Žeimantas L. 273, 283, 286, 287
 Žeižytė 667, 715
 Žėkaitė Genutė 874
 Žėkaitė Zitutė 874
 Žėkas Vladas 874, 888
 Žėkienė (Vaičionytė) Bronė 874, 877

Želigovskis L. 1471
 Žemaitė 571, 575, 599, 1365, 1507, 1524, 1562
 Žemaitis 332, 973
 Žemaitis A. 1036
 Žemaitis Juozas 423, 1109, 1110
 Žemaitis Kazimieras 937
 Žemaitis Kazys 167
 Žemaitis Petras 956
 Žemaitis Zigmantas 1469
 Žentikas Jonas 157
 Žentikas Vladas 1217
 Žernys Romas 722
 Žerskis Stanislovas 121
 Žiaugra Adolfas 734
 Žiaugra Aleksas 167
 Žiaugra Alfonsas 1191
 Žiaugra Bronius 1102
 Žiaugra Donatas 171
 Žiaugra Jonas 1290, 1298
 Žiaugra Juozas 171
 Žiaugra Petras 1102
 Žiaugra Vytautas 171
 Žiaugra Vladas 167
 Žiaugraitė V. 524
 Žiaugrienė (Kaminskaitė) Janina 342
 Žiaugrienė Adelė 1274, 1279
 Žiaugrienė Bronė 1274, 1279
 Žiaugrienė Emilija 226, 227
 Žiaugrienė Julija 171
 Žiaugrienė Karolina 1274, 1279
 Žičkienė A. 1374, 1388
 Žiedelis Vilius 725
 Žikoris Feliksas 542, 543, 555
 Žilėnienė Elzė 906
 Žilienė (Mulvainaitė) Monika 1605
 Žilinskaitė Danutė 791
 Žilinskaitė Rita 575, 578
 Žilinskas Antanas 262, 1526, 1527
 Žilinskienė (Meilutė) Giedrė 1461
 Žilytė Kotryna 141
 Žindulis 1005
 Žindulytė Elžbieta 127
 Žinka Jonas 360
 Žinkaitė Elžbieta 138
 Žinkienė (Lučkaitė) Ona 789
 Žinkienė Ona 360
 Žintikaitė Ieva 145
 Žintikaitė Ona 145
 Žintikas Andrius 143
 Žintikas Vladas 259, 453, 1417
 Žintikienė Zofija 143
 Žiogrienė Vincė 1281, 1282
 Žiurlys J. 425
 Žygė Karolis 143
 Žygmantas Augustas 90, 103
 Žygmantas Kęstutaitis 102, 103
 Žygmantas Senasis 104, 105, 107, 109, 157
 Žmuida Vladas 708
 Žmuidytė Asta 708
 Žmuidytė Rima 708
 Žukas Jonas 633
 Žukas S. 225, 1541
 Žukas Vytautas 1605
 Žukauskas Jonas 143
 Žukauskienė Genovaitė 6, 12, 321, 1600
 Žvirblienė (Šimkūnaitė) Vanda 530

Žvirblienė Anelė 1274, 1279
Žvirblienė Barbora 137
Žvirblienė Vanda 525, 530
Žvirblis 676, 712
Žvirblis Aloyzas 813
Žvirblis Antanas 638, 770
Žvirblis Bronius 979
Žvirblis Jonas 811, 813

Žvirblis K. 963
Žvirblytė Elvyra 716
Žvirblytė Elžbieta 137
Žvirblytė Marijona 478, 482
Žvirblytė Ona 950
Žvirėnai 965
Žvirėnas Algimantas 1555
Žvirėnas Anicetas 965

Žvirėnas Emerija 1210
Žvirėnas Eumisijus 453
Žvirėnas Matas 1556
Žvirėnas Mataušas 965
Žvyrėnas 947
Žvyrėnas Algis 504
Žvyrėnas Armisius 966
Žvyrėnas Emerijas 1274, 1279

Vietovardžių rodyklė

1 094 vnt.

A

Abėliai, mst. 1302
 Abėzė 179, 187
 Ašakinis, ež. 42
 Adažiai, mstl. 848
 Adomynė, k. 25
 Adūtiškis, mstl. 412
 Ąfrika, žem. 867, 928
 Agluonà, dv. 108
 Ąrija, vlst. 708, 712, 713, 737, 823
 Akademija, mstl. 1544, 1551
 Akmėnė, apskr. 1533
 Akmenynė, pv. 640
 Akmòlinskas, sr. 1542
 Aknystà, malùn. 1028, 1034, 1035;
 mstl. 23, 99, 100, 487, 990, 992,
 994, 1445, 1446
 Alantà, dv. 108; mstl. 27, 410
 Aldànas, r. 177
 Aleksandravėlė, dv. 475; mstl.
 306, 503, 713, 1528; vls. 244
 Aleskitovas, gyv. 203
 Alizavà, mstl. 406, 410
 Alytùs, mst. 358, 481, 747, 752,
 774, 866, 1135
 Ąlpės, kln. 1080
 Alsetà, dv. 107, 135, 950; ež. 31,
 39, 43, 47, 49, 52, 53, 65, 67, 68,
 73, 104, 110, 111, 130, 135; k. 135,
 148, 168, 218, 547, 554, 565, 1534;
 malùn. 134, 323, 950, 961, 1029,
 1032, 1033; 1032, 1033; mšk. 44,
 55, 65, 68, 70, 71, 73, 74; plk. 52,
 plkl. 85; up. 119; upl. 107, 130;
 vnk. 1125
 Altàjus, kr. 168, 176, 177, 178, 181,
 188, 191, 193–197, 206, 350, 936, 938,
 1016, 1033, 1057; r. 185, 193
 Alùkstà, mst. 404
 Aluotùs, upl. 43
 Amėrika, vlst. 23, 213, 225,
 300–333, 336, 340, 402, 440–443, 451,
 481, 682, 686, 688, 693, 697, 707,
 708, 712, 730, 745, 768, 781, 785,
 790, 821, 901–903, 911, 928, 933, 955,
 956, 1001–1003, 1009, 1032, 1033,
 1051, 1067, 1081, 1162, 1166, 1450,
 1451, 1472, 1505, 1511, 1532, 1533,
 1536, 1562, 1570, 1586
 Amūras, up. 202
 Andrióniškis, vls. 1534
 Angarà, up. 215, 255
 Angarlàgas, lageris 178
 Ąnglija, vlst. 355, 358, 692, 702,
 703, 821, 843, 955, 991, 1055, 1056,
 1078, 1204, 1453
 Anykšciai, dv. 108, 454, 1375; mst.
 107, 109, 220, 316, 356, 433, 509,
 716, 839, 1375, 1537; r. 165, 167,
 649, 800, 1550; vls. 107, 109, 316
 Antàlgė, k. 27
 Antàlieptė, mstl. 238, 332, 397, 963

Antànašė, k. 782
 Antanavà, k. 315
 Antarktidà, geogr. sr. 867, 868
 Antàzavė, mstl. 1375; par. 870
 Apašcia, dv. 108, 110; k. 853;
 up. 42, 100
 Apypelkis, mšk. 72
 Archàngelskas, sr. 179, 180, 185,
 186, 187, 193, 207
 Argentinà, vlst. 738, 903, 1009,
 1472, 1536
 Armàliškiai, k. 440
 Armòniškis, k. 208
 Artiòmovskis 172
 Astikù plkl. 82, 88, 108, 149
 Atlàntas, vandenynas 842, 859,
 1006, 1455
 Audrà, up. 29, 39, 40, 43, 44,
 102–104, 111, 118, 119
 Augustinavà, k. 71, 80, 94, 202,
 218, 269, 270, 331, 334, 335, 341,
 355, 369, 370, 940, 941, 1101, 1140,
 1151, 1257, 1518; k. 444, 529,
 677, 712, 716, 1102, 1141, 1145,
 1191, 1210, 1217, 1267, 1268, 1273,
 1274, 1279, 1406, 1408, 1414, 1420,
 1443; kapinės 63; plv. 149, 481,
 487
 Aukštàdvaris, k. 110
 Aukštaitija, etnogr. sr.
 Aukštàkalmis, ež. 40
 Aukštaitija, etnogr. sr. 6, 61, 77,
 82, 88, 92, 418, 424, 580, 1070,
 1370, 1371, 1374, 1377, 1391, 1482,
 1596
 Aukštėji Grubai, aukšt. 226
 Aukštuòliai, k. 57, 140, 141, 201,
 213, 230, 231, 324, 547, 957, 1028
 Aukštutinė Ketė, r. 171, 172, 178,
 190, 199
 Aulošiškis, dirva 640
 Aulotiškė, dykvietė 119
 Austràlija, žem. 248, 249, 1490
 Ąstrija, vlst. 146, 228, 292, 990,
 1080, 1081
 Aušrėnai, k. 750
 Aviliai, ež. 103
 Ązija, žem. 441, 1082
 Ažùgiriai, k. 936
 Ažùmiškis, k. 7, 14, 166, 167, 168,
 235, 236, 324, 342, 453, 529, 530,
 608, 708, 715, 762, 861, 968, 1221,
 1256, 1363, 1364, 1505, 1524
 Ažùsienis, k. 1524; plk. 38

B

Bad Rheburgas 1054
 Bagdonavà, dv. 855
 Bagdòniškis, k. 246, 781
 Bagviliai 856, 952; dv. 213, 221,
 329, 795, 941, 952, 966, 1043, 1165;
 k. 109, 143, 168, 170, 547, 783;
 mšk. 109; plv. 109, 165, 166
 Baikàlas, ež. 214
 Baisògala, apyl. 100; mstl. 305,
 306, 871, 1135, 1673, 1678; vls. 297

Bajòrai, k. 33, 41, 166, 370, 684,
 706, 951, 955, 962
 Bajòriškiai, dv. 952, 1458; k. 91,
 121, 127, 135, 139, 140, 142, 144,
 148, 162, 170, 196, 218, 221, 225,
 270, 324, 333, 369, 527, 547, 786,
 795, 950–952, 955, 956, 964, 1152–
 1154, 1158, 1183, 1191, 1217, 1256,
 1373, 1389, 1397, 1406, 1421, 1430,
 1433, 1443, 1518, 1548, 1589
 Bajorpievė, pv. 640
 Balandiškis, vnk. 7, 13, 826, 828,
 857, 861, 866, 871, 872, 1277, 1281
 Baltakafcis, k. 109, 121, 127, 130,
 145, 170, 171, 196, 214, 324, 330,
 341, 536, 547, 781, 782, 795, 934,
 956, 958, 1082, 1144, 1146; vnk.
 795, 957
 Baltarusija, vlst. 21, 75, 76, 81,
 103, 775, 861, 1549
 Báltija, j. 273; reg. 19, 33, 41,
 672, 849
 Bàlupis, plk. 38
 Barešiai, k. 980
 Barnaùlas, mst. 181, 188, 257;
 r. 181, 1025, 1049
 Barselonà, mst. 843
 Baškirija, resp. 1469
 Batakiaĩ, mstl. 298
 Baubliai, ež. 21; k. 152
 Baùbliškiai, k. 1469; vnk. 166
 Baùšiškiei, k. 440
 Bebriškiei, k. 135, 140, 143
 Bedugnėlis, ež. 42
 Bedugnis, ež. 42
 Belazariškiai, k. 549
 Bėlgija, vlst. 358
 Belojaras, gyv. 171
 Berlàgas, lageris 170, 172, 179, 184,
 185, 195, 199
 Berlėnas, mst. 291, 893, 958, 967,
 1024, 1042, 1047, 1064, 1562
 Bernòtiškis, dv. 106; k. 111, 121,
 148, 333, 340, 341, 708, 949, 953
 Beržiena, upl. 43
 Bėržiniai, k. 411
 Beržynė, mškl. 810
 Beržuonà, ež. 21; k. 148; up. 19,
 27, 42–44, 48, 50, 86
 Beržuoniai, ež. 42, 43, 106; k.
 171, 226, 227, 234, 529; mstl. 1093,
 1094, 1183, 1202, 1271, 1273, 1282,
 1290, 1443
 Betėgala 406
 Bezirkiškiai, dykvietė 130
 Biėlskas, apskr. 310
 Bimbos, k. 141, 148, 171, 213, 218,
 269, 325, 331, 332, 334, 335, 342,
 454, 495, 790, 1094, 1266, 1534,
 1542, 1543, 1548
 Birstonas, mstl. 743
 Birstai, apyl. 147, 149; mst. 93,
 100, 149, 701, 765, 832, 848, 852,
 947, 1519; par. 878; r. 702;
 urėdija 765
 Bobakalmis, kln. 92, 93, 262, 873,
 936

Bobojedas, dv. 109
 Bobrovka, k. 1025
 Bòchanas, r. 176, 188
 Bockinai, k. 300
 Bodaibò, mstl. 215; r. 170, 172
 Bolìvija, vlst. 1001
 Bòstonas, mst. 98
 Božedàras, dv. 970
 Brazilija, vlst. 699, 768, 945, 948, 983, 996, 997, 999–1001, 1453, 1472, 1536, 1543
 Breslaujà, sen. 108
 Briànskas, mst. 1562
 Briùselis, mst. 1024
 Bròktonas, mst. 1548
 Buchraginas, gyv. 202
 Bučiùnai, dv. 1488
 Budapèštas, mst. 1543
 Bùivydiškės, k. 692
 Bulgàrija, vlst. 479, 780
 Buriàtija, resp. 211, 250
 Butkèliai, k. 1461
 Bùtkiškė, k. 404

C

Cachueira, plantacija 1005
 Ceikiniai, k. 870, 1554
 Chabàrovskas, mst. 170, 171, 205, 234
 Chenikandžia, gyv. 172
 Cibèliai, k. 94, 106, 114, 117, 121, 142, 148, 157, 171, 469, 823, 854, 855, 940; plv. 106
 Cleveland (Klìvlendas), mst. 424, 478

Č

Čedasaì, dv. 102, 107; ež. 27, k. 22, 28, 82, 107, 108, 125, 543, 768, 800, 844, 845, 942, 999–1001, 1042, 1043, 1551; r. 77
 Čèkija, vlst. 365, 1048
 Čekoslovakija, buv. vlst. 927, 963, 1028, 1030, 1584
 Čèlkiai, k. 42, 103, 367
 Čepèliškis, k. 148, 547
 Čepkèliai, plk. 1532
 Čepóniškiei, k. 1550
 Černaričenka, up. 211
 Čikagà, mst. 98, 286, 297, 479, 703, 707, 821, 844, 849, 851, 861, 903, 1222, 1301, 1312, 1445–1453, 1457, 1551
 Čìlė, vlst. 1009
 Čiòbiškis, mstl. 741, 1673, 1676
 Čiòrnaja Pàdina, gyv. 1469
 Čirikovas, gyv. 185
 Čiùna, r. 190
 Čivaì, k. 1373
 Čýpiškis, plk. 40
 Čvybala, plk. 42

D

Dabeikiškė, dykvietė 119
 Dàbikinė, k. 297
 Dabùžiai, mstl. 23, 649

Dainiškės, k. 243
 Dakàras, mst. 842
 Dalièčiai, k. 768
 Dañgė, up. 100
 Dànija, vlst. 253, 327
 Danilàuka, k. 998
 Dàramas, mst. 1056
 Dàrgiai, k. 33, 35, 38
 Darsùniškis, mst. 108
 Daùgai, apyl. 100; k. 1361
 Daùgailiai, k. 572, 1526; kr. 83
 Dàugiškiai, k. 226, 228
 Daùgpilis, mst. 41, 218, 266, 273, 276, 279, 285–287, 291, 292, 307, 321, 355, 474, 495, 764, 778, 956, 973, 1016, 1584
 Dauguvà, up. 99, 100, 286, 790
 Dauliùnai, k. 440
 Dauneikiai, k. 165
 Daupèliai, k. 226, 228
 Davañiškis, k. 1056
 Debeikiai, vls. 165
 Degèniai, k. 529, 734, 782, 900–902, 915, 1090, 1183, 1191, 1217, 1221, 1300, 1365, 1376, 1377, 1380, 1393, 1399, 1402, 1403, 1405, 1410, 1414, 1415, 1417, 1421, 1425, 1427, 1429, 1430, 1431, 1433
 Degùčiai, k. 238
 Dementjevskij Boras, gyv. 188
 Didališkė, dykvietė 119
 Didėja, k. 1000
 Dysnaì, ež. 243
 Dočeliai, gyv. 111
 Dotnuvà, mst. 754, 1075, 1552
 Dreiko sàsiauris 859
 Drùkšiai, mstl. 405
 Drùskininkai, mst. 723, 788–790, 942, 1026
 Dubingiai, ež. 27; mstl. 758
 Dùkštas, mstl. 238
 Dùmblis, ež. 106
 Dunòjus, up. 75
 Duòkiškis, mstl. 41, 43, 224, 525, 745, 770, 802, 1534; par. 751
 Dusetos, mstl. 28, 35, 238, 356, 397, 404, 406, 418, 459, 784, 878, 1375; r. 1461; vls. 1549
 Dvaralaùkiai, k. 1554
 Dvikelmis, ež. 42
 Dvileliai, k. 117
 Dvyleliai, k. 113
 Dviragis, ež. 32, 33, 35, 36, 38, 43, 47, 364, 771
 Dvorišcė, gyv. 193
 Dzùkijà, etnogr. sr. 1374, 1380
 Džezkazganlàgas, lageris 185

E

Egìptas, vlst. 441, 843
 Eglýnė 277
 Egluonà, up. 100
 Eicìonys, k. 721
 Elektrėnai, mst. 747
 Èlmininkai, k. 316
 Endriėjavas, mstl. 1673, 1678
 Ergliai, gyv. 23, 27

Èstija, vlst. 26, 75, 76, 869, 1048
 Èšerinis, ež. 42
 Europà, žem. 22, 23, 26, 36, 64, 75, 77, 218, 221, 364, 365, 441, 443, 773, 821, 911, 1382, 1491, 1535, 1554, 1564

F

Farèrų sàlos 867
 Fedoriškiai, dv. 108
 Fiurstenvàldė, mst. 1054
 Frànkfurtas prie Màino, mst. 1048
 Fuglenesas, mstl. 75

G

Gaciònys, dv. 855, 963; ež. 37, 43
 Gaidèliai, dv. 427
 Gailiùniškė, dykvietė 119
 Gaižìunai, k. 879
 Galaì, drp. 367
 Galšiškiai, k. 756
 Gařdinas, mst. 23, 135, 257, 274, 416; pav. 106; sen. 121
 Gargždaì, mst. 782
 Gariofka, k. 1065
 Garliavà, mstl. 718
 Gàrsenė, k. 21, 22
 Gaudeliškiai, k. 956
 Gàuja, up. 26
 Gavėniškis, k. 200, 477
 Gėlvonai, mstl. 399, 1672, 1673, 1678
 Geniškis, k. 228
 Gėrkonys, k. 770, 822, 827, 1148
 Gedraičiai, ež. 27; mstl. 257, 1471, 1533
 Gilinė, mšk. 965
 Ginešiai, k. 228
 Ginkùnai, k. 250, 1509
 Gintýnė, plk. 40
 Girešiai 5, 90, k. 26, 36, 75, 76, 121, 127, 137, 168, 169, 333, 342, 446, 453, 547, 780, 784, 792, 964–966, 1154, 1209, 1210, 1256, 1273, 1274, 1275, 1545, 1555, 1556; vnk. 965
 Girsteikiškis, dv. 108
 Gòrkis, sr. 177, 178, 358
 Graikija, vlst. 821, 843
 Gražionys, gyv. 926
 Greviškiai, k. 682, 1027
 Griàuziai, k. 791
 Griezbalė, plk. 41
 Griezionėlės, dv. 1534
 Griğiškės, mst. d. 783
 Griğiškis, k. 172, 529, 1502, 1503, 1508, 1535, 1536
 Grigoniškiai, užus. 148
 Griškabùdis, apyl. 1375
 Grybėnai, k. 526
 Grýva, mstl. 291
 Gruzdžiai, mstl. 214; k. 530, 608, 633, 641, 646, 683, 690, 699, 707, 715, 730, 737, 750, 754, 763, 1263, 1485, 1673, 1678
 Gudjà, istor. sr. 557
 Gudžiùnai, k. 681

Gučiūnai, k. 35, 1256, 1363
 Gužbiškis, k. 915
 Gūrai, k. 782
 Gustónys, k. 277

H

Hanòveris, istor. sr. 1054
 Hèlsinkis, mst. 1391

I

Ignáiciai, k. 172, 830, 844, 942, 1028, 1034; r. 526, 782, 871, 1374, 1379, 1553; sav. 870
 Ignalinà, r. 526, 782, 871, 1374, 1379, 1553
 Ìgnótiškis, k. 152, 547, 1028
 Ìlgalaukiai, k. 80, 137, 141, 142, 144, 149, 153, 332, 355, 481, 781, 894
 Ìlgis, upl. 1110
 Ilgòji, upl. 43
 Ìlukstè, mst. 1035
 Ìndija, vlst. 414
 Intà, mst. 177
 Irchidèjus, gyv. 172
 Irkùtskas, r. 176; sr. 168, 170–172, 176–180, 185–188, 190, 191, 193, 195, 196, 199, 200, 211, 214, 215, 221, 255, 793, 804, 822, 835, 1016, 1022, 1069, 1080
 Islándija, vlst. 821, 842, 849
 Itálja, vlst. 828, 843, 1485
 Ivdellàgas, lageris 191

J

Jaciškè, dykvietè 119
 Jakušiškis, k. 1020
 Jakùtija, resp. 177, 181, 185, 933
 Jakùtskas, mst. 933
 Janavà, vnk. 166, 167
 Janikùnai, k. 152
 Janišké, dykvietè 119
 Japònija, vlst. 200, 221, 225, 358, 480, 861
 Jarà, up. 91, 100, 646
 Jaroslàvlis, mst. 315, 1537
 JAV, vlst. 200, 213, 221, 235, 297, 519, 522, 540, 849, 938, 953, 961, 963, 990, 1033, 1050, 1070, 1081, 1082, 1301, 1450, 1453, 1455, 1457, 1471, 1472, 1478, 1490, 1502, 1532, 1533, 1535, 1536, 1539, 1542, 1543, 1548, 1551
 Jèkabpilis, mst. 869
 Jenisejskas, r. 179
 Jèrcevas, gyv. 207
 Jergajus, gyv. 173
 Jièznas, mstl. 769; r. 871
 Jočèliai, vnk. 988
 Jokštaĩ, k. 121
 Jonavà, mst. 936, 1554
 Jonèliškiai, k. 7, 14, 80, 101, 106, 115, 1174, 118, 121, 129, 130, 137, 138, 140, 141, 144, 145, 148, 157, 172, 220, 261, 262, 267, 324, 330, 332, 333, 335, 342, 369, 526547, 706,

782, 784, 792, 797, 800, 813, 861, 890, 952, 953, 955, 956, 958, 964, 970, 972, 1198, 1204, 1538
 Joniškélis, mstl. 679, 1077, 1544, 1545
 Jóniškis, mst. 93, 928, 1448; r. 758
 Jùnokai, k. 148, 167, 269, 324, 341, 529, 1096, 1102, 1103, 1273, 1274, 1275
 Juodagálviškiai, dv. 123
 Juodbala, pv. 640
 Juodiškio kalnas 640
 Juodòji jūra 75
 Jùodpènai, k. 707, 724, 765, 766
 Jùodupè, mstl. 21, 22, 707, 747–749, 774, 791, 793, 956, 1545, 1602; up. 21, 687; vls. 166, 318
 Juozapavà, vnk. 166
 Jùrbarkas 1555; apyl. 1375
 Jurkupènai, k. 331
 Jùrkupiai, k. 13, 35, 55, 161, 173, 235, 236, 323–325, 333, 335, 336, 340, 369, 454, 495, 527, 530, 531, 532, 608, 633–641, 646, 648, 649, 652–657, 660, 669, 671, 672, 674, 676, 680, 683, 685, 686, 688–690, 693, 697, 702, 706, 708, 712, 713, 716, 717, 721, 723, 727–730, 736, 741, 743, 752, 764–767, 769–771, 775, 781, 840, 968, 1102, 1152, 1153, 1155, 1160, 1168, 1170, 1272, 1281, 1191, 1210, 1221, 1283, 1285, 1287, 1291, 1292, 1295, 1297, 1299, 1363, 1364, 1374, 1378, 1398, 1405, 1412, 1419, 1424, 1427, 1428, 1432, 1531, 1545, 1551
 Jùršiškiai, k. 135, 140
 Jusva, r. 177, 190
 Jùžintaĩ, apyl. 486, èž. 37, 38, 43; mstl. 23, 26, 28, 29, 35–37, 38, 41, 370, 406, 418, 423, 440–442, 459, 646, 750, 850, 941, 963; sen. 852; vls. 440

K

Kaišiadòrys, mst. 415; r. 845; vysk. 415
 Kakliškè, dykvietè 111
 Kalesniñkai, k. 1553
 Kalifòrmija, valstija 1032, 1456, 1457
 Kaliningràdas, mst. 291, 805; sr. 178, 953
 Kàlkuonè, mstl. 273–277, 285, 286, 309
 Kalmanka, r. 185, 195, 196
 Kalnàberžè, gyv. 934
 Kalnèliškiai, k. 826, 910
 Kàltinènai, k. 870; apyl. 1375
 Kàlviai, k. 206, 787
 Kamajai, apyl. 25, 43, 460, 477, 486, 1022; dv. 1120, 1121, 1125; girinink. 65, 683, 748; mstl. 23, 26–28, 31, 42, 43, 103, 110, 125, 130, 135, 147, 166, 293, 304, 330, 345, 348, 397, 404, 423, 441, 483, 507, 525, 566, 567, 692, 702, 707, 715, 725, 748, 753, 754, 795, 804, 853, 942, 950, 954, 959, 962, 983, 1098, 1100, 1117, 1118, 1122, 1123, 1129, 1168, 1366, 1375, 1376, 1502, 1522, 1531, 1536, 1539, 1548; par. 455; sen. 201, 369; vls. 319, 1028, 1256, 1548
 Kàmenis, mst. 193; r. 177
 Kamenska, gyv. 835
 Kanadà, vlst. 342, 842, 1050, 1051, 1054, 1055, 1060, 1070, 1072
 Kandrènai, k. 672, 715, 716, 725, 736
 Kandrènèliai, k. 715
 Kànskas, mst. 197
 Kapai, kln. 1524
 Kapsùkas, mst. 863
 Karabàsas, lageris 184
 Karagandà, mst. 792; sr. 175, 177, 178–180, 184, 185, 187, 190, 191; lageris 210
 Karagùmas, gyv. 211, 212, 216
 Karàskas, mst. 1081
 Karalìauciùs, mst. 398, 707
 Kargopollàgas, lageris 185
 Kariùnai, k. 1123
 Karlagas, lageris 175, 177, 179, 185, 1475
 Karosinis, èž. 42
 Karsava, k. 23
 Kaùbariškis 702
 Kaùnas, apskr. 166, 432, 433; gub. 77, 148, 309, 310, 432, 434–437, 439, 538; mst. 4, 21, 23, 78, 91, 98, 99, 102, 105, 110, 149, 157, 167, 194, 214, 225, 236, 242, 258, 274, 286, 287, 292, 298, 301, 309, 310, 314, 315, 316, 317, 322, 328–330, 332, 333, 334, 342, 345, 347, 350, 367, 401, 410, 411, 418, 432, 433, 436, 438, 440, 444, 452, 457, 476, 477, 479, 483, 484, 489, 511, 531, 532, 538, 566, 638, 676, 681, 683, 687–690, 692, 695, 699, 701, 703, 707, 710, 720–722, 730, 732, 747, 748, 750, 752, 756, 765, 767, 768, 770, 772, 774, 780, 781, 784, 787, 790, 794, 800, 801, 805, 819, 823, 828, 829, 839, 841–843, 846, 852, 860, 871–876, 878, 879, 883, 887, 928, 929, 934, 936, 937, 940, 951, 952, 956, 957, 963, 966, 977, 991, 1000, 1002, 1028–1030, 1032, 1033, 1036, 1038, 1039, 1045, 1046, 1048–1050, 1054, 1056, 1058, 1060, 1061, 1064, 1069–1073, 1075, 1080, 1117, 1121, 1152, 1446–1448, 1454, 1455, 1458–1460, 1470, 1472, 1473, 1479, 1482–1487, 1489, 1494, 1497, 1498, 1500, 1511, 1512, 1518, 1522, 1529, 1531, 1533, 1538, 1539, 1541, 1542, 1546–1549, 1551, 1555, 1680; r. 718, 823
 Kavàrskas, k. 743, 1256
 Kavòliai, k. 63, 80, 106, 107, 114, 118, 121, 131, 137, 140, 141, 143, 144, 145, 148, 161, 167, 173, 174, 213, 215, 220, 228, 234, 235, 259,

- 269, 323, 326, 332, 333, 340, 440, 455, 532, 728, 782, 832, 894, 903, 915, 951, 953, 1102, 1103, 1152, 1169–1171, 1197, 1213, 1217, 1273, 1274, 1279, 1284, 1294, 1297, 1394, 1403, 1404, 1417, 1425, 1429, 1433, 1443, 1514, 1541; dv. 987
Kavoliškis, dv. 104, 132, 133, 135, 147, 148, 149, 157; gyv. 106, 121, 148, 155, 367, 553, 820, 824, 828, 840, 851, 871, 1460, 1499, 1501; k. 212
Kazachija, Kazachstanas, vlst. 166, 177, 190, 191, 210, 822, 957, 1475
Kazačinskijė, r. 168, 170, 172, 176, 178, 179, 185, 187, 188, 190, 191, 193, 196, 218
Kazliškis, apyl. 41; dv. 102, 106, 108, 109, 149; k. 19, 21, 27, 167, 117, 131, 200, 234, 324, 369, 370, 526, 572, 800, 865, 870, 882, 894, 898, 926, 938, 1022, 1365, 1366, 1524, 1528; par. 964; mšk. 881; sen. 369
Kazliškėlis, k. 108; dv. 894
Kazlų Rūdā, mstl. 249, 250
Kebai, k. 340, 956, 957
Kėdāiniai, apskr. 297; mst. 737, 873, 927, 934, 956, 1135, 1375; r. 165, 693, 696, 934, 1488, 1544, 1551
Kėležeriai, k. 839
Kėlmė, mst. 720; r. 720
Kėmerovas, sr. 181, 190
Kepūriai, k. 148, 956
Kepūriškiai, k. 213, 764
Keragalviškis, k. 130, 137, 176, 220, 329, 965, 1102, 1178, 1539, 1555
Kerėliai, k. 1325
Kernavė, mstl. 1673, 1676
Kietāviškės, k. 411
Kijėliai, k. 928
Kijėvas, mst. 821, 1029, 1538
Kīnija, vlst. 200, 365, 1067
Kirdōnyš, k. 827
Kirgīzija, vlst. 938
Kirkliai, k. 1550
Kirkūnai, k. 103
Kirovas, mst. 912; sr. 177, 358
Kiseliovas, gyv. 190
Kybartai, mst. 282, 315, 929
Klaipėda, kr. 550, 1574; mst. 4, 100, 201, 316, 332, 640, 680, 681, 687, 703, 707, 713, 728, 767, 768, 801, 824, 841, 844, 848, 851, 860, 866, 867, 940, 957, 968, 1037, 1045–1048, 1050, 1058, 1078, 1079, 1473, 1479, 1504, 1509, 1539, 1544, 1546
Klišiai, k. 50, 107, 121, 131, 132, 138, 140–142, 144, 146, 148, 176, 269, 325, 326, 340, 342, 495, 963, 1189, 1217, 1273, 1279, 1417, 1423, 1425, 1431, 1515, 1517, 1518; sen. 157
Klīvlendas, mst. 1070
Klōvainiai, k. 411; par. 411
Kokōrnojė, gyv. 196
Kolga, il. 26
Kōmija, resp. 170–173, 175–177, 179, 185, 187, 188, 190, 191, 197, 221, 237, 1538
Komsomōlskas, mst. 202
Konėktikutas, valstija 1081
Konstantinavā, dv. 152; k. 716, 724, 822, 840, 851–853, 855, 916, 1077
Korėja, vlst. 861
Kovėliai, ež. 102
Kožva, r. 172, 190
Krākės, mst. 21
Krasnojārskas, kr. 168, 170, 172, 176–180, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 193, 196, 197, 206, 207, 218, 938, 944, 1016; sr. 210, 302, 350, 480; r. 195
Kraštai, dv. 107, 110, 111, 120, 135, 1037; k. 80, 92, 103, 104, 121, 127, 138, 139, 143, 244, 455, 527, 547, 553, 947, 951, 1045, 1152–1154, 1363, 1364, 1489, 1532
Kraūpiai, k. 176, 983, 1363, 1364
Kraupīškėliai, k. 39
Krāžiai, mstl. 404
Krekenavā, par. 856, 870
Krestai, gyv. 181
Kretingā, mst. 452, 469, 526, 676, 677, 1538, 1546
Kriaunėlis, ež. 43
Kriaunos, dv. 111, 119; k. 370, 724, 829, 1312, 1672; sen. 852; vls. 83, 1539
Krivošeinas, r. 173
Krūliai, k. 705
Krōkuva, mst. 77, 98, 433, 990, 1301, 1449, 1450
Krūonis, mstl. 845
Kudziai, k. 144
Kuinalgalvis, plk. 38
Kūktiškės, mstl. 404
Kulāutuva, gyv. 874
Kulys, ež. 42, 938
Kumpolė, dv. 123
Kūsiai, k. 942, 1168, 1117, 1119, 1121
Kūpiškis, apyl. 460; mst. 23, 69, 73, 93, 125, 193, 237, 277, 292, 299, 301, 314, 320, 328, 341, 356, 358, 397, 410, 418, 419, 421–424, 426, 427, 466, 468, 599, 698, 706, 712, 716, 717, 734, 735, 756, 765, 782, 809, 829, 837, 956, 977, 1016, 1135, 1445, 1496, 1515, 1535, 1601, 1496; par. 405, 418; r. 166, 369, 430, 646, 679, 681–683, 706, 707, 716, 718, 722, 735, 756, 765, 766, 784, 793, 797, 829, 839, 1374, 1375, 1379, 1445, 1510; vls. 1301, 1374, 1538
Kuprėliškis, vls. 1519
Kuřcumas, ež. 100
Kurkliai, mstl. 103, 104, 118, 315
Kurkliėčiai, k. 32, 33
Kurlekas, gyv. 191
Kurlinskas, ež. 958, 973, 101, 117
Kuřsas, istor. sr. 23, 103
Kuršėnai, mst. 944
Kvėdarna, mstl. 404, 1673, 1676; par. 1546
Kvetkaī, mstl. 200, 435, 449, 451
Kvietiniškis, k. 1012

L

- Labā, gyv. 277
Labiškis, plk. 42
Labūnava, k. 1488
Laibagalis, k. 1367
Laibgaliai, k. 102, 165, 767, 1112, 1113, 1115, 1139
Laičiai, dv. 110; k. 109, 110, 214, 234, 679, 682, 762, 783, 929, 964, 1461
Laičpievė, plk. 44, 48
Lailūnai, k. 364
Lapeliai, vns. 957
Lāpės, vls. 166
Lapiėniai, k. 440
Lapkasė, mšk. 65, 68, 72, 73
Larinas, gyv. 191
Lašaī, k. 707
Latavā, upl. 100
Lātvija, vlst. 22, 43, 75, 76, 88, 90, 100, 177, 223, 229, 258, 270, 276, 329, 404, 417, 441, 474, 482, 487, 687, 848, 861, 870, 938, 947, 994, 1015, 1028, 1034, 1035, 1048, 1092, 1163, 1168, 1446, 1472, 1554, 1560, 1575, 1594
Laūciškė, k. 1054
Laukagaliai, k. 1366
Laukasā 474
Lauksargiai, k. 1366, 1574
Laukupė, up. 29, 32, 35, 43, 77, 86, 89, 90, 108, 149, 157, 894, 1098
Laukupėnai, apyl. 90; k. 43, 64, 77, 82, 83, 88, 139, 149, 152, 153, 166, 176, 177, 470, 844, 894, 905, 906, 912, 965, 1366, 1589; plkl. 77, 79, 85, 86, 87, 90, 95; plv. 108
Laukuva 1673, 1676
Lazariškis, k. 336, 894, 919
Lazas, r. 171
Lazdijai, mst. 1054
Lažaī, k. 701
LDK, buv. vlst. 101, 102, 105, 106, 108, 109, 121, 132, 461, 475, 1061, 1549
Lebėdžiai, k. 215
Legiškis, ež. 134; k. 961, 962, 1140; k. 92, 127, 138, 177, 220, 547, 565, 950, 953–956, 958, 962, 1150, 1168, 1256, 1549
Lėipalingis, mstl. 239
Lėipcigas, mst. 433, 975
Lėlaičiai, k. 438
Lėlijinis, ež. 42
Lėliūnai, mstl. 27, 936
Lenā, up. 953
Leningrādas, mst. 23, 24, 27, 242, 243, 805, 1531, 1552, 1554
Lėnkija, vlst. 105, 146, 239, 361, 400, 415, 448, 449, 474, 475, 660, 782, 963, 1048, 1470, 1471, 1473, 1475, 1550, 1562

Leškupys, up. 40, 42, 43
 Lėvenaitis, ež. 42
 Lėvuō, up. 42, 100, 364, 1445
 Liēlupė, up. 77, 100
 Liepava, mšk. 833
 Liepāja, mst. 273, 285, 286, 321, 481, 687, 884
 Lietuvà, vlst. 1, 2, 4, 5, 10, 15, 16, 19–29, 43, 64, 65, 73–100, 102–105, 107–110, 112, 120, 121, 123, 126, 136, 146, 156, 157, 159, 165, 166, 168–181, 183, 185, 187, 188, 190, 191, 193, 195–197, 199–201, 206–208, 211–213, 216, 218, 221, 222, 224, 234, 240, 242, 255–258, 273, 275, 277, 279, 283, 284, 286–288, 291, 294, 295, 297, 298, 300, 302–305, 309, 313–315, 318–322, 324, 327–329, 331–336, 343–345, 347–351, 353, 355, 361, 363, 365, 371, 372, 381, 396, 397, 400, 402, 410, 411, 413, 418, 421, 424, 430, 436, 439, 440–443, 445, 447–451, 457–462, 464–466, 469, 471, 474–478, 484, 494, 504, 505, 522, 525, 526, 531, 535, 536, 537, 540, 541, 543, 548, 552, 557, 563, 573, 576, 577, 584, 588, 593, 594, 595, 638, 641, 642, 646, 647, 650, 653, 656, 658–660, 669, 672, 676, 679, 680, 684–686, 688, 690, 695, 698–700, 710, 715, 717, 726, 727, 730, 733, 739, 743, 747, 754, 755, 757, 758, 762, 766, 770–772, 774, 775, 781, 784, 786, 792–794, 797, 800, 801, 804, 805, 820–823, 825, 829, 830, 834, 837, 838, 841–843, 848, 857, 861, 863, 864, 869, 878, 879, 882, 885–888, 890, 897, 901–903, 905, 909–911, 914, 915, 919, 921, 926, 933, 934, 936–938, 940, 941, 944, 946, 953, 957–969, 975, 977, 983, 984, 987, 991, 992, 994, 1002, 1003, 1005–1010, 1017, 1018, 1022, 1024, 1026, 1027, 1030, 1032, 1033, 1037, 1047–1049, 1051, 1052, 1054–1062, 1066, 1067, 1069–1073, 1076, 1079–1081, 1104, 1105, 1110, 1123, 1129, 1135, 1136, 1139, 1140, 1152, 1157, 1167, 1174, 1205, 1222, 1224, 1259, 1301, 1361, 1363, 1367, 1370–1375, 1377, 1380–1382, 1391, 1435–1454, 1456, 1462, 1465, 1466, 1468–1480, 1482–1485, 1487–1490, 1492, 1493, 1502, 1505–1508, 1512, 1517, 1519, 1522, 1530–1538, 1541, 1542, 1544–1555, 1557, 1565, 1569, 1575, 1577–1579, 1582, 1584, 1589, 1591–1594, 1601–1603, 1672–1676, 1680
 Lingėnai, k. 747
 Linkiai, pv. 640
 Liūkmenys, mstl. 736
 Linkuvà, mstl. 411
 Livõnija, buv. vlst. 89, 99–102, 105, 107, 109, 110, 120
 Lýgumai, mstl. 1367
 Lõdonas, mst. 687, 743, 821, 822, 1055, 1056, 1560

Los Ándželas, mst. 1490–1492
 Lũkiškiai, k. 7, 14, 48, 80, 178, 499, 530, 680, 695, 697, 708, 729, 772, 861, 978, 1102, 1279, 1413, 1429
 Lukovka, k. 176
 Lũkštai, k. 208, 566, 954
 Luolėlis, ež. 40
 Luolỹs, ež. 40
 Lũšnà, ež. 39, 102
 Lvõvas, mst. 433

M

Magadãnas, sr. 170, 172, 179, 184, 185, 195, 199, 211, 212, 213, 221
 Malešiai, k. 156
 Málta, vlst. 370
 Manilovskas, gyv. 216
 Margiškė, dykvietė 119
 Marijãmpolė, apskr. 296; mst. 77, 316, 410, 711, 754, 769, 828, 842, 843, 871, 1070, 1072, 1449
 Marijĩniskas, gyv. 410
 Martiniškėnai, k. 7, 13, 80, 83, 162, 178, 324, 342, 493, 529, 560, 565, 782, 792, 814, 828, 831, 833, 846, 851, 861, 866, 883, 894–896, 899, 900, 902–908, 912–919, 922, 925, 987, 1013, 1168, 1176, 1194, 1197, 1206, 1214, 1215, 1517; plkl. 79, 84, 919, 920
 Martyniškėliai, k. 108
 Martyniškiai, k. 108, 137–146, 149, 154, 155
 Martynynė, k. 784
 Martynõnys, k. 215
 Maskvà, mst. 28, 29, 104, 108, 110, 132, 205, 206, 265, 275, 285, 291, 415, 572, 691, 692, 700, 740, 800, 805, 837, 867, 1046, 1048, 1058, 1070, 1079, 1105, 1370, 1376, 1483, 1488, 1511, 1543, 1547, 1548, 1555, 1556
 Maurũčiai, gyv. 1066
 Mažėikiai, k. 139–141, 143; mst. 783, 784, 1533
 Mažėikiškis, dv. 328; k. 310, 783; plv. 322, 1105, 1107
 Mažėliai, k. 839
 Mažėnai, k. 238
 Medėkšiai, k. 859
 Mėdėnai, gyv. 90
 Medenė, istor. sr. 90, 1591
 Mėdininkai, k. 26, 33, 41
 Mėdinos, gyv. 109
 Meškõnys, k. 76
 Mieliũnai, k. 36
 Meldeĩkiškis, k. 48
 Meldeĩkiai, k. 80, 137, 139, 142–145, 178, 214, 218, 226, 234, 336, 340, 341, 529, 831, 1209, 1273, 1279; plv. 148
 Melekesas, gyv. 358
 Mergũ kln. 93
 Merkinė, mstl. 37, 42, 107
 Meškõnys, k. 743; plk. 962
 Meškũčiai, mstl. 299
 Michrenglãgas, lageris 193

Miçiũnai, k. 1077
 Mielagėnai, k. 1553
 Mielevičiai, k. 115, 117
 Miestėliškiai, k. 140, 148, 228, 269, 786, 990, 1102, 1217, 1445, 1546, 1550
 Mikĩškiai, k. 1131
 Mikiškė, dykvietė 119
 Miliũnai, k. 166, 739, 1015
 Minçiũnai, k. 42
 Minkũnai, k. 367
 Minlãgas, lageris 175, 177, 179, 185, 191
 Mĩniskas, mst. 286
 Mintaujã, mst. 1033, 1465, 1476, 1480, 1551
 Miškaupelis, upl. 641
 Miškĩniai, k. 221, 1537
 Miškõnys, k. 608, 646, 683, 743, 766, 830
 Mitragalỹs, k. 25, 988
 Mituvà, up. 1445
 Mogiliãvas, mst. 990
 Moldovà, vlst. 75, 76
 Molėtai, mst. 27, 927, 1002; r. 74, 927, 938, 758
 Molodėcina, mst. 1549
 Mõmotovas, gyv. 168, 172, 176, 178, 179, 185, 187, 188, 190, 191
 Mõmotovas, k. 218
 Mongõlija, vlst. 1067, 1069
 Mõsėdis, mstl. 1045
 Moškėnai, apyl. 90, 95; k. 7, 8, 14, 43, 77, 79, 82, 83, 88, 90, 95, 138–143, 145–149, 152, 159, 179, 229, 444, 469, 495, 531, 540, 560, 682, 823, 844, 856, 861, 987–990, 994–996, 998, 1000, 1004, 1011–1013, 1015, 1098, 1168, 1300, 1431, 1446, plkl. 77, 79, 80, 83–88, 90, 95, 104, 108, 117, 232, 506, 554, 561, 565, 873, 881, 900, 987, 1188, 1445, 1447, 1454, 1517, 1591; sen. 157
 Motiėjiškis, upl. 641
 Motiėjũnai, k. 257
 Murašai, gyv. 177
 Mũsninkai, mstl. 1471, 1673, 1676
 Mũšà, up. 77, 89, 102

N

Nabagiškis, plk. 41
 Naiviai, k. 765, 1535
 Nakũčiai, k. 650
 Nakvõsai, k. 1554
 Narbučiuokas, ež. 42
 Nãsvė, up. 25, 43
 Našys, ež. 103
 Naujãbiržė, gyv. 220, 261
 Naujãmiestis, dv. 108; mstl. 406, 411, 418, 459
 Naujãsodė, k. 152, 683
 Naujikai, k. 35, 121, 130, 132, 133, 137, 139, 142, 144, 147, 165, 179, 220, 364, 371, 423, 426, 470, 476, 477, 484, 547, 597, 958, 962, 1183, 1210, 1465; plv. 477, 480, 488
 Naujõji Vilnia, mst. d. 206, 257

- Nemenčinė, sen. 76
 Nemėžis, mstl. 26; sen. 76
 Nemunaitis, ež. 102, 107; mstl. 481
 Nėmunas, up. 21, 77, 100, 101, 102, 104, 112, 118, 841, 1506
 Nemunėlis, dv. 830; up. 19, 21, 25, 27, 28–30, 33, 35, 36, 39, 40, 42–48, 50, 53, 54, 57, 58, 64, 65, 66–70, 73, 74, 77, 82, 84, 86, 87, 89, 90, 94, 95, 98, 100–112, 117–119, 121, 123, 125, 126, 134, 135, 146, 148, 155, 157, 181, 200, 266, 267, 268, 409, 419, 423, 477, 480, 576, 578, 581, 814, 820, 872, 888, 894, 903, 905, 914, 957, 958, 973, 1025, 1028, 1040, 1043, 1062, 1155, 1206, 1445, 1458, 1466, 1482, 1525, 1546, 1560, 1589, 1590, 1591; ež. 135; k. 814, 820
 Neris, up. 27, 243
 Nečiškampis, k. 1069
 Nevėžis, up. 99, 100
 Nevėriai, k. 31, 32, 42, 1540; k. 62, 180, 368, 499, 682, 893, 947, 1020, 1160, 1167, 1175, 1183, 1213, 1248, 1292, 1540
 Niujorkas, mst. 74, 1441, 532, 1535, 1560
 Nižnij Ingāšas, r. 168, 177–180, 185, 191, 193, 195, 196
 Nižnij Nõvgorodas, sr. 358
 Nyrobas, gyv. 773; r. 193
 Nyroblāgas, lageris 177, 179, 184, 193
 Noreikiai, k. 301
 Noriškas, mst. 176, 225, 1076, 1077
 Noriūnai, k. 735, 831
 Norkūnai, k. 747
 Norvėgija, vlst. 75, 76, 758
 Nosvāičiai, k. 751
 Nótigalė, ež. 36, 58, 60; mšk. 234; plk. 5, 11, 19, 42, 43, 53, 59, 61, 77, 82, 109, 110, 202, 228, 234, 235
 Nõvgorodas, mst. 572
 Novoaleksāndrovskas, apskr. 432; mst. 790
 Novosibirskas, mst. 1057; sr. 177, 196, 215
 Nukūtai, k. 190; r. 168, 170, 171, 173, 175, 176, 179, 195, 196, 199
 Nuotakų kln. 93
- O**
 Obė, up 223
 Obėliai, dv. 103, 111; ež. 1190; mstl. 36, 103, 125, 159, 277, 282, 287, 291, 292, 296–298, 300, 303, 309, 328, 345, 366, 370, 397, 399, 401, 565, 574, 782, 937, 943, 1004, 1117, 1163, 1167, 1168, 1375, 1526, 1540; par. 159; sen. 686; vls. 297, 737, 1374, 1551, 1672, 1676
 Obelėynė, k. 824
 Odesā, mst. 221, 358, 943, 1469
 Olāndija, vlst. 355, 1055, 1462
 Ōmskas, mst. 185; sr. 196
 Ōnuškis, apyl. 120; dv. 102, 107, 108; k. 22, 26, 27, 108, 120, 526, 741, 941, 961; kr. 21; par. 132, 318
 Oriōlas, mst. 805
 Osā, mst. 836; r. 172, 173, 177, 180, 188, 190, 199, 255, 835, 837
 Ozerlāgas, lageris 173, 180, 186, 187, 190, 195, 757, 775
- P**
 Pabāiskas, mstl. 102
 Pabaliai, plk. 107
 Pabaltijys, geogr. sr. 23–25, 27, 41, 411, 878, 927
 Pabėrėžė, k. 1554
 Pablizgė, plv. 147
 Pabradė, mst. 877, 878, 1554
 Pacauskai, k. 148
 Pāčeriaukštė, k. 848
 Padauguvys, geogr. sr. 99
 Paduobys, k. 367
 Padustėlis, k. 1549
 Padvarniškai, k. 1534
 Pagėgiai, mst. 1076, 1506; r. 1078
 Pagirė, k. 998, 1013
 Pagrāuzė, mšk. 8020, 801
 Pagruūdžiai, k. 135, 137
 Pakriauniaĩ, k. 1539, 1551
 Pakruojis, mst. 93, 695; r. 1367
 Palangā, mst. 105, 565, 566, 676, 723, 841, 842, 848, 105, 676, 848, 1037, 1045, 1047, 1058, 1546
 Palegiškiai, k. 135
 Palemōnas, mst. d. 1065
 Palėvenė, k. 1553
 Palėpis, dv. 106, 108; k. 459, 894
 Paliepiukai, k. 76
 Paliūniškis, k. 820, 823
 Palūšniai, plk. 39, 45
 Pamiškė, vnk. 640, 746, 749, 750, 752, 754, 758
 Pamituvis, k. 433, 439
 Pandėlys, apyl. 26, 38, 77, 95, 108, 110, 147, 149, 200, 215, 224, 227, 228, 234, 273, 292, 324, 370, 404, 449, 460, 572, 677, 716, 718, 770, 820, 827, 837, 838, 840, 853, 911, 933, 940, 977, 1128, 1159, 1168, 1511, 1538, 1547, 1549, 1575; par. 132, 136; r. 1584; sen. 1148; vls. 167, 222, 228, 827, 1256, 1374, 1515, 1535, 1550
 Panemūnė, dv. 106–111, 116, 117, 119–121, 123, 126, 130, 132, 146 ; ež. 130; laukas 104, 106, 107, 112, 116, 121, 132; k. 101, 119
 Panemunėlio glžk. st. 1209, 1217, 1256
 Panemunėlis, apyl., bžnk., dv., ež., gyv., k., mstl., mš., par., plv., sen., vls., vnk., vs. knygoje mini beveik kiekviename straipsnyje po keletą kartų, todėl nenurodoma, kuriame puslapyje jie paminėti.
 Panemūniai, apyl. 459; k. 5, 7, 12, 14, 54, 65, 67–69, 73, 74, 106, 112, 117, 118, 121, 126, 128–130, 137–139, 141, 142, 144, 145, 146, 148, 157, 162, 165, 167, 187, 201, 208, 209, 213, 245, 247, 250, 254, 261, 262, 323, 324, 330, 333, 336, 342, 441, 489, 547, 565, 768, 783, 861, 947, 957, 958, 962, 970, 973, 975, 976, 1157, 1174, 1183, 1191, 1293, 1274, 1279, 1288, 1531, 1590, 159
 Panemūnis, dv. 106, 120; mstl. 87, 101, 106, 121, 147, 152, 222, 223, 229, 237, 894, 1152; par. 132; vls. 1020, 1551
 Panevėžys, apskr. 78, 84, 91, 292, 418, 1544; apygr. 966; r. 697, 720, 820, 823; mst. 25, 78, 84, 91, 92, 93, 98, 101, 117, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 184, 185, 188, 190, 191, 193, 195, 196, 197, 202, 206, 215, 224, 277, 282, 286, 287, 291, 292, 293, 296, 307, 309, 318, 328, 358, 365, 404, 418, 419, 441, 473, 478, 481, 497, 679, 680, 682, 683, 686, 687, 692, 693, 696, 698, 699, 702, 707, 708, 710, 717, 719–722, 737, 741, 743, 747, 748, 754, 756, 758, 767, 768, 773, 775, 781, 783, 790, 792, 811, 819–825, 827, 828, 832, 837–840, 845, 851–853, 856, 878, 912, 927, 933, 934, 937, 938, 942, 950, 952, 956, 957, 966, 973, 991, 989, 1003, 1073, 1102, 1116, 1124, 1366, 1448, 1466, 1496, 1521, 1529, 1537, 1538, 1540, 1543, 1552, 1554, 1555; vysk. 373, 382, 412, 427, 428
 Pankrušicha, k. 207; mstl. 206; r. 176, 188, 193, 195, 197, 206, 207
 Panų kln. 93
 Papilė, mstl. 318, 1365, 1673, 1676
 Papiliaikalnis, klv. 86
 Papilys, mstl. 108, 831, 1547
 Paplĩmbalė, plk. 41
 Paprūsė, geogr. sr. 440, 469, 931, 944
 Paraistė, pv. 640
 Parýžius, mst. 291, 990, 991, 1376, 1449, 1453, 1454
 Parokiškė, dv. 111, 147
 Paskapiškis, mšk. 956
 Pāsmalvė, k. 238
 Pastriongiškis, k. 766, 939, 955
 Pasvalys, mst. 93; r. 679, 775, 824, 911, 1554
 Pašilė, k. 31, 135, 950, 961, 962, 1152, 1166, 1174; vnk. 39
 Pašiliai, k. 1363, 1364
 Pašušvys, k. 410
 Paupė, k. 39
 Pavenčiaĩ, gyv. 717
 Pavyžuoniai, dv. 106
 Pečiorā, mst. 172, 190
 Pečiorlāgas, lageris 175, 177
 Pelaniškis, vnk. 988; k. 824
 Perlojā, k. 1135
 Pėrmė, sr. 176, 177, 179, 185, 190, 193

- Pertakas, upl. 27, 56
 Pesčianlāgas, lageris 175, 177, 187, 190, 191
 Peterbūrgas, Petrāpilis, Petrogrādas, mst. 106, 257, 300, 433, 434, 438, 440, 449, 457, 458, 464, 476, 484, 543, 771, 780, 783, 784, 792, 830, 911, 543, 936, 953, 990, 991, 1447–1449, 1453, 1483, 1484, 1549
 Petrōšiškis, Petriōšiškis, ež. 42, 47, 49; k. 25, 201, 368, 1256
 Petriškė, dykvietė 111
 Petrovkā, gyv. 195, 196
 Pėrnau, mst. 26
 Pieniōnys, vls. 103, 107
 Pietū Urālskas, mstl. 358
 Pīlvēliškiai, k. 137, 143, Pīlviškiai, k. 315; vls. 315
 Pyrāgiai, k. 425
 Pyrāgiškiai, k. 121, 132, 135
 Pyvesā, up. 100
 Pladišiai, k. 751
 Plāteliai 1672, 1676
 Pliaūna, k. 1256
 Pliāviniai, mst. 22
 Plūnbala, plk. 41
 Plūntnyčia, vnk. 927, 943, 944
 Plumpės dirva 640
 Plūngė, mst. 365
 Plunksnōčiai, mšk. 201
 Plūtiškės, k. 1069
 Pociūnai, k. 926
 Poima, gyv. 179
 Poleniškė, dykvietė 119
 Poludionovka, k. 823
 Pōtsdamas, mst. 1455
 Poznānė, mst. 98, 433
 Pōžerūnai, gyv. 297, 300
 Prahā, mst. 77, 1542
 Prancūzijā, vlst. 364, 460, 471, 646, 821, 849, 1490
 Prėila, gyv. 482
 Priėnai, mst. 743, 936, 1073
 Prievartė, pv. 640
 Prostōrnōjė, lageris 166, 1475
 Prūsija, buv. vlst. 146, 1034, 1594
 Pskōvas, mst. 23, 784
 Puodžiālaukė, dv. 167
 Pūtnamas, mst. 1081
 Pužōnys, k. 730, 1539
- R**
 Rašai, ež. 43
 Radviliškis, mst. 209, 274–276, 285–287, 289, 291, 292, 300, 301, 303, 305, 309, 495, 772, 886, 926, 937, 940, 1036, 1448; r. 926
 Radžiūnėliai, k. 1550
 Ragainė, mst. 1506
 Ragėliai, k. 245, 246, 249, 330, 410, 554, 575, 649, 747, 942, 961, 968
 Raguvā, vls. 1673, 1676
 Raistas, mšk. 102
 Raizgynė, k. 1004, 1015, 788
 Ramanauskai, k. 7, 13, 121, 138–142, 144, 148, 162, 188, 218, 324, 325, 547, 814, 815, 817, 820, 825, 826, 829, 830, 832, 833, 840, 843–845, 854, 855, 871, 873, 891, 894, 925, 1256, 1283, 1323; kp. 145; plv. 135
 Ramaškōniai, plv. 148
 Ramygalā, apyl. 1375
 Ramōnai, plk. 38
 Rāpo miškas 815
 Rasėiniai, apyl. 1375; apskr. 1476; mst. 297, 300, 405, 1448; pav. 1037; r. 1050, 1052
 Raskazicha, gyv. 181
 Raščiuūnai, k. 1547
 Ratkupys, k. 1424
 Raudōndvaris, gyv. 756
 Raudonkalmis, dirva 640
 Razdolinskas, gyv. 187
 Razvietėikas, lageris 204, 205
 Rečlāgas, lageris 190, 191, 197
 Remeikiai, k. 440
 Rešōtai, lageris 168, 178, 180, 185, 191, 193, 195, 196, 206, 257, 350, 480
 Rėzgiai, k. 1016, 1079
 Rībinskas, gyv. 178
 Ridikiškis, k. 80, 111, 130, 135, 146, 336, 801, 956, 1541
 Rietāvas, mst. 842, 1135
 Rimšė, mstl. 238
 Rimšėliai, k. 111
 Riņkuškiai, k. 701
 Riō de Janeiras, mst. 1005
 Riversidas, mstl. 1457
 Rybnica, gyv. 172, 190
 Rybnōjė, gyv. 185
 Rybōkai, k. 80, 137, 139, 145, 148, 236, 341, 342, 529, 1101, 1103, 1191, 1152–1154, 1256, 1274, 1279, 1555
 Rygā, mst. 23, 28, 89, 100, 102, 126, 135, 147, 148, 276, 286, 359, 372, 400, 417, 481, 532, 542, 565, 572, 734, 790, 793, 794, 837, 848, 929, 1001, 1032, 1034–1037, 1140, 1366, 1377, 1378, 1465, 1549; įl. 102
 Robliai, k. 42, 68, 80, 92, 188, 189, 196, 324, 327, 330, 341, 356, 423, 453, 455, 456, 499, 527, 528, 531, 558, 560, 561, 681, 732, 754, 784, 785, 795, 952, 959, 960, 1004, 1090, 1102, 1183, 1187, 1191, 1217, 1280, 1282, 1287, 1288, 1292, 1294, 1296, 1297, 1298–1300, 1324, 1325, 1365, 1420, 1423, 1428, 1430, 1517, 1522, 1531, 1538, 1544, 1566, 1586; mšk. 68
 Rōkiškis, apyl. 25, 77, 460, 486, 903, 955; apskr. 244, 300, 313, 328, 331, 332, 348, 495, 543–546, 548–550, 552, 555, 638, 989, 991, 1028, 1032–1032, 1036, 1054, 1072, 1073, 1075, 1105, 1115, 1116, 1121, 1130, 1361, 1374, 1508, 1519, 1532; dv. 102–105, 110, 147, 1136, 1528; mš. 65; kr. 65, 90, 94, 98, 103, 107, 110, 111, 121, 126, 132, 146, 372, 396, 429, 477, 525, 538, 577, 633, 685, 879, 1454, 1460–1462, 1469, 1482, 1490, 1492–1495, 1497, 1500, 1508–1510, 1515, 1524, 1526–1528, 1532, 1535, 1537, 1538, 1540, 1541, 1546, 1547, 1549, 1553–1555, 1602; mst. 4, 23, 25, 27–29, 33, 38, 41, 43, 65, 69, 73, 77, 80, 82, 88, 90–96, 101–106, 110, 111, 117, 120, 125, 130, 136, 147, 149, 170–180, 184, 185, 187–191, 193–199, 201, 202, 206, 207, 209, 210, 212–214, 218, 220, 221, 223, 224, 230, 234–237, 244, 246–249, 254, 255, 261–264, 273, 277, 282, 292, 298, 304, 309, 314, 319, 328, 331, 332, 341, 356, 358, 364, 367, 368, 371, 397, 401, 410, 423, 457, 435, 469, 482, 484, 486, 495, 511, 516, 532, 535, 538, 541, 543, 553, 555, 557, 571–574, 589, 595, 599, 641, 655, 677, 683–685, 687, 691, 693, 695, 701, 702, 705, 706, 710, 712, 715, 716, 721, 723–725, 729, 730, 734, 737, 743, 747, 748, 750, 752–754, 758, 762, 767–771, 774, 775, 779, 782, 784, 786–790, 792, 800, 802, 809, 815, 819–821, 826, 828, 829, 831–833, 835, 838, 840, 841, 845, 846, 848, 850, 852, 853, 855, 856, 860, 866, 869–873, 871, 882, 886, 889, 903, 910, 911, 914, 916, 922, 926, 929, 934, 937, 939, 940, 942, 946, 947, 949, 954–957, 965, 968, 972, 973, 975, 977, 984, 987, 988, 992, 994, 995, 1101, 1002, 1004, 1015, 1039, 1045, 1050, 1053, 1056, 1062, 1071, 1072, 1075, 1078, 1090, 1117, 1123, 1131, 1134–1136, 1140, 1151, 1159, 1188, 1302, 1375, 1378, 1454, 1460–1462, 1490, 1493, 1495, 1497, 1500, 1508, 1509, 1526, 1527, 1528, 1532, 1537, 1538, 1540, 1541, 1546, 1547, 1549, 1553–1555, 1563–1565, 1584; r. 65, 69, 74, 76, 79, 92, 94–96, 103, 165, 166, 167, 180, 193, 197, 257, 269, 364, 365, 369, 370, 372, 395, 396, 428, 430, 459, 511, 516, 517, 574, 579, 580, 581, 583, 608, 708, 800, 820, 852, 879, 933, 937, 938, 940, 943, 953, 980, 1035, 1056, 1301, 1313, 1316, 1319, 1321–1325, 1374, 1377, 1445, 1459, 1522, 1525, 1527, 1529, 1535, 1536, 1545, 1547, 1550, 1554, 1562, 1579, 1595, 1605, 1606, 1680; par. 105, 110, 132, 136, 149, 159, 397, 870; sen. 369; vls. 165, 166, 1116, 1256, 1539
 Rokōniai, k. 316
 Romā, mst. 432, 433, 1110, 1446, 1542
 Romaniškė, dykvietė 107
 Rōmnai, mst. 273, 285, 286
 Roterdāmas, mst. 1055
 Rovėjā, up. 100
 Rozalimas, mstl. 411, 1537
 Rudikiškis, k. 111, 139, 116
 Rūdžiai, k. 36, 825, 1146, 1162, 1183, 1216, 1221, 1285, 1293

- Rukšiai, dv. 333, 783, 797, 801, 805, 807, 1028, 1080; k. 80, 137–139, 141, 143, 144, 165, 167, 190, 200, 331, 333, 335, 336, 341, 366, 456, 535, 593, 734, 783, 785, 795, 800–803, 805, 806, 808, 810, 1316, 1317, 1443, 1533, 1534, 1547, 1554
Rukškė, dirva 109
Rūmpiškėnai, k. 38, 964
Ruņšiškės, mstl. 1445, 1593
Ruopiškis, ež. 117, 268, 554, 562, 565; k. 39, 43, 52, 53, 61, 68, 226, 554, 565, 954, 955, 958, 961, 962, 973, 1486, 1546; mš. 961;
Rūsija, vlst. 23, 76, 146, 147, 200, 220, 221, 225, 234, 235, 238, 261, 275, 283, 286, 287, 293, 294, 296–298, 302, 309, 315, 401, 402, 415, 432, 434, 448, 449, 454, 460, 641, 653, 678, 688, 690, 703, 708, 714, 716, 755, 771, 774, 782, 829, 830, 835, 844, 849, 911, 927, 928, 932, 933, 936, 951, 953, 954, 987, 991, 994, 1029, 1048, 1065, 1147, 1167, 1446, 1451, 1453, 1466, 1469, 1472, 1483, 1508, 1564, 1592; imp. 146, 159, 273, 448, 460
Rutkasis, upl. 808
Ržėvas, mst. 1029
- S**
Sachalinas, s. 202
Sacharà, plk. 33, 42, 65, 71, 72, 338, 339, 367, 368; mš. 73, 201, 202, 213, 220, 477, 478, 576, 973, 1459
Sajānai, kln. 214, 1022, 1062, 1067, 1069
Sakala, aukšt. 26
Saksōnija, buv. vlst. 91, 955
Salaca, up. 26
Salagalys, k. 42, 48, 236, 529, 978, 1517
Salāgiris, girinink. 724; mšk. 51, 56, 65, 72, 73, 201, 608, 635, 226, 660, 646, 682, 711, 730, 740, 750, 754, 759, 762, 771, 780, 781, 784, 951, 953, 968, 1364, 1502, 1537; vnk. 1544
Sālakas, mstl. 405; vls. 244
Salatė, upl. 27
Salōčiai, mstl. 911
Sālos, apyl. 149, 1022, 1363; dv. 633, 635, 641, 1037; ež. 1028, 1110; k. 28, 82, 147, 200, 293, 319, 482, 525, 597, 599, 638, 641, 653, 672, 679, 683, 690, 707, 712, 716, 721, 723, 730, 740, 754, 755, 758, 759, 766, 767, 786–788, 804, 813, 865, 879, 942, 949, 956, 964, 1028, 1077, 1533, 1534, 1536; par. 646, 657, 1073, 1171
Samara, mst. 1483; sr. 358
San Pāulas, mst. 1005, 1008, 1009, 1543
Sankt Peterbūrgas, mst. 90, 91, 100, 282, 286, 466, 467, 469, 572, 771, 1301, 1446, 1532, 1533, 1539, 1543, 1551
Santa, mstl. 1005
Santa Katarina, mstl. 1006
Sarapiniškis, k. 367
Sartai, ež. 21, 23, 39, 43, 102, 103, 829, 850
Sařtininkai, mstl. 1546; par. 1546
Sedà, mstl. 1533
Sėdžiūnai, k. 92, 132, 133, 140, 147, 159, 162, 191, 208, 220, 221, 342, 547, 565, 680, 1183, 1191, 1461; sen. 157
Seibūčiai, k. 440
Seirijai, mstl. 316
Sėla, istor. sr. 88–90, 99, 100, 102; kr. 90
Sėlynė, k. 65, 554, 572, 730, 865, 964, 1115, 1546
Semionovas, r. 178
Senāmiestis, vnk. 1537
Senegālas, vlst. 842
Senvagė, upl. 828
Serbija, vlst. 838
Serėdžius 1673, 1676
Sevdvinlāgas, lageris 180, 185, 186, 187
Sevpečlāgas, lageris 185
Sevurallāgas, lageris 167
Sevželdorlāgas 170, 179
Siautiliškiai, k. 115, 117
Sibiras, geogr. sr. 5, 12, 175, 200, 202, 207, 209, 210, 214, 215, 216, 218, 227, 231, 234, 240, 245, 250, 251, 254, 257, 258, 297, 304, 365, 433, 503, 554, 655, 656, 660, 685, 686, 695, 698, 708, 729, 734, 745, 754, 763, 766, 781, 786, 791–793, 797, 801, 804, 817, 833, 835, 837, 841, 902, 911, 912, 926, 936–938, 946, 950, 955, 956, 963, 972, 976, 984, 987, 988, 991, 1015, 1021, 1022, 1029, 1033, 1037, 1044–1046, 1053, 1054, 1057–1059, 1062, 1064, 1065, 1066, 1069, 1070, 1072, 1077, 1454, 1508, 1538
Siblāgas, lageris 181
Sidabrāvas, par. 316
Siesikai, mstl. 318, 1075
Sietuviškis, ež. 35, 40, 47, 51, 54, 65, 69, 148, 810; mšk. 964; užus. 137
Simnas, mstl. 241
Sirutiškiai, dv. 297
Skāistė, ež. 106
Skandināvija, geogr. sr. 22, 646, 1064
Skapāgiris, mšk. 213, 234, 953, 972
Skāpiškis, apyl. 460, 486; mstl. 28, 29, 109, 147, 166, 234, 235, 273, 277, 278, 283, 290, 399, 417, 423, 640, 645, 652, 681, 684, 688, 703, 705, 712, 717, 721, 741, 769, 774, 780, 782, 831, 870, 958–960, 991, 1073, 1159, 1302, 1453, 1454, 1486, 1515, 1564; k. 166, 684, 712; par. 608, 633, 649, 878; sen. 369; vls. 228, 1131, 1256, 1535
Skarūliai, k. 406
Skaudvilė, apyl. 1375
Skeiriaĩ, k. 324, 333
Skemaĩ, k. 103
Skerdimai, pv. 640
Skiraĩ, k. 79, 91, 92, 135, 137, 143, 325, 423, 491, 527, 548, 730, 950, 951, 1140, 1151, 1361, 1363, 1364, 1384, 1385, 1391, 1394, 1549, 1551; vnk. 167
Skrobiškis, k. 39, 120
Skroblus, upl. 39, 53
Skuōdas, mst. 1046, 1048, 1070
Slovākija, vlst. 1048
Smakotina, gyv. 191
Smaliņinkai, mstl. 1054; par. 1546
Smařkavietė, vnk. 470
Smarkupis, k. 548; 965; upl. 965; vnk. 965
Smilgiai, apyl. 1375; k. 80, 1544; vls. 316
Smoleņskas, mst. 104, 1071; sr. 23
Smurgāinys, mst. 23
Sodėliai, k. 839
Solikāmskas, mst. 179, 185, 773; r. 185
Sovėtskas, mst. 1506
Sovietų Sajunga, SSRS, buv. vlst. 27, 270, 303, 350, 353, 358, 805, 837, 841, 843, 1069, 1079, 1505, 1542, 1567, 1569, 1579
Spiečiūnai, k. 132, 133, 147, 202, 964, 1461
Spiečiai, k. 1515
Sriubiškiai, k. 36, 42, 228, 646
Stačiūnai, par. 1673, 1676
Stakiai, mstl. 433
Staniōniai, k. 38
Staniūliškiai, plv. 148
Staniūnai, k. 720, 938
Stasiškė, dykvietė 111
Steplāgas 178, 179, 180, 187
Stepōniai, k. 955, 1551
Stōniškiai, mstl. 1078
Stramiliai, k. 77, 469, 470, 1012, 1015, 1500, 1551
Stramiliškiai, k. 1103, 1256
Stukōnys, k. 108, 137, 140, 141, 142, 145, 148, 707
Subāčius, mstl. 277, 301, 315, 328, 4054, 423, 682
Sūbatė, ež. 43; mstl. 22, 23, 25, 441
Suchobezvodnojė, gyv. 178
Sudeikiai, mstl. 1550
Sugiņčiai, mstl. 27
Súomija, vlst. 26, 75, 76, 440, 646, 1680
Sure-Janis, aukšt. 26
Surviliškis, sen. 701
Susėjā, up. 25, 102, 103, 107
Suvaĩdiškiai, k. 215
Suvaĩniai, k. 405, 418, 423, 424, 1538
Suvainiškis, mstl. 963
Suvālkai, gub. 309
Suvalkijā, etnogr. sr. 250

Sūviekas, dv. 108; ež. 103; k. 829
 Svėdasai, ež. 27, 35; mstl. 44, 222, 293, 345, 469, 484, 693, 769, 1120; par. 149, 156, 707, 751, vls. 167, 1123
 Sverdlòvskas, mst. 829; sr. 170, 188, 191, 220

Š

Šakaliai, dv. 855
 Šakiai, apyl. 1375
 Šalčininkai, r. 870
 Šaltōji, up. 894, 903
 Šapėliai, k. 277, 283, 287
 Šatijai, k. 166
 Šeduikiškis, k. 220, 222, 548, 1175, 1183, 1191, 1460, 1461, 1499
 Šėduvā, apyl. 317; mst. 287, 316
 Šėpetā, drp. 756, 765, 839
 Šėsuōliai, k. 404
 Šėšūpė, up. 251, 1069
 Šėta, mstl. 165
 Šėtekšnā, up. 19, 21, 25, 27–30, 32, 33, 35, 36, 39, 40, 42–44, 46, 48–50, 55–57, 65–69, 73, 74, 77, 82, 84, 91, 100, 107, 109, 110, 111, 119, 155, 157, 221, 225, 257, 283, 322, 355, 357, 392, 608, 633, 640, 645, 646, 652, 662, 669, 678, 692, 709, 710, 745, 758, 764, 765, 769, 771, 783, 789, 795, 801, 809, 959, 962, 964, 978, 1105, 1017, 1020, 1155, 1163, 1494, 1515, 1522, 1546, 1590, 1594
 Šėtekšniai, k. 7, 8, 13, 14, 62, 66, 67, 73, 81, 137, 148, 161, 166, 167, 191, 192, 326, 327, 331, 333, 336, 341, 342, 369, 394, 396, 399, 400, 527–529, 531, 592, 672, 677, 705, 712, 716, 728, 770, 786, 804, 809–813, 861, 932, 962–964, 1016–1153, 1183, 1191, 1210, 1217, 1221, 1256, 1365, 1403, 1443, 1444, 1510, 1515, 1536, 1545, 1547, 1552, 1554
 Šėtekšnōs, apyl. 80; dv. 79, 81, 107–110, 148, 324, 325, 329, 369, 389, 390, 392, 394, 396, 400, 421, 529, 608, 703, 724, 766, 968, 969, 978, 979, 1016, 1027; k. 137–141, 143, 145, 146, 148, 201, 270, 324, 740, 746, 750, 758, 766, 774, 786, 814, 854, 978, 979, 986, 1018, 1455, 1510, 1515, 1517, 1520
 Šiaulėnai 410
 Šiauliai, apyl. 1375; apskr. 1476; mst. 4, 184, 185, 187, 214, 220, 248–250, 266, 273, 284, 285, 291, 292, 301, 303, 307, 321, 355, 358, 487, 571, 681, 720, 748, 752, 758, 765, 782–784, 788, 819, 824, 828, 839, 855, 860, 863, 866, 940, 973, 1448, 1479, 1505, 1507–1509, 1531, 1538, 1542
 Šilagalys, k. 823
 Šilāiciai, k. 699
 Šilālė, r. 928

Šilėikiai, k. 193, 323, 333, 342, 894, 1109, 1110, 1282
 Šileikiškė, dykvietė 119
 Šilūškiei, k. 269, 323, 330, 336, 342, 911, 1393, 1510
 Šilūtė, mst. 168, 180, 190, 193, 926, 1015, 1054, 1079; r. 1077–1079
 Šiluva, mst. 405, 459, 772
 Šimkeliškė, dykvietė 119
 Šimónys, mstl. 23, 226, 660, 735, 1510; vls. 1374
 Širvinčiai, dv. 257
 Širvintos, mst. 257, 1471, 1672, 1676
 Škōtija, vlst. 990, 1449
 Šlynupys, pv. 640
 Špōikiškis, plk. 40
 Šūtgartas, mst. 74
 Šūmskas, k. 861
 Švėdija, vlst. 75, 76, 120, 756, 823, 849, 1680
 Šveicārija, vlst. 821, 991, 1480
 Švenčionėliai, mst. 758, 856
 Švenčionys, mst. 23, 878, 1553, 1554; r. 74, 941; vls. 300
 Šventōji, gyv. 105; up. 22, 23, 43, 44, 89, 99, 102, 103, 850

T

Taganrògas, mst. 1029
 Taišėtas, mst. 186, 700, 738, 756, 757, 763, 775
 Tajožna, gyv. 1022
 Tālinas, mst. 26, 719
 Taljānai, gyv. 1066, 1069
 Taraldžiai, k. 659, 688, 1109, 1110, 1428
 Tārtu, mst. 26, 75
 Tatkōnys, k. 731
 Tātula, up. 100
 Taujėnai, mstl. 691, 769
 Tauragė, apyl. 1375; mst. 174, 298, 928, 1546; r. 1546, 1555
 Taurāgnai, mstl. 405, 1673, 1676
 Teklinė, k. 318
 Telėtnikas, pv. 640
 Telšiai, mst. 706, 707, 1135, 1448, 1538; vysk. 1546
 Tenkinas, r. 172
 Tiltagaliai, k. 708
 Tiļžė, mst. 291, 441, 454, 456–458, 463, 464, 470, 1506
 Timiriāzevskis, gyv. 173
 Tindžiuliai, k. 7, 13, 79, 87, 94, 121, 129, 135, 137, 138, 140, 141, 144, 148, 193, 201, 206, 207, 210, 333, 413, 421, 444, 445, 471, 477, 479, 480, 482–484, 488, 490, 495, 531, 548, 558, 562, 853, 861, 870, 880, 887, 888, 894, 924–926, 928, 931, 934, 935, 937–946, 962, 966, 1033, 1152–1154, 1160, 1163, 1203, 1208, 1027, 1090, 1275, 1361, 1366, 1401, 1406–1410, 1412, 1413, 1422, 1443, 1464, 1510, 1529, 1542, 1549
 Tinskōjus, gyv. 1065
 Tirkšliai, mstl. 452

Tiumėncevas, r. 178
 Tiumėnė, mst. 1542
 Tyretė, r. 170, 171, 184, 193, 216, 1022
 Toisuka, up. 1067
 Tōlimėnai, k. 243
 Tōmskas, sr. 171–173, 178, 187, 190, 191, 199, 209, 823, 1016; r. 173, 191
 Topolis, plv. 148
 Torontas, mst. 1050, 1051, 1055, 1072
 Totōriškis, vnk. 166
 Trākai, mst. 100, 104, 105, 783, 789, 953, 968; r. 247; vaiv. 107
 Trākas, mšk. 192, 1502
 Traūpis, k. 800
 Tryškiai, mstl. 405
 Troicko Pečiōrskas, gyv. 186
 Trōjickojė, r. 168
 Truskūnai, mstl. 316, 829
 Truskavā, dv. 106
 Tuganas, r. 187, 209
 Tukačiōvas, gyv. 177
 Tukačiōvskaja Baza, gyv. 190
 Tumasōnys, k. 21
 Tūradvaris, dv. 123, 1027
 Turas, dv. 121
 Tūrdvaris, apyl. 90; dv. 5, 8, 14, 32, 38, 48, 53, 57, 79, 86, 87, 94, 95, 96, 122, 157, 230, 326, 329, 331–333, 336, 341, 342, 482, 641, 820, 828, 855, 861, 876, 887, 890, 891, 894, 926, 941, 1034, 1037, 1038, 1040–1043, 1045, 1050, 1053, 1057, 1062, 1063, 1070, 1072; r. 195, 547, 565, 925, 1191
 Turgėliai, mstl. 878, 1554
 Tuŗkija, vlst. 843, 1048
 Tverėcius, mstl. 1375

U

Uchtā, mst. 173, 175
 Uderėjus, r. 179, 185, 187
 Ufā, mst. 1469
 Ukmėrgė, apskr. 397, 433, 1075; mst. 21, 257, 475, 571, 691, 783, 784, 1072, 1545, 1569; r. 691, 1256, 1379
 Ukrainā, vlst. 75, 76, 273, 286, 821, 861, 1033, 1453
 Ulan Irchideja, k. 188
 Unžlāgas, lageris 177
 Ūogrė, up. 27
 Ūosijā, upl. 40, 43
 Ūosintas, ež. 41
 Ūpiai, k. 196, 722
 Ūpytė, k. 100, 364, 633
 Upmalė, gyv. 90, 100
 Urālas, geogr. sr. 773, 815
 Urbōniškis, dv. 1073
 Urliāi, k. 454, 745
 Urugvājus, vlst. 1009, 1472, 1536
 Ūsedomas, mst. 1048
 Ūsōlė, mst. 214, 1069; r. 1066
 Ūst Aleika, k. 1058
 Ūst Jana, r. 181

- Ust Labinskas, gyv. 302
 Ust Tarka, r. 177
 Ustronė, lageris 204
 Utenà, mst. 28, 222, 316, 332, 356, 358, 404, 410, 682, 687, 699, 703, 712, 722, 771, 782, 786, 820, 827, 829, 853, 921, 957, 1030, 1510, 1519, 1550; r. 83, 165, 572, 927, 1379, 1526, 1550; vls. 110
 Uvainiai, k. 48, 86, 140, 234, 324, 331–333, 335, 336, 340, 342, 499, 527, 529, 894, 1090, 1096, 1103, 1152, 1154, 1183, 1210, 1217, 1256, 1283, 1291, 1293, 1367, 1380, 1411, 1413, 1415, 1417, 1418, 1422, 1426, 1430, 1432, 1434, 1502, 1535
 Užnemunė, geogr. sr. 146; mš. 903
 Užpaliai, mstl. 102, 404, 405, 751, 1135, 1375; vls. 107, 165
 Užumiškis, dv. 638, 771; k. 640, 646, 650, 653, 672, 691, 701, 712, 713, 771, 774, 775, 1531
 Užventis, mst. 720
 Užvėris, k. 405
- V**
- Vabalniškas, mstl. 440, 708, 1078; mšk. 1500; par. 1453
 Vāduvos, dv. 641, 646; k. 608; mšk. 763; plkl. 83
 Vaduvėlė, upl. 43
 Vaičiūnys, k. 220, 683
 Vaičiūnai, dv. 966; k. 145, 168, 196, 197, 536, 548, 780, 786, 960, 964–966, 1090, 1152–1154, 1158, 1197, 1273, 1278, 1540
 Vaičiūniškiai, k. 141, 148
 Vaineikiai, k. 224
 Vainiai, k. 786, 1562
 Vainiūniškis, k. 215
 Vaitkūnai, k. 167, 646, 690, 707, 751, 754, 767, 771
 Vaivādai, k. 720
 Valaitiškis, ež. 1502; k. 50, 148, 196, 325, 333, 335, 1092, 1100, 1282, 1296, 1505, 1532, 1533
 Valkupys, up. 43
 Vālmiera, mst. 26
 Vānagynė, k. 872; vnk. 857, 894, 900
 Vandžiūgala, mstl. 410
 Varėnà, mst. 1549; r. 303
 Vargūčiai, k. 148
 Vařležeris, ež. 42
 Vařliai, k. 961
 Vařlys, ež. 106
 Vařniai, mst. 23, 318, 405, 406, 418, 459
 Vārsuva, mst. 77, 98, 102, 103, 104, 120, 282, 441, 449, 474, 475, 958, 960, 1024
 Vařingtonas, mst. 1032, 1033, 1478
 Vařkaĩ, mstl. 824, 1554
 Vėbriaĩ, k. 197, 257, 325, 329, 565, 1032, 1103, 1209, 1210, 1221, 1455, 1538, 1546
 Vėbriškiai, k. 45, 49, 80, 138, 139, 140, 143, 144, 196, 197, 593, 692, 803, 804, 925, 926, 952, 1153, 1210, 1221, 1443
 Vėderiškiai, k. 722
 Vegėriai, k. 318
 Veiveriai, vls. 296
 Veliuonà, mstl. 1374, 1673, 1676
 Velniupys, kln. 91; upl. 80, 91, 92, 135
 Venesuelà, vlst. 1080–1082
 Vengerinė, k. 103
 Veņgrija, vlst. 1554
 Ventspilis, mst. 23
 Vėpriei 1673, 1678
 Verchneketskas, r. 823
 Vergūčiai, k. 640, 645, 646
 Verksniūnys, k. 40, 705, 740
 Versālis, mst. d. 442
 Veselavà, k. 937
 Viatlāgas, lageris 177
 Vichma, aukšt. 26
 Vidūklė, mstl. 406
 Vidūržemio jūra 821
 Vieksniaĩ, mst. 296, 1533; vls. 438
 Viena, mst. 74, 1543
 Viesytė, mstl. 25
 Vieřintà, up. 100
 Vieřintas, ež. 117
 Vieřintos, mstl. 23, 109, 117; par. 1546
 Vieřvilė, par. 1546
 Vieversynė, k. 7, 13, 197, 565, 861, 873, 875, 876, 888, 889, 1553
 Vievis, mst. 248, 249
 Vikūnys, k. 152
 Vilāiniai, k. 693, 696
 Vilavičiai, k. 113
 Viliaĩ, dv. 966; k. 7, 13, 80, 106, 109, 117, 118, 121, 125, 128, 130, 132, 137–140, 144, 148, 157, 198, 199, 210, 213, 358, 359, 397, 421, 444, 454, 495, 531, 681, 778, 779, 780, 784–788, 790–794, 893, 897, 958, 1090, 1092, 1099, 1103, 1140, 1150, 1152, 1153, 1157, 1162, 1175, 1183, 1191, 1209, 1256, 1273, 1274, 1279, 1324, 1510, 1544, 1545, 1555
 Vilkaĩ, k. 167, 874
 Vilkaiviškis, mst. 990, 1448, 1449; apyl. 1375
 Vilkija, mstl. 315, 411
 Vilksmergė, mst. 102, 105, 106, 109–111, 116, 121, 123, 126, 131, 132; pav. 98, 102, 112, 117, 120, 123
 Vilkoliai, k. 781
 Vilniaus Kalvarijos, mst. d. 1188
 Vilnija, etnogr. sr. 1473
 Vilnius, apskr. 1531; gub. 309; kr. 1564; mst. 3, 4, 19, 20, 21, 23, 26–28, 65, 74, 77–85, 87–91, 93, 94, 98, 100, 102, 103, 105, 107–109, 125, 135, 156, 157, 170, 172, 173, 175, 177, 179, 180, 184–188, 191, 197, 202, 209, 225, 234, 238, 239, 240, 242, 243, 246–250, 253, 257, 259, 273, 275, 290, 306, 309–311, 313, 315, 343, 351, 358, 364, 373, 382, 396, 397, 399, 404, 410, 412–417, 423, 431, 432, 434, 435, 438, 439, 469, 474, 476, 477, 504, 505, 507, 512, 519, 520, 523, 525, 532, 534, 566, 571, 572, 575, 587, 608, 638, 646, 653, 676, 680, 682, 687, 690, 692, 695, 696, 702, 708, 711–713, 720–722, 725, 736, 737, 743, 748, 751, 755, 758, 767–769, 774, 775, 781, 785, 787, 788, 790, 791, 797, 800, 801, 804, 821, 823–825, 827, 828, 838, 843, 844, 846, 848, 855, 856, 859, 860, 869, 871, 872, 874–877, 879, 885, 886, 915, 926–928, 931, 933, 936, 939, 942, 944, 952, 959, 961, 964, 991, 1009, 1015, 1033, 1047, 1048, 1050, 1063, 1073, 1076, 1079, 1083, 1105, 1110, 1140, 1166, 1175, 1184, 1192, 1211, 1218, 1238, 1269, 1275, 1280, 1312, 1361, 1362, 1365, 1370, 1371, 1373–1375, 1379, 1381, 1385, 1391, 1392, 1428, 1435, 1448, 1449, 1451, 1452, 1454, 1466, 1468–1471, 1473–1475, 1480, 1483, 1484, 1486–1489, 1496, 1497, 1499, 1505, 1511, 1524, 1531, 1533, 1535, 1537, 1541, 1542, 1545–1547, 1549, 1552, 1553, 1555, 1582, 1584, 1591, 1593–1596, 1602, 1605, 1606, 1674, 1680; pav. 106; r. 76; vaiv. 120; vysk. 397, 399, 412
 Vilūčiai, apyl. 149; dv. 149; k. 165, 751
 Vingerinė, plk. 38; up. 21, 43
 Virbališkiai, k. 990, 992, 1301, 1445; vls. 1445
 Vireniai, gyv. 277
 Virintà, up. 103
 Visapka, k. 725, 1162, 1209; vnk. 1221, 1419, 1428
 Viřimas, up. 214
 Vyborgas, mst. 1466
 Vysokaja Grivà, gyv. 188, 193, 195, 206, 257, 258
 Vytėnai, k. 1072, 1073
 Vyžeičiai, k. 103, 686
 Vyžuėnai, k. 1543
 Vyžuonà, k. 1500; up. 25, 43, 103, 107
 Vyžuonėlės, k. 1519, 1520
 Vokietija, vlst. 221, 225, 286, 292, 294, 303, 305, 350, 358, 400, 646, 653, 772, 821, 838, 839, 849, 954, 963, 1048, 1050, 1054, 1079, 1451, 1453, 1491, 1539, 1543, 1555, 1561, 1562, 1581, 1680
 Volynė, istor. sr. 1483
 Vòlogda, mst. 207, 242; sr. 173
 Vorkuta, mst. 5, 197, 238, 240, 243, 1538, 1549, 1554
 Vorkutlāgas, lageris 171, 176, 177, 179, 185, 188, 191
 Voronežas, mst. 1537; sr. 926
 Vosturallāgas, lageris 170, 188

Voverynė, k. 235, 259, 269, 324,
335, 342, 548, 894, 1443; vnk.
1554
Vrōclavas, mst. 98
Vudstokas, mst. 1054

Z

Zachārovka, gyv. 170, 219, 220
Zalačinskas, r. 211
Zalariai, gyv. 215, 217; r. 199,
1022
Zaliėsis, dv. 701, 702, 745; k. 336,
638; mšk. 635
Zalūbiškis, k. 41, 300
Zapyškis, mšk. 1072
Zarasaī, apskr. 309, 434, 435, 439,
987, 988, 1361; mst. 77, 90, 238,
239, 242–244, 343, 356, 358, 405,
406, 418, 419, 423, 437, 440, 459,
566, 599, 790, 1301, 1469; kr.

77, 419; r. 430, 792, 829, 1140,
1379
Zavadai, k. 148
Zaviškiai, k. 1123
Zyboliai, k. 149
Zolciškiai, k. 111, 121, 130
Zuzavietė, mšk. 201, 202

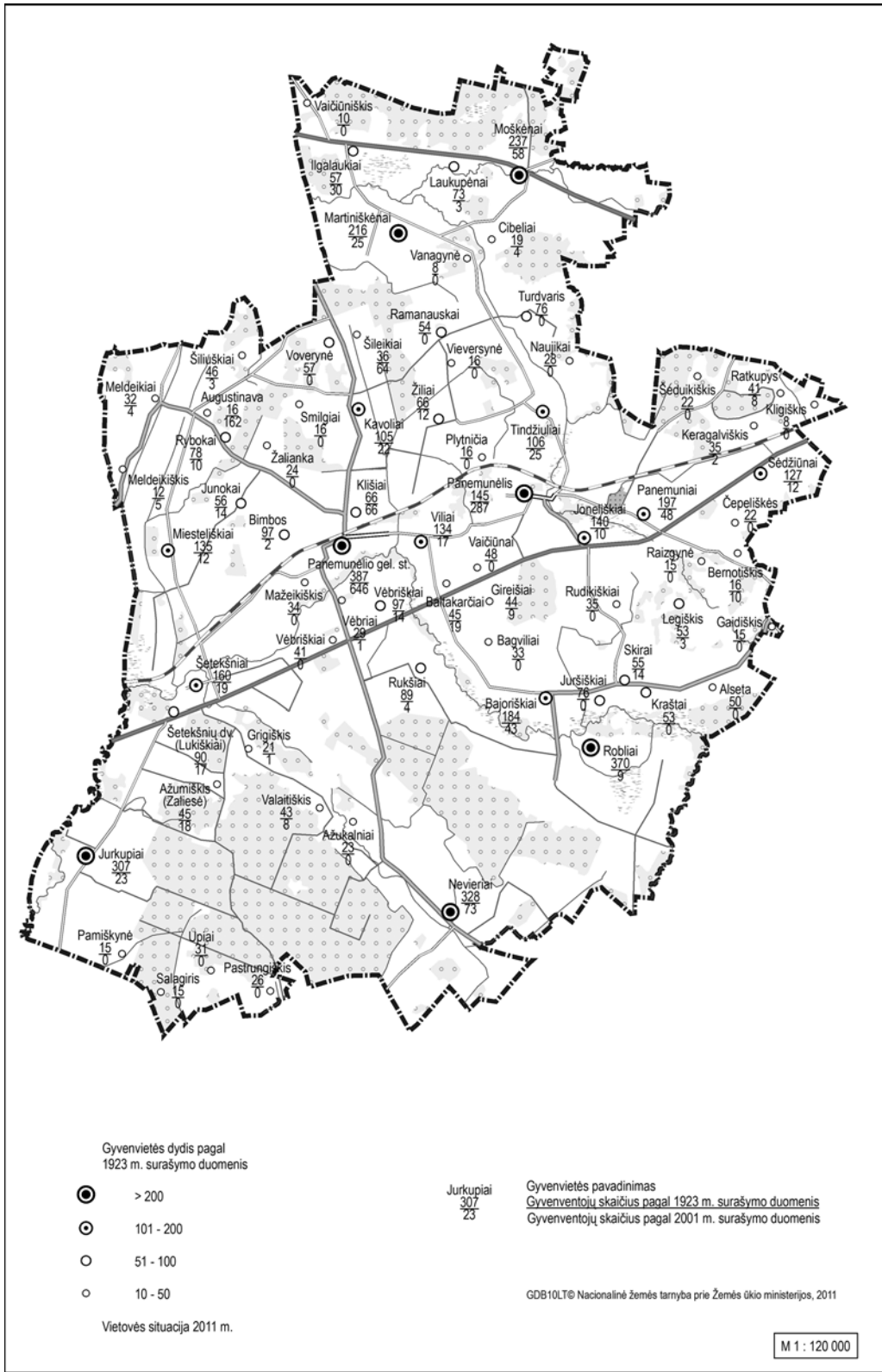
Ž

Žagārė, mst. 758, 1448, 1532, 1672,
1676
Žaibiškės, k. 165
Žaliakalnis, mst. d. 1061, 1069
Žaliānka, k. 199, 782
Žeimėlis 1675, 1678
Žėimiai, k. 299, 304, 305, 455
Žėkaī, k. 874, 888
Želmenai, k. 1273
Žėmaičių Kalvarijā, mstl. 469
Žėmaičių vysk. 399, 402, 404, 406,
427, 449, 459

Žėmaitijā, etnogr. sr. 41, 86, 99,
210, 404, 457, 520, 571, 688, 951,
1037, 1045, 1568
Žėnevā, mst. 1032
Žiėmgala, istor. sr. 100
Žiliai, k. 32, 36, 79, 93, 121, 125,
128, 139, 140, 143, 145, 148, 397,
784, 925, 944–946, 1154, 1180,
1376, 1545
Žiobiškis, apyl. 22, 38, 82, 1022;
k. 22, 77, 82, 88, 147, 481, 572,
667, 683, 715, 800, 815, 833, 874,
880, 898, 911, 1445, 1524, 1528,
1545, 1561; par. 1097, 1672, 1676
Žirdeliškiai, k. 148
Žiūrai, k. 301, 303
Žydpievė, plk. 38
Žvėrinčius, pv. 640
Žvirblynė, pv. 640
Žvygupis, Žvygupys, up. 32, 35,
43, 47, 69, 1594

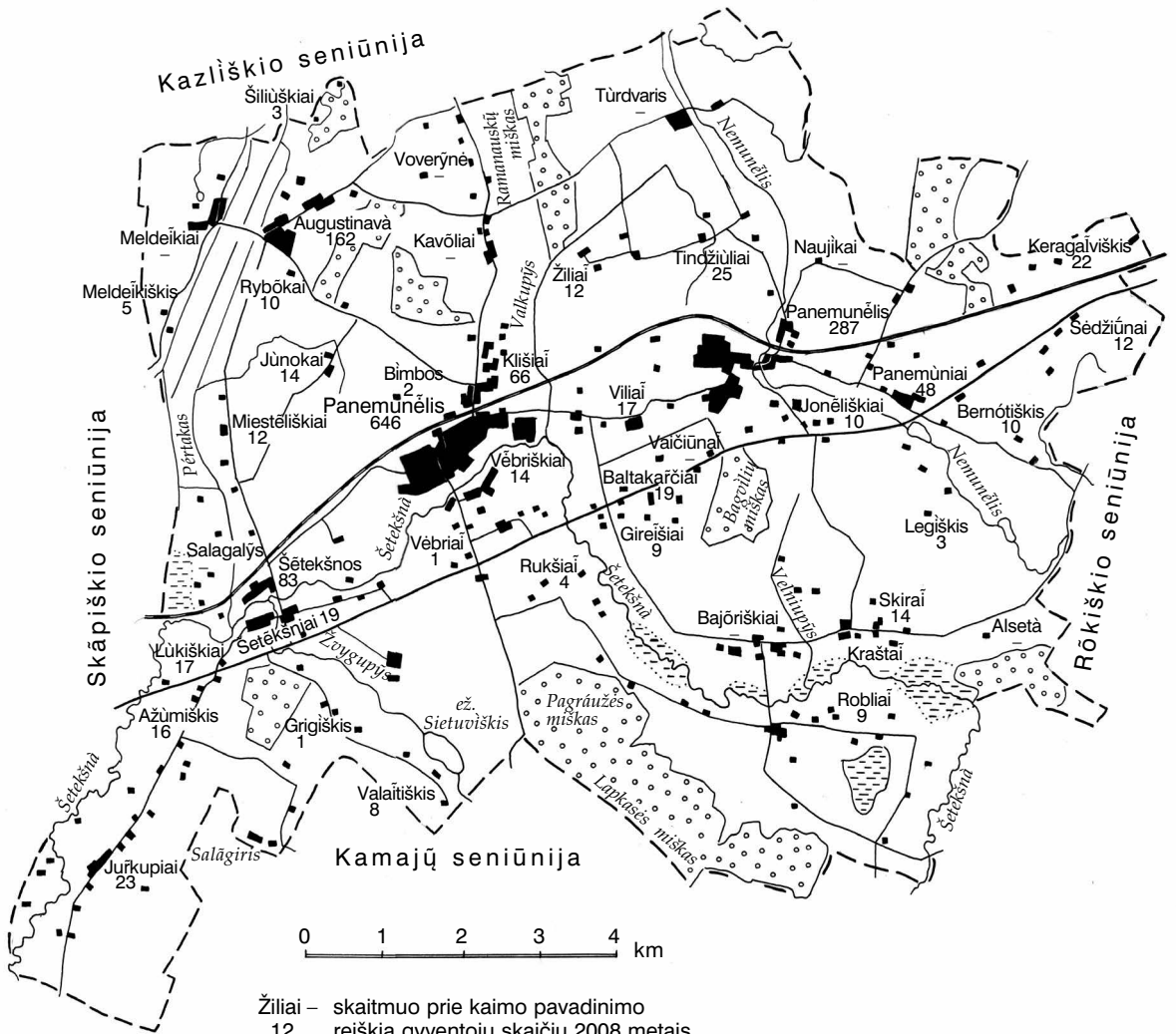
Buvusio Panemunėlio valsčiaus žemėlapis (pagal 1923 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenis). Sudarė UAB Žemėlapių artelė

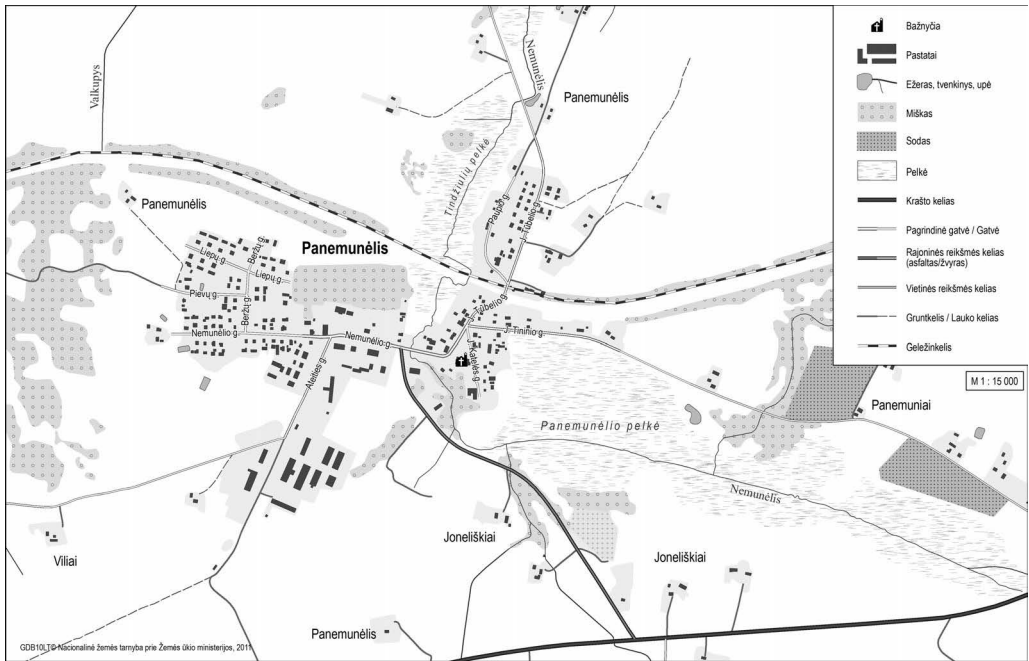
Buvusio Panemunėlio valsčiaus demografinis žemėlapis. Sudarė UAB Žemėlapių artelė

Panemunėlio
seniūnijos žemėlapis.
Sudarė Lidija
Kavaliauskienė

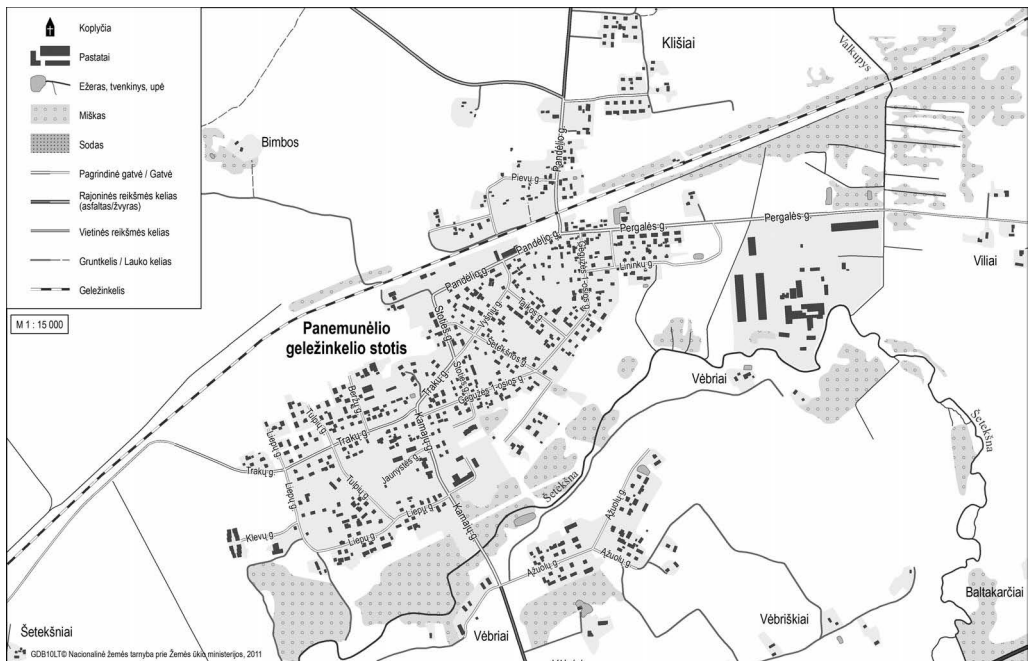
Rōkiškio seniūnija

Žiliai – skaitmuo prie kaimo pavadinimo
12 reiškia gyventojų skaičių 2008 metais

Panemunėlio miestelio žemėlapis. Sudarė UAB Žemėlapių artelė

Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės žemėlapis. Sudarė UAB Žemėlapių artelė

- Dabartinė Lietuvos Respublikos riba
- Lietuvos Respublikos riba 1923 m.
- Apskritis riba
- Valsčiaus riba
- Apskritis centras
- Valsčiaus centras

*Buvusių Lietuvos
valsčių žemėlapis.
Tamsiau išskirtas
Panemunėlio valsčius.
Sudarė UAB
Žemėlapių artelė*

M 1 : 1 400 000

Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas

Adutiškis	Gelėžiai	Klėvainiai	Molėtai
Akmėnė	Geļgaudiškis	Krākės	Mósėdis
Alantà	Gėlvonai	Krāžiai	Mūsainkai
Aleksandravėlė	Giedraičiai	Krekenavà	Nàtkiškiai
Alytùs	Giřkainis	Kretingà	Naujamiestis
Àlovė	Gižai	Kretingalė	Naujoji Vilnia
Alsėdžiai	Gražiškiai	Kriaūnos	Nedzingė
Alvitas	Griņkiškis	Krinčinas	Nemajūnai
Andriōniškis	Griškabūdis	Kriuškai	Nemakščiai
Anykščiai	Grūslaukė	Kriuškai	Nemenčinė
Antalieptė	Gruzdžiai	Krókialaukis	Nemunaitis
Antanàvas	Gudėliai	Krosnà	Nemunėlio Radviliškis
Antàzavė	Gudžiūnai	Kruonis	Nevarėnai
Ariógala	Gulbinaĩ	Kruopiaĩ	Obėliai
Ašmintà	Igliškėliai	Kučiūnai	Ōnuškis
Aukštàdvaris	Ignalinà	Kūktiškės	Pabáiskas
Aukštōji Panemūnė	Ylakai	Kudirkos Naūmiestis	Pabėržė
Aukštupėnai	Ilgiziaĩ	Kuliaĩ	Pabiržė
Bàbtai	Ilguvà	Kūpiškis	Pabradė
Baisógala	Imbradas	Kuprėliškis	Padovinys
Balbiėriškis	Iņturkė	Kurkliai	Padubysys
Bálninkai	Janàpolė	Kursėnai	Paežerėliai
Barstýčiai	Janàvas	Kurtuvėnai	Paežeriaĩ
Bařtninkai	Jankaĩ	Kvėdarna	Pagėgiai
Barzdaĩ	Jašiūnai	Kvetkaĩ	Pagiriaĩ
Batakiaĩ	Jiėznas	Kvietiškis	Pàgramantis
Baziliōnai	Jonavà	Laĩžuva	Pajevonys
Berčiūnai	Joniškėlis	Lankėliškiai	Pajūris
Betýgala	Jōniškis	Làpės	Pakaļniai
Birštonas	Jōniškis (Molėtų r.)	Laūksargiai	Pakapė
Biržai	Jósvainiai	Laūkuva	Pakruojis
Būblėliai	Juknáičiai	Lazdijai	Pakūonis
Būdviėtis	Juodáičiai	Leckavà	Palangà
Butrimónys	Júodupė	Lėipalingis	Pandėlys
Ceikiniai	Jūrbarkas	Lekėčiai	Panemunėlis
Čedasaĩ	Jūžintai	Leliūnai	Panemūnis
Čėkiškė	Kabėliai	Lenkimai	Panevėžys
Čypėnai	Kaišiadorys	Leņtvaris	Panoteriai
Darbėnai	Kalesniņkai	Lyduōkiai	Papilė
Daūgai	Kaltanėnai	Lýgumai	Papilys
Daūgailiai	Kaltinėnai	Liņkmenys	Paróvejà
Daujėnai	Kalvarija	Linkuvà	Parosalys
Debeļkiai	Kamajai	Lioliaĩ	Pašiaušė
Degūčiai	Kàpčiamiestis	Liškiaivà	Pašušvys
Dėltuva	Karklėnai	Liubàvas	Pašvitinys
Dievėniškės	Karmėlava	Liudvinàvas	Paupinė
Dotnuvà	Kařtena	Lukšiai	Pažaislis
Dovilaĩ	Katýčiai	Luōkė	Perlojà
Drūskininkai	Kaūnas	Máišiagala	Pėrnarava
Dūkštas	Kaūpiškiai	Marcinkónys	Petrašiūnai
Dūsetos	Kavàrskas	Marijampolė	Piktupėnai
Eišiškės	Kazlų Rūdà	Mažeļkiai	Pilviškiai
Endriejāvas	Kėdàiniai	Mėdininkai	Piniavà
Eřzvilkas	Kėlmė	Merkinė	Pivašiūnai
Gadūnàvas	Ketūrvalkiai	Meškūičiai	Plàteliai
Gaidėliai	Kybàrtai	Meteliaĩ	Plókščiai
Gargždaĩ	Kiduliai	Mickūnai	Plūngė
Garliavà	Kietāviškės	Mielagėnai	Prėkulė
Gasčiūnai	Kintai	Mėžiškiai	Prėnai
Gaurė	Klebiškis	Mikališkiai	Pūmpėnai
Gegužinė	Klykoliai	Mirolàvas	Punià

Pūšalotas	Smaliniņkai	Truskavà	Žaiginỹs
Radviliškis	Smàlvos	Trušèliai	Žalióji
Ragèliai	Smĩlgiai	Turgèliai	Žarènai
Raguvà	Staciúnai	Turžènai	Žasliai
Raitiniņkai	Stàkliškès	Tverai	Žeimèlis
Ramýgala	Stòniškiai	Tverècius	Žeĩmiai
Rasèiniai	Strúnaitis	Ùbiškè	Žèlva
Raudènai	Stumbriskis	Ùdrĩja	Žemaičių Kalvarijà
Raudènis	Subàcius	Ukmergè	Žemaičių Naũmiestis
Raudòndvaris	Súostas	Upýna	Žemaitkiemis
Raudònè	Surdègis	Utenà	Židikai
Riešè	Surviliškis	Užpàliai	Žiezãmariai
Rietàvas	Svèdasai	Ùžventis	Žygáičiai
Rimšè	Šakiai	Vabalniņkas	Žvirgždàičiai
Ròkiškis	Šakýna	Vadòkliai	
Rozalĩmas	Šaičininkai	Vàiguva	
Rudaminà (<i>Lazdijų r.</i>)	Šaukènai	Vainùtas	
Rudaminà (<i>Vilniaus r.</i>)	Šeduvà	Valkiniņkai	
Rũdiškès	Šešuoliai	Vandziógala	
Rũdnia	Šèta	Varènà	PASTABA. Šiame
Rumšišškès	Šiaulènai	Vařniai	sàraše neĩrašyti už
Sàlakas	Šiauliai	Vaškaĩ	dabartinių Lietuvos
Salantai	Šilalè	Vegèriai	sienuų atsidurę
Saldùtiškis	Šilavótas	Veisiejai	valsčiai (11):
Salòčiai	Šilutè	Veiveriai	
Sangrũdà	Šiluva	Veiviržènai	Aknystà (<i>Latvija</i>)
Sasnavà	Šimkaičiai	Veliuonà	Beržiniņkai (<i>Lenkija</i>)
Saúgos	Šimónys	Velžýs	Bũdbergis (<i>Latvija</i>)
Sedà	Širvintos	Vèpriei	Gervèčiai (<i>Baltarusija</i>)
Seirijai	Šumskas	Vidèniškiai	Krasnàvas (<i>Lenkija</i>)
Semeliškès	Šunskai	Vidùklè	Pũnskas (<i>Lenkija</i>)
Sèndvaris	Švèkšna	Viekšniai	Rodũnià (<i>Baltarusija</i>)
Serèdžius	Švenzionèliai	Viešintos	Seinaĩ (<i>Lenkija</i>)
Sidabràvas	Švenzionys	Viešvilè	Subatè (<i>Latvija</i>)
Siesikai	Šveĩtežeris	Vievis	Varanàvas (<i>Baltarusija</i>)
Simnas	Taujènai	Vilkaviškis	Vĩžainis (<i>Lenkija</i>)
Sintautai	Tauragè	Vilkijà	
Skaistgirỹs	Tauràgnai	Vĩlkyškiai	Taip pat šie valsčiai,
Skàpiškis	Telšiai	Virbàlis	neturèjè centru (4):
Skaudvilè	Tirkšliai	Vĩsakio Rũdà	
Skiemónys	Týtuvènai	Vištýtis	Alòtų valsčius
Skĩrsnemunè	Tràkai	Výžuonos	Aĩntemunio valsčius
Skudùtiškis	Traũpis	Zapýškis	Galsdonų valsčius
Skuòdas	Trýškiai	Ziniũnai	Javaràvo valsčius
Slavikai	Troškũnai	Žagàrè	

Iš viso 408 valsčiai.

Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas

ALYTAUS apskr.	Lāpės	<i>Skuodo r.</i>	Gražiškiai
<i>Alytaus r.</i>	Pažaislis	Barstyčiai	Kaūpiškiai
Alytūs	Petrašiūnai (<i>Kauno m.</i>)	Ylakiai	Ketūrvalkiai
Ālovė	Raudondvaris	Lenkimai	Kybartai
Butrimōnys	Vandžiōgala	Mōsėdis	Lankėliškiai
Daūgai	Vilkijā	Skuōdas	Paežeriai
Miroslāvas	Zapỹškis		Pajevonỹs
Nemunāitis		<i>Šilutės r.</i>	Pilviškiai
Pivašiūnai	<i>Kėdainių r.</i>	Gaidėliai	Vilkaviškis
Puniā	Dotnuvā	Juknāičiai	Virbālis
Raitiniūkai	Gudžiūnai	Katyčiai	Vištỹtis
Šimnas	Jōsvainiai	Kintaĩ	Žaliōji
Ūdrįja	Kėdāiniai	Nātkiškiai	
	Krākės	Pagėgiai	PANEVĖŽIO apskr.
<i>Lazdijų r.</i>	Pagiriaĩ	Piktupėnai	<i>Biržų r.</i>
Būdvietis	Pėrnarava	Saūgos	Biržai
Janāvas	Surviliškis	Stōniškiai	Čypėnai
Kāpčiamiestis	Šėta	Šilutė	Gulbinai
Krosnā	Truskavā	Švėksna	Kvetkaĩ
Kučiūnai		Vainūtas	Nemunėlio Radviliškis
Lazdijai	<i>Prienų r.</i>	Vilkyškiai	Pābiržė
Lėipalingis	Ašmintā	Žemaičių Naūmiestis	Papilỹs
Meteliaĩ	Balbiėriškis		Parovėja
Rudaminā	Birštonas	MARIJAMPOLĖS	Sūostas
Seirijai	Jiėznas	apskr.	Vabalniūkas
Šveņtežeris	Klebiškis	<i>Marijampolės r.</i>	
Veisiejai	Nemajūnai	Antanāvas	<i>Kupiškio r.</i>
	Pakūonis	Gudėliai	Aukštupėnai
<i>Varėnos r.</i>	Priėnai	Igliškėliai	Kūpiškis
Drūskinkinkai	Stākliškės	Kalvarijā	Kuprėliškis
Kabėliai	Šilavōtas	Kazlų Rūdā	Skāpiškis
Liškiavā	Veiveriai	Kvietiškis	Šubāčius
Marcinkōnys		Liubāvas	Šimōnys
Merkinė	<i>Raseinių r.</i>	Liudvināvas	
Nedzingė	Ariōgala	Marijampolė	<i>Panevėžio r.</i>
Perlojā	Betygala	Mikaliskiai	Berčiūnai
Rūdnia	Giřkalis	Padovinyš	Gelėžiai
Valkiniūkai	Ilgiziāĩ	Raudėnis	Krekenavā
Varėnā	Nemākščiai	Sangrūdā	Miėziškiai
	Rasėiniai	Sasnavā	Naujāmiestis
KAUNO apskr.	Šiluva	Šunskai	Panevėžỹs
<i>Jonavos r.</i>	Vidūklė	Viřakio Rūdā	Piniavā
Jonavā	Žaiginyš		Raguvā
Panoteriai		<i>Šakių r.</i>	Ramygala
Turžėnai	KLAIPĖDOS apskr.	Barzdaĩ	Smilgiai
Žėimiai	<i>Klaipėdos r.</i>	Būblėliai	Stūmbriškis
	Dovilai	Gelgaudiškis	Vadōkliai
<i>Kaišiadorių r.</i>	Endriejāvas	Grīskabūdis	Velžỹs
Gegužinė	Gargždaĩ	Ilguvā	
Kaišiadōrys	Kretingālė	Jankaĩ	<i>Pasvalio r.</i>
Kietāviškės	Priėkulė	Kiduliaĩ	Daujėnai
Krūonis	Sėndvaris	Lekėčiai	Joniškėlis
Rumšiskės	Truřėliai	Lukšiaĩ	Krinčinas
Žāsliai	Veiviržėnai	Paežerėliai	Pasvalỹs
Žiežmāriai		Plōkščiai	Pūmpėnai
	<i>Kretingos r.</i>	Sintautai	Pūšalotas
<i>Kauno r.</i>	Darbėnai	Slavikai	Salōčiai
Aukštōji Panemūnė	Grūšlaukė	Šakiai	Vařkai
Bābtai	Karřena	Žvirgždāičiai	
Čėkiškė	Kretingā		<i>Rokiškio r.</i>
Garliavā	Palangā	<i>Vilkaviškio r.</i>	Aleksandravėlė
Karmėlava	Salantaĩ	Alvitas	Čedasai
Kaūnas		Bařtninkai	Jūodupė
		Gižai	Jūžintai

Kamajai	TAURAGĖS apskr.	Skiemónys	Švenčionėliai
Kriaūnos	<i>Jurbarko r.</i>	Surdėgis	Švenčionys
Obėliai	Ežvilkas	Svėdasaĩ	
Pandėlys	Juodáiciai	Traūpis	<i>Trakų r.</i>
Panemunėlis	Jurbarkas	Troškúnai	Aukštádvartis
Panemunis	Raudonė	Viešintos	Leñtvaris
Ragėliai	Serėdžius		Ōnuškis
Rókiškis	Skirsnemunė	<i>Ignalinos r.</i>	Rūdiškės
	Smaliniñkai	Ceikiniaiĩ	Semeliskės
ŠIAULIŲ apskr.	Šimkáičiai	Dúkštas	Trakai
<i>Akmėnės r.</i>	Veliuonà	Ignalinà	Vievis
Akmėnė	Viešvilė	Liñkmenys	
Klýkoliai		Mielagėnai	<i>Ukmergės r.</i>
Kruopiaĩ	<i>Šilalės r.</i>	Rimšė	Dėltuva
Papilė	Kaĩtinėnai	Tverėcius	Lyduókiai
Vegėriai	Kvėdarna		Pabáiskas
Viekšniaĩ	Laũkuva	<i>Molėtų r.</i>	Siesikai
	Pajũris	Alantà	Šėšuóliai
<i>Joniškio r.</i>	Šilalė	Bálninkai	Taujėnai
Gasčiũnai	Upýna	Giedraĩčiai	Ukmergė
Jóniškis		Iñturkė	Vėpriai
Kriukaĩ	<i>Tauragės r.</i>	Jóniškis	Žėlva
Skaistgirỹs	Batakiaĩ	Molėtai	Žemaitkiemis
Ziniũnai	Gaurė	Skudũtiškis	
Žagārė	Laũksargiai	Vidėniškiai	<i>Vilniaus r.</i>
	Págramantis		Máišiagala
<i>Kelmės r.</i>	Skaudvilė	<i>Utenos r.</i>	Mėdininkai
Karklėnai	Tauragė	Daũgailiai	Mickũnai
Keĩmė	Žygáiciai	Kũktiškės	Naujójai Vilnia
Krážiai		Leliũnai	Nemenčinė
Lioliaĩ	TELŠIŲ apskr.	Pakaĩniai	Pabėržė
Pašiaušė	<i>Mažeikių r.</i>	Saldũtiškis	Riešė
Šaukėnai	Laižuva	Taurágnai	Rudaminà
Týtuvėnai	Leckavà	Utenà	Šumskas
Ūžventis	Mažeikiai	Užpáliai	
Váiguva	Sedà	Výžuonos	BALTARUSIJA
	Tirkšliaĩ		Gervėčiai
<i>Pakruojo r.</i>	Židikai	<i>Zarasų r.</i>	Rodũnià
Klóvainiai		Antálieptė	Varanàvas
Linkuvà	<i>Plungės r.</i>	Antázavė	
Lýgumai	Alsėdžiai	Degučiai	LATVIJA
Pakrúojis	Kuliaĩ	Dusetos	Aknystà
Pašvitinỹs	Plàteliai	Iñbradas	Bũdbergis
Rozalimas	Plũngė	Paupinė	Subátė
Stačiũnai	Rietàvas	Sàlakas	
Žeimėlis	Tvėrai	Smálvos	LENKIJA
	Žemaičių Kalvarijà		Beržiniñkai
<i>Radviliškio r.</i>		VILNIAUS apskr.	Krasnàvas
Baisógala	<i>Telšių r.</i>	<i>Šalčininkų r.</i>	Pũnskas
Griñkiškis	Gadũnàvas	Dievėniškės	Seinaĩ
Pašušvỹs	Janàpolė	Eišiškės	Vįžainis
Radviliškis	Luókė	Jašiũnai	
Sidabràvas	Nevarėnai	Kalesniñkai	1) Sąrašas sudarytas
Šeduvà	Telšiaĩ	Šalčininkai	pagal Lietuvos
Šiaulėnai	Trỹškiai	Turgėliai	teritorinį suskirstymà,
	Ūbiškė		buvusį iki 1999 m.
<i>Šiaulių r.</i>	Vařniai	<i>Širvintų r.</i>	savivaldybių reformos.
Baziliónai	Žarėnai	Gėlvonai	2) Sąrašė neįrašyti
Gruzdžiai		Mũsninkai	šie valsčiai, neturėję
Kuršėnai	UTENOS apskr.	Širvintos	centrų:
Kúrtuvėnai	<i>Anykščių r.</i>		Alótų valsčius
Meškũičiai	Andrióniškis	<i>Švenčionių r.</i>	Añtnemunio valsčius
Padubysỹs	Anykščiaĩ	Adũtiškis	Galsdonų valsčius
Pakapė	Debeikiai	Kaĩtanėnai	Javaràvo valsčius
Raudėnai	Kavàrskas	Pabradė	
Šakýna	Kurkliaĩ	Strũnaitis	Iš viso 408 valsčiai.
Šiauliaĩ			

Apie seriją „Lietuvos valsčiai“

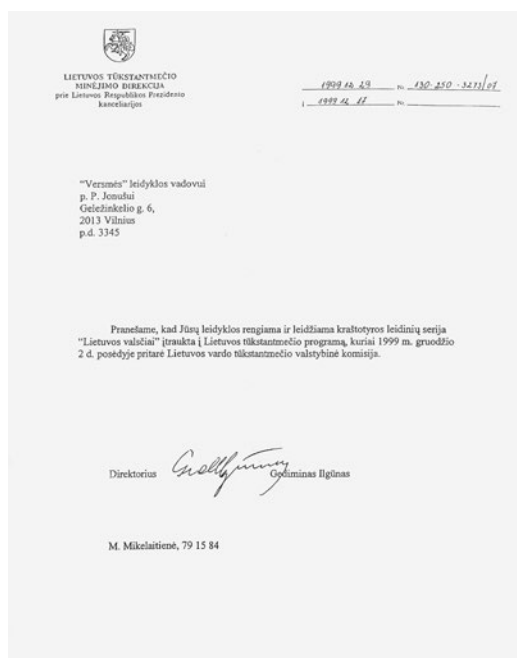
Vienos knygų serijos „Versmės“ leidykla nuo veiklos pradžios 1994-aisiais rengia ir leidžia lokalinių monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“, skiriamą Lietuvos tūkstantmečiui, minėtam 2009-aisiais, Lietuvos valstybės susikūrimo 750 metų jubiliejui (2003), o pradėdant 2009 metais išleistomis knygomis, nuo 15-osios – „Gelonų“ monografijos, – ir Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui, kuri minėsime 2018-aisiais. Kartu monografijos dedikuojamos ir kitoms reikšmingoms valstybės, jos miestų ir miestelių bei kitų šaliai svarbių įvykių sukaktims.

Serijos pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai: XIX a. viduryje susiformavę valsčiai iki jų panaikinimo 1950 m. buvo mažiausi ir palyginti stabilūs administraciniai-teritoriniai vienetai, jungę tapačios etninės kultūros žmones, valsčių ribos paprastai atitiko ir parapijų bendruomenių ar šnektų ribas.

Remdamiesi žmonių atsiminimais, archyvų duomenimis, mokslo studijomis, kitais rašytiniais šaltiniais bei medžiaga, kiekvieną serijos knygą rašo dideli – iki 120 autorių kolektyvai: žinomi Lietuvos istorikai, archeologai, etnologai, tautosakininkai, kalbininkai, sociologai, gamtininkai, kraštotyrininkai, kraštiečiai ir kiti autoriai. Iš viso serijai jau yra rašę per 1700 autorių, iš jų daugiau kaip 300 turi mokslo vardus (žr. www.versme.lt).

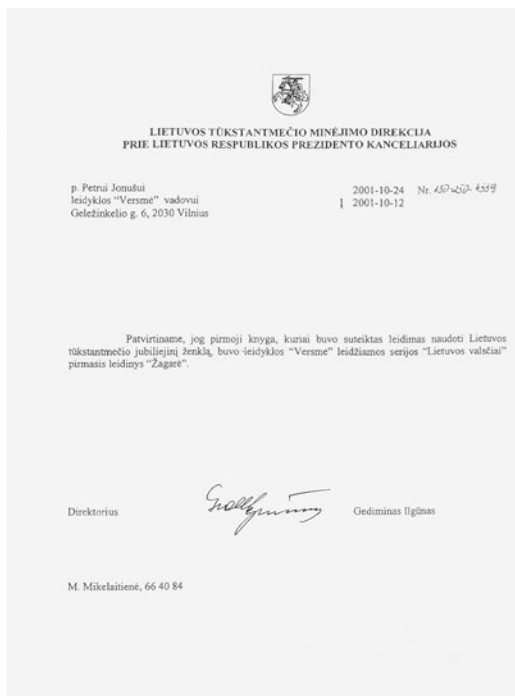
„Lietuvos valsčių“ serija – tai daugiatomis vienodos struktūros leidinys apie Lietuvos miestus ir miestelius, kaimus ir vienkiemius, apie jų ir jų apylinkių krašto vaizdžio raidą bei istoriją nuo seniausių priešistorinių laikų iki mūsų dienų, kovas už Nepriklausomybę, apie tradicinę kultūrą, verslus, kalendorinius ir šeimos papročius, papročių teisę, liaudies išmintį, bažnyčias, išymius žmones, tarmių ir vietos šnektų ypatumus, tautosaką, tautines mažumas, jų papročius ir kt.

„Panemunėlis“ – 22-oji „Lietuvos valsčių“ serijos dviejų dalių monografija, dedikuojama Panemunėlio 240 metų sukakčiai (I dalis – 858 p., II dalis – 828 p.). Anksčiau išleistos: „Žagarė“ (1-oji serijos monografija; dedikuota Žagarės 800 metų jubiliejui, 912 p., 1998), „Obeliai. Kriaunos“ (2-oji; Obelių 480 m. sukakčiai, 864 p., 1998; 2-oji laida – Obelių ir Kriaunų 500 m. jubiliejui, 1224 p., 2009), „Plateliai“ (3-ioji; Platelių 550 m. jubiliejui, 800 p., 1999), „Žiobiškis“ (4-oji; Žiobiškio parapijos 200 m. jubiliejui, 1024 p., 2000), „Širvintos“ (5-oji; Širvintų 525 m. sukak-

„Lietuvos valsčių“ serija buvo įtraukta
į Lietuvos tūkstantmečio programą, kuriai
1999 m. gruodžio 2 d. pritarė Lietuvos
vardo tūkstantmečio valstybinė komisija

čiai, 776 p., 2000), „Lygumai. Stačiūnai“ (6-oji; Stačiūnų parapijos 90-mečiui, 896 p., 2001), „Veliuona“ (7-oji; Magdeburgo teisių suteikimo Veliuonai 500 m. jubiliejui, 1176 p., 2001), „Raguva“ (8-oji; Raguvos 500 m. jubiliejui, 1128 p., 2001), „Seredžius“ (9-oji; Seredžiaus 710 m. sukakčiai, 1238 p., 2003), „Kvėdarna“ (10-oji; Kvėdarnos 675 m. sukakčiai, 1160 p., 2004), „Papilė“ (11-oji; Papilės 665 m. sukakčiai, I dalis – 1082 p., 2004, II, III dalys – 752 p., 2006), „Tauragnai“ (12-oji; Tauragnų 750 m. jubiliejui, 1364 p., 2005), „Musninkai. Kernavė. Čiobiškis“ (13-oji; Musninkų 445 m., Kernavės 725 m., Čiobiškio 475 m. sukaktims, 1304 p., 2005), „Laukuva“ (14-oji; Laukuvos 750 m. jubiliejui, I dalis – 924 p., 2005, II dalis – 950 p., 2008), „Gelvonai“ (15-oji; Gelvonų 625 m. sukakčiai, 1384 p., 2009), „Gruzdžiai“ (17-oji; Gruzdžių 375 m. sukakčiai, I dalis – 1000 p., 2009, II dalis – 1304 p., 2010), „Baisogala“ (16-oji; Baisogalos 470 m. sukakčiai, 1056 p., 2009), „Endriejavas“ (18-oji; Endriejavo 230 m. sukakčiai, 1412 p., 2010), „Vepriai“ (19-oji, Veprių 625 m.

1998 m. pasirodžiusi 1-oji „Lietuvos valsčių“ serijos monografija „Žagarė“ kartu yra ir 1-oji knyga Lietuvoje, išleista su Lietuvos tūkstantmečio sukakties minėjimo jubiliejiniu ženklu

Prasmingiausią žagariečių dovaną – monografiją „Žagarė“ – garbingiausiam Žagarės 800 metų jubiliejaus iškilnių svečiui Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui įteikia viena knygų sudarytojų ir autorių žagarietė mokytoja Romualda Vaitkienė. Žagarė. 1998 m. birželio 27 d. Džojos Gundos Barysaitės nuotr.

Atidariusi 11-ąją Vilniaus knygų mugę, Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė aplankė ir „Versmės“ leidyklos „Lietuvos valsčių“ serijos bei jos 400 tomų Baltosios serijos standą. Jos Ekselencijai leidyklos vadovas Petras Jonušas (stovi greta) padovanojo dvi „Lietuvos valsčių“ serijos monografijas, susijusias su valstybės vadovės šeimos istorija. 2010 02 18. Virginijos Valuckienės nuotr.

Pasibaigus „Lietuvos valsčių“ serijos 15 metų sukakties minėjimo ir naujausių 2009-aisiais išleistų monografijų pristatymo renginiui, skirtam, kaip ir pati serija, tais pačiais metais minėtam Lietuvos tūkstantmečiui, „Tautišką giesmę“ kartu su visa sale gieda renginio pranešėjai (iš kairės) „Gelvonų“ monografijos sudarytoja Vida Girininkienė, „Gruzdžių“ sud. Damijonas Šniukas, „Obelių. Kriaunų“ sud. Venantas Mačiekus, „Baisogalos“ sud. dr. Jonas Linkevičius, Lietuvos heraldikos komisijos narys, dailininkas Arvydas Každailis, Baisogalos seniūnas Romas Kalvaitis, „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, sociologas prof. Romualdas Grigas, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Leidinių komplektavimo skyriaus vedėjas Vytautas Gocentas, Kovo 11-osios Akto signataras Romualdas Ozolas, Lietuvos heraldikos komisijos pirmininkas dr. Edmundas Rimša. 2010 m. vasario 19 d. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

sukakčiai, 1320 p., 2010), „Žeimelis“ (20-oji, Žeimelio 510 m. sukakčiai, I dalis – 888 p., II dalis – 908 p., 2010), „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ (21-oji, I dalis – 2000–2002 m. mokslo darbai, 1082 p., 2011). Bendra visų išleistų monografijų (26 tomų) apimtis kartu su serijoje nenumeruota, dar plonais viršeliais išleista įžangine knyga „Sintautai. Žvirgždaičiai“ (430 p., 1996) yra 30 044 puslapiai.

Prasminga Lietuvos pirmojo rašytinio paminėjimo istorijos šaltiniuose tūkstantmetį, kitas svarbiausias šalies sukaktis sieti su kiek kuklesniais jos miestų ir miestelių jubiliejais ir šias tradiciškai irgi su jų pirmuoju rašytiniu paminėjimu siejamas sukaktis įprasmiti taip pat rašytiniu žodžiu – knyga.

Lietuvoje būta daugiau kaip 400 valsčių, kurių vietoje įkurtų dabartinių seniūnijų yra apie tris šimtus. Vildamiesi, kad užteks jėgų nors apie dalį jų išleisti knygas, maloniai kviečiame kultūros ir kitas įstaigas, rajonų savivaldybes, seniūnijas, aktyvius kraštiečius, kraštotyrininkus, valstybininkus, kultūrininkus, rėmėjus, visus rašančiuosius neatidėliojant telktis į Lietuvos istorijos ir tradicinės kultūros šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos kūrėjų – autorių, rengėjų, leidėjų ir rėmėjų – būrį. Laukia ne vieną dešimtmetį truksiantis didelis prasmingas darbas.

Prezidentei knygų mugėje padovanotos monografijos buvo paženklintos specialiu vardiniu spaudu

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
ISSN LIETUVOS AGENTŪRA

Tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerio (ISSN) suteikimo

PAŽYMĖJIMAS

2008 m. 11 mėn. 05 d. Nr. IS-218-(A.109-19)

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo (Žin., 1996, Nr. 71-1706; 2000, Nr. 75-2272, Nr. 102-3215, Nr. 113-3619; 2001, Nr. 93-3255; 2002, Nr. 68-2759, 2771; 2003, Nr. 38-1732, Nr. 117-5319; 2004, Nr. 73-2515, Nr. 120-4436; 2006, Nr. 86-3254) 36 straipsnio 1 dalimi:

Leidiniui LIETUVOS LOKALINIAI TYRIMAI
(antrašte)
(ONLINE)

suteikiamas Tarptautinis standartinis serialinio leidinio numeris

ISSN 2029-0799

Leidėjas Viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla

A.V.
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos generalinio direktoriaus pavaduotojos, pavduojantis generalinį direktorių
Algirdas Plioplys

ISSN Lietuvos agentūros vedėja
Danutė Petrauskienė

„Lietuvos valsčių“ serijai parašyti moksliniai straipsniai, įvertinti Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos, pirmiausia paskelbiami interneto svetainėje www.llt.lt, periodiniame elektroniniame serijiniame leidinyje „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029-0799

About the “Lietuvos Valsčiai” series

Established in 1994 the Versmė Publishing House, a serial book publisher, is dealing with preparation and publishing of monograph series only under the title of “Lietuvos Valsčiai” devoted for Lithuania’s Millennium celebrated in 2009, and starting from the 15th monograph of “Gelvonai” also for the Centenary of the Restoration of the Lithuanian State to be celebrated in 2018. The books published are also dedicated to other anniversaries of events important to the state, its towns, settlements and parishes.

The title of the series is not accidental: the rural districts called *valsčiai* formed in Lithuania in mid-19th century and abolished in 1950 were the smallest and rather stable administrative territorial units, which had united the people of the same ethnical culture (e.g., the boundaries of *valsčiai* and parishes, as well as dialect areas coincided).

Based on reminiscences of people, archive data, scientific studies, written sources and material, each serial book is being written by large teams consisting of up to 120 author teams: prominent Lithuanian historians, archaeologists, ethnologists, folklorists, linguists, sociologists, naturalists, local lore investigators et al. Total number of authors is over 1700 with more than 300 persons holding scientific degrees (see www.versme.lt).

The “Lietuvos Valsčiai” series is a multi-volume edition about Lithuania’s towns, townships, villages, homesteads, landscapes and their history from the olden times to the present days, about independence fights, traditional culture, trades, calendar and family traditions, custom laws, folk wisdom, churches, celebrities, features of dialects and local sub-dialects, folklore, ethnical minorities and their traditions etc.

“Panemunėlis” – the 22th monograph in the “Lietuvos Valsčiai” series – is dedicated to the 240th anniversary of Panemunėlis in 2012 (Part I, 858 p., Part II, 828 p., 2011).

The following series have appeared before: “Žagarė” (dedicated to the 800th jubilee of Žagarė, 912 p. in 1998) that was the first book issued with the official logo of the Lithuanian Millennium Celebration; “Obeliai. Kriaunos” (2nd; 480th anniversary of Obeliai, 864 p., 1998), “Plateliai” (3rd; 550th anniversary of Plateliai, 800 p., 1999), “Žiobiškis” (4th; 200th jubilee of Žiobiškis parish, 1024 p., 2000), “Širvintos” (5th; 525th anniversary of Širvintos, 776 p., 2000), “Lygumai. Stačiūnai” (6th; 90th jubilee of Stačiūnai parish, 896 p., 2001), “Veliuona” (7th; 500th anniversary of the Magdeburg Law granting to Veliuona, 1176 p., 2001), “Raguva” (8th; 500th jubilee of Raguva, 1128 p., 2001), “Seredžius” (9th; 710th anniversary of Seredžius, 1238 p., 2003), “Kvėdarna” (10th; 675th anniversary of Kvėdarna, 1160 p., 2004), “Papilė” (11th; 665th anniversary of Papilė, Part I, 1 082 p., 2004; Parts II and III, 752 p., 2006), “Tauragnai” (12th; 750th jubilee of Tauragnai, 1 364 p., 2005), “Musninkai. Kernavė. Čiobiškis” (13th; 445 years for Musninkai, 725 years for Kernavė, 475 years for Čiobiškis, 1304 p., 2005), “Laukuva” (14th; 750th jubilee of Laukuva, Part I, 924 p., 2005; Part II, 950 p., 2008), “Gelvonai” (15th; 625th anniversa-

Although the presentation of “Lietuvos Valsčiai” series at the traditional Vilnius Book Fair takes place yearly, the visitors and hubbub at the stand seem to be commonplace. February 19, 2010. Photo by Jonas Kliučius

Accompanied by the director general of the LITEXPO Centre for Exhibitions and Congresses Aloyzas Tarvydas (left), the Prime Minister of the Republic of Lithuania Andrius Kubilius visited the stand of the 100-volume the “Lietuvos Valsčiai” series at the Vilnius Book Fair–2010, where the head of the Versmė Publishers Petras Jonušas (right) read him an inscription in the White Book (still with blank pages) of the “Panemunis” monograph: “It depends only on prompt efforts of all of us that the pages of this book will not remain blank...” The PM’s father, late Vytautas Kubilius, Professor in Lithuanian literary criticism, was not only a native of the Panemunis Valsčius (rural district), but also contributed significantly to the issue of the “Lietuvos Valsčiai” series. February 18, 2010. Photo by Jonas Kliučius

ry of Gelvonai, 1384 p., 2009), “Baisogala” (16th; 470th anniversary of Baisogala, 1056 p., 2009), “Gruzdžiai” (17th; 375th anniversary of Gruzdžiai, Part I, 1000 p., 2009; Part II, 1304 p., 2010), “Endriejavas” (18th; 230th anniversary of Endriejavas, 1412 p., 2010), “Vepriai” (19th; 625th anniversary of Vepriai 1320 p., 2010) and “Žeimelis” (20th; 510th anniversary of Žeimelis, Part I, 888 p., Part I, 908 p., 2010), “Lithuanian Local Researches” is the 21th monograph (Part I: 2000–2002 scientific work, 1082 p.).

Total number of pages of these monograph books published (26 volumes) together with the maiden soft-cover book issued under the title “Sintautai. Žvirgždaičiai” (430 p., 1996) is 30 044 pages.

The celebration of the Millennium of the first reference to Lithuania in written historical sources is reasonable to relate with more modest jubilees of its towns and townships and give an implication to these anniversaries of their first written reference by a written word—a book.

In pre-war Lithuania there were more than 400 rural districts (*valsčiai*), which were later replaced by neighbourhoods (*seniūnijos*) numbering now about 300. With a hope that our capacities will enable us to publish books about the majority of them, we kindly invite culture institutions, district governments, neighbourhoods, local activists, local lore investigators, state men, culture activists, sponsors and all writers to join, without hesitation, the team preparing and publishing the hundred volumes of the “Lietuvos Valsčiai” series about Lithuanian history and traditional culture. A great work to last several decades is waiting for you.

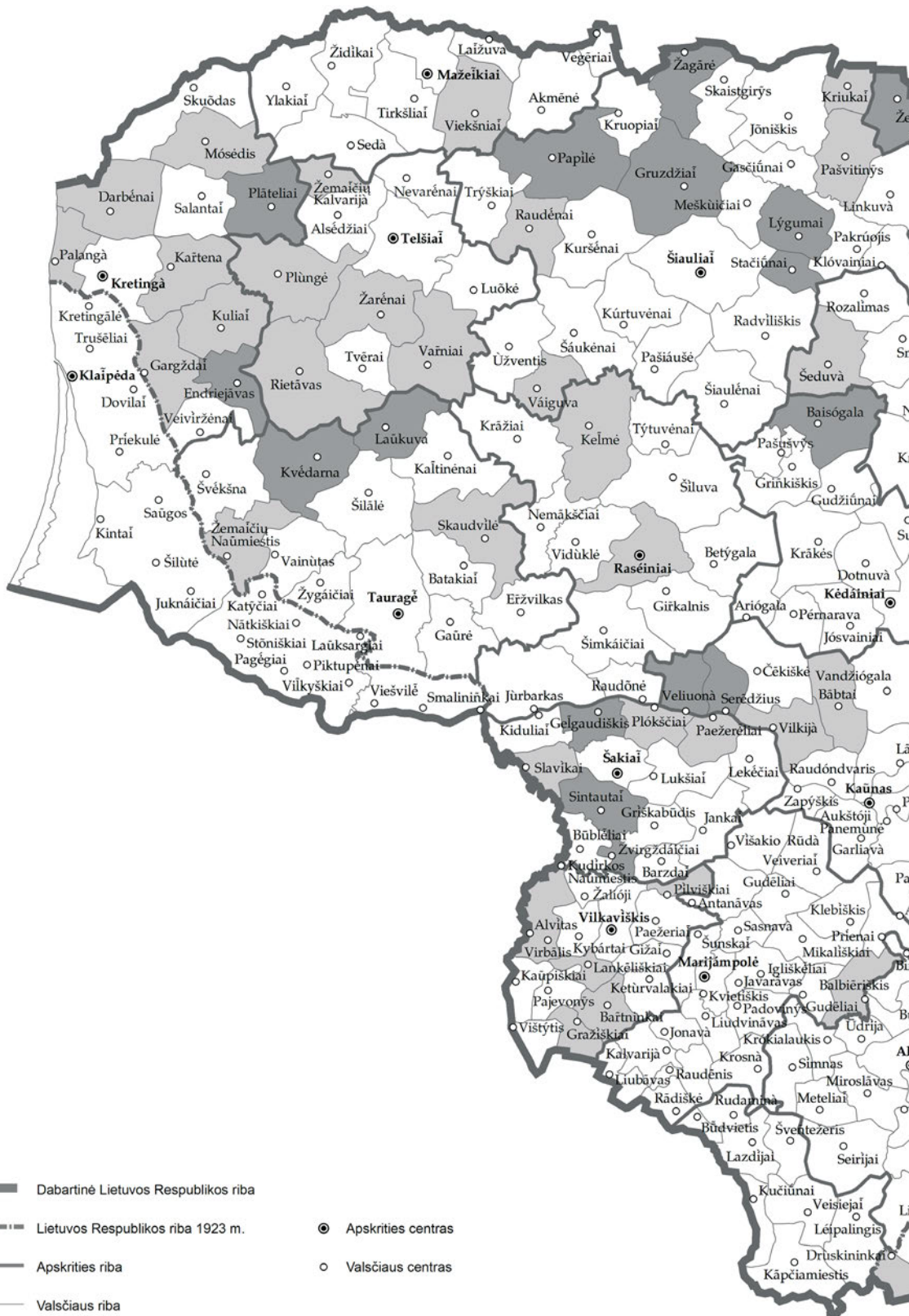
P

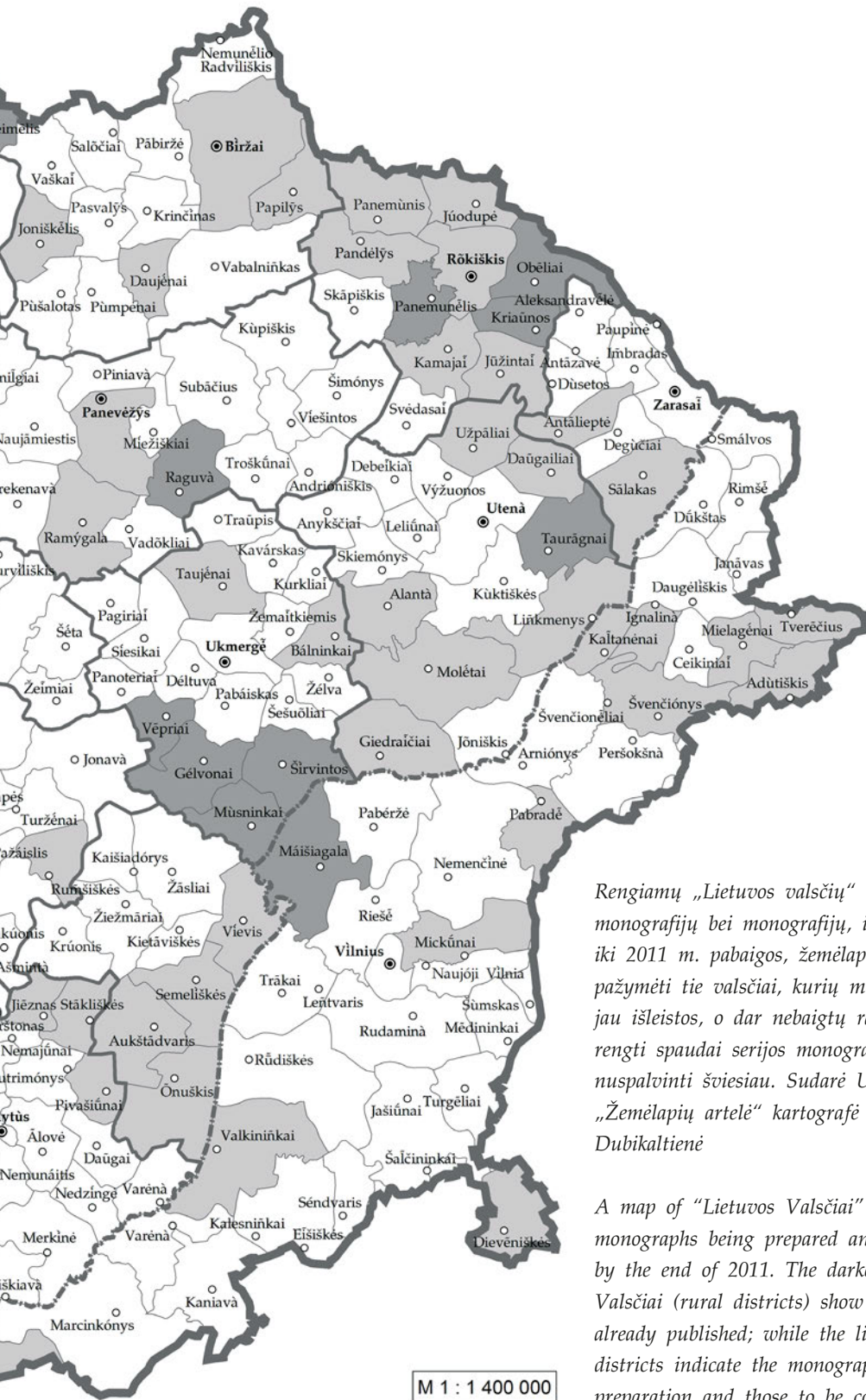
anemunėlis – 22-oji dviejų dalių šimtatomės *Lietuvos valsčių* serijos monografija, skiriama Panemunėlio 240 metų sukakčiai (1772–2012), Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), kitoms reikšmingoms šalies sukaktims.

Ją sudaro 87 autorių – mokslininkų ir kraštotyrininkų – parašyti 114 straipsnių, 1686 knygos puslapiai, neišsitekę vienoje knygoje, todėl išleisti dviem tomis.

Pirmoje monografijos dalyje rašoma apie Panemunėlio ir jo apylinkių kraštovaizdžio formavimąsi ir kitimą, istoriją nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Daug dėmesio skiriama Sėlos dykros dalies – Nemunėlio aukštupio apgyvendinimui, dvarų ir kaimo istorijoms.

Antroje dalyje supažindinama su krašto etnine kultūra, tautosaka, aptariama panemunėliečių tarmė ir jos kitimas per šimtą metų, nagrinėjama vandenvardžių kilmė, augalų pavadinimai, rašoma apie žymius panemunėliečius – liaudies švietėją kunigą J. Katelę, rašytoją ir kalbininką K. Jurgelionį, valstybės veikėją J. Tūbelį, kultūros darbuotoją P. Rusecką, dainininką J. Bieliūną, rašytoją mokslininką ir kultūrininką J. Tininį, skelbiamas kitų įžymesnių panemunėliečių biografijų sąvadas. Monografijoje paminėta daugiau kaip 8 tūkst. asmenų, susijusių su aprašomu kraštu.

Rengiamų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų bei monografijų, išleistų iki 2011 m. pabaigos, žemėlapis. Tamsiau pažymėti tie valsčiai, kurių monografijos jau išleistos, o dar nebaigtų rašyti ir rengti spaudai serijos monografijų valsčiai nuspalvinti šviesiau. Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografe Aira Dubikaltienė

A map of “Lietuvos Valsčiai” series monographs being prepared and those issued by the end of 2011. The darker marked Valsčiai (rural districts) show monographs already published; while the lighter marked districts indicate the monographs being in preparation and those to be composed

M 1 : 1 400 000

Pa-181 **Panemunėlis** / [sudarytojai Venantas Mačiekus, Povilas Kriškėčius ; vyriausiasis redaktorius Venantas Mačiekus]. – Vilnius : Versmė, 2011. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X ; kn. 22)

Skiriama Lietuvos tūkstantmečiui, 1009–2009. Lietuvos valstybės – karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui, 1253–2003. Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, 1918–2018. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečiui, 1990–2010. Anticarinio 1863–1864 metų sukilimo 150 metų jubiliejui, 1863–2013. Panemunėlio 240 metų sukakčiai, 1772–2012.

ISBN 978-9955-589-28-0

D. 2. – 2011. – P. 857–1684 : iliustr., faks., portr., žml. – Santr. angl. p. 1589–1596. – Asmenvardžių r-klė / sudarė Gabija Bruzgytė, Venantas Mačiekus, p. 1607–1650. – Vietovardžių r-klė / sudarė Gabija Bruzgytė, Venantas Mačiekus, p. 1651–1661. – ISBN 978-9955-589-27-3

„Panemunėlis“ – 22-oji „Lietuvos valsčių“ serijos dviejų dalių monografija, kurioje 87 autoriai – žinomi mokslininkai, kraštotyrininkai, įvairių profesijų panemunėliečiai, parašė 114 straipsnių, aprašo buvusio Panemunėlio valsčiaus (Rokiškio r.) kraštovaizdį ir augmeniją, pasakoja apie Panemunėlio ir jo apylinkių istoriją nuo seniausių archeologinių radinių iki mūsų dienų, ypatingą dėmesį skirdami kaimų ir dvarų istorijoms, supažindina su krašto etnine kultūra ir tautosaka bei pateikia būdingesnių jų pavyzdžių, aptaria panemunėliečių tarmę ir jos kitimą per 100 metų, nagrinėja vandenvardžių kilmę, skelbia išymesnių panemunėliečių biografijas.

UDK 908(474.5)+947.45+39(474.5)

Baigiamuosius asmenvardžių rodyklės sudarymo darbus tekstų rinkėja Gabija Bruzgytė aptaria su monografijos vyriausiuoju redaktoriumi Venantu Mačiekumi. Petro Jonušo nuotr.

Formatas 70 × 80/24 (spaudos lanko, cm), puslapio 170 × 260 mm. Apimtis 828 p., 37,26 aut. l., 34,5 sp. l. Tiražas 800 egz.: pradinis (signalinis) 200 egz., galutinis (su klaidų taisymu) 600 egz.

Spaudai parengė viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla, kodas 122732630, adresas Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius, telefonai +3705 2130623, +370 698 09077, leidyklos vadovo tel. +370 698 20707, elektroninio pašto adresas leidykla@versme.lt, interneto svetainė www.versme.lt.

Spaudai rengta Microsoft® Office Word 2003 Part of Microsoft Office Standart Edition 2003 (tekstas), Adobe PhotoShop CS4 (ilustracijos), Coda Music Technology Finale 2000 (natos), Adobe InDesign CS4, Adobe PageMaker 6.5 (maketas) informacinių sistemų kompiuterių programomis.

Spausdino ir rišo UAB Standartų spaustuvė, Dariaus ir Girėno g. 39, Vilnius.

Spausdinta Hostmann-Steinberg GmbH, Vokietija, poligrafijos dažais, kurių sudėtyje nėra mineralinių alyvų.

Viršelių šilkografinius užrašus spausdino UAB „Spalda“, Rytų g. 18, Kaunas.

Popierius lankams kreidinis G-print, 90 g/m², gamintas Grycksbo Paper AB, Švedija; priešlapiams ofsetinis Maxi Offset, 190 g/m², UPM Kymmene, Suomija; blizgiu celofanu dengtiems viršelių aplankalams kreidinis Multi Art Gloss, 250 g/m², Stora Enso, Suomija. Kartonas viršeliams Eskaboard, 2,4 mm, Eska Graphic Board, Nyderlandai.

Viršeliai traukti medvilnės rišimo audiniu Natural Coloret Brown Laminated 624,

BN International, Nyderlandai.

Galutinio tiražo 70 egzempliorių pagerintų rankų darbo viršelių gamino bei dar 30 reprezentacinių egzempliorių tokiais pačiais viršeliais rišo Vilniaus knygrišių gildijos knygrišiai Rimas Supranavičius ir Sigitas Tamulis.

Po spausdinimo pastebėtų klaidų ir netikslumų taisymas

Puslapis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
200	4 iš ap.	Sesuo Vincė	Sesuo Albina
201	4 iš virš.	Vincę Levaškevičienę	Albiną Levaškevičienę
201	2–3 po nuotr.	<i>motina Anelė Šakalienė, anūkė Anelė Šakalytė, duktė Albina</i>	<i>motina Albina Šakalienė, anūkė Elena Šakalytė, duktė Anelė</i>
480	10 iš ap.	<i>linmarkoje</i>	<i>jaujos šape</i> [stoginėje]
481	1 po nuotr.	<i>Aleksas Kubilius</i>	<i>Aleksas Bitinas</i>
	22 iš ap.	Stasys ir Pauliniai Kiškiai	Antanas ir Konstancija Kiškiai
	21 iš ap.	Nuomodami kaimyno žemę	(išbraukti)
487	3 po nuotr.	<i>Bitinas, ... , Kubilius</i>	<i>Aleksas Bitinas, ..., Jonas Kubilius</i>
926	8 iš virš.	Jonas Tijuša	Jonas Tijušas
927	22 iš virš.	Antano Kubiliaus	Juozo Kubiliaus
938	11 iš virš.	Žmona Ona	Žmona Eugenija
	16 iš virš.	Ona Jurgelionienė	Eugenija Jurgelionienė
	17 iš virš.	O. Jurgelionienė	E. Jurgelionienė
	19 iš virš.	Onos vaikams	Eugenijos vaikams
943	po 2-a nuotr.	<i>Bronė Grumbinienė</i>	<i>Bronė Grumbinaitė</i>
1037	2 iš ap.	vėliau Klaipėdoje	vėliau Skuode, Klaipėdoje
1048	8 iš ap.	J. Neniškytės-Lyvens rūpesčiu	J. Neniškytės-Lyvens iniciatyva
1070	21 iš ap.	Antanas Tomas Mickevičius (Smetona)	Antanas Tomas Smetona (Mickevičius)
1071	po nuotr.	<i>Antanas Tomas Mickevičius (Smetona)</i>	<i>Antanas Tomas Smetona (Mickevičius)</i>
1376	1–2 po 2-a nuotr.	<i>Adolfas Stumbrys ir Valė Stumbrienė</i>	<i>Verutė Močiekienė ir Vytautas Močiekus</i>
1418	2 po nuotr.	<i>vyras Albertas Meškelė</i>	<i>sūnus Albertas Meškelė</i>
1453	3 iš ap.	Alma Šileikienė	Alma Šilenkienė
1454	4–5 iš virš.	gyveno Skapiškyje su Julijos šeima, o Vilniuje – su Antano šeima	gyveno Skapiškyje ir Moškėnuose su dukters Julijos šeima, o Vėbrių kaime – pas sūnų Antaną
	12–13 iš virš.	Alma Šileikienė	Alma Šilenkienė
1455	3 po 1-a nuotr.	su dukra Rita	su dukterimis Birute ir Alma
1529	4 po nuotr.	sūnumi Jonu	sūnumi Pranu

Panemunėlis / [sudarytojai Venantas Mačiekus, Povilas Krikščiūnas ; vyriausiasis redaktorius Venantas Mačiekus]. – Vilnius : Versmė, 2011. – D. 1. – 858 p. : iliustr., faks., portr., žml. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X ; kn. 22).
D. 2. – 828 p. : iliustr. faks., portr., žml. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X ; kn. 22).